GERMANICARVM RERVM SCRIPTORES VARII, PARTIM HACTENVS INCOGNITI.

Qui res in Germania & Imperio sub FRIDERICO III. & MAXIMILIANO I. Impp. memorabiliter gestas, illo æuo litteris prodiderunt.

TOMVS SECVNDVS.

Nunc primùm editus.

Ex Bibliotheca MARQVARDI FREHERI, Consiliarii Palatini.

Auctorum Catalogus, qui hocce Tomo continentur, post Nuncupatoriam apparebit.

Cum INDICE rerum & verborum in primis memorabilium copiosissimo.

FRANCOFVRTI,
Typis Wechelianis, apud Claudium Marnium, & hæredes Joannis Aubrii.
M. DCII.

MAGNIFICIS, NOBILISSIMIS ET PRVDENTISSIMIS, IIVIRIS, VIIVIRVMQ. COLLEGIO, ET AMPLISSIMO DECVRIONVM ordini Reip. Norimberg.

VETVS querela eſt, Patres ampliſſimi, quod non Germaniæ quantum aliis gentibus, Romanæ potiſsimum & Græcæ, ſcriptorum fuerit, quorum opera geſta eius & decora poſteritati innotuiſſent. Vetus: ſed neſcio an valde mira, vel etiam ſatis æquo animo accipienda. Quid enim monſtri, non ſuppetere, quæ ſi etiã aliqua extiterunt, æſtimata & conſeruata non fuerint? Quod vt de caſcis illis Germaniæ incultæ temporibus non replicemus, an non in ſuperioribus ſæculis, quibus accepta Imperii maieſtate maximè effloruit, eſt deplorãdum? quibus vt ſui ſubinde ſcriptores minimè defuerũt, ita neſcio quo tunc in precio habiti, certè à poſteris velut data opera neglecti planiſsimè periiſſent, niſi à paucis demum annis cultiſsimo hoc æuo, eruditorum patriæque amantium hominum improbo ſtudio velut è rogo & fauilla erutæ reuixiſſent. Vel ſæculum illud patrum memoriam præcedẽs, quo

grauiſsimi principes, FRIDERICVS & MAXIMILIANVS imperarunt, conſiderate: notandũ in primis & memorabile, ob multas rerum miraſq; vices, quas dudum parturiẽtia fata ad magnam totius prope humani generis mutationem ingenti niſu ediderunt. Dum iſthinc capto Byzantio & exciſo Orientali imperio, dimidio propemodũ Orbi vaſtitas & barbaries inducitur: hinc noſtra Teutonia, totaq; ferè Heſperia & Triones, graue Tiberis iugum peroſa, conceptos diu gemitus erumpere motuſque iuſtos audere cœpit; quos continuò ingens illa prudentibus dudum præuiſa, nonnullis etiam prędicta cõuerſio, quę non minus verè ac illa olim ſub Conſtantino FELIX TEMPORVM REPARATIO dici poſsit, eſt ſubſecuta: cui mox omnis etiã ciuilium artiũ elegantia & commoditas acceſsit, inſtauratis linguarũ ſtudiis, & Palladiis ſcholis inſtitutis, typographia quoque & omni mechanica, felici ingeniorum certamine excogitata. Neque ita modò mutata rerum facie, velutique ſenio exuto mundus renovari viſus eſt: ſed & ſimul magna ſui parte ſubitò augeri, longinquis & eatenus ignotis quibuſdam inſulis, regionibus, imò mundis diverſo Sole calentibus detectis, ditiſsimaque penu præter omnem opinionem aperta; & commerciorum, navigationum, expeditionum noua materia data. Planè vt felix illud Auguſti ſæculum (qui adeo Friderico illo Cæſare imperii

diu-

diuturnitate similiorem non habuit) renatum videretur. Neque verò tum cessabat erudita scriptorum diligentia, non indigenarum tantùm, sed exterorum quoque, ad quos tantus rerum nostrarum splendor non diffundere se non poterat: quique adeo ea tempestate ad styli accurationem veterũ imitatione primulùm conuersi, alii perpetuis annalibus seriem rerum condere, alii singula per partes exequi certabant: nihilo tamen benigniore præ anterioribus fortunâ vsi. Quos ideo nunc demum studiosiùs conquisitos, & quantũ fieri potuit integritati restitutos, cum reipublicæ & posteritatis gratiâ in publicum seu emittere seu remittere pararem; cuius auspiciis tam vtile institutum adgrederer, ne semel quidem cum amicis in consilium eundum putaui. Cum enim superiori collectioni nobilissimæ Vindelicûm metropoli oblatæ, istam iam tum promissam iusta serie adnectere, similibusque patronis commendare par esset; quæ alia occurrebat Respublica illi coniunctior? quæ hac honoris delatione dignior? quæ tantum de patre meo meisque omnib. merita? Planè vt, si à patre patria dicẽda est, pro altera patria illã nos habere libẽter meritò profiteamur, in qua tot annos honestissima functione ornatus, & in dignatione habitus vir optimus ætatem tranquillam exegit, vitamque clausit. Quem affectum nuper ipsa ma-

gis etiam fouit & excitauit, cum ab illius funere me apud vos hoſpitem nullo non honoris & beneuolentiæ genere prolixè acciperetis. Neque iam hoc loco quis expectet, vt in laudes Vrbis veſtræ & reipublicæ vela pandam: quæ non tantùm fœcundiora olim ingenia exercere meruere, & his ipſis in ſcriptoribus non ſemel locum inuenere; ſed ad remotarum quoque gentium noticiã penetrauere; vt apud Atticos homines vix ſatis rerũ locorumq; gnaros, magno & prope inuidendo elogio ΠΟΛΙΣ ΕΥΔΑΙΜΩΝ celebrata legatur. Et ideo æuo, quo ſi inter cæteras vrbes caput altè efferebat, ad id tamen magnificentiæ culmen nõ excreuerat, quod nunc ſingulari Superûm fauore obtinens, ſapientum virorum iudicio inter prima Germaniæ ornamenta, Imperii robora, artium & omnis elegantiæ præſidia habetur. A quo ſplendore ſi huic etiam operi (noſtro ferè dixiſſem, quod nos quidem prope ſepultum eruimus, diſiectum recollegimus, ſitu ſquallidum expoliuimus) ſtricturam aliquam quæram, & vt in viſenda illa Bibliotheca veſtra aſſeruatum à ſecundo deinceps interitu ſecurum degat, procurem; ritè & ordine facere optimo cuique videri potero, neque ipſi (ſi prudentiam & humanitatem veſtram noui) auſum improbabitis ſcio. Vos itaque, Ampliſsimi Patres, vt qualecunque mei in vos & ciuitatem veſtram cultus & affectus monumentum boni

conſula-

con ſulatis, veſtrumque illum fauorem & benevolentiam tot argumentis compertam mihi meiſque, ſi meremur, deinceps conſeruetis; per ipſum, quod priuata charius vobis eſſe ſcio, publicæ rei decus rogo & obteſtor. Bene valete.

E Plinianis, Non. Mart. Anno Chriſti MDCII.

MARQVARDVS FREHERVS
Conſiliarius Palatinus.

)(4 AD

AD NOBILISS. VIRVM, MARQVARDVM FREHERVM, CONSILIARIVM PALATINVM, GERMANIÆ SVOS SCRIPTORES restituentem.

VT non est auro suus usus honórve, latente
Dum terræ tegitur sordidiore sinu;
Sed pretii demum tunc nomen & omen adimplet,
Vt venit inq; oculos sæpius inq; manus:
Sic nulla utilitas, nulla est sua adorea Libris,
Bibliothecarum quos malè carcer habet.
In pœnam solùm viuunt, si vivere verum est,
Membratim caries quos edit atq; situs:
Quosq; velut geminato hinc blatta hinc tinea rodit
Compede, dum fiant nil nisi nigra cinis.
Ergo tuum meritum quantum est ac quale, tot vltrò
Qui simul Auctores luce FREHERE *beas?*
Omnimodè magnum. Nam quod Germania, ab annis
Mille ferè, propius fit modò nota sibi;
Cernat & in speculo monumenta forisq; domique
Gesta subinde sago, gesta subinde toga;
Omne FREHERE *tuum est: hoc est, tibi debet, in isto*
Quæ sit anus senio, ne videatur anus:
Illo sed, supra Phœnicem, vere virescat,
Temporis in quam nil iura secunda queant.

IANVS GRVTERVS.

IAM *verò & gerere, & gestas Germania novit*
Scribere res: olim faciens dignißima scribi,
Non scribens, breuibus nimirum promptior hastis
Quam calamo, nec Cæsar erat, vel Cæsare si quis
Maior, Teutonicæ genti damnosior hostis,
Quam tenebrosa fuit gestarum Obliuio *rerum.*
Hanc, gentis miserata, procul nostro exigit orbe
Vindex Historia: *illa alma sanctißima nutrix*
Mnemosynes, cuius templo tua fama FREHERE
Aureolis inscripta notis suspenditur, atque
Mittitur ad seros ceu consecrata nepotes.
Ipsa tibi laudemq; suam tituloſq; resignat

Histo-

Historia: *ut qui scripta situ senióq; sepulta*
Eruis, & Patriæ manifesta in luce reponis,
Abstrusi testis veri, lux temporis & dux,
Vitaq; Germanis veniens celebreris in ævum.

BARTHOLOMÆVS KECKERMANNVS
Dantiscanus.

TEVTONICÆ *gentis decus, & Mauortia facta,*
Dignaque Germanis libera verba viris,
Et consulta piè patri gnatóque, duobus
Cæsaribus, vates quos vetuêre mori;
Pontificumq; artes, pietatis fallere laruâ
Mortales solitas, Ausonidumque dolos,
Eruis ex chartis dum culte FREHERE *vetustis,*
Et Regum archiuis, autographisq; Ducum:
Rem magnam præstas, pro qua, si cætera desint,
Non deerit gratæ posteritatis honos.

SIMON STENIVS
Lomacensis.

AVCTO-

AVCTORES HISTORIARVM QVI HOC TOMO SECVNDO CONTINENTVR.

** Inserto indicio quorundam ad istud aeuum pertinentium, qui hic tamen non extant, & asterisco notantur.*

BENEVENVTI DE RAMBALDIS Imolensis, Oratoris, Poetæ & Historiographi Cæsarei, Liber Augustalis, vitas Cæsarũ à C. Iulio vsq; ad Wenceslaum Imp. summariè complectens. Cum supplemento Æneæ Syluii vsque ad Fridericum III. Imp. [*quod tamen quia nondum ad nos peruenit, eius loco Egnatianam Epitomen vsque ad Maximilianum I. Imp. supposuimus.*]

*FRIDERICI ROM. Regis III. Reformatio, de consensu Principum Electorum & Imperii ordinum instituta, & publicata Francofordiæ Anno Domini MCCCCXLII. *Extat inter acta Conciliorum, Reichsabschied, & Basileæ per S. H. Petri in 8.*

M. IACOBI MOTZII Theologi, Legati Cæsarei, coram Alphonso Rege Portugalliæ pro filia eius Leonora Friderico Cæsari desponsanda: & eodem tempore ad Imperatricem tunc futuram, in præsentia Regis & sui parlamenti, habita oratio. Fol. 15. *Ex ms. nostro.*

Ad eumdem Regem Alphonsum, super prædicto connubio Friderici & Leonoræ, incerti Auctoris oratio gratulatoria. Fol. 18.

Oratio Legati Cæsarei pro coronatione Friderici III. Regis Rom. ad Nicolaum V. PP. cum petitione pro congregando Concilio generali. Fol. 21. *Ex ms. Palat.*

Oratio suasoria eodem tempore habita ad Nicolaum V. PP. vt Fridericum Cæsarem in Turcos passagium parantem modis omnibus adiuuare velit. Fol. 25. *Ex ms. Palat. multo correctius edita, quàm olim inter epistolas AEn. Syluii.*

THADÆI QVIRINI Patricii Veneti, ad Fridericũ III. Imp. Româ à coronatione venientem, nomine suæ Reipublicæ oratio gratulatoria. Fol. 28. *Ex ms. Palat.*

Alia oratio pro Vicario Cremonæ, ad eumdem Imp. Fridericum III. aduentantẽ, habita Laureti Anno 1452. Fol. 30.

MICHAELIS APOSTOLII BYZANTINI Oratio panegyrica Græca ad Fridericum Imp. Aristonymi Byzantini nomine scripta, circa annum 1457. Fol. 33. *Ex ms. Palat. cum versione Latina Bart. Keckermanni.*

* NICOLAI Episcopi Hipponensis de Friderici III. Imp. & Leonoræ Portugalliç reginæ desponsatione, benedictione & coronatione: tum de Maximiliani Regis eiusq; sororis Kunegundæ natiuitate, historiola ex variis litterarum monumẽtis & fragmentis concinnata. [*Hunc libellum nonnisi Germanicè editum Augustæ anno 1503. habemus: nec scimus an Latinè prodierit.*]

* ÆNEÆ SYLVII, Poetæ & oratoris, & imperialis curiæ Secretarii, de eodem itinere, nuptiis, coronatione, & reditu Friderici Imp. commentatiolus. [*Hunc ipsi quidem nondum vidimus, sed à fide dignis qui viderunt & descripserunt, cognouimus.*]

* Eiusdem de origine & auctoritate Romani Imperii, ad Fridericum III. Imp. liber vnus. *Extat excusus Basileæ in 8. & fol. iunctus aliis eiusdem argumenti tractatibus. Sed & vetustior editio per Frider. Nanseam procurata Moguntiæ.*

ÆNEÆ PICOLOMINEI Senensis Cardinalis, de his quæ Friderico III. imperante in Germania & per totam Europã memorabiliter gesta sunt, vsq; ad annum MCCCCLVIII. commentarius. *Veterum Codicum collatione multo quàm antea emendatior, atq; etiam auctior.* Fol. 37.

MARTINI MAIORIS Cancellarii Moguntini, super Germanicç nationis grauaminibus contra Romanam curiam, ad Æneam Cardinalem Senensem epistola, scripta Anno 1458. Fol. 381. Ad hanc Æneas eodem anno respondit, primò Epistolis duabus, quç leguntur inter eius Epistolas num. 338. & 369. deinde etiam libello peculiari, qui inter eius opera vltimum locum tenet, inscriptus GERMANIA, quod elegantem & perhonorificam Germaniæ descriptionem contineat. Ad quam responsionem replicatum postea fuit pro Imperio & Germania per Iacobum Wimphelingum Selestadiensem Theologum, scripto ad Albertum Brandeburgicum Archiepiscopum Moguntinum directo: quod hoc in Tomo extat Fol. 382.

* PETRI

* Petri de Andlo Canonici Colmarienſis, de origine, progreſſu & mutationibus Imperii Romani; eiuſdemq; iuribus, ritibus, & cerimoniis, ad Fridericũ III. Imp. libri duo ſcripti anno 1460. *Eodem hoc tempore ex Bibl. Palat. eduntur, cum notis noſtris.*

De Sigismundi Ducis Auſtriæ honorabiliſſimo aduentu ad Conſtantiam ciuitatem Alemaniæ, anno 1459. epiſtola Venturæ de Peruſio Pontani ad Stephanum de Nardinis Protonotarium &c. Fol. 113. *Ex ms. noſtro.*

Sigismundi Ducis Auſtriæ, eiuſque aduocati Gregorii Heimburg, appellatio & apologia contra cenſuram & excommunicationem Pii II. PP. anno 1460. interpoſita. Fol. 118. *Correctiora ex mss. noſtris.*

De Leodiensium diſſidio cum epiſcopo ſuo Ludouico Borbonio, & de Leodii ciuitatis excidio lamẽtabili anno 1468. narratio hiſtorica, è Iacobi Picolominei Cardinalis Papienſis Commentariorum libro III. *Romana editio correctior.* Fol. 129.

De Karoli Burgundiæ Ducis laudibus & victoriis, nec non Leodienſium clade & excidio, incerti Auctoris epiſtola, tractatui De cuſtodia Principum, præfixa. Fol. 135. *Ex ms. noſtro.*

* Caroli Burgundiæ Ducis vita, per Hadrianum Barlandum peculiari libello deſcripta: iuncta eiuſdem Barlandi Comitibus Hollandiæ, apud Plantin. 1584.

* Philippi à Burgundia, Boni Philippi Ducis Burgund. F. clariſſimi principis vita: in qua etiam origo belli inter Epiſcopum Vltraiectinum & Carolum Gelriorum principem inſeritur: auctore Emondo Dintero, viro prudentiſſimo, qui Bono illi Philippo Duci à ſecretis fuit. *Excuſa Argentorati apud Chriſtian. Egenolphum*, 1529.

De Friderici III. Imp. in Italiam profectione votiua, & honorifico ad Vrbem aduentu, quidq; ibi cum Paulo II. PP. anno 1469. egerit. narratio elegãs è Iacobi Picolominei Cardinalis Papienſis Commentariorum libro 7. Fol. 141. *Romana editio correctior.*

De Comitiis Imperii ſub Friderico Imp. III. apud Ratiſponam celebratis anno MCCCCLXXI. Auguſtini Patricii commentariolus. Fol. 143. Item Iohannis Antonii Campani ad Iacobum Cardinalem Papienſem, ex eiſdem Comitiis, de rebus ibi geſtis Epiſtolæ familiares. *Editio Romana correctior.* Fol. 147.

* Campani eiuſdem, Epiſcopi Interamnienſis, in eiſdem Comitiis ad Fridericũ Imp. habita oratio exhortatoria ad bellum in Turcas ſuſcipiendum. *Extat recens recuſa in Antiturcico V. C. Nicolai Reuſneri. vol. I.*

De congreſſu Friderici III. Imp. & Caroli Ducis Burgundiæ apud Treuerin anno 1474. hiſtoriola perelegans è Gallico, Rodulpho Agricola Friſio interprete. Fol. 155.

* Friderici Palatini Comitis Bauariæque Ducis, Principis Electoris, res geſtæ, ſcriptore Iohanne Trithemio Abbate Spanheimenſi: cum additionibus ex eiuſdẽ Principis hiſtoria per Mathiam Kemnatenſem, & alios, deſcripta. *Hac quoque eodem hoc tempore apud nos eduntur.*

Rhodiorum militum magiſtri, Petri Danbuſſoni, de ſeruata vrbe præſidioque ſuo, & inſigni contra Turcas victoria, ad Fridericum III. Imp. relatio, Anno 1480. Fol. 158. *Ex veteri illius temporis editione, in Bibl. Palat.*

Sixti PP. IIII. Paſſagium, ſiue Bulla exhortans Principes Chriſtianos ad ſacram expeditionem in Turcas ſuſcipiendam, miſſa Philippo Palatino anno 1481. Fol. 161. *Ex ms. Palat.*

Mathiæ Corvini Hungariæ & Bohemiæ Regis Oratorum ad Principes Imperii Noribergæ congregatos, pro auxilio contra Turcas ferẽdo imploratio, anno 1482. Fol. 166.

* Eiuſdem de denegata audientia & ope querela, ad Henricum Epiſcopum Ratiſponenſem ſcripta anno 1483. *extat apud Andream Presbyterum Ratiſpon. in chronico Bauariæ, ſub illo anno.*

M. Antonii Torqvati Ferrarienſis Medicinæ Doctoris, & Aſtrologi clariſſimi, Prognoſticon de Europæ euerſione: quod Mathiæ Regi Hungariæ direxit anno 1480. vſque ad annum 1538. Euentibus inſignioribus, quos ibi prædixit, ad marginem annotatis. Fol. 169.

Apophthegmata Imperatorum Romanorum Rudolphi, Caroli IIII. Sigiſmundi, Alberti, Friderici III. per Poggium Florentinum, Æneam Syluium, & Henricum Bebelium conſignata. Fol. 175.

Friderici III. Imp. Epiſtolæ aliquot. Fol. 181. *Quibus cum tempore, & amicorum ope, plures accedere poterunt.*

*Eiuſdem

* Eiusdem Friderici Imp. formula precationis ad Deum, pro Imperii incolumitate. *Extat apud Bruschium in Monasteriis Germaniæ.* Fol. 174.

HERMOLAI BARBARI Zachariæ F. legati Veneti, ad Federicum Imp. & Maximilianum Regem Rom. recens creatum, principes inuictissimos, oratio gratulatoria, habita anno 1486. Fol. 185. Ad eandem responsio extemporanea D. Antonii Abbatis Admontensis, nomine Cæs. Maiest. * *Deest.*

* LVDOVICI BRVNI I.V.D. & Poetæ Laureati, de Maximiliani Regis Rom. nuper electi coronatione, Gratulatio. *Deest.*

Q. ÆMYLIANI CIMBRIACI Poetæ & Comitis Palatini, Encomiasticon ad Diuos Cæs. Fredericum Imp. & Maximilianum Regem Rom. lib. v. Quibus præcipue electio prædicti Regis, resque eorum gestæ apud Brugas Flandrorum anno 1488. celebrãtur. Fol. 190. *Hæc cum scholiis etiam Iac. Spiegeli excusa audio.*

D. CONRADI WENGERI Canonici Brixinensis, de bello inter Venetos & Sigismundum Austriæ Archiducem gesto anno 1487. Commentarius. Fol. 215.

* BVRCHARDI DE ANWEIL Germani, viri nobilis & egregii, de eodem bello carmen Heroicum. *Eius meminit Iac. Wimpheling. in Epit. rer. German. cap. 60.*

* BAPTISTÆ MANTVANI ad Andream Bentiuolum de eodem carmen. *Eius ibidem meminit Wimpheling.*

ORATIO extemporalis habita ad Maximilianum Rom. Regem, cum anno 1489. ad Philippum Comitem Palatinum Heidelbergæ pernoctaret, à Pallante Spangel Theologo, nomine Vniuersitatis ibidem. Fol. 221.

* Ad eundem Oratio habita Vniuersitatis Friburgensis nomine, Vdalrico Zasio IC. dicente. *Extat inter alias eiusdem orationes, commentario Feudali subiectas.*

* Q. ÆMILIANI CIMBRIACI Poetæ in obitum Friderici III. Imp. laudatissimi Epicedion. *Excusum Argentinæ 1514. sed ad nos nondum peruenit.*

* APOLOGIA & defensio Maximiliani Regis Rom. contra calumnias Gallorum, per Locum tenentem & Senatum magnum Mechliniæ in Brabantia edita, anno 1492. *Hanc tantum Germanicè habemus.*

IASONIS MAYNI IC. Equitis Romani, Cæsarei & Ducalis Senatoris, ac Ducalem legatum in Germania agentis, ad sereniss. Maximilianum Rom. Regem, in auspicatissimis eius & Blancæ Mariæ Mediolani Vicecomitis nuptiis, Epithalamion prosa scriptum. Fol. 222.

* Earundem faustarum nuptiarum Epithalamion Sebastiani Brand.

PANDVLPHI COLLENVTII IC. & Equitis, Ferrariæ Ducis legati, ad Augustiss. principē Maximilianū Cæs. Rom. regē, Oratio dicta Ispruchis in auditorio Cæsaris. Fol. 228.

HENRICI GLAREANI Heluetii, Poetæ Laureati, ad Maximilianum Imp. Panegyricon. Fol. 233.

LITTERÆ credentiales & instructio Ambasiatoris Regis Poloniæ super irruptione Turcorum in eius dominium, ad conuentum Principum sub Maximiliano Rege, in Friburgo exhibitæ & præsentatæ, Anno 1498. Fol. 235. *Ex ms. Palat.*

PRIVILEGIVM & erectio Collegii Poetarum & Oratorum in Viennensi Gymnasio per Maximilianū Imp. anno 1501. cum Panegyrico de eadem re Vincentii Longini Eleutherii Silesitani. Fol. 237.

* CORNELII AVRELII, D. Erasmi quondam præceptoris, Diadema Imperatoriū, siue de coronatione Maximiliani Imp. deq; boni Imperatoris officio, Oratio composita in persona summi Pontificis, quando Cæsarem coronat. *Extat excusa per Plantin. post eiusdem Aurelii Bataniam: sed & in Anti-Turcico Reusneri, volum. 1.*

* HENRICI BEBELII Iustingensis Sueui, ad Maximilianū Rom. regem de eius atq; Germaniæ laudibus, Oratio ex Insprucl anno 1501. *Extat in eius operibus, & in Tomo 1. rer. German. S. Schardii, fol. 221. vbi plura huc facientia, qua non repetimus.*

STAVROSTICHON Ioh. Francisci Pici Mirandulæ Domini & Concordiæ Comitis, de mysteriis dominicæ Crucis passim in Germaniam delapsis anno 1503. ad Maximilianum Aug. Fol. 242.

* RICHARDI BARTOLINI Perusini Austriados libri XII. de bello Bauarico inter Albertum Bauariæ Ducem & Rupertum Philippi F. Palatinum Rheni, super successione Georgii Bauariæ Ducis, per Maximilianum Imp. dirempto anno 1504. *Extat cū scholiis Iac. Spiegelii, Basileæ, & Francofurti recusum.*

HENRICI

HENRICI BEBELII Ecloga triumphalis de victoria Cæsaris Maximiliani contra Bohemos. Fol. 251.

LUDOVICI HELIANI Vercellensis, Regis Francorum Oratoris, in conuentu Germanorum Principum apud Augustam anno 1510. Oratio in Venetos inuectiua perelegans. Fol. 261. *Ex Iohannis Trithemii Abbatis Annalium Hirsaugiensium volumine II. nondum edito, desumpta.*

* Eiusdem in eodem conuentu exhortatio ad Germaniæ principes ad expeditionem in Turcas suscipiendam. *Extat impressa ab Oporino cum Impp. Turcicis Dauidis Peiferi, & in Anti-Turcico N. Reusneri volum. I.*

* Oratio legatorum Reipublicæ Venetæ ad Maximilianum Imp. habita Mémingæ, 30. Decemb. anno 1508. & ad eam Domini Imperatoris responsio.

* Epistola Iulii II. PP. ad sereniss. D. Maximilianum Imp. Dat. Romæ 10. April. 1509.

* Eiusdem Pontificis monitorium & bannus ob contumaciam & excessus Venetorum, publicata Romæ 27. April. 1509. [*Hæc tria nonnisi Germanicè versa habemus.*

MICHAELIS COCCINII Tubingensis de bello Maximiliani Imp. cum Venetis gesto anno 1511. Commentarius. Fol. 167.

* VLRICHI DE HVTTEN Eq. Franci, Oratoris & poetæ, de bello Veneto Epigrammata varia ad Imp. Maximilianum. Item exhortatio ad idem bellum prosequendum. Eiusdem, de piscatura Venetorum, & Marcus Venetus. Item Italię epistola ad Maximilianum Imp. Et responsoria Imperatoris ad Italiam, auctore Helio Eobano Hesso. *Extant omnia in operibus Huttenicis.*

* MARVLLI Constantinopolitani carmen eruditissimum de Maximiliani Imp. pręclaris victoriis. [*Hoc quoque solo indicio Iac. Wimphelingii in Epit. German. cap. 59. nobis cognitum, neque in operibus eius conspicitur, neque hactenus nobis comparuit.*

IOH. PIERII VALERIANI, de honoribus D. Matthæo Langio Episcopo Gurcẽsi, & Cæsareo totius Italiæ vicario, Vrbem ingredienti habitis, anno 1512. ad Petrũ Crispum epistola. Item Panegyris eidem Episcopo dicata per Ianum Franciscum Vitalem Panormitanum. Fol. 292.

HIERONYMI NOGAROLI Comitis, ad Maximilianum Aug. pro Vicentinis oratio, habita ad illum pro templi foribus, cum à Patauina obsidione Vicentiam venisset. Fol. 301.

IOHANNIS CVSPINIANI Præfecti vrbis Viennensis, Diarium de congressu Cęs. Maximiliani Aug. & trium Regum, Vladislai Hungariæ, Ludouici Bohemiæ, & Sigismundi Poloniæ, apud Viennam Austriæ anno 1515.

HODOEPORICON siue itinerarium Reuerendiss. D. Mathæi Cardinalis Gurcensis, coadiutoris Saltzburgensis &c. Quæque in conuentu Maximiliani Cæs. Aug. & serenissimor. Regum Vladislai, Sigismundi ac Ludouici memoratu digna gesta sunt: multis insignibus Orationibus, Epistolis, Carminibus insertis. Per Ricardum Bartolinum Perusinum. Fol. 321.

GRAVAMINA Germanicæ Nationis contra sedem Romanam, cum remediis & auisamentis ad Cæs. Maximilianum, & cum eiusdem Edicto. Fol. 373.

IACOBI WIMPHELINGII Selestadiensis Theologi, de Germanicæ nationis & Imperii grauaminibus contra sedem & curiam Romanam, tractatus Maximiliani Cæs. iussu scriptus. Fol. 379. *Non integer.*

Eiusdem super eodem argumento contra Æneæ Syluii Cardinalis Senensis tractatum Replicæ, ad Albertum Archiepiscopum Moguntinũ scriptæ anno 1515. Fol. 381.

* ERASMI VITELLII Episcopi Plocensis, nomine Sigismundi Regis Poloniæ ad Cæs. Maximilianum & Electores Principesque Germaniæ, in conuentu Augustano habita Oratio, 20. Aug. 1518. Olim à Iac. Spiegelio missa Erasmo. *Extat in collectaneis rerum Polonicarum Gagumi, & in Anti-Turcico Reusneri.*

* RICARDI Bartolini Perusini oratio ad Imp. Maximil. & potentissimos Germaniæ Principes, de expeditione in Turcas suscipienda. Extat in eodem Anti-Turc.

LEONIS X. PP. Legatorum oratio coram Imp. Maximiliano & ordinibus Imperii, pro colligendis decimis in expeditionem contra Turcas, anno 1519. Et huic opposita viri cuiusdam clarissimi (Hutteno attribuitur) dissuasoria, Ne Principes in decimæ præstationem consentiant. Fol. 391.

IACOBI MANLII Friburgensis, Cæsarei Historiographi & Consiliarii Epistola

)( )(duorum

duorum actuum anno 1518. in vrbe Augusta celebratorum narrationem continens. I. Inuestituræ Cardinalitiæ dignitatis Alberto Brandeburgico Archiepiscopo Moguntino collatæ. II. Gladii & pilei per Pontificis legatum Maximiliano Imp. oblati. Fol. 397.

ORATIO funebris in depositione Cæs. Maximiliani in oppido Welss Austriæ, præsentibus Matheo Cardinale Saltzburgense, Episcopo Tergestino, aliisque Prælatis & nobilibus, per F. Iacobum Fabrum Augustanum Prędicatorem habita 16. Ianuar. anno 1519. Fol. 402.

GEORGII SAVROMANI ad Augustos principes Carolum V. Imp. electum & Ferdinandum germanum, post Maximiliani Cæs. eorum aui obitum Oratio. Fol. 421.

PETRI ÆGYDII in eundem Threnodiæ, cum scholiis Spiegelii, & alia quædam eo pertinentia. Fol. 435.

* VDALRICI ZASII IC. super eodem Oratio funebris, habita Friburgi Id. Febr. Anno eodem. Eiusdem Oratio in funere illustriss. Blancę Marię coniugis Cęsareæ. *Extant inter eius alias Orationes, post Epitomen Feudorum.*

* CENOTAPHIA Friderici III. & Maximiliani I. Impp. Cæss. Augustæ Vind. posita. *videntur in Deliciis Itinerum Nathanis Chytræi, pag. 373.*

E LA-

E LAONICI CHALCONDYLÆ ATHENIENSIS HISTORIA GRÆCA RERVM TVRCICARVM, LIB. II.

locus insignis GERMANIÆ descriptionem continens.

Cum Versione recensita, & Commentariolo.

Ἀγγελία δὲ ἀφίκετο αὐτῷ, ὡς οἱ Παίονες ἡγουμένου Σιγισμούνδου Ῥωμαίων βασιλέως τε καὶ αὐτοκράτορος, καὶ Κελτοὶ καὶ Γερμανοὶ οὐκ ὀλίγοι συνελέγησαν ὡς ἐπ' αὐτὸν ἐπιόντες· καὶ τόν τε Ἴστρον παρασκευάζοιντο διαβῆναι, καὶ Δάκας δὲ γένος οὐκ ἀγεννὲς ἔχοιεν μετ' αὐτῶν, τοῦ ποδὸς οὐχ ἡγουμένους, καὶ τὴν ἐσήγησιν τοῦ στρατοῦ ποιουμένους. Σιγισμοῦνδος δὲ οὗτος, ὁ ἐπὶ Παιαζήτην στρατευόμενος, ἡγεμών τε Γερμανῶν τὴν ἀρχὴν ἐτύγχανεν ὢν περὶ Βιένναν τὴν πόλιν τὰ πολλὰ διατρίβων, καὶ χώρας τῆς ταύτῃ Γερμανῶν ἄρχων οὐ φαύλης, Παιόνων μετὰ ταῦτα προσεταιρισαμένων σφίσιν αὐτὸς βασιλεύς τε ἅμα καθίστηκε Παιόνων, καὶ τῆς Γερμανῶν χώρας ἡγεμών. ἡ δὲ Γερμανία ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Πυρηναίου ὄρους, ὅθεν καὶ ὁ Ταρτησσὸς ῥέων, ἐπὶ τὸν πρὸς Ἑσπέραν ὠκεανόν. καὶ ἔστι μὲν ἡ ἄνω Γερμανία, ἀφ' ὅσον δὴ περιιόντα καθήκει ἔς τε Κωλωνίαν καὶ Ἀργεντίνην, πόλεις οὕτω καλουμένας· τὸ δὲ ἐντεῦθεν καθήκει ἐπὶ ὠκεανόν, τὸν περὶ Κελτικήν τε ἐπὶ δεξιᾷ, καὶ περὶ Δασίαν ἐπ' ἀριστερᾷ, ὡς ἐπὶ τὰς Βρετανικὰς νήσους. Ἔστι δὲ καὶ ἀπὸ Ἴστρου Γερμανία ἀπὸ Βιέννης πόλεως, ἐπ' αὐτὸν δὲ ἐς Ταρτησσὸν περιιοῦσα χώρα. καὶ ἐπὶ Βράγαν τοὺς πολεμίους. εἴη δ' ἂν ἀπὸ Βιέννης ἐς Ὠκεανὸν ἀνδρὶ εὐζώνῳ πέντε καὶ εἴκοσιν ἡμερῶν ἀνύσαι κατὰ μῆκος· κατὰ δὲ πλάτος εἶναι καὶ πλέον τούτων, βραχὺ ἀπὸ τῆς Κελτικῆς ἰόντι ἐπὶ τὴν Δακίαν χώραν. Εὐνομεῖται δὲ ἡ χώρα αὕτη μάλιστα δὴ τῶν πρός τε ἄρκτον τε καὶ ἑσπέραν πασῶν τῶν ταύτῃ χωρῶν ἅμα καὶ ἐθνῶν, ἔς τε πόλεις περιφανεῖς καὶ εὐδαίμονας, καὶ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἐς τὸ ἰσοδίαιτον εὐθυνομένας διῃρημένους, καὶ ἐς τυραννίδας καὶ ὑπὸ ἀρχιερεῦσι ταττομένας τοῖς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων μεγάλου ἀρχιερέως καθισταμένοις. καὶ πόλεις μὲν ἐς ἰσοδίαιτον εὐνομουμέναι εἴησαν αὗται, ἔν τε τῇ ἄνω καὶ τῇ κάτω Γερμανίᾳ, Νόβεργον πόλις εὐδαίμων, καὶ Ἀργεντίνη, καὶ Ἀμπέργον, καὶ ἀρ-

INTERIM autem nunciatum est Paiazeti, Pannones duce Sigismundo Romanorum Rege & Imperatore, & Gallos Germanosq́; non paucos in vnum collectos bellum ipsi inferre decreuisse, iamq́; Istrũ transire parare, allectis & Dacis, hominum genere non ignobili, qui viæ sint duces, exercitumq́; ducãt in hostilem regionem. Sigismundus ille, qui copias aduersus Paiazitem ductauit, primò Germanorum fuit Imperator, & plerumque moratus est Viennæ, imperitans ibi Germanorum regioni haudquaquã malæ. Postea allectis Pannonibus, horum Rex, Germanorumque regionis Dux creatus est. Germania incipit a mõte Pyrenæo, inde Tartesus* fluuius fluit in Oceanũ, versus Occidentem. Et Germaniç pars, qua itur versus Coloniam, & Argentinam, vrbes sic dictas, superior Germania nuncupatur. Hinc pertingit ad Oceanum Gallicum, versus dextram, at versus sinistram patet Pyridastiam* vsque ad Britannicas insulas. Dicitur quoque Germania ea regio, quæ ab Istro procurrit, procedens à Vienna vsque ad Tartesum flumen, & ad Pragam Boemorum. Longitudo à Vienna Oceanum vsq;, tantum spatii complectitur, quantũ vir agilis itinere viginti quinque dierum conficere potest. Latitudo est maior, etiamsi quis ingrediatur iter breuissimum à Gallia Celtica versus Daciam* regionem. Ista natio gubernatur melioribus legibus, quàm vlla earum vel regionum vel gentium, quç respiciunt vel Septentrionem vel Occidentem. Discreta est in vrbes præclaras & florentes, quæ propriis legibus & quàm proximè ad æquitatem accedentibus reguntur. Diuiditur & in principatus, subiectáq́; est sacerdotibus & Episcopis adhærentibus Romano Pontifici. Vrbes quàm maximè ad æquitatem constitutæ in superiore & inferiore Germania sunt, Noteberga vrbs opulenta, Argentina, & Ampergum,* quç

*f. Rhenus.

*Daciam vel Daniam.

*Daniam.

*f. Hamburgum.

reguntur ab Episcopis, Coloniaq; à Vienna in inferiorem Germaniam recedens. Sunt & aliæ vrbes non paucæ, propemodum ducentæ, quæ in paucis quibusdam à prædictis differunt. In tres Principatus quis diuidere posset vniuersos totius Germaniæ ducatus, videlicet Atziliæ vrbes, & Austriæ, & Blenæ, quæ in superiori Germania sita est. Genus hoc hominum magnum est, longè lateq; per vniuersum orbem imperat, magnitudineq; secundum post Scythas & Nomades habetur. Itaque si concordiæ studiosi essent, & sub vno degerent Principe, planè essent inuicti, mortaliumque fortissimi. Sunt quantum ad corpora attinet, per quàm sani, vt qui sub Septentrionali ætatem agant plaga, & circa mediterraneum isthic mare nullius rei indigentes. Nec est gens (quod sciam) quæ melioribus regatur Legibus. Nec ibi sæuit pestis, quæ ex corrupto nascitur aere, maximeque infestat Orientales, plurimosque ibi habitantes perdit: neque alii morbi, qui æstiuo autumnalique tempore reliquis mortalibus graues sunt, Germaniæ incolas lædunt. Terræmotus rari memoratu digni eam regionē quatiunt. Pluuia præ cæteris regionibus æstiuo tempore in ista regione vbertima conspicitur. Victu moribusq; Romanos imitantur, nec extera quicquam ab his differūt. Nec est vlla gens quæ superstitiosius Romanorū religionem colat, maximè qua Occidenti propinqua est. Monomachia apud eos vel maximè celebris est. Congrediuntur autem non equis insidentes, verùm terræ insistentes. Nec facile inuenias gentem ad machinas reliquaque opera bellica magis idoneam. In artibus omnibus prerogatiua maxima gaudent. Quidam credunt, tormenta bellica & bombardarios ab ista gēte initio demonstratos, & hinc totum peruasisse orbem, ut paucę gentes bombardis nunc careant. Reliquorum fructuū, præterquam olei & ficuum, regio ista feracissima perhibetur. Pannonia, quæ & Vngaria, incipit à Vienna Germanorum oppido, & versus Orientem, secundum Istrum procedens attingit Dacas & Triballos: versus Septentrionem excurrit ad Boemos, quos Cechios nuncupant. Habet Pannonia & Principes, verùm singuli patrias regunt regiones, subiecti tamen Regi suo certis quibusdam legibus & conditionibus. Regem de suo corpore admodum rarò constituunt: verùm plerumq; accer-

χειρὸς τὰ πολλὰ ᾠκημέναι, Κωλωνία, Βιέννη ἡ ἐς τὴν κάτω Γερμανίαν ἰοῦσα, καὶ ἄλλαι μὲν οὐκ ὀλίγαι πόλεις, ἀποδέουσαι τούτων ὀλίγῳ τινί, ἀμφὶ τὰς διακοσίας. ἐς δὲ τυραννίδας τρεῖς μάλιστά πη διέλοι τις τῆς Γερμανίας ἡγεμόνας, τῆς τε Ετζιλείης πόλεως, καὶ Αὐστρίας, καὶ Βλέννης, τῆς ἄνω Γερμανίας γινομένης. ἔστι δὲ γένος τοῦτο μέγα, καὶ ἐπὶ πολὺ διῆκον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, μετά γε Σκυθῶν τῶν Νομάδων δεύτεροι. ὡς εἰ ταὐτὸ φρονοίη καὶ ὑφ᾽ ἑνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι, ἀμαχητόν τε ἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον. ὑγιεινότατον δὲ ὄν, ἅτε ὑπὸ τὴν ἀρκτῴαν μοῖραν τεταγμένον· καὶ περὶ τὴν ταύτῃ μάλιστά πη. μεσόγαιοι θαλάττῃ εὐπόντῳ τοι προσεχομένους. εὐνομεῖται μάλιστα δὴ ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, οὔτε λοιμοῦ, ὃς δὴ ὑπὸ τοῦ ἀέρος σήψεως ἐπιγινομένης μάλιστα ἐπιφοιτῶν τοῖς ἑῴοις ἀπόλλυσι πολύ τι μέρος τῶν ταύτῃ ᾠκημένων· οὔτε ἄλλων δὴ νόσων τῶν ἐς ἡμᾶς πάνυ τοι εἰωθότων, θέρους τε καὶ φθινοπώρου, ἐπιφοιτᾶν τῶν χωριαζόντων αὐτοῖς θαμά, ὥστε καὶ ἰκμόν τι ἀπογίνεσθαι τοῦ γένους τούτου. οὔτε σεισμός, ὅτι καὶ ἄξιον λόγου· ὕει δὲ θέρους μάλιστα δὴ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ. πολιτεύεται δὲ κατὰ ταὐτὰ Ῥωμαίοις, ἔς τε δίαιταν καὶ ἤθη τετραμμένον, συμφερόμενοι τὰ ἄλλα Ῥωμαίοις καὶ ἐς τὴν θρησκείαν Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ τῶν πρὸς ἑσπέραν δυσιδαιμονοῦσι. νομίζεται δὲ παρὰ τούτοις καὶ μονομαχία, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· ὥστε γῆθεν οὐδὲ ἐφ᾽ ἵππων ἀλλήλοις μονομαχοῦσι. τὸ δὲ γένος τοῦτο δεξιώτατον ἔς τε μηχανάς ὂν καὶ ἐς τὰ πολεμικὰ ἔργα, καὶ ἐς πάσας τὰς τέχνας πολύ τι εὐδοκιμεῖ. φέρει δὲ ἡ χώρα αὕτη πλὴν ἐλαίου καὶ ἰσχάδων τ᾽ ἄλλα πάντα οὐκ ἐλάττω τῶν ἐς τὴν ἄλλην χώραν φερομένων. οἴονται δέ τινες καὶ τηλεβόλους τε καὶ τηλεβολιστὰς ὑπὸ Γερμανῶν ἀρχὴν ἀποδεδειγμένους ἐς ἀλλήλους προελθεῖν, καὶ ἐς τὴν ἄλλην οἰκουμένην. Παιονία δὲ ἄρχεται ἀπὸ Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως, καὶ ἐπὶ μὲν ἕω τῷ Ἴστρῳ συμπαραθέουσα καθήκει ἐπὶ Δάκας τε καὶ Τριβαλλούς, ἐπὶ δὲ ἄρκτον ἐπὶ Βοέμους τοὺς Κεχίους καλουμένους καθήκει. ἔνεισι δὲ ἄρχοντες ταύτῃ τῇ χώρᾳ, ἄρχων δὲ ἕκαστος τῆς πατρῴας χώρας καὶ ὑποτασσόμενος τῷ βασιλεῖ αὐτῶν, ἐς ὃ συννομίζεται σφίσι. νομίζεται δὲ ἐπὶ ῥητοῖς. καὶ ἐπιχωρίῳ μὲν βασιλεῖ οὐ πάνυ τοι χρῶνται. ἐπάγονται δὲ

ἡ ἀπὸ

ἢ ἀπὸ Βοέμων, τοῦ βασιλείου οἴκου, ἢ ἀπὸ Γερμανῶν, ἢ Πολώνων, ἢ καὶ ἄλλων τῶν ταύτῃ ἐθνῶν. συμφέρονται δὲ Γερμανοῖς, τά τε ὅπλα, καὶ τὴν ἐς τὰ ἤθη αὐτῶν δίαιταν. ἐς τὸ ἁβροδίαιτον ἀποκλίνοντες, ᾗ φασὶ Κελτοὺς καὶ Γερμανούς. νομίζουσι δὲ κατὰ ταὐτὸ Ῥωμαίοις τὰ ἐς θρησκείαν. γένος δὲ τοῦτο ἄλκιμον, καὶ ἐς μάχας τόλμῃ προσχρώμενον ἐπιεικῶς. ποιοῦνται δὲ καὶ ἐπιχώριόν τινα τῶν ἀρχόντων τὰ πρῶτα ἐς τὴν βασιλείαν ἀνήκοντα, καὶ οἰκονόμον δὲ ὄντα, καὶ μὴ δὲ ἄρχοντα ὀνομάζουσι. Φωνῇ δὲ χρῶνται οὐδαμῇ παραπλησίᾳ ἑτέρῳ τινὶ τῶν γενῶν, ἀλλὰ ἄλλῃ τὸ παράπαν, διενεγκούσῃ τε τῆς Γερμανῶν τε καὶ Βοέμων, καὶ Πολώνων. οἴονται δέ τινες τούτους, οἱ μὲν Γέτας γενέσθαι τὸ παλαιὸν, καὶ ἐπὶ τοῦ Αἵμου οἰκοῦντας ὑπὸ Σκυθῶν κακουμένους, ἀναχωρῆσαι ἐς τήνδε τὴν χώραν ἣν καὶ νῦν οἰκοῦσιν. οἱ δέ φασι Δάκας γενέσθαι. ἐγὼ δὲ ὁποῖον ἄν τι εἴη τὸ γένος τοῦτο τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν οὕτω ῥᾳδίως εἰπεῖν ἔχοιμι. τοὔνομα μέντοι τοῦτο, ἀπό τε σφῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ Ἰταλῶν καλουμένους, οὐ πάνυ τοι καλῶς ἔχοιμι ἑτέρῳ τινὶ ὀνόματι καλεῖν τούτους. ἔστι δὲ αὐτοῖς βασίλεια ἐν Βούδῃ πόλει εὐδαίμονι παρὰ τὸν Ἴστρον. Σιγισμοῦνδον δὲ τὸν Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως ἡγεμόνα ἐπαγόμενοι οὗτοι δὴ οἱ Παίονες βασιλέα τε σφίσιν αὐτοῖς καθίσασαν, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιτρέψαι αὐτῷ διαθεῖναι, ὡς ἔχοι ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον. οὗτος μὲν οὖν ἐπεί τε τὴν Παιόνων παρέλαβε βασιλείαν, διεπρεσβεύετο πρὸς τὸν Ῥωμαίων ἀρχιερέα, συνήθη τε ὄντα αὐτῷ καὶ ἐπιτήδειον ὡς τὰ μάλιστα, ὥστε ἐπιψηφισθῆναι αὐτῷ αὐτοκράτορα Ῥωμαίων γενέσθαι. τοῦτο μὲν οἱ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς τοῖς * κελεύουσι βασιλεῦσι τὸ πρῶτον ἐπεδίδοσαν, διὰ τοὺς πολεμίους, οὓς θαμά τε καὶ ἀνδρειότατα πρὸς τοὺς ἀπὸ Λιβύης διαβαίνοντας ἐπὶ Ἰβηρίαν βαρβάρους καὶ τὰ πολλὰ τῆς Ἰβηρίας καταστρεψαμένους αὐτοῖς. μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Γερμανῶν ἡγεμόνας μετενήνεκται ὁ ψῆφος τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως. Σιγισμοῦνδον ὡς ὑπισχνοῖτο ὁ ἀρχιερεὺς τήν τε ἀξίαν ταύτην ἐπιθεῖναι, καὶ δὴ μετεπέμπετο ἐπὶ τοῦτο, ὥρμητο μὲν ἐπὶ Ἰταλίαν διὰ τῆς Ἐνετῶν χώρας. οὗτοι μὲν οὖν ὡς ἐπύθοντο Σιγισμοῦνδον διὰ τῆς χώρας αὐτῶν τὴν πορείαν ποιούμενον, ἔπεμψαν ἄγγελον

* l. Κελτῶν.

situr ex Boemorum regia familia, aut petitur à Germanis, aut Polonis, aut ab aliis gentibus finitimis. Germanos moribus armorumq; cultu referunt. Ceterùm sequuntur victus rationem intemperantiorem quemadmodum Germani & Galli. Religionem sectantur Romanorum. Hoc hominum genus eximiæ fortitudinis est, mirumq; dictu quanta audacia & animositate bella gerant. Creant de sua gente quendam de numero Principum, qui reliquorum primus in regiam ascenderit, eumque œconomum siue procuratorem aut administratorem, nec Principem nominant. Lingua vruntur quasi peculiari, quę nihil commercii cum lingua Germanorum & Boemorum Polonorumq; habere deprehenditur. Quidam tradunt eos antiquitus Getas extitisse, sedesq; habuisse quas insederint, sub monte Hæmo: tandemque pulsos à Scythis concessisse in eam regionem quam nunc tenent. Quidam putant eos quondam Dacos fuisse. Ego autem quænam ipsorum origo sit, dicere non possum. Præterea cum sibi dederint istud nomen, vt Pannones vocentur, sicque appellentur ab Italis, non decorum fore ratus sum, si aliud iis imposueto nomen. Regia eorum est Buda, vrbs florētissima, Istro adiacens. Sigismundum autem Germanorum Imperatorem agentē Viennæ vocantes Pannones declarauerūt Regem, eique tradiderunt regnum vniuersum, & quæ ad regni curam pertinent, vt omnia sic ordinaret, quemadmodum putaret ea fore commodissima. Hic vt primum regium honorem iniit, legatos misit ad Romanum Pontificem, * iam ante sibi familiarem & necessitudine deuinctum, rogans vt suum consensum præstaret, quo Romanorum declararetur Imperator. Imperatoriam dignitatem Romani Pontifices primò contribuere Galliarum regibus, propter hostes * ex Libya in Iberiam transuectos fortiter cæsos, & ob Iberiam à Barbaricis incursionibus liberatam. Postmodum eligendi Romanum Imperatorem potestas translata est à Pontifice ad Germanos. Sigismundus, cum eam dignitatem se daturum respondisset Pontifex, accersitus & vocatus est à Pontifice, vt Imperatoriam dignitatem acciperet. Sigismundus Romam proficiscens iter faciebat per Venetorum regionem. Hi, vt primùm nunciatum est Sigismundum per ipsorum regionem transitum facere, miserunt nuncium

* Eugenius IIII.

* Saracenos.

qui moneret, vt ipsorum regione excederet. Hic nuncio Venetorum parere neglexit, nisi cerneret eos re ipsa transitum prohibituros. Veneti igitur congregato exercitu vim facere parabant Sigismundo, nisi confestim sua discessisset regione. Vt cognouit Venetos id moliri, copias in aciem eduxit, & cum Venetorum exercitu prælium commisit. Amisit autem in eo prælio non modicam exercitus partem, ipseq; in fugam compulsus, ægrè quò minus caperetur, fuga euasit. Cum iam planissimè desperaret, se posse per Venetorū regionem adire Romam, iter flectit in superiorem Germaniam peruenitque ad Liguriæ * Principem. Hinc iter Romam instituit. Quò cùm venisset, Imperator à Pontifice Maximo consalutatus est.

*Philippū Vicecom. Mediolani

Postea rogauit Pontificem Maximum auxilium, quo adiutus, expeditionem contra Barbaros susceptam conficere posset. Flagitabat autem pecuniam, virosq;. Pontifex legatione missa ad Gallorum Regem, Burgundiæq; Ducem effecit, vt sibi darentur octo millia militū: belli autem ducem accepit Burgundię Ducis fratrem. Sigismundus quoque se ad bellū parabat, conscribens exercitum ex Germanis, quoscunque potuit mercede conducens. Cum iam ad bellum satis foret instructus, assumtis Pannonib. & Dacis, qui itinera monstrarent, rectaq; per Istrū contra Paiazitem copias duxit. Legatos quoque misit, consulente id Pontifice Maximo, ad Hispanorū Italorumq; principes, petens ad istam expeditionem milites & pecuniam. Pontifex quoq; milites misit, & pecuniam suppeditauit. Paiazites quàm primum didicit Sigismundum Romanorum Imperatorem magnis copiis stipatū, aduersum se pergere; accepto Europæ Asiæq; exercitu, summa celeritate obuiam profectus est hosti vsque ad Istrum, castráque cōmuniuit ab Istro stadiis quasi quadraginta. Galli autē (vt sunt audaces, plerumq; verò imprudentes) cum cuperent victoriam suam facere, arma capiunt, barbarosq; aggrediūtur, quasi eos primo impetu domituri. Tandem cùm prælium vtrinque maxima virtute ferueret, Galli fugam ineunt, incitatissimoq; cursu cum agerentur ad suos, insequentibus Turcis, & Sigismundi militibus admixtis, atrox prælium coortum est. Cùm acriter instarent Turci, etiam Pannones &

προαγορεύοντες αὐτῷ μὴ διιέναι διὰ τῆς χώρας αὐτῶν. ὁ δὲ οὐκ ἔφη πείσεσθαι ἂν μὴ γνῷ αὐτοὺς πειρωμένους διακωλύσαι διαπορευόμενον. παρεσκευάζοντο μὲν οὖν οἱ Ἐνετοὶ στρατὸν, καὶ διεκώλυον. ὡς δὲ ᾔσθετο κωλυόμενος, παρετάξατο ἐς μάχην καὶ συνέβαλε τῷ ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἀπεγένετο αὐτῷ οὐκ ὀλίγα τοῦ στρατεύματος, τραπομένῳ τε ἐς φυγὴν, καὶ μόλις διαφυγόντι τοὺς ἐναντίους. ἐνταῦθα μὲν δὴ ἐπείτε ἀπέγνω τὴν διὰ Ἐνετῶν πορείαν, ἀπήει διὰ τῆς ἄνω Γερμανίας ἐς τὸν Λιγυρίας τύραννον ἀφικόμενος, ἐντεῦθεν δὲ ἐς Ῥώμην παρεγένετο, καὶ βασιλεύς τε καθίστηκεν ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἐς τοῦτο ἀποδειχθείς. μετὰ δὲ ταῦτα ἐδέετό τε τοῦ ἀρχιερέως συμβαλέσθαι ἐς τὴν ἐπὶ τὸν βάρβαρον αὐτῷ ἐκστρατείαν γινομένην· ᾐτεῖτο δὲ αὐτὸν χρήματά τε καὶ ἄνδρας. ὁ δὲ πρός τε τὸν Κελτῶν βασιλέα διαπρεσβευσάμενος καὶ πρὸς τὸν Βουργουνδίας τύραννον, διεπράξατο ἐς δοθῆναι ὀκτακισχιλίους καὶ στρατηγὸν τοῦ Βουργουνδίας ἡγεμόνος ἀδελφόν. παρεσκευάσατο μὲν οὖν καὶ αὐτὸς συλλέξας στράτευμα ἀπὸ Γερμανῶν ὅσον ἠδύνατο μισθωσάμενος. ὡς ἤδη αὐτῷ τε τὰ εἰς τὸν πόλεμον παρεσκεύαστο, ἐξήλαυνε λαβὼν τοὺς Παίονας καὶ Δάκας τῆς ὁδοῦ ἡγεμόνας εὐθὺ τοῦ Ἴστρου ἐπὶ Παιαζήτην. διεπρεσβεύσατο δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἰταλῶν καὶ Ἰβήρων ἡγεμόνας, χρηματίζοντος δὲ τοῦτο αὐτῷ τοῦ ἀρχιερέως, αἰτούμενος χρήματα καὶ ἄνδρας. καὶ χρήματα μὲν ἐπέπομφε αὐτῷ ἱκανὰ ὁ ἀρχιερεὺς, ἄνδρας τε. ὁ μὲν οὖν Παιαζήτης, ὡς ἐπύθετο ἐπιόντα οἱ Σιγισμούνδον τὸν Ῥωμαίων αὐτοκράτορα σὺν πολλῷ στρατεύματι ἐλαύνοντα, παραλαβὼν τὸν τῆς Εὐρώπης τε καὶ Ἀσίας στρατὸν ἅπαντα, ἀντεπῄει ἐπὶ Ἴστρον ᾗ ἠδύνατο τάχιστα πορευόμενος. στρατοπεδευσαμένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἴστρου ἐπὶ σταδίους τεσσαράκοντα, οἱ Κελτοὶ αὐθάδεις τε ὄντες καὶ ἀγνώμονες ὡς τὰ πολλὰ, ἀξιοῦντες σφῶν αὐτῶν μόνων τὴν νίκην γενέσθαι, ὁπλισάμενοι ἐπήεσαν πρότεροι ὡς ἀναρπασόμενοι τοὺς βαρβάρους. μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης, τρέπονται οἱ Κελτοὶ, καὶ φεύγοντες ἀνὰ κράτος καὶ οὐδενὶ κόσμῳ ἐπιπίπτουσι τῷ σφετέρῳ στρατεύματι. ἐπισπωμένων τῶν Τούρκων. ἐνταῦθα ἀναμιξ γενομένων αὐτῶν, ὡς ἐπέκειντο οἱ βάρβαροι, τρέπονται ἅμα τούτοις, οἵ τε Παίονες καὶ Γερμανοί.

Γερμανοί. ἐπειγομένων δὲ εἰς τὸ τοῦ Ἴστρου διαβᾶσιν, ἀπώλετο πολλὰ τοῦ στρατεύματος κατὰ τὸν ποταμόν. ἐγένετο δὲ φόνος πολύς, ὀλλυμένων τῶν Κελτῶν καὶ Παιόνων ὑπὸ τῶν ἐναντίων, καὶ ὁ Βουργουνδίων στρατηγὸς ἑάλω, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι Παιόνων τε καὶ Κελτῶν. ὁ μὲν οὖν Σιγισμοῦνδος διακινδυνεύσας τὰ ἔσχατα, καὶ παρὰ βραχὺ ἁλῶναι διαφυγὼν, ἐμβὰς ἐς τριήρη κατὰ τὸν ποταμὸν ἔπλει ἐς Βυζάντιον παρὰ βασιλέα Ἑλλήνων. ἐς λόγους δὲ ἀφικόμενος τῷ Βυζαντίου βασιλεῖ, καὶ χρηματίσας αὐτῷ ὅσα ἐβούλετο, ᾤχετο ἀποπλέων ἐπ᾽ οἴκου.

Germani fugæ Gallorum ſe ſociant. Feſtinantibus autem iis Iſtrum tranſire, maxima pars exercitus flumine abſumpta eſt. Facta eſt cædes maxima Gallorum & Pānonum pereuntium. Dux Burgūdiorum qui totius belli Imperator electus erat, ab hoſtibus captus eſt: capti ſunt & alii Pannones, Gallíq; plurimi. At Sigiſmundus in maximum vitæ diſcrimen adductus, vixq́; hoſtis manus, quo minus caperetur, effugiens, triremem quæ in flumine erat, conſcendit, Byzantiumq́; ad Græcorum Imperatorem nauigauit. Cum plurima cum iſto Rege diſſeruiſſet, & quæ volebat expediuiſſet, domum reuerſus eſt.

COMMENTARIVS.

LOcvs hicce Laonici Athenienſis vt ad honorem Germanæ gentis inſigniter pertinet, ita tot & tam inſignibus mendis non tam à librariis (quorum quidem culpæ trium Codicum Palatinorū mss. collatione mederi, quantum licuit, annisi ſumus) quàm ipſo ſcriptore, homine non in Germania noſtra hoſpite, ſed planè ignota loquente, quæ ſola auditione neſcio vnde accepiſſet, oppletus eſt, vt multum dubitarem, an eum licet anxiè quæſitum & deſcriptum in hanc collectionem admittere, nedum in eo ſcholiis explicando aliquid operæ ponere vellem Sed vtut ipſe tanti non videretur, tanti quidem viſa eſt patria Germania, quā neq; iſta hominis exotici cōmendatione defraudaremus. In qua quidquid veri eſt, neceſſe eſt à vulgatiſſima fama rerum pluſquam notoriarum (vt vulgo loquuntur) & toto orbe cōpertarum fuiſſe profectum. Quo in genere ſcholia ſcribenti non difficile fuiſſet plura etiam congerere, niſi modum tenere præclarius putaſſemus. Cæterum alicubi etiam in his ſalebris pedem hæſiſſe nihil mirum, orbatis præſertim ductore illo, qui ſolus inde expedire poterat: LEVNCLAVIO inquam noſtro, horum ſcriptorum peritiſſimo; qui queadeo totum iſtum Laonicum ſua manu, dum hîc verſaretur, diligenti cura deſcripſerat. Quanto (heu) redimerem, vel horulam vnam ſuper hoc loco cum eo ſermones cōtuliſſe! Sed ad rem.

Σιγισμούνδου.] Iam vel hoc miror rectè ſcriptum, cum apud alios Græcos nomina noſtra miris modis lancinata video: Ἀμάεργος, Λοδοΐκος, Ῥομπέρτος, Σφενδοσθλάβος: in quibus vix recognoſcas noſtrum Henricum, Lodouicum, Rupertum, Wenceslaum.

Πυρηναίου ὄρους, ὅθεν καὶ ὁ Ταρτησσὸς ῥέων.] Ex Pyrenæo ſane, Celticæ regionis mōte, Tarteſum defluere auctor eſt Ariſtoteles 1. Meteor. à quo Tarteſum oppidum nomen traxiſſe, ſcribit Stephanus de Vrbibus. Eſt id oppidum Hiſpaniæ non procul Gadibus ad fretum Herculeū, teſte Plinio lib. 3. cap. 1. Strab. lib. 3. Liuio lib 8. Dec. 3. Sed quid huic cum Germania? Quid Laonico in mentem venit, vt Germaniam vſque ad Pyrenæos montes extenderet, quos certum eſt diſcriminare Galliam ab Hiſpania, ita vt Alpes Italiam à Germania. Sine ambagibus, Rhenum voluit dicere patrem fluuiorum Germaniæ, quem & pro ipſa Germania ponere ſolebat antiquitas: cuius propemodum nullus ſcriptor, qui Germaniæ res attigerit, non meminit: cuius hic quoque nullam mentionem fieri mirum eſſet, vbi tamen fit adſitarum vrbium, Coloniæ, Argentinæ. Sed cur pro hoc flumen illud Iberum? Quid mirum in homine Græco, qui totius Heſperiæ vnum tantum montem Pyrenæum, vnū flumen Tarteſum putauit. Nimirum & Nonnius, auctor non paullo eruditior, Rhenum noſtrū Iberum vocat, duobus Dionyſiacorum locis, pag. 397. & 747. quem locum attigi in Onginib. Palatin. cap. 3. Dicet quis: At Rhenus non ſe infundit Oceano occidentali, (vt hic de Tarteſo dicitur) ſed Germanico? Ita quidem, ſi per Occidentalem intelligas Atlanticum: ſed tamen nihil prohibet, quominus etiam Germanicus dicatur Occidentalis reſpectu Thraciæ aut vicinarum regionum, vbi egiſſe videtur Chalcondyles, quantumuis nonnihil ad Aquilonem declinet. Imo verò (ſi rem exactè conſideremus) mare Germanicum pars & ſinus eſt Oceani occidentalis, Germaniæ, Britanniæ, & Daniæ littoribus clauſus. Sed regeret alius, quid Rheno cum Pyrenæis montibus, à quibus tota Galliarum longitudine diſtat? Reſpondeo. Quid Iſtro cum Pyrenæo Celtico? vnde eum oriri non tantū Ariſtoteles ſcribit loco prædicto, ſed etiam Herodotus in Euterpe. Cum tamen vtriuſque fluuii origo ſit in Alpibus Rhæticis: quod etiam è Græcis Strabo benè nouerat, & Dionyſius Alexandrinus, interprete Priſciano:

Incipiunt Alpes: quibus exit gurgite vaſto
Oceani rumpens glacialis littora Rhenus.
Hunc prope conſurgit fons Iſtri flumine longo.

Neque neſcimus, eſſe etiam Pyrenæos Germaniæ, & ſummā partem Alpium, qua Oeniponte Tridentum iter eſt, montem Pyrenæum dici, vulgo etiamnum der Brenner. De quo cum plura annotet Ortelius

telius in Thesanro, Bassi taotum epigramma adscribere placet, interptete Stuckio nostro:

Saxa Pyrenes, & depressa vallibus Alpes,
Qua Rheni fontes haud procul aspicitis.

Sed hoc emplastrum neque Aristoteli Herodotoque obduci potest, propter ὄπιδων Celtici; neqoe etiam Laonico nostro, ob Tartesi mentionem, de quo nunquam gustauit hæc Germania. Sed fatendum quod res est. Nimirum io omni nomine Germanico mirificè cæcutit, hallucinatur, impingit, labitur Græcia. Vt cum Stephanus Byzaorius Francos populos facit Italiæ, auctorem dicti adducens Parthenium: cum Arrianus non procul ab Ionio Germanorum sedes designat: quos aliosque lapsus notauit Irenicus lib. 9. Exeges. Germ. cap. 3. & 4.

Ἡ δύω Γερμανία.] Alia diuisio primæ & secundæ Germaniæ in veteri Noticia Imperii: item in distributione Metropoleon. Sed iuuat huius locum insignem, quatenus Germaniam concernit, apponere ex veteri Cod. S. Galli. *Prima prouincia Germania habet ciuitates numero II. Metropolis ciuitas Agrippina, id est Colonia. Ciuitas Tungrū. Secunda prouincia Germania habet ciuitates numero VI. Metropolis ciuitas Mogonciacus. Ciuitas Argentoracensis, id est Stratburg. Ciuitas Nemnetis, id est Spira. Ciuitas Wangionum, id est Wormatia. Ciuitas Wirzburgensis. Ciuitas Constantia. Castrum Rubilocus, quod Eihstets dicitur. Ciuitas Augusta Vindelicorum, id est Aunesburch Prouincia Baioariorum, id est Noricus ripensis super Danubium, siue Noricus mediterranea habet ciuitates numero VI. Metropolis ciuitas Iunano, id est Salzburg. Ciuitas Regino. Ciuitas Patauia. Ciuitas Frigisiensis. Ciuitas Noua. Ciuitas Sabionensis. Prouincia Sequanorum habet ciuitates numero VII. Metropolis ciuitas Vezontio. Ciuitas equestris, id est Auenticus. Ciuitas Basiliensis. Ciuitas Vindonensis. Ciuitas Argentariensis. Ciuitas Ebrtunensis. Ciuitas Rauracensis.*]

Πεεὶ δασίαν.] Sic legit ms. vnus: alius vero πυειδαστίαν, tertius deniq; πυειδασίαν, vnde monstrum regionis interpres fecit, Pyridastiam. Sed si superior de Tattteso expositio valet, legendum videtur Περὶ Δασίαν vel Δακίαν: ootum est enim superiori æuo *Daciam* vulgò dictam & scriptam (licet malè) quæ hodie Dania. Vt sit seosus, Germaniam inferiorē (cuius tameo post superioris factam mentionem expressè hîc non memioit) Oceanum attingere: qui ex sinistra quidem parte (nam & hoc emendandum est) Gallias, ex dextra vero Daniam alluat: & obiectas quasi medio in Oceano Britannicas babere insulas. Et confirmat qood paulo post longitudioem Germaniæ à Galliarum finibus ad Daniam vsque protendit.

Βράγας τὺς πολεμίυς.] Sic quidem omnes mss. Palarini. Interpretem apparet legisse Βράγας τῶν Βοίμων vel Ποίμων. Sensus erit, iter Vienna facientibus Tartesum (id est Rhenum) versus, ostia eius scilicet, Pragam Bohemorum esse rraoseuodam. Cæterum Laonicus hic contra omnium aliorum auctorum morem, longitudinem Germaoiæ à meridie in Septentrionem, à Vienna Austriæ io Oceanum vsque Germanicum protensam facit: latitudinem vero ab extrema ora Galliæ in Daniam secundum littora maris Germanici ab Occidente versus Orientem. Nam (vt & hoc obiter) vbi duo Codices, alter quidem Δακίαν, alter vero Δασίαν, ibi tertius melius habet Δανίαν.

Ἀνδρὶ ἐυζώνῳ] non nostris iam hominibus, aut vix certe. Nimirum veteres, præsertim Græci, Asiatici, Orientales, agilitate & peroicitate pedum excellebaot. De quorum etiam cursoribus quæ leguntur, fidem nostram hodie ferè superant. Vide Lips. centur. 3. epist. 59.

Ἐυνομεῖται ἡ χώρα αὕτη μάλιστα.] Repetit hoc infra mox: εὐνομεῖται μάλιστα δὴ ἰδεῖν ἂν ἡμεῖς ἴσμεν. Æneas Syluius in Germaoia cap. 68. *Vidimus iudicia vestra: & concilia vestra que republica gerebantur, sæpius interfuimus. Omnia & prudenter & grauiter administrata, nec facile a recto tramite deflectimini. Nec vobis ciuiles leges, nec iura desunt pontificalia: littera quoq; & omnia bonarum artium studia apud vos florent.* At olim Germaniæ nulla à re minus landis erat, quàm à legibus. Nam quæ supersunt cascæ maiorum oostrorum leges, plane inter prima Germanicæ antiquitatis monumenta censendæ, Alemanicæ, Boiaricæ, Saxonicæ, Francicæ, & aliæ; præterquam quod verbis asperæ, etiam re ipsa longius à summa illa æquitate recedunt: tanquā à Mauortiis profectæ nationibus, quæ potius manus ferto quàm ex iure conserere, & in castrensibus armis quàm subtili iuris indagatiooe operam pooere consueuissent, & (vt Enniano verbo vtar) *Bellipotentes erant mage quam sapientipotentes.* Quamquam pro hac legum incuria alia, & quidem maior, illis laus succedebat, quod (vt Tacitus ait) *plus apud illos boni mores quam apud alios ipsa leges valerent.* Dooec tandem orbe Romaoo ad occideotem Solem subacto, cum imperio etiam leges tanquam illius instrumentum accipiendum, eoq; ceu freno ad prouincias illas regendas vteodum arbitrati sunt. Vode in Gothorum primum, deiu Longobardorum, tandemque Fraocorum leges multa ex Romanis translata videmus: quod Carolinarum præsertim legum volumen satis loquitur, neq. Ius ipsum Saxonicum dissimulare potest. Iustiniani autem legislarionem integram per multa sæcula Germania noo agnouit, imo nec babuit aur vidit: vt nec aliæ Occidentis prouinciæ, quod alibi demonstrauimus. Primum Lotharium Saxonem Imp. repertis Arnalphi vrbe Apuliæ Pandectis, ius illud in lucem & vsum reuocasse fama est, Iroerio suasore, cuius Vrspergensis meminit, notatus & ipse à Sigonio libro 14. de regoo Ital. De quo etiam nos alibi latius.

Τοὺς τοῦ Ῥωμαίων.] Hoc ad differentiam Græcæ Ecclesiæ, quæ Papam non agnoscebat. In Germaniȩ & Hesperiȩ totius Episcopatus primatum & superioritatē vsurpabat Roma. Hinc illa Diocœseon distributio, taxæ, pallia &c.

Νόβεργον, Ἀμπεργον.] nomina urbium miserè habita: quippe Græcis hominibus dictu scriptuque planè difficillima. In mentē venit similis locus Beniamini Tudelensis in Itinerario, qua parte Germaniam attingit, quam olim *Aschenaz* dictam apud suos notat, de quo Drus. 1. Animaduers. cap. 41. *Hæ sunt,* ioquit ille, *apud Germaniam regiones, in quibus Israelitarum collegia sunt, iuxta fluuium Mosellam.*

fellam & Konphi'inas (Confluentiam intelligit) *& Odrancab, & Kuna, & Kotania, & Binga, & Garmezza* (Germersheim puto) *& Mastheran*. Et paulo post: *Sunt præterea Astranburk* (forte Strasburgum) *& Damrasburk* (quod de Augusta nostra Vindelica felicissimè exponit, eximium eius columen & decus M. Velserus lib. vi. rerum Vindelic.) *& Mandatrab, & Pessinghes, & Bamburk, & Sar, & Rasenburk, quæ regni etiam finis est. Inde autem & vlterius regio Bohem est, quæ nunc Praga dicitur, estq́; Sclauonia terra mitium*. Forte & populorum ciuitatumque nomina aliquando mutata euariant. Quis populos illos Germaniæ iam nouit, quos enumerat Gregorius PP. III. in quadam epistola: *Vniuersis optimatibus & populo prouinciarum Germaniæ, Thuringis, & Thesis, & Borthacis, & Nistresis, Vnedredis, & Lognais, Sudnedis, & Graffeltis, vel omnibus in Orientali plaga constitutis*. Non iam miror Panegyristæ nauseam, horrentis vel ad nomina nostra: *Quid memorem*, inquit Nazarius, *Bracteros; quid Chamanos, quid Cheruscos, Vangionas, Alamanes, Tubantes? Bellicum strepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem*.

Πόλις εὐδαίμων.] Magnum elogium, magnum. Εὐδαίμονας pagos quosdam in Hyrcania dictos Diodurus scribit, ob ficuum aliorumque fructuum miram abundantiã. εὐδαίμονες χῶραι sunt apud Appianum in Parthicis. εὐδαίμονες insulæ circa Arabiam Felicem sunt Agatharchidi. Sed & Romani Felicem Iuliam, Felicitatem Iuliam; colonias, lacus, legiones Felices suas habuerũt. Hoc epitheti Noribergæ Laonicus tribuit, & soli. Vnde æstimare licet, quæ tunc temporis celebritas & splendor vrbis fuerit: quæ tamen postea multis modis aucta & amplificata est. Proxime huius æuum Æneas Syluius Cardinalis Senensis ad Martinum Maiorem IC. scribens, non parcis laudibus εὐδαιμονίαν illam nobis explicat: *Noricorum oppidum*, inquit, *flumine Regnisia* (Pegneso dicendum) *intersectum, nam hodie Franconibus datur, præterire non possumus. Dic rogamus*, (nam hinc vxorẽ duxisti, castissimam æquè ac pulchram) *quænam facies huius vrbis? quis splendor, quæ amœnitas, quæ delitiæ, quis cultus? quæ forma regiminis? quid illic ad ciuitatem omni ex parte perfectam desiderare quispiam poterit? Quis venientibus Franconia inferiori & procul spectãtibus eius vrbis aspectus, quæ maiestas? quod decus ab extra visentibus, quis intus nitor platearum, quæ domorum munditia? Quid S. Sebaldi templo magnificentius, quid splendidius D. Laurentii delubro? Quid arce regia vel superbius vel munitius? quid fossa, quid mœnibus illustrius? Quot ibi ciuium ædes inuenias regibus dignas. Cuperent tam egregiè Scotorum reges quam mediocres Nurimbergæ ciues habitare*. Idem in Europa cap. 39. postquam disceptauit, Franconiæ an Bauariæ sit accensenda: *Ipsi Normbergenses nec Baioarii, nec Francones videri volunt, sed tertium quoddam separatum genus. Vrbs ea nobilis magnificis operibus publicis ac priuatis ornata est: amne Pegnitio interlabente, in agro sterili & arenoso condita: atque ob eam rem industrioso populo. Omnes enim aut opifices sunt, aut negociatores. Hinc multa illis diuitia, & magnum in Germania nomen. Aptissima Imperatorum sedes, libera vrbs, & in medio fermè Germaniæ sita*. Sed latius eam describit Ioãnes Cochlæus Noricus, in descriptione German. c. 4. & Conradus Celtes Protacius, Heliusque Eobanus Hessus poetæ, singularibus libellis, hic versu, ille prosa, celebrãdam sibi sumserunt. Sed Iulii Cæsaris Scaligeri, diuini hominis, aureos de ea versus omittere hoc loco non possum, dignos quos vel describendo ediscam. In Vrbibus, lemmate Nuremberga.

Diua mibi extremi da munera sacra laboris,
Non tamen extremo conspicienda loco.
Sed velut abducto veneramur in ordine cœlum,
Hic vbi natura fine quieuit opus.
Non potes æthereis deducere sedibus astra:
Inuenies tibi quæ Norica terra dabit.
Hunc sibi corruptas terras Astræa relinquens
Fatali statuit sede tenere locum.
Quis putet horrifico sociatas Marte Camœnas?
Sacra tamen duplex tempora laurus obit.
Martis habe, & Phœbi felicia tempora lautè:
Sanctaq́; sit valido fœdere iuncta fides.
Omnibus ex istis ne tu, ne dempseris vnum,
Addere quin potius omnia magna, tuum est.

Quod autem Noricæ vrbis εὐδαίμονα ὀνομάζει Laonicus, & reipublicæ formam Syluius cõmendant, suffragantem ex recentioribus scriptoribus habent Bodinum de Republica libro 2. cap. 6. vbi magistratuum & officiorum ordines (quàm liquidò, non dicam) exponit: & Stephanum Pighium elegantissimum scriptorem, in Hercule Prodicio pag. 146. magna magnæ vrbis decora digno calamo exequentem: qui vterque eruditorum manibus teruntur. Neque plures illustrando Soli faces adhibere animus est, aut locus.

Ἀμβέργην.] Amberga metropolis est Palatinatus superioris in Bauaria, elegans & ampla ciuitas: sed nullo tamen modo cum Noriberga (quam Codices tres Palatini hoc loco constanter Νόϐεργην scribunt) aut Argentina conferenda: neque par illis, neque secunda. Melius itaque cum interprete Hamburgum intellexerimus, quæ ciuitas est diuitiis splendida, populo potens, & commerciis longinquis celebris: fœderis Hansatici (quod vocatur) ciuitatum hodie caput. Eadem sedes Episcopalis olim fuit, & Ecclesia Hamburgensis antiquitus metropolis omnium Aquilonarium: de quo Crantzius in Metropoli. Quod autem Laonicus iis ciuitatibus quæ ἀρχιερέα habeant, Noribergam etiam accenset, fallitur: nam Episcopum proprium nunquam habuit, diœcesi Bambergensi inclusa, vt Syluius scribit in Europ. capite 39.

Ἀμφὶ τὰς ἀρχιεροσύνας.] Vt minimam quidem. Certe prope centenas, saltem imperiales, enume-

ras

rat Matricula (quæ vocatur) Imperii. De quibus ita Æneas in Germania : *Ciuitates etiam quas vocant liberas, quod Imperatori solum subijciuntur, cuius iugum instar est libertatis. Nec profecto vsquam gentium tanta libertas est, quanta fruuntur huiuscemodi ciuitates. Nam populi quos Itali vocant liberos, hi potissimè seruiunt, siue Venetias spectes, siue Florentiam, aut Senas : in quibus ciues præter paucos qui reliquos ducunt, loco mancipiorum habentur: cum nec rebus suis vti vt libet, vel fari audeant quæ velint, & grauissimis opprimantur pecuniarum exactionibus. Apud Germanos omnia læta sunt, omnia iocunda: nemo suis priuatur bonis: salua cuique sua hæreditas est. Nulli nisi nocenti magistratus nocent : nec apud illos factiones, sicut apud Italas vrbes grassantur. Sunt autem supra centum ciuitates hac libertate fruentes : nam & in Rheno, & in Danubio multa sunt : & mari proxima, quas appellant Stagnales : quamplurima & in mediterraneis: aliæ quæ simul fœderatæ iniurias principum proprijs armis propulsant.* Sed quid de centum vrbibus dicimus? Cum centum pagos integros Sueuia siue Alemania olim habuerit, Cæsare & Taciro testibus. De quibus scripsimus in Origin. Palatin. cap. 5.

Ἐς τυραννίδας κς.] Mira Germaniæ diuisio, quam non credo alibi apud quemquā scriptorem reperiri: & alioquin etiam si non inepta, certè obscura, ipsis Germanis vix intelligenda aut diuinanda. Quæ enim ista Etzilia? Aquileia enim, & Augusta Acilia, quas Clauserus interpres in margine notauit, vrbes sunt, non præfecturæ aut principatus: sed & huius nomen dudum exoleuit. Si quid coniectare hoc loco licet (vbi autem magis impune licebit) pro Ἐτζιλίας substituere gestiam Ἐλβετίας vel Ἐλουετίας. Heluetiorum certè gens ab omni æuo, illa etiam tempestate, robore & virtute inter Germanos facilè prima.

Αὐστρίας.] Huius metropolin Viennam iam supra tetigit Laonicus : & ipsa Austria tum florens, plures iam Augustos orbi Christiano tulerat, & tum rerum potientem Sigismundum.

Βλένης τῆς αὐτῶν Γερμανίας μητροπόλεως.] Quæ ista Blena? Blennus ipse auctor noster, & si quis ei fidem habet. Et Bauariam quidem (quam Clauserus in margine notat) libenter hinc exsculperem: si satis esset primam & vltimam vtriusque vocis litteram conuenire. Sed & amicos in consilium misi. Alius pro Βλένης mallet Βοίμως vel Βοημίας, quam nescio an Germaniæ adscribere voluisset Laonicus: alius Βελγίνς vel Βελγίας, non abludente Germanico nomine Fleming ab ista Βλένη si illud æque côueniret, τῆς αὐτῶν Γερμανίας μητροπόλεως. Equidem locum conclamatum, quod olim ægris desperatis facere solebant, in triuio depono: & publicæ pietati, aut fortunæ suæ committo.

Γένος τοῦτο μέγα.] Toti enim Triones (vt Sidonius loquitur) in hanc effusi: verè officinam gentium. Nazarius in panegyr. ad Constantinum M. *Iacet in latere Galliarum aut in sinu tuo fusa Barbaria, per se ipsa potens natio, & post Romanam magnitudinem in terris secunda.* Locus insignis, & ad Germaniæ honorem vnicus, cui secundum Latinus homo locum tribuat à Roma, cui alius prouincialis nihil simile nihil secundum assentabundus dixerat. Sed vereor lupum cauda teneri, & hanc laudem nobis extortam iri à Persis: quibus non paullo promtius hoc elogiū dedisset homo Romanus, quàm Germanis, qui absque iusto principatu distracti in plures gentes, Interque se discordes. Et si ex animi mei sententia roger, cum postremo editore non hætens ita legam: *Iacet in latere Galliarum aut in sinu tuo fusa Barbaria Persa, ipsa potens natio & post Romanam magnitudinem in terris secunda, amicitiam tuam, Constantine Maxime non minus trepidè quam amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio est, quæ te non metuat aut diligat.* Hoc modo pulcrè & verborum structura & sensus constāt. Sed & Germani cū Parthis aut Persis plerunq; iungi solent: vtrique hostes populi Romani. l. hostes. 24. D. de capt. & postlim. Themistius oratione v. In numis Victoria visitur inscribens clypeo palmæ affixo: VIC. GER. & in aliis: VIC. PAR.

Σκυθῶν τῶν Νομάδων δεύτερον] Hisce & Strabo Germanos comparat lib. 7. τροφὴ δ' ἀπὸ τῶν θρεμμάτων ἡ πλείστη, καθάπερ τοῖς Νόμασι, ὥστ' ἐκείνους μιμούμενοι &c.

Εἰ ταυτὸ φρονοίη, καὶ ὑφ' ἑνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι] Æneas Syluius in Germania cap. 72. *Pluralitatem Principum Philosophi abhorrent: vos ea gauderis. Nam quamuis Imperatorem & regem & dominum vestrū esse fatemini, precario tamen ille imperare videtur, nulla eius potentia est. Tantum ei paretis quantum vultis, vultis autem minimum. Libertas omnibus in communi placet, neq; ciuitates, neq; Principes, quod suum est Imperatori præbent: nulla illi vectigalia, nullum ærarium. Quisq; suæ rei moderator & arbiter esse vult. Hinc discordia inter vos crebra, & assidua bella grassantur: ex quibus rapinæ, incendia, cædes, & mille malorum emergunt genera: quemadmodum ibi interuenire necesse est, vbi plura dominantur capita.* Petrus de Andlo lib 1. de Imper. Rom. cap. vlt. *Confidenter loquor, si Germani principes Imperatori, tanquam aduocato Ecclesiæ, fideliter assisterent, prout temporibus antiquis consueuerunt, omnis profectò potestas contraria videretur parua. Tunc non solum Græcia, sed Ægyptus & Chaldæa contremisceret, ac vltimæ regiones Saracenorum trepidarent. Protendente nempe aquila Romanorum ab Europa alas suas, nec gryphones Asiæ atque Africæ satis tuta erunt.*

Οὔτε σείς] Idem de Gallia scribit Plinius. Terræmotus tamen plurimos Annales subinde annotant. Sed nimirum frequentiores & vehementiores in Asia & Oriente, vbi ciuitates etiam integras euerterunt.

Πολιτεύεται κατὰ ταῦτα Ῥωμαίοις.] Ita iamdudum Agathias de Francis: καὶ πολιτείᾳ ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται ῥωμαϊκῇ, καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως ἀμφί τε τὰ συμβόλαια καὶ γάμους καὶ τὴν τοῦ θείου θεραπείαν νομίζουσι. Et vt altius rem repetamus, Florus lib. 4. cap. 12. *Mores nostros magis quam arma sub imperatore Druso susceperant.* Et verè ex perpetuis cum Romanis bellis, quæque accedunt legationibus fœderibus, quin & cōmerciis, multum subinde & ad linguam & vitam Germani traxerunt. Quid quod & deductæ in nostras oras Romanorum coloniæ, & per connubia mixtus sanguis; & exportati Romam captiui, serui; stipendia

ſtipendia apud Romanos facientes milites, Principum ſatellites, communem vtriuſq; gentis linguam vitamque fecerunt. Nec ſolum in Romanis prouinciis Germani indigenis miſceri cœperunt, ſed verò in ipſa Germania, præſertim circa limites, Romani noſtris adſueſcere didicerũt. Vnde in vetuſtiſſimis legibus patriis, Salica Tit 43. §. 7. *Si Romanus homo poſſeſſor, i. qui res in pago vbi commanet, proprias poſſidet, occiſus fuerit, is qui eum occidiſſe conuincitur, IIII. den. culpabilis iudicetur. Si quis Romanum tributarium occiderit, &c. & aliis paſſim: Si Romanus homo &c. Si Francus homo &c.* Quibus ipſis in legibus ſane vetuſtiſſimis, præter quod Latino vtcunque ſermone ſcriptæ ſunt, complura etiam ſubinde veluti veſtigia & ductus à Romanis deriuatæ iuſtitiæ obſeruare licet. Tãdem euerſo & direpto per Germanas nationes imperio, Gothi, Longobardi, Franci, Romanorum & victores & ſucceſſores, mores quoque eorum, ritus, cerimonias, formulas, & nil non ſibi aſſumſerunt. Et poſt hos veri illi Germani, Sueui inquam, & Saxones, cum Reges & Cęſares Romanorum audirent, veterem illam Latialem maieſtatem & cothurnum omni ſtudio affectabant: vt de Othone III. Imp. Ditmarus ſcribit lib. 4. antiquas conſuetudines Romanorum iam ex parte magna deletas reuocantem, pleraque ad veterũ Principum imitationem feciſſe: adeo vt etiam ad menſam in ſemicirculum formatam (quam *Sigma* veteres vocabant) & editiore loco poſitam ſolus ſederet. Neque alia cauſa linguam etiam Latinam in omnib. publicis actibus & tabularum monumentis conſcribendis noſtri Cæſares per aliquot ſæcula religioſe conſeruarunt: & leges tandem Romanas à Iuſtiniano compoſitas in ſcholas & tribunalia induxerunt: ceu vtrunique certiſſimum veteris illius Romanitatis ſignum, & ſtantis adhuc Imperii argumentum. Sigiſmundi certe tempore, quo iſta Laonicus ſcripſit, Germania miris modis exculta nihilo Italię cedebat, συμφερόμενοι (vt ipſe loquitur) τὰ ἄλλα Ῥωμαίοις. Addo & Græcis ipſis, teſtante iam tum Agathia: ἔχουσι δὲ ἄρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἱερέας, καὶ τὰς ἑορτὰς ὁμοίως ἡμῖν ἐπιτελοῦσι. καὶ ὡς ἐν βαρβάρῳ γένει ἔμοιγε δοκοῦσι σφόδρα εἶναι κοσμιώτεροι καὶ ἀστειότατοι. οὐδέν τι ἔχειν τὸ διαλλάττον ἢ μόνον τὸ βαρβαρικὸν τῆς στολῆς, καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἰδιάζον. ἄγαμαι γὰρ αὐτοὺς ἔς τε τὰ μάλιστα ἔγωγε, τῶν τε ἄλλων ὧν ἔχουσιν ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἐς ἀλλήλους δικαιοσύνης τε καὶ ὁμονοίας.

Καὶ ἐς τὴν θρησκείαν Ῥωμαίων δυσιδαιμονοῦσι.] Germania primitus ſimplice Chriſti doctrina imbuta temporib. Apoſtolorũ (vt in Irenęo legimus) primã inſtitutionẽ fideliter ſeruauit. Vt Hilarius, Ambroſius & Hieronymus teſtantur. Et iamdudum Agathias de Francis ait: χριστιανοὶ ἅπαντες τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ τῇ ὀρθοτάτῃ χρώμενοι δόξῃ. Neque verò id beneficium Latinis magis quàm Græcis debuiſſe, eleganter ſcribit Walafridus Strabo cap. 7. vbi exponit, vnde Eccleſiam & domũ Dei Theotiſci Kirche vocẽt: quem locum tanti eſt adſcribere: *Si autem quæritur*, inquit, *qua occaſione ad nos veſtigia hæc Græcanitatis aduenerint, dicẽdum eſt Barbaros in Romana Republica militaſſe, & multos prædicatorum Græcæ & Latinæ locutionis peritos, inter has beſtias cum erroribus pugnaturos veniſſe, & eis pro cauſis multa noſtros quæ prius non nouerant, vtilia didiciſſe: præcipuéque a Gothis qui & Getæ, cum eo tempore quo ad fidem Chriſti (licet non recto itinere) perducti ſunt, in Græcorum prouinciis commorantes noſtrum, id eſt Theotiſcum ſermonem habuerint; & (vt hiſtoriæ teſtantur) poſtmodũ ſtudioſi illius gentis diuinos libros in ſuæ locutionis proprietatem tranſtulerint. Et fidelium fratrum relatione didicimus, apud quaſdam Scytharum gentes, maximè Tomitanos, eadem locutione diuina hactenus celebrari officia.* Demum circa annum Domini DCCXXX. Epiſcopus Romanus iſtuc miſit quendam Winofridum, aliàs Bonifacium, cum mandato introducẽdi traditiones Eccleſiæ Romanæ, quod conceptis verbis iurauit Gregorio II. ob hoc meritum pallio ab illo remuneratus, vt ex eorum Epiſtolis cognoſcere eſt, quæ extant Tomo III. Concilior. & can. Anteceſſor. 101. cum ſeq. XI. q. III. Inde *Apoſtolum Germaniæ* illum poſteri vocarunt, quod ordinem & cerimonias Romanas, potius quàm Chriſtianiſmum (quo iamdudum ante imbuta erat, & tunc Britannis quibuſdam doctoribus ſinceris vtebatur) illi attulerit: quibus aliquot poſtea infelicibus & damnatis caligine ſæculis eſt vſa. Neque tamen omnibus θρησκείας (vt author noſter loquitur) vel ἐθελοθρησκείας & δυσιδαιμονίας æquè vt Romani, Germani & Franci ſunt delectati: non certè imaginũ cultu, de quo Synodos quaſdam, & Caroli M. inſigne opus habemus, & locum memorabilem Nicetæ Acominati, cum Fridericus Imp. eluſis Gręcorum inſidiis Philippopolin occupaſſet, Alemannos ab Armeniis, qui ſoli in vrbe remanſerant, non vt hoſtes, ſed vt amicos exceptos: ἐπειδὴ καὶ ἀγχέθυντες, inquit ille abundans in ſuo ſenſu, τοῖς Ἀρμενίοις Ἀλαμανοὶ καὶ κατὰ τὴν αἵρεσιν τὰ πλεῖστα ἀλλήλοις συμφέρονται· ἀμφοτέροις γὰρ ἐπίσης ἡ τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησις ἀπηγόρευται, καὶ τοῖς ἀζύμοις κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας ἀμφότεροι κέχρηνται, καὶ ἄλλα ἄττα ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς ἀπόβλητα οὗτοι σφαλλόμενοι τοῦ ὀρθοῦ τηροῦσιν ὡς ἔννομα. Nimirum iam tum magna pars hominum in Germania, de Eccleſiæ Romanæ auctoritate, totoque ſacerdotio, de variis dogmatibus ab ea traditis, purgatorii potiſſimum & tranſſubſtantiationis, diuerſum liberè ſentire cœperat: contra quos ſub Cathari nominis inuidia ſcriptus eo æuo liber extat Ecberti Monachi, & conſtitutiones Cæſarum ſimul & Pontificum, Auth. Gazaros. C. de hæretic. & feralium perſecutionum pleni ſunt Annales. Sed & ſub ipſo Sigiſmundi imperio, quo hæc Laonicus ſcripſit, nutare Cleri & Pontificis auctoritas magnopere viſa eſt, non tantum conciliis Conſtantienſi & Baſilienſi cõcuſſa & labefactata, vt ipſe Imperator reformationem ingentem pararet, ſed maxime Wiclefi & Huſſi doctrina ſparſa & inualeſcente. Etiã in Wiclefi articulo IX. ita legitur: *Poſt Urbanum VI. non eſt aliquis recipiendus in Papam: ſed viuendum eſt more Græcorum ſub legibus propriis.* Vnde factum eſt, vt ſeruitutis impatiens, & grauaminum quibus opprimebatur, Germania pertæſa, paulatim colla iugo ſubduceret: cuius motus initia iam in huius Tomi ſcriptoribus obſeruare licet.

Μονομαχία] Velleius Paterculus lib. 2. ibi de Quintilio à Germanis cæſo, narrat eos ſimulatè egiſſe gratias, *quod lites ipſorum Romana iuſtitia finiret, feritasque ſua nouitate incognitæ diſciplinæ miteſceret, & ſolita armis diſcerni* (inquit) *iure terminarentur.* Idipſum apparet in veteri lege Alemannorũ, Tit. 44. §. 1. *liceat illi alii cui crimẽ impoſuit, cũ Spada ſe idoneare contra illũ aliũ.* Et Tit. 56. §. 1. *ſequatur eum ſacramẽto cũ nominatis V. aut cum Spada tracta pugna duorũ: ſi poteſt adquirere aut per ſacramentũ aut per pugnam,*

pugnam, illa pecunia post mortem mulieris retrò nunquam reuertatur. Præsertim verò Tit. 84. *Quando parati sunt ad pugnam, tunc ponant ipsam terram in medio, & tangant ipsam cum Spathis suis, cum quibus pugnare debent: & testificentur Deum creatorem, vt cuius sit iusticia, ipsius sit & pugna & victoria.* Donec hoc probationis & purgationis genus per duellum, tam frequens in Longobardicis, Francicis, Saxonicis legibus, per Canones sublatum fuit; ita vt per constitutiones Principum ludus gladiatorius. Quod cum dudum ante Laonici nostri æuum factum fuerit, existimo enim hoc loco potius de exercitatione illa loqui, qua Germana pubes festiuis diebus, per varia armaturæ genera, hastas, gæsa, enses retusos, pugiunculos ligneos, publico spectaculo inseruiens (neque eo semper innoxio) decertat. In qua vetus illud propemodum recognoscas Taciti in Germania: *Exercitatio artem parat, ars decorem. Non in quæstum tamen & mercedem: quamuis audacis lasciuia precium est voluptas spectantium.*

Δεξιώτατοι ἔς τε μηχανάς] In machinis omnigenis, automatis, graphide, cælatura, ingenio & felicitate Germania cæteras nationes præcellit, & in ea cæteras vrbes Norberga, industrioso populo fœta (vt supra ex Ænea Syluio relatum) & ingeniorum parens. *Artificum in ea ingenia, ait Cochleus, nedum Germani, sed Itali quoque ac Galli, extremique mirantur Hispani, eosque persæpe requirunt, & eorum opera longissimè mittuntur.* Extollitque Albertum Durerum pictorem incomparabilem, Iohannem Neuschelium tubarum exsculptorem pariter & inflatorem, Petrum Fischerum fusorem & cælatorem metallorum, Erhardum Etzlaub & Petrum Hele horologia fabricãtes. Sed omittere non possum elegantem locum nobilissimi poetæ Galli, Gulielmi Sallustii Bartasii lib. 6. Hebdomadis:

— Que diray ie de l'aigle,
Dont vn docte Alemant honora nostre siecle?
Aigle qui desslogeant de la maistresse main
Alla loin au deuant d'vn Empereur Germain:
Et l'ayant rencontré, soudain d'vne aisle accorte
Se tournant, le suiuit iusqu'au sueil de la porte
Du fort Norembergeois: que le pilliers dorés
Les tapissés chemins, les arcs elabourés,
Les fouldroyans canons, ni la ieunesse isnelle,
Ni le chenu Senat n'honeroient tant comme elle.

Cuius miraculi Petrus etiam Ramus in præfatione libri II. Mathematic. meminit, idque Iohanni de Monte regio attribuit.

Πολεμικὰ ἔργα] Quid Romani arietes machinæque omnes poliorceticæ, aut etiam Græcorum ille ignis marinus (qui *Chelandria* apud Zonaram & Nicetã vocatur) ad Germanorũ fulminea tormẽta illa pyrio puluere displosa, murorum turriumq; pestẽ certissimam? De quibus Æn. Sylu. in Germania cap. 67. *Rideant necesse est reliquas armorum officinas, qui publica Teutonicorum armamentaria viderit. Tot ibi maiores balistæ, tot catapultæ, tot arietes, tot insolitæ magnitudinis anea tormenta visuntur, quas vocant Bombardas: quorum & ipsi Teutones repertores habentur.* Huttenus in eleganti Idyllio De non degẽneri Germania:

Nam quæ sidereas vocalis machina turres
Deiicit, ac solidas impulsu concutit arces
Mœniaque ac spissos aggesto pondere muros
Æquat agris, sternitque domos, & destruit vrbes,
Prodiit à nobis. —

Hæc eleganti voce τηλεβόλους & τηλεβολίσκους nominat, qua etiã Lascaris vtitur: eorumq; inuẽtionem Germanis tribuit Laonicus, quod & pluribus repetit lib. 5. fol. 379. Plura de Bombardis Polydor. Vergilius libr. 2. cap. 11. & lib. 3. cap. 18. Gubert. Costanus in Polyhistore cap. 9. Wimpheling. in epitome German. cap. 64. & Munster. Cosmograph. lib. 3.

Ἐς πάσας τὰς τέχνας δόκιμοι] Aliò mutata à veteri illa rudique Germania: facile vt appareat (quod Tullius III. Tuscul. de suis hominibus ait) nostros omnia consequi potuisse, simul vt velle cœpissent. De omnium solertissimo & vtilissimo inuento Typographiæ Laonicus mentionem facere non potuit, quod post eius demũ ætatem sub Friderici III. imperio natum est, vt annotauit Wimpheling. in epit. German. cap. 65. & Polydor. lib. 2. c. 7. Hadrian. Iunius in Batauia.

Φέρει τ' ἄλλα πάντα] Etiam metalla omne genus, quod olim Tacitus negauit. Sed de his alibi. Illud de volucribus noctilucis mirum Dionysio & Solino annotatum, risu dignum est,

Quod pascit volucres (mirum) fulgentibus alis
Quos ducibus noctu cernuntur flexa viarum.

Ἐπὶ Βοέμους τοὺς Κεχίους] Quod Vngariam conterminam facit Bohemiæ, inde est, quod sub Bohemis Morauos etiam comprehendit, qui subditi regno Bohemiæ Vngariam attingunt. Quod verò ait Bohemos dici Cecbos, ab ipsorum & Polonorum lingua est, quibus Bohemus *Czech* vt Vngarica *Czéh* appellatur, CZ ita pronunciato, quomodo Tsch in *Tschudus*. Quod nomen à Czecho rege primo gentis conditore duxisse feruntur. Quomodo & à Lecho primo duce auctoreque suo, Poloni à Ruthenis cæterisque Slauis *Lechii* & *Lechita* appellantur, vt Alexander Guaguinus annotauit. Hoc loco præterire non possum Nemitzos, quos Celticam nationem esse & Constantinopoli militasse Zonaras & Glycas scribunt: ἦσαν δὲ περί τινα πύργον πρὸς τῇ πύλῃ τῆς πόλεως ἣ Χαρσία καλεῖται φυλάσσοντες Νέμιτζοι (ἔθνος δ' οἱ Νέμιτζοι Κελτικόν) οἳ τοῖς λάθρα τοῖς περὶ τὸν Κομνηνὸν συνωμολογήσαντο περὶ προδοσίας τῆς πόλεως. Et statim: περὶ τῶν Νεμι-

τ̃ Νεμίζων. atq; iterū: ὑπὸ τ̃ Νεμίτζων. Gentem Gallicam interpres vertit, & tamē in Indice Germanos subodoratus est, adeoque Nemetes Rheni accolas. Leunclauius autem noster in Glyca ad oram annotauit, Teutones Sclauorum lingua *Nemitzos* vocari. Et Ortelius quoque in Thesauro pro *Nsemecbis* id est, Germanis babendos censet.

Συμφέρονται δὲ Γερμανοῖς] Hoc quoq; fide Laonici sit, Vngaros cum Germanis iisdem armis & moribus vti.

Ἀπό τε σφῶν αὐτῶν] Quod hîc scribit, Vngaros sua ipsorū lingua Pānones dici, nescio an olim verum fuerit; hodie certe non est. *Magiar* dissyllabum Vngaris Vngarus dicitur: *Magiarok*, Vngari.

Ῥωμαίων ἀρχιερέα] Eugenium IIII cuius in Epitaphio idipsum legitur:

Istius ante sacros se prabuit, alter ab ortu
Alter ab occasu, Cæsar vterque pedes.
Alter vt acciperet fidei documenta Latina,
Alter vt aurato cingat honore caput.

Τοῖς Κελτῶν βασιλεῦσι] Ita omnino legendum: & pro Celtis vel Gallis, Frācis potius dicendū. Neque id tam merito liberatæ à Saracenis Hispaniæ, (quod putat Laonicus) quàm defensę ipsius Italiæ & Romæ. Luitprando enim Longobardorum rege Romam obsidente, Gregorius III. PP. non iam ad solitum auxilium Imperatoris Constatinopolitani (quem ob eiectas templis imagines cōmunione & imperio priuauerat) confugit, sed ad principes Francorum Galiias tenentium, vbi Carolus Martellus Francus palatii magister erat: cuius rogatu Luitprandus obsidionem soluit. Pippinus Martelli filius, Childerico domino suo ignauo monasterio incluso, anno DCCLIII. curat se eligi, & ad Zachariam dicti Gregorii successorem mittit: qui accepti beneficii memor mox annuit, & omnes Childerico fide obstrictos absoluit. c. alius. 15. q. 6. Dehinc Carolus M. Pippini filius rogatus ab Hadriano (c. hortatu. 23. q 8.) Desiderium Longobardorum regem insigni bello deuicit, regnumque illud deleuit, anno DCCLXXVI. Deinde post complures annos inuocatus à Leone III. Romā (quod ibi dominatum vsurparet) expulso, eum in sedē restituit: à quo vicissim Imperator declaratus est, & coronatus Romæ die Natalis Domini anno DCCCI.

Μέλεσθαι ἐκ τῶν ὁ τῆ Φος] A Latinis auditione accepit Laonicus, de translatione imperii, & instituto Electorum. Quod non miror: cum etiam Constantini donationem Photius ponatiu Nomocanone. Fuit autem imperium hereditarium in stirpe Caroli Magni per centum viginti annos, vsq; ad Conradum primum: qui moriens anno DCCCCXX. vltro detulit imperium ad Henricum Aucupem Saxonū Ducem, cum quo bellū iniuste gerebat. In familia huius Henrici I. (de quo est c. constitutio. Dist. 63.) hereditarium fuit imperium vsque ad Ottonem III. pronepotem eius: qui carens filiis, in comitiis imperialibus Principum septē Electores instituit, & vt Francofordiæ electio fieret: approbante Gregorio V. Papa, natione & ipso Saxone. Itaq; anno MIII. Henricus Bauarię Dux iuxta illam constitutionem primus, & huius nominis secundus electus fuit. Hæc C. M. in addit. gl. ad c. venerabilem. De electio. & Clem. I. De iureiur.

Iam verò (lubet enim hanc digressiunculam adnectere) etsi Carolus ille Magnus non tantum iure belli, quod cum Longobardis ἀμωμήτως gesserat, & S. P. Q. R. voluntate, & Pontificis coronatione verus & legitimus (si quis vnquam alius) effectus esset Imperator; sed transactione insuper cum Irene Augusta, eamque sequutis Nicephoro & Basilio Impp. interposita, certisque terminis Imperii inter eos diuisione facta ius suum abunde confirmasset, ideoque legati Byzantini eum Βασιλέα palam salutassent, & omnino ita inter ipsos conuentum diuque obseruatum esset, vt æquo iure Byzantini & nostri Augustos adeoq; fratres se appellarēt: paulatim tamē inuida & ambitiosa illa natio nostris Cęsarib. eum titulum detrahere conata est, & suos solos Βασιλεῖς & αὐτοκράτορας Ῥωμαίων in diplomatis & numismatis proscribere, Dominosque orbis terrarum iactare: nostros autem *Latinos* tantum, & *Alemanos Francosque*, & Cæsarem nostrum non minus inepto quàm nouo commento ῥῆγα Ἀλαμανίας ἢ Φραγγίας. Vnde factum est, vt à nostris vicissim paria reponentibus non aliter quàm *Græcorum Reges*, & *Constantinopolitani Imperatores* dicerentur, vt apud Helmoldum, Othonem Frising. Petr. de Vineis & alios videmus. Et quis sine stomacho legat Græculum Henrico Imp. ita obgannientem: ὡς οἱ κύριοι κύκεσι καθ... σίκει, & βασιλεὺς ἀναδίδεικται βασιλέων, ὅτι τῆς μοναρχίας ... & κύρις ... τῶν ... δυναστείων, τοὺς Ἀντωνίνους & Αὐγούστους τῆς ... φαντάζομενος, & πρὸς τῆς ἐκείνων ἀρχῆς ... τὸ ἴφεσιν, & μικροῦ φθεγγόμενος κατ' Ἀλέξανδρον, τὰ τῇδε & τὰ τῇδε πάντα ἐμά. Is est Nicetas Choniates. Quid quod Friderico Imp. transitum exercitui suo petenti (quod Godefridus noster Coloniensis annotauit sub Anno 1187.) Byzantinus per responsales suos demandauit: *Se post Deum esse dominum dominantium. Quod si regnum Romanorum dare vellet in manus eius, & ab eo loco hominii reciperet, conductū ei daret per terras suas, & mercatū sufficiēs.* Quasi non nostri potius à veteri Roma, quam illi à Noua sua Constantina (quam nec ipsam absq; Gothorum ope structam surrexisse, Iornandes in Geticis autor est) nomen Principatus sui & Antoninorum Augustorumque successionem deducerent: & si vel Roma relicta (quod etiam antiqui Principes non raro fecerunt, Mediolanum, Treuerin, Lutetiam Romę præferētes) alibi habitare pręoptassent; atque adeò Romam alteri habitandam vltrò cessissent, vt quondam Zeno Imp. Theoderico Gotho; non potius aula & comitatus Cæsaris, & vbi curiam celebrat (vt nostri scriptores loquuntur) deniq; vbi Cæsar est, Roma haberi debuisset. Ita enim fatis visum est, vt Germania postquam inde ab vrbis auspiciis eius inimica & æmula, non minus quam Carthago, Romanam virtutem perpetuis bellis exercuisset, & quàm auidè à Romanis expetita, GERMANICI titulum præ aliis à terra triumphata magis quàm victa affectantibus, tam insuperabilis semper restitisset, limitemque victoriarum quem excedere non magis quam Parthicum Persicumque posset, ad Rheni & Danubii fluenta eis præfixisset: tandem versa vice

ipſa vltrò Romaniã immiſſis procellæ more immenſis populorum millibus adgrederetur: neque tantum omnes ad occidentem prouincias Romanis extorqueret, quibus ceu inductis ex ſe colonis in hodiernnm diem ſub dinerſis nominibus Francorum, Lnngobardorum, Gothorum, Angliorum, Burgundorum, Nortmannorum dominatur; vt iam tota Europa nil aliud quam magna quædam Germania videatur: ſed verò Italiam ipſam & vrbem dominam Imperii ſedem, vi & armis non ſemel occuparet; tandemq; tituln & dignitate Imperii legitimè potiretur. Ita vt Imperium Romanum, quod Germanos capere non potuit, illnrum virtute captum: & qui hoſtes olim Romanis, nunc victores; quod olim Barharicum Romanis, vt ipſi præ ſe ferebant, deſpicatui, re autem vera formidini fuit, id nunc artibus & moribus cultiſſimum ſedes & arx Imperii factnm ſit. Quod ſi etiam ditionis vtriuſque amplitudinem inſpicere libeat, quamuis ea ad hanc quæſtinnẽ nnn pertiner (quid enim? ſi vel ad eas anguſtias Imperium redigatur, non dicam vt Germaniam, quam olim ſolã deſiderabat, iam ſnlam habeat: ſed vt ſolũ *quantũ ſub Tatio populus Romanus arabat*; eõ ue minus Romanũ foret?) certè porrecta Germaniæ vt ſpacio terræ nulli vnquam regioni ceſſerunt, ita nec hodie viribus, armis, artibus aut ingeniis cuiquam babitati nrbis prouinciæ vel hilum concedant: & Occidentis imperium, ſi cum Germania ſede Principis cætera ſocia regna, quę ceu coloniæ ex illa gentium officina prodierunt, & alterutrius linguæ Tentonicæ meræ aut Latinæ corruptæ conſortio nobiſcum tenentur, endemque iure Romano nobiſcum communiter vtuntur, conſunguntur; quantum tandem Græciæ toti imperioq; Eoo, etiam vbi illud integerrimum & florentiſſimum fuit, cnncedet? Siue autem vtriuſque vires & potentiam conferamus, an Francorum illis Regibus potentiſſimis, Carolo præſertim tot populorum victori & dominatori fortiſſimo & ſapienriſſimo, vllus Græcorum par eſſe potuiſſet? Quoties Germani cũ per tanta terræ pelagique interualla bello ſacro Saracenos in Aſia petere, & terram illam (quam vocant) ſanctã Græcorũ ignauia dudũ amiſſam magna ex parte recuperare potuerũt, vel in tranſitu Byzantinis Regibus terrnri & formidini fuerunt? Nonne verò illorum principatus ſub Alexio Angelo Germanis tributarius factus, & vectigal inde Ἀλαμανικὸν vocatum Gręcis hominib. indictum? ad quod cõficiendũ nec quidẽ priorũ Imperatorum tbeſauris nec ſepulcbris parcitum fuit. Cum Henricus Friderici Barbaroſſæ filius fæcialibus ad illum miſſis Romanas prouincias omnes ab Epidamno vſque ad Tbeſſalonicam repetens & Germanis in Palæſtina militantibus auxilia naualia mitti iubens, ni imperata facerent, bellum pręſens denuntiaret: quod Cboniates prolixè deſcribit. Quid quod non multis poſt annis ipſum Imperium eiuſqne regia ſedes Conſtantinopolis à Germanis Balduino Flandro duce ocnpatum; Græcis interea Niceam & Trapezuntem in anguſtias coactis; & plus quinquaginta annis ab illius poſteritate poſſeſſum fuit. Non addam, illns imperiis ſuis, & Niceno, & Trapezuntino, & Byzantino tandem à Turcis citius exutos, funditusq; exciſos & deletos: contra quos Germana virtus hactenus inuicta non tantum patriam tutam præſtiterit, ſed & cæteris Heſperiæ prouinciis cõtra immaniſſimæ gentis eluuionem velut muri aggeriſque vicem fuerit: quod totum illud non ab bumanarum virium oſtentatione, ſed ſola diuina ope pendere agnoſcamus. Cum autem imperia & regna, ſi non iuſta, nil niſi magna ſint latrocinia; in promptu fuerit dijudicare, vter horum legitimi principis nomen melius tueretur: illéne qui plerunque nulla iuſta neque ſucceſſione neque electione, ſed aliquando magicis ſortibus, aliiſque malis artibus affectata tyrannide, vero principe (ſi vel frater ſit) aut ſica venenóue peremto, aut (vt mitius) elucificato vel caſtrato, aut (vt mitiſſimè) tonſo & in monaſterium detruſo imperium male arripit, peius gerit, peſſimè & ſimili exitu rurſus amittit: vel forte non dicam fœminarum, ſed (quod indignius) Eunuchorum nutu & libidine, aliquando & factionum theatricarum impetu, nonnunqnam etiam ipſorum boſtium & barbarorum atque adeo Turcarum voluntate & minis, ad ſceptra extollitur, quorum omnium exempla in Græcorum hiſtoriis ſunt obuia: an verò ille potius, qui ſapientiſſimo & libertimo Antiſtitum principumque ſummorum conſilio, ob virtutis ſpectatæ meritum & alti generis indolem electus, ſacris cerimoniis & exquiſitis ſolennitatibus more maiorum initiatus, conceptis verbis Eccleſiæ & patriæ fidem ſuam obſtringens, populo adclamante rite renunciatur, trina coronatione ſancitur; atq; ita legitimè ceu Dei manu in ſolio collocatus, vt præſens in terris numen colitur pariter & timetur. Iure igitur hoc germanè Romanũ imperiũ, tot hactenus ſapiennibus, fortibus, moderatis principibus gubernatum, non tantum legitimum & iuſtum, ſed verè (quod vocatur) ſacroſanctum, ideoq; Deo charum & θεοφρούρητον cenſetur: & ab omnibus Chriſtiani orbis populis regibuſque huic non grauatim faſces ſubmittentibus bonoratur: taleque ad finem mũdi duraturum propbetarũ oraculis creditur. Cum in altera illa ad Euxinum pontũ ſepticolli Roma, & imperitãtes ipſi Neronũ potius Claudiorumq; quàm Conſtantini (cuius nomen affectabant) ſucceſſores variis morũ dãnis & vitæ flagitiis, in ſncios perfidia, perniciali inter ipſos diſcordia, infanda crudelitate, & tragicis ſceleribus, adeoque aperta impietate: & eorum exemplo corruptus (vt fit) populus eo diſſolutionis, nequitiæ, infamiæ prolaberetnr, vt prn Nnua Roma & Sinne (nam & hoc titulo ſibi blandiebantur) noua potius Sybaris & Sodoma vel ipſis teſtibus eſſet dicenda. Quam peruerſionem fatalis eius interitus & excidium iuſto Adraſtiæ iudicio eſt conſecuta. Poſtquam enim cum vicinis nmnibus populis, iam velut iuratis & diuinitus immiſſis boſtibus, ab Occidente Vandalis, Gothis, Bulgaris, Vlacbis, Myſis, Huunis, Anaribus, Seruiis, Triballis, Patzinacis, Roſſis, Vris; ab Oriente verò Perſis, Abaſgis, Iberis, Arabibus, Armeniis, tandem Turcis & Saracenis omnium acerrimis, tanqnam capitis reus beſtiis obiectus diu varia fortuna fuiſſet conflictatum; plerunque verò aut magna ſtrage attenuatum, aut ad duriſſimas dependendi tributi condiriones adactum: non tantum fines illos imperii olim latiſſimi exteriores perpetua quaſi alluuione arroſos, amiſſis ſubiude optimis quibuſque prouinciis magis magiſque contrahere neceſſe habuit, ſed vix tandem pomœria ſua, imo mœnia portaſque tutari pntuit. Itaque cum aliquot obſidiones Conſtantinopolis, ab Anaribus, Saracenis, Genuenſibus, atq; etiam in ciuilibus bellis paſſa, iuſto pœnitendi tempore elapſo nihilo interim euaderet

melior;

melior; ſed veluti obligato ſibi diuino auxilio inuincibilem ſe & θεοφρούρητον iactaret; tandē à Deo deſerta (quod Leo Imp. dudum in quodam vaticinio præſagierat) vt à Conſtantino primo condita, ita ab vltimo amiſſa, immaniſſimæ Turcarum genti pertinaciter obſidionem vrgenti, nunquam ſatis deplorando orbis Chriſtiani damno conceſſit. Nobis interea manifeſto exemplo, vt dum in illis errorum ſuperſtitionūq; colluuiē, bonarum legum contemtū, diſciplinæ diſſolutionē, inteſtinas diſcordias, aulæque & cleri corruptelas, & perditos denique populi mores notamus; obuia in pleriſque noſtrorum temporum ſimilitudine, niſi de pœnitentia ſerio cogitemus, ab eiſdem cauſis pares exitus animo præcipiamus. Quæ quidem hoc loco paullo fuſius differere, quando eo ipſo æuo cuius hic varios ſcriptores repręſentamus, ea Byzantini imperii euerſio contigit, & à multis illorum annotata reperietur, non alienum putauimus.

DE NON DEGENERI STATV GERMANORVM,

Heroicum perelegans

VLRICI HVTTENI EQ. FRANCI.

RHENIGENAS *populos, & robustissima mundi*
Pectora, quisquis auis atq; à virtute priorum
Degenasse putas, non æquo reque diesque
Arbitrio pendis. Liceat cum tempore prisco
Præsentem conferre statum. Non semper in armis
Esse licet, mollem non semper amare quietem.
Alternas iuuat ire vices, belloque remissos
Tuta quies animos, paxque interposta resoluunt.
Nec tu crede Deos ita nos intendere contra,
Vt rerum inuideant summam, & fastigia nolint
Germanos, orbisque caput molemque tenere.
Tunc cum tempus erat gerere arma, & cogere gentes,
Expugnare vrbes, regumque infringere fastus;
Fecimus egregiè, motisque indulsimus armis.
Nunc placidas artes, pacémque admittere curis
Est opus, atque animos tranquillum aduertere in vsum:
Dum Sophiæ fruges, cultúmque, & quaslibet artes,
Post tot gêsta virûm, noster quoque calleat orbis.
Ergo adit Italiæ quisque loca, vt adferat inde
Ingenij cultum, & Latiæ commercia linguæ,
Græcorúmque artes: nimirum illa ampla parentum
Cum satis eniteat gestarum gloria rerum.
Nec minus hoc Ducibus cura est: dant præmia doctis
Passim, Academias statuunt, & honoribus augent
Altiloquos vates, ac Musica Sacra professos:
Ingeniisque fauent mansueta fruge colendis.
Sunt tamen interea, si qua intercesserit illis
Caussa recens studijs, qui prisca negocia tractent.
Iámque iterum fines Italorum & Martia regna
Cæsar adit, motóque animo sese obtulit armis,
Vt Venetûm luxus, vanámque vbi presserit iram
Ostendat, pacem qui admiserit, arma præorsas
Non etiam timuisse minas, potuisse in vtramque
Esse animo constante vicem. Iam discimus artes,
Scribimus, & serum nos commendamus in æuum:
Famaque compertum est quantum res adiuuet istas.
Quæ cum cura leuis nostris maioribus esset,
Acta ducum tacuit: nec quid Germania rerum
Egerit, inuictáque manu quas ceperit vrbes,
Quos dederit leto Reges, & vicerit hostes,
Scire datur. Neque enim scriptis calamoque vacabant
Vtiliora armis corda, & præstantibus actis.
Maluit illa ætas, quam scribere, nitier armis
AEdereque insigneis, quas scriberet altera, pugnas.
Quod si nostra forent victuris gesta libellis
Scripta, velut Latiæ, velut ampla volumina Graiæ
Cernimus historiæ; non tantum hæc vltima scirent

Sæcula

Sæcula Teutonicas Alpino in vertice pugnas,
Cymbrorumq́ manus, & quas tum fœmina strages
Miscuerit, fractumq́ dolis non viribus hostem,
Ter victasq́ acies Italas, Orbisque retusum
Ingenti terrore caput, Romamque timentem,
Feralemque vrbis planctum, quæ castra cohortes
Syllani dederint, quas Cæpio senserit iras,
Vtque fuga turpi patrias repetiuerit arces
Manlius, attrita quæ desperatio Roma:
Quale Dionæo confectum à Cæsare bellum,
Quæ vixdum visi fuerit victoria Rheni,
Mentitaque fugæ, & cœpti solatia pontis:
Vindice vt Arminio celeris prope rura Visurgis
Romanas acies miro Germania motu
Quintiliumque ducem conciderit: vnde birostra
Contigerint Aquilæ traducti insignia regni,
Excussumq́ iugum: non tantum hæc tempora nossent,
Quo tum Roma metu nostrorum expauerit iros,
Præmia quæ belli nec non quæ laude Cherusci
Re bene tum gesta tulerint, & gloria quæ sit
Ereptum imperium, compressa superbia fastus
Italici, pulsumque nefas, vt libera tandem
Teutona gens falsos posset ridere triumphos,
Quos egit Caligæ notus cognomine Cæsar,
Tunc vbi se rutulis æquabant nigra capillis
Tempora, & Ausoniis stridebant barbara linguis
Murmura, vbi currus simulata trophæa pudendi
Pone sequebantur, fingentemque ista præibat
Plebs sua victorem Germanum imitata susurrum.
Non hæc clarorum præter tot millia patrum
Cognita facta forent: sciremus vt ordine gesta
Et quæ bella sient, nec gens tantum vlla loquacis
Scriberet historiæ. Nunc cum facere inclyta nobis,
Scribere sors aliis dederit, Germania tantas
Perdiderit pugnas, & quæ clarissima quondam
Confecit lateant, obscura in nube feratur
Quæ patribus virtus fuit aut quæ gloria: nemo
Possit ab antiquo Germanam extendere laudem:
Attigerint nullos veterum monimenta nepotes,
Idq́ errore patrum. Nos, quo ne obliuio nostri
Temporis obscuret, si quid memorabile gestum est,
Scribere tentemus, cultumque inhiemus ad istum:
Vtq́ hac esse olim possimus laude superbi,
Bella remittamus, quantumque à Marte licebit,
Ocia Musarum & placidas vigilemus ad artes:
Vt non sit mirum, si segnius arma feramus.
Nec ferimus segnes: quia iam prudentia maior,
At furor est leuior: nec qui nos prouocet hostis,
Contigit his annis. Si quis volet, inferat vltro
His bellum populis, requiem tentetque supinam:
Sentiet vltrices in se concurrere vires,
Comperietque hanc nos pacem formasse, rudesq́
Erudiisse animos, studioque acuisse sequestro.
Sentiet horribiles non frustra extre Suenos,
Atque etiam lingua Francos verbisque timendos,
Terribiles equitum turmas, & fulmina belli,

)( )( )(3 Vindeli-

Vindelicasque Aquilas, atque ebrietate feroces
Saxoniæ populos, nec egentem viribus Hessum,
Et nunquam domitum Rhenum totiesque petitum,
Et medias gentes, quarum nunc gloria maior
Quam fuit illa vetus. cui si quem temporis huius
Pœnituit fortisque suæ, præconia laudum
Attribuit meliore loco; præsentia sordent
Dura quibus Fortuna venit, cui prospera non sunt
Tempora, Felices primos vocat, vltima damnat.
Si sumus imbelles, priscasque amisimus artes;
Cur non nostra venit Romani irrumpere Gallus
Aemulus imperii? cur non sese Itala tellus
Eripit his titulis, nobisque subesse recusat?
Cur non cuncta petens animo Mahumeticus hostis
Audet in has vires? Certè haud hoc tempore quisquam
Bella gerit, qui non nostris se viribus armet.
Nos Asiæ reges, Tanaisque ferocia regna,
Et fera Turcarum manus, Assyriaque tyranni,
Sarmata nos Parthique legunt: nos Persia diues
Ante aciem statuit, nos vltima regna sequendis
Affectant castris, nos vltimus appetit orbis.
Nos penes est studium armorum: nos ista docemus,
Nos facimus: per nos alii faciuntque sciuntque.
Indicunt alii, iurantque in bella vicissim:
Nos gerimus. vincit, Germano milite quisquis
Bella gerit: nostra est hac gloria, solaque nostra est.
Quid dicam mores ita nulla in gente pudicos?
Quanquã aliquas dederint, quod nostras polluit vrbes
Molliculi labes Itali: quanquam improba Roma
Veneris in ritus, spurcisq; infecerit istud
Acre libidinibus, castum corruperit omne
Roma, sacerdotum luxus vitamque supinam
Pontificum non tam ipsa ferens, quam semine sparso
Gentibus immittens. Quid dicam vt in vrbibus ipsis
Tot veniant cultus, tot opes, tam splendida cuncta,
Vt nulli nobis ausint certare priores!
Nos etiam argentum, nos nobile mittimus aurum,
Nos legimus gemmas, & succina prisca recents
Spernimus inuento: tanta est industria, tantum
Creuimus ingeniis. Et adhuc quis fingit ab horum
Degenerasse patrum virtute illustribus actis.
Cum videat cultusque nouos, poßit que vetustam
Barbariem votis odisse, hæc tempora votis
Omnibus amplecti. Nam quâ non aspera quondam
Dicta magis tellus, alia est nunc: omnia gignit,
Vina etiam, pulchrumque crocum, vestesque superbas,
Velleraq; & fruges confertim, atq; omne metallum.
Præterea (vt fingis) donec desedimus isto
In torpore pigri, dumq; has tractauimus artes;
Hac in segnitie interea quædam egimus omni
Ingenio veterum maiora ac laude parentum.
Obiice desidiam, torporem, & molle quietum
Obiice liuor edax. nos quasdam inuenimus artes,
Quarum nulla satis laudem celebrauerit ætas.
Nam quæ sidereas vocalis machina turreis
Deiicit, ac solidas impulsu concutit arces,

Mænia-

Mœniaque & spissos aggesto pondere muros
AEquat agris, sternitque domus, & destruit vrbes;
Prodiit à nobis. Nos primi excudimus ære,
Et sculptis mansura notis tot sæcla, tot annos,
Omne genus scripti, Vatum æternosque labores.
Quaque diu nemo perituris scribere chartis
Posset, & in multas ita passim spargere gentes;
Per nos vna dies in mille volumina profert.
Quod tantum est, vt si cunctas perpenderis artes,
Itala quas acies Latiumque exercet acumen,
Inuenias omnes hac vtilitate minores.
Nunc quisq. innumeros etiam de paupere turba
Exiguo parat ære libros, & munere nostro
Consequitur decus ingenii, paruoque labore
Omnia vel per se, quæ longo addisceret vsu,
Et vigili cura somnoque carentibus horis,
Imbibit. hoc tantum est, vt quod nunc omnia plenis
Sunt congesta libris, vt quod nunc oppida doctos
Cuncta viros referunt; quod nulla ita barbara tellus,
Quin animum colat, & fœcundis artibus ornet;
Solis deberi nobis nemo neget vsquam.
Esse rudes igitur quisquam nos dicat, & istam
Segniter ætatem duci, vel in ocia lapsos:
Dum sinat hanc nobis, vbi ademerit omnia, laudem.

BENE-

BENEVENVTI DE RAMBALDIS IMOLENSIS, IN librum ſuum Auguſtalem,

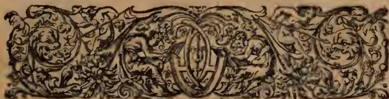
PRÆFATIO

Ad originibus pietateque inſignem virum, NICOLAVM principem Ateſtenſem.

OPTAS *Clariſſime Marchio, Heroicarum cultor virtutum, poſſe faciliter & citò internoſcere bona & mala Principum Romanorum, vt vtrorumque fine notato cautior fias eminenti in ſpeculo exemplorum. Parebo libens, & calculantis more rem magnam breui ratione ſummabo. Quia non modicum confert commoditatis, ad cognitionem rerum geſtarum, præſertim poſtquam venit tempus gratiæ, quo vniuerſi & Vrbem & Orbem totum ad vnam voluit redigi Monarchiam, noſſe annos quibus quiſque Principum imperauit; non per modum narrantis, ſed potius numerantis, ſingulorum tempora breuiter, imò tranſcurrenter perſtringam ludicro cum ſermone. Eſt autem vtiliter præſciendum, quòd omnes Hiſtoriarum ſcriptores Catholici, ſiue in obſequium fidei, ſiue ob aliam cauſam, ſicut Oroſius in Ormeſta mundi, & alii plures, incipiunt deſcriptiones à Cæſare Auguſto: quia ſub eo Chriſtus naſci dignatus eſt, à quo incepit primitiua Eccleſia, vel quia diutius imperauit, & ſalubrius Rempub. gubernauit. Vnde videntur velle, quod C. Iulius Cæſar fuerit potius quidam præcurſor Imperii, ſicut Baptiſta fuit præcurſor Domini. Omnes verò gentiles Hiſtorici incipiunt à Iulio Cæſare, ſicut Suetonius & alii multi, quos magis ſequi intendo, quia non aliud quàm veritatem tradere poſteris curauerunt.*

BENE-

BENEVENVTI DE RAMBALDIS, ORATORIS, POETÆ, ET HISTORIOGRAPHI C. Liber Auguſtalis.

C. Ivl. Cæsar.

PRimvs igitur qui Romanorum arripuit imperium, fuit Iulius Cæſar, Lucii F. valentiſſimus omnium principum, qui in vigore animi non habuit parem, nec ante ſe, nec poſt ſe. Hic vixit annis LVI. Imperauit autem poſt finem bellorum ſuorum annis tribus, & ſeptem menſibus. Interfectus eſt in medio Senatus, viginti tribus vulneribus.

Cæs. Oct. Avgvstvs.

CÆs. Auguſtus, dictus Octauianus, à natiuitate pronepos Cæſ. & filius adoptatiuus, ſucceſſit illi in Imperio. Hic fuit fœliciſſimus omnium principum priorum, & poſteriorum: nam alta prouidentia ſua, imperauit prudenter & laudabiliter, tot annis quot Cæſar vixerat, ſcilicet LVI. De quibus regnauit XII. cum Antonio & Lepido III. vir, reliquũ ſolus, cum magna pace & tranquillitate orbis, clauſo templo Iani, & vixit annis LXXV. diebus. Mortuus eſt fœliciter apud Nolam ciuitatem Campaniæ.

Tiberivs Nero.

TIberivs priuignus Auguſti ex Liuia, adoptatus ab eo, hæres fuit imperii. Hic (vt ait Plinius) fuit triſtiſſimus hominum, ſenex fœdiſſimus, omni turpitudine luxuriarum & ebrietatum: fuit tamen ſtrenuus victor in iuuentnte, de quo dicit Oroſius, quod ex mãſuetiſſimo principe conuerſus eſt in ſæuiſſimam beſtiam, cum non impetraſſet in Senatu, quod ipſe pro Deo haberetur. Mortuus eſt graui morbo vel veneno. Vixit annis LXXVIII. imperauitque XXIII.

C. Cæs. Caligvla.

CAivs Caligula, pronepos Tiberii, natus ex Germanico filio Druſi, qui fuerat frater ipſius Tiberii. Hic fuit iuuenis peſſimus omnium (excepto Nerone) omni ſcelere cõtaminatus; qui vixit annis viginti & octo, imperauitque annis tribus, menſibus decem, diebus octo. Interfectus coniuratione ſuorum, triginta vulneribus, & turpiter tractatus.

Clavdivs Cæsar.

CLavdivs nepos Tiberii, natus ex Druſo, patruus C. Caligulæ, indifferens fuit, & varius multum, qui à prima ætate fuit ſemper infirmus, vilis & triſtis. Vnde cum debuit ſuccedere Tiberio in imperio, Caius fuit ſibi prælatus. Fuit tamen ſatis vtilis, ſed infortunatus in vxoribus, de quarum vna Meſſalina, ſcribit Cornelius Tacitus, & Iuuenalis dicentes:

Et laſſata viris nondum ſatiata receſſit.

Altera vero Agrippina mater Neronis, quæ ipſum Claudium venenauit in fungis. Claudius vixit annis ſexaginta quatuor, imperauitque quatuordecim.

Domitivs Nero.

NEro de gente Domitia, priuignus Claudii, & gener eius, adoptatus fraude Agrippinæ. Hic fuit nequiſſimus omnium, hoſtis humani generis, & ideo iudicatus eſt hoſtis à Senatu. Interfecit ſe pugione, quarto milliario longe ab Vrbe, cum imperaſſet annis paulo minus quatuordecim. Vixitque annis triginta duo, & familia Cæſarum in Nerone defecit.

Sergius Galba.

Galba senex, de nobili stirpe Sulpitiorum, septimus post Neronem, vir vitiosus, commisit se totum regendum vitiosissimis seruis. Vnde omnibus odiosus, occisus est in foro à militibus Otthonis, cum imperasset mensibus septem, vixitque annis septuaginta tribus.

M. Salvius Otto.

Otto octauus Imperator, fuit nobilis homo, natus ex equite Romano: non poterat esse bonus, quia fuerat familiarissimus Neroni: fuit tamen militibus dilectissimus. Qui victus à Vitellio, se occidit pugione, cum imperasset nonaginta diebus, anno ætatis suæ LVII.

Vitellius.

Vitellius nobilis, de gente Vitelliorum, vir profundæ gulæ & crudelis, qui à pueritia fuit educatus inter meretrices Tiberij vituperatissime: occisus in furore populi, inter omnia ludibria & tormenta. Regnauit mensibus octo, vixitque annis LVII. & nota quod Orosius Ottonem, & Vitellium abiicit de numero principum Romanorum.

Vespasianus.

Vespasianus nobilis, de gente Flauia, successit decimus in imperio Vitellio, cum esset dux belli Iudaici pro Nerone. Hic fuit sapiens, senex & vtilis Reip. qui vixit annis sexaginta nouem, mensibus tribus, & diebus septem. Imperauit annis decem, & mortuus ex fluxu ventris.

Titus Vespasianus.

Titus Vespasiani filius, clarissimus omni virtute, gloriosissimum triumphum duxit de Iudæis simul cum patre, quia simul ambo imperauerunt, vt dicit Plinius optimus testis, qui asscribit Vespasiano. Et hic amore omnium renuit imperium solus annis duobus, mensibus duobus, & diebus XX. vixitque annis XLII. & mortuus est febre, cum magno planctu omnium.

Domitianus.

Domitianus filius Vespasiani, frater Titi, hostis virtutum, patris & fratris; crudelis, sanguinarius; persecutor muscarum, & Christianorum, & Iudæorum, qui vixit annis XLV. imperauit annis quindecim, occisus à suis in camera.

Cocceius Nerva.

Nerva senex satis nobilis, honestus & modestus, contrarius Domitiano, factus est Imperator, opera occisorum eius: qui adoptauit Traianum in filium, propter egregiam eius virtutem. Vixit annis septuaginta duobus, imperauit anno vno, & mortuus est morte naturali.

Vlpius Traianus.

Traianus ortus Romæ, cuius antiqui fuerunt Hispani, optimus fuit omnium Augustorum, summæ iustitiæ, clementiæ & ciuilitatis, qui vir diuinus, mirabili virtute & fœlicitate Romanum imperium satis infirmatum magnifice ampliauit. Hic vixit annis sexaginta octo, mensibus octo, & quatuor diebus, imperauitque annis octodecim, mensibus sex, & mortuus est ex fluxu ventris.

Ælius Adrianus.

Adrianus (vt scribit Spartianus) natus ex consobrino Traiani, filius adoptiuus eius, cuius fuerunt maiores in Italia, temporibus Scipionum: vir magnæ scientiæ, maximæ eloquentiæ, nunc crudelis, nunc clemens; qui plus percurrit prouincias Romani imperii, quam aliquis alius Imperator. Adrianus vitæ tædio afflictus petebat occidi, & mortuus est anno ætatis LXXII. mense V. cum imperasset annis XXI. mensibus XI.

Antoninus Pius.

Antoninus Pius, gener Adriani, & filius adoptiuus, vir formæ pulcher, insignis ingenio & eloquio, magnæ literaturæ, moderatissimus & benignissimus, qui Romanum imperium plus studuit conseruare, quã ampliare, habens illud in ore Scipionis: *Malo vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere.* Antoninus periit anno septuagesimo, imperauit annis viginti tribus, mortuus est ex febre, quasi dormiens.

ANTONINVS VERVS.

ANTONINVS Verus gener Pii, successit ei in imperio, cum Lucio fratre suo. Isti duo fratres primi simul vocati sunt Augusti. Iste Verus sapientissime celauit & supportauit vitia fratris, qui regnauit secum annis vndecim. Fuit enim magnus Philosophus, sanctitate vitæ omnibus præponendus, nunquam mutans vultum: qui vir tantæ virtutis poterat dici felix, si vxorem Faustinam & Filium Commodum non habuisset. Imperauit annis XVIII. vixit LXI. & mortuus est à morbo.

ANTONINVS COMMODVS.

ANTONINVS Commodus, filius Veri, paternarum virtutum hostis, crudelis, luxuriosus, qui à pueritia fuit toto corpore omni turpitudine fœdatus, trecentas meretrices, & totidem pulchros pueros habens in palatio, infamator omnium, ac omnibus incommodus: cum imperasset tredecim annis, strangulatus fuit, cum magno commodo omnium.

HELVIVS PERTINAX.

PERTINAX factus Imperator, mandato Senatus, fuit genere ignobilis, ex patre libertino; sed moribus nobilis, senex venerabilis, temperatus, contrarius Commodo. Reputatus est auarus, dilectus populo, & militibus odiosus. A quibus occisus est in domo sua, opera Iuliani, vixitque annis 60. & mensibus sex, & 25. diebus.

IVLIANVS DIDIVS.

IVLIANVS Didius post Pertinacem assumpsit imperium, qui fuit nepos Iuliani Magni iurisconsulti, quod magis nobilitauit eum: cuius antiqui fuerunt de Mediolano. Iulianus fuit parcissimus hominum, miserrime viuens, vnde odiosus populo, desertus ab omnibus, priuatus est imperio, auctoritate Senatus, & in palatio occisus: vixitque annis quadraginta sex, & mensibus quatuor. Imperauit duobus mensibus, & diebus quinque.

SEPTIMIVS SEVERVS.

SEVERVS solus in numero principum fuit ex Africa; qui vir fortis, magna bella gessit, terribilis S.P.Q.R. sed militibus amabilis, qui maius stipêdium dedit, quam aliquis Imperator. Hic tantum annonæ reliquit in morte, quod sufficere poterat vrbi septem annis, dando LXXV. millia modiorum in die. De quo dixit Senatus: *Quod nunquam debuisset nasci, vel nunquam mori.* Vixit annis LXXIX. Mortuus est in Britannia, cum imperasset annis XVIII.

ANTONIVS CARACALLA, BASSIANVS.

BASSIANVS filius Seueri, dictus Antoninus Caracalla, successit patri in imperio, asperior eo, luxuriosus multum, qui Papinianum magnum Iurisconsultum trucidari fecit, quia reprehendebat eum, quod duxerat Iuliam nouercam suam in vxorem. Hic imperauit annis quasi sex, & occisus est apud Charras, insidiis Macrini præfecti, anno ætatis suæ XLIII.

OPILIVS MACRINVS.

MACRINVS occiso Bassiano, arripuit imperium, homo omnium vitiorum, vilissime natus, & vilissimus seruus sub Commodo: fuit crudelis, sanguinarius, inuentor nouarum mortium, sed post annum sui imperii fuit occisus, apud Antiochiã ab Heliogabalo.

VARIVS HELIOGABALVS.

VARIVS HELIOGABALVS, reputatus filius supra scripti Bassiani, ex Semirama vulgatissima meretrice, ad cuius voluntatem fecit omnia turpia, impurior omni bestia, occisus est coniuratione militum, & deiectus in cloacam stercorariam, & mater cum eo, dignissima tali filio luxurioso, prodigo, cœnoso; qui non est nominandus homo, sed vpupa fœdissima. Imperauit annis tribus.

ALEXANDER SEVERVS.

ALEXANDER filius Varii Heliogabali, natus ex Mammea Christianissima muliere, accepit imperium ad remedium generis humani, qui iuuenis virtuosissimus, purgatis sordibus Heliogabali, Remp. salubriter gubernauit consilio Vlpiani, qui fuit legalis scientiæ princeps. Habuit iste Alexander omnes dotes naturæ, fortunæ; & vitam bonorum principum metrice scripsit. Vixit annis triginta nouem, mẽsibus tribus, diebus duodecim. Imperauit annis tredecim. Occisus est in Gallia, à militibus opera Maximiani, quod indignissimum visum est. Nam omnes boni principes vt plurimum bene mortui sunt, & mali male.

MAXIMINVS.

MAXIMINVS natus de origine Thraciæ, ex patre & matre Barbaris, fine auctoritate Senatus, à militibus appellatus est Augustus, qui fuit magnus vt gigas, fortissimus, ferus, asper & superbus, nullum animal eo crudelius fuit in terris: vnde milites in Africa fecerunt Imperatorem Gordianum senem grauissimum, sed Maximinus occiso Gordiano, & filio eius iuuene, veniebat contra Romam fulminans. Senatus vero territus, fecit tres Imperatores contra eum, scilicet Pupienum, Albinum & Gordianum paruulum, nepotẽ Gordiani senis interfecti. Maximinus vero apud Aquileiam occisus est à militibus, cum filio suo, cum Imperasset annis tribus.

GORDIANVS.

GORDIANVS tertius, qui appellatus fuerat Augustus à Senatu, cum Pupieno & Albino illis occisis fraude militum, qui iam imperauerant duobus annis, solus tenuit imperium valde puer. Cui nihil deficiebat nisi ætas, amabilis & gratiosus. Hic cum bella fœliciter gereret in Oriente, consilio Misithei soceri sui viri prudentissimi, occisus fuit à militibus fraude Philippi Arabis, dicentis: *Quod puer nesciebat regere imperium.* Imperauit annis sex.

PHILIPPVS.

PHilippus de Arabia, post Gordianum factus imperator, Philippum filium fecit participem regni. Qui de vili genere natus, superbe imperauit annis septem, nihil laudabile fecit, nisi quod fuerit primus Imperator Christianus, & ambo in tumultu militari interfecti sunt, fraude Decii, pater Veronæ, filius Romæ. Et hic nota quod omnis Augustus est Cæsar, sed non è conuerso. Nam Cæsar est electus à principe, vel exercitu; Augustus vero confirmatus à Senatu.

DECIVS.

DECIVS de Pannonia natus, vir industria militari strenuus, occisis Philippis, inuasit imperium, quod tenuit annis tribus, & ipse cum filio, quem Cæsarem fecerat, occisus est in medio Barbarorum, cum bellum pararet contra Æmilianum, qui in Mœsia rebellauerat. Crudelis fuit contra Christianos.

GALLVS HOSTILIANVS.

GAllus Hostilianus, post mortem Decii successit in imperio, cum filio suo Volusiano, quod tenuit annis vix duobus, quo tempore persecutionem fecerunt in Christianos, & pestis generaliter fuit vbique.

LICINIVS VALERIANVS.

VAlerianus ab exercitu appellatus Augustus, volente populo & gaudente Senatu, quia fuit vir nobilis sanguine, scientia clarus, gloriosus eloquentia. Et hic verificatur dictũ Aristotelis, *Vbi plurimum de virtute, ibi minimum de fortuna, & e conuerso.* Sed infelicissimus fuit omnium, nam captus à Rege Persarum, in misera seruitute consenuit; sustinens semper in tergo Regem, cum ascenderet equum. Hic vixit annis LXX. imperauitq; annis sex.

GALLIENVS.

GAllienus filius Valeriani, qui iam erat Cæsar, factus est Augustus à Senatu loco patris. Qui luxuriosus marcens otio, se totum dedit voluptatibus, neglecto patre, & imperio. Vnde & 30. Tyranni inuaserunt imperium. Fuit tamen poeta clarus, vnde cum semel celebraret nuptias, tenens sponsum & sponsam per manus, dixit istos mirabiles versus,

Ite o pueri, pariter sudate medullis
Omnibus inter vos, non murmura vestra columbæ,
Brachia non hedera, non vincant oscula conchæ.

Imperauitque annis XI.

CLAVDIVS.

CLaudius secundus, Imperator factus de voluntate Senatus, dicitur habuisse in se bona omnium principum, sicut virtutem Traiani, pietatem Antonini, prouidentiam Augusti. Hic victis fœliciter Gothis, mortuus est ex infirmitate familiari, virtutibus suis cœlum petiit, cum imperasset quasi duob. annis. Quo mortuo Quintilianus frater eius, vir optimus imperium tenuit solum 17. diebus, & occisus est.

AVRELIANVS.

AVRELIANVS natus ex paruis parentib. Barbaris, fuit vir fortissimus, & in omni genere armorum exercitatus à pueritia, qui magna bella gessit in Oriente, & muros Vrbis plus amplIauit, quam aliquis alius ante, vel post. Sed clementiam non habuit, quæ est prima virtus principum. Triumphus eius fuit gloriosissimus. Nam Zenobiam magnanimam mulierem, quæ magnifice vendicauerat sibi Syriam, duxit ante currum triumphalē, ligatam multis cathenis aureis. Imperauit annis quinque, mensibus VI. occisus fraude notarij sui apud Byzantium.

TACITVS.

TACITVS V. Cons. senex & grauis, factus est Imperator cum summa concordia & longa deliberatione militum, Senatus & populi; spatio sex mensium, temperatus, sobrius, lectione librorum delectatus. Non fecit magnifica propter temporis breuitatem, quia tantum sex mensibus imperauit, morbo perijt.

FLORIANVS.

FLORIANVS frater eius sibi similis. Imperium tenuit duobus mensibus, & occisus est insidiis militum.

PROBVS DE PANNONIA.

PROBVS de Pannonia oriundus, de ciuitate Syrmiensi, nobiliore matre, qui vere probus iudicio omnium bonorum factus imperator, Remp. quietissimam, & securissimā reddidit, nobilissimis virtutibus clarus; sub magnis ducibus Valeriano, Aureliano & Claudio, multa bella gessit fœliciter & probiter, terror Barbarorum. Ideo finaliter occisus est apud Syrmium, quia nimis eos grauabat præliis & laboribus, anno imperii sui V.

CARVS.

CARVS Romanus vel Mediolanensis, visus est militibus dignus imperio, post mortem Probi, & tamen medius fuit inter principes bonos & malos. Hic capta ciuitate Carrarum in Persia, longius procedendo cum exercitu fulminatus est, cum imperasset annis duobus. Carus habuit duos filios Cæsares, quorum minor Numerianus, magnus Orator & Poeta, sine pari tempore suo, occisus est proditione Apri soceri sui, qui volebat occupare imperium. Maior autem nomine Carinus contaminatissimus omnium, victus & occisus est à Diocletiano.

DIOCLETIANVS.

DIOCLETIANVS, cum bonus princeps quæreretur, occiso Numeriano, consensu omnium appellatus est Augustus, vir magnanimus, prudens, alti consilij, qui dicebat, *Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Cum autem solus libere imperaret, subito ortis magnis bellis, Diocletianus fecit Augustum Maximianum, quem à principio fecerat Cæsarem, & elegit Cæsares Constantium patrem Magni Constantini & Galerium. Post multas victorias bellorum, Diocletianus senex reduxit se primum ad vitam priuatā, apud Salonas ciuitatem Dalmatiæ patriam suam. Maximianus coactus ab eo, & idem fecit apud Mediolanum: & Diocletianus in Oriente, & Maximianus in Occidente crudelius persecuti sunt Christianos, quam Valerianus & Decius, Aurelianus & cæteri. Diocletianus venenum bibit anno ætatis LXVIII. cum imperasset annis decem.

CONSTANTIVS.

CONSTANTIVS & Galerius Cæsares, facti Augusti, diuiserūt imperium inter se. Nam Constantius contentus Gallia & Hispania, cæteras prouincias collegæ cessit. Constātius ex patre Eutropio nobili Romano, fuit vir optimæ cōstantiæ & ciuilitatis, omnibus amabilis & venerabilis; qui mortuus est in Britannia, anno imperij sui XIII. relicto Constātino filio ex Helena.

GALERIVS.

GALERIVS cum imperasset Illyrico, milites prætoriani Romæ fecerunt Imperatorem Maxentium, filium Maximiani, contra quem Galerius misit quendam Seuerum, qui cum incredibili multitudine obsedit Romam, & tamen proditione suorum à Maxentio fugiens occisus est, & Maxentius confirmatus in imperio: factus est sæuissimus tyrannus. Galerius vero post multa mala quæ fecerat in Christianos, dum putaret venire in Italiam; morbo fastidiendo putrefactus, cū vermes incessabiliter emitteret de corpore, cruciatus impatiens, manu sua se interfecit, anno Imperij sui X. Imperauit solus annis duobus.

M. Flavivs Constantinvs Magnvs.

CONSTANTINVS Magnus Constantij filius, omni virtute refulgens, optimis principibus comparandus, rogatus à S.P.Q.R. vt ciues suos liberaret à seruitute crudelissimæ bestiæ, Maxentij, conuocatoque Licinio, qui imperabat in Hispania, cum magno apparatu belli venit contra Maxentium; quem magno prælio vicit, & Maxentius fugiens suffocatus est in Tyberi. Cōstantinus cum magna gloria intrauit Vrbem. Postea Licinium sibi rebellem, sæpe victum, tandem occidi fecit. Constantinus itaque omnium victor, Ecclesiam Romanam reformauit, fidem Christianam confirmauit, sedem imperii transtulit in Græciam, vbi fecit secundam Romam. Constantinus cum magna virtute & fortuna prosperrima imperauit XXX. annis, mensibus X. diebus XI. vixitque annis LXVI. & mortuus est feliciter.

Constans.

CONSTANS & Constantinus filii Constantini occiso fratre eorum Constantio, tenuerunt ambo imperium. Constans prauus Arrianus persecutus est Catholicos, sed post multa prælia gesta contra Persas, factus omnibus intolerabilis, occisus est anno imperii eius XIX. ætatis vero anno XXX.

Constantivs.

CONSTANTIVS post fratrem solus tenuit imperium annis sex, temperans & placidus, quamuis Arrianus. Hic Iulianum consanguineum suum fecit Cæsarem, & sororium suum, & misit in Gallias, qui elatus victoria inuasit imperium in Italia, Constantio occupato bellis Parthorum, Constantius vero rediens contra eum mortuus est in via, anno ætatis suæ XLV.

Ivlianvs.

IVLIANVS successit solus in imperio, vir liberalis, literatus, eloquens, memoriosus, cupidus gloriæ. Fuit tamen ingratus contra Constantium, & perfidus contra fidem; vnde vocatus est apostata, quia solus post Constantinum recessit à fide Christiana, & Christianos odio habuit, quibus interdixit officia & studia scientiarū. Iulianus vixit annis XXXII. imperauit anno vno, mensib. VIII. trāsfixus telo in deserto Parthiæ, ab vno milite ignoto.

Iovinianvs.

IOVINIANVS de Pannonia oriundus, electus est Imperator ab exercitu Iuliani: qui corpore pulcher, lætus animo, exercitum quem Iulianus fecerat paganum, fecit Christianum, & reduxit saluum ex periculo magno. Mortuus octauo mense imperii ætatis eius XXXIIII.

Valentinianvs.

VALENTINIANVS de Pannonia, qui recesserat à Iuliano, quia verus Christianus erat, factus est imperator à militibus nolens, vir pulcher, prudens, probus, similis Hadriano, & Aureliano: qui fratrē suum Valentem, & Gratianum filium fecit Augustos. Hic vir perfectus, post multa bella mortuus est, subita sanguinis effusione, anno imperii XI. ætatis vero LV. Quo mortuo Valens tenuit imperium in Oriente, Gratianus in occidente.

Valens.

VALENS Imperator in Oriente, tāquam Arrianus, persecutus est catholicos Christianos, vnde præcepit vt Monachi militarent. Sed infelicissime bellum gerens cum Gothis, perdito exercitu, ipse vulneratus sagitta, fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne, cum imperasset quasi annis IV.

Gratianvs.

GRatianus post mortem patrui imperauit annis VI. qui iuuenis gratus, catholicus & fidelis, contra Alemanos fœliciter pugnauit; sub quo Italia tota recessit à perfidia Arrianorum. Gratianus videns multas gentes infestas Romano imperio, elegit in Imperatorem orientis Theodosium nobilissimū Hispanum: qui vir XXXIII. annorum, Tartaros terribiles debellauit, & cæteris hostibus conciliatis, gloriosus fuit apud Constantinopolim.

Valentinianvs II.

VAlentinianus secundus, frater Gratiani imperauit in Occidente, Theodosio imperāte in Oriente. Iste vir bonus, expulsus de Gallia à Maximo tyranno, tyrannum potentem cum paruo apparatu fœliciter vicit apud Aquileiam, & captum decapitauit. Valenti-

nianus

nianus ergo restitutus in regno Occidentis, cum in pace regnaret, strangulatus est apud Viennam, fraude Arbogasti comitis sui, cum imperasset annis VIII.

THEODOSIVS MAGNVS.

THEODOSIVS magnus, cum iam imperasset XIII. annis cum Gratiano & Valentiniano fratribus, solus remansit in imperio annis tribus, in Oriente & Occidente. Iste fuit optimus imperator Christianorum, similis Traiano, à quo originem traxit, de quo mirabiles laudes fecit Ambrosius, cuius auxilio expulit Arrianos de Mediolano. Theodosius contra Eugenium, qui vsurpabat imperium in Gallijs, confidens virtute CHRISTI, illius auxilio suppliciter inuocato, in Alpibus ruit in prælium, & subito orta vi ventorum cum crudeli tempestate contra hostes, Theodosius victor cum parua cæde suorum, Eugenium captum interfecit. De qua re memoriam facit Claudianus Florentinus poeta paganus, vt refert Augustinus de ciuitate Dei. Theodosius anno ætatis L. fœliciter mortuus est apud Mediolanum, relictis duobus Augustis filijs suis, Arcadio & Honorio.

ARCADIVS.

ARCADIVS successit patri Theodosio in imperio Orientis, & Honorius in imperio Occidentis, ambo viri boni, non degenerantes à patre. Anno vero imperij Rhadagasus rex Gothorum, cum infinita multitudine Barbarorum miserabiliter victus à Romanis, fame & frigore occisus est, Romæ captiuis more pecudum venditis. Arcadius vero anno imperij eius XIII. mortuus est, apud Constantinopolim, relicto filio suo Theodosio in imperio Orientis.

HONORIVS.

HONORIVS qui iam XIII. annis imperauerat cum fratre suo, postea imperauit cum Theodosio minore annis XV. sub quorum imperio, Alaricus Rex Gothorum cepit pit Romam cum furore, & spoliauit: parcens tamen fugientibus ad templa Sanctorum. Sub isto Honorio multa bella ciuilia, & externa terminata sunt in Occidente, cum immodico sanguine; ipse vero occisus est Romæ sine filijs.

Alaricus Gothus.

THEODOSIVS MINOR.

THEODOSIVS minor filius Arcadij, mortuo Honorio regnauit in Oriente, annis XXVII. cum iam post mortem patris regnasset annis XIII. & cum patre viuente annis octo. Hic Valentinianum consobrinum suum fecit Augustum, & generum suum, qui in occidente regnauit XXV. Tempore huius Theodosij Carthago crudelius capta est à Genserico Rege Wandalorum, quam Roma ab Alarico, quia Gensericus non pepercit ecclesijs. Theodosius mortuus est apud Constantinopolim, & sepultus cum patre suo Arcadio.

VALENTINIANVS III.

VALENTINIANVS tertius in Occidente tenuit Imperium quinque annis, post mortem Theodosij, cum quo imperauerat annis XXV. & Martianus successit Theodosio, tempore isto, quo Attila ille potens & terribilis, cum multis Regibus & gentibus barbaris de Pannonia veniens, Italiam crudeliter afflixit, Venetamque prouinciam, & Lombardiam, Aquileia primo euersa. Tunc autem facta est ciuitas Venetiarum à fugientibus sæuitiam Attilæ. Valentinianus autem timore vel inuidia occidit Elium, ducem bellicosissimum Romani exercitus in Gallia, qui solus erat victor Attilæ, cuius morte ruit imperium & salus occidentis. Ipse quoque Valentinianus anno sequenti occisus est Romæ, ab vno milite Elij, cum iam annis viginti quinque rexisset imperium.

Venetia.

FL. VALERIVS MARTIANVS.

MARTIANVS qui iam quinque annis imperauerat cum Valentiniano, post mortem eius imperauit annis duobus; quo tempore Gensericus rex Wandalorum veniens ex Africa cum Mauris, cepit Romam, & eam rapaciter spoliauit, similiter Capuam, & Campaniam. Martianus vero anno septimo sui imperij, occisus est coniuratione suorũ apud Constantinopolim.

Gensericus Vandal.

LEO.

LEO in Constantinopoli inuasit imperium, qui Leonem filium suum regni Orientis fecit consortem. Quo tempore imperium Occidentis à multis laceratum est: nam quidam Maioranus inuasit imperium apud Rauennam, & ita alij multi: Rauenna enim eo tempore Gothorum potentissima erat. Leo vero anno imperij sui XVII. mortuus est in oriente.

ZENO.

ZENO imperator Leonis gener, successit illi in imperio. Quo tempore Odoacer veniēs cum forti exercitu de vltimis finibus Pannoniæ, obtinuit regnum Romæ cum tota Italia. Quod eum tenuisset quatuordecim annis, Theodoricus rex Gothorum veniens de Græcia eum auctoritate Zenonis, vir strenuissimus, victo Odoacero obtinuit Romam, cū tota Italia. Zeno vero in Græcia cum imperasset annis XVI. mortuus est, Similis Papyrio Cursori in velocitate pedum.

Theodoricus Gothus.

FL. VALERIVS ANASTASIVS, DICOROS.

ANASTASIVS post Zenonem adeptus est imperium, qui factus hæreticus pertinax. cum non posset reuocari ad fidem sanctam, iusto iudicio Dei fulmine percussus, periit, anno Imperii sui XVII. Quo tempore Theodoricus gloriose regnauit in Italia circa annos XL.

IVSTINVS MAIOR.

IVSTINVS maior successit Anastasio, qui vir catholicus & pius, in partibus Orientis omni studio nomen Arrianorum quærebat extinguere. Sed Theodoricus minatus est ei, quod nisi restitueret Arrianos, ipse in Italia omnes populos gladio necaret. Iustinus vero ex compassione Arrianos dimisit in pace. Ipse vero Iustinus eum imperasset annis vndecim, in pace quieuit Constantinopoli.

IVSTINIANVS.

IVSTINIANVS Iustini sororis filius successit illi in imperio, qui iustissimus princeps, Romanum imperium armis & legibus reparauit. Nam per Bellisarium virum bellicosissimum debellauit Persas, qui inuaserant fines Romanos, Africam liberauit de manibus Wandalorum, atque Italiam de manibus Gothorum, vbi Neapolim receptantem Gothos crudelissime exterminauit, nulli parcens. Postea Narses Eunuchus iterum Romam liberauit de manibus Totilæ regis Gothorum, quem interfecit. Iustinianus vero leges Romanas mirabili breuitate reformauit, qui mortuus est fœliciter, cum imperasset annis XXXVIII.

IVSTINVS MINOR.

IVSTINVS minor, nepos Iustiniani, successit in imperio, qui fuit homo auarus, rapax, impius & hæreticus. Propter quod Narses, qui per inuidiam fuerat illi falso accusatus, odio & timore Augustæ, quæ minabatur reducere eum inter mulieres, fecit venire Longobardos de Pannonia in Italiam; qui cœperunt Mediolanum, Papiam, & quasi totam Lombardiam. Iustinus cum imperasset annis vndecim, alienatus mente mortuus est, relicto Tiberio Cæsare.

TIBERIVS II.

TIBERIVS secundus successit in imperio Iustino, qui fuit recte contrarius illi; vir largus in pauperes, Christianus perfectus, sapiens & iustus, qui thesauros Iustini male acquisitos pauperibus erogauit, & de Persis magnam prædam habuit. Iste Tiberius moriens, reliquit hæredem imperii Mauriciū, data sibi filia in vxorem, cum imperasset septē annis.

MAVRICIVS.

MAVRICIVS gener Tiberij, primus ex Græcis habuit imperium, vir vtilis Reipublicæ, cuius tempore magnum diluuium fuit in Italia apud Vrbem & Veronam. Mauricius vero anno septimo imperii sui occisus fuit, cum duobus filiis suis à Phoca.

PHOCAS.

PHOCAS occisor Mauricii & filiorum, obtinuit imperium. Qui primus constituit, *Quod Romana Ecclesia esset caput omnium Ecclesiarum*, cum prius Constantinopolitana supremā se nominaret. Phocas vero, cum imperasset quinque annis, priuatus simul vita & imperio ab Heraclio, qui Africam regebat.

HERACLIVS.

HERACLIVS successit Phocæ in Imperio, cum filiis suis Constante & Constantino secundo ex illa familia. Quo tempore Mahometus pestilentissimus draco in Arabia fecit sectam suam, ab Oriente in Occidentem venenum suum disseminans, cum pessima desolatione fidei Christianæ. Iste Heraclius factus hydropicus, mortuus est anno imperii sui XXXI.

Mahometus.

CONSTANTINVS II.

CONSTANTINVS secundus cum fratre Constante iura suscepit imperii. Qui crudelis raptor, veniens in Italiam, Romam spoliauit omnibus ornamentis suis: deinde in Siciliam

cilia fecit inauditas crudelitates, & rapinas. Ibi tandem occisus est à suis in balneo, cùm regnasset annis viginti octo.

CONSTANTINVS POGONATVS III.

CONSTANTINVS tertius superioris filius, successit illi in imperio: qui vir bonus & catholicus, multum confirmauit fidem Christianam contra hæreticos, & mortuus est in pace cum regnasset annis viginti septem.

IVSTINIANVS II.

IVSTINIANVS secundus, filius Constantini tertij, de familia Heracliorum, successit in imperio, qui liberauit Africam de manibus Sarracenorum. Fuit tamen schismaticus, & infestus populo Romano. Imperauit quoque annis decem. Et hîc nota, quod omnes Principes post mortem Heraclij vsque ad Carolum Magnum, fuerunt de stirpe eius.

LEONTIVS.

LEONTIVS expulit Iustinianum prædictum de regno, quem relegauit in Pontum, imperauit annis tribus, deinde regnum perdidit, vt statim dicetur.

TIBERIVS III. APSIMARVS.

TIBERIVS tertius insurgens contra Leontium arripuit regnum, eumque tenuit in custodia toto tempore sui imperii, qui regnauit annis septem.

IVSTINIANVS II.

IVSTINIANVS secundus prædictus, qui relegatus fuerat à Leontio secundo, recuperauit imperium; & continuo iugulari fecit in publico Leontium, qui expulerat eum, & Tyberium qui inuaserat imperium Leontij. Iste quidem multa magnifice fecit, sed contra eum quidam Philippicus (relegatus ab eo) creatus Imperator ab exercitu, apud Constantinopolim vicit, & occidit ipsum Iustinianum, cum imperasset annis sex cum filio suo Tyberio.

PHILIPPICVS BARDANES.

PHILIPPICVS dictus Bardanes, succedens Iustiniano à se occiso, priuatus est regno & oculis ab Anastasio, cum imperasset anno vno, & mensibus sex, qui fautor fuit hæreticorum.

ARTEMIVS, QVI ET ANASTASIVS.

ANASTASIVS secundus (dictus Artemius) priuato vita Philippico, tenuit imperium, sed exercitus eius elegit Theodosium imperatorem, licet inuitum, anno tertio imperij eius, cum esset fautor Catholicorum.

THEODOSIVS ATRAMITENVS.

THEODOSIVS tertius factus Imperator à militibus, Anastasium graui prælio vicit, quem captum fieri fecit sacerdotem, ipse vero Catholicorum amicus, anno imperauit vno.

LEO ISAVRVS SEV CONO.

LEO tertius successit Theodosio in imperio: qui Constantinum filium suum fecit regni consortem, quo tempore fuit Constantinopolis longâ obsidione miserabiliter afflicta à Sarracenis. Hic Leo prauus fuit, qui imagines Mariæ & sanctorum in publico fecit igne cremari, & tamen imperauit annis XXV.

CONSTANTINVS COPRONYMVS.

CONSTANTINVS quintus prædicti Leonis filius, peior patre, dictus est persecutor Ecclesiæ, qui multos religiosos & vere Catholicos occidit, vacans impie magicis artibus: attamen regnauit annis vigintiquinque. Quo tempore Pipinus pater Caroli Magni vicit in Italia Astulphum Regem Longobardorum.

LEO. *Pipinus Francus.*

LEO quartus filius Constantini quinti, imperauit in Oriente post eum annis quinque, dignus patre suo succedere in vitiis.

CONSTANTINVS ET HIRENE MATER.

CONSTANTINVS sextus Leonis filius imperauit cum matre Hirene, qui postea matre priuata, regnauit solus annis quinq;. Mater vero cæcauit filium, & sola regnauit quinq; annis: & tunc imperium Romanum, quod fuerat in Oriente à primo Constantino vsque

Imperij diuisio.

vsque ad istum vltimum, terminatum est. Nam facta est diuisio Imperij, vt imperium Occidentale solum diceretur Romanorum, & Orientale diceretur Græcorum; & tunc imperium Romanorum transiuit ad Francos.

CAROLVS MAGNVS.

CAROLVS Magnus Pipini filius, victo Desiderio rege Longobardorum in Italia apud Papiam, veniens Romam, electus est Imperator à S. P. Q. R. & cōfirmatus à summo Pontifice, quia adiutor erat Ecclesiæ. Hic fuit optimus princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Sarracenis, & imperium in Oriente recuperauit, vbi tunc fœmina praua Hyrena regnabat in Oriente, totam Hispaniam liberauit, maximus Romanæ Ecclesiæ pugil, & protector fidei Christianæ. Carolus vixit annis LXXI. & mortuus est fœliciter, cum regnasset annis XLVII. & imperasset annis XIIII.

LVDOVICVS PIVS.

LVDOVICVS Pius Caroli Magni filius, successit patri in imperio, superatis duobus fratribus suis. Hic fuit vir inuictus, sed plus clemens, sobrius & temperatus, vltra omnes patiens, nullis vincibilis malis: qui & viuente patre, cum regnaret, & post mortem cum imperaret, magnifica multa gessit. Deuotissimus Christianus, non dissimilis patri. Vixit annis sexaginta quatuor, & imperauit annis XXV.

LOTHARIVS.

LOTHARIVS Ludouici Pij filius imperium arripuit, non faciens partem regni fratribus suis, secundum ordinatam diuisionem patris: vnde contractis viribus inaudita strage Francorum, pace fracta, Lotharius imperauit in Italia. Hic anno quinto decimo imperij sui diuiso filiis regno factus est Monachus, & mortuus est fœliciter, qui fuerat violentus in vita.

LVDOVICVS II.

LVDOVICVS secundus Lotharij monachi filius, imperauit annis XXI. qui siue triste, siue infœlix bellum habuit cum Carolo fratre suo, crudeliter regnante super Francos, turpiter victus est, & nihil magnificum gerens, mortuus est in Italia, & in Mediolano videtur sepultus. Dicitur quoque quod Italiam sapienter & pacifice rexerit.

CAROLVS II. CALVVS.

CAROLVS secundus dictus Caluus, filius Ludouici Pii, & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharii, successit Ludouico secundo in imperio; vir lepore timidior, fugere quam fugare paratior: dictus est Grossus vel Simplex, qui multa monasteria fabricari fecit, ac etiam dotauit. Veneno vero extinctus, cum imperasset anno vno & mensibus nouem.

CAROLVS CRASSVS III.

CAROLVS minor nomine tertius, Ludouici Germanorum regis filius, & nepos eiusdem Caroli Calui, Imperium in Italia tenuit, Galliam & Germaniam possedit pacifice. Robertum ducem Normādiæ victum, de sacro fonte leuauit, & filiam suam dedit illi in vxorem. Hic anno imperii duodecimo deficiens animo & corpore, repudiatus est à magnatibus regni, Arnulpho facto imperatore: anno vero sequenti, idem Carolus mortuus est.

ARNVLPHVS.

ARNVLPHVS ex Carolorū progenie, hic Normandos mirabili cæde deleuit, Romā cepit; tandem longa ægritudine dissolutus, à pediculis rosus est: sic fœlix prælio, infœlix morbo perijt, anno imperii sui XI.

LVDOVICVS III.

LVDOVICVS tertius Arnulphi filius, successit patri in imperio, quod tenuit annis X. non fœlicior patre: nam sub eo defecit Imperium de progenie Carolorum, cum non iuuaret Ecclesiam more maiorum suorum, contra Longobardos infestantes Ecclesiam. Et tunc diuisum est Imperium, quia aliqui imperauerant in Italia, sicut quatuor Berengarii; aliqui in Alemannia, sicut Conradus & Heinricus vsque ad Ottonem I. qui vtrobique imperauit. Ludouicus persecutus est Berengarium in Italia, captus apud Veronam, cæcatus dicitur, cum imperasset annis X.

BERENGARIVS.

BERENGARIVS I. imperante Ludouico tertio, imperauit in Italia, tantum quatuor annis. Hic fuit vir prudens, & strenuus in armis, qui & bellum cum Romanis gessit.

CON-

CONRADVS.

CONRADVS Alemanus successit Ludouico tertio in imperio, sed nec ipse peruenit ad benedictionem in Italia, ideo non ponitur inter Principes: vir tamen sapiens, fortis & victor fuit. Hic imperauit annis septem, & moriens coram Principibus regni designauit Regem Heinricum, filium Orthonis ducem Saxonum.

BERENGARIVS II.

BERENGARIVS secundus, imperauit annis nouem in Italia, cui pauca memoranda ascribuntur.

HEINRICVS.

HEINRICVS post Conradum imperauit in Alemannia, annis XVIII. vir bonus & simplex, qui genuit Otthonem primum. Et iste Heinricus nō computatur inter Imperatores, quia non regnauit in Italia, nec operam dedit vt Italiam de manibus Tyrannorum liberaret.

BERENGARIVS III.

BERENGARIVS III. tempore præfati Heinrici imperauit Italicis, annis VII. sub quo magnum schisma fuit in Italia: nam Vgo rex Burgundionum, inuitatus ab Italicis, pugnauit cum Berengario, & victor regnum Italiæ tenuit tribus annis, & relicto Lothario filio redijt in Galliam.

LOTHARIVS VGONIS.

LOTHARIVS Vgonis Burgundionis filius, imperauit in Italia annis duobus, de quo pauca scribuntur.

BERENGARIVS IIII.

BERENGARIVS IIII. post Lotharium regnauit annis XII. cum Alberto filio suo, apud Mediolanum. Iste vir ferox, nimium tyrannice præmebat Italiam, sed finaliter victus ab Otthone primo, mortuus est misere in exilio in Alemania, & Albertus miserrime in Corsica. Et nota quod omnes à Berengario primo vsque ad istum vltimum, non videntur posse dici vere nec proprie Imperatores.

OTTO I.

OTTO I. Heinrici filius, ex Germanorum gente, primus ex Theutonicis solus obtinuit imperium Occidentis; & post eum soli Teutonici imperauerunt vsque ad præsens tempus. Hic vir probus & potens, fœliciter reformauit Italiam, spiritaliter & temporaliter, liberando Ecclesiam à manibus Ioannis Papæ XII. qui turpiter tractabat eam, & Italiam traxit de manibus Berengarij IV. qui impie præmebat eam. Otto vero imperauit annis XXXV. secundum Sigisbertum, & secundum alios annis XII. & mortuus est senex valde, relicto eiusdem nominis filio.

OTTO II.

OTTO secundus filius primi, successit patri in imperio & virtute; qui vir acer in armis, sagax ingenio, imperium fœliciter confirmauit. Nam Romanos proceres sæpe rebelles vocatos ad conuiuium cinxit armatis, & nocuos securi percussit, reliquos epulari conuiuio iussit, imperauit quoque annis IX.

OTTO III.

OTTO tertius filius secundi, successit patri in imperio. De quo dictum est:

Otto, post Otto, regnauit tertius Otto.

Hic fuit vir iustus & constans, qui Crescentium potentem Romanum in castello sancti Angeli obsessum, diu tandem post multa tormenta fecit decollari, & Antipapam introductum per eum ludibriose tractauit. Ipse etiam vxorem suam viuam fecit igne cremari, quia falso accusauerat militem innocentem, imperauitque annis XIX. & mortuus est sine liberis. Et Imperatores ex post per electionem, & non per successionem creati sunt.

HEINRICVS I.

HEINRICVS primus accepit imperium post Ottonem tertiū, Bauariæ dux, filius Heinrici ducis, qui fuit natus ex Heinrico fratre primi Ottonis. Hic vir honestissimus, multa bella in Germania prospere gessit, & in Italia contra Adronium, qui electus erat rex à Longobardis. Stephanum Regem Hungariæ fecit Christianum cum gente sua, opera sororis suæ, quam dedit illi in vxorem, imperauitque annis XXII. licet aliqui dicant XII. Aliqui

qui etiam vocant istum Heinricum secundum, quia habenr respectum ad Heinricum superiorem: sed quo ad Teutonicos, denominatur primus. Hic siquidem finem suum sancte & foeliciter fecit.

Conradvs I.

CONRADVS I. nobilis ex gente Francorum vir, nepos superioris Heinrici, peruenit ad imperium auctoritate ipsius Heinrici, & Electorum opera. Qui vir strenuus, veniens in Italiam, coronatus est apud Mediolanum, & Romam, & siluit terra in conspectu eius. Sed tandem indignatus contra Archiepiscopum, dum impugnaret Mediolanum, mortuus est anno X V. imperii sui. Alij tamen dicunt quod Imperauit annis X X.

Heinricvs II.

HEINRICVS II. gener Conradi praedicti, & filius adoptiuus fuit, haeres patrimonij & imperij, potius fato quam à proposito. Hic fuit vir aptus imperio, iucundus, lętus, bellator, qui Wandalos subegit, conterminos Sueuis Hungaros vicit. Pandulphum principem Capuanũ cepit, multa dabat pauperibus, expulsis ioculatoribus à curia sua. Qui charus omnibus cum floreret imperio, migrauit à seculo anno XVII. imperij, relicto filio paruulo sui nominis.

Heinricvs III.

HEINRICVS III. secundi filius successit patri in imperio, vir impius, qui imperauit annis quinquaginta, inuidens gloriae proborum virorũ, Ecclesiae hostis: & propter multa mala gesta eius, fuit electus Rodulphus dux Saxonum contra eum, quem tamen Heinricus atrocissimo bello vicit, sed infelicem finem habuit. Nam filius eius assumpta corona imperii, insurgens contra eum innasit ipsum bello; & pater Leodij latens, & pauper mortuus est, & excommunicatus.

Heinricvs IV.

HEINRICVS IV. tertii filius, arripuit patri imperium, sub colore succurrendi Ecclesiae & imperio, contra iura naturae & hominum: & tamen ipse fuit hostis Ecclesiae, licet reconciliatus. Quo tempore claruit inclyta Comitissa Maifildis in Lombardia, & Robertus Guiscardus in Sicilia. Hic Heinricus mortuus est sine liberis, cum regnasset annis XV.

Lotharivs III.

LOTHARIVS III. (qui & Lutarius dictus est) cum magno consensu, & consilio electus est Imperaror, hic dux Saxonum sapiens, & industriosus. Fuit amicus & deuotus Ecclesiae, pollens diuitijs & victorijs magnis, imperauit foeliciter annis XL.

Conradvs II.

CONRADVS secũdus, nepos Heinrici quarti ex sorore, qui imperinm affectauerat ante Lotharium, successit illi in imperio. Hic vir optimus passaginm fecit, collecta magna multitudine crucesignatorum; & post aliqua prospere gesta virtute magna, tandem inconsulte pressus inopia victualium, multa millia suorum amisit, & reuersus in regnum, obijt cum imperasset annis X V.

Fredericvs I.

FREDERICVS I. nepos Conradi secundi, defuncto patre suo, Romanum suscepit imperium, de nobilissima domo Sueuiae, vocatus est Barbarussa. Hic vir strenuissimus Mediolanum ciuitatem florentissimam, cum auxilio Papiensium, & multorum Lombardorum euertit. Saepe fuit infestus Ecclesiae, & Alexandrum Papam persecutus est: apud Venerias victus, pacem fecit. Tandem cum iuisset in subsidium Terrae sanctae, suffocatus est in quodam flumine. Imperauit magnifice annis XXXII.

Heinricvs V.

HEINRICVS V. filius Barbarussae imperauit post patrem, qui fuit maritus Constantię monachae, filiae Guilhelmi optimi regis Siciliae, sub cuius titulo insulam cepit. Fuit strennus & asper more patris, & aliquanto infestus Ecclesiae. Mortuus est in Sicilia, & sepultus apud Panormnm, relicto Frederico filio infantulo, & Philippo fratre suo, ad gubernationem regni, cum imperasset annis VII. & mensib. V.

Otto IV.

OTTO quartus dux Saxoniae, defuncto Heinrico electus & coronatus est Imperator, cum magno fauore Lombardorum. Sed continuo contra iuramentum iura Ecclesiae oc-

ſiæ occupauit: contra quem electus eſt Fridericus ſecundus iuuenis, cum auxilio Philippi tertij Regis Francorum, à quo tandem debellatus, mortuus eſt Otto miſere, cum Imperaſſet annis duobus: ideo non ponitur inter Principes.

FREDERICVS II.

FREDERICVS ſecundus, natus ex Henrico quinto, & Conſtãtia monacha vetula, fuit potentiſſimus imperator Italiæ, Siciliæ, Sardiniæ, Hieruſalẽ & Sueuiæ, quo nullus magnificentior tenuit Romanum imperium, à Carolo magno citra. Fuit armorum ſtrenu⁹, linguarum peritus, rigoroſus, luxurioſus, Epicureus, nihil curans, vel credens niſi temporale. Fuit malleus Romanæ Eccleſiæ, cum multis pontificibus bellum habuit, præcipue cũ Gregorio nono; tandem virtute Innocentii quarti Ianuenſis excommunicatus, victus & fugatus eſt de Lombardia, nec ſibi proficere potuit potentia. Vixit annis LVII. imperauit annis XXX. Male mortuus eſt in regno Apuliæ in oppido Ferentino, præſente ſolo Manfredo ex filijs ſuis. Poſt cuius mortem vacauit imperium circa annos XXIIII.

CONRADVS.

CONRADVS filius Frederici ſecundi, electus adhuc viuente patre, poſt mortem eius regnauit annis quaſi duobus. Sed Manfredus frater eius naturalis venenato Conrado, tenuit regnum Siciliæ magnifice annis XIII. & Carolus ſenior victor Manfredi & Cõradi nepotis eius regnauit annis XVI. Hic Conradus caruit imperiali benedictione, ideo non dicitur Imperator.

RODVLPHVS.

RODVLPHVS comes de Auenſperg, genere Germanus, poſt longam vacationem imperij electus eſt Rex Romanorum, & confirmatus eſt à Gregorio X. in fauorem Terræ ſanctæ. Hic fuit vir prudens in agendis, in armis ſtrenuus, iuſtus, Deum timens, ciuilis & parcus; & tamen licet regnauerat XX. annis, nunquam viſitauit Italiam vt minabatur; implicitus multis agendis in regno Alamanniæ. Nam regem Bohemiæ Ottacarum diuitem & potentem, dedignantem obedire ſibi duriſſimo prælio vicit; quo occiſo, dedit filio pacem, & filiam ſuam in vxorem.

ADVLPHVS.

ADVLPHVS comes de Naſſau, genere Germanus, in Romanorũ Regem electus eſt: ſed non benedictionem, nec coronationem recepit in Italia. Hic fuit vir magnanimus, contra quẽ Albertus Rodulphi prædicti filius inſurgens, ipſum bello vicit. Nam Adulphus magis viribus, quam conſilio vtens occiſus eſt, cum regnaſſet annis IIII.

ALBERTVS.

ALBERTVS dux Auſtriæ, Rodulphi filius, victo & occiſo Adulpho, electus eſt in Romanorum Regem ab Electoribus, & à Bonifacio Papa famoſo petiit venire ad benedictionem & Coronationem. Cui Bonifacius magnanimus tyrannus ſacerdotum reſpõdit: *Ipſum indignum imperio, quia occiderat proditione dominum ſuum Adulphum in prælio.* & tenens coronam in capite, & ſpatam ad latus dixit: *Ego ſum Cæſar.* Tamen poſtea orta grauiſſima diſcordia inter Philippum Regem Franciæ & ſe, confirmauit Albertum, & vocauerat eum. Hic Albertus cum regnaſſet annis X. interfectus eſt ab vno nepote filio fratris.

HEINRICVS VI.

HEINRICVS hoc nomine ſextus, genere Germanus, paruus Comes de Lutzenburgo, factus eſt Imperator; & veniens in Italiam, coronatus eſt Romæ cum difficultate, obſiſtente ſibi ſapientiſſimo rege Roberto. Hic vir prudens, iuſtus, honeſtus, catholicus, dilectus omnibus, ſedatis ſollicite diſcordiis Alamanniæ, alto animo diſponebat reformare potentem Italiam, vt ſic facilius redimeret Terram ſanctam, ſi fata permiſiſſent; & ſperabatur dominus omnium in breui, cum magno fauore Lombardorum & Tuſcorum. Sed Bononia & Florentia, cum quibuſdam aliis obuiauerunt ſibi; vnde opera Florentinorum (vt in fama fuit) venenatus apud Boneconuentum caſtellum Senarum,* optimus Imperator, cum imperaſſet annis IV. menſibus VIII. & diebus XVIII. nũquam elatus proſperitate, nunquam deiectus aduerſitate, anno Domini M.D.XIII. mortuus eſt

** Hunc locum citat Conrad. Venet. in vita huius Imp. ſub fin.*

CAROLVS IIII.

CAROLVS quartus de Lutzemburgo, nepos ſupraſcripti magni Heinrici, ex Ioãne Bohemiæ Rege factus Imperator, coronatus eſt Romæ ſine reſiſtentia. Hic fuit vir peritus literarum & multarum linguarum, aſtutus & ſagax, qui regnum Bohemiæ optime reformauit. Sed in Italia victrices Harpyias præ ſe ferens loco aquilarum, & Baccho Immolans, nihil memorale geſſit. Nam cum maximo potentatu veniens, opera & fauore Vrbani

quinti, terribilis omnibus primo apparuit; sed cito cum magna pecunia, sed maiore infamia reuersus est ad patriam. Humilis Imperator mortuus est senex, cum imperasset annis viginti.

WENEZESLAVS CAROLI FILIVS.

WENECESLAVS suprascripti Caroli filius, viuente adhuc patre electus est Imperator, hodie regnat. Hic iuuenis, robustus venator, quid facturus sit ignoro, cum minatur se venturum ad Italiam. Sed non venias (precamur te) si non vincis laude genitorem tuũ: quanquam aliud in te speramus, cum præsentia primi Cæsaris vix sufficeret ad compescẽda mala, quibus misera vndique lacessitur Italia temporibus tuis. Sed Imperium orbis cœlum versat, & illud quondam potens, veneratum gentibus & Regibus Romanum Imperium, præfiguratum in tibijs ferreis, cui nihil olim defuit, nisi modicum Orientis; nunc (proh dolor) nihil possidet nisi modicum Occidentis.

ADDITIO. *Sequentes Imperatores ad suam vsque ætatem continuando adiecerat Æneas Syluius Cardinalis Senensis, vt ex eius epistola ad Antonium Cardinalem Ilerdensem scripta anno 1458. & Europæ præfixa apparet. Sed quia ea non extant, supplementi loco Egnatii Epitomen (qui etiam non paulo æquior isto Rambaldo noscitur) subiicere visum est.*

ROBERTVS BAVARVS.

QVVM Wenceslao suffectus esset Robertus Bauariæ Dux, nihil ille antiquius habuit, quam vt Florentino populo gratificaturus ad comprimendam Galeacii Vicecomitis potentiam in Italiam transcenderet. Ceterum ad Benacum Galeacii copiis congressus, facile repellitur: vnde mox ad Venetos deflectens magno ab his honore excipitur: inde soluens, incassum Florentinis adnitentibus ne Italia excederet, in Germaniam retro abiit, paci religionique vacaturus, vita functus anno Imperij X.

SIGISMVNDVS.

OPTIMVM haud dubio Principem ac nobilissimum Germania nobis imputet; & qui si ad pacis artes, quibus excelluit, parem belli felicitatem addidisset, Carolis & Othonibus æquari potuit: Nam puer adhuc per Mariam vxorem ad Pannonici regni spem euocatus, mox adolescens Wenceslao fratre (quod parum vtilis haberetur) à se capto, Bohemiæ regnum hereditarium assequitur: sed & Alberto vita functo omnium votis Imperator designatur. Hic igitur Pãnonia potitus à Ludouici morte, cui Maria superstes filia fuit, duas ac XXX. regulas securi percuti iubet, quod regiæ puellæ aduersati essent. Vnde illi tanta mox gentis inuidia conflata, vt post vxoris mortem captus, necandusque magis quam asseruandus, feminæ, cuius maritum ille interfecerat, sit traditus. Ille vero maiestatis & blanda oratione dimissus, hinc Boëmiam petit, quam non sine labore vix tandem obtinuit, longo ab his bello ac difficili petitus, sæpe etiam acie ab his victus. Nec Italica expeditio vna alteraue in nos Taurisino agro peruastato felicior: nam Pippus eius dux & ipse mox tota Venetia ac Foroiulio Venetis armis expellitur. Hinc quia grauius periculum à Turcis imminebat, qui iam magnæ Europæ parti sese insinuarant, Gallicis etiam Philippi Burgundi copijs accinctus, ab Ammurate Turcarum Principe graui prælio victus, castris exuitur. Cæsis magna ex parte ducibus, & Philippo capto, ipso Byzantium fugiens, mox Venetæ classis occursu, cui Thomas Morenicus præerat, incolumis de fuga vix euasit. Quæ clades ignominiosiorne an funestior fuerit, haud satis explicem. Discordiâ certe nostrâ victor hostis, Adrianopolin se recepit: & hæc foris. Quantum autem pace præstiterit, præter generis nobilitatem (quæ haud dubie clarissima fuit, tot summorum Principum serie) & præter insignem corporis proceritatem ac imperatoriam plane indolem, affuit illi liberalitas ac munificentia, quanta in nullo antea principum, religionis ac pietatis augendæ studium incredibile, multarum etiam linguarum scientia, & in his linguæ Latinæ studium excellens: quare doctos homines imprimis fouit, & dignitatibus etiam amplis honestauit. Accusauit sæpe Germanos Principes, qui Latinas odissent literas. A quibus reprehensus quandoque, quod doctos homines foueret, sed humiles genere: *Ego*, inquit, *eos amo quos natura alios antestare facile voluit.* Illud autem nulla vnquam ætas obliuiscatur, quod triennium magnam Europæ partem ipse peragrarit, dum Principes Christianos ac Pontifices adit, quo schisma Christiano nomini calamitosissimum tolleretur. Nec alterius Principis opera magis enituit in vera pietate vindicanda, quare ita effecit, vt reiectis adulterinis tribus, qui Barione sedem inuaserant, Oddo Columnius magno omnium cõsensu pontifex declararetur. Parem operam Eugenio in Basiliensi synodo tollenda præstitit: à quo tamen prius contemptim pene habitus, ac vix post sextum mensem, quam Senis fuerat, imperij corona donatus est. Hic vero Princeps egregius quum sine virili prole deces-

Æn. Syl. Europ. cap. 1.

Laon. Chalcocand. lib. 2.

decessisset, Albertum Austriæ ducem, filiæ maritum & vtriusque regni heredem reliquit, anno imperij xxvii.

ALBERTVS.

NEMO vnquam maiore spe ad imperium venit. Et sane conceptam animis hominum opinionem haud frustratus esset, siquidem toto biennio quo præfuit, Moraüos ac Sarmatas (qui hodie Poloni sunt) intra suos fines quiescere compulit. Prasconem Boëmū factionis hæreticæ caput, ita attriuit, vt totā Boëmia sibi cederet. In Turcas autem profectus, Synderouiam castellum ad Danubii ripam munitissimum obsidentes, dum copias in itinere maiores expectat, oppidani deditionem fecere; ipse Austriam repetens apud locum cui longa villa est nomen, dysenteriæ morbo confectus est, Ladislao filio superstite.

FRIDERICVS III.

PACIS atque otii studiosissimus Fridericus extitit: quam tenore perpetuo annos quatuor ac quinquaginta (tot enim rerum potitus est) coluit, seu fatum id fuerit, quietiore Germania quam multis retroactis ætatibus; seu prudentia verius id Principis effecit, Ille vero nihil ab initio antiquius habuit, quàm tuendæ pacis studio tumultus, qui oriebantur, sedare: quare & seditionem mouentes Australes facile compescuit, & bellum à Matthia Pannorum Rege illatum composuit. Quin etiam in Flandros mouens, qui Maximilianum Cæsarem asseruarant, recepto filio, paucorum pœnâ contentus, omnem discordiarum fomitem sustulit. Ducta igitur Heleonora Lusitanici sanguinis, quam in Italiam transcendisset ad Nicolaum Pontificem profecturus, ab eo nullo non honoris genere excipitur, illi & vxori coronâ Imperij imposita. Hinc Neapolin diuertit in Alphonsi gratiam, cuius Heleonora perneceſsaria erat. Nec minore apparatu à Venetis (eius enim vrbis inuisendæ incredibili desiderio flagrabat) obuiam illi itum, quos exinde summa semper amoris ac beneuolentiæ significatione dilexit. Eius etiam opera Amadeus Allobrox, qui se pro Pontifice gerebat, Basiliensi Concilio innixus, in ordinem se redegit. Iterum Paulo pontifice, priuati pene more voti reus Romam petijt: quo damnatus retro ad suos abiens, quiescente Germania, tandem imperij anno quarto ac quinquagesimo naturæ concessit, Maximiliano filio Cæsare prius declarato.

MAXIMILIANVS.

SVPERERAT mihi Maximilianus Imperator, quem pater octauo antequam moreretur anno, Cæsarem designandum curarat: magnus bello princeps, & pace præclarus, cuius eximia bonitas, liberalitas summa, & Christianæ pietatis cultus præcipue commendantur. Accedunt ad hasce animi dotes, oris probitas, statura quadrata (in qua tamen imperatoria maiestas eluceat) corpus validum ac robustum, idemque laboris atque operis patientissimum, par victus frugalitas, & ex eo valetudo prosperrima. De hoc autem cum adhuc viuat, Tranquillum, Plutarchumque ac veteres alios scriptores æmulatus, nihil est quod addam. Deus faxit vt quod illum agitare semper animo Vincentius Quirinus asserebat (qui legatum Venetum egit apud illum) summa cum laude ex sententia conficiat. Neque enim iustius vllum est bellum, quam quod pro religione sumitur: & ea denique vera æternaque gloria Principum nostrorum existimari debet, quam res præclare in hostes fidei gestæ commendant.

M. IACOBI MOTZII THEOLOGI, LEGATI CÆSAREI CORAM SErenissimo Alphonso Rege Portugaliæ Oratio, pro filia eius Lionora Friderico Cæsari desponsanda.

INCVMBERET mihi hodie, Serenissime Rex, excellentissime Princeps, quæ sunt tuæ virtuti, meo sermone cōplecti; laudare clarissimum genus tuum, efferro regni tui, tuæq; potentiæ magnitudinem. Sic enim mos esse solet eorū qui legatione funguntur, quando primum in conspectu veniunt. Sed dabit veniā tua Regia mansuetudo, si res meis humeris nimium graues aggredi recuso. Tot enim sunt tuæ serenitatis præcipuæ dotes, tam splēdida maiorum tuorum nomina: tanta est regni tui gloria, potestas, & excellentia, vt verbis meis exprimi nequeant, magnum oratorem, singularem eloquentiam, facundiam exuberantem hæc requirerent, si exprimi pro suo merito deberent. Abest enim à me dicendi facultas, qui sacris literis non eloquentiæ meā saeraui ætatem. Nec detrimentum tua patitur sublimitas, si tenui & rauco organo meo non extollitur, quę nota est vbique terrarum, & à præclarissimis ingenijs celebrata, Quibus ex rebus quæ minus rite à me perfici possunt, ANNO 1451.

ad ea veniam quæ nostra legatio requirit. In his sunt duæ partes, in alterâ continetur expositio beneuolentiæ: In alterâ cœptorum negotiorum executio. Fateor, potentissime Rex, me adhæc minus idoneum. Nec enim in me est vis sermonis vt possem ad vnguem exponere, quâ beneuolentiâ, dilectione & caritate serenissimus atque inuictissimus princeps, Diuus Cæsar Fredericus, Romanorum rex semper Augustus, tuam domum, tuamque maiestatem prosequitur. Sed neque hic verbis opus est, vbi facta mentem demonstrant. Ex hac enim dilectione factum est, vt clarissimam atque superillustrem dominam Leonoram, sororem tuam in matrimonium sibi copulari Cæsar petierit. Quoniam enim tuæ sublimitati, tuo generi effectuosissima est Imperatoria celsitudo, idcirco in hanc affinitatem aspirauit. Et ego illud addicere possum, adeo tibi Cæsar fauet, adeo tuam Maiestatem obseruat, vt tuis desiderijs omni conatu studeat morem gerere: qui etsi plus faceret erga te tuosque omnes, minus tamen sibi fecisse videbitur quam decebat. Sed veniam ad secundam partem nostræ legationis nobis commissæ. Nouit tua Maiestas (antequam loquar quæ sit nostri causa aduentus) apud Neapolim quæ gesta sunt inter tuos & Cæsareos Oratores. Iam diu tibi relatum est ex his quæ illic conclusa sunt. Hoc supererat, vt ad contrahendum matrimonium per verba de præsenti, cum præfatâ sorore tuâ suos procuratores Cæsar transmitteret. His ergo satisfacturus côuentionibus & pactis, ad rem hanc nos (quamuis minimos) misit. Misit autem serenissimus Imperator sacerdotes: quia in omni diuino opere, tam in veteri, quam in nouâ lege ita dispositum est fieri. Vnde in opere incarnationis prophetice dictum est: *Mitto angelum meum ante te*, id est, sacerdotem. Et rursum: *Ipse præibit ante illum in spiritu & in virtute Eliæ*. Et iterum, quia solis sacerdotibus Christus in vltimâ cœna Sacramenta statuit cæteris communicâda. Inter quæ Sacramentum Matrimonij ratione prioritatis dignissimum habet locum. Volens autem serenissimus Rex Romanorum sequi normam & regulam Prophetarû & Euangelistarum, misit binos, vt gaudia nunciarent; misit duos, vt veritatem testarentur: misit duos, vt si vnus in viâ deficeret, alter inceptum opus gloriose terminaret. Sors igitur super nos cecidit, qui cum plenâ potestate missi sumus ad ea gerenda quæ restant. Et quando tuæ Maiestati placebit, nos promptos & paratos habebis. Neque enim in tantâ temporis breuitate, tantaque rerum festinatione, ad iter tam longum, tam periculosum, & æstiuo tempore tam feruidum suos proceres Cæsar mittere potuit. Hortatur autem tuâ Maiestatem Cæsarea sublimitas, vt quæ culmini tuo incumbant, in suis temporibus agat, quêadmodum conuentum est. Nam quæ ad se pertinent, omnia sine dolo complebuntur, quemadmodum suis ex literis, quibus approbantur, ratificantur conuenta, manifestius instrueris.

Eodem tempore ad Imperatricem tunc futuram Oratio facta, in præsentiâ Regis, & sui Perlamenti.

SERMO meus, Rex serenissime inuictissimeque Princeps, colendi Præsules, proceresq; nobilissimi, doctores eximij, ceteriq; domini (quibus titulus dignitatum ignoti) prædignis in hoc actu præsenti, quantâ mea fert opinio, ad præclarissimam atque superillustrem virginê dominam Leonoram, hîc præsentê, & hunc cœtum suo splendore ornantê, vobis omissis conuertetur. Sua est enim hæc dies, sua est hæc solennitas: sua est hæc celebritas. Audi ergo, nobilissima atque excellentissima virgo, inclina aurem tuam mihi. Accipe quæ dicam verba. Non vtor multis, paucis opus est. Nam quid sit matrimonium? quia insolubile vinculum mariti & feminæ, *Quos Deus coniunxit, homo non separet*; Quâ ratione institutum est? quia causa prolis procreandæ, *Crescite & multiplicamini*. Quâ firmatum auctoritate? quia à Deo patre, *Hoc nunc os ex ossibus meis*. Quâ deuotione colendum? quia Christus nuptijs interfuit, & suâ præsentiâ matrimonium consecrauit, & miraculis approbauit. Quam vtile, vt lubricitas carnis vitetur, *Cum nullus immundus & fornicator regnû Dei possidere possit*. Quam necessarium, vt caritas in orbe terrarum seruetur, sine quâ nihil potest fieri *Non enim bonum est hominem esse solum*. Non dubito te dudum ac sæpius Christianissime instructâ. Per hoc enim videlicet matrimonium amici amiciores efficiuntur, per hoc inimici placantur, per hoc regna in pace côseruantur, per hoc homines vitæ se politicę vniunt; per hoc ordo naturæ bene regitur: per hoc tandê lapsus Angelorû redintegratur? Nô paruû, neq; vulgare côiugium est, de quo nûc agitur: in quo Regi' sanguis Imperatorio côiungendus est. Inter te hodie, regio sanguine, ac serenissimû ac gloriosissimum principem, Diuum Cæsarem Fridericum, Romanorum regem, pium, felicem, ac triumphatorê, matrimoniû contrahendû est. Egoq;, si annuis, si tibi Cæsar placet, si nubere domino meo Regi Friderico, in animo tuo est, si virû accipere cupis, legitimoq; thoro iungi, annulo re subar-

ſubarrabo: dominum meum, & corpus ſuum (nam ſic facultas eſt mihi) perpetuo tibi dicabo, ac te, ſi corpus tuum accipiam inſolubilis matrimonij nexu iungendam. Quod antequam facio, precor adorna thalamum tuum, & ſuſcipe Regem. Moueat te, inducat te ad ſuſcipiendũ amorem, vt ſi colloquatur tibi, blandiatur, ſi enim ſuſceperis Regem in thalamum cordis, cordialiſſime diligendo, ipſe te ſuſcipiet in palatio ſuo glorioſiſſime coronãdam. Dico autem adorna, non emunda, cum de tua vllo modo phas ſit dubitare caſtitate, probitate, aliiſque inſignibus virtutibus, humilitate pediſſequa virginis benedictæ ſingulariſſima. Adorna thalamum quaterno redimitum ornatu. Ab ortu Solis frontem erigendo, ſummum bonum ſuper omnia, & præ omnibus diligendo. Ab occaſu frontem erige vnanimi conſenſu, ſacramentali fide in intimo Regem ſuſcipiendo. Sintq; tibi latera cõtra Aquilonem, & Meridiem; firmitas in blandis, & firmitas in duris. Quia vbi ſpiritus ſapientiæ & ſcientiæ præeſt immutatio rerum non perturbat. In te enim dependet à fronte Orientali cortina Prudentiæ: quia homo niſi prudentia regatur, in errorem vadit. Sic enim in Occidentali fronte in te relucet, cortina fortitudinis; fortem enim animum nõ emollunt blandimenta bonorum, immo neque ſublime, neque profundum ſeparat à caritate. Super has cortinas generalis & ſericeus dependet in te ornatus, Iuſtitia; quæ reddit Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & Deo quæ Dei ſunt. Tota igitur pulchra es, intus pulchra, pulchra foris; intus in corde, foris in corpore. Intus rubicunda, foris candida, vtrobique compoſita. Rubicunda per caritatem, candida per caſtitatem: compoſita per humilitatem. In toto grata, in nullo ingrata, in toto places, in nullo diſplices. Tota pulchra es per naturam, pulchrior per virtutes, pulchrior per gratiam deſuper datam. Tu es regis Aſſueri puella, ad thalamum Imperatoris ducenda, ingenti diligentia comparata, glorioſiſſime veſtita varietate virtutum, annulo ornatiſſimo ſubarranda. Non penſanda pretioſitas, ſed rei ſignificatio acceptanda, & aſpicienda eſt. Hortor igitur ô te virgo nobiliſſima, vna ex omnibus electiſſima, vt in hoc annulo, quo ſubarrari debes, duo quam breuiter animaduertas, materiam, atque formam. Eſt quidem materia aurea, forma circularis. En quam pulchre apteque matrimonio (de quo nunc agimus) hæc duo conſonant Sicut enim aurum præſtat metallis, ſic tua excellens & admirabilis forma omnes ſuperat virgines quæ noſtrâ ætate ſpecioſæ dicuntur. Neque ab ortu in Occaſum virgo vlla eſt, quæ tibi vel decore, vel moribus, vel prudentiâ poſſit æquari. Recte ergo tibi conuenit aurum: ſed nec Cæſarem dedecet, qui dignitate ſublimis Imperatoria, vt Sol inter ſidera, ſic inter cæteras poteſtates altior aſſurgit, atque ſublimior, virtute inſignis & potentia glorioſus, ætate mediâ, celſo corpore, lætis oculis, copioſa cæſarie, nullâ ex parte mendoſus, ſimillimus auro. Quid forma? quid ſibi vult circulus? Equidem ſicut circuli forma finem habet nullum, ſemper in ſe reflexa: Sic & amorem ſine fine coniugalem eſſe oportet ardentem, caſtiſſimum, ſolidum, ſemper in ſe reflexum: vxor vitum amet, alium neſciat. Vir vxorem diligat, nulli alteri afficiatur. Sic amor interminabilis ſine fine, & à viro in vxorem, & ab vxore in virum perpetuo & inuiolabili modo reuolutus. Poſſem de naturâ lucidiſſimi lapidis aliquid dicere, quia ſolidiſſimus (vt ferrum) cæteras gemmas penetret, vt ſolo plumbo hircinoque molleſcit ſanguine, inſaniæ reſiſtit, hoſtes ſuperat, feras & feroces homines mitigat, iurgia tollit, phantaſmata & incubos fugat: quæ omnia ad proprietatem matrimonij reduci poſſunt. Sed obſtant anguſtiæ temporis, cedo priori ſermoni, ad finem feſtinat oratio. Dixi quæ ſum facturus, ſi accipis glorioſiſſimum dominum meum, Dominum Fredericum Romanorum regem, virum tuum legitimum ex ordine rituque ſacroſanctæ Romanæ & vniuerſalis Eccleſiæ. Quinimo quem iam te dicis accipere, vtrumque hunc optare atque amplecti mente. Sic dic: *Ego infantula domina Leonora recipio Fredericum regem Romanorum, in meum maritum bonum & legitimum, ſicut mandat Sancta Eccleſia Romana, in perſonâ tui magiſtri Iacobi Motz. ſui ſufficientis procuratoris ad hunc actum.* Et ego prænominatus M. Iacob. M. nomine præfati Frederici Regis Romanorum, tanquam procurator eius ad hunc actum legitime conſtitutus, recipio te infantiſſam Dominam Leonoram, in ſuam legitimam vxorem, ſicut mandat ſacra Eccleſia Romana; atque te hoc annulo ſubarrabo, ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, & ad felicem vtriuſque partis ſtatum, & optimam conſolationem: vt duo in carne vnâ longô tempore ſimul viuatis, generetiſq; filios & filias, qui Deo & hominibus ſint accepti, vobiſque ſenibus ſuperuiuant. Repleantur & benedictionibus omnium bene viuentium, fruanturque pace æternâ. In nomine patris & Filij & Spiritus ſancti. Amen.

AD EVNDEM REGEM ALPHONSVM, SVPER PRÆDICTO connubio FRIDERICI *&* LEONORÆ, *incerti auctoris Oratio gratulatoria.*

QVAMVIS grandes materias (vt inquit Ieronymus) ingenia parua non sufferant, conandum tamen est mihi, sereniſſime Princeps rexq; victorioſiſſime, quę per hos dies tuæ Maieſtatis auctoritate ſponſalia ſunt concluſa, his qui adſunt exponere. Cũ de reb. ad Imperatoriã ſublimitatem pertinentibus loqui nulli magis incumbat, q̃ legatis imperatorijs. Audiat igitur tua Serenitas, oro, audiãt & circũſtantes, precor; & ſi nõ mihi (neq; enim mereor) rei ſaltẽ de qua ſermo fiet, aures accõmodent, quę magna eſt, admirabilis, rata, honeſtiſſima. De nobiliſſimo namq; matrimonio loquar, altiſſimo, potentiſſimo, incõparabili. Regia virgo Romano Imperatori promiſſa, Leonora infans Portugalię, excellẽtiſſima nobiliũ puellarum, neptis tua chariſſima, diuo Cęſari Friderico Romanorũ regi, Auguſto, pio, felici atq; triumphatori deſponſata eſt. Ingens affinitas, potẽtiſſima parentela, generoſiſſima cõiunctio, ob q̃ cauſam diuina res agitur, Deo noſtro gratias reddimus, feſtũ haud iniuria ducimus diẽ, exultamus, hilares oẽs ſumus, nec tantã amicitiam ſine magno Chriſtianæ religionis fructu conflatã eſſe putamus, in qua nõ ſolum res ipſa matrimonij commẽdanda eſt, ſed perſonæ quoq; contrahẽtes ingentibus extollendæ laudib. ſeſe offerunt. De his ergo duob⁹ dicendũ eſt mihi, et ſi rerum dignitatẽ mea magis attenuabit q̃ explicabit oratio. Dicturus aũt de bono coniugij, neceſſariũ arbitror eos prius refellere qui genus omne feminarũ maledictis cõpellationibuſq; probroſis inſectari nõ deſinunt. Namq; cũ matrimonium ex maris atq; feminæ cõiugatione cõſiſtat, quæ poterit laus illi cõpetere, ſi vna ex parte mancũ claudumq; fuerit. Nõ eſt hæc Danielis ſtatua, cui⁹ pedũ pars quædã ferrea, pars fictilis erat. Nec beſtiã cõtuemur Horatij, quæ mulier formoſa ſuperne in atrũ fingitur piſcẽ deſinere. ſed rẽ veluti ſacrã ſic ex partib⁹ ſuis integram ac perfectã proſequimur. Audiamus tamẽ, quid aduerſus feminas afferatur, poſtea iudicemus. Aiunt equidẽ in ſacris eloquijs cõplurima eſſe teſtimonia, quæ mulieribus aduerſantur. Rugire contra feminas Auguſtinũ, Ambroſium, Hieronymũ, Gregorium, ceteroſq; Doctores Eccleſiæ duros in eas. Virgilius, Iuuenalis, totuſq; Poëtarũ cuneus aſpet, Cato ſæuiſſimus cõmemoratur: auaras, inſtabiles, crudeles feminas eſſe affirmãr. Adducunt exempla malarũ, atq; ab his clades exortas in medio proponunt. Poſt hæc Philoſophos citãt, qui de vxore ducenda conſulti aut diſuaſerunt, aut ſuadere nõ prǽſumpſerunt, cũ huic orbi tantas inde moleſtias formidarent. Metelli quoq; Numidici mentionẽ efficiunt, qui (vt eſt apud Gellium de noctibus Atticis) *ſi ſine*, inquit, *vxoribus poſſemus Quirites eſſe, omnes ea moleſtia careremus; ſed quoniã ita natura tradidit, vt nec cũ illis ſatis cõmode, nec ſine illis vllo modo viui poſſit, ſaluti perpetuæ potius q̃ breui voluptati conſulendum*. Atq; hæc fere ſunt, quæ contra femineum ſexum, contra matrimonium, non iuſti æſtimatores adducere conſueuerunt. Sed ſunt hæc omnia (niſi fallor) confutatu facilia, inprimis enim ꝙ in ſacris literis aduerſus feminas traditur, de quibuſdam peruerſis accipimus. Fatemur enim, vt in ſexu feminco malitiã reperiri,* videlicet vniuerſaliter recipimus, alioquin & viros omnes damnare oporteret. Nam & ſi de feminis ſcriptum eſt, *Vnam de millibus non inueniri*, de viris quoque in Pſalmis legimus, *Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum*. Et apud Satyricum:

> *Rari quippe boni, vix ſunt numero totidem, quot*
> *Thebarum portæ, vel diuitis oſtia Nili.*

Et amplius ſeſe cohærens:*

*f. Corrigens.

> *Egregium*, ait *ſanctumque virum ſi cerno, bimembri*
> *Hoc monſtrum puero, & miranti iam ſub aratro.*
> *Piſcibus inuentis, & fœtæ comparo mulæ.*

Sancti vero Doctores dum feminas deteſtantur, aut malas quaſdam iure condemnant, aut caſtitatis promiſſores alloquuntur, quos fugere mulieres abhorrereq; ſuadent. Idem virginibus ſacris Deo dicatis atq; nuptis de virili ſexu & ſæpe dictũ eſt, & ſæpius eſſet dicendum. Continentiã namque profeſſis viris feminæ, & feminis viri formidandi ſunt hoſtes. Poetas nihil mirum eſt in feminas debachari, nam viris quoque non parcunt. Catoni Magno ſatis apud Liuium reſpondit L. Valerius, qui legem Oppiam iniquam mulieribus obtinuit abrogari. De criminibus nihil attinet diſputare: quando hæc eadem & multo peiora in noſtro ſexu reperiantur. Nec malarum exempla me mouent, aut antiquæ clades humano generi per mulieres illatæ. Namque ſi mulierum virorumque turpia facta repetere, & à primo proditore Cain vſque ad ſceleratiſſimum Iudam, & in hanc vſque

diem

diem ſceleratas vtriuſque ſexus actiones comparare voluerimus; innocentes reſpectu virorum feminas oſtendemus. Sed obſtant anguſtiæ temporis, indulgeo breuitati. Ad Philoſophos venio, quorum nullus (teſte Lactātio) ſic vixit vt ſcripſit. Quis fontem eorum ac verticem, & Apollinis teſtimonio ſapientiſſimum Socratem coniugio detrahentem æquis auribus audiet? cum Xantippe non contentus vna, duabus ſeſe vxoribus commiſcuerit. Melius quippe (me iudice) ſilerent obtrectatores feminarum, quam ſine fundamento loquerentur; qui dum Metelli auctoritate ſe iuuant, neſciunt illum doctorum virorum iudicio damnatū, vt qui nec vere, nec ad ſuadendum apte ſit orſus. Exiſtimauerunt enim prudentiores, contra potius orationem debuiſſe ſumi, vt nullas plerumque eſſe in matrimonijs moleſtias aſſeueraret, & ſi tamen accedere nonnunq̄ viderentur, paruas ac leues, facileſq; eſſe toleratu diceret, maioribuſque eas emolumentis ac voluptatibus obliterari; eaſdemq; ipſas neq; omnibus, neque naturæ vitio, ſed quorundam maritorum culpa & iniuſtitia euenire. Sed facio verbis modum quando res nota eſt, & viros bonos, & mulieres inueniri probas, ex quibus eſſe iuſta, ſancta & honeſtiſſima coniugia poſſint.

Nunc de bono matrimonij perpauca libanda ſunt, in quo tria mihi præcipue commendanda videntur, honeſta dignitas, grandis vtilitas, dulcis iucunditas, inſunt enim hæc omnia matrimonio, quæramus hæc tria. Illa meo iudicio digniora videntur quæ ſunt antiquiora, quæque præſtantiores inueniuntur auctores habere. Matrimonium vero & antiquiſſimum eſt, quippe quod in primis parentibus cœpit, ac nobiliſſimum habet auctorem, Deum patrem omnipotentem totamque Trinitatem, cum (teſte Hieronymo) matrimonium tunc ſit inſtitutum, cum dominus ait, *Creſcite & multiplicamini, & replete terram.* Neque enim, vt Athenienſes arbitrati ſunt, eorum vetuſtiſſimum Regem inuentorem nuptiarum dicimus eſſe Cecropem, quem propterea bimembrem figurauit antiquitas, quia primus omnium marem feminæ legitime coniunxit. Longe ante conditas Athenas in ipſo mundi naſcentis initio, non homo, ſed Deus; non creatura, ſed creator, rector & conditor orbis matrimonium conſecrauit. Cuius tanta dignitas eſt, vt ſemel coniunctum dirimi nequeat, dicente ſcriptura: *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Coniuncti namque diuino nutu creduntur, quicunq; matrimonium rite contraxerunt. Hinc mater Eccleſia dux morum, magiſtra vitæ, nuntia veritatis, inter maxima ſacramenta, quibus vtitur veluti diuinitus reuelatis, matrimonium reuelauit. Hinc dominus & ſaluator Deus homo Chriſtus Ieſus & naſci ex nupta, & intereſſe nuptijs voluit, ac primo quod fertur patraſſe, miraculo coniugiū honorare. Dignitatē tenemus: inueſtigemus vtilitatem: ſed hæc intellectu quam dictu facilior. Nam quæ res eſt, quæ domos, quæ ciuitates, quæ prouincias, quæ regna, quæ genus humanum conſeruat, niſi matrimonium? Quid ſunt aliud nuptiæ, niſi ſeminarium Reipublicæ? Quis familias iungit? quis gentes propagat? quis populis æternitatem niſi matrimonia largiuntur? Quæ pax, quæ fides, quæ charitas inter mortales eſſet, ſi more Platonis abſque legitimis nuptiis viueremus paſſim feminis abutentes? Omitto infinitas vtilitates, quas priuata domus ex matrimonijs elicit. Ad iocunditatem feſtino. Nunquid iocunditas in matrimonio reperitur? Ariſtoteles philoſophorum acutiſſimus non ſolum in Politicis, ſed in Ethicis quoque iocundam inter coniuges amicitiam eſſe teſtatur. Ab vrbe condita vſque ad D. ſiue (vt Tertullianus ait) vſque ad DC. fere annos nullum diuortium interceſſit, tanta coniugiorum iocunditas fuit. An ſuauius quicquam, dulcius, iucundius eſſe poteſt illius vita, qui morigeram ac fœcundam ſortitus vxorem, ſi quando ex fori rumoribus, ex curiæ tædijs, ex Reip. laboribus domum ſe confert, veram conſolationem reperit, veram amatorem, diuinæ domus humanæque ſociam reperit, dulces liberos, ſibi matrique blandientes videt, quibus laborat, quibus congregat, quibus viuit, in quibus etiam poſt mortem victurus ſit. Non curabo teſtes humanos, vbi diuina intonuit auctoritas. *Propter hoc*, inquit oraculum Geneſis, *relinquet vir patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ & erunt duo in carne vna.* Magna vis delectationis, magna iocunditas, quæ duobus ex corporibus vnam carnem facit. Ariſtophanes in duobus corporibus vnam eſſe animam conſenſit. Sed hæc ſatis de bono matrimonij dicta. Iam poſtremo loco quales quantęque ſint perſonæ contrahentes intuendum eſt, præſentiq; concioni breuiſſime referendū. Neq; enim de plebe ſunt, neq; de *fortuna, ſed de ſublimi celſoq; ſtatu, quæ contrahunt. Regius ſanguis & Imperatorius in coniugiū venit. Attenuabitur rerum dignitas, ſe meis verbis perſonarum excellentiā conabor explicare; longe melius eas ipſas audiemus de ſe ſuiſq; meritis differētes. Fingamus enim pręſentes qui nuptias celebraturi ſunt, loquatur de ſe regia virgo, loquatur & Cęſar, ſuaſq; dignitates enumerēt: Dic tu Leonora quæ nubis, quid dotis affers, qd expetibile tuum narras, quo pacto diuo Cæſari

Leonora Lusitana eloquium.

complacuisti?audire te cupimus, non sine causa tantus te Princeps adamauit,audite proceres,audite omnes.Iam virgo loquitur. Ego,inquit Leonora, ex alta Portugaliæ domo sum nata,ex antiquissima Regum stirpe, patre rege, matre regina, clarissimum genus est meum,siue temporis vetustatem,siue maiorum gesta requiris,infinitis iam seculis sanguis meus regnat;inuicta virtute progenitores fuere belli domique. Testis victoriarum est Hispania tota,in qua nullus est angulus,quem nostri maiores armis non penetrauerint, siue dum Barbaros insequuntur, siue dum Christianos domo propulsant iniusta bella mouentes.Recens adhuc est memoria classis illius,cum qua meus auus in Africam transiens felici magnoque prælio exturbauit Saracenos, vrbem captam expugnauit, ac nostris fidelibus Coloniam deduxit, vbi adhuc inuitis frendentibusque Barbaris salutiferæ crucis obiecta sunt signa.Hæc est paterna hereditas omni patrimonio præstantior. Si melius est(vt inquit Sapiens)nomen bonum quam diuitiæ multæ.Fuerunt & genitori meo cum potentissimis Castellæ atque Angliæ Regibus consanguinitatis strictissima vincula.Idem vt erat fama potens, virtute potentior,amitam meam cordatissimam & sapientissimam principem famosissimo Burgundiorum Duci in matrimonium collocauit. Sed accipe nunc maternam gloriam,duo mihi ex matre sunt auunculi,Reges ambo. Sed qui Reges? alter Nauartæ præsidet, virtute ac nomine clarus,alterum Archiregem melius appellauerim,cum non solum apud Hispanos,sed apud Italos, Siculos, Sardos, Maioricos, Minoricos regna possideat. Prætereo vetustos domus Arragonum proceres in omne seculum fama colendos.Vnus nobis ad gloriam satis Alfonsus erit,cuius inuicta virtus,insuperabilis constantia,nouercantem sibi fortunam non solum vicit sed amicam blandientemque reddidit. Quos portus,quas insulas,quas terræ,quas maris oras hic non armatus,non victor adijt?Quæ regio in terris Alfonsi nomē ignorat?Quis belli,quis pacis artes melius nouit? Quis ciuibus,quis peregrinis dilectior est?Quis nostro seculo præter hunc vnum fauet ingenijs? quis iustior,quis liberalior,quis animo maiori regnat? An solus hic ex principibus est,qui neque secundis rebus intumescit,neque destituitur aduersis? verus fortunę domitor & nostri gloria seculi,qui non minori perseuerantia Neapolim cepit, quam Græci duces Troiam expugnauerunt. Ostendi tibi, domine,meam ex paterna maternaque domo non paruam gloriam. Quod si meam formam,meosque mores nosse cupis,malim alios de me loqui.Qua sum tum facie,quæ statura, quis lineamentis, oratores Cæsarei qui ante biennium me viderunt,non est putandum suo Principi retinuisse.Nisi placuissem,nō essem prorogata.Ego inter matronas modestia &auctoritate graues sum nutrita,nec puto me vlla ex parte vel à maioribus degenerasse,vel magistris displicuisse. Quibus ex reb' sum (mihi videtur) ad nuptias nemo minime contemnenda: quæ paternis maternisque titulis illustrata,pudicitiam virginis,formam egregiam,probos mores,cum ingenti gloria mecum affero nobilitatissimæ domus.Audiuimus regiam virginem(vt mea fert opinio) dotes egregias afferentem:audiamus,si placet sponsum. Dic tu Friderice, quibus rebus nuptias exornabis,vnde tibi regiam virginem postulas,tam generosam, tam formosam, tot dotibus eminentem?Magnum esse oportet,quem tali matrimonio dignemur,attēdite Præsules,adhibete aures viri præstantes.Iā Cæsar,fateor,inquit,vera esse quæ sponsa narrauit,maioraq; mihi de suo genere persuadeo,quam dicta sint,formam eius, quantum relatu didici,cōplector & amo: mores eius accepi regios esse, dignosq; sanguine suo.Ceterū nec ego inglorius vxorem ducam. De meis moribus aliorum esse nō meū iudicium volo: vixisse tamen me sic hactenus arbitror,vt meis progenitoribus inferior videri non debeā. sed malo de illis quam de me verba facere.Stirps mea vetustior est quam repeti possit,Ducalis,Regia,Imperatoria:ex qua viri fortes q̄ plurimi,bellicosi Duces,iustissimi Reges,magnanimi Cæsares prodierunt.His Austria paruit,florentissima regio, cuius principatus & à Sabaudia in Pannoniam,&ab Illyrico in Burgundiam protenduntur.His Bohemiæ nobilissimū,dignissimum & aureum olim regnū obediuit:ab his ferox virosaq; Polonia regnata est.Ab his septem illæ populosæ,latissimæ, & opulentissimæ Vngariæ ditiones gubernatæ fuerunt. Ab his Romanum Imperium, non sine magna nostræ familiæ laude, sæculo administratum est. Ab his Ottacarus Rex diues ac potentissimus, qui ab Adriatico sinu vsque ad Oceanum Septentrionalem, quidquid obuium fuerat, suæ ditioni ius fasque subegerat,ac Romano imperio insultabat,Deo atque hominibus infestus, magno prælio victus,profligatus,atque occisus est. Rodolphus nostræ domus Princeps, qui primus in possessionem Austriæ venit,tantę moderationis famaq; fuit,vt Romanorum creatus Imperator solo suæ virtutis nomine fregerit, quicunq; per Germaniam aduersus imperium res nouas moliebantur. Nec minor eo fuit Albertus prior, qui cum plerique Germaniæ Princi-

Friderici Austrii eloquium.

Principes Adolfum ex domo de Nassau imperare vellent, nostramque domum calumniose praeterirent, non est passus extra familiam Imperium esse, sed bello indicto ad constitutam diem armatus venit, collatisque signis in aciem prodijt, & atroci pugna vsurpatorem imperij vicit, fudit, occidit, ac domum Austriae pristinae dignitati restituit. Transeo Fridericum Caesarem, & auum meum Leopaldum, duo fulmina belli. Ernestum qui me genuit, non laudabo: quamuis subditis dilectissimus esset, inimicis formidatissimus, patruus meus Albertus Caesar, qui Bohemiam, Vngariam regnauit, non solum Hussitas inflixit Haereticos, sed Turcorum rabiem Christianis ceruicibus imminentem magna virtute compescuit. Non est otium modo referre, quae mei maiores nunc pro Catholica fide, nunc pro Romano imperio tuendo, propagando, terra marique gesserint; nec narranti mihi dies sufficeret. Cum Romanae Reipublicae curam ab annis iam trecentis nostra domus habuerit, forsitan degenerasse nos hodie, solisq; titulis & imaginibus niti maiorum quispiam existimauerit. Scimus quam miserum est *aliena incumbere famae:*

Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.

Dabimus igitur & aliquid nostrum. Quatuor hodie sumus in Austriae domo, me natu maiorem Principes Electores Romano Imperio praefecerunt, cui annis iam vndecim laetantibus subditis praefui, parco de me plura dicere. Ladislaum patruelem, Alberti filium, Sigismundique Caesaris ex filia nepotem, quem propter impuberem aetatem domi nostrae gubernamus, & Bohemorum & Vngarorum cum plebs cum optimates suum Regem esse fatentur. Albertus frater inuictus armis Sueuiam Alsatiamque gubernat, Suuitensis populi frenum metusque. Sigismundus alter patruelis expectatae indolis adolescens, Enum atque Athesin regit; cuius aetatem quamuis facies prodit, tamen virtus ementitur. Nostra sunt haec, sine maioribus laudanda. Quis consanguineos affinesque nostros enumeret? Nulla Germaniae domus illustris est, quae nostram familiam sanguine non attingat.

Maiores nostri ex Francia, ex Arragonia, ex Vngaria, ex Neapoli, ex Anglia, ex Polonia, ex omnibus Christiani populi celsis domibus vxores duxere. Cum his ego praerogatiuis nuptiarum sacris initiandus prodeo, qui cum domo Portugaliae atque Arragonum matrimonium contrahens non paruum regnum aut vnam prouinciam, sed Alemanniam, ingenti populorum, Principum, praelatorum multitudine redundantem, quin & Germaniam totam regnis grauidam, quae Christianitatis plus media parte complectitur, diues viris & armis, in affinitatem mecum adduco. *Germania.*

Accepisti, Rex amplissime, quae sponsus & sponsa dixerunt. Intellexerunt (vt arbitror) omnes qui adsunt praesentes, matrimonij dignitatem, quo certe neque nobilius, neque Christianitati vtilius inter mortales vllum contrahi potest: quando & virtus virtuti, & nobilitas nobilitati, ac potentia potentiae, & magna magnis, & summa summis adduntur: hinc Germanis Principibus, Hispanis inde proceribus in affinitatem, beneuolentiam, amicitiam concurrentibus. Ob quas res nihil aliud modo restat agendum, nisi vt de tanto bono, sicut facimus, Diuinae pietati, quae omnia mouet, & tuae maiestati, quae huius rei auctrix est, immortales gratias referamus, superos omnes orantes, vt hoc matrimonium & contrahentibus fecundum diuturnumque sit, & Christianae Reipublicae felix. Laus Deo Iesu Christo.

ORATIO LEGATI CAESAREI PRO CORONATIONE FRIDERICI Regis Romanorum, ad NICOLAVM V. *PP. cum petitione ad eundem, pro congregando Concilio generali.*

PATER beatissime, maxime Pontifex. Eum qui coram tua sanctitate loquitur, non immerito cōmoueri, cum propter celsitudinem throni tui, quo nullus est in terris altior, tum propter ingeniū tuum diuino dono aureū & omni doctrinarum genere facundū. In cui⁹ praesentia qui verba facit, nisi iuxta praeceptū Apostoli sermonē habuerit sale conditū, illius notā Pisonis incurrat, de quo scribit Hieronymus, qui cū loqui nesciret, tacere nō potuit. In hoc.n. orbis terrae primo maximoq; auditorio nō futiles & importuni locutores, sed facūdi oratores audiēdi sunt, Vlyssi pares, quē sapienti facūdia praeditū voce ait Homerus non ex ore mittere, sed ex pectore. Quibus ex rebus nihil mirandum esset, si nunc ego, cui nec sententiae suppetunt, nec verba quibus adiri tanta maiestas debeat, sic turbarer ac pal- *ANNO 1451.*

ac pallerem, vt olim *Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram*. Sed adiicit animum mihi tuæ S.tis immensa benignitas, atque indicibilis humanitas; quæ non solum magnos discretosq; viros, sed humiles ac indoctos aure inoffensa audire consueuit: morisq; semper huius sacri consistorij fuit, non tantũ verba loquentis quantũ mittentis personam existimare. His accedit nobilis orationis materia, quæ dubiũ est petenti vtilior, an concedenti gratior sit futura: cuius tanta honestas est, tãta vtilitas, vt absq; oratoris adminiculo persuadere se ipsam facile queat. De coronatione namque Cæsarea futurus est sermo, quæ res semper maxima & honestissima fuit, postquam sancta sedes Apostolica Imperatoriam dignitatem ex Græcorũ gente in persona magnifici. Caroli M. trãstulit ad Germanos. Cupiens enim serenissimus & inuictissimus Princeps, diuus Cæsar Fridericus Romanorum Rex Augustus, tuæ S.ti obsequentissimus filius, more maiorũ in hac vrbe Roma suæ coronationis solennia celebrare; hos præstabiles viros, & me pusillum tuam clementiam iussit accedere, rogaturos atque obsecraturos, vt ingenti eius desiderio, pio, iusto atque honestissimo mos geratur. Namque si tua S.tas eius coronationi nauare operas voluerit, nihil morabitur Cæsari sed alijs omnibus sine dilatione superatis tuã præsentiam festinus adibit, quæ sunt consuetudinis faciet imperiales infulas ex tua sacra manu recipiet, festos dies lætamq; solennitatẽ tecum aget, de rebus Ecclesiæ atq; imperij salubriter dirigendis, tuis consilijs auscultabit, teq; sequetur: fauentibusq; denique superis coronatus, alacer ac tibi plurimũ obligatus in patriam reuertetur. Hæc est nostræ legationis summa: ac totius orationis materia. Circa quam tria nobis videntur altius attingenda declarandaque esse, non vt tuæ S.tis mentem instruamus, cui nihil est dubium; sed vt plerisque satisfaciamus, qui nostris ex petitionibus admirari possent si nihil amplius dicemus. Primum est cur tantopere maiestas Imperatoria coronam cupiat. Alterum cur tam diu hanc rem distulit. Tertium concedendum ne sit quod de coronatione requiritur. Quibus absolutis oratio modum haberet, nisi pauca referre oporteret, quæ apud Neapolin nuper egimus. Sed illis breuiter enarratis, & vnica precatiuncula pro Concilio generali subiecta, finem dicendi faciemus. Aggrediamur igitur quod primo quæsitum est, cur tam propense Regia maiestas coronationem efflagitat. Quid vrget? Quid est quod tantum Principem exire paternam domum, magnis & ambiguis itineribus se committere graues subire sumptus coronationis causa compellit? Tria sunt B.P. quæ Cæsarem mouent, deuotio, consuetudo, debitum. Possem complura in medium afferre, quibus religio nostri Principis, & pietas ac deuotio in tuam S.tem tuumque prædecessorem hactenus non vulgariter patuerunt. Sed scienti omnia B. tuæ superfluo narrarentur, & Regio culmini ea vulgari non placet, quæ pro sui animi magnitudine minima censet. Nam etsi omni officio ac potius pietate erga Romanam Ecclesiam tuamque S.tem omnibus satisfaciat, deuotioni tamen suæ nũquam satisfacit. Ex hoc pietatis deuotionisque fonte prorumpit tam propensa coronationis cupido atque petitio Arbitratur enim Regia sublimitas opus esse diuinæ pietati acceptum, si quemadmodum in veteri testamento nunc Prophetæ, nunc summi Sacerdotes, nunc simul ambo inungebant, qui regeret Israel & Iudam; & sic in tempore gratiæ nouaque lege Romani Pontifices Christianos Imperatores inungant, atque his diademata largiantur, qui plebem Catholicam legibus tueantur & armis. Cuius rei non paruum signum esse videtur, quod ex Germanis Cæsaribus, qui per manus primi pastoris inuncti Romæ coronatique sunt, nullum comperimus violenta morte periisse: cum tamen ex Italis & Græcis Imperatoribus maxima pars, sic in orbem obierint, vt verum esse firmauerint quod Satyrico carmine expressum est:

Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci,
Descendunt Reges, & sicca morte Tyranni.

Est itaque deuotio Cæsaris non paruis instructa firmataq; rationibus, quæ coronationis insignia poscit. Sed hanc deuotionem vetus consuetudo præmuniuit. Tria sunt enim Romani imperij tempora, ex quo Iulius Cæsar rem populi vertit ad vnum, Italorum, Græcorum, Germanorum. Prætereo Berengarium & alios, qui apud Longobardos imperitarunt: neque enim tantum ditionis habuerunt tantumque iuris, vt Imperatoriæ dignitatis deberent titulis illustrari. Priores Imperatores contenti purpura perraro diadematibus vtebantur: habentesque regiæ potestatis arbitrium, inuisæ dignitatis nomen & insignia postponebant, ne cum corona simul & Tarquinij superbiam quasi iure postliminij in vrbem reducere viderentur. Ex Græcis vero Cæsaribus non est dubium, quin plerosq; Constantinopolitani prætules coronis ornauerint. Ex qua re (sicut scribit Otto Frisingensis Antistes, non futilis auctor) vsque adeo Constantinopolitana sedes intumuit, vt non

solum

ſolum Alexandriam, ſed Romanam quoque cathedram, vſque ad Phocam Cæſarem & Boniſacium Papam, contenderit antecedere. At poſtquam Germani Principes victis ac domitis Longobardis, qui Romanam Eccleſiam laceſſebant, imperare cœperunt; irrefragabilis conſuetudo coronationis inoleuit, quam ſeruare nunc Cæſarem permaxime decet. Cumque Germana nobilitas, ex Apoſtolicæ ſedis beneficentia, ſuaque diligentia & humilitate Imperatoriam dignitatem obtinuerit, quam Græci ſuperbia & ignauia ac forſitan hæreſi perdiderunt, non ſolum debitum, ſed neceſſarium eſſe videtur à Romano Pontifice coronam expetere, vt illi perpetua reddatur reuerentia, à quo præcipua recepta eſt eminentia. Cum nihil ex tota philoſophia ſit debitum, quam gratitudo. Ex quo fit vt non ſolum deuotione, ſed conſuetudine ac iure debito maieſtas Imperatoria coronam depoſcat. Coniungitur & hiſce cauſſis publicæ vtilitatis ratio. Multa enim inter nos ſimul conuenientes, tractari concludique poterunt Chriſtiano populo ſalubria; quæ per legatos inter abſentes difficile peragerentur. Abſoluta eſt iam prima quæſtio: & quid Cæſarem moueat diadema poſcere, ſatis intelligimus.

Videamus modo quamobrem coronatio tam diu protelata ſit. Duorum hic temporum, poſtquam Cæſar acceptauit imperium, habenda eſt ratio, alterum ſub Eugenio lapſum eſt: alterum te Pontifice. Optauit Cæſar coronam ſub Eugenio recipere, nec Eugenius erat auerſus: namque qui Sigiſmundi caput ornarat, Friderici quoque verticem gemmis & auro redimere percupidus erat, vt ſic duorum Cæſarum pater maximus diceretur, quod hactenus contigiſſe reperio nemini: Sed viguit illius tempore Eccleſiaſtica diuiſio, neutralitatiſque nouitas Germaniam occupauit: nec Cæſari, nec papæ ex vſu fuit, vt noſtri rem iam vetuſtam ac multis quæſtuoſam relinquere, ſed cum viciſſet perſeuerantia Cæſaris (quid enim perſeueranti non demum paret?) cumque reſtituta fuiſſet obedientia Eccleſiæ Romanæ, iamque tractandum de coronatione videretur, mox Eugenius diem clauſit, ſperatamque Cæſari coronationem ademit; atque ſic primum tempus ſine culpa refluxit. Neque ſecundum arguendum eſt, namque vt primum tua S.tas diui Petri cathedram aſcendit, miſſi ſunt oratores, qui te iuſſu Cæſaris in orbe Chriſtiano Pontificem Maximum ſalutarent, obedientiam tibi præberent. Sed cum ſpes eſſet te ſuadente quam celerrime Cæſarem aduentare; exorta extemplo ſæua belli tempeſtas, quæ non ſolum diuites Auſtriæ principatus, ſed Bauariam, Sueuiam, Franconiam, Rhenique florentiſſimas regiones, atque ipſum Chriſtianitatis cor, cædibus, rapinis, incendiis atque omni calamitatis genere vexauit, nobiliſſimos Principes & potentiſſimas ciuitates, dirâ, nouâ, inauditâ diſcordiarum feritate concuſſit. Ad quas res ſedandas neceſſarium fuit Imperatoriam maieſtatem in partibus Alemanniæ remanere: quia non tam diſpendioſa coronationis, quam pacis dilatio videbatur. Atque ſic coronationis ſolennitas dilata eſt. Cui iam dari opera poteſt; quando qui diſſidebant, omnes arbitrio Cæſaris pace facta ſe commiſerunt. Atque hoc ſatis de coronationis dilatione ſit dictum.

Nunc tertio loco penſandum eſt, quod Cæſar exquirit, tuæne ſit S.tis annuere. Plerique mortales ſi rem hanc ſuaſum veniſſent, omnes orationis neruos circa gloriam collocaſſent. Dixiſſent enim (vt arbitror) cum diuiſam Eccleſiam, Pater ſanctiſſime, multis magniſque curis ad vnionem redegeris, cum plurimas hæreſes extirpaueris, cum pacem inter Chriſti fideles ſummo ſtudio ſeruaueris, cum fana & Vrbis diſiecta mœnia grandi ſumptu reparaueris, cum patrimonium Eccleſiæ vndique direptum diſſipatumque vendicaueris, cum remiſſionis annum Chriſtiano populo dulciſſimum expectatiſſimumque conceſſeris; quid amplius ad cumulum tuæ gloriæ quærendum eſt, quam vt Cæſareo capiti coronam imponas? Tua eſt hæc gloria magis quam Cæſaris. Apoſtolicæ ſedis hic honor eſt, B. Petro hæc dignitas reſeruatur. Audi Cæſarem, fac quod petitur, ſic:

Semper honos nomenq; tuum, laudeſque manebunt.

Alii ad vtilitatem conuerſi (quæ plurimum ſuadet) ex omnibus rebus, dicerent; Quas ſanctiſſime Pater feciſti, quaſque facturus es, nulla poteſt vtilior eſſe coronatione Cæſarea. Veniet ad te diuus Cæſar primus omnium Principum, te Patrem appellabit, tibi filium ſe præbebit, tuis manibus coronabitur, iuſiurandum præſtabit, Germaniam regnis grauidã, ingenti populorum, Principum ac Prælatorum multitudine abundantem, tibi & Apoſtolicæ ſedi beneuolam parentemque retinebit. Contemnat quicunque velit coronas, gemmas, aurum, purpuras, pomum, gladium, vnctionem, conſecrationem, ceremonias, pompas; is certe quamuis ſubagreſtis eſt, inficiari tamen non poteſt, quin tuæ S.ti & Apoſtolicæ maieſtati conducat, coronatum Cæſarem in amicitias fœduſque tuum eſſe receptum. Namq; ſi vetera meminerimus, tunc Eccleſiam floruiſſe, tunc imperium viguiſſe conſtabit, cum

bit,cum Romani Pontifices atque Cæsares vnanimes extiterunt. Essent fortasse nonnulli,qui diuerso calle procedentes, soliusque boni & æqui iuribus vtentes, minime negandum dicerent moderno Principi,quod priscis Cæsaribus vltro fuisset oblatum: seruandas esse consuetudines;quod semel promissum esset, rebus immutatis minime violandum; benemeritum de Romana Ecclesia Cæsarem omnibus beneficiis atque honoribus cumulandum. At nos qua via incedemus? Illosne sequi libet qui gloriæ cupiditatem ingerunt? nihil minus absit à nobis initium *gentilitatis, quæ vt laudis animalis ac ventosæ gloriæ mancipium nisi ad populares auras & inanes rumusculos recte facere nihil nonit. Nos qui Christiani sumus,ac non solum apud Christianos agimus, sed coram omnium Christianorum capite,duce,magistro,rectoreque stamus,non Oratorem,qui dixit, *Honos alit artes,omnesque incendimur ad studia gloriâ*, sed Apostolum potius imitari debemus, qui ait:*Gloria nostra hæc est,testimonium conscientiæ nostræ.* Nec nos latet tuam S.tem diuina sapientia præditam, Bonum solum non populari rumore sed conscientiæ veritate metiri. Quid igitur ab vtilitate arguemus? An ex debito,quia consuetum, iustum,promissum? Equidem licet his potentissimis fundamentis suadere res soleat,non tamen hæc omnia relinquenda videntur. Frustra enim suasibus vtitur,qui supplicat sapienti. Nouit suopte ingenio sapiens,concessu an refutatu digna sint quæ petuntur, nec verborum falli lenocinio potest. Nos igitur qui coram sapientissimo Principe, coram prudentissimo orbis terræ senatu,coram luminibus & intellectu Mundi, coram tanta maiestate, tanta doctrina, tanta rerum peritia sermonem habemus,satis esse putamus nudis verbis Imperatoriæ sublimitatis petitionem exposuisse. Scimus enim,si recta petimus,nihil nobis negatum iri:sin minus,fascinare verbis summæ prudentiæ oculos,aut oratione verum peruertere non valemus. In hac igitur parte quæ tuæ S.tis examinanda iudicio est, nullas suasiones adhibemus;sed arbitrio tuo totum relinquimus,ex quo nec iusta diffidimus obtinere,nec speramus iniusta. Esset iam peroratum,beatissime Pater, nisi (vt ante diximus) in calce verborum iussi essemus adiungere. Alterum est vt de concilio generali, quid sit Regis inde desiderium,intelligas. Ambo hæc paucis absoluemus.

*f. vitium.

Apud Neapolin conuenimus victoriosissimum Principem, Arragonum atque Siciliæ Regem, & cum eo nepotis sui serenissimi Portugaliæ Regis Legatum. Cum hisce diebus plusculis in tractatu fuimus,ac demum inter maiestatem Cæsaream & illustrem virginem Leonoram infantem Portugaliæ, Reginæ sororem sponsaliorum fœdera percussimus, matrimoniumque conclusimus, quo nec nobilius,nec potentius nec honorabilius, nec Christianitati vtilius inter Christianos vllum conttahi potest. Quando & nobilitas nobilitati,& virtus virtuti,& potentia potentiæ,& magna magnis, & summa summis addita sunt: hinc Germanis Principibus, inde Hispanis proceribus in affinitatem, beneuolentiam,amicitiamque concurrentibus. Quod idcirco tuæ S. narramus, vt qui contrahendum coniugium hoc sciebas, iam contractum esse, vt patrem decet, cum filio læteris.

Sed venio ad secundum,quod addere promisi,idque finem orationi præbebit. Quæ hactenus dicta sunt, Beatissime Pater,commisit nobis Imperatoria maiestas, priusquam suo ex conspectu recederemus:quæ nunc dicturi sumus, per nouas & vrgentes literas in mandatis accepimus. Ea nec parua, nec contemnenda sunt sed digna tuis auribus,& hoc sacerrimo cœtu. De Concilio namque generali,deque loco conuentus habendi dicendũ est nobis, ex quibus rebus magna potest vtilitas redundare. Licet enim sub te vero capite, veroque Iesu Christi vicario vnita sit Ecclesia;plurima tamen sunt,propter quæ necessaria videtur conuentio Episcoporum generalis. Diffident Christiani Principes quam multi: concordia quærenda est. Labascunt cleri & populi mores:inuestiganda modestia, oppressam Ecclesiam quamplurimi lacessunt:recuperanda libertas. Ad quas res licet tua satis sit auctoritas,non tamen executio sine conuentu Prælatorum, consensusque Principum facile potest haberi. Cupit igitur generale concilium Cæsar vt hæc fiant. Sed quod generale concilium? Verum generale concilium,non abortiuum,non adulterinum, non contentiosum,non ambitiosum. Concilium in quo minora membra maioribus pareant, in quo nullum sit membrum,quod suo capiti non consentiat. Concilium (inquam) quod non de clauibus summi pastoris disputet,sed pro communi vtilitate inuigilet. Summa est Romani præsulis auctoritas; quid attinet disputare? Omnis potestas Ecclesiæ à Christo principe per Romanum Pontificem veluti caput in cetera mystica corporis membra deriuatur, atque diffunditur. Hæc professio Cæsaris, hæc fides est, Euangelio credit, & oraculis Iesu Christi: scit Petro & successoribus suis dictum esse à domino: *Tu es petrus, & super hanc petram*

tram ædificabo Eccleſiam meam. & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam: & tibi dabo claues regni cœlorum; & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & tu vocaberis Cephas. Paſce oues meas, & duc in altum rete, & eiuſmodi, quibus referti ſunt Euangeliorum codices. Vltra quem quiſquis alium quærit, tenebras quærit, non lucem; ſtultior eo qui aperto ferventique Sole commentitium lumen accendit. Cæterum quia maieſtas Imperatoria non ad potentiam exercendam, ſed ad fidem tuendam, communeque bonumque promouendum, tibiq; aſſiſtendum intereſſe decreuit; coronam prius accipere cupit, quàm Concilium conuocetur: indici antequam coronetur, neq; petit, neque ſuadet, neque gratum haberet. Expedit enim admodum rebus agendis coronatum Cæſarem ac tibi iuratum in Concilio penes te ſedere, tibi aſſiſtere, tuiſque decretis fauorem impendere. Cumque ſit Cæſar aduocatus Eccleſiæ, protector, defenſor, adiutor, ac nullibi melius officium ſuum quàm in prouincia ſibi parente valeat exercere, locum celebrandi Synodi in Alemania ſub Romano Imperio petit: in alia Prouincia nec poteſt, nec intendit conſenſum præbere. Eſt enim Alemania locus ex tota Chriſtianitate commodior: in qua (ſi quis rectè proſpexerit) intra Rhenum & Auſtriam, Chriſtianitatis vmbilicum ad centrum reperiet: vbi exiuit ad Occidentem, ſunt Hiſpani: ad Orientem, Græci; ad Septentrionem, Norwegii; ad Meridiem, vltimi Siciliæ populi. Cumque iam Græci in his quæ fidei ſunt cum Latina Eccleſia ſapiant, oportet & his locum concilii conuenientem nominare: fouendi enim iam ſunt, & omni fauore amplexandi. At hi ad Alemaniæ partes per Vngariam breuem habent & facilem tranſitum. Vrbes præterea in Alemania ſunt ampliſſimæ, & ſplendidiſſimæ, manſiones accommodæ, victui neceſſaria comparatu facilia, pax optima, pulcherrima quies, dulciſſima libertas, ſaluberrimus aer, Principes ac populi promiſſorum ac iuſti tenaces, mori quam deierare aut fallere malunt: nemo eſt qui de loco Alemaniæ iure conqueri poſſit. Nam qui medium Chriſtianitatis & tot cõmoditates Alemaniæ dedit Deus, is quoq; velle videtur, vt ibi noſtro tempore generale concilium celebretur. Habes, Sanctiſſime Pater, quæ ſit petitio Cæſaris: nobis & admodum iuſta videtur, & vtilis. Namque ſi pacem inter Chriſti fideles componere, ſi frugalitatem bonoſq; mores ſerere, ſi libertatem Eccleſiaſticam vendicare, ſi partam vnionem ſeruare cupis (vt certiſſimi ſumus) generale concilium non alibi conuocabis, quam eo in loco in quo tibi Cæſar & poſſit & velit aſſiſtere. Pleraque alia, cum tuæ ſanctitati libuerit, ſemotis arbitris referemus.

ORATIO SVASORIA AD NICOLAVM V. PP. *vt Cæſarem Fridericum in Turcos paſſagium parantem, modis omnibus adiuuare velit.*

MOYSES Vir Dei, Beatiſſime pater, maxime Pontifex, cum ſibi ſucceſſorem ordinaret Ioſue filium Nun, diuinam vocẽ ad ſe dicentem audiuit: *Pro hoc ſi quid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet Dominum. Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipſe, & omnes filii Iſrael cum eo, & cætera multitudo.* Quibus verbis non populi ſolum, ſed Reges & Principes admonentur, magnis in rebus ſummi ſacerdotis & conſilium quærere, & imperium ſequi. Quod poſtmodum & in nouo Teſtamento, & in tempore gratiæ multis exemplis & auctoritatibus eſt firmatum: ſicut & Conſtantini M. & Theodoſii & Iuſtiniani, & aliorum Chriſtianorum Cæſarum geſta teſtantur. Eamque ob cauſam cupidus atque auidiſſimus Cæſar, dominus Fridericus Romanorum Imperator, Auguſtus, filius tuus obſequentiſſimus, ſuo tempore aduerſus impios Mahometi cultores generale paſſagium fieri, atque in illud ſuum ſtudium, ſuaſq; curas omnes conuertere; te prius magni Dei vicarium, Chriſtianæ plebis ſacratum, religionis magnum caput, perfectum ducem, optimum rectorem, veracem magiſtrum conſulendum & audiendum, ſequendum cenſuit, cuius prouidentia noſcere, auctoritas monere, poteſtas cogere poteſt, quid ſit agendum. Venit igitur ad te hodie tuumq; ſacratiſſimum ſenatum Cæſar ſuper vniuerſali paſſagio cum tua Beatitudine locuturus. Coronatus enim iam triplici corona, eiuſq; regni tua beneficentia Rex confirmatus, cuius potentiam Daniel ferro comparauit; cuius limites ſolus claudit Oceanus, cuius fundator Romulus, confirmator Iulius, ampliator Auguſtus, approbator dominus IESVS fuit, cuius auctoritas in terris, niſi tuæ, cedit nulli; cuius officium eſt

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

ANNO 1451.

Quid aliud cogitet quã paſſagium, per quod & Chriſtiani fortiores, & inimici nominis Chriſti redduntur imbecilliores. Princeps (vt inquit Sapiens) quæ ſunt digna Principe cogitabit. Reges apud Medos (vt Herodotus inquit) apud omnes (vt Cicero ſenſit) iuſtitiæ fruendæ cauſa creati ſunt, velut iniuriarũ propulſatores. Qui ſi Platoni auſcultare voluerint, ceteriſq; Philoſophis recta monentibus obedire, procurationẽ Reip. non ad ſuam, ſed ad eorũ qui ſibi commiſſi ſunt, vtilitatẽ gerere debẽt. Atq; hoc eſt ꝙ de paſſagio Cæſarẽ & ſollicitũ & anxium facit. Super qua re dicturus ego, quæ ſua mihi Maieſtas imperat, orationem meam in tres partes diuidam. In prima dicã quid ſit Paſſagiũ, quod quæritur: In ſecunda, cur petatur: In tertia, facile ne paſſagiũ fructuoſumq; ſit futurũ. Quibus in rebus ſi longior oratio fuerit, cum rerum magnitudine comparetur; ſic fortaſſe breuior videbitur. Ero tamen reuera breuis, quoniam (Ennodio teſte) *ſola breuitas commendat indoctos.* Sed iam primum abſoluamus.

Paſſagium. Paſſagii vocabulo nihil aliud deſignamus, quam expeditionem militarem numeroſiſſimam aduerſus infideles per Chriſtianos indictã, quam ſi ſequuntur cruce ſignati, plenariam peccatorũ remiſſionem merentur, appellaturq; Paſſagium ſermone Italico, quaſi tranſitus. Nam ſicut aues quædã gregatim certis anni temporibus de regione in regionẽ tranſeunt, dicunturq; *Paſſagium facere*; ſic & Chriſtiani nonnunquam ſumptis armis turmarim incedentes, atq; in hoſtes fidei ex Apoſtolicæ ſedis iuſſu proſilientes, & viſi & dicti ſunt Paſſagiũ habuiſſe: neq; verum Paſſagium videri poteſt, niſi multorum fuerit populorũ; qui migrare magis nouas ſedes quæſituri, quam bellaturi videãtur, ſicut Cimbrorum in Italiam inundatio, ac Gottorum & Hunnorum excurſio. Habemus quid ſit paſſagium, nunc cur petatur exponamus. Tria ſunt quæ Cæſarẽ paſſagii cupidum reddunt, commiſeratio, vtilitas, atq; honeſtas rei. Vnde vero commiſeratio prodeat, paucis aduerte docebo. *Quis infirmatur,* (inquit Apoſtolus) *& ego non infirmor?* quis videt afflictos & non affligitur? cuius pectus adeo durum eſt, vt dolentibus non condoleat? gementibus non congemat, triſtantibus non contriſtetur? Cæſar quidem poſtquã diſcretionis attigit annos, cæpitq; noſcere fidei ſacramenta; mox religionis induit zelũ, cæpitq; rebus omnibus Diuini cultus augmentum præponere, quod ſibi & ſuæ naturæ bonitas, & nobilitas ſanguinis ſuadebat. Nam domus Auſtriç Principes (inter quos p'ures Reges & Imperatores floruerunt) tunc ſibi proſpere ſuccedere, ſperauerunt, cum diuino numini bene atq; cõſtanter famulati fuiſſent. Quorũ veſtigia Fridericus ſequutus, defunctis parentibus, quã primum tutelã exiuit, vt locum videret in quo noſtra redemptio celebrata eſt, adhuc adoleſcens trans mare nauigauit, contempſitq; pelagus,

Palæſtina. *digitis à morte remotus quatuor aut ſeptem*, inſpexit locum vbi natus Saluator noſter Chriſtus, vbi poſitus eſt in præſepio, vbi præſentatus in templo, vbi baptizatus, vbi tentatus, vbi prædicauit, vbi Lazarum ſuſcitauit, vbi cænauit, vbi captus, vbi deriſus, vbi iudicatus, vbi crucifixus, vbi ſepultus eſt, & vnde aſcendit in cœlũ. Quid multa dicam? Oſculatus eſt Cæſar terram, vbi fuerunt pedes eius qui nos redemit. Sed quo tunc animo fuiſſe arbitraris, cum ſpurios illic Saracenos, immundos, horridos dominari videret, ſanctiſſima loca poſſidentes? Quid aliud dicere poterat, niſi Propheticum illud: *Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Ieruſalem in pomorum cuſtodiam?* Et iterum: *Quomodo ſedet ſola? ciuitas plena populo facta eſt vidua, domina gentium, p. nceps prouinciarum eſt ſub tributo.* Proh dolor! quantũ vrgebat angebatq; Cæſarem illius ciuitatis oppreſſio, & illorum qui ſunt trans mare Chriſtianorum

Græcia. conculcatio. Sed quid Græcia, literarum mater, inuentrix legum, cultrix morum, & omnium bonarũ artium magiſtra? quem non miſereat gentis illius afflictæ, oppreſſæ, peſſumdatæ? cuius imperium non ſub Alexandro Macedone ſolum, ſuiſque ſucceſſoribus, ſed ſub Atheniẽſib. Thebanis ac Lacedæmoniis olim & florentiſſimũ & potẽtiſſimũ fuit, nunc vilibus effeminatis Turcis ſeruire coacta eſt? Quid regnum illud Vn-

Vngaria. gariæ nobiliſſimum, *Terra antiqua, potens armis atque vbere gleba*? Heu quanta paſſi ſunt Vngari diebus noſtris? qui dum noſtrum ſeruant ſanguinem, fundunt ſuum; quorum pectora noſtri ſunt muri. Obligamur certe omnes Chriſtiani Vngaricæ genti, qui pro nobis mortificantur tota die, & facti ſunt ſicut oues occiſionis. Eccum tibi præſentem illorum Regem puerum, pupillum, orphanum Ladislaum, nobiliſſimam Regum & Imperatorum prolem, qui ſuo regno ſuiſque ſubditis poſtulat auxilium; vtinam tam Sanctitatem tuã quã Cæſarẽ ſuç preces, ſuç lachrymç moueãt. Nã illi genti poſtulat auxilium, quæ ſuis armis toti populo Chriſtiano affert prçſidiũ. Accedit & aliarũ calamitas prouinciarũ; Maſſagetæ, & Scytharũ quam plures populi, Liuoniam vexant; Mauri

impe-

imperium Hispaniarum occupant, regnum Ciliciā, maris insulas Cyprum, Rhodū, Cretam, Siciliam, quin & ipsa Italiæ littora Barbarorū sæpe classes inuadunt, asportátq; Christianos. O nostram maximā negligentiam! O tempora, O mores: dum gentiles fuerunt Cæsares, & Idolorū cultores, augebatur indies credentiū numerus: nunc dum Christiani sunt Imperatores, Reges, Duces; Christianitas minuitur, cultus Christi, qui totū ferè orbem compleuerat, in angulum Europæ redactus est. Africam & Asiam amisimus, Europa quoq; conculcamur. cur hoc? refrixit ardor, tepuit charitas. Proh pudor! maior est Sarracenorum ardor in sua perfidia, quā noster in fide zelus. Cernimus Christianorū iniurias, & tacemus; opprimitur, iugulatur nostra religio, & auertimus oculos. Sed alius est Cæsaris animus aliamq; tuam mentē esse arbitratur. Nā qui non defendit oppressos, neq; obsistit, si potest, iniuriæ tam est in vitio (sicut Philosopho placet) quàm si parentes, aut amicos, aut patriā deserat. quod ne tibi, neve sibi quisquā imputet, passagiū expetit. In quo magnā vtilitatē esse intelligit subuenire laborantib. Vngaris, liberare Græcos à seruitute, propagare diuinū cultū, sanctam terrā ex manib. impurorū vendicare, monstrumq; illud & abominabile idolū Mahometi exterminare. Vnde placētes Deo immarcescibilē cœlestis regni coronā adipiscantur. En maximā vtilitatē, sed non est vera vtilitas, honestatis expers. Maiores nostri iustum bellū gerere, honestā rem censebāt. Erat autē belli æquitas sanctissimi senatus populi Romani iure perscripta; denūciatáq; bella & indicta iusta putabāt: in quibus qui viriliter pugnauissent, nō vincētes solum, sed occūbentes honore dignos, gloriososq; iudicabāt. Quid de hoc bello dicem⁹, quod nō terrenus homo, sed diuus Imperator indicit? in quo nō Imperii sed Diuini cultus propagatio quæritur, in quo fides Catholica defenditur, & honor Saluatoris nostri: qui cum in forma Dei esset, non rapinā arbitratus est se esse æqualē Deo, sed formā serui accipiēs exinaniuit se ipsum, factus obediēs vsq; ad mortē, mortem autē Crucis, vt nos ex Diabolicā seruitute redimeret. Et tumet aduersari⁹ eius Mahometus, inflatur, cornua erigit: & nos quiescimus? an non arma pro Christo sumemus, qui pro nobis sumpsit humanitatē? Maxima esset ingratitudo nostra, si non ad incertam mortē pro Christo iremus, qui certam pro nobis tulit; si nō illi vitam offerremus, à quo suscepimus. En bellū honestissimū, in quo patris, in quo domini, in quo magni Dei nostri causam tuemur: in quo qui vitam temporalē amittit, adquirit æternam, & famā clari nominis adipiscitur sempiternā. Quid plura, tantum abest vt non sit gloriosum pugnare pro fide, vt infame fœdumq; sit nō pugnare, quādo necessitas vrget, sicut iam grassantib. vndiq; in fratres nostros Sarracenis, & nomē Christi magna vi, crudelitate, atq; immanitate prosequentibus. Et tantum de secunda parte sit dictum, in qua cur Passagium peteretur, monstrandum fuit.

Supererit nunc de possibilitate cōgregandi passagii, deq; spe fructus dicere. Plurimi sunt, Beatissime Pater, qui cum nominari passagiū audiūt, *Ecce vetus somniū*, inquiūt, *vetus deliramentū, inanes fabulas*. Verùm Vrbanus antecessor tuus, cū vexaretur à paganis Orientalis Ecclesia, Sarraceniq; Ierusalē conculcarēt, motus Alexii, qui Cōstātinopolin tenebat, & aliorum Christianorū qui sub tributo Turcorū vitam agebāt, precib. graui & laborioso itinere in Galliā profectus, maximū exercitū congregauit, atq; hominū 300000. (vt Otto Frisingensis scribit, non futilis auctor) in Græciam, Asiam, Syriamq; transmisit, quibus nullæ Sarracenorū vires obsistere valuerūt, quin & Antiochiā expugnarēt, & Ierosolymam obtinerent. Vnde adhuc Vrbani qui conuocauit passagiū, & Gotfridi Bullionēsis qui duxit, illustre nomē habetur. Sed pensemus, si hodie spes bona possit haberi Passagii? Quoniā nemo sciens impossibilia tentat, neq; aggreditur quisquā quod assequi desperat: magnū facinus spes nutrit. quid hic respondemus? Duo consideranda sunt, vnū, An Christiani facilè possint in passagium trahi; alterū, An inchoato passagio spes sit magna vincēdi. Nam quamuis omniū bellorū dubius sit exitus, nunquā tamen committendū est prælium sine spe quadam & argumēto victoriæ, ne (sicut Octauianus Cæsar prouerbiū habebat) aureo piscari hamo videamur, in quo maior damni quā lucri ratio possit haberi. Difficile ergò primum videtur Christianos, qui sunt inter se discordes, apertisq; flagrāt odiis, in vnam passagū sententiā ducere. Sed quod multi putant obstare passagio, sapientia Cæsaris cōducere iudicat. Nam si pax Christianos haberet, in cassum quietos Principes atq; otio torpentes populos excitaremus, neq; vtiles bello manus inuenirētur, timerēt mortē, ferrum, neq; signum neq; tubam ferre possent. Nunc verò exercitato bellis populo vltrò sese offerēt. Facilius ex bello vocatur in bellū, quā ex otio miles. *Bonum est viro* (sicut Propheta testatur) *cum portauerit iugum ab adolescentia sua.* Quis Christianorum est, postquam pugnare oportet, qui non potius in Turcos quàm in Christianos stringere gladium velit?

Vrbanus PP.

placebit omnibus arma in Saracenos vertere, patriam vt quietam relinquant;& fortasse vnica pacandi Christianos via est conuocatio Passagii. Martiales enim & feroces Europę populi nescientes quiescere, nisi aduersus exteros prælientur, in se manus vertunt. Qua ratione ductus olim Cato exscindi Carthaginem dissuadebat, ne pacem habentes in circuitu Romani in sese ruerent, sicut & Reges Israel victis hostibus mutuis cecidere vulneribus. Iam pacem ergo vt habeant Christiani, bellum in exteros est transferendū: ad quam rem neq; Germanorum illustris animus, neq; cor nobile Gallicæ gentis, neq; mens sublimis Hispanorum, neque honesti cupidus Italorum deerit spiritus. Omnes quod tua iubebit Sanctitas, constanti animo exequētur. Quis dubitet fieri posse Passagiū, quod Romani pontificis auctoritate decretum, & Imperatoris mandato fuerit conuocatum. Videor videre rem perfectam, nec me dubium habet vllum, si tu verbum apponis, Cæsar adiicit manum. Nam si quis obedire neglexerit, vel tuis iussibus, vel Cæsaris Imperio compelletur. Sed dicet fortasse quispiam, quod Bracius quamuis hostis Ecclesiæ, aliquando tamen vir sensatus, frequenti sermone vsurpare solebat, *Tribus potissime rebus indigere bellum, & inter hæc tria vnum esse pecuniam.* Vbi ergo corrademus aurum ad tantum & tam longinquū bellum necessariū? Sunt & modi in promptu quibus inueniemus argentum, quos vulgare non expedit. Illud dicere possum, ciuitates quæ ob eam caussam bella suscipiunt, vt sine iniuria in pace viuant, libenter Passagii contribuant curas, vt pacem nihil insidiarum habentē consequi possint. Non erit ergo difficile conuocare passagiū, nec rursus spes magna victoriæ deerit. Nouit Maiestas Imperatoria Turcorū, Assyriorū, Ægyptiorum gentem; imbelles, inermes, effeminati sunt, neq; animo neq; consilio Martiales. Salmacidæ erunt spolia, sine sudore & sanguine. Quis tunicatos mitratosq; Turcos, aut braccatos timeat Ægyptiacos? quos Arsaces ad Ezechiam Regem loquens, baculo arundineo confractoq; comparauit. Quod si aliquando nostri exercitus victi ab eis sunt; neq; viribus, neq; rei militaris peritiæ, sed numerositati hostium ascribendum est: quoniam si Christianorū copię tot fuerint, vt opprimi à Sarracenorum multitudine nequeant, (quod passagii nomen exposcit) certa in manibus erit victoria, sicut prisca exempla nos instruunt. Iuuabunt & diuisiones eorum, & odia quæ cum Tartaris habent assidua certamina; iuuabit & gentis illius desperatio. Nam Mahometū, cui maxime credunt, sectam suam in octingentos vsque annos augendam, exinde diminuendam astruunt prophetasse; qui sub Heraclio Cæsare malignari occepit, postquā supputantur anni quadraginta & octingenti: & hoc Turcos admodum territat, Christianos eleuat. Nam etsi falsus propheta Mahometus est, non est tamen falsum vaticiniū existimandum, quod Ieremiæ sacris sermonibus consonum esse videmus: dum L. capite libri sui, quasi tuam Sanctitatem ac Cæsarem adhortatus; *Nolite tacere super iniquitates eius, quoniam tempus vltionis est; Dominus vicissitudinem ipse retribuet ei.* Possem ad hanc rem plura deducere; sed neque doctissimis tuis auribus, neq; reuerendissimis sapientissimisq; Patribus, qui assident, danda sunt verba. Satis est nobis absoluisse, qui promisimus, quæ Cæsarea sublimatio me dicturū voluit. Intellexisti desideriū suum, sanctum propositum, integram Cæsaris mentem intueris: totum tamen & consilio & iudicio tuo relinquitur. Cæsar cum esset hac vice apud tuam Beatitudinem noluit hanc rē intactā relinquere, quæ sibi ab ineunte adolescentia semper cordi fuit. Alius fortasse aut generale concilium petiuisset, aut reformationis decreta, aut aliud quippiā: Cæsari suscepta ex tua sacra manu Imperiali corona nihil antiquius visum est, quam de Passagio tecū agere. Quod si fortasse prima fronte arduum videatur; nihil est tamen tam difficile, quod quærendo non fiat facile. Virtus circa difficile operatur; asperis in rebus & vir noscitur, & gloria quæritur. Quæ magno animo & fortiter excellenterq; geruntur, nescio quomodo pleniori bucca laudare solemus. Clari & illustres sunt tituli tui, Beatissime præsul, qui Vnionem feceris, Iubilæum indulseris, Cæsarem coronaueris: Passagii tamen titulus & dignior, & diuturnior omnibus erit; quem ne successori relinquas, & Cæsarea sublimitas, & omnis Christianitas orat. Et tibi iam coronato Cæsare, quamuis multa incumbant, nihil tamen est de quo vel vtilius agere, vel gloriosius quam de Passagio valeas.

Bracius. *Mahometi vaticinium.*

THADEI QVIRINI, PATRICII VENETI, AD FRIDericum III. Rom. Imp. nomine suæ Reipublicæ, Oratio gratulatoria.

CVm multa sint, gloriosissime Cæsar Auguste, quæ ab immortali Deo nostra Resp. summis assiduisq; precib. ac votis sibi dari optasset, nihil profectò maius, nihil optabilius ei contingere posse existimauit, nihil ardentius expetiuit, quàm vt tu & Augustissima Im-

ma Imperatrix vxor tua eam inuiseretis, & vestri nominis splendore ornare ac illustrare dignaremini. Dici enim non potest, quantopere non modò senatus ipse ac Prnceps, sed omnis sexus, omnes ordines vos intueri, suscipere, cum cultu & obseruantia prosequi cõcupiscat, vt ad declarandam animi lætitiam non satis vultus, non oculi, non notæ sufficiãt vires. Nam cum suapte natura nostra Resp. omne hominum genus, tum imprimis Principes & Reges munificentia, humanitate & amore prosequuta sit; vos qui principum principes & Christiani nominis splendor estis, quibus honoribus, quibus lætitiæ signis, quib. humanitatis & munificentiæ modis prosequetur, complectetur, extollet? Quod cum ita sit, serenissime Imperator, quo gaudio, qua lætitia aduentum hunc vestrum expectasse nos existimatis? qui honores, quæ dona, quæ munera Principum, Regum, populorum cum hoc nostro studio comparari possunt? Nam si superioribus temporibus, prima illa tua ætate (quod meminisse debes) libentissimè te vidimus, cum in Syriam euntem omni indulgentia & honore prosequuti sumus; quo studio videndi tui ciuitatem flagrare existimas, cum eundem te insignibus Imperii ornatum ac condecoratum, & tanta affinitate auctum, Principem Christianæ religionis, ac defensorem huius nostræ ciuitatis à stirpe antiquissima amicissimum, non solum visura, sed etiam acceptura sit. Sed cum omnibus de causis nostra ciuitas meritò exultet, ac lætitia diffluat, (auidè enim, quę summa sunt, ab omnibus expectantur: nihil autem maius humanis in rebus tua Maiestate omnes existimant:) tum verò nulla re tantopere commouetur ac studio tui incẽditur, quã quod summam tuam erga Remp. nostram voluntatem ac propensissimum studium recognoscit. Vidit enim ac intelligit, inuictissime Cæsar, te cetera Italiæ loca, vrbes, regiones necessariò accessisse; in hanc tantum Vrbem studiosè ac libenter diuertisse: & cum alia via in patriam redire posses, indignum vetere necessitudine & antiquissima amicitia existimasse, conspectus ac regiæ Maiestatis tuæ fructum, quem libenter omnibus impartisses, illis potissimum denegare, qui laudis, decoris, honoris, gloriæ, magnitudinis, amplitudinis, maiestatis tuæ cupidi fautores semper extitissent. Quod quidem tuum erga Remp. nostram studium, animum, voluntatem quanti cum ab omnibus, tum verò à Senatu atq; ipso Principe fieri putas? Deum quendam mihi crede cœlo hodie delapsum & ad se demissum nostra Resp. arbitratur. Quid quod augustissimam vxorem tuam, quam tecum per ea quę adieras Italiæ loca semper duxisti, separatim ad nos præmittere studuisti. Quod illud & quantum amoris, fidei erga nos signum? Maiorum tuorum constantiæ, beniuolentiæ, fidei erga hanc Remp. permulta monumentis atq; animis nostris signa & documenta reposita & cõsignata habemus: sed hoc certè maximum, quo cætera confirmata sunt, quod quos principes tui in Italiam aduentus exceptores habuisti, eosdem glorię, splendoris, ornamentorum tuorum, & consummatæ felicitatis spectatores, & congratulatores postremos esse voluisti. Huius igitur communis gaudii & publicæ lætitiæ nuntii ex senatorum numero xx. ad Imperatoriam Maiestatem tuam præmisi sumus, tibiq; & fortunæ ac serenitati tuæ non solum pro confirmato & aucto Imperio publicè congratulamur, sed omni laude prosequendum putamus. Quod enim seculum, quæ posteritas non celebrabit, non recordabitur Fridericum tertium Imperatorem maximum ita in Italiam descendisse, vt cum omnis Italia discordia & bello flagraret, adeo tranquillè, adeo quietè atq; amicè ab omnibus populis, Principibus, Regibus acceptaretur, vt nõ Rex externæ gentis ac nationis, sed eiusdem regionis dominus, & quodammodo communis quidam omnium gubernator ac rector charus acceptusq; venisse videretur? Atque hoc non eò dico, quod nõ ita fieri debuerit (nam Imperium Romanum tuum est, aut quorum maiores tui, aut tu esse voluisti) sed quod rarò superioribus temporibus, memoria certè nostra & parentũ nostrorum nunquam accidit. Nam ceteri Reges cum in Italiam venissent exercitu adducto aut quasi hostes eam diripuerunt atque incenderunt, aut discordia flagrantibus rebus cũ alteri parti se adiunxissent, seditionem potius in Italiam attulisse quàm communi otio & Imperii saluti consuluisse viderentur. Quod cum abs te secus factum sit, serenissime Imperator, quis vel non sapientiam tuam laudabit, vel fortunam admirabitur? Equidem sic censeo, atq; adeo censent ciuitatis nostræ Principes religionis tuæ conscii & prædicatores, factum hoc fuisse diuinitus, vt qui tantam animi pietatem ab initio ætatis præ te tulisses, qui religionis studio cursus ac nauigationis periculum, tot discrimina hominum locorumq; sponte excepisses, ei potissimum Imperio præficerere, quod nominis Christiani salutem ac magnitudinem, cultum, religionemque tueretur: & cum tranquillè ac leuiter nomen tuum constituisses, tum si quid rerum humanarũ vitio, aut tẽporis vetustate prolapsum esset, quietè ac sine vllo belli strepitu, Christianeq; (vt ita dicam) restitueres. Nihil

enim Christianum non modo Imperatorem, sed hominem magis decet, quàm humanitas, lenitas, clementia, pietas, fides, caritas: quæ omnia quum ita in te eluceant, vt a natura insita atque innata esse videantur; quis te, nisi fortè inuidus & obtrectator, summis laudibus non efferat? quis non admiretur? Quis (si fieri posset) non modo perpetuo videre, sed in Italia retinere cupiat otii, quietis, tranquillitatis studiosissimum, improborum, irreligiosorum, seditiosorum inimicum? Nos vero non solum te laudamus, sed vehementius admiramur, nec hoc fortunæ tuæ tribuimus, sed diuinæ prouidētiæ assignamus, quæ talem te esse voluit, ita instituit, eum delegit, qui & communi Christianorū saluti & decori consulere, & eius honorem ac cultum tueri ac conseruare velles ac posses. Sed ne multus sim atque aliquādo concludam, sacratissime Imperator, ita tibi persuadeto, quod ab initio dixi, lætum ac faustum hunc diem huic ciuitati illuxisse, quo te ab omnibus infimis, mediocribus, summis sic celebrari, sic videri, sic accipi cernes, vt non alias te vidisse, sed Deum quendam in Vrbem nostram accessisse putent, atque omnes ita iudicent, te cum cæteras Italiæ ciuitates libenter adieris, huic vni potissimum ac maximè indulsisse, quam duplici lætitiæ genere afficere volueris, & augustissimo vxoris aduentu, qui nobis optatissimus est, & tuo. Veni igitur, serenissime Imperator, læto animo in eam Vrbem, quæ etsi amplitudinem tuam capere vix potest, at certe voluntate complecti potest. Vbi si quid desideraueris, si non omnia quæ Maiestas tua meretur, suppeditata esse videbuntur; id non voluntati, sed imbecillitati nostræ assignabis. Omnia certe quæ nostra sunt, summa, parua, mediocria, tua esse volumus: hæc tibi publice offerimus, atque omnia deferimus. Vnum illud certè persuasum tibi esse volumus, quod minimè dubitamus, cæteris rebus fortasse ab aliis nos potuisse vinci, studio certè erga te, animo, voluntate, nō modò cęteris non cessisse, sed cum tuis etiam contendisse.

ALIA ORATIO, PRO VICARIO CREMONAE N. *ad eumdem Imp. Fridericum aduentantem habita, penes Lauretum,* XIII. *Kal. Iun.* MCCCCLII.

SVMMAM Deam atque virginem Mariam, ex qua Christus mirificè natus est, *ab his opem expostulo, fer opem summe rerum, fauete superi reliqui, vt quæ mente concepi, dicturus ad summum terrarum Principē, gratè possim in hac corona exprimere. Tuq; Cæsar annue, & benigna fronte exhibe te nobis, vt quod rei magnitudine efficere non confido, instante tua benignitate ac clementia audeam. Dicam ergo, clementiæ tuæ iudicio conseruati sumus, enarrabo etiam clementiam tuam ac virtutes, quæ te ad tantam altitudinem euexere: subinde perditionem ac schisma fermè totius populi Christiani, à quibus subtraxisti & conseruasti nos: Demum singularem tuam victoriā. Dabo tibi præterea verbis eius honorem hunc quem flexum vides, pro quo siquidem iussus ad te oro. Cuius quanta sit virtus ac præstantia, cum tamen ex plerisq; aliis illud intueri liceat, tu tamen perpalam omnibus id notum fecisti, exornans virum pulcherrima dignitate Marchionatus, atque comitatus, vicarium tuum præterea vrbi præclarissimæ Cremonæ pręficiens, luce tamen clarius me verissima loqui apparebit. Et has quidem laudes tuas oro, vt ita grato atq; beniuolo animo excipias, quemadmodum pure ego offero. Gratias ago pręterea immortali Deo & summo, quod datum sit mihi hisce oculis te intueri posse, quem mentis acie millies conspicatus sum. Quanquam enim etsi oblectat me Principē videre, vt tu es, & membris formosissimum, proceritatis Heroicę, gratissimi coloris, pugnacitate ac robore singulari, oblectat me tamen vltra modum contemplari ac prędicare laudes tuas. Pręterco admirationem diuitiarum tuarum; ac regiones, quę multę atq; amplissimę sunt, taceo. Attingam ea duntaxat quę viris optimis ac diuinis conueniunt, quę nunquam mortales deserunt, vel post mortem quoq;. Solę igitur virtutes atq; animi possessiones, quę sunt, verè & insigniter ditant homines; quemadmodum sunt religio & Deorum cultus, iustitia, fortitudo, temperantia, liberalitas, clementia, prudentia, caritas, & talia animorum munera. Primùm verò quantum mortalibus prę stes fide ac religione, cottidie licet intueri, qui te audimus in cunctis operibus tuis Deum anteponere, suffragiisq; accersere ea quæ tandem prodire ex te opera videmus, vt cum humanis viribus maximè grata sint, tum & diuinis maximè consentiant. siue fidem quæ est rerum sperandarum credulitas, quasi sequela veritatis, & fiendarum constantia. Nam & religionem tuam & cor piissimū cum ex multis præclarissimis indiciis, tum ex eo intueri licet, quod in sacro pectore tuo sæpe infixum gestas. Sunt profectò signa illa hæc luculentissima optimæ

ptimæ mentis tuæ, tuique humaniſſimi cordis ac ſanctiſſimi. Iuſtitia autem quantum polleas, abſque caligine videmus, cum iuſtitia ſit conſtans * tu non ſolum id perpetuò cupis atque vis, imo & opere exequeris, continuò afflictos ſubleuando, colligēdo diſperſos, ſpoliatos reſtituendo, pulſosq́ iniuria ad lares proprios reducendo. Quem ſanè te non vt virum ex terris profectum, ſed vt * lapſum de cœlis intuemur. Temperans verò quantum ſis, & caſtitas tua, & vitæ moderatio, abſtinentiaq́; à rebus & iuribus alienis, maximo documento orbi terrarum eſt. Quid dicam de fortitudine non corporis verum animi, quo in animo præclariſſima illa virtus reſidet. Nunquam fuit te quiſquam infractior aut validior, honorem atq; veram gloriam ſpretis reliquis ſemper anteponens. Docuit id permaximè dimicatio olim quædam cum Teucris habita, in qua etſi aliquorum petulantia ac ſuperbia (quos nunc taceo) qui aduenerant præſidio, multa corpora tuorum deuicta fuerint, tu tamen inuicti animi extitiſti, vt victores ipſos bello ſuperaueris. Quis enim famis & ſitis, cum eſt opus, tolerantior te vbilibi reperiri poteſt? Quis gelu pari animo te magis exuperat? & humi iacere ſcis, ac loricatus dormire, montes ſuperare, Marti te opponere, ac dura tandem quæque deuincere. O quàm dignè ac Cæſariè! honos enim ipſe & vera laus vtcunque rebus caris anteponendus eſt! De liberalitate autem tua ac munificentia, plenus eſt terrarum orbis, pleniſſimi mortales. Nihil in pectore illo ſacro malæ cupiditatis eſt. Cupis enim (vt par eſt, ac Cæſare inuicto dignum) non nummis, ſed poſſidentibus nummos imperare; non auri pompa, ſed virtutis cuſpide hoſtes terrefacere ac deuincere. Caritate vero ita in Chriſtum ardes, vt non publicam ac ſuperbientem perſonam, ſed priuatam atq; humaniſſimam ſuo loco videamus. Quam autem clementiam tuam dicemus, qua te cunctos præſtare mortales, & qui ſint, & qui fuerint, & qui dici aut imaginari poſſint, clariſsima luce conſpicamur. Si enim intacto honore tuo potes, nullo infeſtiore telo ad vltiones vteris quàm clementia; ignoſcēs cunctis offenſoribus, admonitionis Senecæ perdoctiſsimus; *Maximum vindictæ genus eſſe poſſe parcere.* Prudentia verò tibi in cæteris rebus ac virtutibus vteris, vt nihil exeat de te, cuius probabilis non poſsit reddi ratio. Hæc ſunt diuina tua opera; hæc tuæ inuictæ atq; benignißimæ mentis diuitiæ, quibus ab religioſiſsimis atq; illuſtriſsimis diuinæq́; prudentiæ viris ſacri Romanorum Imperii collectoribus magno omnium conſenſu ac diſcrepante nemine (inauditum iam multis ſeculis) Mundi gubernator & Romanorum Rex promptiſsime dictus & declaratus es. Conſiderant hi ſe veriſsime ad te poſſe dicere, quod ait ſupremus Poetarum ex Latinis ad Octauianum:

Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem:
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Tunc exiſtimo * antea noſtris temporibus plurifariam calamitatem, ſchiſma, & totius Chriſtianitatis ſciſſuram ac diuiſionem, quibus infirmitatibus medicamina illa, quæ veri Principis diximus, magna acclamantibus voce tu peropportunè vndiquaque illa compares. Opus erat pace. illam expoſtulantibus tu illa dignis quibuſcunq; tribuis. Opus venia multis peccantibus & noxiis. Tu pœnitentibus & ab erratis diſcedentibus affluenter donas. Opus erat aſperiori correctione, & virga ferrea graſſatoribus ac ſuperbis pertinacibus. Tu, ſi pœnitere nolint, potentiſsimè ac victorioſiſsimè debellaſti. O ſingularem victoriam ac ſanctiſsimam! Ipſam Victoriam vincere eſt, ſe ipſum vincere, atque ea illa agere quæ victores communiter non efficiunt, neque ſciunt efficere. Solent namq; inſolentia quadam & elatione nimia de victoria aut ſæuire, & ſæpe inſanire, aut acrius ſanguine contrectare, recordariq́; vehementius iniurias. Tu autē nihil minus: humanior ac benignior victorioſus, quàm victi reliqui. Omni itaque præclariſsima regnandi arte non ſolùm doctus, ſed doctor admirabilis atque abundantiſsimus valde es, & ita reputatus, ſumma de te præſtans omnia. Æquum enim eſt, qui ſibi omnia deberi volunt, debere & ea ſumma omnia de ſe præſtare. Nec vlla eſt certior aut ſtabilior regnandi ratio, quàm ſi qui regna obtinent, ab omnibus digniſſimi omni regno iudicentur. Audi Rex clementiſsime Xenophontem in quodam eius opere dicentem: *Dita amicos; te ipſum ditabis. Auge ciuitatem* (id eſt, Imperium) *tibi enim ipſi comparabis potentiam. Quare illi amicos atque ſocios, puta ciuitatem quidem propriam domum, ciues verò propinquos, amicos autem filios, filios velut propriam animam: & hoc omnes vincere coneris officio. Si enim amicos complectere, nihil tibi inimici obeſſe poſſunt. Quæ omnia ſi tu feceris, cunctarum quæ in humana ſunt vita, pulcherrimam ac beatiſsimam rem poſsidebis. Felix enim cùm ſis, nemo tibi inuidebit.* Hæc ille. Tibi igitur omnium virtutum perpolito, tibi iuſtitiæ pleno, temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ, religionis, ac ſimilium, tibi omnium bonarum, artium regnandi refertiſsimo, tibi &

pacis,& belli, & ignoſcentiæ potentiſſimo, tibi victorioſiſsimo ſingulari, ex qua* inuictiſsimo, tibi Sigiſmūdo, tibi ſublatori tandem omnium malorum noſtri ſeculi, vna cum Virgilio verſis Anchiſiadæ ita aio: Æn.1.

Dii tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam iuſtitiæ eſt,& mens tibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuii current, dum montibus vmbræ
Luſtrabunt conuexa, polus dum ſidera paſcet,
Semper honos nomenq́, tuum laudesq́, manebunt.

Quibus ex omnibus id tandem plus quàm ſatis intueri licet atque intelligere, quod tuæ antea propoſui Maieſtati. Demum clementiæ tuæ iudicio quod ſeruati ſumus. Rectè igitur vnus inuictus es à quo & victoriæ ipſius conditio visq; deuicta eſt.

Reſtat nunc tuæ offerre Maieſtati (quod tamen tuum, & diu etiam valde eſt) Heroem hunc cuius verbo ad te gratias acturus ſum, ſuæ nouæ dignitatis ob clementiam tuam atq; abundantem gratiam; Quem quidem etſi non multum oratione mea in præſentiarum tibi collaudabo, collaudabit maximè id tamen, quòd tibi carus, & honoratus & acceptus ſit. Non poteſt namq; non illuſtris eſſe, qui ab illuſtribus clarus habeatur, cuiuſque præterea antiquam gentilitatem & à Romano priſco ortum ſanguine paucis edocebo. Cōſtat enim ex Chronicis T. Liuii, vrbem Cremonam coloniam fuiſſe Romanorum. Ex quibus ſatis intueri liquet,& non leuibus quidem coniecturis, hunc præſentem Romanæ & antiquæ familiæ fuiſſe. Verum liquet ex alio capite id luculentius conſpicari, quoniam non niſi acta Romana atq; magnificentiſsima ab hoc exeunt. Non credit hic gratias poſſe ad te referre tot tuis in ſe gratiis, totque beneficiis. Non confidit enim, non dicam remunerare, ſed ne numerare quidem tua in ſe vberrima atq; ampliſſima beneficia. Orat igitur multum & ſumma prece, vt ſummus ille Deus qui in cœlis eſt, ac potentiſsimus retributor, ſua in te oſtendat de his rebus munera. Ipſe autem quæ poteſt offert, Vrbem videlicet, quam tuo gubernat imperio, ſe, ciues, mœnia, rura, caſtella, amicos, clientes, natos & omnem animam. Pro equidem vltimo ita iuſſus ad te dico, quod Volſcorum oratores in deditione vrbis ad Romanos, mira Camilli probitate ac iuſtitia: *Mittite qui arma, qui obſides, qui vrbem patentibus portis accipiant. Nec vos fidei noſtræ, nec nos imperii veſtri pœnitebit.*

MIXA-

ΜΙΧΑΗΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

πρὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ γαληνότατον βασιλέα ῥωμαίων καὶ πάντων χριστιανῶν κύριον, κύριον ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΝ, λόγος προσφωνηματικὸς, αἰτίᾳ ἀριστωνύμου τοῦ Βυζαντίου.

ΕΔΕΙ τὸν ἐπιβαλλόμενον, γαληνότατε βασιλεῦ, οὐχ ὅπως πάντα ὑμνῆσαι τὰ σὰ γενναῖα καὶ φανότατα ἀνδραγαθήματα, ἀλλ' ἕν γέ τι καὶ ἐλάχιστον τῶν σῶν, τῶν τι ἄλλων ἧττον ὑπάρχον κατὰ σύγκρισιν, ἔχειν μὲν ἀκριβῆ τὴν φιλοσοφίας Ἀριστοτέλους ἢ Πλάτωνος· τὴν ῥητορείαν δ' αὖ πάλιν Ἰσαίου ἢ Δημοσθένους· Στησιχόρου δὲ ἢ Ὁμήρου κατὰ ποίησιν. μόλις γὰρ ἂν οὕτως ἀφικέσθαι τοῦ προσήκοντος δυνηθείη. ἐμοὶ δ' ὀλίγου προσάψαντι γευσαμένῳ φιλοσοφίας, καὶ μήτ' ἐν ποιήσει μήτ' ἐν ῥητορικῇ ταῖς θεραπαινίσιν αὐτῆς ἐγγεγυμνασμένῳ, διά τε τὴν ἀπευκταίαν ἅλωσιν τῆς πατρίδος, καὶ τὰς μετ' αὐτὴν ξυντυχίας, τίς ἂν δέησις προσγένοιτο; ἢ τίς οὐκ ἂν δικαίως γελοιοδρήσαιτο βουλομένῳ προσλαλῆσαι τοσούτῳ βασιλεῖ, οὐκ ἀθεεὶ λαβόντι τὰς τῆς βασιλείας ἡνίας. καὶ ταῦθ' οὕτω φύσεως τῶν ἀνθρώπων ἐχόντων, ὀξυδορκεῖν μὲν πρὸς τοὺς καὶ ἠρέμα ἐπταικότας, πρὸς δὲ τοὺς σπουδαῖόν τι κατωρθωκότας ἀμβλυωπεῖν· τό, τι μὲν ἀγαθὸν κρύπτειν, τό, τι δὲ φαῦλον ἀνακηρύττειν. ἀλλ' ἐπεὶ σὺν μετ' εἰκόνας ἄλλας πολλάς τε καὶ ἀγαθὰς ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας, μανθάνομεν καὶ τὸ πάντων τῶν ὄντων ὑπερέχον θεῖον, τὸ ἕν τε καὶ αὐτοέν, τὸ ὄν τε καὶ αὐτοόν, τῆς παρ' ἡμῶν εὐλογίας ἢ δυσφημίας, οὕτω καὶ ἄλλως ὥς φασι διατίθεσθαι, οὕτω καὶ σοὶ θειότατε βασιλεῦ, προσοίσειεν ἂν ἡ τὸ παρ' ἡμῶν ἐγκώμιον καὶ λογίδριον· οὐχ ὅσον ἀφ' ἑαυτοῦ κινουμένου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ θεράποντος οἰκείου τοῦ κράτους τῆς βασιλείας σου, ἀνδρὸς Βυζαντίου, υἱέος πατρὸς εὐγενοῦς καὶ πλούτου καὶ φρονήσεως ἔχοντος, πρώτου μοι τῶν φίλων τοῦ καταλόγου, γνωρίμου τοῖς ἄρχουσι καὶ σπουδαίοις, τοῦ κήρυκος τῶν σῶν ἀρετῶν· εἰ καὶ μὴ κήρυκος δέῃ, αὐτοκήρυξ γε ὤν, τῇ φρονήσει καὶ βασιλείᾳ, καὶ ταῖς ἄλλαις δήπουθεν ἀρεταῖς· τῆς σοφίας, τῆς ἀγαθότητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης, πάντων ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἴσα τε εἶδεν, ὅσα τε ἤκουσεν. εἰ γὰρ μὴ πείθομαι φίλῳ καὶ τοιούτῳ τῶν φίλων, πρὸς τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐπεγείροντι, μὴ καὶ οἷα ὅσα καὶ ὅσον τυγχάνει, καὶ τὸν ἑταῖρον ἀδικοίην ἄν, καὶ τοῖς φίλοις ἂν οὐδενὸς ἄξιος ἐγενόμην. διὰ δὴ ταῦτα γαληνότατε βασιλεῦ, εἴπου μετὰ τῶν λόγων οὐχ ἐφίκωμαι τῆς ἀξίας φθέγξασθαι, συγγνωσθείης τῇ μὲν τῆς εὐμενείας συγγνώμῃ καὶ ὡς πατὴρ ἤπιος ὥς φησιν Ὅμηρος, δέξαιο οὐχ υἱέος, ἀλλὰ δούλου σοῦ Βυζαντίου μιχαήλου ψελλίσματα. πόθεν οὖν ἀρκτέον,

> ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι·
> Ὑμεῖς γὰρ σοφίης ἐρατεινῆς δῶρα δίδωτε.

οὐδὲ γὰρ οὐκ οἶμαι νεμεσητὸν ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένῳ καθομηρίσαι.

> ἔνθεν ὅθεν μεγάλοιο κυδαλίμου ἄνακτος·
> εἰ δὲ δύναμαι καὶ ἔνθεν ἄσπετα ἔργ' ἀρετάων

Εὖγε ὦ μοῦσαι τοῦ μεγίστου βασιλέως θεοῦ ἀπόρροιαί τε καὶ σπέρματα, δι' ὑμῶν οἷς ἂν ἐθέλῃ χορηγοῦντος τὴν σύνεσιν, τὴν παιδείαν, τὴν ἀρετήν. καὶ χάριτας ὑμῖν ἄγω μετὰ θεὸν τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου

MICHAELIS APOSTOLII BYZANTINI ORATIO

acclamatoria, ad Religiosissimum & serenissimum Romanorum Imperatorem, & omnium Christianorum dominum, Dn. FRIDERICVM III. *rogatu Aristonymi Byzantini.*

ANNO 1457.

OPORTEBAT eum, qui tua, serenissime Imperator, non quidem omnia illa generosa & illustria facinora, sed vnum tantum, idque cæterorum comparatione minimum celebrare aggreditur, exoptare sibi Philosophicum quidem acumen Aristotelis, aut Platonis, dicendi vero facultatem Isæi aut Demosthenis, vim deniq; poeticam Stesichori aut Homeri: Et ne ita quidem facile possit id, quod conueniebat, consequi. Mihi vero qui vix dum Philosophiam degustaui, & nec in Poesi, nec in Rhetorica (quæ eius pedissequæ sunt) temporis vllam confirmationem habeo, propter nimirum abominandā patriæ expugnationē, & eos qui inde secuti sunt, casus; quæ venia speranda? aut quis non merito opprobret audenti interpellare tantum Imperatorem, non sine numine diuino capessentem has imperii habenas? præsertim cum ita à naturâ comparati homines sint, vt vel leuiter impingentes perspicacissimè aduertant, cæcutiant contrà ad eos, qui pro virili officium faciunt: atq; ita quæ bona sunt, occultent; quæ mala, præconis quasi voce traducāt. Quia tamen inter varias sublimes & humiles similitudines hanc quoq; didicimus, Numen illud diuinum super omnia eminens, quod & vnum est, imo ipsa vnitas, & verè Ens, imò ipsa essentia, ad nostras laudes & vituperia perinde (vt dici solet) se habere: ad te quoq;, diue Imperator, nostra hæc similiter attinebit celebratio & oratiuncula. Ad quam ego non tam per me prosilio, quam cōpellor per proprium famulum potentissimę Maiestatis tuæ, hominem Byzantium; qui patre natus est nobili, diuite ac prudente, in amicorum meorum censu facile primus, virisq; adeo principib. ac præstantibus nō ignotus, quin & præco virtutum tuarum (quamuis alieno præconio nil egeas, ipse tui per prudentiam, regiminisq; formam, & complures virtutes abundè præco) sapiētiæ nimirum, bonitatis, iustitiæ, temperantiæ, omnium deniq; (vt verbo dicam) quæ vidit & quæ audiuit. Etenim si nō obsequar amico, & quidem huic amico me ad huiusmodi institutum instiganti; equidem & socium hunc violē, & amicis aliis homo nihili censebor. Quamobrem, serenissime Imperator, si orationem meam senseris rei dignitati minime parem, ignosces mihi per benignam indulgentiam, & tanquam mitis pater (vt Homerus loquitur) gratam habebis nō filii, sed serui tui Michaelis Byzantii balbutiem. Vnde autem ordiendum?

> *Dicite nunc mihi Musæ, cœlestes domos inhabitantes:*
> *Vos etenim sapientiæ amabilis dona datis.*

neque enim id mihi vitio vertetur, si ad hanc orationis meæ partem Homerum citem:

> *Inde, vnde maiestas inclyti Regis*
> *Si potest, vnde inimitabilia opera virtutum.*

Euge Musæ, maximi illius Regis DEI propago & semen, per quas quibus vult largitur intelligentiam, ingenii perspicacitatem & virtutem; vobis ego gratias ago, quod orationis meæ

mihi modum & ordinem commonstrauerintis. Ac principio summum hoc decus est potentissimi & diui Imperatoris nostri, quod regnum & potentiam hanc virtute, & imperium sine sanguine & bello sit adeptus (quod quidem multis solet contingere, sed non tam Regibus, quam priuatis, aut inferioris gradus principibus) & acceptum idem ille maximus Rex noster auget atque amplificat vndique, tum animi præstantia ac magnitudine, tum rebus præclarè gestis. Sed forsan ii qui me penitiùs norunt, & ipsa etiam ratio monet, vt hac orationis parte relicta ad id me conuertam, quod propriè est huius instituti. Hoc ergo faciendum & pergendum porrò. Maiestas ergo imperii tui, FRIDERICE Imperator quæ & quanta sit, manifestum reddunt Europæi remoti simul ac propinqui: tam ii qui foris versantur, quam qui domi: quin imò & ii qui Asiam incolunt, aut eidem contermini sunt: ii inprimis, quibus fato concessum est diuini capitis tui diadema intueri. Inter quos quidem (prout vt nunc res nostræ ferunt) primum pariter ac postremum locum tenet Aristonymus hic Byzantius Megaclis filius, qui mihi huius Orationis autor extitit, quique adeò est bonorum & honoratorum virorum amator, ac præco virtutum diæ Maiestatis tuæ: prædicant autem magis (tanquam scilicet magis conscii) quotquot imperio tuo parent, Reges, Duces, exercituum ac prouinciarum præfecti, è quibus nemo (quantum æstimare possum) Asiaticis cedit vel autoritate, vel virtute. Quod si igitur tam beata est imperii tui constitutio, vt duces quidem generosissimos habeas, & viros præterea sapiêtes ac clarissimos, subditos præterea obsequentes ac fidissimos tuæ maiestati, vt quidem mihi Aristonymus confirmauit, & communis etiam fama attestatur: quemnam te æstimare oportebit, religiosissime Imperator? quê alium, quam Regem omnium orbis terrarû Regum maximum? quorum alios potentia, alios fide, alios sapientia, virtute, ac prudentiâ, omnes denique omnibus (ne singula persequar) velut quidam omnium Rex antecellis. Regeris quidê & tu imperio maximi illius & primi Regum Regis: vt pote cuius prouidêtia dignum te hoc Regni fastigio iudicauit; quique te, absque virtutibus his tuis foret, nunquam fuisset hoc imperio dignatus. At imperas interim omnibus, qui illud ter maximè desiderabile Christi nomen profitentur: imperas & affectibus tuis, siue externâ, siue internâ aliqua causa subortis; quo nomine vel teipso maior Rex conuenienter possis appellari. Si quis enim, Cęsar, aliis quidem imperat, sibi verò & affectibus suis minime; is profectò ex dimidiato tantùm Rex & est, & meritò dicetur: qui autem de ambobus tropæa ponit, & nec hinc nec illinc capitur, hunc demum & ego & mecum alii omnes Regem salutabimus: hunc Regem esse oportebat Orbis Terræ principum; hunc Deus ipse coronat; hunc homines nudati capita & ingenua prouoluti adorant, tanquam scilicet ipsum, qui diademata imponit, Deum. Quando ergo talis es, diue Imperator, qualem oratione adumbraui, & qualem Aristonymus, contestante famâ, perhibet; imperabis tu olim (quod ausim confidenter sperare) Duci illi Teucrorum, id est, Turcorum, Græciæ euersori; imò huic qui nunc rerum potitur, euersori omnium maxime strenuo, quique facile palmam maioribus suis in hoc certaminis genere præripit. Euersori (inquam) Thraciæ, & Chersonesi, Macedoniæ, Epiri, Mysiæ inferioris, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ, Platæarum, Bœotiæ, Peloponnesi illius laudum plenissimæ, imò diuinæ: quam si oculum orbis habitati dixerim, à vero non aberrem.

Aristonym' Byzantinus.

Peloponnesi laus.

καὶ μάθοδον ὑφηγησαμέναις μοι. μεγαλοπρέπεια μὲν οὖν τῷ κρατίστῳ καὶ θειοτάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ, ὅτι ἐξ ἀρετῶν βασιλεία καὶ δύναμις, καὶ τό, γε αἵματος ἄνευ καὶ μάχης, τὴν βασιλείαν παραλαβεῖν· ἃ δὴ πολλάκις εἴωθε συμπίπτειν πολλοῖς, μὴ ὅτι γε βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἰδιώταις καὶ ἀρχομένοις, ἣν ἐξ ὅτου περ αὐτὴν ὁ μέγιστος ἡμῶν διεδέξατο βασιλεύς, ἔτι τε αὔξει καὶ προάγει διά τε ψυχῆς μεγαλονοίᾳ καὶ ῥώμῃ καὶ πράξεσι φανοτάταις. ἐμοῦ πολλοὶ τῶν μέσῳ γινώσκοντες κάλλιον, φαίητ' ἂν οἶμαι προσήκειν, τουτὶ τὸ μέρος τοῦ λόγου καταλιπόντα, τραπέσθαι πρὸς τὸ προκείμενον. ἀλλὰ δὴ τοῦτο καὶ ποιητέον, καὶ ἰτητέον γε προτέρω. τὸ μὲν δὲ μεγαλεῖον τῆς βασιλείας σου ἄναξ ἀνδρῶν ΦΡΙΔΕΡΙΚΕ, ὅ, τι ἐστὶ καὶ ὅσον τυγχάνει, δηλοῦσι μὲν Εὐρωπαῖοι, οἵ τ' ἐγγύς, οἵ τε πόρρω, οἵ τε θύραθεν, οἵ τ' ἐν οἴκῳ· δηλοῦσι δ' αὖ πάλιν καὶ τῆς ἀσίας οἱ πρόσοικοί τε καὶ ἀγχιτέρμονες, οἷς γε δέδοται εἰσιδεῖν τὴν ἱεροπρεπεστάτην ταινίαν τῆς θειοτάτης σου κεφαλῆς. τούτων δὲ πρῶτος καὶ τελευταῖος, ὅσα γε εἰς ἡμᾶς τὸ νῦν ἔχον, Ἀριστώνυμος ὁ τοῦ μεγακλέους Βυζάντιος, τοῦ παρόντος μοι λόγου τὸ αἴτιον, ὁ τῶν καλῶν ἐραστὴς καὶ τιμίων, ὁ κῆρυξ τῶν ἀρετῶν τῆς θειοτάτης σου βασιλείας· κηρύττουσι δὲ μᾶλλον, ὡς καὶ μᾶλλον εἰδότες, ὅσοι τε καθίστανται ῥῆγες ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν, ὅσοι τε αὖ πάλιν δοῦκες, ὅσοι τε ἡγεμόνες, ὅσοι τε ὕπαρχοι. οὐδένων ὥς γ' οἶμαι τῶν ἐν ἀσίᾳ δυναμένων τι ἥττους, καὶ ταῖς ἄλλαις γε ἀρεταῖς. ἣν οὖν τοιοῦτον σοι τυγχάνει τὸ μακάριον σύστημα, τῶν γενναιοτάτων μὲν ἡγεμόνων, ἀνδρῶν δὲ λογάδων καὶ φανοτάτων, ὑπηκόων δ' ἑκόντων καὶ πιστοτάτων τῇ βασιλείᾳ σου, ὥς γε ἡμῖν Ἀριστώνυμος εἶπε, καὶ τῆς φήμης ξυμμαρτυρούσης, τί χρὴ νομίσαι τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα; τί δ' ἄλλο, ἢ μέγιστον βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων, τῶν μὲν, πίστει· τῶν δὲ, δυνάμει· τῶν δ' αὖ πάλιν σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ φρονήσει, ἁπάντων τε τῶν ἄλλων τοῖς πᾶσιν, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγοιμι, βασιλεύοντα, μέντοι γε καὶ αὐτὸν βασιλευόμενον μὲν ὑπὸ τοῦ μεγίστου καὶ πρώτου βασιλέως τῶν βασιλέων, οὗ τῆς προνοίας οὐκ ἄνευ ἠξιώθης τῆς βασιλείας, καὶ ὅς σε τῶν ἀρετῶν ἄνευ οὐκ ἂν ἠξίωσε τοῦ τοιούτου· βασιλεύοντα δὲ ἁπάντων, ὅσοι τὸ περιπόθητον ἔχουσι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· βασιλεύοντα δὲ τῶν παθῶν, τῶν τε θύραθεν καὶ τῶν ἔνδον. ᾧ αὐτὸς ἑαυτοῦ βασιλεύτερος ἂν εἰκότως κληθείης, εἰ γάρ τις, ὦ βασιλεῦ, ἄλλων μὲν ὅτων κρατοίη, αὑτοῦ δὲ μή, καὶ τῶν σφετέρων παθῶν, εἴη ἂν οὗτος καὶ λέγοιτ' ἂν ἄξιος ἡμιτελὴς βασιλεύς· ὃς δ' ἂν ἑκατέρων τούτων ἵσταιτο τρόπαια, καὶ μήτ' ἐκεῖθεν, μήτ' ἐντεῦθεν ἁλοίη, τοῦτον ἐγὼ καὶ πάντες βασιλέα καλοῦμεν. τοῦτον δεῖ βασιλεύειν τῶν ἐπὶ γῆς ἡγεμόνων· τοῦτον στέφει μὲν ὁ θεός, ἄνθρωποι δὲ προσκυνοῦσιν, ἀσκεπεῖς καὶ γόνυ πιπτοῦντες, ὥσπερ αὐτὸν ἀμέλει τὸν στεφανίτην θεόν. ἐπεὶ δ' οὕτως ὑπάρχεις αὐτός, ὃν ἐτύπωσα τῷ λόγῳ, θειότατε βασιλεῦ, καθάπερ Ἀριστώνυμος εἶπε, καὶ τῆς φήμης συμμαρτυρούσης. βασιλεύσειας, ἂν ἔγωγε θαρρούντως ἐλπίζω, καὶ τῶν Τεύκρων μὲν ἡγεμόνος, φθορέως δὲ τῆς ἑλλάδος, καὶ τοσούτου φθορέως, καὶ τοῖς πᾶσι δραστικωτάτου, ὅς τ' αὐτοῦ τῶν προγόνων ἁπάντων ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσι τοὺς στεφάνους ἀφῃρημένου, τῆς θρᾴκης καὶ χερρονήσου, μακεδονίας τε καὶ ἠπείρου, μυσίας τῆς κάτω καὶ ἀχαΐας, ἀττικῆς τε καὶ θετταλίας, πλαταιῶν τε καὶ βοιωτίας, πελοποννήσου τε τῆς πολυυμνήτου καὶ θείας· ἣν ὀφθαλμὸν οἰκουμένης καλέσας, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμι τοῦ προσήκοντος.

Ἐσ

Tacebo

Ἐῶ τὸ νῦν ἔχον, λακεδαίμονα καὶ ἀρκαδίαν, μαντίνειαν καὶ μεσσήνην, πάσας τε ἄλλας πόλεις καὶ ταύτας γε μητροπόλεις, ἃς ποτ' εἶχεν ἐν ἅπασι δόξαις ἡ πολυύμνητος πελοπόννησος, μὴ ὅσον ὥσπερ θαύματα τῆς ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς γε δὴ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης· ἀμβρακίας καὶ ἰλλυρίδος, λευκάδος καὶ θεσπρωτίδος, ταυλαντίας δ' ἁπάσης καὶ μέρος γε δαλματίας, δακίας καὶ τριβαλλίας, καὶ τῆς ἄνω μυσίας. ἀλλ' αὗται μὲν ἐπαρχίαι τῶν ἐν εὐρώπῃ, ὧν τὰς πλείους οὗτος αὐτὸς ὁ μέγιστος τεύκρων βασιλεύς τε καὶ κοσμήτωρ, οὐχ οἱ πρόγονοι κατεστρέψατο. μετὰ δὲ ταύτας ἐς τὴν ἀσίαν χωροῦντι, προποντίδος καὶ βιθυνίας, ἀσίας τε καὶ φρυγίας, πόντου τε καὶ λυκίας, παφλαγονίας καὶ παμφυλίας, καππαδοκίας καὶ κιλικίας, κολχίδος καὶ γαλατίας, σαρματίας τῆς ἐν ἀσίᾳ, καὶ μέρους τῆς ἰβηρίας, πολλῶν τε ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἃς τῷ βουλομένῳ καταριθμεῖν, γεωγραφικῆς ὑφηγήσεως δεῖ. ἀλλὰ γὰρ ἴσως ἂν τάχα, τί δὴ ἂν γνοίης πόθεν τὸ θεῖό μου μέγιστε βασιλεῦ πόθεν; ἐκ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς, ἣν ἀδράστειαν ἐκάλεσαν οἱ φιλόσοφοι, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων περιφορᾶς τε καὶ παλιρροίας, ἀστάτων γε ὄντων καὶ ἀεὶ κινουμένων. καὶ τὸ δὴ μεῖζον ἐξ αὐτῶν τῶν χρησμῶν, ὧν οὐδεὶς, ἢ πάνυ τοι ὀλίγοι, τῆς ἀληθείας ἐξημαρτήκασι. ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τῶν τούτων θειότατε βασιλεῦ, τὸν ἀστρονομικώτατον καὶ σοφώτατον· καὶ ταύτης γάρ σου τῆς ἀρετῆς φήμη τὴν ἑλλάδα διέδραμε· τήν τε κίνησιν εὖ μάλα εἰδότος τοῦ οὐρανοῦ, τάς τε τοῦ αἰθέρος δυνάμεις καὶ τῶν σφαιρῶν, ἑκατέρου τε τῶν πόλων ἀρκτικοῦ καὶ ἀνταρκτικοῦ, τοῦ δ' ἡλίου τὰς ἐκλείψεις, καὶ τῆς σελήνης τὰς φάσεις, τὰ τῶν ἄστρων ἀπλανῆ καὶ κινούμενα, τὰ πυρσοὺς καὶ διάττοντα, τί σημαίνουσιν οἱ κομῆται, οἵ τε βόθυνοι καὶ δοκίδες· τί ποτε τὸ στοιχεῖον, καὶ τί θάτερον πλεονάζον ποτ' ἐπομβρίαι καὶ ποτ' αὐχμοί, ποτὲ λοιμοί, ποθ' ὑγίειαι. πῶς τὸ μὲν ὑποσιωπητέον, καὶ πῶς ἐκεῖνο μεταχειριστέον. ὦ τίς οὐκ ἂν σου θαυμάσειε τὸν μετάρσιον νοῦν, ὃς τῇ πρώτῃ ψυχῇ καὶ ταῖς σφαίραις συγκαταμίγνυται, ἐξ ὧν καὶ ὅθεν ἡμῖν τὸ φανταστικὸν πνεῦμα καὶ εἴδωλόν τι ἐνοικίζεται, νόμοις ἀδραστείας καταπεμπόμενον. πλάτων οὕτω καὶ πυθαγόρας ἐδοξασάτην, καὶ σὺν τούτοις ἤδη καὶ μετὰ τούτων οἱ στωικοί, πυθαγορίζοντές τε ἅμα καὶ πλατωνίζοντες. πλὴν ἀλλ' οὐ ποσῶς οἶμαι καὶ οὕτως, ὥσπερ καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς, τῇ σοφωτάτῃ σου ψυχῇ καταπέμπεται· ἀλλ' ἄκρατον ὅλως, ἀμιγὲς καὶ διαφανές, καὶ τοῦτο δῆλον ἐστὶν ἐκ τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, αἳ τῆς θειοτάτης σου ψυχῆς ἐσωτέρας δεικνύουσι τὴν ἐνέργειαν. ὧν γάρ φασιν αἱ δυνάμεις διάφοροι, τούτων καὶ τὸ φανταστικὸν πνεῦμα διάφορον, ἀεὶ κινοῦν, ἀεὶ ἐνεργοῦν, ἀεὶ λάμπον ὑπὲρ τὸν ἥλιον. εἰ γὰρ ἐκείνῳ μὲν καθίστανται ἐμποδὼν, νῦν μὲν νεφέλαι, νῦν δὲ καλύμματα, γῆς τε θέσεις καὶ αἰθέρος μεταβολαί. σὺ δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὴν ὑφ' ἥλιον καταυγάζεις, νύκτας τε καὶ ἤματα πάντα, τῇ μὲν, ταῖς αἰσθήσεσι καὶ τῷ νῷ, τῇ δὲ, φαντασίᾳ καὶ ταῖς δι' ὀνείρων δυνάμεσιν, ᾗ μᾶλλον ἡμῖν τὸ θεῖον συγγίνεται, τῆς αἰσθήσεως μὴ δυναμένης ἀποβλέπειν πρὸς τὸ φανότατον, καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ. ἀρετὴν δὲ σέ, πῶς ἂν εὕροιμι κατ' ἀξίαν· οὐχ ἡ φυσικὴ τῶν ἀρετῶν ἐστι σοι; οὐκ ἔχεις τὴν ἠθικὴν λεγομένην, οὐ πρόσεστιν ἡ πολιτική, ἥν φασι μετὰ λόγου καὶ φρονήσεως κατορθοῦσθαι; οὐχ ἡ καθαρτική, δι' ἧς τῶν παθῶν ἀποκαθαιρόμεθα; οὐχ ἡ θεωροῦσα τὸν νοῦν θεωρητική, οὐχ ἡ τὸ θειότατον ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀνεγείρουσα, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ θεῖον ἀνάγουσα καὶ ὅμοιον αὐτῷ

Tacebo in præsenti de Lacedæmone, Arcadia, Mantinæa, Messinea, deque aliis illis vrbibus, imò metropolibus, quas olim habuit celeberrima Peloponnesus, omnium rerum abundantia felices, ita quidem vt miracula quædam non Græciæ tantum, sed vniuersi etiam orbis extiterint; Ambraciā tantum nominabo, Illyriā, Leucadiā, Thesprotidem, Taulantiam etiam vniuersam, cum parte Dalmatiæ, Daciæ, Triballiæ, & Mysiæ superioris. Atque has quidem prouincias, quæ in Europa sitę sunt, maximus ille Teucrorum Rex & moderator, non autem ipsius maiores subuerterunt. Exinde *Turcorum potentia.* si in Asiam transeamus, reperiemus illic vastatorē Propōtidis, Bithyniæ, Asiæ & Phrygiæ, Ponti, Lyciæ, Paphlagoniæ, Pamphyliæ, Cappadociæ, Ciliciæ, Colchidis, Galatiæ, Sarmatiæ Asiaticæ, partis etiam Iberiæ & plurium aliarum regionum; quas qui enumerare velit, eum necesse fuerit Geographicas Tabulas consulere. Sed quæres forte, Maxime Imperator, vnde id ego norim, (te scil. bis olim dominaturum) vnde? Ex ipso illo ineuitabili fato, quod Adrastiam Philosophi nominant; atq; ex conuersione ac vicissitudine rerum humanarum, quæ & instabiles & perpetuo volubiles: imò (quod magis est) ex ipsis oraculis, quorum nulla vnquā, aut certè perpauca, fefellerunt. Te ipsum appello testem horum, Diue Imperator, sapientissimum virum, & rei Astronomicæ (nam & huius virtutis tuæ fama Græciā peruasit) peritissimum; quiq; cœli motum ad vnguem calles, atq; ætheris vires, nec non & orbium, & vtriusq; poli arctici & antarctici, Solis item defectus & Lunę facies, stellasq; alias tam fixas quam erraticas, faces item cœlestes & traiectiones, quidve portendant cometæ, quid foueæ, aut trabes; quid item hoc vel illud elementum prædominans, quando imbres cōtinui aut siccitas, quando pestis aut aeris salubritas futura sit, quando omittendum, quando tractandum sit. Quis ergo non miretur sublimem illam tuam mentē, quę primę illi Mundi animę & Sphæris cœlestibus commiscetur; à quibus nimirum & per quas ille cogitationum efformator spiritus, & quoddam velut simulacrum nobis insinuatur, legibus fatorum demissum: sic Plato, sic Pythagoras senserunt, & hos secuti Stoici Pythagotizantes, simul & Platonizantes. Nec tamē (vt omninò existimo) talis, nec eodem etiam modo Spiritus ille sapientissimæ animæ tuæ immittitur, vt nobis: sed purus per omnia, sincerus & illustris, id quod manifestum est ex animæ functionib. & viribus, quæ interiorem diæ illius animæ operationē arguunt. Quorum enim facultates differūt (inquiunt Philosophi) horum quoque diuersus est Spiritus ille imaginum in mente efformator, perpetuò agitās, continuò efficax, & semper lucens, etiam suprà Solem: hunc enim nobis modo nubes, modo obtenta vela, terræ etiam positus & aeris mutationes, velut impedimēta interiecta, adimunt. Tu verò quidquid sub Sole est, vndique irradias, tam noctu quam interdiu, cum sensibus & mente, tum etiam imaginatione, & istis insomniorum virtutibus: nam tunc diuina illa vis nobiscum familiarius habitat, cum sensus lumen illud splendidissimum nequeant intueri. Virtutibus ergò tuis dignam orationem quî reperiam? Ecquid non ea in te virtus est, quæ Physica dicitur? ecquid non ea quæ Ethica appellatur? an non & Politica, per quam aiunt res cum ratione ac prudentia feliciter geri? num non & illa purgatrix, per quam ab animi affectibus emundamur? an nō & Theoretica illa, quæ mentem istam summam contemplatur? an non & illa quæ animam (diuinissimā nostri partē) excitat, atq; ad diuinum Numen abripit, illiq; similem

efficit diuinorum operatrix? Ecquid non fontem in te habes virtutum omnium absolutissimũ, qui tum communicabitur iis qui digni sunt, quando deposita hac separabili mente omnes simul virtutes efficaciter exercebimus; Denique an non Maiestas illa tua Imperatoria, quicquid præclarum ac præstans nominari potest, id omne in se vna ad magnam vsq; abundantiam complectitur? Quæ cum ita sint, & accedant præterea plura; quis neget te, ô Maiestatis verè Regiæ diuinitus expressum exemplar, rerum futurarum exitus liquidissimè prædicere? Non est, inquis, hoc tempus bello aut pugnæ, sed rerum superarum contemplationi opportunum.

ποιημάτων δημιουργική; οὐ τὴν πηγὴν τῶν ἀρετῶν ἔχεις, τῶν ἁπασῶν τὴν παντελεστάτην, ἧς τότε μάλιστα τοῖς ἀξίοις, ὅταν αὐτὴν τὴν ἀρετὴν ἐνεργήσωμεν ξύμπασαι, νόησιν ἀφέντες τὴν μεριστήν, οὐχ ὅ, τι ἂν εἴποι τις τῶν καλῶν καὶ τιμίων, τοῦτο μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τῇ βασιλείᾳ σου πρόσεστι; ἀλλὰ δὴ ταῦτα τε ἐπὶ πλείω γε τούτων· ὦ τῆς βασιλείας θεόπνευστον ἐκμαγεῖον· καὶ τῶν ἐσομένων προλέγεις τὰς ἐκβάσεις ἀκριβέστατα, οὐκ ἔστι, λέγεις, ὁ δὴ καιρὸς, πολέμου δηλονότι καὶ μάχης· ὥσπερ δὲ τὸ νῦν ἔχον, τῶν μετεώρων φροντίσεως.

Hic ms. exemplar Bibliotheca Palat. nos destituit. Quo si quis aut plenius, aut etiam correctius habet; vt vel nobiscum vel cum publico communicet, admodum rogamus. Cæterum probabile est, Apostolium illum, cum hanc orationem scriberet, iuuenem fuisse: habet enim affectationes modò Demosthenicas in connexiuis particulis, modò Platonicas in doctrina de Anima & virtute; luxuriem præterea, & hyperbolas penè plus quam Græcas, supra etiam Panegyristarum cæterorum licentiam. Apparet etiam hanc orationem post expugnatam Constantinopolin, circa annum MCCCCLVII. *scriptam, quo tempore Peloponesum (quam tantopere extollit) à Turcis (quos more eius æui Teucros & ipse vocat) captam & vastatam scriptores produnt.*

ÆNEÆ

AENEÆ PICOLOMINEI SENÈNSIS CARDINALIS, DE HIS QVÆ FREDERICO III. IMPERANTE IN GERMANIA ET PER TOTAM EVROPAM gesta sunt, vsque ad annum MCCCCLVIII.

COMMENTARIVS.

VETERVM CODICVM COLLATIONE MVLTO QVAM antea emendatior, atque etiam auctior:

ÆNEÆ PICOLOMINEI SENENSIS CARDINALIS AD ANTONIVM CARDINALEM HILERDENSEM,

PRÆFATIO.

ANTONIO *Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali Hilerdensi appellato, patri suo colendissimo, Æneas eiusdem ordinis, non eiusdem meriti Cardinalis Senensis S.P. dicit. Podagrantem me nuper, & arthreticis doloribus (vt soleo) laborantem librarius quidam Teutonicus adiit libellum afferens, in quo Romanorum Cæsarum non tam gesta quam nomina, & pauca de moribus continebantur, vsque ad Wenceslaum Karoli quarti filium. Cumque illi opusculo quatuor Imperatores deesse viderentur (nã Beneuenutus Imolensis eius operis auctor sub Wenceslao decesserat) rogauit me librarius, vt adiicerem libello quid deerat. Nolui turbare hominem. Compleui ad ætatem nostram Imperatorum numerum: breuitatem illius qui præcesserat imitatus. At cum subiret mentem, multa & magna inter Christianos gesta esse ab eo tempore, quo Fridericus imperium accepit vsque in hanc diem; opusculum scorsum edere statui, in quo singularia quædam eius temporis sub compendio ad posteritatis memoriam transmitterem, digna memoratu. Edidi igitur breuẽ historiam, tuoque nomini dedicaui: qui cum pari morbo mecum labores, facile inter podagrandum scripta mea & leges, & iudicabis. Fuisset fateor operæ preciũ ab initio potius ætatis nostræ in hoc æuum vsque rerum gestarum historiam texere: quemadmodum menti meæ sæpe insedit. Sed ea non erat vnius podagrationis, & præsertim ieiunio Quadragesimali occurrentis lucubratio. Amat ædes nostras ipsa podagra: nec tam recedit quam reuertitur libens, fortasse & huic intentioni aliquando subseruiet. Tu vale, & si quid acerbius in quenquam scriptum offenderis, non tam meæ naturæ quam stimulis podagræ vrgentis adscribe. Et quicquid inscite, inepte, absurde occurrerit, sumpto calamo dele. Ex vrbe Roma, quarto Kal. Aprilis, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo.*

QVÆ sub Friderico tertio eius nominis Imperatore apud Europeos, & qui nomine Christiano censentur insulares homines, gesta feruntur memoratu digna, mihique cognita, tradere posteris quam breuissime libet, commiscebimus aliqua interdum altius repetita, quemadmodum locorum rerumque ratio expostulare videbitur.

CAPVT I.

DE HVNGARIA, SIVE PANNONIA.

Hungaria Pannonia Austria.

HVNGARIA, quæ Austriæ Friderici patriæ contermina est, & in orientem vergit, principium narrationis præstabit. Hanc prouinciam nonnulli Pannoniam vocant: tanquam Hungari Pannoniorum loco successerint. Verum neque Hungaria Pannoniæ terminos implet, neque illa tam lata olim fuit quam nostra ætate Hungaria. Intra Danubium, Enum & alpes, qui ad Italiam & Adriaticum respiciunt mare, Pannonia continebatur, ab occasu Noricum, Enumque amnem, ab ortu Mysos ac Triballos & flumen Sauum contingens. Intra quos limites Austriæ magna portio clauditur, & à Teutonibus incolitur. Stiria quoque iisdem terminis continetur, Valeria quondam appellata. Hungaria vero quamuis inferiorem Pannoniam à fluuio Leytha vsque Sauum complexa est, Danubium tamen transgressa ad Polonos vsque protenditur, & quæ quondam atua tenuere Gepidæ Dacique possident. Imperium gentis Hungariæ multo latius est quam ipsa Hungaria.

Nam & Dalmatæ, quos Sclauos; & Illyrij quos Bosnenses; Triballi seu Mysi, quos tum Seruios, tum Rascianos appellant; & Gethæ, quos partim Valachos, partim Transiluanos nominant, Hungarorum imperium subiciunt: & si nonnulli æuo nostro Turcorum armis euicti defecerunt. Hanc prouinciam quatenus citra Istrum extenditur, sub Octauiano Cæsare Romani primum obtinuere, Bachone Pannoniorum rege subacto, & Amantinis inter Sauum & Drauum fluuios prostratis. Daciam vero trans Danubium, quæ nunc Hungariæ portio est, Traianus Imperator edomuit, & in solo Barbarico prouinciam fecit. Sed amissa sub Galieno per Aurelianū recuperata est. Post Romanos aliquando Hunni Scythica gens, aliquando Gothi ex insulis Balthei maris populi, deinde Longobardi ex Germania profecti Pannoniam occupauere. Postremo Hungarorum natio ex vltimis Scytharum finibus inundauit: quæ vsque in hanc diem regno potitur, & vltra citraque Istrum late dominatur. Extat adhuc non longe ab ortu Tanais altera Hungaria, nostræ huius de qua sermo est mater, lingua & moribus pene similis: quamuis nostra ciuilior est Christi cultrix. Illa ritu barbarico viuens seruit idolis.

Sigismundus Imp. In Hungaria quam Danubius interlabitur, tempestate nostra Sigismundus Karoli quarti Romanorum Imperatoris filius, natione Bohemus, originè Teutonicus, varia fortuna annos supra quinquaginta regnauit: princeps singulari prudentia, magnitudine animi, beneficentia & liberalitate insignis, corporis quoque maiestate ac decore illustris: cæterum bello prorsus infelix. Quem non Turci duntaxat, sed Bohemi quoque sæpe acie fuderunt. Vxor ei prima fuit Maria Ludouici Regis filia, cum qua regnum accepit. Illius causa duos & triginta regulos in Hungaria primarios, qui aliquando rebellassent, *Sigismundus captus.* gladio percussit, ob quam rem & ipse paulo post, Regina satis functa, in vincula coniectus est: mulierique viduæ cuius virum interfecerat, in custodiam traditus, donec regni proceres supplicium decernerent. Sed non defuit capto in extremis rebus prouidentia: qui (vt erat facundia potens) mulieri longe melius esse ostendit, regium sanguinem conseruare quam fundere. Dimissus ab ea, Barbaram Hermanni comitis Ciliæ filiam duxit vxorem, nec diu postea comparatis auxilijs regnum vendicauit: de proditoribus supplicium sumpsit: mulieris viduæ filios & honoribus & opibus inter primos regni proceres cumulauit.

Constantiense concilium. Quorum adhuc alterius viuit filius Ladislaus Gatius comes regni palatinus. Multa huius Sigismundi egregia facinora memoriæ prodita sunt: inter quæ illud præclarissimum, quod ecclesiam catholicam in tres partes diuisam, coacto apud Constantiam generali concilio, ad vnitatem redegit; Italiam, Galliam, Hispaniam, Angliam, huius rei causa peragrans. Vitoldo Lituaniæ duci, vt se Regem appellaret, missa corona indulsit. Prius tamen ille vita decessit, quam solennia coronationis expleret. Prussiam, quam Rex Poloniæ fratribus beatæ Mariæ Teutonicorum armis ademerat, restitui iussit. Cum Venetis duce Pipone Florentino grauia bella gessit: Venceslaum Bohemiæ Regem germanum suum, quod regno inutilis esset, coniecit in vincula: quamuis negligenter custoditum, magno Reipublicæ malo, quidam Bohemi è carceribus surripuerint, coronam imperij ab Eugenio quarto Pontifice Maximo Romæ accepit. Bohemia post multas calamitates vix tandem potitus est: Marchiam Brandeburgensem Friderico Burgraffio Nuren-

Nurenbergensi dono dedit filiam Elisabeth ex Barbara natam Alberto Duci Austriæ in matrimonium copulauit: Illique demum apud Znoymam Morauiæ ciuitatem moriens, regna quibus præfuerat vltima voluntate reliquit, ossa eius in Veradino iacent. Albertus apud Albam regalem cum coniuge coronatus, Bohemiæ quoque diadema suscepit. Cuius felicitatem admirati Germani principes, & ipsi suum sanguinem extollere decreuerunt, Romanum ei committentes imperium. Id Alberto suscipere non licebat, nisi primores Hungariæ indulgerent. Quibus haud ex vsu videbatur suum Regem Theutonibus imperare, atque ob eam causam iureiurando Albertum obligauerunt, ne suo iniussu Imperium acceptaret. Vocati tamen ad Regem, qui tum Viennæ fuit, victique precibus præbuere consensum. Ille imperio auctus * ad Hungariam rediit aduersus Turcos, qui tunc Rasciam inuaserant, arma moturus.

Albertus Imp.

** alij per dominatus.*

Sed dum Budæ moram facit (ea est Regum sedes*) Iudex ciuitatis natione Teutonicus Hungarum quempiam ob delictum fluuio demersit. Id Hungari molestissime tulerunt: quibus Teutonicum nomen exosum est. Excitatur e vestigio tumultus: Hungari arma capessunt: obuios Theutones passim trucidant. Fit fuga in arcem, qua Rex se continebat. Diripiuntur negociatorum domus, quorum pars maior Teutonica fuit.

** Vide auctor. epist. 31.*

Euangelizabat eo tempore Budensibus Iacobus Marchianus, ordinis Minorum professor, doctrina literarum, & vitæ sanctimonia clarus: qui sedaturus tumultum simulacrum Saluatoris crucifixi manu gestans, furenti armatoque populo obuiam factus, vt cædi parcant, vt rapinis abstineant, vt arma deponant, supplex orat. Illi verba eius minime intelligentes (neque enim tempus ferebat interpretem) bene sibi futurum autumant, qui Christum suis cœptis ducem habeant: sublimemque Iacobum, simulque crucifixum in vlmis attollunt: ac bachati per vrbem nunc istam, nunc illam domum compilant. Fiunt tamen aliquanto minora spolia: & à cædibus temperatum est ob præsentiam Iacobi, qui modo precibus, modo lachrymis furorem incensæ plebis lenire conatus est. Sedato tumultu Georgius Palocius Strigoniensis ecclesiæ pontifex moritur: apud quem preciosa regni suppellex in custodia fuit. Rex Strigonium petit, & Regina cum eo, aperiuntur archæ in quibus thesaurus obseruabatur, coram Regina & selectis regni Baronibus. Illa clam subtracta corona (quam sacram appellant) fideli que aui tradita, archas claudit atque obsignat. Albertus paulo post Drauum vsque fluuium proficiscitur, ibique castra metatus maiores copias expectat, cum quibus Turcos inuadere possit, Sindronium* vrbem Rasciæ obsidentes, prius tamen expugnatum est oppidum quam auxilia venirent.

** al. Smedrouiam.*

Ipse Budam reuersus, cum dysenteria laboraret, Viennam repetere statuit, siue moriturus inter suos, siue quod aerem in quo fuerat enutritus, conferre aliquid ad sanitatem sperabat. Sed in itinere magis ac magis morbo affectus, relicta vxore prægnante, obsignatoque testamento in villa quæ Longa dicitur, VI. Kalen. Nouembris è vira decessit, Religiosus princeps, & qui liberalitate simul iustitiaque præstaret: fuit quoque in bellis audax & manu promptus. Morauos ac Bohemos armis subegit: Polonos late vagantes intra regnum suum coercuit. Magna de se Christianæ Reipublicæ promittere videbatur, nec minora populi de sua virtute conceperant: pulcherrimæ spei satisfieri breuitas vitæ non siuit. Repente occidit, quæ breui ad summum potentia creuerat: neque enim biennio toto imperauit.

Statura eius procera fuit, neruosum & validum corpus, facies terrifica, more gentis erasa barba, superius labium intonsum: vestem haud splendidam, baltheus auro grauis cinxit: nec vnquam lateri defuit ensis. Corpus eius in Alba reconditum est. Cognita Regis morte conuenientes Hungari, indignum ac periculosum existimantes, tantum regnum vnius fœminæ iudicio subiacere, Reginam magnis precibus hortantur Vladislaum Poloniæ Regem, qui populum armis tuetur, sibi vt virum asciscat. Consentit mulier ea conditione adiecta, ne quod filio præiudicium fiat, si masculum pariat, legantur in Poloniam prælati Ecclesiarum & Principes regni natu & auctoritate maiores: quibus iter agentibus, Vladislaus posthumus nascitur: qui mox vt in lucem prodiit, apud Albam regalem & baptismum Christianæ fidei signaculum, & militiæ cingulum, & sacram Vngariæ coronam (quam mater penes se habuit) eadem die accepit. Inde sublatus in tutela Friderici Cæsaris duodecim ferme * annis fuit: cui mater & ipsum & coronam commendauit. Legati, quamuis prohibente regina, Vladislaum adire: quem magnis

Vladislaus R. Vngar.

** vide Auctoris epist. 63. & 118.*

pollicitis oneratum in Hungariam traxerunt, & imposito diademate Regem salutauere quocum diu Ladislai mater vario euentu armis contendit: Hungaris in duas partes diuisis. Vlricus comes Ciliæ, dum consobrinæ studet, Ladislaoque regnum defendit, captus à Polonis diu in carcere maceratus est. Dionysius archiepiscopus Strigoniensis (qui postea cardinalatus honore donatus est) genere ac moribus illustris, vtrique Regi diadema imposuit: alteri volens, alteri coactus. Vocatus enim ad Polonum, quamuis publica fide accepta Budam petiuisset, non prius libertati suæ redditus est, quam Vladislaum in Alba coronauit. Ipse quam primum potuit domum reuersus, Polonorum conatibus summo studio aduersatus est.

Iulianus Cardinal. Iulianus cardinalis sancti Angeli ab Eugenio pontifice. Maximo in Hungariam missus, vir summo ingenio, singulari facundia, excellenti doctrina: quamuis inducias belli inter Vladislaum & Elisabeth ad certum tempus composuerit, pacem tamen efficere non valuit. *Gischra.* Regina mortua, omnes pene Hungariæ optimates ad Polonos defecere, solus Gischra Boemus rei bellicæ peritissimus, & manu promptus, Ladislai partes in Hungaria tutatus est: qui sæpe cum parua militum manu ingentes Hungarorum Polonorumque copias vicit, fudit, deleuit bisque Iohannem Huniadem magnis exercitibus cinctum castris exuit, *Iohannes Huniades.* hic Iohannes natione Valachus fuit, haud altis natalibus ortus: sed ingenio dextro, & animo sublimi, & virtutis amator: multa cum Turcis secunda prælia fecit, & hostium spolijs Hungarica templa ditauit, primusque omnium apud Hungaros Turcorum acies & frangi & vinci posse monstrauit.

Quibus ex rebus excitatus Vladislaus & ipse prælium cum Amurate Turcorum imperatore committere non dubitauit, de quo postea suo loco dicemus. Fœdus inter Fridericum Imperatorem, & Vladislaum qui se Regem Hungariæ appellauit, Iulianus cardinalis ea lege composuit: vt liceret Imperatori Hungaros coercere, si quid in Austria Stiriaue damnum inferrent. Idem permissum Vladislao est in Friderici subditos, Hungariam infestantes.

Guncium oppidum in Hungaria est, Stiriæ atque Austriæ proximum: hoc latrones occupauere, & pleraque circumiecta castella: ex quibus in Austriam profecti, magnam vim pecorum atque hominum abegerunt. Motus ea re Fridericus, comparato raptim exercitu in Hungariam traiecit, munimenta expugnauit, ex latronibus octoginta furca suspendit. ** hoc vide auctoris epist. 78. & 81. & 93. & 95. & 134.* Cum cecidisset in bello Vladislaus, conuentus Hungarorum apud Pestam * habitus est: locus hic trans Danubium Budæ opponitur, neque muris cinctus, neque magnificis domibus exædificatus, villæ speciem gerit. Hic Ladislaus Alberti filius communi procerum consensu Rex designatur: suisque deinceps auspicijs in Turcos pugnare cepit, nec tamen feliciora eius prælia quam Poloni fuerunt. Iohannes Huniades regni gubernator assumptus, absente Rege prouinciam (vt aiunt) in virga ferrea gubernauit: nec dum Rex affuit, minor eo habitus est. Hic prostratis apud Albam Turcis (quemadmodum in rebus Rascianis referemus) breui tempore superuiuens, morbo extinctus est, ferunt eum cum ægrotaret, noluisse Dominicum ad se corpus deferri, indignum esse aientem, *Serui domum intrare Regem*: iussisse sese, quamuis deficientibus viribus, in templum vehi: ibique de more Christiano confessum, diuinam Eucharistiam suscepisse, atque inter sacerdotum manus Deo animam reddidisse.

Felix spiritus qui tantæ rei, quanta gesta est apud Albam, nuncius atque auctor migrauit in cælum. Ladislaus qui ex tutela iampridem Imperatoris emissus, & in paterna regna receptus, Turcorum metu ex Hungaria in Austriam se contulerat, audita Turcorum strage, & gubernatoris morte (quo cum Ciliæ comes apertum gerebat odium) impellente ipso comite, qui veluti sublato æmulo lætabundus id nuncij audiuerat, rursus in Hungariam rediit: sed dum apud Albam spolia Turcorum & interemptorum hostium cadauera inspicit, comes ipse (cuius caput erat à Rege secundum, & qui iam solus tanquam Regis auunculus leges Hungaris præscribebat) à Ladislao Huniadis filio in castro Regio obtruncatur: inde necem consecutus, vnde sperauit imperium. Offensus ea re mirum in modum regius animus, dolorem tamen suppressit: nec dubitauit auunculum iure cæsum fateri Cadauer defuncti in Ciliam missum est: Rex Budam se contulit: vbi secutos curiam Huniadis filios in carcerem rapi iussit, percussoremque comitis Ladislaum natu maiorem capite plecti. ** Vide Auctor. epist. 124.* Matthiam captiuum duxit in Austriam, & profectus in Bohemiam, eum pone sequi mandauit. Ipse paucos dies Pragæ moratus, siue morbo pestifero * (vt plerique tradiderunt) seu veneno (vt alij affirmant) [illegible] :obijt

[illegible]

obijt diem: nobilissimus sanguis paterna origine ac materna ex Imperatoribus ortus. Matthias qua die Rex clausit oculos, eadem Pragam applicuit, quem Georgius gubernator in custodiam suam recepit. Corpus Ladislai apud proauum Karolum quartum Romanorum Imperatorem in arce Pragensi atque in æde sancti Viti reconditum est. Defuncto Ladislao Rege, Hungari ad eligendum successorem ad Kal. Ianuarias diem constituūt. Proceres apud Budam frequentes conueniunt. Inter quos Michael Rylagi * magna militum stipatus caterua præsto adest, XXII. millia equitum, peditum, VII. millia eum secuta feruntur: quibus statiua in Pesta fuerunt. Michael frater coniugis Huniadis & Matthiæ auūculus fuit: cui propter necem Ladislai nepotis cum plerisque regni Baronibus accerrimæ simultates erant. Hiis potentia eius haud paruum ingessit terrorem: neciam perculsa tu metu concio, liberam Regis electionem futuram arbitrabatur. Michael vero conuentum adiens, non se idcirco armatos adduxisse ait, vt vim congregatis inferat; sed vt eos deterreat, si qui sint qui libertatem Principum ac popularium in assumendo Rege perturbare conentur. Illud tantum se veluti vnum ex regni accolis monere, vt Iohannis Huniadis beneficia meminerint, qui vnus omnium Turcorum arma ab Hungarico regno depulerit, clarasque genti victorias pepererit. Indigna suis meritis præmia reddita. Ex filiis eius alterum crudeliter occisum, alterum in Boemia captum seruari: posse Barones memoriam Iohannis extollere, Matthiam ex captiuitate redimere, atque in eius regni fastigio collocare, quid pater sua virtute seruasset: neque ferendum, vt ad exteros ea potestas deferatur, parcere se omnibus, qui nepoti fuissent Insidiati: Regni salutem ante oculos ponere: si quem prouinciæ vtiliorem esse arbitrentur, nihil obstare, quo minus melior eligatur. Fuit res aliquamdiu anceps, cum Baronum sibi quisque timeret. Postremo reconciliatione inter proceres facta (cuius auctorem Ioannem sancti angeli cardinalem, virum doctrina & moribus excellentem, qui tum Legatum agebat Apostolicum, tradidere) Matthias octo & decem natus annos nono Calen. Februarij inter XL. millia virorum, qui medio in Danubio tum glacie constricto impatientes magni secreti electionis exitum expectabant, Rex acclamatus. Nunc quisquis hæc legis, & futura prædicito: singulare prorsus humanæ inconstantiæ documentum ex duobus adolescentulis ætate moribusque pene paribus. Alter ex regio solio, dum nouæ nuptæ thalamum exornat, defertur ad tumulum: alter dum capitale iudicium trepidus manet, ex carcere vocatur ad regnum. Libertas eius ex gubernatore Bohemiæ sponsalicijs atque aliis pactionibus empta refertur. Mirabile, quod matrem repentina lætitia non exanimauerit, cum tot cladibus afflicta prius Regem appellatum audiuerit, quam vinculis exemptum.

Matthias Coruinus R. Vng.

Zylagi.

In parte Hungariæ quæ trans Danubium in Septentrionem porrigitur, & nunc Sepusium vocant, olim Gepidæ consedere. Insignis latro Examites, natione Bohemus, Hussitarum pestifera labe infectus, milites prædandi cupidos vndecunque ad se venientes, benigne collegit, eosque fratres appellauit: vniuersam regionem illam tributariam sibi reddidit, exædificatis munitionibus locis oportunis, ex quibus modo in vnam, modo in alteram partem discurrere posset: prædas in fine cuiusque mensis viritim diuisit. Ex quibus non plus accepit, qui totum mensem, quam qui diem vnam ante diuisionem in castris fuit numero fratrum ascriptus. Id sibi ex Euangelio præceptum affirmauit, quod in vnica Domini laborantibus, & qui prima hora, & qui XI. venerant, æquam mercedem promittit. Hæc societas cum longe lateque rapinas ageret, & iam quinque millia pugnatorum in armis haberet, indiesque cresceret, non aliter dissipari potuit quam duce ipso Axamite ad stipendia Ladislai Regis vocato.

Sepusium. Examites latro. Vid. auctor. epist. 162.

CAPVT II.

DE TRANSYLVANIA, ET WALachia.

TRANSILVANA regio est vltra Danubium sita: quam Daci quondam incoluere, feroces populi, & multis Romanorum cladibus insignes, nostra ætate tres incolunt gentes, Teutones, Siculi, & Valachi. Teutones è Saxonia originem habent, viri fortes & bello exercitati: à septem ciuitatibus quas inhabitant, Sibemburgenses patrio

Walachi.

sermoné appellati. Siculi Hungarorum vetustissimi creduntur, primi omnium, qui ex Hũgaria veteri in hanc prouinciam venerint. Eam ob causam, quamuis agros suis colunt manibus, ac rure viuentes greges pecorum pascunt, nobiles tamen appellantur. Et concurrentes inuicem alter alterum *Generosum dominum* salutant. Nec tributa pendunt, nisi quo anno Rex Hungariæ coronatur. Tunc quot sunt patresfamilias, tot boues Regi tradunt: quorum numerum supra LX. millium esse ferunt. Iussi vero in bellum exire, nisi pareant, capitali poena plectuntur: bona fisco applicantur. Walachi genus Italicum sunt: quemadmodum paulo post referemus, paucos tamen apud Transiluanos inuenias viros exercitatos, Hungaricæ linguæ nescios. In hac prouincia oppidum fuit, quod Bistricium vocauere, regiæ coronæ subiectum.

Bistricium.

* al. Zylagi.

Paul. Vergerius.

Id Ladislaus Rex cum Viennæ ageret, Ioanni Huniadi dono dedit. Tulerunt id ægre oppidani, diuque restiterunt: coacti tamen imperata fecerunt, at mortuo Ioanne, eiusque filio Ladislao Budæ occiso, Michaelem Rilagi, * qui pro Matthia altero Ioannis filio regnum petebat, turpiter reiecerunt. Ille indignatus quamprimum Ladislai regis mortem accepit, eo cum exercitu rediit, vi oppidum expugnauit, rebellium ciuium alijs oculos eruit, alijs manus amputauit, aliis necem gladio intulit, oppidum incendio deleuit. Ingressi sunt paulo post Transsiluaniam Turcorum circiter tria millia, prædamque magnam abegerunt pecorum atque hominum. Quos insecuti Sibinienses, & ipsi Teutones, ad internitionem vsque deleuerunt; victoresque præda recuperata domum rediere. Vix ciuitatem introierant, cum Michael ex alia parte haud paruas ducens copias affuit, ciuitati exitium parans, quæ Bistricensibus aduersum se opem tulisset. Sed cum Sibinienses intra munitissimam vrbem se continerent, frustratus desiderio suo minabundus recessit. Apud Hungaros obijt ætate nostra Paulus Vergerius Iustinopolitanus, græcis ac latinis literis apprime instructus: cuius plura extant opera ab eruditis probata.

* Zylagi.

Arrianus, qui Alexandri Magni gesta græco sermone conscripsit, latinus ab eo redditus est, hortatu Sigismundi Cæsaris. Scripsit de ingenuis moribus, græcas ac barbaras amicitias comparauit aduersus Malatestam, qui Maronis statuam in foro Mantuano deijci iusserat, nobilem inuectiuam edidit, ex Hungaris, qui studia humanitatis secuti æuo nostro claruerunt, duos nouimus: Ioannem episcopum Varadiensem, qui regni cancellariam obtinuit: & alterum Ioannem eius ex sorore nepotem, qui sub Guarino Veronensi græcas ac latinas literas didicit: nec minus versu quam soluta valet oratione, horum tamen originem Sclauonicam ferunt. Scientiam iuris plurimi professi sunt: inter quos Dionysius excelluit gente Canysia natus, qui Strigoniensem sortitus ecclesiam, honorem quoque cardinalatus (vt ante diximus) emeruit. In re militari Nicolaus Wayuota Transiluanus, Michael Vrsatius, & qui Calisium inuasit, Pangracius nomen adepti sunt. Nunc clarus habetur Michael Rilagi,* ex aliena ruina magnus. Ioannes Huniadis, cuius nomen cæteros obnubilat, non tam Hungaris quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit. Walachiam perquam lata regio est, à Transsiluanis incipiens, vsque in Euxinum protensa pelagus, plana ferme tota, & aquarum indiga. Cuius meridiem Hister fluuius excipit, septentrionem Roxani occupant, quos nostra ætas Ruthenos appellat: & versus fluuium Thiram Nomades Scytharum genus, quos Tartaros hodie vocitamus.

Hanc terram incoluerunt quondam Gethæ: qui & Darium Histaspis filium turpi fuga repulerunt, & Lysimachum regem viuum in potestatem pertraxerunt, & Thraciam pluribus cladibus affecerunt. Postremo Romanis armis subacti ac deleti sunt: & Colonia Romanorum quæ Dacos coherceret, eo deducta duce quodam Flacco, à quo Flaccia nuncupata: exin longo temporis tractu corrupto (vt fit) vocabulo Valachia dicta, & pro Flaccijs Valachi appellati, sermo adhuc genti Romanus est, quamuis magna ex parte mutatus, & homini Italico vix intelligibilis. Inter Valachos tempestate nostra duæ factiones fuere: altera Danorum, altera Dragularum: sed hij cum Danis impares essent, atque ab illis multifariam opprimerentur, Turcos in auxilium vocauere: quorum armis adiuti Danos pene ad internitionem deleuerunt. Danis vero Ioannes Huniades Hungarorum imperio fretus opem ferens, non tam illos restituit, quam sibi ipsi claritatẽ & opes acquisiuit. Quippe qui Danorum agros ex potestate Turcorum ereptos, & sibi & posteris perpetua possessione retinendos occupauit. Valachi & insulas Histri accolunt, inter quas Peucen apud veteres fama notam, & in Thracia quoque sedes habent. Valachorũ pars Turcorum

imperio,

imperio, pars Hungaris paret. Non me latet difficillimam esse prouinciarum descriptionem, quando & auctores ipsi, quos imitari oportet, non solum varii, verum & inter se contrarii ac magnopere dissentientes inueniuntur, & ipsarum prouinciarum limites pro dominantium auctoritate ac potentia sæpenumero commutantur. Nam quæ prouincia latissima quondam fuit, ætate nostra aut extincta est, aut permodica. Cōtra vero quæ nulla vel minima extitit, nunc latissimam florentissimamq; videmus. Longobardiam ac Romandiolam non cognouere maiores: nostra tempora Insubriam, Emiliam, ac Flaminiā prorsus ignorant. Macedoniam sub Æmathione Rege (à quo Æmathia cognominata) perangusti clauserunt termini. Virtus postea Regum & gentis industria, subtractis finitimis populis longe ac late protendit. Dent igitur veniam (æquum censeo) si qui mea scripta legentes non eos locorum terminos offenderint, quos ipsi vel mente sua conceperūt, vel apud alios inuenerunt, quæ ab aliis accepimus, seu antiquis seu nouis autoribus incorrupta referimus: quamuis non est propositi nostri geographiam edere, licet aliquando historia ipsa quam scribimus, locorum aliquam significationem requirit: sic enim clarior redditur.

CAPVT III.

DE THRACIA, ET IN EA BYZANTIO.

POST Valachos igitur & Hungaros, de quibus sermo habitus est: Thraciensium res gestæ sese offerunt. Thraeia vero (vt plerique autores tradunt, ipsique præstantiores) amplissima prouincia est, longe lateque patens. Cui ab Oriente Euxinum pelagus ac propontis occurrit, à meridie Ægeum mare, & Strimon fluuius, simulque Macedonicus ager. Septentrionem Hister claudit, occidentis oram cum Peoniæ montes, tum Pannonia, & Sauus excipit amnis, In qua sententia & Plinium Veronensem fuisse video, & Strabonem ipsum, qui iuga montis Hæmi Thraciam diuidere mediam affirmat. Idemque Dardanos, Triballos, Mysos incolere Thraciam non ambigit. Triballos autem eos coluisse campos, in quis vel Rastiani modo vel Seruii sedes habēt, nemo negabit, qui scripta veterū præsenti rerū statui coaptauerit. Mysi vero pōst Triballos ad orientem vsq; in Euxinū protenduntur, inter Histrū & Hæmum montē habitacula sortiti. hos hodie Bulgaros appellant. Post quos maritima loca versus meridiem ad Hellespontū vsq; Romania est, natio græca, quānis olim barbara fuerit: & iterum nostro tempore deleto Græcorum imperio, dominantibus Turcis in barbariam redit. Huius prouinciæ metropolis est Bizantium, Agios prius appellata. Lacedæmonii eam condidere duce Pausania, quibus Apollinem consulentibus, vbinam sedes quærerent, mandasse oraculum memoriæ proditum est, vt contra cæcos habitationem locarent. Cæcos autem Megarenses appellauit Calcedonis conditores. Qui cum prius in Thraciam nauigassent, situmq; vbi postea Bizantium ædificatum est, cōspexissent; omissa tam locuplete ripa, tenuiorem è regione in Asia delegissent. Hæc Strabo. Constantinum vero Imperatorem cognomine Magnum, cum statuisset imperii sedem ex vrbe Roma in Orientem transferre, quo facilius Parthorum excursiones compesceret, tradunt Ecclesiastici autores in Troadem profectum, ibi regiæ vrbis fundamenta iecisse, vbi quondam Agamemnon cæterique græcorum principes aduersus Priamum regem fixere tentoria. Sed admonitum in somnis à Christo saluatore, locum alium designante, cæptum opus, cuius diu mansere vestigia infectum reliquisse: atq; in Thraciam nauigantē Bizantium petiuisse: cumque sibi locum diuinitus ostensum dixisse: mox vrbem ampliasse, noua mœnia erexisse, sublimes excitasse turres, magnificentissimis tum priuatis tū publicis operibus exornasse, tantumque illi decoris adiecisse, vt altera Roma non immerito dici posset. Scriptores, qui florentem videre, Deorum potius in terris habitaculum quam Impratorum putauere. Nomen vrbi nouam Romam imperator indidit: sed vicit obstinatio vulgi, vt à conditore potius Constantinopolis vocaretur. In hac vrbe multa sub Imperatoribus Episcoporum concilia celebrata, multæ suppressæ in Christiana religione insurgentes hæreses. multæ etiam inuentæ. Inter quas ea diutius mansit, quæ de processione sancti Spiritus, quamuis in pluribus agitata ac reiecta conciliis, ad nostram ætatem vsque perueniens, denique sub Eugenio quarto Pontifice Maximo in Florentina Synodo (quemadmodum suo loco dicetur) non solum à Latinis, sed ab ipsis etiam Græcis damnata explosaque est. Verum quamquam Ioseph Patriarcha & Ioannes Imperator gentis eiusce cum Latina Ecclesia concordibus animis fidei symbolum

Bizantium

Constantinopolis.

decantauerint, Constantinopolitana tamen Ecclesia credere, quod Romana sentiret, velut nephas duxit. Obierat in Florentia Patriarcha, qui vnioni consenserat: nec imperator domum reuersus diu superuixerat. Constantinus qui ei successit, siue deceptus, siue sponte sua insaniens, haudquaquam vnioni consentiens videbatur: Et iam Gregorium patriarcham priori suffectum, quod ad veritatem fidei ambularet domo pepulerat, ecclesiastica bona inuadens. Miserat eo Nicolaus pontifex Romanus Isidorum episcopum Sabinensem vniuersalis Ecclesiæ cardinalem, virum industrium, & qui Ruthenorum Ecclesiam iam dudum rexerat; percontarum quanam ratione Græcanica natio legatorum suorum conuenta reiiceret, cum Latinis Florentiæ habita. Iam illc imperatorem eiusque Senarum in rectam viam pellexerat: cum Turcorum bellum duce & autore Mahomete veluti repentina tempestas in Constantinopolitanos emersit, de quo paulo post suo loco dicetur.

CAPVT IV.

DE TVRCORVM ORIGINE, ET BELLIS IN HVNGARIA: & occupata per eos Constantinopoli.

Teucri, pro Turcis.

Video complures ætatis nostræ non autores aut poetas duntaxat, verum etiam historicos eo errore teneri, vt Teucrorum nomine Turcos appellent. Credo eos idcirco moros, quoniam Turci Troiam possident, quam Teucri coluere. Sed illorum origo ex Creta atque Italia fuit; Turcorum gens Scythica & barbara est: de cuius origine atque progressu quamuis propositum egredi videar, dicere haud alienum existimo: quando sub æuo nostro in tantum hoc genus hominum auctum est, vt Asiam Græciamque tenens, Latinum Christianumque nomen late perterreat.

**al. Piracheos* **al. Babylonis.* **al. Kenneo.*

Ea narratio res quoque Thracienses aperiet, de quibus instituturus est sermo. Turci (vt Ethicus philosophus tradit) vltra Pirricheos* montes & Tarachontas insulas contra aquilonis* vbera, id est ad septentrionalem oceanum, sedes patrias habuere: gens truculenta, ignominiosa, & in cunctis stupris ac lupanaribus fornicaria. Comedit quæ cæteri abominantur, iumentorũ, luporum, & vulturum carnes: nec abortiuis hominum abstinet, diem festum nullum colit, nisi mense Augusto Saturnalia. Romanorum Imperium audiuit magis quam sensit: quamuis Octauiano Augusto in Auro littorio* censum dedit, & id quidem sponte. nam cum vicinas vndique regiones annua illi tributa reddere animaduertisset, nouum dierum ac temporum DEVM exortum esse arbitrata, munera ei quotannis transmisit. Hæc gens (teste Othone historico & Imperatoris Friderici patruo) regnante apud Francos Pipino, à Caspiis portis egressa, cum Auaribus (quos Hungaros nostra vocat ætas) feroci pugna, multis vtrobique desideratis conflixit. Exin Pontum, Capadociamque transgressa, ad reliquas inde finitimas gentes sensim dilapsa, more latronum clandestinis quibusdam excursionibus vires sibi vendicans, occupatis quibusdam montibus & claustris oportunis, vnde per occasiones facile irruptiones fieri possent, vsque adeo emersit ac sublata est animis, vt palam iam & pati Marte aduersum finitimos de agri possessione certaret: & denique procedendi tempore non solum Pontum & Capadociam, vetum Galaciam, Bithyniam, Pamphiliam; Pysidiam, vtramque Phrygiam, Cilices, Cares, & eam Asiamque minor vocatur, ad oras vsque Ionii & littora Græci maris occupauerit; non vnum quendam principem, sed alios aliis duces & varia auspicia quasi per factiones secuti.

Orthomanus. *Orchanes.* *Amurates.*

Ex hac gente (quemadmodum Nicolaus Sagundinus, vir Græcæ ac latinæ historiæ peritissimus, ad nos scripsit) vigesimum ab hinc & centesimum circiter annum, Ottomanus exigui tum census & obscuri inter priuatos nominis, ex collectitio milite non parua manu per seditionem conflata, grassari passim, ac non solum reliquias Christianæ vexare, verum etiã homines suæ gentis armis infestis petere, & sibi subdere cœpit. Cuius conaribus orta inter Turcorum principes seditio facilem cursum præbuit. Nam illi cum sæpe inuicem laniant, accitis vndique omnibus qui pro ingenio prædæ rapinæque percupidi essent, auctoritatem breui & nomen adeptus est: oppida non pauca partim vi, partim dedit one in potestatem accepit. Oromano filius successit Orcanes, qui rem inchoatam à parte commode prosecutus, ad modum propagauit. Eum Amurates filius subsecutus est. qui duobus de Græcorum imperio disceptantibus, ab altero qui superari timebat,

in auxi-

in auxilium accersitus, Turcorum primus transiuit in Græciam: vbi consulto bellum protrahens, postquam ambos eneruatis consumptisque viribus fractos ac defessos animaduertit, versis (vt aiunt) proris, arma in eos sine vllo discrimine per occasionem conuertit. Et occupato Callipoli oppido, per opportune in Chersonneso ad Hellesponti fretum sito, cætera Græca oppida aperte petere bello, palamq; sibi & posteris Græcorum polliceri imperium non dubitauit: magnamque Thraciæ partem, nullis ferme obsistere audentibus, ditioni suæ subiecit. Is vita functus duos reliquit filios Solmanem & Pazaitem. Solmano breui è vita subtracto, res vniuersa ad Pazaitem deducta est. Qui prosperos fortunæ adeptus afflatus, vsque adeo nouelli regni fines extulit, vt Thraciam pene vniuersam, excepta Constantinopoli ac Pera, Thessaliam, Macedoniam, Phocidem, Boetiam, Atticam maiori ex parte occupauerit: Mysos quoque, Illyrios, Triballos crebris excursionibus infirmauerit. Constantinopolim vero tum omni agro, suburbanisque ac delitiis spoliauit: tum longa & perdifficili obsidione vexauit, vt ciues desperata salute de deditione agere cœperint: perissentque proculdubio, & in hostis sæuissimi potestate venissent, ni Tamerlanes ille Scytharum præpotens Rex, instar torrentis ipso incursu atque impetu cuncta prosternendo ac vastando, Pazaitem ipsum occurrere ac reluctari conantem magno prœlio & ingenti strage superatum in Asia cepisset. Hic est ille Tamerlanes, terror gentium, in cuius exercitu duodecies centena millia hominum fuisse traduntur: Xerse ac Dario maior, quorum copiis siccata flumina prodiderunt. *Iram* ipse se *Dei* vocitauit: nec nomini crudelitas defuit. Multas ac præclaras Asiæ vrbes deleuit, homines tanquam pecora trucidauit, non ætati, non sexui pepercit: Damascum nobilissimam Syriæ vrbem diripuit atque incendit: Pazaitem catena vinctum prandens quasi canem sub mensa sua comedere iussit: ascensurus equum eo tanquam scabello vsus est. Post cladem Pazajte filii eius, qui complures erant, in potestatem venere Græcorum, cum periculum euasuri in Thraciam traiicere contenderent. Calapinus autem natu maior emissus à Græcis, tandem patrium regnum obtinuit. Aduersus quem Sigismundus Rex Hungariæ collaris signis prœlium iniens, tumultuose fusus; castra & impedimenta reliquit. Christianorum ingens occisio facta. Ioannes dux Burgundiæ in eo prælio captus, multo auro libertatem redemit. Calapino mortuo Orcan eius filio tenella ætate adolescentulo Moyses patruus & regnum & vitam eripuit. Qui paulo post sine filio desiderato, Mahometem fratrem reliquit hæredem. Is Valachis fortissimis & bellicosissimis nationibus trans Danubium (vt ante diximus) late dominantibus, bello attritis tributa grauia imperauit. Nonnullos in Asia Turcorum regulos armis oppressos regnis penitus spoliauit: Christianos sub imperio suo degentes, quam durissime afflixit. Mahomete mortuo Amuratem eius filium, qui per id tempus in Asia morabatur, audita patris morte in Thraciam traiicere conantem, Imperator Græcorum diu prohibuit: Mustaphamque reliquum ex Pazaitæ filiis, vt rerum potiretur emisit, & summa ope prosecutus est. Sed Mustapha pugna superato & interempto, Amurates victor vniuersum regnum consecutus, Thessalonicam illustrem Græciæ vrbem (quam tum Veneti possidebant) vi captam pugnatamque penitus diripuit: eaque victoria auctus, Epirum atque Etholiam, non obscuras prouincias, reliquo regno adiecit. Illyriorum agros vastans, oppida multa vi cepit, diripuit atque incendit.

Baiazetes. *Tamberlanes.* *Calapinus.* *Orchanes.* *Mahometes.* *Amurates.*

Vxoribus more gentis quamplurimis iunctus est: inter quas Georgii Seruiæ Despoti filiam duxit: nec diu post immemor affinitatis, aduersus eum duxit exercitum. Georgius impar Generi potentiæ, furentem veritus hostem, relicto vno ex filiis, qui cum præsidio Synderonia tueretur, cum coniuge cæterisque liberis ac gentis suæ sacerdotibus in Hungariam profugit. Expugnata est tamen Synderonia ac direpta, Despoti filio lumen ademptum. Georgius patria expulsus, diu apud Hungaros exulauit. Ioannes Huniades iam per arma clarus, sæpe cum exercitu Seruiam ingressus, plurimis cladibus Turcos affecit, eorumque duces acie conflixit. Verum quamuis Seruiæ magnam partem recuperauit, non tamen Georgio cuncta restituit: multa sibi ipsi retinuit, multa dedit amicis. Neque iniuria: cum & ipse sua virtute repulisset hostes, & Georgii suspecta fides esset; qui medius inter Hungaros ac Turcos, nunc hos, nunc illos fefellisset: In his vero quæ religionis essent, neque Romanæ Ecclesiæ auscultaret, neque Mahometis legem sequeretur. Libet (quoniam huc ventum est) huius opera ad finem prosequi. Cum male pugnatum esset in prælio Varnensi (de quo paulo post dicemus) fugiens Huniades, in Seruiam se recepit. Sensit aduentum eius Georgius: atque obuiam factus venientem

al. Smederona. *Georgius despotes Seruiæ.*

inter-

intercepit,& quasi hostẽ coniecit in vincula: nec prius dimisit, quam oppida suæ ditionis ab eo pridem occupata recepit. Nec multo postea, cum Ioannes versus Sophiam copias duceret, videreturque non parua Turcis illaturus damna, Amurati omnia Hungarorum consilia patefecit. Vnde ille admonitus maximam Christianis intulit cladem: quemadmodum suo loco referetur. Cum vero Turci Constantinopolim euicissent, atque in Seruiam ducere exercitum minarentur; secundo auxilia petens ad Hungaros transijt: & in Austriam vsque profectus Ladislaum adijt regem: grandæuus iam senex, dignus veneratu, si recta de religione sensisset: ea in eo sermonis auctoritas, ea corporis maiestas fuit. Accessit hunc Ioannes Capistranus ordinis Minorum professor, vitæ munditia, & inter prædicatores Euangelij nostro tempore insignis. Quæsiuit, *An audire se vellet.* Annuenti, quod Romana Ecclesia credit & docet exposuit. diu secum per interpretem de sacris eloquijs disputauit; vt errorem suæ gentis relinqueret, magnopere cohortatus est. Ille hoc denique responsum dedit: *Annis nonaginta vitam produxi: nec aliam religionem, quam suscepi à patribus, noui, sapientem me ciues mei, quamuis infelicem, hactenus putauere. Tu nunc, quod sæpe agitant, senem delirum efficere cupis: laqueo vitam finire malim, quam patrum traditiones relinquere:* atque his dictis è conspectu abijt. tam periculosum est religionem imbuisse damnatam. Reuersus domum cum accepisset Michaelem Zilagi, qui tum Albæ cum præsidio præerat, fratremque eius Ladislaum quadrigis vectos vrbem exisse, milites misit, qui eos vel comprehenderent vel occiderent. Michel vbi adesse hostes animaduertit, curru desiliens, equum qui pone ducebatur ascendens, veloci fuga saluatus est. Ladislaus in quadriga repertus, multis vulneribus confossus ac discerptus interijt. Sed non impune id Georgio cessit. Cognouit & Michael paucis post diebus, illum prope Danubii ripam iter habere: aggressusque eum armatis, captiuum obduxit: cui dextræ manus duos digitos amputauit, cum se gladio defenderet. Redemptus est Georgius magno auri pondere: atque hic perfidi hominis exitus fuit. Lazarus filius post eum gubernationem suscepit, excluso fratre nomine Georgio: quem quondam Amurates excæcauerat. Is cum sorore (quam nupsisse Amurati diximus) ad opem Mahometis confugiens, frustra eius auxilium implorauit.

al. Gregorio.

Obijt deinde Lazarus: de cuius hæreditate non parua contentio exorta est. Gregorius Turcorum auxilio paternum regnum vendicare nititur. Vxor Lazari relicta Hungaricas opes implorat: nec Catecuzina Vlrici comitis Ciliæ quondam vxor, ac Georgij filia, portionem hæreditatis desperat. Ioannes Cardinalis Sancti angeli ab Hungaris inuitatus, eo profectus vt arces Rascianas, quæ Turcis in Hungariam aditum præcludunt, aut Apostolicæ sedis nomine recipiat, aut Hungaris tradi curet, rebus infectis non sine graui periculo (vix enim Turcorum manus euasit) Budam redijt. Nos amuratis opera, quæ medio cursu reliquimus prosequamur. Magnus hic vir fuit domi belloque, tam suis amatus quam nostris odiosus: cum centum millibus pugnatorum intrauit Hungariam, late populatus prouinciam, sterilis annus impedimento fuit, ne regno potiretur. Commeatus penuria compulsus redijt.

Iulianus Cardinalis sancti Angeli ab Eugenio Pontifice Maximo aduersus eum missus, Hungarorum extulit animos, & arma sumere persuasit. Exercitus Christianus vsque Sophiam ad arcum magnum profectus est. Sæpe cum Turcis prospere dimicatum, non sine Ioannis Huniadis ingenti laude, qui rum copias ductauit. Cuius nomen apud hostes adeo terrificum fuit, vt plorantibus pueris matresfamilias taciturnitatem non aliter imperarent, quam Ioannis præsentiam minitantes. Congregati tamen non paruo numero Turci, cum Christianis confligere non dubitarunt. Sed non tam felix eis pugna quam fortis animus fuit, superati virtute Hungarica, multis cæsis terga dedere. Hungari qui bello interfuere, cupiditate gloriæ res suas ampliantes, ac de magnis maiora tradentes, Imperatori Friderico superatos bello Turcos scripsere, triginta millia hostium cæsa, captaque multo plura. Cardinalis sancti Angeli sex millia duntaxat hostium in eo prælio cecidisse, suis literis affirmauit; signa militaria nouem capta; Ioannem Huniadem non ducis tantum, sed militis quoque singulari virtute vsum. Eique fides habita. Turcis & Christianorum victoria plus pauoris quam damni attulit, non Hungaricas tantum vires, sed Germanicas quoque in se commotas arbitrantibus.

vide autore epist. 44 lib.

Consternati ergo ac perculsi metu, perinde ac totus Occidens coniurasset, pacẽ petiere. Hungari qui suas vires non ignorarent, nec tam potentiæ suæ quam casui victoriam imputarent, periculosum existimantes sæpius tentare fortunam, oblatas vltro conditiones

tiones pacis non recusarunt. Induciæ belli in decem annos dictæ, iusiurandum per sua sacra ambæ partes præstitere. Despoto Seruiæ, quæ bello amiserat, reddita. Molesta ea res Iuliano Cardinali fuit: cui prosequenda victoria videbatur. Eugenio quoque Romano Pontifici nihil molestius nunciari potuit. Cuius menti nulla maior cura insedit, quam Christianæ fidei propagandæ.

Scripsit igitur Cardinali, nullum valere fœdus, quod se inconsulto cum hostibus religionis percussum esset. Vladislao Regi Poloniæ: qui eo tempore Hungariam occupabat, vii conuenta dissolueret, imperauit: iuramenta remisit. Nouum instaurari bellum cum precibus, tum minis extorsit. Ex Christianis principibus auxilia petiit: præter Philippum tamen Burgundiæ ducem neminem Christianæ religionis zelus commouit. Hic solus classem instruxit: quæ vsque in Hellespontum profecta, Turcis ex alia transitum prohibere in Europam conata est. Franciscus cardinalis Venetiarum, Eugenii nepos, cum pluribus triremibus eo missus classi præfuit. Vladislao, qui alienum regnum inuasisset, è re sua visum est, sollicitudinem belli prouincialibus non deesse. Accersitis igitur ex Polonia ac Boemia cæterisque vicinis gentibus auxiliis, coactis ex Hungaria copiis, Turcorum agros inuadere statuit. Ioanni Huniadi castrorum cura commissa, quadraginta circiter equitum millia fuisse traduntur: plerique dimidio minorem numerum prodidere. Reguli Hungariæ pontificesque quamplurimi interfuere. Iulianus sancti Angeli Cardinalis milites cruce signatos non paucos secum duxit. Iter per Valachiam receptum: deinde transito Danubio in Mysiam ventum; vt per plana & campestria loca in Romaniã transirent. Amurates hostium cognito aduentu, cum Græcis ac Turcis in Europa manentibus non satis confideret, exercitũ ex Asianis militib. comparauit. Sed augebat animum traijciendi freti non mediocris cura, qui classem Apostolicam obtinere pelagus non ignorabat. Anxio (vt aiunt) & multa voluenti animo, Genuenses quidam curas ademere: qui suis nauibus accepta pecunia transportare copias permiserunt. Locus est vbi non amplius quam stadia quinque latitudo freti continet, inter Propontidem & Euxinum pelagus: tantum est spatium, quod Europam Asiamque disterminat. Bosphorum Thracium dixere maiores, à Bizantiorum cornu sexaginta ferme stadiis distantem. Hic Amuratis exercitus transuectus est, aureo nummo vectoribus per capita tradito: quæ (si vera est fama) centum millia fuisse feruntur. Iam Christiani locum attigerant, cui Varna est nomen, cum aduentare innumerabiles hostium copias nunciatum est. Cedendum Vladislao Cardinalique videbatur: & ne circumueniri ab hoste possent, munitum montanumque locum petendum. Huniades aduersari ac resistere: Turcorum se nosse vires dicere, *Famam semper maiorem esse. Quod si Turci omnes adsint, Hungaris tamen impares fore. Illos aurea & discolori veste, Hungaros ferro atque ære fulgere. Christianum agmen & stare paratum & sequi, nec turba nec sarcinis prægrauare, intentum quo dux non modo signet, sed etiam innuat. Contra si Turcorum mores inspiciantur, feminas magis existimari debere quam viros. Si fugiat exercitus Christianus, quem Rex Hungariæ ducit, in quo Legatus Apostolicus adest, in quo tot nobilissimi proceres militant, nunquam deinceps Hungaris contra Turcos futurum animum.* Vicit Huniadis sententia: expectati hostes. postera die visi maioris exercitus speciem præbuere, quam fama ipsa vulgauerat, siue quod metuentibus omnia vero maiora videntur, siue quod Amurates in cogendo milite vulgatæ opinioni haudquaquam defuerat. Territus Huniades eo conspectu, tum primum periculi magnitudinem animo voluens, de fuga Regem admonuit. Ille ferum consilium arguens, perniciosam magis fugam quam pugnam dixit: *Commisso prælio sperari victoriam posse: sæpe minoribus exercitibus cessisse maiores. Nec tam multitudinem bellatorum, quam audaciam & ordinem præstare victoriam. Deum quoque respicere meliorem causam: præstantioremque se paucis (si modo audeant) exhibere: fugientes victoriam hosti tradere, ferendaque terga, & multam suorum cædem.* Magnifica quoque verba Ioannis pridie dicta plenus irarum Rex exprobrauit; iussisque omnibus arma capessere prælium expectauit. Amurates in proximo colle consederat, ex quo suos pariter atque hostes spectare potuit. dato belli signo, quindecim millia equitum, qui pugnam prouocarent, facto globo in Christianos impetum fecere. Singulis albæ super loricas vestes fuere, quæ vento agitatæ instar alarum præ se ferebant: totidem viridibus induti sagulis sequebantur. Aurea equorum frena multorum visa: & multis galearum argenti atque gemmarum nitor. Ipsas quoque gladiorum vaginas prægrandes vniones ornabant. Non detrectauere Christiani certamẽ. itum est ferocibus in pugnã animis. Superior acies nostra Turcos in fugã vertit, ꝗ̃plurimis primo impetu ꝓstratis; perculit ea res magno metu

Amura-

Amuratem, nihil tale verentem: fugiſſetque protinus prodito exercitu, niſi circumſtantes Satrapæ comprehenſio eius equi freno, ignauiam eius increpaſſent, fugientique comminati necem fuiſſent. Perſtitit ergo vel inuitus, iuſſiſque fortiſſimis arma ſumere, prælium inſtaurauit. Pugnatum eſt ſumma contentione pluribus horis, nunc Chriſtianis, nunc Turcis propinquiorem victoria ſeſe præbente. Cadebant hinc atque inde quamplurimi, plures ex Turcis; quorum corpora parum tecta facile ſagittæ enſeſque penetrabāt. Poſtremo cum nouus in hora hoſtis incedere, & ſauciorum loca integri occuparent; non tam virtute, quam numero ſuperati Hungari paulatim referre pedem cepere. Tum Vladislaus cum globo ſuorum, quos erga ſe non minus fortes, quam fidos habuit, ex Polonia, vt hoſtes ex acie victores diuerteret, Chriſtianiſq; animum redderet; in tumulum (quem teneri ab Amurate diximus) circumiectoſque vndique currus impetum fecit. Ibi noua pugna commiſſa: nouus iniectus Amurati pauor. Trepidatum totis caſtris: nec iam conſiſtendi animus aderat. quod ſi Huniadi par animus ac Regi fuiſſet, & arridenti fortunæ dediſſet manus; haud dubium quin ea dies & Amurati vitam, & poſteris eius imperium Græciæ abſtuliſſet. Verum ipſe vt primum cedere Chriſtiana ſigna conſpexit, cum decem millibus Hungaris ac Valachis ex acie ſe ſubtraxit, atque inſalutato Rege, nutante adhuc victoria, fugam arripuit. Fortaſſe rei militaris perito nulla in pugna ſalus viſa: & ſaluare aliquos, quam perire omnes maluit. Poloni acceptam eo prælio cladem, Huniadis vecordiæ atq; ignauiæ tradiderunt: ipſe ſua conſilia ſpreta conqueſtus eſt. Vladislaus ſuæ forti dimiſſus, dum fortiter circa munimenta hoſtium pugnat, quo deiectus obtruncatus eſt. Caput eius haſtæ infixum per Græciam atque Aſiam in ſignum victoriæ populis oſtentatum: Poloni ad vnum cæſi omnes, direpta caſtra, & quæ munitiones curruum tuebantur, necati. Epiſcopi & proceres Hungariæ qui aderant, eadem calamitate oppreſſi. Iulianus cardinalis dum fugit amiſſo prælio, cum iam hoſtes euaſiſſet, Hungarorum perfidiam euadere non potuit. Potum equo dantem apud ſtagnum forte repertum, latrunculi quidam nouere: & arbitrati pecuniam apud eum eſſe, deiectum equo necauerunt, & ablatis veſtimentis nudum cadauer ferìs ac volucribus dimiſere. Hic exitus viri fuit, magni certe & admirabilis: in quo neſcias doctrina maior, an eloquentia fuerit: grata hominis præſentia, blandi mores, vita in omni ætate nitida, religionis zelus, qui omnia pro Chriſto & mortem ipſam ferre ſuaſerit. Huniadem (vt ante diximus) fugientem Deſpotus Seruiæ cepit. Poloni Regem ſuum iam peracto bello pluribus annis viuere crediderunt: captum non interfectum arbitrati. Cardinali Venetiarum eius culpa cladis magna in parte imputata eſt: qui neque fretum (vti par fuerat) cuſtodiuit, neque tranſuectos hoſtes Chriſtianis ducibus (quod ſecundum fuerat eius officium) nunciauit, de numero cæſorum minime conſtat. Illud exploratum eſt, longe plures ex Turcorum acie cecidiſſe: cæterum pro numero copiarum longe maius damnum Chriſtianis illatum. Victor Amurates neque fugientes hoſtes inſecutus eſt, neque gloriabundus inter ſuos magnifica verba iactauit, neq; (vt ante aſſueuerat) hilarem vultum oſtendit. Interrogatus quidnam triſtior eſſet, & cur non victis hoſtibus exultaret: *Nollem*, inquit, *hoc modo ſæpius vincere.* Iubenſque vaſa colligi, copias quæ ſuperfuerant domum remiſit. Ipſe Adrianopolim reuerſus Deo ſuo, quæ pro victoria fecerat, vota perſoluit. Exin voluens animo regni curas veræ felicitatis expertes eſſe, inconſtantiam quoque fortunæ veritas (quæ nulli perpetuo bona eſt) accerſitis prouinciarum maioribus, Mahometem ex liberis ſuis natu maiorem pro ſe Regem conſtituit. Ipſe priuatam deligens vitam, in Aſiam profectus cum paucis ouj ſui comitibus, religioni cuidā ſolitariæ ſeſe addixit. Caliba ſſa inter Satrapas Turcorum opibus & auctoritate maior, Maumeti qui nondum per ætatem aptus eſſet imperio, gubernator datus: reliqui regis filij, ne quas regno turbas excitarent, more gentis necati ſunt. Felicius apud Turcos priuatis quā Regibus liberi naſcuntur. Effluxit deinde non paruum tempus, in quo nec Hungari Turcos, nec Turci Hungaros armis laceſſere præſumpſerunt. Sua quenque calamitas domi attonitum tenuit. Cruentiſſima Varnenſis pugna vires vtriuſque partis eliſerat. Nec Turcis, neque Hungaris rex bello idoneus erat: Hos Huniades, illos Caliba ſſa alieno nomine gubernauit: ferocior Huniades, reique militaris peritior, ignominiam Varnæ acceptam obliuiſci non poterat. Vnde dies noctéſque meditabatur, quonam pacto abolere infamiam, & reſarcire damna maxime poſſet. Spem bene gerendæ rei Turcorum quies præbuit: qui iam pridem nullum belli apparatum oſtenderant; vires illis atque animos defuiſſe ratus, tempus idoneum exiſtimauit, in quo priſtinam recuperare gloriam poſſet, Turcoſque peſſundare: quibus ſi adſint exercitus, imperatorem tamen prorſus defuturum arbitrabatur. Nec magis exiſtimandum exercitum ſine duce, quam ducem exercitu carentem.

Varnenſis clades.
Vide etiam Auctoris epiſt. 52. &c.

tem. Coactis itaque repente copiis ex Hungaria, accersitis Bohemorum auxiliis, mercenariorum quoque militum non parua manu coacta, ducere exercitū in Turcos statuit, quos prius aggredi ac conficere credidit, quam nouissime ex Hungaria nunciaretur. Eam rebus gerendis solertiam ac celeritatem adhibuit. Consilium eius Gregorius Despotus Seruiæ (vt ante diximus) Turcorum ducibus patefecit: Magnumque genti periculum imminens, maius ostendit. Perculsi eo nuncio Turci, quid agerent, non satis intelligebant. Amurates iam senior religioni addictus, regni curas abiecerat. Mahometes ætate minor, tantam belli molem ferre posse non credebatur. Callibassæ defuturam obedientiam putabant: qua nihil est in bello magis necessarium. Trepidare igitur, ac æstuare, modo huc modo illuc mentem conuertere: nullum consilium satis placere. Hærentibus in deliberatione Satrapis, nihil tandem salubrius visum, quam reuocare ab ocio Amuratem. neque enim veterani militaturi sub alio credebantur, nec fortunam belli sub alio cunctandam arbitrabātur, quam sub eo vincere consuesset. Calibassa eius sententiæ auctor fuit: in qua re Mahometis animum vehementer offendit, cupientis in ea expeditione sese virum ostendere, verentisque ne imperium amitteret, si pater iterum regnum assumeret: vt sunt hominum mutabiles voluntates. Missi ergo legati Amuratem reuocauere. qui comparato mox exercitu in hostem profectus, non aliter quam si ad prædam pergerent, alacres milites duxit. Iā Huniades cum copiis Sophiam transierat: prostratisque qui occurrerant locorum præfectis, hostiles agros late populatus, loco qui Basilia vocatur, castra posuerat: eum aduentarent Amuratis copiæ nunciantur. Non expectauit Huniades prouocari: prior ipse pugnam iniit. Commisso prælio anceps diu certamen mansit. Qua parte pugnauit Huniades, fusi hostes terga dedere, nec parua strages ed.ta: pari modo & Amurates in cornu suo victor Hungaros fudit.

Postremo cum victor victorem incurreret, non tulerunt Christiani Turcorum impetum: qui quanquam virtute præstarent, numero tamen superati, non tam victi quam fessi compulsi sunt cedere. Huniades postquā suos neq; minis, neq; precibus sistere potest, cum paucis ex bello profugit. Multi Hungariæ proceres, & nonulli Ecclesiarum Episcopi in eo prœlio cecidere. Gregorius miles ad internitionem cæsus: nec tamen pauciores ex Turcis interiere. Emptam multo sanguine victoriam Amurates domum retulit: nec diu postea relicto Mahometi regno (quemadmodum prius destinauerat) mortem obiit. Corpus eius more maiorum in Prusa sepultum. Ea est Bithyniæ ciuitas, & Asiatici regni caput. Paulo antequam obiisset, Amurates vxorem duxerat filiam Sponderbei * nobilis in Penderacia satrapis: ex qua natum filium nomine Chialapium * sextum agentem mensem *al. Scanderbeg. Calibassæ moriens commendauit. Ille Mahometis gratiā initurus, & matrem & puerum *al. Chialpinum. ei prodid t. Mahometes accersitis triginta (vt aiunt) matronis, quæ puerum recognoscerent, postquam certam Amuratis sobolem esse constitit, strangulatum matri filium reddidit, funusque regio more fraternum duxit: auspicia regni parricidio consecrans. Sunt qui Calibassam alienum puerum Chialopini nomine supposuisse ferunt; illumque pro filio Amuratis necatum: Chialapinum vero apud Constantinopolim clam educatum, post captiuram vero vrbis inde subtractum, ac Venetias ductum: & hūc esse quem Calixtus pont. Max. pro fratre Mahometis in palatio custodiri iubet. Nos veri periculum ad Græcos remittimus: quamuis multa in hisce rebus figmenta interuenire non ignoramus, & sæpe tonsoris filios regio desungi honore viderimus. Mahometes igitur defuncto Amurate gubernacula regni ex voto adeptus, instituta maiorum pro ingenio correxit, leges ipse suas domi forisq; tulit: ærarium locupletauit, noua vectigalia excogitauit, copias auxit, in proceres aut aulicos sæuire contumeliariue cœpit. *Mahometes III.* Hic est ille Mahometes qui Constātinopolitanis (vt supra innuimus) bellum intulit: de quo nunc referre quæ accepimus, haud alienum fuerit. Voluerat iam pridem animo Mahometes, quonā modo Constantinopolim sibi subigere posset: neque ad suam gloriam pertinere arbitrabatur, vrbe in medio Turcorum sitam esse, quæ suo imperio non pareret. *Constantinopolis obsidio & expugnatio.* Tantoque maius inde nomini suo decus accedere, si eam vrbem expugnaret, quanto progenitores sui idem conati, turpius à cœptis destitissent. Cum paucis igitur participato consilio, castellum iuxta littus ad ostium Bosphori paulo ab vrbe remotius, aliud dissimulans, incredibili celeritate extruxit atque muniuit: bellum deinde vrbi non modo ind.xit: sed contra inita fœdera, contra iusiurandum *Vide Auctoris epist. 130. & seqq.* intulit simul & gerere cœpit. Senserant eius animum Græci, diffidentesque suis viribus ad Latinorum opes confugerant, lachrimis ac fletib. auxilia expetentes. Surdæ (proh pudor) nostrorum Principum aures fuere, cæci oculi, qui cadente Græcia, ruituram Christianæ religionis reliquam partem non viderunt: quamuis priuatis quemque aut od.is aut commodi-

moditatibus occupatum, salutem publicam neglexisse magis crediderim. Mahometes interea coactis vndique copiis, mirabili apparatu, formidando impetu terra mariq; regiam vrbem aggressus, cuniculis ac latentibus fossis altissime actis, aggere late edito, ponte, qua Peram oppidum versus mare muros alluit vrbis, longitudinis ad duo millia passuum raptim exstructo, turribus ligneis eo vsque erectis, vt muros quamuis altissimos excederent, machinamentorum tormentorumque multiplici adhibito genere, oppugnata est vrbs, defensaque summis vtrinque viribus. Non paucis diebus ad extremum voce præconis totis castris inclamarum est: *Quinto Kal. Maii milites omnes ieiunium sanctificent, sequenti die in armis adsint, Vrbem extremis viribus oppugnaturi: triduo ciuitatem militum direptioni futuram.* Constituta die ieiunium ad noctem vsque seruatum. Exin lucentibus stellis inuitationes ac conuiuia passim habita, & quisque amicum, propinquum, notumque habuit. cum eo hilaris epulatus est, atque vbi satis est bibitum, tanquam se dein ceps nunquam visuri essent amplexati exosculatique simul vltimum valedixerunt. In vrbe autem Sacerdotes sacras ferentes imagines, sequēte populo, vrbem lustrare, auxilium de cœlo petere, affligere corpora ieiuniis, atque orationibus vniuersi ciues intendere. Subsecuta nocte ad sua quisque loca defendenda redire. Erant muri Vrbis & altitudine & crassitudine toto orbe celebres: sed ob vetustatem & Græcorum incuriam pinnis ac propugnaculis nudi: antemuralia vero opportune communita. In his Græci salutem posuere. Armati milites inter muros & Antemuralia pugnam sustinere decreuerunt. Triangularem pene Vrbis formam fuisse tradunt. duas partes alluit mare, nec muri desunt ad pulsandos nauales impetus idonei. Quod reliquum est, ad terram vergens post alta mœnia & antemuralia (quæ annotauimus) ingenti clauditur fossa.

Ceptum est prælium paulum ante lucem: cum miles Turcus periculi quam moræ patientior esset, ac vulnera & sanguinem prædarum dulcedine pensaret: Pugnatum est in tenebris, maiore Turcorum pernitie, in quos tela superne librabantur. At postquam dies illuxit, dato signo vndique non solum Constantinopolis, sed etiam ipsa quoque Pera, ne quid auxilii Græcis præstaret, oppugnari cœpta est. Sua cuique legioni murorum pars, ac portarum attributa: vt discretus labor fortes atque ignauos distingueret, & ipsa cōtentione decoris militum virtus magis ac magis accenderetur, pari modo & nauales socii attributas partes inuadere iussi. Admouentur Vrbi ligneæ turres: conuectant milites dolabras, falces, scalasque. Etiam elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Græci saxorum pondere prouoluunt, disiectam fluitantemq; testudinem lanceis contisque perscrutantur: donec soluta compage scutorum exangues lacerosque prosternunt. Fit strages: & iam Turci deficientibus animis languidius pugnant. Sed adest Mahometes, fortissimū quemque nominarim vocitans, vtq; in prælium redeant, adhortatur. Hos præmiis allicit: illos minis deterret. Instauratur ex integro certamen. Turci rursus subruere murum, portas quærere, innixi humeris & super iteratam testudinem scandentes, prehensare hostium tela brachiaque nituntur. Iterum integri cum sauciis, semianimes cùm expirantibus euoluuntur. Cernitur varia pereuntium forma, & plurima mortis imago. Ioannes Iustinianus apud Genuam Ligurum metropolim nobili loco natus (qui superioribus diebus solus Vrbem defendisse videbatur) in hoc certamine vulneratus, vbi fluitare sanguinem suum animaduertit, ne cæteros deterreret, medicum quærens clam sese pugnæ subtraxit. Sed Imperator vt abesse Iustinianum cognouit, quo ierit percontatur: Inuentumque rogat, ne pugnam deserat. Ille nihilo magis flexus, aperiri portam iubet, qua curaturus vulnus in Vrbem redeat. Erant enim obseruatæ Vrbis ianuæ, quibus ad antemuralia patebat iter, ne qua fugiendi facultas militi esset: ac propterea fortius hosti resisteret. fit interea remissior defensio. Quod Turci aduertentes, acrius incūbunt. At quoniam pars muri iam tormentis æneis disiecta, fossam magna ex parte oppleuerat, per ruinas ipsas scandentes, antemurale conscendunt, Græcosque loco deturbant. Porta quæ Ioanni patuerat, omnibus aperta fugam profusiorem reddit. Tunc Imperator, non vt regem decuit pugnando, sed fugiēs in ipsis portæ angustiis cum cecidisset, oppressus calcatusque obiit. In tanta multitudine pugnatorum duo tantum reperti sunt, qui se viros ostenderint, alter Græcus, alter Dalmata: Theophilus Paleologus, & Ioannes Sclanus: qui fugere turpe putantes, cum diu Turcorum impetum sustinuissent, multosque obtruncassent, denique non tam victi, quam vincendo fatigati inter cadauera hostium occubuere. Iustinianus in Peram cum diuertisset, inde Chium nauigauit, ibique seu vulnere, seu mœstitia morbum incidens, inglorius vitam finiuit, felix si in ipsis Bizantii mœnibus animam exhalasset. In ingressu portæ octingenti circiter milites ex Latinis Græcisque periere, partim vulneribus à tergo confossi,

partim

partim concursione oppressi. Et iam hostis superiorē murum tenebat, saxaque in ciues deuoluens ingredientibus suo auxilio erat. Tum subito capta vrbe, cæsis omnibus qui resistere ausi sunt, in rapinas est itum. Erat victorum infinitus numerus, in libidinem, in sæuitiam corruptior. Non dignitas, non ætas, non sexus quemquam protegebat. Stupra cædibus, cædes stupris miscebantur. Senes exacta ætate, fœminas viles ad prædam in ludibrium trahebant. vbi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset in manus rapientium, diuulsus, ipsos postremo direptores in mutuam pernitiem agebat. Dum pecuniā vel grauia templorum dona sibi quisque traherent, maiore aliorum vi truncabantur. Cumque in exercitu maximo ac dissono, ex ciuibus sociis atq; externis conflato, diuersæ linguæ, varii mores atque cupidines essent, & aliud cuique fas: nihil illicitum toto triduo in Constātinopoli fuit. Templum Sophiæ, Iustiniani Cæsaris opus, toto orbe famosum, & cui comparari alterum nequeat, nudatum sacra supellectile, ad omnes spurcitias patuit. Ossa Martyrum, quæ fuerant illa in vrbe preciosissima, canibus obiecta & suibus. Sanctorum imagines aut luto fœdatæ, aut ferro deletæ. Altaria diruta. In templis ipsis aut lupanaria meretricum facta, aut æquorum stabula. Coacti sunt serui verberibus ac tormentis, dominorū abdita scrutari ac eruere. Inuenti non pauci thesauri, quos in ipso belli principio infelices suffoderunt ciues. Quibus si pro defensione Vrbis vsi fuissent, suam fortasse vitam, & patriæ libertatem seruassent. Sed auaro in aurum nulla potestas, captiui omnes in castra deducti, pudet dicere Christianorum dedecus: dicam tamen, & posteritati tradere non verebor: quando persuasum mihi est futuros aliquando, & fortasse antequam moriar, qui tantam Saluatori nostro illatam ignominiam vlciscantur. Simulachrum crucifixi quem colimus, & verum Deum esse fatemur, tubis ac tympanis præeuntibus, raptum ex vrbe hostes ad tentoria referunt, sputo lutoque fędant, & ad nostræ religionis irrisionem iterum cruci affigunt. Exin pileo (quem Sarculum vocant) capiti eius imposito, corona vndique facta, *hic est*, inquiunt, *Christianorum Deus*. Tum lapides lutumque iactantes, miris dehonestant modis. Sed nihil hæc obsunt Deo nostro, cœlum tenenti; nec maiestatem eius quoquo modo imminuere possunt: cuius ea gloria, ea sublimitas est, ea beatitudinis perfectio, vt nec laudibus humanis extolli, nec humiliari vituperiis vllis possit. Nos ista lædunt atque confundunt: qui per ignauiam atque desidiam, dum veri Dei cultum perire sinimus, & in hoc sæculo bonum nomen, & in altero spem salutis amittimus. Post hęc conuiuatus Mahometes, cum forte plus solito adbibisset, vt sanguinem mero adderet, principes optimatesq; ciuitatis captos crudelis & sanguinarius carnifex fœde misereque iugulari iussit. Rirelucas* qui apud Imperatorem plurimum poterat, cæso ante oculos maiori filio, altero ad illicitos vsus reseruato, securi percussus est: duo alii eius filiis occiderant in bello. Isidorus Cardinalis in eo tumultu captus, cum veste mutata non fuisset cognitus, trecentis asperis sese redemit: id est genus pecuniæ ad modum leuis. Multi & Veneti, & Ianuenses, & Latinorum alii gladio cæsi sunt: quidam multo redempti auro. Insignis hic annus fuit expugnatione Constantinopolitana, tam Christiano populo fœdus ac lugubris, quam Turcorum genti faustus lætusque: qui ab ortu saluatoris Christi secundus & quinquagesimus supra millenum quadringentesimus cucurrit. Perenses vetus colonia Genuensium (qui & Galathæ nuncupantur) cognita Bizantiorum clade, priusquam rogarentur, Mahometi deditionem fecere. Muri vrbis dirnti, multorum bona contra fœdus direpta: fœminæ puerique ludibrio habiti. Calibassa, qui ad eum diem non sine Mahometis displicentia vixerat, tanquam Constantino Imperatori Turcorum consilia prodidisset, per miseros cruciatus vita erepta: ingentes quas cumulauerat opes, exitio ei fuisse traduntur, & quod Amuratem dimisso imperio ex priuata vita reuocauit ad regnum. Auctus eius pecunia Mahometes, tanto rerum successu tumēs, in Hungaros expeditionem parare cœpit, quæ per triennium circiter instructa, accersitis ex omni regno proceribus, penetratis Thraciæ montibus, cum maximis atque infestissimis copiis ad Sauum vsque flumen peruenit: centum quinquaginta millia hominum in eius exercitu fuisse traduntur: plerique tertiam partem huic numero subtraxere. Calistus tertius, qui per idem tempus Romanam cathedram sortitus erat, Ioannem Cardinalem sancti Angeli (cuius supra meminimus) præstanti virtute virum, qui Germanos in arma continet, Turcorumq; compesceret impetum, ad eas partes Legatum misit. Is promissa peccatorum indulgentia, cunctis qui contra Turcos militare vellent, adiuuante Ioanne Capistrano (qui per idem tempus Hungaris euangelizabat) cruce signatorum haud paruum congregauit exercitum, non diuitum ac nobilium, sed inopis atque incompositi vulgi. Surdæ opulentorum aures Euangelio, nec diuinus sermo principibus auditus. Contenti præsenti rerum statu potentes, futurum

*al. Kirlucas.

1452. al. 1454.

Gund. Pap. decis. 84.

Christi regnum non nisi morientes inquirunt. credula paupertas facile prædicatoribus obedit. Supra quadraginta millia signum crucis accepere, tecta magis fide, quam ferro acies, Huniades quoque non paruas copias in armis habuit. Appropinquabat spe plenus, & incredibili superbia tumens Mahometes: nec iam sibi vel montes, vel flumina obstare putabat: gloriari inter suos, Hungariam iam pene victam afferere, Latinorum Imperatorem in propinquo esse dicere, deleto græcorum imperio, Latinorum instare finem, Turcis omnia paritura: spolia ingentia promittere, Germaniam atque Italiam militum direptioni offerre: peruia cuncta Turcorum armis iactare. Sed quam gloriosus eius aduentus, tam turpis atque infamis recessus fuit. Albam ad confluentes Danubii Sauiq; sitam, paruam vrbem, oppugnare adortus obtinere nequaquam potuit, perfregit machinis priores muros: irrupere in vrbem eius acies pugnatum est interdiu noctuque: Nunc victi, nunc victores visi hostes: ad extremum vulneratus sub papilla Maometes, relictis impedimentis per noctem trepidus aufugit. Huius pugnæ seriem in historia Bohemica* comprehendimus: non est cur hoc loco latius insistamus. Auctores victoriæ tres Ioannes habiti, Legatus Cardinalis; cuius auspicio res gesta est: Huniades, & Capistranus, qui prælio interfuere. Verum neque Capistranus Huniadis, neque item Capistrani Huniades mentionem fecere in eis litteris, quas de obtenta victoria, siue ad Romanum pontificem, siue ad amicos scripsere: per summ quisquam ministerium Deum dedisse Christianis victoriam affirmauit. Auarissima honoris humana mens, facilius regnum & opes quam gloriam partitur. Potuit Capistranus patrimonium contemnere, voluptates calcare, libidinem subigere, gloriam vero spernere non potuit. Dicat forsitan aliquis, non suum illi honorem curæ fuisse, sed Dei, qui per pauperes & inermes rem Christianam saluare voluerit. Credimus huic assertioni: quamuis & Huniades ministrum se victoriæ, non auctorem dixerit. Ferunt Maometem ab eo tempore nunquam postea eius cladis meminisse, quin mentum barbamque manu demulcens, quassansque caput, ei diei maledixerit qua pugnam ad Albam conseruit.

* cap. 65.

CAPVT V.

DE MACEDONIA.

PRoxima Thraciæ ad occidentem ac meridiem coniungitur Macedonia, terrarum imperio quondam potita: quæ inter duo maria protenditur, Ægeum & Adriaticum. latus eius meridionale Thessaliæ atque Magnesiæ terga protegi, partem septentrionalem Peonia & Paphlagonia excipit: quamuis & ipse regiones in Macedonum postea iura concesserint, Macedoniæ additæ: Epirus quoque Macedoniam attingit ex Illyrica terra, altera meridiem, septentrionem altera excipiens. In Adriatico littore Dyrachium vetus ciuitas iacet, ab Chersoneso vbi sita est, nacta vocabulum: Epidamus antea dicta, & à Corcyreis olim condita. Nec procul infra Appollonia fuit, optimis instituta legibus & Augusti Cæsaris, qui Græcas ibi literas didicit, studio memorabilis. In altero littore Thessalonica est, potēs quondam ciuitas: quam cum epistolæ Pauli Apostoli, tum Magni Theodosii præceps atque implacabilis ira famosam reddidere. Indignatus enim ob cæsos in ea Iudices, alioquin clementissimus Imperator, vniuersum vrbis populum trucidari mandauit: vndecim millia virorum cæsa traduntur. Non tulit Ambrosius Mediolanensium pontifex tam immane facinus incorreptum, Imperatorem ab ingressu Ecclesiæ prohibitum subire pœnitentiam compulit: nec maximus princeps pastoris subire iudicium recusauit. Hinc lex* promulgata, vt lata super morte hominis sententia ante dies triginta non exequatur. Hanc vrbem liberæ conditionis fuisse Plinius tradit. Strabo conditorem eius Philippum Alexandri patrem affirmat: ambo eam attribuunt Macedoniæ. Andronicus Emanuelis Imperatoris Constantinopolitani filius, hanc in partem hæreditatis accepit: demumque Ioannis fratris sui odio, qui patri successit in imperio, Venetis tradidit: Amurates Turcorum (vt ante diximus) Imperator eripuit. Hic reliquam Macedoniam vsque ad montes Peoniæ, & quam modo Albaniam vocant, imperio suo subiecit. Mira rerum mutatio, & fluxa humaui imperii gloria. Hæc est Macedonia, quæ duobus inclita regibus Philippo & Alexandro, Græcia Thraciaque subacta, imperium protendit in Asiam, Armeniam, Hiberiam, Albaniam, Cappadociā, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum subiugauit. hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso, Indiæ quoque victrix per vestigia Liberi patris atque Herculis signa circumtulit. Hæc

* L. 10. C. de pœnis.

lit. Hæc eadem nostra ætate spurcissimæ Turcorum genti subiecta, tributum pendere, iugum ferre miserrimum cogitur. Magnesiam quoque ac Thessaliam nostro tempore Turcorum arma inuaserunt. Nobilissimi montes Olympus, Pieris, & Ossa. Pyndus insuper, & Othris Laphitarum quondam sedes, Turcorum Imperio parent, penes quos quinque, & septuaginta vrbes fuisse olim Plinius affirmat. Totum Peneum Turci possident, inter flumina Thessaliæ clarissimum, iuxta Gomphos hic fluuius oritur, inter Ossam & Olympum nemorosa conualle defluens: quingenta ferme stadia percurrit, dimidio eius spatii nauigabilis. In eo cursu Tempe vocant: quinque millia passuum longitudine vltra visum hominis attollentibus se dextra læuaque leniter connexis iugis, intus sua luce viridante ac labitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. accipit amnem Euroton, nec recipit: sed olei modo supernatantem, (vt dictum est ab Homero) breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas, dirasque guttas argenteis suis miscere recusans. Hæc Plinius de Peneo*. Tot Christianis bona Turcorum arma eripuere: quamuis nostram magis desidiam incusauerim. In Thessalia Regem fuisse tradunt nomine Græcum, à quo Græcia dicta sit. Helenum quoque in eodem loco regnasse, à quo Helena nuncupata est. Homerus tribus nominibus Thessalos appellauit, Myrmidonas, Helenas, & Acheos. Hic Termopilarum angustiæ, Persarum cæde insignes, Quæ licet olim Xerxis impetum tenuere, Turcorum tamen armis claudere transitum minime potuere.

Peneus fl.

*lib. 4. c. 8.

DE BOEOTIA.

POST Thessaliam Bæotia succedit ab ortu in occasum porrecta: Euboicum mare, Crisseumque sinum contingens, Thebarum claritate apud omnes ferme historicos nominata, hæc Musis natale in Eliconis nemore: hic saltus Cytheron, & Hysmenus amnis, & fontes Dirce, Arethusa, & Aganyppe. Quæ patria quondam Liberi patris atque Herculis fuit, quæ fortem produxit Epaminundam, non cedens Athenis claritate ciuitas. Ea nostra ætate exiguum castellum Thebarum est, & à Turcis proximis annis cum reliqua Bœotia occupatum.

CAPVT VI.

DE HELLADE.

SEQVITVR Hellas quæ à nostris appellata Græcia: Atten, id est, littus prisci vocauere. Mutato deinde nomine Atticam dixere. Homerus cunctos Atticam incolentes appellauit Athenienses: tum nondum ædificata forent Megara. protenditur autem Attica ex Bœotia vsque Isthmum Corinthiacum, parte sui quæ appellatur Megaris. Circa Isthmum vero vbi columna fuit: in qua hic inerat titulus in parte Peloponnesum spectante: *Hæc Peloponnesus; at non Ionia.* In parte vero Megara intuente: *Hæc non Peloponnesus est, sed Ionia.* Idem enim Attici & Iones fuere: qui cum de finibus cum Peloponnesiacis sæpissime disceptassent, hanc tandem communi consensu columnam erigi obtinuerũt. Atticam quamuis saxosam & sterilem, plerique tamen mirificis laudibus extulerunt, Deorumque domicilium esse dixerunt, loca ipsa possidentium & parentum Heroum. In hac ciuitas Atheniensis quondam nobilissima fuit, nullius indiga præconii: tanta eius superfluit claritas. Eadem nostro tempore parui oppidi speciem gerit. In eo tamen saxo, quo vetustum Mineruæ templum fuit, Arx est per omnem Græciam nominata, cum operis magnitudine, tum difficultate oppugnationis: hanc Florentinus quidam Mahometi tradidit; cùm imploratis Latinorum auxiliis nullius opem inueniret. Ruta ei ob eam rem tradita, in qua bus æuum ignobile ducat.

Athenæ.

CAPVT VII.

DE PELOPONNESO, ET ATTICA.

PELOPONNESVS Atticæ iungitur totius Græciæ arx quondam dicta. Nam præter habitantium in ea gentium nobilitatem atque potentiam, ipse locorum situs principatum designat & imperium. Multi sinus insunt & promõtoria multa, Insignes etiam & permagnæ Chersonesi, ipsa locorum varietate iocundæ, formam eius platani folio simillimã

dixere, lõgitudine ac latitudine ferme parem. Ab occasu in ortum stadiorũ mille 400. perimetros siue ambitus omissis finibus (vt Polybio placet) stadia quatuor millia continet, Arthemidorus 400. superaddit: cui & Plinius consentire videtur, Isidorũ autorẽ secutus. Idem duo maria terram ambire dicit, Ionium & Ægeum angustiæ vnde protẽdit, Isthmos appellantur: quinq; millia passuum latitudinis cõtinentes. has angustias perfodere Demetrius rex, dictator Cæsar, Caius princeps, Domicius Nero, infausto (vt omnibus exitu patuit) incepto tentauerunt. Hic Corinthus nobilis colonia fuit. Græci principes postquam Turcorum potentia in Europam penetrauit, ex mari ad mare producto per angustias muro Peloponnesum à reliqua Græcia distinxerunt. Murum Examilium appellauere. hanc prouinciam hodie Moream latini vocant. In ea Achaia continetur, Messenia, Laconia, Argolis, & Arcadia, quæ mediũ peninsulæ obtinet. Amurathes expugnata Thessalonica, subacta Bœotia, & Attica, præter Athenas, ad Examilium vsq; profectus, perterritis Græcis dirũit murum, tributumque annuum dedentibus se Peloponnensibus imperauit. At cum Hungari instante Iuliano Cardinali sancti Angeli aduersus Turcos arma sumpsissent, cõfectisq; nonnullis feliciter præliis amplius instarent, vrgerentq; hostes, Constantinus qui postea apud Constantinopolim imperauit ibique necatus est (vt ante diximus) huius prouinciæ Despotus animo auctus, & negare Turcis tributum, & Examilium instaurare non dubitauit. Ob quam rem magna deinde pecunia mulctatus est, & Examilium denuo destructum, cum victor Amurates apud Varnam Hungaros deleuisset. Deuicta Constantinopoli Albani, qui plures Peloponnesum incolebant, sumptis armis Demetrium & Thomam Constantini fratres regno deiicere annixi sunt, nobilem quendam Græculum ad regium fastigiũ assumentes. Vtraq; pars Mahometis auxilium implorauit. Illi nobilior pars visa iustior: auxilia aduersus Albanos Demetrio fratrique tradita: Albani subiacti, prioribus dominis paruere. Mahometi 12. millium aureorum tributum pensum. Thomas quamuis hæreditario iure Imperatorem se dicere posset, cuius maiores longa serie Græcorum nomini imperauerant, metu tamen Mahometis titulo abstinuit. Cum Calixtus pont. max. christianos principes in sui pontificatus initio aduersus Turcos inuitaret, existimauit Thomas Turcorum imperium procul dubio ruiturum; Mahometiq; tributum negauit. Cum vero non tam magnifica facta quam verba esse animaduertit, persoluto tributo & adiectis donis Mahometi reconciliatus est. Nunc vero (si vera est fama, quæ per hos dies allata est) violatæ fidei maiorem subire pœnam compulsus, Mahometi prorsus subiectus est, Peloponnesus tota Turcorum imperio adiecta. Egredienti Peloponnesum per angustias Isthmi ad reliquam Græciã. Strabo & Plinius occurrere Atticam tradunt, Ptolomeus Achaiã: cuius fines hoc modo describit, ab occasu Epyrum, à septentrione Macedoniam & partem Ægei pelagi collocat, ad orientem eiusdem maris terminos ponit vsque ad Sunium promõtorium, ad meridiem Adriaticum pelagus iuxta littus, quod Achelous amnis irrumpit in Corinthiaco sinu. Quod si ita est, Atticam, Bœotiam, Phocidem, Thessaliam, Magnesiam, Ætholiam, & Acarnaniam Achaia ipsa complectitur. Idem tamen Ptolomæus alio loco mediterraneas Peloponnesi ciuitates enumerans, Elicem, Buram, Helenam, Phereã in Achaia esse dicit: & propriam esse Achaiam intra Peloponnesum affirmat. Nobis qui pro nostri operis instituto res Peloponnesiacas & Atticas breuiter absoluimus, & ad occidentem festinamus, Acarnania prior occurrit inter Epyrum Bœotiamq; protensa: cui Ætholia vel coniuncta vel commixta esse videtur, hæc hodie Ducatus appellatur. Ioannes Vintimilius natione Siculus filiam suam Despoto Acarnaniæ in matrimonium dedit. ex in vexantibus Acarnaniam Turcis, ac generum obsidentibus, cum paruo æquitatu mare traiecit, obsessores inuasit, stragemque memoratu dignam edidit, nam parua manu ingentes fugauit copias, salutemque genero peperit. Qui tamen paulo postea per insidias captus à Turcis regnum amisit: Epyrum tamen adhuc eius nomine teneri ferunt.

Isthmus.

Acarnania Ducatus.

CAPVT VIII.

DE EPIRO.

EPYRVS in occidua parte ab Acroceraunis montibus incipit, protenditurq; versus orientem vsque ad Ambracium sinum per stadia 1300. Septentrionalem eius partem Ptolomæus Macedoniæ coniungi tradit. Orientale Achaiæ vsque ad hostia fluminis Acheloi, occidentale latus Ionico excipi pelago asserit. Strabo Ausonium hoc idẽ mare appella-

appellauit. In Epyro XIIII. fuisse gentes Theopompus tradidit, quarum celebratissimę Chaones & Molossi: Regnum enim quandoque tenuere prius quidem Chaones, posterius Molossi: qui propter Regum cognationem ex Æacidarum sanguine prognati mirum in modum amplificati fuerunt, penes quos Dodonæ vetus oraculum ac nobile viguit. Oram huius terræ maritimam felicem atque vberem tradidere, multęque olim vrbes & oppida munitissima in Epyro fuere: Sed propter populorum rebelliones, qui cum Romanis contenderunt, prouincia vastata est. septuaginta enim Epirotarum vrbes à Paulo Æmilio imperatore funditus euersas esse, auctor est Polybius, victis Macedonibus & Perse rege superato: Ex quibus maximum numerum viris Molossorum extitisse, & mortalium CL. millia in seruitutem redacta. Plinius Veronensis hanc cladem Macedonibus attribuit, duasque vrbes ruinæ adiicit. Credo quia Macedones Epyrotarum imperium obtinebant, vtramque gentem vno nomine Plinium comprehendisse. Apud Epyrum Actiaca pugna late memorabilis commissa est, in qua Cæsar Augustus Marcum Antonium nauali prælio vicit, & simul Ægypti reginam Cleopatram (nam & ipsa huic certamini præsens interfuit) ob quam rem victor Augustus in Ambracio sinu vrbem condidit, eique vocabulum indidit Nicopolim, id est, victoriæ ciuitatem. Ambrachij sinus ostium paulo quam stadia quatuor maius est. Circuitus stadia CCC. amplectitur: optima omni ex eius parte statio. Ingredientibus occurrebant olim à dextra habitantes græci Acarnanes, & Apollinis Actij templum quodam in tumulo ad hostium eminens, cui campus subiacuit, lucumque habens & naualia, in quibus Cæsar vndeuiginti naues decimarum nomine reposuit ab vno remorum ordine vsque triremes * adiungens. Sinistrà vero Nicopolis est, & Epyrotarum Colonia Cassiope: nostra ætas Epyrum artam appellat. Circa littus eius paucis ante annis præfectus regiæ classis nomine Villamarina * triremes Venetorum insecutus comprehendit, atque incendit. In eodem littore apud Acroceraneos montes finiri Adriæ vel Adriatici maris nauigationem, & Ionium incipere pelagus, Straboni visum est: apud quem mare Ausonium idem quod Ionium esse apparet, cum Epyri oram Ausonio ablui pelago affirmet.

*al. deciremes.

*al. Wilhelmus Marinus.

CAPVT IX.

DE ALBANIA.

QVÆ nunc Albania dicitur, olim Macedoniæ portio fuit, ad occidentem versa, in qua Dyrachium & Apoloniam fuisse prodidimus, non incelebres prisco sæculo ciuitates. Sermo genti neque Græcis, neque Illyricis notus. Credimus hoc genus hominū ex Albania quondam venisse, quæ vicina Colchidi in Asiatica Scythia memoratur: vt sæpe Barbarorum inundatio nationum Græciæ atque Italiæ prouincias occupauit. In hac terra potens Camusa fuit: qui Christianis parentibus ortus, parum tenax catholicæ fidei, ad Maometis insaniam declinauit. Sed quam leuiter Christum deseruit, tam facile Maomethis sacra contempsit. Rediit enim ad paternam legem, & quamuis vtramque religionem contempserit, neutri fidus; Christianus tamen mori quam Turcus maluit, paulo post Cōstantinopolitanam cladem morbo extinctus. Georgius Scanderbechius eius hæreditatem accepit, nobili loco natus; qui ætatem pene omnem in armis pro Christi nomine pugnando consumpsit, multas & magnas Turcorum turmas bello vicit atque deleuit, solusque quodammodo regionem illam in Euangelio Christi continuit: quamuis hodie totiens hostili ferro petita magna ex parte deserta feratur. Rex Alfonsus sæpe milites in Albaniam misit, & Troiam vrbem in potestatem receptam à Turcis defendit. Nepos Scanderbechi ex fratre, cum Turcorum patri fauens insidias patruo moliretur, ab eo captus, & ad Alfonsum missus in carcerem coniectus est. Calistus quoque Romanus pontifex in auxilia pecuniaria Scanderbechio non pauca misit. Valona in Albania non magna ciuitas est, in portu maris sita: qua breuissimus est in Italiam tractus. Hanc Baiazetes primus ex Turcis occupauit, rebellantem Amurates recuperauit. Nescio quod malum minatur Italiæ.

Camusa.

Scanderbeg.

Valonia.

CAP. X.

DE ILLYRICO.

POST Albaniam Illyricæ sequuntur gentes ad occidentem septentrionemq; versæ: hoc genus hominum nostra ætas Sclauos appellat, & alij Bosnenses, alij Dalmatæ, alij Croacij, Histri, Carnique nuncupantur. Bosnenses introrsus ad Pannoniam vergunt, septentrioni expositi. Reliqui adiacētes mari ad Timaui vsq; fontes procedunt, hinc Ausoniā,

isthinc Pannoniam intuentes. Timauus autem in intimum Adriatici maris sinum excurrit: cuius fontem matrem appellari maris Strabo prodidit. In Bosna rex gentis Dispotus Stephanus nomine (sic enim Reges appellare suos consueuere) quamuis Christi religionem sectaretur, diu tamen Baptismi Sacramento abstinuit. Sed anno superiore vocato ad se Ioanne cardinali sancti Angeli (cuius sæpe meminimus) ab eo baptismatis vnda perfusus, & sacris nostris rite initiatus, Turcis, quibus tum fœdere iunctus erat, bellum indixit. Nunc paululum nutare affirmatur. In hac regione quamplurimum Hæretici possunt, quos vocant Manicheos: pessimum genus hominum, qui duo principia rerum produnt, alterum malorum, alterum bonorum. Nec primatum Romanæ Ecclesiæ tenent, neque Christum æqualem consubstantialemque patri esse fatentur. Horum cœnobia in abditis montium conuallibus sita feruntur: in quibus ægrotantes matronæ seruituras sanctis viris, si euaserint, ad certum tempus Deo vouent: redditæ sanitati, permittentibus viris, vota persoluunt, promiscue inter monachos præfinito tempore viuentes. Hanc labem nulla sedis Apostolicæ decreta, nulla Christianorum arma delere potuerunt. Sinit ad nostram exercitationem regnare Hæreticos Deus.

Manichæi.

CAP. XI.

DE DALMATIA, CROATIA, LIBVRNIA.

IN Dalmatia Ragusæos magnis affecit cladibus Stephanus, inter Bosnenses & Dalmatas ducatum possidens, & Manicheorum veneno infectus: qui & si Christianos per insidias captos sæpe Turcis venundauerit, mittere tamen oratores Romam, & auxilia sedis Apostolicæ petere non erubuit: eius belli sumptus ex Christianis petens, quod gesserat in Christianos. Nec defuere, qui tam impijs verbis aures accommodarent.

In Croacia mulier Australis, quæ nuptias Comitis, cum esset inferior sanguine, morum præstantia & formæ elegantia meruit; dum laxandi animi gratia ex castello in castellum obequitat; subito Turcorum interuentu capta, & apud eos aliquamdiu detenta, impatientiâ tandem mariti non paruo auro redempta est.

Quærat fortasse aliquis, vbinam Liburniam dimiserimus, quam permeasse Anthenorem Italiam petentem insignis poeta commemorat. Confusi sunt admodum prouinciarum fines, nec expedire noua facile est: nedum quis vetustissima possit absoluere. Plinius Liburniæ finem initium esse Dalmatiæ dixit, & Tragurum marmore notum in ea esse. Salonam quoque Coloniam, quæ ab Iadera c. & xii. millibus passuum abfuit: Iaderam vero c. lx. à Pola distare. Ex quo fit vt inter Croatinos & Dalmatas Liburni sedes habuerint, forsitan & Croatini nouum gentis nomen, Liburnorum loca inuaserunt. Nobis hæc indicasse sufficiat. Si quis certiora desiderat, priscos euoluat auctores. Ptolemæus Liburniam & Dalmatiam atque Illyridem simul confundit; & Illyridi quidem à septentrionali plaga Pannoniam occurrere dixit, ab ortu superiorem Mysiam, ab occasu Histriam, à meridie Macedoniam & Adriaticum littus.

CAP. XII.

DE HISTRIA, SIVE SCLAVONIA.

HISTRIAM veteres Italiæ partem tradiderunt: in qua Parentium & Pola est, & Iustinopolis, quam caput Histri vocant. Inconuenienter Italiæ tamen iungitur, Adriatico sinu disiecta, & in peninsulæ modum circundata mari, qua continenti applicatur à tergo, lapidea est & montanea regio, quam prisci Albiam * vocauerunt. Plinius Histriam adhærete Liburniæ dixit. Ex quo palam fit Croatinos Liburnorum loco succedere. Histriam ab Histro amne dictam ferunt; quem à Danubio in Hadriam fluere falso credidere. Cui errori & Pomponius Mela & Nepos Padi accola aures adhibuit. Nullus enim ex Danubio amnis in Adriaticum effunditur mare. Argonautarum eos fabula decepit: quos per Histrum ex mari Pontico in Histriam vectos memoriæ proditum est. Sed constat eos ex Histro in Sauum aduerso flumine nauigasse: deinde Nauportum, quem Labacum hodie appellari putauerim: cuius paludem Lugeum Strabo appellat. Ex Nauporto vero per montes humeris vecta nauis in Adriaticum peruenit. Histri hodie Sclaui sunt: quamuis maritimæ vrbes Italico sermone vtuntur, vtriusque linguæ peritiam habentes, pars prouinciæ melior ea, quæ maritima Venetorum imperio subiecta est: mediterraneam domus Austriæ possidet. Oppidum sancti Viti, quod ad flumen Titum * situm est, Valenses habent: ex quo loco

* al. Albanam.

* al. Titiū.

loco ad Aquilegiam M. stadia esse Tuditanus, qui domuit Histros, tradidit, finem Italiæ Musiæ fluuium tradidere. In hac terra nihil ætate nostra memoria dignum gestum esse accepimus: quam quod Australes & Venetos magna de finibus contentio agitauerit, & vtriusque partis subditi armis contenderint: ad quas lites componendas nos aliquãdo ab Imperatore missi, quamuis inducias belli fecimus, & nouos terminos constituimus, vniuersam tamen litem amputare nequiuimus.

CAP. XIII.

DE CARNIS.

CARNI, inter quos lapides enumerantur, Histros sequuntur. Sclaui tamen, quorum sermo regionem obtinet, Carnes bifariam diuidunt, duplicem Carniolam esse dicentes. Alteram siccam & aquarum indigam, in qua Histros ponunt & Tarsos, qui medios inter Labacum & Tergestum incolunt montes, & ad Timauum vsque proferuntur: Alterã irriguam, in qua flumen Sauus ortum habet, & Nauportus (qui Labacus hodie appellatur) & alii plures fluuii. In hac prouincia dum Fridericus Imperator coronam regni Teutonici apud Aquensem ciuitatem peteret; Vlricus comes Ciliæ, & Albertus Imperatoris frater, coniunctis viribus Labacum insigne oppidum, ex flumine cui adiacet dictum, obsidione cinxere, diuque machinis omnis generis oppugnauere: sed à Friderici militibus non sine clade repulsi, & castris exuti, diuitem suppellectilem perdidere, hoc oppidum Sclaui & Itali Lublanam vocant, ex Lugea palude sumpto vocabulo.

CAP. XIIII.

DE CARINTHIA.

CARINTHIA montana & ipsa regio, Carnis applicatur, ad ortum ac septentrionem Stiriæ iuncta, ad occasum ac meridiem alpes Italas & Forum Iulij contingit. Multæ in ea valles collesque feraces tritici, multi lacus, multi amnes, quorum præcipuus Danuus: qui per Stiriam ac Pannoniam in Danubium fertur, haud inferior Sauo, imperium prouinciæ Australes obtinent, & Archiducem appellant, cui ea regio paret. Quotiens nouus princeps reipublicæ gubernationem init, solennitatem nusquam alibi auditam obseruant. Non longe ab oppido sancti Viti in valle spaciosa vetustæ ciuitatis reliquiæ visuntur: cuius nomen temporis aboleuit antiquitas. Iuxta in pratis late patentibus marmoreus lapis erectus est, hunc rusticus ascendit, cui per successionem stirpis id officium hæreditario iure debetur. Ad dexteram bos macer nigri coloris adstat: ad sinistram pari macie deformis equa, frequens circa eum populus & omnis rustica turma. Tum Princeps ex aduersa pratorum parte procedit: purpurati circum proceres ambiunt. Vexillum ante ipsum, & insignia principatus. Comes Goritiæ, qui palacij curam gerit, inter duodecim minora vexilla præcurrit: reliqui magistratus sequuntur. Nemo in eo comitatu non dignus honore videtur, nisi princeps ipse præ se rustici speciem ferens. Agrestis ei vestis, agrestis ei pileus, calceusque & baculus in manu gestatus pastorem ostendit, quem postquam rusticus ex lapide venientem conspicatus est, sermone Sclauonico (sunt enim & ipsi Carinthiani Sclaui) *Quis hic est*, inclamat, *cuius tam superbum incessum video.* Respondent circumstantes, *Principem terræ aduentare.* Tum ille: *Iustus ne iudex est, salutem patriæ quærens, liberæ conditionis, dignus honore? est ne Christianæ cultor fidei ac defensor.* Respondent omnes: *Est, & erit.* Rursus ille: *Quæro igitur, quo me iure ab hac sede dimoueat.* Ait Goritiæ comes: LX. *denariis abs te hic locus emitur: iumenta hæc tua erunt*, bouem atque equam ostendens. *Vestimenta quoque principis, quæ paulo ante exuit, accipies: eritque domus tua libera & absque tributo.* Quibus dictis rusticus leui alapa principi data bonum iudicem esse iubet: & surgens iumentaque secum ducens, loco cedit. Princeps vero conscenso lapide, nudum gladium manu vibrans, ad omnem se partem conuertit, æquum iudicium populo promittens. Ferunt & aquam frigidam rustico allatam pileo bibere, tanquam vini vsum damnet. Deinde ad ecclesiam Solenniensem *pergit: quæ in propinquo tumulo sita est, sanctæ Mariæ vocabulum habens, & olim pontificialis fuisse fertur: vbi peractis sacrificiis Princeps rustica indumenta deponit, paludamentumque induit: conuiuatusque splendide cum proceribus in prata reuertitur, ibique pro tribunali sedens ius petentibus dicit & feuda confert. Fama est anno DCC. nonagesimo post Christi Saluatoris ortum, imperãte Carolo magno ducem gentis Ingone * nomine ingens cõsilium

Archidux Austriæ, dux Carinthiæ.

** al. Solensem.*

** al. Ignone.*

ujum prouincialibus præparasse, & agrestibus quidem ad conspectum suum intromissis in vasis aureis atque argenteis, nobilibus vero ac magistratibus * procul ab oculis collocatis fictilibus ministrarunt iussisse. Interrogatum cur ita faceret, respondisse; *Non tam mundos esse, qui vrbes & alta palatia, quam qui agros & humiles casas colerent. Rusticis qui Christi euangeliũ accepissent, baptismatis vnda purificatis, candidas & nitidas esse animas: nobiles ac potentes, qui spurcicias Idolorum sequerentur, sordidas ac nigerrimas. Se vero pro animarum qualitatibus instruxisse conuiuium.* Castigatosque ea re nobiles, cateruatim sacri baptismatis vndam quærentes, breui tempore sub Virgilio & Annonne Iuuauiensibus episcopis vniuersos Christi fidẽ accepisse. Hic honos in uestiendi principis rusticitati datus. Fuit autem Dux Corinthiæ venator Imperij, ad quem lites venatorum omnium deferebãtur. Vocatus in iudicio coram Imperatore, querelantibus non nisi Sclauonica lingua respondere tenebatur. Multa huius prouinciæ ornamenta fuisse commemorant, multa priuilegia. Facile id creditum est: quando Imperatorem Ludouicum eius terræ ducatum filio suo Arnolpho primogenito contulisse non est ambiguum. Est & alia prouinciæ huius consuetudo in oppido quod Clagefurtium appellant contra fures durissima. Si quis in furti suspitionem inciderit, mox captus laqueo suspensus vitam finit. Sumpto supplicio post triduum de suspitione iudicant, si reum fuisse necatum inueniunt, pendere cadauer infame sinunt, donec sua spõte consumptum decidat: sin vero, depositum in cœmiterio condunt, iustumque funus ẽ publico faciunt, & animæ gratas exequias. In hac prouincia Comes Goritiæ Henricus, * vir muliere corruptior, impuberes filios media nocte ad potum surgere compulit, increpitans qui sine siti somnum agerent. Cum pastoribus ac rusticis sæpius quam cum nobilibus diuersatus est, senex super glacie cum pueris lusit. Inter vulgata scorta frequentissime lauit: raro in aula pransus est: solus coquum adiens offulas in ipsa popina * vorauit. Vestes induit viles ac perunctas: pectus nudum & apertum ostendit, oculi semper lachrimantes fuere. Quem cum aliquando ad se venientem Fridericus Imperator ex fenestra intuitus esset, me vocitans, *age*, inquit, *Ænea principem qui ad nos properat contemplare, si quem mundiorem pulchrioremque videris aliquando, effare.* Mihi cum satis principem comitesque considerassem, fœda rusticitas visa est, quæ dominatum assecuta egregiam nobilitatem seruitio premeret. Huic vxor natione Hungara, forma præstanti, * & audita plusquam viri vincula indidit: mox Vlrici comitis Ciliæ auxilio liberatus, vxorem domo pepulit. Nec diu post vita functus, filios bonæ indolis adolescentes & matri quam sibi similes reliquit hæredes.

* al. magnatibus. Vide fragmentum historia veterum, apud Flacc. in catal. test. veritat. fol. 122.

Clagefurt.

* al. Vrbicini.

* al. coquinæ.

* vide anilis epist. 14.

CAPVT XV.

DE STIRIA.

STIRIA, quam quondam Valeriam inuenio nuncupatam, ad orientem Pannoniæ iungitur: latus eius septentrionale Austriam respicit, ad occidentem ac meridiem Carnis ac Carinthianis occurrit. Eadem quoque montana prouincia est, quamuis in orientẽ porrecta planities non paruas habeat. Drauus ac Mura insignes fluuiũ terram irrigant: Mura in Drauum exoneratur, ille in Danubium. Vrbium populi plerumque Teutones, Sclaui qui citra Drauum rura colunt. Imperium Australis familiæ est, in ea vetus oppidum, quod Ciliam vocant. Nonnulli Syllacem * appellatum quondam existimant, & opus fuisse L. Syllæ, de qua re nihil nobis exploratum est. Multæ ibi vetustatis reliquiæ visuntur, & Romanorum nomina principum sepulchralia marmora referunt, in eo præfuit ætate nostra Fridericus comes: qui cum esset in libidinem pronissimus, & olim Veronicæ concubinę incensus amore, legitimam coniugem ex comitibus Croatiæ natam sua manu interemisset, concubinam vero pater eius Hermannus (vt est potentum iustitia) in profluentem demersisset; vxores passim maritis abstulit, puellarum greges in palatiũ rapuit, prouinciales pro mancipiis habuit, Ecclesiarum bona diripuit, monetarum falsatores, veneficos, ariolos, nigromantas vndique ad se conciuit; & quamuis anno Iubilei iam nonogenarius indulgentiarum causam Romam petisset, reuersus tamen nihilo melior visus est. Interrogatus, quid sibi Roma profuisset in pristinos mores relapso; *Et Calceator meus*, inquit, *ad consuendas ocreas post visam Romam redit.* Huic vita functo Vlricus filius successit, per cætera similis, ingenio tantum & eloquentia maior. Quo (sicut dictum est interfecto) quatuor & viginti competitores hereditatis fuere: vt qui viuens vndique bella conciuerat, moriens quoque seditiones excitaret. Sed optimates terræ possessionem Friderico Imperatori tradendam censuerunt, ea lege vt competitoribus secundum prouinciæ consuetudinem in iudi-

* al. Sillatium.

Cilia comuatum.

Vide huc an Iterum epist. 213.

in iudicio responderet. Relicta Vlrici armis defendere quæ possidebat, decreuit. Fridericus manu potenti quum plura castella obtinuisset, in Cilia tandem receptus est, arces loci tradente Ioanne Vieonitio natione Bohemo: qui cum fuisset magister militiæ comitis, accepta Cæsaris pecunia, à coniuge eius defecit. Sed mox pœnitentia ductus, grande ausus & inexpiabile facinus tanquam scelus scelere redempturus, Imperatorem iam sibi securum, & cum paucis Ciliæ morantem, nocte connubia intercipere aggressus est. Corruptis namque oppidanorum plerisque, qui sibi aduenienti partem oppidi traderent, hora constituta cum octingentis equitibus intromissus cuncta miscere armis cepit. Affuit diuina pietas Friderico, quæ illi præter consuetudinem in arce superiore, & naturâ & humano opere munitissima, ea nocte dormiendum suaserat, proceres qui remanserant in oppido, capti omnes: inter quos & Iohannes Vngnadius, cunctis Stiriensibus opulentior, cum Georgio fratre abductus est: nec Vlrico Austriæ cancellario, quamuis esset Episcopus, & ad ecclesiam confugisset, parsum est. Vsque adeo apud homines nostri sæculi diuina & humana iura perierunt. Traditori Bohemo, diuiti spolio locupletato, non defuerunt ex illo tempore adiutores. Fama est, eaque celebris, inter Stirinenses nobilem quempiam fuisse, cui sæpe in animum ceciderit, seipsum laqueo suspendere. Id ægre ferentem ex docto quodam viro remedium petiuisse aduersus eam tentationem. Consilium datum, proprium vti sacerdotem conduceret, qui sibi manenti in arce quadam solitaria singulis diebus rem diuinam faceret: paruisse nobilem atque in annum ferme continuasse, nulla suspendii cogitatione interueniente. Postremo rogatum à Sacerdote, vt presbytero vicino, qui dedicationem Ecclesiæ in proximo monte habiturus esset, auxilio esse posset: licentiam dedisse: proponentem in animo paulo post sequi, & sacris interesse. Stetisse diu postea, nunc vna, nūc altera causa retentum. Denique circa meridiem profectum, agresti cuidam in nemore occurrisse, qui rem diuinam in monte pactam esse, & populum omnem abiisse diceret. Contristatum eo nuncio nobilem, infelicemque se esse dicentem, qui eo die sacrum Christi corpus non vidisset, agrestem consolari cœpisse: *Venditurum, si vellet nobilis emere, præmium quod interessendo diuinis meruisset:* Sagumque nobilis petiuisse precij nomine. Venditione facta, nobilem nihilominus montem ascendisse, atque orasse in templo. Reuersum autem, in proxima arbore suspensum agrestem inuenisse: sed postea diris cogitationibus haudquaquam vexatum fuisse. In hac prouincia decoctum sal ad vicinas regiones importatur. Ea & ferri mineras locupletas habet, & argenti fodinas non ignobiles: quamuis incuria Principum argentum haud multum effodiatur.

CAP. XVI.

DE AVSTRIA, ET IN EA VIENNA.

AVSTRIAM describere hoc loco haud necessarium existimamus, de qua propriam historiam * edidimus. Breuibus tamen situs eius absoluetur: hoc enim tempore *Vid. auctor. epist. 105.* dinisis est terra limitibus. Austria olim Pannonia superior dicta, ab Oriente habet Hungariam, ab occidente Bauariam; septentrionem eius Bohemia & Morauia terminant: ad Austrum vero montes Stiriæ, qui longo tractu ab Alpibus deriuantur. Latitudo eius trium aut paulo minus diætarum: longitudo vero duplo maior. Terra nobilis, aquis irrigua, vitibus consita, ligni copiosa, agro feraci, piscibus plena: vino adeo exuberat, vt Bohemis, Morauis, Slesitis, Bauaris in dando vino satisfaciat, exindeque q̄ maximas opes colligit. Danubius eam mediam secat fluuius omniū Europæ maximus, inter præcipuas eius ciuitates est Vienna Pannoniorū maximum emporium, olim Flauiū appellata, ambitu murorum duûm millium passuum: cingitur fossatis, propugnaculis, turribusq;, & maximis suburbiis * *non extat.* decorata, principum Austriæ præcipua & dignissima sedes. In ea prouinciales post obitum Alberti Cæsaris Friderico se commiserunt, ea lege, vt si masculum prægnans regina pareret, tutor eius esset: si fœminā, terræ dominus. Nato (vt prædictum est) Ladislao tutelā eius Fridericus accepit. Milites qui sub Alberto meruerāt, cū stipendio se fraudatos dicerēt, prouinciā latrociniis ac incēdiis vastauere. Eorū vexatio LXX. millib. aureis à Friderico redempta est, cū Bohemi & Hūgari excursiones in Austriā facerēt. Ex sororib. Ladislai senior Wilhelmo duci Saxoniæ nupsit. Ioannes Huniades cū regni Hungariæ coronā à Friderico frustra repetisset, cū duodecim millibus equitū ingressus Austriam, omnem agrum inter Viennam & Stiriæ montes diripuit atque incendit. Petentem Italiam Cæsarē rogauerunt Austra-

Auſtrales,vti Ladiſlaum qui iam propemodum adoleuiſſet,in paterna hæreditate apud ſe dimitteret. Reiecta petitione,auctoribus duobus Vlricis, altero Ciliæ comite altero Eyzingero,ſumptis armis rebellauere. Redeuntem ex Italia Fridericum apud Nouam ciuitatem obſidione cinxere:quibus & Henricus Roſenſis natione Bohemus eum cc.equitibus & mille peditibus ſeſe adiunxit.Et quamuis à Nicolao Pont. Max.iuſſi eſſent, ne tutelam Cæſaris impedirent ; contemptis Apoſtolicæ ſedis mandatis,[& tantæ maieſtatis auctoritate deriſa,ſceleratum propoſitum tenuere.Docta eo tempore Viennenſis ſchola indoctam ſententiam protulit: *quæ per appellationem ad futurum Concilium interponendam, ſuſpendi poſſe Romani præſulis mandata reſcripſit.* Ciuitas Viennenſis,& omnis Auſtria ex eo tempore ſemper in armis fuit,temeratæ religionis pœnas pendens. Ceſſit furenti populo Fridericus,pupillumque adhuc tenerum ea lege in manus Comitis Ciliæ tradidit, vt conuocatis ad vrbem Viennam vtriuſque partis conſanguineis & amicis, de tutela, de oppidis, deque cæteris contentionibus,principum qui vocati conueniſſent, arbitrium diffiniret. Ladiſlaus ſumma populorum alacritate apud Viennenſes exceptus, cuncta ex voluntate Comitis adminiſtrauit.Ad conſtitutum diem concilij Ludouicus Bauariæ, & Wilhelmus Saxoniæ duces,Albertus quoque Brandenburgenſis, Carolus Badenſis marchiones conuenere. Tum multi ex Bohemia , plures ex Hungaria barones Imperator legatos miſit: quibus & nos adiuncti fuimus,diu de iure patrium diſcepta um. Sed cum omnia ex arbitrio victoris agerentur,nec leges defenderent,quem arma non protexiſſent,infectis rebus diſceſſum eſt.Negata ſunt omnia quæ promiſerant Auſtrales Imperatori: dictum omne indictum fuit:neque literis neque ſigillis auctoritas habita,barbara fide actum. In eo conuentu Ladiſlaus Ioannem Huniadem, qui ſibi regnum à Turcorum inuaſione ſeruaſſet, ad principatus honorem euexit: qui ſuggeſto in magno foro apud carmelitas erecto, ſede ſedens aurea,regali paludamento ac diademate ornatus comitatum ei Biſtricenſem commiſit:quod eo in loco minime licuit.Neque enim Regi Hungariæ ſub imperio Romano maieſtatem gerere ius eſt:ſed tanta reuerentia Regum,quanta eis per arma ſiue datur,ſiue relinquitur.Comes Ciliæ,cum Regem quolibet impellit,& ad ſe cuncta rapiens Eyzingerum Viennenſeſq; contemnit, concubinam quam viro interfecto ſuſtulerat, reginali pene honore dignatur ; ex fauore tandem regio cadit, & annitente Eyzingero è curia pellitur:quem in exilium proficiſcentem quatuor tàtum equites comitati ſunt, Alberto marchione Brandenburgenſi,ne per contemptum à populo lapidaretur, ad portam vſque vrbis ſecuritatem præbente.Sed quam fœda & miſerabilis eius fuga, tam ſuperbus & fauorabilis reditus fuit. Nam poſt annum cum iam ex Bohemia Rex rediſſet,ſuadentibus primoribus Auſtriæ Baronibus reuocatus,cum mille equitibus argento & auro fulgentibus Viennam repetijt : cui extra portas vrbis & Rex ad mille ferme paſſus exiit obuiam, & omnis nobilitas redeunti gratulata eſt:plebs quoque,quæ paulo ante lutum ac lapides in fugientem iactare tentauit, ſternere viam flor.bus, qua redeunti tranſitus fuit, minime dubitauit. Vt eſt in vtramque partem immodica,ſiue amauerit,ſiue oderit, mira rerum mutatio & ludentis Fortunæ iocus.Eyzingerus extra gratiam Regis factus,in caſtella ſua recedens,Imperatori quem grauiter offenderat, reconciliatus eſt, nec diu poſtea adeo ſuperbi erãt,qui Ladiſlai Regis partes ſequebantur,vt Nouæ ciuitatis ſuburbia,in qua Cæſare abſente iacebat puerpera Imperatrix,intrare præſumpſerunt,& vrbem expugnare contenderint. Quod vbi non ſucceſſit,exuſtis quæ obtinuerant locis abierunt. Fuit ſæpe inter Cæſarem & Regem incaſſum tractata concordia,neque enim comes Ciliæ dum vixit, ex re ſua exiſtimauit,vnanimes eſſe Auſtriæ principes:at eo mortuo cum Eyzingerus è Boemia miſſus ad Cæſarem leges pacis vtrique parti gratas dixiſſet,& iam quietura propediem Auſtria videretur: interitus Regis ſubito nunciatus,non ſolum concordiam perturbauit, ſed magnarum rerum & reipublicæ Chriſtianæ ſalutarium exorientem ſpem prorſus abrupit. Auſtrales & à Cæſare & ab Alberto fratre de tradenda gubernatione requiſiti,prouinciallum conuentum habuere:in quo legati Cæſaris ſeniori Auſtriæ principi (is erat Imperator) deberi prouinciam dixere. Albertus ſuo & Sigiſmundi patruelis nomine regiæ partem hereditatis expoſcens, ſuaſque calamitates & inopiam tanto ſanguini alienam referens,commiſerationem inducere conatus eſt. Conuentus reſponſio fuit, *Facturos prouinciales,quod ius æquitaſue dictaret,poſtquam fratres inter ſe conueniſſent.* Interea latrones trans Danubium in Auſtriam ad Morauiæ fluminis ripam munitum locum occupauere, omnemque circa regionem rapinis atque incendiis vexare cœperunt. Aduerſus quos profectus Albertus,latrones vi cepit:interfectiſque pugnãdo compluribus, quingentos & quinquaginta captiuos abduxit,ex quibus L X X X.furca ſuſpendit. Quæ res magnum ei apud Auſtrales

& no-

& nomen peperit & fauorem. Vlricus vero Eyzingerus, cum visitato apud Nouam ciuitatem Friderico Imperatore (cuius parti studebat) Viennam repetisset, vocatus ab Alberto, nihil mali suspicans, fidenter eum adiit. A quo mox captus, in vincula coniectus est, & in priuato carcere clausus. Indigna res visa ciuibus: murmurare, damnare omnes factum: nemo tamen auxilium misero afferre voluit. Imperator sæpe rogatus Viennam petere, aliquandiu distulit, veritus ne qua fraus inesset. Interim Sigismundus ex Athesi ad Viennam descendit: deinde ad Nouam ciuitatem profectus, principatus insignia ab Imperatore accipiens, pro veteri consuetudine in eius verba iurauit. In qua solennitate & Albertus affuit. Qui paulo post cum Sigismundo Viennam repetiit: Et ambo aduersus Imperatorem conspirantes, Austriam sibi subigere conati sunt, quorum studia sentiens Imperator, Viennam petere statuit: & accersito Ludouico Bauariæ duce magni nominis principe, eo se contulit, Imperatrice sequente. Appropinquanti vrbanus populus obuiam perrexit: Albertus quoque & Sigismundus nobili comitatu extra vrbem Imperatorem salutauere. Habebat Albertus tria circiter equitum millia in armis expedita: quæ non longe à Vienna in quodam tumulo Imperatori se ostentauerunt, magnumque metum venienti incussere. Suspicionem auxit Albertus, qui sæpe ad eos profectus ac seorsum locutus, insidias apparasse Cæsari videbatur. Ferunt eius militiæ ducem Alberto dixisse: *Facile, si libet, hodie Vienna te dominum atque Austriæ facio. Nam quis prohibet, quo minus Fridericum Imperatorem eiusque comites intercipiam. Innue tantum soluta deinceps hereditatis quæstio erit. Victori leges atque homines fauent.* Subdubitasse Albertum aliquantisper, demumque respondisse. *Poteram ignoscere, si quod ais, me ignorante fecisses. At mandare turpia non possum.* Postquam introgressi vrbem sunt Albertus & Sigismundus, in domo quæ Pragensis appellatur, simul habitauere. Imperator priuatas ciuium ædes incoluit. Arx prouincialium nomine custodiebatur. Conspirauere Sigismundus & Albertus, eam noctu aggredi atque irrumpere. Armataque militum manu iter ingressi iureiurando se astrinxere, *Non redituros domum, nisi arcem intrassent.* Sensere ciues: moxque arma sumentes, præsidium in arce maius collocauere. Instabat ciuile bellum, & atrox pugna pro arce. Nec dubium videbatur, quin magno suo malo principes commissuri prælium essent. Stetit diu res in ancipite. Ciuibus tueri arcem stabile propositum erat: ducibus (qui arcem intrare iurassent) turpe videbatur, infecta re domum reuerti. Et vim inferre plenum periculi erat. Postremo conuentum est, vt ingressi Principes arcem, paululum immorati, potato vino exirent: atque ita delusa magis quam impleta religio est. Postridie arx consensu prouincialium in tres partes diuisa: duas accepere Albertus & Sigismundus, reliquam Imperator. Delectique prouinciales sunt, qui lites fraternas dirimant, & summa illis potestas data, sed graue iudicium contra potentes est. Nobilitas & Ecclesiarum principes Imperatori fauentiores sunt: plebs Albertum præfert: *magno se indice quisque tuetur.* Multa sunt in hoc Cæsare, quæ laudare possis. Corpus egregium, & species Imperatore digna, animus sedatus ac tranquillus, ingenium perspicax, memoria tenacior, religionis ardens zelus, ingens cupiditas pacis & ocii. Singularem virtutem in quouis homine diligit, dignamque præmio ducit. Ædificat splendide: hortos ramẽ ac gemmas plus æquo admiratur & amat. Et in rebus gerendis tardior ac remissior est. Tenacem pleriq; accusauerunt, & ad rem nimis attentum. Id fecere proximi antecessores, Sigismundus atque Albertus Cæsares; quorum prodigalitati cuiusuis comparata liberalitas videri auaritia potest. Cæterum Fridericus nec sua profundit, nec aliena diripit. Verbis factisque temperans. Albertus Frater eius longe dissimilis: celer in aggrediendis rebus, belli ac gloriæ appetens, periculi contemptor, audax, laboris patiens, manu atque ingenio promptus: pecunias inter amicos partitur, ac profundit. Inter opes pauper, in paupertate dites, nullius rei magis quam famæ auarus.

Fridericus III. Imp.

CAP. XVII.

DE MORAVIA.

PROCEDENTI per Austriam in Aquilonem Morani occurrunt, gens ferox, & rapinarum auida, inter Hungaros Boemosque trans Danubium sita. Hanc prouinciam æuo nostro Sigismundus Imperator Alberto genero suo, qui postea imperauit, dono dedit. Rebellãtem & imperata facere recusantem Albertus magnis affecit cladibus. Nã supra quingentas villas vna excursione combussit: mortales multos neci dedit, pecus pene omne abegit, iugumq; ferre perfidam gentem coegit. In hac prouincia ciuitates & oppida Romanæ

Ecclesiæ ritum tenent,& Catholicę fidei consentiunt. Barones ferme omnes Hussitarum labe infecti sunt. Hic cum verbum Dei prædicaret Iohannes Capistranus,& in errores Hussitarum vehementius inueheretur: Baronis non parui nominis (quem Ezernahoram vocant) secuta conuersio est: qui relicta priore perfidia, cum duobus millibus subditorum, veritatem Romanæ sedis amplexus est. Protasius filius eius doctrina & moribus clarus, non diu postea Olomucensis ecclesiæ pontificatum obtinuit. Ea est vnica ciuitas Morauorum Episcopalis. Regnum inter Morauos aliquando fuit latissimum ac potentissimum: quod vsque ad filium Suatocupi durauit, cuius fortunam in Boemiea * conscripsimus historia. At cum filius Suatocupi ecclesiam Dei spernere cœpit, regnum genti ademptum est: quod postea Romani Cæsares in Boemiam transtulerunt. In hac prouincia cum plura sunt oppida plena populo, & opibus abundantia: inter quæ Pruina * principatū obtinet, & Znoyma Sigismundi obitu memorabilis. Hae nulli transitus patet, nisi armato potentiorique, latronibus omnes aditus obsidentibus, sermo genti mixtus est Teutonicus ac Bohemicus: superant tamen Bohemi, quorum est regionis imperium. Quæ gentes olim Morauiam incoluerint, non facile dixerim. Quantum vero ex lectione Pholomei accipere licet, Marcomanni & Sudini, Candique * Morauiam & Austriam quæ trans Danubium iacet, incoluisse videtur.

Ezernahora. * *cap.13.* * *al. Prina.* * *L. Quadi.*

CAP XVIII.

DE SILESIA.

SILESIA post Morauiam sequitur, haud ignobilis prouincia, quam fluuius Odera perlabitur, inter amnes Germaniæ late cognitus, fontes eius in Hungaria quæ Silesiæ ad orientem iungitur. Mare Baltheum cursum terminat: longitudo regionis CC. ferme passuum millia continet: latitudo circiter LXXX. stadia; caput gentis Vratislauia est, amplissima ciuitas, ad ripam Oderæ sita, priuatis ac publicis ædificijs magnifice ornata. Cuius episcopatum maiores nostri aureum vocauere, Hussitarum bella luteum reddidere. In hac vrbe, regnante apud Bohemos Weneeslao, orta seditione, Cōsules (quorū prima potestas est) per fenestras ex prætorio in forum præcipitati, gladiis ac lanceis iratæ plebis excepti, dirum spectaculum præbuere. Cuius rei auctores Sigismundus Imperator paucis post annis securi percussit. Duces Slesiæ multi numero: inter quos paterna hereditas per capita diuiditur. Hinc scissa multas in partes prouinciam, frequentes calamitates incurrit, crebris exposita latrocinijs. Inter hos duces vnum esse ferunt nomine Buleonem, quem Opoliēsem appellant, qui Glogouiæ residens delicijs ac voluptatibus deditus vsque adeo insaniuit, vt neque inferos neque superos esse diceret, animasque cum corporibus simul prorsus interire putaret. Ecclesiam vel nunquam vel raro ingressus est: sacramentis Christianis prorsus abstinuit: nisi quod abusus matrimonio, vxore quæ sibi ingrata esset, relicta, alterā superduxit: quæ ne pellex appellari posset, non nisi per solennia matrimonij coniungi voluit. Slesitæ sub imperio Bohemorum constituti sunt: nunc tamen imperata facere detrectant, Georgium nouum Regem admittere recusantes, Wilhelmum Saxoniæ ducem secuti: qui regnum Bohemiæ ad se pertinere affirmat propter coniugem, quæ Ladislai Hungariæ atq; Bohemiæ Regis soror fuit. Gladius eius litis arbiter erit. Sermo gentis maiori ex parte Teutonicus est, quamuis trans Oderam Polonica lingua præualet: ob quam rem non immerito quidam hoc in loco Germaniæ terminum esse Oderam putauere, quamuis idem fluuius in Septentrionem vergens Germanicas gentes ripis ambabus alluit. Libet in hac parte Germaniæ linquere fines, & ad orientem ac septentrionem Sarmaticas inuisere gentes.

Vratislauia.

CAP. XIX.

DE POLONIA.

POLONIA vasta regio est: quæ Slesiæ ad occidentem proximat, Hungaris, Lituanis, ac Prutenis contermina, hic Cracouia est præcipua regni ciuitas: in qua liberalium artium schola floret. Sbigneus huic vrbi præfuit Episcopus, literarum doctrina & morum suauitate insignis: à quo plurimas accepimus epistolas, multo sale & Romana elegantia conditas: cui ob singulares virtutes Romana Ecclesia insigne Cardinalatus honoris, rubentem pileum misit. Ciuitates Poloniæ præter Cracouiam parum nitidæ: ex macetia * domos ferme omnes componunt, plerasque luto linunt. Plaga regionis nemoro-

Cracouia. * *al. materia lignea.*

nemorosa est: potus genti ceruisia, ex tritico atque humulo factus. Vini rarissimus vsus; nec vineæ cultura cognita, ager Cereris ferax, multa genti armenta, multa ferarum venatio: equum silvestrem præter cornua ceruo similem edunt, feros quoque boues venantur, quos prisci Vros vocauere. Pisce ac volucribus abundant: argenti atque auri inops terra: vectigalia Regi parua. Regnum in quatuor partes diuisêre maiores: has cum per circulum anni Rex ambit, quælibet pars tribus mensibus Regem ac curiam pascit, quibus exactis ad alteram partem fit transitus. Statuta sunt, quæ præstare prouinciales oportet. Si manserit vltra præfinitum tempus, Rex suo viuere sumptu cogitur. Cum rex gentis patrum nostrorum tempestate obisset, relictam filiam Wilhelmus dux Austriæ in matrimonium accepit, illiqꝫ regno præfectus est. Non placuit Polonis rex Teutonicus, Vladislaum ex Lituania vocauerunt: eiectoque Wilhelmo coniugem eius & regnum nouo regi tradidere. Gentilis fuerat Vladislaus, & idola coluerat: sed Baptismum eum regno suscipere nō recusauit. Conuersus ad Christum, religiosum se principem gessit: multos ex Lituanis ad Euangelium traxit: Pontificales ecclesias nonnullas erexit: Episcopos magno honore prosecutus est. Inter equitandum quotiescunqꝫ turres Ecclesiarum inspexit, detracto pileo caput inclinauit: Deum (qui coleretur in ecclesia) veneratus. Cum Tartaris regni limites infestantibus feliciter dimicauit. Prutenos maximo bello vicit: de quo inter res Prutenicas memorabimus. Ex priore coniuge prolem non sustulit, cum qua matrimonium haud legitimum fuit. Ex secunda iam ferme nonagenaria duo nati sunt filii, Vladislaus & Casimirus. Eo mortuo Vladislaus regnum Poloniæ accepit: Casimirus Lituaniæ ducatum consecutus est: prior patri in regno Poloniæ succedens, ad Hungariæ quoque regnum accersitus, in bello Turcorum (vt ante narratum est) cecidit. Qua re cognita solliciti Poloniæ proceres de successore, Fridericum Marchionem Brandenburgensem, qui pueritiā in regno transegerat, linguamque gentis & mores tenebat, vt regnum acciperet rogauerunt. Responsum datum est, *Casimirum Lituaniæ ducem, qui frater esset, defuncti hæredem extare. Sciscitari eius animum oportere, cui fraternum, paternumqꝫ regnum capienti impedimentum afferre è dignitate sua Fridericus non duceret*, pari moderatione & Albertus Bauariæ dux erga Ladislaum Alberti filium vsus est, qui Bohemiæ regnum sibi oblatum recusauit. Fridericus quoque Imperator & ab Hungaris & à Bohemis ad hæreditatem Ladislai vocatus, nunquam audire sustinuit: ꝙ patrueli præiudicium faceret. Ingens laus nostræ ætatis, & magnum decus Germanici nominis: quamuis non ambigo esse aliquos, qui non tam iustitiæ quam ignauiæ tradunt, alienis regnis quempiam abstinere. Ego quod boni speciem habet, non laudare nō possum. Casimirus autem & si difficile à Lituanis dimitteretur, qui suum apud se principem retinere cupiebant; in Poloniam veniens, pacificeam regni gubernationem accepit, nec diu postea sororē Ladislai Regis duxit vxorem. Multa ei aduersus fratres Teutonicos, qui sanctæ Mariæ appellantur bella fuere: de quibus in rebus Prutenis referemus.

** vid. Auctoris epist. 102.*

Vladislaus R. Polon.

CAP. XX.

DE LITVANIA.

LITVANIA & ipsa late patens regio, Polonis ad orientem connexa est: palustris ferme omnis ac nemorosa. Wiroldus huic præfuit Vladislai frater: qui relicto idolorum cultu, cum regno Poloniæ Christi Sacramentum accepit. Magnum Witoldi nomen sua tempestate fuit: quem subditi adeo timuerunt, vt iussi laqueo se suspendere, parere potius quam principis indignationem incidere voluerint, detrectantes imperium insutos vrsina pelle viuentibus vrsis (quos eam ob causam nutriebat) dilaniandos obiectauit, crudeliusque alijs affecit supplicijs. Equitans arcum semper tensum gestauit. Si quem conspicatus est aliter incedere quam voluit, confestim sagitta confodit: multos quoque per ludū interemit, sanguinarius carnifex. Vt esset inter populares & ipsum principem certū faciei discrimen, radere barbam omnibus imperauit. Id vbi non successit (facilius enim ceruicis quam barbæ iacturam Lituani ferebant) tonsus ipse mentum & caput prodijt: capitale interminatus supplicium, si quis prouincialium pilos faciei capitisue deponeret. Rex à Sigismundo Cæsare Lituanorum appellatus prius obiit, quam legati diadema ferentes se conuenirent. Successor Suidrigal vrsam nutriuit: quæ sueta ex manibus eius panē accipere, sæpe in siluas vagabat. Redeunti vsqꝫ ad thalamum principis ostia quæqꝫ patebant. Ibi confricare ac pulsare pedibus ostium, cum fames affuit, consueuit: cui princeps aperiens cibum præbuit. Conspirauere nobiles aliquot adolescentes aduersus principem, atque vrsæ modum secuti, sumptis armis cubiculi principalis ianuam cōfricauere. Credit Suidrigal * vrsam

Witoldus.

** al. Suidrigal.*

vrſam adeſſe, oſtiumque aperuit. Ibique mox ab inſidiantibus confoſſus interiit. Prouinciæ deinde gubernatio ad Caſimirum peruenit. Ad Lituanos æſtino tempore difficilis tranſitus eſt, paluſtribus aquis cuncta ferme obſidentibus: hyems præbet aditum, aſtrictis gelu lacunis. Mercatores ſuper glaciem ac niuem iter faciunt, plurium dierum cibaria in vehiculo ferentes, nulla certa via: meatus (ſicut in mari) ſiderum curſus oſtendit. Rara inter Lituanos oppida, neque frequentes villæ, opes apud eos præcipuæ animalium pelles, quibus noſtra ætas Zibellinis Armelliniſque nomina indidit. Vſus pecuniæ ignotus: locum eius pelles obtinent: viliores cupri atque argenti vices implent, pro auro ſignato precioſiores accipiuntur. Matronæ nobiles publice concubinos habent, permittentibus viris: quos *matrimonij adiutores* vocant. Viris turpe eſt ad legitimam coniugem pellicem adiicere. Soluuntur tamen facile matrimonia mutuo conſenſu, & iterum atque iterum nubunt. Multum his ceræ ac mellis eſt, quod ſilueſtres in ſiluis apes conficiunt. Vini rariſſimus vſus, & panis nigerrimus. Armenta victum præbent, multo lacte vtentibus, Sermo gentis Sclauonicus eſt: latiſſima eſt enim hæc lingua, & in varias diuiſa ſectas. Ex Sclauis enim alij Romanam eccleſiam ſequuntur; vt Dalmatæ, Croatini, Carni, ac Poloni: alij Græcorum ſequuntur errores, vt Bulgari, Rutheni, & multi ex Lituanis: alii proprias hereſes inuenere; vt Bohemi, Morauí, & Boſnenſes, quorum magna pars Manicheorum imitatur inſaniam: alii gentili adhuc cæcitate tenentur; quemadmodum multi ex Lituanis, idola colentes. Horum magna pars æuo noſtro ad Chriſtum conuerſa eſt, poſtquam Vladiſlaus ex ea gente Poloniæ regnum accepit.

Hieronymus Pragenſis. Noui ego Hieronymum Pragenſem ſacris literis apprime eruditum, vitæ mundicia & facundia ſingulari clarum: qui annos ſupra viginti in heremo Cammaldulenſi in Apennino Etruſco pœnitentiam egit. Hic orientea pud Bohemos Huſſitarum hereſi, fugiens peſtiferum virus, in Poloniam tranſiuit. Vbi acceptis literis ab Vladiſlao rege commendaticijs, prædicaturus Euangelium Chriſti ad Witoldum principem In Lituaniam penetrauit: multoſque populos Witoldi fauore fretus ad ſalutiferam Dei noſtri fidem conuertit. Venitque tandem ad ſynodum Baſilienſem, vocatus à Iuliano ſancti Angeli Cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur: narrabat hic multa de Lituanis, quæ pene incredibilia videbantur. Audiebam ego ex aliis eius dicta, nec mouebar vt crederem, libuit adire hominem, atque ab eius ore lata cognoſcere: comites mei fuerunt Nicolaus Caſtellanus, qui tum Cardinalis Iuliani domum regebat; Bartholomeus Lutimanus Archiepiſcopi Mediolanenſis ſcriba; & Petrus Noxetanus Cardinalis Firmiani ſecretarius: viri graues & docti. Hominem in cella ſua trans Rhenum apud Carthuſienſes conuenimus: cuius hæc narratio fuit. Primi quos adijt ex Lituanis, ſerpentes colebant: patresfamilias ſuum quiſque in angulo domus ſerpentem habuit, cui cibum dedit, ac ſacrificium fecit in fœno iacenti, hos Hieronymus iuſſit omnes interfici, & in foro adductos publice cremari. Inter quos vnus inuentus eſt maior ceteris, quem ſæpe admotum ignis conſumere nullo pacto valuit. Poſt hos gentem reperit, quæ ſacrum colebat ignē, eumq; perpetuum appellabat. Sacerdotes templi materiā, ne deficeret, miniſtrabant: hos ſuper vita ægrotantiū amici conſulebant. Illi noctu ad ignē accedebant: mane vero conſulentibus reſponſa dantes, vmbrā ægroti apud ignē ſacrum ſe vidiſſe aiebāt, quæ cū ſe calefaceret, ſigna vel mortis vel vitæ oſtendiſſet; victurū ægrotum facies oſtenſa igni; contra ſi dorſum oſtētaſſet, moriturū portēdit. Teſtari igitur & rebus ſuis conſulere ſuadebant, deluſionem hāc eſſe Hieronymus oſtendit, & perſuaſo populo, deleto templo, ignem diſſipauit, Chriſtianoſq; mores induxit. Profectus introrſus aliam gentē reperit, quæ Solem colebat, & malleum ferreum raræ magnitudinis ſingulari cultu venerabatur. Interrogati ſacerdotes, quid ea ſibi veneratio vellet; reſponderunt olim pluribus menſibus non fuiſſe viſum Solem, quem Rex quidam potētiſſimus captum recluſiſſet in carcere munitiſſimæ turris: Gigantem deinde opem tuliſſe Soli, ingentique malleo perfregiſſe turrim, Solemq; liberatum hominibus reſtituiſſe. Dignum itaq; veneratu Inſtrumentum eſſe, quo mortales lucem recepiſſent. Riſit eorum ſimplicitatem Hieronymus, inanemq; fabulam eſſe monſtrauit. Solem vero & Lunam, & ſtellas creaturas eſſe oſtendit, quibus maximus Deus ornauit cœlos, & ad vtilitatem hominum perpetuo iuſſit igne lucere. Poſtremo alios populos adijt, qui ſiluas Dæmonibus conſecratas * venerabantur; & inter alias vnam cultu digniorē putauere. Prædicauit huic genti pluribus diebus, fidei noſtræ aperiens Sacramenta: deniq; vt ſiluam ſuccenderet, imperauit. Vbi populus cum ſecuribus affuit, nemo erat qui ſacrum lignum ferro contingere auderet. Prior itaque Hieronymus aſſumpta bipenni excellentē quandam arborem detruncauit. Tum ſecuta multitudo alacri certamine, alij ferris, alij dolabris,

Superſtitiones veteres Lituanorum.

** al. qui ſacram coluere ſiluam, & quæ arbor procerior fuit, eo cultu digniorem putauere.*

dolabris,alii securibus siluam deiiciebant. Ventum erat ad medium nemoris: vbi quercum vetustissimam,& ante omnes arbores religione sacrā,& quam potissime Dei sedem esse putabant,percutere aliquandiu nullus præsumpsit. Postremo (vt est alter altero audacior) increpans quidam socios,qui lignum rem insensatam percutere formidarent; eleuata bipenni magno ictu cum arborem cædere arbitraretur,tibiam suam percussit; atque in terram semianimus cecidit. Attonita circum turba flere,conqueri: Hieronymum accusare,qui sacram Dei domum violari suasisset,neque iam quisquam erat,qui ferrum exercere auderet. Tum Hieronymus illusiones Dæmonum esse affirmans,qui deceptæ plebis oculos fascinarent,surgere (quem cecidisse vulneratum diximus) imperauit, & nulla in parte læsum ostendit:& mox ad arborem adacto ferro,adiuuāte multitudine, ingens onus cum magno fragore prostrauit,totumque nemus succidit. Erant in ea regione plures siluæ pari religione sacræ: ad quas dum Hieronymus amputandas pergit, mulierum ingens numerus plorans atque eiulans Witoldum adit,sacrum lucum succisum queritur,& domum Dei ademptam,in qua diuinam opem petere consuessent : inde pluuias, inde soles obtinuisse. Nescire iam quo in loco Deum quærant,cui domicilium abstulerint. Esse aliquos minores lucos,in quis Dij respondere soleant:eos quoque delere Hieronymum velle,qui noua quædam sacra introducens partium morem extirpet. Rogare igitur atque obtestari, ne maiorum religionem & ceremonias auferri sinant. Sequuntur & viri & mulieres, nec se ferre posse nouum cultum afferunt:relinquere potius terram & patrios lares, quam religionem à maioribus acceptam dicunt. Motus ea re Witoldus,vetitusque populorum tumultum, Christo potius quam sibi deesse plebem voluit. Reuocatisque literis, quas Præsidibus prouinciarum dederat,iubens parere Hieronymo,hominem ex prouincia decedere iussit. Hæc nobis Hieronymus constanti vultu nihil hæsitans,ac per iuramentum affirmauit: dignum fide & grauitas sermonis,& doctrina ostendit,& viri religio. Nos quæ accepimus, immutata retulimus, veri periculum non assumimus : persuasi tamen & nos,& comites ab eo recessimus.

Luciferi.

CAPVT XXI.

DE RVSSIA.

RVTHENI (quos appellare Rosanos Strabo videtur) Lituanis contermini sunt: gens barbara,incompta: apud quam opulentam ecclesiam obtinuit Isidorus Cardinalis Sabinensis,cuius supra mentionem fecimus. In hac gente ciuitatem permaximam esse tradunt,Nogardiā appellatam: ad quam Teutonici mercatores magno labore perueniūt. Magnas ibi esse opes fama est,& multum argenti pellesque preciosas. Vendentesque atque ementes ponderato argento,nō signato vtuntur,lapis in medio fori quadratus est, quem qui ascendere potuerit,neque deiectus fuerit,principatū vrbis assequitur,pro ea re in armis dimicāt,sæpeq; vna die plures cōscendisse ferunt: vnde sæpe seditiones in populo emersere.

DE LIVONIA.

LIVONIA deinde Christianorum vltima prouinciarum,ad Septentrionem Ruthenis iungitur. Tartari eam sæpe incurrunt: in qua nostra ætate magnas acceperunt strages. Fratres Teutonici (qui beatæ Mariæ vocātur) hanc armis quæsiuere,& Christi sacra suscipere coegerunt,cum esset antea gentilis & Idola coleret. Eam alluit ab occidēti mare Baltheum,quod plerique veterum Oceanum esse putauerunt. Nondum septentrio (vt hodie) cognitus Græcis atq; Italis fuit. Christiana religio hanc orbis partē nostro generi aperuit: quæ à fortissimis gentibus detersā barbariā,mitioris vitæ cultum ostendit. Baltheus sinus adeo late patet, vt incompertæ magnitudinis apud aliquos esse videatur. Origo eius ex Britānico mari ducitur,ꝙ Germanicum appellari potest: nam & Germaniæ magnā partē alluit,ostium eius in occidenti est,non longe à Chersonneso Cimbrica,q̄ Daciam * hodie vocant. Excurrens autem in orientem,in septentrionem panditur, Insulasq; magnas ambit,occidentale littus Noruegi occupant: ad Septentrionem semiferos homines esse tradunt,cum quibus nullum linguæ commercium nauigantes habent: signis tantum & nutibus commutare merces feruntur. Meridionale littus Saxonibus ac Prutenis traditur: orientale (vt diximus) Liuones tenent. Inter Liuoniam & Prussiam paruam terram esse ferunt, vnius ferme diei latam itinere,sed longissimam à Prutenis ad Liuones, quam Magasfetæ colunt,gens neque gentilis,neque vere Christiana: Polonorum imperio parens. Atq; hinc regnum Poloniæ ad mare protenditur,& Baltheum (quem diximus) sinum.

Fratres Teutonici.

Balthicum mare.

** Daniam.*

CAP. XXII.

DE PRVSSIA.

REDEVNTI ex Liuonia in Germaniam per littus Balthei maris, post Massagetas Pruteni sese obijciunt, qui ripas vtrasque Vistulę amnis accolunt. Is est Sarmatiæ ac Germaniæ terminus: qui exoriens in montibus, qui Poloniam Hungariamque dirimunt, partem Poloniæ irrigat, Prussiam vero, quam longa est, percurrit ab oppido Torni vsq; Gedanum*: quo in loco Baltheum influit. Hunc fluuiū alij Vistulam (vt diximus) quibus ætatis nostræ sermo congruit, alij Iustulam, quidam Istulam vocauere, quod vltra fluuium est, Sarmatici Iuris fuit; quod citra, Germanici: ad orientem ac meridiem Masonitæ, Poloniq; rura colunt: occidentem Saxones occupant: Aquilonem Balthei maris excipit littus. Frumenti ferax regio est, aquis irrigua, & plena colonis, multa ambitiosa oppida, multi maris sinuosi reflexus amœnam efficiunt. Pecorum ingens vis, multa venatio, piscatio diues. Vlmerigos olim hanc terram incoluisse Iordanes tradidit: quo tempore Gothi ab insula Scandauia in continentem descendere. Qui per Istulam (vt ille ait) Vlmerigorum terras inuasere. Ptolemæus autem Amaxobios, & Alaunos, Venedes, ac Githones penes Istulam fluuium habitare affirmat. Barbara hęc gens, & Idolorum cultrix vsque ad Fridericum Imperatorem eius nominis secundum fuit. Sub eius vero imperio, cum amisissent Christiani Ptolomaidem Syriæ ciuitatem, fratres Teutones (quos sanctæ Mariæ diximus appellari) inde fugati in Germaniam rediere, viri nobiles, & rei militaris periti: qui ne per ocium marcerent, Fridericum accedentes Prussiam Germaniæ conterminam Christi cultum spernere dixerunt; sæpe illius genris homines in Saxones cæterosque vicinos excurrere; ingentem vim pecorum atque hominum abigere; esse in animo sibi compescere barbaram gentem, annuat tantum Imperator, prouinciamque Fratribus perpetuo iure possidendam tradat, si eam armis acquirant. Iam enim Masouiæ Duces, qui eius se terræ dominos affirmabant, ius suum fratribus concesserant. Grata oblatio Friderico fuit: qui collaudato proposito, quas voluere fratres, sub aurea bulla literas concessit. Illi sumptis armis, breui tempore quicquid Prutenici iuris citra Vistulam fuit, occupauere. Exin tranato fluuio, veru stam & late patulam quercum in castelli modum erectis propugnaculis iuxta ripam munierunt: vbi collocato præsidio vlteriores Prutenos vexare cœperunt. Pugnatum est sæpe pro quercu, & ingentes Paganorum copiæ fugatæ ac deletæ sunt: bellum pluribus annis productum est. Ad extremum fortuna Fratrum imperio arridens, omnem eis Prussiam subiecit: victæ Barbaræ nationes iugum subiere. Ex illo tempore lingua Teutonica introducta est, & cultus Christi gentibus imperatus. Ecclesiæ quoque Pontificales erectæ trans Vistulam Pomesaniensis, Culmensis, Sambiensis & Warmiensis: ad quam defuncto Francisco episcopo paruitatem nostram postulauere canonici. Calixtus Pontifex Maximus eam nobis annuente Senatu Apostolico commendauit. Quæ vna est illis in partibus iure suo vtens nec subiecta fratribus: reliquos Episcopos religionis habitum gestare oportet. Quo in loco munitam quercum diximus fuisse, nobile opidum ædificatum est, quod Marieburgum vocant: & arx nobilis atque amplissima. Hic sedes magni Magistri, qui cunctis fratribus præest Prussiam incolentibus. Sunt & alii duo in eadem religione magistri, alter Liuonlam regit, alter conuentus Alamanniæ gubernat. Teutones huius religionis innentores fuere: ac propterea nemo recipitur ad eam, nisi Teutonicus, nobilibus ortus parentibus, & cui propositum sit pro tuendo Christi Euangelio aduersus salutiferæ Crucis inimicos armis depugnare, ob eam rem vestimentis albis vtuntur, nigra cruce insuta. Barbam omnes nutriunt: exceptis qui sacris altaribus seruiunt. Pro canonicis horis Dominicam orationem vsurpant, neque literas discunt. Magnæ his opes, nec minor potentia quam Regibus, sæpe cum Polonis de regni limitibus, acceptis atque illatis cladibus contendere, nec totis viribus belli fortunam experiri recusarunt. Cum Vladislao Casimiri (qui modo regnat) patre contraxerant ambæ partes validissimas atq; ingentes copias Polonis Lituani & Tartari adiuncti erant, quos duxerat Vitoldus: Tentonici fratres ex tota Germania vires conciuerant, postquam prope ad viginti ferme stadia vterque consedit exercitus, spe plenus & impatiens moræ, Prutenorum magister caduceatorem, qui bellum Regi denunciaret, & duos enses, in quis staret victoria, misit: facta potestate, vt quem vellet hostis eligeret, alterum sibi remitti iussit. Accepit Vladislaus alacer nuncium: donatoque caduceatore, vno retento gladio, remisit alterum. Mox iussi milites arma induere: bellique signum datum: L X. millia equitum in ambobus castris fuisse proditum inuenio.

Vladis-

Margin notes:

* al. Dantiscum.

Warmiensis episcopatus.

Teutonici ordinis Magistri.

Vladislaus Tartaros ac Lituanos primum inire certamen iussit, ex Polonis subsidiarias acies elegit, contra Prutenos auxilia in postremis habuit, florentem ordinis sui militiam in exercitus fronte collocauit. Commisso prælio inermes quodammodo Tartari ac Lituani magna strage cæsi sunt. Vrgebat tamen multitudo, nec terga dare Polonus metuens audebat. atrox pugna super cadauera occisorum edebatur. Nec tam vulnerare Prutenus alacer, quam vulnera accipere Tartarus videbatur, protractum est diu certamen: peracta ingens occisio.

Lituani Tartarique veluti pecudes mactabantur. at cum nouus semper hostis emergeret, defessi tanta cæde peracta Teutones, versare ferrum vix poterant, & iam remissius pugnabant. Quod vbi Vladislaus animaduertit, tum primum Polonorum aciem validam ac ferro rigentem immittit. Fit subito irruptio: instauraturque prælium. Non tulere Teutones recentis agminis impetum: impar pugna recentis ac fatigati militis fuit. Oritur mox fuga ex parte fratrum: ferit terga Polonus. Magister ordinis vbi suos cedere videt, nec iam vllam in auxiliis spem esse animaduertit, collecta militum manu hosti sese obiectans, occiditur. Fit fœdior fuga: nec prius Teutonicus fugere quã Polonus persequi destitit. Perierunt in eo bello ex parte Fratrum multa hominum millia: inter quos viri primarii, quos vocant Commendatores, equestri dignitate insignes, cum ipso Magistro circiter sexcenti: nec Polonis incruenta victoria cessit, Tartaris ac Lituanis magna ex parte cæsis. Bellũ hoc anno decimo & quadringentesimo supra millesimum gestum est, post Christi Saluatoris ortum. Prussia fortunam regis secuta omnis, excepto Burgo Mariæ, ad victorem defecit. Sed interueniente Sigismundo Cæsare pax inter fratres & Polonum constituta est, percussum fœdus, pecunia Polono data, Prussia reddita fratribus: nec deinde vsque ad Friderici tempora (qui modo imperat) in possessione agri sui turbata religio est. Sub eius vero imperio cum populares graue sibi iugum fratrum existimarẽt, fœdus inter se inire in hũc ferme modum: vt quindecim viri singulis certis in locis conuenirent, qui prouincialiũ querelas aduersus fratres audirent, nec sinerent quempiã indigne vexari. Ex his quatuor ex religione viros assumi voluere, quatuor ex prælatis ecclesiarum, pariq; numero ex nobilibus ac ciuitatibus: hisque parere omnes voluere. Per idem tempus diuisa inter se religio fuit, alii magnum Magistrum sequebantur, alii quosdam commendatores, qui Magistri regimẽ improbabant. Magister vt populares sibi alliceret, fœdus ipsum inconsulto fratrũ conuentu approbauit. Fridericus quoq; Imperator eidẽ fœderi robur adiecit, cautione tamen inserta, ne per suas literas ius religionis læderetur. Mortuo deinde Magistro, qui fœdus acceperat, & altero in eius locũ suffecto, Nicolaus Pont. Max. legatũ misit, qui prouinciã Prussiæ inspiceret. Cognitoq; rerum statu, quantum Legatus retulit, populariũ fœdus damnauit: vtque ab eo discederent, anathema interminatus acriter imperauit: quib. pertinacius in eorum sententia perseuerantibus, ex consensu partium lis ad Fridericum Imperatorem deducta est. Apud quem rursus causa cognita, damnato eorum fœdere iussi Pruteni sunt ad obedientiam fratrum redire, qui eam prouinciam è manibus infidelium suis armis vẽdicassent, multoq; sanguine coemissent. Qua re ciuitatibus nunciata, mox arma in fratres populariter accepta sunt: ex quibus plures capti atque occisi, castella eorum euersa, arces à fundamentis eiectæ. quinq; & quinquaginta oppida in eam rebelliionẽ conspirauere. Sed cum non satis rem suã contra religionem sine externa ope tutam putarent, Casimirum Poloniæ Regem sibi dominum asciuere, deuotum fratribus sanguinem, qui fortunam patris eius experti fuissent.

Ille cum exercitu prouinciam ingressus, dedentes sese ciuitates in potestatem accẽpit: cum quo fratres diu varia victoria dimicarunt. Plures fuere congressus: inter quos memorabilior, qui apud Conitium* oppidũ habitus est, octodecim millia Polonorum obsidionem in eo loco tenebant, in quis & Rex ipse Casimirus fuit. Oppugnabatur oppidum dies noctesq; machinis admotis. Rudolfus princeps Sagoriæ* vnus ex Slesiæ ducibus tum religionis ductabat exercitum: qui laturus obsessis opem, cum septem millibus militum aggredi Regem non dubitauit. Commissum est prælium in conspectu oppidanorum, summa vtrinque contentione atque ardore, cæsis hinc atq; inde compluribus. Cum suos referre pedem Rudolfus animaduertit, increpans ignauiam fugientium, interminatusq; necem, aciem sistit: & progressus in medium cum recenti pugnatorum manu, acre certamen instaurat: hos sternit, illos confodit. fit subita rerum mutatio.

*al. Conitium.
*al. Sagana

Vrgente Rudolpho cedit Polonus. Rursusque Casimirus suos retinet, pugnæque seipsum miscet & tanquam ex integro pertinaci contentione certatur. occiditur

ciditur in pugna Rudolfus. Rex vero equo deiieitur: meliores ex vtraque parte occumbunt. Postremo cæsum credentes Poloni suum Regem, desperata victoria fugam arripiunt. Rex ab amicis adiutus, vix ex clade ereptus est. Rudolfus morte sua victoriam religioni peperit. Ex Polonis supra sex millia cecidisse feruntur: ex Teutonibus quoque non pauci periere. Post eam cladem res Polonica nutare apud Prurenos cepit, eo inclinantibus populis, quo belli fortuna quæritur. Stat tamen adhue aneeps exitus, & alterius Martis iudicium moratur. Ferunt inter hos Fratres, olim mortuo magistro, cum de successione ageretur, vnum fuisse, quam rogatus ellgere, quem putaret religioni vtiliorem, seipsum elegisse, dicentem, *Nolle deierare. Scire se cogitationes suas, aliorum corda ignorare. Si magistratus sibi committatur, non dubitare quin reipublicæ bene consultum eat.* Motos eius verbis reliquos administrationem illi credidisse, quæ saluberrima deinde fuerit.

CAPVT XXIII.

DE SAXONIA.

*al. Wesera, apud antiquos Visurgus.

POST Prutenos Saxonicum nomẽ incipit, gens valida & latissima: cui ab occidenti Viscera * fluuius terminum facit: plerique vsque ad Rhenum protendi Saxones arbitrati sunt. Aquilonarem plagam Dani obtinent, & mare Baltheum, ad meridiem Francones, Baioarii, & Bohemi siti sunt. orientalem plagam Slesitæ simul ac Pruteni obtinent. In his terminis inclusi sunt, Turingi, Brandeburgenses, Maxinenses, Lusacii, Pomeranique: quos omnes Saxonici iuris esse volunt. priores tamen Turingos in ea terra consedisse, quam Saxones aiunt: hos enim Græcam sobolem esse affirmãt, ex Macedonia classibus aduectam, quæ Turingos multis bellis defatigatos paternis agris eiecerit: quod mihi nõ fit verisimile. Est enim vetustissimum in Germanica terra Saxonicum nomen, cuius omnes veteres meminere: Turingos nemo antiquorum nominat, qui Germanicas gentes enumerant. In aduentu primo Francorum, (qui tempore Valentiniani Cæsaris Germaniam intrauere) Turingos nominari reperio: ob quam rem male quadrat historia veritati; quæ Turingos priores Saxonib. In Germania fuisse contendit. fatebor tamen, Saxoniæ limites aliquando minores fuisse, aliquãdo maiores. Nã sicut imperia, ita & prouinciarũ limites ex tẽpore variantur. Carolus M. imperator multa cũ Saxonibus bella gessit, priusquã Christi cultũ reciperent: eosque magnis afflixit cladibus. Postquam vero deficiente apud Francos Caroli Magni genealogia, Romanum imperium ad Teutones Orientales redit, Saxonum aucta dignitas est; inter quos plures Imperatores fuere, singulari prouidentia & rerum gestarum magnitudine clari: maxime vero tres Othones, qui sibi inuicem successere, de Romana Ecclesia optime meriti: quorum virtute prolatos Saxoniæ fines minime dubitarim. Inter Pomeranos, qui orientem Saxoniæ incolunt, oppida sunt digna nomine, Wismaria, & Sundis, Gripsualdia, Stetininium, & Rostochium: in quo schola liberalium artium haud contemnenda. Et hæc quidem mari proxima, multis ac diuitibus negociatoribus habitata est: & In mediterraneis Caminum pontificalis ciuitas, cuis diœcesis latissima est, nec minor Maguntina creditur. Episcopus loci Romano duntaxat præsuli subest. Brandeburgenses in duas Marchias diuiduntur: quarum altera vetus, altera noua vocatur. Veterem Marchiam perlabitur Albis fluuius, in cuius littore Stendalum est oppidum, & Gardeleuum, & Soltuedelum, & Osterburgium. Nouam Marchiam intersecat fluuius Odera, haud multo inferior Albi: in cuius ripa Francfordia est, diues emporium, & Lubecensis ciuitas. Spreua quoque fluuius eandem prouinciam irrigat, æquandus Tiberi. Berlinum in eius littore oppidum iacet. Est & aliud flumen Honela * nuncupatum, quod Brandeburgum (ex quo Marchia nomen habet) in duas partes diuidit, veterem ac nouam ciuitatem efficiens. Ibi episcopalis sedes est, & Marchionum tribunal. Ad eiusdem fluminis ripam Habelburgium quoque situm est, pontificalis ciuitas: & circum nobile territorium, cui Prigeniza est nomen, multis refertum oppidis, & Martiali populo plenum. Caput Misnensium ciuitas Misna est, vnde nomen regioni datum: hanc quoque Albis alluit fluuius. hic valida arx, & in ea cathedralis Ecclesia. In ea quoque prouincia multa sunt oppida, Martiali populo plena; & Martinopolis in honorem Martis à veteribus condita; Mersburgium hodie vocant. Similiter Lipzig vrbs, diues mercatorum emporium, præclaroque studio insignitum.

Caminensis episcopatus.

*al. Hauelum.

CAPVT

CAPVT XXIIII.

DE THVRINGIA.

IN Thuringia nobile oppidum,& caput gentis Herfordia, Maguntino subiecta pontifici, studiis liberalium artium insignis. Nuenburgensis quoque ciuitas duci Saxoniæ parēs. Hæc omnia iure Saxonum vtuntur,& lingua iisdem moribusque freti. Cæterum veri Saxones Magdeburgenses nullo dubitante habentur: Bremenses quoque Alberstatenses, Hildesinenses, Verdenses, Brunsuicenses, Hamburgenses, Luneburgenses, & Lubecenses. In Madeburga Archiepiscopalis sedes habetur, & in honore sancti Mauritii ex quadrato lapide diues templum, Othonum nobile opus:& in eo Sancti Florentii corpus. Credunt quoque vnā è sex hydriis ibi esse, in quibus vinum ex aqua factum à domino Saluatore Euangelistarum tradit historia: hanc plebibus ostendunt, materia marmorea est, ac perlucida vini capax quantum equus ferre possit. Alteram ac minorem apud Hildesinenses esse affirmant; vexillum quoque sancti Mauritii hic quotannis ostenditur. Magistratus vrbis ins ciuile Romanorum abbreuiatum & Saxonica linguâ conscriptum, non sine reuerentia custodit: quod Magni Caroli auctoritate firmatum tradunt, eoque in decisione causarum circumuicinæ gentes recurrunt, magna & venerabilis earum legum auctoritas habetur. Bremenses gloriam suam ducunt, Danorum gentem ad Christum esse conuersam. Non est obmittendum, quod de Alberstadio traditur, hanc ciuitatem Oltemia perlabitur fluuius. In medio ferme tumulus assurgit, in cuius cacumine planities est, duorum ferme stadiorum contingens longitudinem: In cuius extremis angulis duo templa sita sunt, alterum pontificale, alterum quod Beatę Virginis appellant. In medio late patet forum magnificis Canonicorum ædibus vndique cinctum. Vrbs hæc vocatur: quod sub tumulo iacet, suburbium appellant. In monte nulla laicorum habitatio. Carolus magnus huius Ecclesiæ fundator habetur, cuius festiuitas quotannis celebratur. Duodecim hic dignitates, 24. præbendæ, Archidiaconatus supra viginti esse feruntur. In hac Ecclesia singulis annis vnus ex populo deligitur, quem peccatis grauioribus inquinatum putant: hunc veste lugubri induunt, & voluto capite prima ieiunii die ad ecclęsiam ducunt, indeque peractis diuinis officiis eiiciūt. Is quadraginta* diebus nudis pedib. perambulat vrbē, & Ecclesias circuit neque ingreditur, neque quenquam alloquitur. Inuitatus à Canonicis, per vices quod apponitur, comedit. Somnus ei post medium noctis in plateis permittitur: die Iouis sancta post cōsecrationem olei, rursus ad ecclesiam introducitur, & oratione facta à peccatis absoluitur: pecuniasque ei populus offert, quæ tamen Ecclesiæ dimittuntur. hunc Adam vocant, & omni crimine liberum putant. Circa Alberstadium ager optimus, ferax tritici, maturę scentibus frugibus, culmorum altitudinem equo insedentem hominem ferunt excedere. Brunsuica oppidum tota Germania memorabile, magnum & populosum, munitū mœnibus ac fossatis, turres quoque & propugnacula excellunt, magnificæ domus, perpolitæ plateæ, ampla & ornatissima templa. Quinque hic fora, quinque prætoria, & totidem consulatus iura ciuibus dicunt. Hinc appellati Duces Brunsuicenses, tota Germania nobilissimos, Othonum soboles: quorum claritas cum potentia labente tempore defluit. Lubicensium ciuitas potentissima est: sine cuius auxilio vix vnquam Daciæ Reges continere suos subditos valuere. Duodecim viri reipublicæ præsunt, quos consules appellant, quorum perpetua potestas est. & in equestri dignitate constituti sunt. Popularibus, nisi vocentur, nulla de regimine vrbis consulendi facultas: nec tamen seruire plebs videtur. Sua cuique substantia tuta est, & libertas saluis legibus, vt velint viuere. Æquum iudicium Cōsules agunt: ab his cæsar, si excesserint, appellatur. Saxoniæ nostra ætate Duces habentur, Fridericus & Wilhelmus fratres: quorum alter Electorem Imperii gerit, alter regnum Bohemiæ debitum sibi asserit, vt supra retulimus. Fuit cum Brunsuicensibus de electoratu dissensio. Sigismundus Imperator litem diremit: sententia (vt sæpe fit) potentiori allusit. Alter horum fratrum natu senior robustissimus venator fuit: iunior alter belli appetens, & in armis exercitatus. Crudelia inter eos diu bella exarserunt hæreditatis paternæ causa: & quamuis de pace sæpe mentio fieret, impedientibus tamen Apollonio (quem Vicedominum appellant) & aliis plerisque potentibus, quibus ea discordia quæsti erat, frustra omnis tractatus abiit. Sed cum vastatis iam agris, tota prouincia pessum iret, Apollonius vero fraternarum incensor discordiarum per annum Iubilæum Romam petisset: rogauit Fridericus Germanum suum, vti ad se Libecam *veniret, secum de pace acturus.

Annuit

Magdeburg

Brema.

** al. singulis quadragesima dieb.*

Halberstad

Brunsuica.

Lubeca.

Apollonius vicedominus.

** al. Lipsig.*

Annuit Wilhelmus, iter ingresso dixere Consiliarii, *paratas sibi, & qui cum eo irent, insidias esse, caueret ne se perditum iret, neue suos ad necem traderet.* Quibus ille: *At ego*, inquit, *libens moriar, si vos prius necatos videro, qui fraternas contentiones alitis.* Atque ita locutus, sequi iussis qui se amarent, vrgensque calcaribus equum festino cursu fratrem adiit: quo cum semotis arbitris euestigio pacem composuit, fœdusque pepigit. Magnus vir, qui se tam liberaliter in potestatem dederit hostis. Magnus & alter, qui hostem ex fratre factum, rursus fratrē atque amicum reddiderit. Apollonius interim Roma reuersus, & qui cum eo sentiebant, ex Turingia (vbi plurima oppida possidebant) exterminati sunt. Apollonius in Coburga, quod est Franconiæ oppidum, aliquandiu se defendit: sed cum salutem in eo loco desperaret, nullius auxilio fretus, cum thesauris suis clam fugiens ad Bohemos migrauit. Exillo tempore quietem habuere Saxones, quamuis Bohemi castella quædam ab eis repetentes, sæpe bellum minati fuerint. Induciæ in hanc vsque diem arma patrium tennere. Lis maior nunc oritura videtur, quando Wilhelmus regiæ sororis maritus ad Bohemiæ regnum aspirare fertur, quamuis terræ proceres alium sibi regem assumpserint.

[*al. de Kauff.*] Libet hoc loco audax priuati hominis inserere facinus. Conradus Rauses* nobili loco apud Saxones natus, bellicæ rei peritus, manu promptus, & animo imperterritus, cū se patria pulsum & paterna hæreditate priuatum per iniuriam Friderici Ducis existimaret, scelus incredibile nostra ætate perpetrauit. Arx est in Misnia in alto monte, & abruptis vndique rupibus sita, Altumburgum prouinciales vocant [*Altenburg.*]: ad radices montis oppidū egregie munitum, & populo plenum iacet. In arce duo Friderici adolescentes Ernestus & Albertus educabantur. huc Conradus intempesta nocte magnis itineribus, cum paucis comitibus contendit: & admotis scalis, prodente pædagogo, arcem ingressus, dormientes adolescentulos in cubili comprehendit, interminatusque mortem, si vocem emitterent, funibus colligatos extraxit: haud dubius, quin perductos in Bohemiam magno precio vēderet, suasque contumelias eo pacto magnifice vltus videretur. Iam siluam Herciniam, quæ Bohemiam à Saxonia diuidit, ingressus erat. Iamque periculum omne transmissum putabat: cum iunior captiuorum labore ac fame deficiens, & quietem simul & cibum poposcit. Cuius precibus commotus prædo ad carbonarium diuertit quendam, afferrique panem & cereuisiam iussit. Interea apud Altemburgum, cognita tanta rei nouitate, clamor exoritur. Attoniti oppidani raptim arma capessunt, & pretiosam vendicaturi prædam præcipiti cursu prædonis vestigia insectantur. Siluam ingressis fortuna blanditur: quæ inter multos tramites eum teneri suasit, qui recta duxit ad carbonarium. Ibi Conradus, dum puero cibum ministrat, ex improuiso capitur: & oblatus Principi, audacissimi sceleris capite pœnas soluit. Federicus eodem pene nuncio, quo captos atque abductos filios audiuerat, recuperatos & domum reductos didicit. Saxoniæ Ducibus parua veræ Saxoniæ portio paret.

Sunt enim in ea prouincia multi alii principes, multæ ciuitates quæ vocantur imperiales: multi Episcopi proprium territorium habentes. Misnia vero & Turingiæ maior pars, & Lusatiæ, & Franconiæ pleraque oppida his ducibus parent. Ius autem eligendi Romanorum Imperatorem Saxoniæ Ducibus ex paruo quodam principatu competere asserunt, inter Misniam Slesiamque iacente: cuius caput oppidum est Wittenberg [*VVittenberg.*] vulgariter appellatum, id est, mons albus.

In Saxonia argenti mineras apud Goslariam Otho primus Imperator inuenit, quarum magni fuerunt reditus: ibi & palacium nobilis operis ædificatum. habet & fontes amaros Saxonia: ex quibus sal coquitur album, quod ad vicinas gentes defertur. Salinæ vberrimæ atque ditissimæ apud Luneburgium [*Luneburg.*] habentur: ex quibus multi monasteriorum Abbates, & multi Ecclesiarum Prælati vitam ducere consueuerunt. fuit enim quæstus salis vbertimus. Has salinas Luneburgenses violenter vsurpauere: ob quam rem & à Nicolao Pont. Max. & à Friderico Imperatore augusto damnati sunt. Consulatus, qui eius rei auctor habebatur, auctoritate Apostolica deiectus est: sed fauore Bernardi Ducis Brunsuicensis paulo postea in pristinum statum rediit. Et qui nouiter consulatum adierant, in carcerem coniiciuntur, ciuitati rebelli & ecclesiasticorum bonorum rapaci sacris interdictum est: non tamen desunt qui rem diuinam apud eos faciant. Tantus est æuo nostro & in populo & in clero auctoritatis ecclesiasticæ contemptus. Est in Marchia Brandenburgensi non magni momenti* [*al. nominis.*] ciuitas, aquis circumdata, Habelbergam vocant: in eius diœcesis loco aspero ac deserto paruum oppidum est nomine Vilsnacum* [*al. VVelfnack.*]. Hic tres hostiæ habentur, ex quis cruorem sua sponte manasse tradunt: ob eam rem magnus populorum

huc

huc concursus,& nautarum vota huc soluuntur: vulgo locum ad sanctum Cruorem vocant. Excessimus scribendi modum Saxoniæ ciuitates nominatim commemorantes. Id fecimus,quia veteres scriptores parum de Germania locuti sunt,& tanquam extra orbem ea natio iaceret, somniantes quodammodo res Germanicas attingunt: Ob eam rem dabitur mihi venia, fortasse & aliquis gratiam habebit, si Germanicas describentes prouincias,vt res oculis subiiciamus,paulo prolixiores fuerimus,propositi nostri metas egressi.

CAPVT XXV.

DE DANIA, SVECIA, NORvegia.

HOc loco quoniam Saxoniæ Dania iungitur , prinsquam Germaniæ reliquas partes absoluo,de ipso Daniæ regno viciniſque regionibus in Aquilonem versus aliqua referre institui,non indigna cognitu. Tria sunt in septentrionem vergentia regna sibi inuicem cohærentia, Danorum (quod hodie Daciam appellant) Suetiorum , ac Noruegiorum. Dania siue Daciam dicere volumus consuetudini seruientes, Germaniæ portio est Chersonnesi habens formam.

Hanc quondam Cymbri tenuere , Inde illa inundatio Barbarorum emersit, quam Marius Arpinas Italiam petentem,& res Romanas euertere minitantem, ad interiorem deleuit.Possidonius (vt Strabo refert) coniecturam facit,quod Cymbri latrocinando incertis errabundi sedibus ad paludem vsq; Meotim militiam agitarint: ab eis enim Cymerium vocari Bosphorum arbitratur,quasi Cymbricum , cum Græcorum lingua Cymerios Cymbros nominet.Suetia cincta vndique mari plures Insulas continet: in quis Scandauia * est,apud veteres late memorabilis.Hinc quoque populorum innumerabilis multitudo egressa , omnem olim Europam armorum turbine ac procella inuoluit.Nam Gothorum,qui Hunnos bello vicere,Pannoniam, Mysiam, Macedoniam , & omnem Illyridem occupauere,Germaniam,Italiam,ac Galliam vastauere, & demum in Hispania consedere , hinc fuit origo.Noruegia,quæ de ipso septentrione sortita est nomen , continenti per Ruthenos iungitur,& in Arcton protensa incognitæ terræ, seu stricto glacie Oceano (vt plerique fabulantur) contermina est. Ad orientis partem ac meridiem Baltheo mari alluitur: ad occidentem Britannici finit Oceanus. Daciam Teutones hodie Danorum appellant Marchiam *:cuius lingua Germanis incognita est: Ex Noruegia venisse putant, qui Cymbrorũ occupauerint loca. In hac terra patrum nostrorum memoria Voldimarus regnauit,in Suetia Magnus,Aquinus in Noruegia:quem ferunt diuinum fuisse hominem miro prouincialium amore atque obsequio cultum. huic coniux Margarita fuit,Voldimari filia.ex qua natus Olaus patri succedens, breui tempore vita functus, regnum matri reliquit. Ea & paternum adepta est,extincto Voldimaro;at Magno in Suetia hominem exeunte,Albertus dux Monipolensis * vocatu populi diadema suscepit:qui domi natum vicinæ fœminæ contemnens,bello Daciam Noruegiamque lacessere cœpit. occurrit ei Margarita coactis copiis,in campis late patentibus pugnatum est: tanquam ipsa viri, hostis fœminæ animum induisset. Victus Albertus,captusq; & in triumphum ductus regnum amisit:dimissus tandem in same senium in paterna domo finiuit. Margarita clarissima mulier tribus imperans Regnis,ad senectutem vsque magnifice ac religiose subditos gubernauit: demum senio confecta,cum tantum per se ferre nequiret imperium,Henricum Pomeraniæ Ducem quatuor & decem annos natum sibi filium adoptauit, regnaque illi commisit,& Philippam regis Angliæ filiam dedit vxorem. Is cum coniuge sine prole defuncta, nubere vlterius nollet,iamque quinque & quinquaginta regnasset annos, ad extremum sub imperio Friderici populari tumultu ex regio solio deturbatus est; & Christophorus Dux Baioariæ sibi ex sorore nepos in eius locum suffectus: qui auunculum suum decem annis quibus ipse imperauit in insula Gothica regnare permisit. Christophoro autem ex hoc sæculo abeunte,Daciæ ac Noruegiæ coronam Christiernus accepit. Sueci vero in electione Regis discordantes,alii Carolum equestri dignitate insignem, alii Canutum eius fratrem natu minorem regno præficiunt.

Cimbri.

** al. Scandia.*

Gothi.

**Dannemarc.*

Margarita regina.

**al. Neapolensis.lege Megalopolensis.*

Pendente adhuc electionis negotio,Carol⁹ immissis militib. Scoltoniæ(ꝙ hodie Stockholm)oppidũ clam occupat:in quo regia sedes habetur.Canutus per amicos arcẽ inuadit.

Hinc

Hinc bellum inter fratres de regno ortum, & pugna diu anceps, occisis vtrinque pluribus: ea demum lege induciæ pactæ, vt potestas eligendi Regem exclusa nobilitate plebi fieret. In qua cum Carolus gratiosior esset, maiestas regni ad eum defertur: Canutus priuatam vitam degit. Carolus vero nouo regno tumidus atque insolens, armatis nauibus Henricũ ætate confectum, nulli noxium, sibi ipsi viuentem, è Gothia propulsauit. Qui etiam hodie in humanis agens apud Pomeraneos (vnde illi origo fuit) paruo contentus vitam agere fertur. Quam sint incerta mortalia, & quam inania, suo exemplo docens: qui tribus potẽtissimis regnis exutus, nec paruam insulam, in qua decem annis delituerat, vsque ad mortẽ retinere potuit, ætate plenissimus. Sed neque Carolo scelera sua impunita fuere: qui dum Christi Ecclesias persequitur, religionem contemnit, sacerdotes dispoliat, festos dies obseruari prohibet, iura diuina & humana confundit; à Ioanne Benedicti filio Vpsalensium præsule, viro cordato & impigro, à quo nobilitas regni excitata est, magno prælio superatus est, ac regno propulsus in parua insula non longe ab ostio Vistulæ prope Prussiam exilium agit. Christiernus in locum eius assumptus, pietate ac iustitia melior, iterum tria regna nostro tempore in vnum redegit: cui & Gothia paret, Gothorum quondam sedes ac patria.

CAPVT XXVI.

DE BOHEMIA.

Bohemorum modo res gestas attingere, ac situm referre locorum ratio exigeret: qui Saxonibus ad meridiem iuncti sunt. Bohemia enim intra limites Germaniæ inclusa, tota Aquilonibus exposita est, habens ad orientem Morauos, & Slesitarum partem, ad Aquilonem Saxones & Misnenses, ad occidẽtem agrum Noricum, ad meridiẽm Austriam & Bauariam, vndique Germaniæ populis cincta. Latitudo longitudoque eius pene par, triũ fortasse dietarum. Sylua Hercinia vniuersam cingit, Albis vero præclarior eius amnis eam mediam irrigat, aliosque non pauci nominis fluuios excipiens, vt Multauiam, quæ pene Pragam mediam scindit, tandem per conualles & abrupta montium nemorososque saltus Herciniæ syluæ præceps labitur. per Misnensem prouinciam fluens, prope Hamburg vrbem Saxoniæ in Germanicum mare absorbetur. Oppida regni memorabilia sunt Praga Regum Bohemiæ dignissima sedes, Cadanum, Bruxia, Schlackervverdum, Cutianum auri argentique mineris celebratissimum. Regio prorsus frigida; armentis tamen, feris, ac piscibus abundans. Ager ei optimus, frumenti & hordei feracissimus.

Multa apud eos ætate nostra memoratu digna emerserunt, multa prælia gesta sunt, multus ibi sanguis effusus, deletæ funditus ciuitates, spreta & conculcata religio. Exorta est Hussitarum hæresis: Adamitarum pullulauit insania: debacchati sunt Thaboritarum & Orphanorum exercitus: duo fulmina belli, Zysca & Procopius, prouinciam ex arbitrio suo diripuere: Ioannes ac Hieronymus* populum decepere, in Constantiensi magna Synodo demum combusti: Iacobellus, Conradus Rocazana, & Petrus Anglicus, Euangelii corruptores tanquam magistri veritatis habiti. Quatuor Reges extirpare pestiferum virus non potuere, Wenceslaus, Sigismundus, Albertus, & Vladislaus, qui apud eos veneno extinctus creditus est. Postremo Georgius Rex creatus est, qui Hussitarum labe infectus putatur: magnus vir alioquin, & rebus bellicis clarus. Sed omnia hæc in historia, quam de Bohemis his diebus edidimus, conscripta sunt. Ibi quoque de situ regionis, & gentis moribus, pro captu nostro mentionem fecimus. Inde igitur assumendum erit, quicquid huic operi de rebus Bohemicis deesse videbitur. Nos cœptum sequentes iter, inferioris Germaniæ prouincias absoluemus: deinde ad superiores reuertemur partes.

*vide Vergil. epist. 3.

CAPVT XXVII.

DE FRISIA.

Phrisones ad Oceanum siti, ab Oriente Saxoniam contingunt, ad meridem Westfalos, ad occidentem Traiectensium terræ iunguntur: quanquam & ipsos Traiectenses plerique Phrisones esse volunt. Inter quos Othonem inuenio Phrisingensis Ecclesiæ præsulem, qui res Germanicas haud imperite conscripsit. Albertus Episcopus Moguntinus, qui

qui Fuldense monasterium erexit, cum religionem Christi persuadere Phrisiis niteretur, ab eis interfectus,& martyrio coronatus est. Gens eadem ferox,& armis exercitata, robusti & proceri corporis, securi atque intrep di animi,liberam se esse gloriatur : quamuis Philippus Burgundiæ princeps eius se terræ dominum vocet. Re vera libera Phrisia est, suis vtens morib⁹:exteris nec parere sustinet,neq;dominari cupit. haud inuitus Phriso pro libertate mortē appetit. Dignitas in hac gente militaris inuisa. Sublimē virum,qui se cæteris efferat,non ferunt. Magistratus annuos eligunt,qui rem publicam æquo iure disponāt. fœminarum impudicitiam seuerius puniunt. Sacerdotes,ne aliena cubilia polluant,sine coninge non facile admittunt. Vix enim continere hominem posse,& super naturam arbitrantur. In pecoribus omnis eorum substantia est:ager planus ac palustris est,multo gramine fœcundus,ligno caret;bituminoso cespite,& sicco stercore boum ignes fouent. Ex hac gente tradit Cornelius Tacitus imperante Nerone duos legatos Romam venisse, Veritum ac Malorigem:qui Pompeii theatrum intrantes, cum vidissent quosdam cultu externo inter senatores sedere,&intellexissent id honoris earum gentiū legatis dari,quæ virtute & amicitia Romana præcellerent; *Nullos mortalium aut armis,aut fide,ante Germanos esse*, exclamauerunt: ac digredientes inter Patres consedere. ob quam rem ambos Nero ciuitate donauit.

CAPVT XXVIII.

DE HOLLANDIA, ET SELANDIA.

HOllandia quoq; prouincia Germaniæ ad septentrionem Oceano alluitur mari:q; reliquū est, Rheni fluminis brachia intercipiunt,insulamque conficiunt.palustris, pascuosa,plurib. stagnis ac maris intersusa finibus. Nec desunt,qui Traiectum nobilem vrbē in Hollandia sitam dicant.nobis haud alienum esse videtur,aliquando Phrysiæ Traiectēses,aliquando Hollandiæ traditos esse:vt sæpe regionum terminos dominantium imperia mutant.nostra quidem ætate neque Phrysiæ neque Hollandiæ dantur.Principatus ecclesiæ Traiectensis Imperatori tantum subiicitur,latamque possidet terram, diuersis Rheni meatibus interclusam. cui ab oriente Phrysia,à meridie Westfali iunguntur, Hollandia Septentrionem excipit, ab occidente ducatus Gelriæ (de quo suo loco dicemus) Rheno flumine disiungitur. Imperitissime vero (ne dicam fallacissime) nonnulli ætate nostra Traiectum Galliæ nationis ciuitatem esse dixerunt, cum de Pontificis ageretur electione. Nam quo pacto Traiectum Galliæ dabimus, trans duo Rheni brachia situm? quando & qui cis Rhenum habitant,Colonienses, Cliuensesque,constat esse germanos. Traiectensium quippe situs,mos,sermoque Germanicus est. Traiectum diues & populosa ciuitas est. Episcopus vrbis quadraginta millia pugnatorum, si quando necessitas ingruit, educit ad bellum.forma viris ac mulieribus egregia. Ab exterorum incursu & aquarum inundatione,& propria virtute defenduntur.potus genti cereuisia, vinum mercatores afferunt. In ea ciuitate memoria nostra multæ seditiones fuere, cum Episcopum vni parti acceptum, altera recusaret. Desiderius aliquando quietum Episcopatum tenuit, deinde à ciuibus eiectus, Romani Pontificis & vicinorum Principum aduersus rebelles subditos auxilia implorauit. illi Diefoldium quendam contra ius fasque sibi præsulem assumpsere, Martinus Pontifex Maximus anathema in eos promulgauit. Contempsere Ecclesiasticum gladium obstinati homines:experiri arma oportuit: ingentes Burgundorum Ducis vicinorumque Principum copiæ aduersus Traiectenses ductæ infeliciter pugnauere. Victor contumax populus septem annis Ecclesiæ mandata contempsit. Desiderius in exilio obiit. Canonici qui propter eum patria pulsi fuerant, Waltamum Morsensem, archiepiscopi Coloniensis germanum,successorem elegerunt. Agitata in Concilio Basiliensi causa, confirmata electio:iterum damnata in synodo Traiectensium rebellio:iterum frustra pugnatum. Postremo missus ab Eugenio legatus Ioannes Coforonensis * episcopus: qui postea ad Cardinalatus honorem vocatus, Morinensis appellatus est. Cum retulisset vnicam pacandæ prouinciæ viam esse, Diefoldio ignosci, eique gentis præsulatum committi, excluso Walramo, rebelli populo satisfactum est, pulchre sane nullæ victis leges fauent, sacrosque Canones potentia vincit. Voluerunt Calisti quoque imperium eludere Traiectenses, qui mortuo Diefoldio, Episcopum ab eo datum recipere recusarunt. Sed apparatibus Philippi Burgundiæ Ducis ac potentia territi, & primis conatibus infeliciter nisi, furore deposito paruerunt.

* al. Cæsariensis.

Vltimi Germanorum ad Septentrionem & occidentem versi Selandrini sunt, insulares populi, Rheni ostiis obiecti: inter quos præcipue Dordracenses* habentur. Ea ciuitas est egregie munita, diues opum, negociationique maxime accõmoda: cuius haud paruam partem anno superiore incendium absumpsisse relatum est. Incuriâ ciuium id euenisse constat: quanquam pleraque miracula referuntur, quæ prætereo, quia non satis digno testimonio comprobantur. Est & Brielum oppidum non ignobile, aquis circundatum: in quod etiam mercatores multi nauibus applicent.

** al. Middelburgenses.*

CAP. XXIX.

DE WESTPHALIA.

NON transibo nunc Rhenum, Germanicas, quæ ibi habitant gentes, commemoraturus: Dabitur suo loco de his quoque dicendi facultas. Prosequar veteris ac certæ Germaniæ populos: & qui iunguntur vel Traiectensibus, vel Phrisiis ad meridiem, expediam. Westphalia Rheno fluuio ab occidenti clauditur, Visurgi ab oriente, quem Veseram hodie vocant: à Septentrione Phrisiam habet & Traiectensium terram; meridiem Hassiæ montes excipiunt, quos Abnobos Ptolemæus appellare videtur: ex quibus Amasis fluuius oritur, qui Padeburnam & Monasterium non ignobiles ciuitates alluens, mediam ferme prouinciam intersecat, & per Phrisiam defluens fertur in mare. Sala quoque fluuius Westfaliam irrigat: inter quem & Rhenum cum Drusus Germanicus belligeraret, domitis hostibus victor oppetiit. Quomodo autem cultores huius terræ vocauerit antiquitas, difficile dictu est, discordantibus auctoribus. Strabo vicinos Rheni accolas hoc loco Sycambros appellare videtur: qui duce Milone cum Romanis bella gessere, victique datis obsidibus pacem obtinuere, quamuis calcata fide ac proditis obsidibus rebellarunt. Ptolemæus quoque à parte primum septentrionali Germaniæ circa Rhenum fluuium Bussactores habitare tradit, Paruos appellatos, Sicambros, Oquenos, & Longobardos, inuenio apud Strabonem circa Amasim fluuium Bructeros habitasse, quos Drusus nauali prœlio superauit. Bructeros autem bello victos ab Austro in Aquilonem, & Oceanum dilapsos, ob quam rem coniecturam capere possumus hos esse, qui hodie Pruteni appellantur, Aquilonares populi: de quibus supra diximus, facile namque Bructeros in Prutenos sermo conuertit. Carolus Magnus multa cum Westfalis prælia gessit, eosque magnis affecit cladibus, coegitque Christi religionem amplecti, relicto idolorum cultu: quam quum sæpius abnegassent, nec iusiurandum aduerterent, vt metu pœnæ rebellionem compesceret; occultos instituit Iudices, quibus potestatem dedit, vt quamprimum deierasse aliquem comperissent, aut fregisse fidem, aut aliquod aliud flagitium commisisse, mox illum supplicio afficerent, vbi primum comprehendi posset, nulla citatione præuia, aut defensione præmissa. Elegit viros graues, & recti amantes, quos plectere innocentes haud verisimile fuit. Terruit ea res Westfalos, ac demum in fide continuit: cum sæpe in nemoribus & proceres & mediocres viri laqueo suspensi inuenirentur, nulla accusatione prius audita. Quærentibus tamen causam, constabat fregisse fidem, aut magnum aliquod scelus commisisse, qui necari reperiebantur. Id iudicium vsque ad nostram perdurat ætatem, vocaturque vetitum. Qui ei præsunt, Scabini appellantur: quorum ea præsumptio est, vt per totam Germaniam iurisdictionem extendere velint. Secretos habent ritus, & arcana quædam, quibus malefactores iudicant. Ea nondum quisquam repertus est, qui vel precio vel metu reuelauerit. Ipsorum quoque Scabinorum magna pars occulta est: qui per prouincias discurrentes criminosos notant, & referentes iudicio accusant, probantque vt eis mos est, damnati describuntur in libro, & minoribus Scabinis committitur executio. Reus ignarus suæ damnationis, vbicunque repertus fuerit, supplicio afficitur. Degenerauit autem hoc iudicium: nam & viles aliquæ personæ admittuntur; & ciuilia negocia tractare audent, quibus erat solum de criminalibus permissa potestas. In hac prouincia nostro tempore Susatenses ab Ecclesia Coloniensi desciuere: nec diutino vexati bello, multisque cladibus affecti, & obsidione pertinacissima oppugnati, ad obedientiam rediere. Cuius rei causa & Theodoricus Coloniensis antistes (qui Westfalorum princeps habetur) & Iohannes Dux Cliuensis, non paruis inter se odijs contendere: cum Susatenses ad Cliuensium opem confugissent, Coloniensis Saxoniæ duces & non paruam Bohemorum manum in auxilium accersisset. Apud Monasterium quoque eiusdem prouinciæ ciuitatem, propter Ecclesiam quam Valramus Theodo-

Pruteni.

Westphalica iudicia.

Susatum.

Theodorici frater sibi debitam existimabat, acriter dimicatum est. in quo bello multis hostium cæsis, vnus ex principibus Brunsuicensibus, qui dux copiarum fuit, intercep tus est & in potestate Coloniensis antistitis factus. Est autem Westfalia regio admodum frigida, neque frumenti abundans: pane vtuntur nigro, cereuisia potus est. Vinum quod Rheno vehitur, magno emitur pretio: opulenti tantum eo vtuntur, idque raro. populus Martialis est, & ingeniosus: de quo prouerbium esse dicunt, *Vitiosos ac fallaces Westfaliam facilius quam stultos gignere.* Hic quoniam Theodorici mentio incidit, non est ab re pauca de eo referre, cui inter viros illustres nostri sæculi nemo locum negauerit. Origo eius ex familia Morsensi, apud Germanos principes honoratissima. Fratres tres habuit, qui omnes supra sexagesimum annum vixere. Henricus natu maior paternum principatum gubernauit: Ioannes Monasteriensem Ecclesiam multis annis, vsque ad exitum vitæ suæ summa cum laude administrauit; Walranius & ad Traiectensem Ecclesiam & ad Monasteriensem defuncto fratre nequicquam aspirauit: quamuis ad Traiectum concilii Basiliensis fauore, & ad Monasteriensem Nicolai pontificis institutione vteretur. Theodoricus ipse cum Bononiæ iuri pontificio operam daret, à Ioanne 23. summo pontifice Coloniensem ecclesiam obtinuit: cui iam 17. annos non sine plebis ac nobilitatis magno fauore præfuit. Qui & si plurima pro defensione Ecclesiæ suæ vario euentu bella gessit, in quis modò strenui militis, modo fortissimi ducis officium impleuit, nunquam tamen domi aut sacerdotalia munia, aut ciuilem administrationem neglexit. Corpore pulchro, & supra communem staturam eminenti, animo magno & perliberali: cuius palatium illustribus semper hospitibus patuit.

Theodoricus archiepisc. Colon.

CAPVT XXX.

DE HASSIA.

INTER Westfalos ac Francones Hassia iacet, montana regio: quæ à Rheno in Septentrionem porrecta Thuringiæ iungitur. Princeps gentis Ludouicus Landgrauius ætate nostra ad imperium vocatus, *Imparem se esse dixit, qui tantæ rei molem sustinere posset.* Maluitq; paruo imperio à parentibus sibi relicto vtiliter præesse, quam magnum accipiẽs dissipare. Id quoque sibi obstare ad rem Christianam gerendam dixit, quod literas ignoraret. Fuit tamen legum cultor, qua sibi proprio sermone exponi iussit, quotiens coram eo causa ventilata est: nec vnquam compertus est iniquam tulisse sententiam. Hic dum reformaturus monasterium quoddam suæ ditionis ingreditur, & inuitatus cum Monachis edit, venenum pro cibo inter edendum sumpsisse creditus est. Nam & ipse & Abbas, qui reformationem petierat, paulo post extincti fuerunt.

CAPVT XXXI.

DE FRANCORVM ORIGINE: & Franconia.

FRANCIA* huic succedit, nobilis sane prouincia, & admodum potens: ab incolatu Francorum sic appellata. Franci quidem Troiani ab origine fuerunt: qui deleto Ilio duce Priamo magni Priami ex sorore nepote, per pontum Euxinum & Meotidas paludes in Scythiam peruenere, ibiq; ciuitatem ædificarunt, quam vocauere Sycambriam: ex qua dicti Sycambri. Constat enim, post euictam incensamque Troiam, qui superfuerunt excidio, in tres turmas diuisos in exilium profugisse. & alios quidem Ænea duce Italiam petiisse, à quibus Albani prodierunt, & deinde Romani, qui orbis imperio potiti sunt. Alii sub Anthenore per medios Achiuos elapsi, Illyricos penetrauere sinus, & regna Liburnorum ad intimum Hadriaticum pelagus accessere, Vrbemque condidere Patauium: vbi sepultũ Anthenorẽ tradunt, qui Henetam fugas* secum duxit, à quibus postea dicti Veneti, quorum est hodie ingens potestas terra marique. Tertii (vt diximus) in Scythiam penetrarunt, quo in loco in magnam gentem coaluerunt. Cumque Scytharum multi Romano Imperio subiecti essent, & ipsi quoque tributa penderent, manseruntque vectigales vsque ad tempora Valentiniani Cæsaris. Quo imperãte Alani Imperium vexare cœperunt. Imperator vero proposito edicto libertatem in decennium eis promisit, qui Alanorum ferocitatem compescerent. Allecti eo præmio Sycambri arma sumpserunt, Alanosq; bello victos

** al. Franconia.*

** al. fugiens*

deleuere. Ob quam rem libertate in decenninm ab Imperatore donati sunt, & mutato nomine Franci appellati: quod Attica lingua siue feroces, siue nobiles sonat. Itali Francos liberos vocant. Exacto decennio, cum Romani solita tributa repeterent, Franci ob ipsam libertatem effrenes facti, parere recusauerunt.

Principes eo tempore Francis fuere Priamus, & Anthenor, antiqui nominis ac virtutis, quibus copias ducantibus, prælium cum Romanis consertum est; in quo Priamus ipse cum fortissimis suæ gentis cecidit. Qui cladi superfuerunt, ex Scythia digressi sunt, & in Germaniam profecti in partibus Thuringiæ consederunt, cum principibus suis Priami & Anthenoris filijs Marcomede scilicet & Sunone. Suno sine liberis decessit: Marcomedi filius fuit Faramundus, quem sibi Franci Regem creauerunt: & hic primus inter Francos regnauit. Huic fuit filius Clodius * Crinitus, à quo Francorum Reges Criniti sunt appellati. Per idem tempus Gothi, qui iam vrbem Romanam irruperant, vltra Ligerim fluuium in Gallia sedes inuaserunt. Burgundiones quoque iuxta Rhodanum habitabant, qui & ipsi paulo post reges habere cœperunt. Franci vero transmisso Rheno Romanos, qui ea loco tenebant, fugauerunt: paulatimque aucti potentia, Maguntiam, Treuerim, Agrippinam hodie Coloniam, super Rheno fluuio; Tornacum, Cameracum, Remos, Suessonam, Aurelianum inuasere: ita vt ab Aquitania vsque in Baioairam imperium extenderent. Chlodoueo autem mortuo Merouecus successit filius, à quo Franci Merouingi dicti sunt. Post Merouecum Hildericus regnum adeptus, dum luxuriose viueret, à suis pulsus est Egidio Romano in eius locum suffecto. Hildericus regno priuatus, ad Bisinum Thuringiæ regem confugit, cuius coniugem per adulterium polluit, post octo autem annos reuocatus, Agripinam inuadens, eiectis inde Romanis magnam regni sui partem recuperauit. Mortuo autem Egidio filius eius Syagrius in ciuitate Snessona regnauit. Bisina autem regina cum accepisset, Hildericum regnum recuperasse, relicto viro ad eum confugit: à quo recepta, & pro coniuge habita, Clodoueum ei peperit. Qui postea regnum adeptus primus Francorum Regum Christi religionem accepit, à beato Remigio episcopo baptizatus. Illud autem veritate caret, quod plerique tradunt, Agrippinam ab incolatu Francorum vocatam Coloniam.

al. Clodouem.

Colonia Agrippina.

Nam priusquam Franci Germaniam intrarent, Colonia Romanorum appellata est, à Claudio Cæsare condita, & ab eius coniuge Agrippina nuncupata. Fuerunt inter Clodoueum ac Syagrium aliquot bella: postremo victus Syagrius, ad Alaricum Gothorum regem confugit, qui nonus à magno Alarico regnabat. Reposcitur à Clodoueo Syagrius, atque obtentus occiditur: Romani quoque reliqui per Galliam habitantes exterminantur. Clodoueus Alemanos sibi subiecit: Gothis quoque & Aquitanis bellum indixit, eosque superauit, occiso Alarico Rege. Fertur cum ad bellum progrederetur, si victor euaderet, equum beato Martino vouisse, qui duodecim & centum annis ante id tempus vita excesserat. Victoria potitus equum tradidisse, eumque centum solidis redimere voluisse. Stetisse equum immobilem, donec precium duplicaretur. Qua ex re dixisse Regem ferunt. *Martinum bonum auxiliatorem esse, negotiatorem carum.* Hic Clodoueus vxorem duxit Clodosindam filiam Regis Burgundionum: quæ cum esset Christiana, adhuc ei pagano inncta est, magnisque precibus virum orabat, vt baptizaretur: natosque filios clanculum baptizabat. Causa autem quæ Clodoueum Christianum fecit, esse fertur; quia quum pugnaret contra Sueuos, & pene victus esset, votum vouit; *Christianum se facturum, si ex prælio euaderet,* ob quam rem mutata fortuna, ex victo victor factus, subactis Sueuis Christianæ religioni se credidit. Cuius posteri in Francia vsque ad Pipinum nonum parrem Caroli magni regnauerunt. Tunc vero Hilderico secundo per ignauiam regnum ademptum est: detonso enim eo, & in monasterium retruso Pipinus regnum accepit. Erant tunc in Francia Maiores domus, qui regnum gubernabant. Anno Domini septingentesimo decimo, mortuo Dagoberto minore Francorum Rege, filius eius paruulus in tutela Pipini grossi (quem alii Ansgisi filium dicunt) in tutela fuit, & per insidias periit. Tunc Grimoaldus filius legitimus Pipini grossi, regnum vsurpans, à consanguineis Dagoberti Regis defuncti captus, in custodia obiit. Per idem tempus Galli, qui intra Sequanam & Ligerim fluuium habitabant, aduersus Francos bella mouere: & vsq; Magunciam excurrentes, eam ciuitatem obsederunt.

Franci Rege carentes Carolum Martellum ad regnum sublimare voluerunt. Qui regnum renuens, Ducatum accepit: Gallosque bello repressit. Prouinciam vero inter Ligerim & Sequanam, quæ tunc Gaudina vocabatur, à se Carlingam vocari

cari iussit: quod postea apud Teutonicos diu seruatum est. Hic Carolus ex Adelheida * nobili concubina Pipini grossi filius fuit, inclytus vir & bello potens: qui multa Saracenorũ millia gladio interemit, & pater fuit Pipiniani, qui Carolum magnum genuit Imperatorẽ toti orbi cognitum, ex coniuge Berta, quam duxit ex Græcia. Hoc ergo Francorum genus, cum è Scythia in Germaniam venisset, ibique diu consedisset, Germanicum effectum est, & terram ipsam primo à se habitatam Franciam appellauit. Verum cum reseret imperiũ, ita & Francia aucta est, adeo vt tota ferme Gallia, & magna Germaniæ pars, à montibus Pyrhenæis vsque ad Pannoniæ terminos Francia diceretur. Nam quicquid superat, Francia vocabatur. Ea in duas partes diuisa fuit. Nam quod est Galliæ occidentalis Francia dicebatur: quod est Germaniæ, orientalis. Et Germaniam quidem eatenus extenderũt, quatenus sermo Germanicus protenditur. *al. Alpheida.

Hæc gens sub Carolo Magno Romanum Imperium meruit: qui afflictam Longobardico bello sedem Apostolicã consolatus est. Carolus .n. quãuis Galliæ potiretur imperio, Germanus tamẽ fuit in Germania natus altrusq;. Cuius sedes plerunq; in Aquisgrano fuit, quæ ciuitas Teutonica est: ibi palaciũ eius & caput ostenditur. Eius posteri imperium tenentes in Gallia & in Germania regnauerunt. Deficiente autẽ masculina linea, Imperiũ ad Germanos, id est ad Francos orientales rediit: inter quos primus habitus est Otho. Est autem Imperium apud Germanos non eo modo, vt nemo imperare possit nisi Germanus: sed quoniam eligendi Imperatorem auctoritas Germanis tradita est, plerunque Germanus eligitur. Eam ob causam cum vacasset Imperium per obitum Ludouici Bosonis filii, Germani, quorum ea potestas erat, Germanum elegerunt, & Francum ex orientali Francia. Hæc præmisisse voluimus, quoniam de Franconia sermo incidit. Sunt enim multi, qui Francos eos solummodo esse volunt, qui circa Parisios habitant, & illis datum Imperium esse volunt: quos rectius Francigenas quis appellauerit. Frãcigenæ.

Franconia vero, vt nostra ætate recipitur, à meridie Sueuis & Baioariis iungitur, ab occasu Rheno, ab ortu Bohemis ac Thuringis: Septentrionem iidem Thuringi Hassique excipiunt.

Prouinciam perlabitur haud ignobilis amnis, quem Moganum vocant. Ptolemæus hunc fluuium Obrincam appellare videtur: qui superiores Germanos ab inferioribus eundem diuidere affirmat: neque enim alius fluuius est, qui eam diuisionem aptius quam Moganus efficere possit. Et hodie quidem inferiores Germani vsque ad Maguntiam procedunt: abinde superiores vocantur. Moganus vero ex montibus Bohemiæ ortus à regione Maguntiæ in Rhenum exoneratur: ob quam rem non defuerunt, qui Maguntiam Moguntiam à Mogano fluuio dici crederent. Perlabitur idem fluuius non paucas ciuitates: quarum illustriores sunt Herbipolis, Francofordia. In Herbipoli nobilis Episcopi sedes est: qui & Francorum Dux habetur, & cum rem diuinam facit, gladium in altari nudum ante se habet. Francofordia nobile emporium est. In quo superi eum inferis Germani conueniunt, bis singulis annis. Ibi quoque Imperator eligitur ex veteri consuetudine: ob quam rem palam est, Imperium datum esse Germanis, quando inter eos eligitur, & coronatur, & si demum ad culmen gloriæ Romæ quoque diadema suscipit. Est & in Franconia nobilis ecclesia Bambergensis, ad Pognitium* amnem sita: quam fundauit Henricus secundus Imperator, quem accolæ religiose colunt & sanctum habent. Ibi quoque Berengarius sepultus est: qui regnum Italiæ vsurpauit, & ab Othone primo captus, in Germaniam ductus, illic exulans obiit. Supra ciuitatem in edito monte Arx est, & natura & arte munita, in qua nos aliquando cum Episcopo loci prandium fecimus. Albertus nobilissimus Frãcorum Comes, & Othonis Saxoniæ Ducis ex filia nepos, cum Conradum comitem occidisset, qui Ludouici Regis fuisse filius dicebatur, in hanc se arcem contulit, & aliquandiu Regis obsidionem pertulit. Difficilis expugnatio loci videbatur: ob quam rem ad dolos recursum est. Otho Episcopus Moguntinus minister sceleris inuentus est: qui profectus ad Albertum, litis arbitrum se dixit. Rogauitque Albertum, ad Imperatorem in castra descenderet: quia vel pacem ei daret, vel in arcem reduceret incolumem. Credidit Albertus, & accepta iurisiurandi religione Othonem secutus est. Mœnus. Herbipolis. Frãcoford. * al. Regnitiũ. Bamberg.

Vix arcem egressi erant, cum Otho, *Vereor*, inquit, *ne diu apud Imperatorem morari oporteat. Vtilius fortasse consilium erat, prius sumpsisse cibum.* Laudauit Albertus verba præsulis, & in castellum rediens Othoni prandium dedit.

Quo sumpto ad Imperatorem cum eo perrexit: vbi mox captus est, & capitali sen-

 tentia

tentia damnatus. Cui Archiepiscopi fidem imploranti, respondit parum religiosus pontifex, *se fidei satisfecisse: qui semel reduxisset incolumem, cum ad prandium introduxit. Bis reducere non promisisse.* infelix Albertus gladio obtruncatus est. Melius Romani, qui pari fraude vsum vnum ex captiuis ab Hannibale Romam missis, vinctum remisere. fraus enim (vt inquit Maximus orator) astringit periurium, non soluit. Prædia quæ Albertus habuit, Ecclesiæ Bambergensi postea cesserunt. Est autem Franconia partim plana, partim montosa. montes ipsi haud difficiles sunt, ager non admodum pinguis: nam plerunque arenosus est. multis in locis consiti colles vineis, gratum producunt vinum : maxime vero apud Herbipolim. multæ syluæ, & multa venatio est. Terra in multos partita est dominos. Quamuis Episcopum Herbipolensem Ducem Franconiæ dicant (vt ante relatum est) Moguntina ecclesia, & Bambergensis plurima obtinent loca : Palatinus quoque Comes haud paruam occupat partem. Marchiones potentes in ea sunt. Multæ præterea ciuitates Imperiales apud Francones florent. De Norimberga dubium est, Franconiæ an Baioariæ cedat. Ipsum nomen indicat ad Baioarios vrbem pertinere : Norimberga enim Noricum montem significat, ob quam rem patet Noricorum ciuitatem fuisse. Noricis autem Baioarii successere: & nunc ea portio terræ Baioariæ, quæ inter Danubium & Norimbergam iacet, Noricum appellatur.

Norimberga

Ciuitas tamen in parochia Bambergensi est, quæ ad Francones pertinet. Ipsi Norimbergenses nec Baioarii, nec Francones videri volunt, sed tertium quoddam separatum genus. Vrbs ea nobilis, magnificis operibus, publicis ac priuatis ornata est, amne Pegnitio interlabitur, in agro sterili & arenoso condita: atque ob eam rem industrioso populo. omnes enim aut opifices sunt, aut negotiatores. Hinc multæ illis diuitiæ, & magnum in Germania nomen.

Aptissima Imperatorum sedes, libera vrbs, & in medio ferme Germaniæ sita. Inter Bambergã & Norimbergã Forchem iacet, famosum niueo pane oppidũ: incolæ patriam fuisse Pilati falso putant, in hac prouincia Fridericus Marchio Brandenburgensis potentissimus fuit, Imperatori Sigismundo inter caros amicos habitus: ei quatuor filii fuerunt, Ioannes, Fridericus, Albertus, & alter Fridericus. Ioanni, qui primogenitus esset, Electoratus Imperii debebatur: sed iudicium patris Fridericum prætulit, qui secundo genitus erat & aptior ad obeunda Imperii munera videbatur; prius itaque quam moreretur hæreditatem suam inter filios diuisit, Fridericum Electorem instituit: neque male iudicauit. Nam Fridericus inter principes Germaniæ sapientia clarus habitus est, cuius consilio multæ sæpe prouinciæ pacatæ sunt: Iusti quoque ac honesti tenax habetur. qui cum posset regnum Poloniæ consequi per electionem Baronum, recusauit (vt ante diximus) ne vero hæredi iniuriam faceret. Albertus vero germanus eius cum Norimbergensibus bellum intulisset, omnes ferme Teutonicæ principes ad se traxit: ciuitates vero Norimbergensibus suppetias misere. graue id & atrox bellum fuit: in quo tot potentiæ concurrentes, infensissimis odiis biennio certauere. Nouem prælia commissa feruntur: ex quibus octo victor Albertus confecit, in vno tantum victus succubuit: nec de pace conuenit, nisi postquam exustis agris, attritis villis, abactis pecoribus, ruticolis interfectis, commeatus ac pecuniæ contendentibus defuere.

Forchem

Tum quoque pax ex Alberti sententia magis dicta. Hic Albertus ab ipsa pueritia ac teneris (vt aiunt) vnguiculis educatus in armis, plurib. interfuit præliis, quam alii sui temporis Duces aut viderint aut legerint. Militauit in Polonia, pugnauit in Slesia, Castra posuit in Prussia, hostes in Bohemia fudit, stipendia in Austria fecit, prædas ex Vngaria tulit. Nullus in Germania terræ angulus, quem non calcarit armatus: duxit exercitus innumerabiles, prostrauit ferocissimos hostes, expugnauit munitissimas vrbes. In congressibus pugnam prior iniit, victor à prælio excessit vltimus, in oppugnationibus oppidorum sæpe murum primus ascendit. Ad singulare certamen crebris vicibus inuitatus nunquam detrectauit: nec vnquam non strauit hostem. In militaribus ludis, quibus hasta contenditur, vnus omnium repertus est, qui nunquam equo deiectus sit, & omnes in se currentes deiecerit.

Ex torneamentis nunquam non victor exiuit. Septies ac decies solo tectus clipeo ac galea, cætera nudus (vt est apud Teutonicos duelli quædam species) in prouocatores pariter armatos, acuta lancea cucurrit: nullo vnquam damno affectus, cum aduersarios nunquam ipse non equo deturbauerit. Quibus ex rebus non iniuria Teutonicus ACHILLES appellatus est: in quo non solum militares artes, & imperatoriæ virtutes singulari quadam gratia reluxere; sed nobilitas quoque generis, proceritas

Teutonicus Achilles.

ritas corporis, ac venustas, & virium robur, ac facundia linguæ, admirabilem eum ac pene diuinum reddidere.

CAP. XXXII.

DE BAVARIA.

BAIOARIA ad ortum æstiuum, ac meridiei partem Franconiæ proximat. Ea quoque perlata & diues terra est. Cui ad meridiem alpes Italiæ iunguntur, Sueui decidentem eius Solem recipiunt, Australes orientem, ac Bohemi Septentrionem. Danubius mediam ferme perlabitur inter Austriam ac Baioariam: alij Anasum, * alij Enum terminum *al. Isaram posuere: Sueuos à Baioariis Lycus disterminat amnis, hæc olim regionem Norici renuere, cuius adhuc portio media inter Ratisponam & Norimbergam trans Danubium sita (vt ante diximus) Noricum appellatur. Baioarij autem vnde dicti sint, & vnde originem traxerint, non facile dixerim. Verum cum reperiam vetustissimos codices Boioariam appellare, quam moderni Bauariam dicunt; non difficile trahor, vt Baioarios à Bois dictos, & Gallicam fuisse olim gentem credam, huic opinioni Strabo v. commentarior. vires adhibet, ita inquiens: *Priscis igitur (vt dixit) temporibus plurimæ Gallorum gentes fluuium incolebant* (de Pado loquitur) *è quibus amplissimi fuerant Boij, Isubres, & qui olim cum Gesatis Senones Romana per impetum potiti sunt vrbe*. Hos Romani posterioribus annis funditus deletos perdiderunt: Baios vero è finibus eiecerunt, idem migrantes circumadiacentes Histro locos cum Tauriscis habitarunt, bellum assidue contra Dacos agentes. Constat igitur Baios in Pannonia consedisse: quo ex loco facile successu temporis in Noricum, conterminam regionem, migrare potuerunt. Idem quoq; Strabo lacum, qui modo Constātiensis appellatur, designās paululum ab eo distare Rhætos ait, amplius Heluetios, & Vindelicos: Post Vindelicos autem desertam Boiorum regionem esse affirmat vsq; Pannonios: ob quam rem satis indicat Baioariorum terram à Boys cultam fuisse.

Idem Strabo Germaniam describens, Boios prius Herciniam habitasse siluam asserit; & Cymbros agmine facto eorum inuasisse locum, atq; à Boys reiectos fuisse. Itaque satis persuasum esse potest, Baioaricum nomen ex Bois descendere, ager enim eorum trans Danubium Herciniam siluam non parua ex parte occupat. Ea nunc Germanica gens est sermone vtens Teutonico: neq; deserta regio (vt Strabo tradit; q̄ suo fortasse tempore fuit) nunc cultissima est, magnas ac ambitiosas ciuitates habens, & oppida nobilissima, quorum splendorem nescimus totâ Europâ, quæ vincere possint. Pontificales vrbes quinq; in ea sunt: quarum vna metropolitica est, Saltzburgam vocāt ex flumine Salza cui adiacet. Veteres Iuuauiam vocauere. In Baioaria Ludouicus Ludouici filius, gibbo & struma deformis, impia contra patrem bella suscepit: venerandumq; senem; & auctoritate insignē, qui quondam regnum Franciæ gubernasset, in arce munitissima obsedit: sed superis vltionem tanti sceleris petentibus, prius febre percussus occubuit, q̄ patris animum in suam traheret sententiam. Ille in potestatem Henrici eiusdem familiæ ducis postea factus, breui tempore vitā finiuit. Nec Henricus diu superuixit: qui cum prohibuisset subditos in anno Iubileo Romam petere, veritus ne prouincia pecuniis exhauriretur, eodem modo * *al. anno. ad patres suos additus est. Successit ei Ludouicus filius ex sorore Alberti Cæsaris natus, magni animi adolescens, gloriæ cupidus, & pecuniarum contemptor: qui Iudæos omnes publice positis edictis à suis dominiis exterminauit, vxorem de Saxonia duxit, neptem Friderici Cæsaris. Multas Germaniæ lites auctoritate sua composuit: quamuis sæpe & multum conatus reconciliare Cæsari Ladislaum Regem nequiuerit. Albertus eius terræ ac familiæ princeps, postquam pater eius Ernestus puellam balnei custodem ab eo perdite amatam, & in spem matrimonij susceptam, apud Straubingam Danubij fluentis demersit; cum diu vitam in mærore peregisset, tandem luctu peracto vxorem de domo Brunsuicensi duxit: ex qua sobolem pulcherrimam sustulit. Sub imperio Friderici padagra laborans, sepositis cæteris curis, sectatus musicam assiduis cantibus ac sonis animam oblectauit: interdum & venationi operam dedit. In Satzburga (quam Metropolicam in Baioaria sedem obtinere Salzburg. diximus) tres Archiepiscopi fuere: quorum vltimus Sigismundus nomine, dum scismatis procella defæuit, cum esset adhuc Præpositus, Romanam Ecclesiam magnifice iuuit. Sed Archiepiscopus à Nicolao pontifice creatus, literas Apostolicas quibus censura in Australes Imperatori rebelles fulminabatur, in Ecclesia sua publicari non siuit: siue metu potentiæ illorum, siue quod anathemate suspenso pacem melius inueniri putauit. Ad quam cōponendam & ipse descendens in Austriam, non paruam operam impendit.

CAP. XXXIII.

DE RHENI TRACTV.

CIRCA Rhenum, qua flos Germaniæ nostro tempore visitur, inter Theodoricum Maguntinensis ecclesiæ præsulem, & Ludouicum comitem Palatinum Rheni crebræ dissensiones fuere: & sæpius ad arma ventum est, totaque circum regio rapinis atque incendiis vastata. Cum Maguntino Marchiones Badenses ac Brandeburgenses opem ferrent, Palatino Iacobus Treuerensis antistes, & nonnullæ ciuitates assisterent. Mortuo Ludouico Palatino, qui relictam Ludouici regis Cypri * vxorem duxerat, filium ex ea natum infantem adhuc Fridericus frater eius, consentientibus terræ optimatibus arrogauit, gubernationem prouinciæ tanquam dominus accepit, Electorem Imperij se dixit, cælibatū perpetuum promisit, ne arrogato filio, vxorem ducens, præiudicium faceret. Rogatus Nicolaus Pontifex quintus id genus adoptionis confirmauit: recusauit Fridericus Imperator, sæpe multumque requisitus.

* al. Siciliæ. Fridericus Palatinus.

CAP. XXXIV.

DE SVEVIA, ET MARCHIONATV BADENSI.

IN Sueuia Albertus Friderici frater Imperatoris, cum pluribus ciuitatibus variante victoria bellum gessit. Ab Vlmensibus ciuitatem Rotemburgensem litigando per sententiam obtinuit.

In Marchionatu Badensi princeps Iacobus, iustitiæ ac prudentiæ fama inter Germanos clarissimus, cum sibi ad humanam felicitatem solam literaturæ peritiam deesse angeretur, quos ex coniuge legitima liberos sustulit, ediscere literas compulit: inter quos diuiso patrimonio, cum Carolo primogenito singularis industriæ iuueni Imperatoris Friderici sororem matrimonio collocasset, plenus annis haud inuitus è vita decessit. Tyrolenses qui valles Eni & Athesis fluminis incolunt, cum Sigismundum principem suum in tutela Friderici Cæsaris existentem, iam grandiusculum ad se remitti frustra petiuissent, sumptis armis præfectos prouinciæ, quos Cæsar instituerat, deiecerunt. Et cum Tridentini iussu episcopi, cuius etiā subditi, in fide Cæsaris perseuerarent, cum exercitu eo peruenere: ciuitatemque metu perculsam proditione ceperunt, & arcem oppugnatione fatigatam ad deditionem compulere. Exin pactionibus cum Cæsare conuenientes, minori quā crediderant felicitate suum dominum obtinuere.

CAP. XXXV.

DE HELVETIA.

SVITENSES montani & feroces populi, cum Turicenses ex fœdere, quod cum eis pepigerāt, desciuissent; comparato exercitu in eorum agrum cuncta vastantes exiere: quibus cum Turicenses prælio congredi præsumpsissent, vsque ad internitionem cæsi sunt: tantaque Suitensium in victos hostes crudelitas ac rabies fuit, vt eo ipso in loco parte victoriæ epulantes, congestis necatorum corporibus, & mensalia & sedilia ex illis apparauerint, & aperientes hostium cadauera cruorem biberint, corda dentibus laniauerunt.

CAP. XXXVI.

DE ALSATIA.

IN Alsatia, cui quondam Heluecia nomen fuit, tunc Gallici, nunc Germanici iuris prouincia, cum Ludouicus Delphinus Viennensis in agrum Basiliensem omnem ferme militiam Gallicam eduxisset, ingentemque metum Basiliensibus incussisset, Suitenses ex fœdere sociæ ciuitati quatuor millia militum lectissimæ iuuentutis auxilio misere. Quos cum Delphinus appropinquare animaduertisset, medium inter Basileam & Suitenses cū toto exercitu se opposuit, nec detrectauere illi certamen: quamuis pedibus pugnaturi, xxx. millia equitum stare contra se aciem cernerent, pugnatum est summis vtrinque viribus: ad extremum non tam victi, quam vincendo fessi Suitenses, nimis audaces præsumpti facinoris pœnas dedere. Nam paucis fuga dilapsis, obtruncati omnes in campo iacuere. Rarus tamen ex Suitensibus inultus interiit: ex quibus plures Gallorum reperti sunt, qui lanceis Suitensium perforati, ad obtruncandum hostem per medias hastas dilapsi, vindictam accepti vulneris expetiere.

Vide Aeneæ epist. 87.

CAP.

CAP. XXXVII.

DE OTHLANDIA.

IN Othlandia nobile oppidum, Friburgium vocant, in potestate domus Austriæ multis seculis fuit, sed cum Ludouico Sabaudiæ Duci tantam pecuniam deberet, quantam nec priuatim nec publice dissoluere ciues possent: nostra demum ætate, & dum Fridericus imperat, in ius Sabaudiensium factum est. Quo in loco & sermo Germanicus terminatur.

ADDITIO EX VETERI CODICE.

Promisit Pius Æneas multarum rerum doctrina illustrissimus, in exordio huius operis, se in lucem ponere res Europeas. Cumque dirimendas suis limitibus Germaniæ terras absoluere instituit, ipsius Germaniæ superioris & inferioris florem omisit. Nihil enim de Sueuorum antiquissimis Germaniæ populis scripsit, quos Strabo, Iuliusque Cæsar in suis commentariis, in re bellica miris extollit laudibus: quorum terra hodie multis Ecclesiis Pontificalibus, celebratissimisque vrbibus est referta: Multi in ea amnes clarissimi, Lycus, Neccarus, Argos, fontesque Danuby. Terra ferax tritici, vineti ditissima, ingeniosissimo Martialique populo exuberans. Omisit item vtrasque ripas Rheni, à fontibus suis vsque ad Coloniam Agrippinã versus: ripas (inquam) omni ex parte vtrimque habitatas, maximis Pontificaliũ vrbiũ, Imperialiumque & Principum oppidis habitatas. Vbi terra vberi gleba referta, frumenti, tritici, & multorum fructuum fœcundissima, vino adeo exuberat, vt cuncta pene interranea, Germania etiam inferior, & totus pene occidentalis Septentrio Rhenensi vino se reficiat. Pontificales vrbes sunt Constantia, celebratissimo Martini V. Concilio illustrata, Basilea, Argentina, Spira, Wormatia, (quæ olim Vangiones) Moguntia, Confluentia, omnes ciuitates celebratissimæ, ante muralibus, pinnis, fossatis, propugnaculis superbæ. Populus humanissimus partim sua vberi terra, partim negotiationibus; Nobilitas vero venationibus intenta, in delitiis & voluptate maiorem vitæ partem agit. Præterijt vero eam Alemanniæ partem, quam Limagus fluuius (vulgo Lintmag dictus) à quo Alemanni proprie dicti, cuius fontes in montibus Alpium Glaresiis lacum Thuricensem influunt, in Rhenumque exonerant. Terra hæc non solum Limago, immo aliis celebratissimis fluuiis, vt Russa, Arari irrigatur; oppidis, castellisque fortissimis exuberans, quarum Berna, Lucerna, Duregum, Solodorum, præcipuas credimus; bellicosissimus populus, quem hodie ligam Suitensium vocant, quæ terrori est vniuersis circumiacentibus regnis, breuique suum imperium mirum in modum dilatauit. Omisit item Flandriam, Hannoniam, Brabantiam, terras diuitiarum negotiationumque celebritate perspicuas: in quibus Brugis, Gandauum, Mechlinia, Antuerpia; quæ licet olim Gallia Belgica annumeratæ sint, tamen Germanorum imperio dilatato, omnes Germanica lingua loquuntur, propter viciniam cæteras linguas etiam peritæ. Quod si cuncta superioris inferiorisque Germaniæ famosiora loca describere niterer, magnitudine operis legentes tædio afficerem, quapropter breuitati insistens, studioso cuique, quæ animum suum oblectant, legenda committo.

CAP. XXXVIII.

DE SABAVDIA, EIVSQVE DVCE AMEDEO.

AMEDEVS in Sabaudia dux primus eius gentis, cum annis ferme XL. post patris obitum prouinciæ gubernacula tenuisset, & admirandus adaucto paterno imperio, parta vndique pace formidandus, cumulatis opibus, sapientia plenus vicinis populis ac principibus videretur; ac demum relictis principatus gloriæ fascibus in heremum se recepisset, & sumpta penula, ac tetorto baculo, cum sex viris equestris ordinis ætate etiam prouectis, mundo & pompis eius renunciasset: ad extremum summi Pontificatus honorem, ex Basiliensi congregatione sibi delatum in Ecclesiæ diuisione, superis parum fauentibus accepit, barbam totondit quam promissam nutriuerat: ducatum primogenito suo tradidit, Ecclesiasticas ceremonias & orandi morem repente didicit: stipatusque magna nobilium caterua, & illustri comitatu circumdatus, Basileam perrexit: vbi ab ijs, qui generale Concilium facere arbitrantur, in maxima populi multitudine, quæ vndique ad spectaculũ tantæ rei confluxerat, inter duos filios egregia facie adolescentes, alterum Sabaudiæ ducẽ, alterum Gebennarum comitẽ, solennibus pro more seruatis, tanquã Romanæ præsul Ecclesiæ coronatus est. Celebrauit sæpe diuina, benedixit plebibus, officia curiæ ordinauit, Cardinales doctrina & auctoritate præstantes assumpsit. Fuerunt ei cũ Rege Franciæ Karolo, cum Alfonso rege Aragonum (qui tum hostis Eugenii papæ fuit) cum Philippo duce Mediolani, cum pluribus alijs de recipienda eius auctoritate tractatus: qui omnes *Amadeus Sabaudus.*

incas-

in cassum abiere. Fuit & Fridericus Imperator apud eum in Basilea: sed clam nocte intempesta, ne adorasse idolum videretur, abijt. Reu-rentiam ei, tanquam vicario Iesu Christi, subditi eius tantum & Suitenses populi, & Basilienses, & Argentinenses, & qui Alberto parebant Baioariæ duci, præbuerunt. Fuit enim magna spes obtinendæ Germaniæ: cum sex principes Electores in eam sententiam fœdus inissent, vt nisi Eugenius postulatis eorum annueret (postulabant autem res prorsus negandas) in Amedei, quem Felicem quintum appellauerunt, obedientiam transirent. Sed eum illorum consilia Fridericus peruertisset, & qui sub nomine Synodi Basileæ degebant, abire iussisset; desperato meliori successu, interueniente per legatos suos Karolo Franciæ Rege Ecclesiæ pacem dedit: & Nicolao pontifici maximo reconciliatus, relicto nomine Papæ, Cardinalatus honorem retinuit, in quo paulo postea non sine boni viri opinione decessit, felix princeps & nimium felix, si senium suum ecclesiasticis titulis non fœdasset. Bolomerus, qui eius quondam & primus & dilectissimus consiliorum particeps fuerat, ingentesque opes apud eum cumulauerat, cũ nobilitatis odium incidisset, proditionis reus factus mortis sententiam tulit, & in Lacum Lemanum circa Gebennam præcipitatus, magno saxo ad collum suspenso demersus est. Nobilitas exinde noui Ducis indignationem subiens, ad Regem Franciæ confugit: cuius opibus adiuta in patriam redijt. Iohannes Segobiensis homo Hispanus, moribus & doctrina illustris, qui cum summos Theologiæ præceptores doctrina æquaret, ab Amedeo dum se Papam dixit, Cardinalatus eminentiam acceperat, & deinde vnioni consentiens, à Nicolao pon. max. Cardinalatus dimisso titulo, Cæsariensi ecclesiæ profectus fuerat; in altissimis reconditus montibus paruo monasteriolo contentus, vocatis ex Hispania legis Arabicæ magistris, librum quem vocant Alchoranum, & in quo Maomethis Pseudoprophetæ non tam mysteria quam deliramenta continentur, in nostram linguam de nouo conuertit, & ineptias * eius veris ac viuis rationibus & argumentis explosit. In Arelatæ ad sepulchrum Ludouici Cardinalis sanctæ Ceciliæ eius vrbis Episcopi, quem Basileæ in consessu patrum præsidentem vidimus, magna miraculorum opinio orta est, & innalidorum frequens vndique concursus spe sanitatis factus.

Felix V. PP.

Ioh. Segobiensis.

** al. mendacia.*

CAP. XXXIX.

DE FRANCIÆ REGNO.

IOHANNES comes Armeniaci incesto Germanæ sororis amore perculsus, nuptias eius tentare conatus, haud indignus existimatus est, quem paterna hæreditate Karolus rex Franciæ armis eijceret. In regno ipso Franciæ, quod nostra ætate Ioanna virgo Lotharingensis diuinitus (vt credunt) admonita, virilibus indumentis & armis induta, Gallicas duces acies, ex Anglicorum manibus magna ex parte (mirabile dictu) prima inter primos pugnans, eripuit: cum iam Philippus Burgundiæ dux paternæ necis iniuria remissa, relictis Anglis ad Francos defecisset; ingentes inter Karolum Regem & filium eius Ludouicum Delphinum Viennensem contentiones atque inimicitiæ succreuerunt. Karolus Andegauensis eo tempore Delphini auunculus, apud Regem plurimum poterat, cuius potentiam cum Iohannes Alanconij * dux ferre non posset, Borbonii quoque princeps, & frater eius spurius Andegauensem gubernationem ægris animis intuerẽtur; Delphino vti à patre discederet suaserunt: sic enim fieri posse, vt Rex desiderio filii Karolum à se reijceret, regnũque quod in eius manibus pessum ire videbatur, meliori consilio regeretur. Quibus permotus Delphinus insalutato patre ad Niuernenses discessit: qua re comperta Rex comparato raptim exercitu in Alconium duxit, & expugnatis non magno negotio plerisque munitionibus, ducem in deditionem accepit. Exin contra filium profectus, cum ciuitates Niuerniæ Delphinum aduersus patris imperium tueri non auderent, eum vt à se abiret rogauerunt: ille in Borbonium se recepit, nec diu post metuens dux Borbonii Regis iram, filium patri reconciliauit, quæ res fratri suo spurio haud bene cessit. Nam is paruo post tẽpore captus, in profluentem demersus, violati paterni iuris in filium pœnas dedit. Interiecta deinde non longa temporis mora, Renatus è regno Siciliæ propulsatus, filiam suam Henrico Regi Angliæ in matrimonium collocauit: haud abnuente Francorum Rege, qui eo coniugio inducias belli sibi ac regno suo salutares cum Anglicis plurium annorum obtinuit. Quibus conclusis securus iam domi Rex, vt Franciam militaribus spolijs atque incendijs diu agitatam tantisper sineret requiescere, Delphinum cum magna parte copiarum ad Heluetinos (vt est supra relatum) dimisit, ipse cum reliquo exercitu in Lotharingos profectus Metensem Tulensemque agrum vexauit, oppidumque non parui momenti, quod

Iohanna virgo.

** al. Alanconia.*

ti, quod Spinale vocant, dedentibus oppidanis ab Ecclesia Metensi abstulit. Exin Franciscus Aragonensis capto furtim oppido Foserfi, * quod in Normandia situm in potestate ducis Britanniæ fuit, duorum potentissimorum Franciæ ac Angliæ regum interrupisse pacem visus est. De qua re dum missis vltroque legationibus contenditur, Flochetus non paucis equitibus à Rege Franciæ profectus, quadrigas fœno oneratas, In quo milites armati laterent, pontem arcis, quo Sequana fluuius iungitur (qui Normanos à Francia d rimit) edoctos rusticos educere iubet, atque in medio pontis portæ arcis subsistere. Ipse in insidiis cum cohortibus signum expectauit: quo recepto, cum milites è fœno dilapsi portam inuasissent, trucidatis custodibus tam diu locum tenuere, donec Flochetus aduolans & pontem & arcem in potestatem recepit. Cuius rei percepto nuntio, & Rex ipse per eundem pontem in Norrmanniam copias traiecit, & ex alia parte Franciscus Britãniæ princeps exercitum duxit. Dux Somerseti eam prouinciam pro Rege Angliæ cũ imperio tenebat. Qui postquam tanti belli molem in se verti cognouit, Talbotum copiarum ducẽ fama clarum, & rebus gestis insignem, Rothomagi apud se esse iussit, sperans eius consilio atque armis ciuitatem, cuius nutare animos animaduerterat, in fide continere. Sed frustra eius consilium fuit. Nam Rothmagenses, postquam Regem appropinquare didicerunt, missis ad cum legatis, suam ac fortunarum suarum pacti salutem, exercitum intra vrbem recipere, & imperata facere promiserunt. Quibus à Rege collaudatis, & domum cnm præsidio militum remissis, vrbs Regi dedita est. Talbotus cum Duce suisque omnibus in arcem sese recepit: quæ cum oppugnari cœpta esset, interuentu Renati regis ea compositio facta est, vt Anglici quæ in Nortmannia retinebant, oppidis excederent: Dux ac Talbotus cum suis liberi essenr. Sed cum præfecti oppidorum non parerent, Dux Somerseti dimissis in arce Talboto, & duobus priuignis suis, clam recessit in Angliam. Arx postea dedita est, & priuigni ducis cum Talboto in potestatem Regis facti sunt. Talbotus vero cum esset clara apud omnes fama, quam non malis artibus sed robore corporis & ingenij dexteritate in aperto Marte quæsiuisset, data fide quod aduersus Francos deinceps arma non gereret, libere dimissus est. Hic anno Iubilei indulgentiæ causa Romam venit (vt quidam putant) absolutionem quęsiturus eius promissi, quod Regi Franciæ fecerat, mihi hoc minime comperrum est: illud constat, Talbotum cum in Angliam redisset, iamque Rex Franciæ victa omni Normannia Burdegalam quoque armis subegisset: à Rege suo non sine magnis copiis in Gasconiam cum imperio missum, & Burdegalam recuperasse, & alia pleraq; castella, quæ ab imperio Anglicano desciuerant, partim vi expugnasse, partim deditione voluntaria recepisse. Quæ cum Rex Franciæ resciuisset, è vestigio duos exercitus instruxit: quorum alterum, cuius præfectus erat gener suus comes Claromontis ac ducis Borbonij filius, cu quindecim millibus pugnatorum (in quis totius militiæ robur fuit) ad vrbem Burdegalam recto itinere contendere iussit: alterum quem ipse duxit, ex purpuratis suis conscripsit, quibus & comes de Schampis annumeratus est: quem lecti iuuenes octingenti equites ex Britannia sequebantur. Iussit & hunc exercitũ retento apud se comite Rex præire: qui cũ septem (vt aiunt) leucis à Burdegala cõstitissent, paruũ quoddã castellum oppugnare cœperunt, turri quadam inter Burdegalam & castellum ipsum occupata, ac sagittariorũ præsidio munita. Talbotus vero postq̃ sibi cum duobus exercitibus pugnandum esse intellexit, cum prius aggrediendũ censuit, quẽ minori negotio superari posse confidebat. Egressus igitur cũ robore sui exercitus iam vespere ad turrim (q̃ diximus occupatam) peruenit: qua primo impetu expugnata, sagittarios oẽs ibi captos circiter quinquaginta interemit. Exin mane profectus, cũ accepisset regium exercitũ fugã parare, veritus ranq̃ sibi è manibus præda elaberetur iussis aliis sequi cũ quingentis galeatis militibus, DCCC. sagittariis propere hostes aduolans tumultuariũ prælium iniit. Consultauerant aliquamdiu inrer se hostes, an retro pedem fugiendo referrent. Sed pudore propinqui Regis experiri belli fortunam decreuerant. Erant eis trecenta circiter tormenta ænea (id est bõbardæ) quæ curribus aduexerant: ea viæ per quã Talbotus aduenturus erat, opposuerunt: multas prærerea machinas hinc atque inde collocauerunt, quibus ignari hostes confici possenr. Vt ergo furentes Talboti milites itinere, quod vnum patebat, in castra hostiũ nescius machinarũ procurrit, dato tormentis igne, primo cõgressu trecenti ferme milites ictu lap dum ex Anglicis periere. Quod vbi Talbotus animaduertit, filiũ qui se sequebatur, vt abiret & ad meliora tẽpora se reseruaret, admonuit. At cũ filius diceret, nõ esse sibi ex eo prælio fugiendũ, in quo pater periclitatur* esset, *Ego*, inquit, *fili, multis reb. clarissime gestis, nec mori sine gloria, nec fugere sine dedecore possum: te nunc militare incipientẽ nec fuga infamẽ, nec mors clarum faciet*. Sed cũ filiũ plus pietas q̃ commonitio paterna moueret: cohortatis sociis, vt forti

*al. Dosfrõ fi.

Talbotus

forti animo pugnam reintegrarent,testudine suorum facta in hostes, qui nunquam munitiones castrorum exire præsumpserant, audacibus inuectus animis, haud paruam illorum stragem edidit. Sed cum hostes partim tormentis ac numero militum superiores essent,& iam crus Talboto lapis è tormento missus arripuisset; cæsis maiori ex parte suis, & ipse tandem cum duobus filijs, altero legitimo, altero extra matrimonium nato,& vno genero,procumbens cecidit. Hic post tot sumptas ex hoste victorias clarissimi viri exitus fuit: quem Britonum potissimum constantia & audacia prostrauit, Burdegala iterum in potestate Regis facta est. Britanniæ ducem eius germanum, qui nunc rerum potitur, cum diu sobole caruisset,votum vouisse ferunt,liberos (si superi darent) priores duos alterum Minorum,alterum prædicatorum religione consecraturum. Exin voti compotem primũ qui sibi natus est, Franciscum appellauit, secundum Dominicum. Natus est ei & tertius filius,quem in Angliam nutriendum misit.Is cum mortuo patre in Britanniam Francisco regnante redisset,ab eo captus & in carcere necatus est. Fama est eum, cum neci traderetur,impietatem fratris accusando; qui non contentus regnum sibi debitum occupasset, sed animam quoque sibi nepharius auferret: Franciscum coram diuino iudicio de parricidio responsurum infra annum citasse. Ob quam rem, cum infra præfinitum tempus Franciscus hydropisi laborans obiisset (vt est religiosa Gallorum natio) correptum diuinâ censurâ vulgo creditum est. Dominicus ei successit: qui cum hoc anno sine liberis decessisset, Arturum Francorum militiæ principem patruum suum successorem habuit, non minus prudentia quam annis grauem. Karolus dux Aurelianensis, qui magno quondam prælio ab Anglicis captus fuerat,iam senex in patriam dimissus, defuncto Philippo Maria Mediolanensis ducatus,tanquam sibi ex successione debiti,sese titulis adornauit.

CAP. XL.

DE FLANDRIA.

IN Flandria Gandauenses aduersus Philippum Burgūdiæ ducem rebellantes, pluribus prælijs victi,ad extremum supra viginti millibus ciuium vna pugna amissis, confessi errorem,Philippo manus dedere:legesque victoris acceperunt. Idem Philippus & oppidum Lucenburgense maximum ac munitissimum,quod in Saxonum potestatem dotis nomine venerat,non sine indignatione Ladislai Regis armis accepit. Delphinus Viennensis, cum mulierem quandam nomine Agnetem forma præstantem,ac patri dilectam occidere tentasset,iterum Regis odium incurrit,cunque nusquam alibi se tutum arbitraretur, ad florentes Philippi opes confugiens,vt primum eum conuenit; *Miserto mei, consanguinee,* inquit,*qui sine terra sum filius Regis.* Ad quem Philippus: *Dum terra mihi est*, ait, *caue te sine terra dixeris. Nam quæ mihi prouinciæ parent, eadem tuæ sunt: nec minus tibi quam mihi obediant volo.* Post hæc ei & Brabantiæ florentissima oppida, & ambitiosas Flandriæ ciuitates ostendit, Dominum eum & Principem in conspectu suo nuncupari iubens.

CAP. XLI.

DE ANGLIÆ REGNO.

VENTVM modo est in eum locum,de quo breuissimus est in Angliam traiectus: neq; enim plusquam XXX. millibus passuum id mare latum est, quod Flandriam atque Angliam interluit. Absolutis Galliæ rebus,haud inconueniens fuerit transmisso Pelago Angliæ (cui quondam Britanniæ nomen fuit) quam breuissime mutationes sub Friderico factas commemorare. In Anglia,quam tum Albion tum Britanniam veteres vocare, rex Henricus solitudinis & ocij cupidus, alieno magis quam suo iudicio regnum gubernauit. Potens apud eum & in primis auditus Dux Sofulsi fuit:qui leges pro suo arbitratu & populis & principibus dixit;suppressit quos odiuit;& iterum quos amauit,erexit. Sed cum res Anglica apud Francos imminui cœpisset, & iam imperium Gallicum in pristinam gloriam emergeret: Dux Eboracensis coactis non paruis copijs,nec paucis stipatus Baronibus Lundonias venit,Regis consiliũ mutaturus,atq; (vt ipse dicebat) Regis & Regni saluti cõsulturus. Non expectauit eius aduentum dux Sofulsi: sed nauigio raptim correpto per Themisiam * fluuium saluti suæ fuga consulere adorsus est. Sed destinatam quis mortem fugiat? Missi qui eum comprehenderent, per compendia itinerum cursum eius præuenere:ipsumque mox interceptum in prora nauis, qua vehebatur, obtruncauerunt. Dux quoque Somerseti,qui perdita Normannia in Angliam remeauerat, potensque apud Regem

* Tamesis.

gem credebatur, in carcerem coniectus est. Nobiles viri complures necati; nec sacerdotio præditis parsum est: inter quos & amicus noster Adam Molines secreti Regis signaculi custos, & literarum cultor, amisso capite truncus iacuit. Nec diu postea, cum dux Eboracensis domum rediisset, Somerseti princeps è carcere missus, permittente Rege gubernare regnum incepit: quæ res suppreme sibi cladis causa fuit, irritatus enim ob eam causam princeps Eboracensis, cum maioribus copiis quam prius Lundanias properauit: cui cum Rex obuiam vnà cum duce Somerseti exiuisset, putans illum aut verborum lenocinio placare, aut regiæ maiestatis auctoritate deterrere; nihil profecit. Eboracensis enim, cũ esset longe potentior, iusso Rege vt in partem se reciperet; in Somerseti ducem ac eius equitatum irrupit, eumque mox captum: detruncato capite interfecit.

CAP XLII.

DE SCOTIA, ET HIBERNIA.

SCOTIA eius insulæ in qua est Anglia, suprema, portio est in Aquilonem versa: fluminibus haud magnis, & monte quodam ab Anglia discreta, hic nos brumali tempore fuimus, cum Sol paulo amplius quam tres horas terram illuminaret. Iacobus eo tempore regnabat, quadratus & multo abdomine grauis: qui cum olim in Anglia captus vndecim annis in custodia fuisset, ac dimissus tandem suscepta ex Anglicis coniuge domum reuersus, complures regulos gladio percussisset, & ipse tandè à suis domesticis interfectus est. In quos vltione peracta filiꝰ eius regnum suscepit. Audiueramus nos olim arborem esse in Scotia, quæ supra ripam fluminis enata fructus produceret anatarum formam habentes: & eos quidem cum maturitati proximi essent, sponte sua decidere, alios in terram, alios in aquam: & in terram deiectos putrescere, in aquam vero demersos mox animatos enatare sub aquis, & in aere plumis pennisque è vestigio euolare, de qua re cum auidius inuestigaremus, didicimus miracula semper remotius fugere: famosamque arborem non in Scotia, sed apud Orcades insulas inueniri. Illud tamen nobis in Scotia miraculum repræsentatum est: nam pauperes pene nudos ad Ecclesias mendicantes, acceptis lapidibus eleemosynæ gratia datis lætos abisse conspeximus: id genus lapidis siue sulphurea siue alia pingui materia præditum, pro ligno, quo regio nuda est, comburitur.

Hibernia nunc nobis absoluenda esset: quæ paruo à Britannia disiuncta freto, partim libera Scotorum amicitia & societate gaudet, partim Anglicano paret imperio. Sed quoniam nihil dignum memoria per hoc tempus, de quo scriptio est, gestum accepimus, ad res Hispanicas festinamus.

CAP. XLIII.

DE HISPANIA.

LATISSIMA regio Hispania, & terra optimis comparanda, viris armisque potens. Hoc æuo nostro in quinque reges diuisa est. Primum ac maximum Castellæ regem appellant: proximum ei Aragonum: tertio Portugalensem; Quarto Nauarræ, quinto Granatæ, quod ab euangelio Christi alienum est, de ritu Mahometi. In Castella prænobili ac late dominante regno, cuius Reges Gothorum sanguine creti, nunquam genus variarunt; Aluarus de Luna natione Aragonensis, nobili genere, quamuis extra matrimonium natus, cum olim Iohanni Regi adeo se insinuasset, vt vnus omnium regni regisque potens videretur; Iohannemque Nauarræ regem & Henricum magistrum militiæ sancti Iacobi potentia sua opprimere, ac regnum gubernare conatos armis deturbasset; postea tamen aduersante sibi Regina, redeuntibus illis, ac Regem in potestatem suam recipientibus, é curia pulsus, in possessionibus suis aliquamdiu priuatus vixit: felix, si concesso frui ocio nouisset. Sed nulla est regno deiectis quies: dum ergo sublimem locum, de quo rursus maiori cum ruina præcipitetur, vendicare conatur, Regi clam suadet, vti per speciem venationis in saltus sibi propinquos egrediatur: se enim potenti manu futurum obuiam: nec dubium, quin regni optimates libertatem Regi asserant. Non fuit difficilis persuasio. Rex cum paucis egressus, parum custoditus (nam Aluari iam pene nomen extinctum erat) vbi ad insidiatum locum peruenit, mox clamore edito Aluarus inter lectos exultans milites, *liberum Regem saluere* dixit, eumque secum adduxit. Qua re vulgata confestim mira inclinatio * regni facta est, & iterum ad Aluarum regni gubernatio deuoluta, nec diu post cum eisdem Ioanne atque Henrico atrox prælium commissum est, in quo plures vtrinque

Aluarus de Luna.

* *al. innouatio.*

H ceci-

cecidere: victoria penes Aluarum fuit. Henricus non multis post diebus ex vulnere mànus, quod in ea pugna receperat, mortem obijt. Magistratum eius Aluarus obtinuit, & aliquamdiu postea Regis pariter & regni moderator est habitus: ad extremum tamen potentiinuidiæ succubuit. Nam cum nobilem quempiam iussu Regis ingrata sibi quædam renunciantem, è fenestra suæ domus præcipitari iussisset, mox captus, & in medio foro capitali sententia damnatus est, non tamen vt ignauus occubuit; sed numeratis suis in Regem regnumque meritis, non lachrimans aut eiulans, sed alacri vultu & quasi ad epulas inuitatus, ceruicem gladio præbuit: vir alti spiritus, non minus domi quam belli clarus, & cui magna semper in mente sederint. Iohannes deinde aliquot annis per se regnum administrauit: quo vita functo, filius eius Henricus regnum accepit, adolescens animo plenus, & recti cupidus: qui relicta priori coniuge velut infœcunda, alteram ex Portugalia duxit Imperatricis sororem: & in regnum Granatæ cum exercitu profectus magnam hostibus terræ partem diripuit atque protriuit. Iohannes Cardinalis Hostiensis, summa vir integritate, & scientia iuris eminens (cui iuuenis in dictandis epistolis seruiui) senio confectus in eo regno, vnde illi origo erat, animam Deo dedit. In regno Nauarræ & filius in patrem, & pater in filium arma suscepit: filiusq; tandem regno pulsus ad Alfonsum patruum Aragonum Siciliæque regem, peragrata prius Gallia, confugit. Nunc Ludouicus Montesiæ magister & Iohannes Deseritanus* viri præstabiles, ab Alfonso missi, reconciliare patri filium student. Iohanna Alfonsi & soror & coniunx absente viro multis annis Aragonum & Valentiæ regnis, tot potentiæ ciuitatibus, tot nobilissimis principibus iura dixit: casta & sancta mulier, & digna quæ prolem peperisset Alfonso. Anno autem ab incarnatione Domini MCCCCXCI. totum regnum Beticæ (quod hodie Granata vocitatur) victis barbaris Regeq; eorum capto, ciuitateque Granata populosissima armis fameque durissimaq; obsidione obtenta, à Christianis crucem Domini adorantibus pacifice hodie possidetur.

* al. Disertanus.

CAP. XLIV.

DE PORTVGALIA, ET NOVO ORBE.

IN Portugalia Petrus cognomine infans (sic enim filij Regis, antequam regnent, appellantur) magni nominis princeps, qui totam ferme Europā peragrauerat, suæ virtutis documenta demonstrans, cum regnum tutorio nomine aliquamdiu summa cum laude administrasset, nec minori fide Alfonso ex fratre nepoti simul & genero suo restituisset; tandem subortis vtrinque dissensionibus, cum odio crescente ad prælium ventum esset, sagitta in incertum missa transfossus interiit vir magnorum operum, & qui olim sub Cæsare Sigismundo stipendia faciens, non paruam sibi gloriam in Turcos pugnando parauerat. Alfonsus exinde mansuetissimus princeps, alti cordis & prudentia singulari præditus (neq; enim in stultos vnquam regius Portugalliæ sanguis deriuatus est) post regnū quiete tenuit: cui cum obiisset dilectissima coniunx, eademque soror patruelis, hortatu vt aliam superduceret non suaderi potuit; sed omnis eius cura eo conuersa est, vt aliquid agat quod sibi laudem & Christianæ religioni fructum pariat. Quapropter innitatis regni proceribus, suscepto publicæ crucis signo, classem in Turcos & expeditionem promisit.

Annis vero sequentibus Henricus infans videns regni Portugaliæ fines paruis limitibus contineri, cupiens regnum ampliare, Oceanum Hispanicum summis viribus ingreditur, suasu & doctrina Cosmographorū situs terræ & maris noscentium. Inuentisq; multis & varijs insulis ab hominibus nunq̄ habitatis, inter cæteras præclaram insulā nō sine suorum lætitia adnauigat, non tamen hominibus habitatam, sed fontibus irriguā, pingui gleba refertā, nemorosam, in colendis hominibus aptam: ad q̄ diuersa hominum genera colōdam immisit. Inter tamen cæteros fructus aptissima est ad procreandum Zuccarum, & tanto fœnore ibi nunc conficitur, vt vniuersa Europa zuccaro plus solito abundet. Nomē insulæ Madera est: inde zuccarum de Madera. Inuenit & alias insulas quamplures, quas habitari hominibus, baptisariq; nominibus fecit; vt insulam S. Georij, Fayal de Pico: quarum vnā hominibus Alemanis ex Flandria habitandā concessit feracē tritici. Annis vero posterioribus, vt anno Domini MCCCCLXXXIII. Iohannes secundus Portugaliæ Rex, altissimi vir cordis, certas galeas omnibus ad victum necessarijs instruxit: easq; vltra columnas Herculis ad meridiem versus Æthiopiā inuestigaturos misit. Præfecit aūt his pattonos duos, Iacobum Canum Portugalensem, & Martinum Bohemū hominem Germanum, ex Norimberga superioris Germaniæ de bona Bohemorum familia natū; hominem (inquam) in cognoscendo situ terræ peritissimum marisq; patientissimum; quinq; Ptolemæi longitudines & latitudines in Occidente ad vnguē experimēto longæuaq; nauigatione nouit.

Hæc à Norico Cod. non sunt Æneæ: sed postea ab aliquo addita.

Hi duo

Hi duo bono Deorum auspicio Mare meridionale sulcantes à littore nō longe enagantes, superato circulo Æquinoctiali, In alterum orbem excepti sunt: vbi ipsis stantibus Orientem versus vmbra ad meridiem & dexteram proijciebatur. Aperuere igitur sua industria alium Orbem hactenus nobis incognitum, & multis annis à nullis quam Ianuensibus (licet frustra) tentatum. Peracta autem huiusmodi nauigatione, vicesimosexto mense reuersi sunt Portugaliā, pluribus ob calidissimi aeris impatientiā mortuis. In signum aūt portauere piper, grana paradisi, multaque alia quæ longum esset recensere. Aperto illo orbe magna piperis quantitas Flandriam versus vehitur: & licet non sit adeo rugosum vt orientale, tamen acumen formam, & omnia vt verum piper præ se fert. Multa de ea re scribenda forent, quæ ne tædij arguat, bono respectu omisi.

CAP. XLV.

DE ITALIA.

VLTIMIS Europæ finibus peragratis, & quantum propositi nostri fuit Septentrione decurso, in patriam tandem reuersus nouitates Italiæ cum iam referendæ occurrant, ab ea nimirum vrbe incipiendum esse arbitror, cuius creberrimas mutationes & Oriens simul & Occidens admiratur. Ea est Genua Ligurum domina ac regina: quæ ciuilibus agitata discordijs, memoria nostra imperium maris amisit. In ea cum excluso Philippo Maria Mediolanensium duce, eiusq; prætore Opicino Olgare * necato, auctore Francisco Spinula octo libertatis capitanei creati essent, eisque paulo post sublata libertate exactis, Isnardus Guarco * ducatum accepisset, annos supra septuaginta natus, auctore Thoma Fregoso (qui & ipse olim ante Philippi dominium ducali honore functus fuerat) cum homo grandæuus ad gubernationem inutilis videretur, vix septem diebus regnare permissus est, Thoma eius honorem surripiente. Quem cum quatuor gubernasset annis, germanus eius Baptista ad sedecim circiter horas regno expulit. Nam Thomam resumptis viribus, confestim fratrem palatio deturbauit: tres annos postea & nonnullis mensibus vrbem regens, donec auctore Ioanne Antonio Flisco iterum ciuitas libertatem asseruit, delectis octo capitaneis priori ex more rēpublicam administraturis, qui Thomā Fregosum in carcerem coniecerunt, cum iam ter patriæ suæ ducem gessisset. Horum principes fuere Ioannes Antonius (quem prænominauimus) miles equestris ordinis, & Raphael Aduanus * iuris interpres. Sed hæc quoq; paucorum mensium libertas fuit, cū Raphaeli non tam capitanei q̄ Ducis nomen placeret. Is enim gentilibus suis ac Spinularum primoribus in suam sententiam tractis, collegas suos magistratu abdicauit, ducalesq; fasces assumpsit: quibus paulo supra duos annos est vsus, à Barbana * gentili & patruele suo à republica deiectus. Barbanam vero nondum mense toto principatu potitum, Ianus Fregosius Ioanni Antonio Flisco & Auranis fauentibus regno pepulit. Qui paulo post Antonio pro suscepto beneficio necem parauit, interposito Ioanne Philippo eius gentili, qui cum percuteret: cui & castella defuncti condonauit. Iano vero cū rexisset annis paulo amplius duobus, in magistratu satis functo frater eius Ludouicus successit: qui à Petro patruele suo è dignitatis culmine deiectus est. Is est Petrus Fregosius, qui modo regnat multa vi animi & corporis: sed optimatibus ciuitatis & omni ferme nobilitati odio habitus: qui & gentilem & patruelē suū Nicolaum Fregosium honestis moribus præditum, & philosophiæ studiis insignē, ob suspicionem affectati dominij vocatū ad se in palatium, paratis percussoribus interemit. Hunc cū regnasset annis quatuor, tā suæ q̄ aliarum nobilium familiarū principes vrbe deiecerūt; Ludouico patruele suo (quē ipse ante deposuerat) in eius locum suffecto. Qui cum se parū gratū magnatibus esse intellexisset, eundem Petrum quem regno deturbauerat, in auxiliū accersiuit. Ille tertia post exilium die reuersus, & patruelē ducatu amouit, & omnes aduersarios vrbe pepulit. Quorum principes ad florentes Alfonsi Aragonum & Siciliæ Regis opes conuersi, magnam & formidabilem classem ab eo impetrauerunt: cum qua iam ferme duobus annis terra marique Genuam oppresserunt. Ventum est sæpe ad mœnia ciuitatis, & aliquando intra ipsa suburbia pugnatum. Hoc autem anno, cum signo dato & in ipso portu & pro mœnibus vrbis vndiq; pugnaretur, ingressi sunt Aragonenses, ducisque milites ad magnā vrbis partem fugauerunt, passim cædibus, passim rapinis ciuitatē fœdantes, sed adfuit præsto cum delecta iuuentute Petrus, qui fugientes suos sistere compulit, & in Aragonenses dilapsus ingenti edita strage vrbem iam pene captam recuperauit. Actum tamen de eo fuerat, si portam quam ceperāt hostes ita communissent, ne concludi superne potuisset, & aditum sequentibus noualibus socijs potentem retinuissent. Nunc

Genua.

* al. Elcano.

* al. Sumdus Smarderis.

* al. Adorinum.

* al. Barnaba.

Petrus Fregosius.

ambæ partes quasi ex integro ad bellum se parant: quamuis fama est Petrum animo fractum, Gallorum implorare auxilia, eorum Regi patriæ suæ principatum quem retinere non potest, pecunia vendituru m.

CAP. XLVI.

DE MEDIOLANI DVCIBVS.

Philippus Maria dux Mediol.

APVD Insubres vrbemque toto famosam orbe Mediolanum, Philippus Maria dux gentis, qui Genuam ditioni suæ quondam subegerat; Amedei Sabaudiæ ducis filiam matrimonio sibi coniunxerat; Alfonsum potentissimum regem cum duobus fratribus, altero rege Nauarræ, altero militiæ Compostellanæ magistroque, multisque Regulis nauali prœlio victum, captum, à Ianuensibus, & sibi à Iacobo Spinula Ianuensium tunc præfecto oblatum, & ad se vsque deductum, insolita vsus liberalitate, magnificentissime donatum libertati dimiserat; Sigismundum Cæsarem Romam petentem, cum Mediolani ageret, visitare contempserat; Bononiam, Forliuium, Imolam è manibus Tyrannorum armis ereptas, sacro sanctæ Romanæ Ecclesiæ restituerat; atrocem Suitensium gentem bello domuerat; de Florentinis ac Venetis per suos duces sæpius triumphauerat; totamque quondam Italiam tremefecerat; iam recedente fortuna, perdita Genua, Nicolao Piccinino (in quo maxime fidebat) defuncto, exercitu suo ad Casale maius iuxta flumen Padum duce Micheleto Carimiola ab hostibus prœlio fuso & castris exuto, magno numero equitum peditumque capto, eo deductus erat vt non modo Venetis, sed omnibus per circuitum populis ac principibus contemptui esset. Et Veneti quidem Abdua flumine transmisso, in agro Mediolanensi castra metati, tantum ei terrorem incussere, vt de relinquendo imperio cogitauerit: quæ sunt vltra & citra montes, auxilia Regum deposcens. Sed quem fortunatum atque hostibus insultantem omnes honore ac fauore dignum existimauere, idem in calamitate constitutus ab omnibus tanquam odio dignus relictus est. Vnus tamen omnium Alfonsus accepti beneficij memor, ad opem ferendam sese accinxit: Sed cum serius iter agit, interim Philippus primum ob aduersam valetudinem oculis captus, deinde ex ipsa arce hostilium armorum fragore audito vehementer commotus, vitæ tædio simul & languore mortem obiit: Ipso Alfonso hærede instituto. Fuit autem Philippus ingenti corpore, in iuuentute macer, in senectute pinguissimus: deformi facie ac terribili, instabilibus ac prægrandibus oculis, ingenio peracri & callido; in largiendo profusus, in parcendo facilis, in audiendo difficilis, at vbi in colloquium venisset mitis ac placidus, cultus corporis ac mundiciarum omnisque lenocinij negligens, venandi cupidus, equorum studiosus: cæterum quietis impatiens, atque imperitandi auidus: in pace bellum, in bello pacem quæsiuit: simulandi atque dissimulandi egregius artifex: in milites quam in ciues indulgentior, raro in publicum prodijt, delatoribus facile credidit; in suspitiones adeo pronus, vt sæpe fidissimos à se amicos leuissimis de caussis alienauerit. Pulchris * indutos vestibus ægre ad se venire permisit: sermonem de morte audiuit inuitus. Tonitrua ac fulmina mirum in modum expauit, rabifica lue percussos ex vrbibus migrare in agros iussit, eorumque domos incendio tolli: qua cura innumerabilem illum Mediolani populum multis annis intactum quodammodo ab ea peste seruauit. Huic cum vita decessisset, funus nec tanto principe dignum, nec suis maioribus ductum est, nec sepulchri decus additum. Populus cognita Ducis morte in libertatem sese proclamauit, duodecim viris electis qui Rempublicam administrarent. Castrum portæ Iouis instar excellentissimæ Regiæ, captum ac dirutum est, & testamentum Philippi dilaniatum. At dominium Mediolanense multi aspirauere: sed qui coloratis vterentur titulis, quatuor tantum fuere. Fridericus Imperator deuolutum ad se principatum, Philippo sine liberis legitimis vita subtracto, cōtendebat. Alfonsus ex testamento hæreditatem petebat. Carolus dux Aurelianensis ex sanguine Vicecomitum natus ab intestato sibi deberi ducatum aiebat. Franciscus Sforcia Vicecomes coniugem suam, quæ Philippi filia fuerat, hæredem patri suscipiendam affirmabat. Auditæ sunt legationes omnium in senatu Mediolanensi: quarum aliquæ sermone directo dominium petiere, aliquæ per simulationem oblato contra Venetos auxilij insinuare se populo, atque inde paulatim vendicare dominium satagebant. Sed ciuitati, quæ iam libertate gauderet, & imperandi cupiditate demortui Principis militiam conduxisset, nulla conditio placuit, quo iugum quouis pacto in capita ciuium videretur inferre. Obtulit tamē Imperatori censum quotannis aureum poculum, si libera sitis legibus

* al. pullis.

legibus dimitteretur. Dilaniabatur interea vndique Philippi hæreditas; Veneti Placentiã, Cremam, Laudam occupauere, & multa præterea minora oppida. Dux Sabaudiæ Ludouicus Valentiam & Confluentiam inuasit. Astenses ad ducem Aurelianensem Karolum desecere: qui susceptis à Rege Franciæ non paruis auxilijs, Alexandrinorum agros vexare cœperunt. Papienses intestinis agitati discordijs, diu ancipites fuere, quibus se potissimum partibus iungerent. Nouarienses, Comenses, Alexandrini, ac Terdonenses, Mediolanensium imperium subiere. Parmenses in societatem quodammodo recepti sunt. Franciscus Sfortia per idem tempus in Piceno agebat, quamuis maiorem eius prouinciæ partem iam amisisset, cum Philippus non multo antequam moreretur, sibi per communes amicos reconciliatum, vt ad se rediret in Venetos pugnaturus, accersiuerat: rogato Alfonso rege, sibi vt septuaginta millia auri nummum suo nomine numeraret; quo facto iam paratis atque instructis copiis itineri se accinxerat: cum mors Philippi enunciata, eum qui longo tempore ad Mediolanenses opes inhiasset, magis ac magis properare compulit. Quem vt Lombardiam primum ingressus est, Mediolanenses incerti, quo mens eius inclinaret, ne vel per seipsum vel coniunctus Venetis suis cœptis obuiam iret; missis oratoribus, & oblatis non paruis stipendiis conduxere: moxque duce sui exercitus facto, vt Placentiam omnibus copijs obsideret, imperauerunt. Ipse dicto parens, dum ad Placentiam in obsidione sedet, Papienses (qui iam Mediolanense imperium tanquam fastidiosum & insolens detractarunt) sese sibi dedentes accepit, quæ res Mediolanensium animos haud mediocriter conturbauit: qui per conuentiones inhibitũ Francisco dicebant, quampiam ex vrbibus, quam olim Philippus tenuisset, occupare. Franciscus vero non se occupasse, sed dedentem & vltro se offerentem ciuitatem recepisse aiebat. At Mediolanenses cum eius potentiam vererentur, dissimulandum potius statuere. Ille continuata apud Placentiam obsidione, tandem summa vi oppugnare adorsus vrbem, quamuis magna & forti militum manu munitam, armis tamen expugnauit ac diripuit. Mediolanense regimen per id tempus penes nobiles fuit, & apud eos qui Philippi quondam consilium direxere. Itaque res prosperæ sapientum ductu cedebant: etiam non parua Gallorum manus *. Nam circiter tria millia equitum delecti roboris, quæ alpes transierat, apud Alexandriam profligata deletaque fuerat: & Veneti apud Carauagium magno prælio superati, omnes pene copias amiserant: & Lauda ab eorum imperio erepta, in potestatem Mediolanensium redierat. Cum Franciscus Sfortia ad infestandum Brixienses missus, siue quod principatum Mediolanensem (cuius opinionem sibi iam pridem finxerat) alio modo consequi non posse sperabat, siue quod Mediolanenses cum Venetis amicitiam societatemque clam sequentes, ne solus vtriusque populi præda relinqueretur, præueniendos censuit; prior cum Venetis fœdus iniit. In quo cum multa hinc atque inde promissa essent, illud inter cætera conuenit, vt ad vrbem Mediolani ditionemque eius obtinendam Francisco cum copijs proficiscenti, senatus Venetus & pecunijs & armis auxilio esset: qua re firmata mox in Mediolanensem duxit. Militabant eo tempore apud Mediolanenses Bracciani: qui cum Ludouicum de Verme, ac nonnullas alias Francisci copias apud Modoetiam fudissent, tandem relictis Mediolanensibus ad eum desecere. Franciscus filiam suam Iacobo Picinino vxorem despondit. Karolus vero Gonzaga haud ignotus copiarum ductor, qui paulo ante à Mediolanensibus deficiens ad Franciscum venerat, postquam desertos eosdem Mediolanenses, & sine vllo duce relictos animaduertit; iterum ad Mediolanenses relicto Francisco transiuit. Erat hic vasto corpore, formaque pene gigantea, viribus vero quæ magnitudini responderent; dicendi copia clarus, literis græcis ac latinis instructus: sed animo inconstanti, & ingenio ad omne facinus siue honestum siue nefarium parato: cui non parua spes fuit, oppressa in Mediolano libertate, dominium vrbis arripere: sed fortuna iam Mediolanensibus nouercante, Placentini, Thetdonenses, Nouariensesque populi ab eis deficientes, Francisci præsidia receperunt. Alexandrini cum nullam in eis spem sitam esse contuerentur, Wilhelmi Montisferrati principis fratris imperio se commiserunt. Respublica medio tempore ex nobilitate in plebem defluxerat: lectique viri duodecim, qui vrbi de more præessent, ex fece populari ignobiles, atque incogniti * magistratum gerebant. Hi eum ignobilitatem, quam multis modis offenderant, suspectam haberent, neque eum Francisco sentirent; suadente Gonzaga (qui eam viam ad principatum vrbis arripiendum commodissimam existimauit) septem primarios ciues, genere nobiles, & opibus abundantes raptim interceptos per noctem obtruncauere: ac deinde in foro plebi specta-

* aliquanti.

culum oblecerunt. Inter quos Iacobinus Boſſius egregius adoleſcens, placidus moribus, & literis eruditus, & nobis amicitia iunctus, prorſus innocens, ſupinus truncuſque iacuit. Nec diu poſt Iohannem Caynum venerabilem ſenem, & filium eius Franciſcum egregia forma iuuenem, nō alio crimine irretitos, niſi φ illuſtriſſimæ Blancæ Mariæ Franciſci cōiugi ſanguine iuncti erant, crudelibus affectos cruciatibus necauere. Exin Georgius Lampugnanus* iuris interpres ſub ſpecie legationis, tanquam ad Imperatorem mitteretur, in Modoetia captus atque interfectus eſt; magnus libertatis aſſertor, & qui teſtamentum olim Philippi (populari fauens regimini) laniaſſet. Nec Theodoro Boſſio, admodum in ciuitate gratioſo, pepercerunt: quem cum diu in vinculis tenuiſſent, tandem interemerunt. Galeothus quoque Tuſcanus, & ipſe natu nobilis, atque opulentus ciuis, interciſus occubuit. Quibus ex rebus cum iam nulla libertatis forma relicta eſſet, & duodecim viri auſu tyrannico vrbem cædibus ac rapinis fœdarent, ſucceſſorumque comitia prohibentes inuito populo ſibi ipſis imperium prorogarent; commota denique atque incenſa ciuitas, correptis armis, nouo magiſtratu ex nobilitate creato, Tyrannos è republica eiectos in carcerem coniecit. At cum neque hoc modo reſpirare populus poſſet (nam perditis omnibus, excepta ciuitate Comenſi ac Parmenſi, quæ in officio ad vltimum perſtiterat; Franciſcus dura obſidione ciuitatem premebat) iterum plebs incenſa nobilitatem è palatio pepulit, Tyrannos demptis vinculis, tanquam libertatis amatores & optime de republica meritos, in priorem locum reſtituit. Illi ad priores artes reuerſi, cum ſatellites magno numero ſibi aſſumpſiſſent, multaque ſuadente Karolo ſpolia perpetrarent, nobilitatemque prorſus opprimerent, non tamen ei viam ad inuadendum principatum permiſere. Quod cum ipſe animaduertiſſet, & iam ſibi periculoſam apud Mediolanenſes morā intellexiſſet, per internuncios Franciſco reconciliatus, ac magnis allectus præmijs Laudam illi prodidit: tertioq; iam fidem fallens, nō ſine magno Mediolanēſium damno, ac plebis conſternatione, ad eū tranſiuit. Non tamen defuit Tyrannis animus, quin poſtulatis vndiq; ſubſidijs, Franciſci iugum iam prope ceruicibus imminens excutere conarentur. Sed cum alios fruſtra rogaſſent, Venetos tandem ne ſe delinquerent, peruicerunt. Nam neq; illis ex vſu videbatur, Franciſcū ætate florentem, rei bellicæ peritiſſimum, cuius iam vires atq; arma nō ſine graui iactura ſenſiſſent, eo imperio potiri, quod ſuo par tandem videretur, percuſſerunt igitur fœdus Veneti cū Mediolanenſibus, legeſque quas tota citerior Gallia ſequi deberet, præſcripſerunt: mandantes Sfortiæ, vt certus contentus vrbibus ac terminis, Mediolanenſes in pace dimitteret. Ille haud ignarus, ſe breui periturum vbi Venetis paruiſſet, imperium eorum contempſit: & quamuis deſertus ab omnibus videretur (nam ſoli Florentini, & hii quidem parce opem ferebant) in obſidione tamen perſeuerare decreuit. Iam mortuo Franciſco Picinino, frater eius Iacobus cum Bracchianis ad Venetos tranſierat: iam Leonardus Venereus à Senatu Veneto miſſus, Mediolanum ingreſſus, auxilia & commeatus magnam copiam, quibus ciuitas indigebat, propediem affore pollicebatur. Erat & in exercitu & in ciuitate ſumma omnium rerum indigentia: ita vt dubium videri poſſet, an obſidens Franciſcus, an obſeſſus dici deberet. Vix ei bis mille equi ſupererant, qui ferre ſeſſorem poſſent: & milites ſtipendio fraudati, pro cibis ſeſe armis exuerant: neque tum Franciſco argentum erat, quo ſtipendari militi poſſet. Sed inter ſpem metumque dubius, obſidionem de die in diem, verba pro factis oſtentans, producebat. In ciuitate vero cum iam frumentum omne abſumptum eſſet, nec aliud genus edulij reſtaret; & iam canes, equi, ceteraque id generis animalia manderentur, nec ferre amplius famem multitudo poſſet: collecti in vnum apud portam Vercellinam, correptis armis in forum prorumpunt, obuiumque Leonardum Venetorum legatum gladiis confodiunt acdiſcerpunt: exin palatium fuſis Tyrannorum ſatellitibus aggrediuntur: quo ſine reſiſtentia occupato, quos inuenerunt Tyrannos, in vincula coniecere. Exin miſſis ad Franciſcum legatis, principatum ei ciuitatis obtulerunt: qui mox ingreſſus dominium vrbis accepit, & deinde non multis interiectis diebus cum liberis ac coniuge reuerſus ducalibus inſignibus exornatus, in triumphantis modum vrbem intrauit, qui cum iam Comum Parmamque in deditionem accepiſſet, Wilhelmoque Monteferratenſi Alexandriam ademiſſet, non paruū deinde bellum Florentinis focijs cum Venetis & Alfonſo Rege diutius geſſit: in quo cum acrius premeretur (neque enim tantæ potentiæ par eſſe poterat) Renatum Regem fortiſſimis equitum cohortibus cinctum, ex vlteriori Gallia magnis ſtipendiis ac promiſſis allectum, in auxilium acceſſiuit. Qui cum ſuperatis montibus in Italiam deſcendiſſet, ac Wilhelmum è Monteferrato arma ponere per amicitiā ac neceſſitudinem compu-

* al. Lamprianius.

compulisset,& iam castra sua Francisci castris coniungens in hostilem agrum descendisset,expugnarisque raptim nonnullis castellis (more Gallico) mortales omnes in eis comprehensos trucidasset: tantus mox terror Venetos inuasit, vt iam castra castris conferre amplius nullo pacto præsumerent: nec iam retinere posse vel Brixiam, vel Bergomum, agris amissis confiderent. Cumque Turcorum bellum res eorum maritimas infestaret, repente præter omnium opinionem pax, quæ diu in Senatu Apostolico frustra fuerat agitata; denique apud Laudam interuentu cuiusdam incogniti, sed probatæ & integræ vitæ Monachi*, inter Venetos & ipsum Franciscum clam Rege facta est, quæ res vt Regi molesta, ita Francisco vtilis, Venetis necessaria fuit. Arcem deinde Mediolani insanientis populi furore dirutam, Franciscus breui restaurauit: mira Fortunæ siue cuncta regentis Dei prouidentia, nobile ac magnificum opus hisdem manibus subito refectum est, quibus fuerat paulo ante reiectum. Franciscus Philephus nobilis Satyrarum scriptor, per idem tempus ad heroicum carmen conuersus, res Sfortiæ scribere cœpit: Leodrisius Cribellus* soluto oratione ac metro clarus haberi cœpit.

**vide auctoris epist. 172.*

**al. Trebellus ad hunc auct. epist. 230. & 292.*

CAPVT XLVII.

DE VENETORVM REPVBLICA.

APud Venetos terra marique potentissimos, quæ nomen Italicum apud Barbaras nationes longe lateque clarum fecere, Filius Francisci Foscari ducis veluti quippiam in rempublicam molitus esset, in exilium actus, deinde reuocatus, & iterum in suspitionem criminis adductus, & crudelissime tortus, cum nihil mali confiteretur, relegatus in Peloponnesum, miseram ibi vitam finiuit. Gener eiusdem ducis Andreas Donatus, dum Cretam insulam pro Veneto imperio gubernat, Dux insulæ appellatus: reuocatus domum honore priuatur, & magna mulctatus pecunia, in exilium mittitur. Armilaus inter Venetos dignitate & auctoritate potens, dum ex consilio ad multam noctem domum reuertitur, iaculo träsfossus occiditur: nec qui tantū scelus patrauerit, inuentus est: quamuis id filio Ducis crimini dederint. Franciscus Barbarus studiis humanitatis excellens, editis non paucis neque illaudatis opusculis, senio confectus, non sine celebri nomine vita decessit. Imperator Fridericus, cum Roma rediens, eo se cum coniuge & Rege Hungariæ Ladislao, toroque comitatu recepisset, libenter & amice visus incredibilibus honoribus cumulatus est. Franciscus Dux gentis qui annos quinq; & triginta summa cum laude ciuitatem rexerat, Philippo Mediolanēsium duci Brixiam Bergomumq; ademerat, copias eius pluribus in locis fuderat, Franciscum Carminiolam clarum ducem copiarum de proditione suspectum securi percusserat; Marsilium Cararium (cuius maiores diu Patauium per tyrannidē tenuissent) dum paternam hæreditatem vendicare conatur, intercepturn necauerat; pacem cum Turcis non tam honestam quam necessariam fecerat, imperiumq; Venetū terra mariq; longe ampliauerat; gubernationi tandem cedere compulsus est: tanquam præ senio reipub. videretur inutilis. Ille veluti contumelia affectus, ingratæ Patriæ aspectū non ferens, eamq; vitam recusans quæ careret imperio, è publico palatio in priuatam domum se recepit: vbi cum principarum suis ciuibus reddidisset, ægram quoq; confestim animam naturæ restituit. Cuius casum tanquam præuidisset, Baptista Blasius Cremonēsis astronomus pluribus antea mensibus prędixerat. Erat autem Franciscus cum moreretur, non longe ab anno suæ vitæ, nonagesimo, venerabilis senex, præcipua corporis maiestate decorus, memor omnium quæ post infantiam aut vidisset, aut audiuisset; facundia copiosus, ac ingenio prompto, ac opere impiger ac dexterrimus, & qui moderari frena Senatus optime nosset. Eius pater in Ægypto negociatus, cum propheram regionis illius quēpiam de futuris interrogaret, responsum ab illo accepit, *Filium sibi esse, qui aliquando suæ ciuitatis principatū assequeretur.* Francisco suffectus Paschalis, vir singulari prudētia, & moribus humanissimis: cuius ducatum nulla purāt bella susceptutum, nisi vel necessaria vel admodum gloriosa.

Franciscus dux Venet.

CAPVT XLVIII.

DE MANTVA.

LVdouicus Marchio Mantuanus inter principes nostri sæculi famæ non mediocris, litteris eruditus, & rebus militaribus exercitatus, in eo bello ꝙ Veneti cū Francisco Sfortia post dominium Mediolani ab eo captum gessere, partes illius secutus, magnum mo-

mentum rebus eius accessit. Carolus frater eius, qui fidem Francisco fefellerat, in vincula coniectus, sub eius fideiussione dimissus; cum neque sic promissioni suæ faceret satis, omnibus quæ in Mantuano agro tenebat, oppidis priuatus est. Sed cum stipendia Veneris faceret, non paruas eorum copias in Mantuanum duxit: vbi vastatis late atque incensis agris, cum fortuna principium eius belli secundum fecisset, & iam Mantuani metu perculsi rebus suis diffidere viderentur; Ludouicus accersitis ex Mediolano auxilijs milites suos in aciem producens, fratri copiam pugnæ fecit; nec ille certamen detrectauit. Commissum est atrox prælium, in quo duo fratres, ambo ætate florentes, ambo rei militaris periti, ambo corporis atque animi viribus præstantes, de gloria, de imperio, de vita summis conatibus contendere. Denique victor Ludouicus fuso fugatoq; Karolo, omnes eius copiarum Duces ac primores equitum, cæsis plurimis intercepit. Ille deinde patria extorris atque egenus, morbo confectus interiit.

CAP XLIX.

DE FERRARIA.

APVD Ferrariam mortuo Nicolao Estensi, principe omnium nostri sæculi fortunatissimo, nisi coniugis adulterium & in ea & filio dilectissimo vindicare olim coactus fuisset; Leonellus dominatum suscepit, princeps pacificus, literarum peritus, & musicæ cultor. Quo decedente Borsius frater eius, & ipse Nicolai filius ex concubina Ptolomea Senensi, ad principatum vocatus est: egregia forma iuuenis, & in armis cum laude versatus, dicendi & agendi peritus: qui cum Cæsarem Fridericum Romam petentem, & inde reuersum magnificentissime accepisset: super Mutinam & Regium ciuitates ducatus honorem accepit: primusque omnium in Estensi familia dux appellatus est. Eugenius Pontifex dum Ferrariæ cum Græcis consilium ageret; Hugo Senensis, qui per id tempus medicorum princeps habitus est, omnes qui ex Græcis studiosi philosophiæ eo conuenisse crediti sunt, apud se inuitauit: quos eum opipare magnificeque pauisset, finito prandio epulis mensisque remotis, eos in disputationem pedetentim placideque pellexit. Cum iam Marchio Nicolaus adesset, & multi in Synodo excellentes philosophi aduentassent; cunctos in medium philosophiæ locos adduxit, de quibus inter se Plato & Aristoteles in suis operibus contendere ac magnopere dissentire videntur, edicens eam se partem defensurum, quam Græci oppugnandam ducerent, siue Platonem illi, siue Aristotelem sequendum arbitrarentur. Cum Græci certamen minime recusassent, protracta est ad multas horas disputatio: postremo cum rex conuiuij * Hugo Græcorum philosophos alterum post alterum argumentis & dicendi copia victos tacere compulisset; palam factum est Latinos homines, qui iam pridem bellicis artibus & armorum gloria Græcos superauerant, ætate nostra etiam literis & omnium doctrinarum genere anteire. Fuit autem domus Estensis viris semper doctis amica: nostra ætate non solum Hugonem (de quo præfati sumus) magnis ad se præmijs traxit, sed multos in iure ciuili, plures in cæteris facultatibus honorauit. In studiis vero eloquentiæ Ioannem Aurispam Siculum græcis ac latinis edoctũ, & qui versu prosaque claruit, inter familiares habitum, ditem beatumque fecit. Guarinus autem Veronensis omnium ferme pater ac magister qui nostra ætate Græcas literas didicere, admirabilis & omni honore dignus senex, qui omnem ætatem suam legendo, docendo, scribendoque percurrisset; vnicum senectutis suæ refugium, & illud quidem honestum, dignumque suis exercitijs ac virtutibus inuenit.

Hugo Senensis.

** al. ex conuiuij senten tia H.*

Guarinus Veron.

CAP. L.

DE BONONIA.

IN agro Bononiensi pirum quandam aridam ex minoribus formicis pastus causa compures ascenderant, superuenere maiores non paruo numero, quæ illas partim occiderunt, partim deiecerunt. Post duas ferme horas tanta minorum formicarum vis exorta est, vt totus ager nigro rectus agmine videretur, accessere stiparæ omnes, & arboribus vndique stipitem circundantes, paulatim ascendere ceperunt. Maiores formicæ vbi hostes adesse animaduerterunt, conglobatæ superne pugnam expectauerunt. Postquam simul acies conuenere, commisso prælio maiores morsu rabido, modo illas, modo istas è minoribus interemere, totoque breui spacio confecerunt: vt cadentium morientiumque cumulus ad piri radices non paruus in terra succreuerit. Sed cum pertinacius instarent minores,

Formicarũ pugna.

ftores, femperque acies aciem premeret, viginti que aut plures vnam ex hostibus circumdarent, & à tergo & à fronte pugnantes vndequaque latera confoderent, victæ tandē maiusculæ, & ad vnum omnes necatæ, illati prius temere prœlii pœnas dedere. Hæc acta sunt, spectantibus Romanæ Ecclesiæ copiis, cum Petri cathedram Eugenius quartus teneret: ea nobis qui se vidisse ait, vir fide dignus & auctoritate retulit, Nicolaus Pistoriensis vtroque iure consultus: qui tum in castris Apostolicis Nerii Senensis Episcopi vices agebat. Simile hoc illi est, quod in Gallia Belgica non longe ab vrbe Leodio constanti fama gestum ferūt. Nidum siue in arbore, siue in rupe falco sibi parauerat: ouaque fouens pullos auidus expectabat. Hunc corui superuenientes loco deturbauere, ouis eius effractis ac voratis. Spectauerunt id è proximo bubulci: fugientemque trepidum falconem annotauere. *Falconum & coruorū pugna.*

Postridie (mirabile dictu) falcones coruique quasi ex toto orbe ad pugnam vocati, isti septentrionem, illi meridionalem partem tenentes, ordinatis aciebus, & tanquam rationis capaces essent, aliis qui cornua obseruarent, aliis qui media ducerent agmina dispositis, atrox ac ferocissimum prœlium in aere commiserunt. In quo cum modo corui, modo falcones cederent, & iterum resumptis viribus certamen instaurarent; totus vndique subiectus ager & pennis & cadaueribus obtectus est; ad extremū victoria penes falcones fuit: qui non solum rostris, sed etiam vnguibus acerrime decertantes, coruos omnes ad internitionem deleuere. Ex in paruo tempore interiecto cum duode Leodiensi ecclesia contendentes, alter à Gregorio tertiodecimo, alter à Benedicto duodecimo in Episcopum electus (erat enim inter illos de Romano Pontificio disceptatio) ambo cum copiis in eundem locum pugnaturi venerunt. *Leodiensi schisma.* Ioannes dux Burgundiæ alterum armis iuuit, alterum Leodiensis populus sequebatur. Pugnatum est collatis signis, summa vtrinque contentione, horrendum cruendumq; prælium factum. In quo tandem victor Ioannes Dux triginta millia hostium cecidit, memorabile eius rei fanum conditum est: quod nos illac postea transeuntes, cęsorum ossibus plenum vidimus. Sed de illo falconum atq; coruorum suam cuique opinionem relinquimus, veri periculo penes famā dimisso.

Bononia quæ non tam studiorum mater, quam seditionum altrix appellari potest, soror & ipsa ciuitatis Genuæ, ac solius inconstantiæ constans, cum factionem Lambecariā non sine cæde, multosque ciues domo pepulisset communi Canetulorum ac Bentiolorum consilio regi cepit: Principes factionum Baptista Connetulus, & Hanibal Bentiuoli fuere, ambo sanguinarii, ambo patratis cædibus insignes: qui licet simul compatratus sacramento iuncti essent, nihil tamen inter se meliores fuere. nam Hanibal dum leuato de sacro fonte Baptistæ filio, visurus puerperam compatrem sequitur, eique manu ptensa pro nouo nato congratulatur; ab irruentibus ex improuiso Baptistæ satellitibus obtruncatur: vt manifeste apparuerit, Baptismi sacramentum non tam fœderis retinendi, quam cædis patrandæ causa à Baptista quæsitum fuisse. Sed non inulta mors Hannibalis fuit: nam qui partes eius sequebantur, sumptis paulo post armis, fugatis aduersariis, plateam obtinuere. Baptista indicio tandem puerili, in specu quodam subterraneo cum plerisque complicib. suis latitans, repertus & fumo compulsus exire, mox pluribus vulneribus confossus est. Cadauer eius in forum tractum, & diu ludibrio habitum, cum plerique more ferarum cor eius dentibus laniassent, cruoremque bibere non horruissent, tandem exustum est. Apud Florentiam per id tempus Xanthus latebat Herculis Bentiuolii (quem quondam Eugenius pont. max. interfici siue iusserat, siue permiserat) filius extra matrimonium natus, pauperē vitam in lanificii exercitio ducens, nec satis gnarus, quo patre genitus esset: Hunc Bononienses e vestigio vocant, recusantem & quodam modo inuitum in patriam ducunt, equitē e lanifice faciunt, tutorem Hannibalis filio reipub. principem tradunt. Cuius ea in rebus aduersis fortitudo, ea in secundis moderatio hactenus ostensa est, vt Herculis filium omnes norint. Qui cum exules per proditionem nocte quadam vrbem intrassent, ac excitato rumore quasi victores insultassent; haudquaquam destitutus animo, excitis amicis, correptis armis in eos prosiliit: nec mora, victos cæsis captisq; pluribus ex ciuitate deturbauit. Bessarion eo tempore Cardinalis Nicænus, natione Græcus, prudentia singulari, & nostra suaq; lingua peritissimus, Nicolai quinti pont. max. in ea vrbe vices gerebat: qui vsque ad ipsius Pontificis obitum legatione functus, nobilitati plebiq; iuxta carus fuit: quamuis eo deducta ciuitas est, vt legati Papæ rogare magis quam imperare queant. *Bessarion Cardin.* quod plane nunc experitur Ludouicus sanctorum quatuor coronatorum Cardinalis legatus: qui quamuis ingenio valet, & ea præditus est auctoritate, quæ summi Sacerdotis nepoti deberetur, non plus tamen in vrbe potest quam Senatui placet & Xantho Bononiensi viro.

CAPVT

CAPVT LI.

DE FLORENTIA.

FLorentiam vrbem in Fesulanis ruinis ad ripas Arni fluuii conditam, prisci homines Fluentiam vocauere: quæ cum auspiciis fundata felicibus, vicinas per circuitum ciuitates excellere, mirisque modis imperium propugnare cœpisset; Florentia lõge melius quam fluentia dicta est. In hac vrbe Pontifex maximus Eugenius quartus id concilium quod Ferrariæ cum Græcis cœperat, magnifice cõsummauit. Erant plures inter Græcos ac Latinos super arcanis orthodoxæ fidei contentiones: quarum maxima & difficillima fuit de sancti Spiritus processione: cum Græci paraclitum ex patre duntaxat, nostri ex patre filioque procedentem assererent. Post multas ac diuersas disputationes (in quibus tanquam interpres Nicolaus Saguntinus vtraque lingua disertissimus, ingenio facundiaque iuxta promptus, illustre nomen adeptus est) tandem cum Latina Ecclesia in vno fidei symbolo consensere. Ciuitas imperatorem Græcorum, & Patriarcham Constantinopolitanũ, & omnes eorum comites abunde lauteque pauit: Patriarcha illic senio confectus decessit, & apud Prædicatores intra ecclesiam humatus est: cui Maffæus Vegius poeta Laudensis non ignobilis epitaphium versibus imparibus edidit. Nicolaus Picininus illustris copiarum ductor, ab exulibus Florentinis inuitatus, Fesulanum ingressus agrum, qui à Florentia decem millibus passuum abest, hostiliter cuncta diripuit: nec diu postea in agro Aretino, cum Eugenio simul & Florentinis bellum intulisset, apud Angleria* magno prœlio victus & profligatus est. Ludouicus Archiepiscopus Florentinus apostolicis tunc copiis præerat: qui ea victoria nobilitatus, ad cardinalatum paulo postea prouectus est. Eugenius enim & vnione Græcorum facta, & Piciuini metu deposito, mente atque animo auctus, septem & decem cardinales creauit: viros aut genere illustres, aut virtute præstantes, aut vitæ sanctitate conspicuos. Inter quos & duo græci assumpti sunt, Isidorus Archiepiscopus Ruthenorum, & Bessarion Nicenorum pontifex: quorum supra meminimus. Alphonsus rex Aragonum rogatus à Philippo Maria (vt antea dictum est) sibi aduersus Venetorum potentiam opem ferret, coacto non paruo exercitu profecturus in Galliam iter ingressus est. Sed ante Philippus obiit, quam ipse Tiburi, quo iam appulerat, digrederetur: audita vero amici morte, & quod ab eo nuncupatus hæres esset, & in Sabinos profectus, magnificentissimo illi funere iusta persoluit. deinde transmisso Tiberi recta via in Florentinum duxit, eo (vt aiebat) animo vt Florentinos reuocare suas copias ex Gallia cogeret, atque ita per Tusciam pacatam & sibi amicam ad opem Mediolanensibus ferendam, quos Veneti belli premebant, proficisceretur. Noluerant Florentini ab Alfonso Rege rogati Venetorum societatem deserere.

*al. Angliarum.

Quapropter Alfonsus in agrum Volaterranum profectus, Pomeratium haud ignobile oppidum, portas claudere ausum, eo ipso quo venerat die copiis circumpositis vi cepit, ac diripuit: deinde ad Castrum nouum in agro eodem situm mouit. Cuius incolæ audita Pomeracii clade confestim absque certamine in deditionem venerunt. Idem fecere aliquot castella circumiecta. Exin Montecastellum natura & opere munitum obsedit: quo tempore ea imbrium magnitudo, eaque vis ventorum exorta est, vt neque extra tentoria quiescere milites possent, multis eorum discerptis per inane raptatis: quibus ex rebus, & quod annonæ inopia laborabat, mouens inde Alfonsus Campiliã duxit: sed quoniam Florentini id oppidum præsidio & annona firmauerant, frustra ibi contendit. Castella tamen aliquot finitima in Gerardisca (id ei regioni nomen est) recepit, atque illis restituit, quibus Florentini prius ademerant. Erat in comitatu Regis Simonetus, mille ducens equites, qui finito Florentinorum stipendio ad eum transiuerat. Sigismundus autem Malatesta (quem rex antequam Tusciam ingrederetur, cum equitibus mille & octingentis Peditib. conduxerat) cũ ab eo indies expectaretur, ad Florentinos trãsiuit. Fridericus quoq; Vrbinatium princeps, notus & clarus in armis, Florentinorum stipẽdia faciebat, qui cum essent equitatu peditatuque haud inferiores Rege, omnemque illi expugnandorum oppidorum facultatem præriperent; non fuit Regi consilium in obsidione Campillæ perseuerare, & præsertim quod in montibus commeatus penuria premebatur. Diuertitur igitur ad loca maritima, & apud Populoniam, olim fama celebrem, nunc dirutam vrbem consedit: quo in loco facile sibi ex regno Neapolitano & frumenta & bellica tormenta nauibus afferri poterant. Abest inde tribus ferme millibus passuum Plumbinum, nobile oppidum. In cuius obsidione (de qua postea dicemus) laboranti Regi Castilionum, & ipsum

non parui momenti oppidum, prodente Florentinorum præsidio traditum est, præter arcem: quam cum Simonetus obsedisset, paucis post diebus per deditionem accepit. Dum vero Rex paulo ante apud aquam viuam in hibernis ageret, à legatis Mediolanensibus aditus est: qui opem eius implorantes, in eo loco decerni bellum aduersus Venetum senatum obtinuere. Iam enim Franciscus Sfortia Mediolanensi populo indignatus, Venetorum auxilio fretus, eos subigere sibi summis conatibus nitebatur, quorum paulo ante fines & arma promouerat. Cum vero Rex soluta Plumbini obsidione Neapolim redisset, & deinde in Pelignos secessisset, Florentini legatos ad eum misere, pacem petentes. Quibus accepta fide in castra profectis, postquam mandata exposuerunt, bellumque recusarunt, Antonii Cardinalis Hilerdensis nominati inter primos theologi opera, qui id negocii de Pôtificis voluntate susceperat, paucis post diebus ea lege pax Florentino populo reddita est, vt Castilionum & insula Gili.*, quæ ipsius belli tempore Florentinis erepta fuerant, in potestate Regis remanerent. Sed cum Franciscus Sfortia Mediolano potitus esset, omnesque pontes & arces apud amnem Abduam tanquam Mediolanensis agri à Venetis repeteret, Alfonsus (qui cum Francisco esset infensus, è re sua esse ratus illum, ne radices in tanto imperio ageret, impedire) per Leonellum Marchionem Estensem reconciliatus Venetis, & cum eis amicitia societateque facta, Florentinis qui Francisci fortunam secuti & armis & pecunia eum iuuabant, secundo bellum indixit: Ferdinandumque filium in expeditionem contra eos mittendum duxit. Erat is eo tempore admodum adolescens, ingenio eximio, & ad cũctas optimas artes docili ac parato, liberalibus disciplinis institutus, armorum tractandorum scientia edoctus, gloriæ cupidus, inediæ ac laboris patiens: cui pater sex millia equitum, duo millia peditum cõmisit. fuerunt & in exercitu eius comes Euersus & Vrsinus Neapoleo, haud contemnendi copiarum Duces: Fridericus quoque Vrbinas, qui superiori bello Florentinorum arma secutus erat, in eius exercitu militauit. Florentini vero postquam imminere sibi belli tempestatem senserunt, Estorem Fauentinum Symonetum (quem supra nominauimus) ac Sigismundum Malatestam, postremoque Alexandrũ Sforciam conduxere: qui simul iuncti supra decem millia equitum, peditum vero magnũ numerum in castris habuerunt. Ferdinandus tamen per agrum Cortonensem in Aretinum copias duxit: vbi castellis aliquibus non magni nominis vi captis atque direptis, Folianum non parui momenti oppidum cum oppugnare cœpisset, nec hostes auxilium ferrent, post dies octo per deditionem accepit: equitatum Estoris apud montem Politianum, pluribus captis, nonnullis occisis, fudit ac fugauit. Recinium in agro Florentino vi expugnauit: Castellinam vero cum obsedisset, hyberno rigore inualescente recessit: & in maritima loca ad Aquam viuam patris exemplo sese recepit. quo tempore & Antonius Olzina Vadam in littore maris sitam nauibus occupauit, & ampliori fossa à terra communiuit: quo ex loco Pisanum & Volaterranum agrum infestum reddidit. Cunque interea Florentinorum Duces ad Folianum castra mouissent; velletque Ferdinandus auxilium obsessis ferre, iãque itineri se commisisset: tanta in castra lues consecuta est, vt prælanguentium numero non modo ad rem gerendam, sed vix ad mouenda castra satis esset. Ob quam rem Folianum interea summa vi expugnatum, nec minori virtute defensum, tandẽ ab oppidanis clam præsidio traditum est: qui tamen paulo post & ipsi victorum præda fuere: oppidum incensum ac solo æquatum.

Per idem quoque tempus Getardus Gambacurta, dum castella quatuor, quæ pater à Florentinis acceperat, intra Apenninum sita, Ferdinando tradere vult, ab vno à suis proditus, castellis amissis, diu Regem mendicando secutus est. Exin pace apud Laudam (vt diximus) facta, reuocatur à patre Ferdinandus in regnum concessit. Florentini quæ amiserant, cuncta receperunt. Baldatius pedestrium copiarum haud ignobilis ductor, manu promptus & audax, cum diu Florentinorum stipendia meruisset, in palatium tandem accersitus, dum magistratui contumaciter respondet, captus, ex altissimis fenestris in forum præcipitatur: cui quanuis magno casu iam expirasset, securi tamen ceruix abscissa est. Inter Florentinos omnes, qui nostra ætate floruerunt, Cosmus cognomine Medicus & prudentia & auctoritate eminuit. is princeps vrbis habitus, Senatum quo voluit, impulit; ciuitati leges ex arbitrio dixit, inopes ciues complurimos ditauit, matrimonia constitutis ex argento suo dotibus multa coniunxit, illas magnificentissime ædificauit, in Ecclesias ditissima dona contulit, monasterium sancti Marci & amplum & nitidum à fundamentis erexit; parochiæ suæ templum, cum sibi parum placeret, prorsus diruit: exin structuram admirandi operis ex lapi-

*al. Zolli.

Cosmus mi dices.

ex lapide Fesulano suscitauit: ædes suas quamuis ornatissimas erexisset, amplius tamen meditatus opus, palatiū & altū & ingens ex quadratis lapidib. insigni vrbis loco adeo pulchrū, adeo amplum construxit, vt ei alterum æquari tota ciuitate non possit. Commēdanda est multis in rebus Florentinorum prudentia: tum maxime quod in legendis cancellariis non iuris scientiam (vt pleræque ciuitates) sed oratoriam spectant, & quæ vocant humanitatis studia.

Norunt enim rectè scribendi dicendique artem non Bartolum aut Innocentium, sed Tullium Quintiliannmque tradere. Nos tres in ea vrbe cognouimus, græcis & latinis libris & condirorum operum fama illustres, qui cancellariam alius post alium tenuere: Leonardum & Carolum Aretinos, & Pogium eiusdem reipublicæ ciuem, qui secretarius Apostolicus tribus quondam Romanis Pontificibus dictarat epistolas. Illos præcesserat Colucius: cuius ea dicendi vis fuit, vt Galeacius Mediolanensium princeps, qui patrum nostrorum memoria grauissimum Florentinis bellum intulit, crebro dicere sit auditus, *Non tam sibi mille Florentinorum equites quam Colucii scripta nocere.* Disceptatum est diu inter Florentinos ob pecuniarum exactiones, quæ tenuiores ciues magis quam opulentos vrgebant. His diebus, consentiente Cosmo noua Carastri, id est fortunarum cuiusque ciuis descriptio cœpta est: quam raro facta sine tumultu moruque populi ferunt. At tunc quiete tranquilleque transiit.

Lucenses qui nostra memoria bis Florentinorum obsidionem perpessi, bis Philippi Mediolanensium Ducis auxilio suam libertatem defendere, ad extremum cum vicinis viribus pares esse non possent, nec facile inuenirent, qui quotiens hostis premeret, totiens ferret opem, fœdus in quinquaginta annos cum eis percussere: eas leges subeuntes, quas dixere potentiores. Inter Florentiam & Senam apud oppidum quod Cassiam* appellant, anno post Iubilæum sexto visæ sunt nubes viginti (vt ferunt) cubitis à terra sublimes, inter se mirabili ventorum impetu agitare ac depugnare, & alteræ alteras pellere, & mutatis sæpe vicibus pelli quæ pepulerant. Interea summa atque incredibili spiritus violentia domorum tecta per inane iactari, muros deiici, & saxa ingētia loco moueri, vetustissimas oliuas & antiquissima quercuum robora radicitus conuelli atque confringi, homines ac iumenta non paruis spaciis per cœlum ferri ac raptari. hæc nobis, qui se vidisse aiebant, retulere. Sed magis nos vt crederemus, epistolæ à grauissimis viris de his rebus Alfonso Regi dum apud eum ageremus, scriptæ & in præsentia nostra lectæ commouere.

* al. sancti Cassianum.

CAPVT LII.

DE SENENSIBVS.

VRBS Sena, vnde mihi origo est, secundum hodie locum in Etruria obtinet: amœnissimo sita loco, & (si mihi fides habenda est) populo neque rudi neque inurbano. Huius rectores, qui nobilitate postposita (quæ fuit in ea ciuitate tota Italia memorabilis) & parte populi quam duodec m appellant, prorsus conculcata, multis annis in pace quieuerāt; inter se tandem duas factiones habere cœperunt, quæ prout suæ rei conducere arbitratæ sunt, ita se vel populis vel Italiæ principibus coniunxere. Cum vero Rex Alfonsus in Florentinos (vt antea relatum est) duceret exercitum, factiones ipsæ manifestius patefactæ. Altera regium bellum contra Florentinos iuuandum esse consuluit, altera cum Florentinis auxilium dandum esse suadere non auderet, dissimulādum esse censuit. Vicerunt primo Regis amici, & in eius castra commeatus misere, sed cum Rex ad sextum lapidem vrbi proximus castramentatus esset, disseminantib. in plebe qui Florentinis studebant, Alfonsum non tam Florentiæ quàm Senæ dominium quærere; tota vrbe trepidatum est, & armati ad portas dispositi, haud aliter Alfonsi milites, quam libertati suæ insidiantes obseruauere. Comminuit aliquantisper eam populi suspitionem Franciscus Martorellus, præstanti vir ingenio, & quo Rex libenter vteretur, legatus ad eos missus: Sed cum nō tam Regis amore aut odio, quam priuatis ciuium contentionibus reipublicæ consilia turbarentur; adeo tenuiter annona in castra Regis deportari permissa est, vt & Florentinis simul & Regi videretur illusum. Idem factum, cum Ferdinandus Regis filius alio postea tempore in eosdem Florentinos duxisset: neque enim principio eius aduentus satis ei fauentes fuere. Sed Veneti, cum Senensibus ac Regi fœdere iuncti essent, vsque adeo Senenses legatio-

gationibus agitarunt, vt & ipsi societatem tandem Regis inierint, bellumque Florentinis publice indixerint: quod breui sopitum est, Venetis apud Laudam inconsulto Rege pacē recipientibus. Post hæc Senensibus aliud è vestigio bellum exortum est aduersus Hildebrandinum Pitiliani comitem: in quo ducibus vsi sunt Sigismundo Malatesta, & Gisberto Corrigiensi: quorum potentia non tantum hostibus quantum ipsis Senensibus formidanda fuit. Suborta autem inter Sigismundum & Senenses discordia, cum sese ille suspectum esse animaduerteret, non sine suo & Senensium damno recessit: Gisbertus cum Senensibus perseuerauit. Interea comes Iacobus Picininus (qui iam pridem apud Venetos stipendia faciens non sine laude rerum gestarum eorum copias duxerat) cum pace vbique parta stipendio careret, in Hetruriam properans; Senenses iure paternæ amicitiæ, vt sibi auri viginti millia mutuo dent, missis legatis expetiit. quod cum frustra fuisset, acies in eos conuertit, & ingressus Senensem agrum, pleraque oppida partim vi, partim proditione recepta diripit. Calixtus tertius qui recens pontificatum inierat, copias suas Senensi auxilio mittit. Idem Franciscus Sfortia, idem Florentini faciunt. Veneti quoque per fœdus requisiti auxilium, quamuis tenue, præbēt, committitur ex improuiso prælių: ex quo sine magno partium damno discessum est. Iacobus cum exercitu coactus est Castilionum sese recipere, quod Regis oppidum esse diximus à Florentinis priori bello receptum: vbi quamuis acriter oppugnaretur, expugnari tamen non valuit. Inter hæc Gisbertus in suspitionem actus, tanquam cum Picinino sentiret; cum eius rei cum parua extarent iudicia, vocatus ad vrbem in senatu Senensi trucidatus est, & per fenestram in forū proiectus. Picininus Paulo post Vrbetellum, natura loci munitissimum oppidum, per proditionem obtinuit: vna enim tantummodo via, eaque arctissima & arcis oppositione defensa potest adiri; reliquas partes stagnum claudit, paruis dunraxat leuibus * cimbis nauigabile: vbi cum frumenti vinique copiam Picininus reperisset, tandiu se continuit, donec pace apud Regem Aragonum firmata, in regnum sese recepit: sed ea pax externo bello Senenses soluit, interno magis ac magis implicuit. Nam regis amici tanquam bellorum causa fuissent, Picininique studia fouissent, partim securi percussi sunt, partim relegati: multi cum sibi periculum in patria imminere cernerent, sponte in exilium abiere, adeoque in eos qui suspecti habiti sunt, seueritas exercita est, vt etiam Florentinis videatur esse sæuitum. nec dum malorum finis, quando in ciuitate parum pacata nouæ indies machinationes aut finguntur, aut inueniuntur, & sanguis ciuilis forum dispergitur. hoc fortasse malum equulus ille prænunciauit, qui anno Iubilæo ante portam eius vrbis quæ Romam vergit, prægnans frequenti astante populo, dum pareret, expirauit: erat enim hermofroditus, quamuis fœminei sexus nullum in eo vestigium cerneretur. Inter alios, quos vrbe relegatos haud nocentes ciuitas existimauit, duo fuere ab ipsa pueritia socii, & studiorum communione coniuncti: quamuis alter iuris ciuilis scientiam profiteretur, alter poeticam: Gregorius Lollius, & Franciscus Patricius, cuius plura extant poemata, quæ doctissimi probant, & quæ sibi vitam retinuisse creduntur. Marianus Socinus per idem tempus scientia iuris non solum apud Senenses, sed tota Italia late clarus habitus est.

*al. lembis cymbisque.

vide aucti. e. pist. 217. & seqq.

CAPVT LIII.

DE PLVMBINO, ET VITERBIO.

Plumbinum nobile oppidum ex Populoniæ ruinis ædificatum existimatur, nonnulli Populinum appellandum putant. Id est in littore Tusci maris situm, Iluæ insulæ oppositum, quæ ferri venis inexhausta magnum quotannis vectigal Plumbini domino præbet. Huic oppido præfuit Iacobus Appianus ex Paula nobilissima fœmina Martini quinti Romani pontificis sorore natus: pacificus quidem princeps & à vicinis amatus. Qui cum ex coniuge virilem sobolem non susciperet, extra matrimonium hæredem quærens, concubinam quandam amare cœpit: cuius cum venter intumuisset, & iam pariendi prope tempus adesset, incredibili gaudio gestiens, Florentinos ac Senenses, legatos vti ad se mitterent, ac partum de sacro fonte leuarent, futuros compatres magnis precibus inuitauit. Paritum est.

Venere ad diem dictam legati. mulier inter obstetricum manus diu laborās, æthio-

pem tandem peperit: quæ res vt risum in populo cachinnumque excitauit, ita & compaternitates & lætitiam Principis interrupit. Tibicen tum forte Maurus in familia eius erat, ex quo natum puerum credidere: qui mox vbi detectũ flagitium intellexit, saluti suæ fuga consuluit. Mortuo Iacobo Rainaldus Vrsinus, peracri vir ingenio & rei militaris peritus, in eius locum suffectus est: non suo iure, sed coniugis, quæ Iacobi filia fuisset. Hunc Alfonsus cum in Tuscia Florentinorum bello distineretur, fauentem hostibus reperit. Quapropter castris Plumbino admoti, eum intra mœnia clausum, terra marique summis viribus oppugnauit. Sed non minori virtute ipse ab interiore parte ciues suos defendit, quam Regis miles ab exteriori muros inuasit: pugnatum est diu acri contentione, ita vt multi vtrinque ceciderint; complures vulnerati in hostium manus peruenerint. In eo prœlio multorum virtus enituit. Inter quos duo Antonii, alter Fuxanus,* alter Condola ad muros pariter vadentes inter cæteros pugnare fortiter animaduersi sunt. Sed omnibus prælatus est Galeatius Baldasinus, natione Siculus: qui ter muri fastigio apprehenso, qua prius tormenta disiecerant, conatus est oppidum irruere. cæterum feruentis aquæ viuæque calcis (quæ inter arma ingesta vbi ad corpus penetrauerat, perurebat artus) vi deterritus, grauisq; facti ictu, cum reuulsa aggeris parte deturbatus est. Fuit autem Galeatius statura quæ mediocrem excederet: robustis ac teretibus membris, corporis magnitudini vires respondebant: lucta, iactu, saltuque nulli hominum cessit, membrorum robori par animus erat: equo ac pede iuxta bellator acerrimus: armatura graui armatus, galeatusque, humi stans sinistra sellam, dextra hastam equestrem tenens, strenuo saltu grandi statura equum insiliebat. Singulari certamine quater præliatus, bis in Italia, bis in Gallia transalpina totiens victor euasit. A tribus hostium equitibus eo ipso Florentino bello petitus, vnum ex his gladii capulo semineсem equo decussit, alium citato equo medium amplexus è sella extractum humi strauit, tertium cubito grauiter percussum in fugam vertit. Tanta porro modestia, vt nunquam ipse de sese vel rogantibus amicis diceret: vitæ cultu, morumque elegantia omnibus præterea gratus dilectusque. Perstitit autem pluribus diebus ad Plumbinum Alfonsus: Sed cum oppidi expugnatio difficilis videretur, neque iam commeatus in castris esset, & equi consumptis arborum foliis fame perirent, dissoluta obsidione recessit. Nec diu postea Rainaldus morbo interiit: vxor eius Katherina verita, ne Rex in se viri delictum puniret, missis ad eum oratoribus tributum ei quotannis, dum viueret, aureum poculum quingentorum aureorum daturam promisit. Ea mortua sollicitis oppidanis, quem sibi potissime dominum legerent. vicini vero potentatus cum variis artibus ad se trahere conarentur, renunciatum est Manuelem Appianum adhuc è principum suorum prosapia superesse, cui se committere possent. Hic multos annos in militia versatus, nec tamen aut opes congesserat, aut egregio aliquo facinore nomen quæsierat: ob quam rem dimissis iam armis vxorem Troiæ inter Apulos ceperat, ibique tenuiter vitam agebat, nihil minus quam dominandi sollicitus, cum à Plumbiẽsibus publice vocatus est: quod ei primo nuncio velut somnium visum est. Exin Fortunæ ludum libenter amplexus, tanquam vitæ reliquũ dormiuisset, in alterum virum mutatus, quamuis senex principatum iniit, rexitque postea plerisque annis ciuibus suis gratus, & vicinis amicus. Alfonso vero, qui ei fautor fuisset, & stipendium fecit, & censum dedit. decessit autem ex duobus filiis extra legitimum coniugium sibi natis, minore (quod eum ciuitas seniori præferret) hærede instituto.

* al. Rizanus.

In Viterbio vero non parui motus fuere: sedente namque Nicolao quinto Princiualles Gattus eius vrbis princeps, dum Roma redit, apud lacum Vicensem ab inimicis inuasus, obtruncatus est. Exin sedente Calisto tertio, Wilhelmus eius nepos noctu domi necatus. ob quam rem ciuitas in vltionem sollicita, dum malefactores inquiruntur, dum isti fugiunt, illi plectuntur, magnas calamitates perpessa est.

CAPVT

CAPVT LIIII.

DE VRBE ROMA, ET APVD EAM PONTIFICIBVS EVGENIO, Nicolao V. Calixto III. aliisque viris celebribus.

VRbis Romæ iam tandem nobis sese res offerunt: quibus suam narrationem petentibus, seruato breuitatis instituto satisfacere pergimus. hic Ioannes Vitellicus Alexandrinus patriarcha, & cardinalis, & legatus, & patrimonii beati Petri gubernator & ductor Apostolici exercitus: qui Fulginates, qui Camerinos tyrannos, qui præfectum vrbis, qui Comitem Antonium Piscinum*, qui plures alios ecclesiæ insultantes bello victos neci dederat, dum pontem Tyberis (quem sancti Angeli vocant) transire nititur, in Etruriam copias traducturus, ab his qui molem Adriani custodiebant, repente inuasus, vulneratus, capiusque in arcem rapitur: vbi paucis post diebus siue hausto veneno, siue ex vulnere vitam finiuit. *al. Pisanū

Prouinciam deinde suam sortitus est Ludouicus & ipse Cardinalis, Aquilegiensis patriarcha: iam rebus gestis, & amicitia Pontificis late cognitus, qui pacatis in Vrbe rebus Eugenio reditum præparauit. Comprehenderant Romani Eugenium, ac libertatem asserentes, apud sanctam Mariam in Transtyberina regione custodiebant: eumque cum deceptis custodibus per Tyberim nauigio fugeret, iaculis ac sagittis petierant. Fremebat enim populus, cum externus miles infestis armis Romanos vastaret agros, homines atq; armenta surripiens. Sed cum pluribus annis Eugenius abfuisset, intellexerant & opulenti ciues & inopes, Romam sine Pontificis curia, non tam Vrbem quam vastam ac desertam speluncam videri: quibus ex rebus missis ad eum legatis, vt in vrbem suam rediret, magnis precibus rogauere. Rediit ille nono postquam effugerat anno: nec tam ignominiose pulsus fuerat, quam exceptus est gloriose. Fuit cum Francisco Sfortia, & in Piceno (de quo postea dicemus) & in aliis locis periculosum bellum. quod per Ludouicum Cardinalem, & Nicolaum Piceninum iam sibi reconciliatum confecit, Alfonso rege opem ferente. Cogitauerat Franciscus Sfortia Tudertinam vrbem sibi amicam (nam eius aliquando potitus, clementi eiues imperio rexerat) deinde Romam cum exercitu petere. Erant enim inter Cardinales nonnulli, qui Ludouici potentiam indignantes, Franciscum non quasi aduersus Eugenium sed contra eius consilium inuitabant: inter quos Nicolaum Capuensem in vrbe gratiosum ac potentem fuisse commemorant. Nam Eugenius per id tempus eum de ipsa re suspectum Roma amouendum curauit. Sed cum auxilia Ecclesiæ propere aduenissent, Franciscus irrito proposito retrocessit. Eugenius vero, qui quondam Venetis ac Florentinis studiosissimus fuisset, cum illi hostem suum Franciscum aduersus Ecclesiam armis pecuniisque iuuarent, & ipse ad eorum hostes declinauit, Alfonsum Regem ac Mediolanensium principem. Et Rex quidem eius suasu vsque Tiburem venerat, Philippo cuius opes iam pene collapsæ videbantur, laturus opem aut in Tusciam contra Florentinos, aut in Galliam contra Venetos profecturus. Sed Eugenius cum quatuor Cardinales creasset, ex quibus successorem suum assumendum esse prædixerat, in lectulo ægritudinis acens, paucis post diebus migrauit ad patres, & in Basilica beati Petri apud Eugenium tertium sepultus est. Prius tamen quam obiret, Germani (qui postquam duos de pontifice contendere animaduerterant, neutralitate quadam vtentes vtrique recusauerant obedire) destinatis Romam legatis, inter quos & ego vnus eram à Friderico Imperatore missus, obedientiam ei iamiam morituro restituerunt. Ipse vero Theodoricum Coloniensem & Iacobum Treuerensem archiepiscopos, quos pontificali dignitate priuauerat, mutata sententia ad pristinos reduxit honores. Magnus profecto & clarus pontifex fuit Eugenius: contempsit pecunias, virtutem apprime dilexit, neque secundis rebus intumuit, neque succubuit aduersis: neque metus tristitiam auxit: sedatus animus eundem semper eius vultum ostendit, sermone breui, eoque grauissimo vsus est: durus & asper in hostes, propitius in fidem receptis. Ad hæc proceritas corporis, oris decor, & veneranda in sene maiestas: quidem fidem adhibuit, plus aliquanto credidit, & maius imperium quam par fuerat, commisit. Huius pater cum in Ægypto negociaretur cum patre Francisci Foscari (de quo iam mentio facta est) ab Heremita, quem pariter sciscitandum adorsi sunt, non minus lætum vaticinium, quam ille accepit. Ille enim filium quem habebat, futurum patriæ principem, hic suum inter sacerdotes ad summum euasurum didicerat. Eugenio vero Gabrieli nomen in baptismo inditum fuit, qui cum adoleuisset, conditis* parentibus, Euangelii non surdus auditor, patrimonium

Marginal notes: *Eugenius pp.* ; **al. defunctis.*

quod ab illis non tenue acceperat, inter Christi pauperes erogauit. Exin Antonio Corario comite, eiusdem feruoris adolescente, religionem intrauit: in qua summa cum laude versatus tam diu cum illo vixit, donec Angelus Corario Gregorius tertiusdecimus appellatus, sedem Petri sortitus, cum alter ab altero separari non posset, ambos ad se vocans Senensi eum, Bononiensi Antonium præfecit ecclesiæ. Nec diu moratus, vtrunque cardinalatus honore dignatus est: in quo ambo claruerunt. Sed hic summum pontificatum adeptus, magis enituit: qui & si oriente scismate in principio sui pontificatus vsque ad obitum cum Basiliensibus contenderit, coronato tamen Sigismundo Cæsare Græcorum & Armeniorum peracta cum Ecclesia Latina vnione, ciuitatibus Ecclesiæ quas amiserat recuperatis, tyrannis per circuitum deletis, contumacia Romanorum edomita, victor inclitus hominem exuit. Hic me, quamuis aliquando aduersus eum existimans Deo sacrificium facere cum Basiliensibus sensissem * (nam meo tempore tota nutabat Ecclesia) venientem ad se benigne recepit, inter secretarios collocauit, & apostolici subdiaconatus honore donauit, Ecclesiam quoque Tergestinam paucis diebus antequam moreretur, cum falso rumore vacantem audisset, multis illam petentibus, mihi vni ex omnibus destinauit, quod postea successor eius impleuit.

*vide auct. epist. 21.

Nicolaus V pp.

Nicolaus quintus natione Tuscus ex oppido Sarzana, patre medico, Theologica doctrina illustris, & omni ferme scientiarum genere insignis, post Eugenium in Petri cathedra suffectus est: qui paucis ante mensibus Cardinalatum ab eo, cum felicem apud Germanos legationem obiisset, nec diu prius episcopatum Bononiēsem acceperat. Hic vrbem Romam multis ac maximis ædificiis mirum in modum exornauit: cuius opera si compleri potuissent, nulli veterum Imperatorum magnificentia cessura videbantur: sed iacent adhuc ædificia interrupta, ruinæq; murorū ingentes. Schisma quod apud Sabaudienses adhuc in ecclesia vigebat, explosit: Amedeum papatui renunciantem in gratiam recepit, Cardinalatus honorem & in paterno dominio legationem reliquit. Cardinalibus aliquot ab eo creatis dignitatem dimisit: Romanos longa pace ditauit, Iubileum feliciter gessit, nisi quod in ponte sancti Angeli ex concursione populorum improuide facta ducentos circiter homines aut conculcatos aut in flumine eiectos periisse constat. Bernardinum Senensem ordinis Minorum professorem, qui paulo ante obierat, in numerum Sanctorum retulit: Fridericum tertium Imperatorem & Leonoram Augustam matrimonio iunxit, ac de more inunctos coronauit, eorum familias abunde & multa cum lautitia pascens. bis cardinales creauit: & primo quidem vnum tantum Antonium natione Maioricensem ad titulum sancti Chrysogoni, quem sibi philosophiæ studiis & arcanorum sacræ Theologiæ cognitione ex omnibus parem eligeret. Secundo sex creauit, aut doctrina percelebres, aut generis claritate insignes, inter quos & germanum suū Philippum sanctæ Susannæ Cardinalem assumpsit, placidis moribus & incorruptæ fidei virum. Libros ex tota Græcia perquisitos ad se iussit afferri, & in Latinam conuerti linguā curauit, magna præmia translatoribus præbens. acceptissimi ei fuerunt in transferendis operibus Georgius Trapezuntius, Laurentius Valla, Petrus Candidus December, & Gregorius Castellanus, item Demetrius natione Græcus, qui soluta oratione vtentes, cum Pontificis aures mirifice oblectarent, nihil ex eo quod peterent non abstulerunt. In Homeri vero poemate quod ab heroico carmine latinum fieri magnopere cupiebat, cum plurimi morem ei gerere conarentur, vnus tantum inuentus est, qui acri eius iudicio satisfaceret. Oratius Romanus, qui scribatum apostolicum ea de re consecutus magnisque pollicitationibus illectus, Iliadem aggressus, nonnullos ex ea libros latinos fecit, dignos quos nostra miraretur, prisca non implorasset ætas. Nicolaus quoque Perotus, Polibio è Græcis commode atq; ornate ad nos traducto, Ioannes Tortellius Aretinus libro de Orthographia peritissime conscripto; Albertus Florentinus conditis de Architectura egregiis voluminibus; aliiq; pene innumerabiles noua cudentes opera, eius Pontificis gratiā meruere. Adeo.n. ingenia excitauit fouitque Nicolaus, vt vix æuum inueniri possit, quo magis humanitatis & eloquentiæ cæterarumq; bonarum artium studia, quam suo tempore floruerint. Illud certe nemo negauerit, tot ei à doctissimis viris inscripta esse volumina, quot neque suorum prædecessorum neque Imperatorum cuiuspiam nomini dicata comperimus. Vnum tamen è doctis ab eo neglectum miramur, Blondum Flauium Foroliuiensem; qui res à declinatione Romani Imperii vsque ad ætatem nostram toto orbe gestas mirabili ordine in tres digessit decadas, Romam describendo instaurauit, Italiam illustrauit, deinde triumphantem Vrbem scribere adorsus, omnem nobis vetusta-

vetustatem aperuit. Sed ita fuerunt hominum mores, perraro quemquam extollit Pontifex, quem præcessor amauit. Cæterum Nicolaus & veteribus & nouis codicibus ornatissimam Bibliothecam instruxit, in qua circiter tria millia librorum volumina condidit. Sacrarium apostolicum vasis aureis atque argenteis, sacerdotalium indumentis mirifice decorauit: altaris ornamenta, aulea quoq; ex auro contexta mirandi operis coemit, supellectilem toto palatio necessariam magnificentissime comparatam duplicauit triplicauitq; legationibus quas publice audiuit, ita respondit, vt dubium esset, sapientiam eius aut eloquentiam magis admirere. Si quos esse in Vrbe peregrinos existimatione dignos accepit, confestim eos missis xeniis honorauit: nobiles domo sua extorres, qui ad se venerant, benigne confouit: pauperib. Christi largas eleemosynas dedit: religiosis mendicantibus nihil ad necessitatem deesse sustinuit. In Ecclesias vrbis plurima dona contulit. In patrimonio beati Petri plurimas ac munitissimas arces oportunis locis erexit. Huius tamen tam admirabilis tam expetendi Pontificis vitæ non defuerunt insidiatores: Stephanus enim Romanus familia Porcaria, tenui censu eques, res nouas sæpe in Vrbe molitus, ac propterea Bononiæ relegatus, clam inde excedens magnis itineribus Romam rediit, conuocatisque mox amicis mentem suam exposuit: *Turpe esse* dictitans, *eam Vrbem quæ totum sibi subiecerit orbem, nunc sacerdotum imperio subiacere, quos rectius fœminas quam viros quis appellauerit. Venisse se paratum patriæ iugum excutere, rem factu facilem, si viri fuerint: Nicolaum Pontificem celebri Epiphaniarum die in æde beati Pauli* *sacra facturum, haud magno negocio comprehendi posse: populũ libertatis amore, quam proclamari audierit, mox opem audentibus daturum.* * al. Petri.

Ad colligandum autem præsulem, cathenam auream secum attulit, à se iam pridem paratam, quam congregatis ostendit. Neque enim mox occidendum præsulem ex vsu esse dicebat: sed obseruandum, donec arcem sanct. Angeli per eum recuperaret: atque (vt erat homo facundus) facile in suam sententiam congregatos traxit: atque eo facilius, quod inopes ære alieno grauatos, & ob patrata scelera iudicium formidantes ad se vocauerat, quibus nihil erat in pace sperandum. Sed præsensit insidias Nicolaus, missisque militibus comprehendi hominem iussit. Illi eum iam animo fractum, & apud sororem in arca latentem inuenerunt. Complices eius in domo qua conuenerant, expugnati captique sunt: è quibus vnus Baptista Sciarra manu promptus, & animo intrepido, per medias Pontificis cohortes viam gladio sibi aperiens effugit. Stephanus in arce sancti Angeli, alii in capitolio suspensi vitam finiere: atque ita Pontifex Maximus ingenti periculo liberatus, Romanæ sedis dignitatem imperiumque seruauit. felix pontifex, & omnium iudicio beatissimus nisi* eo sedente Turci (vt ante diximus) Constantinopolim expugnassent, Christianorum desidiæ atque ignauiæ memorabile perpetuum. * vide auctoris epist. 162.

Accessit & aliud, quod non parum eius gloriam imminuit. Nam cum pacis Italiæ, quæ tum vehementer ferro vastabatur & igne, ipse reparator & arbiter concordi partium voto delectus esset, dum diem ex die in deliberationem ducit, suspectus esse Frãcisco Sfortiæ iam Mediolanensium principi ac Venetis cœpit: tanquam eam sententiam promere nollet, quæ aliis pacem, Ecclesiæ bellum allatura videretur. ob quam rem intercedente Simoneto Monacho* ordinis Heremitarum sancti Augustini professore, obscuri antea nominis & prorsus ignoti, sed vitæ integritate probato, Veneti cum Francisco Duce conuenientes inter se concordiæ leges dixere: præstituta die, intra quam bello socii pacem ratam haberent. * vid. auctoris epist. 172

Visum est id omnibus monstri simile, humilem & incognitum monachum Italiam pacauisse. Sed recusante Alfonso pacem (quæ sibi inscio dicta erat) vanam esse Nicolaus, quæ de se habita fuerat, suspitionem ostendit: misso ad Alfonsum legato Dominico sanctæ crucis Cardinali, prudentia singulari & vitæ integritate conspicuo. Qui cum Caietam, deinde Neapolim peruenisset, interuenientibus Venetorum & aliarum partium legatis, differentiisque omnibus tanquam ex integro discussis, Alfonso Regi non solum pacem suasit, sed fœdus in annos quinque & viginti inter omnes Italię potentatus percussit: cuius Romanus Pontifex & conseruator & iudex dictus est. Sed cum doloribus arthriticis per omnem ferme pontificatum suum Nicolaus vehementer laborans, indies magis ac magis opprimeretur, nec iam amplius mortalem pollutumque comitatum candidior anima dignaretur, è vita decessit. Ab eo, quæ mihi pontifex Eugenius munera crediderat, non solum confirmata sunt, sed amplius põtificalis dignitas adiecta: Tergestinaque primum Ecclesia, deinde Senensis commissa.

Calistus III.

Calixtus tertius post eum beati Petri cathedram obtinuit, natione Hispanus, ex regno Valentiæ nobili genere natus, vnus omnium qui suo tempore scientiam iuris profiterentur, eminentissimus: & qui consilium regis Alfonsi (in quo multis annis præsiderat) illiusque artes ac cautiones præ se ferret. Is vt primum Pontificatus apicem adeptus est, mox animum ad delendam Turcorum & legem & gentem conuertit, votumque vouit: ad eam rem solennes misit in Germaniam, in Galliam, in Hungariam, in Orientem legatos, primarios S. Romanæ Ecclesiæ Cardinales: e quibus nullus adhuc rediit: Alanum tamen cardinalem sanctæ Braxedis, magno ingenio virum, & animo securo & potenti, propediem è Gallia reuersurum putant. Naualia (quod antea inauditum fuerat) Romæ constituit: triremes quas plures ad ripam Tiberis in ciuitate Leonina parauit, & in Turcos misit. Comitem Iacobum Picininum Senensibus (vt dictum est) armis insultantem, misso milite suo repressit. Regi Alfonso quærenti ex eo, quo pacto inulcem victuri essent? *regna sua, respondit, ipse regat, mihi summus Apostolatus gubernationem relinquat.* Veras eorum multis de rebus dissensiones, magna pars Italiæ simultates confictas esse credidit: qui fidem dedere contentioni, alii Calixtum, alii Alfonsum, alii vtrumque accusauere. Quorum alter Regem, sub quo natus esset; alter suum sacerdotem, cui tanquam vicario Dei parendum est, ferre non posset. Bis cardinales à Calixto creati sunt, primo tres, ex quis duo nepotes eius fuere: quorum & si fuit ætas aliquanto minor, quam tanta dignitas videretur exposcere, doctrina tamen & circumspectio, & morum suauitas id honoris haud iniuria consecuta censetur. Tertius fuit Iacobus de Portugalia, regio sanguine natus: in quo ea modestia, ea grauitas, id acumen ingenii, id studium literarum, is amor virtutis emicuit, vt quamuis iuuenis adhuc, tardius tamen opinione omnium ad eam dignitatem ascenderit. Secundo loco sex assumpti sunt, haud profecto indignissime vnum * demas) tanto munere: meo tamen iudicio nulli dignius id honoris obuenit, quam Ioanni episcopo Zamorensi, ciuilis sapientiæ cognitione sublimi: qui vno de quadraginta annis Romanam secutus curiam, per omnia ferme officia castus innoxius trāsierat: Cancellariam vero quæ à tempore Nicolai vacauerat, Calixtus nepoti suo sancti Nicolai in carcere Tulliano cardinali ac Marchiæ legato commisit. Germanum eius Petrum Borgiam egregia specie atque indole iuuenem, Ecclesiasticæ militiæ ducem præfecit: exin præfecturam vrbis ei commisit. Ludouico Cardinali sanctorum quatuor Coronatorum, & ipsi quoque nepoti, legationem Bononiensem demandauit. Vincentium natione Hispanum, & Osmundum Anglicum, miraculorum fama illustres, inter Sanctos redegit. Legatos in Scythiam, & Persidem, in Æthiopiam misit, qui Christianos per orientē in fide continerent, & aduersus religionis hostes armarent. Scanderbechio in Albania, multisq; aliis per Græciam Turcorum bello laborantibus, pecuniaria subsidia largitus est. Transfigurationis Dominicæ festum instituit, & celebrari publice iussit. Assumptionem suam, priusquam pontifex maximus eligeretur, pluribus annis prædixit. cladem quoque, quam Turci apud Albam in Hungaria sustinuere, antequam fieret, vaticinatus est. Nunc quoq; de futuris multa & magna promittit: quæ diuina pietas non abnuat velim.

* vide huc anot. ep. 181.

Mortuo Ioanne comite Taliacotio, qui è prosapia Vrsinorum fuit, cum mascula ei soboles nulla esset, Vrsini hæreditatem eius propinquitatis iure ad se traxerunt, Id ægre tulit comes Euersus, cuius filio nupta esset vnica Ioannis filia: ventum est ad arma: Columnenses Comiti Euerso auxilium præbuere. deinde hortante pontifice Prosper Cardinalis, Martini quinti Romani quondam sapientissimi & felicissimi Papæ nepos, eius gentis honoratissimus, & literatum studio late clarus, cognationem suam bello subtraxit. Inter Vrsinos & Euersum vsque hodie impacatæ durant inimicitiæ*. Latinus sanctorum Ioannis & Pauli Cardinalis, illustris Vrsinorum familiæ princeps, dexterrimo vir ingenio, iuris scientia, & animo qui alta curet, parua despiciat, insignis, ex Vrbe profectus ad oppida sua concessit, tanquam Romæ non se satis tutum existimaret: siue Comitis insidias veritus, siue Pontificis indignatione commotus: nec reuocatus in hanc vsque diem reuerti voluit. Calixto inter omnes Cardinales duo ad hoc vsq; tempus in primis auditi atque accepti fuerunt: Wilhelmus Rothomagensis, amœno ingenio, & affinitate * sanguinis clarus, ac Petrus sancti Marci Eugenij quarti nepos, patricia apud Venetos gente natus, & industria potens: siue quod eorum consiliis multum inesse crederet, siue quod alterum Franciæ regnum, alterum Venetorum Rempublicam ducere posse arbitratus est. Symonem Romanum, philosophiæ studiis & arte medica excellentem, adeo dilexit, vt fratrem eius Iacobum Episcopum Ferretanum, quanquam virtute præstantem,

* vide anot. ep. 276. 294.

* al. origine.

præstantem, sua potissimum consideratione rubeo galero donauerit. In audiendis legationibus priuatorumque hominum caussis, antecessorum suorum facilitatem longe superauit, epistolas & Regibus & amicis per seipsum dictauit. In signandis supplicationibus libens & hilaris tempus absumpsit: de iure interrogatus percupide respondit, leges & canones tam ei fuerunt in promptu, quam si heri aut nudiustertius scholam iuris primum exiuisset, nihil enim memoria sua excidit, quod retinendum existimauit. Ceterum nulla facultas ei iuris cognitione potior visa est: in qua ipse ita excelluit, vt suorum prædecessorum, qui sibi possit æquari, vix vnus aut alter inueniatur. Hic postquam ordini Cardinalium me inscripsit, Varmiensem quoque Ecclesiam * ad mare Balticum inter Sarmathas sitam postulantibus canonicis commendauit: cuius possessionem, frementibus ea in regione crudelibus & atrocissimis bellis, nondum assequi potui.

* vide Aeneæ epist. 275. 280. 281. 283. 296. 319. 326. 332.

CAP. LV.

DE VMBRIA, ET PICENO.

IN Vmbria, quæ hoc tempore sub Ducatu Spoletano continetur, paucæ ciuitates intestinis seditionibus caruerunt. Nursia, Quinti Sertorij quondam patria, Guelfarum partium insidijs sæpius agitata, vix tandem respirare potuit. Narnia, quam sulphureo gurgite candidus amnis circuit, ancipiti vix adeunda iugo, * Gibellinorum factione depressa, Guelforum consilio ducta quiescit, non Amerinis, non Reatinis, non Fulginatibus, non Ortanis, non ipsis denique Spoletanis suæ calamitates defuerunt. Sed Asisina ciuitas omnium miserior inuenta est: quæ dummodo Brachianam, modo Sfortianam factionem admittit; & nunc partem, quæ superior, modo alteram, quæ inferior est, expellit, * eo deducta est, vt iam ciues vniuersi non solum inferiores, sed nulli potius vrbe iam pene deserta dici possint.

* Horat.

* al. amplectitur, & pro cellis fortunæ quotiens dam profli- tent.

Picentium regionem (quam nostra ætas Marchiam vocat) Franciscus Sfortia Vicecomes Eugenio quarto Pontifice maximo rum rebus Basiliensibus occupato, ac non solum Philippi Mariæ, sed Alfonsi quoque Regis inimicitijs implicito, vna quodammodo excursione ademit: nonnullisque post annis continuata possessione retinuit. Interim captus amore puellæ, quæ inter virgines coniugi suæ seruiebat, & sibi multarum molestiarum & illi necis caussa fuit. Perpetua ea vocata est, apud Nouarienses honestis parentibus orta, forma egregia, & ingenuis moribus: nisi potentis domini decepta blanditijs, virginitatem cum adulterio permutasset. Hæc cum iam paulatim intumesceret vterus, ad tegendum facinus quæsito, qui eam duceret, viro despondetur. Constituta nuptiarum die, vocatis amicis, apparato grandi conuiuio, sponsus in oppido, quod à Francisci curia non longe inhabitabat, lætus aduentum nouæ nuptæ præstolabatur, ducitur illa multis comitata nobilibus. Sed ingressa oppidum, cum descendere in domo sponsi crederetur, iussa vlterius pergere, in arcem rapta est: nec vlterius infelici viro videndæ sponsæ copia fuit. Quod cũ Blanca Francisci coniunx cordatissima mulier cognouisset; nunquam deinde quicuit, dimissis percussoribus puellam quamuis diligenter custoditam interfecit. Franciscus quamuis ea re valde commotus, vxoris tamen iusto dolori censuit ignoscendum. Exin pontifex Eugenius iam Philippo Regique conciliatus, Nicolaum Picininum cum exercitu aduersus Franciscum misit, Regemque vt iter in Marchiam duceret, adhortatus est, annuit Alfonsus, delectuque militum habito cum florentissimis equitum peditumque copijs in Picenum peruenit. Iunctisque apud Bisium cum Picinino castris, eoque totius exercitus duce constituto, conterritos oppidanos in deditionem Ecclesiæ compulit, quorum exemplum & sancti Seuerini incolæ secuti, claues portarum misere. Quæ cum Franciscus accepisset, copijs suis per munitiora prouinciæ oppida distributis, protrahere bellum è re sua arbitratus est. Exin cum Petrus Brunorus vnus é copiarum suarum ductoribus cum octingentis equitibus ad Regem transfisset; Maceratenses vero ac Colentinates deditionem Ecclesiæ fecissent: consentientibus Venetis ac Florentinis redire se in gratiam Philippi ducis Mediolani, vt Regis impetum euaderet, amicis interpositis simulauit. Credidit Philippus: literisque ac nuncijs vti copias in regnum reduceret, Alfonsum frustra rogauit. Turpe enim Regi videbatur, inuito Eugenio rem infectam relinqui, perseuerauit igitur, atque acrius instans Cingulum oppidum in deditionem Ecclesiæ recepit: castrum planum vi captum militi diripiendum dedit: nec territus est, quamuis Philippus ea re commotus pacem cum Venetis ac Florentinis fecisset. Sed Aesim eum exercitu petens, Troilum copiarum ducem, cui Franciscus maxime fidebat

(nam & multos annos in equitatu suo primos ordines duxerat, & sororem eius in vxorem acceperat) tradita ciuitate sese dedentem, in comitatum suum recepit: deinde Roccham Contratam, cum defendente Ruberto Francisci nepote pluribus diebus frustra oppugnasset, ad Metaurum amnem supra Fortunæ Fanum, quo se Franciscus cum reliquo equitatu receperat, continuato itinere duxit. Ibi ad Alfonsum tubicen quidam à Francisco in castra venit, impetrataque è Rege pro sui ordinis more liberius loquendi venia, multa nefaria in Nicolaum præsentem Francisci nomine probra congessit; *proditorem* ac *perfidum* appellans, Regemque admonens, *Ne illi se credat, cui fallere potissimum sit*. Postremo Nicolaum Francisci verbis ad duellum prouocauit. In quo duces ipsi, eorumque copiæ de gloria, de dignitate certarent: apparituram quidam vno prælio ducum simul atque equitum virtutem; simul à Rege petiit, vt æquus spectator pugnæ adesset. Nicolaus iam inde ab initio ea audiens, commotus haud leuioribus conuicijs in Franciscum absentem coniectis; fidem suam multis exemplis comprobans, *ægre sibi esse* respondit: *corpus suum vulnere in ceruice recepto debilitatum fuisse: ostensurum se singulari certamine vter eorum proditionis infamia censendus esset, nisi hanc fortuna sibi facultatem abstulisset: oblatam tamen pugnandi cum exercitibus conditionem læto se animo, cum bona Regis venia, accipere: postero die cum copiis suis sub ipsam vrbem Fanum patenti campo futurum.* Quod cum à se postulare Nicolaum decoris tuendi causa Rex animaduerteret, vtriusque partis securitati sese consulturum recepit. Sed cum dicta die Nicolaus in campum cum suis processisset, atque insultans vrbis mœnibus vsque ad portas cucurrisset: Rex vero procul inde ad mille passus cum exercitu consedisset, liberum vtrique parti præstaturus campum. Franciscus siue Regi parum fidens, siue gloriam suam (de qua per id tempus haud dubie iactabatur) in discrimen adducere veritus, intra vrbem suos continuit. Magna inter Franciscum & Nicolaum non æmulatio modo viguit ob rei militaris gloriam, cuius primas partes sibi vterque arrogabat; verum & simultas ingens ob veteres inimicitias, quæ olim inter Brachium & Sfortiam fuerant. Quorum alter Francisco pater, alter Nicolao magister ac dux fuerat: atque idcirco non tantum hostes, sed vt inimici inter se bellum gerebant: nec sub vno eodemque principe vt militarent, adduci poterant. Nicolaus ex corporis breuitate Picinini nomen (quod Italica lingua paruum sonat) accepit: sed quanto mediocritate statura eius inferior, tanto animi magnitudo superior, pauca ei verba fuerunt, atque parum compta: sed quæ multarum ac magnarum rerũ sententiam comprehenderent. In milites suos indulgens, in amicos liberalis, in hostes durus & asper, dimicandi cupidus, quietis impatiens, gloriæ auidus, & in periculis obeundis promptus ac securus, prælium ex occasione protinus sumpsit, hostem celeritate præuenit, excursione fatigauit: leuis armaturæ equite magis quam pedite vtebatur, fortes atque asperos milites amauit, hostium numero deterreri non potuit. Quibus rebus cum plurimos & in Gallia Cisalpina, & in reliqua Italia triumphos ex hoste duxisset; haud dubie rerum gestarum magnitudine & gloria magistro suo Brachio maior euasit. Franciscus autem honesto corpore fuit, & quod mediocritatem non parum excederet, amplo pectore, robustis membris & apte dispositis, facie grata, iucundis oculis, caluicie venerabilis, facundia copiosus, ingenio peracri, animo rerum magnarum cupido, solers in administrandis rebus, in laboribus perferendis infatigabilis, in occasionibus prospiciendis acutus & sagax, in hostibus fallendis versutus & vafer, in præsagiendis euitandisque dolis ac hostium consiliis præuertendis cautus atque prouidus. Raro nisi ex destinato conflixit, hostem sæpius obsidendo quam decertando confregit. Peditatum magno in precio habuit. Argento atque auro cultos esse milites voluit: in exequendis consilijs celer ac perseuerans: in omni re nouanda præsentia animi, laborum tollerantia, vsu, exercitatione, consilio mirifice instructus: quibus artibus breui adeo magnus effectus est, vt vnus ex omnibus copiarum ducibus inuentus sit qui cum Nicolao de rei militaris principatu concertare posset. Nam cum scientia rei militaris atq; auctoritate pares viderentur, diu dubium fuit, vter alteri anteponendus esset. Sed hanc litem fugatus paulo post Nicolai exercitus, & ingens victoriarum Francisci cursus, & Mediolanensium fortuna in eum pleno cornu translata, prorsus diremit. Cæterum Fani expugnationem cum Rex difficillimam intelligeret, non Francisci solum magni & peritissimi ducis præsentia defensi; verum etiam quod vrbs mari adiacens claudi, ne commeatus intrarent, haud quaquam potuit, inde abiens in Firmanum duxit. Quo in loco cum Alexander Francisci frater eruptione facta postremum agmen eius inuaderet, conuersus in eum signis hostem intra vrbem repulit, atroci pugna pro muris facta, & antemurali quod pro vallo stabat, vi capto. Deinde ad turrim palmarum composito agmine peruenienti Francisci epistola reddita est nuncio intercepta, quæ

Picininus.

Troilo

Troilo ac Petro Brunoro inscripta, inter cætera ea verba continebat: *ne amplius differentes, iam tandem cogitata mutarent.* Quapropter ambos de proditione suspectos armis equisque & omni suppellectili priuatos in vincula coniectos in Aragoniam misit, & in arce Satabiæ Valentini agri custodiri mandauit. Nec diu postea cum Tematitani deditionem fecissent, in regnum suum diuertit: duobus millibus equitum ad Piciminum, qui ad montem aureum cum exercitu substiterat, transmissis. Sed priusquam illi aduentassent. Piciminus repentino Francisci aduentu inuasus, prælio fusus pulsusque fuerat. Cliuus in quo castra posita erant, & oppidum proximum dissiparos fuga seruauit. Franciscus ea victoria simul & profectione Regis elatus, Picenum vndique veluti victor percurrere & infestare cœpit. Rogatus ab Eugenio Alfonsus eo reuerti, cum iam se itineri accinxisset, nouis regni motibus domi retentus, Lupum Virreum, Vrsinum, Carsiamque cum non paruis copiis aduersus Sfortiam misit. Interea Nicolaus Piciminus à Philippo in Galliam reuocatus, Franciscum filium cum parte copiarum in Piceno dimiserat; quem Sforcias ad montem Vlinum prius pugna superatum intercepit, quam Regis auxilia ei aduenissent. Post hæc Ludouicus Aquilegiensis patriarcha eam prouinciam ab Eugenio sortitus, Ioannem Vintimilium inter belli duces fama præstantem, cum magna equitum peditumque manu à Rege missum, omnibus copiis suis præfecit: Cuius industria Aufidam oppidum obsidione clausum in deditionem accepit. Erant eo tempore non paruæ Philippi copiæ apud Cingulum oppidum, contra Franciscum missæ. Nam Philippus cum Francisci recõciliationem iam tandem simulatã* intellexisset, Italianum Forlanum in rebus bellicis late cognitum, qui Pontificis partes adiuuaret, eo transmiserat: cui cum patriarcha & Vintimilius per rectam viam coniungi non possent (nam media loca Franciscus obtinebat) magnis itineribus per montana ad eum peruenere. Quo cognito Franciscus è Piceno discedens, in Vrbinatem agrum sese recepit. Patriarcha Montem Melonem obsedit atque obtinuit: deinde oppidum sancti Angeli vi expugnans, diripiendum militi dedit. Vintimilius paulo pl⁹ ab eo in regnum ad hiberna recedens, per agrum Firmianum non procul à Monte Sancto constitit. Cuius aduentu cõterriti oppidani, emissis oratoribus deditionem fecerunt: similiter circumiecta castella, deinde ad montem altum profectus, dies aliquot ibi mansit. Interim Firmani coniuratione facta, spe propinqui auxilij à Francisco defecerunt, Alexandro fratre cum magna equitatus parte in arcem compulso: quibus & Vintimilius & Pontificis copiæ mox auxilium præbuere. Sed cum arx eiuscemodi esset, vt sola fame vinci posset; præmunitis vrbis partibus, ne descensus ex arce fieret, Vintimilius (vti constituerat) in hiberna concessit. Sequenti anno Alfonsus Remundum Buillum, & cũ eo mille equites, & totidem pedites ad Patriarcham in Picenum misit. Qui vbi cum Iacobo Caynano in Ecclesiæ castra peruenit, mox Italianus Forlanus mandante Philippo Maria comprehensus est, ac postriduo iussu patriarchæ apud Roccam Contratam securi percussus. Montem fabrum deinde cepere; & aliquot Castella Friderico Vrbinatium principi eripuerunt. Sed cum iam duo millia equitum à Florentinis ac Venetis missa Francisci exercitum auxissent, Philippus vero exercitu suo ad Casale maius iuxta flumen Padum à Venetis pugna fuso ac castris exuto copias suas è Piceno reuocasset, & amplius Eugenij ac Regis auxilia postulasset: ad quem duo millia & quingenti equites ex castris Ecclesiæ iubente pontifice transierunt; Franciscus iam bello superior, Montem Anteum & alterum ei proximum castellum Sigismundi Malatestæ (qui iam ab eo defecerat, Ecclesiæ fortunam secutus) expugnauit, & eiusdem oppidum Gradariam obsedit. Interim Rex alia Patriarchæ auxilia misit: cum quibus in Picenum reuersus Iacobum Caynanum proditionis suspectum apud Roccham Contratam (vbi & Italianum Forlanum interfici iusserat) capitali supplicio affecerat. Exin nihil memoria dignum ab eo gestum, donec Franciscus Philippo reconciliatus, illius stipendia facturus, & iam dux contra Venetos designatus, ex Piceno recessit. Nam postea non solum arx Firmana, sed omnis ferme prouincia in eius potestatem facta est.

* al. mutilatam.

CAP. LVI.

DE ASCVLO.

IN Asculo Iosias nobilibus ortus parentibus admodum adolescens, Iohannem Francisci Sforciæ fratrẽ magno animo iuuenem, & qui eam vrbẽ per omne belli tempus egregie dẽfendisset, conspiratione cum paucis inita incautum obtruncauit. Sed cũ & ipse tyran-

tyrannum in patria gereret, in exilium actus est. Ciuitas deinde sub Ecclesia quieuit: quamuis anno ab hine superiore idem Iosias arcem quandam naturali situ munitam & vrbi propinquam, cum plerisque latronibus occupans, non paruas curas illi populo ingesserat: quæ res ei parum prospere cessit. Nam Rodericus sancti Nicolai Cardinalis, eius prouinciæ legatus, obsidionem loco admouēs, postquam arce potitus est; captum ipsum vinctumque Romam misit.

CAP. LVII.

DE VRBINO.

IN Vrbino dux gentis Oddo, matre Columnensi nobilissima natus, cum per libidinē in matronas nobiles debaccharetur, nec modum licentiæ faceret; populari tumultu interfectus est. Incentor nequitiæ & adolescentiæ suæ corruptor, Protonotarius Carpensis nobili genere ortus, sed ingenio pessimo; qui nuptis ac virginibus quampluri mis vim intulerat, qui per omnia scelera ad summum vitiorum peruenerat; eadem nocte cū discipulo suo necatus, inexhaustæ libidinis pœnas dedit. Cadauer eius in forum delatum, desecta virilia in ore mordicus tenuit. Guido pater Oddonis prius quam coniugem ex Columnensi familia duceret, cum proles ei nulla virilis esset, anxius quonam pacto in gente sua imperium propagaret, concubinam ex se prægnantem assimulauit. Exin Bernardini Cardensis agnati sui, præclari copiarum ducis, filium tunc forte natum supponi pro suo, nutririque iussit, Friderici nomine indito. Sed coniugio deinde contracto, cum filium legitimum sustulisset, conuersa in eum cura Fridericum adhuc puerum militiæ tradidit: in qua ille ad ætatem vsque virilem perseuerauit. Deinde Oddone mortuo, vocatus à populo Vrbinatium factus est princeps. Clarus vir, & Castrensibus disciplinis apprime institutus: cui nec in administrandis rebus bellicis consilium, nec in capessendis periculis animus vnquam defuit: nec vero factis quam fide clarior: quæ quidem vel maxime patuit, cum bello Picenti Franciscum Sfortiam (qui ad eum se receperat) fortunæ afflatu iam pene desertum, constantissime iuuit ac fouit. Indignus profecto qui militari ludo dextrum perdiderit oculum.

CAP. LVIII.

DE ARIMINO.

APVD Ariminum Æmiliæ vrbem Sigismundus Malatesta sceleribus insignis imperium tenuit: qui cum Sfortiæ filiam matrimonio sibi adiunxisset, partes eius in Picenti bello aliquamdiu secutus est: deinde sub Ecclesia stipendia fecit, militauit in Gallia contra Venetos, & in Tuscia contra Regem Aragonum: quæ res postea magno sibi detrimento fuit. Nam cum de pace Italiæ apud Neapolim ageretur, Rex huius iniuriæ memor, eum qui sibi fidem non seruasset, extra communem pacem esse voluit: deinde comitem Iacobum Picininum, & Fridericum Vrbinatium principem cum copijs in eum misit: qui aliquot ei non parui nominis oppida abstulerunt, eiusque agrum ferro & igne vastarunt. Ipse cum auxilia vndique frustra implorasset, ad extremum (quod vnum salutis erat remedium) Alfonso misso ad eum reconciliare constituit: cuius nondum preces exauditæ sunt, quamuis spem concordiæ Regis clementia non paruam effecit.

CAP LIX.

DE FAVENTIA, ET AQVILA.

IN Fauentia mortuo Guidone Antonio (cuius multa in rebus bellicis clara facinora referuntur) principatum frater eius Nestor* arripuit, & ipse in armis latem cognitus, qui Florentinis cōtra Regem militans, haud alia ratione quam Sigismundus ab Alfonso declaratus hostis, extra communem pacem factus est.

*al. Hector.

Fabrianenses qui dudum tyrannide oppressi, necatis tandem quindecim ex familia quæ principatum inuaserat, fugientibus reliquis ad Ecclesiæ imperium redierant, multisque post annis in pace quieuerant, hoc anno de rebellione tentatos, seu consentientes, seu suspectos ciues aliquos in vincula adiecere. Exin tormentis ac quæstionibus prodito & expresso crimine, vltimo supplicio affecerunt.

In Aquila Marsorum vrbe, apud quam memoria nostra Brachius Perusinus dux belli

belli formidatissimus, dum per anni temporis obsidionē tenuissent, Martini quinti Pont. Maxim. ac felicissimi armis victus interiit. Diuus Bernardinus Senensis, postquam Italiam omnem Christi nomen prædicando peragrasset, vitæ cursum peregit, eo in loco sepultus clarere miraculis affirmatur. Fuit autem Bernardino clara inter Senenses origo: nec vera est assertio eorum, qui patriā illi Massam fuisse tradunt, quamuis pueritiæ suæ ibidem nonnulla rudimenta peregerit, cum esset mater eius Massana: cæterum pater ac maiores sui longa serie inter nobiles Senenses habiti sunt: vbi & ipse natus, & maiori ex parte educatus cum adoleuisset, iuri pontificio ediscendo operam dedit. Sed cum sepultis parentibus fallaces huius mundi blanditias, & inania eius esse promissa animaduertisset; distributa inter Christi pauperes substantia, diui Francisci religionem ingressus, traditam sibi regulam exactissime obseruauit: declinansque maiores conuentus, eorum ductor ac magister effectus est, qui Fratres Obseruantes appellantur. Maximum autem ei studium in edocendis populis fuit: qui cum esset facundia copiosus, & doctrina insignis, incredibili omnium attentione audiebatur, & quasi alter Paulus esset, vas electionis, in admiratione ac reuerentia habitus. Tres eum populi sibi pontificem elegerunt: Vrbinates, Ferrarienses, Senenses. Sed non fuit ei consilium linguam, quæ toti posset Italiæ consulere, vnam intra vrbem concludere.

D. Bernardinus.

CAP. LX.

DE REGNO NEAPOLITANO.

REGNVM iam Neapolitanum ingressi, ad felices Alfonsi mirabilesque rerum cursus stilum conuertimus. Post bellum nauale quod ipse cum Genuensibus infeliciter gessit, tanquam cognouit Fortuna suum errorem, quæ tanto principi molesta fuisset, nouercale odium in maternum mutauit affectum; & quæ illi aduersissima fuerat, secundissima facta est. Nam Philippus Mediolanensium princeps, vbi captiuum Regem ad se ductum, & se victorem longe minorem victo animaduertit, mox ex hoste factus amicus, liberum esse iussit; societateque secum æquis conditionibus facta, magnis muneribus donatum à se dimisit. Isabella interea coniunx Renati Lotharingiæ ducis, qui cum Alfonso de regno contendebat, & per id tempus in captiuitate Philippi Burgundiæ Ducis detinebatur, cum duobus paruis filijs Caietam venerat: eaque præsidio firmata, Neapolim se contulerat. Sed Petrus Arrago frater Alfonsi, qui ex bello nauali cum paucis triremibus euaserat, reparata in Sicilia classe, præter spem innitatus ab altera factione Caietanorum, nocte profectus ea, Caietam obtinuit: & expulso hostium præsidio, suum imposuit, missis ad Alfonsum nauibus quæ illum ex portu Venerij adueherent. Appulit paulo post Caietam in eisdem nauibus Alfonsus: deinde Capuam petijt. Quæ licet medio tempore ab Isabella & Iacobutio Candola acriter oppugnata fuisset, virtute tamen Iohannis Vintimilij eius loci præfecti in fide perstiterat. Ibi Remundus Nolanus Regulus Alfonso reconciliatus est: & mox Scaphatum in insula Sarni situm, castrumque maris in deditionem acceptum. Isabella vbi se viribus Alfonsi imparem esse cognouit, ab Eugenio Romano Pontifice auxilium petijt: qui Ioannem Vitellescum patriarchā Alexandrinum cum tribus millibus equitum ac pari numero peditum ad eam misit, profectus in agrum campanum Patriarcha aliquot castella vi cepit: obsedissetque Capuam, nisi Ioannes Vintimilius octingentes equites, quos Regina ad eum transmiserat, ex improuiso inuadens fudisset cepissetque. Aggressus est tamen idem Patriarcha Ioannē Antonium principem Tarentinum ad montē Fusculum: ac eum expugnatis vi castris captiuum abduxit; eaq; demum lege dimisit, *vt frater eius quingentis equitibus stipendia Pontifici faceret*. Gerebant Patriarcha & Iacobus Candola communi consilio & amicis animis pro Regina bellum; sed interuenientibus simultatibus, copias separarunt. Interea duorū mensium induciæ inter Patriarcham & Alfonsum factæ: quibus durantibus Patriarcha Iacobutio reconciliatus iunctis cū eo viribus prius opprimere Alfonsum statuit, q̄ reconciliationis ad eum noticia perueniret. Erat Alfonsus apud vicum Iulianum, tribus milliaribus ab Auersa, securus in castris: cum sibi nunciatum est, hostes rupto induciarum fœdere aduentare, sibiq; minime tutū expectare impetum. Ob q̄ rem sublatis signis, mox Capuam se recepit: non tamen absque damno suorum, qui postremum agmen duxere. Exin cum Patriarcha Auersam sibi ad inhabitandum tradi ab Isabella peteret, Iacobus impedire; rursus inimicitiæ inter eos subortæ sunt. Sed cum Tramenses, excepta arce,

Alfonsum

Alfonſum dominum appellaſſent,& arx oppugnari cœpiſſet, Patriarcha cum exercitu eo profectus obſidionem firmauit:cui & Iacobus Candola ab Iſabella rogatus, & Ioannes Antonius Vrſinus, & multi alij ſe coniunxerunt, firmata obſidione cum Ioannes Antonius haud ex animo bellum gerere crederetur, & naues regis aduentare Tranenſibus auxilio narraretur;veritus Patriarcha ne intercluderetur,cum paruo nauigio ingreſſus mare,tanquam pecunias ab Eugenio petiturus,in Picenum adnauigauit, deinde Romam ſe contulit. Milites eius ſine duce relicti,ad Candolam ſe contulerunt. Arx deinde Alfonſo dedita eſt,& Ioannes Antonius ad eum rediit. Inter hæc Renatus è captiuitate dimiſſus,cum decem triremibus Neapolim venit:& vocato ad ſe Iacobo Candola ex eius conſilio Scaphatum petens,in deditionem accepit. Deinde in Sulmonenſem profectus cum fruſtra vrbem obſediſſet,agrum vaſtauit incendio. Nec Alfonſus interea quieſcebat: ſed Albano ac Celano agro ſubacto, ad Caſtrum vetus peruenerat,in valle Subletia ſitum:cui Renatus oblata pro militari more chirotheca prælium indixit, accepit Alfonſus,ſed quæſiuit, *ſingulari ne certamine,an collatis ſignis cum toto exercitu dimicandum eſſet: ſe ad vtrumque paratũ eſſe. Cumque Renatus reſpondiſſet, vniuerſi certaminis cum toto exercitu fortunam ſe velle ſubire,* Renato renunciauit, *placere id quidem. Sed quoniam veteri more eius fuerit, qui prouocetur, diem ac locum prælij dicere, ſe cum exercitu inter Acerras ac Nolam proficiſci,qui campus latæ planitie vtriſque idoneus eſſet,ibique eum ad diem octauam præſtolaturum.* Hinc orta diſſenſione,cum Renatus locum in quo Alfonſus eſſet, conſtituendum diceret, prælium impeditum eſt. Alfonſus in Nolanum perrexit:Renatus in eum locum, vbi Alfonſi fuerant caſtra,duxit exercitum:atque ita ſuo ſatis honori vter factum putauit. Exin Renatus in Pelignos ducens,Caſtrum vetus ſubegit. Alfonſus in Vallem Cardinam profectus Arparium oppidum vi cepit,& Marinum Boſſam vallis dominum captiuauit, Caſertinũ regulum in fidem recepit. In Lucaniam ducens,oppidum Anglum obſidione fatigatum obtinuit: Nuceriam dedentibus oppidanis accepit. Iam quindecim millia equitum in caſtris eius erant:quibus fretus abſente Renato Neapolim petens,cum Petro fratre binis caſtris vrbem obſedit, decem triremibus in portu collocatis, oppugnatur vrbs magnis viribus,nec ciues ſeipſos negligunt. Sed dum Petrus paululum à caſtris ſpeculandi gratia in littore vagatur,è Carmelitano templo caput tormento ictus repente occubuit. Vir apud omnes ordines gratioſus,ad rem militarem natus, animi magnitudine & corporis robore excellens,ad ſubeunda pericula impauidus,acer & manu promptus: cuius interitu conſternato exercitu eius diei dimiſſa eſt oppugnatio. Alfonſus vbi germani iacere truncum cadauer inſpexit, *Adhuc,* inquit, *ego te frater ſtipendia duxi, vt eſſes qui mihi tuo ſanguine,tuaque nece Regnum pacares:* recondique loculo corpus iuſſit, & in arcem maritimam deportari: cui poſt tempora nactus idonea dignum ſuo genere funus duceret. Sequentibus vero diebus cum oppugnatio repeteretur,tanta vis imbrium cecidit, vt neceſſario ab obſidione diſceſſum,& res in religionem ſit verſa. Exin Caynanum oppidum,tradente quodam milite,multis oppidanis occiſis, ab Alfonſo receptum eſt;& arx fame coacta in deditionem venit. Renatus interea ex Pelignis reuerſus Neapolim, vbi quæ acta fuerant didicit, turrim ſancti Vincentij opportune in mari ſitam ad tutelam regiæ arcis vi expugnauit:deinde arcem ipſam pluribus diebus oppugnans, dedente præfecto, cui annona prorſus deerat,in poteſtatem ſuam accepit. Alfonſus vero cum fruſtra obſeſſis auxilium ferre conatus eſſet,in Lucanos traijciens,Salernitanos, totamque ferme prouinciam & Brutiorum multos in deditionem accepit. Iacobus autem Candola,præſtanti vir ingenio, & à literarum ſtudijs non abhorrens, atque in primis rei militaris peritus, qui ſub Bracchio ſtipendia fecerat:dum caſtellum quoddam Iacobi Laguniſſæ oppugnare nititur,catarri profluuio correptus occidit:clarus profecto regulus,& ingenti laude dignus,ſi quanta induſtria & rei bellicæ cognitio, tanta illi fides & in promiſſo conſtantia fuiſſet. Ioannes Vintimilius & ipſe per idem tempus Acerras prodentibus oppidanis, & arcem fame laborantem in poteſtatem recepit. Auerſani quoq; à Renato deficientes, Alfonſum intromiſere: qui arcem apprime munitam, & forti præſidio defenſam, cum expugnare facile non poſſet;foſſatis ingentibus excluſit,& oppugnari quotidie iuſſit. Renatus ad Antonium Candolæ filium in Apuliam profectus, cum nihil propterea ab oppugnatione arcis Auerſiæ ceſſari animaduerteret;per Candimam vallem,& deinde ab Alfonſo qui occurrerat impeditus, per tranſuerſos montes ſequente Antonio in Nolanum deſcendit:nec tamen obſeſſis apud Auerſam opem ferre præſumpſit; cum Alfonſus in caſtris illic potentior videretur. Sed reuerſus Neapolim Antonium Candolam de proditione ſuſpectum,comprehendi & in carcerem retrudi iuſſit:quæ res magno ei detrimento fuit.

to fuit. Nam cum caſtra illius ſub vrbem poſita tumultuarentur, ducemque ſuum repoſcerent, Antonius dimiſſus eſt: qui contumeliam ſibi arrogatam iniquo ferens animo, mox ad Alfonſum tranſiuit, & arcem Auerſanam ſeptimo iam menſe obſeſſam ei tradi curauit, perſuaſo per epiſtolam Xanto, qui cum patre ſuo militauerat, præfectuſque ibi præſidij erat. Deſciuit tamen paulo poſt Antonius ab Alfonſo: deinde apud Beneuentum ei reconciliatus eſt, cum arce per proditionem tradita, ciues quoque conſternati in Alfonſi poteſtatem veniſſent. Quo tempore & Calathini adactis machinis ab Alfonſo expugnati ſunt, & caſtellum Padula, & ante Vrſariam caſtra poſita. Franciſcus Sfortia Renato amicus Arrianum, Troiam, Manfredoniam, Nuceriam, & alia pleraque oppida per idem tempus in Apulia obtinebat: quorum cuſtodiam Cæſari Martinengo cum non paruo equitatu commiſerat, ipſe in Piceno agens. Cæſar cum eſſet Alfonſo infeſtus, bis extra mœnia Troiæ pugnare auſus, bis ab Alfonſo acie fuſus, turpi fuga in vrbem ſe recepit. Nec multo poſt Vicarum oppidum reſiſtentibus oppidanis vi captum, præda militi permiſſa, fœminarum decus regio more ſeruatum. Alexander autem Franciſci Sforciæ frater ſub vrbem Thetini Remundum Candolam, ac Riccium, & Ioſiam cum copiis ad Alfonſum euntes, repente aggreſſus leui certamine fudit: Riccium ac Ioſiam præceps fuga ſaltauit; Remundus interceptus eſt: qui cum eſſet Antonii Candolæ patruus, illum ſecundo ab Alfonſo alienauit. Venit & Ioannes Cardinalis Tarentinus in regnum aduerſus Franciſcum Aquinianum Eugenii copias ducens. Sed occurrens Alfonſus retro eum reppulit. Exin rupem Vilhelmam in alto monte ſitam, caſtellis circa occupatis, fame coactam obtinuit: & paulo poſt Capreã oppidum in inſula eiuſdem nominis ſitum, Tyberij quondam Cæſaris ſiue delitias, ſiue latebras dicere malis, tradentibus oppidanorum quibuſdam recepit. Nec moratus caſtra ad Neapolim poſuit, ſimulque Puteolos obſedit: qui aliquamdiu fortiter reſiſtentes, tandem rei frumentariæ inopia, defectione Regi portas aperuerunt. Turris quoque quam vocant Octatii * recepta eſt. Vrgebantur interea rei frumentariæ inopia Neapolitani: nec ſpem aliam habebant, quam vel Genuenſes mari, vel Franciſcum Sforciam cum Antonio Candola auxilium terreſtri itinere allaturos eſſe. Anellus interea faber quidam cæmentarius, quem fames Neapoli exire compulerat ad Alfonſum profectus, ſi præmium adſit, Vrbem paruo militum periculo capi poſſe demonſtrat. Deliguntur viri fortes ducenti, qui cum Anello, eiuſque fratre per oſtenſum aquæ ductum nocte vrbem ingreſſi, mœnia occupent. Rex cum exercitu paratus ſignum certaminis audaciter expectat. Illi in domum quandam perueniunt, in qua vnica erat anus, & adulta cum ea virgo: mater quum exclamare cepiſſet, celeriter oppreſſa vocem emittere inhibita eſt: filia ſua ſponte conticuit. Etiam Sol exortus erat, nec amplius quam viri quadraginta ex omni numero puteum inuaſerant: qui nunciare ingreſſum Regi debuerant, ſiue negligentia, ſiue aliam ob cauſam nihil Regi ſignificarunt. Exiſtimabat Alfonſus aut cæſos eſſe qui miſſi fuerant, aut metu exilire non auſos: profectuſque propius vrbem, ab ea parte quæ occupanda erat, inuadit. Renatus cum ea manu, quam ad ſubitos inopinatoſque caſus parauerat, citato equo ad muros contendit: hoſteſque procul amouit. Ingens vero pauor & conſternatio eos cepit, qui è puteo euaſerant: nec regredi in puteum (ne armorum ſtrepitu proderentur) nec erumpere propter paucitatem audebant. Alfonſus vt vidit nihil à ſuis intus miſceri, deſperatis rebus in caſtra rediit. Renatus tanquam periculum depuliſſet, relictis cuſtodibus, & ipſe in Regiam conceſſit. Nec mora, nuncius ad Alfonſum currens multos è puteo prodiſſe, atque in domo tacitos ob metum latere nunciat. Iterum igitur ad mœnia ſucceditur, inſtauraturque prælium: vt erumpendi animus latentibus acuatur. Interea filius eius (quam nominauimus) aniculæ, à ſtatione ſua domum veniens, pulſatis foribus aperiri ſibi expetit. Mater & quæ intus erant, exanimati quid agant neſciunt. Vincit tandem ea ſententia, vt reſeratis paulùlum foribus, manus ei inijciant, eumque comprehenſum tacere iubeant. Sed ille repente vt armatos vidit, trepidus refugit; hoſteſque intra vrbem eſſe vociferat, ad Renatum vero ſubito peruolat, quæque viderit refert. At qui intus erant, vno agmine raptim è domo proſiliunt; primoque impetu mœnia propinqua, vno tantum vigile ibi reperto, turrimque occupant. Renatus eo nuncio ac tumultu excitatus, ad mœnia celerrime reuerſus, impetum in hoſtes facit. Alfonſus quo ſuis animos addat, ſcalas admoueri imperat. Sed oppidani eam muri partem facile tuebantur; & qui per ſcalas in captam turrim euaderent, gra-

* al. Octaui.

K uium

uinm saxorum deiectu obsistebant, dum pugnatur acriter, obequitans mœnia Alfonsus locum quendam vrbis neglectum esse animaduertit: eoque celeriter scalas admoueri iubens, murum obtinuit. Iam vero qui turrim occupatant, partim grauiter sauciati pugnam remiserant, partim præcipites è muro se dederant. Eratque Renatus eam turrim recepturus, nisi à tergo subito cum ingenti clamore hostes Inuecti terrorem intulissent. Auxit & trepidationem oppidanorum, vnus ex Alfonsi militibus: qui per mœnia vrbem ingressus, conscenso eqno, quem vacuum forte inuenit, in hostem acerrime inuectus, opinionem præbuit proximæ portæ captæ atque infractæ. Non tamen Renato defuit animus, sed cohortatus, qui aderant, in hostes fortiter irruens, eorum impetum paululum coercuit atque repressit. Mox vero vt crescente hostium nnmero, suos exterritos animaduertit, sensim referre pedem cœpit: atque ingressis per diui Ianuarii portam hostium compluribus, in arcem regiam cum paucis se recepit. Tum & à fori

Neapolis capta.

Boarij porta, & ab aliis diuersis muri partibus irruptio facta, atque ad prædas discursum est: à cædibus tamen temperatum. Mox vero ingresso Rege & prædæ quoque finis factus. Insignis huius anni memoria expugnatione tantæ vrbis, quæ eo modo capta est,

1442.

quo annis antea mille per Belisarium é Gothorum manibus erepta fuerat, quadragesimo & quadringentesimo supra millesimnm ab ortu saluatoris Christi. Is annus erat ab initio cæpti belli vnus & vigesimus. Postridie duæ ingentes onerariæ naues à Genuensibus missæ cum frumento applicuerunt, quæ cognita vrbis captura sub arcem concesserunt, Renatumque omnium spe recuperandæ vrbis abiecta, inde auexerunt. Tres adhuc arces in fide Renati perseuerabant, Capuana, Montana, Regia. Sed Capuana pactis paucorum dierum induciis, ante Renati abitum se dedidit. Regia aliquanto postea, & Montana tardius receptæ sunt. Renatus ad Eugenium Florentiæ morantem sese contulit, exin in Galliam Vlteriorem abiit. Alfonsus munita Neapoli aduersus Antonium Candolam ducens, ad Carpenonum castra posuit: vbi cum facta pugnandi ab Antonio copia ineundum certamen reguli dicerent, nisi princeps adesset: *Ergo*, inquit Alfonsus, *qui militi animum addere consueui, iam præsentia mea terrorem adhibebo. Absit à nostro sanguine ea vecordia.* moxque galeam induit, signumque pugnæ dedit. Certatum est aliquamdiu nutante victoria. Postremo fuso hostili exercitu Antonius ipse captus est: cui erroris veniam postulanti, non modo ignouit Alfonsus, verum etiam oppida, quæ à patre accepta hæreditario iure possidebat, reliquit; cæteris captiuis perhumaniter habitis: nec quidquam ex Antonii suppellectile, quæ ingens erat, præter christallinum calicem cepit. Post hæc Pelignos Marsosque subegit. Mamfredoniam, & Subindæ arcem in potestatem recepit, omnesque belli reliquias in Apulia extinxit: ac pacato vbique regno Neapolim rediens, in triumphantis morem, exultante populo magnificentissimis apparatibus ingressus est vrbem. Post hæc de pace inter Alfonsum & Eugenium actum. Ludouicus Cardinalis Aquilegiensis, & sua virture & Pontificis auctoritate potens, idcirco ad Regem missus, eam confecit, leges pacis in hunc modum dictæ: *Eugenius pontifex Alfonsum Regem Neapolitanum decernat appelletque: Ferdinando Regis filio, cui Rex post mortem regnum destinauerat, potestatem succedendi faciat; Terracinamque regno adiiciat. Alfonsus contra Eugenii auctoritati se subyciat: atq. opituletur ad agrum Picenum, quem Sfortia occupauerat, vendicandum, si quando pontifex aduersus Turcos aut Afros bellum suscipiat, Rex cum classe adiuuet. Sacerdotes regnorum suorum sub Concilij prætextu Basileam profectos reuocet: * nec patiatur tres ex*

* vide Auctoris epist. 9.

suis, qui Cardinales sub Amedeo Sabaudiensi creati fuerant, reuertentes pro Cardinalibus suscipi haberive. Matricem ciuitem ducalem, atque Acumulum in Marsis oppida, Romanæ ecclesiæ tradat. Traiecit deinde in Picenum Alfonsus, & quæ supra relata sunt, felici cursu perrexit. Exin domum rediens cum Genuensibus duce Raphaele Adurno ea lege pacem fecit, *vt bello ablata neminis petendi ius esset. Nec Regis hostes Genuensis populus: nec Rex Genuensium reciperet, illosve commeatu adiuuaret. Genuenses Regi quotannis, dum viueret, honoris gratia pateram auream dono darent, ac Neapolim mitterent.* Post hæc Antonius paterna stirpe Gentilia, per matrem Vintimilius, qui multa in Apulis egregia facinora Alfonsi gratia fecisset, ad fontem populi non procul à Theano, quo iussi erant regni principes conuenire, cum equitibus trecentis profectus, tanquam vnus ex purpuratis auctoritate maioribus interficere constituisset, apud Regem accusatus, clam fugiens Cantanzanum ditionis suæ oppidum repetiit: extinctasque regni lites excitare conatus, non solum vicinos proceres, sed Venetos & alios Italiæ potentatus, vt in Regem arma susciperent & literis &, nunciis inuitauit: sed frustra illi cuncta successere. Nam Rex cum copiis aduersus eum profectus, & Crotonã vrbem & omnem ei reliquum

agrum

agrum ademit: ipsumque in Catanciano reclusum ad deditionem nulla conditione interueniente compulit: Iohannem vero Nuceum, qui contumaciæ Antonij suasor fuerat, oppidis omnibus exutum, regno excedere iussit. Secuta est paulo post profectio Regis Tusciam: de qua suo loco relatum est. Vnde reuersus non multo tempore interiecto Fridericum Imperatorem, & Leonoram imperatricem ex sorore sua neptem, ad se venientes tanto honore excepit, quantum referre vix oratori maximo faeundia suppetat: donatosque magnifice ambos à se remisit. Exin quamuis pacem (vt prædictum est) Florentinis petentibus dedisset, cum tamen capta Mediolanensi vrbe à Francisco Sfortia, Leonelli marchionis Estensis interuentu cum Venetis positis inimicitiis fœdus iniisset, alterum tamen in Tuscia bellum gessit, misso in eam expeditionem Ferdinando filio: de quo satis inter res Etruscas commemoratum est. Soluta est & pax cum Genuensibus, capta naue, quæ de Chio insula Genua petebat, vt postea referemus. Ob quam rem commota Republica Genuensi Ioannes Philippus Flisca gente prognatus, cum quatuordecim altissimis nauibus in portum vsque Neapolitanum adnauigauit, ibi vt Regis triremes onerariasque naues incenderet: sed repulsus tormentis æneis inglorius abijt, nec multis post diebus classis regia ad montem Cyreeum sex Genuensium naues insecuta, cum homines effugissent, demersit diuiti præda in eis recepta. Quibus ex rebus, quanquam de pace tota ferme Italia conuenisset, inter Genuenses tamen & Regem concordia fieri non potuit. Sed cum Genuenses exules ad Regis opes confugissent, classis ei concessa est, quæ Ligusticum vexans littus, etiam vrbem ipsam (vt relatum est) oppugnare non dubitauit: & nunc maioribus viribus idem bellum repetitur. Fuit autem Alfonsus, cum Fridericus Imperator ad eum venit, annos circiter octo & quinquaginta natus. corpore gracili, vultu pallido, sed aspectu læto, naso aquilino, & illustribus oculis, crine nigro, & iam albicanti, ad aures vsque protenso, statura mediocri, cibi potusq; temperans: nec vino vsus, nisi aqua multa perdomito, literis per omnem ætatem operam dedit: Grammaticæ apprime peritus, quamuis latine perraro loqueretur: Historias omnis coluit, nec poetas aut oratores ignorauit, dialecticos nodos facile soluit, nihil ei abditum in Philosophia, arcana Theologiæ perscrutatus omnia, de præscientia Dei, de libero hominis arbitrio, de incarnatione Verbi, de sacramento altaris, de Trinitate, de difficillimis quæstionibus percontanti & præsto & sapienter occurrit. In responsionibus dandis quamuis breuis & circumfusus, nunquam tamen diminutus. Sermone blandus, tersusque. Summa ei cura, ne quispiam ab se abiret, ingratas petitiones differre maluit quam negare, sauit religioni: rem diuinam diligenter curauit. Sacerdotalia indumenta, & altaris ornamenta ea parauit, quibus comparari alia nulla queant. Sacram ac domesticam suppellectilem auream & argenteam admirabilem & incredibilem composuit: margaritas, vniones, adamantes, cæterosque lapides preciosos toto orbe quæsitos coemit: sacelli in quo sacris interfuit, & aularum quas incoluit, parietes diuitibus atque aureis pannis ornauit. Vestiuit se ipsum nitide magis quam preciose. Serico raro vsus aut ostreo paludamento. Venationi magnam vitæ suæ partem consecrauit: in bello seuerus & asper, in pace clemens ac mansuetus, pepercit facile his qui contra se arma tulerant: humanum sanguinem inuitus fudit. Scelera tamen odit, nec impune subditos derelinquere passus est. Regnum, quod multis ante seculis spelunca latronum fuerat, adeo pacatum securumque reddidit, aut quacunque iter habeas, nullus prædonum metus adsit. Legatis omnibus ad se venientibus sumptus opipare præbuit. Apostolicis qui cardinales essent, obuiam extra vrbem profectus, quasi patres honorauit. Naues insolitæ magnitudinis fecit, & quas qui procul inspiciat, sublimes esse arces per mare vadentes arbitretur. Ædificauit pluribus in locis: sed Neapoli supra quam dici possit, splendide ac magnifice arcem regiam (cui Nouo Castro fuit nomen) à fundamentis eiectam, iterum erexit: tum opere mirabilem inexpugnabilemque, tum sumptu magnificentissimamque turribus orbiculari forma ex lapide quadrato, mirifica structura atque artificio, murique crassitudine inaudita, & ingenti arcu triumphali ex marmore candidissimo excitatis. Reformauit & Arcem sancti Salnatoris in mari Exono nuncupatam, cuius inexpugnabilis situs ad vsum magnificentissimæ regiæ redactus est. Ampliauit & vrbis portum, obiecta in profundum maris altissima mole, crassissimo muro, turribus munita. Salubritatem vrbi exiccatis paludibus dedit. Magnus profecto princeps, & in vtramque fortunæ partem probatus: qui inter cætera sibi aduersantia etiam terræmotum anno ab hinc secundo passus est, toto ferme regno, qualem nec nostra nec patrum nostrorum memoria visum auditumve ferunt. Nam & multa regni oppida funditus corruere: inter

Terræmotum vide Auctor. epist. 207.

quæ Artiannm Ita absorptum est, tanquam Casmate perisset. Rara ciuitas absque insign ruina superfuit: circiter triginta millia hominum inter cadentia tecta perisse feruntur. Neapolitanorum nobiliores ædes discissæ disiectæque sunt: nec templum in ea vrbe læsionem non sensit. Sed hodie iam ciuitas ferme refecta est, & ciuium diligentia, & Regis liberalitate. Cæterum clarissimi Regis, qui seculum nostrum veluti sidus quoddam præfulgidum illustrauit, * haud ab re fuerit quam breuissime velut in epilogo præclara facinora percurrere, quamuis temqoris à nobis recepti plærasque modum excedant: ex quibus illustriora huiuscemodi sunt. Adolescens mortuo Ferdinando patre Aragoniam, & quæ ab illo in Hispania regna suscepit, cum aliquamdiu sapienter administrasset, adoptatus in filium à Ioanna Neapolitanorum regina, dissuadentibus amicis expeditionem in Italiam suscepit, Regina opem tulit. Ludouicum ducem Andegauensem, qui regnum sibi hæreditario iure debitum affirmabat, pluribus prælijs afflictum expulit. Reginam, quæ malo vsa consilio ab se defecerat, non tam puniuit, quam coercuit. Renatum alterum regni æmulum, armis victum cedere compulit. Ioannem Vitellischum Alexandriæ patriarcham magnis copiis insultantem, regno fugauit. Caietam bis cepit, semel acri pugna deuictam, & iterum ciuitatis parte vocante, cum defecisset. Neapolim, quamuis Renatus & magnus inesset populus, expugnauit. Ioannem fratrem Nauarræ Regem in Hispania laborantem, armis adiuuit. Massiliam insignem Prouinciæ ciuitatem, noctu adortus obtinuit ac diripuit. Ad insulam Gerbini (quam veteres Lotophagiten appellauerunt) à continenti Africæ quatuor millia passuum distantem obsidione admouit. Bosorium Prouinciæ Regem cum copiis aduentantem, in proximo littore victum, ex minoribus castris ad maiora fugere compulit: nec diu post ab eisdem Barbaris tributa suscepit. Ab Eugenio Pontifice maximo, qui sibi de regno contrarius esset, quas tandem voluit leges pacis accepit. Franciscum Sforciam ex agro Piceno armis deturbauit: & in Albania & in Oriente per suos duces Turcis infestus, non paruas cis damna intulit. Bis Florentinos ob res Gallicas armis afflixit. Bis eis pacem petentibus dedit. Sed maius omnibus est, & admiratione stuporeque dignius, quod prœlio nauali à Genuensibus (vt ante diximus) superatus, & in Philipp Mediolanensium ducis captiuitatem adductus, mox liberatus, potentissimo regno potitus est; & à victoribus victor tributum accepit: & adeo erga Philippum gratus inuentus est, vt ab illo suprema voluntate hæres sit nuncupatus. Vera Gothorum soboles: ex quibus deriuatum esse regium Hispaniæ sanguinem, vnde Alfonsi origo est, haud quaquam ambigunt: illis & prælio vincere, & regna sibi subiicere proprium fuit. Quorum vestigia Ferdinandus imitatus, haud dissimilem filium genuit: quando & ipse Aragoniam, Cathaloniam, Valentiam, Siciliam; Alfonsus vero eam Italiæ partem, quæ olim magna Græcia dicta est, pugnando, instando, vincendo sibi subiecit: & magister Italicæ pacis factus, Hispanicarum quoque rerum moderator & arbiter esse videtur.

* Auctor. epist. 265. Alfonsi Regu gesta.

DE

DE ADVENTV HONORABILISSIMI DVCIS SIGISMVNDI AVSTRIÆ, AD CONSTANTIAM CIVITATEM ALEMANIÆ; ANNO MCCCCLIX.

VENTVRÆ DE PERVSIO PONTANI, AD STEPHANVM DE Nardinis de Forliuio, I.V.D. sedis Apostolicæ protonotarium & referendarium, Canonicum Basilicæ principis Apostolorum de Vrbe, Cameræ Apostolicæ clericum, literarumque Apostolicarum scriptorem & abbreuiatorem,

EPISTOLA.

ATER reuerendissime, dum animi relaxandi gratia hanc vrbem viserem, deambularem sublicium pontem, qui Rheni vndis inclyti fluminis alluitur, extemplo nuncius occurrit, aduentum Sigismundi Austriæ Ducis significans. Quem vt exploratum habui, illic sum paululum de industria commoratus, vt ingrediendi ordinem, simulque Ducem ipsum plane conspicerem: quæ vbi cuncta obseruaui, contendi domum, & ea omnia tuæ dominationi significaui: mirifice (quantum colligere potui) placuerunt, iussisti vt illa literis mandarem, quoniam quæ verbo perceperas, maiorem animo voluptatem, si scripta legeres, te dicebas adhibiturum, & id à me conuicio quasi quodam efflagitasti sæpius: quod libens renuissem propter meum dicendi genus obscurum atque abiectum. Non putabam enim vllam tua excellentia dignam posse conficere; veruntamen velim potius rem ipsam, quam propensam animi voluntatem abs te accusatum iri. Summæ igitur humanitatis erit, T.R.D. quid qualecunque est, ferre æquo animo. Sed maiorem profecto (vt arbitror) iocunditatem cepisses, si id oneris Nicolao tuo demandasses, maiore enim ille dicendi copia & elegantia sermonis, quam ipse respondisset, propter eius summam & præclaram eruditionem. Tamen quod ipsi vidimus notauimusque, quantulacunque nostra poterimus facultate ad te scribam: sed accipe paucis: nam vereor, si longior fierem, ne hac mea barbarie doctas aures tuas obtundam nimis.

Vniuersam cohortem classicum cum tibia anteibat, pares deinde reliqui obequitabant, leui induta armatura; credo vt expeditiores sint, si foret opus, ad insultum faciendum. Tunicas more patrio breues habebant, vix enim inguen ipsum operiebant, rostratis calceis calcaria inhærebant connexa paululum, quibus equos concitabant. Verum illi obæsi, ceruice ardua, pedibus confodientes humum tam exacte succussabant, vti in prælium atque in mediam aciem prodire viderentur. Medium fecerant Ducem ipsum, ante quem ingenuus miles ensem thecâ tota argentea deferebat. Pectore quoque gestabat pretiosum lapillum auro circum ligatum, quem nullo mercari thesauro posse alebant insigne Imperatorium. Plerique vero militari ornamento induti eum comitabantur, simulque etiam ferme omnes balistam portabant & pharetram sagittis refertam. Postremum vero equis sex ligneam arculam opertam corio curru trahebant, argento, vestibus, & rebus alijs ad vsum plenam, vndique ramusculis arborum cinctam: aurigæ qui cã sequebantur cantu & clamore replebant omnia, spectaculum erat perquam egregium tum viri ac mulieres ipsæ è fenestris prospectantes, sua lingua interrogabant: *Was volck ist das?* hoc est, quinam mortales essent. Io etiam triumphantis more exclamantes. Demum splendide ab hac Repub. magnificeque, quam pro viribus potuerunt, susceptus est. Quod si Reuerendissime domine, vidisses (vt reliqua prætereã) eos superimpositis equis, maxima adductus esses admiratione: tam enim concinne tamque pulchre illis insidebant, vt (si fabulari voluerimus) Centauros existimare haud dubie potuisses. Natio est hæc Germana in bello firmissima, ad arma capienda præ cæteris promptissima. Quod si paulo consultius in prælium prodirent, arma caperent, non tanta temeritate in hostes impetũ facerent; consilio, prudentia (pace aliorum dictum velim) nulla nunc Hercle esset gens toto terrarum orbe, quæ cum hac posset comparari. Quoties eum Romanis acriter conflixere? Quoties de sola vita certarunt? Sed positi in hac plaga gelida, pertinenti ad septentrionem alacriori consilio esse non possunt. Nam axis hic gelidus nimium obtundit ingenia, adeo vt quæ magna sunt, & cognitione dignissima, ipsi capere non possint:

Germanorum laus.

aeria ac robusta habent corpora, gelu, niuibus & leno durata aquilino, qui vero regionem calidam incolunt, enerues ac molles sunt, propter maximam ipsius solis fortitudinem & vim; nam trahitur sanguis ipso æstu in superficie, quo magnopere vires corporis debilitantur. Ad arma nequaquam idonei, sed excogita a quadam sunt prædi-ti sapientia, nec non prudentia. Mediam qui inhabitant, quoniam neque æstu nimio, neque frigore vexantur, beatiores dici possunt: nam & virtute animi & corporis maxime excellunt, vt in ipsa Italia, qui ceteris vniuersi orbis gentibus consilio, prudentia, ingenio & experientia rerum omniũ facillime sunt anteponendi. De quorum laude & excellentia duxi in præsentia satius prætereundum esse, nam neque hos laudare nimium, neque illos probro afficere consilium, de re tamen luce ipsa clariore differere absurdum videtur. Sed iam ad nostra redeo.

Postridie vero, reuerende domine mi, dominatio tua nouisse potuit, cũ sacra Dijs ceremoniæque persoluerentur, vrbsq; tota lustrata esset, quanta animi magnitudine, quanta prudentia, quanta morum facultate inclytus ac magnificus, magnanimus hic Dux esset ornatus. Adeo enim comis est, adeo vrbanus, adeo omni re benignus, vt vltro omnes ad sese amandum allicere videatur. Præfert quandam præ se animi mansuetudinem singularem, ab omnibus veneratur, obseruatur, diligiturque. Nihil enim præstantius magno viro esse potest, quam omni in beneuolentiam opere consequi; sic nec calamitosius quam ab omnibus odio haberi, sed ab his præsertim à quibus coli & amari debuissent. Nam scimus Imperatorem illum Romanum dũ totos pene dies recenseret, eum diem solitum dicere perdidisse, in quo amicum nullũ sibi asciuisset. Nam misera solet esse plerumque Principum vita, quorum calamitati haud vnquam creditur, nisi dum penitus humi prostrati ac deiecti semianimes iacent. Curandum est igitur, vt in omni vita quam cautissime simulque sapientissime viuant. Quod ex eo magnam capere voluptatem potuisti inter deambulandum, sed enim præsertim illecebris illecti fuissetis propter ciuitatis apparatum. Omnia fere loca ornata erant per quæ patebat incessus, vbique passim humi iacebant virentes herbæ, spirantesque in plerisq; locis odorem suauissimum, inhærebant & domibus atq; pendebant è fenestris earum densi arborũ ramusculi; vt iam non per ciuitatem, sed per prata & nemora deambulare videremur, nusquam enim domus ipsæ apparebant. Nam tum vt pompam transeuntem viri pariter ac mulieres intuerentur è fenestris, ramos atque arbores ipsas conscendisse profecto videbantur. Erat transeuntibus spectaculum quam gratissimum. Sed nec deerat ad id virorum ac mulierum ornatus, quantum pro more & consuetudine patriæ, nam ibi latis nimium ac splendidis vestibus vti non solent; magis enim in victu & suis balneis, quam in cæteris rebus pecunias erogant atque effundunt.

Iuuentuti quæ pompam sequebatur, ornamentum erat manica auro atque argento intertexta; plerique vero quibus hic ornatus non erat, vestem breuiusculam illam diuersi ac varij habebant coloris. Sed omnes fere comam muliebri more promissam habentes, serto duntaxat ornarant multis ac varijs distincto floribus, quo vti fere semper solent diebus festis, vel ramusculum arboris fronde tectum in ambitu circumductum capiti præponunt, qui profecto mos & consuetudo placere debuit magnopere. Maioribus etiam ætate prouectis, à quibus hæc prorsus videntur abhorrere, toga erat tenus crurum, capiti pileum, manibus vero (vt vetus est ritus) tritas ferunt ephemeridas, ad persoluendum die credo quotidianam precem. Nam hoc nobis videntur præstare, quod religiosiores sunt, atque ad omnem cultum diuinum quam nos propensiores. Puellæ quoq; innuptæ & ipsæ suum seruant vestiendi morem, veste linea vtuntur, quæ & ceruici & manibus nitentissimis contenta, rugis tum paululum conglobata speciem præbet follium. Satis me hercle concinne hæret, sed hoc ad decorem earum non parum facit; nam insurgunt pectori sub tenui illa veste mammillæ orbiculatæ in modum mali Punici, quod nescio quid istic lateat Deæ Cypriæ, capiti mollam floridam & ipsæ imponunt, sparsis per humeros bipartito crinibus, inter quos pendent mappæ sericæ colore diuersæ, venustæ satis, sed hoc nostris præstant, quod ora fuco de cerussa non linunt, quales namque natura progenuit eas, tales sese vulgo efferunt, quod non parua profecto ex hoc viderentur dignæ laude, calceos etiam habent duplici corio ex albo & nigro confectos: & sublati paulisper crura ambiunt, colligati vnica fibula, tum vero supra paululum ligulis frequentissimis. Sed ausculta (quæso) paucis earum nubendi consuetudinem: nam

Arbona. ab re nostra alienum non est, quam ipsi cognouimus, dum apud Arbonam templũ intraremus, missæ audiendæ gratia, Oppidũ situm est in ripa lacus, distans hinc millibus passuũ

ferme

ferme quindecim. Orante me illic confluxit inopinate multitudo quædam oppidanorum, putabam primo ea de causa se quoque eo conuenisse. Sed dum omnes aram circuirent, rem ego quasi nouam facturos cupide obseruaui, singulorum ora sacerdos aræ assidens manipulo verberabat, tum viro & vxori flexis genibus ante aram stantibus manu capiti imposita auribus submurmurauit, post voce altiori quiddam sermone patrio prædixit, quæ ipsi propter huius linguæ ignorantiam percipere non potuimus, sed credo Deos imprecatum iri, id connubium felix faustumque eis futurum.

Demum quibusdam dictis Euangeliis eos signo crucis signauit. Surrexerunt illi his peractis deuote vt abirent, tum extemplo accurrunt omnes eorum quanta maxima potuerint vi capillos trahentes. Paulisper extimui rem antea nunquam visam, neque auditam, putabam vero in prœlium incidisse, cum viderem tumultum illum atque concertationem, sed vbi rem omnem plane cognoui, risum mehercle continere non potui, Germanus est hic mos, quem si probas, ego laudo: magnam tamen hæc nobis voluptatem exhibuit. Sed iam ad nostra redeo.

Matronæ quoque pompam sequebantur, pallio oblongo, capite gestantes lineum pannum, ferunt præ se cum venustate dignitatem quandam non mediocrem. Tum omnes lustratione peracta ad templum rediuimus, comitantes tot præclaras reliquias Deorum, quas per vrbem portauerant. Ignoro an vsquam terrarum res tam sumptuosa, tamque præclara & magnifica possit inueniri. Tot enim vasa argentea, tot tabulæ aureæ, atque Deorum simulacra, tot arculæ reliquiis plenæ elaborate que, vt Polycleto ac Phidiæ non cedant, quibus tot infixæ sunt amethisti, adamantes, berylli, smaragdi, vt non ignotis modo, sed notissimis summam pariant admirationem. Obstupuimus tum primum, cum thesaurum illum & supellectilem tam insignem conspeximus, admirantes quodammodo, vnde nam tantum auri atque argenti & pretiosarum gemmarum cogi potuerit.

Celebertima profecto res est, & prædicatione dignissima. Quæ omnia quantum nobis iocunditatis attulerint, nec lingua quidem possit explicari. Demum his omnibus visis Principem hũc illustrissimum conuenisti, qui iuncta dextera perhumane tecum locutus est, in quem ob eius tantam mansuetudinem amorem quendam præcipuum ac beneuolentiam conflasti singularem. Quantopere quoque ipse te amet, iam plane constat.

Dictis deinde paucis, de rebus iis Germanis componendis, qua gratia huc à summo Pontifice delegatus erat, quisque in suum concessit domicilium. Postero vero die eodem in templo venistis omnes vbi in maxima Principum frequentia ac præstantissimorum virorum coetu orationem habuisti de laude Pacis adeo summam atque præclaram, vt in maximam quandam admirationem facile omnes adduxeris: summis illi quidem te in cœlum vsque laudibus extulerunt. Qui si tibi obsequentur, si tuis parebunt edictis, nil eis salubrius, nihil omni vita gloriosius contingere poterit. Quid enim præclarius atque optabilius, quam se inuicem colere? quid pernitiosius, quam inueteratis odiis sibi insidias parare, incendiis & rapinis sese palam obiicere? Nam nisi inter mortales coniunctio quædam animorum, nisi mutua quædam esset inseruiendi voluntas, omnia certe ruerent, interirentque penitus.

Nam si manus ori cibum denegarent, si pedes deambulandi officium corpori non subministrarent; corpus vnum amplius dicendum non esset. Ita nec ciuitates, nec Respublica diutius esse possent, si amore mutuo & beneficiis non tuerentur, Quid concordia sanctius? Nam (inquit Historicus iste) concordia res paruæ crescunt, discordia vero maximæ dilabuntur. Quot oppida, quot ciuitates, quot regna, quot imperia, solo æquata iacent?

Nam (vt reliqua prætereamus, quæ ante oculos esse debent) quid Roma ipsa olim caput vniuersi orbis, si repetere vetustiora volumus, nonne propter ipsam discordiam, tot tantasque subiit calamitates?* Vt ignorem an prouincia vlla eligi possit, quo nescio profecto cui dignius ipse pene hanc prouinciam delegare potuisset, qui tanta prudentia, tanta animi magnitudine, tanta magnarum rerum experientia præditus ita esset, sanius profecto sibi consuluit. Quod nisi hanc rem arduam, & tanti ponderis tibi credidisset, expectare potuisset extemplo

* deesse aliquid videtur.

iacturam magnam ac calamitatem in omnes impetus quam maxime irruituram. Eamque ob rem si contemplabuntur quantum calamitatis hæ dissensiones & schismata afferant populis, faciliores erunt ac promptiores ad omnem concordiam, si fugere, si euitare tot incendia, tot rapinas voluerint, alter alterum hortabitur ad deponenda odia: si exhorruerint stupra virginum, & suorum parentum, affinium, propinquorum & amicorum cædes, vltro ipsi exoptabunt, postulabuntque hoc sanctissimum fœdus. Erigant proinde animos eorum ad hæc imminentia mala, ante oculos suos ponant hanc rem horrendam ac nefandam, quod si fecerint, beati profecto dici poterint, tum euitabunt hanc perniciem & internecionem omnium. Quod secus eos facere non arbitror, tum te dignissimum virum habeant, oratorem, consulentemque eorum vitæ serenissime. Quod profecto imprimis Diis, tum vero summo pontifici magnopere debebunt, talem qui delegerit ad hanc Germaniam componendam. Sed tu maximam ex hoc, vbi id effeceris, gloriam in Italiam reportabis.

Reliqua desiderantur: quorum loco duas hasce Pii Papæ II. epistolas hoc tempore de eadem re scriptas, in vulgatis editionibus non extantes, apponemus.

PIVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis officialibus, & communitati ciuitatis Constantiensis, salutem & apostolicam benedictionem. Quanto studio cupiamus extingui nonnullas discordias, quas de nouo suscitari proxime intelleximus inter dilectos filios, nobilem virum Sigismundum Ducem Austriæ, & cōfœderatos ex aduerso, intelliget deuotio vestra ex literis, quas ad dilectos filios, Magistrum ciuium & consulatum ciuitatis Basiliensis scripsimus, quarum copiam mittimus præsentibus inclusam. Quapropter deuotionem ipsam, quanto possumus efficacius exhortamur, vt causam tam piã extinguendorum scandalorum, & conseruandæ pacis inter partes præmissas totis viribus amplectamini, & iuxta rei portantiam, seu à dictis magistro ciuium & consolatu requisiti fueritis, seu vos videritis expedire (vt decet veros filios sedis Apostolicæ, & pacis ac vnionis amatores) partes vestras pro votiua tam salutaris rei conclusione interponatis. Pro quo facto & meritum apud Deum, & in hoc sæculo gloriam immortalem cum gratia & amore nostro assequemini. Cæterum cum tempus appropinquet celebrandæ diætæ quã in Mantuana ciuitate indiximus, requirimus affectuose deuotionem vestram, vt oratores vestros viros præstantes, & plenis mandatis suffultos, iuxta alias requisitiones nostras, illuc transmittere velitis. Datum Senis, anno incarnationis Dominicæ 1459. Idus Aprilis. Pontificatus nostri anno primo.

PIus Episcopus dilectis filiis, magistro ciuium & consulatui ciuitatis Basiliensis salutẽ. Venit nobis nouissime ad notitiam inter dilectos filios, nobilem virum Sigismundũ Ducem Austriæ, & nonnullos ex aduerso confœderatos, graues suscitari dissensionum causas, & adeo vtrinque animos incitari, vt nisi antequam odia inualescant, salubri remedio orientibus malis occurratur, dubitetur, ne iterato partes non sine mutuis calamitatibus adaperta bella deueniant: Quæ si fierent quantorum malorum daretur occasio, deuotio vestra abunde potest intelligere; quæ ex præteritis guerris quot redundauerint scandala, cognouerunt.

Nos igitur, qui ex pastorali officio inter vniuersos Christi fideles vnionem & concordiam conseruare desideramus, eo magis hoc tempore id facere exoptamus, quo cernimus maiorem instare Reipublicæ Christianæ necessitatem, nihilque perniciosius accidere posse, quam dum fides ipsi vicissim domesticis inuoluuntur concertationibus, hostis Christiani nominis perfidus Turcus vehementius in maligno proposito proculcandæ fidei orthodoxæ animatur, viamque sibi munit ad id detestabile conceptum suum exequendum. Hæc non dubitamus, pro vestra prudentia deuotioni vestræ non esse incognita. Quocirca eam hortamur, vt tanquam veri Catholici, ac pacis amatores, in tempore adesse velint, & ne nouum incendium suscitetur omni studio & industria procurare, partes ipsas efficacibus mediis, & oportunis rationibus ad pacem & concordiam, aut si id ita celeriter fieri non posset, saltem ad treugas inducendo. Itaque à vi facti omnino vtrinque abstineatur. Nos enim hoc oneris pro singulari nostra in vos affectione, confidenter deuotioni vestræ imponimus, nec dubitamus studium & diligentiam vestram in hoc salubri negotio plurimum profutura.

Quantum

Quantum vero in nobis erit, pro his conficiendis nec oratores mittere (si necesse fuerit) recusabimus, nec quicquam prætermittemus eorum, quæ ad conducendum vo-tiue hoc factum cognoscemus. Vos modo magno animo hoc laudabile opus amplectamini, & vobiscum excogitetis vias & rationes, quibus desiderium nostrum adimpleri possit. Aduocando in hoc subsidium & fauorem dilectorum filiorum, officialium, & communitatis ciuitatis Constantiensis, & adiungendo vobis eas personas, quas ad conclusionem votiuam cognoueritis opportunas. Cæterum mittimus vobis literas, quas ad dictos confœderatos scribimus, quas eisdem eo tempore & modo, quibus melius & vtilius iudicabitis, facietis præsentari.

Datum, &c.

SIGIS-

SIGISMVNDI DVCIS AVSTRIÆ, APPELLATIO A CENSVRA PII PP. II.

Item:

GREGORII HEIMBVRG. D. APPELLATIO AB EODEM AD CONCILIVM FVTVRVM, ET ad crimina obiecta responsio. Anno M. CCCC. LX.

ARGVMENTVM,

Ex Alberto Crantzio, lib. XII. Wandaliæ, cap. XXIIII.

NICOLAVS de Cusa per ea tempora Cardinalis, Teutonicus, (quod est monstrum coruo rarius albo) vir doctissimus, legatione fungitur summi Pontificis per Germaniam: quod Pius pontifex Germanis, quam à multa memoria vllus Pontifex, affectior esset: quia Germaniam ille Germanicus nosset, diu versatus in eius prouinciis. Multa vir religiosissimus legatus constituit in prouinciis, quæ apud Metropoles seruantur. Peruenit Magdeburgum, & vsque Hildesheim: citra descendere non potuit, quod concitus in Italiam reuocaretur. Quum venisset ad ecclesiam suam Brixinensem in Alpibus, deque illa disponere voluisset, pro veteri Pontificum iure: non est passus Sigismundus dux Austriæ, vt ea in Germaniam tenderetur consuetudo, quod Romani Cardinales ecclesias Germaniæ haberent in commendis, quomodo Abbatias & monasteria Italiæ, Galliarum, Hispaniæ, Angliæ: quæ vna causa est in eis prouinciis creari Cardinales, non in Germania. Graue oritur dissidium inter Cardinalem & Ducem: vterq; suum gladium distringit in alterum. Captus Cardinalis, custodiæ mancipatur. Pontifex execratione & maledictis insectatur Ducem. Mittit ille in Vrbem pro se oratorem, qui pontifici reddat sui facti rationem. Erat homo quidem doctus, sed pertinax, qui venerat orator, & qui Pontificem in minoribus se minorem cognouisset: audentius tuetur causam commendatam. Vbi non profecit appellationem interponit, quæ extat: eamque in Vrbe publicat. Interim Papa & Ducem & nuncium eius execrationibus diris insequitur. Fugit Gregorius (hoc enim illi nomen erat) in Bohemiam: ibi ducta vxore contemnit Pontificis execrationes. Interim omnis ducatus parens Sigismundo, ecclesiastico supponitur interdicto, vetitis omnibus vllam habere communionem cum incolis: neque terram illam pertransire fas sit peregrino. Sed facile Principi eum principe conuenit, vbi Chrysostomus venit in medium.

ALIVD, EX IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEMENS. Chronicorum Hirsaugiensium volumine II. sub anno Domini M. CCCC. LX.

ANNO etiam præsignato cum Nicolaus de Cusa Episcopus Brixinensis in Bauaria, & sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ tituli sancti Petri ad Vincula presbyter Cardinalis iura memoratæ ecclesiæ suæ Brixinensis acrius tueretur, à Sigismundo archiduce Austriæ capitur, & honeste custodiæ mancipatur. Vnde Pontifex max. Pius secūdus indignatione commotus contra Sigismundum, eum excommunicauit: & terram eius Ecclesiastico interdicto supposuit. Cardinalis autem fuga tandem lapsus, Romam peruenit, & Papam grauius contra Ducem incitauit. Factum est ergo ad ipsius Cardinalis instantiam, vt Papa in Ducem multiplicaret censuras: & quantum in ipso erat, neminem exterorum per eius terram, id est Comitatum Thirolis impune transire permittebat. Cuius rei occasione pauperes terræ dicti comitatus grauiter affligebantur. Habebat eo tempore Dux Sigismundus à secretis Doctorem quendam in iure peritissimum, nomine Gregorium Heimburgum, patria Francum Orientalem. Is cum esset Latine simul & Teutonice omnium suo tempore facundissimus, multa scripsit, dixit & fecit pro eo, Appellationem à senten-

ſententia ſummi Pontificis, ad futurum Concilium pro Sigiſmundo conſcripſit admirabilem, & pro eius abſolutione petenda Romam in perſona propria perrexit, ſed pontifex ducem abſoluere non voluit, niſi prius Cardinali ſatisfaceret pro contumelia quam intulerat. Poſtremo tamen Dux humiliatus, veniam & abſolutionem à Papa impetrauit.

ARGVMENTVM SEQVENTIVM LIBELLOrum, per W. W.

CVM Æneas Syluius, Pius II. Pontifex factus ſub triplici corona rerum potiretur, Nicolao de Cuſa creato Cardinali Brixinenſem epiſcopatum addidit: non (quod boni paſtoris erat) vt paſceret & regeret commiſſam Eccleſiam, quod potuiſſet ſane præſtare ſi tam fuiſſet pius quam fuit doctus: ſed vt Romano more in commēdis (vt vocant) haberet, hoc eſt, vt deglubatis & depilatis ouibus, ex eo prouentu diteſceret, nec quicquam curaret aliud, quam vt à Romana non deficerent obedientia. Quod cum Sigiſmundus Dux Auſtriæ non ferendum eſſe putaret (graue enim videbatur ſibi in Germania fieri, quod Galli & Itali, cæteræque nationes non pauca magna cum iactura & rerum & animarum experiuntur) ſuæ præſertim ditioni, Cardinali ſeſe opponit. Crudeſcente itaque diſſidio, ad arma ventum eſt. Cardinalis captus coſtodiæ mancipatur. Pontifex ob læſam maieſtatem in ſua creatura valde commotus, Sigiſmundum fulmine fecit. Dux grauiſſima cēſura, & quæ non modo principi, verum etiam toti mundo, eo tempore erat formidabilis, conſtrictus ſolutionem meditatur. Qam cum à nemine, niſi ipſomet pontifice, poſſe impetrari non ignoraret, Gregorium Heimburgenſem iureconſultiſſimum virum, oratorem & legatum ſuum ad Pium pontificem mittit, vt eius facti rationem redderet, ac ſi fieri poſſet, iuſta excuſatione illi ſatisfaceret. Orator autem cum vidiſſet Papam nulla ſatisfactione poſſe moueri, cauſa fortaſſis bonitate fretus, & quod magna familiaritate aliquando * Æneæ Syluii in Aula Friderici Imperatoris eſſet vſus, vehementius inſtabat, abſolutionem ſui Principis vrgendo. Tandem cum intelligeret, Pontificis pertinaciam nulla æquitate poſſe frangi, hanc Principis ſui interpoſuit appellationem, atque ad valuas eccleſiæ Forentinæ publicauit. Verum mox Pontifex concitatior factus, non modo in Ducem, verum etiam in ipſum Oratorem, ceu exagitata quadam vipera, virus ſuæ maledictionis effudit: quem tum temporis Reipublicæ Noribergenſis Syndicum, fulminationis ſuæ literis ita perſequitur, vt Bohemiā (quæ tunc ſola ex toto orbe Chriſtiano Papæ minas cōtēnere ſciebat) patriā ſibi quærere cogeretur. Ex qua aliquot poſtea annis accerſitus eſt à Dietero Moguntino archiepiſcopo, quem idem Pius ſecundus perſequebatur. Heimburgenſis igitur, cum aliud non haberet, quo ſuæ conſuleret famæ, ac nomen quod ſemper habuerat bonū, tueretur; à dicta pontificis ſententia ad futurum prouocat Concilium: non quod ſperaret, papam mutaturum ſententiam, aut prouocationem eam recepturum; quem non ignorabat iam antea collecta Synodo Mantuæ illiusmodi appellatione dānauiſſe, & ita appellantes, notarios ac teſtes, & adhærentes omnes excommunicaſſe: ſed vt tam ſuæ ætatis hominibus, quam toti poſteritati ſuam teſtatam faceret innocentiam, quoq; in veritatem & eſſet & fuiſſet animo, declararet. Quo etiā animo libellum contra primatum Papæ, breuem quidem, ſed acrem & eruditum, in eundem Pium compoſuit.

*Vide Aen. Sylu. ep. 130

Catal. teſt. verit. ex Crantzio.

IAC. WIMPHELINGVS IN PROSTHESI SVA AD ILLVſtres viros Germaniæ, Ioannis Trithemii Abbatis.

GRegorius Heimburgius non mediocris iureconſultus & orator, nec ab Italis (maxime Venetis) ſine laude orationum ſuarum abſceſſit. Quanquam admirabile eius ingenium non ſola quidem inani verborum ventoſitate, ſed etiam ſacratiſſimis legibus probe inſtitutum, aliorum inuidiam ſibi comparauit. Summa enim petit liuor, perflant altiſſima venti. Orationes & epiſtolas varias ſcripſit, pro defenſione Sigiſmundi Ducis Auſtriæ, & appellationem à ſententia ſummi pontificis, & alia. *(in quibus extat etiam eius confutatio primatus Papæ, excuſa Baſileæ 1555. in Antilogia Papæ.*

ÆNEAS

ÆNEAS SYLVIVS PICCOLOMINEVS, IN DICTA Alfonsi Regis commentarior. lib. III.

GREGORIVS Heimburgensis, scientia iuris ac facundia inter omnes Germanos facile princeps, cum domum ex curia Cæsaris, in qua diu fuerat versatus, reuertisset, atque non longe ab oppido Nurenbergensi amicum offendisset, qui vxorem suam viuere & bene valere diceret, si viuit vxor, inquit, ego obii.

Idem Syluius ad illum, epistola CXX. Post alia:

Sic mihi hodie de te visum est: cum in Regia de studiis (quæ vocant) humanitatis dissertares. Nam & Legistam, & Teutonem superabas, & Italicam redolebas oratoriam facundiamque.

PIVS PAPA II. VENERABILI FRATRI NOSTRO, N. EPISCOPO Basiliensi.

VEnerabilis frater, Salutem & apostolicam benedictionem. Intelleximus displicenter, quomodo non obstante, quod Sigismundus ex Austria principibus propter infandum & notorium sacrilegium in personam dilecti filii nostri N. tituli S. Petri ad vincula S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri Cardinalis, Episcopi Brixinensis commissum in excommunicationis & alias iuris horribiles ac satis declaratas pœnas, cum complicibus & satellitibus suis inciderit, per nosque talis (vt nosse debuisti) declaratus existat, posito, vt oportuit, Ecclesiastico interdicto omni in loco ad quem accesserint; Tua tamen fraternitas eundem Sigismundum & suos (vt prefertur) sicut tenetur, non deuitet, nec etiam (proh dolor) interdictum seruet, ipsosque innodatos tremendis censuris non solum non denunciet, quin imo se ad tractandum inter ipsum & dilectos filios confœderatos intromittat, non aduertens quod per hoc maxime Deum offendis, censurasque & huius Apostolicæ sedis auctoritatem contemnis, libertatem Ecclesiasticam paruipendis, & contra præstitum per te consecrationis tempore iuramentum venis, proprio honori non parcis, clerusque tuus profanãs irregularis existens diuinis contra Ecclesiæ ordinationem se temere immiscet. Quam grauia quidem ista sint non ignoras. Mandamus igitur per præsentes tuæ fraternitati, & districte per præstitum iuramentum requirimus, quatenus ab omni dicti Sigismundi & suorum conuersatione, atque tractatu inter ipsum & dictos confœderatos prorsus abstineas: Interdictum autem iuxta nostrarum superinde literarum continentiam, inuiolabiliter teneas, & teneri facias. Secus faciendo contra tuam fraternitatem, tanquam fautricem dictorum sacrilegorum, & Apostolicæ sedis, ac nostri, imo Dei contemptricem, nos iuste sentias prouocatos. Datum Romæ, apud Sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die X. Ianuarii M. CCCC. LXI. Pontificatus nostri anno III.

APPEL-

APPELLATIO A CENSVRA P.P. II. INTERPOSITA PRO PARTE DOMINI SIGISMVNDI DVCIS AVSTRIÆ, &c.

IN NOMINE Domini, Amen. Per hoc præſens publicum inſtrumentum cunctis pateat euidenter, quod Anno à natiuitate Domini M. CCCC. LX. Indictione octaua, die vero Mercurii, XIII. menſis Auguſti, hora meridiei, vel quaſi pontificatus ſanctiſſimi in CHRISTO patris ac domini, domini Pii, diuina prouidentia Papæ II. anno eius ſecundo, in oppido Isbruck, in mei notarii publici teſtiumque infra ſcriptorum adhoc ſpecialiter vocatorum, rogatorum & requiſitorum præſentia perſonaliter conſtitutus, illuſtriſſimus Princeps & dominus, dominus Sigiſmundus Dux Auſtriæ, animo & intentione prouocandi ſeu appellandi, quandam papyrum, ſchedam, notam prouocatoriam ſeu appellatoriam in ſe continentem, quam ibidem in manibus ſuis tenebat, & in medium produxit, mihi aſſignanit, nec non per me publice legi fecit, ac ſibi apoſtolos ſeu literas teſtimoniales per me dari petiit, & poſtulauit, nec non alia fecit, vt in prædicta pronocationis ſeu appellationis ſchedula continebatur, cuius tenor de verbo ad verbum ſequitur, & eſt talis:

Cum æterni tribunal iudicis eum reum non habeat, quem iudex humanus inique condemnat, eo quod eius iudicium infallibili innititur veritati: humanum vero iudicium tum falſis ſuggeſtionibus, tum errore aut fragilitate, nonnunquam vero gratia & fauore peruertitur: Et idcirco varii recurſus & refugii remedia à maioribus noſtris in ſubſidium oppreſſorum ſalubriter ſunt inuenta.

Nos itaque Sigiſmundus Dei gratia Auſtriæ Dux, Comeſque Tirolis, oppreſſionem noſtram cunctis CHRISTI fidelibus, præcipue vero Principibus ſecularibus, aduocatias & protectiones Eccleſiarum & prælatorum habentibus, innoteſcere cupientes, hinc ordimur, quod principatus noſter vetuſtiſſimus & ſolidiſſimus Comitatus Tirolis, ab antiquiſſimis annis, etiam antequam in noſtrum & inclytæ ſtirpis Auſtriæ dominium ſeu ditionem perueniſſet, inter varias ſuas aduocatias, hæreditario ac perpetuo iure ſibi affixam habuit aduocatiam eccleſiæ Brixinenſis, cuius vigore poteſtatem habuerunt ſinguli Comites Tirolis pro tempore in fortias, caſtra, terras & homines ipſius Eccleſiæ in dicto Comitatu, & eius confiniis ſituatas, quantum ad ciuile dominium attinet, ſi tuitionis & protectionis omnium hominum ad Comitatum ipſum pertinentium, ſeu ipſi Comiti & Principi ſubiacentium immediate, ſine aliis perſonis eccleſiaſticis vel ſecularibus ad ipſum Comitatum ſpectantibus, coloniæ vel emphyteoſeos, vel alio quouis iure attineatur. Ipſe quoque Epiſcopus Brixinenſis, nunc exiſtens Cardinalis tituli ſancti Petri ad vincula, in exordio introitus ſui in Eccleſia Brixinenſi, interuenientе domino fratre, archiepiſcopo Saltzburgenſi, Metropolitano ſuo, nobis huiuſmodi aduocatiæ ius recognouit, deſpondendo ſeſe erga nos gerere velle per omnia, ſicuti prædeceſſores ſui erga nos & anteceſſores noſtros hactenus tenuiſſent: quando etiam, vt ipſa aduocatia circa nos & principatum noſtrum ſyncerius & ſolidius firmaretur, inter nos actum & conditum eſt, quod nos omnia Epiſcopalia & capitularia ipſius Eccleſiæ, caſtra, terras atque iura ſub protectionis noſtræ elypeo diligenter conſeruare dignaremur: exceptis illis quæ ſub alieno, & non principatu noſtro conſiſtunt.

Quod etſi inter nos ſimultates & differentiæ ſuſcitarentur, forma data eſt, quibus cognitoribus illæ diſcutiantur, ne alter alterum coercitiua interdictione diſtringere cogatur, ſed coram receptis iuxta formam compromiſſi omnia determinentur. Cardinalis vero quietem publicam ipſius Principatus ac propriam facere non valens (quo ſpiritu ductus, neſcimus) nulla cauſa vrgente, ſed nec vlla ſuſpicione præuia, contra nos confinxit, qualiter vitæ ſuæ inſidiati ſimus, & in quandam fortiam Eccleſiæ Brixinenſis ſeceſſit, ſuggerens ſe inibi metu potentiæ noſtræ latitare, & ob id Eccleſiaſticum interdictum fulminandum eſſe cenſuit.

Deinde Papa Calixtus suis delationibus permotus, edicta pœnalia contra nos emisit: à quibus cum prouocâremus ad eundem syncerius informandum, & tota prouincia Comitatus nostri Tirolis status vtriusque scilicet Ecclesiastici & secularis, nobis adhæreret: & interim annus, qui appellationi prosequendæ à iure præfixus est, laberetur. Papa ipse ex hac vita migrauit. Succedens postea Papa Pius, nobis alterum testimonium concessit, appellationem nostram per hoc tacite admittendo.

Deinde Cardinalis ipse prioribus Iniuriis in nos renouatis, nonas accumulauit, deferens nos, qualiter castra nostra, quæ In feudum ab Ecclesia Brixinensi dependerent, recognoscere nollemus, & metallarias seu mineras & salinas ad se spectantes detineremus, Item nos Mantuam applicuimus, Apostolico conspectui nos præsentantes, vbi ipsi Cardinali obtulimus omnia illa feuda recognoscere & suscipere, ac fidelitatis debitum in potestate, prout quondam genitor noster fecisset erga prædecessores suos, cum adiectione clausulæ, quod si qua plura feuda tenerent, illa Ipsa etiam suscepta & recognita habeantur, cumque feuda huiusmodi particulatim fuerint declarata, nos etiam illa singulatim & expresse in feudum accipere vellemus: & de aliis simultatibus, si forent, iuxta compromissi iam dudum inter nos conuenti, omni cunctatione semora, experiri.

Porro, si quid differentiarum subesset, quæ per viam compromissi decidi non possent seu deberent, illa per compromissarios ad competentem iudicem mitterent. Quæ omnia Cardinalis ipse refutat, contra fœdus pactum & conuentum, vt præfertur. Insuper aliarum prouinciarum positionem * in nostrum principatum accersere tentauit, offerens illis spontaneam inuestituram feudorum nostrorum. Sed (Deo propitio) neminem inuenit, qui sibi tantæ factionis adiutor esse vellet.

*f. principes.

Ex aduerso autem innocentiam nostram super criminationibus ipsius Cardinalis ostendimus. Quia constabat, Cardinalem ipsum tempore conflicti metus sui in monasterio Witten, iuxta locum nostræ Ducalis residētiæ, & aliis patulis locis, officiū Pontificate exercuisse, vbi nemo inuitis nobis, nec momento securus persistere posset. Et alias tam clare deteximus, quod Cardinalis ipse suam contra nos infamationem tam petulantem subterfugere volens, dixit se nostram præsentiam non deuitasse.

Nos autem illico literam manu sua scriptam produximus, vbi nos palam nominauit: nec tamen correptus fuit, nec reprehensus. Suam vero in nos sentiens audaciam impunitam, maiora molimina continuo in nos & subditos nostros sæuiendo est ausus, & fortias Ecclesiæ variis machinis bellicis instruxit, arcibus suis custodes præfecit exteros, audaciæ plerunque assuetos, victualia ingessit, quorum vsus in pace minime consuetus, sed obsidionis tempore plurimum aptus, & vrgente fame gratissimus est obsessis, quanquam multa tunc esset hostilis incursionis suspicio, sed vehementius inhærentes, misimus fidelem nostrum P. ne vllam nouitatem attentaret, sed viam amicabilis tractatus amplecteretur: & omnia prius per nos oblata renouauimus.

Omni tandem via concordiæ deficiente, obtulit idem Consiliarius noster inducias biennales, ad vltimum saltem annales, vt interim differentiæ illæ aut amicabili concordia terminarentur, aut saltem per viam compromissi arbitrali iudicio subiicerentur, quæ omnia Cardinalis ipse refutauit, spem ponens (vt creditur) in certis armigeris, qui tunc Comitatum Goriciæ nobis finitimum Inuaserunt, & cum ipse Cardinalis à suis admoneretur, ne vllum adparatum hostilem ostenderet, ne publicam perturbaret, contra iura prouinciæ Comitatus Tirolis, quod aliquando exitium ei immineret, siquidem hostis patriæ iudicaretur, Respondit *nihil vereri, oportere sibi esse armigeros & homines qui non modo vnam vallem, sed plures replere valerent.*

Cum ergo ipse Cardinalis patientia nostra tam insolenter abuteretur, totusque populus Comitatus nostri audaciam eius fastidiret, ac nonnulli populi pararent ideo ausus suos vi propria comprimere: nos veriti, ne furor popularis In ipsum Indiscretius irruens, aliquibus mali periculum afferret, tandem via regia & subordinaria diuina, cohortes & turmas Instructas misimus, ad hæc omnia possidenda. Quibus applicationibus subito Cardinalis ipse de capituli Brixiensis Ecclesiæ gremio, & alios de latere suo ad nos misit, pacem postulans. Illico pacis tractatores deputauimus, & pax subito

bito conclusa est. Videns quippe Cardinalis, neminem audaciæ suæ fauere, nec quenquam à fide nostra deficere, spe sua frustratus, omnia in manibus nostris reposuit. Sed absit à nobis, vt propter audaciam Prælati, bona Ecclesiæ vsurpemus. Omnia etenim castra ad manus capituli tradidimus, ea lege, vt talibus rectoribus tutanda committantur, qui ecclesiæ, nobis & principatui vniuerso grati ac fideles conspicerentur, vt ita pax, tranquillitas, & vnanimis concordia per vniuersum principatum, omnesque populos eius, in vtroque statu Ecclesiastico & seculari conseruaretur, & vitaretur seditio, & omnis tumultuationis suspitio caueretur: pro damnis autem & interesse nostro, castrum nostrum Transfers, quod ipse à nobis pro certa Flotenorum summa tenuit pignoratum, cum tenuissimis pecuniarum summulis retinemus impensam: quæ tamen omnia vsque medietatem expensarum, damnorum & interesse non attingunt. Hanc compositionem, nedum Cardinalis euulgauit: verum etiam postea extra territoria nostra, & in vrbibus amplissimis degens ratificauit.

Post hæc omnia Dominus noster sanctissimus Papa, monitorium pœnale contra nos emisit, quo præcepit, hæc omnia rescindi, & in eum statum reponi, quo fuisset in vigilia Paschæ.

Nos rati sanctitatem suam male informatam, ad ipsum melius informandum, misimus aliquando, ad promouendum, * potestatem dedimus egregio vtriusque iuris doctori Laurentio de Blumenauu, consiliario nostro: sed sanctitas sua recusauit audire ipsum, iterum andientiam postulantem: tandem prouocare volentem, minis affecit, carcerem comminando sibi pro apostolis: ipsumque ad nos redire parantem, arestari fecit, hæresis suspicione ipsum innocentissime maculare volens, eo quod sanctitatem suam de facti qualitate (in qua etiam Romanus Pontifex sæpe fallitur) de mandato nostro voluit infotmare.

Demum ad nos proficiscentem persequi fecit: hodieq; nobis incertum est, an persequentium manus aufugerit, aut Insidiatoris dicti laqueos inciderit. Hoc vero certum est, quod securitas experiendi de iure, nobis & nostris in curia papali penitus adempta est, cum itaque sanctitas sua omnem spem consequendæ iustitiæ sustulerit à nobis, ideoque ad ipsum melius informandum prouocare non possimus, quia aures eius in nos obsurduerunt, & indignatio pro libitu succensa est: ideoque ad futurum Romanum Pontificem appellamus, qui de gestis antecessoris sui de iure habet cognoscere: item ad generale Concilium instituendum, vel institutum pront ex forma sanctorum & Catholicorum decretorum sacri Constantiensis Concilii, innouatis per sanctissimum Basiliense Concilium, de tempore in tempus præfinitum iure celebrari debet. Et ne quisquam putet, nos hanc nostram appellationem subterfugiendi iuris causa interposuisse: offerimus & protestamur, quod vias naturalis iuris nullo pacto volumus declinare. Et in primis, si sanctissimus Dominus noster causam nostram; in qua se suspectum reddidit notorie, alteri non suspecto velit delegare, nos illius delegati instituendi medium subire non detractabimus, vti vetustissima iuris ciuilis tradidit doctrina.

Et hoc modo sedis Apostolicæ illibata manebit auctoritas. Quia illius auctoritate, materia sola priore suspicione semota, causa terminabitur. Item, etsi sanctitas sua se putaret non esse suspectam, nos super hac * doctrina compromittere parati sumus, vt iuris canonici traditio docet. Sed & cum ipso Cardinali simili via experiri offerimus, ne quis putet translatiuam submittere constitutionem. Insuper ad ipsum eumdem Romanum pontificem, si adiungere sibi velit personas nobis non suspectas, quorum consilio causam agat, prouocamus: ipsiusque iudicium, si In vniuersali concilio præsederit, non declinamus.

*f. differentia.

Postremo quascunque vias, quibus nobis & nostræ securitas causæ prosequendæ dabitur, & suspitionis metus auferetur, in huiusmodi causæ prosecutione amplectemur. Quæ omnia si nobis denegabuntur, tandem ad vniuersum Saluatoris & Domini nostri Iesu Christi proprium *, & quicunque nostræ oppressioni misereri velit, an iustitiam inferioris etiam contra superiores in ipsum Incandescentes ament, omnesque institiæ & innocentiæ fautores appellamus & prouocamus, ac ad ipsos concurrimus, apostolosque primo, secundo & tertio instanter, instantius & instantissime petimus, si quis sit, qui dare velit, aut possit: & à te notario publico saltem testimoniales, pro nobis & subditis nostris,

Ecclesiasticis & secularibus, ac adhærentibus & fautoribus: subiicientes nos & illos interdictioni & cognitioni illorum, quos supra nominauimus: & promittentes nos iuri modo præmisso parere. Quæ si nobis denegata fuerint, Dominum æternum Iudicem, & omnis iustitiæ & innocentiæ fautores contestamur, per nos non stare, quo modo Papa est. Cuius status si humilietur, atque à suo decore ornatuque ceciderit, omnium Prælatorum statum cadere & contemni consequens est: quemadmodum si pendentis cuiusdam catenæ supremam partem quis fregerit, tota in terram corruet: ita ordo hierarchicus Ecclesiæ, velut quædam catena est: cuius si primum atque supremum caput contemptibile fiat, omnes alii contempti erunt.

PII II. PAPÆ EPISTOLA AD NORIBERGENSES, QVA GREGORIVS HEIMBVRG denunciatur excommunicatus.

An. Sylu. ep. 451.

PIVS Papa secundus, dilectis filiis, Burgimagistris & senatui oppidi Nurmberg, salutem & Apostolicam benedictionem. Saluator humani generis in hunc veniens mundum, vt ex mortalibus genitos DEI filios, & sibi ipsi in summi Patris sui regno cohæredes efficeret, vnum ex omnibus fidelibus in eum credentibus regnum constituit, idque vnam ipsius Ecclesiam nuncupauit, cuius ipse caput esset, & regnator sempiternus. Visibilem vero humanis oculis præsentiam sui per admirabilem ad patrem omnipotentem ascensum mundo subtracturus, Petrum Apostolorum principem, eiusque legitimos successores vicarios sibi cum plenitudine potestatis, ad propria gubernationem Ecclesiæ substituit, tribuens omnimodam per temporalem successionem vicariis ipsis in terris & in cælis omnia ligandi soluendique potestatem: præcipiensque districte ipsos audiri, & in eorum iussionibus permorari. Quia si qui transgressores veneno imbuti, eos non audirent, huiusmodi omnes pro exclusis à suo regno, eiectisque à sancta Ecclesia, inter ethnicos & publicanos, cum perditionis & mortis filiis voluit computari. Cum enim nullum regnum (vt ipsius domini nostri verbis didicimus) in se diuisum stare possit: quo nam modo sacrosanctum stabit Ecclesiæ regnum, si illi, qui Christi supremi Regis vicario parere contemnunt, de regni non valeant sorte depelli? Aduersus hoc inquassabile fundamentum, & Ecclesiæ firmam petram, hæresis quædam à paruo tempore citra sensum visa suboriri pullulauit: quæ sub ouium vestibus lupos rapaces intrinsecus celans, sub appellationis specie Ecclesiæ satagit vnitatem conuellere. Nam si qua Christi vnicus vicarius, canonibus sacris etiam & iuri scripto inhærendo decreuit, statuitque & seruari (vt dignum est) præcepit, calumniatores maleuoli & peruersi subterfugere iustitiam præsumentes, per ludibria friuolarum appellationum ad futurum Concilium (seu ad id, quod nusquam est, ac super CHRISTI vicarium esse aut reperiri nequit) obedientiam, quæ est de necessitate Ecclesiæ & salutis vniuersorum, improbe declinant, ac temere.

Hanc igitur Diabolico spiritu & instinctu nouitatem exortam considerantes, in totius Ecclesiæ catholicæ non tantum eneruationem, sed euersionem, in Mantuano conuentu sæpe & multum discussam, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, pluriumque aliorum præsulum & peritorum qui aderant, maturo consilio & consensu, illiusmodi appellationes damnauimus: atque ita appellantes, notariosque ac testes, & adhærentes omnes excommunicauimus, læsæque maiestatis hæreseos crimina & pœnas, eo ipso illos diffiniuimus incidisse, prout in Apostolicis literis superinde confectis plenius continetur. Cæterum his omnibus non obstantibus, quidam ex patre Diabolo mendaciorum artifice natus, Gregorius de Heimburg nomine, auaritiæ contaminatus illuuie, & superatus ardoribus, quæ est seruitus idolorum, de mense Augusti proxime præterito, à nostra solenni declaratoria sententia, qua Senis existentes, impium Sigismundum ex principibus Austriæ, ob notorium sacrilegium propter hostilem persecutionem in personam dilecti filii nostri Nicolai tit. sancti Petri ad vincula, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyteri, Cardinalis, & Episcopi Brixinensis, & rapinam bonorum ecclesiæ illius, perpetratum, iuris scripti pœnas declarauimus incurrisse, à nobis ad futurum Concilium improbam, nefariam, temerariam, seditiosam denique appellationem dictauit: & illius interpositionis per dictum Sigismundum factæ, ipse dictator in originali instrumento Florentiæ ad valuas Ecclesiæ affixo, testis inscribitur. Quod quia loquax ille, præsumptuosus & præceps, mendax atque turbulentus, temerarius, ob istud facinus excommunicatus existit, criminaque & pœnas incidit læsæ maiestatis atque hæresis, adeo vt vltra execrationem honore omni & bonis iure sit priuatus: Deuotiones vestras in Domino requirentes admonemus, huiusmodi pesti-

di pestiferum hominem pro tali excommunicato habeatis, & priuato, ab vestrisque ciuibus omnibus haberi mandetis: ipsumque non solum vitetis, sed procul eiiciatis ab oppido & dominio vestro: & bona quaecunque habet apud vos, tam mobilia, quam immobilia fisco vestro applicetis: & alia omnia faciatis, quæ contra hæreticos de iure canonico fieri mãdantur. In quo vos nobis ostendetis, exhibebitisq; catholicos (sicut plene confidimus) & Deo gratos ciues, in talẽ perniciosum Ecclesiæ Christi persecutorem vos fideles, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientes ostendendo. Nobisque in hoc eo magis deuotiones vestræ complacebunt, quanto scimus plurimum esse Deo carum, eo Ecclesiæ suæ perutile, ac in primis necessarium, quod profugus iste pestiferq; sacrorum contemptor, ab omni expellatur conseruatione & consortio Christianorum. Facite nobis, quid egeritis, per literas vestras describatur. Datum Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die XVIII. octobris. M. CCCC. LX. pontificatus nostri anno tertio.

GREGORII HEIMBVRCH APPELLATIO A PAPA VARIIS modis ad Concilium futurum: simulque responsio ad crimina sibi modo obiecta.

V*IS consilii expers mole ruit sua. Vim temperatam in sublime prouehit Deus.* Papa Pius iam pridem per breue Apostolicum non testatum, sed annulo piscatoris obsignatum, fertur excommunicasse Gregorium Heimburg, nunquam euocatum, contra legem Dei qui damnaturus protoplastum præuaricatorem, præmisit vocationem dicens: *Adam vbi es?* Similiter & Cain, fraterno adhuc sanguine madentem, interrogans dixit: *Vbi est Abel frater tuus?* Sodomorum quoque flagitia, antequam sulphuris exureret igne: *Descendam*, inquit, *& videbo, an clamorem, qui ad me peruenit, opere compleuerint.* Papa vero Pius, vi sola fretus, omni consilio neglecto, quam tenuẽ * telam orsus, quam debilem texit rationem quæso videte. *Saluator* (inquit) *noster Petrum Apostolorum principem ad gubernationem Ecclesiæ substituit.* *al. temere

Quis ignorat omnibus Apostolis Iesu esse præceptum, vt eant in orbem prædicaturi fidem, baptismum & salutem? Quis nescit passim omnibus esse promissum, ligatum esse in cœlis, quod ipsi ligarent in terris: & solutum esse, quod soluerent? sed quod Cephæ singulariter dictum est, *Tibi dabo, &c.*

Hoc ait Hieronymus, esse factum, vt schismatis tolleretur occasio, & Ambrosius in Pastorali suo dicit, quod nedum Petro trina rogatione interrogato, an amaret? ac terna responsione subsequente, amare se, teste ipso interrogatore Iesu, traditas sibi esse claues, sed & omnibus Apostolis vna contraditas.

Apostoli quoque post ascensionem Domini conuenisse, ac Petrum sibi principem constituisse, & Antiochiæ in cathedram collocasse referuntur: nihil tamen de potestate vniuersis Apostolis à Saluatore data, & ipsorum omnium vniuersali missione diminuerunt. Ergo & hodie Catholica exorat Ecclesia, sese per Apostolos ipsos continua protectione custodiri, quos Saluator ipse vicarios tanti operis constituit præesse pastores.

Horum legitimos successores constat esse vniuersalia Concilia, Christianæ fidei firmamenta, quæ Pontificum actiones pro tempore saluberrimis doctrinis instruxerunt, errores emendarunt. De quibus summus ille Pontifex Gregorius scribit: *Quisquis illa destruere tentauerit, seipsum destruit.* Sed quorsum hæc? Eo certe pertingunt, vt conuellatur illa superstitio, in qua Papa Pius factionibus Cardinalis Cusani astruit, Consilium supra Papam non esse, dum dicit (vt eius verbis vtar) *ad futurum concilium, quod supra Christi vicarium esse nequit.*

Videte ergo, quam vim omnis consilii exsortem Papa inserre tentauit. Nam si omnes Apostoli missi sunt à Domino Iesu, dicente illis, *Ite in orbem, &c. Quodcunque ligaueritis*, &c. quos constat conciliariter postea esse congregatos, ac ipsum Cephen in messem Domini misisse: quis dubitat, Concilia sacra vicem Christi gerere, quæ & cœtui Apostolico successisse comprobantur? siquidem Orbis maior est Vrbe. Subdit Papa Pius, *Rem illam in conuentu Mantuano sæpe & multum esse discussam*: quasi concilium habuerit procerum, vti sacræ leges iubent in rebus nouis constituendis: quas tamen pro nudo libitu plus euomuit, quam edixit. Profecto siquidem ipse conuentum Mantuanum

nuncupat conuentum Regalium & Principalium oratorum, illuc transmissorum, in illo certe nihil de iis ne cogitatum quidem extat.

Dicitur autem *Papa Pius cum Cardinalibus suis ita decreuisse*. Cur hoc? Nisi quia voluit Papa ipse abuti potestate sua, talliam * imponendo, & sub velamento militaris expeditionis in Turcam instaurandæ, facultates Germaniæ illius, quæ est inter Coloniam Agrippinam & Austriam, ac rursus inter Daciam & Alpes, quæ Germaniam ab Italia discriminant, medullitus exhaurire. Nam ex illis solis finibus oratores Mantuæ ad tractandum conuenere. Illi quippe soli videbantur apti Papæ, quos luderet: Brabantia, Hollandia, Gelria, cum circumiacentibus reclamarunt, clam illis quos supra nominaui. Vtcunque res acta sit, nullus illorum interfuit tractatibus nostris, ergo vim suam exsortem esse voluit à sensu illorum, quorum æra concupiuit. Hinc profecto non inepte, nec supine, Papa ipse negatis sibi pecuniis, quas solas ardebat, suam ratus lædi maiestatem, vim astu conceptam, totius Concilii expertem adhibuit. ac imprimis suam dimensus potestatem, simul & Imperatoris nostri splendorem ante oculos ponens, putauit neminem resistere posse, vel audere, conatibus eorum.

* i. tributis.

Veruntamen suam potestatem stupendo, quæ latior est quam hodie sit Imperii gloria Romani (quæ quondam Caucasi montis limite coartata, dehinc fracto Caucasi limite per totum orbem vires suas terra marique exporrexit: nunc autem Augustorum desidia angusto limite cingitur) nihil profecto suis machinationibus in hisce partibus, quas Imperialis tituli splendor illustrat, obstare posse rebatur, nisi fortasse totius Orbis Christiani conuentus cieretur, quod vniuersale Concilium nuncupamus.

Hanc sanctissimam Christianorum conuentionem, libertatis alumnam, Papa velut Iliacam horrens passionem, illam præuenire credens, vanissimo decreto, antequam nasceretur, condemnauit, sed condemnando potius indicauit. Cum enim sedulo vetat, profecto magis timere deprehenditur. Nam quod veteri silentio restinxit litura, hoc totum inuida damnatio viuificauit: non aliter quam qui latentes vires calcis, aquæ rigentis & gelidæ superfusione obruere cupiens, inuitus ac nolens exuscitauit.

Prudentius Solon ille Atheniensis, legibus ordinatissime compositis, interrogatus, *Cur nihil seuerius in parricidas statuisset, qui tamen sicariis longe immaniores essent?* respondisse fertur: *Ideo se reticuisse, ne vetando admonuisse videretur.* Hunc locum Prælati capessite, qui libertatis vestræ certissimum est refugium, dignitatisque firmamentum, infirmos rumpite casses & inanes laqueos dissipate, qui scholasticis datis operam disciplinis. Sæculi vero Principes, & viri militares, ad bellaque doctiores, quibus est disciplina, si quando proficiscimini, editiora loca hostibus intercipere, hunc eminentissimum locum Vniuersalis Concilii quæso ante capite, vnde vobis sit prospectus liberior, fortior & intentior propugnatio, tutelaque securior. Quod si Papa hoc tale tantumque asylum interceperit, hoc roboris vallum fortasse demolitus fuerit seu obruerit, antequam emineat seu oriatur, vos abiecto clypeo exarmati tandem, precii venalitate, hoc est tributorum pensitatione, animas vestras cogemini redimere: pecuniaque vestra, sub velamento militaris expeditionis aduersus Turcas instaurandæ in damnatum & scelestum vsum connettetur, scilicet in subsidium Fernandi, ex damnato complexu quondam Alfonsi regis Aragonum, conniti contra Renatum regni Siciliæ hæredem legitimum, & inclytum Ioannem Calabriæ Principem, Christianæ nobilitatis ac militaris gloriæ decus & ornamentum & exemplar imitabile. Et idcirco dicit Papa, *Gregorium Heimburch ex diabolo natum*: quia non ex damnato coitu, sed legitimo coniugio progenitus: quorum osor est Papa, fautor bastardorum, pro quibus longissimam, & fere quasi trium horarum prolixam fecit orationem, dum Fernandi Basthardi laudes Mantuæ personaret.

Quod vero subdit Papa, *Gregorium Heimburch auarum, mendacem, & turbulentum* nuncupando, benedictis si certaret bona audiret: sed cum certet maledictis, alium quærat qui respondeat. Ego ex illo grege non sum, quippe cui facultates pro meritis minime respondent, qui plura suffragia liberaliter impen-

impendi, quam honoraria susceperim: & libertatis amator plus semper fui quam blanditiarum, quæ mendaciis & auaritiæ minime conuenire possunt: sed ipse aliquando audiet, quod gesserit, qualem vitam egerit. Et quid apud Cumas. Sed reprimo me, pergens ad illius decreti vanitatem, in quo vetantur oppressi, vel opprimendi, ad Concilium prouocare, *quod non est, & quod* (vt ait,) *supra papam esse nequit.* Iam supra ostensum est cœtum Apostolicum fuisse supra Petrum: & nunc affirmo, quod sicut ad sedem Apostolicam vacantem appellari potest, sic ad Concilium quod nondum est congregatum, rite appellatur. Quia potestas Ecclesiæ immortalis est, quemadmodum ipsa Ecclesia: quæ etsi nunc dispersa est, aliquando habet congregari: & hoc nunc maxime opus esse, nemo dubitat, quia calamitates Ecclesiæ intelligit & cognoscit: cuius si se Papa partem esse fateatur, se vtique minorem illa fateri necesse est: siquidem Orbis est maior Vrbe. Papa autem hoc verando, quid aliud agit, quamque causatur aduersus nos, quod eius imperium truculentissimum non sustinemus: quod facultates nostras, tam nostro quam maiorum nostrorum sudore & sanguine partas in suas delicias effundere negamus: velut ille, qui ex vulneribus à se inflictis recreatum accusauit, quod telum parcius corpore suscepisset. Hoc dominicum in seruos extat imperium, quod in nos exercere cupit. Hoc est seruile seruitium, quod à nobis exigit: non filialis reuerentia, quibus certe nec peculium relinquere curat. Nemo sane mentis hoc non percipit, nullus emunctæ naris homo non olfacit, quorsum tendat hæc tam grauis exactio.

Quod vero me *loquacem* facit, vir omni picâ dicacior, quid dixerim, nisi Horatii verbo respondisse velim, dicentis: *Ignoras te, an ignotum dare nobis verba putas? Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis, cur in aliorum vitiis tam cernis acutum, quam aut aquila, aut serpens Epidaurius? hinc tibi contra venit, inquirant vitia vt tua rursus & illi.* Fateor quippe, me ventositati verborum pro tempore operam dedisse, at non ita, vt ciuilis & Canonicæ traditionis præcepta contempserim: quæ ille ne vnquam quidem olfecit, nuda verbositate contentus. Porro si quod tale vitium apud me deprehendit, inepte tamen id ipsum mihi exprobrauit, quo ipse potissimum turget. Mihi satis est, didicisse ciuiles sententias: & quicquid præcipuum habet ratio & industria, & quidquid sacra tradunt vtriusque iuris instituta, hisce literis & floribus exornare posse: & in illo grege me esse profiteor. Ipse in numero sit illorum, qui putant hæc omnia vi & artificio Rhetorum contineri. Ergo si Papa ob id facinus me excommunicatum dicit, quis erit eiectior ipso, qui præter verbositatem nihil habet in se virtutis? Subdit, *& læsæ maiestatis crimine me irretitum:* Credo eum culicibus & muscis has leges edidisse, aut animalibus quæ in tabidis corporibus nasci solent: vti araneatum telas in occursum fragiles, legis consilij exsortis æquauit: quas si culex, aut quod imbecillius animantium inciderit, euoluere se nescit: si quid autem validiorum animantium incurrerit, penetrat atque disrumpit. Neque enim rete ficedulis aut coturnicibus contextum, aptum est vincire vulturem vel aquilam. Irretiat ipse Reatinos suos, & eos quos seruili metu constrictos habet: mecum erit (Deo duce) libertas Diogenis & Catonis. Nec satiatus est Papa conuiciis vulgaribus: quin etiam *Hæreticum* me audeat nuncupare. Siquidem hæresim voluit sectam vel sententiam nuncupare, vt Cicero noster Catonem recte appellat: hæreticus sum ego, qui aio; *Concilium orbis Christiani fore supra Papam:* hæreticus est Papa, qui contrariam sectam fouet. Videte quod nihil grauius in eum dico, qui tamen abiecta rationis & concilii moderatione, cuncta in me pro libitu iussit scribi. Postremo nec adhuc satiatus Papa conuiciis, *mandat bona mea confiscari:* quæ vtinam tanta essent, quod rapacibus viris hiatum ponere possent. Ego inter bonos conuersari volo, qui virtutes meas opibus suis foueant, & pluris faciant suffragia mea, quam locupletiuam, quam ex mea ruina sperare possent. Maiori etiam vtentur consilio, quam Papa fretus est in procacitate sua. Pollicetur tandem eis Papa, qui res meas inuaserint, *Catholicorum hominum operas impendisse.* Maxime ridiculosum esset hoc verbum, nisi ipsius Papæ ineptia iam antea vobis comprobata esset; dum ipse incestuosos complexus, & vitia honestati publicæ inimica, Mantuæ tam copiose & loquaciter personauit.

Expugnatis tunc aranearum telis, & infirmorum retium vinculis nodisque dissolutis, ad remedium morbi introducti, quo aduersus superiorem truculentiam & amarissimas leges se tuetur innocentia, stylum conuertere depropero. Et in primis plane constat, semper & vbique ab inferiore ad superiorem rite prouocari. Nemo enim tam

obtusi cordis est, qui non in seipso periculum fecerit, à sensualitatis fragilitate ad intellectualis potentiæ discursum esse prouocandum. Sed & qui morbo aut vitio animi tenetur, vt nesciat cernere verum, si lapsus fuerit in vitium, defecato tandem animo ad se rediens, ad animum irâ, odio, gratiaque vacuum prouocat, quo certius de rebus dubiis consultet atque decernat, & vim suam grauitate consilij moderetur. Ideo laudata est illa mulier, quæ à temulento Rege Philippo, ad eundem sobrium pronocauit. Sit ergo mihi gradus primus, ab irato Papa, qui me lacessit, ad eundem mitem factum appellare: & ab oratore topico ad eundem, si ventositate abdicata, si Musis relegatis, ad sacras leges se conuerterit: vbi dis. et; *Neminem indemnatum rebus aut fama spoliare, nec quenquam inauditum condemnare.* Deinde quia scriptum est, *Papam omnes iudicare, ipsum autem à nemine iudicandum:* quod vt ego fateor verum, quantum attinet ad sedis ipsius & Papalis potestatis plenitudinem: sed non ita, vt sub inimico & suspecto iudice quisquam cogatur famam aut res suas decertare. Ad eundem itaque prouoco, si se iuxta boni viri arbitrium astrinxerit iudicaturum. Et is sit appellationis meæ gradus secundus. Si vero causam delegare malit viro non suspecto, rursus ad eundem Papam, seu quem deliget, prouoco & appello, & hunc tertium appellationis meæ modum offero, meque tali iudicio sisto. Et in summa, Papali cognitioni ea lege me submitto, si suspicionis causa tollatur è medio. Et hic quartus ordo, omnem tollit tergiuersationis notam, quam mihi iniicere possit Cusana procacitas, cuius ductu hæc omnia diriguntur. Quæ omnia, si Papa contempserit, quid restat, nisi ad vniuersalem Ecclesiam prouocare, prout à Senatu ad Populum Romanum sæpe reperimus appellatum? Nec obiiciat mihi Papa, *Ecclesiam non esse congregatam:* quoniam id ipsum factionibus suis impeditur & disturbatur. Apud me nulla mora, culpa nusquam, cum non per me, sed per ipsum stet, quo minus fiat. Si quis enim in ius vocatum vi eximat, contumaciam remouet citato, sed omne vitium & crimen in se transfert. Papa metum intulit mihi, ipse sibi iustitiam indixit: qui se conuiciis suis aduersus me suspectum reddidit, qui se sapientis arbitrio astringere declinauit. De suspicione experiri recusat, nec iudicem suspicione carentem delegare dignatur: qui que Vniuersale Concilium conciere negat, hic si aduersum me quicquam attentauerit, aduersus ipsum pronoco, gradatim atque alternatim, vt præmisi: & testimonium eius rei postulo: & de metu iusto protestor coram vicinis. Quo cessante, prosequor, si opus erit, & opportunitas concedatur, prout iuris publici ratio poscit saluo iure addendi; omnibusque remediis, moribus & lege introductis.

DE LEODIENSIVM DISSIDIO CVM EPISCOPO SVO LVDOVICO, ET DE CIVITATIS LEODII EXCIDIO LAMENTABILI, NARRATIO HISTORICA, ANNO MCCCCLXVIII.

IACOBI PICCOLOMINEI CARDINALIS PAPIENsis, Commentariorum eius libro IIII.

DVM in hoc statu res Italæ agerent, lachrimabile interim nuncium Romam affertur, quo animi omnium non mediocriter sunt contristati. Significatum est enim ciuitatem Leodiensem magnitudine atque opibus claram, quæ in omni casu Ecclesiæ fidem Romanæ sedis erat secuta, ferro atque igni ad internecionem deletam, nulla ætatis, sexus, vel sacrorum habita ratione. Eam vero cladem vnico Caroli Burgundorum Ducis, & Ludouici Gallorum Regis impetu irrogatam, qui ad tantum facinus animos & arma iunxissent. Eam ego non abre censui quarto huic libro mandandam, quo nostris Pontificibus esse documento possit, quantum seculi Principibus oporteat credi, quantumque adhiberi curæ conueniat, ne ij pastores plebibus dentur, quorum vel ætate, vel ambitione, pro pane lapis, & pro ouo scorpius (iuxta verbum Domini) offeratur.

Igitur sedente nuper Calisto tertio, petebat Philippus Caroli pater, vt Ludouicus qui in Borboniorum familia genitus erat ex filia, Leodiensi præficeretur Ecclesiæ, quam Ioannes annorum iam multorum Præsul, missis ad Pontificem documentis parabat dimittere. *Ludouicus Borbonius.* Sed ea res cum propter iuuenilem ætatem, quæ vigesimum nondum annum attigerat, pontificiis legibus esset contraria, Calisto parũ & Patribus probatur; videbanturque vno consilio omnes non assensuri, nisi maiores causæ ad impetrandam rem afferrẽtur. Erat eodem tempore præcipuum Pontifici studium parandæ classis in Turcos, quæ ad redimendam Constantinopolin duceretur; miseratque propterea in omnem Italiæ partem sacerdotes, quæstores, qui futuri operis prædicatione condonationibusque peccatorum, eiuscemodi subsidia compararent. Ad ripam quoque Tyberis Vaticano proximam comportari materiam, & triremes fabricari sine intermissione curabat, nulla de re alia vel loquens gratius, vel audiens. Id vero studium cum ad Philippum significationibus multis esset perlatum, senili & ipse obsequens animo, quod iure de Ludouico negatum erat, promissis artificiosis aggreditur. Spondet si impleatur quod cupit, missurum se terra & mari grandia ad conceptum opus subsidia, quæ & facilia sibi futura essent, & magnopere conatum Ecclesiæ adiutura. Totam hanc sponsionem ea dictorum scriptorumque constantia firmat, vt nil minus iam putaretur, quam non facturum illum quod tam asseueranter aiebat. Credidit senex Calistus primum, explendo desiderio intentus; mox etiam in eandem sententiam traductis Patribus, Philippo est obsecutus: ciuitatisq; tam populosæ administrationem iuueni credidit munerũ Ecclesiæ omnino experti, æstimans annorum paucorum iacturam emolumento tanti boni compensari æquo animo posse. Sed accidit diuino iudicio, vt malo inchoata initio calamitosum mox exitũ caperent. Nã neq; tantarum promissionem fructus perceptus est, & fundamenta sunt posita totius quæ superinducta est cladis. Hunc ergo pastorẽ plebs illa, etsi longe inferiorẽ priore suo annis meritisq; videbat, gratiã tamẽ Ducis secuta, acquieuerat facto, sperans mox vt per ætatẽ licuisset, sumpturũ sacra Ludouicum, atq; eorum Antistitem pleno ciuitatis imperio præfuturum. Aliquamdiu igitur in hunc modũ sine dissensione processit res, cũ tamen Ludouicus fortuna suorum clarior, Leodiensiũ legib⁹, quas ante eum seruarant ceteri, aduersaretur sæpe, & ab Ecclesia errans lasciuiorẽ vitam tanto indignam sacerdotio ageret. Procedentibus annis, idoneus iam ad consecrationẽ factus, ad eam peragendam, celebrandam, vnanimi omnium voluntate est postulatus. Quod ille, siue ꝙ à religione adhuc esset auersus, siue quod à suis eã necessitatẽ imponi grauate acciperet, cũ contumacius pernegasset, oriri inter eas apertæ contentiones sunt cœptæ; atque ita indies adauctæ, vt minus iam naturâ elatus populus se vereri eius dignitatẽ, timereque iurisdictionem inciperet. Verebantur ne sacrorum dilatio eo traheretur consilio, vt secularis administrationis inducta consuetudine, Episcopum suum dedisceret ciuitas.

ciuitas, vicinique Ducis paulatim subiret imperia, quam illi rem morte quouis grauiorem putabant. Conflictantibus in hunc modum Episcopo & plebe, crescebat indies aduersus Ecclesiam rebellio; iamque ministris eius potestates quædam ademptæ erant, quæ nullis denunciationibus reduci in locum pristinum poterant. Itaque Philippus, qui natura vehemens erat, superarique genus suum ciuili contentione dolebat, magnis precibus à Pontifice petit, vt dignitatem impugnatæ Ecclesiæ adimi per subditorum violentiã non sinat; sed temeritatem populi superbientis cẽsurarum irrogatione contineat. Quod ille cum Leodiensi sedi & communi aliorum dedisset exemplo; non multo post contempta etiam Romani patris potestate, ciuitati & agro sacris est interdictum; inuocatusque ad præsidium per iudices Dux bellum Leodiensibus intulit. Pugna autem non longè à muris commissa, occisis quamplurimis, reliqui in fugam conuersi sunt, ac ciuitas eodem impetu capta. Quæ vt ad nouam posthac contumaciam calamitatum continuatione languidior fieret, dirui in circuitu muros iussit, tributumque imperauit, quantum redimendis comparati exercitus stipendiis satis suo iudicio videretur: quodque omnibus acerbius habitum est, eos qui per ætatem ferre arma iam poterant, vno edicto in exilium expulit, paucis quibusdam ad rei familiaris custodiam cum muliebri sexu intus relictis. Hac tanta clade Romam perlata, miseratus Pontifex Ecclesiæ plebisque fortunam, legatum ex referendariorum ordine proficisci illuc iussit, qui & obtemperari Ludouico episcopo, & dissidentes animos suo interuentu conciliari curaret, reducendis quoque exulibus, leuandisque tributis quam posset operam penderet. Erat is Honofrius Tricaricensis præsul, homo Romanus in familia locupleti, quæ S. crucis dicitur, natus. Ad hunc igitur, cum Agrippinam Coloniam maturato itinere peruenisset, Leodiensis legatio aduentus huius præscia accessit, summis obsecrationibus petens, vt quanto posset celerius Leodium properaret, reliquiasque dispulsæ plebis redditis sacris consolaretur. Quorum ille desideriis obsecutus ad oppidum Aquisgranense processit, millia passuum viginti à Leodio positum. Ibi dierum nonnullorum morâ cognoscendum putauit, quo animo Præsul & populus ad suscipienda monita Romani Pontificis esset. Eos vt sentire idem, & in omnia paratos cognouit, itinere continuato à quarto milliario, præsulem, clerumque, & magistratus vrbanos obuios habuit, singulosque iureiurando adigens parituros decretis quęcunque ipse tulisset, pœnas Apostolicas sustulit; benedicensque populo summa omnium exultatione ciuitatem ingressus est. Cumque is dies vigiliarum esset Apostolorum Petri & Pauli, ad ædem cathedralem procedens, solenne sacrum vespertinum cantauit, assistente plebe, quæ vt in paucitate frequens ad visendum conuenerat. Postridie quoque Ludouicus ipse, qui monitu legati consecrationem Episcopalem iam acceperat, primis suis missarum solennibus est operatus, Dominicumque Sacramentum tota vrbe, legato & populo prosequente, manibus suis circumtulit. Erant gaudiorum plena omnia, respirareque tum primum ex longa fatigatione miseri videbantur, dissensionem omnẽ initio hoc sublatam putantes. Id modo supererat, vt exulum quoque & tributorum sua ratio haberetur, à modoque ciuitatis mœnibus parceretur, quæ Ducis imperio sine intermissione deiiciebantur. Postremo vt leges patriæ redderentur, sine quibus nil quietis habituta reliqua putabantur. Igitur horum causa ad Carolum filium, defuncto interim patre, profectus legatus est: sed in tempora incidit, quæ rebus agendis multum erant contraria. Ducebat ille per eos dies vxorem Britannorum Regis filiam, minusque diligenter propter nuptiarum solennia alienum quicquam intelligere poterat. His vero absolutis, cum etiam tantum audisset legatum, nil ob eam causam certum decreuit, quod bellum aduersus Regem Gallorum gerens sociis Britonibus in auxilium properabat, quos magnis copijs premi nunciabatur. Id tantum de postulatis Legato concessit, vt cum Præsule & populo quæ viderentur componeret, conuentaque referret ad se, confirmanda decreto suo, vel respuenda. Hac promissione Tricaricensis reuersus, tractare de omnibus cum Præsule & exulibus cœpit, sperans conditionem se aliquam inuenturum, qua semianimem populum suscitare, quietemque statuere suspensis animis posset. Sed dum in his sine intermissione laborat, episcopus moræ impatiens, suas iuueniles cupiditates secutus, ad propinquum oppidum suæ ditionis Traiectum secessit. Cuius rei occasione, simul quod diuturnius inter Regem & Ducem futurum bellum iudicabatur, plurimi exulum qui in proximas siluas ex prælio aufugerant, ad numerum quinque millia, resistente nemine Leodium rediere; quos statim & reliqui sunt consecuti, inermes ac nudi, syluestribus tantum truncis, & fundis lapidibusque armati. Reditus huius populari quidem multitudini id consilium fuit, vt Clerum omnem, cuius nomine tanta mala ae-

Onufrius Episc. Tricar. legatus.

ia acciderant, vno impetu spoliarent; grauioribus autem paucis, & pœnitentiæ significatione reditū sibi in patriam, pacemq; deposcerent. Itaq; horū suasu ad legatū vna voluntate oēs accedunt, multa per nouitatē facti timentem, orantq; vt se deprecatore iā tandē vitæ eorum misereatur Episcopus, plebemq; dispersam, ac bestiarum more in latibulis agentē perire in syluis fame, creditasq; animas vna cū corporibus interire nō sinat, sibi quidem id animi esse, vt illius subsint imperio, ac tanq̃ ministrum Dei dominumq; ciuitatis accipiant: Porro vt opificiis intenti in sudore vultus panem quærant, & quotidianis obsequiis famulentur. Hortatur quoq; vt supremas has preces miseræ plebis non negligat, q̃ eo calamitatis adductā intelligant, vt si se contemptam nunc videat, timendum sit ne ciuitatem & clerum, factaque & se insuper ipsam vna impietate inuoluat. His auditis Legatus miserans multitudinis faciem, quæ vestitu in siluis disciſſo, capillorumque & barbarū promissione syluestrium hominum instar habebat, omnes in forum ad concionem vocatos benignis verbis alloquitur. Docet quanto in honore haberi episcopos velit Ecclesia, quid in contemnentes sacræ leges decernant. Illos quidem in patrem hunc suū paulo contumaciores fuisse, diutiusque quam par videretur in contentionibus perstitisse. Quam ob causam coactus ille sit auunculi Ducis auxilium implorare. Magno eos victos prælio tulisse conditiones quæ imperari victis à victoribus soleant. Missum se à Pontifice ad consolandū populum, & subleuanda onera esse, fecisseq; in eā diem quæ tulerint vires. Reddita iam ciuitati sacra, ad consecrationem Ludouicum inductum, cuius dilatæ causa tanta mala accidissent, ad tollenda reliqua se etiam ad Ducē profectum esse, facultatemque tractandorum omnium accepisse. Opus hoc totum bona spe inchoatū, sed vereri ne hic eorum repentinus ad vrbem accessus, successum suis laboribus adimat. Proinde deponant q̃ primum arma, quietiq; rerum exitum prǽstolentur: cogitent vero si tumultuari pergant, quid episcopo in eos, & quid sibi, & quid Duci futurum indignationis merito sit, qui prælio pulsos mutiisq; nudatos, tanta in se audere nunc videat. Ipsum quidem, nisi monitis pareant, abiturum illico ciuitate, nunciaturumque Pontifici, quantum obstinationis apud eos inuenerit, ad quorum salutem procurandam sit missus. Ad has eius exhortationes cum respondisset quidā, necessitate impulsam multitudinem, quod viuere in syluis nō posset, domum reuersam; Duciq; & episcopo, quæcunq; in se essent, paratam præstare: pati autem non posse alienis quam Ecclesiæ dominis ciuitatem subesse, mortemque (si ita opus sit) huius vnius rei causa, intrepide adituram. Legatus eos iterum cōsolatus, vt disceptationibus in tanto periculo finem faceret, magna voce quæ à tota concione exaudiri posset, postulauit, *An parati essent positis armis suis & episcopi imperiis, vt ante promiserant, auscultare.* Ad quam vocem multitudo omnis, diuturno miseriarum tædio in questus & lachrymas cōmota, prouensis ad eum manibus pacē & misericordiā acclamabat, precans identidem, vt conciliarentur tandem Episcopo, & in patria esse cum parentibus & liberis liceret, ne laniati à feris passim per siluas, impio mortis genere necarentur: arma quæ retinendæ vitæ causa sumpsissent, quam primum iusserit, posituros. Id vero eum ad eius imperium statim fecissent, legatusque propterea salutem eorum curæ sibi futuram dixisset, quieuere paulum omnia; ciuitasque ab impetu furentis populi est conseruata, externis post paulo cladibus occasura. Igitur Legatus assumptis secum principibus multitudinis huius, Traiectum se ad Episcopum confert, & causam miserorum, quam maximis potest, precibus agit: Iamque dierum nonnullorum diligentia rem eo redegerat, vt reconciliatus Ludouicus ad oppidum Tungram, quod inter Leodinm Traiectumque medium est, secum accederet, indeque repetendam ciuitatem statueret. Conuenerat autem vt turba omnis pœnitentiæ significandæ causa, effusa obuiam inermis & supplex à transeunte misericordiam precaretur: illi vero liceret, quāto apparatu bellico vellet, ciuitatem intrare, dominatumque in se omnes suscipere, & sua voluntate omnibus moderari. Ea dum ad certam designatam diem perfici debent, Dux interim, qui accepto tam audacis motus nuncio vehementer erat commotus, ad Episcopū scribit, vt tractatum omnem, quicunq; cum Leodiensibus haberetur, abrumperet, seq; vltorem propediē expectaret, atque vt sine periculo fieri id posset, quatuor millia delectorum militum eius præsidio mittit. Erat Duci iam pene explorata spes constituendæ cum Rege pacis, quæ cum sociis Britonibus iam constituta, quorum causa bellum susceptum erat, faciliorem suam videbatur efficere. His ergo intellectis Ludouicus, quod in potestate Caroli esset, dicto obsequitur, cunctaque dissoluens, præsidio quod erat missum, eodem loco se continet, maiorum copiarum aduentum operiens. Id ergo conspicati Leodienses, quorum in vtramque partem, & ad humilitatē, & ad contumaciam vehemens

mens erat natura, aliam (vt in desperatione rerum fit) salutis rationem adorti, proxima nocte, armata duorum millium manu Tungram maximo silentio accedunt, oppidumque ingressi, quod in recenti Ducis victoria deiectis muris aditus per ruinas habebat, eodem silentio ad episcopum penetrant: suamque primum, tum aliorum, qui secum erant domos circumsistentes, impetum in præsidiarios faciunt, nudosque & re subita perturbatos facile opprimunt: si qui effugere in tumultu casu aliquo poterant, ij contendebant Traiectum, erantque clamoribus & gemitu morientium omnia perturbata. Episcopus vero suorumque nonnulli, qui ad intimam custodiam excubabant, perfosso statim coniunctæ domus pariete, in qua diuertebat Legatus, intra cubiculum eius refugerant, fortunamque aliorum pauidi expectabant. At Legatus, qui ab initio tumultus inermis in vicum erat progressus, cognitis statim Leodiensibus, duces eorum qui cæde fugientium bacchabantur, vocari ad se multis suasionibus contendebat, casuque peranxius erat. Eos tandem venientes cum lachrymis rogat, *Quamnam ob causam eo miseri accessissent, atque inter deprecatæ pacis tractatus tantum nunc scelus admitterent.* Illi vt erant madentes sanguine, & exitu adhuc rerum suspensi, perturbata voce respondent, quod ad Episcopum tanta viderint missa præsidia, vltionemque suam sint veriti, illuc eos venisse mala consilia præuenturos, ne interim obtentu impendendæ veniæ ciuitati exitium pararetur: petere id quod ad salutem reliquum arbitrarentur, vt ipse cum Episcopo eo ex loco Leodium properent, quoniam & reuereri vtrumque, dominumque ciuitatis Ludouicum statuere certum sit omnibus. Id ni fiat, propositum multitudini esse, eos atque oppidum vno eius noctis incendio absumere. Legatus instantem necessitatem cognoscens, quod animos ad ea quæ minitarētur, incensos videret, accepta fide ne quem vltra occiderent, de accessu ad ciuitatem agere cum Episcopo cœpit. Quo statim (vt in tanto periculo necessarium erat) in sententiam traducto, nullo tumultu ambo Leodium rediere, comitante multitudine, non quæ vicisset, sed quasi quæ dominos suos ex aliorum captiuitate per vim receptos domum reduceret. Lætabantur omnes, & tota Leodiensis Ecclesia restituto Præsule erat in gaudio. Ii quoque qui in Tungra superfuerant cædi, libertati pristinæ reddebantur, cum honoribusque remittebantur ad suos. In iis erat dux præsidii paulo ante ad Episcopum missi, quem in latebris adinuentum, vt ad Carolum proficisceretur, veniamque & pacem multitudini oraret, magnis obtestationibus induxerunt. Dux vero qui nondum his acceptis, ad vltionem nihilominus tumultuosi reditus properabat, audita etiam Tungrensi audacia, nullo furori concesso spatio, pacem illico cum Rege constituit, impetrata conditione, vt præsentia sua atque exercitu conatum hunc adiuuaret. Itaque ambo in Leodiensem ciuitatem mouentes, à milliario vigesimo consti.tere, præmissis tribus millibus Burgundorum, qui vrbi appropinquantes duces cum reliquis copiis expectarent. Leodienses tanto hominum numero ad se iri videntes, quantum vix Gallia reliquum per id tempus in armis habebat, necessario vel moriendum etiam, vel relinquendam excidio patriam cognoscebant. Itaque vt eorum erat in magnis rebus ferociā, ratione aliquando parum expensa, ad extrema perferenda se firmant: Tungrensemque fortunam sperantes, adoriri noctu propinquos Burgundos instituunt, quos non totis octo millibus passuum abesse constabat. Itaque de secunda vigilia populariter egressi, magnis animis in eos tendebant: illi vero proximo ad Tuugram casu admoniti, vigiles in armis agebant; protinusque cognito per exploratores consilio, progressi obuiam prælium acerrimum commisere, quod ad lucem vsque magna hominum cæde productum est: tandem Leodienses coacti sunt cedere. In eo certamine ceciderunt Burgundorum permulti, in ijs fortissimus quisque ac nobilissimus: sed ex Leodiensibus longe plures, quod noctis itinere fatigati, minusque armati iniquâ pugna erant congressi. Quæ res ciuitatem omnem, alioquin malis fessam, maxime consternauit: cum & luctibus passim replerentur omnia, & orta luce miserando spectaculo referri humeris patres, fratres, & filij exanimes manante adhuc sanguine viderentur. His tantis malis confusus Legatus, ac plane iam inops consilii, quod vnum ad deprecandam vitam reliquum erat, conuocato iterum ad concionem populo, in conspectu omnium lachrymans; *Videtis,* inquit, *ciues fortunam vestram ferocibus consiliis non mea culpa ad supremum adductam, Imminet propinquum exitium, iratus est Dux, & Duci adiunctus Rex potentissimus ad vos ambo instructo exercitu properant, vrgens necessitas longam orationem non poscit. Audite filii, vt extremam vobis quam possum, pietatem impendam, paratus sum (si ita opportunum putatis) ad Ducem nunc proficisci, mecumque Episcopum ducere, obuiis ambo exercitus, atque humi strati misericordiam lachrymis nostris precabimur. Cum personam ego feram Pontificis, ille Regi Ducique iunctus sit sanguine*

guine, inueniemus forsan, quod respirandi spatium praebeat, nam imperandi nunc interminandique tempus non est, precū esse redemptionem oportet, legitima de vobis meo & vestro nomine repromittā omnia. Si placet hac ratio, actutum ibimus; sin praesentior apud vos alia est, illam monstrate. Vobiscū, & sine vobis eundem casum parati sumus subire. Cum haec profectio fletibus omnium & vociferationibus probaretur, ad declarandam insuper poenitentiam ciuitatis adiiciuntur primarij ciues, summum eo tempore magistratum gerentes; qui vna euntes imperata Ducis suscipiant, deque reliquorum fide testimonium ferant. Itaque hora diei iam decima profecti omnes ad tertiam noctis, non sine crebris vitae periculis, ad primas stationes hostium peruenere. Quibus statim praefecti duo obuiam facti, quorum alter erat Praeses Burgundiae, alter sororis episcopi vir, intellecta vix causa vetuerunt eos vlterius progredi, ac statim in custodiam Praesidis legatus, episcopus in affinis sui tabernaculum adductus est, magistratus vero omnis in vincula coniectus. Inter haec congregato Ducis consilio, cum hora lapsa iam esset ad eum omnes deducuntur, quamque ob causam id noctis venissent requirunt. Dicere pro omnibus orsus legatus, quanta verborum & vocis demissione misericordia potuit, placare conatus est iracundiam Ducis, & veniam miseris impetrare, identidem monstrans praesentem Episcopum, cuius causa sumpta essent arma, quibus suis salutem precari, ciuitatem paratam esse, si velit, exercitum omnem intus accipere, & Praesuli parere, & quae imperata post primam victoriam erant, quanquam maiora viribus, actutum implere: pro iis autem quae ad Tungram, & nunc apud antecursores sunt gesta, ex Ludouici & suo etiam iudicio, satisfactionem praestare. Manus quoque in illum supplices tendens, atque ad hunc affectum lachrymas superimpendens petiit, si minus praestandam eam pietatem humiliato iam populo duceret, praestaret saltem Deo creatori, qui pro crucifixoribus Patrem orasset, praestaret & Romano Pontifici, cuius beneficio ea sedes Leodiensis generi suo esset concessa. Nihilo his dictis obstinata ad vltionem mens potuit flecti: Respondit tantum, liberam sibi in res atque animas ciuium velle potestatem permitti, nec omnino conditionem aliquam dici. Quae res Leodium significata, ad sustinenda extrema, quaerendamque atrocis salutem corda omnium incitauit, putantium occasum suum, quem declinare in praelio forsitan possent, in deditione certissimum esse. Igitur Dux misso Traiectum legato atque eodem loci magistratu Leodiensium in catenis traducto, iniungit episcopo vt sumptis annis secum ad vlciscendas iniurias eat, patris propositum ac suum animo agitans. Etenim quod ea ciuitas potentissima esset, vicinaque Brabantiae prouinciae, frequētes cum illa contentionum occasiones haberet, seruata autem contra maiores suos Regūm patrocinio diceretur, delere nunc in tanta opportunitate conspirantis Ludouici Regis ad internecionem volebat. Igitur admoto ad vrbem exercitu bipartito, copias diuidit, ac colle occupato qui Valburgensi portae proximus erat, suam & Regis stationem eodem in loco constituit, ad alteram autem ac longe diuersam ciuitatis partem Philippum Sabaudiensem cum reliquis mittit, vt vno tempore tentata vtrinque irruptione, populus ad duos conuersus, ad repugnandum inualidior fieret. Leodienses his tantis angustijs circumuenti, summam rerum suarum ad fratres duos praecipuae fortitudinis viros detulerant, Burenum & Gozonum, quos reliqua multitudo in quamcunque duxissent partem, illico sequeretur. *Burenus Gozonus* Ii vero animis vsi, conuocatis ad se primis nonnullis docent, nisi aliquo grandi ausu salutem ciuitatis stare non posse. Proinde si accingere se vna velint, paratos esse omnium primos suas animas dare, cum statim velle se omnes dixissent, idque vnum consentirent ad redemptionem patriae superesse, partita inter Burenum & Gozonum multitudine, rationem irruptionis hanc ineunt, vt videlicet nocte quae instabat Gozonus ad castra regia nil tale in tantis copijs expectantia impetum faciat; Burenus vero eodem conatu ad Philippum erumpat, futurum spectantes vt alter exercitus alterius perceptis clamoribus desperatione alterni subsidij conuerteretur in fugam. Vt vero etiam perturbatius confunderentur omnia, iubent cupas innumeras secum portari nitro & pice completas, quae primo adortu accensae in illorum tabernacula locis omnibus iacerentur, atque inde flamma excita malo ancipiti trepidantes inuaderet. Condictis omnibus ad designatum opus disceditur, animis quam successu maioribus. Peruenerat iam ad regias stationes Gozonus nondum intellectus, expectabatque vt à Bureno signū acciperet, quo significaretur ad Philippi castra à se quoque accessum, & pugnam commissam esse. Sed is dum tardius condictum exequitur, Gozoniani quidam morae impatientes ad tentoria Ducis Regisque furtim prolapsi, incendere ea coeperunt, & ferocius hostibus insultare: quo factum est, vt clamore statim sublato, & à Philippensibus inde ex-

cepto, vtrobique armatus exercitus Leodienses ab incepto terruerit. Ortâ luce indignati ambo, quod tot iam cladibus attritus populus nocturno etiam incursu vitam suam petisset, ocyus Philippo imperant, vt qua parte muri essent disiecti, conferto agmine irruptionem tentaret, ipsique ex eo, vbi tendebant, loco producto exercitu idem conantur. Pugnâ incepta, magna contentione vtrinque res gerebatur, his annitentibus vt conceptæ iracundiæ facerent satis, illis vt coniuges, liberos, parentesque supremo illo certamine ab interitu vendicarent. Sed longe impar Leodiensium fiebat congressus, quod hostes numero pugnatorum, & apparatu omnium rerum instructissimi erant, vrbana autem turba nec assueta bellis, nec armata satis, multis acceptis cladibus ad paucitatem redierat. Quamobrem paulatim submota loco, & cadentium numero debilior facta, cedere propugnaculis, liberumque ingressum irrumpentibus dare coacta est. Ita vno tempore duobus ex locis Burgundi calamitatem miserrimam intulere. Eorum vero qui adhuc integri erant, ad hominum circiter viginti, cum imbelli multitudine in forum subito confugerunt, obstructisque aditibus vt in articulo illo licuit, noctem expectabant, per quam reductis in castra exercitibus educere suos ad fugæ societatem possent. Sed ea re intellecta, e uestigio Dux ciuitatem omnem, locaque imprimis foro proxima iubet incendi, cuius mali necessitate compulsi illi relictis omnibus ad syluas proximas se contulerunt. Clerus inspecta iam ante ciuitatis fortunâ, in sua quisque Ecclesia clausis ianuis se continebat, vestibus sacris indutus, sanctorumque reliquias, atque adeo ipsum Domini Sacramentum ad deprecandam misericordiam manibus præferens. Idem religiosi virginumque cœnobia pro sua quæque conditione egere. Sed nihil inter arma sceleratæ militum manus incontaminatum liquere, refractis portis sacra omnia in lachrymabilem direptionem sunt data, sanctuaria Dei tota vrbe incensa, spoliati sacerdotes atque occisi, tum nec parietibus templorum etiam parsum, in ipsam autem imbellem turbam tanta impietate sæuitum est, vt nulli sexui, ætati, aut ordini ignotum voluerint. Infantes allisi parietibus sunt, puerperæ confossæ, pleræque virgines stupratæ primo, mox strangulatæ, senes quoque & pueri eodem quo pugnantes habiti loco. Quin & illud ad malorum cumulum accidit, vt parentes cum matribus, filijs, & omni prole inualida fune vno cõstricti ad acerbitatem interitus in profluentem Mosam deijcerentur, in medijsque diuinis, dum astat sacerdos altaribus, & Domini corpus sanguisque inter manus versantur, sacræ patinę & calices impie raperentur, vt merito de tam sæuis hostibus emitti ad vltorem Dominum vox illa Prophetæ lamentabilis possit: *Domine Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam, posuerunt morticinia seruorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ, effuderunt sanguinem ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret.* Inter hæc autem tam fœda crudelitatis ministeria, Ludouicus Rex amicæ semper ciuitatis calamitate confusus, quæ in illum pugnans nomẽ eius clamoribus inuocabat, plane iam facti pœnitens, in proximas regni sui regiones exercitu abducto concessit: Dux vero dimissa vrbe prædonibus, ipse cum expeditis equitibus ad insequendos qui fugerant continuo profectus est. Sed vbi asperitate syluarum ne inueniri quidem illos, nedum capi posse intellexit, regressus Leodium, tota passim ædificia deijci Imperauit, ne profugis spes vlla reditus superesset, mox quoque Traiectum contendens, magistratum qui salutis fidem ab episcopo ante acceperat, vinctusque nihilominus illuc fuerat deportatus, strangulari & in profluentem abiici iussit. Eandem fortunam vicina quoque nonnulla oppida, quæ Leodienses adiuuerant, mox subiere.

Hic finis contentionum fuit, atque hunc occasum celeberrima quondam ciuitas tulit, victorijs nobilitata innumeris, & à Romanis Imperatoribus condita, clero autem ante alias Germanicas Ecclesias clara, diuini vero cultus ornamentorumque sacrorum cum sanctissimum tum locupletissimum domicilium. Cuius quidem ante has calamitates is animarum numerus fuit, vt censu habito centum & viginti millium intra muros tantum continere inuenta sit.

DE LAVDIBVS KAROLI BVRGVNDIÆ DVCIS, ET VICTORIIS; ITEM DE LEODIENSIVM CLADE ET EXCIDIO,

EPISTOLA INCERTI AVCTORIS, TRACTATVI DE CVstodia Principum præfixa.

V M animaduerterem,quam bonum & vtile, iustnm honestumque foret, quemlibet cum labore summaque diligentia ad eius spirare salutem, soliciteq; vigilare custodiã, à quo totius patriæ salus reique publicæ cõmodum iugiter procedit: Sæpe & multũ mecnm ipse cogitaui, quibus in negotiis occupandũ nunc fore melius, satis otii libenter susciperem, sui vt custos essem seruusq; fidelis, ac eius rei tutor, cuius ad salutẽ totius populi vota suspirant. Et tunc mihi cogitanti in mentem venit, vt quo in casu & si armis eius in hostes bella conterere non valeã, certandum tamẽ mihi animo fore existimaui maxime, quo sibi tandẽ munitionẽ contexere possem fortissimã. Cum & illi iuste cogitant, qui cũ quę sibi debent obsequium reddunt & honorẽ, eiusq; pericula suis cũ periculis expetere velint, atqui & vt incolumis semper maneat, nullũ laborẽ vitandum esse putãt; cũ nullum tam magnum sit periculum, q̃ sapiens pro salute patriæ, incolumitateq; Principis vitandum arbitretur. An tu ne huius rei commodũm proprio tuo cõmodo anteponas, ex cuius & totius politiæ cõmoda augeri crescereque videntur, ex cuius & interitu nõ est in patria salus, nõ in ciuitate bonum, q̃ nõ fraude marcescat? Quid tu tandem putas patriæ dulcius tutiusque possit afferri à Fortuna Duce sapientissimo, quẽ quiuis non immerito viribus defendat maxime suis, tu gladio, ille baculo, calamo ego, alii armis, ceteri lancea linguæ, nonnulli consiliorum cuspide; hic vigil, ille cursor, ingenio multi, omnesq; cũ ratione, & tutius tãdem precibus cũ deuotis? Quis vestrum sentit vt ego, adesto mihi, præstoq; sit, & sibi quẽ puto sapientissimũ fore ducem, custodiæ fabricamus arcam, si prius & de ipso laudes, quem cordis amore amplexus sum, meoq; affectu, mecum depromere vis permaxime sibi cõdignas, q̃ tu tanto libentius audies, quanto & ipsum feruẽtius amas. Locyus, qui cupis, iubilo cordis, consonaq; voce nobiscum præcinere laudes. O felix patria cuius defensor erit Karolus, Princeps illustrissim⁹, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgi, & Luxemburgi, Comes Flandriæ, Artesiæ, Burgundiæ, palatinus Hãnoniæ, Hollandiæ, Selandiæ, & Namurci, Marchio sacri imperii, dominus Frisiæ, Sabigniæ, & Machliniæ, vir nobilis, omniq; virtute præstantissimus, æquitate plenus, prudens, atq; benignus, liberalitate munificus, humanitate vero pius, in bello felix atq; victoriosus, pace modestus, omniq; in opere sapientissimus. *Karolus Burgundus.* Cuius adhuc similẽ visurus ne sim hæreo, quẽ naturæ splendor, & virtutũ decor excellens tã decenter dignificant, iustinsq; decorant, q cũ sui generis prosapia multa priuilegia & prærogatiuas nobilitatis sibi vendicat, tali parentatus progenie, quæ Reipub. semper honori, nunq̃ detrimento affecta fuit. Taceo de militia & victoriis, quibus auus, proauus, & plurimi eiusdẽ generis Rempub. auxerunt, & salutẽ procrearunt. Hic filius patrẽ sequitur sua proles, nõ cum sceleratis, sed virtutũ fauore, scientiarũ claritate perlucida educatus est, vt ipsa honestas, & vitæ modestia à pueritia sibi ex ipsa consuetudine, quæ est altera natura, insita & complantata fuerit. Præterco quãta sibi sit facultas potestatũ, quantum primatũ, facultatis, validæ armaturæ in affinibus. Obticeo etiã amplissimum potentatum quo roboratur: non numero multitudinẽ armigerorum, quibus ipsemet & sui quoslibet rebelles sibi subiugare, & colla superba migrantum præualent inclinare. Ipse etiã amicis, affinibus, & consanguineis, fratribusq; priuilegiantet audax est & venustus. Cnm nõ in iis quæ lites & iurgia sunt multotiens iocundatur, sed quæ probitatis sunt & honoris, honestius gloriatur, cuius prætextu nõ histriones, non adulatores, non passionum executores, sed sciẽtiarum & virtutũ cultores huic amicantur. Cuius etiã dignitas & præsentia Prælatis Ecclesiæ, & fidei professorib⁹ est amica, multumq; grata. Quid opus est grandia dicere de velocitate aut agilitate corporis sui, quã ipse præfertut multis; cũ beneuola promptitudine ad obsequia diuinornm, ad quæ non dormitat, semper velox aut agilis ad ea quæ æternæ sunt salutis. De corporis specimine, pulchritudinis formositate, aut decore & physiognomia perplacita multa edissererem; nisi ornatus ad intra illi plus ponderaret, qualis ei ad

M 2 extra

extra apparet, multū plus ad intra virtute, intellectu, & conſcientia decoratus eſt. In conſilio namque prudentiſſimus, in cogitatione profundus, in conſcientia fideliſſimus, in fortitudine omnibus proficuus, & ſui in prudētia ſibi & aliis vtiliſſimus. Adeo quoq; bonis rationibus præditus, vt nullum vitæ diſcrimen aut periculum ſibi pro fortunis Reip. patriæq; ſalute fugiendum putarit. Quod & profecto claruit, dum nuper non proprij cauſa commodi, ſed alienæ rei gerendæ pacis in Franciam venit, dulces ſibi amplexus relinquens patriæ, patrem ſenem, matremq; chariſſimam, vxorem eius, gloriam, & hominis vnicum ſolatium. Heu quanti tunc fuerint patriæ gemitus, quantum matris Ligurium, * quanta vxoris lamentatio, nemo ſermone edicere poteſt, dum patria pro ipſo preces atq; proceſſionum ceremonias Dei, ſanctorumq; viagia, illi mater fundebat lachrymas, vxor vero iam deſiccata fletibus, infimo pectore ſuſpiria. In Deum ſperans patria ſui mœroris quodammodo inuenit ſolatium, dum etiam continuo triumphi prodigia diuinâ noteſcerent gratia, diminuit planctus confidens in Domino: mater vero eius in templo plorans luguberrime, eccleſiaſtica voce tandem vnius de obſeruantia Prædicantis conſolata eſt. Cuius & talis ſermo fuit; *noli flere Domina, ſaluus perueniet filius noſter, & ſaluus reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt eum, credo enim quoniam angelus Domini bonus comitetur eum, & bene diſponat omnia, quæ circa ipſum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad nos.* Ad hanc vocem ceſſauit mater eius flere, & tacuit. Profectus eſt ille modo in Franciam, cuius vxor nullo modo conſolari poterat, ſed cotidie exiliens circumſpiciebat & circuibat vias omnes, per quas ſpes remeandi videbatur, vt procul videret eum ſi fieri poſſet, venientem; cruciabatur ſpiritu, neſciens ſi ipſum viſura ante mortem, qua nunc ipſa felix ſepulta eſt. Illa dum corpore debilitata, exhauſta virib. agonizando traderet animam, iſte robuſto pectore, virili animo certando ſaluauit patriam. Num ipſum ſumma cum virtute & honore pro patria voluiſſe interire vidiſti, vbi dum ſibi hoſtes ori ſuo haſtam infringerent, hic ſuis mordebat dentibus? Helas, helas, qualis iſte cibus, qui nuper comedit amygdala, nunc clauum dente ferreum ſuo conterit, cuſpidemque ſua inter mandibula fregit, genas ſanguine perfuſas, cruentas, collū, cor autem intremulum, triumphiq; plenū habuit, collarium dum ſibi chalybe textum finderent hoſtes, ſi aliis timorem, illi audaciam præbuit: non paueſcebat repentino terrore irruentes in ipſum impiorum potentias, animā ſuā belli gloria, amoreq; patriæ contentus effundere, arma vero nequaq̄ voluit proiicere. Ideo Dominus erat in latere ſuo, cuſtodiebatq; pedē eius ne caperetur; nam dum captus eſſet, certe capi ipſe non potuit. Nonne hic ſimilis Machabæo, qui cum ſe armis ſuccinxit bellicis, ſimilis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut leo rugiens, in venatione, dilatans gloriam populo ſuo, indutus loricâ vt Gigas, viris ſuis qui ſecum erant, hæc loquebatur verba: *Ne timueritis multitudinem eorum, & impetum eorum ne formidetis, mementote qualiter ſalui facti ſunt patres noſtri, & nunc clamemus in cælum, & miſerebitur noſtri Dominus, & conteret exercitum iſtum.* Et viderunt eos venientes ex aduerſo in prælium, & tuba cecinerunt, & congreſſi ſunt, & contriti inimici eius, & fugierunt in campum, nouiſſimi autem ceciderunt in gladio. Nam cum iam * Gallorum validiſſima obſideretur, qui cum plures erant, hic non obſtupuit, neque in campo dimicare metuit, nullo periculo vel morte perterritus, amore patriæ ibat in prælium, corpore tauri validiſſimi, impetuque leonis, & ſe pro legionibus in hoſtes immiſiſſe dicitur medios, vbi manu victorioſiſſima ſimul vnâ bellum cum pace conceſſit, liberauit exercitum, & à quibus tueri debuit, ipſos protexit, tā valide, tam fortiter, tamq; glorioſe, vt etiam inimicus ſuus ipſum laudare cœperit, cōtentus ab eo vinci quem vincere non potuit. Tam decentis viri victoriam ſubiit libens regalis maieſtas, victa quaſi viciſſet triumphauit cum eo, cuius in bello ſtupeſcenda fuit ſeueritas, & paulo poſt in omnes miranda eius erat clementia. Hoc viri fortis eſt, qui de victoria contendunt, eos hoſtes putare, qui victi ſunt, eos homines iudicare, vt poſſit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. O quanti ſit eius gloria exiſtimanda putatis, qui cum inimicum vinceret, ipſum vincendo amicum fecit, vt cum quo prius luctabatur maximo certamine, cum eo ipſo alios iam in hoſtes ſibi maximam comparauit victoriam. Num quid Africano ſimilis viro ſereniſſimo, cui induſtria virtutem, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit, qui etiam ad eas laudes, quas à patribus ſuis acceperit, addidit aliquid ſuæ, vt puta eloquentiam, quâ ſibi bellicam comparauit gloriam. Sic Princeps noſter Karolus Philippi patris filius, qui cum belli laude non inferior quam pater fuit, & ad eam laudem (ſi recte conſpicitis) doctrinæ & ingenij gloriam adiecit. Pertranſeo quem pridem ante* nobis amorem oſtendit, quamque patriæ procurauit ſalutem. Cum militibus, maliſque complicibus Vrbs redundaret, & omnes timore

Expeditio Francica.

domi

domi oppressi continerentur, venit iste succinctus gladio miles inuictissimus, & terruit aduersarios acrimonia, terruit voce, terruitque vultu; quin imo & solum sui eum præsentia inimicum prostrauit valide, illum puta Draconem maximo veneno aspersum, qui ex superbia, insolentia, pertinacia, & alijs grandioribus originē traxit, scelere & malis cogitationibus abundans, persæpe euolans é templo * dynant rabido spiritu circumspectans huc & illuc, si quem vidisset de domo Principis nostri amantissimi, cui aliquid mali faucibus afflare, ore attingere, dentibus insectare, lingua aspergere potuisset, tam violenter, tamque inhumaniter, vt statim nemo per illa proficisci loca qui poterat, securus erat, quin ipsum ille explorator gentium, Deo cōtumax, omnibusq; inobediens, maximis iniuriis, pestifero suo veneno molestaret, qui nullius potentiæ frenis domari potuit, aut minarum tonitruis concuti, vel proteri, nisi quo tandem astrictus iudex ille amator patriæ, Dux Burgundiæ, ira commotus & iustitia, ad propulsandam patriæ illatam suæ iniuriam illico paratus, proprio suo corpore vindictam sumere voluit, sicut & iustum virum decuit, de emenda contendere cœpit, & vbi reum inimicum suum iustitiæ contumacem reperit, qui & nullius amicitia placari, aut ab eius obstinata retrahi malitia potuit (*cum ab impiis non egrediatur nisi impietas*, vt scribitur Prouerb.) in eum tandem armis recte vltionem expleuit, illum ipsum serpentem inimicum patriæ funditus expiauit, in guttur eius clauum infixit iustitiæ, strangulauit. Recte illud quidem in Iob scribitur, *Huic similis est rugitus leonis, & vox leenæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt, tygris periit eo quod non haberet prædam, & catuli leonis dissipati sunt.* Eum & tandem in aquam submersit, qui & cum defluxerat in Leodium ciuitatem peruenit, vbi virus suum euomere cœpit, totam infecit vrbem, & in tantam rabiem miseram plebem perduxit, vt etiam templum Dei sputo maculare suo & manū eius inijcere sanguinolentā vetebatur minime, nō modo vt homines sed vt bestiæ sæuientes ferocissimæ omni ratione virtutisq; gloria priuati, vtiā dedecus, atq; voluptatē honestati, & venusto turpitudinē anteponant. Quid enim interest, vtrum ex homine se conuertat quis in belluam, an hominis figurā immanitatē gerat beluæ? Perinde hic populus seditiosus ad ostia vnius, quem sibi imbelli caput præfixerat, tyrannidis enormi irruit tumultuatione, eumq; tubis & buccinis, claraq; voce præconiis euocare cœpit, quo tandem hic impius atq; crudelis prodiit in lucem sudanti ceruice, oculis ardentibus, eiectoq; capillo, complutis * armis, compluribusq; aliis festinantius ire cepit. Et cū cornua sua vibrasset vt aper, caput crexit animo insolenti ac corde iniquissimo, celeriq; brachio vexillū suscepit, in forū venit, vocatis sibiq; complicibus, sui & suorū malitia fretus exercitum duxit: & in eo loco, quo sibi gloriā magnā, cū securitateq; victoriā expectat, in eodē sepultus est ab illo nostro principe, qui & nuper eius fauces, gutturque perstrinxit, nunc tota etiam eius viscera amputauit, intestina euulsit, eius & omnia vestigia deleuit, consulatum amouit, tyrannidem induxit, partesque per orbem dispersit. Recte eorum merita talibus comparauit suppliciis, quibus etiam potius diuinitus quam ab homine vltio nefandi sceleris creditur profluxisse. Nam vt scribitur Prouerbiot. * *Qui recti sunt, habitabunt in terra, & simplices permanebunt in ea; impii vero de terra perdentur, & qui inique agunt, auferentur ex ea.* Non minor strage Israeliciti populi clades illa fuit, hoc campo perijt Saul, hoc campo perijt Ionathas, hoc campo periit totius Israel fortitudo; nunc libertatem quæ non erat, suis in patria peperit; potitus est gloria quæ cum laude summa prodita & venustate cotidie magis & magis enitescit. Quis est tandem tam tenui cogitatione præditus, cuius animus tantis angustijs inuidiæ continetur, qui non hunc principem studiose laudet, & sapientissimum iudicet, qui pro salute patriæ, pro incolumitate ciuitatis, pro Reip. fortunis, quamuis magnum atq; atrox periculū studiose suscipiat, & libenter subeat Et quidem hunc ego Principem magis cupio satis laudare q̄ possim. An tu hoc inter minima existimandum putas, tui cum pridē custos Karolus Princeps illustrissimus, te propter patriæq; salutē, inter inimici brachia requiem susciperet momentaneam. Ecce nefario scelere fratres vno consilio Leodij ciues, illi nostro amantissimo Principi calamitates machinabantur atrocissimas, in noctis dum tenebris arma susciperent, nobilissimumque tentarent prodere Ducem, ante eius maximis insultibus ouantes papilionem: irruerunt sicut Leo famelicus, aut aliqua teterrima bellua soluta catenis volitabant, ingentem facere cladem, nobilissimum sibi sanguinem sub hostilem libidinem trucidare spetantes, non aliter quam Philistis tres cunei. Et in illa hora non est inuentus gladius vel lancea in Israel, sic nostris dormientibus legionibus, nullus gladium manu tenebat, quo tandem expergescentibus ad Philistin, id est, & nostri ad feroces Leodij homines descendebant, vt acueret vnusquisq; vomerem suum, & ligo-

Leodiensis populus.

M 3 nem

ticm & fecurim & farculum. Retufæ itaq; erant acies vomerum & ligonum, tridentium, fecurium, vfq; ad ftimulum cōtrigendū, cumq; veniffet dies prælii, non eft inuentus enfis & lancea in manu totius populi. O feroces animos! ô crudeles cogitationes! ô derelictos homines ab humanitate, qui agere aufi funt, aut cogitare poffunt, quo pacto dulciffimū illū Ducē fanguinolenta eorū palma, proprio nunc finu dormientē iugularent! Hoc φ volebant, traditorū nefas ni Deus ipfe vidiffet, ad exitum perduxiffent. Nunc de ipfis verificatum eft, φ & Prouerbior.* fcribitur; *Pedes illorum ad malum dum currerent, & feftinarent, vt effunderent fanguinem, ipfi contra fanguinem fuum infidiantur, & moliuntur fraudes contra animas fuas*, fic femitæ omnis iniqui animas poffidentium rapiuntur.

Nunc igitur Vrbs eorū acerbiffimo concidat conflagrata incendio. Neq; verbis cōfequi indignitatē rei, fed negligētius vbi fero φ vos mei non egetis, vbi metipfi rē propriā, manu propria tractaftis. Num illū ante pedes veftros Quiritē telo percuffum cadere vidiftis fortiffimum? Quid tunc veftro cogitaftis animo patriæ amantiffimæ, dum illi fuas vobis fpicas tridentium minabantur infigere fpurciffimi, dum etiam è gremio veftro iugulatum criperent, vere amor patriæ timorem in vobis exnihilat. ô nobilis, fortiffimufque animus, qui pro nobis in limo terræ pede fixo, vix vt ambulare poffes, inimicum perfequeris, infra te lutum, fupra te pluuiam, niuem, denique glaciem ipfam ruere vidifti, & tunc etiam inealefactibili vndique frigore feptus eras, nullus gelu tale vidit, quo Solis radios in glacies afgore fuiffe cōuerfos, & anhelitus hominum ante ora gelatos, panem dum roderes, lacum bibifti, quinimo glaciē fuxifti, & femore ligatam tanquam promtus tibi ad neceffitatem tecum tulifti, quoties & crudas carnes defideràfti, ne dicam fœnum, paleas, ipfa quoque ftercora? Nemo eft qui poffit fatis rem confequi verbis, nemo referre oratione magnitudinem calamitatis. Omnia pro nobis hæc ille libenter fuftulit, quod ô tu felix recenfe patria. Quid fi nunc hæc Leodienfium ciuitas, vrbs inuictiffima, vocem immutat, num hoc pacto loquatur: Ego illa pluribus tropæis ornata, triumphis ditata, clariffimis locupletata victoriis, quę nullius fraude, viribus, aut potentia labefactari potui, nunc tuis feditionibus vexor, ô Princeps inuictiffime. Nihil vires corporis mei contra te mihi auxiliatæ funt, nihil mihi fcientia rei militaris adiumento fuit, nihil erudita callidiras præfidij tulit, nihil morum & focietas fermonis opitulata eft, nihil ferociffimorum robur animorum victoriæ contulit. Nam quæ mihi reliqua fpes manet libertatis? fi tibi in me quod licet, libet; & quod libet, licet; quod licet, poffis; & quod poffis, audes; quod audes, facis, & quod facis, nulli moleftum eft. Nunquid tua cum virtute poteftateq; ampliffima muros euertifti mihi quondam validiffimos, totiufq; Reip. ambitum ignis in gremiū mififti & ædes. Per te mihi extincta eft lucida fama per orbem, qua gloria potitus es, eadem miferia peri. Nihil mihi præter nomen poft multa fecula relinquis. Heu me miferā, quę femper rebellis & iniuriofa fui, moreq; improbo laceffita virtutibus inconfiderata, minax femper erā, fuperba, petulans, atq; opprobriofa, potentię, diuitiis, factioni, militibus, affinitati, & fodalibus magis q̃ veritati confifa. Proh dolor, hæc mea damnabilis fententia proftratam effecit, ita vt nulla in me præter aliorum exemplar illacerata remanfit commoditas. Nunc fcio quid fibi angelus voluit dum ad Ezechielem locutus eft ita dicens, *Dabo te in defertum & opprobrium gentibus, quæ in circuitu tuo funt in confpectu prætereuntis, & eris opprobrium & blafphemia, exemplum & ftupor in gentibus, cū fecero in te iudicia in furore & indignatione & increpationibus iræ; inducam fuper vos gladium, & difperdam excelfa veftra, & demoliar aras veftras, vrbes veftræ defertæ erunt, & cadet interfectus in medio veftri, & difplicebunt tunc fibimet fuper malis quæ fecerunt in vniuerfis abominationibus fuis. Qui in agro erit, gladio morietur, qui in ciuitate, iugulabitur, & qui fugerint ex eis, erunt in montibus quafi columbæ conuallium, aurum & argentum veftrum non liberauit vos. Dabo in manus aliorum, anguftia fuperueniente requirent pacem, & non erit, conturbatio fuper conturbationem veniet. & auditus fuper auditum.* Panem fuum nunc in folitudine comedent. & aquam fuam in defolatione bibent, & defolata eft terra multitudine fua ciuitafque eorum igni data eft, mœftā vtramq; eius partem confumpfit ignis, & medietas eius redacta eft in fauillā. Nunc fcient quia Deus iuftus eft, eoq; deceperunt populum eius, dicentes: *Pax*, & non fuit. O vos barbaræ gentes, quonam modo fubacta vobifq; inuifa & inculta videar concipite, nō meum quo me damnatam confpicitis iter proficifci velitis iniquiffimum; nullū in vobis machinari contra eū cogitate exitium, quē conditor rerū nobilitate præclara, bellandiq; gratia deaurauit altiffimus. Hic eft quē Deus elegit fecundum cor fuum, in quo complacuit, omnium malorū extirpator, amor & fiducia omniū amicorum fuorū, inimicorum vero timor & anguftia. Cum etiam immortales fibi Deos adiumento effe velint, hic perfequi ad ma-

ad mare rubrum & vltra inimicum suum potest, nihil est quod sibi resistere possit: quoniã iustus (vt habetur in Prouerbiis) odit iter impiorum quasi sepes spinarum, via iustorum absq; offendiculo. Sibi omnia parent, in suo conspectu omnes digitum ponunt ori suo, si dixerit vade, vadunt, si veni, veniũt. Sedens in puppi mundi vertit gubernaculũ quo voluitu orbis, cui & totius curiæ obsequatur cœlestis familia: quare vos omnes qui virtutem colitis, & vobis ac vestris pacẽ augeri diligitis, crimẽ læsæ maiestatis, si ꝙ in ipsum præsumi ris, cautius abiiciendo vobis consulite; & obsequio potius parere, q̃ manu forti succũbere velitis, illius, qui victor semper abibit. Hæc sæpe locutus, dũ fui filiis meis, non audierunt, despexerũt omne consiliũ meũ, & increpationes meas neglexerũt, dixiq; eis, *In interitu vestro ridebo & subsãnabo, cũ vobis ꝙ timetis aduenerit, cũ irruerit repẽtina calamitas, & interit⁹ quasi tẽpestas ingruerit, quãdo venerit sup vos tribulatio & angustia, tunc inuocabitis me, & ego non audiã:* Non susceperunt, nec acquieuerũt cõsilio meo, & detraxerũt vniuersæ correptioni meæ, in manibus meis confisi, potius nunc confusi sunt. Recte stultorum prosperitas iã perdidit illos, & ego conflagrata incẽdio, ita disrupta sicut videtis. Cũ etiã eis quæ & in prouerbiis scripta sunt, proposueram, sex esse quæ Deus ipse odit, & septimum detestatur anima eius, in quibus & ipsi nutriti educatiq; semper fuerunt, oculos sublimes, linguã mendacẽ, manus effundentes innoxiũ sanguinẽ, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordiã. Ipsi me deriserũt: & nunc quis est qui ipsos non rideat? Ego nũc melior sum quã vnq̃ fui, veritatẽ q̃ nuper absconderã, nũc palam effero: quã & me modo dicere necesse est, dum multi iã prætereuntes meo in circuitu mihi dicent, *Mutatus est tibi color optimus, vah qui te tam pulchram, mœnibusq; ornatam ciuitatem destruxit, arescant manus eius, pedesq; terentur.* Lamentabilem cladis vindictam de me cũ sumpsisse vident, q̃ tã iustã, tamq; necessariam fuisse ignorant: Nunc mecum scient, & alium de eo sermonẽ facient, non dubito. Nobiscum modo dicent. *Benedictus sit, qui Dei iustitiam eiusq; mandatum propria manu sua peregit.* Me ita disrupit, quæ Dei cũ integra eram indignatio, hominisq; blasphemia fui: nunc video, quæ antea cæca fui, eumque laudo, cui semper opprobria dedi.

Modo in patriam cuiusmodi fuerit habetis, nunc suis in negotiis qualis extiterit cõsiderate. Qui cum ita se gerat rebus in prosperis, & aduersis, æquo semper animo, fortiter atque prudenter curata cum diligentia facit, suorum commoda præuidere non tepescit, nunquam otio marcet: qui licet animum quandoq; remissum habeat solutũ vero nunq̃. Tarda accelerat, perplexa expedit, dura mollit, aspeta lenit, ardua exæquat; ex paruis magna, ex apertis obscura, ex proximis remota æstimat. Sicut sidus in orbe, sic inter Duces hic tua virtute pollet, lucerna Mũdi cui⁹ nõ æstimo tã magnũ fore Principẽ, qui non eius in virtutẽ plus q̃ propriã confidat potestatẽ, nemo est qui nescit & se non sui defensorem cõfiteatur. Quo euenit, vt non vi armorũ, nec pecuniarũ potentia, sed solũ suis cũ virtutib. totã ei⁹ patriã, cuius ẽr salutẽ in humeris suis portat dũ puerilẽ ætatẽ adhuc ageret, in nõ præceptibili tẽpore, à quorundã violentorũ manib. infectã miraculose redemit, quasi ab ipsorũ raptorũ manibus & faucibus extirpauit, summamq; in pacẽ constituit, ꝙ totius orbis potentiæ in tã breui tẽpore possibile nõ fuisset. Deinceps vero non vt victor superb a vsus est, sed illicitos cohibens motus animi, nullis in illicitis suasu prosperitatis potuit cõtaminari, omnibusq; in eũ impetũ facientib. velut christianissim⁹ forefacta *remisit ad sui gratiã eos benigniter reuocãdo. Sic pie, sic humane, sic iuste, sicq; familiariter sub ditos suos tractare consueuit, vt oẽs cõmuniter clament, atq; cõcorditer vno ore dicent: *Piũ, iustũ, tẽperatũ, fortẽ, prudentẽ, sanctumq; habemus principẽ.* Cui altissim⁹ fauet, fauerint & astra, vt aperte ei⁹ inspecta natiuitate monstratur, sic vt nullus vnq̃ cõtra eũ aliquid attentare præsumpserit, qui ei⁹ in potestatẽ nõ venerit. An ipse sit lapis iste, quẽ tulit Samuel inter Masach & Seu, & vocãt nomen loci illi⁹, Lapis adiutorii. Huc vsq; auxiliatus est sibi Dominus, & humiliati sunt omnes inimici eius, sibique redditæ sunt vrbes quas tulerant, & ancillas & iuuenes optimos eorum, & azymos abstulit, & posuit in opere suo.

*i. delicta

Viue igitur, piissime ducũ, viue precor ò decus Flandriæ, tuorũ salus subditorũ, viue (inq̃) diu atque felix. Nam heu quid illa amœnissima Ligurium *faceret patria, aut quib. subiecta periculis, mærore foret & aculeis, si quouis modo nostris ab oculis euanesceres. Quod ò tu De⁹ alma q; tutrix aduertite eũq; sẽper placitũ, prosperumq; rebus seruate secũdis, ac sibi cælesti gloria præstetur inclyta proles, ne quisq̃ terræ nostræ colendis in virtutib. degeneret. Nẽ ipso superstite felix, imo felicissima patria reputatur. Quãto igitur magis valet iste, & plurib. erit vtilissimus, tãto & accuratiori à nob. mẽte, quinimo & omnib. custodia sibi sũma debetur, exhortor & oro. Ego etiã hoc opus *de principũ custodia* disposui

*Liegeois.

In mente conficere amore illius, scilicet Christianissimi Principis Domini mei, Domini Caroli Ducis Burgundiæ illustrissimi. Qui me nondum sibi cognitum, tam dulciter tamque benigne suum in Medicum recepit, licet minimum. Saltem ad honores teneor ego velut fidelis subditus cottidie laborare summaq; cum diligentia ad eius spirare salutem, ac sollicite vigilare custodiam, cui rerum conditor vitam præstet felicem, suęque familiæ semper gubernando (vt optat) pacem & concordiam, patriæque salutem.

Tu igitur piissime Iesu, omniumque rerum opipex, cuius & de gratia summaque clementia hominum illustrantur mentes, acuunturque ingenia, ac materiæ intellectus vniuersi fiūt angelici, amore huius benignissimi Domini, domini mei, qui sic religiose te colit, huic principio benignus adsis, placidusque iuues, vt hoc valeam opus ad optatum perducere finem, qui viuis & regnas trinus & vnus, Amen.

DE FRIDERICI III. IMP. IN ITALIAM PROFECTIONE VOTIVA, ET HONORIFICO ROMAM ADVENTV quidque ibi cum Paulo II. P.P. egerit, Anno M. CCCC. LXIX.

IACOBI PICCOLOMINEI CARDINALIS PAPIENSIS narratio, è commentariorum eius lib. VII.

A. 1469.

Cvm Calendis Decembris, qui fuit annus sedentis Pauli quintus, nunciatum esset Federicum Imperatorem eius nominis tertium in Italiam descendisse voti soluendi causa, quod ad ædem Apostolorum ex Germania vouerat, idque Venetorum literis certissimum habe retur; conuersus Pontifex ad eius suscipiendi curam vnam ex secretiorum ordine, quam longissime ire obuiam iussit, negotio iniuncto, vt crebris nunciis de ratione viæ, & cæteris, quæ cognouisset, sine mora significaret; Inde vocatis in consilium patribus, quatuor ex diuersis nationibus Episcopos designauit Indicesque rotæ duos, & consistoriales aduocatos totidem, qui secretario succedentes secunda salutationis officia exhiberent. Delegit quoque Cardinalem Hostiensem, ac sancti Eustachii, qui præstarent tertia, non tamen vltra bidui viam progrederentur.

Post hæc de ingressu in Vrbem agi est cæptum. Cuius solennitas cum neque ex ceremonialibus libris, neque ex omni historia reperiri tum posset (aliter enim cum coronam petit, aliter cum priuatæ rei causa venit, accipitur Cæsar) hæc deducendi ratio nouo exemplo est sumpta: Ideo à me diligentius annotata, vt sit posteris in hunc casum quod vel sequi, vel adinuenire melius habeant. Cognita ig'tur via, quæ illi per Flaminiam erat, cum iam & Pisauri Secretarius, & non longe à Spoleto Episcopi, Cardinales autem sexto ab Vrbe milliario obuiam illum habnissent, die ipso aduentus quadruplex gratulatio à quatuor hominum generibus per interualla diei, & locorum est instituta. Primam ad m ille passus trans pontem Miluium, ducente Procamerario præstiterūt Præfectus Vrbi, & Conseruatores, Regionum capita, reliquique vrbani magistratus, in eam pompam compositi, quam ludis testaceis circumferre sunt soliti. Secundum ad ipsum pontem Præsul Vrbinas, quem sequebantur subdiaconi omnes, Iudices Rotæ, Clerici cameræ, Acolyti, Cubicularii, Secretarii, Aduocati, diplomatum scriptores, item omnis ordinis curiæ nostræ ministri. Tertiam vero ad medium fere spatium, quod est inter portam & pontem, Quæstor ærarii. Hunc magno agmine comitabatur tota Pontificis familia, Toparchæ Romani, & Duces belli, præeuntibus hostiariis, custodibusque Pontificum; his virgas sericeas, illis argenteas clauas manu gerentibus. Vltimam Cardinales ante portam exhibuerunt, ad eam viæ partem ordine collocati, quæ venienti sinisterior esset. Hos cum primo accessu vidisset Cæsar, capillamento detracto, singulos apprehensa manu & dato osculo salutauit, gratiæ & benignitatis documenta ostendens. Ingresso Vrbem præsto fuit vmbraculum aureum, quo solennibus suis vti olim consueuerat Pius. Atque vna Romani ciues per vicos dispositi, qui illud hastilibus sustinentes toto itinere per vices succederent. Morantibus ceremoniis ad tertiam iam horam processerat nox. Itaque antecedente secularium turba, quæ innumera erat, & sequente Patrum collegio, atque omni clero, moueri cæpit hæc pompa lucentibus vndique viis multitudine cereorum, qui certatim accensi diei claritatem præstabant: A porta ad ædem Marci Ponti-

Ingressus vrbis.

Volaterranus interfuisse se pompæ scribit lib. 21.

põtificis recta est itum. Inde ad dexteram flexum, & pontificali via in theatrum Pompeii peruentum: deniqne in vaticanum ad Basilicam Petri accessum Quacunq; autem fuerat transeundum, imperatum erat ad decorem & magnificentiam vias ornari: idq; summo studio pro ædibus suis quisque impleuerat, pendentibus vtrinque versicoloribus aulæis, sed nox superueniens abstulit cuncta. Dum enim metus est, ne humore noctis (id quod in his ornatibus accidit) exposita nitorem suum amitterent, detensa iam erant omnia, & domi recondita, paucis exceptis locis, in quib. maior fuerat honorandi Cæsaris, quam accipiendi incommodi cura. Ad ædẽ D. Laurentii in Damaso præsul Vrbinas cum omni comitatu (quem dixi) Quæstor item cum Palatinus, Episcopi & presbyteri Cardinales duo, ac diaconi quatuor ad Pontificẽ (sicut institutum erat) diuerso itinere contenderunt, vt essent qui in Basilicã descendenti assisterent. Ad Basilicã vero, quantum à primis gradib. ad summum altare pertinet, collegia religionũ sacerdotiorumq; dextra & læua in veste sacra disposita erant, hymnos transeunti Cæsari concinentia. Ad primos quoq; gradus vicarius templi cum suo collegio in mitra & sacro pluuiali religiose illum accepit, crucẽ quæ in manu erat porrigens osculandam. Natalis Domini nox illa erat, & hora iam quinta. Itaque Pontifex qui expectare Cæsarem, atq; excipere ad portam argẽteam in vestibulo constituerat, indecorum indicans id iam horæ eam rem fieri, in chorum ascenderat, & sacrum matutinum iusserat inchoari, altiori solio residens. Ad eũ igitur per media hæc collegia Imperator accedens pedem, manum, & faciẽ deosculatus est. Sed post pedis manusq; osculũ alleuans eum altius Pontifex, & de sede assurgens præcipuo affectu in vtrũque latus illum complexus est, moxq; in propinqua sede collocãs inter se patresq; ad dexteram media ad complendũ sacrum suo se loco cõtinuit. Eo absoluto diaconi Cardinales duo, quibus præceptum id erat, ad altare Cæsarẽ deduxerunt. Ad cuius ille aditũ primũ in genua procidens, tam diu perseuerauit orans, donec & votũ absolueret, & diuinæ preces super eũ à Pontifice mitterentur. Earũ hæc fuit prima solennitas. Cantauerũt alta voce duo ex choro: *Elegit eum Dominus, & excelsum fecit præ Regib. terræ*, ab omni choro respõsum est: *Glorificauit eũ in cõspectu Regũ, & nõ cõfundetur.* Inde assurgens Pontifex ex ritu ceremonialiũ librorũ peregit reliqua, choro præfanti illi in omnia respondente. Inde è Solio descendẽs, dextrãq; Imperatoris apprehendens, in pontificiã illũ, atq; inde in cubiculum ad quietem perduxit. Cũ vero nõ putaret hoc primo ac pene tumultuario matutinę laudis officio tãtæ noctis satisfactũ esse, solennius aliud cẽsuit iterandum, in quo & Cæsar, & Patres, ensisq; sacratus pro more adessent. Itaq; ad horã 12. paulo quidẽ ante primũ diluculũ secundũ indixit. In eo Cæsar vetusto sedis ritu, ense de manu eius cũ benedictione accepto, illoq; vt erat nudus, armigero anstanti tradito, camiseũ stolãq; albã, & pluuiale ministrantib. diaconib. cardinalib. sumsit, iisdẽq; latus eius claudentib. Euangeliũ lectionis septimæ non iniucunde cantauit, lectionẽ ipsam eorũ alteri prosequendã relinquẽs. Admonuerat inter vestiendum ceremoniarum magister, vt transuersam stolam & pluuiale ad sinistram apertum acciperet. Sed ille (me audiente, qui proximus eram) *Non faciã* inquit: & vtrumq; à collo ad pectus rectum induens, conuersusq; ad magistrũ, *sic*, inquit, *semper sum solitus*, suadente iterum illo, vt post Euangelium decantatũ pro aliorum consuetudine ad pedem Pontificis osculandum ascenderet, Germanico verbo, quod à circumstantibus est intellectum, *Et hoc*, ait, *etiam minime*: putans videlicet (vt creditum est) à vulgari aliorum obsequio maiestatem Imperij ea in re vindicandam. Mane vero ipso Paschali solennibus Missarum operatus est Pontifex. In quibus post communicationẽ suam Eucharistiæ partẽ in hoc ipsum seruatam Cæsari obtulit, subnixo quidem in genua, & suũ honorem sacramento reddenti. Ab altari sub vmbraculo digredientes, ad venerandum Domini Saluatoris sudorium, ꝙ impetratũ erat proferri, profecti sunt: inde pulpitum supra gradus Basilicæ ascenderunt, ex quo Pontifex solenni more benedicẽs plebi, quæ innumera ad visendum conuenerat, summam peccatorum veniã tribuit. In ea denunciãda ꝙ semper latine & Italice per diaconos Cardinales fieri est solitũ, cum in extremis verbis admonerentur turbæ, vt acceptæ gratiæ memores pro Romana Ecclesia & Pontifice orarent, additum est, *& pro Federico Imperatore nostro, vt contra infideles gentemq; hæreticã diuinum illi semper subsidium adsit.* Introitus sui, & noctis dieique natalis hæc fuit celebritas.

Quarto post die in consistorium veniens, quod dari sibi ob publicã causam poposcerat, cum & Patres, & Germani proceres quidam, & Regis Hungarorũ legati, & Cypri & Venetorũ frequentes adessent, in hũc modũ per interpretẽ, Lauẽtinũ Præsulẽ locutus est: *Iter hoc meũ, sũme Põtifex, ad reddendũ Deo votũ libenti' tamẽ ad salutem cõmunẽ susceptum est: Nosti clades per hos annos à Turcis acceptas, & quæ nũc imminẽt vides. Egerũt Principes proximi ꝙ potuerunt,*

potuerunt, curas eorum & vigilias nouimus, non tam quidem illas felices, quam suo ministerio dignas. Meis quoque conuentibus, quos de Germanis Principibus eius rei causa plurimos habui, successus non fuit, impedimentis assiduis vtrobique in cassum fuere consilia. Veni propterea ad te, vt quam salutis viam non cerno, si qua hic est, tuo iudicio videam. Christianorum summus es pater. Primam hanc esse curam oportet, proximam meam. Consule in medium, & quid agendum sit, monstra. Ego quæ suaseris, quæq; ad rem censueris opportuna, accipiam, liberiq; iuuabo.

Ad hæc Pontifex nullo ante cum Patribus communicato consilio (id certe quod probatum non est) longa oratione, quæ ante se Pontifices, longiori quæ ipse in eã diem egisset, sigillatim recensuit. Quod vero ad postulatum attinuit, nescire se dixit, quid modo consuli posset: ita iam consilium omne exhaustum cognosceret. Rogare autem illum vicissim, vt si quid attulisset ipse ex Germanis, prior proponeret. Dicente Cæsare, *Venisse se non dandi, sed accipiendi consilii causa*, Pontifice eadem iterante, in proximã ille aulã deliberaturus secessit, atque ibi horam pene continuam fuit. Reuersus cum proceribus & legatis, qui secum in consilium ierant, *obtemperasse*, ait, *neque in tanta consiliorum inopia melius inuenisse, quam vt Constantia (quæ Germaniæ ciuitas esset Italiæ propinqua) conuentus Principum indiceretur, ad quem & ambo accederent, & reliquos omni diligentia conuocarent. Venturum eo (quantum crederet) Hungarorum Regem Mathiam, id quod præsens legatus eius spponderet. Hũc vero laborem ideo necessarium duci, quod quæ commune opus requirant, hæc & communi consilio administranda putentur.*

Non placuit Pontifici sententia. Ab exemplo præteritorum conuentuum, hunc quoque inutilem futurum contendit. Deliberaturum se nihilominus amplius dixit, atque alio tempore responsurum. A meridie in noctem protracta iam consultatio erat. Itaque consilium & Cæsarem simul dimisit.

Dubitatum post hæc à plerisque est, qui pensitare hæc diligentius solent, Cæsaris ne an Venetorum petendi conuentus consilium fuerit. Etenim magno studio à Venetis res agebatur, perstudiosis tunc rerum Imperii. Qui fuisse Cæsaris arbitrabantur, cum nisi per legatos conuenerit nunquam Cæsar, quæsitam æstimabant non tam proficiendi spem, quam ostentandæ religionis occasionem: vt si quando maioribus ingruentibus malis querelæ populorum de Imperio & Pontificatu essent, culpam omnem desertæ salutis reiicere in nos posset, amissamq; vocante Mantuam Pio suam æstimationem, vocato nunc Constantiam Paulo redimeret. Qui vero inuentum hoc Venetis adscribebant, procuratum per hanc speciem priuatam eorum rem aiebant, non publicam; videlicet vt perlata ad Turcos tanti conuentus fama, terrore illi iniecto, vel pacem in suas leges conficerent, vel ad innouanda fœdera Italorum Pontificem, quo absente tutiora essent domi omnia, incitarent. Quæ quidem nec ipsi petere propter elationem vellent, nec prætcrire propter necessitatem possent. Igitur proximo post consistorio, vocatis iterum ad consilium Patribus, cum de responso dictæ sententiæ essent, censuit Pontifex, *Quacunq; ratione conuentus is peteretur, non videri e Republica esse, quando & præsens temporum conditio non postularet, & præteritarum exempla documento certissimo essent.* Placuit quoque ne veniente sæpius in Senatum Cæsare (id quod sine grandi expectatione esse non poterat) studio rerum publicarum vincere nos videretur: quatuor ex patribus ad eum in cubiculũ mitti, qui decretum hoc nunciarent. Ii vero collocuti diutius, cum missum iam esset consilium, ad Pontificem rediere summam hanc referentes; *Placere nihilominus Cæsari conuentum monstratum & consistorium iterum quæri, in quo de hisce rebus agi amplius posset.* Id vero cum triduo post permissum esset, conatus est populari magis oratione quam graui argumenta nostra diluere, quibus ratio habendi conuentus non fuerat approbata. Ad quæ omnia etsi diceret Pontifex, ex Germanorum consuetudine ab Germano homine secũ non agi, quorum ea lex sit, *Vt post decreta in consiliis nil postulent vltra*; eadem tamen ferme quæ nunciata per Cardinales erant, recensuit, argumentisque inuicem collatis sua propiora vero esse contendit. Orans identidem, vt quæ dicerentur, & fierent, pia voluntate acciperet, quando nec tepiditas vlla, nec metus, sed tota ipsorum ratio à iudicio suo cogeret nos dissentire. Duo tamen communi animo sunt constituta: alterum vt literæ ad Principes vtriusque nomine mitterentur, quibus illi ad Calendas Nouembris anni venientis legatos suos Romam mittere rogentur, de ratione tuendæ fidei cum Pontifice acturos. Altero vt Venetis diutino Turcorum bello exhaustis decimæ clericorum, Hebræorum vicesimæ, & secularium trigesimæ in ditione sua concederentur: quales decreto Mantuani conuentus Pius olim Italis quibusque indixerat. Et hic quoque postulatorum Cæsaris exitus fuit.

Responsum pontif. ii.

Non

Non multo post, cum totos septendecim dies Romæ fuisset, in Germaniam reuersus est. Multis eum interim Paulus magnisque demeritus officiis est. Nunquã cum processerunt passus est, nisi ex æquo esse; plerunque autem dexteræ eius apprehensa bis quoq; ad cubiculum suum descendit. Die quæ circumcisionem Domini Saluatoris præcessit, peracto, Laterani sacro vespertino, ad veneranda Apostolorum Petri & Pauli capita constituto ponte, per quem ex æquo iretur, intra ferreos cancellos perduxit, & postridie ad Vaticanum rediens albo equo phalerato & aurea veste donauit: volẽs videlicet, vt cum antea atratus Cæsar semper fuisset, solenni illa transmissione Imperatoris ornatu procederet. Ad pontem porro Adriani eodem itinere cum Patrum collegio substitit, spectauitque amplius horam continuam Germanos innumeros, quos ille eo in loco equestri ordine verusto ritu donauit. Gratias itidem spirituales, easque gratuitas innumeras contulit. Victum sibi & comitatui, qui sexcentorum amplius equitum fuit, largissimum præbuit. Abeuntem denique diuersis duum millium aureorum muneribus est prosecutus. Et præsules nonnullos ire secum ad vsq; Cæsarem iussit, qui totis Ecclesiæ oppidis ad impensam itineris, & diuersionum commoda necessaria imperarent. Quæ omnia eo munificentius studiosiusque collata sunt, quod notissimum erat toto eius imperio propugnatorem fuisse Romanorum Pontificum, & nec abiisse vnquam in impiorum consilia, quibus Transalpinæ nationes sine causa sæpe tumultuantur in nos.

DE COMITIIS IMPERII SVB FRIDERICO III. IMP. APVD RATISPONAM CELEBRATIS ANNO M. CCCC. LXXI. Augustini Patricii commendationibus.

ITEM:

IOAN. ANTONII CAMPANI, AD IACOBVM CARDINALEM PAPIENSEM, EX EISDEM COMITIIS DE REBVS IBI GESTIS, Epistolæ familiares.

AVGVSTINVS PATRITIVS REVERENDISSIMI CARDINALIS Senens. Legati in Germania secretarius, Iacobo Cardinali Papiensi sal. & commendationem.

VM in Germaniam venissem nuper cum hero meo Francisco Piccolomineo Cardinali Senensi, Apostolicæ sedis legato, videremque ad conuentum Ratisponensem multos magnosque Principes vndique confluxisse, & maxima quæque ibi tractari, quod res visæ sunt relatione dignæ, vtque interrogantibus in meo reditu amicis ad verum respondere possem, statui omnia literis annotare. Adhibui itaque exactissimam diligentiam, vt rerum omnium quæ ibi agerentur, veritatem ac seriem cognoscerem, partem per me ipsum audiẽs, cum latine loquerentur (interfui enim fere semper in concionibus) partim ex aliis qui aderant cognoscens. Quin & legatus ipse cum epistolas ad Pontificem atque amicos mihi dictaret, omnia aperiebat. Fuit sane conuentus hic Ratisponensis frequentissimus, & omnium (vt seniores aiebant) nostra ætate maximus. In quo Cæsar cum quinque Electoribus, & Principibus compluribus, duobus legatis Apostolicis, altero Cardinale, altero Episcopo, & Regum ac Ciuitatum oratoribus permultis consedit. Redegi igitur omnia quæ in conuentu gesta sunt, sed & quæ vbiq; locorum per Germaniam egit legatus, & totius huius nostræ peregrinationis iter descripsi, cũ & pulcherrimæ sæpe vrbes, & res memoratu dignæ interdum occurrerent. Est Germania (vltra quam nostri homines credant) magnifica, & pulchra, & illi antiquæ, quam Cæsar, Strabo & Tacitus aliique describunt, fortuna & moribus valde dissimilis: ita vt multæ sint inter eos Vrbes quæ multi-

tudine

tudine populi, pulchritudine ædificiorum, templorum magnificentia, & ciuitatis splendore nostris Italicis haud multum cedant, interdum etiam superent. Atqui cum mecum cogitarem, cuinam potissimum dicarem has meas lucubratiunculas quamuis tenues, tu solus occurristi qui sine inuidia gentilis tui Cardinalis Senensis res gestas perlecturus videreris, & meam hanc insulsam incomptamque narrationem pro tua innata mansuetudine, & consueta in me indulgentia æquo animo esses laturus. Mitto igitur ad te libellum hunc vt cum per otium licebit illum perlegas, in eo tamen præter nudam ac veram rerum explicationem nihil quod te detineat inuenies, oro vt boni consulas, & mihi ignoscas, si dignationem tuam rebus maximis occupatissimam his meis scriptis vexare sum ausus. Vale. Romæ Nonis Ianuariis, anno salutis 1471.

POst captam à Turcis Constantinopolim, & Græcorum imperium deletum, sæpe Romani Pontifices, & Fridericus Cæsar, qui reipublicæ Christianæ Gubernacula tenent, conati sunt reliquos nostræ religionis principes ac pontentatus, contra sæuissimos hostes in arma cogere. Et Cæsar quidem cum externi dicto minus parentes viderentur, inter suos Germanos crebras celebrauit cõuentus, vt quantum in se esset, saluti Christianorum consuleretur, nunc Francofordiæ nunc Ratisponæ, nunc Norinbergæ, nunc Viennæ, nunc aliis in locis eos conuocans: nec prætermisit interea cæteros Reges ac Principes literis ac nunciis hortari, vt communi consilio expeditionem sumerent in communes hostes. Pontifices vero Romani qui per hæc tempora præfuere, Nicolaus, Calistus, Pius, & Paulus nunquam destiterunt Christiani orbis præsides literis & assiduis legationibus hortari, monere, rogare, obsecrare, vt relictis intestinis odiis in religionis ac libertatis nostræ hostes arma conuerterent. Nullus est habitus conuentus ad quem non miserint legatos, oratores ad singulos Principes sæpe transmissi, laborantes bello nostri qui Turcis proximi sunt, consilio, milite, pecunia, frumentoque adiuti. Pulsi ab hostibus auitis sedibus benigne suscepti, & ad vitam præbita necessaria, classes sæpe in orientem missæ ad comprimendos hostes, Hungaris (qui murus Christianæ ciuitatis hactenus fuerunt) magna vis auri data, missi prædicatores ad exhortandos populos: promissa pugnantibus æterna præmia, nihil prætermissum quod illis fieri aut excogitari posset. Et vt de reliquis taceam, diuus Pius, Romanæ sedis perpetuum decus, à principio sui Pontificatus indicto Mantuano conuentu & modis omnibus perquisitis cum nihil succederet, ipse per se, vt nihil intentatum relinqueret, homo morbis annisque confractis in expeditionem statuit proficisci, non ætati, non dignitati, non valetudini, non vitæ denique suæ parcens. Sed peccatis nostris id exigentibus ante nobis subtractus est, & in cœlum relatus; quam ex portu Anchonitano in hostes soluere potuisset, sic tanti conatus paruo momento in irritum redacti, sic sæpe magnæ exorsæ telæ volente Deo succisæ. In Germania autem quamuis sæpe bellum in Turcos communi sententia decretum sit, siue quod Cæsar hostili arte impeditus conuentibus raro interfuerit, siue Principum discordiis & priuatis commodis rempublicam impedientibus, nunquam in hostes est itum. Semel tantum cum Turci Belgradum oppugnarent, excitus populus Prædicatorum vocibus tumultuarie in hostes ruit, atque zelo potius religionis quam armis pugnans, soluit obsidionem ac fugauit hostem.

Mahometes vero Turcorum Princeps fretus nostrorum desidia, & continuis victoriis animo eleuatus, dum nostri tempus longis consultationibus terunt, Peram primo expugnat Constantinopoli oppositam, deinde protensis viribus Bulgariam, Rasciam, Seruiam, & quicquid à mari Pontico, ad amnẽ Sauum, & ab Ægæo pelago ad Danubium interiacet, armis doloque occupat. Sed neque Danubius Valachos, neque Sauus Hungaros omnino tutatus est. Nam & Valachiæ partem rapuit, & Hungariam sæpe populationibus afflixit: ex alia parte Peloponnesum, & Græciæ olim arcem Achaiam, Atticam, Bœotiam, Acharnaniam, Macedoniam, Epirum, Bosnam, & Illyrii magnam partem redegit in potestatem, Lesbum & Cycladas fere omnes subegit, & in Ponto Synopẽ ac Trapezuntem, & demum anno superiori Eubœam (Nigropontem appellant) expugnauit, magno Venetorum quibus parebat insula, & communi Christianorum damno. Verum cum neq; his contentus anno ante captam Eubœam ex Bosna in Carnos penetrasset, & regionem omnem cædibus, incendiis atq; rapinis longe lateq; fœdasset, Fridericus Cæsar, cui vt Duci Austriæ hæreditario iure prouincia paret, quique prius pro Reip. salute tantum sollicitus erat, nunc propriis atque auitis prouinciis timens de subditorũ defensione intentius cogitare coactus est. Is cum viribus hostium imparem omnino se esse cognosceret, Germanorum Principum auxilia postulare statuit. Anno igitur salutis

M.CCCC.

1471. conuentū principū indixit Ratisponæ ad 8. Kal. Maii. Is dies Christiano more D. Georgio Martyri solēnis habetur, vocauitq; omnes Germaniæ Principes ad eū locū suis literis, de Reip. salute cū eis consultaturus. Pontificē vero summis precibus orauit, vt & ipsē aliquem ex sacro Senatu, qui nomine Apostolicæ sedis in conuentu præsideret, legatum mitteret. Has dicunt huius Ratisponensis conuentus fuisse causas. Cæterum qui altiora quærūt, & Ecclesiastici & seculares, si quādo à militia vacat, voluptati atq; otio plerunq; incumbunt, molestas ac graues cogitationes raro admittunt, literarum autem & sapientiæ studia attingunt fere nunquam: omnia igitur consiliariis credunt, eorumque iudicio cuncta geruntur. Horum nonnulli qui doctiores sunt, & ingenio atque astutia pollent, pro arbitrio omnia versant, lis gloriosissimum est vocari ad conuentus, rogari sententias, consuli à principibus, & eorum sermones atq; responsa tanquam Delphica oracula haberi: gaudent rerum mutatione, & contentionibus atq; discordiis principum crescūt, procurant assiduo nouis artibus, vt principibus suis libertatem parare videantur, & à reuerentia Apostolicæ sedis (quam *durum atq; asperum iugum* appellant) sed etiam Romani Imperii eos nituntur auertere. Cogitauerunt igitur si tales iam pridem imperium Friderico Cæsari abrogare, illudque quando alius animo & viribus potentior in Germania nō videretur, Georgio hæretico Boemiorum Regi deferre: reuerentiam deinde summo pontifici eius nomine polliceri, Imperii confirmationem & coronam petere, quę si modo darentur, nationi interdicere ne amplius Romano Pontifici auscultaret. Iamq; inter se ac Principes suos diuiserant præfecturas, ac munera hæc vt legitime fierent, assensum omnium Germaniæ Principum necessarium putabant. Sperantes itaque si conuenirēt Principes, facile quæ cogitarant perfici posse, subtili arte Cæsari persuadent, vt Ratisponæ principum conuentum indicat: aiunt Cæsarem, quoniam spretis Imperii ciuitatibus in auitis moretur prouinciis, omnibus neglectui esse, à nemine venerari, agitari vbique latrocinia, ac tota Germania iustitiæ formam esse nullam: si ad superiora ascenderet, vt prisca redeat reuerentia & fides, parituros omnes suo Imperatori, & eius timore ab iniuriis temperaturos, affuturos ei omnes Principes, & certatim obsequia exhibituros. Et quoniam Imperii census ita sunt diminuti, vt inde Cæsar viuere non possit, se iam reperisse vias, quibus facillime & volentibus cūctis ducenta aureorum millia quotannis corraderet. Tentauerat hoc idem Cæsar aliasin quibusdam conuentibus, quippe prouentus imperii ita minimi sunt, vt vix legationibus suppetant. Sed illi non tam suadebant vt Cæsari consulerent, quam vt occasionem nancisceretentur patrandi quæ cogitarant. Hisne igitur persuasionibus commotus Cæsar conuentum indixerit, aut vt Reipubl. suisve prouinciis, quos à Turcis iam deuastari videbat, saluti consuleret, illis diiudicandum relinquimus qui altiora cognoscunt. Certe Georgii Bohemi obitus, qui medio tempore accidit, effecit vt consiliariorum cogitata efferri non potuerint. Sunt etiam qui asserunt hunc conuentum indictum esse ipsius Georgii soletti opera, qui astutia sua id effici posse sperabat, vt decreto omnium Principum eius absolutio (nam iam pridem, vt nosti, extra Ecclesiam propter hæresin fuerat factus) à summo pontifice impetraretur, etiam ipso permanente in damnata opinione. Cæterum in tractatibus ipsius conuentus Cæsar ostendit, rem suam priuatam non neglexisse: Romanus autem Pontifex Paulus secundus, vt & Cæsari & suo officio satisfaceret, legatum ad conuentum mittere statuit. Sed cum diu inter patres disceptaretur, quisnam videretur aptior, Franciscus Cardinalis Senensis diui Pontificis Pii maximi nepos communi consensu designatus est, qui prouinciam susciperet, tum ob summam hominis integritatem, & vltra ęius ætatem, prudentiam, atq; modestiam (nondum enim quartum & trigesimum annum impleuerat) tum propter auunculi sui memoriam, quæ adhuc recens apud Germanos erat, apud quos priuatus diu vixerat, non fine magna virtutis opinione, & in pontificatu illius prouinciæ hominib. facilem benignumq; se semper præstiterat. Accedebat ad hæc quod ipse Cardinalis, vt qui apud auunculum in Germania à puero fuerat educatus, Germanorum linguam, & mores calleret, & propterea omnibus fere Germanis gratus, & notus. Vndecimo igitur Calendas Martii legatus designatus ex curia Pontificis vetusto more à Patribus domum deductus est, iussusque vt quoniam dies dicta instaret, ad profectionem quam primum sese accingeret. Breui itaque compositis domi rebus, & paratis quæ ad tam longum iter erant necessaria, X V. Kalend. Aprilis discessimus ex vrbe post secretum consistorium, media ferme Quadragesima, sacer Senatus legatum extra portam deduxit. Continuato deinde itinere per Pientiam Senas venimus: in publicis diuersoriis apud Paleam flumen Oratores Ducum Saxoniæ offendimus, qui Romam petebant, an-

Margin notes: 1471. — *Georgius Rex Bohem.* — *Franciscus Cardin. Senensis.*

nuente Cæsare, compositionem rerum Bohemicarum Pontifici suasuri, qui diu cum legato locuti sunt. Senas ingressi sumus ante horam qua à ciuibus expectabamur, nam legatus actu eos decepit, ne cum pompa introduceretur, quãtum tum per angustiam temporis licuit pompa & ciuium & cleri magnifice ducta est. Hic crucẽ accepit legatus principium legationis insigne. Senis iussis valere cognatis atque amicis, post tertium diem discessimus, venimusque Florentiam summo mane insequentis diei, introducti sumus magna pompa & ingenti populi concursu. Legatus sub vmbraculo ductus est nouiter facto, excepti sumus apud monasterium S. Mariæ Nouellæ in ponrificali palario, vbi admirabilis fuit locorum apparatus. Postridie per pontem Sieuæ Apenninum, transcendentes deuenimus Florentiolam in valle Saterni fluminis sitam. Saternus in orientem vergens forum Cornelii (Imolam vocant) præfluit, & in Padum exoneratur, hincque aquæ omnes feruntur In Adriaticum. Sequenti die per montes ipsos Lollianum primo, deinde Planorum peruenimus, oppidum in radicibus montium situm: & hic quidem est finis Apenini in latitudine, qui mons à Genua Ligurnm emporio incipiens Italiam omnem disterminat. Hinc ad Alpium cõuallem iuxta Volaruam planities semper patet, quam Cisalpinam Galliam prisci dixere, Togatam quidam, vltra Padum vero Trãspadanam. Iacet enim Togata sub ipsis montibus (vt Ptolomæus ait) quæ à Placentia Rauennam vsque protenditur. A Planoro summo mane Bononiam petiuimus, nihil prius ciuibus significantes, ne sacra perturbarentur. Planorum enim neque celebritati diei, neque victui nostro sufficiebat, eam vrbem ingressi occurrerunt magistratus intra mœnia, adiuimus tẽplum, ibique sacris interfuimus, erat enim dies dominicus (qui passionis vocatur) quintus decimus ante resurrectionis Saluatoris nostri. Distat Bononia à Senensi vrbe millib. passuum quatuor & octoginta. Ciues & iucunde & magnifice nos exceperunt publicis sumptibus, sequenti die quæ Kalend, Aprilis fuit, circa meridiem vrbe egressi, apud oppidum S. Ioannis pernoctauimus, & inde pluuioso cœlo iter agentes, Panarum flumen, ꝙ ex Apenino Padum influit, apud Bonportum nauigio trãsuecti per aggeres Sitlæ amnis venimus Mirandulam. Hic Blanca Maria, Borsii Ferrariensium Ducis soror, vxorque Galeotti Mirandulæ tyranni absente viro magnifice nos excepit, iunxitque eum legato spiritualem affinitatem, commater enim facta est, erat namque prægnans & partui vicina. Datus est curator, qui vice legati partum ex sacro fonte leuaret. Mulier ipsa prudens & elegans sermone visa est, clauda dextro pede aliquantulum, alioquin honestissima: vix eius Galiotus, quem postea Mantuæ vidimus, iuuenis pulcherrimi corporis est, & prudentiæ non contemnendæ. Is tamen non multis ante mensibus fratrem suum minorem natu in carcerem coniecerat, tanquam res nouas contra eum moliretur. Adhuc in vinculis est: supplicium de complicibus sumptum. Altera die agrum Mantuanum ingressi iuxta Quistellum oppidum situlam scapha transiuimus, petiuimusque D. Benedicti venerãdum ditissimumque cœnobium. Hineque digressi emensis circiter 20. stadiis, per Padum fluuiorum Italiæ maximum nauigio Transpadanam Galliam ingressi sumus. Hic filii Mantuani principis Fridericus primo genitus, Ioannes, Franciscus, & Rodolphus Gonzagæ obuiam legato facti Mantuam vsque nos deduxerunt, vbi per totum insequentem diem quieuimus: Princeps summa hilaritate, & regali rerum omnium splendore & copia nos suscepit. Mantuam & Veronam inter Insubres ponunt: Ptolomæus autem Cenomannos hos populos appellat. Postridie per Campestria Veronam profecti vrbem intrauimus circa meridiem, insperantibus eo tempore ciuibus, qui ad vltimam vesperam nos expectabant. Obuiam tamen intra mœnia, & magistratus qui Venetiis præsunt, & ciues cum clero & populo dati sunt, magnificeque ac reuerenter nos exceperunt, & quoniam Palmarum dies solennis instabat (biduo enim antea illuc appuleramus) coegerunt nos ibi commorari vsque ad eam celebritatem. Dominica vero die peractis sacris inde discedentes, transmisso per pontem Athesi in vrbe Valerni, venimus villam millibus passuum LXXII.

IACO-

IACOBVS CARDINAL. PAPIENSIS
Campano suo.

GAudeo tibi & tuo Mæcenati secunda euenire,quæ facitis.Puto communia quę in vtramq; partem accidunt vobis.Iter legationis vestræ Senam vsq; agnoui. Cura vt à prima Germania reliquam Italiã discam,Id nos,qui vos votis prosequimur,nõ minus expectamus quam petimus.Nostra vrbana nosces ex multis.Ex pompis Murinẽsibus ea sola fuere:Magni apparatus,magnæq; expectationis Borsii Estensis ingressus. A Flaminia in Pontificiam medius inter Aquilegiensem &Mantuanum traductus est. In comitatu plurima stomachi tui,non tuorum tamen hoc tempore oculorum. Primo venienti est datus Senatus:Oratio eius nulla:lætitia vultus multa. Receptus sessum post Diaconos Cardinales est.inde domum dimissus;aduentus huius nondum patuit causa, cũ patuerit,scies.Palatina quoq; si quæris,pauca sunt. Post discessum auditi Cyprii oratores,quorũ fuit deprecatio,vt Princeps eorum Iacobus,Rex appelletur.Sunt & quædam à Cæsare, & Saxonum Ducibus breui ad vos peruentura,ex eorum genere quorum causa petita est legatio.Exercebunt nos,(vt cerno)Boemica. Tu perge,& forticulum te in laboribus præbe. Pro epistola & epigrammate non tibi gratias ago,qui enim digne vt possim. Vincuntur gratiæ omnes gloria diuini ingenii tui,quod cum ætate & beneuolentia crescit. Ex metu saluta Romagnanum nostrum, & Patricium, & Montanum. Vale Romæ V. Aprilis. 1471.

IOAN. ANTONIVS CAMPANVS IACOBO
Cardinali Papiensi.

I.

LIteras tuas,quæ scriptæ fuerunt Eugubii ad 4.Kalend.Aprilis,Ratisponæ accepi pridie Kalend.Iunias. Legit eas non minus iucunde legatus,cuius mentionem faciebas, quam ego cui dirigebantur.Memoria tui apud me ita residet,vt tamen sæpe inter tot negotia subdormiat,nunquam moriatur.Accelerabimus reditum,vt quantum in nobis erit,breui absoluamur.Discessum ex Vrbe duodevigesima Martii:ingressi sumus Ratisponam Kalend.Maiis, tribus & 40. diebus in itinere consumptis. Substitimus diem vnum Viterbii,triduum Senæ,Florentiæ,Bononiæ,Mantuę singulos,Veronæ,Tridenti,Bolsani binos,ad pontem Oeni cum Sigismundo Duce Austriæ triduum,ad Lantshutum cum Ludouico Duce Bauarorum biduum, vbique supra vsitatam magnificentiam excepti, Ratisponæ solos inuenimus Oratores Allobrogum, qui hodie Sabaudienses appellãtur. Conuenerunt post diem tertium Moguntinus & Marchio Brandenburgensis, vterque maximus in Germania Princeps,& quibus ius sit cum quatuor Cæsaris eligendi. Moguntinus vir ingenii mansueti, & qui neque aspectu neque mansuetudine præ se ferat. Marchio vir acer,eloquens,vafer,& quem Vulpem Germanici vocant, bellicosissimus & pugnacissimus omnium qui in Germania laudantur (Pius * Achillem appellauit) cicatricibus totus in manibus,pedibus, vultu , collo excauatus, sæpe singulari certamine dimicauit, quo genere pugnæ nunquam victus est, prælio semel à Ludouico Bauaro eius consobrino. Oratores Burgundorum cum eo venere ad viros triginta, ciuitates Germanorum fere omnes,Duces multi misere legatos. Imperatorem circa Pentecosten expectamus,si venerit,aderit & Principum magna frequentia, etiam eorum qui legatos præmisere.In aduentu illius,tota spes est : absente eo referri de nullis, deliberari nihil aut exiguum poterit. Scribam tibi ordine quæcunque in conuentu peragentur.Vale.

* *Aen.Syl. Europ.c.39. & in Germania.*

EIDEM.

II.

VIvimus, si modo vita est aliqua,viuere extra Italiam. Cæsarem iam prope mensem expectamus.Moram hoc leuat,quod scribit se venturum. Moguntinus & Marchio Brandeburgensis,& alii quidam nobiscum sunt, at Cæsarem præstolamur. Treuirensis & Spirensis sunt in itinere.Res omnis in Cæsare sita est, nisi venerit, nequicquam laborabitur: Eum principes omnes intuentur:conuenientque omnes,si ipse aderit.Dico

ego tecum, quod sentio, fieri omnia posse in salutem Christianam, si Cæsar volet, nihil si tergiuersabitur. Factiosa Germania est, amici eum facillime consequuntur cæteri, quod magnum est in hac gente Cæsaris nomen, & multa potest, cupiunt reconciliari & rei cõmuni adesse. Bohemica dissident: vtinam non ad cæteram felicitatem Turci hæc quoq; accedat, quod est Bohemia vires & Hungaras & Germanas ad se pertractura omnes: quod si acciderit, periimus funditus. Vale.

EIDEM.

III.

MIRARIS, quod pauca de rebus Germanicis scribam: præsertim quæ in conuentu nostro agantur. Sed persuade tibi, aut exiguum, aut nihil esse, quod agitur. Multa & magna quæ cogitantur, omnia pendentia in aduentu Cæsaris. Frequentia principum atque oratorum in dies fit maior: sed pars maxima aut domi adhuc manent, aut cognita mora Cæsaris in itinere substiterunt: omnes tamen vbi de Cæsare intellexerint, venturi existimantur. Ego legatum non desero, dignitatem vestram, id est sedis Apostolicæ, inter surdos eloquentia tueor. Fama increbuit Cæsarem iam soluisse, & per Danubium adnauigare: hoc exploratum ad verum nondum est: multi terra cum equitatu venturum arbitrantur. Magna est eius auctoritas in prouincia vndique factiosa; verum ita magna tamẽ, vt multum vmbræ, non tantum corporis habeat. Si quæris sententiam meam, illud sentio magnam spem propositam esse nobis, si Cæsar instabit; exiguam, si lẽtescet, nullam, si tergiuersabitur. Bohemia tripartita est omnis. Alii cupiunt Polonum magna pollicentem præsidia, ad hunc diem nulla præstantem. Ii sunt hæretici quidam, sperant impune se victuros sub eo Rege, in cuius regno infinitæ prope sunt hæreses. Catholici Hũgarum, cui iusiurandum præstiterunt, magna ex parte sequuntur. Promiscue vtrinque multi, & Catholici & hæretici Albertum Saxonem amplectuntur. Germani ad huc inclinant omnes, & metu Hungari, & quod fere omnes intima affinitate iũguntur, quanquam hactenus multum consilii, nihil auxilii misere: nec dubium si coniicere de mente Pontificis possent, quin auxilia vndique subministrarent. Vale.

EIDEM.

IIII.

CVM scribebat legatus ad te quotidie, superuacuum esset aliquid per me significari tibi de rebus Germanicis; & literæ ad casum committuntur. Hoc vnum velim scias, legatum nihil facere, nihil cogitare aliud quam quo pacto & honorem sedis Apostolicæ, & gratiam inter Principes augeat. Ego quoque etsi idem facere cupio, tamen eo sum in loco, vt neque intelligam quemquam, neq; intelligar. Si Cæsar veniet (quemadmodum speramus) fortassis vtilis fuerit opera nostra: alioquin & operam perdidimus & impensam. Nam nisi is venerit, exigua erit hæc diæta. Principes ægre & pauci conuenient: omnes Cæsarem intuentur, & quia periculum factum est sæpe, non videntur se moturi, nisi prius ille se mouerit. Qui iam venerunt, & paucissimi sunt, & ad solam spem Cæsaris detinentur; quæ si euanesceret, statim reuolarent. Tædia Germanica infinita sunt, verum omnia ferenda seruis pro domino, filiis pro patre, membris pro capite. Oratores Veneti adhuc Patauiæ, quæ est ad ripam Danubii, metu latronum se continent, ibique Cæsarem præstolantur: distant à nobis minus quam trium dierum itinere. Scribunt insidias sibi vndique structas esse. nam (vt vno verbo dicam) patentissima Germania est, & potentissima, & nobilissima; sed ea tota nunc vnum latrocinium est, & ille inter nobiles gloriosior, qui rapacior. Apud Principes solos securitas est: sed duntaxat cum promittunt. nam nisi publica fide accepta, eorum quoque fines infesti sunt omnibus. Sed hæc querela in Italia erit iucundior. Vale.

EIDEM.

V.

Quarto decimo Kal. Iun. rosã primã legi Ratisponæ, adeo serũ est in Germania florere. Iã si maturari nostrũ reditũ putas, præcox iudiciũ habes. Cæsarẽ tã nunc expectamus, quam
cum

cum venimus, Aquilæ ad gruē rediere. Profectionem nostram perscripsi tibi omnem, idem faciam de moribus gentis. At quid, inquies, in Germania ingenio dignum nostro? Multa quidem, sed illud imprimis, quod & mortui viuunt, nec putes cœli clemētia fieri, fit moribus. Ego qui miracula nostri temporis non odi modo, sed horreo, nusquam versatus sum omni vita mea fastidiosius. Sed dices perpulchrum est mortuos viuere, perpulchrum, sed malim ego & viuos mori, nam cum fœtẽant qui ambulant, si fœterent mortui non ambularent. Anceps fortuna mea est. Quanta calamitas nata, tanta auribus felicitas inest, dum omnes sentio, intelligo neminem, o epigrammata:

Tu sortem miserere meam, fugere repulsa
Pierides, Istrum Flora Venusq; bibunt.
Arce sedet Bacha: cessit neglectus Apollo.
Non heic est aliud viuere, quam bibere?

Vale felix nec accuses breuitatem, mox resarcientur omnia, nunc comparo me in aduentum Cæsaris, habiturus orationem, qualem Italia legat, Germania non capiat incredibilis est his ingeniorum barbaries, rarissimi norunt literas, nulli elegantiam. Vale iterum. D. Antonius de Romagnano, Patricius, & Montanus se D. V. plurimum commendant Ratisponæ 24. Maii 1471. *ô delicati Ligurum.*

EIDEM

VI.

CVpimus ambo, & tu scire, & ego significare, quid in Germania faciam. Dicam, facio nihil, dico parum, meditor vnum. Italia, Italia est, resonat mihi dulcis in ore Italia, in animo mihi fixa est Italia. Amplissimū conuētum speramus, vt fere semper altius crescunt arbores, quæ tardius. Habemus Treuirensem, Spirensem, Aichstatensem: nam de Moguntino iam pridem audieras. Vnus sed nostram cunctando destituit rem, & quantū perspicio, grus illa non perstat, transiit iam in cornicem. Scribit Cæsar ad triduum se venturum; sed hoc triduum iam centiduum est, in mora fuit Pancherii insignis latronis & conspiratorum quorundam supplicium, aut supplicia potius: nam Pancherius auctor coniurationis securi percussus est: & cum eo qui proxime sequebantur: Tertius flumine nescio an Danubio submersus. Magna res, & minime opportuna consiliis, sed tamen magna. Cæsarem tam mitem Principem aliquādo incaluisse: nam incruduisse, tam iusta causa non dixerim Principes qui adsunt eo vidētur animo, vt aspirāte Cæsare sperare non pauca possimus. Sed quid dicam, tarditas & cunctatio ipsa desperatio quædam est, vt raro acriter insurgunt, quæ lente se moueant. De Boemicis iam puto ad te esse perlatum, filium Poloni, ex Ladislai (qui veneno adolescens periit) natum sorore Regem appellatum, sed aliis duntaxat, qui & religioni & Hungaro aduersantur, & cum Georgio sentiebant. Nec refert Georgium num habuerint Regem, an num habeant Polonum. Tam se impunes futuros sub hoc Rege vident, quam sub illo iam fuerant, & periculum est ne contagio serpat, & augeantur viribus, qui destituti videbantur. Cæsar cui faueat incertum est, nisi quod Hungaro propter veterem contentionem & Pancherii causa putatur infensus. Non possum de omnibus certa perscribere, & multo sic pendent, vt minentur potius quam cadant: quædam contra casum existimentur, quæ nondum inclinauere. Vale.

Hic desideratur insignis epistola de Cæsaris aduentu.

EIDEM.

VII.

PErscripseram tibi* de aduentu Cæsaris, & apparatu eorum qui Cæsarem sequebantur, & quæ spes esset proposita nobis de amplissimo conuentu, & quantū nec ætas nostra vidit, nec grandissimi natu Germanorum recordantur. Deinceps hæc acta sunt. Ad VIII. Calen. Iulias post peractam rem diuinam, in prætorium secuti Cæsarem conscendimus, quem in locum conuenire Principes constieuerunt de rebus Germanicis acturi. Hic Antistes Tridentinus nomine Cæsaris prodiit in medium oratione Germanica: quam euestigio, vt externi quoque oratores intelligerent, latine est interpretatus. Primum Cæsaris **haec epistola non extat quod dolemus.* *Tridentinus pro Cæsare.*

moram excusauit, quod ad diem non venisset, & capita contentionum, quæ domi post indictum conuentum exortæ cum detinuissent, enarrauit: egitque gratias & Principibus & Oratoribus, quod non sine iactura rei familiaris & sumptibus grauissimis alterum prope mensem expectassent. Causam deinde aperuit, quæ ad indicendum hoc in loco & tēpore conuentum impulisset: præteritas Christianorum calamitates, & recentem Carniolæ cladem deplorauit: potentiam crudelitatemq; immanissimi hostis, quam breui tēpore quantum occupauerit finium nostrorum, quantum Christiani sanguinis fuderit, & in Europa & in Asia, ostendit, repetitaq; eleganter veterum non vna historia, clarissimas ac prope innumerabiles Germanorum expeditiones & pro religione Christiana & pro Imperio Germanico susceptas cōmemorauit: hortatusq; est Principes omnes oratoresq; ciuitatum Germaniæ, partā à maioribus gloriā conseruarent, occurrerent imminentib. periculis, & religionem in qua patres eorum vixissent, & ipsi essent nati atq; instructi tuerentur. Addidit postremo Cæsaris preces, auxilium & communi libertati, & priuato suo periculo implorantis, responsumq; postulauit. Post Tridentinū legatus graui & ipse oratione propositum Cæsaris & principum aduentum commendauit, egitque gratias Pontificis nomine vniuersis, hortatus, vt quam spem Christianis ex conuentu porrexissent, eā sumendis armis exhiberent, nec se carpi singulos paterentur, qui vniuersi non modo resistere sed profligare hostem quā facilime possent. Conuentus multos repetiit nequicquā in Germania factos, vbi si obtemperatū fuisset consiliis eorū, qui futura pericula præuidissent, non eo discriminis vētum fuisset, vt quem facile tūc potuissent ex omni depellere Europa, nunc in ipsa Germania perferrent: dum extrema essent neglecta, ad intima hostem penetrasse, adiecit & preces ac verba, vultum, animumq; legato, & tantis necessitatib. dignum accōmodauit. *[Sessionis quæstio inter Electores & Burgundum.]* Principes Germanico more paulum segressi, atque inter se locuti, gratias Cæsari egerunt, quod aliquando Germanicæ libertatis & publicæ salutis curā suscepisset, se paratos per omnia vitæ fortunarumq; discrimina illius Imperium sequi; ituros in expeditionem, si ipse aut eat, aut iubeat iri; missuros si iubeat mitti: Lætus eo respōso Cæsar, laudatis principib. conuenire sequentē in diem iussit, Postridie pari freqūētia reditum in prætoriū est; sed initium consultandi à controuersia ortū, omen belli futuri an impedimenti potius fuerit suspensum me habet. Oratores Burgundi cū post Legatos Electorū collocari, atque ideo despecti priore consessu viderentur, redire in subsellia recusabāt. Electores absentib. collegis qui aderant, quanq̄ summa cū modestia, dignitatē tamen cōmunem tuebantur. Burgundi potentiam sui Principis, & in Gallia & in Germania maximā: electores parem nobilitatē ac vetustum morem obiiciebant, seq; è corpore Cæsaris cum essent; ne Regib. quidem si qui adessent, cedere oportere cōtendebant. Quæ cōtentio cum tres prope horas consumpsisset, non antea est sublata, q̄ Burgundi alteris subselliis ad frontem Cæsaris inter oratores Regios locarentur. Tum demū & ipsi auxisse principis sui dignitatem, quod in ordine absentiū Regum sederent; & Electores seruasse æstimationē suam, quod exclusi à primis subselliis Burgundi essent, videbantur. Vbi omnes consedere, primi Burgundi surrexerunt, quorū vnus locutus est oratione ideo parum accommodata, quod plus in criminando Rege Gallorum quam in proposito iuuandi belli visus est occupari. Regem rupisse federa, violasse publicam fidem, media pace oppida Burgundi expugnasse conquestus est. Pauca quædam adiecit ad rationē belli, & quæ nūc ibi potius excogitata q̄ domo adducta viderentur. Altera fuit oratio Pauli Morecini Venetorū oratoris breuis & collecta. *[Veneti.]* Certasse cū Turcis Venetos annos iam ducentos, eorumq; vires atque impetus solos & in Thracia & in Illyrio sustinuisse. Enixius tamen octo proximis annis mari cum iis ac terra gessisse bellum, propugnatoresq; nostros fuisse, iam non tam defatigatos aut exhaustos, q̄ à cęteris Christianis destitutos esse. Cōmuni ad eam diē solos periculo excubasse, creuisse nūc hostem, factumq; ex aliena somnolentia magnū, & quātum iam perferre Christiani vtinam vigiles possint. Instare illum ab Illyrio, à Pānonia, ab sinu Adriatico; non mari, non terra quietos nostros sinere, Genus belli quale esset, ipsos perspicere, senes occidi, strangulari infantes, cæteram multitudinē sine sexus ætatisq; discrimine in seruitutem Asiaticam trahi, conflammari templa, viros Dei intra templa cōcremari, igni & ferro ad excidium vltimum, vastari omnia. Incipere iam Germanos intelligere, quid fuerit Venetis tam diu bellum gessisse cum Turco. Nec tamen desperandū esse, modo eo sint animo Germani, quo quisque esse debeat ad vitam suam libertatemq; suorū defendendā. Habere se permagnā classem & præsidia per Illyrium Græciamq; disposita, stipēdio eorū militare ad hominū quinq; & viginti millia, iuuari & à Ferdinādo Rege, maritimo bello, si iuuētur terrestri à Germanis, breui & futuros ipsos in tuto, & ceteros

extra

extra periculum posituros. Misisse Ferdinandum tres & viginti triremes, quatuorq; naues onerarias in aduentum classis, & alias propediem esse missurum, ipsos triremes sexaginta nauisque aliquot instruxisse, & putare iam esse deductas. Centum triremibus ac duodeviginti rostratis nauibus bellum maritimum aggressuros: si terra quoque distrahatur hostis, vtrobiq; laboraturum. Posteum legatus magnificis verbis & rem Venetam, & Pontificis diligentiam, & Ferdinandi apparatum complexus, parem Germanorum curam, quorum non dispar esset periculum, postulauit. Secundum legati verba præsul Aystetensis iussu Cæsaris progressus in medium hæc postulauit. Primum vt decem millia ad præsentem necessitatem, quarta pars equites, ceteri pedites cogerentur, qui per fines extremos Germaniæ dispositi hostem ab incursionibus prohiberent. Alteram deinde manum subsidiariam ac paratam in omnem belli euentum, & ad quamuis hostium impressionem compararent. Postremo vt de summa totius belli, quantum geri vniuersis viribus Germaniæ posset, in annum sequentem constituerent. Ad hæc Principes, quod digna consultatione res esset, spatium postularunt, responsurosque in diem sequentem polliciti, præsentibus quoque verbis spem Cæsari addiderunt. Magna visa est omnibus Cæsaris postulatio, nec minus necessaria quam magna, sed meo & multorum iudicio præpostera, nec legatus ordinem postulatorum approbauit. Laudare se dixit consilium Cæsaris de auxilio præsenti, de subsidio parato, de expeditione futura, sed eum ordinem non placere. Primum quod cum fama potissimum bella constent, nec minora in re bellica terrore quam prælio conficiantur, irrisuri essent hostes tam exiguam manum, & vires Germanicas ex decem millibus militum æstimaturi; ac tanquam omnem expressam Germaniam in tanto conuentu nihil plus præbere virium quam decem millia potuisse, aut si posset, ægre reliquos in castra venturos aliquando esse, qui nunc vt darent nomina, compelli non potuissent. Deinde spem omnem ereptam iri ciuitatibus nostris finitimis Turco: concasuros omnium animos cum primum de numero audierint tam exiguo, & quicquid nunc præsente Cæsare, astantibus omnis Germaniæ Principibus, tanto habito conuentu, in eorum salutem factum non sit, fieri posse amplius desperabunt. Postremoque vbi decem millia continuerint Germani Principes, contulisse se quantum opus fuit existimabunt; vt fere semper grauius est quod additur ponderis quam quod imponitur, eo maxime imputatur quod primum exactum est. Proinde suam esse sententiam, vt ante omnia de summa vniuersi belli deliberetur, vires omnes Germanorum inspiciendas, nomina militum quotquot & vbi vbi sunt conscribenda. Habendum, quantum habere maximum possent, ex omni Germania delectum. Ac tum demum ex ea summa primū decem millia educenda, præsidiumq; ad impressiones ex eadem submittendum. Ceteras copias destinatas conscriptasq;, & primo quoq; tempore paratas habendas esse, vt sit ita futurum, vt hostibus terror, spes nostris adiiciatur, & illi se contineant nostri ad resistendum confirmentur, & cuique exploratum sit, quo tempore quid facere, quorsum aut qua manu ire iubeatur, magnam vim habere & animi & rerum apparatum. Laudata est magnopere Legati sententia, non tamen Cæsaris propositum immutatum. Vnde orta suspicio est nobis, remissiorem eum futurum ad hanc expeditionem q̄ sperabamus, & consulere velle præsentibus periculis, futura non cogitare. Quanquā legato respondit; Bono esset animo, se nisi re ad summam vniuersī belli perducta Ratispona non discessurum. Principes quod erant polliciti, sequenti die responderunt, se ad omnia quæ Cæsar postulasset esse paratos: vnum orare, simultates Principum, ciuitatumque discordias (quod facile autoritate sua posset) è Germania tolleret, magnam partem virium Germanicarum occupari principum seditionibus, quibus sublatis vno robore, communi manu, copiis vniuersis inferri bellum posse. Cæsar studiosum se ait semper fuisse concordiæ Principum, & nunc quæ ad pacandam Germaniam pertinerent, omnia esse facturum. Nouissime designati sunt quinque viri ex familia Cæsaris, ac totidem ex consiliariis Principum; qui cum Maguntino (cui est primus inter principes locus) de cogendis statim decē millibus, & præsidio supparando, & de numero copiarū Germaniæ in annum sequentem, præfiniendo & de præficiendo imperatore, ac de omni ratione non mouendi solum belli, sed etiam continuandi inter se agant, & vbi deliberauerint, ad Cæsarem & Principes referant. Hoc in statu res sunt. Legatus nihil neq; excitandis Principibus neq; Cæsare incendendo prætermittit. Ego ea sum nunc sententia, qua nuper fueram, cum primum de conuentu ad te scripsi pendere omnia ex Cæsaris voluntate: qui nisi omnia velit quæ ad ineundū bellum pertineant, nihil dicā aliud, q̄ fato malo perituram rem Christianā. Depopulata Carniola & igni ferroq; vastata nisi excitetur,

Aistetensis pro Cæsare.

Principum responsum.

non video quid sperare possimus ab eo auxilij calamitatibus nostris, qui suis non moueatur. Auctus conuentus est incredibili multitudine Principum. Nudius tertius venit Langrauius Hassiæ cum equitibus quadringentis. Heri Antistes Coloniensis exiguo comitatu. Fratres Saxones, quorum est magna in Germanos auctoritas, ad triduum expectantur. Conuenisse feruntur ad *.*. paulo plus minusve quam equitum decem millia. Pulcherrimum spectaculum nobilitatis, vtinam æque profuturum. Feliciter Vale Ratisponæ. III. Nonas Iulias MCCCCLXXI.

EIDEM.

VIII.

Albertus Bauarus. *Rupertus Palatinus.* *Fridericus.*

POSTRIDIE Nonas Iulij, quo die opinio fuerat quinque viros de Principum decretis relaturos, Volfgangus Bauarus frequentissimo consessu querelam noui sceleris intulit de Christophoro fratre, qui ab Alberto & ipso quoque eorum fratre in vinculis detineretur: orauitque Cæsarem tam immani & inaudito ante eum diem exemplo impietatis clementia sua & pro dignitate Imperij occurreret, vt quem naturæ charitas non teneret, seueritas iudicij à maleficio coherceret. Breuis accusatio, ingens vulnus visum est, perculitque omnium animos, fratrem aduersus fratrem pro fratre contendere, nec causa modo, sed promissa barba, & mutatio vestis, & lachrymarum immodica effusio certare pro duobus fratribus altero captiuo, altero sponte sua exule videbantur: & habetur alioquin Albertus summa inter Germanos Principes gratia, dignitate corporis & facundia, quantam capere gens potest, nonnihil & literis præditus. Altera fuit contentio Spirensis Episcopi, qui primum nomine Coloniensis acceptus in conuentu inter Oratores electorum consederat, sed vbi Coloniensis * aduenit, iam Palatini loco se gerens, vetitus à Cæsare est, ne vbi prius (hoc est, Electorum gradu) locaretur, quod nec decreto suo Palatinum * Electorem esse contenderet, nec oportere duos simul fratres potestatem habere Cæsaris eligendi. Iam vides quæ ab eo pacis tam necessariæ fundamenta iaciantur, & quantum de concilianda Germania cogitet, qui exortas contentiones non comprimat, nouas exuscitet. Vereor, Papiensis mi, ne ad vnguem diuinaveris. Memini quo die locutus sum tecum de profectione Germanica, dixisse te nullam spem habere in Cæsaris mente, dubij & latebrosi consilij hominem nihil ad communem salutem, omnia ad suã vtilitatem reuocare. Post hæc lectæ sunt literæ Carniolanorum plenæ efficacissimæ immanitatis, nullum relictum templum, nullam agrestem casam à Turcis in Carniolà; iacere passim cadaucra occisorum senum atque infantium, & iam cælum fœtore corrumpi. Abrepta præterea esse ad millia hominum ferme XX. Communisse Turcos loca quædam, vnde excurrere quam latissime, ac recipere se incolumes cum præda facillime possint, implorare Cæsaris & Principum, & omnium mortalium opem. Recitatæ etiam Strigoniensium & optimatum Hungariæ, quibus significabatur diuisum esse bifariam Turcorum exercitum, partem Carniolam in fines Cæsaris contendere, partem ad ripam Saui fluminis consedisse, eo consilio, vt exitu aliquo explorato, & communito excurrerent, & depopulari Hungariam possint. Centum iam annis pugnatum ab Hungaris cum Turcis esse, exinanitum iam & viris & viribus regnum: nisi ope quoque iuuetur externa, non posse diutius tam assiduum tamque potentem hostem sustinere: Communem causam agi. Se etsi propinquiores sint periculo, non tamen solos perituros, monere & orare Cæsarem, vt conuentu prope omnium Principum Germaniæ, & quantum nunquam antea, amplissimo remedium aliquod Christianis vulneribus adhiberet. Oportere eum præcipuum esse Christianorum propugnatorem, qui idem Christianorum sit Imperator. Idem quoque à Principibus postulabant. Cæsar & ad contentionem Volffangi, & ad vtrasque has egregie dormit. Respondit Maguntinus nomine Principum, hoc vnum agi, præterea nihil, vt & Carniolis & Vngaris succurratur. Hoc in statu res est. Vale. Ratisponæ, die x. Iulij MCCCCLXXI.

EIDEM.

IX.

SCRIPSI ad omnem nuntium: inquietos dies, insomnes noctes ducimus. Parietes nostri te somniant: mensæ tecum vigilant: vnus vbique & nobis. Redeuntibus Balthasare & Luca doctissimis clientulis tuis, nihil est quod scribam de rebus Germanicis: omnibus

mnibus interfuerunt. Habemus hic oratores Hungaros, Bohemos, Polonos. Magnis verbis, maioribus ventis res agitur: sed Cæsar immotus ad omnia. Rediisse Turci feruntur in agrum Carniolanum: & rediisse manu maiore quam antea. Et tamen possumus etiam interdiu querelis mediis indormire. Vale.

EIDEM.

X.

QVÆ ante nonas Iulias acta sunt in conuentu, binis simul literis iisque longissimis, quas tabellario Mantuano deferendas ad te dederam, accuratissime scripseram. Ad decimam Iulii principes Saxones, quos propediem expectari dixeram, aduenerunt cum equitibus paulo minus septingentis, armatis fere omnibus, magnificentiorem ingressum eorum Cæsaris occursus fecit. Postridie quam venerunt, vocati Principes non quidem amplius in Prætorium, sed in domum Cæsaris, quæcunque acta essent, ordine Saxonibus enarrarunt. Saxones contra quæ in Boemia egissent & moram excusarunt. Continuus deinde multis diebus acta est caussa Palatini, * graues diuersæque accusationes, æque magnis defensionibus auditæ. Albertus Saxonum alter, Otho Bauarus, Antistes Aystetensis, missi à Cæsare pro educendo vinculis Christophoro Bauaro: nihil profecerunt, & opinio est omnia ex Palatini contentione pendere, quam breui sublatum iri speramus. Designati ad eam tollendam Legatus, Ernestus Saxonum fratrum maior, Ludouicus Bauarus cognomento Diues, & Sigismundus Dux Austriæ. Interea Cæsar mutata (vt videbatur) in deterius sententia, ex decem millibus quos ad præsentem necessitatem postulauerat sex millia detraxit, affirmans satis nunc futura quatuor millia. Magna vndique murmuratio exorta, & consiliares designati ad rationem cogendi exercitus ne quicquam dies multos in prætorio consumpserant, quod grauari multi videbantur. Heri XIX. Iulii à quinta hora diei ad multam noctem consultatum est de summa expeditionis, & demum consensu omnium ita decretum est, *Vt in sumptus belli quisquis prouentus annuos mille aureorum habeat, is equitem vnum conducat, peditem, qui quingentos.* Ceteri pro portione fortunarum ad eam summam. Ceterum vbi de prouentibus haberi ea ratio nequeat, de capite habeatur, *Vt cui mille sint aurei, quinquaginta habere in prouentibus censeatur, atque ea computatione contribuat.* Fieri posse hoc modo ingentem exercitum aiunt, & facillime sustineri etiam longissimum bellum: & sunt qui adfirment, si ad vnguem res exigeretur, ducenta prope hominum millia cogi posse. Nos erimus minus octoginta contenti. Principes miro assensu cõditionem receperunt. Vale. Bohemi hæretici filium Poloni acciuerunt, quem fama est cum XXXII. millibus armatorum ingressum Bohemiam ad diem S. Iacobi coronam accepturum. Cras Oratores regios expectamus, scilicet Regis Ferdinandi. Hungari quoque propediem. Ratisponæ XX. Iulii. MCCCCLXXI.

* Friderici.

EIDEM.

XI.

O Solis, ô cœli, ô Deorum domicilium Italia! Quando, quando? Papiensis mi, hoc grauissimum est nobis carere Italia. Sed illud multo grauius in maximis negotiis fieri nihil. Ægre, lente, segniter procedunt omnia. Hoc tamen non desperandũ, quia procedũt omnia. Significaui proximis literis quæ 17. Iulii acta in cõuentu fuerant, de ratione cogendæ pecuniæ & exercitus cõparandi. Post id tempus dormitum egregie est. Conuentus Norībergã propter rerum copiam transfertur. Hic cœlũ paulo grauius est. Ægrotãt multi, nec omnia ad conuentũ tam magnũ, tam longum suppeditãt. Cæsar clausis oculis optimo est proposito: nihil tã sonorum, tam strepens, quo illi excitentur. Nihil tam magnum atque arduum, quod is se facturum non prædicet. Si tam bene olim pugnabit, quam tunc stertit, vicimus. De Bohemicis rebus nugæ fuerunt, quæ scripseram: tametsi minantur Poloni se quam primum venturos ingenti manu ad regnum capessendum: & sunt qui confingant adolescentem illum veste dissimulata in Bohemia visum. Grauia sunt odia in nos, sed hæc literis non plane committenda, & astu Legati qui omnia subodorat facile opprimuntur. Causa Palatini * ad hunc diem nequicquam diu multumque acta interturbat omnia; & rumor est, cogisse eum quantum nunquam antea exercitum. Is multa petit. Cæsar paucissima videtur concessurus.

* Friderich.

surus, spes tamen est in necessitate Cæsaris aliqua. Habet qui auribus instillent, & plane referta est hæc natio malis pulmentariis. Data sunt regalia nudiustertius Langrauio Hassiæ. Fuit operæ pretium aspicere Cæsarem coronatum, pulcherrima est illi tyara, sed nihil ad nostram, aut multum fortasse. Gemmæ sunt magnæ, diuersi colores, perlucidæ, & multæ. Sed quantum ego hac in re sapio, Germania vincitur, nec dissimulatur omnino contentio. O tempora! ô Imperium! ô lumina! ô beatos qui succedent, miseros qui gloriantur, stultos qui conquirunt! An te quoque non miseret conditionis humanæ? Sed properat tabellarius. Ratispone XXVIII. Iulii MCCCCLXXII.

Inuestitura Landgrauii.

IOH. ANTON. CAMPANVS CARDINALI Rauennati.

XII.

NISI literis Ferrariensis statum rerum Germanicarum tibi cognitum esse putarem, scriberem ad te ordine, scripsissemque hactenus omnia. Sed inculcatio laboris esset, non officium obseruantiæ aures occupatissimi Principis sæpe iisdem de rebus obtundere. Conuentum habemus omnium qui vnquam memoria patrum nostrorum habiti sunt, & præsentia Cæsaris & Principum multitudine maximum. Agitur grauissimis de rebus; nec ignoramus exspectationem omnium nihil minorem esse conuentu. Sed spes ea proponitur nobis, quæ haberi ex mente Cæsaris possit, vtinam is sit qui debeat esse, non qui consueuit, nihil lenti calamitates nostrorum patiuntur. Carniola vna ex prouinciis auitis eius superiore mense direpta, depopulata, incensa est, nunc maiore manu redire hostes feruntur, & vlteriorem facturi impressionem, & oppida quibus nuper vastato agro abstinuerunt, oppugnaturi. Magno in discrimine vt simus, non tam hostium vires, quam nostrorum tarditas, ne dicam ignauia facit, & cunctatio Cæsaris. Nunc quoque in tanto conuentu Principum nihil æque displicet quam lentitudo. Principes ea sunt mente ad expeditionem suscipiendam, vt qui periculi intelligant magnitudinem, occurrere nisi vniuersi non possint. Pacem Germaniæ Cæsar omnibus pronunciauit, nulli dedit, & (quantum licet perspicere) nec deponit inimicitias, nec exercet. Legatus ad omnia desudat, non mensa illi, non nox libera est, omni fomite, omni materia Cæsarem conatur accendere, sed nescio an vnquam accendi possit is, qui nunquam incalescit. Decretum est proximis diebus de stipendio militum: *Vt qui mille habent in prouentibus, equitem vnum conducant, peditem, qui quingentos. Qui prouentus non habent, ex capite computatio sic fiat, vt quibus mille sint ex capite, iis quadraginta esse ex prouentu censeantur, agrestes duos de viginti denarios viritim soluant.* Summam fieri per magnam hoc modo, & ingentem posse confici exercitum putant. Sed facile est Cæsari decernere, exequi Federico difficile, vt vno dicam verbo. Nisi pacem Germaniæ vniuersæ confecerimus, omnino nihil fecimus, huic vni intenditur. Capita sunt discordiarum Palatinus * & Cæsar, hic verbis, ille armis rem interturbat: cum alter maxima petat, alter nec minima quidem videatur concessurus. Hos Germani omnes & propinquitatibus & studio partium sequuntur. Multum Cæsari auctoritatis & virium est, Palatino plus animi. Quanquam nec vires habet, qui sic habet, vt non habeat. Etiam auctoritas exigua est, etiam quæ magna, si ministrum desideret. Traducemus conuentum Norimbergam, si perstabit in proposito Cæsar. Ibi aut absoluemus, quod erit reliquum, aut abrumpemus. Vale.

** Fridericus.*

Hisce iunge Æneæ Senensis Episcopi epistolam ad Leonardum Aretinum, num. CXXVII. & alias.

DE

DE CONGRESSV FRIDERICI III. IMP. ET CAROLI DVCIS BVRGVNDIONVM, APVD TREVERIN FACTO, ANNO MCCCCLXXIV. HISTORIOLA PERELGGANS.

ANTONIO SCROFINEO, RODOLPHVS Agricola S.D.

NIVNXISTI *mihi vt literas illas, quas de congressu Imperatoris Friderici & Caroli Burgundiorum Ducis Gallice perscriptas legisse me tibi narraueram, in Latinum sermonem conuerterem. Gessi morem voluntati tuæ, non tamen verbum è verbo exprimens, sed latius nonnunquam contractiusve res explicans. Ordinem quoque rerum, sicubi commodius visum est, commutaui. Tu si qua parum Latina tibi videbuntur, aut nescisse me meliora, aut (vt excusationem aliquam ignorantiæ meæ prætexam) rerum culpam putabis: quarum nonnullas, quod nostro æuo repertæ sunt, difficile crediderim priscis appellare nominibus. Neque enim fieri potuit, vetustati quæ res ignorarentur, vt nota earum essent rerum nomina. Sed vtcunque sit, vna eademque maxima excusatio mihi tu, qui iussisti. Malui enim audacter suscipiendo obsequi tibi, quam offendere negando prudenter. Hæc erat sententia epistolæ.*

ARNOLDVS DE LALAING, PRÆPOSITVS D. MARIÆ BRVgensis, Paulo Baust, Rectori Papiensi S.D.

PERSPECTVM mihi fuit, summo te studio summaque voluptate conuentum Imperatoris & Ducis nostri auditurum. Idcirco rem omnem quam potui diligentissimè perquisitam exploratamque scripsi. Certior factus est ab Imperatore Dux, velle illum magnis arduisque de rebus coram secum agere, compositis rebus Ducatus Geldrensis quem bello subegerat, in Lotharingiam aduenienti Imperatori est obuiam profectus. Erat secum fere dimidia exercitus sui pars, quem dicta expeditione habuerat. Metense oppidum est Lotharingorum clarum iis locis, & natura opereque egregie munitum. *Metis ciuitas.* Id cupiebat ingredi Dux, ciues reputantes & armato, & potentiori, & inter hostem amicumque dubio credere periculosum, quum non nisi præfinito numero comitum, & quibus, si vim pararet, pares se crederent, illum admissurum se dicerent respondit, *Maluisse se quod cogere posset, impetrare. Esse sibi claues portarum in promptu*, arma exercitumque significans. Statiua habet in agro Treuerensi. Exercitus per villas tectaque vicorum sparsus tres in longitudinem, in latitudinem binas continet leucas. Tertio Calend. Octobris Imperator Treuiros venit, comitatus filio suo, & Turchi filio. *Treuiris.* Treuirorum ciuitas ad Mosellam flumen sita, sexaginta supra Mosellæ & Rheni confluentem millibus, & rerum gestarum magnitudine & vetustate vrbis (quippe quam circa Troiana conditam tempora ipsi affirmant,) præclara. Gallica olim gens, & quæ diu ambitiose inter Germanas videri voluerit, donec tandem promotis finibus Germani, & occupato quicquid Galliarum ad Rhenum pertinet, Treuiros quoque in imperium nomenque suum adegere. *Tacit. in German.* Huc cum venisse Imperatorem Dux accepit, ipse proficisci postridie parabat. Quem vbi appetere auditum est, simul ipse Imperator cum omni strepitu fortunæ suæ simul Episcopus Treuirensis, & quicquid nobilitatis dignitatisque tota in ciuitate fuit, paulo minus leuca obuiam processit. Postquam in conspectum vtrinque ventum est, Dux venerabundus detecto capite, equo desiliit. Itidem Imperator faciens, procumbentem in genua Ducem amplexus sustulit. Dicta ergo redditaque salute, & à Duce reliquis etiã, quibus hic debebatur honor, salutere iussis; rursus equos inscendũt. Ibãt iuncto gradu Imperator atq; Dux, sequebãtur filius Imperatoris & Turchi, post hos, vt cuiq; nobilitas vel claritudo erat.

Ingens numerus vtrique principi, qui tubis buccinisque præcinerent. Tributa hæc quoque Duci ab Imperatore dignatio, vt Ducis ipsius primi agminis essent, solique canerent. Præcedebant Ducem pro numero gentium quibus imperat (caducea-

Herald. Aen. Sylu. epist. 120.

duceatores nescio, an nomẽclatores dicam, vulgus Gallorum *Heraldos* vocat) genus hominum Galliæ Germanisque, & reliquis ad Occidentem nationibus vsitatum, Italiæ non perinde cognitum: genus, nobilitatem, decus Principum, insigniaque per gentes familiarum nosse ipsorum muneris habetur, quibus maioribus nobilissima quæque domus propagata, quid in quaque honeste, egregie, fœde turpiter factum patratumue, ipsi præcipue vel norunt, vel nouisse creduntur. Tuti ac velut sacrosancti, in pace honorati, in bellis quoque quamuis sæuis intacti. Libertas ac licentia scelerate facta Principum reprehendendi, minor nunc quidem, olim maxima. Ausi adire mensas Regum, & resupinarum (summæ id ignominiæ loco habebatur) panem apponere, & linteum quo mensa insternitur, medium perscindere, & alia dedecoris notandi causa facere. Sed hæc quemadmodum pleraque robustior in vita posteritas magna ex parte neglexit. Nomen tantum & vetustæ venerationis potius memoria, quam præsens auctoritas remansit. Hi insignia singularum gentium nomenque præferentes, Ducem (vt diximus) præcedebant. Gladium Dux maiori (vt par erat) potestati concedens, Imperatori submisit. Erat vndere cuncta opulentiæ maiestatisque plena. Strepebant tubæ buccinæque & funalia flammantesq; obiter cerei noctem incenderant. Iam fremitus & ardor hominum equorumque, & omnia ostro atque auro fulgentia, & hæc per tranquillitatem, tanquam exposita spectaculo notabiliora, omnium in se aures oculosque conuerterant. Imperator vestiebatur textili auro, vestis ad pedes profusa, & circum collum replicita, perq; humeros more Turcorum sparsa, limbo circum pedes manusq;, ingentis pretii margaritis picturato. Ipse grandis natu, sed virenti adhuc atque solida senecta. Dux autem circiter quadraginta natus annos, in ipso ætatis robore, medio rerum gloriæque cursu conspicuus, armis se totum texerat. Fulgebat desuper chlamys vnionibus, carbunculis, adamantibus distincta, quam, qui paucissime, ducentorum millium scutatorum æstimauerunt. Tam multorum paupertate constat, vt vnus vestiatur. Scias necesse sibi esse velut ex immenso & inexplebili cupiditate haurire, cui tantum libeat in re modica profundere. Filius Imperatoris decimum octauum agens annum, insigni facie, egregio pro ætate & capacissimo paternæ fortunæ ingenio, indutus sanguineum intertextum argento. Turci filium aiunt captum in bello, quod cum Imperatore Trapezuntio Rex Turcorum gessit: Romæ dehinc ad Pontificem Maximum missum esse, mox ab Imperatore dono datum. Amictus patrio more veste aurea figurata erat, crinem in nodum collegerat, sicut Sarmatæ solent, toruus aspectu, prorsusque horror, & patria vastitas vultu apparebat. Iam plerique alii duces, comites atque Principes, viri magni memorandique, si soli fuissent, nunc solum tantorũ nominum accessio. Præcipui quoq; honore aut opib. populi Treuerensis prope sexcenti equites, amicti omnes rubeis vestibus, iactantes Duci officium suum, & im minẽtes forte metus præuiis beneficiis occupaturi. Imperator & Dux multo, & (quantũ ex vultu coniicere erat) benigno sermone iter emetientes, quum tandem per mediam Vrbem ad forum ventum est, longis inter se precibus vtrinque, longa obsequiorum ostentatione, vter alterum domum comitaretur, contenderunt, Concedente vero neutro, & ambobus tantum honorem obstinate abnuentibus, valefacientes inuicem discedunt. Imperator in ædes amplas atq; magnificas in prospectu fori, Dux extra muros vrbis ad S. Maximinum (cœnobium id est D. Benedicti) diuertit Calend Octobris. Quum prandissent, Dux iam pridem opperientem se Imperatorem domi suæ conuenit. Stabat Imperator in aula aureis sericeisque tapetibus instructa, innixus abaco, & cogitabundo similis. Vtque aduenientem Ducem conspexit, obuiam in medium atrium progressus, humanissime salutatũ dextera apprehendens, in aulam perduxit. Ibi adhibito vno principali Ducis scriba, diu multumque incertum qua de re colloquuti, vbi satis visum est, circumlatum ex more vinum & bellaria, discessumque. Ibi iterum instare Imperator, velle foras comitari Ducem: abnuere vero Dux neque vlla id ratione pati. Tandem victor Dux, cum medias scalas transisset, Imperatorem sequi parantem propere rediens inque mediam reducens aulam, abscessit.

Postridie Dux rursus reuisit Imperatorem, abduxitque secum ad S. Maximinum, vbi diuertisse ipsum prædiximus. Induebatur Imperator purpura intertexta auro, Dux præter pileum vestem gestabat ducalem: filius Imperatoris damascenam viridem vestierat. In reliquo comitatu tantum texti fabrefactique auri, quantum vel his gentibus, vel hoc seculo difficulter, nisi qui vidisset, putaret fuisse. Non errauerunt forte qui dixerunt, *Peregrina luxuria patriam gloriam commutasse Germanos.* Quis credat horum maiores sago, aut pellibus quas feris detraxerant, vestito, toties. Romana arma exercitusque fudisse, & qua-

qua

ѕua verſum trans flumina, maria, monteſque auxiſſe fines? Ingreſſi ſunt conclaue quoddam Imperator, vnaque epiſcopus Moguntiacus, ſecretorum ſuorum intimus arbiter, & Dux cum principali Scriba. Cœpit nomine Imperatoris Epiſcopus dicere de re Chriſtiana, quo loco, quamque difficili in ſtatu eſſet, tum Duci de maiorum ſuorum ſplendore, tum præcipue quoque de ſua laude rebuſq; geſtis ſubnectere cauſas, hortariqne vt opem ferret. Dignum prorſus eo vigore, eo virium & animi impetu opus, conſulere in commune ſacro Chriſtiano nomini, & vna opera de Deo hominibuſque optime mereri. Pulcherrimum idem tutiſſimumqne inceptum, extra fortunæ incerta, ſupraq; liuorem detractionis poſitum. Quippe in quo aduerſa reprehenſione, ſecunda carerent inuidia. In hanc ſententiam cum multa dixiſſet Moguntiacus, reſpondit Dux; cupere quo poſſint à pluribus quæ pro ſe dicenda viderentur exaudiri, in locum ampliorem ſe reciperet. Conceſſum in cænaculum quoddam grande, ornatum auiæis, in quibus exactiſſimo opere res Alexandri eius, qui Orientem perdomuit, erant intextæ. Huius rei præcipua admiratione, qui curas, ſtudiaque ſua interius norunt, aiunt ipſum teneri. In medio ſella eminentior, graduſque quibus adibatur, ſubſellia quoque inſtrata auro. Conſedit Imperator, ad dexteram erant Epiſcopi, Moguntiacus, Treuerenſis, Metenſis, filius Imperatoris, Marchio Balnearum, poſt Ludouicus & Albertus Duces Bauariæ, Comites Montis vigilantis,* & Wirtebergenſis, filius Thurci, & clariſſimorum virorum magnus, quantum locus capere poterat, numerus. Ex altero latere Dux Burgundiæ, Epiſcopi item Leodienſis & Traiectenſis, reliquaque aulicorum nobilitas. Aſtabat proxime Ducem ſcriba, amictus purpura villoſa, vir (vt apud Gallos) eloquens, & promptior quam facundior. Is latine orſus dicere, primum orationem Moguntiaci recenſuit, tum de Rege Francorum, beneficia Philippi patris in ipſum, meritaque ex quo exul paternam fugiens iram, hoſpitio ab eo exceptus, hinc vt opera ſua reductus in regnum, poſt hæc cœpta compoſitaque bella, & quæ alia ad hanc rem pertinebant, multis verbis commemorabat. Tum de Principe Aquitaniæ ſub ecit, diligentiſſime omnia explicans. Poſtremo ad poſtulata reſpondit; *dolere Principem ſuum communem vicem Chriſtianorum, & recenti memoria acceptas clades ſe, ſi quem alium, grauiſſime ferre. Quanquam autem ipſe id ſibi non ſumeret, in ea Regum Principumque magnitudine & opibus, vt ſe eum eſſe putaret, qui vel auxilio vires firmare poſſet aliorum, vel auctoritate commouere mentes deberet; ſi tamen tuti populi ſui ſaluæ res permittantur, effecturum ſe vt nemo in ipſo quicquam præter ſucceſſus felicitatemque deſideret: intelligantque omnes, ad hanc rem nec viro ſibi animos, nec principi opes, nec Chriſtianorum religionem defuiſſe.* Facto dicendi fine, Dux Imperatorem ad ædes ſuas vſque reduxit. Dux Aquitaniæ (de quo ſupra mentio) frater Regis erat inuiſus ſibi atque infenſus. Huius cauſa quod Rex prope pro exhærede ipſum habebat, ſuſceptum inter Ducem Burgundiæ & Regem bellum iactabatur. Poſtea vero quam Dux victum in acie Regem, & obſidione Pariſiis preſſum ad conditiones accipiendas coegit, maiora diuerſioraque quam pro hoc incepto victoriæ præmia recepit: vt crederent, qui malignius interpretabantur, cuicunque cupiditati ſuæ ſpecioſum hunc titulum circumdediſſe. Ipſe frater autem proximis annis miſeranda peſte conſumptus mortem obiit. Ægrotabat grauiter & morbi ignoto genere, decidere vngues, capillique defluere, vt ſuſpicionem præberet hauſti veneni. Et (vt eſt vulgus ad optima facienda tardum, ad dicenda peſſima promptiſſimum, ingenſque libido de maximo quoqne turpiſſime æſtimandi) autorem necis eum videri voluerunt, cui ſuerat dum vixit, inuiſus, & ad quem mortis præmia redibant.

* Mont-beliard.

Paucos poſt dies oratus à Duce Imperator ſecum pranſus eſt. Conuiuium maximo apparatu magnificentiaque inſtructum erat, vt propemodum nuptiis ſuis, quarum fere per omnem Galliam Germaniamque celebratur fama, exæquaretur. *(Hactenus epiſtola: & ſi qua viſum eſt mihi rerum cognoſcendarum adiicere cauſa. Reliqua ex his qui affuere.)* Agebatur vt filio Imperatoris in matrimonium Ducis filia locaretur, nec ſatis conuenit. Hactenus Imperator procuratorem, ſeu (vt ipſi dicunt) Vicarium Imperii * Ducem, perinde vt ipſe poſcebat, creare paratus erat; ſi modo Dux antea nuptias firmaſſet. Dux contra procurationem præſumere velut ex tuto volebat, deinde de nuptiis communi ſe ſententia ſtatuturas. Procurationis huius hoc aiunt eſſe munus debere, adniſurum Ducem ſtudio viribuſque quantum poſſet, omnia quæ vſquam Imperio ablata ſunt, ad priſcam Romani principatus maieſtatem rurſus redigere. Ingens materia & audenti, & proſpero, & ad quoduis audax ceptum in ſpeciem abunde multum iuris. Præterea alia quædam petiſſe ab Imperatore dicitur, quorum nihil

* In terris Gallicanis Vltra Rhenum. Pius II epiſt.381. Vicariatus Imperii.

O neq;

neque negatum neque tamen satis pronis auribus auditum. Spectacula quotidie atque ludi equorum, concertatio, hastatorum concursus, simulacra pugnarum, & in certamen opulentia fortunarumque fulgor ostentatus. Maior Imperatori clarorum virorum numerus atque nobilitas; apparatu splendoreque rerum Dux effusior. Equidem audiui qui affirmaret æmulatione inter ipsos agi: & vtrumque oblitum mensuræ suæ, illum quidem inuidere minori, hunc vero contemnere maiorem.

RHODIORVM MILITVM MAGISTRI DE SERVATA VRBE SVA, ET INSIGNI VICTORIA CONTRA TVRCAS, AD FRIDERICVM III. IMP. RELATIO.

EIVS HISTORIÆ ITA MEMINIT TRITHEMIVS ABBAS in Chronico Spanheimensi.

ANNO MCCCCLXXX. Mahumetes Imperator Turcorum cum ingenti classe & maximo bellatorum exercitu Rhodum insulam Christianorum trimestri obsidione terra marique fatigat. Sed nostris muros fortiter defensantibus confusus abscessit, maximam exercitus sui partem post se relinquens occisam.

Idem in Chronico Hirsaugiensi.

Anno MCCCCLXXX. indictione Romanorum XIII. Turcorum imperator Mahumetes de Constantinopoli ciuitate Græcorum in magnitudine nauium nulla per mare descendens, ad insulam Rhodianorum in manu valida centum millium pugnatorum vrbem Rodensem XXIII. die mensis Iunii obsedit, & per tres menses sine intermissione fortiter impugnauit. Sed miseratione diuina largiente, virtute, prudentia, & industria Petri Dansbusson magistri militum S. Iohannis Baptistæ in Hierusalem, nihil profecerunt immundissimi canes. Christo namque suis donante victoriam pars Turcarum exercitus maior cæsa interiit: cum reliquis tandem Imperator ad sua reuersus est, cladem maximam & ingentem confusionem reportans.

SERENISSIMO ET INVICTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO NOstro, domino Friderico Romanorum Imperatori semper Augusto, domino nobis obseruandissimo.

INVICTISSIME ac serenissime Princeps. Quæ in obsidione Rhodiæ vrbis à Turcis expugnando, & à nobis tuiando gesta sunt, non incongruum videtur vestræ imperiali Maiestati significare, cum ad hanc diem pugnæ ad honorem Christiani nominis felicem exitum adeptæ sint. Et non ambigimus vestræ Imp. maiestati ex victoriis non paruam lætitiam excepturam. Turci vbi circa Vrbem castra metati sunt, oppugnationis loca diligentius explorant, ciuitatem quoque omni ex parte bombardis quatere & eruere proponunt, & quod mente concipiunt opere demonstrant; ad id quoque exequendum bõbardis & mortariis vrbem circumdant, verberant, diruunt turres IX. & bolvvardon, magistratusque palatia concutiunt, & prosternunt. Tribus tamen ex partibus commodissimum sibi esse videtur ciuitatem oppugnare & aggredi, potissime ad rem conficiendam pertinere videtur turris molis S. Nicolai expugnatio: ex qua vrbem in suam potestatem facile transituram arbitrantur.

Est enim arx in vertice molis sita, quæ versus septentrionem in mari prominet, vsque ad portum conspicit, & aditũ nauigantibus, qui eã tenet, si libet, facile prohibet. Ad occidentem oratorium S. Antonii situm est fere CC. passibus à turri distans, mari interiecto. Conspecta igitur loci oportunitate hostis turris potiundæ auidus omni conatu incumbit, vt eam in suam redigat potestatem. Ad turrim itaque diruendam tres ingentes bombardas æneas deuehunt, quarum magnitudo & vehementia incredibilis erat, saxa quæque Sphærica IX. palmarũ torquebant, easque apud Sacellũ S. Antonii collocãt. Mirabile dictu, calami-

calamitosum visu, opus quidem percelebre, & quod stabilissimum videbatur, sex diebus assiduis CCC. lapidum ictibus turris pro potiori parte diruitur, prosternitur, laceratur, hostis quidem ruinam conspiciens exultat, plausibus quoque acra complet, quæ vana gaudia in luctum suum conuersa sunt. Nos vero de tuitione turris sollicit, grandem horrendamque ruinam conspicientes, quod superat munitioni opplere iussimus. Et quod id quoque parum visum est, propter ipsius magnum lapsum; constituimus ne dum arcem tutari, sed molem ipsam S. Nicolai defendere. Omni igitur vigilantia, cura, ingenio operariis fere mille die noctuque adhibitis, totis diebus fossa non incassum excisa, propugnaculis quoque ex lignis ædificatis in vertice ipsius molis circa turrim, in medio quoque eius & in radice turrim & molem inexpugnabilem non sine patno sumptu reclusimus: tum præsidium quoque fortissimorum commilitonum in ruinâ molis & munitionibus & propugnaculis circa eam confectis collocamus. In radice quoque ac pede eius altera præsidia ad Orientem & Occidentem collocamus. Nam illic radix muro clauditur, & mare vadosum est, quare obseruatur defenditurque, ne Turci illuc transeant, & nostros à tergo adoriantur. In mœnibus vrbis bombardas disponi iubemus, quæ ad tempus pugnæ officio fungantur. Ignes quoque cum scaphis parantur, quæ in classem mittantur. Turci ædificii ruina allecti vno & demum altero prælio turrim inuadunt, primum cum ipsam facile expugnare putarent, mediocribus viribus aggrediuntur ante auroram luce adhuc dubia, triremibus ad hoc paratis arcem oppugnant, præliantur que. Nostri quidem tuitioni intenti locum constanter tutantur. Sic hostis victus discedit. Ea in pugna fere DCC. Turci (prout profugi significauere) cecidere. Interiectis autem diebus accensi priori repulsa, turrim mari potentia arte & ingenio oppugnant, & reparamenta ac propugnacula iactu bombardarum quatiunt, nonnullaque conterunt. Nos quoque reficimus summa celeritate quod obteritur.

Parant ad hæc conficienda triremes bene munitas, & ingeniose ad prælium ornatas, adiiciunt & nauigia quædam oneraria (parendarias vulgo dictas) quarum quædam onustæ bombardis & saxis erant, vt locum turris & molis, qua se potituros credebant, munirent, & ex his vrbem lacesserent, diruerent, expugnarentque. Cymbas præterea quasdam disponunt, ex quibus quique Turcorum strenuissimi facile in molem descendant, & pontem miro artificio ædificant qui ex Ecclesia S. Antonis turris in molem transitum præbeat. Nos enim suspicati quod euenit, post primam pugnam abundantius dies noctesque circa turris & molis tutamenta vires & ingenium adhibemus, munimenta ampliamus, præsidia augemus, grauissimis impensis non parcimus: Nam & in ea salutem vrbis constitutam coniiciebamus. Media igitur nocte grandiori accensi ardore Turci XIII. Kal. Iulii arcem summo silentio aggrediuntur, omnique parte magno impetu inuadunt, erectæ enim erant nostrorum aures, nec dormitabant. Vbi autem adesse inimicos comperitur, machinæ saxa iaciunt, milites gladio stringuntur, balistis, fundis & Saxorum iactu ex turri & mole hostem deturbant & propellunt: pugnatum est summa vi à media nocte vsque ad horam decimam. Turci vero complures, qui ex cymbis & triremibus in molem descenderant, trucidantur; pons natans Turcis onustus machinarum iactu frangitur, qui superetant Turci merguntur. Quatuor quoque triremes, & ea nauigia, quæ bombardis & lapidibus onusta erant, Saxorum iactu ex tormentis perfringuntur, & vndis obruuntur. Ignis quoque in classem mittitur, qui eam retrocedere compulit, sic discedunt victi Turci. Insignis quidem hæc pugna fuit morte clarorum virorum, qui Turcis præerant: quorum interitus luctum exercitui præbuit. Profugi quoque post pugnam introducti affirmant, Turcos in hac pugna magnam stragem accepisse, ex eis quoque fere MMD. cecidisse. Cum autem Turci spem turris expugnandæ perdidissent, industriam, ingenium, vires, & omnem conatum, ad vrbem expugnandam conuertunt; & licet tota ciuitas machinis concuteretur, & laceraretur, vt vix forma prioris vrbis remanserit, tamen potissime murorum partem oppugnare intendunt, qui Iudæorum domos claudunt Orientemque spectant; eamque etiam partem quæ ad turrim Italiæ ducitur. Ad hæc igitur mœnia diruenda & dilaceranda octo ingentes grandissimasque bombardas comportant, saxa circuitus palmarum IX. torquentes, quæ assiduo die noctuque muros verberant. Nec cessant bombardæ & mortaria circa ciuitatem locata similes lapides torquere, quin imo ad terrorem & detrimentum ictus multiplicant. Nos ad iactum mortariorum vitandum, imbecillem ætatem ac mulieres sub fornicibus & valuis & plurimis locis pomœrii cohabitare statuimus: quo effectum est

Parendariæ.

vt pauci hoc tormento interirent. Vsi sunt quoque alio tormenti genere, quo igneas pilas proiiciebant, ac sagittas ignitas ex balistis & catapultis torquent, quo ignem in ædificia iacerent. Nos vero indemnitati vrbis consulentes peritos artis delegimus, qui post casum pilarum magna solertia ignem extinguerent. His remediis Rhodii à magnis incommodis seruati sunt. Excogitant insuper impii Vrbem ingenio occulto propinquare; fossas itaque tortuosas effodiunt, quas partim lignis & terra operiunt, vt latenter ad fossas vrbis accedant, propugnacula quoque multis in locis ædificant, ex quibus assiduo sagittant: colubrinis ac serpentinis bombardis, nostros deturbant, fatigantque; pensitant quoque eis esse commodum aliquam partem ciuitatis, quæ muro Speronis adiacet, complere. Opera igitur ab hoste adhibita lapides congerere nō cessant, & occulto in fossam iaciunt, assiduitate pars fossæ oppletur, antemurali quoque æquatur: ex quo & ruina in formam dorsi redacta facillimus conscensus in mœnia efficitur. Nos autem inimici conatum conspicientes tuitioni Vrbis inuigilamus, totaque vrbe & castello reparatis & munitionibus, fossis quoque quam diligenter intendimus. Quod Turci coniectantes, desperati ad muros Iudæorum & alio se conuertunt, & nos munimentis ac reparis validissimis ruinam Turcorum firmamus, palis lignorum viuacissimorum infixis, ac terra, fascibus arbustorum & ramorum interiectis, quæ inuicem subtilissime firmissimeque cohærentes vim machinarum sustinebant, & ruinam protegebant, ne muri collapsi intra Vrbem facilem descensum præberent. Etiam loco propugnaculorum, palos & vegetes terra oppletas statuimus, quæ nostros tutarentur, & conscendentibus Turcis impedimento essent. Ignes quoque artificiosos, & alia ingenia parauimus, quæ ad propulsandam Turcorum vim conducere videbantur. Excogitatum quoque est, eam partem fossæ, quæ lapidibus à Turcis opplera erat, euacuare; sed cum id palam effici non posset, cuniculo latentique fossa in pomerio ædificata exitum sub lapidibus nostri habent, & occulto lapides in Vrbem comportant. Sentiunt profecto Turci, qui fossæ propinqui erant, lapidum congeriem minui, & ascensus oportunitatem adimi, nisi quantocius quod cupiunt efficiant. Itaque in his operibus XXXVIII. diebus consumptis, quo in tempore MMMD. vel circiter ingentium Saxorum in media & in Vrbem iacti sunt, Turci scilicet occasione inuadendæ vrbis conspecta, ne ascensus commoditas auferretur, accelerant propositum conficere; pridieque quam bellum initetur ac sequenti nocte, & diluculo quod mane quo pugnatum est præcesserat, octo bombardæ dictis muris obiectæ absque intermissione saxa ingentia torquent, quod loco propugnaculorum adhibitum erat dilacerant, diruunt, vigiles & custodes, & mœnium præsidia pro parte potiori occidunt, vt quisquam vix muris superstare posset, nisi summo astu occultatetur, & scala ad signum campanæ paululum descenderent & demum conscenderent. Nec tempus datum est propugnacula denuo instaurandi, cum semper ictus bombardarum augerentur, vt eo pauco tempore CCC. vel circiter saxa iacta sint. Turci vero iactu bombardarum finito ad signum iactus mortarii, quod pridem in eo loco constituerant, confertissimi magno impetu quam celerrime VII. Kalen. Augusti conscendunt. Erat namque facilis (vt diximus) eius conscensus, facilior quam nostris per scalas. Superiora quoque murorum loca, eradicato nostro quod illic erat præsidio (quod primum tanto impetu resistere nequiuit) antequam subsidia nostra scalas conscenderent, occupant, & illic vexilla sua statuunt. Idem quoque faciunt ad turrim Italiæ, cuius verticem oppugnant. Clamor vndiq; oritur, manus quoq; viriliter conseruntur, magnaq; vi pugnatur. Repente nostris hosti se obiicientibus, dextera leuaq; murorum superioribus locis nostri hostē oppugnant, & valide deturbant, ne mœnia discurrerent. Scalis quoq; quæ quatuor erant, quibus in vicum Iudæorum descendebatur, vna iussu nostro perfracta, conscensis hosti nos opponimus, tutamur, defendimus.

Turci vero perpulchre armati duo millia supra muros erant, confertissimi de nostris secum manus conserentes: qui armorum vim propellere, & loco expellere nitebantur. Sed nostrorum virtus firma persistens nequaquam loco cessit. Sequebatur vero Turcos qui muris potiti erant, ingens multitudo Turcorum, quæ totum campum adiacentem, ruinam, vallum & fossam oppleuerat, vt terra vix conspici posset. Affirmarunt profugæ MMMM. * Turcorum inuasioni adesse. Nostri ex Turcis, qui super muro erant, CCC. vel circiter in vicum Iudæorum propellunt, qui ad vnum occisi sunt. Eo in conflictu vexillum imaginis sacratissimi Domini nostri Iesu Christi & religionis nostræ ante hostis conspectum ereximus. Summa itaque vi horis duabus pugnatum

tum est. Tandem Turci pressi, fatigati, perterriti, vulneribus quoque fessi terga vertunt, & fugam tanto impetu arripiunt, vt sibi ipsis impedimento essent, & perniciem afferrent, cecidere ea in pugna Turci tria millia, quingenti vel circiter, quorum cadauera intra vrbem & supra mœnia, & in fossa munitionibus hostium & mari reperta sunt, & postmodum ad luem vitandam combusta, quorum spoliis nostri potiti fuere; qui fugientes Turcos vsque ad campi planitiem magno animo securi eos trucidantes, tandem incolumes ingressi sunt. In prælio quidem ex nostris militibus & baliuis inter confertissimos hostes constanter pugnantes occubuere. Nos nostrique commilitones pluribus vulneribus acceptis, Deo gratias acturi, præsidio valido muris imposito, domum reuertimur. Nec id profecto sine diuino auxilio contigit, qui tantam cladem à nostris auertit. Misit enim Deus (non ambigimus) de cœlo auxilium, ne plebecula Christum colens Machometis spurcitiis inficeretur. Parauerunt Turcæ spe potiundæ Vrbis sibi funes ad captiuos alligandos, & palorum ingentem magnitudinem ad viuos cruciandos. Decreuerant enim omnes mortales, mares & feminas, supra decem annorum ætatem trucidare, & palis suffigere; teneriorisque ætatis mortales in captiuitatem ducere, & ad fidem abnegandam compellere, & omnem suppellectilem in prædam conuertere, vrbis ditionem Turco reseruata. Sed frustrati suo nefando optatu, tanquam pecudes cæduntur. His in pugnis & eruptionibus diuersis diebus factis, vt appropinquationem prohiberemus, & fossam euacuaremus, & ageremus quod ciuitati commodum esset.* Etiam machinarum iactu in exercitum & viridaria quæ incolebant, (vt perfugę diuulgauerunt Turci) nonē millia occisi sunt. Ingens quidem multitudo vulnerata, inter quos quidam capitanei, ac Germanus Balse, * & quidam Turci gener occubuere. *f. Bosse. Pugná commissa, munimentis prius exustis, ad primum lapidem castra Turci locarunt, vbi suppellectili impedimentis ac machinis onerandis, ac Turcis in Lyciam reuehendis nonnullis diebus consumptis, Rhodiorum littore soluentes fiscum continentem vrbem antiquam nauigant. Sic quoque victi cum ignominia recedunt. Omnipotens Deus vestram Imperialem Maiestatem feliciter conseruet ad vota. Datum Rhodi die XIII. Septembris, anno Redemptoris nostri incarnationis MCCCCLXXX.

E.V. Imperi. M.

Humiles seruitores, Petrus Danbussen, Magister hospitalis Hierosolymitani, & consules.

SIXTI PP. IIII. PASSAGIVM, SIVE BVLLA EXHORTANS PRINCIPES CHRISTIANOS AD SACRAM EXPEDITIONEM IN TVRCOS SVSCIPIENDAM: MISSA PHILIPPO PALATINO ELECTORI, ANNO MCCCCLXXXI.

DILECTO FILIO, NOBILI VIRO, PHILIPPO COMITI PALATINO Rheni, sacri Romani Imperii Principi Electori.

DILECTE fili, Salutem & Apostolicam benedictionem. Animaduertentes Christianorum Principum discordias truculento hosti ad cōmunem perniciem viā indies magis aperire, volentesq; pro pastorali officio nostro his tot incōmodis & periculis obuiare, ne in deterius serpant, postquā eo iam deductæ sunt res nostræ, vt minime cunctandum sit; cum perfidissimus & vigilantissimus hostis apparatum maximum aduersus Italiam, Germaniam & Rhodum indefesso studio, (vt ex pluribus locis compertū habemus) instruat: Triennales inter omnes Christianos Principes & potentatus inducias indiximus ad defensionē Catholicæ fidei, paterna caritate oēs hortati sumus, venientes aut mittentes ad tam piam & necessariam expeditionē, sub nostra & Apostolicæ sedis protectione suscepimus: eis bella aut impedimenta quomodolibet inferentes, sub spiritualis & temporalis gladii pœna vt abstineāt commonuimus, prout in literis nostris desuper confectis, quas & in tuis & in reliquorum omnium

Principum,& potentatum Christianorum regnis,prouinciis & dominiis publicari mandauimus,latius continetur. Volentes igitur literas ipsas plenum sortiri effectũ,& debitæ omnino executioni demandari,nobilitatem tuã in Domino hortamur, & per religionẽ quam profiteris,per passionem saluatoris nostri, quã vt nos ab æterna morte redimeret, subire dignatus est; per tot fideles populos, qui in teterrimã ducti seruitutem præsidium tuum implorant;per miseram stragem,quæ tot præclaris ciuitatibus, tot nationibus imminet, nisi quam primum succurratur;per gloriam & splendorem Christiani nominis, quod à spurcissimis hostibus in totum conculcatur, nisi nosmet ipsos excitauerimus, te obtestamur,& Apostolica auctoritate tibi mandamus,vt literarum ipsarũ tenorẽ & continentiam in omnibus & per omnia serues,& cum effectu adimpleas,sicuti pro catholico animo tuo facturũ te confidimus,ne in extremo iudicio apud tribunal Dei reus sis effusi Christiani sanguinis, qui è manibus tuis requiretur. Alioquin contra inobedientes & contumaces ita vrgente cõmuni periculo & necessitate,ad executionẽ contentorũ in literis ipsis procedemus. Datum Romæ,apud S. Petrum sub annulo piscatoris,die XII. Aprilis anno MCCCCLXXXI. Pontificatus nostri anno X.

Sixtus Episcopus seruus seruorum Dei. Ad futuram rei memoriam, cogimur iubente altissimo,& vrgente Reipub. Christianæ grandi necessitate,vniuersos Christianos Principes, ac omnes Christi fideles requirere, eisque mandare vice Dei, cuius locum quamuis immeriti tenemus in terris, vt à vigentibus inter eos bellis & guerris omnino cessent,& pro illius honore & salute Christianæ religionis in maximo periculo constitutæ aduersus impiam Turcorum gentem arma sumant, & orthodoxam fidem conculcari à tam spurcissima secta non permittant,tot iniuriis lacessiti. Lex etenim Domini sancta & immaculata, quam eliminatis Idolorum spurcitiis, redemptoris nostri vox deuicto mortis aculeo,prædito mundo inseruit testimonium eius fidele atque verũ, *Meum*, inquit, *testimonium verum est. sapientiam præstans paruulis*, apostolis scilicet, discipulis suis, qui vt plurimum rudes, illiterati & indocti vniuersum ferme orbem sua prædicatione & quam Spiritus S. edocuit sapientia, ac exemplaris vitæ conuersatione vicerunt, perditas oues ad ipsius veri & boni pastoris reduxerunt ouile. Impletumque est illud Danielis vaticinium; *Omnes gentes, omnes tribus, & linguæ seruient ei*. Nam circa tempora Constantini Magni, natus ex Maria Deus & homo Christus, à Gadibus vsque Auroram, & Gangem colebatur, neque Meridies neque Septentrio Deum ignorabat, dicente propheta: *Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen inter gentes*. Et ex ore sedentis in throno (vt Iohannes in Apocalypsi se vidisse testatur) tanquam Iesu Christi vicarii gladius bis acutus, coruscationes procedebant & fulgura, quæ terras & maria penetrabant, eratque per alta & tranquilla quies, gens sancta (vt inquit Apostolus) gens electa, populus acquisitionis Christiani habebantur, eis gentes seruiebant quotannis tributa præstantes. Hæc fuit olim Christianorum potestas, hæc gloria, hoc imperium. Nunc vero quo Saraceni & Turci Christianos redegerint, miserum & flebile est enarrare. Indi namque & Armenii ac Æthyopes, qui Christianos se esse profitentur, in multis à veritate Catholicæ fidei deuiant, quod reliquum est continentis Asiæ atque Africæ (Septensi atque Tingensi ciuitatibus, & illis duobus vicinis oppidis, quæ Portugaliæ Reges pro fide Christi athletę pugnantes in Africa eorum ditioni subdiderunt, duntaxat exceptis) Christi nomen ac legem impacato prosequitur odio. Hoc cursu ad Heraclii Cæsaris tempora vsque peruenimus, cuius temporibus Mahometus sceleratissimus vir, contraria Legi Dei dogmata in Arabia seminauit, & degenerante postmodum apud Græcos imperio, ac Romana debilitata virtute, Turci qui spurcissimam eiusdem Mahumeti legem acceperant, è Scythia venientes omnem minorem Asiam, & in Europam transfretando, magnam illius partem occupantes ad hos terminos in Oriente Christianos reduxerunt. In occidente vero mari non paruam in eius finibus partem tenentes, quam Granatam vocant, fidelibus Hispanis eis finitimis sunt infesti: & qui ad Tanais oras consistentia incolunt loca & Norvvegis vicini populi, & Tartari, cum quibus & Liuoni bella gerunt, Christi legem minime recipiunt. Et his tam angustis Christianis constitutis terminis non contenti Turci, nostra ætate Constantinopolin Orientalis Imperii caput,& plures alias in Europa,& nouissime in Italia Hydruntium ciuitates, eorum spurcissimæ sectæ subdiderunt. Heu loca omnia in quibus dominus noster Iesus Christus, natus, nutritus, baptizatus, conuersatus, transfiguratus, ac consummata huius seculi peregrinatione,& patefacta Euãgelicæ veritatis luce, postremo pro nostra salute crucis subire patibulum, moriq; dignatus, sepultus & mortuus, resurgens suis discipulis apparuit,

& cum

& cum eis conuerſatus aſcendit ad coelos; & in quibus ſacroſancta Eccleſia Chriſti dilectiſſima ſponſa, & ex illius latere nata atque educata adoleuit, & ipſius prima iacta ſunt fundamenta. Inſignes etiam illæ totoque orbe celeberrimæ Eccleſiæ, vbi quatuor generalia celebrata fuere concilia, in quib. veluti in quadrato lapide ſanctæ fidei ſtructura cõſurgit, & quæ ſicut quatuor Euangelia S. Gregorius ſuſcipere ac venerari profitetur, quatuor etiam Patriarchales ſedes, quas tanquam quatuor animalia ſenas alas habentia, oculis vndique plena, in medio & circuitu agni Ioannes in eodem vidit Apocalypſi, & ſeptẽ ad quas ſcripſit Eccleſiæ, vbi antea omnipotens Deus confitebatur, laudabatur, adorabatur, nunc (proh dolor) ab his qui eum non nouerunt, quique nomen eius continue blaſphemant, poſſidentur, conculcantur, & prophanantur. Sola ſupereſt Romana ſedes, ſedes vtique immaculati agni, ſedes viuentis in ſecula ſeculorum. Hæc quippe prædictas Patriarchales genuit eccleſias, quæ quaſi filiæ in eius gremio reſidebant, & in circuitu tanquam famulæ in ipſius adſiſtebant obſequio. Modo eis quas genuerat educaueratque amiſſis, ſola ſedet plorans, ipſarum mærens interitum, ſponſo exules & deſolatos, & ab illarum ſeiunctos amplexibus. Vox in Rama audita eſt, imo per vniuerſam terram ipſius ploratus & eius eiulatus perſtrepuit, non eſt qui conſoletur eam, ex omnibus caris eius, quem moueant Chriſti opprobria. Chriſtianæ religionis Zelus, miſerorum Chriſtianorum qui duriſſima ſeruitute detinentur, lacrymæ; deſolatarum regionum & illorum qui vicini Turcis vltimum exterminium indies expectant, miſeratio. Omnes enim periculum in quo verſatur Chriſtiana Reſpublica norunt, omnes miſerentur, nemo ſuccurrit, nemo fert opem. Potuerunt hæc aliquo modo tolerari ab Occidentalibus Principibus, cum Orientalia remotiora viderentur vaſtari: quamuis ſatius fuiſſet ad vicini incendium extinguendum occurriſſe, quam domeſticum ignem (quod ſine magna iactura fieri non ſolet) pertractare. Hæret iam, hæret iam circa præcordia virus, penetralia irrupit hoſtis, gladium ad iugulum adegit. Hinc occupato Hydrunto Italiam premit, inde Germanorum fines ingreſſus, Bauariam vſque omnia proterit. Non dubitamus Chriſtianorum Principum mentes tantis turpiſſimæ gentis iniuriis ſtomachari, & pro religionis noſtræ zelo indigne ferre, quæ in religionem continue ab hoſtibus committuntur, & nec profecto talia ſunt vt piæ aures ea ſine graui moleſtia audire poſſint. Particulares tamen iniuriæ & priuata commoda, ſuſpiciones præterea, contentiones, variæ hominum cupiditates efficiunt, vt dum quiſque ſe tutum à periculo putat, quia procul abeſt, vel alteri inuidet, ne vel hoſtium ruina creſcat, vel domum vacuam relinquere veretur, tanquam vicini fraude occupandam, Reſpublica neglectui tribuitur, & pecudum more modo hic modo ille trahatur in perditionem.

Nos igitur, qui dum Turci inſulam Rhodi ſuperiori anno arcta obſidione tenerent, & eodem tempore Hydruntium ciuitatem prædictam occupaſſent, quam plurima poſſibilia nobis auxilia pro inſulæ liberatione, & Hydruntium ciuitatis, earundem recuperatione terra marique adhibuimus, & cum ciuitas ipſa Hydruntium recuperari non potuiſſet (prout nec adhuc potuit) & inſula prædicta ab huiuſmodi obſidione fuerit liberata, vniuerſos Italiæ poteſtatus pacare, vt inuicem pacifice viuentes contra eoſdem Turcos arma ſumerent, & ad illorum ex Italia expulſionem vacarent, efficacem operam adhibere curauimus, ſperantes ipſorum potentatuũ facultates & vires ad id ſufficere: Cũ autem nuper intelleximus, eoſdem Turcos maximam claſſem parare, & omnibus aliis curis omiſſis ad inſulæ prædictæ, Italiæ & Pannoniæ ac Auſtriæ occupationem, & fidei catholicæ omnimodam conculcationem, omnes ſuos diuertiſſe cogitatus, & aperte cognoſceamus ipſius ſæuiſſimi hoſtis vires adeo auctas eſſe & in immenſum creuiſſe, vt omnibus Chriſtianis Principibus merito formidandæ videantur, neque eas poſſe cohiberi niſi à pluribus & diuerſis locis diſtrahantur; atque Italiam, Germaniam, Hungariam imprimis vt hoſtibus viciniores in manifeſto periculo verſari, quæ profecto ſi ſingulariter & ſeparatim inuaderentur, tantis viribus pares eſſe nõ poſſent: more pii patris pro filiorum ſalute anxii atque ſolliciti de conſilio venerabilium fratrum noſtrorum ſacræ Romanæ eccleſiæ cardinalium, omnes & ſingulos Chriſtianorum Principes & potentatus eccleſiaſticos & ſeculares, ac vniuerſos Chriſti fideles, cuiuſcunq; prouinciæ ac poteſtatus exiſtãt, etiãſi Imperiali, Pontificali, Regali, Reginali, Ducali, vel alia quauis Eccleſiaſtica vel mũdana præfulgeant dignitate, per viſcera miſericordiæ Domini noſtri Ieſu Chriſti per acerbiſſimã eius paſſionẽ, q̃ immaculatus & innocẽs agnus, vt nos miſeros peccatores ab æterna morte redimeret, dignatus eſt pati, per iudiciũ extremũ, in quo ei⁹ ante tribunal conſtituti quiſq; ſecundũ opera ſua mercedẽ ſuſcipiet, per ſpẽ vitæ æternæ q̃ repromiſit Deus

diligentibus se, Harum serie enixe monemus, requirimus & obsecramus, ac in vim repromissionis factæ in sacri susceptione Baptismi, & vim iuramenti præstiti, cum dignitatum suarum Infulas susceperunt, nec non per obedientiam nobis debitam, eis & eorum singulis præcipimus & mandamus, vt mutuam inter se caritatem & pacem ac cōcordiam, vel saltem per triennium à die Kal. mensis Iunii proxime sequentis inchoandum, treugas, inducias seu belli moram, quas tenore præsentium, auctoritate omnipotentis Dei, & pro defensione & securitate dominici gregis, quem Saluator noster pascendum, tuendū atque curandum nobis commisit, indicimus, & per vniuersos Christianos seruari volumus, obseruent, arma deponant, & priuatorum iniuriarum atque offensionum obliti, Christi redemptoris nostri iniurias, offensiones, & opprobria vlciscantur, & in hostes qui Christianorum omnium sanguinem sitiunt, & Euangelicam legem delere conantur, arma sumant, ac cum à nobis per nuncium vel literas fuerint requisiti, per se ipsos vel eis legitime impeditis, per eorum capitaneos vel duces pro sua virili, & cum notabili parte suæ potentiæ accedant vel mittant, aut tantum de suis facultatibus, quantum si per se ipsos irent, vel alios mitterent (vt præfertur) exponere deberent, Aut alias secundum eorum facultatem in tam sanctam & pernecessariam expeditionem, per singulos dicti triennii annos erogent. Opponant se murum pro domo Dei, & aprum de sylua vineam Domini Sabaoth demolientē exterminare festinent: recognoscentq; sibi potestatem & gladium à Deo commissum esse ad vindictam malefactorum (vt dicit Apostolus) laudem vero bonorum. Repetant hortamur, quot prouincias infestissimus hostis, quot regna superioribus annis euerterit, quot Christianis hominibus clades intulerit, quantum virium, quantum potentiæ sibi cumulauerint, quæ in finibus Germaniæ, quæ Rhodi, quæ in Italia nouissime gesserit, quam magna ardeat cupiditate dilatandi fines, & imperium propagandi, & tunc cognoscent, quam sit e s tutum habere talem vicinum. Pro libertate igitur, pro liberis, pro patria, pro ipsa vita, pro religione & fide Christiana, pro salute æterna sumantur arma, cum talis immineat necessitatis articulus, à quo nullus se valeat excusare legitime, vt in hostes, antequam Interius penetrent, forti animo proficiscantur, seque & suos vlciscantur à tantis fœdissimi huius hostis iniuriis, atque imminentem sibi & suorum ceruicibus gladium auertant. Non impossibilia vel nimis ardua eis iniungimus, aut minus vtilia, necessitas ipsa vtilitatem arguit, cum, nisi defensioni se accingant, manus dare, & in seruitutem venire, atque ea pati quæ victoribus libuerit sit necesse. quæ qualia sint aliorum exempla nos docent. Imperator Constantinopolitanus, dum regia vrbs expugnatur, in prælio cadens, etiam mortuus capite truncatur, Græcorum proceres atque omnis nobilitas depositis armis trucidatur: Rasciæ despotis in potestatem redacti s eruti sunt oculi, Trapezuntiorum Imperator contra datam fidem occiditur, Rex Bosnæ in fidem susceptus inter vina mactatur. Verum est quod ille ait, *Regnum non capit duos.* Nolint igitur sperare Christiani Principes & populi, vt libertatem victore Turco retinere possint; nolint in suis fictis blanditiis & falsis pollicitationibus cōfidere. Quem ex deuictis regulis vel cum toleranda conditione seruatum videmus? Cui fidem vnquam seruauit Turcus? Abiicient hanc falsam & Inanem spem Christiani proceres, & in Deo solum, atque in eorum dexteris salutem reponant. Si enim viriliter pugnauerint non solum propria defendent, sed ab aliis deperdita recuperabunt; sin vero (quod Deus auertat) in solita negligentia atque desidia perseuerauerint, se ipsos & Rempublicam Christianam perdent. Quid enim Christianis deest, quod ad victoriam considerandam desiderari possit? eis viri fortes, equi, arma, pecunia, commeatus abunde suppetunt. Adsit tantum voluntas & ardor pugnandi: adsit & vera religio, & ad Deum redemptorem nostrum, à cuius viis declinamus, humilis & deuota conuersio, & Petri, quæ nunquam deficiat, fides; Pauli constantia, Zelus Phinees, & Mathatiæ ac fortissimi Machabæi animus: & certa proculdubio de cœlo mittitur ac indubitata victoria. Præcedit enim angelus Domini exercituum eius, & viuificæ crucis ac Iesu Christi In ea pendentis vexillum: quod humiliter intuentes, & defixis in sublime oculis victoriam sperantes de cœlo, exurget omnipotens & misericors Deus, & misertus eorum quos plasmauit, regenerauit, redemit, exurget & dissipabuntur Inimici eius, & fugient, qui oderunt eum à facie eius. Et vt Principes ipsi & alii Christi fideles sic per nos vice Dei moniti & requisiti, contra eosdem Turcos arma sumere, & Christianæ religionis & fidei defensioni vacare eo liberius & securius possint, quo intelligent illas quæ vigerunt & vigent Inter eos dissensiones, guerrarum & offensionum quarumlibet suspicione fore sublatas, eisque

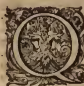
licere

liceere per seipsos militare,& eos atq; illorum stipendiis militantes extra territoriorū suorum fines absq; vlla suspicione ad eorum Turcorum expugnationem progredi & mittere,& ad id pecunias erogare, classemq; instruere & parare, vniuersos & singulos Christianorū principes & potētatus,ecclesiasticos & seculares,& omnes Christi fideles,cuiuscūq; præeminentiæ ac potestatis existant,etiā Imperiali,Pontificali, Regali, reginali, Ducali, vel alia quacunque dignitate Ecclesiastica vel mundana fungentes, ac in terras Christianorū temporale dominium quomodolibet obtinentes,qui per supradicti triennii tēpus per seipsos,vel eis legitime impeditis,per eorū capitaneos seu duces,pro sua virili & notabili parte suæ potētiæ ibunt,vel mittent,aut tantū de suis facultatib. quantū si per seipsos irent,aut alios mitterent(vt præfertur)exponerent, aut alias secundū eorū facultates in tā sanctā & pernecessariā expeditionem per singulos dicti triennii annos erogabūt, à die arrepti itineris,vel qua pecuniā huiusmodi pro primo anno erogauerint, & quoad in his perseuerauerint,ac deinde post ipsorū videlicet reditū,vel auxilii cessationē ad sex menses cū eorū statu,ciuitatibus,terris,dominiis,subditis,territoriis ac bonis omnib. sicut ea nūc tenent & possident,sub B.B.Petri & Pauli ac Rom.ecclesiæ protectione recipimus,atque nostra,ita vt d. tēpore durante, & eis præmissa per seipsos aut alios implentib. plena securitate & quiete gaudeant:ac omnib. & cuilibet,eorundē cuiuscunq; status & cōditionis existant, & quacunq; dign tate præfulgeant,auctoritate Dei omnipotētis,cuius vices gerimus in terris,cuiusq; causa agitur,districte præcipiēdo mādamus,ne durāte triennio huiusmodi,& q̄ diu per seipsos militauerint,aut alios miserint, vel pecunias ad expeditionem prædictā erogauerint,& per sex menses immediate sequētes (vt præfertur) quouis quæsito colore directe vel indirecte,palā vel occulte quenq̄ ex eisdem Principib. aut personis supra dictis offendāt,aut offendentib. præbeant auxiliū,consiliū vel fauorē, aut vt ciuitates, terras & loca vni Principi vel domino,aut adhærentib.eorundē vtcunq; subiecta ab illius cui subsunt obedientia,quomodolibet se subtrahant,aut ab aliis subtrahātur, seu alias in illorū regimine perturbentur,vel in eis aliquid innouetur, directe vel indirecte procurēt. Nos .n.contra omnes & singulos quos arma sumere, & indictas per nos autoritate Dei omnipotentis Inducias huiusmodi violare,& nostris inhibitioni & mandato contrauenire cōtingat,per censuras ecclesiast.& alia iuris remedia,quauis appellatiōe remota,vsq; ad satisfactionē cōdignā omnino & indilate procedere,eosq; persequi,& ad eorū persecutionē alios inducere nō cessabimus, vt illos in quorū præiudiciū aliquid fuerit attentatū ꝓ posse indemnes conseruemus,non secus q̄ si talia contra nos & sedē præfatā,loca ditioni dictæ sedis subiecta forēt attentata,nō obstāte constitutionib. & ordinationib. Apostolicis cōtrariis quibuscunq; seu si eisdē Principib. vel quibusuis aliis cōmuniter vel diuisim à sede Apostolica indultū existat. Quod interdici,suspendi vel excōmunicari nō possint, per literas Apostol. non facientes plenā & expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionē. Et vt præmissa ad communē omniū notitiā celeri⁹ perueniāt, & ii quos tangūt ꝗ ad ipsos nō peruenerint, aut cōtenta in præsentib. literis ignorauerint, nullā excusationē prætēdere, vel ignorantiā allegare, volumus hodie eas quæ est 5. dominica quadragesimæ de passione nūcupata, in præsentia nostra, in basilica Principis Apostolorū de Vrbe astantib. ibidē præfatis fratrib. nostris, & q̄ plurimis prælatis Rom. curiā sequentib. ac Imperatorū, Regum & Principū potentatumq; plurimorum oratoribus ad dietam, quæ præmissorum occasione celebratur transmissis, nec non cleri & populi multitudine, intra Missarum solennia legi & publicari, ac valuis eiusdem basilicæ postmodum affigi, & quod huiusmodi earum publicatio, perinde omnes quos contingunt à die Kalen. mensis Iunii prædicti arceant, ac si ipsis omnib. personaliter & præsentialiter insinuatæ & exhibitæ extitissent: cum non sit verisimile aliorum notitiā non peruenire, quę tā patenter fuerint publicata. Et vt præmissa eo fiant notiora, quo etiam in aliis ciuitatib. & locis fuerint patefacta, vniuersis venerabilibus fratrib. nostris, Patriarchis, primatib. Archiepiscopis, Episcopis, & aliis iurisdictione ordinariæ fungentib. vbi libet constitutis, districte præcipiendo mandamus, quatenus per se vel alium, vel alias præsentes literas postquam eas vel earum transumpta authentica manu notarii publici confecta, & alicuius prælati sigillo munita receperint, seu alias earū habuerint plenā notitiā, semel vel pluries prout expedire viderint, in Ecclesiis suis, dū maior in eis populi multitudo ad diuina conuenerit, solēniter publicent, & Christi fideliū mentes deducant, & nunciēt & declarēt eisdē, facientq; & mandēt per eorū patriarchat⁹, primatus, prouincias, & dioeceses, ac loca eorū iurisdictioni subiecta ꝓ ut expedire cognouerint, per alios publicari. Nulli ergo omnino hominū liceat hanc pagin. nostræ monitionis, requisitionis, obsecrationis, præcepti, mādati, indictionis,

ctionis,hortationis,receptionis,& voluntatis infringere,vel ei ausu temerario contraire: Si quis autem hoc attentare præsumpserit,indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ, apud S. Petrum,anno incarnationis Dominicæ 1481. sexto Idus Aprilis. Pontificatus nostri anno decimo.

MATHIÆ CORVINI HVNGARIÆ ET BOHEMIÆ REGIS, ORATORVM AD PRINCIPES IMPERII PRO AVXILIO CONTRA TVRCOS FERENDO, IMPLORATIO.

FACTA SALVTATIONE, ET REDENTIALIBVS LITERIS præsentatis & lectis,infrascripta dicentur.

VÆ nomine serenissimi Principis & domini,domini Matthiæ Bohemiæ & Vngariæ Regis dominationibus vestris magnificus dominus Sigismundus de S. Georgio,& de Bozin Comes, & ego suæ Maiestatis oratores propojituri sumus, si Catholicam fidem non concernerent,pro qua tuenda quisque nulla pericula vitare debet,sed omnem laborem subire, si ea grauissima & magni momenti non essent,& toti Christianitati, nisi celeriter prouideatur,perniciosa, præsertim Principibus & communitatibus Imperii, longa insinuatione nos vti oporteret,vt nonnullorum opiniones; qui nos forte mendicos existimant, euidentibus rationibus repelleremus. Sed res de quibus dicturi sumus, si bene aduertentur mentes D. vestrarum ad lachrymas saltem cordis commouebunt. Curabimus igitur nobis iniuncta clare,aperte & breuiter demonstrare, vt quisque in Imperio existens inexcusabilis sit,& serenissimo domino nostro Regi nulla culpa adscribi possit, si quid aduersi ob negligentiam eorum qui prouidere debent,Christianitati euenerit. Dicturi igitur sumus de Turcorum ingenti potentia, deque eorum insatiabili cupidine Christi fidelibus dominandi,& in eorum sanguine grassandi rabie,deque prouidendi, ne tali eueniat, celeri necessitate.

Turcorum origo. De ingenti igitur potentia Turcorum & de eorum insatiabili cupidine Christi fidelibus dominandi, & in eorum sanguine grassandi rabie pauca breuissime attingamus. Turcorum gens ex Caspiis portis egressa feritatem & immanitatem bestiarum more præseferens, Pontum, Cappadociam, Galatiam, Bithiniam, Pamphiliam,vtramque Phrygiam,Ciliees,Cares, & eam Asiam quæ Minor vocatur, vsque ad littora Græci maris occupauit. Non vnum tantum Principem, sed diuersos quasi per factiones sequebatur. Ex hac Turcorum gente (vt scriptum reperimus) quadragesimum secundum ab hinc & centesimum creatus annum *Othomannus.* Ottomannus (à quo familia Ottomanorum nominatur) exigui tunc census & obscuri ex Collectitio milite non parua manu per seditionem conflata,non solum Christianas reliquias vexare, verum etiam homines suæ gentis armis infestis petere & sibi subdere cœpit. Orta inter Turcorum Principes seditione, au*Orchanes.* ctoritatem breui & nomen adeptus est tempore: vrbes & oppida non pauca partim vi partim deditione in suam potestatem recepit. Ottomanno Orcanes eius filius successit, *Amurates.* qui rem à patre commodo profecutus ad modum propagauit; eum Amurates suus filius subsecutus est, qui duob. de Græcorũ imperio disceptantib. in auxilium ab altero accersitus, Turcorum primus in Græciam transiuit, vbi consulto bellum protrahens, postquam ambos eneruatis consumptisque viribus fractos animaduertit, sumpta occasione arma *Baiazetes.* in eos conuertit, magnam Thraciæ partem ditioni suæ subiecit. Is vita functus duos filios reliquit, Solimanum & Baiazetem. Solimanum breui vita subtracto, res vniuersa ad Baiazetem deducta est, qui non solum Thraciam pene vniuersam, excepta Constantinopoli & Pera, sed Thessaliam & Macedoniam olim fere totius orbis dominam, Phocidem, Boetiam,& Atticam maiori ex parte occupauit; Mysorum quoque, quos Rassianos, Illyricos,

vicos, quos Bosnenses, Triballos, quos Bulgaros nunc appellamus, crebris incursionib. infirmauit. Ecce initium belli Turcorum contra regnum Vngariæ. Hic.n. Baiazetes armis mēbra regni infestare coepit, q̄ valde notandum & aduertendū est. Cum Calapino Baiazete filio & natu inter frattes maiore, postq̄ primum regnū obtinuit, Sigismundus Rex *Calapinus* Hungariæ collatis signis prælium commisit, & tumultuose fusus, castra & impedimenta reliquit, Christianorum ingens occisio facta; Ioannes dux Burgūdiæ, proauus modernæ ducissæ, eo prælio captus multo auro libertatē redemit. Calapino Moyses eius frater successit, q paulo post vita functus Mahometē fratrē reliquit hæredē. *Moyses.* Hic Walachis bello attritis, tributa grauia imperauit, & nonnullos in Asia regnis spoliauit. *Mahometes.* Mahomete mortuo Amurates eius filius Thessalonicā magnā in Græcia vrbē, q̄ Veneti tunc possidebant, vi captā penitus diripuit: *Amurates.* Epiri partē, hoc est Albaniæ reliquo regno adiecit, Bosnensiū agros vastauit, oppida multa vi coepit, diripuit atq; incendit, Hungariā cū centū millib. pugnatorū intrauit, late populatus prouinciā. Sterilis annus impedimēto fuit ne regno potiretur, cōmeatus penuria cōpulsus ad propria rediit. Hac tempestate sæpe cū Turcis dimicatū est, non sine Ioannis Hunniadis Regis nostri genitoris ingenti laude, ac nostrorum & Turcorū sæpe maximis stragib. Defuncto Amurate Mahometes eius filius regni gubernacula ex voto adeptus est. *Mahometes.* Hic est ille Mahometes, Turcorū modernus Princeps, qui sibi totius orbis monarchiā promittere videtur. Hic est ille Mahometes, qui postq̄ gubernare coepit, à bellis cōtra Christianos & etiā infideles nunq̄ cessauit. Hic est ille Mahometes, qui omnes maiores suos in augmentādo dominia sua superauit. Hic est ille, qui quāto magis quaritur, tanto fortius insurgit, & nunq̄ cessat, donec votū suū adimpleat, & quē hostē reputat, ditioni suæ subiiciat. Pauca igitur de suis gestis perstringam*. Cōstantinopolim totius Græciæ & olim Orientis caput vi cepit, & magna cum cæde diripuit, Peloponesum, Amorreā, fere totū Trapezuntiæ Imperiū, Eubæā hoc est Nigroponiū, & alias omnes Ægæi maris insulas excepta Rhodo, Caffam nobilissimā in mari Pontico vrbē cū Mæotidis palude, & alias vrbes circa mare Euxinū & Ponticū (q̄ mare Maius nunc vocatur) existentes, Regnūq; Bosnæ pro maiori parte, Rassiā & Bulgariā, Acarnaniā & Albaniā totā vsq; Dalmatiæ finē suo adiecit imperio. Et Walachos sibi aliquando patentes habet. Patet igitur manifeste, q̄ Mahometes Turcorū Princeps modernus maiores suos potentia superat. Ipse.n. per superiores suos parta retinuit, & vltra plures & maiores addidit prouincias, prouinciasq; per suos superiores in parte occupatas integras suæ ditioni subiecit. Patet etiā manifeste, q̄ eius dominandi cupido insatiabilis est, Rabiē eius in Christi fidelium sanguine grassandi non solum Vngariæ regnū nouit, sed Carniola, Corinthia & Stiria, vsq; ad Bauariæ fines, Teutonicæ nationes non ignorant, & Italia in Stiria & in foro Iulii vsq; Teruisium experta est, vbi & trucidati & captiuati innumerabiles fuerunt. Ex quibus omnib. (vt diximus) ingens ipsius Mahometis potentia, & Christi fidelib. dominandi insatiabilis cupido, ac in eorum sanguine grassandi rabies manifeste apparet. Quodq; Hūgariæ regnum vltra centū annos incursionib. infirmatū & bellis conquassatū est, Apparet etiam solicitudo manifesta d. Mahometis, qui plura suo tempore q̄ sui maiores in Christianos facinora fecit, & plura acquisiuit. De potentia ergo Turcorum & eorum insatiabili dominandi cupidine satis huc vsque clare & aperte dictum esse putamus. Nunc vero ad prouidendi necessitatem descendamus, in qua & ea aperientur, quib. & ex prædictis intelligetur D. vestræ, quod serenissimus Rex noster, vt Christianissimus Princeps toti Christianitati, cuius ruinam cuiusue destructionem totalem mentis oculo prospicit, ex cordis visceribus compatitur. Nam cōtra tantam Mahometis potentiam, sua Maiestas, quæ olim socios habebat, nunc sola relicta est, nec aliunde nisi à Principibus Imperij auxilium expectare potest. Quod si in ea re deficient Imperii principes, credant, imo certi sint, quod Turcorum aduentum in laribus proprijs citius videbunt, quam audiant. Veneti nulla ratione constricti, sola inuidia moti, vt suam voluntatem prauam & rebellionē contra sanctam sedem Apostolicam magis firmarent, quàm potius, vt veri filij cōmunis matris contra rebelles, iuuare debuissent, cum Turco pessimis conditionibus & multum iniuriosis, imo toti Christianitati periculosis, pacem inierunt: dederunt Turco munitissima castra, loca & ciuitates, immo prouincias quas Turci decem aut quindecim annis expugnare non potuissent. Obligarunt se, quod Turci per terras & maria absque eorum impedimento tute transire possent. Portus eorum Turcis apertos tenere promiserunt, & victualia eis dare, ac plura alia, quæ in totalem Christianitatis ruinam vergunt, nisi subito prouisum fuerit. Ecce Veneti Regiam Maiest. solam relinquerunt, & (q̄ peius est) creditur quod socios in ea re habeant. Pacem cum Turco Maiestas Regia si voluisset, prius

priusquam Veneti aut alius habere potuisset, & eam cum vtilitate suæ maiestatis, & non sicut Veneti, vt sua bona, vt pacem haberent, à se alienarunt. Turcus enim per triennium magna cum instantia, à sua Maiestate pacem quæsiuit, & vsque Budam pro ea extorquēda solennes tandem oratores misit, Regiæ Maiestati regnum Bosnæ & alia multa offerendo, subsidiaque etiam de propria persona, vbi opus fuisset, Turcus pollicebatur, dum modo sua Maiestas eidem & suis, sine suæ Maiestatis & suorum damno transitum per regnum suum ad alios Christianos permitteret. Hæc omnia Regia Maiestas recusauit, existimans (vt bonus Christianus) alios similiter facturos. Sed proh dolor Veneti à Turcis (vt diximus) turpissimis conditionibus & cum Christianorum iactura pacem extorserunt. Quæ res valde aduertenda atque consideranda est. Turcus enim facta prædicta turpissima cum Venetis pace non ignorat, quod serenissimus Rex Vngariæ contra eum solus relictus est, quem credit celerius deglutire, quam à Christi fidelibus suæ Maiestati auxilia præbeantur. Et expugnato Hungariæ regno, totius Occidentis & septentrionis monarchiam Turcus sibi absque dubio pollicetur. Ipse enim Turcus post prædictam cum Venetis turpissimam pacem, Hungariæ regnum armis infestare non cessauit: & vt de aliis primis anni Incursionibus pluribus Turcorum & Hungariæ regnum taceamus, duas tantum notabiles referemus. Inuasit enim Turcorum gens de mense Augusto fimbrias superioris partis regni ad ea loca per Stiriam in Hungariam intrando, de quibus nunquam aliquis cogitauit, & inde (vt communis fama est) vltra viginti millia captiuorum abduxit. Sequēti vero mense Octobri maximo cum exercitu electorum hominum quadragintatrium millium, & Walachorum numero maximo Transyluaniam (vbi nerui regū fisci, salis scilicet, & auri & argenti fodinarum existunt) Turci intrarunt, magnaque cum præda ad propria redeuntes ab exercitibus Regiæ Maiestatis Dei gratia non sine magna ipsorum cæde prostrati fuerunt, & omnes capitanei siue primarii partim occisi, partim capti apud Regiam Maiestatem existunt, ipsorum vero ex minoribus pauci euaserūt. Manifeste igitur apparet, & cum lachrymis referēdum est, quod Turcus, qui solicitissimus est (vt pluribus suis gestis comprobari potest) Hungarię regnum totis viribus inuadere, cito conabitur, vt & ignominiam, quam in regno Hungaria nuper accepit, à se aboleat, suæ ditioni dictum regnum subiugando: sperat enim à nullo Christianorum exilia suæ Maiestati præberi. Regia ergo Maiestas regni sui destructionem videns, ac totius Christianitatis, cum sua Maiestas suumq; Hungariæ regnum vltra centum annos à Turcis conquassatum, ipsorum potentiæ sic fortiter vt prius resistere non valeat, nos ad imperii partes misit, vt & prædicta pericula significaremus, & vnde auxilia celeriter sperare poterat, ea peteremus. A nulla enim orbis parte, hac tempestate, nisi à principibus Imperii auxilia sperat. Italia enim, & Hispania, & Francia, cum dominiis ducis Burgundiæ, bellis ardent. Sperat tamen sua Maiestas, quod quamuis Veneti, & si qui sunt sequaces, cum Turco pacem turpissimam inierint, si Imperii Principes cum effectu subito auxilia suæ Maiestati præbeant, prout per nos qui hic sumus cum plenissima potestate, declarabitur, quod regnum suum retinebit, & partes Imperii illæsæ seruabuntur. Considerent igitur D. vestræ Turcorum ingentem potentiā, & Mahometis eorum Principis insatiabilem Christi fidelibus dominandi appetitum, ac in agendis solicitudinem & vigilantiam. Quodq; in mora prouidendi maximum discrimen non solum Hungariæ regno, sed toti Christianitati esse potest, præsertim nationi quæ cum Turcis post Hungaros immediate vicina est, & ad quam Turcis per Hungariam vsque Rhenum & alias partes facilis transitus est. Disponāt ergo se D. vestræ ad celeriter prouidendum. Nos vero qui hic sumus cum plenissimo (vt diximus) mandato Regiæ maiestatis, etiam in specialissimis casibus, postquam intellexerimus D. vestras ad prouidendum cum effectu dispositas, ea D. vestris aperiemus, quæ nō solum eisdem D. vestris pergrata erunt & facilia, sed toti Christianitati vtilia. Et intelligēt Regiam Maiestatem optime ad defendendam Christianitatem dispositam, si suæ Maiestati D. vestrarum auxilia non deerunt.

Transsyluania.

PRO-

PROGNOSTICON M. ANTONII TORQVATI ET MEDICINÆ DOCTORIS FERRARIENSIS, CLARISSIMIQVE ASTROLOGI, DE EVERSIONE EVROPÆ.

QVOD SERENISSIMO MATTHIÆ VNGARIAE REGI anno salutis M.CCCC.LXXX. direxit, usq; ad annum M.D.XXXVIII.

MVLTA sunt sereniſſime Rex, quæ diuinos homines efficiunt, virtutis primum excellentia, vt in ſeptimo teſtatur Ariſtoteles. Secundo Deitatis contemplatio, claraque ſubſtantiarum ſeparatarum notitia, ſicut ex decimo eiuſdem habetur. Sed inter cætera nihil tam ſimiles Deo mortales reddit, quam contingentium præſcientia futurorum, quam omnes Dei propriam eſſe confirmant, nec ſine diuinitatis participatione adipiſci poteſt. Quæ & ad conſilia præbenda & ad prouidentiam eorum, quæ ventura ſunt, plurimum prodeſſe atque conducere experientia fidem faciente, conſpicitur. Et propterea regnorum, prouinciarumque, nec non & ciuitatum dominis, rectoribus atque gubernatoribus permaxime noſcuntur neceſſaria.

Et quoniam feſtinant tempora, in quibus DEVS per aſtra tanquam per ſecundas cauſas mirabilia multa ſingulariaque plurima, horribilia viſu, audituque tremenda, & euentu ipſo ac effectu terribilia, quibus ſimilia per longa ſæcula facta fuiſſe non legimus, Quæ licet plurima climata, orbiſque prouincias ſint afflictura, & reges, dominia, ſtatus, leges, mores, religiones, ſectas, doctrinas mutatura & variatura, pro certo ſint. Tamen quoniam maiori ex parte huiuſcemodi euentus noſtra apparebunt in Europa, dignum duxi eadem annotare, & tuæ Maieſtati deſtinare. Quia vir diuinus es, & non paruam ipſius Europæ partem cum prudentia regis atque gubernas, Chriſtianamque rempublicam ab infidelibus tueris & defendis. Et id ad conſolationem tuam addere non vereor. Futurum eſſe, vt poſt nonnullas ſtrages & depopulationes Vngariæ ab Otthomannis factas, Otthomannorum Regem in manus cuiuſdam Vngariæ Regis, & Vngarorum, Imperijque Romani, & Germanorum agentibus Hiſpanis caſurum eſſe, Interficienturque ab eiſdem, antequam anni M.D.XXXVIII. finientur. Et Otthomannorum domus, Imperiumque Conſtantinopolitanum deficiet. Et Imperator Germanus vnicus, ſuper duo regnabit Imperia, & Vngariæ gloria ſuper ſydera ſcandet.

Et vt indicium noſtrum hoc Chriſtiano more bonum ſortiatur exordium, Diuinum prius inuocabimus auxilium. Primo & ante omnia tria ponderoſorum conuentuum annis M. D. III. & M. D. IIII. futura prænotabimus, & in M. D. IIII. anni biſextilis Februar. 5. die menſis 21. Virginis gradu, annalis reuolutionis erit, præuentio. Quæ non parum ponderanda venit. Quoniam luna defectum patietur. Secundo conſiderandum accedit, non ſolum trium ponderoſorum, ſed etiam omnium pene erraticarum ſtellarum coitus in piſcibus, qui anno ſalutis M. D. XXIIII. Februarii contingent menſe, ſed & lunæ ſoliſque defectus, qui contingẽt, ac maxime de aquea, terreaq; triplicitate, & in angularibus ſignis, angulariiſue ſchematum, ac præcipue primo & decimo fient, geminorumque tetragonis maiorum duorum ſupernorum ponderoſorum & oppoſitiones, & qui coitus ſequentur.

Ex præfatis igitur cæli conſtellationibus primo dicendum eſt, ab Italia exordium tantorum malorum naſciturum eſſe, nam præuiis malis diſpoſitionibus, quæ orientur, ex ſimultatibus Aragonum Sfortiadumque domorum, accitis ab altera earum in Italia, Gallis, Europæ, diſcordiæque ruinæ virus diffundetur, & ſemina iacientur, ex quibus inter Chriſtianos reges & principes maxima naſcẽtur bella, & ad hæc mala augenda Tur-

M. CCCC. XCIIII. Lud. Sfort. pro duce Ioh. Galeazo nepote ſuo ex fratre, Mediolanum gubernãte, ob Zelotypiam, Carolo Gallorũ rege contra Alphonſum Arragonia regem prouocante qui relicto Neapolitano regno in Siciliam fugiens. M. CCCC. XCIX. Lud. Gallorum rex, expulſo

Lud. Sfort. duce Mediolani, & capto Mediolano, postq; mensis sex, iterum derelicto, & expulso.

M. D. I. Lud. Sfort. Mediolan. dux à Gallis Nouariæ capitur, atq; in Franciam perducitur. Incidit in foueam quam fecit.

carum auxilia etiam contra Christianos, ab ipsismet Christianis implorabuntur. E regno Neapolitano agentibus Gallis Arragones non semel pellentur, sed è Mediolano per eosdem pellentur etiam Sfortiadæ. Et ab vtroque regno vel dominio ab Hispanis, Germanis & Italis, pluries vel ipsi expellentur Galli, & mutationes magnæ orientur in Italia, in qua nonnulli mox in altum eleuabuntur, moxque decident.

Potentes Veneti ac Ecclesia Romana in præfatis fortunæ ludis commiscebuntur, qui vtinam abstinerent. Nam cum maiora lucrari credent, etiam quæ habebunt, amittent, nec semel id duntaxat eueniet eis.

M. D. VIII. Cæsar Maximilianus cum Iulio Pont. et Lud. Gallorũ rege contra Venetos conspirant.

M. D. IX. A Cæsare Maxim. Pont. Iul. & Gall. rege subactis, debellatis, cæsis et profligatis Venetis, Cæsar capit Veronã. Patauiũ Galli Bergomũ Brixiã, & Cremonam, cum alijs oppidis, locis et castris in tolũt.

Orientur quoque res ob Italicos inter Romanum Germanumque Imperatorem, & Gallorum regem optimam post constellationem multa odia, & inimicitiæ non paruæ, sed agentibus etiam Ecclesiasticis Principibus dicti reges in vnum inient fœdus, & in Venetorum pernitiem conspirabunt, dissimulata potius inter eos pax concordiaque fiet quam vera, & ideo post aliquot annos secretis & occultis effectibus, alter alterum deiiciet, neque alto animi consilio inuicem bene conuenient. Galli superabunt Venetos, & omnia pene terrestria ab eis auferent, & ad custodiam Venetiarum Veneti ipsi deuoluentur. Sed hæc initia dolorum eisdem erunt, non finis. Nam humiles facti, contra Gallos non modica recipient auxilia, & amissa recuperabunt, & animos apponent ad maiora acquirenda. Quæ res totalem interitum libertatis, atque status ac eorum dominii ruinam pariet, parumque aberit, quin & Venetiarum ciuitas quoque euertatur.

M. D. XIII. Cæsis & profligatis Nouariæ Gallis, ob Italia expulsis Maxi. Sfortia Dux Mediolani restituitur.

M. D. XV. Francisc. Rex Gall. mens. Sept. cæsis hostib. Mediolano potitur.

M. D. XXI. Fran. II. Sfort. Dux Mediol. potentia Caroli V. Cæs. in paternũ soliũ reducitur.

M. D. XXIIII. Ingenti milite Franc. Rex Galliæ mense Septembri Papiã, capta prius Mediolano circumuallat.

Post hæc inter Ecclesiasticos prælatos, inter Gallosque atrox bellum insurget, & nonnullæ ciuitates Venetorum ante à Gallis subactæ, ipsis nouissimis dominis rebellabunt, quamobrem bellis acribus ac diris interfectionibus & depopulationib. affligentur, & modo Galli, modo Ecclesiastici vincent, varia vtriusque & anceps fortuna eueniet, & in bello vtrinque multi cadent. Ecclesiastici Germanorum, Hispanorumque auxiliis freti fortiores erunt, Gallosque cladibus & præliis affectos vi tandem ab Italia pellent. Eoque tempore Angli contra Gallos tunc magna necessitate compulsos bella ex Hispania mouebunt, sed hæc bella parum durabunt. Post quæ exurget in Gallos rex nouus, in cuius spe plurimi peribunt, quoniam Gallos iterum in Italia ducet. Hic humili cum gente dimicans, magno tamen cum discrimine vincet & Insubrum ciuitatibus potietur, & cum Papa duratura fœdera iniet. Nam circa salutis annos, M. D. XIX. vel M. D. XX. noua iterum prœlia inter Gallos Papamque consurgent, & agentibus Imperatore Romano, Romanis, Hispanisque Papa solicitante, rursus Galli Italia pellentur. Et Sfortiada domus (parum duratura) tertio in Mediolanensium ducatum redibit. Verum obstinati Galli obsessum Mediolanum reuertentur, sed re infecta calamitatibus oppressi, fugam arripientes, vix in partiam suam se recipient. Sed nedum Galli obstinatiores effecti, quin tamen domi bellis fuerunt vexati, ab Italis seducti, Italica rursus bella tentabunt, & in annis M. D. XXIII. M. D. XXIIII. M. D. XXV. infeliciter pugnabunt, & eorum rex, vel capietur, aut interficietur. Qui liberatus immemor præteritæ fortunæ ad maiora discrimina subeunda animum ponet, nec desinet tam diu Romanum imperium contra prælia miscere, donec confractis viribus, regnum, vitam, filios, duces, & omnia simul amiserit, sed alio me reuocant cœlestia fata.

& M. D. XXV. Feb. 24. apud Papiã in Barchæ palatiũ Mirabelli infeliciter pugnans, Rex cum ingenti Baronum, procerum & copiarum cade capitur.

Per hæc fere tempora tumultus in Germania orientur atque internitiæ multæ. Ignobiles contra nobiles insurgent, sed prius hæc labes in Vngaria nascetur, in qua viri Ecclesiastici plurimorum causa malorum fient.

Sed ad omnium prouinciarum particularia quædam veniam, & ad nonnullarum domorum acgentium & statuum seu dominia specialia procedam, in quibus plura distinctius enodabo futura.

Futurum est enim post hæc, vt Papa, Galli, Angli, Veneti ac Sfortiada domus, cum nonnullis aliis contra Romanum Imperium consurgant, & noua prælia mouentes vno animo in illud ferantur. Mediolanum obsidione cingent, & Insubres diuersis commiscebunt malis, intus ac foris, & cum Hispanis male res agentur, & eorum militia circũdetur, sed noua auxilia ex Germania veniẽt, virosq; anxios releuabit, & ad meliorẽ spẽ euectos consolatione non modica faciat lætari. Sed hæc lætitia diutius nõ durabit. Nã iterũ

ruina

Per totam fere Germaniam Vulgus contra potentes, nobiles, superioresq, capit fauire, ob innumerabiles aggrauationes, nascetur seditio magna, fusio sanguinis maxima ab vtrisque. M. D. XXVI. Papa Clemens VII. Henricus Angliæ, parlamentum Franciæ, & Veneti aduersus Cæsar. copias tam Germ. quam Hispanas, vt ab Italia eas depellerent conuenant, agentes Cæs. sub conspirationis colore fucato, obnoxium, Francis. Sfort. II. Mediolani Ducem contaminant laborantem in agone.

ruina eadem pene Insubres, Hispanique maiori calamitate, nec dissimili prementur.

Per hæc fere tempora atque hæc ob bella Christianorum & ad nonnullorum forte Christianorum instantiam immunissimus Turcarum exercitus capiet Belgradum & Rhodum munitissima Christianorum loca. In Vngariam traiiciet. Et potius Vngarorum seditionibus quam vi sua vincet. Vngariæ Rex, qui tunc erit, nescio vi an dolo, aut casu, eo morietur in bello.

Quamobrem non modica inter Vngaros de regno orietur contentio, atque, hi vnum, alii alium sibi deposcent in regem. Turcarum gens Pannoniam pene totam depopulabitur, incendet, destruet, & prædam multam, viros ac mulieres captiuas absque numero ex ea abducet. Et duo reges in Vngaria eligentur, vnus per ambitionem & contentionem, alius canonice atque mature, & forte ex antiqua regni Hungariæ stirpe veniet. Hic ille erit Rex, in cuius manu Othomannorum Imperator interficietur. In ea siquidem re Vngarorum aderit non modica laus & Germanorum: sed astra etiam Regem quendam magnum Hispanum, ac Hispanorum ingenium affuturum pronunciant, & Imp. Roman. auxiliares copias promittunt, & forte ipse quoque aderit Cæsar. Sed regis Vngariæ prima laus & singularis in hac erit opera. Nam & secretum tibi serenissime rex, & stellarum fata aperiam, inter antos Domini M. D. XXXVI. & M. D. XXXVII. hæc oculata fide cernent Christiani. Antequam præfati finiantur anni, Imperium Constantinopolitanum dissoluetur & debellabitur, Turcis ipsis crudelissimis stragibus affectis, & non solum ab alienigenis hæc fient contra Turcas, verum etiam à discordia inter suos principes orta. Nam interfecto Turcarum Imperatore tanta orietur inter duces eorum discordia atque dissensio, quod & ab inuicem, & ab externis crudelissimis bellis lacerabuntur, & diris bellis per totam Græciam excitatis, atque Marte per Græcos, & Asiam minorem furente, & eosdem populos sæuissima peste cruciante. Ex Orthomannorum familia, atque à Turcarum gente Constantinopolitanum Imperium absque dubio cadet, de quibus in fine libelli nostri longior à nobis fiet mentio.

Creditur Venetos, vt se suaque tutarentur facilius, Turcam cõtra Christianos incitasse, Qui M.D.XXI. Vngariam inuadens, proditione Albo regali capta. M.D.XXII. Post longã Rhodi defensionem mense Decemb. tandem in Turcarum deditionem venit. M.D.XXVI. Lud. Vngariæ Rex in stratagemate contra Turcas, xxviii. Augusti periit. Eodem anno pars Vng. Ferdinandum regem Boemorũ, Pars altera Ioannem VVaynodum in regem eligunt, duo illi pro regno disceptant.

Tempus est enim vt ad Christicolas reuertar, & de Ecclesiasticis Diis hominibusque vniuersis cantum lugubrem canam. Nam in annis M. D. XXVI. vel annis M. D. XXVII. capitibus Ecclesiasticorum prælatorum aduersa fortuna incipiet comminari, fietque pluribus annis fortuna nouerca, & Ecclesiasticis Romanisque dura contingent mala, Roma vi expugnabitur, & exercitui Imperatoris Romani præda fiet, & in ea interficientur multi. Papa vel fugabitur, vel capietur. Cardinales & Ecclesiastici prælati spoliabuntur, & priuabuntur bonis, & Cardinales tristabuntur, & prælatorum Ecclesiasticorum diuitum atque potentium incipiet ruina. Horrendum quidem & extremiscendum Ecclesiæ Romanæ futurum dicam, Ecclesia namque Romana diuitiis vltra modum aucta ad id deueniet, vt posthabita rerum spiritualium cura, de rebus temporalibus duntaxat cogitatura sit, atque curam habitura, & regnum cœlorum cuius claues sibi datas creditur, in temporale terrenumque regnum commutabit. Propter quod Deus eos abiiciet à se, atque diris ac crudelissimis flagellis eos percutiet. Quoniam nihil celeste tunc diuinumque meditabuntur, & armis hostium, tum fidelium, tum Christianorum, bellisque multiplicibus expugnabuntur, & tam acriter quidem, vt dispersi prælati in fugam conuersi profugique varia sint ad loca accessuri. Nec in tribulationibus illis maximis alicubi tuti erunt, & à Christianorum tandem auxilio destituti miserias suas amare flebunt, Quoad omnes solum CHRISTVM Dominum honorantes, rebus factisque contemnentur atque vexabuntur, & ad pristinam religionem reducti sub spirituali fient potestate. quoniam neq; Deum, vt Deum, neque sanctos eius, sed seipsos tantum glorificabunt.

M. D. XXVII. Pro Cæsare belli Imp. Carol. Borbon Dux Romã circumuallat, & vi. Mai eã capit, ingrediendo ictu bellici tactus tormento, tam gloriosissime quam victoriosissime occidit. Papa Clemens VII. cum aliquibus Cardinalibus ad arcẽ S. Angeli aufugiens, tandem se dat, captis dispersisq; cæteris.

Et in hypocrisi loquentes mendacium, populos decipientes, atque fallentes spe virtutis, & vmbra, Ecclesiam Dei profanabunt, & multorum malorum inter principes & populos Christianos & gentes existent causa. Quorum nonnulli nominis Christiani hostes occulte erunt, & quoniam tales pestes nũquam dignatus est Christus habere seruos, de futuris malis dico, non de bonis, nã multos, & Ecclesiasticos nedum bonos, verumetiam optimos fore certo. Veruntamen de malis duntaxat intendo loqui. Quoniam

propter eos veniet, ira Dei super Ecclesiam, & malos hic incipiens de medio tollet, qui futuri sunt in malo obstinati, alios ad se conuertet. Bonosque sicut argentum & aurum præfatis flagellis ac veluti per ignem purgabit, & sic ex malis Deus eliciet bona, & Ecclesię statum reformabit. Nam plures erunt mali, & boni paucissimi. Quoniam tunc insurgent Hypocritæ multi & Pseudoprophetæ, & pauci in veritate Christi ambulabunt. Miser ille papa & infelix, de quo dixi, dolis propriis capietur, & alios credens decipere ipse se decipiet, & ab aliis decipietur.

Post capturam aut fugam eius non diu superuiuet, obiturus breui aut animi dolore aut veneno, aut ferro, vel à semetipso nescio. Cardinales in futuri Papæ electione discordes, magni schismatis causa erunt, plures papæ creabuntur, quo fiet, vt Ecclesiastici viri odio omnibus hominibus, tum infidelibus tum fidelibus, & in hæresin venient, & abominabiles cunctis erunt. Religiones omnes perturbationibus plurimis ac discordiis agitabuntur, & præcipue Minorum religio. Omnes Ecclesiastici viri tam presbyteri seculares, quam claustrales, à via veritatis discedent, sanctimoniales à dono castitatis & regulis suis decident, & cuncti pene à via veritatis auertentur, multa simulatio sanctitatis regnabit & dominabitur, adeo vt veri boni Religiosi non valentes habitare cum malis, ad montes tunc fugere cogantur.

An de Luthero hoc dixisse Vaht an de aliis nescio. Circa tempora Luth. Pōt. Leonem x. inuehere de potestate clauium incepit pro indulgentiis.

M. D. XXIX. Comeris de Zyps dicto Wayuoto fauore nutuq; Turca potentissimo exercitu, commodo de mou Vngariam introit Buda capta, aliaq; oppida. Deinde in Austriam animum ponens, Viennam inuadit, atq; obsidet.

Veniet à septentrione Hæresiarcha magnus, subuertens populos contra vota Romanæ sedis, cum magnorum Principum Septentrionalium auxilio, qui faciet ingentia, & magna loquetur, & apparebūt tunc tēporis multi Hypocritæ, quærentes sibi exaltationes & honores, & dignitates Ecclesiasticas ambient, & erit cōfusio & persecutio maxima in Ecclesia, tā diu, donec interfectis Ecclesiasticis in malo obstinatis, atq; vi maximarum tribulationum ad Deum conuersis, & malis moribus in bonos mutatis, & iniquis legibus ac prauis consuetudinibus sublatis, & ritibus pessimis deletis, & in sanctas & æquas leges consuetudinesque ac ritus pios conuersis. Ecclesiæ status renouabitur totus, & velut sol oriens claro sereno formosus, & decorus refulget in terra, sed nondum statim finis. Nam fere annis octo Petri nauicula fluctuabit, sed fluctibus non opprimetur. Quin imo melior emerget, & solidior ac solito splendidior, & preciosas merces in coelum vehat.

M. D. XXXVII. Innumerabili exercitu Turca secūdo Austriā pergrassatur incendiis, ruina, atq; depradat. infecta re, ludibriose recedit.

M. D. XXIX. Perhorrendus inauditusq; prius morbus, Anglicus sudor appellatus increbuit, Medicis incognitus, quam plures citissime absumsit.

Eodemq; anno penuria ingentissima non tā Italiam quam etiam Germaniam peruagata, permulti fame perierunt.

M.D. XXVIII. Franc. Gall. rex cum Venetis castra contra Neapolim ponunt, eā que obsidione cingunt.

Sed & alio sermonem meum conuertere me oportet, & ad Christianorum bella redire, demum ad externa me conuertam. Erunt enim in diebus illis bella sæuissima inter Francos tunc maxima calamitate compulsos, & inter Germanos, Anglos, Hispanos; necnon inter Pannonios & Italos, & Italiam, & tanta quidem, vt genus humanū tantam mortalitatem vix poterit pati. Galli cum Hispanis, Anglis Germanisque manus miscebunt. Sed & inter quosdam eorum primos inuicem bella, & discordiæ videbuntur. Itaque ab externis, & à suis affligentur. Germanique & domi, & foris, & ad inuicem & cum externis & maxime cum Gallis & Italis præliabuntur. Angli modo cum Gallis, modo cum finitimis Scotis, ac etiam cum Hispanis bellabunt. Itali & ad inuicem & ab externis opprimentur & interficientur, & in area Italiæ maior pars huius lugubris ludi fortunæ fiet. Nam in ea pestes sæuissimæ, quæ eam consument, euenient, ac præcipue Roma, Venetiæ, Mediolanū, Florentiæ, Ianuæque pene totaliter consumentur, licet & aliæ ciuitates plurimæ eo morbo pluries adeo affligentur, vt hominibus quasi vacuæ sint remansuræ. Inauditi morbi nascentur in eis, quibus Medici nescient remedia propria conferre. Penuria quoque Italiæ populos ciuitatesque plus quam credi possit aggrauabit. Ciuitates nonnullæ, villæ castraque partim comburentur, partim destruentur, & æquabuntur solo.

Timeant insubres, & Longobardi, qui ad mortem vsque & internitiem quamplurimis & diris & variis affligentur malis intus & extra. Quæ omnia eis propter intestinas discordias ac delicta, & propter status Mediolani contentiones contingent. Post Mediolanum Roma, post Romam Florentia, post Florentiam Ianua, Venetiæque consimilia timeant fata. Nam eadem fortuna & aduersa ipsos omnes motatur, vt deuoret.

Sed & Neapolitanum regnū angustias eo aduersas fortunas sustinebit, in quo Galli cum Hispanis pluries longoque tempore pugnabunt.

Post Turci cum Hispanis, quibus omnibus tandem Hispani superiores erunt. Omnia extrema visura, passuraque misella est Italia, sed præcipue Longobardi; belli-

bellicus furor omnia maligna in Italiam effundet, plusque Italiæ quam cæteris prouinciis astra minantur. Apparebit namque fortissimus princeps à septentrione, qui populos debellabit, & vrbes & dominia, & potentatus, horribili eum terrore sæuissimisque bellis, expugnabit, vniuersos vi sibi subiiciet.

Aquarum diluuiæ nedum in Italia, verum etiam in aliis quoque prouinciis exundabunt, & humiliora operient loca, & ciuitates & castra submergent.

Futurumque est mare piratis & classibus plenum, qui magno cum terrore ciuitates maritimas opprimenet, & spoliabunt, vnde fleant expectantes, fleantque permaxime Romani Imperii hostes. Quot dominia mutabuntur, quotque illustres familiæ antiqua amittent dominia, haud facile narrari potest, & hoc permaxime in Italia continget. Quot Respublicæ per vim & eum dolore suos status & libertates amittent, & aliis dominiis & externis subiicientur. Florentia, Luca, Ianua, Venetiæ, & aliæ quæcunque Italiæ Reipublicæ præfato fato erunt subiectæ, neque euadere poterunt, & quo tardius id fiet, eo durius miseriusque atque infelicius eueniet eis, & eo fato prementur. Circa namque annos M. D. XXVIII. & M. D. XXIX. & M. D. XXX. tam ardua, diraque atque sæuissima bella inter Gallos atque Germanos & Hispanos, & inter eorum reges oritura sunt, inter quos Angli, Italique miscebuntur, & etiam Turci ad ea Christianis in auxilium vocabuntur. Ita quod tūc videbitur, quod status orbis sit ruiturus, & omnes præ confusione rerum, timebunt vltimam ruinam.

M.D.XXX. Die 8. Octobr. hora 11. noctis Tybris fluuius excreuit, non medico damno Romam submersit. Eodemque anno 5. Nouembr. Selandia & Holandia maxima fuit aquarum inundatio submersione multorum locorum. Hoc idem Antuerpia, in Flandria vicinisque oppidis accidit.

Multi contra Romanum Imperatorem & suos ferentur & ibunt, sed Romanum Imperium tanta vi repente contra hostes suos præter omnium spem & opinionem insurget, quod contra omnium iudicium opprimet eos, superabit, ac vincet, & Gallorum regem aut interficiet, aut secundo eum capiet, tamen gladio concidet, & amisso regno, filiis calamitatibus oppressis, Ducibus suis interfectis vitam finiet, & tunc vltima Gallorum laus, sub aquila volabit, tum Galli infelices erunt, M. D. XXVIII. M. D. XXIX. & M. D. XXX. M. D. XXXI. sed in armis M. D. XXVII. & in principio. M. D. XXVIII. ipsorum Iupiter causam fouebit & permeabit ingentem gloriæ famam, mox interituram amittet, & post subito rotabiter extinguetur, interea feliciter pugnabit.

Anglus quoque Rex Gallicis ruinis non longe dissimilia pertimescat infortunia, poterit & ipse cum suis aduersam experiri fortunam, & ingenti strage prosterni, quia tutum non est contra fata niti. Verum si sapiens fuerit, dominabitur astris.

Hispani multis victoriis augebuntur, gemina Hispanorum regna sub vno rege consolabunt. Auaritia fœdabuntur, & eos in Italia grauiter pessundabit. Multas Italiæ partes Aphricamque totam suo subiicient imperio.

Romanorum Imperator, Germanusque, & Vngarus indissolubili iungentur amicitia, & inuicem auxiliaribus armis se iuuabunt.

Angli modo cum Imperio, modo cum Gallis, nunque cum his, nunc vero cum illis erunt, firmam stationem non habebunt, sed videant ne studio aut opinionè fallantur.

Germani cum Vngaris mediante rege firmius cohærebunt.

Veneti nunc his, nunc illis adhærebunt, adeo vt perfidi reputentur, & magna super eos veniet, & insperata ruina. Nam destructis Gallis, & eorum rege interfecto, Florentia, Ianuaque occultorum ac manifestorum criminum suorum crudeles pœnas dabunt.

Mediolanum in ipsa Gallorum concidetur ruina, post Venetiis manent crudelia fata, pestibus sæuissimis consumentur, & nouis bellandi artibus, & inaudito exercitus genere ipsæmet Venetiæ expugnabuntur, & alienæ ditioni fient subiectæ.

Astra quidem monent virorum bellatorum ingenia, nec crudeli fato obuiam venire poterunt. Clamabunt nec exaudientur, neque quisquam eorum miserebitur. Et adducet Dominus super eos omnem ruinam, quam ipsi super alios artibus induxerunt, & potentes potenter tormenta patientur. Concludet eos dominus in manus inimici, & sapientiam eorum perdet, nec scient vulneri suo remedium aliquod afferre, propter grauissima eorum peccata, quæ in CHRISTVM & rempublicam

Christianam commissuri sunt, & quæ commisere. Tunc ad Turcarum auxilia iam non secrete sed palam manifeste confugient, & Othomanorum Imperatorum familiam, gētem secum in ruinam trahent. Veruntamen victis hostibus huius velint nolint, tradent manus, & decantus Hieremiæ atque lamentatio cantabitur. Princeps prouinciarum facta est sub tributo.

Cumque eorum interitum absq; lachrymis prædicere nequeam, cum de me bene meritos non amare non possim, Hoc illis tamen prædicere volui, vt non ignorent, quam viam ad eorum salutem capere valeant. Si tamen obcœcatum non fiat cor eorum, quod sæpe contingit. Quia nescimus credere cœlo materiamque magnæ struimus per vota ruinæ, & à Deo sæpe ducimur, atque cum peruenerimus, peccatorum pœnitentes, futuris ac imminentibus malis remedium aliquod afferre non valemus.

Ad immanissimas Turcas iam sermonem meum conuerto. Quos longum lætumque ac magnum imperium, diuitiarum magnitudo, & frequentium gloria victoriarum, tantum attollet animum eorum ac spem, vt eis non putent ipsum posse resistere cœlum, atque idcirco ad totius imperium aspirabunt. Assyrios, Ægyptios magnis prælis fractos superabunt. Armenos, Parthos & Persas continuis præliis infestabunt.

Cum his variam sortientur fortunam, nunc eos superabunt, nunc ab illis separabuntur, plurios victores atque superiores euadent, & quandoque succumbent magna strage suorū. In Christianos arma mouebunt, Venetis multa inferent damna, post amici eorum facti, Belgradum in ditionem suam recipient, superabunt Pannoniam, Vngariamque multis cladibus afficient, tandem in eam intrantes, aut regem eorum bello lacessentes, simul & Imperium Romanum, Germanosque bellis durissimis tentantes, eorum Imperator In ipsorum manus cadet. Annos tunc CHRISTI M. D. XXXIIII. vel M, D. XXXV. sed prius Apuliam intrabit, & Siciliam, & Galliæ Hispaniæque littora classe sua, nec non & Italiam molestabit & affliget, terrorem magnum Christianis incutiet. Sed CHRISTVS tandem suorum stragem diutius non feret, Furorem Germanorum, Vngarorumque militiam, & Hispanorum atque Italorum ingenia contra eum adducet. Et tandem superatus interficietur, in quo prœlio, ac negotio Regis Vngarorum laus erit prima. Nam vt astra prædicunt dicti regis auspiciis ingenio industriaque ac ductu perficientur omnia.

Hæc de morte immanissimi Imperatoris Otthomanorum, & victoria contra eum per Christ anos habenda prædixi. Othomanna namque domus in XIII. vel XV. capita deficiet, neque illum excedet numerum, neque annos salutis. M. D. XXXVI. transibit. Tunc omni horrendo concidet casu. Ex hac Turcarum Imperatoris morte tanta orietur inter Otthomannos discordia, quod ab inuicem & ab externis interficientur & destruentur, & tota Græcia inermis, & in externis bellis feruescentibus in ea afflictabitur, pesteque ac fame laborans sæuissima, vltra modum excruciabitur, nec sibi paulum respirandi præstabitur tempus aut locus, donec pene tota corruerit. Tunc Christiani omnes vno animo, vnoque impetu alacres mare traosibunt, & tanta velocitate ac tot & tantis copiis, vt quasi totam terram Christianorum io orientem non ire, sed potius volare credendum sit. Sed prius Veneti & ipsi malis omnibus afflicti succumbent, quam hæc fiaot. Tunc videbis Turcas ad CHRISTI fidem conuolare, Tunc Christiani, qui CHRISTVM abnegauerunt, ad eius suaue iugum læti reuertentur, & gemina imperia sub vno Imperatore conuolabunt, & ab vno regentur.

Aphrica quoque sanguinolentis bellis deuastabitur, pesteque sæuissima laborans, & multis afflicta calamitatibus, & ipsa Hispano regi victas manus dare cogetur. Ad hoc accedit stultissimi Pœnorum regis stultissima proles discordiis agitatura, & de Numidia, Aphricæque contendens Imperio, dum quisque summam Aphricæ conabitur habere, atque regere, viribus nititur, regnum dissipans amittet, & ad tantam prorumpet insaniam, vt malit externo subiici regi quam præfati & paternum regnum ad Hispanos peruenire potius quā apud suos permanere. Hæc odia proxima ad annos Christi 1536. & 1537. inter fratres oriri incipient, & aliquandiu dissimulata erunt, in principio parum contendent ad inuicē, post In apertas inimicitias deuenientes ad insaniā & extremam angustiam ducentur, & furore ad inuicem agitati, vel relinquent statum, quod ad perni-

pernitiem fraternam facere arbitrabatur, sicque dum externa ad auxilia confugient, & ab suis & ab alienis vi compulsi cadent. Et In manus Christianorum Aphricæ peruenies regnum. Nec cessabunt, nec desinent Hispani ad vlteriora procedere, donec omnia meridiana ad extremam Indiam vsque sibi subiiciant, sed gloriam suam auaritia, luxuriaque aliquantulum denigrabunt, prædaque ingentissima ab omni parte, genteque domum adducta, supra quam credi potest ditabuntur. Sicque domini nostri Iesu Christi vexillum ad orientales partes, cum gloria portabitur. Et Machumethana secta cessabit, & passim Machumethani & Indi, ad Christi Baptismum connolabunt, cui sit honor & gloria in secula seculorum. Amen.

Hæc dixisse scripsisseque voluerim, Serenissime Rex, & tibi direxisse, vt nonnullam ex hoc caperes voluptatem & in eo tanquam in speculo futura prospiciens, etiam quæ ventura erunt post te prænoscas, vt beneficiorum à te receptorum non immemor, dictum vaticinium gratiarum loco referendarum Maiestati tuæ mitterem. Qui obsecro non donum, sed mittentis cor aspiciens benigne accipias, & Torquati tui semper in bonum sis memor.

APOPHTEGMATA IMPERATORVM ROM. RVDOLPHI, CAROLI IIII. SIGISMVNDI, ALBERTI, FRIDERICI III. PER POGGIAM FLORENTINVM, ÆNEAM SYLVIVM, ET HENR. BEBELIVM consignata.

RVDOLPHI ROM. REGIS.

VAS non didicerunt artes, recusant omnes exercere: imperare, quæ est ars artium, omniumque difficillima, nemo recusat. Interrogatus Rodolphus Cæsar, qui primus in familiam Austriæ traduxit Imperium, cur ita fieret; *Non mirum*, inquit, *stultos putăt, qui regnare nesciant, stultum autem sese nemo iudicat.*

Seuerum, inquit Cæsar Rodolphus, *& immitem fuisse me aliquando pœnituit, lenem ac placabilem nunquam.*

Ad Rudolphum Imperatorem venit quispiam, qui Ottacarum Bohemiæ Regem in venatione sese occisurum promitteret, si facto præmium esset. Cui Rodolphus; *Etsi noster hostis est Ottacarus, eumque odimus, non tamen id efficiet, vt iustitiæ & moderationis fines transeamus.*

HENRICI VII. IMP.

COMITES de Wirtenberg apud Germanos in Sueuia late dominantur, & quamuis principatus honore & appellatione careant, potentia tamen multos principes antecedunt. At insolentes & improbi habentur, qui neque Romanam sedem verentur, neque obsequuntur imperio. Nobilis quispiam, qui hos diu sectatus fuisset, ab eis tandem recedens ad curiam Cæsaris profugit. Hĕricus tum Septimus imperabat auus Caroli IV. qui Sigismundi pater fuit. Nobilis in conspectu Cæsaris quotidie accusare comites, nunc rebelles, nunc raptores appellare, hostes imperii, contemptores Ecclesiæ. Cui Henricus, *Tace*, inquit, *veterator, neq; laudanti tibi, quos scimus pessimos, neque vituperanti, quos tu olim sequebaris, fidem habemus.*

CAROLI IV. IMP.

IN scholam Pragensem ingressus aliquando Carolus IV. Romanorũ Imperator, cum disputantes liberalium artium magistros in horas quatuor audiuisset, idq; purpurati moleste ferrent, ac cœnæ tempus adesse dicerent: *Mihi*, inquit, *tempus est minime, nam cœna mea hæc est.*

Carolus IV. Romanorum Imperator, hominem qui sibi necem parasset, ad se vocauit, eique aureos mille dono dedit, quibus nubilem filiam nuptui collocaret; illius se misereri dicens, cui filia natu grandior domi clausa esset. Homo gratias egit Regi & ad conspiratores egressus; *Nesciebam*, inquit, *Carolus qualis esset. Nunc liberalem & clementem Principem ferire nullo pacto possum.*

WENCESLAI REGIS.

WENCESLAVM Bohemiæ Regem inter purpuratos suos crebro sermone vsurpare solitum ferunt; *Ego si me diripiendis vrbibus Italiæ fors præsentem dederit, cæterarum rerum prædam militibus impartiar, vini tantum apud me spolia reseruabo. Si quis autẽ in cellam vinariam iniussu meo fuerit ingressus, gladio ferietur.* Hunc Principes Electores velut inertem atq; socordem imperio deiecerunt, Ruperto Boiario in locum eius suffecto: ad quem ciuitates Teutoniæ omnes defecere, demptis Noribergensibus, qui Wenceslao iurassent. Hi cum hinc iurisiurandi religionem vererentur, inde vim Boiarii timerent, legatos ad Wenceslaum mittunt, qui se iuramento solui petunt, ac si necesse sit, auri viginti millia nummũ in eam rem offerunt. Rex auditis legatis, liberos Noribergenses dicit, *si currus quatuor tradant onustos vino, quod Baccharacense vocant*, Hoc est inter Rhenensia vina, vt putant, optimum.

Iodocus Marchio Morauiæ, cum patruum suum Wenceslaum Bohemiæ Romanorumque Regem visitatum venisset, vocauit eum patruus in penitiorem ædium partem, atque in hunc modum allocutus est: *Etsi satis scio non esse è dignitate mea, quod Electores imperii me regno Romano abdicauerunt, solatio tamen est, quod familiæ nostra hoc decus non excidit. Ego te libens volensque successorem mihi datum accipio.* Cumque Iodocus his verbis territus ad regis genua procubuisset ac sibi nihil imputandum diceret, qui earum rerum omnium ignarus esset; *Pone metum*, inquit, *nepos, nam neque imperium inuitus depono; neque si retinere illud cupiam, iura sanguinis violare ausim. Bono itaque animo esto, imperiumque tibi demandatum suscipe: mihi mea satis est Bohemia, viris, opibus regni mei tanquam tuis, vt libet, vtere.* Lætumque & donatum nepotem à se dimisit. At ille sex tantum menses superuixit, locumque postea Ruperto Boiario qui imperaret, fecit.

SIGISMVNDI IMP.

SIGISMVNDI Cæsaris prouerbium fuit, *Ignauum esse regnandi, qui simulare nesciret.* Vera ratio nec vultum, nec animum mendacio obtegentem regem probat.

Laudanti eum supra modum, & Diis persimilem esse prædicanti cuipiam, alapas Sigismundus non paucas incussit, dicentique illi, cur me cædis? *Cur me mordes?* ait.

Alberto Austriæ Duci (qui mortuo Sigismundo Cæsare, cuius erat gener, regnum Hungariæ ac Bohemiæ eum Romano Imperio suscepit) eum Principes amore ciuium tutos esse oportere, idque solam innocentiam præstare diceret; *Et fida custodia*, respondit socer, *infortunium excludit.*

Cum accusassent purpurati apud Sigismundum maledicentiam Germanicæ multitudinis, quæ de suo Principe passim obloqueretur, subridens Imperator; *An vobis*, inquit, *graue videtur illos male loqui, cum nos male agamus.* Cumque quidam se ciuem Budensem diceret, sibique tanquam membro parcendum arbitraretur; *Et putrida*, inquit Sigismundus, *si sit mea manus, abscindatur.* At à Deo, inquit Fridericus Imperator, *cum oro, misericordiam peto, non iustitiam. Cur igitur me subditis clementem atque misericordem non exhibeam?*

Interrogatus Sigismundus Imperator, cur apud liberas ciuitates peculatus crimen adeo frequens inueniretur; *Idcirco*, respondit, *quod nudos honores ciuibus commendant, populus autem ad lucrum inhiat.*

Beatos esse in terris Reges aiebat Sigismundus Imperator, *si exclusis superbis, mansuetudinis, humanitatisque cultores in curiam adsciscerent.*

Exigenti promissa veterano militi, cum diceret Sigismundus Imperator, *At immoderata fuit petitio tua.* Respondit miles, *poteras negare, cum peterem: nunc sine turpitudine quod promissum est, rescindere non poteris.* Tum Sigismundus, *si ex duobus, alterum me ferre oportet, lenius rerum quam famæ iacturam subibo.*

* Rosenberg.

Vlrico de Rosis,* inter Bohemos proceres opibus & auctoritate pollenti, cum Sigismundo absenti mortem fratris, & rebellionem Pragensium significasset; *Fratrem suum* respondit Sigismundus *natura tributum soluisse. Pragenses vero sibi tanto gloriosius soluturos, quanto fortius vincerentur.*

Piponem Florentinum, ex domo Stroziorum, cum plurima bella fideliter feliciterque confecisset, adeo Sigismundus Imperator apud Hungaros magnificauit, vt secundum illius regni caput omnes faterentur, plerique primum putarent. Dixisse quoque Sigismundum aliquando ferunt. *Facile Pipo, si velit, Scipione in manum meam dato, regni fines egredi me solum ac nudum videbit.*

Cum diceret aliquando Sigismundus Imp. assentatores se veluti pestem odisse, *imo* inquit

inquit Brunorius Veronensis; *Nullum genus hominum magis amas. Nam quid apud te possent Marcus Banus, Laurentius Palatinus, Vrsactus Michael, Caspar Schlickius, nisi assentando tuā grattā meruissent.* Tum Sigismundus, *Brunori*, ait, *sic nā comparatum est, cū vitandos esse adulatores dicimus tum maxime illis aures damus. Nec tu mecum tam diu fuisses, nisi mihi blandiri assueuisses.*

Mariam Hungariæ Reginam cum accepisset vxorem Sigismundus, Principum regni concilium apud Budam actum est. In eo regina perfidiam regulorum accusauit, qui se regno spoliare conati essent, Tum Sigismundus vna cum iudicibus causa cognita, duos & triginta regulos securi percussit, quæ res multorum deinde laborum & discriminum ei causa fuit.

In obsidione Pragensi principes ciuitatis, qui Sigismundum odissent, populares vt obscæna & petulantissima in eum verba iactarent, astu atque arte prouocabant. Sic enim futurum arbitrabantur, vt irritatus hostis crucem & quæuis duriora supplicia comminaretur obsessis; illi vero pœnam metuentes, obsidionis incommoda constantius tolerarent. Quod cum intelligeret Imperator, impunitatem omnium, quæ in se dicerentur, per præconem promisit.

Cum diceret Laurentius Palatinus Hungariæ, imprudenter agere Sigismundum Imperatorem, qui victis hostibus non solum vitam & opes relinqueret, sed etiam eos inter amicos reciperet, extolleretque: *Tibi*, inquit Sigismundus, *videtur vtile inimicum occidere, neque enim mortuus bellum excitat: At ego inimicum occido, dum parco, & amicum facio dum extollo.*

Conspirauerant Hungari aduersus Sigismundum, armatique regiam intrauerant, aut capturi Regem, aut si id non succederet, occisuri. Quos vt ad se irrumpentes cognouit, accepto pugione in medium progressus; *Ecquis*, inquit, *vestrum manus in me iniiciet? aut quidnam feci, quod me regem vestrum occidere vultis? prodeat è vobis si quis audet, & cum me solo solus congrediatur.* Ea voce & audacia obstupuere coniurati, & sibi quisque timens abiere.

Captum ab Hungaris Sigismundum duo adolescentes cognomento Gatij, quorū pater ab eo neci traditus fuisset, custodiendum accepere, donec omni conspiratorum iudicio in eum animaduerteretur. Quos cum ille vt se dimitterent, frustra pertentasset, vidua eorum matre ad se vocata; *Scio*, inquit, *mulier, viri tui mortē tibi acerbissimam fuisse, seq; mihi tanquam auctori eius infensam, verū ego per superos iuro inuitus tanti viri exitio assensus sum. Regina eū atq; alios accusauit, condescenderunt regni proceres, atq; in reos mortis sententiam tulere. Ignarus ego factionum vestrarū, nouus ad regnū veneram. Quod regulorum maior pars decreuisset, id mihi exequi necessarium erat. Esto tamē, virum tuū sciens volensq; neci dederim cruciandum, tunc propterea natorum tuorū aut aliorum iracūdiæ me obiicies? Et quis (obsecro) vel te vel illos fructus sequetur? Non desunt mihi fratres & amici, qui meum sanguinem vlciscantur: neq; Hungaria rege diutius carebit. Exempla Reges timent, nemo apud eos acceptus est, qui manus suas regio sanguine cruentauerit. Quod si me missum feceris, ex filiabus Hermanni comitis Ciliæ necessarii tui vxorem ducam, fratris ac soceri adiutus opibus, regiam demum potestatem vendicabo, filios tuos imprimis charos habebo, efficiamq; vt omnis posteritas tua hoc factum sibi fructuosum sentiat. Hoc ego cum liberis tuis egi: sed non capit ætas, quantum necesse est. Te qua plus sapis, & illis, & tibi consulere oportet.* Persuasa mulier Regem dimisit. Is Barbara Ciliensi in matrimonium suscepta, breui post tempore debellatis rebellibus victor regnum obtinuit, promissoque satisfaciens, Garios iuuenes super regulos extulit. Ex his ortus est Ladislaus de Gara, quem Banum appellant, inter primores Hungariæ proceres opibus & auctoritate præpollens.

Allata erant Sigismundo Cæsari ex Hungaria aureorum quadraginta millia, cum iam aduesperasceret, eaq; in thalamo regio recondita fuere cū cubitum isset. Cæsar dum cogitat, in quemnam vsum eam pecuniam conuertat, somnus eum destituit. Tum ille excitatis cubiculariis; *Ite*, inquit, *ocyus: consiliarios ducesq; militum huc accersite.* Vocati proceres media nocte trepidi (timebant enim ne quid aduersi accidisset) Imperatorem celeriter adeunt, & quæ causa sit tam repentinæ vocationis inquirunt. Imperator confestim aperta arca, inter eos qui aduenerant pecunia distributa; *Ite*, inquit, *secure, tranquilleque nobis dormire liceat. Nam quod mihi somnum ademerat, vobiscum exit.*

Satis vicit, inquit Sigismundus Imperator, *qui hostes fugauit.*

Cum rogaretur Sigismundus Imperator, quem virum regno dignum aptumq; existimaret? *Eum*, inquit, *quem neq; secundæ res extollerent, neque aduersæ deprimerent.*

Sigismundus quoq; Imp. cuidā coram eo querenti, Cōstantiæ libertatē nō esse. *Atqui*, inquit, *nisi hic summa esset libertas, tu tam libere minime loquereris. Libere enim loqui, magna libertatis est signum.* Bebel.

Cum

Cum gloriabundus quidam eques coram Sigiſmundo vrbanos magiſtratus parui faceret, tribunoſque militum laudibus in cœlum tolleret: *Tace*, inquit, *Thraſo, nulla nobis militia opus eſſet, ſi ſuas quiq. ciuitates pratores, cateriq. magiſtratus moderate iuſteq. gubernarēt.*

Cum beatos quiſpiam fœnerarores coram Sigiſmundo diceret, qui dormientes rē augerent; *Et tu ergo miſer*, inquit Sigiſmundus, *qui rem vigilando comminuis.*

Georgius Fiſcellus cum eſſet Doctor, à Sigiſmundo Cæſare equeſtris militiæ inſignia ſuſcepir. Exin cum Baſilienſium Synodum adiſſet, conſultante de tebus arduis Sigiſmundo, dubius an Doctoribus legum coniunctis in vnum locum, aut ſe equitibus ab illis in alium ſeparatis coniungat; cumque tandem ad equites inclinaret; *Stulte agis*, inquit Sigiſmundus, *qui literis militiam praferis. Nam ego milites mille vna die fecerim: doctorem mille annis non vnum fecerim.*

Sigiſmundus Impetator cum eſſet in Italia, andiſſetque patres Baſileæ coactos Eugenium Papam ſummo pontificatu deponere ſtatuiſſe, quamuis podagra laborarer, itineri ſe commiſit, tantaque celeritate aduectus eſt, vt ante in Concilio ſit viſus, quam eo venturus audiretur. Neque enim bono Principi toletabile videbatur, Eccleſiam, quam ſe auctore ad conſenſionem & pacem Conſtantienſis ſynodus reduxiſſet, Baſilienſis denuo reſcinderet.

Qui iocos moderate ferrent, ſapientes dicere Sigiſmundus ſolitus erat; *qui promptiſſime iocarentur, ingenioſos.*

Quemadmodnm ſuperi amari & timeri volunt, ita & Reges, ait Sigiſmundus. *Neq. enim bene ames, niſi timeas.*

Ignis quem ſacrum vocant, digitum pedis Sigiſmundi Cæſaris exurebat, & ne altius ſerperet timebatur. Medici abſcindendum digitum ſuaſere, paruit Imperator, & quaſi alius incideretur, ita immotus chirurgi ferrum inſpectauit & pertulit.

ALBERTI II. IMP.

IN bello quod contra Bohemos Albertus Auſtriæ Dux, priuſquam Romanis imperaret, diuriſſime geſſit, interrogarus, quem copiis præficere ſtatuiſſet; *ſi alium*, inquit, *quam me ductorem exercitus petitis, fruſtra me Auſtria Ducem appellatis.*

Venatio, inquit Albertus Imperator, Ladiſlai pater, *exercitatio virilis, ſaltatio muliebris: ſeque voluptate quauis alia carere poſſe, venatione non poſſe.*

FRIDERICI III. IMP.

IN Fridericum Cæſarem III. cum nonnulli dicta probroſa iactaſſent, referentibus aulicis: *An neſcitis*, inquir Fridericus, *Principes quaſi ſignum ad Sagittam expoſitos eſſe. Turres quidem fulmina praaltas feriunt, humilia tecta pratereunt. At nobiſcum bene agitur, ſi verbis tantum impetimur.*

Hypocritarum vitam Friderico Cæſari coram accuſabat Caſpar Schlickius, abiturumque ſeſe aliquando in loca dicebat, quæ hiſce hominum monſtris vacua eſſent. Cui Fridericus. *Vltra Sauromatas ergo*, inquit, *& glacialem Oceanum tibi eundem eſt. Sed cum eo veneris nō omnino carebit hypocriſi locus, ſi modo & tu homo, non Deus es. Inter mortales enim nemo eſt, qui non ex aliqua parte victus fucatuſque ſit.*

Dicentem ſæpe numero Fridericum audiuimus, *malle ſe febri teneri, quam ſaltationi operam dare.* At Galli, vt quam leuiſſime ſaltent, veſtium, quibus nec nates (turpe dictu viſuq;) obtegunt, vſum inuenere. Sequitur Hiſpania Gallicas ineptias; Italia vero damnat, deteſtatur, abhortet. Nam quid turpius, quam ita veſtitum eſſe hominem, vt quaſi nudus pudenda quæque in propatulo habeat.

Ioannes Gerſius Weſtphalus, qui Sigiſmundi Cæſaris protonotarius fuit, Alberto Romanorum rege fatis functo, Principes Electores apud Francfurdiam adiit, ac ne Fridericum eligerent, ſuadere ſummopere conatus eſt, conficta in eum vitia multa diſſeminans. Neque contentus his, cum Romam Fridericus peteret, imperiales infulas ſuſcepturus, Nicolao V. Pontifici Maximo epiſtolas ditexit, quibus ne Fridericus coronaretut annixus eſt. Nihil tamē horum Imperatorē latuit; hominemq; cum poſſet corrigere atque interimere, paſſus eſt Viennæ viuere, partiſque frui bonis, quæ illi non mediocria fuere.

Fridericus Imperator extra cœnam nunquam vtitur vino. In cœna lectiſſimum bibit, & id aqua perdomitum. Leonoræ Auguſtæ, quæ paterna in domo nunquam vinum guſtaſſet, ſuadebant medici, in Germania regione frigida, ſi mater fieri vellet, vinum biberet. Quod cum accepiſſet Fridericus, me vocato, *Abi*, inquit, *atque Impera-*

trici

trici dicito, sterilem me coniugem quam vinosam malle. Proinde, me si amat, vinum oderit. Ad id nuncium, Leonora: *Et si viri iussioni tam libenter pareo, quam viuo, si tamen vini vsum mandauerit Imperator, mori optauerim quam parere.*

Teutoniæ Regibus, qui ad Imperium eliguntur, apud Belgas in Aquensi ciuitate mos est coronari, atque inungi. Huc dum Fridericus iam electus properat, Albertus frater eius, iunctis cum comitibus Ciliæ viribus, Carnos inuadit, Labacum insigne ac munitissimum oppidum obsidione cingit, Crainburgenses infestat, Tergestinis, se nisi dedant, exitium minatur; apud Carenthanos, apud Stirienses nouas turbas excitat. Seniores qui apud Ernestum patrem imprimis accepti ac fideles fuerant, Friderico suadent, *patrimonii quam imperii curam maiorem gerat. Imperium rem communem, alio tempore curari posse; patrimonium rem propriam, & ad hæredes transituram nisi nunc tueatur, frustra imposterum optari quærique.* Contra Fridericus, imperii cõmunia negotia per sese, hereditaria & priuata per procuratores curanda statuit, cœptumq; iter prosequens, belli duces elegit, qui se absente patriæ consulant. Coronatus dum reuertitur, fratrem cum comitibus profligatum reperit: ad se vocatum temeritati fraterni hospitii & amoris arguens, rursus in gratiam recipit, & quasi nihil peccasset, in partem regni restituit.

Fridericus Imp. III. victis bello & vi captis Gunziensibus, LXXX. homines, qui rerum nouarum ac rebellionis autores fuerant, in patibulum sustulit, reliquæ multitudini vitam libertatemque ac fortunas concessit.

Audiui Fridericum Imp. sæpenumero dicentem, *ex iis quos extulisset, quam paucissimos gratos fuisse: idque muneribus suis datum esse, vt ex fidelibus infideles fierent.*

Homini agresti, qui ad nundinas Nouæciuitatis Austriæ venale triticum aduexerat, dum parumper ad caupones diuertisset, equorum alter ex biga subtractus est. Furti querela ad Fridericum Imperatorem defertur, iubetur actor reum nominare. Is sibi de furto constare ait, in ciuitate regia facto, furem ignorare. Hærentibus in coniectura consiliariis, si forte in suspicionem quisquam veniret, *Mirum*, inquit Fridericus, *cur etiam alterum equum homo non perdidit: tot sunt hodie in hac vrbe equites, qui equis indigent.* Tum rusticus; *Equa est altera, ô Cæsar, quæ belligerantibus nulli est vsui.* *Atqui ergo*, ait Cæsar, *eam insideto, atque in omnes vrbis viculos discurrito: subtractus equus in aliquo stabulo latitat, qui cũ iugalem equam senserit, mox hinnitum dabit.* Paruit homo, eoque pacto furtum compertũ agrestis quod suum erat recuperauit, fur pœnas dedit. Omnes igitur qui iuri dicundo præsunt, non tantum iustos, sed etiam prudentes & peracutos esse decet. Zischa Bohemus, qui cæcus Thaboritarum duxit exercitum, villam quandam in Austria cum diripuisset, neque inuenisset armenta (nam illa in insulam Danubio cinctam transuecta fuerant) conquisitis à proximis villis duobus vitulis, totidemque suibus, eos è regione insulæ tam diu verberari iussit, donec mugitum, grunnitum, vaccæ, suesque exaudientes ad ripam suam transnarunt. Quibus interceptis, prædam non modicam abduxit: atque ita docuit ingenio non minus quam viribus res militares geri.

Iacobus Archiepiscopus Treuirensis, Princeps Elector, vir industrius, ac magni consilii, sed multum cupidus, & ad extollendam Ecclesiæ suæ potentiam nimis attentus, anno ab hinc secundo, Fridericum Cæsarem apud Nouamciuitatem cum adiisset, & alia atque alia petens impetrasset, pluraque petendo instaret: *Si non facis*, inquit Imperator, *petendi finem, ego negandi principium inueniam.*

Alberto Ladislai patre vita functo & Bohemi & Hungari Fridericum Cæsarem sibi regem petiuerunt; Quibus ille, *Absit à me*, inquit, *scelus hoc, vt patrueli meo paternam hereditatem auferam.*

Friderico Romanorum Imperatori Amadeus Dux Sabaudiæ, quem clerus apud Basileam congregatus, Eugenio IIII. à summo Pontificatu deposito, in illius locum suffecerat, Felicemque Papam V. vocauerat, filiam quam domi habebat viduam, iuuenem & forma præstantem in matrimonium obtulit, simulque dotis nomine auri nummûm ducenta millia, si Eugenio relicto Petri se successorem appellaret. Horruit Cæsar, minimeque Sacramento suo, Ecclesiæ Sacramenta fœdare voluit, atque ad suos conuersus; *Vendere*, inquit, *alii pontificalia solent, hic libenter emat, si reperiat venditorem.*

Qui duri atque immites essent Principes, his aiebat Fridericus Cæsar, mortem nimis extimescendam esse, *Nam quales se dum vixerunt, aliis præstitère, tales cum moriantur, in se iudices inuenturi essent.*

Neque stultis, inquit Fridericus Cæsar, *delectari possum, neque superbis esse amicus.*

Victis

Victis in Hungaria Gunzienfibus, *Magnum*, inqnit Fridericus Imperator, *actum est opus: nunc maius restat, vt scilicet vincamus nos metipsos, atque auaritiae & vlciscendi cupiditati frenos imponamus.*

Cum vocaret in curiam senatores Fridericus Imperator, *Vtinam*, inquit, *duas res consiliarii mei in palatii vestibulo deponerent, sic enim & ipsi recte consulerent, & mihi inter consilia diiudicare facillimum esset.* Interrogatus, quaenam res illae essent, *simulatio; & dissimulatio*, respondit.

In Austriam cum remearet ex Italia Fridericus Imperator, renunciatum est, Australes in armis esse; & assumptis secum aliquot Bohemorum militibus Nouam ciuitatem obsidere instituisse. Proinde caueret, ne montes Stiriae transmitteret, similiterque amici omnes vno ore consuluere. Nam fugae, cum in Austriam venisset, nulla ei facultas daretur. Ad ea Fridericus, *Nec mihi verisimile fit Australes*, ait, *eo perfidiae prolabi, vt me dominum suum exercitu petant; neque ego is sum, qui fugiam ante ora eorum, quin capi vel occidi malim. Exin quid illi petant, nisi Ladislaum, pignus hoc, quo reddito liberi sumus? tenerum adhuc puellum inuiti ex tutela nostra remittemus. At si pergunt petere, in medium Australium, Bohemorum, & Hungarorum id pomum dabimus, de quo tres Deos inter se contendisse fabula Iunonem, Venerem, & Mineruam tradunt.*

Romam cum peteret Fridericus Imperator, ex praefectis quos Flauianis reliquit, certior factus est, Vlricum Eitzingerum, inter proceres Austriae opibus & industria nulli secundum, trans Danubium profectum esse, ibique clandestina colloquia cum Morauis habere, timendum esse, ne res nouaret absente Principe, e re igitur fore, Vlrico, cum rediret, vincula iniicere. Quibus Imperator respondit; *Clarum ac potentem hominem periculosum esse in carcerem rapere, quando neque nocentem plectere eum, neque innocentem dimittere audeas. Vlricum deinde, quia consiliarius suus esset, iurisiurandi immemorem haudquaquam se credere prius quam experiatur.*

Ladislaum Hungariae ac Bohemiae Regem eum educaret Fridericus Imperator, non defuerunt peruersae mentis homines, qui perdendum suaderent puerum, cuius vita ingentes molestias Caesari, mors regna, & opes maximas allatura essent. Ad quos ille; *Ergo me*, inquit, *opulentum magis regem, quam pium, quam iustum cupitis? at ego bonum nomen cunctis diuitiis antepono.*

Ad gloriam non mediocrem Alphonso Aragonnm Regi cessit, quod Fridericus Imperator Romae coronatus, ad eum visendum venerit. Nam ille cum in Germaniam redisset, interrogantibus amicis, apud Italos quae memoratu digna vidisset; *Alphonsum*, inquit, *omnium qui modo viuunt Regum & prudentissimum, & magnificentissimum.* Cumque aliqui non probarent, quod maior dignitas ad minorem venisset: *Imo*, ait ille, *ad maiorem profectus sum. Nam etsi minor est Regis auctoritas quam Imperatoris, Alphonsus tamen Friderico maior est.*

Sehadurenna oppidum est cum arce munitissima, per quod Australibus in Stiriam iter est. Huic praefuit vnus ex veteribus amicis Ernesti, qui Friderici Caesaris pater fuit. Adierunt Fridericum aliquot successiue adolescentes, sibiq; praefecturam loci committi petierunt, quod qui illam teneret aetate ac viribus confectus esset. Ad quos Fridericus; *Paternum amicum oppido, non amico oppidum commendamus.*

Literae Casparis Schlickii ex Norinberga missae cum in manus Friderici Caesaris venissent, quae nonnullis Hungaris inscribebantur, fuerunt qui eos aperiendas dicerent, quod in iis aliquid proditionis scriptum esse putarent, quod sciri oporteret. Quibus Fridericus, *Casparem ego & probum virum, & mei amantem existimo. Si fallor, malo per sese error pateat, quam mea diligentia inuestigetur.*

Interrogatus aliquando Fridericus Imperator, quid homini optimum possit contingere? respondit, *Bonus in hac vita exitus.*

In terra Austria cum obiisset vnus ex primoribus annos natus tres & nonaginta, qui vitam inter voluptates illecebrasque nulla vnquam valetudine offensam duxisset, ignotaque illi omnis calamitas, omnis maestitia fuisset, idque Friderico Caesari narraretur; *Et hinc*, inquit ille, *immortales animas censere licet. Namque si Deus est, qui hunc mundum gubernat, vt Philosophi & Theologi docent, eumque iustum esse nemo negat, profecto alia loca sunt, ad qua post mortem anima migrant, ibique pro factis, aut mercedem aut poenam accipiunt. Nam hic neque bonis sua praemia, neque malis sua supplicia reddi videmus.*

Interrogatus Fridericus Imperator, quinam sibi charissimi essent, *Qui me*, inquit, *non magis quam Deum timent.*

Iurasse

Iurasse Fridericum nunquam comperi, nisi cum in ciuitate Aquensi apud Belgas, & cum Romæ coronatus esset, Idque iuramentum constantissime tenuit. Cum enim iureiurando promisisset, *Quæ bona possideret Imperium, nullatenus alienaturum*, & modo hoc modo illud ex eo peteretur, maluit auarus negando, quam concedendo periurus videri, Eamque ob causam petenti Borsio * Marchioni Estensi ducatum Mutinæ & Rhegii, tam diu restitit, donec monstratum est eundem ducatum, qui sub annuo tributo concederetur, lucri magis quam alienationis speciem habere, præsertim cum Mutina ac Rhegium in potestate sua non essent. Quam rem nos ei potissime suasimus. * Borgia.

Hæc ex Ænea Syluio.

Fridericus III. Cæsar Augustus, cum Romam profecturus Florentiam transiret, videretque Cosmi Medicis florentissimas opes, qui aliquando pauperrimus esse prædicabatur, dixisse fertur: *O quam multa conuitia & contumeliosa verba pertulit, surdaq; aure transiuit, donec ita locupletatus fuerit.* Optime iudicans, omnes illos, qui præter consuetam felicitatem aliorum, ex paupertate, vel ex humili loco stirpeq; emergunt, multorum odiis, variis opinionibus atque conuitiis exponi. Cum ex traditione Corn. Taciti libr. 17. insita sit mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere. *Bebel.*

Cum diuus Fridericus III. tempore Concilii generalis Basileam peteret, ac oppidū Rhinfeldam transire statuisset, ciues eius oppidi honorifice Regem suum salutare cupientes, quæritabant sacerdotem eruditū & idoneum, qui munere oratorio fungeretur. Obtulit se quidam Beanus (vt Barbare vocamus eum, qui barbarus sit & homo indoctus, incultisque moribus deformis) qui vel Zuickauiæ, vel Dauentriæ, vel Butzpachij in militia literaria desudauerat; & cum vniuersus populus, totusque ordo clericorum cum Sacramento Eucharistiæ obuiam processissent Cæsari, infulsus Beanus (vt Barbare de Barbaro loquar) nihil aliud dixit, nisi *Bene veneritis domine Rex.* Qua salutatione ob Sacramenti reuerentiam vix risum Cæsar continuit. *Bebel.*

Cum Fridericus III. Rom. Imp. conuentum Principum haberet Noribergæ, venit quidam mendicus ad aulam, petens intromitti, quia frater Cæsaris esset. Et cum sæpius instaret, tandem res deuenit ad Cæsarem, qui rei admiratione motus, iussit intrare mendicum, atque *vnde frater suus esset*, interrogauit. Respondit mendicus. *Omnes esse mortales inter se fratres, à primo parente Adamo, atque vt se pro ista fraternitate donaret, petiuit.* Cæsar cui procacitas illius parum grata fuit, homini tantum cruciferum, quæ est moneta satis nota, dedit. Cui mendicus. *Non decet, inuictissime Cæsar, vt fratri tuo tam paruum munus des, cum tu tam diues sis. Vade*, inquit Imperator, *& si quilibet fratrum tuorum tantum tibi dederit, eris me ipso ditior. Bebel.*

FRIDERICI III. IMP.
Epistolæ aliquot.

SERENISSIMO PRINCIPI, CAROLO FRANCORVM REGI, FRATRI *& consanguineo nostro charissimo.*

FREDERICVS Romanorū Rex semper Augustus, Austriæ, Stiriæ, Karinthiæ, & Carniolæ Dux, comes Tirolis, &c. serenissimo principi, Carolo Regi Frācorū fratri & cōsanguineo nostro charissimo salutem, & fraternæ dilectionis affectum. Dum ad sacri Imperij fastigia diuina vocati munere tantæ moli grauissimæ gubernationis humeros nostros in Dei nomine, ne suæ videremur ordinationi resistere, syncero corde submisimus, inter innumera mala, quibus vndiq; orbis terrarum concutitur, hoc maxime quo certamen agitur, vt æuo nostro sancta scindatur Ecclesia, animū nostrū eo premit, ardentiusq; sollicitat, quo eidē Ecclesiæ matri nostræ filiali dilectionis amore & nobili aduocationis officio fortius cōstituimur obligati, vt illi sæua nunc iacula patienti pro viribus nobis distributis ab alto, diligentia celeri succurramus; atq; ad concurrendum in hoc tam necessario ac salutari opere Reges & principes Christiano nomine gaudentes pura synceritate hortemur. Nihil vero ad id æque patrocinaturū conspicimus, quā si catholici simul conueniamus Reges & principes, Ecclesiastici & sæculares, vt sentiāt quicunq; diffidentes vnā esse vocem omnium. Tunc enim sperandum, quod nemo vsquā illam irridebit, aut spernet, nemo non reuerebitur, neq; non timebit. Vnde venerabilium & illustriū nostrorum & sacri imperij Principū Electorum oratoribus, qui pridē decretum electionis de nostra

Q perso-

persona ad culmen imperij celebratæ conspectui nostro attulerant; alijsque prælatis, principibus, comitibus, baronibus, proceribus, & viris consularibus, nostris fidelibus dilectis deliberate consulentibus, conuentionem seu dietam solennem pro communi constituimus omnium salute in ciuitate Moguntina, rebus gerendis pluribus ex causis accõmoda, in diẽ festum Purificationis gloriosæ virginis Mariæ proxime futurum, quæ etiã secunda mensis Februarij: ad quã dextetâ Dei nobis assistente propitia, intendimus personaliter nos transferre: charissimam fraternitatem vestram puro cordis affectu rogantes, quatenus orthodoxorum progenitorum vestrorum imitantes vestigia, pro laude Dei, pro consolatione Ecclesiæ suæ sanctæ, ac totius populi Christiani salute, ad conuentionẽ seu dietam huiusmodi idoneos vestros oratores, de vestræ fraternæ dilectionis proposito, viis quoque & modis, quibus ab imminentibus calamitatibus sancta possit respirare Ecclesia, distincte instructos, & ad tractandum, consulendum, cooperandum, & concludẽdum in his plena vestra potestate fulcitos, illic destinare velitis. Si autem fraternitas vestra conuocationem & dietam eandem accedere posset ac vellet propria in persona, id profecto ingentem gloriam & rebus gerendis fructum vberiorem afferret. Hortamur denique fraternitatem vestram, aduertere velle mente fideli, quæ sit nostra exhortatio, quãtaque Ecclesiæ subsit necessitas, & quam periculosum esset nostrum silentium, & agere libeat quod expetimus, propter salutem populi & decus vestrum, respicientes ad illum, cuius causa agitur: qui de cælo descendit, vt moriturus homo crucem ascenderet, in quo militans fundatur Ecclesia: quatenus in ea suborta tollantur dissidia, & à grauioribus periculis eruatur. Datum Viennæ, anno Domini, MCCCCXXI. mensis Maii, regni nostri anno primo. *Ad mandatum Domini Regis,*

Conradus præpositus Viennensis, Cancellarius.

FRIDERICI III. IMP. AD NICOLAVM V. PP. EPISTOLA, de amissione vrbis Constantinopolis.

Apud Æn. Syl. epist. 163.

BEATISSIME pater & domine Reuerendissime, cum nobis renunciatum esset his diebus Constantinopolim Græciæ caput, & Orientalis imperij quondam sedem per Turcorum dominum expugnatam & in seruitutem redactam, multumque ibi Christiani sanguinis fusum esse; grauiter quidem (vt debuimus) & molestissime tulimus communem Christianæ religionis calamitatem atque iacturam, intelligentes, nõ de præterito solum quod doleamus, sed de futuro quoque; quod timeamus, tantæ vrbis amissionẽ fidelibus Christians abunde præbere. Namque si verus est rumor ad nos delatus, hominum quadraginta millia cæsa sunt. animæ plures in seruitium miserabile ductæ: Templa diuino nomini dedicata funditus diruta: Naues non paucæ captæ: amissa ciuitas famosissima, & ratione situs & alijs conditionibus ad tutelam Christianitatis admodũ necessaria: In qua per multa secula & patriarchalis dignitas claruit, ac imperialis maiestatis insignia floruerunt. Taceamus de literis & bonarũ omnium artiũ studijs, quæ veluti domiciliũ proprium ex tota Græcia Constantinopolim habuere. Quibus modo cũ ciuitate cadentibus, nullũ profecto credimus esse Christiano nomine Insignitũ, qui de tãtæ vrbis ruina supra modũ nõ angatur & doleat. Maximũ certe atque horribile vulnus illatũ est ecclesiæ Catholicę nostro tempore, ac maius quã scripti possit aut verbis exprimi. At cũ potentissimus hostis, crudelissimus, immanissimusque in manu victoriã hãc, locumque nactus sit, ex quo fidei Christianæ quĩ prosequitur pro sua libidine possit officere, quis nõ eũ indies plura conaturũ existimet, quib. Christianorũ gentẽ in pernlciem desolationemque ducat? Quippe victoria suĩ natura insolens etiam si ad mites venerit, feroces eos impudentesque reddit. Quid cum his agat, qui suopte ingenio soliti sunt sæuire? An putare quisquã potest, iratorũ hominũ cupidorũ atque acerbissimorũ quieturã esse victoriã? Enimuero qui ex illis partib' ad nos veniunt, & Perã aiunt Christianis perditam, & alia plæraque loca vicina Constantinopoli per Turcos occupata: qui proximã quamque victoriã nõ desidiæ aut socordię ducũt, sed instrumentum sequentis habent, studijsque omnibus enituntur, vt Christianum nomen ad internecionem redigant. Nescimus an vera sint, quæ autore non certo dicuntur, timere tamen quam sperare multæ nos vrgent rationes. Fama quæ de venturis Turcorum exercitibus erat, ciuitas regia pro magnitudine sua parum populosa, hostium propinquitas, auxilij spes remotior & infelix ac dolorosum nuncium optato & fausto semper credibilius. Quibus ex rebus & si non dubitemus S. vestram his cognitis excitatam esse ad cogitandum inueniendumque modos, quibus tam periculoso & potenti hosti, ne amplius noceat, opportune resistatur; tamen quia nos quoque; velut Imperatorem & Aduocatum Ecclesiæ res ista concernit, haud ab re credimus esse, si clemẽtiam vestram pro communi fidelium

fidelium salute accensam, magis ac magis inflammare nitamur. Neque enim res est, quæ vel negligi debeat, vel differri: oportet occurrere, priusquam vulnus altius infigatur, aut veneni labes in corda decedat. Cæterum cum tanto negocio non vnius prouinciæ, aut paucorum principum, sed omnium Christianorum Regum seu certe magnæ partis eorũ necessariæ vires existant, dicemus confidenter, quod nobis ex vsu videtur, neque dubitamus, quin dicta nostra vestra Sanctitas in partem recipiet meliorem. Sane pro tanto & tam necessario opere optimum factu censemus, clementiam vestram, quæ locum tenet in terris Saluatoris nostri Iesu Christi, cuius res agitur, nunc exurgere, scribere Regibus, legatos mittere, monere, hortari Principes ac communitates in aliquem communem locum, vt aut veniant, aut mittant: nunc dum malum est recens, Christianæ rei consulere festinent. Pacem aut inducias inter socios fidei componant, atque iunctis viribus aduersus salutiferæ crucis inimicos arma promoueant. Quod si vestra S. toto pectore suoque more ad rem hanc tam piam & vtilem intenderit, non est nobis dubium, quin plures & Reges & Principes, in quibus zelus domus Dei & ardor fidei orthodoxæ non est extinctus, ad mandatum vestrum voluntarios & obsequentes se præbeant. Nos certe pietati vestræ, vt libuerit, & assistere & cooperari pro nostri officij debito minime omittemus. Solum precamur, vt vestrum in hoc negocio consilium & intentum communicare dignemini. Namque si fuerit opus, nostræ nationis & imperij sacri Principes ad hoc ipsum conuocare, & alia quæ iuxta consilium vestrum putauerimus opportuna, implere non negligemus. Quia vero ad huiusmodi negocium maxime conducere arbitramur, Italica bella quam primum sopiri, quamuis Beatitudinem vestram ad hoc conari & per se sufficere non ambigamus, tamen quia anno proxime decurso, & Romæ & Neapoli, & Ferrariæ, & Venetiis de hoc plurimum egimus, licet frustra, si pietati vestræ impræsentiarum quouis modo expedire videtur, quod oratores aut ad S. vestram aut partes contendentes mittamus, siue alio modo pro pace celerius conficienda laboremus, vt sanctitati vestræ fuerit visum, eo modo faciemus, omnique cura & studio proni erimus ad ea intendere, per quæ pace tam Italis quam cæteris Christianis data, & furori Turcorum resistatur, & Christiana religio in suo statu conquiescere possit, & debito sub splendore foueri, Datum, Anno MCCCCLIII.

FRIDERICVS DEI GRATIA ROMANORVM REX SEMPER AVG. sanctissimo patri domino Eugenio Papæ quarto S. P. D.

ETsi non dubitemus Apostolicam sedem, tanquam veritatis doctricem, iustamque vitæ magistram, quorumlibet iuribus fauorabilem esse, nullis; prorsus iniuriã facere, quia quicquid ab eius solio manat, iustitiæ lancibus libratur & æquitatis: Non tamẽ ab re fore putamus aliqua per nos scribi. B. tuæ, quibus ius serenissimi principis Ladislai Vngariæ Regis patruelis nostri charissimi, pueri pupilli & Orphani commẽdatum efficiamus, & eorum qui ficta pro veris referunt, impiis resistamus conatibus. Scit enim tua beatitudo patruelem nostrum præfatum, qui post obitum vitæ, diuæ memoriæ patrui & antecessoris nostri Alberti Romanorum atq; Hungariæ, Bohemiæque Regis, in vtero materno posthumus remanserat, vt primum natus fuit, & sacri fontis vnda renatus, adhibitis ex more solennitatibus veram Vngariæ & scientiam suscepisse coronam. Nunc autem (sicut accepimus) magnopere quidam instant, vt tua sanctitas titulum regni huius in aliũ transferat, multa illinc emolumenta, tum sanctitati tuæ, tum regno præfato prouenientia dicentes, quæ licet nullatenus Apostolicam mouere credamus, quia nullum commodum est tam ingens pro quo bene vendi iustitia possit, mirandus tamen est eorum conatus, qui ex alieno incommodo suum quærentes commodum, altissimi sanguinis puerũ & paterno & auito regno cupiunt spoliare. Iniquum profecto & abominabile scelus. Fecerit enim alius quiuis magnalia, sit potens, sit aptus regimini, sit per aliquos accersitus, volumus ista discutere, nec cum iniuria volumus loqui cuiusquam: nulla tamen ratio suadet, huic puero suum adimi regnum, qui si propter se non esset magni putandus, ei tamen propter facta paterna vniuersa Christianitas fauorabilis esse deberet. Quis enim nostri temporis homo est, qui patris huius gloriosos conflictus, tum contra Turcos, tum cõtra Hussitas non audiuerit? Debent præterea & huic puero fauorem præbere, aui sui clarissima gesta, & illa Ecclesiæ vnio Constantiæ reparata, tum vero & Caroli quarti, & Henrici septimi. Quorum vltimus hic sanguis est memoria Cæsarum. Tacemus inclitæ do-

mus nostræ Australis opera, tam pro imperio, quam pro Ecclesia in fauorem fidei per nostros & huius pueri progenitores ædita. Quis tandem non compati deberet innocenti puero parentibus orbato, vero Vngariæ Regi ac hæredi? Insanæ profecto mentis & animi truncis sunt, ac totius hostes iustitiæ, qui tam generosum puerum regno priuare & ius tam clarum conculcare nituntur. Sciunt tamen & illi ipsi qui talia petunt, inhumanum esse quod optant, atque idcirco extinctum puerum & nusquam inueniri confingunt, vt vel hoc colore regni titulus in alium deriuetur. Sed aliud reperitur. Viuit enim Rex Ladislaus, ac fausta & felici fruitur sospitate: scitus puer atque formosus. Is est in Nouaciuitate vicinus Vngariæ, adiriq; ab hominibus potest, qui eius visendi sunt cupidi. Spes & nostra & omnium est antecessorum suorum, virtutes in hoc puero reuicturas. Quæ omnia tuæ B. recensemus, ne per sinistras suggestiones aliquid ex curia tua valeat extorqueri, quod huic paruuli nostro possit esse nociuum, vtque Puerum istum omnibus Imperii Principibus sanguine iunctum Apostolicæ sedis fauore tua Sanctitas prosequatur. Sit igitur hic Rex pupillus in tuo conspectu recommendatus, sit ante oculos tuæ mentis sua generositas, sua ætas, sua puritas, suorum memoria prædecessorum, & huius iustitiam, ex qua non inanis & ficta, sed vera & ampla vtilitas Apostolicæ sedi redundare potest, amplecti atque tueri velis. Datum Viennæ.

FRIDERICVS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ROMANORVM Imperator, semper Augustus, & Austriæ, Styriæ, Carinthiæ & Carniolæ Dux, & comes Tirolis, Æneæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Episcopo Senensi, principi ac consiliario nostro charissimo, salutem.

Apud Æn. Syl. epist. 350.

EX literis Henrici Senftleben consiliarij nostri Vlrico Episcopo Gurcen, etiam principi ac consiliario nostro pridem ex Vrbe destinatis, accepimus paternitatem vestram, nuper in proximis quatuor temporibus, per sanctissimum Dominum nostrum Papam ad dignitatem Cardinalatus promotam extitisse: de quo profecto lætitiam & consolationem habuimus valde singularem, præsertim cum id multo iam tempore desiderauimus, & summopere expectauimus. Gaudemus enim nos vati nostri compotes effectos, ac tot preces & scripta nostra non vsque quaque incassum porrecta fuisse. Quanquam paternitas vestra huiusmodi gradum in Ecclesia suis etiam meritis & laboribus pro sede Apostolica multipliciter perspectis digne fuerit consecuta. Optamus itaque vt ea dignitas vobis felix, fausta, ac longo tempore duratura existat. Sperantes per hanc apertam esse viam paternitati vestræ ad maius aliquod fastigium, Domino concedente, conscendendi: quemadmodum & sæpius sumus augurati. Nec dubitamus, eam quidem dignitatem in primis sanctæ Romanæ Ecclesiæ & vobis plurimum decoris & ornamenti, nobis vero & sacro Romano Imperio ac inclytæ domui nostræ, cui in minoribus semper fructuose & vtiliter præfuistis non mediocriter commodum & vtilitatem allaturam, cum id longe magis efficere poterit. Confidimus enim, ac pro certo tenemus, paternitatem vestram in ea dignitate & loco, ea quæ personam nostram, statum atque dignitatem nostram & sacri imperij, nec non dictæ iam domus nostræ, ac nostrum ac nostrorum honorem, commodum atque vtilitatem respicere videbuntur, pro sua solita in nos fidelitate & consuetudine, nec non singulari prudentia vestratam apud sanctissimum dominum nostrum, quam etiam sacrum collegium, cui modo adscripta est, diligenter promoturam & vbicunque opus fuerit, optime defensuram. Rogamus autem & hortamur paternitatem vestram, quatenus licebit, nos suis literis nobis semper iocundissimis crebro visitare nec suum circa nos officium intermittere velit. Et nos pro occurrentibus singulis ad vos tanquam patronum & promotorem negotiorum apud Apostolicum agendorum continuo recurremus; Paternitatem vestram bene valere, & optimis successibus prosperare desiderantes. Datum in Grætz, die Dominica, 30. Mensis Ianuarij, Anno MCCCCLVII.

HERMOLAI BARBARI ZACHARIÆ F. LEGATI VENETI AD FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM REGEM ROM. PRINCIPES INVICTISSIMOS, ORATIO GRATVLATORIA.

I. CARONDELETO SVPREMO REGIS ROMANOR. Secretario, Hermolaus Barbarus S.D.

AD Principes orationem à me nudiusquartus habitam, amplitudini tuæ mitto recognoscendam castigatamque. Quanquam enim mei moris esset, nihil vnquam temere, nihil non diu conditum atque pressum emittere, quum primum tamen desiderari eam à te subodoratus sum, intuli mihi vim & peruici tandẽ, vt instituto meo decederem, ratus id quod erat, minus esse malum adire periculum famæ, quam moram desiderio tuo facere. Quæris, vnde tanti sis apud me, quem ne de facie quidem norim? Perspecta sunt omnibus eruditio, fides, integritas tua. Compertum nobis est, quantum Veneti nominis studiosus sis; exploratum habeo, quantum me diligas parum merentem, quantum orationem & actionem meam commendes. Sed heus tu docte vir, obsecro ne mirere, si qua leges in hoc libello quæ tunc dicta non fuerunt. Nec enim addidi nunc ea, sed detraxi tunc, admonitus ab aulicis extemplo quam limen attigi, ne longus essem; ambitiosa reciderem, optima quæque dicerem; patientissimus omnino, sed occupatissimis tamen Principibus parcerem. Amputaui subito consilio multa. Quanquam quod potest consilium fuisse, si subitum? Ea quæ tunc resecui, modo sunt annexa. Vtrumque veterum exemplo facimus, quos P. Quintiliano teste constat lõge aliter scripsisse, quam egissent. Exulanti Massiliæ A. Miloni quidam orationem M. Tullii, non quã habuisset pro eo, sed quam scripsisset, attulit. Tunc ille, si sic egisses, *inquit,* M. Tulli non esitaret Massiliæ barbaros pisces Milo. *Ceterum non dubito, quin (nisi te amor fallat) vt audiendo tunc, ita nunc legendo non parum multa tibi displicitura sint. Sed æquum te, quæso, nobis & cognitorem & iudicem præbe; considerans hoc & æstimans, quod sesquihoram antequam Principes adiremus, significatum nobis fuerit, non duas orationes seorsum, vt cogitabamus atque paraueramus, sed vnam duobus iunctim habendam & recitandam esse. Plena difficultatis, plena discriminis res erat. Tota mihi ratio dicendi puncto temporis immutanda fuit. Orationis vniuersæ filum retexui, atque (vt breui rẽ complectar) & cutis & facies ipsa interpolata est. Vale decus nostrum, & me Principi nobilissimo (cuius es inter eos, qui sunt à secretis, merito supremus) commendatissimum rogo facias. Vtinam aliquando tanti sim, vt res ab illo fortiter & magnifice gestas posteritati commendare possim. Tam facturus sim id libenter, quam qui maxime desideret. Ex Brugis. Pridie Nonas Augusti, millesimo quadringentesimo, octogesimo sexto.*

HVIVS PANEGYRICI ITA MEMINIT Q. ÆMYLIAN. CIMBRIAcus, in Encomiastico 1. ad Frideric. & Maximilian. Cæss.

Teferat in cœlum Veneta legatus ab vrbe
Laudibus Hermoleos quo non tam plenius alter
Scrutatus causas, & lati semina mundi,
Haurit Dircæo vates è fonte liquores.

POSTQVAM literæ tuæ, Sacer Imperator, iocundissimum reipublicæ nostræ nuncium attulere; Maximilianum celsitudinis tuæ filium, principem celeberrimum & fortissimum admirabili populorum & optimatum consensu lectum & salutatum esse regem Romanorum: Senatus & vniuersa ciuitas nostra non contenta id per epistolam fecisse, congratulatum vtrique nos misit & in mandatis adiecit, vt magnitudinem gaudii sui, quod pro tanta re merito concepisset, non duobus modo vobis, Principes inuictissimi, sed Galliæ & Germaniæ, sed omnibus gentibus, omnibus nationibus testatissimam & conspicuam faceremus. Quum quia nihil tam amplum, tam gloriosum sacratissimæ Maiestati vestræ potest contingere, quod sibi quoque pro sua in vos obseruantia, fide, beneuolentia commune non putet: Tum vero maxime quia quum Christianum nomen, & Romanum imperium hoc altissimo prouidentiæ vestræ consilio diuinitus

amplificatum sit; hoc tanto & tam communi bono sic afficitur vniuersa nostra respublica, vt sollicita sit admodum, ne laeticiam incredibilem suam oratione consequi valeamus. Quanquam enim Caesar gloriosissime (vt à te primum incipiam) nihil est fere, quod vel à natura vel à virtute, vel à fortuna sit expectandum; quin cumulatissime consecutus esse videaris: Et iam pridem eas res gesseris artibus pacis & belli, quae nomen tuum aeternitati commendare possint: Hinc tamen opinione nostra fructum omnis anteactae vitae tuae maximum coepisti, quod filium generosissimum, qui nobilissimas gentes, ferocissimos populos, bellicosissimas nationes non minus armis quam sapientia vicisset, Regem Romanorum te viuo renunciari permiseris. Multa sunt maiorum tuorum Caesar egregia tum bello tum pace monumenta, quorum persecutio neque loci neque temporis huius est: sed omnia ea vt per se magna sunt, & immortali memoria digna; ita cum hoc vno facto comparata, multo reperiuntur esse minora quam prae se ferunt. At gesserunt quidem illi tem Romanam tam praeclare, vt nihil addi potuerit. Sed quam diu vixerunt, & vtique sibi. Tu autem filio tuo ad gubernacula tantarum rerum promoto, posteritati quoque consulis: & pluribus in futurum saeculis prouides, ratione inuenta, quemadmodum curam publicae salutis retinere videaris, etiam post mortem: ratus id quod est, Imperatoris esse boni prospicere, ne possit esse malus Imperator: Principem esse malum, quem vitia successoris commendent, & bonum videri faciant. Nam quotusquisque princeps non bonus sit, ad alterum collatus. Congratulatur ergo tecum sibi & secum tibi, princeps eminentissime, non Respublica modo nostra, sed Christianus orbis vniuersus; quod principem eum quem certatim omnes efflagitabant, & tibi facere, & sibi habere contigerit. Rara & visenda felicitas tua, Caesar beatissime, filium genuisse, quem Galliae, quem Germaniae, quem Barbari, quem Romani, quem populus Christianus Imperatorem optare te viuo, te reluctante non erubescunt. Dixi te reluctante. Nam haec tua diue Federice propria laus est; non minus tibi quam caeteris moderari. Verebaris (audio) modestissimus & grauissimus Imperator, ne si precibus populorum & principum omnium protinus annuisses, aut charitati patris in filium, aut ambitioni datum esse iudicaretur. Parum tibi videbatur praestare Caesarem in alios, nisi aduersus teipsum quoque praestitisses: immo qui clementissimus, humanissimus, & facillimus es in caeteros (id quod ego non famae credo, sed expertus loquor) in te parum aequus, & duriusculus esse voluisti. Nihil erat apud te fuga voluptatum, & continentia: quas virtutes vno te nullus ante te magis commendauit; nisi & paternum affectum, quo nihil esse constat in homine potentius, nihil tam legitimum, castigasses & compressisses. Nec enim vitium erat in Caesare, liberos suos (qui & ipsi sunt Caesares protinus, quam nascuntur) Reges esse cupere: quandoquidem non magis honestum est Regem vocari, quam Caesaris esse filium. Iam patris in filios indulgentia popularis, & plausibilis quoq; solet esse: nedum vt vel inuidiosa sit, vel probrosa. Nam in Caesare commendabilis semper fuit: in te vero etiam expetitur, quasi debita Nec iam indulgentiae nomen habet: sed iuris & aequitatis. Quis enim est filio tuo, vel bello, vel pace clarior? quem res aduersae magis exercuere? Quis prosperis & secundis minus intumuit? quis in vtraque fortuna constantior: in labore pertinax: in remissione diligens, ac praecinctus? Mitto bellicas virtutes: quae vt in eo praestabiles & eximiae, ita nec temporum sunt omnium, nec locorum. Attingantur pacis artes, quae semper & vbique sunt vsui, sapientia, temperantia, placabilitas, innocentia, religio, frugalitas. Hae in iuuene vno tam praeclarae, tam eminentes esse perhibentur; vt ne in sene quidem Imperatore maiora desiderari posse videantur: futurae prorsus incredibiles, nisi eum ex Austria gente celebratissima, & filium tuum esse meminissemus. Quae quum ita sint, immortales tibi gratiae prouinciatim, oppidatimque habentur, & semper habebuntur, Imperator consultissime: quod pro communi bono verecundiam & modestiam tuam expugnari passus es. Ergo bis teipsum vicisti, Caesar inuictissime: Primo quum oblatum filio tuo regnum minime dissimulanter auersatus, & deprecatus es: naturalemque patris in filios pietatem virtute plus quam heroica, immo diuina quadam mentis & animi magnitudine superasti. Secundo quum hanc ipsam virtutem, qua modo te vicisses, vtilitaris publicae contemplatio peruicit, & impetrauit à Caesare, quod impetrari non potuisset à patre.

Sed iamdudum mihi Caesar innuit, Maximiliane Auguste princeps generosissime, vt à se digressus, orationem ad te conuertam. Obtemperabo lubens atque laetus: quum quia laudes tuas pater aequiore animo, quam suas audit: tum quia per hunc modum impe-

imperio Senatus & desiderio Reipublicæ melius & vberius satisfeceto. Ergo Maiestatis tuæ nomen apud nos tam celebre semper fuit, vt ad diligendum, amandumque te propensos etiam colendum & obseruandum impulerit. Est hic mos Reipublicæ nostræ peruetus atq; sanctus, pernitiosos & improbos Tyrānos exitialiter odisse: Principibus bonis & fortibus non solum fauere, sed etiam obsequi: dignitatem eorum & amplitudinem omnibus modis iuuare, tueri, defendere. Ætate porro nostra nemo de Regum & Principum numero fuerit, quem collidi tecum, & comparari posse iudicemus: omnino talis & tantus es apud nos: in quo vel plura, vel maiora quam præ te fetas, optate, comminisci, desiderare pudor sit: vt nemo mirari debeat, si lætitiam immortalem, gaudium incredibile, voluptatem incompatabilem, quam te Romano Rege declarato concepimus, dicēdo represēntare nullo modo possumus. Enitent ac prælucent in vno te, sed iuuene (mirum dictu) virtutes omnes imperatoriæ, iustitia, libetalitas, animi magnitudo, clemētia, placabilitas, abstinētia voluptatum omnium, &(vt complectar vno verbo multa) quam immaturum æui te cernimus, tam maturum imperii te cognoscimus. Peruidit hanc indolis altitudinem Carolus Rex Belgarum, experientissimus belli dux, & acerrimi vir ingenii: qua vsque adeo exarsit, vt nihil prius habere videretur, quam vt vnicam sibi filiam virginem magnæ spei, fœminam lectissimam, hæredem multatum gentium nationumque futuram, & omnino quam multi Reges appeterent, obseruarent, ambirent; tibi vni fere puero, nec vxorio, nec quærenti despōsare posset. Vndeuigesimo autem ætatis anno, quum princeps ille cui mox asciscendus gener eras, ab Leucis & Heluetiis interceptus esset: soceri tui regnum à Gallis occupatum ingressus, parua manu susis & trucidatis ingentibus hostium copiis sesulture liberasti: vxorem defuncti ducis & filiam, fortunatissimas modo feminas, tum miserrimas & exangues, nec plus mœrore quam metu confectas, omni diuina & humana spe destitutas erexisti, subleuasti, redemisti: vitam earum & dignitatem & pudicitiam conseruasti. Hoc mater, hoc prouinciæ tanto & tam immortali beneficio deuinctæ, virginem ope tua recreatam, virtute tua defensam tuis a tmis inimicorum ereptam iniuriæ, desponsatam à patre prius animo, tunc certatim ope te tibi collocant: videlicet vt eundem generum atque virum haberent, quem habebant & assertorem & vindicem. Hactenus rudimenta virtutis & fortitudinis tuæ diximus. Quid illa quæ mox egisti quam famigerata? quam mira? quam visenda? nato tibi filio ciuiles ortæ seditiones sunt. Morini auctoribus: quorum opera factum est, vt charissimum tibi pignus, nescio quo prætextu, custodiendum & asseruandum eriperetur. Fuit hoc eorum non perfidia, non defectio, princeps gloriosissime: sed fati vis hoc agentis, vt per intestina quoque bella clarior & celebrior fieres. Nec enim plus eos amat fortuna, quos indulgenter habet, & quibus parcit: sed quos iactat, quos exercet: alioquin clari nec bello nec pace duces intelliguntur, quibus omnia prospere cedunt: sed quibus contingit per labores, per ærumnas, per incommoda splendescere. Nam vt secundæ res fœlicem, magnum certe faciunt aduersæ. Alexandrum illum Macedonem, sunt qui minus egregium bello ducem fuisse prædicent, quod ei nullius pugnæ non secunda fortuna fuerit: quodque in ipso rerum incremento nondum vertentem fortunam expertus, vita decesserit. In te vero, quem certa syderum decreta sceptro patris & solio destinauerant, quid mirum: si aliqui operam dederunt, vt tristiora tibi tempora inciderent: ne aut virtus quiete languesceret, aut parum dignus imperio fuisse videreris: qui omnino futurus esses imperator.

Itaque continuos nouem annos in castris agens difficillima quinque bella profligasti, Gallicum siue Francicum, Eburonicum, Sicambricum, Batauicum, Morinicum: quod quidem postremum haud facile iudicari potest, vltra tibi re gloriosius fuerit, eo ne, quod filium tam diu tibi ademptū auulsumque recepisti: an eo, quod nobilissimas gentes, scientissimos bellicæ rei populos, vrbes opulentissimas ad deditionem & pœnitentiam compulisti: id quod nec Carolus socer, nec prosocer Philippus, excellentissimi duces, hic bello, ille sapientia consequi potuisse memorantur. Non cogito Panegyricum, Rex clarissime: non laboro verborum ambitu, nihil amplifico, nihil alleuo: sed decurro per capita, & nudas rerum à te gestarum summas attingo. Mirantur tamen hæc omnes, mirantur etiam citra fucum & negligenter effusa: plus mirentur si qui te propius introspicerent, & virtutes eas intuerentur, quarum præsidiis munitus tot insignes victorias, tam multa belli decora consecutus esses. Videretur istud os tam probum, tam facundum, hæc tracta de cœlo species, ista lacertorum & pectoris firmitas, hic totius corporis

vigor, hæc animi tempestiuitas & volucritas, hic imperatorius ardor oculorum: præterea quam ferox in prælio, mitis in contubernio, effusus aliis: tibi parcus. In castris non veste, non mensa præcipuus: aguntur hyemes cum cætero milite sub pellibus, sudantur æstates æqualiter. Epulæ modico & castrensi cibo contentæ. Iam quis te solertius castris locum capiat? commeatus expediat? Hostem iudificetur? pugnæ tempus eligat? aciem instruat? vrbes obsidione cingat? Neque vero partes imperatoris, & optimi ducis imples: militis non imples. Nullum tibi castrense munus sordet: non stare pro signis, non excubias forte agere, non vallum ferre, non speculatum egredi: primus inire prælium: postremus excedere: Vtrumque iuxta doctus. opere militem & consilio ducem agere: nullam tibi vel principalis fortuna, vel maiestas imperii functionem remittit: nihil tibi parcis, nihil blanditis: indulgentissimus cæteris, tibi parum lætus: & omnino nihil gregario plus habes, nisi quod plus laboras: ratus id quod est, non tam honorem quam onus esse, quod regnas. Imperatoris hoc esse munus, vt opes & magnitudinem suam non ad ambitum quem priuatum, sed ad salutem & commoda reipublicæ conuertat: vtique non imperiũ sibi, sed seipsum imperio deditițium faciat. Sed & illa tibi peculiaria feruntur: diligere quidem omnes, sed amicos etiam diligere: non oblatos istos & passim obuios, de palestra, de sphæristerio, de fritillo. Sed quos ad innocentiam, patientiam, continentiam: ad algores, ad æstus, ad opera militaria sæpius exploraueris. Nec enim amici sunt quicunque vos sequuntur: alioquin tam multi, quam sunt (vt Plutarchus inquit) in culina muscæ, quæ cum ipso nidore cõfluunt & recedũt. Sed quos amicitia dignos esse iudicaueritis, eos debetis vos vltro sequi. Itaq; cũ iis qui se tibi aliquando virtute cõmendauissent, consuetudine delectassent, vtilitate demeruissent in omnia familiaritatis officia descendis: & Cæsarẽ obliuisceris, vt amicũ præstare possis. Neq; vero postremũ inter laudes tuas posuerim, quod literas & ingenia (sicut audio) tam impense diligis: quodque bonas artes non foues modo, sed aiis atq; promoues. Imperatorium & hoc decus: quum quod in nullo plus emicat hic nitor, & hoc lumen doctrinæ quam in regibus, vnde natum sit illud ex Homero Platonis interpretatione: *discipulos Deorum non alios esse quam Reges.* Tum vero maxime quod præcepta sapientiæ non habentibus modo prosunt, sed in alios (etiam vere dixerim plus) redundat. Quis ignorat Anaxagoram in Pericle? Platonem in Dione multos instituisse? Non nauigasset ab exercitu Cato Rhodon, vt Athenodorum audiret: nec Panætium Scipio videre concupisset, nisi tantum in ea re vel ornamenti, vel fructus inesse iudicauissent. Prætereo multa prudens atque conscius: nihil me fugit quam religiose, quam innocenter, quam sancte iuuentutem tuam exigas. Patet omnibus obsequentiorem te patri filium, nec esse nec fuisse quenquam. Scio quam præclaræ, quam magnificæ cogitationes tuæ sunt omnes. Non ignoro, quæ pridem vota conceperis, nuncupaueritque digna principe Christiano, digna moribus tuis, digna Cæsare, digna teipso. Hæ virtutes illæ tuæ sunt, Imperator vnice, propter quas ducem suum te bellicosissima terræ Galliæ pars, Belgæ non modo non dedignantur aduenam & Germanum (quibus alioquin tam sunt infensi, quam proximi lingua, cœlo moribusq; disiuncti) sed appetunt vt indigenã, venerantur vt principem, diligunt vt parentem. Hæc ingentia tua merita, propter quæ Federicus pater, innocentissimus & grauissim⁹ Imperator adduci persuaderiq; potuit, vti te Regem Romanum se viuo renunciari pateretur. Ac differebat quidem ille primum, & cunctabatur: simul vt verecundiam, & modestiam suam (quemadmodum prædiximus) ab omni labe suspitionis assereret; simul vt exploraret, assentarentur ne patri, qui pro filio tam enixe laborarent: an consultum saluti suæ vellent. Sed extemplo patuit, acclamationes illas atque preces, non adulantium voces fuisse, sed studentium. Nam adulatio semel elisa protinus frangitur atque languescit: Studia quo plus arcentur, eo magis gliscunt & exardescunt. Quanto nunc diue Federice gaudio perfunderis: quod filius tuus te incolumi placere potest Imperator? quam iucundum tibi, quod te comparari filio tuo sentis? Et quoniam controuersa res videtur, modo vincis, modo vinceris: Cæterum quid prouidentia tua dignius: amplitudini gloriosius, clementiæ, pietati, felicitati conuenientius facere potuisses, quam vti quem ex vtilitate publica fuit, vt genuisses: eidem quoque per patrem & decus & nomen imperatoris accresceret? Macte ingenti vtroque in rempublicam merito: etiam si difficile percipitur (vt inquit * ille) pulchrius & honestius fuerit genuisse talem, an cooptasse; Non multo minor tamen vestra laus, Germani principes integerrimi, quorum ius id est, Regem Romanum mox futurum Imperatorem eligere. Nec enim possunt non optimi censeri, qui principes sibi optimos prospiciunt. Proinde quum talis & tantus esset is, quem legistis, vt & omnibus anteponi merue-

*Plin. Panegyr.

meruerit,& ab omnibus: ſcitote vos vtrumque cumulatiſſime conſecutos fuiſſe. Et vt gratiæ vobis ab omnibus immortales & incredibiles haberentur, & vt nomen veſtrum æternitati commendatum & conſecratum eſſet. Etenim vt nomine Vitellii, vel Othonis ſubinde admoneremur eorum, qui faces illas, atq; peſtes ad diſſipandum & inceſſendum orbem intuliſſent: ita hæc optimi principis electio nunquam memoriæ hominum ſine vobis recurret: quotienſq; poſteri veſtri res ab illo fortiter geſtas incognoſcent, totiens laudabunt, qui talem Imperio præfecerint. Sed redeamus vnde nos contemplatio patris, & eorum qui te legerunt abduxit. Magna per ſe res erat omnibus punctis, omnib. ſuffragiis, &(vt ita dicam) tributim centuriatimq; declaratum eſſe Regem Romanorum. Sed fecit occaſio maiorem. Ea ſunt enim reipubl. Chriſtianæ tempora, is habitus Imperii, vt non tam ſpecioſum fuerit te Regem creari, quam neceſſarium: nec ad futura modo, ſed ad præſentia rerum momenta ſalutare: Omitto ſingillatim enumerare publicas clades, omitto percenſere quam luxata, quam conuulſa ſint omnia religionis Chriſtianæ membra: omitto bella, quibus imperium hoc diſtinguitur: ſit enim piaculum in tam feſta præſentium gaudiorũ luce miſceri triſtia. Illud ſine periculo violatæ publicæ lætitiæ dicetur: hoc quod principes Germani de creando te ſibi Rege cogitauerunt, non tam conſilium fuiſſe, q̃ remediũ. Ergo non ad ociũ, non ad remiſſionẽ, non ad quietẽ (alioquin tibi debitã poſt tã multos labores) ſed ad nouas expeditiones, noua bella, nouas difficultates, imperiũ tibi traditur: omninoq; per hoc non ſolatiũ tibi, ſed aliis quęritur. Nihil enim aliud cogitaſſe video ſummos viros qui te patri tuo principi nobiliſſimo, ſed annorũ pleno ſociũ addidere; q̃ vt ille conſilio rempub. tu laborib. & operib. adiuuare poſſes. Quid illud q̃ glorioſum tibi, q̃ lætum patri, q̃ omnibus in tempore? vt Regem decerni tunc demum te contingeret, quũ opem tuã nõ imperiũ, ſed imperator; nec imperator, ſed pater expectaturus eſſe videretur. Acceſſit hoc ad cumulum amplitudinis & fortunæ tuæ, Rex præſtãtiſſime, vt qui filiũ infantẽ è penitiſſimis hoſtiũ munimentis eripuiſſes, apud eundẽ patris quoq; recreati gloria ſtaret. Duos omnino legimus cognomento Pios fuiſſe, nec argumentum ignoratur vnde ſic appellari meruerint. In te poſteritas ambiget, vter euẽtus hoc nomen tibi conciliauerit: ꝙ pius in parentem, an quod pius in filium apparueris.

Sed iam tempus eſt, vt vela retrahã: neu lõgius me quã volo, aut q̃ partes legati ſunt, laudũ veſtrarum ſplendore, numero, magnitudine detineri patiar. Quamobrem ſi nihil eſt in rebus humanis principe Romano maius & auguſtius, ſi talis & tantus eſt filius tuus Cæſar, vt ab omnibus legi debuerit; & ex omnib. deniq; ſi nihil vel nobilius ad gloriam, vel certius ad ſalutem excogitari poterat, quam vt ille rempub. difficillimo tempore capeſſeret: nemini mirum videri debet, ſi (ꝙ per initia teſtatus ſum) ad huius magnitudinẽ lætitiæ nullius hominis facundia, nullius vis ingenii peruenire poteſt. Sed hæc translatitia ſunt, communia ſunt omnibus. Illæ peculiares Veneto cauſæ, quod neq; gens eſt vlla, neq; natio (abſit verbo inuidia) cuius vel plura vel maiora & in Chriſtianam rempub. cuius vos caput eſtis, & in Rom. imperium argumenta beneuolentiæ, fidei, pietatis appareant. Non auderem iſta profiteri, Cæſar optime, niſi & veraeſſe conſtaret, & tu vera libenter audires: alioqnin ſciebam ſcelus eſſe corã te parum certa dicere, nedũ falſa. Sunt & illa nobis propria, Maximiliane rex fortiſſime, ꝙ clariſſimum nomen Auſtriæ familiæ, qua nulla fuit vnquam Regnm imperatorumq; fœcundior, religioſum & venerabile ſemper habuimus, quod Federico patri tuo principi ſaluberrimo, quæcunq; ſe res tulerunt, enixe ſtuduimus, quibuſcunque cum locis & temporibus ſingulari ſignificatione voluntatis & obſeruantiæ proſecuti ſumus, quod ipſum & te ſemper à teneris vnguiculis inductione quadam animi non occulta impenſiſſime coluimus, auctoritati tuæ fauimus, amplitudinem quantum vires fuere defendimus. Iam qui principibus Luſitaniæ nobiliſſimis & fortiſſimis, vnde maternum tibi genus eſt, qui ſocero tuo Carolo duci generoſiſſimo, qui Philippo eius patri ſapientiſſimo principi chariores vnquã fuere quam Veneti? Tot modis copulati cum ſublimitate veſtra ſumus: tam multiplici nexu vincti, vt qui hæc non videt, nihil omnino videat, qui plus deſiderat, nihil omnino deſiderat. Gratulatur ergo prorſus in vobis ſibi, & in ſe vobis Senatus & vniuerſa ciuitas noſtra, non quantum cæteri fecere, ſed quantum nulli: nec quantum dici vel cogitari poteſt, ſed quantum nec dici nec cogitari phas eſt. Et quoniam ambo vos celeberrimi principes, hinc pater, inde filius ita mutuo creuiſtis, vt neque tu maior, neque tu felicior eſſe poſſis: reliquum eſt, vt Deum optimum maximum conditorem huius & ſeruatorem imperii, publica vice comprecer & obteſter, vt quando rem Romanam principum duorum patris & filii, huius maturitate ſenioris, illius virtute iuuenis florentiſſi-

mam

mam esse voluit; beneficio suo faueat, pietatemq; suam & voluptatẽ conseruandi per optimos Principes generis humani sanciat, & perpetuam esse iubeat. Postremo vt illustrissimum Ducem nostrum, & inclytam Rempublic. incolumitatis & gloriæ vestræ cupidissimam, quæ te Cæsar semper & patrem & principem Christianæ religionis agnouit, coluit & suspexit, sacrosanctæ Maiestati tuæ quanta maxima possimus veneratione, religione, deuotione commendemus: opes nostras omnes atq; vites ad ornamentum & incrementum Imperii, dignitatem & amplitudinem sacratissimi nominis vestri promptas, expositas & dicatas esse doceamus.

QVINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POETÆ ET COMITIS PALATINI, ENCOMIASTICA AD DIVOS CÆS. FEDERICVM IMPERATOREM ET MAXIMILIANVM REGEM Roman.

PALIVRVS.

Fortia gesta volens cognoscere Maxmiliani,
Nec non Fedrici Cæsaris acta sacri.
Fulgida Cimbriaci pellustret carmina Vatis,
Cui fudit diuam flauus Apollo chelim.

IOANNES CAMERS ORDINIS MINORVM, IN VRBE VIENNA PVBLICE THEOlogiæ professor, diuo Cæsari MAXIMILIANO, S. P. D.

Varebam cupide ab literarum bonarum professoribus, inuictissime Cæsar, an quispiam ex iis, qui Heroum gesta memoriæ tradunt, acta vel tua, vel genitoris tui, memoratu digna, hac nostra tempestate conscripserit, sic nempe fortiũ virorum fama viget in posteris. Reperi diuina (vt reor) dispositione Encomiastica hac quinq; quibus complurimas tam tuas, quam diui parentis tui, sapientissimi senis laudes, Æmilianus Cimbriacus Vincentinus, vates eximius, qui iudicio peritorum cum antiquitate merito certat, heroico carmine non minus docte, quam eleganter complexus est. Quod me quanto affecerit gaudio, non facile dixerim. Quare iis, qui res tam à te, quam à patre tuo vel armis fortiter, vel pace sapienter gestas, studiose legunt, facturus opiam, me in Aldi Romani Academiam contuli, vt accurate inibi, atque emendatissime imprimerentur, id quod est ex sententia factum, nã nihil gratius, nihil accidere iucundius Aldo ipsi potuit, quam vt diui Cæsaris acta, sua cura excusa ob ipsius incredibilem in tuam maiestatem obseruantiam emitteret in manus hominum. Dabitur deinceps opera ad studiosorum vtilitatem Leonardi Turrensis studiosi iuuenis, ac Æmiliani pergrati discipuli cura, apud quem Encomiastica ipsa reperimus, vt cætera ab eodem vate edita carmina, quæ plurima extant, in lucem veniant. Legant interea docti omnes in hiis Encomiasticis virtutes tuas, teque parentem bonorum omnium diligant, venerentur, colant. Vale.

ARGV-

ARGVMENTVM.

EX IOAN. TRITHEMII CHRONICORVM HIRSAVgiensium volum. II. sub anno 1488.

NNO Blasii abbatis quarto, indictione Romanorum sexta, cum rex Germaniæ Maximilianus paucis comitatus familiaribus descēdisset in Flandriam, Philippi filii sui rebus consulturus qui annum ætatis tunc agebat sub tutoribus decimum, à Brugensibus consilio Gandauensium cum suis omnibus capitur, & diutius in custodia cuiusdam habitationis honesta detinetur, cunctis ab eo seclusis familiaribus, præter coquum (vt ferebatur) vnicum. Enimvero cum Philippus Archidux, quem secum habebant in Flandria, puer adhuc non esset ad regimen principatuum terræ idoneus, & patris ordinatione, non per incolas prouinciæ, sed extraneos omnia disponerentur & fierent, indignabantur Flandrenses quasi viderētur despecti: & seditione facta manus miserunt in Regem violentas. Inferebant etiam, quod regētes & præfecti, quos Rex terræ proposuerat annis iam pluribus retroactis incredibilem pecuniarum leuassent summam, quam, vbi, quomodo vel in quem vsum exposuissent, nulli fecerint rationem. Hi ergo nimia importunitate Regem vrgebant, volentes inprimis quod omnes deponeret præfectos terræ atque regentes, se quoque penitus abdicaret renuntiaretque omni iure comitatus Flandriæ: & iam deinceps omnem administrationem principatus filio permitteret liberam & absolutam, quem ipsi pro suo recognoscerent domino, & alium neminem, neque patrem. Renitentem postulatis Regem diutius furiosi detinuere captiuum, venenato consilio Venetorum prope in eius necem parati, sic more suo scribentium: *Homo mortuus non facit Guerram*, quorum consilium qui non intelligit, nihil intelligit. Sed armis pugnant Germani, non inuisibili magisterio. Nihilominus ex familia eius atque nobilibus aliqui væsania Burgensium fuerunt occisi, nonnulli similiter capti, cæteri fuga labentes vix euaserunt. Interea Fridericus Imperator pater Maximiliani Regis audiens filium à Brugensibus captum, inprimis auisat Romanum Pontificem Innocentium octauum de facto, qui Maiestatis læsæ reos statim excommunicat.

Deinde Principū & ciuium regni auxilio congregauit exercitum, & descendit cum multis principibus, atque nobilibus in Flandriam, vt liberaret filium. Habuit autem in suo exercitu equitum tria millia, quadringentos & viginti duos: Peditum vero duxit quinque millia, nongentos & viginti quinque: Currus autem habuit ducentos & viginti duos. Cum his veniens in Flandriā, quicquid erat in villis & agris, extra munitiones irato deuastare animo cœpit. Brugenses autem cum audissent Cæsaris aduentum, non confidentes oppidi sui muris atque fossatis, captiuum Regem tradidere Gandauis. Quod vbi Cæsar intellexisset, Gandauum obsedit & fortiter impugnauit. Tricesima nona cernentes Gandaui, quod Cæsaris viribus diutius non possent resistere, humiliati pacem ab eo petunt, & sub certis conditionibus impetrant: qui plurimorum iudicio venia indigni videbantur, & sic pater filium potenter liberauit.

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI PRIMI.

Dum Cæsar reputat suam senectam,
Ac bellinarios videt tumultus,
Et nostræ fidei timet, Repente
Ad se concilium vocat, Subinde
Lectores subeunt sacrum Senatum,
Mox aulæa suis decent figuris.

CIM-

CIMBRIACI POE. PROTREPTICON
ad libell.

Si non vis calamos seueriores;
Si non vis Domini pati Asteriscos,
Et tantum properas foras abire,
Non vis esse diutius libelle,
Et cum grammaticis statim cathedris
Explosus miser in graues coquinas,
Ad scombros venies salariorum,
Ridebunt scioli mihi papyros,
Et frustra nimium perire noctes,
Patronum nisi habebis Hermolaon,
Scitum,(Iupiter) & bonum Poetam,
Et quem Sauromatæ audiunt canentem
Curuæ Callimachum lyræ magistrum,
Aut grande Aonidum decus sororum
Lætum,qui Iliadæ docet nepotes.
Hos si nactus eris tibi patronos,
Tum ridere Ciconias licebit,
Et nugas & ineptias Suillæ.

QVINCTI ÆMILIANI CIMBRIACI POE. ET COM. PAL. ENCOMIASTICON PRIMVM AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM Regem Roman.

Steridos carmen tenui prælusimus orsu,
Quo Turcarum acies,inimicaque bella canebam,
Pulsasamq. Rhodon,partumque ex hoste trophæum.
Nunc mihi fert animus laudes vulgare per orbem
Cæsaris,ac gestis sic addere rebus honorem,
Ordiar,vt regem diuino Cæsare natum
Legere Ausoniæ,quibus est optare potestas
Rectorem imperii,vel tradere signa Quiritum,
Victrices aquilas,regni diadema secundi.
Quæ re stelligero sese iam gloria cælo
Tollit,& immensum sperat per secula nomen
Austriacæ gentis,tam longo stemmate auorum
Nobilis,ac magno præsentis numine Regis.
Sed nec fortunæ inuidiam,nec facta silebo
Brugarum,plusquam crudeli morte luenda:
Quæ ieiuna fames , quæ pestis adegerit ipsos
Et reserare fores,& dicere verba precantum
Suppliciter tristes,quamuis in carmine vires
Sint mihi prætenues,tantarum ad pondera rerum.
Ergo Castalides præsentia numina Vatum
Ferte pedem mecum,facilesq. in vota venite:
Si vestro quondam solum pellectus amore
Sacra fero,citharamq. mouens plectrumque sonorum,
Sedulus ingredior Musarum templa sacerdos.
Et tu Cirrhæi Cæsar mihi numinis instar,
Quæso faue cœptis:mea si tibi plectra mouentur,
Si tua Daphnæis præcinxit tempora ramis,
Et me palladio quondam manus induit auro,
Annorum lustris nondum mihi quatuor actis,
Sponte tua sacras dignatus tradere lauros:
Qua torquet Naucellus aquas,ac gurgite flexo

Raptus in Adriacos currit sine nomine fluctus.
Tu quoq; Sigæi custos, vel nominis autor,
Maxmiliane, mihi decus admirabile & orbi,
Summaque Strimonij vel debita gloria Martis
Cui nunc diuinos resonant mea carmina honores,
Ingredere ad citharam, votisq; assuesce vocari.
Aspice Cimbriacum iam nunc tua facta canentem,
Non quo terribilem prosternis Teutona vultu,
Gallorumque acies, aut duros cæde Sycambros,
Aut Morinos, Celtasq; truces, Batauosq; furentes,
Sed quo pacatum moderaris Apolline Martem,
Cum tibi Cecropias resonat facundia voces.
Et loquitur tecum positis Tritonia monstris.
Cæsar vbi proprias sensit torpescere vires,
Ingentes quondam (tantum insperata senectus
Secum aufert sensim) ne iam sufferre labores
Bellorum possit, cælum speculatus & astra,
In longum cœpit grandes extendere curas,
Quis quondam imperij currum moderetur habenis
Plus ætate vigens, maiorq; ad munia Martis
Surgat, & ad pacem. Qualis confectus ob æuum
Getulus quondam pastor, cui regna relinquat,
Extremis alium quærit fugientibus annis,
Cui proprias committat oues, doceatque repertos
Fontes, & raris habitata mapalia tectis:
Haud aliter Cæsar, numen venerabile terris,
Atque decus fidei, Christique vicarius alter,
Siue secundus apex, cui regna tradat habenas,
Quærebat, terris vbi cedet debitus astris:
Ne sacrum imperium rapiat dum perfidus hostis,
Seruitioq; premat gentis vexilla fidelis.
Et iam belligeri feruebant Pannonis arma
Austriacas pressura vrbes, dum Cæsar ad oras
Filius Oceani, iustas vlciscitur iras.
Ac si stelligeri Martem regnator Olympi
Captiuum videat, non curet regna minora,
Sed totis natum redimat cælestibus armis.
Præterea crebris etiam tum cædibus ipsam
Ausoniam late vastabant agmina Regis
Sæua Dicarchei, propinsque incendia belli
Horrebat tellus quondam regnata Quirino.
At contra diuis ibat Malatesta secundis
Ille triumphator Veneto sub Marte Rubertus,
Cuius ob auspicium Calabri cecidere sub armis.
Ergo magna nouos spectauit Roma triumphos.
Hunc iuxta haud aliter ductorem flamma subibat,
Ac si Peliden quondam sequeretur Achillem
Ipse Menœtiades, quos & genuere sorores.
Tum quoq; Boiorum gentes ab origine prisca;
Insubrumq; duces, Mantusq; Bianoris vrbes,
Atq; Fluentini communi sorte ferebant
Herculæ & Alcidæ cognomina, & arma secuto
Ductore & Calabro Getici Mauortis alumno,
In Venetos bellum Phrygia de stirpe creatos,
Qua ferit extremas violentior Adria terras:
Seu furor inuidiæ, seu regnorum æmula virtus,
Seu fatale odium, tantos mouere tumultus,
Et miseram Scodram Turcarum sæua premebant,

Friderici Cæs. cura de successore.

Quæ modo Hydronteos popularant agmina campos
Iam capta & sæuo direpta Chalcide bello.
Hac iter est, quoties tristes Nabatæa furores
In nos castra mouent, iurataq; signa sequuntur.
Tunc & Carnorum variis incursibus oram
Vastabant Turcæ, curris qua fonte Timauus
Septeno, & rapidas voluit qua Soncius vndas,
Ingressi cædes & tristia damna tulere.
Vidi ego Noricia qua se subducere colles
Incipiunt, nostros crudeli cæde peremptos.
Sæpius hæc rabies Carnorum terruit vrbes:
Donec gens Venetum statuit munire Grauiscas,
Hostis ob incursum, & fido custode tueri.
Sed nec Gallorum gentes non Marte furebant:
Ac nostro penitus semoti ex orbe Britanni,
Sæpius Oceani missa trans æquora classe,
Raptabant furtim vicino ab littore prædas.
Nec minus horridulo subiectus Sarmata cælo
Arma sequebatur, nec victus prælia Dacus,
Sic quos terrificis propriis premit imbribus Vrsa.
Non pacem Hesperiæ gentes, non ocia habebant.
Tristia præcipue sæuus Rex arma mouebat,
Qua sol Herculeas prono petit æquore metas,
Et lauit excurso fumantes æthere currus.
Certabant fidei causa, pendebat in armis
Mars dubius, longo currit qua flumine Bætis.
At nunc hostiles toto premit agmine turmas
Hispanus fidei cultor, gentisq; nefandæ
Ingens vastator, ritusq; oppressor iniqui.
Sic eat, o decus & stellantis gloria cæli
Christe precor, pereant gentes & sacra nefanda,
Mahumetisq; fides, sæuiq; potentia regni.
Sic vexari orbis, sic omnia feruere bellis,
Non secla populis nostræ. non gentibus vllis
Iam non esse odium, toto discordia mundo
Bacchari. seu sponte homines in bella ruebant,
Ac si cælestes non hæc mortalia curent,
Auertantque oculos, nec tristia facta luantur:
Seu tales motus ingens poscebat & ordo
Fatorum, & cæli series arcana mouentis:
Non vitium rectoris erit. sic æquora venti
Æolii quondam refracto carceris antro
Hippotadæ muito miscent sæuasque procellas
Quisq; sua regione mouent, freta concita feruent,
Horrendumq; tonant. Esto mihi credere, magnum
Sic statuisse Deum, cui sunt hæc omnia curæ,
Vt regnaturus discat sperare triumphos,
Expertus toties prorumpere victor in hostes.
Sydereum quondam regem sic bella Gigantum
Tentauere Iouem, posset quo dignus haberi
Cælorum imperio partis ex hoste trophæis,
Victoriq; suo seruiret regia mundi,
Hinc metuens (quidem longe non prouidet illud
Diuinum pectus, vel mens bene conscia recti?)
Imperio exitium, sacras grandæuus ad aras
Cæsar in æternos conuertit lumina sensus,
Suppliciterq; manus tendens in vota poposcit
Ire Deum, ne se vel debita fata relinquat

Ingressum, reliquos liceat securius annos
Exigere, & curuam melius finire senectam,
Quando onus imperii iam tot portauerit annis,
Nunc humeris tandem fessis optare quietem.
Ipse pares terris, nutu si regna reguntur
Ac superum imperiis, alium qui frena subire
Possit, & in populis æternam ferre quietem.
Sic fatus supplex oculos tendebat in astra.
Audiuit pia verba Deus, iustasque precantis
Expendit voces, statuitq; in vota venire.
Et iam tempus erat, terras cum bruma rigentes
Cogit, & Arctoum constringit frigore pontum,
Et mœsta quærunt syluis sua tecta volucres,
Insonat & Boreas, spoliataque frondibus arbos,
Phillyridesque senex inflectit semifer arcum,
Et Mars desertis vacuus terit ocia castris
Inculti ad gelidas spaciatus Strymonis vndas,
Aut qua sublimem Rhodope se flectit in Arcton,
Armorumque redit posito Bellona furore
Ad superos, narratque graues ex ordine pugnas,
Quas animosus Atax, quas Maurus fecit, & Indus,
Sauromatæque truces: patris stupet aula tonantis.
Maximus hic Cæsar solito de more vocauit
Concilium, magnis quoties de rebus habetur,
Qua gens turritam Francfordia possidet vrbem. Comitia Francfordia. 1486.
Haud mora, Cæsareo iussu venere vocati:
In primis sacro quibus est optare potestas
Imperio regem, quorum Beretholdus ab oris Bertholdus Moguntinus.
It Maguntinis, cui circum tempora vittæ
Albebant gemini tenues insignia honoris.
Hunc portabat equus maculis variatus, & auro
Insignis, cui sella nitens, phalerisque decorum
Instratum; grandi comitum subeunte caterua,
Qualis vbi Lyciam Delphis commutat Apollo,
Aut sacrum Ortygia gaudens Phithona reuisit,
Hunc iuxta Hermanus subiit regnator ad vndas
Rheni, qua quondam gens Agrippina resedit, Hermann. Coloniens.
Nobilitate nitens, numerosoque agmine septus,
Post & Ioannes vestis prædiues & auri, Ioan. Treuerens.
Plus centum comitatus equis, quem belliger omnis
Excolit, ac Treuir sacro veneratur honore.
Hinc magnum ingreditur præclara stirpe Philippus
Concilium illustris, cui seruit corniger Ister, Philippus Palatinus.
Et quem mirantur generosa Palatia Rheni,
Noriciique truces, Rhetiusque asperrimus armis,
Ac nemus Hercinium, sub quo Germana triumphos
Pubes æquauit veteres, & facta Quiritum.
Venit & Hernestus Saxonia missus ab oris Ernestus Saxon.
Vsque tuis, quo non præstantior alter in armis
Bella mouere manu, sæuos concurrere in hostes,
Pallentes reuocare globos, aut ponere castra,
Aut dubiam Martis causam decernere ferro.
Hunc portabat equus longe velocior Austris,
Candidior niuibus, quas nondum contigit vllus
Pes hominisque feræque. Hinc prisco sanguine auorum
Insequitur terra Brandeburgensis alumnus,
Ac princeps magno cunctis dilectus amore. Albertus Brandeburgensis.
Tam mitis imperio populos moderatur & vrbes,

Achillei Teutonicus

Nullus inferior bello frenare furentes
Hostiles acies, cum martia sumperis arma.
Mille alii subire Duces, Comitesque potentes,
Atque oratores, quorum si nomina fabor
Secretim, offendam diuinas Cæsaris aures:
Tam longum carmen, tam longa exorsa secutus.

Aulæorum pictura.

Non tamen antiquas intexta aulæa figuras
Prætercam, quamuis spaciosi iugera campi
Currimus, atque datas metas optamus obire.
Hic erat Austriacum genus vsque ab origine ductum,
Et repetita mihi veterum modo facta parentum,
Hic solis lunæque vices, hic quatuor anni
Tempora, & instabili labentia sydera motu,
Et quæ perpetua raptat vertigine mundus,
Cernere erat, & geminos sinuosis orbibus angues,
Sublimemque Arcton, condit Styx atra minorem,
Illic & pigri vidisses plaustra Bootæ,
Andromeden Persei, Bacchi Minoida amores:
Altera victa manus, passis per colla capillis,
Atque Deos atque astra vocat, vocat altera amantem
Ingeminans, Theseu redeas mihi perfide Theseu,
Quo fugis? his surdas implebat questibus auras.
Vela dabat Theseus dulces oblitus amores.
Illic cæruleas Tritones nare per vndas,
Ac leuiter flantes spectasses æquora ventos,
Et quæ stelligerum secat orbita lactea cælum,
Inferius nubes, & tela trisulca tonantis,
Terrificasque trabes nulla ratione negantes,
Tum cadere ex alto compressis nubibus imbres.
Et patrem Oceanum totam circundare terram,
Perpetuoque inter sese concurrere fluctus,
Quare nunc crescunt, nunc æquora nostra residunt,
Alternantque vices, sol qua descendit in vndas,
Et qua mane recens optato lumine terras
Spargis, & humecta fugas astra cadentia noctis.
Hinc Eurus perflat Titonia regna relinquens,
Illinc occidui genitabilis aura Fauoni,
Quos inter strides Boreas ab vertice mundi,
Et contra surgens Boream depressior Auster.
Stat tellus immota, rigent sub frigore vtrinque
Perpetuo gemina. non est habitabilis æstu
Inter vtrasque, suo diuisa ex ordine partes:
Frigore sol medias iunctim moderatur & æstu,
Illic Antipodes, nos hic habitamus, & ipsam
In ternas limes partitus disparat oras.
Ad Noton est diues Getuli terra leonis:
Aphrica ab impertis Atlantis ad hostia Nili,
Contra Asia ad Boream longe procurris vtroque:
Has inter Scythicis Europa potentior armis.
Tum poterant vrbes, poterant & regna videri
Semotim, & vario labentia flumina cursu,
Ingentesque lacus, & grandi vertice montes,
Vt quæ Pannonios alpis, flectuntur in arcus,
Contra Barbaricos vel munimenta furores.
Præterea Taurusque Cilix, & pœna Promethei
Caucasus, atque humeris cælum qui sustines Atlas.
Caspius, & superis propior qui surgit Olympus,
Quem non terribili percellunt turbine venti,

Non

Non nubes gelidæque niues, sæueq. pruinæ;
Quæsitumque antrum Vulcani, ac triste cubile
Enceladi crebris conflagrans ignibus Aetna,
Et quos terrigenæ quondam struxere Gigantes,
Ausi stelligero regem depellere cælo:
Non procul Eridanus Phaethontis grande sepulchrum,
Quod mæstæ lachrimis quondam sparsere sorores,
Donec paulatim liquefactas abstulit alnus.
Inde pater Tybris, tum Rhenus proximus Istro
Ad fontem, quàmuis post in diuersa fluentes,
Rhenus ad occasum solis, fluat Ister ad ortum.
Præcipitansque Ararim Rhodanus tam longa morantem
Flumina, diuitiorque Tagus, vel Betis Hiberus,
Tigris & Euphrates, tũ Ganges, Nilus, Hydaspes,
Sperchiosque senex, & mæstis Inachus vndis.
Te Benace loquar casus imitate marinos,
Et quondam inferni veneranda silentia Auerni.
Nil habet hoc cælum, nil tellus, nil mare vastum,
Quod non præsentent varijs aulæa figuris,
Ac pascant animum naturæ arcana secutum.
Nunc taciti pompas vestis transimus & auri,
Ac varias Arabum merces, pictisque tapetis
Instratas sedes, Indi quas nobile dentis
Sustentabat opus, secta testudine factas,
Quis delubra Deum festina fronde per vrbem
Velatam, & sacræ nituerunt cultibus aræ,
Priuatæque domus, ac regia cæsare digna.
Si quis scire velit, longe maiora requirat
Quam festinanti liceat narrare seorsum,
Talis erat cultus, talis modo Cæsaris aula,
Qualem crediderim superis, cum Iuppiter olim
Exhibuit mensas lætus post bella Gigantum.

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI secundi.

Cæsar concilio statim vocato,
Factum post superis sacrum, profatur.
Ostentis subito Dei reuisis,
Fit Rex Æneadum potens auorum
Longo stemmate Maximilianus.
Quem post Laudibus efferunt in omnem
Victuris obiter perenniratem.

QVINCTI ÆMILIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIASTICO II. AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM Regem Roman.

Xpectata dies regem visura Quiritum,
Illum belligerum diuo de Cæsare natum,
Eois surgebat equis, vel lætior illa,
Qua pater imperij quondam suscepit habenas,
Et qua Scipiadæ Romani fulmina belli,
Aut ingens Libyæ vastator signa Quiritum.
Tum læto Phaeton spargebat lumine terras,
Ridebatque dies, nec toto nubila cælo

Vlla videbantur,cum diuus Cæsar,& ille
Maxmilianus honos, & auita gloria gentis
Illustresque duces subierunt templa,ferentes
Vota Deo sanctasque preces. Ex ordine sacris
Perfectis,sedem Cæsar conscendit eburnam,
Sceptra tenens dextra,vestemque indutus & aurum,
Ac capiti impositum gemmis diadema coruscans.
Intenti siluere omnes,vel principis ora
Mirati solio pro maiestate sedentis.
Non procul hinc præstans sapienti pectore,& armis,
Maxmilianus erat. Qualis post bella Gigantum,
Aetheriam in sedem patrisque vocatus in aulam,
Mauors terribili miscebat prælia vultu,
Sæuus adhuc,talis diuino Cæsare natus
Concilium ingressus,comitum stipante caterua,
Consedit medius. Cuius si facta recensem,
Æquabunt veteres non ficta laude triumphos,
Collatusque illis longe superabit Achillem,
Longe Tydiden,longeque relinquet Vlyssem.
Tales sunt vires,talis prudentia rerum,
Siue opus in casum subito concurrere Martis,
Seu conferre manus,seu tuto ponere castra,
Seu vim facundis certantibus addere verbis,
Seu vexare hostes,& soluere bella morando,
Fortunamque omnem iuxta superare ferendo,
Hunc ergo lætis venientem plausibus omnes
Excepere,omnes & laudauere sedentem.
Tum breuiter placido Cæsar sic pectore fatur,
Concilii expositis longo prius ordine causis:
Nunc legite ex vobis vnquam,qui frena secundi
Accipiat regni,& currum moderetur habenis,
Quas ego cedo libens: quando iam serior ætas
Admonet,& labens fidei respublica nostra,
Vt mihi succedat,qui fortia munera Martis
Tractet,& immensum pacem diffundat in orbem
Plus ætate vigens. Cui,dum per fata licebit,
Addam me socium,ac monitis opibusque iuuabo.
Sim licet ipse senex,quando vel grandior ætas
Consiliis prodesse potest,si viribus vti
Non liceat. Pylius sic post duo secula Nestor.
Profuit, iratus cum non pugnares Achilles,
Sub Phrygiis caderent Danai. Sic fatus Olympi
Alloquitur regem, Si non indebita posco,
Da pater omnipotens,cui parent sydera mundi,
Cæruleique maris tractus,terraque iacentes,
Qui regat imperium mecum,dum vita manebit,
Et post fata,meas in totum sumat habenas
Regnorum,ac sæuos bellis exerceat hostes,
Tuetur q; fidem,cuius studiosus in oras
Victor Idumæas Romani insignia sceptri
Proferat,ac gentes armis contundat,& omnem
Perfidiam reprimat,Solymorumque asserat vrbem,
Ac Domini natale solum,sanctumque sepulchrum,
Quæ mea cura fuit. quod si mihi fata dedissent,
Non ita Maumethi creuissent regna nefandi,
Turcarumque genus. Scis tu pater optime rerum,
Et sine fine Deus,qui nutu sydera torques,
Qui super astra sedes,fidei voluisse potentes

Nostrai

Nostrai quondam me auctore & principe Reges
Concilio in magno contra capere arma furores
Turcarum, ac sæuas bello compescere gentes.
Hocce animi fuerat Venetis socialibus armis,
Pontificique Pio, populisque fidelibus, omnem
Maumethi sectam, ritusque abolere nefandos.
Verum aliter visum fatis, Da sancte Deorum,
Quæ petimus, dexterque meis illabere votis.
Vix ea fatus erat, cælo cum flamma sereno
Arsit, & in medium visa est descendere longis
Tractibus, ac rutilos circum depascere crines
Maximiliane tuos. qualis cælestis Iulo
Lambebat crines quondam sacer ignis & ora.
Ostentis stupuere omnes, trepidique ferebant
Auxilium, sacram conati extinguere flammam,
Cum subito ex oculis tenues sacer ignis in auras
Innocuus fugit visum, fumosque relinquens.
Hic sanctum Cæsar supplex ita lumen adorans:
O salue quacunque venis, quacunque recedis
Tam subito ex oculis lumen venerabile nostris.
Agnosco numen: Deus hæc ostenta secundet.
Sed metuo fumum, qui te fugiente relictus
Inuoluit crines, ac circum tempora nubem
Offudit cæcam. verum regnator Olympi
Speratis meliora dabit, qui cuncta per æuum
Æternis regit imperiis, & temperat orbem,
Cælorumque globos. vix hoc sermone peracto,
Ecce iterum lumen, sed longe clarius, alto
Emicuit cælo visum signare coronam,
Atque eadem circum depascere tempora crines,
Agnouere Dei numen, superosque precati,
Accipiunt omen læti, Regemque salutant,
Certatimque patri tantum gratantur honorem,
Nec minus Æneadum Regi. tum Cæsar adorans
Constitit, ac placida supplex sic voce profatur,
Intendens pariterque manus & lumina cælo:
Tu mundi supreme parens, tu conditor orbis,
Quem fluctus, quem terra colit, quem sydera honorant,
Cuius & inferni iam manes iussa sequuntur,
Dexter ades, votisque pater precor annue nostris.
Si super imbriferas nubes, super æthera trina
Maiestate sedes, si te vel pallidus Orcus
Contremit, ac metuunt horrenda silentia Auerni,
Si tibi paret Helix tepidis depressior Austris,
Si te sublimis veneratur Parrhasis Vrsa,
Astriferiq; globi, serues hunc oro Quiritum
Incolumem Regem, tua grandia iussa sequentem,
Fac superet patris titulos, & stemmata auorum.
Dixerat. excipiens Rex est sic ore locutus:
Cælorum terræque sator, rerumque potestas
Non vllis comprensa locis, tibi cognita soli,
Per quam subsistunt, quæ continet omnia cælum,
Productumque tui exemplar, quæ verba secutus
Ostendam gratumque animum, mentemque benignum,
Ac tibi debentem meritas, quas soluere grates
Non potis est? Quid enim queat hæc imbella potestas?
Et tua sunt certe, falso quæ nostra vocamus.
Sed nec pro meritis hominum facundia laudes

Ferre potest, centum licet ora sonantia linguis,
Et sacrum Aonides moueant Helicona sorores,
Quamuis Threicius vates traxisse feratur
Syluas, & cantu manes placasse silentes;
Deficiat tamen, ac laudum pars vna tuarum,
Illa si tenter, mirabitur Orphea victum.
Dircaoque sacros deplebit fonte liquorei.
Ipse tibi satis esse potes, quencunque dedisti.
Hunc mihi seruato rerum pater optime honorem:
Inque tuos nutus nostram precor exige mentem,
Atq; mei longum serua genitoris honorem.
Viuat, & Euboici transcendat pulueris annos.
Ad Electores. *Praterea vobis multum debere fatemur,*
Magnanimi proceres etiam super athera noti,
Qui nos imperij dignos habuistis honore:
Pro quo vel grates, vel debita pramia reddam.
Sic fatus, siluit, cuncti pia verba sequuntur.
Tum promissa Deo soluunt ex ordine vota,
Appendunt sua dona tholis, sua munera sacra
Accipiunt ara: pracinctus veste sacerdos,
More patrum, & fidei diuino dogmate nostra
Thuricremas diuis supplex operatur ad aras.
Missa sacrificium. *Non hic taurorum placatur sanguine fuso,*
Non positis holocausta sacris altaribus ardent,
Caduntur ve homines Scythica de more Diana:
Sed qui panis erat, verum fit corpus; & vnda
Fit sanguis, Christusque pias offertur ad aras.
Hic quodcunque vides, diuinum credito corpus,
Ac Christum esse puta, non te deceperit error,
Corpore vel quoties fit sacrum sanguine Christi.
Alternant psalmos, respondent organa psalmos,
Et tuba multiplici crepitans sonat area cantu,
Accenditque animos. variis spectacula ludis
Eduntur, pars currit equis, pars bella sub armis,
Strymonii ostentat Martis simulachra furentis,
Certaturque hastis, pars nexa fronde coronas
Imponit capiti, mensis epulatur opimis,
Perque vias passim molles atate puella
Cum pueris saltant, & lata carmina dicunt.
At Regem interea dictis affantur amicis
Principum gratulatio. *Illustres proceres, quibus est data copia fandi.*
Salue magna ducum laus, salue splendida Martis
Gloria: quem cœlum, diuinaque iura secuti
Legimus Ausonia Regem, magnique secundum
Rectorem Imperij. firmet data conditor orbis
Numina, maiores titulos tibi fama per auum
Orditur, sedemque parat, qua lacteus orbis
Astrigeri tacitos cursus miratur Olympi,
Seu qua regna manent gelida prope cornua Luna.
Plus certe Elysiis debent tibi sydera campis,
Et qua Sigai nunc induis arma Quirini,
Si venies, quo tendis iter, quo stemmata auorum
Inclyta, quo magni virtus sudata parentis
Te vocat, & plenis atas robustior annis;
Si rerum domina quondam victricia Roma
Signa feres, qua summa vagi ferit aquora Thetys
Oceani, lataque premit circumflua terras,
Quo tibi concessit sacrum diadema Quiritum

Casar

Cæsar & imperij iunxit socialibus armis
Te socium, titulos tradens ad regna minores.
Sic Atlas quondam cupiens requiescere, magnum
Sufficit Alciden: nitidis Tyrinthius astris
Succedit, dorsumque senis leuat ipse ferendo
Hirta Cleonæo constratus membra leone,
Plus ætate vigens. mirantur sydera tantum
Immanes sufferre humeros, & iam stupet ipsa
Alternas natura vices, durare per æuum
Iam longum, nulloque absumi tempore vires.
Sic te belligerum stupet vnda binominis Istri,
Corniger & flexo sinuosus gurgite Rhenus,
Ac Rhodano confusus Arar, gelidusque Lemannus,
Herciniumque nemus, stupet vltima terra gelati
Oceani patris, diuesque Britannia Solis,
Acceptum in patrem regnorum, & sceptra Quirini
Sufficere imperio, iussisque ingentibus olim;
Vt pater optatam decursa ætate quietem
Exigat, & vita reliquum sine Marte reponat
Securus, post bella feri compescita Rheni,
Cum tulit auxilium tibi Nussia Cæsar, & armis
*Vix tunc speratis immanem depulit hostem:** * *Carolum Burgundū.*
Post & Pannonios vario certamine fractos,
Vltaque vel toties ciuilis bella furoris,
Visa Palestinæ sacraria maxima terræ,
Et natale solum pueri cunabula Christi,
Bisque salutata fulgentia limina Romæ.
Tantus amor, fidei tanta est reuerentia nostra.
Quid nunc laurigeros sabor per bella triumphos?
Dum validas plenus vires ad fortia sanguis
Munia præbebat, longe maiora sedendo
Exegit, quam qui crudelia bella sequuntur.
Sic te Belgarum diuino pectore fecit
Maxmiliane ducem, sic nunc tibi sceptra secundi
Tradidit imperii. Tu tanti nominis hæres
Ingrederis regnum, quantus Peleus Achilles,
Aut Tros Hector erat; quantus, qui vectus ab Istro
Æsonides redijt post tanta pericula victor,
Aut de Cretæis Theseus fortissimus oris.
Et iam terdecies consertis fortiter armis,
Terdecies fracto remeasti victor ab hoste,
Raptas exuuias inimicaque signa reportans,
Qualis sæuorum prostrata mole Gigantum,
In solium redijt Phlegræis Iupiter agris,
Cum fumaret adhuc tellus madefacta cruore,
Ac durum Inarime premeret congesta Typhoeum:
Sic quondam nigris Lenæus victor ab Indis
Venit ad Ogygios frenata lynce penates.
Tu decus Ausoniæ, & Germanæ gloria gentis,
Viue diu fœlix, faustumque per omnia regnum, *Votum autoris.*
Victricesque aquilas, & tradita sceptra ministres,
Vt vincas quicunque olim rexere Quirites,
Germanasque vrbes. Totos vbi vixeris annos
Hic tibi concessos, venias in sydera mundi
Spiritus, & fœlix æterna pace fruaris.

ARGV.

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI Tertii.

SÆvos inuidiæ refert furores,
Et Regem Ausoniæ malis retentum
Brugarum insidijs, subinde motas
Bellorum subito manus in hostes.
Hinc mistas lachrymis pias querelas.

Q. ÆMYLIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIASTICON III. AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM REG. ROM.

ET iam fama volans totum compleuerat orbem,
Illum diuino præsignem Cæsare natum
Ausoniæ Regem sceptrum subiisse Quirini.
Ergo Oratores diuerso ex orbe profecti
Laudatum veniunt pariter natumque patremque.
In primis Veneti, quorum facundia laudes
Et Regis bello mauortia facta secuta
Mouit Fortuna inuidiam. Nunc tristia dicam
Facta, sed inuitus, vellem tibi læta per omnes
Ad citharam numeros deducere carmina, Cæsar,
Cui si tu faueas, non est cur numina vatum
Sollicitem Musas, Nysæisque orgia Bacchi,
Occisóque Dei tripodas Pythone canoros,
Hanc igitur cantus etiam precor aspice partem;
Nec quia non placeant, ideo contemne canentem
Brugarum insidias, ac tristia facta furentum,
Gandarumque scelus, quod nunquam deleat ætas,
Si quondam ante rogos auditur flebile carmen,
Et iuuat exhaustos olim meminisse labores,
Illustrisque magis per summa pericula virtus
Redditur, ac profert victurum in sæcula nomen.
Si non errasset, minus esset notus Vlysses.
Noscitur Æneas Troianus exul ab oris,
Dum maris & terræ patitur, bellique furores.
Notior ad Troiam sæuus dum pugnat Achilles,
Quam dum semiferi cantat Chironis in antro.
Sic tuus insignis post tanta pericula natus
Maior erit, quam si concessa tempora vitæ
Egisset sortem nunquam perpessus iniquam.
Non hic te, Cæsar, per longa exorsa morabor:
Summa sequar, fidibus concede sonantibus aures.
Hic mihi Pierides, & eris mihi magnus Apollo.
Cum sic vnanimes Regem fecisse Quiritum
Fortuna. *Cognouit Fortuna duces, tituloque minore*
Imperii nato magnum cessisse parentem,
Ac totum lætari orbem, summisque per omnes
Laudibus in cœlum tolli; subrisit amare
Sæua mouens animo, nec tu per numina nostra
Rex (ait) Ausoniæ mihi non exercitus ibis,
Quamuis promittat sacram tibi Iuppiter aulam,
Nec minor Alcide venias ad regna Quiritum,
Ac tibi certatim populi gratentur, & orbis
Lætitia incedat, magnosque exsoluat honores.
Te ferat in cœlum Veneta legatus ab vrbe
Laudibus Hermoleos, quo non iam plenius alter*
Scrutatus causas, & læti semina mundi,

* Hermolaus Barbarus.

Hauris

Haurit Dircæo vates ex fonte liquores.
Dixit,& vt Gandas Brugasque armaret in iras,
Ocyus infernis pallentem dira sororem
Sedibus Inuidiam exegit,qua vasta vorago
Ducit in abruptum duplicata nocte barathrum, Inuidia
Tartareamque domum pernix volat illa per vrbes
Magnas,summa petens,sequitur liuorque dolorque,
Æternique metus comites,ac tristia pallor
Ora mouens,dubia comitatur murmura lingua.
Excitat illa animos Gandarum,& pectora acerbis
Irritat stimulis,Brugasque hortatur & vrget
In scelus,æterna promittens nomina fama,
Si capiant Regem sociata fraude Quiritum,
Ac morti dedant pro libertate suorum.
Ante oculos proponit auos,& facta parentum.
Belliger in Gallos iam tum Rex arma mouebat Rex capitur Brugis
Per Brugas.igitur factis gens effera iniquis
Compositis,tenuit captiuum fraudibus illum
Nil sic sperantem,portisque exire vetabat:
Vel maius factura nefas,ni bella moueri
In se continuo,atque vltricia signa venire
Audisset.Libycis ceu cum Getulus in oris
Iam sine patre furens lustrat leo tecta ferarum,
Nec timet insidias,nec subdita regna veretur:
Tam præstans animi fertur securus in hostem.
Si tamen exceptus vasto claudatur in antro,
Non exire potens,secum crudelia frendit,
Secum indignatur,secumque exæstuat ira.
Tum timor inuadit syluas,tum sæua ferarum
Agmina captiui sortem miserata leonis
Horrescunt;acti donec non immemor æui
Extemplo motis genitor sibi vendicat armis
Natum,immane furens,subitoque vlciscitur hostem.
Sic toties victor quamuis iuuenilibus annis
Ille tuus,Cæsar,natus per regna,suasque
Incedens vrbes,cum bellum ferret in hostes,
Armatasque acies,& pictis Teutonas armis;
Nil metuens clausa subito retinetur in vrbe
Brugarum.ille dolis vel circumuentus iniquis
Quamuis captiuus,tamen imperterritus hæsit,
Multa mouens animo,Fortunæ agnouit iniquæ
Et fraudem,& casus,& inexorabile fatum.
Quo præceps fortuna ruis?quo tristia lætis
Permisces rebus?quantis vesana periclis
Quæsitum decus,& magnarum pondera rerum
Disturbas?quantos humana negocia motus
Excipiunt,miscentque vices?heu sortis amara
Interdum,& fragilis laudata potentia sceptri.
Talibus incusat Rex indignatus acerbam
Fortunam,rerumque vices sub corde volutat.
At tu nostratis fidei venerabile,Cæsar,
Exemplum,ac magni certissima gloria mundi,
Non iter euitans,non longi incommoda belli
Pro nato fugiens,quamuis grandæuus & annis
In senium versis,subito capis arma,ducesque
Primus in arma vocas,Romanaque signa secutos
Ducis in aduersos Brugas,quos Marte coactos
Exceptum insidiis etiam tibi reddere natum

Fregisti

Fregisti victor, quod nunquam deleat ætas
Postera, dum Nilus septeno gurgite pontum,
Dum prior exurgens venienti nocte sequetur
Stella diem Veneris renouato nomine Vesper,
Cæsaris hoc factum cunctis mirabile seclis
Semper erit, nomenq; diu per vota nepotes
Sponte feret seroi; nulloque tacebitur æuo,
Dum Sol flammigera lustrabit lampade terras,
Et soror obliquos incedet luna per orbes,
Principis hæc pietas: pro qua tibi debet Olympus,
Cæsar, honoratam sedem, cum munere vitæ
Functus in astra senex ibis, qua lactea mundi
Pars vacat, & nullis turbatur nubibus æther,
Quæ sedes hominum, gelida quà proxima Phœbe
Regna beatorum, quos vsque in sydera virtus
Vexit ab Elisiis post longa obliuia campis,
Talia præclaris redduntur præmia factis,
Post cineres surdos, ac plenam manibus vrnam;
Et quæsitorem vitæ Minoa relicta;
Qualia iam totum de te pia fama per orbem
Spargit, & intentas hominum sibi vendicat aures,
Quali tartareas Orpheus cum venit ad vmbras,
Mouit voce Deos. quis enim modo nescit honores
Cæsaris, ac laudes habitosque ex hoste triumphos?
Vnde venit Phaethon, & quà se condit in vndas,
Qua tonat extremi ad Boream pars vltima mundi,
Qua Notos exurgens depressam deserit Arcton,
Auditum est, spreta Brugas pietate rebelles,
Atque feros Gandas (quibus & sua præmia reddant,
Si mouet ira Deos, si sunt qui talia curent)
Horrendum fecisse nefas: iuuenemque potentem
Et forma egregium, & sublimem laudibus olim
Captiuum tenuisse ducem: cum ferret in hostes
Iam toties victor, iam toto cognitus orbe
Armatas acies, & martia signa per oras
Belgarum, ac fremeret tellus hostilis, & illum
Optatum votis speraret Gallia regem.
Præterea comites Regis violasse nefandis
Vulneribus, quosdam raptos in vincula sæua
Confecisse fame, aut ferro secuisse bipenni.
Quid tibi mentis erat, cum talia facta videbas
Præsens? heu quales surgebant pectore ab imo
Tum gemitus, quantis implebas questibus auras,
Fortunæ inuidiam lachrymis facturus iniquæ.
Non sic Circæis socios plorauit Vlysses
Ingeniis versos variarum in monstra ferarum,
Aut cæsos duri vasto Cyclopis in antro,
Qua rapidis ardens flammis exæstuat Ætna;
Non sic Æacides raptum sibi fleuit Achilles
Cæde Menœciaden, nec tantis fletibus olim
Phœnix exceptos Cadmus quæsiuit amicos,
Ogygiæ quondam positurus mœnia Thebes
Certatura odiis: non sic delatus in oras
Pœnorum Æneas nunc acrem flebat Orontem,
Nunc Amycum, fortemq; Giam, fortemq; Cloanthum.
Horum virtutes magna cum laude secutus
Nil pro te quereris; tibi nam mitissime regum
Plus aliena dolent, tu sortem expertus iniquam

Nunc

Nunc socios comitesque tuos, fortesque phalangas,
Nunc dulcem natum Belgarum sceptra tenentem,
Atque tibi & superis debentem magna Philippum
Quærebas lachrymis. tu sydera conscia fati,
Tu superos testes supplex in vota citabas,
Præsentisque animam, & numen spirabile mundi,
Te nullas vitasse vices, cum fortiter olim
Pugnares nati pro libertate, fuisset
Hic tibi dulce mori: siquidem per vulnera letum
Quod venit, plus laudis habet. nunc facta priorum
Occurrunt, veterumque subit tibi gloria patrum.
Nunc decus imperij, cari genitoris imago,
Maternumq; genus, quo Lusitania priscis
Laudibus accedit, magnumque meretur Olympum;
Vnde tibi genitrix mores edocta priores,
Atque fidem Christi, cultrixque operosa Mineruæ,
Atque pudicitiæ. qualis quæ sanguine quondam
Coniugis & patris mouit Lucretia vultus,
Vlta virum; talis diuinam principis aulam
Intrauit coniunx maturo nubilis æuo,
Qualis ad Æmonium venit Nereis amicum
Pelea fatorum decretis mater Achilli
Sydereo quondam vetito succedere Olympo.
Illa Thetis, Peleus Cæsar, tu magnus Achilles,
Heroum æquastis laudes & fortia facta,
Tu rex Æacidæ, tu Cæsar Peleos, ipsa
Nerines genitrix; quæ nunc pro talibus oras
Possidet ætherias fœlix, quæ morte labores
Non vidit prauenta tuos, nec lumina fletu
Turbauit plorans captiui incommoda nati.
Fœlix præterea coniunx, quæ tristia facta,
Infandumque scelus Brugarum nescit, & iras:
Angelicis sociata choris, vbi pace quiescit
Æterna, ac nullo turbantur gaudia luctu.
Illic non habitant lachrymæ, sæuique dolores,
Non morbi, tristesque metus: non curua senectus,
Non vaga paupertas, nec habendi dira cupido,
Nec furor inuidiæ, non vana superbia vitæ,
Sed tranquilla quies, & gaudia summa per omnes
Annorum cursus, venturaque sæcula mundi,
Hic te sancta parens, hic te castissima coniunx
Iampridem expectant, ac summa pace fruuntur,
At tu viue diu terris, & perge per omnes
Maiorum titulos, partosque ex hoste triumphos,
Maxmiliane, licet fueris captiuus, & olim
Te flerint populi, te magnis quæstibus vrbes
Quæsierint concussa omnes, te nocte, dieque
Plorarit natus, te carum filia pignus,
Te soror, & mæstus terrarum fleuerit orbis.
Solus in astrigerum Cæsar conuersus Olympum,
Non mæstos habuit vultus, non signa doloris
Vlla dedit, fletus sed lamentaque tenere
Constituit, magni quod sciret lucida mundi
Astra mouere diem, propiusque accedere fatis
Cum maris imperium ac terra securus habebit,
Qui nunc Brugarum captiuus fraude tenetur.
Hinc Cæsar nato concessit regna Quirini,
Atque ideo securus erat, nec signa doloris

Illa dabat; totus quamuis exterritus orbis
Esset, & ingentes mortalia pectora curæ
Turbarent. veluti si vinctum fraude Gigantes,
Captiuumque Iouem multo custode tenerent;
Arma senex caperet, superosque ad bella vocaret,
Non tereret lachrymis tempus, quin protinus hostes
Iret in aduersos, tum læti regia cæli
Suppetias ferret. Sic tu, fortissime Cæsar,
Pro nato capis arma senex, ac Martia signa
Tollis in aduersos Belgas, stragemque minaris,
Excidiumque vrbis, caput obiectare periclis
Stat tibi, & infestis subito concurrere telis;
Ni reddant natum Brugæ, portasque recludant,
Satque tibi faciant. Ergo te principe magni
Ductores coeunt, percussaque fœdera iungunt
Germani bello clari, Mauortis alumni,
Qui prima Iliacam referunt ab origine gentem.
Cognatosque Deos, & proxima signa Quiritum,
Quamuis indigenas malint audire vetustos,
Atque ferant Mannum, patremque Tuisconа Manni,
Mœnia testentur licet Asciburgia Vlyssem,
Herculis aduentum memorent, genus acre virorum,*
Assuetum bellis, subitamque accersere mortem,
Ac promptum conferre manus in bella feroces.
Nunc pro captiuo percusso fœdere Rege
Coniurant Brugas communi exscindere ferro,
Gandarumque genus sæuis vrgere periclis,
Sternere cæde viros, captiuas ducere matres,
Dedecus hoc illi vel summa iniuria genti.
Aulide sic quondam tumidis iurauit Atridis
Græcia tota, genus bello delere vetustum,
Nec prius à positis olim discedere castris,
Iuratisque Deis in verba Agamemnonis, olli
Quam versa in cineres vidissent Pergama Achiui,
Captiuasque nurus posita venire sub hasta
Pro raptu, & fidei violato iure Lacænæ.
Sic duce Christophero mouit Germania bellum,
Iuratosque Deos sic Cæsaris arma secuta est.

* *Tacit in Germania*

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI Quarti.

BRVGÆ nunc subitis mali coacti
Excusant scelus, & sibi precantur
Per facta inclyta Maximiliani.
Ergo Rex veniam dabit petitam.

Q. ÆMYLIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIAsticon. IIII. ad Cæss. Federicum Imp. & Maximilianum Reg. Rom.

IAM *qui cornigeri pallentia frigora Rheni,*
Botorumque vrbes, ac duris proxima Rhetis
Saxa colit, positasque domos in montibus altis,
Victrices aquilas, Germanaque signa secutus
Ibat in arma, furens animis, camposque per omnes
Iam positis castris prædas vectabat, & vrbem

Brugarum ingentem longa obsidione premebat
Magnanimus ductor, flammis & cædibus agros
Vastabat Germanus eques. sic Hannibal olim,
Ille Saguntinæ vastator barbarus vrbis,
Inuasit Latias superatis alpibus oras:
Sic Lybyam oppressit ductor Romanus, & arces
Scipio Phœnicas subito certamine vicit,
Ille triumphator Pœnorum maximus, ille
Assertor patriæ, Latialis gloria gentis,
Nunc etiam Aonides precor aspirate sorores,
Et mihi (si merear) cantus, citharamque mouete.
Dura fames intus, Germani tristia Martis
Bella foris, sæuique premunt contagia morbi.
Crudeles mors atra manus exercet & iras,
Pestilitate furens, qualis per Dorica castra
Vlta sacerdotem, contemptaque numina Phœbi
Sacra, cateruatim Danaos in tartara misit.
Continuo exoritur ieiunæ maxima plebis
Seditio: in primis vulgi sua damna queruntur, Seditio ciuica intra Brugas.
Quod iam non vendant merces, quod littora naues
Non subeant solita, quod non dispendia belli
Ferre queant, duramque famem, tristesque labores:
Præsertim quoscunque humilis fortuna subegit
Quottidie panem mercari, & quærere victum,
Incusant proceres, maioraque verba minantur.
Scilicet inclusi paucorum crimine mortem
Nos viles animæ non vna morte feremus?
Nos bellum, tristisque fames, morbique furentes
Conficient, nec erit finis sperata malorum?
Ante oculos nati, (proh si qua est cura Deorum)
Imbelles ætate senes, lectique iugales
Cæde cadent, longaue fame, pestisve furore.
Occiderint nondum matura ætate puellæ,
Arserint & longo tandem quæsita labore?
Vt paucis cumulentur opes, vt regna sequantur;
Nos mortem horrendam, nos tristia fata subimus.
At cur non potius cuncti per tela furentes,
(Quod placeat superis) vlciscimur ante cadendum?
Vt discant sine plebe patres, sine paupere dites
Fortunam non ferre, licet per vulnera mortem
Exigere vltricem, ac pallentes ire sub vmbras.
Primo secretim, post hæc per compita passim
Cuncta ferebantur. veluti cum surgere venti
Incipiunt, æquor tacitis immurmurat vndis,
Horrida commoti subeunt dum prælia fluctus.
Præsensere Patres, ac decreuere furorem
Et populi mulcere iras, vbi crastina terris
Attulerit lux orta diem, tibi reddere natum
Incolumem, Cæsar, veniamque orare precando,
Ante pedes Regis proiecti exposcere pacem.
Interea nigris paulatim aduecta quadrigis
Nox subit, & tantum surgens se tollit in auras,
Quantum Phœbus equis imos inuisit anhelis
Antipodas rediens; & iam sub nocte silenti
Per mare, per terras animalia fessa quierant,
Cum Rex portantem rerum simulachra nouarum,
Vix oculis somnum accepit. Namque ire videbat
Tisiphonam horrendam, & pallenti condere morte

 Tela

Tela cruenta manu, Brugasque venire precatum
Suppliciter veniam. portasque patere reclusas,
Ac sese egredier, patrisque in castra subire,
Brugarum lecta comitum stipante caterua.
Ter somno excitus, ter somnum vidit eundem:
Tum surgens inquit, Deus hæc mihi visa secundet,
Euentusque ferat monstratos conditor orbis.
Quicquid erit, nostram oblectant insomnia mentem.
Orta dies aderat, Patres de more Senatu
Tunc habito, atque Deo perfectis ordine sacris,
Ad Regem veniunt humiles, precibusque paratis
Illum assertorem patriæ Regemque salutant.
Heu mentes hominum varias, quæ tristis Erinnys
Vos agitat? nemo sic se componit, vt olim
Non sibi displiceat. Bruga modo perdere Regem,
Inuisumque humeris cupiebant ponere fascem:
Nunc illum laudant, titulisque ingentibus illum
In cœlum extollunt, perque omnia vota precantur
Suppliciter, veniamque orant, referuntque, quod ille
Gesserat in Leucos, quibus interceptus ad vmbras
Carolus ex oculis abiit, nec protinus illum
Quisquam hominum vidit. Regnum inuasere subinde
Continuo Leuci: non iam spes vlla salutis,
Non erat auxilij. quid enim sine coniuge posset
Fœmina, vel tantis subito circumdata turmis?
Non bellis assueta manus, ceu dia Camilla
Volscorum regina fuit, seu qualis in armis
Pentesilea furens, ferroque armata bipenni
Duxit Amazonidas, tellus cum Troica quondam
Ferueret, & longo pugnaret Græcia bello.
Non aliter fido quondam spoliata magistro
Puppis in Ægæo commotis fluctuat vndis,
Quam circumsistunt vario certamine venti,
Hinc Boreas, illinc bellum mouet humidus Auster,
Stridet ab Hispanis Zephyrus, sonat Eurus ab Indis,
Æquora consurgunt, crebrisque insultibus vrgent,
Donec Tyndaridum ter fulgens nobile sydus
Æquoreas strauit aquas, tum nauita surgit,
Gratatur que Deis, ac vota in littore soluit.
Sic vxor rapti nuper per bella, per hostes
Belgarum domini Leucis oppressa cateruis,
Pendet inops animi, atque ingenti fluctuat æstu,
Quam circum dubij resonabant prælia Martis,
Quid faciat viduata viro, viduata marito
Fœmina? vel tantum mœrens pro coniuge rapto?
Ac pene exhaustis regnorum viribus? ergo
Illa fidem implorare Dei, manesque vocare
Coniugis erepti: cunctis se credere diuis.
Cui Maria ingentes duplicabat filia curas,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis,
Quam Deus & patris regnum dotale manebat,
Ni raperent hostes. Igitur (sic astra ferebant)
Egregius factis, ac longo stemmate auorum
Illustris, belloque licet iuuenilibus annis,
Non expectatus subitam, ceu numen Olympi,
Maximilianus opem tulit, & furialibus armis
Eripuit miseras, ac regnis depulit hostem,
Quorum vel soceri satiauit sanguine manes,

Erran-

Errantemque diu collegit fortiter vmbram,
Hostibus exactis, regnoque in pace quieto.
Illicet in sanctas accessit filia tædas,
Matre volente pias meritis sic reddere grates,
Ac seruatorem propiori iungere vinclo.
Sic seruata suo victori nupsit ad Indos
Andromade cælum soceri visura tonantis.
Hæc memorant, veniamque petunt, Regemque precantur,
Per patris imperium, per spes surgentis alumni.
Qualis sub magna ramorum pullulat vmbra
Laurus, & assequitur spaciosa brachia matris,
Si puer Æaciden crescendo æquabat Achilles:
Sic modo subsequitur Titanis Phosphorus astrum,
Ac modo præcedit: sic fratris Cynthia currus
Assequitur, quoties renouato lumine crescit,
Inque suas bigas spacio breuiore recurrit,
Cornibus & maior vel decrescentibus exit.
Cresce puer terris, & auorum facta secutus
Quem te sperarunt, præsta virtute nepotem,
Præsta itidem patrem, quem Brugæ in vota precantur,
Per caput vtriusque, & inexorabile fatum,
Per decus, atque olim venturum in secula nomen,
Et soceri manes, & amatæ coniugis vmbram,
Per cineres matris, per sydera conscia fati
Orant, vt parcat fassis, dominamque potentem
Fortunam agnoscat: sese, qui cætera vincit,
Nunc etiam vincat, quando victoria maior
Esse nequit, nec plus laudis paritura per æuum,
Addunt, magnanimo regi præstantius esse,
Incolumes seruare suos, quam perdere bello,
Quos iam pæniteat sceleris, pro sanguine posse
Nunc tantas satis esse preces, miserabile visu, Supplicans Brugenses.
Ecce alii canos fœdati puluere crines,
Nudatique pedes, ac vincti guttura fune
Pacem orant, feriuntque manus sua pectora tristes,
Ductaque singultim longo suspiria tractu
Corda premunt, veluti cum mater mæsta sepulchro
Assidet, & chari lachrymatur funera nati.
Dilaceratque comas, & acutis vnguibus ora
Fœdat, & assiduis contundit pectora pugnis.
Sic Brugæ affusi genibus, Regemque precantes,
Suppliciterque diu tristes sic voce loquuntur:
Da veniam miseris, sortemque agnosce malignam.
Sic tibi Rex viuat Regum, mitissime Cæsar,
Omniaque Iliacæ transcendas secula vitæ,
Nestoreosque dies, & longos pulueris annos
Cumæi genitor, seroque & in astra receptus,
Te videat toti decoratum insignibus orbi
Regnantem, & tecum subeuntem in regna nepotem,
Amborumque omnes vitam superare Sibyllas.
Sic tua sancta parens, casta sic coniugis vmbra
Gaudeat, & fœlix æterna pace quiescat:
Sic tua cura puer, sic longum filia viuat,
Ac neutrum similes cogat fortuna subire
Ærumnas: sic te non deserat illa Deorum
Virgo Palestinis enixa puerpera regem.
Hanc pugnaturus quoties in vota vocabis,
Non neget astrigeri veniam regnator Olympi.

Exemplum pietatis habes, en aſpice Chriſtum
In cruce pendentem, proque hoſtibus ora mouentem
Ad patrem æternum. tibi nos peccaſſe fatemur.
Verum quiſnam hominum ſic eſt formatus ad vnguem,
Ne peccare queat? quæ ſi natura fuiſſet,
Fruſtra vel pietas, vel erat clementia noſtro
Fixa animo, lachrymis ad cor reuocantibus illam.
Nos meruiſſe mori ſcimus, miſerere tuorum,
Quando humiles veniam petimus, nec ferre negamus
Imperium, ſi nulla mouent te verba precantum,
Nec locus eſt miſeris etiam ſua crimina faſſis;
Cæde tuos ferro, nos vltra ad fata venimus,
Quamuis te Cæſar repetat, mortemque minetur
Præſentem, excidiumque vrbis pro talibus auſis;
Te tamen ante ſuis, quam nos extingueret armis:
Ni freti, pietate tua, tibi tendere palmas
Maluimus, iuſtaſque preces ac verba ſecuti,
Non plus laudarent venturi fata Sagunti,
Quam Brugas illis æquatos morte nepotes.
Sic fati ingenti turbabant lumina fletu,
Ac genua amplexi Regis terræque voluti
Oſcula figebant pedibus, veniamque vocabant,
Et pacem. Iuſſi poſtquam tacuere, ſubinde
Sic Rex excepit: Sileo, quæ plurima poſſem
In vos ferre, viri, lachrymas nec deprecor iſtas,
Nec gemitus ſperno, nec tum pia verba precantum.
Fortunæ inuidiam agnoſco, ne flete, libenter
Hanc vobis veniam damus, & miſereſcimus vltro,
Quam deceat, ſi veſtra velim non verba, ſed ipſa
Facta ſequi, meritaſque repoſcere crimine pœnas,
Sed vos excuſent fletus, ſi fraude doletis
Semota, ac vere ſcelerum vos pœnitet omnes.
Quod ſi per fraudes, ſi me per falſa mouetis
Gaudia, poſt magni præſentia Cæſaris arma,
Vltorem ſperate Deum. mihi cedere regnis,
Et vitâ, quando volet hæc fortuna, placebit.
Sic breuiter fatus manibus leuat ipſe iacentes,
Ac lætis iubet eſſe animis, & parcere fletu.
Tum poſitis lachrymis Brugæ ſic ore loquuntur:
Quando pro meritis tibi, Rex, perſoluere grates
Non opis eſt noſtræ, cæli regnator, & orbis
Præmia digna ferat. te nos ex corde feremus
Laudibus in cælum, viuet tua gloria, viuet,
Inque dies maior veniet, dum ſydera Olympus,
Dum mare habebit aquas, medio dum terra feretur
Ponderibus librata ſuis, dum machina mundi
Audiet imperiis, viuet tua gloria, viuet,
Ac tua venturi memorabunt facta nepotes,
Qualia ſunt magni Alcidæ, tu maior auorum
Stemmatibus laudes, ſacrumque mereris Olympum.

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI QVINTI.

BRVGÆ, cum veniam dediſſe Regem
Laudauere, ſtatim Deos precantur
Pleni lætitiæ, ſubit parentis
Tum Rex caſtra ſenis; ſtatim cateruæ
Gratatum veniunt. Subinde vates
Blanditus cytharæ, bene ominatur.

QVINCTI ÆMILIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIASTICON V. AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM Regem Roman.

Cum primum Brugas Regem exorasse precando,
Atq; illum cunctis veniam pacemq; dedisse
Fama tulit, sensim totam vulgata per urbem;
Continuo lætu implent clamoribus auras,
Ingeminant voces, respondet vocibus æther,
Lætitia incedunt, Regiq; ex ordine grates
Vicatim soluunt, & gaudia summa fatentur.
Hic vos Castalides precor aspirare sorores,
Vltima fila sequor, faueas mihi Cæsar Apollo,
Si tibi læta cano. Votis & thure Sabæo
Incendunt aras, velantur templa per urbem
Fronde sacra, promissa suis cadit hostia votis,
Sacra ferunt nostræ fidei de more per urbem.
Nunc alios hominum vultus, aliosq; videres
Nunc habitus, vacuum lætus ferit aera cantus.
Sic cum væsani turbarunt æquora venti,
Aut pluit imbre diu, fugiant si nubila cælo,
Et cadat vnda maris, redeat lux alma, diesq;,
Illicet exoritur volucrum concentus in agris,
Tunc alii motus animorum, & nobile terris
Lumen, sic lætos Brugas dare thura per aras
Nunc videas, penitusq; oblitos ante malorum.
Quin etiam feriis monimenta nepotibus illum
Sacrauere diem, Bruga quo Rege Quiritum
Quondam exorato veniam meruere precando,
Quem iussi celebrent per sæcula cuncta minores,
Mane salutabunt aras, lætamq; per vrbem
Ordine procedent fidei vexilla sequentes,
Et sanctam læta pacem clamore vocabunt.
Tum variis memores edent spectacula ludis.
Hic mos semper erit: contra voluere profanum
Esse diem, infaustumq; operi, quo mente sinistra
Alitibusq; malis Regem tenuere Quiritum.
Præterea legere viros, qui iussa secuti
Suppliciter fando placarent Cæsaris iras,
Atq; pium merito Regem sequerentur honore,
Diluerentq; nefas. Titan surgebat Eois
Lætus equis, terrasq; nono iam nocte fugata
Lumine spargebat, Tyrio cum splendidus ostro,
Et picturatis indutus vestibus auro,
Cui lateri pendebat ebur, vagina corusci
Ensis & auratis fulgentia baltea bullis
Ornabant latos humeros, & pectus honestum.
Quo positis Patroa sedet Tritonia monstris.
Colla flagellabant rutilantes lactea crines,
Quos etiam molli lambebat circulus auro,
Sicq; Deo similis faciem Rex inclytus armis
Instratum conscendit equum, phalerisq; decorum.
Qualis Bucephalus, qualis memoratur Arion,
Qualis Xanthus erat, qualis Baliarchus Achilli,
Aut maris currus, qualis tibi Cæsar in armis

Impatiens consortis erat, mansuetus amicis;
Talem insedit equum subiturus castra parentis
Rex generosus auis, comitum stipante caterua,
Egreditur portis, feriunt clangoribus auras
Aere tubæ incuruo, raucos dant cornua cantus,
Armiger ante suum fert arma micantia Regem.
Qualia Lemniacis aiunt fabrefacta caminis,
Et quibus indutus Pelides Troas agebat.
Sub domino præludit equus, cursumq; minatur
Frena ferox mandens, aurasq; hinnitibus vrgens,
Ac si Mars premeret calcaribus ilia, tanto
Suffectura Deo spacianti ad Strymonis vndas,
Ipse tamen duris reflecteret ora lupatis,
Insultet sonipes animoso pectore Dimos.
Sic Rex vectus equo patris ad tentoria venit,
Non expectatus, quamuis prænuncia fama
Hesterno vulgata die, nec credita, magni
Attentas etiam monisset principis aures,
Incolumem natum reddi, cum crastina surget
Terris orta dies, Brugasq; venire precatum.
Quo viso attonitos subitus stupor occupat omnes:
Mirantur, Regemq; vident, Brugasq; sequentes,
Vixq; suis oculis credunt, ceu somnia eburnas
Nunc spectent egressa fores liquentia manes
Tartareos medio sub sydere noctis opacæ,
Atq; suos falsa ludant sub imagine sensus.
At tibi, cum natum vidisti, maxime Cæsar,
Venisse incolumem, maduerunt lumina fletu,
Tantaq; sollicitum tentarunt gaudia pectus,
Quanta olim mouere senem, cum venit Vlysses,
Quattuor exactis per bella, per æquora lustris.
Tu natum reducem manibus complexus vtrisq;
Oscula anhela dabas, longæuus qualiter Æson,
Raptor vt ad patrias Phryxei velleris oras
Venit, & Adriacos pulsauit remige fluctus
Seruato, magni superatis fluctibus Istri,
Alpinisq; iugis, per quæ vel nobilis Argo
Traiecta est humeris ad Iapidis æquora ponti
Oscula mille dabat post tanta pericula nato
Æson, ac superis reddebat vota secundis.
Non aliter Cæsar soluebas debita magno
Sacra Deo supplex pro nato sospite ad aras.
Hic merces Arabum incensis altaribus ardent,
Quæsitaq; preces fiunt, dum thura cremantur,
Quales conueniat tanto pro munere reddi.
Præterea auditis breuiter pro tempore Brugis,
Vix tum speratam pacem, veniamq; dedisti.
Ante oculos versata tuos clementia, sensus
Commouit placidos, subiit pietasq; fidesq;,
Ac toties magnis virtus spectata periclis,
Et iuncta pariter mentem flexere sorores,
Vt citra inuidiam Brugis ignoscere posses,
Quæ tibi perpetuas pariet clementia laudes,
Et fama implebit, titulisq; sonantibus orbem.
Bella gerant alii; placidæ tu pacis amator,
Tu fidei cultor, tu mentem proximus astris
Cuncta vides cœli fatorum arcana mouentis,

Fridericus Imp. pacificus.

Non

Non te perturbant fluctus, sæuæq; procellæ
Rerum humanarum. quin tu maiora sedendo
Sæpe facis, quam qui crudelia bella secuti
Per tristes hominum clades, sæuosque furores
Ac varias mortes, humana negotia miscent,
In te iustitia est, placitaq; modestia vita:
Raro belligeras, raro descendis in arma.
Quis neget, aut ideo contemnat Cæsaris acta?
Si non plus laudant irati prælia Nerei,
Quam cum prostratus toto silet æquore pontus:
Nec magis hyberna sæuissima frigora bruma,
Aut tristes pluuias, quam verni temporis auras,
Quamve serenati mirantur sydera cæli.
Quis nisi sit demens, ergo tua tempora Cæsar
Accuset, raro quod te iuuat arma mouere?
Quod tibi non placeant cædes, non tristia Martis
Vulnera, non mortes hominum, non bella furoris
Impia terrifici? Verum si forte coactus
Vltrices aquilas ad Martia facta mouere,
Dii quantus sæuos vltor consurgis in hostes,
Siue opus in longum cunctando ducere bellum,
Siue erit in dubiam subito concurrere pugnam:
Illic siue moras Fabii siue vtile rebus
Consilium Ausoniæ superas, hic Cæsaris illos
Ad pugnam ardores, vbi posceret alea fati,
Præcipitesq; moras, ac festinata periclis
Facta per ancipites abrepto tempore casus.
Testes sunt Brugæ, subito qui Marte coacti
Post Regem Ausoniæ deductum in castra parentis,
Cæsaris ante pedes veniam meruere precando.
Illum igitur fortes antiquo more phalanges,
Illum Ductores, illumq; exercitus omnis,
Aeneadum Regem læto clamore salutant,
Ac certum imperii columen, fideiq; futurum
Auctorem Christi, qualem non viderit orbis
Ab cæpto imperio. Tum Cæsaris arma secuti,
Iuratosq; Deos socii gratantur vtrisq;
Regi priuatim, quod in ista luce manere
Maluerit, duro quam vitam abrumpere ferro,
Quamuis extollant rigidi pia fata Catonis,
Horruit ille minas, ac longam Cæsaris iram,
Non oppressorem patriæ, non cæde madentem
Sustinuit Magni, venturaq; fata videre.
Plus tamen est sæuos durando vincere casus,
Ac rerum expectare Vices, quam fata subire,
Et fugere indignos ascita morte labores,
Vel miscere domos luctu, vel funere magnum.
Hoc animo vixit post tristia prælia Magnus,
Æmathiosq; ducum spumantes sanguine campos,
Prostratasq; acies, direptaq; castra suorum
Vidit, & vltorem sese promisit iniquæ
Fortunæ, quamuis longinqua per æquora vectum,
Post visam celeri & laudatam remige Lesbon,
(Pro scelus) ad Pharios illum ferus hauserit ensis
Sic etiam Varro Cannarum in strage superstes
Maluit esse, iterum qui turmas cæde madentes
Colligere, aut posset magnas audire ruinas

Hanni-

Hannibalis, quondam si quid fortuna moueret,
Aduersi. Tyrios etiam mersura furores,
Horum facta ducum maiori laude secutus
Rex nouus Ausoniæ, Brugarum fortiter iras
Pertulit insanas communi fraude retentus.
Verum non ideo turbauit facta decusq́,
Aut binis acies pugnataq́, prælia lustris,
Quorum sunt testes Morini, fortesq́, Sycambri,
Celtarumq́, genus durum, Batauiq́, furentes,
Ac plures alii gentes quas fortiter armis
Contudit, ac victas frenis parere coegit,
Quas tibi nunc ferrem numeris, faustissime Cæsar,
Sed mea fessa chelys requiem, sertumq́, reposcit,
Si tibi, si regi cecinit per carmina laudes,
Et tua maiores auertunt pectora curæ,
Quas propter longis superasti tractibus alpes,
Italiam visens iterum, tua regna, decusq́,
Nobile terrarum, cuius te splendida honorat
Gens Venetum, nullis per bellica facta secunda
Regnis, ac præsens meritos largitur honores.
Tu mihi testis ades Veneta legatus ab vrbe,
Antoni Boldæ clarissima gloria gentis,
Et lux & Veneti non vltima fama Senatus.
Verum tempus erit, cum me tua bella sonantem,
Germanasq́, acies iterum mirabitur orbis,
Quo se cunq́, dabit maiores tempore vires,
Et sperata meos hilarabunt otia vultus?
Quæ solus præstare potes, qui sponte dedisti
Nunc iterum crines circum mihi serpere lauros.
Quare viue precor, totos & Nestoris annos
Transcendas venerande senex, omnesq́, Sibyllæ
Tithoniq́, dies, quamuis te regia cæli
Optet, & inuideat terris tua numina Cæsar.
Et tu qui Comitis sacrum largiris honorem,
Cæsareæq́, domus titulos, nomenq́, per æuum,
Maximiliane, tui decus & verissima secli
Gloria, belligerum cui nuper tradidit ensem
Cæsar, & Ausoniæ concessit iura coronæ,
Victricesq́, aquilas, etiam maiora daturus:
Viue diu fælix, ac tantis suffice regnis,
Vt te fama vetus longum diffundat in æuum,
Et pater in diuos tandem vel in astra receptus
Gaudeat imperii titulis succedere magnis,
Ac Pellenæos factis æquare triumphos,
Donec regnanti victus tibi pareat orbis.

Venetorum cultus erga Cæsarem.

FINIS ENCOMIASTICORVM CIMBRIACI POETÆ AD DIVOS CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXImilianum Regem Rom.

D. CONRADI WENGERI DE BELLO INTER VENETOS ET SIGISMVNDVM AVSTRIÆ ARCHIDVCEM GESTO.

Anno 1487.

Commentarius.

CONRADI VVENGERI DE BELLO INTER VENETOS ET SIGISMVNdum *Austriæ Archistrategum liber.*

ILlustrissimo excelsoq; Principi Sigismūdo, Archiduci Austriæ, Comitiq; Tyrolis, Domino suo gratiosissimo, vniuersisq; Baronib. euocatis, & ærariis Militibus per Germaniam constituris, in campo apud Calianum Tridētinæ diœcesis prælia gerentib. Contradus Wenger D. Canonicus Brixinēsis humilime se cōmendat, obsequiumq; dicit. Et has vti sunt huiusce sui laboris lucubrationes pro gloria princeps tua, & inclytæ Germanicæ nationis offert, contra & aduersus quendam Iacobum Caniceum Parmensem, Italum, Ligurem, cuius scripta 10. Kal. Septemb. ad suas vsq; effluebant aures, qui aduersus Germanū profluit iniuriis, & opprobriis dente cruento lacessens. Cui si me ipse obiecero clauum clauo retrusero, nil plus egero, quam par pari vicarias referre iniurias. Satius mihi consultum iri conuitia sua sordere, quibus nil affert, quam gloriam Princeps tuam, & totius militiæ victricibus armis partam obfuscare, & gentis suæ fugam ignominiosam, exceptamq; stragem, sub epithemate & nitore sermonis, rethoricaq; adulatione colorare. Te inclytum Principem cum milite tuo, plus multitudini quam pietati & fidei fidētem, nulla lacessitum iniuria, nobile castellum Roforedum obsidione cingentē, Venetos omnes mercimonia agentes, in tua publica fide receptos capientem, spoliantem, incarcerantem (vt verborum suorum sententia vtar) arguere non pauet, compositam post pacē, & reliqua. Digressus extra genus demonstratiuum, ad genus iudiciale prosiliens, nō quid iure belli actum pro & contra sit, sed quid æque vel inique factum censet, & diiudicat, ꝙ longe est ab officio historiam texere volentis, id non erit opus & labor meus, partes pace nunc fæcundas, & corda ira & odio defecata expergefacere, quæ per Papalis dignitatis; & Imperialis maiestatis legatos & caduceatores conciliatæ sunt, compositoq; nituntur. O Iacobe non indigne vlciscendum, si tua sponte non submissus, carmina illa famosa per Italiā & Galliam Cisalpinā, per choros decantari adornasti, sumpta olim Fescennina licētia condemnataq;, dum per honestas serpere cœpit domos lex lata malo, quæ nollet carmine quenquam describi, ludum illum noxium, verterunt formidine fustis: sic ad benedicendum redacti, ipse chorus obtinuit. In quam legem commisisti aduersus Germanū principem eiusq; militem, falsa veris miscendo ac inclamādo. Ais etenim *Germanum nulla lacessitum iniuria.* Principem meum Germanum esse scito atq; principem Epimetatū, quo non præstantior alter humanitate, liberalitate, maior pietate & fide extat, eo æuo & nunc hunc lacessitū per tēpora præterita sua in familia per Cæsaream maiest. cōmentata scilicet in archigenerosos comites, aduersus quos Venetus sua dimensa potentia pro tēpore sæuit, terminos agrorum mouendo, currus & equos abigendo & reliqua. Pro qua familia serenissimus Princeps defensanda, longe ante hac impar hosti cum suo milite aurato in agro dictorum comitum castrametando, bella & exercitum mouit, multas expēsas sustinendo, licet eo tunc parum profeceritis; lege permissa, collectis virib. in continēti, vim vi propulsare nō distulit, nec vt puer lacessitus inultus fleuit. Nū si iuris expertus es, id iure digesto permissum esse didicisti, ius suum sibi dicere pro familia lacessita quenquā posse, hoc inficiari nequis. Vrit enim fulgore suo, qui pergrauat arces penes se positas Aspice canino dente rodens, si hoc bellū gemino sit orditū ab ouo. Seu causam ipse præstitisti humanissimo principi, restat te tuis scriptis in principē calumniatum, qui nec primo prouocauit causam liti præstādo. Ea nō cōtentus infamia cōtra principē disseminata, cōtra militiā Germanā in rebus agentem. *nullā fidem obseruasse, & astu stylo delitescente Germanū in singulari certamine Italū superasse* cōfingis, ad quod mea festinat Apologia. Germanus quis sit, & vnde sit accipe. Germania cis citraque Istri, alias Danubii fluminis orām, Sueuiam dico, quam Romana respublica apud Vindelicam vrbem, nunc Augustam appellatam clade accepta, ad internitionem vnius hominis vsque peruouit. Ab illis Iulius Cæsar apud Nomagium trans Rhenum ponte fabricato fracto, viso Germano ponte abstinuit. Huius nunc Vngarus à finibus suis egressus, in Vindelico campo superatus, fugatus, fusus, ad fines suos adactus, accepta clade persensit, amplius nunquam reuersus, & reliqua. Sic Germana Germania. Rhœtia facta, in societatē Romanorum nō victa deuenit. Quę nō cōsueuit multitudini fidere, sed fidei & pietati semper amica fuit. Hodieq; libera Sueuia, fide & armis præpollens, in Cæsarea expeditione, in cornu ac primo aggressu locum habet, & signum fert victoriale. Hæc est ista Germania Cerere ac Baccho abundās, cui et-

Sueuorū priuilegium. Lamb. Schaffn. sub anno 1071.

iam nec lac nouũ æstate nec frigore desit. Cuius virtus bellica pipere preciosior est, & cunctis aromatib. vti pulegium apud Indos. Is nempe Germanus nutritus faustis sub penetralibus, fortis creatus ex fortibus patrum testiculis: feroces nec Imbecilles progenerat vt aquila columbas. Inde Flaccus, *Quis horrida quos parturit Germania fœtus, immanesq́ Rhætos te Cæsare incolume pauescet?* Hos forsitan Iacobe ex Sueuia villa existimas, qui ea lege non censentur. Ex ea Sueuia pauci milites periere; sed hi qui ex gleba sulcanda in militiam vocati, partim succubuere dormientes. Hæc tibi in præfatione patefacere me iuuit, vt agnoscas apricum solum, & Genus Germanũ. De inclyta Alamania ad orã Rheni fluminis, nobiliq; Teutonia, ad oram Albæ fluminis, confinant b. prouincijs, belllcis gentibus describere historia me præsens cõprimit. Nec in prælijs Teuthones propter nimiam distantiam Interfuerunt, nunc adacti cruentissimi Martis & præliorum, proh Deũ, pone agrũ Calianũ Tridentinæ diœcesis, aliaq; loca, gesta per sereniss. Principem Sigilmundum, contra & aduerlus magnificum & potentẽ Senatum Venetorũ, styli officio describere zelus dicti mei principis, dulcis amor patriæ Sueuicæ, & tua Iacobe scripta commouere. Non quæ vidi (quod proprium est historicorum,) sed quæ ab his, qui viderũt, interfuerunt, præliati sunt, didiceram, post multã lucubrationẽ, vt ficta non sint proxima veris, vti Græci in historiis nugari soliti iuxta vatẽ. Xerxẽ regẽ velificatum Athon montẽ, fretumq; constratis classib. pontificabile facere (vt aiunt) tentasse, scribere tentabo. Et ceu olim videre Rhœti bella

Hor. 4. od. 4.

Drusum gerentem, sub alpib. Vindelicis*, ita sub anno salutis 1487. in die S. Georgii Martyris videre Rofotenses ciues, dominio Veneto subiecti, Gaudẽtium Comitem Amaciæ,

Rosoredi obsidio.

belli ducem generalem, sub alpibus ad orã Athesis fluminis, & procul ab extremis fluminum Rheni & Istri oris, syluaq; Hercinia principi meo subiectis gentibus, Norico admixto milite, vna cum suis proceribus comitatus Tyrolis, nec non & quos (vt ait Lucanus) *fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos, Indomitumq́ caput Rheni ducentem*, quibus deductus per omne tempus mos Amazonia securi dextras obarmet, quorũ suprascriptorũ omni ope Rosoredum forti cingitur obsidione. Dux castra, tentoria, papiliones, statiuas, aggeresq; locat, fabricat sedula cura membra, & mõtem occupat, bombardas admouet, muros & arcem agitat, cõmeatum claudit. Miseri incolæ data repẽtina obsidione territi, resumpto spiritu, mens vna omnibus patrios defendere muros, telis & saxis mortiferis hostes profligant, aggressores propulsant. Pœnas Germanus ex hostili homine extra muros sumit, sic turmã è turma lituo dux reuocat, saucios vngit, necatos in fossam sepelit hostis. Strategemate dux vsus, muros & arcem bombardis præuios facere decreuit, viã latã & iuuum scalis ascẽsum. Sic altera iam vice, prima qua non successit, via adoritur reliqua. Insonat Germanus tuba, turma labori non detrahens, nec metu mortis fracta, impigre hostis posles adoritur, muros & arcem tormentis bellicis igne & sulphure præuios patefactos ingredi nititur, & scalis appositis ascendere tẽtat. Qua rara est acies, ex arce 60. viris munita, longa arcem defendere tẽporis mora moliuntur, saxa infesta voluũt põdere grauia. Cõtra ruunt hinc inde saucia corpora, ploratus & gemitus intra muros & extra. Partibus tandẽ ad inuicẽ afflictis grauiter & attritis vulnere, cæde, fame, squalore, tabo, obsessi pacem precantur, inducias & treugas deposcunt. Germanus pietate vsus & fide, inducias præstat. Venetias nuncius datur, concione facta per Robertum belli ducem. Decernitur, miseris non esse succurrendum, nec congrediendũ esse cũ Germano, qui tamẽ suo milite impar exercitui Italo extitit. Sic arx & oppidum in ditionẽ principis Germani deuenit, captiuis principi præsentatis. Fides sponsa obseruata est, quod tu Iacobe inficiaris. Porro priusquam arx & oppidum se dedere, Robertus Sanseuerinas, vir insignis, generalis Venetorũ capitaneus Germanos in certamine singulari & tumultuario tentare & gustare gliscens, filium suum præstantiorem Antonium cum quouis ex agmine Germanorum in certamine ad duellũ exitiale subeundum pro mille ducatis sistere pollicetur. Quidam Ioannes de stirpe dapiferorum, Comes de Sunnenburg, pugil robustus, & natus Sueuus iustus se sistit. Pacta fiunt & capitula, de die, tẽpore locoq; conuenitur. Cõgreditur ab equis, tritũ in solũ & luctationem deuenitur. Squalẽt calentia in solo pectora, nec alter alterum subiugare valet. Tandẽ Ioannes memor pugionis, quem palam in certamine penes se gestabat, nec pacto contrarium, extrahit, in nates Antonium torsit, fixit; qui sic fixus, ne Ioannes victor inclementius in eũ ageret, & mortis euadere ictũ, captiuũ se dedit, M ducatos soluit: prout hæc in quadã Monomachia latius descripsi, ad quã refero legẽtes. Hic tu Iacobe suspectũ te facis. Si Germanus arma nõ permissa, sed delitescẽtia habuisset, Italus appetitor præsens non tacuisset. Itidẽ ante deditã arcẽ & oppidũ belli dux annuit militi frumentatũ ire, qui põte vltra Athesim traiecto, & custode tutato, decreuit à lacu Benaci, exercitui Veneto, qui apud Seraualle castra metabatur, meatũ claudere & intercipere mõ-

tis Coronæ aditũ. Venetus aniſatus, montẽ prior occupat. Interim Robertꝰ exercitũ ſoluit ap. Serauallẽ, & German. inauiſatũ obruere tentans, equite & pedite nõ pauco. Germanꝰ cũ paucis equitib. c. & L. ac octingẽtis peditib. latentib. in inſidiis, nec præſentib. Venetũ adoritur. Vi maxima inſultans, cõiecta velut cerua ſagitta, fundit extremos metẽdo, ſolus abſq; pedite milite diliteſcente, qui longe adhuc aberat. Andiẽs vero conflictũ, maturat, crudeli ardente prælio, Petrus Galban. Paduan. In ore gladii cadit Antonius Maria, alacri & imperterrito vultu in Germanũ inſulrãs, capiuntur & reliqui. Venetꝰ terga vertit, Profugus fugit Robertus, à filio pater. A Germano Italo cohors, cohorte anguſta, in anguſto arcetur loco, per ſaxa & ſcopulos, in gurgite Atheſis mergitur ingenti numero. Nobilis ex Germano mortẽ obit vnus, & ſtationarii milites pauci. Interea audientes armorũ fragorẽ milites deliteſcentes, ex inſidiarũ loco proſiliũt, & ad finẽ conflictus vſq; peruenitnt. Venetũ fugientẽ, vnũ veluti Thyrſis & Coridõ paſtores gregẽ cõpulerant ouiũ, in ouile ad ſuas cõpulerant arcas. In quo certamine Robertꝰ, quẽ præmiſerat cõtinuo miles, vix mortis contagiũ dicitur euaſiſſe, cæteris occiſis & ſubmetſis, Et tamẽ de primo prelio, in quo Germanus impat Italo extitit, triũphabat ſpolia legẽdo. Poſt hæc Gaudẽtius Roforedo in fidẽ recepto arce & oppido, milite pauco cuſtode relicto, pontẽ trans Atheſim factũ demoliri iubet. Exercitũ q vltra 12. millia nunq̃ (quẽ Iacobe 24. miliũ exiſtimas) extitit, emittit. Caſtra diſſoluit ap. vrbẽ Tridentinã. Dm. capitaneũ & virũ inſignẽ Fridericũ. De căpella militẽ cũ ccc. equitib. & certo milite pedeſtri relinquit ꝑ vrbis ac terræ cuſtodia ſola. Ad vallẽ Auſugii, Burgũ Delphani dominũ, Theodoric. de Blumega ſtrenuũ virũ cũ pauco pedeſtri milite capitaneũ locat. Diſgregato exercitu Germano, & in Germaniã vltra mõtes ꝓfecto, ſubito aliæ gentes armiſeræ ad Meraniã ſe cõferunt peregrinæ, ex terra mõtana Curiæ Rhœtenſis concitæ, præmaturantib. totidẽ ex ora Rheni fluminis ad Insbrucas. Venetus nõ quieſcẽs, cui ex clade de proximo accepta feruebat ſanguis & ira, cogitat qua alia, dũ hac nõ ſucceſſit, via Germanũ profligare, & terras ſuas occupare poſſit. Fabricat machinas, rates & põtes, ſpeculatores mittit, infirmiora terræ perluſtrare facit, quo facile hoſtis ſuperari valeat, flumina & arces viſendo. Interea cis citraq; mõtem Durani, in valle Indicaria hoſtẽ Venetũ aggreditur ſtrenuus miles Nicolaus de Firmiano & in ore gladii centum cadunt viri, reliqui in fugam verſi domus ſuæ in prædam dantur.

Bellum ſecundum.

Dum res ſic agerentur, & eſſent iã nondũ principis, ſed totius terræ negotia & ſtatus diſturbata, ab hoſteq; amaricato per omnia indefenſa terra, & ingruẽte nouo hoſte magis in ſecura terræ natiuæ; natu & prudẽtia maiores muſſitant, quo res ea pertingere velit, olfacientes quaſdã terras ardere, & tamen aliud ageretur, & aliud prætẽderetur ex diutina oppiduli obſidione, & tã facili derelictione & gentiũ abdicatione. Captata hinc cõiectura, vna rati ſereniſ. principẽ cõuenire, inuitatur princeps oppidũ ad Neran-ã: iſtac ſe confert, cõparent prouinciales. Inter quos habita cõcione, & myſterio cõſilii inter terræ Proceres cõmunicato & bene digeſto, Principi pro audiẽtia ſedenti, cõmuni omniũ ex ore profari iubent, quo corã captata beneuolẽtia, Orator ſic orditur. *Optime Princeps, res dura, & terræ nouitas, nos talia moliri cogũt, arcẽtq; & late cuſtode fines tueri. Inprimis rogamꝰ, proteſtamurq; gẽtes has peregrinas, ex Merania, quo ingenio cõcitas neſcitur, abigere velis. Nec nõ eas, quæ de prope maturãt à Rheno, gentes auertere, ſine more diſpendio cura tibi ſit. Itẽ capitaneũ Tridenti ampliori ſufficere milite propter Venetũ molientẽ, ne tardes. Tibiq; & ſtatui tuo vt cõſulatur, dietã ad Oeni vallis oppidũ Hallis illico inſtituas. Maiores natu proceres, & terræ incolas acciri, in animo tuo ſit. Ad ea nos tui & patriæ dulcis amor compellũt, veniã petamus,* exceſſum ſi foret. Sereniſ. Princeps intelligens in rẽ ſuã agi, aſſentit milites peregrinos, multo ære conductos, ære dato remittit. Ventũ eſt ad Hallis, examinato negocio, cõperitur aliud actũ, aliud prætenſũ. Quæ ipſe ſcribere prætermitto, hæc parce ſcire cõgruit. Nec fas eſt omnia ſcribere præter vnũ, quo minꝰ dixerim, & alterũ, quib. vltra vnũ non addã, ſed ponã digitũ ori meo. Magnif. Senatuſcõſultus Venetorũ, cõcione habita in magna Prægada, concludit Germanũ magna & tumultuari vi adoriri. Pontẽ & ratẽ nauticã vltra Atheſim traiectat, illã fune ad littora pendet, verſus Calianũ, in planitiẽ. Inter eũ & riuulũ Aquæ viuæ caſtra locat, nõ longe à caſtro Petræ, ſubter Biſenũ collẽ eminentẽ, cuſtode & ſpeculatore munit. Signũ hoſte ſuperãte dare præcipit, tripudiando & graſſando. Interea Germanꝰ ante cuſtodes & ſcrutatores incolas, qui veluti tyrones, nec ferire nec mori didicerãt, iuxta & ꝓpe Calianũ locat. Et ex Biſeno ſpeculatorẽ, pariter ordinat ſignum, ſi hoſtis traiicere exercitũ tẽtat, auiſet ſcrutatores de auiſamento ex Biſeno. Fidẽtes, ſiti & fama noctiſq; vigiliis confecti dormierũt, in quos miles Venetus irruit, necãs ad internecionẽ vſq; huiuſce præſũptæ proditionis ſigno neglecto, reus capitur, carceri mancipatur cæco, pænas luit; conſcius nec ne ſit, parum mihi

constat. Venet⁹ grassatur ꝑdæ gratia circũuagantur alii, statiuas milites aurati fabricãt, cõ-
tinuo gẽtes traiiciendo. Nũcius capitaneo Frider. illico datur: æstuans labore, sparsus pul-
uere, Inquiens Venetũ cũ 10. milib. vltra Athesim venturũ hostẽ, & iam fere mediã totius
exercitus partẽ traiectã. Et ꝙ magis, necatis custodib. totis discesserant campis, ꝑdæ gratia
furentes & bacchantes. Nondũ finito verbo, venit vir armorũ validus Michaletus ex Du-
rano valle Indicaria, datus super trecẽtis iure militari robustis vicis, quem Fridericus ante
miserat tribunus. Interim Frider. cũ milite in arma se parat suo post Michaletũ maturan-
do. Optimi ciues Tridentini nõ tardãtes, se mox in arma pariter parant, capitaneũ subse-
quuntur. Michaletus nõ expectato capitaneo, cohortẽ aggreditur hostilẽ, necatur, perdit
in ore gladii viros cc. circiter. Adest cõfestim cũ suo aurato milite, & stationariis paucis ca
pitaneus, de tanto aduersus eũ gregato & ferrato equitũ & peditũ 4. miliũ agmine. Ipse ve
rocũ omni aggregata cohorte ꝑter ciues Tridentinos, qui nõdũ venerãt, abũdabat mille
viris. Territus, obrigescẽs quid faceret, premit altũ corde dolorẽ. Spei reiq; prorsus dubius
hortatur milites: *O vos socii maiora passi aduersus ducẽ Belgarũ Carolũ, quẽ vice terna ad internitiõ*
onẽ vsq. prostrauimus, terras suas in ditionẽ Germani redegim⁹, immemores ante malorũ incũbite ar
mis quisq. suis. Hic nõ est locus refugii, asylum nullum. Si terga vertimus, hostis dorso hæret. Quanquã
Venetus sit in multitudine contra nos grauis, nos vero pauci, facile est concludere multos manib. pauco-
rum. Sũt equidẽ per Illyricũ Superiq; maris sinũ gẽtes pretio cõductæ, cis & citra Eridani,
alias Padi fluenta, ex Æmilia, Liguria, Cisalpina Gallia collectæ, mala pœna sub dira seruil
tute cõstrictæ, q̃ nõ solẽt ꝓ dulci patria, suisq; dominis se ꝑcipitare, corpora obiicere, nec
pulchrã petere per vulnera mortẽ, altisona voce subiũgens, *In Dei nomine petite hostẽ, nec ipsi*
parcite ab homine vsq. ad pecus. Vix sermone finito, miscẽtur equites, milites ꝓcaces in certa
mina rursus cõcedũt, vibrãtur gladii, hastæ rũpũtur, Cristatæ Italorũ galeæ labãt, crudescit
ꝑliũ, vociferãtur hominũ & bestiarũ animæ morituræ. Et erat hora diei ap. nos post meri-
diẽ prima quasi, tabescũt ꝑliãtes labore nimio. Subducit dux belli lassos, quietos & insau-
cios in locũ sufficere studet. Fit mox ingens ꝑliũ, lassa & satiscẽtia hinc inde quiescũt cor-
pora, facta nõ post multa mora, ingruit ali⁹ horribilis cõflictus. Germ. impar, virtute in e-
quos lãceas torquet, perfodit. Equi torti, cõfossi spiculis, frendũt spumãtia frena mãden-
tes, corruũt sub onere, q̃ gestãt. Et alia mortis cõtagio, iactãt pectore crura, humescit terra
cruore fuso dehiscens. Fit graue aliud, labor cruentus & super humanus bellatores exte-
nuat spiritu, quidã animas exhalãt, absq; vulnere & callo. Extrema corporis mẽbra, attri-
tione laboris Natura iuuare refugit. Agminib. hinc inde, ad horã fere 3. post meridiẽ vel
ꝓpe, grauiter afflictis & attritis, requiescere poscũt. Qua paululũ facta pausa, spiritu resũ-
pto, Germ. angustus, ꝓfugare nõ valẽs, neq; ꝑlũmens, spuens in manus, ferro procuso, ite-
rũ foro se parat, quos dux belli, cuius cura & sollicitudo mẽtẽ extenuat, sic affatur: *O viros*
ineffabiles, o inclytos bellatores, quorũ hasta nũq. est auersa, nec clypeus abiit retro, incũbite nũc armis. Suppetiæ Tri-
dentinorũ maturãt succurrere nobis. Afflictis cõsulite reb. quisq. suis, ne Venetorũ dominio & seruituti (ꝙ nec metas
rerũ, nec tempora cessura suo imperio ponit) subiiciamur. Eo sermone cõsummato, impius labor omnia vin-
cẽs adest. Statim cõserũtur man⁹, fit atrox bellũ, & tale, ꝙ armorũ fragore & collisione syl
uæ remurmurãt, resonatq; ex æthere Echo, clamãtib. in cœlũ animab. morituris. Extẽplo
de ꝓperat æstuãs, cursu puluerulẽta, Tridẽtina militũ cohors, arma mouet, spicula mittit,
lãceas in hostem & cuspides ꝓcusos dirigit. Nec casso vulnere fallit equites Italos, Germa
num nimia multitudine superãtes, Tridentinus propulsat ad mortem vsq;, ad sepultũ se
reddit. Collidũt se mutuo bellantes, & erat circiter horã prope sextã. Sol ab hora prima
certaminis, totã per mediã diẽ grandi incanduit æstu. Speculator desuper superante Ger-
mano aduẽtatu nouorũ recentiũ bellatorũ, ꝓ sanguine & vita certãtiũ, declinare versus
pontẽ partẽ exercitus Veneti vidẽs, signũ dãt. Incipit Ital⁹ circũspicere, retrospicere ꝓspi-
cere ad omnes orbis plagas. Et quia per loca, quæ hostis occuparat, naturaq; muniuit, dif-
fugere nequiẽs, versus pontẽ, quẽ longe ante dux belli German⁹ nõ imꝓuide soluit, hęsitẽ-
tẽ fune fugit mœstus exercitus. Quẽ German⁹ persequitur manu forti, ruũt ferratæ equi-
tũ & peditũ cohortes, qualis vndas exercet Auster indomitas, Pleiadũ scindẽte choro nu
bes. Germanus equos frementes mittit sonipedes, medios per hostes. Cadit irreuocabile
vulgus, quo quẽq; fert impetus. Sine ordine hærẽtia sibi agmina prorũpunt, alter alterũ
ocyus in itinere versus pontẽ ꝑuenire nititur. Nesciẽtes pontẽ ruptũ, ad fluminis littus cõ
tendunt, fugientes hostẽ à tergo, gurgiti se credũt, ventrẽ in flumine purgant. Hi vero qui
scaphas, lintres seu phaselos sibi cõsciuerãt, saluis ad portũ venere carinis, tabentes & tre-
mulos artus in littore ponunt, spem metumq; inter dubii. Mane Germanus dulcia spolia
legens, Itala cadauera ad submersos vna sepelit, & ad rastrum Veronæ in Athesi præten-
sum delegauit suos, in Calcina tumulando. Nunc vide Iacobe, si sententia tua quadret
qua asseris *Guidonem apud pontem Germanos trucidasse.* Quæ scribo, vera sunt; tu

vero ꝓfugus factus, scire nō vales, q̄ abs te acta sunt in toto huiusmodi bello. Nō interiere (custodibus & gentib. Michaleti imputatis) in agro prædicto Germanorū quingenti viri, Italorū vero millia multa. Nolo redargui mendacii, & numerū designare certū. Tu Iacobe responde, cur nō stetisti cum mille & dncētis equis, cum milite aurato tuo, quo manēre impar tibi Germanus cū suo exercitu, partim etiā saucio, & labore confecto, extitisset? Sed quid? Et mors fugacē sequitur virū. Te morti dedirū cū vulgo innumerabili in Calia no, terra firma, aquisq; Athesis profundis certū est, incertus vero numerus, ꝙ missum facio. Veronensib. qui Athesim castro prætendūt, & ad quos corpora prouoluta sunt, dinumerare poterunt, facile cōmittendū ducimus. Tridēti canitur, *te homines & equos perdidisse, & turpiter fugisse.* O crudele bellū, o res inter Christianos principes miserandas, quib. interdū pro ouo certanrib. interim plectūtur Achiui seditione, dolis, scelere atq; libidine & ira. O mundi scelera, o homines, tantorū causa malorū. O inclyte Roberte, qui (vt aiunt) post multā militiā actā, ꝑ tēpora cupieras Germanā militiā in suo ordine etiā agnoscere. Agnouisti, & interiisti à tuo milite mercenario desertus, q̄ dexterā fefellerat tuā, quia mercenarii sunt. O nobilis, & superinclyta natio Germanica, quæ hodie sublimiū & potentū colla calcasti milite pauco. Fide tamē, nō metu seruili, sed beneficio iuncto, qui ꝑ te mori nō recusant, corpus suū motti obiectare, aduersus hostes, minime expauescenr. O felix nimiū dies ista, feliciores milites, qui sanguine suo nostrā patriā ab hoste saluā peperere. Quamobrē sit tibi illa dies triūphi, æuo perpetuo, vt fausta annotāda. Hunc Germane diē numera meliore lapillo, qui tibi lapsorūq; apponit cādidus annos. Quāq̄ Itale multa ambules pecunia, hoc tamē nō mutat gen⁹, penes q̄ alieno & peregrino milite certas. Nū *Vilius argentū est auro, virtutib. aurū?* Virtus tamē hoc æuo post nūmos. *Hæc Ianus summus ab imo perdocet, Hæc recinūt iuuenes dictata senesq̄.* Miles German⁹, fido milite beneficio iūcto, pauca gaza hostē adoritur, illū penes se locat, alit, vestit, virtute domat, nō metu percellit. Secur⁹ domin⁹ est, fugā ne adornet, trāsfugaq; fiat. Quod Satyricus laude effert imperiū, stabilius esse, ꝙ virtute, nō vi metuq; fit. Hoc satis, & tantū de secūdo bello, pone Calianum peracto, qua non maius existimandum est, comparatione facta cū Catilina, parauit arsuras in tecta Romanorū faces. Hora diei peracti belli tarda, noctē versus, triūphat belli dux suo cū milite, spolia legere iubet. Necessariora, planitiē Marci victi cāpi (vt assolet) tutari ab hoste mandat. Tridentū redit eruētus, fatiscēs artub. nocte ille dulci sopore quiescit. Otto lucis sidere, ex Tridēto excidit cū milite, victā Tellurē, & cāpū Martiū, alias Ceraminis circuit, exanimata corpora lustrat. Spolia & eximios ad currus 9200. equos sellatos in vrbē vectare iubet, campū sanguine profusū cadauere purgar. Quo facto, cū milite victorioso Tridentum, custode campi relicto redit, Pompeianis dignus, victo Oriente, triumphis, exultās tāta à Deo præstita victoria, quæ nō dū ope humana, sed diuina, nec arte magistra proueniebat. Crateres læti statnunt, & vina coronāt, sed Comicus in sir omnib. in reb. *Nequid nimis.* Enimuero *Nescia mēs hominū fati sortisq̄ futuræ, Et seruare modū, reb. sublata secūdis.* Si quē prima dies belli dedit hæc eadē versa fortuna & aufert. Deinde ad corpus Ducis Roberti, quē abstulit lethi atra dies, & funere mersit acerbo, inquirendū in gurgitē mittitur, ꝙ prope castrum Petræ in abysso reperitur, extractū in vrbē Tridentinā honorifice sepulturę rraditur, cuius anima in Christo requiescat. Hūc tu Iacobe fingis, *cælesti nube obumbratū* more Græcorū, qui asserūt ex cerebro Iouis Mineruā prægnatā fuisse. Illū boni ducis officiū gessisse nō ambigitur: miles suus si stetisset, nec mors sua ignominiosa dicēda esset. Magnificus Senatus Venetorū, de tā insperata clade in suos facta, statuit circa alia loca Germanū persequi, & primū apud Scalas militē locat, Græculos, Arafios, Strariotas, armigeros milites emittit ad prædandū. Itē ad Primerii districtū, ad Cauarillas, Brixinensis dioecesis fines, postremo ad Cadobriū villā, Ambetum (vulgariter *Haidē*) in valle Ansugii Yuā castrū, pupillorū quondā Iacobi Trap. oppugnatur obsidione forti. Venit falsus nuncius, hospes Hospitalioli d. vallis, & pupillorū subditus, asserēs falso castrū Petræ expugnatū, Bisenū non posse subsistere. Castellanus credul⁹ se dedit, absq; vi expulsiua sic, nō bellica, sed proditione, in Venetorū ditionē peruenit: id tamē cui iure debeatur, sub Papa iudice Mars est. Venet⁹ fimbrias suas dilatare, & serpere pedetētim (vti solit⁹) molitur pro domino Delphāi districtus. Burgū vno mane, Theodorico Capitaneo de Blumegga tūc ap. Tridentū agente, adoritur, tota cū cohorte Burgū cingens, aggerē demoliri ac valla nixus valida manu. Incolæ insōnes duxerāt per omnia noctes, scrutinio didicere horā, qua Venet⁹ Burgū obruere statuit. Se patrios lares ab hoste defendere cōinrant, auxilio pedirū paucorum freti, excipiūt militē irruentē, & aggerē disiicere conantē necāt. Profligunt ad internecionē vsq; Græculū & Italū passim ab agro, & Burgo nullo muro circūdato pro-

Bellum tertium.

pellūt,cæde facta in Capitaneū & militē euocatū,ac quosdā notabiles equites,quos morti deditos pro viuis cōmutari Græculi & Latini desiderabāt. Abnuit Germanus,memorabile hoc retinēdo se penes.Hoc est bellū tertiū, ꝙ per viā aggressionis Venetus inchoauit,profugus factus,amplius haud rediturus. *Bellum 4.* Deinde in vallē primerii districtus argēti plenā,q̄ Venetus ardebat,gentes mittit German⁹.In valle Cānalis, rupes penes fluuiū eminētes,ne Italus prior occupet,intercipit,bastigiā struit,munit,gētes locat.Italus circūuallat, oppugnat,euincit.Quatuor istuc interimit Germanus,collectis virib.ex Primerio,adunata potētla inter se,& accōmodato milite per principē,paucorū num.adoritur Italū,coin loco.Qui relicta bastia,terga vertit,quos in terga persequltur,occidit,trucidat C.minus 8. bellicos viros percuriendo ad mortē vsq;.Profectus inde in vallē Egerden,fugato ex hinc omni populo,spoliat,incēdit villas numero octo,nemine defendente. Id est bellū quartum,in quo Germanus præualuit contra & aduersus Italū,trophæo & triumpho potitus. Non post multo tēpore Venetus ad Cauarillas Brixinensis diœcesis,contra d strictū An- *Bellum 5.* dracū comitatus Ecclesiæ Brixinēsis,Allodiū gētes locat,locū firmat aggere & vallo,bōbardis sagittatiis,cuspigerulis duorū milliū in multitudine fidens,suā illā villā venustam, & pro tēpore Ecclesiæ hominib.infestā sperans,cōtra hostē Germanū obtinere. Hi dū ignē mitterēt in tecta Ecclesiæ Brixinensis,aggregato milite M.& CC.incolis terræ rusticis, pauco agēte in reb.militarib.experto adiuncto,adoriūtur.Et strage facta XL.virorū, viriliter se intra septa villæ defendentiū,reliquæ gentes terga vertūt,adeo fugientes,ꝙ oculū elapsum præ formidine hostis subleuasset nemo.Germanus spolia legit,partitur. Partitione facta,villā incendit,vltra progressus,in syluis & saltibus,scrobib.& antris terræ cōdita bona quærit.Inuenit,abducit,lachrymantia cōmouet corda.Hoc nō cōtentus,valles ingreditur,nō vnam,ad miliaria Itala tj.vltra cōcremat,exurit omnia,quæ reperit,nemini parcendo.Hoc potitus triūpho,ad propria regreditur loca grassans. Istud est bellū 5. quo Venetus cæsus,spoliatus,fugatusq; existit,Germano superante. Sextū & vltimū bellū,ꝙ *Bellum 6.* German⁹ libēs euitasset,ꝑpter vicinitatē, vtrinq; multo æuo obseruatā in pace bona. Supersederat bacchari aduersus villā Ambetet,q̄ in cōtinuo præfatione treugarū,calide labotabāt,& eo medio Græculos miserūt in vallē Emenberg,milite existente iuxta Andraciū,qui ignē fulmināt,quosdam capita trūcant,in delubriū & scandalū, testas occisorū in superis su s gestāt ampullātes.Mox designatur Hainric. Horber miliū Tribunus, & capitaneus generalis.Is collectis gentib.& incolis Ecclesiæ Brixinensis, & comitatus Tausers, equitesq; paulomin⁹ 70.qui hoste sciente & vidente, miliaria ad quinq; Italica, per alpē ligno præcisam, graminiserā,planā incedit, luce meridiana lta & tali ordine, ꝙ hostis 5. miliū equitū & peditū stipatus,Germanū facile dinumerare poterat,inquitq; Capitane⁹ Venetorū,visa tam parua multitudine Germanici hostis,*O viri bellatores, omniū aduenientiū ex hoc hostili & inermi corpora nostra sūt. Ecce 5.aduersus vnū. Cōfortāmi,sinite neminē viuere. Insistite armis,hūc pōtē trāsire bōbardis roboratū & munitū hostē necesse est.* Ibi profligabitur German.nō ignau⁹,loco appropriās bōbardis,raute euitat gurgitē vadabilē. Versus læuā vadit madescit,frigescit,ex aduerso hostis nō resistit,meatū præstat.Quo vadato,In vnū Germ, se stipat,glomerat vuid⁹ & gelid⁹,quē stratiotæ equites à tergo continuo infestāt, & persequūtur robore magno. Trāsita ripa,necesse habuit per man⁹ ascēdere collē arduū, versus hostē lapsilē & cōgelatū.Qua villa in alto posita est,dū ascēdere manib.& pedib.serpēdo, pedites molirētur,vallū & loci septa firma dissipare,ex aduerso emittūt tela ad instar grādinis.German.bellicus ante hac nō insuetus talia ferre,relupine se tenet, sic hostica casso vulnere tela volāt.Et priusq̄ arcus distēderēt Itali,balistarū Germani capitaneū ex Bliuio occidūt. Tremit exercit⁹, horripilās,tot⁹ nescius mouere præ timore arma.Germ.accessit locū impetu,& robore forti dissecat,vellit,lacerat,quos reperit,necat. Vulg⁹ fugat eqtes, pariter euacuat.Totā inhabitātiū villā deprędatur,spolia legit,incēdit,dolū dolo cōpēsat Ignē & tædas antea in tecta Ecclesiæ immissos, in miserā plebē pariter iactat. Armigeri & Græculi de ꝑpe tenētes lustrāt,vt viderēt finē.O Venetia,vbi tua opulēta gaza, male merita milite tuo lasso & ꝑfugo atq; trāsfuga.Germ.tota nocte,p itinera aspera,altasq; alpes exercitū trahēs,fame & labore deficiēs,sudās & algēs,extra villā,ad pontē vltra se recepit, cōtempante rogi immissi pyramide. Victu reuocat vires,quib.exēpta fame,in bona quiete,bene refectis,cum spoliis,sine cæde à tot millibus concessit.Hoc est sextū & vltimū bellum cū Veneto initiū,& per Germanū nusq̄ recusatū,semper exceptum;in quo Venetus fugatus,enectus est,& exarsus à milite,& trecētis viris,paulo minus Dc quib. singulis quatuor bellis nullā tu Iacobe mentionem facis, in quib. corpore & rebus, miserabili strage interiisti,nullo vnq̄ triūpho trophæoq; potitus,fugam crebrius adornando. Nō igitur Senatus pertæsum se faciat, atq; succenseat,sæpius in dictis locis bello succubuisse, & lethi

pœnas soluisse. Sustulit & Germanus, sed triumphi potitor, discrimina mortis: sed hæc sine cæde fieri vix prælia possunt. Quotiens respub. Rom. profligata, & fere extincta in mari terraque extitit? Cuius nominis fama vsque ad Euphratem flumen, & Caucasi montis iugum porrecta. Apud Cannas Apuliæ regnum, Treiaque in Tuscia vicus, & ad Caudinas furcas loca testantur, & reliqua. *Omnia fert ætas animum quoque.*

Ad extrema bellorũ omnium præscriptorum tempora, ad execrandas huiusmodi lites, Rom. Episcopus, beatissimus dominus noster, Papa Innocentius, post multam instantiam, vt à bellis desisteret, principi factam, tandem comminatus est, breuia aduersus eum emittere. Sic Princeps consentaneus factus, sua sanctitas Episcopum Teruisinum Legatum designat. Imperialis maiestas, quæ post Archiducem Austriæ proximus hæres extat, videns in rem suam non agi, Legatum Venetias mittit pariter suum, quibus coram electi viri, conterranei Athesinæ prouinciæ comparent. Germani nec pacem precantur, vt tu Canicee in tua inuectiua depromis. Sed longa concertatione à partib. coram Legatis habita, causam belli vter vtri dedisset, alterque in alterum plus æquo sæuisset, discussa, & mature hinc inde propensa, tandem arbitrati auersa corda per decentia permollire, auisata fuit, & est ad infra scripta deuentum media, per legatos ipsos. Qui scilicet super actionibus & partium querelis, capitulis factis, & à partibus acceptis, inflammata hinc inde pectora, ardoremq; litis extinguunt, ira & odio corda venenata defecant, in pacis & tranquillitatis vincula, amicitiamq; veterem reducunt. Compẽsatione hinc inde stragis, cædis, spolii, ignis & tædæ facta, saluis mercatorum bonis, per militem in tumultu ablatis, captiuis emissis, castris duobus, ad iudicium Marcæ suo dirimendis, ad manus beatissimi domini nostri Papæ sepositis, partes pace fruũtur, & potiuntur fœcunda, ꝙ Deus æuo perpetuo conseruare dignetur. Quæ facile non dissoluetur, si Lege agraria non neglecta, de terminis non mouendis, regundorumq; finium rectum iudicium obseruetur inter confinantes. Quo omisso, tantus est hodie hominum ardor & libido habendi, terræq; habitabilis auida occupandi concertatio, vix pax huiusmodi est tempore duratura. Sæpenumero in culpa subditi sunt, qui corda dominorum inflammant, falsas causas suggerẽtes, & eos prouocantes. Sunt deniq; ipsi Domini terrarum pari in causa, qui dum delirãt, interim plectuntur Achiui seditione & scelere. Proinde precatur Vates Comicus, *Magne Pater diuũ sæuos punire præsides. Aut alia ratione velis. Cum dira libido Mouerit ingenium, feruẽti tincta veneno, Virtute inuideant, intabescantque relicta.* Serenissime Princeps, aurum & gemmæ non sunt mihi, quod habeo à Deo, tibi do. Accipe à me obsequutore tuo, hanc aduersus Italum calumniantem statum tuum, quem hactenus illæsum conseruasti, Apologiam, meque amore & gratia prosequi non desinas. Dixi. Anno Salutis millesimo, quadringentesimo, octuagesimo octauo, vltima Septembris.

ORATIO EXTEMPORALIS HABITA AD MAXIMILIANVM ROMAnorum Regem inuictiss. à Pallante Spangel, Theologo Heidelbergensi, nomine eiusdem vniuersitatis. Anno M.CCCC.LXXXIX.

MAXIMIS hodie, Rex inuictissime, gaudiis tua Maiestas Heidelbergense studium affecit, dum dignatus es nos inuisere, & nostri defensoris illustris Philippi Ducis lares ingredi, qui te colit, te veneratur, admiratur, ac sincero prosequitur affectu. Gratulamur protectori nostro Principi Palatino, quem tuus aduentus (vtinam faustus ac pacifer) maximopere lætificauit, cui fortuna nunquam parem hospitem dignitate, genere, virtute, opibus ac ingenuis moribus in has ædes induxerit. Iuuat intueri Regiam tuam serenitatem, quam fama præclara admirandis præconiis effert ad astra, diceris enim magnanimus, laborum patiens, contemptor tempestatum, sub dio & papilionibus; prædicaris intrepidus ad ardua, terribilia, immo lethifera, vbi tenui filo vix mors à vita distinguitur. Te autem bellicosum, victoriosum, quem non terreant malorum factiones, nec deiecit perfidia. Quas ob res dulce nobis visum est in te lumina conuertere, de te, maxime rex, spes est, si quando fatis præstantibus Monarchiam Romanam dirigere concessum tibi fuerit, tua potentia Christianos ad pacis vinculum cogere, rebelles & inquietos domare, frangere, contundere, exterminare bella ciuilia, intestina, domestica, vt fideles conciliatos exerceas,

 hostes,

hostes Christi elidas, Turcorũ immanitatem cõpescas, Mahometistas voluptati deditos conteras, Tartarorum, ac Barbaricarum nationum crudelitatem frangas, ac tandem in Ouile Christi ouiculas errantes perducas. Has ad res, potentissime Rex (cum tuæ Maiestatis venia loquar) vna sola via & breui gradiens, secundante fortuna peruenies, quæ est mandatorum diuinorum obseruantia. Siquidem præcepta Dei seruaueris, pollicetur tibi Moyses Prophetarum facile primus, quod te faciet Dominus DEVS tuus excelsiorem cunctis gentibus, venientque super te vniuersæ benedictiones istæ & apprehendent te. Benedictus tu in ciuitate, benedictus tu in agro, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, benedicta horrea tua, benedictæ reliquiæ tuæ, benedictus eris ingrediens, & egrediens, Dabit Dominus inimicos tuos qui consurgent aduersum te, corruentes in conspectu tuo, per vnam viam venient contra te, & per septem fugient à facie tua, constituet te dominus Deus tuus in caput, & non in caudam, & eris semper supra & non subter, si tamen audieris vocem Domini Dei tui. Breuis est ista Moysis conclusio; quam si seruaueris, seruabit te. Hæc missa facio. Munera pauca Maiestati tuæ (Rex inuictissime) rector & Vniuersitas Heydelbergẽsis offert, quæ cũ ex affectione dulcissima prodeant, pro tua benignitate (quæ summa est) non ingrate suscipito. Et per immortalem Deum tuam Serenitatem obtestor, vt ducem nostrum ac ipsius soboles, quæ olim tuæ curiæ præstabunt ornamentum, ac vniuersitatem ipsam fauoribus ac regali gratia prosequaris. Dixi.

IASONIS MAYNI IVRECONSVLTI, EQVITIS ROMANI, CÆSAREI ET DVCALIS SENATORIS, AC DVCALEM LEGATVM IN GERMANIA GERENTIS, AD SERENISSIMVM Maximilianum inuictissimum Romanorum Regem, in auspicatissimis eius & Augustæ Blanchæ Mariæ nuptiis, Epithalamion.

CREDIMVS, serenissime Rex, & inuictissime Cæsar, felici aliquo sydere processisse, vt nos qui anno superiore pro inclytissimis Mediolanensium principibus gratulatoriam Romæ orationem habuimus ad Alexandrum sextum Romanum pontificem: nunc etiam eorundem legati ad te Romanorum regem maximum haud imparem simus orationem habituri. Vos estis duo mundi luminaria magna: Pastoralis auctoritas, & Cæsarea potestas, prima & summa Christiani orbis capita, & præcipua vniuersæ terræ fundamenta. Æquum fuit & consentaneum nos qui duorũ Principum nostrorum iussu eũ qui spiritalibus præest, salutauimus, anno nunc reuoluto te qui temporibus præes, salutare. Detulimus principum nostrorum mandato (sicuti catholicos decebat) Pontificiæ beatitudini & Apostolico throno perpetuæ obedientiæ & sinceræ deuotionis cultum. Eorum nomine Cæsareæ nunc Maiestati inuiolabilis fidei & immortalis obseruantiæ pignus deferimus. Nos etiam (sicuti par est) speramus, vt quemadmodum à beatissimo sacrorum omnium antistite, & reuerendissimis Ecclesiæ militantis Cardinalibus, voces nostræ clementer admissæ fuerunt: ita nunc à serenissimo Romanorum Cæsare, & illustrissimis Germaniæ principibus verba nostra benignis auribus excipiantur. Nec tam inculti sermonis nostri exiguitas est attendenda, quam mittentium pronus ad omnia animus, præcipua fides, & singularis obseruantia consideranda. Gratiora quoque quæcunque à nobis in præsens proferentur, fore confidimus, quod inter Cæsareum culmen & excelsos Mediolanensium principes necessitudinis & affinitatis vincula sunt contracta. Per has sanctas maritales tædas, & hunc felicem hymenæum, vt cuilibet vel tenui eorum nuncio non paruæ gratiæ locum sperare liceat.

Quicun-

QVICVNQVE Rex eminentissime, egregia & summa augustissimarum laudum tuarum præconia, vel orando vel scribendo celebrare voluerint, vel potius celebrata & toties decantata contemplari, aut rectius contemplando admirari, & secum obstupescere, facile intelligent, nihil tibi vlla ex parte deesse, quod vel à natura, vel virtute, vel à fortuna sit expetendum: quin ea omnia sis cumulatissime consecutus, quæ ad assequendam omnem præsentis seculi fœlicitatem spectant. Nec tuas maximas & immortales laudes ab vno aliquo riuulo scaturire inuenient, sed ex varijs & vberrimis fontibus abunde manare.

Natus es gente Austria: domo inclyta & celebratissima: quæ tot Regum & Imperatorum mater, sæpe etiam Pannoniæ, sæpe Boemiæ, quandoque Poloniæ reges dedit. Ex gente Austria vndequaque occurrunt Rodulfi, Hernesti, Leopoldi, Henrici, Othones, Alberti, Sigismundi, Federici, fœlices & candidissimæ animæ huius excelsæ familiæ: quarum virtutem, illustria gesta, celebresque victorias admirari magis quã recensere æquum est, & veneratione potius quã commendatione complecti. Rodulfus Austrius Romanorum imperator Bononiam amplissimam Italiæ ciuitatem & totam Flaminiam Ecclesiæ Romanæ donodedit: & Ottocharũ robustissimum Boemiæ regẽ, qui Austriã & Stiriam Romano imperio ademerat, tandẽ vario & ancipiti bello victum interemit. Albertus Austrius tertius Pannoniæ, & sextus Romanorum rex, tibi patruus magnus: quum in humanis ageret, Martis filius & belli fulmen ferebatur. Præter cætera præclara facinora Hussitas ferocissimos Boemiæ populos Ecclesiæ Catholicæ non minus impias & hæreticas sectas, quam sæua & horrenda bella mouentes, non modo superauit, sed quasi malleus quidam omnino contriuit. Federicus Austrius tertius huius nominis Imperator, genitor tuus pientissimus, in omni probitatis & gloriæ genere etiam priscis quibuscunq; cõferendus, Heleonoram Hcduardi Lusitaniæ regis filiam & Alphonsi Hispaniarũ præclarissimi regis neptẽ, coniugem duxit nobilissimam, Augustamq; serenissimam: vnde sibi omnes Lusitaniæ & Hispaniç potentissimos reges affinitate deuinxit. Ex ea te Maximilianum filium suscepit: quem semper (vt par est) charissimum habuit: nõ tam ex eo quod vnicum haberet, quam quod vnicæ spei, ac vnicæ & miræ fores expectationis: & vnicus vt paternarum laudum, ita paterni imperij futurus indubitatus successor.

Illud attestatur gloss. in tit. de rescriptis praesentia. §. fi. ver. Et sunt haec in argu men. lo. de Imol. in rubrica. ff. de ver. ob. in 7. col.

Tibi nomen Maximiliano parens indidit, non sine quodam diuino instinctu, vt Plato attestatur: quod duo significat Maximum & Æmilianum. Ambo Romani militarium copiarum præstantissimi duces ac triumphales viri. Maximus enim Fabius Romanum imperium pene desolatũ aduersus Hannibalẽ Pœnum cunctando restituit: Æmilianus vero Scipio Hannibale tandem deuicto Carthaginensem triumphũ egit. Vtriusq; tibi nomen copulatũ est: vt quamuis alterum æquasse fuisset gloriosum, tamen vtrumq; nomine referre, & vtriusq; præstantiã superare esset tibi multo gloriosius. Illi Romanum imperium aduersus gentes barbaras defenderunt, & de hostibus profligatis celebrem triumphum egerunt. Tu quoq; Romanorum rex supremus, non solum Romanum imperium cui merito præes, sed & vniuersum populum Christianum aduersus Turchanicam barbariem, quę diutius grassata est, proteges: & prostratis deletisque funditus nequissimis orthodoxæ fidei hostibus, & Christiana dignitate ac fide catholica in pristinum decus restituta, non solum terrestre tropheum reportabis, sed etiam cœlestem triumphum cum immortali gloria & sempiterna salute consequeris. Hæc sunt generosa semina & illustres radices, quibus tam fœliciter in lucem editus es, natione Germanica omnium vt amplissima, sic & nobilissima: quæ non immerito Alamannia quasi ala magna nuncupatur: gente Austria non modo vetere & heroica, verumetiam regia & imperiali: patre imperatore gloriosissimo: matre ex regia prole & augustissima.

Maximus Æmilianus.

Tanta est tuæ sublimissimæ originis amplitudo, vt iam nihil tibi amplius posse honoris addere imperium videatur: quod etiã nascendo meruisti, quum ex imperio ita prodieris, vt ad illud assumptus, non tam institui q̃ in eo persistere credaris. Quos de te successus tam fortunatissimi partus, stirpis adeo egregię præstolari iure optimo mortales poterant, longe semper excellentiores præstitisti. Parum enim fuisset præclaris nasci parentibus, nisi illorum splendor augeretur. Et quanto est maiorum vita pręclarior, tanto posteriorum secordia flagitiosior. Quum Alexandro Macedoni sodales sæpius dicerent, tot & tanta tibi relinquet pater. *Quid prodest* (inquit) *si multa relinquantur nobis, quum ipsi agamus nihil?* Philippum Macedonum regem Alexãdri patrem Theophrastus & Plutarchus tradunt non solum genere & dignitate regia, sed etiam virtute & moribus maiorẽ cæteris regibus moderatioremq; extitisse. Fuit tibi semper præcipuæ curæ: vt nõ minus imperio,

quam patre Imperatore dignus redderéris. Vera ista, sed rara fœlicitas est, fœlicitate ad quam quis genitus sit, se quoque meritis & propriis virtutibus dignum efficere. Tecum sedulo cogitabas qualem te euadere oporteret, vt maximæ parentum gloriæ responderes: & semper clarior euasisti quam opinione conciperes. Cœperunt prælucere in te adhuc iuuene virtutes singulæ imperatoriæ, clementia, liberalitas, continentia, modestia, iustitia, prudentia, fortitudo, magnanimitas: & tales quidem quales vix vnquam etiam longo senio confecti nanciscuntur. Visus es honorem regium virtute prius quam ætate præuenisse. Visus es æuo immaturus, prius meritis ad imperium, quam annis maturuisse. Vix dum puer fœlicia omnia quæ tibi obueniebant, ad Dei benignitatem referens: cœpisti pro Christiana republica esse sollicitus. Concepisti tacitus animo à teneris vsque vnguiculis futuram expeditionem aduersus sæuissimam & truculentissimam Turcarum insolentiam: non minus teipso quam Christiano principe dignam: & eo quidem principe, qui cæteris Christianis principibus præesse proculdubio speraretur. Inter crescentem ætatis tuæ adolescentiam, quasi inter virtutis & fortitudinis tuæ rudimenta Francos, Eburones, Sicambros, Batauos, Morinos, non minus sapienter, quam fortiter profligasti. Reportasti sub viridi iuuenta varias celebresque victorias: quas longo etiã æuo obtinuisse fuisset gloriosum. Taceo quæ nimium omnibus nota ac trita sunt: quanta sit tibi rei militaris disciplina, quanta disponendis militum copiis ratio, quanta castrensium laborum patientia, quanta vigilantia, quanta solertia, quanta ductandi exercitus peritia, quãto animi ardore, quanto corporis robore res bellicas tractes. Præterea actas sub pellibus hyemes, æstates inter bella sudatas: quotiens excubias egeris, speculatum sis egressus, castrametatus: & omnium castrensium munerum numeros obieris: ac vniuersa optimi militarium ordinum imperatoris officia compleueris. Neque vero te castrensia negocia aut bellicæ artes à literarum commercijs abduxerunt: quibus impense incubuisti, quum intelligeres literas esse virtutum omnium magistras, & compertum haberes Cæsaream maiestatem non minus literis quam armis præstare oportere. Neminem decet plura scire quam principem: qui sicuti plurimis præest, ita plurimos debet prudentia antecellere. Demetrius Phalereus Ptolemeum regem monebat, vt legẽdis libris sedulo vacaret. Quæ enim amici non audent reges non monere, librorum lectione erudiuntur. Fortunatas esse respublicas Socrates & Plato attestantur, quarum principes sapientiæ studiis vacant. Prudentia cæterarum virtutum dux est: qua aurigante imperij habenæ cõsultissime moderantur. Hac duce nihil temere, nihil insipienter agitur. Carolus quartus eius nominis Romanorum Imperator, dum constitutiones de regum & imperatorum creatione ederet, illud præcipuum statuit: *vt qui ad Cæsaream dignitatem aspirat, etiam variarum linguarum peritiam teneat, præsertim Latinæ, Italicæ, Gallicæ, Liburnicæ, & Germanicæ.* Tu has omnes adeo calles, vt quæcunque loquaris tibi sic domestica reddatur, quam si eam inter teneros nutricum amplexus imbiberis. Mitridates rex Ponti vel ex eo apud veteres nõ parum commendatur, quod variarum linguarum quibus præerat, meminisset: & singulis sine interprete responderet. Accedit totius corporis dignitas & elegantia, quæ plurimum de cœlo traxisse creditur: & virtutibus gratiam vel (vt Pacatus inquit) suffragium addit. Valida membrorum internodia, lacertorum robur, lati pectoris firmitas, maiestas vultus, regium supercilium, quidam imperatorius oculorum vigor: vt appareat naturam heroicum totius corporis decorem indulsisse, qui te Imperio dignum ostentaret. Hic generis tui imperatorius splendor, hæc tam præclara adolescentiæ tuę facinora, peculiares animi & corporis dotes, raræ admodum ac propterea admirabiles, Carolum Burgundiorum ducem ac Belgarum regem fortissimum facile adduxerunt, vt ei assentiretur quod post obitum per diuam eius consortem & primates effectui est demandatum, vt Mariam filiã vnicam multarum gentium & nationum futuram hæredem tibi vix pubescenti matrimonio copularet: ex qua priusquam immaturo letho occumberet, Philippum & Margaritam cœlestes liberos suscepisti. Hæc ingentia merita mouerunt Germanos principes sacri Imperii electores, vt vnanimi consensu omniumque suffragiis te in Romanorum regem mox futurum Imperatorem legerent & salutarent, inter admirabiles populorum acclamationes, congratulationesque publicas. Magna tua laus est, sed maius meritum tã sincerum & integrum tot præstantissimorum electorum iudicium reportasse. Nec multo inferior eorum laus est, quin optimi censeri debeant, quum de optimo principe prospexerint: sed præstat bene mereri quam in benemeritum conferre dignitatem. Alterum enim solidæ virtutis est: alterum iudicij quamuis cum prudentia coniuncti. Interea cœpisti animum denuo ad rem Martialem flectere, quum meminisses quod matrimonium

est ve-

est venerabile fidei & honestatis templum, suauissimum vitæ condimentum, consensio quædam cœlestis, consortiumque diuinum: humanos affectus & sensuales appetitus intra legitimã connubij copulam maritali lege cohercens: & intra diuinos sanctissimi coniugij limites cohibens: ne soluti & infrenes ferarum ritu in varias cupiditatum illecebras euagentur, & in quæcunque voluptatum præcipitia debacchẽtur. Deus rerum omnium conditor & fabricator hominẽ veluti simulacrum suum formauit: & (quod erat maximũ diuini opificij) ei soli sapientiæ gratiam inspirauit. Solus homo rationis capax, mente & prudentia præditus, linguæ & sermonis copia dotatus: solus etiam non vt cætera animãtia in humum prostratus, sed erecto corpore & sublimi facie formatus est: & quasi terrenis neglectis ad supernarum rerum speculationem est effictus. Quum autem homini Deus rationis & intellectus lumen infudisset, quo longe cæteris animantibus præstat: & sentiendi atque eloquendi virtutem concessisset, qua carent cætera animantia quæ muta sunt & ratione carentia: statuens humani generis conseruationi & propagationi consulere, etiam salutarem modum adinuenit, quo à feris distaret. Non enim per promiscuos & indiscretos concubitus ferino ritu humanæ generationi studendum esse voluit: sed per sanctum genialis thori matrimonium. Deus ergo marem & fœminam in matrimonium, hoc est, in corpus vnum indissolubili vinculo coniunxit: vt essent humanæ diuinæque vitæ perpetuo socii. Diuina prouidentia per hoc sacrum legitimi coniugij fœdus & cœleste matrimonij Sacramentum vniuerso humano generi prospexit, ne eius dignitatem ineuitabilis conditio instantis mortalitatis extingueret. Qui igitur extra religionum claustra & extra cœlibatum in sæculo viuere proponunt, superna lege, duce ratione, & sicuti hominem decet, castissimum sanctissimi coniugij Sacramentum obseruent. Qui secus faciunt, à recto rationis calle, & bono hominis sensu alieni, vitam pecudum sub humana specie viuere creduntur. Non abre Dido virgiliana Troiano Æneæ exprobrabat: *Non licuit thalami expertem sine crimine vitam Degere more feræ.* Cœpisti ergo, sacer Rex, vt reliqua omnia consultissime de matrimonio cogitare: sicuti Christianum regem diuinæ legis memorem decebat. Sic enim tuo generi, tuæ familiæ ac posteritati, regno & imperio consultum esse voluisti: & per dulcissima pignora tam generis claritatem, quã nominis memoriam in posteros longius propagare. Offerebantur tibi non solum à Germanis principibus, sed ex vniuerso pene terrarum orbe à Regibus quibuscunque maritales tædæ. Nemo enim est tam alto solio cõstitutus, qui non existimet se ex tua affinitate altius multo subleuari. Sed tu animum adiecisti ad Blãcam Mariam Vicecomitem Augustam: in qua virginalis pudor cum matronali grauitate coninnctus, omnium voluntatesq́ facillime promeretur. Incertum tamẽ videri posset, an diuino consilio, an tua prudẽtia processerit: nisi ꝙ ad Deum optimũ maximũ bona omnia sunt referenda. Agitur nunc annus octauus & vigesimus supra centesimum, quo Leopoldus dux septim⁹ Austriæ, proau⁹ tuus illustrem dominam Viridem primogenitam incly̆ti Bernabouis Vicecomitis Mediolani domini vxorem duxit, ex qua quinq; liberos superstites reliquit. Inter reliquos suscepit Diuum Hernestum ducem Austrium patrẽ serenissimi imperatoris Federici genitoris tui. Hinc liquet inter Austrios & vicecomites renouatam nunc esse & non institutam affinitatem: & necessitudinis vincula instaurata potius quam contracta. Quum de hoc fausto fœlicique matrimonio verba ad te Maximiliane referenda sunt, oportet tuam admirari prudentiam: quum vero ad Blancham Augustam, fœlicitatem. Neque enim illa excelsiorem virum in toto orbe aut præstantiorem nedum sperare, sed nec desiderare poterat: neq; tu meliorem aut moratiorem virginem reperire. Blanca re & nomine non solum mẽbris, sed & moribus & vita, naturæ & corporis muneribus, fortunæ & animi bonis prædita est: his præsertim quæ in virgine præcipua habenda sunt: pudicitia, probitate, venustate, & ingenij acumine: Quamuis illustri sanguine paterno & materno genita, & Christianissimi Francorum regis consobrina, tamen in tela, in acu, in phrygijs operibus, & in omni mundo muliebri instructa: & tanquam à Pallade edocta, priscam Lydarum & Cariarum mulierum gloriam excellit. Gratia oris eximia: forma totius corporis procera & eleganti: & his lineamentis à quibus Zeusis pictor cantatissimus facile omnem pingendi venustatem, vt à virginibus Crotoniatibus, posset excerpere. Propter has eximias dotes à varijs principibus & regibus in matrimonium vndequaque deposcebatur. Maximam enim in eo fœlicitatem nobilissimus quisque reponebat, si hanc in coniugem assequeretur. Primum Philiberto Sabaudiensium ducis filio desponsata est: sed ille æuo immaturus in rapida fata concessit. Tres subinde regum nuptiales tædæ oblatæ sunt:

Matthias

Matthias Pannoniarum rex glorioſiſſimus eam Ioanni Coruino vnico filio deſpondere curauit: ſed Matthia vita functo, multa quæ animo conceperat de futura filii in regnum ſucceſſione, in irritum ceſſere, quæ faces himeneas prohibuerunt. Iacobus Stuert Scotienſis primæ iuuentæ adoleſcens, qui inſulæ Britanniæ imperat: quà parte in ſeptentrionem vergit, hanc in conſortem & thori ſociam expetiuit. Vladiſlaus Boemiæ imperitans, qui pannonico regno ſucceſſit, haud impar Mathiæ gloria futurus, per crebros internuncios in vxorem diutius ſollicitauit. Sed etas his omnibus longe ſuperior Maximiliane, inter Chriſtianos reges Cæſaream maieſtatem obtinens: cui vt genere & poteſtate, ita virtute & probitate par in toto terrarum orbe reperiri non poſſet. Tibi ab æterno deſtinata eſt non ſolum vna in carne pro diuino præcepto, ſed etiam vna mente futura. Tibi eſt indiſſolubili ſacri coniugij vinculo copulata: quod vt fœlix & ſanctum eſt, ita in annos Neſtoreos & vltra Pyliam ſenectutem vtrinque producatur. Tecum fœliciter omnem vitæ ſuæ curſum trauſiget, æque laborum & curarum atque honorum futura ſocia: nec tam potentiam tuam quam ipſum te perpetuo reuerebitur. In dotem conſtituta ſunt ad quater centena millia aurei numi. Inſuper in paraferna aduecta eſt ſumma aureorum ſexaginta millium, pro iocalibus, veſtimentis, precioſa ſupellectili, & reliquo mundo muliebri. Viſa eſt tamen natura rerum omnium parens ex induſtria illam Principum & regum contentionem in Auguſta virgine ambienda, ac certatim depoſcenda inſtituiſſe: ne confeſtim tui thalami ſocia conſtitueretur, ſed quaſi per aureos Principum & regum gradus altius aſcendens, tandem ad ſuprema tuæ Cæſareæ aulæ faſtigia duceretur, qua nihil in humanis excelſius reperitur. Huic tanto matrimonio etiam numina & ſydera applauſiſſe liquet. Nam (quod vix alias niſi diuinitus factum credi poſſet) sereniſſima regina & comitibus media hyeme longum iter ad Maieſtatem tuam facientibus, nullæ vnquam pluuiæ, nullæ è cœlo niues deciderunt: non frigora, non obduratę glacies quaſi rigoribus contractis obſtiterunt. Quin etiam plæriſque itineribus pulueres quaſi æſtiui affuerunt: Solis radij diuina auguſtæ ſpecie delectati, & montanis & campeſtribus locis quotidie circumfulſerunt: & vltra rationem hybernι temporis incaluerunt. Rheticæ alpes cœlo vicinæ, quæ Germaniam ab Italia diſterminant, aſperrimæ & quaſi inuiæ in Auguſtæ tranſitu ſubſediſſe, & quaſi ſe inclinaſſe viſæ ſunt. Poſteris hæc fortaſſe mira & incredibilia videbuntur: & tamen ſunt re ipſa veriſſima. Nam terrarum dominæ terras quaſcunque obſequi congruum fuit: & æquum cœleſti formæ cœlitus iſta indulgeri. Excitauit te non parum, Rex ſacratiſſime, ad has ſanctiſſimas nuptiales tædas faceſque diuinas ſapientiſſimi Principis Ludouici Mariæ Sphortiæ Vicecomitis Reginæ patrui ratio: quem magnis ex cauſis tibi maiori beneuolentia & arctiori affinitate iungere deſiderabas. Lucius Sylla cognomento Felix inter maximas ſuas fœlicitates Pii Metelli amicitiam deducebat. Repetis memoria ciuitates, populos ac nationes quæ ab imperio præſertim per Italiam defecerunt. Non ignoras quam altiſſima ſit Diuus Ludouicus prudentia, quam immenſa ſapientia, quo diuino ingenij acumine excellat, quanta animi magnitudine præſtet, quantam rei militaris ſcientiam teneat, quanta auctoritate polleat, quantum gratia. Non ignoras quod non ſolum Mediolanenſe imperium moderatur, verumetiam cęterorum Italiæ principum & regum vota pro arbitrio diſponit. Non ignoras Diuum Ludouicum eſſe rerum Italicarum arbitrum. Quod in eius manu ſit pacis aut belli, Iani aut Martis poſtes reſerare. Non eſt tibi obſcurum, quanto vſui & emolumento Diuus Ludouicus eſſe poſſit Cæſareæ Maieſtati pro imperio reintegrando & amplificando. Stimulat te non parum deſiderata diutius in Turchas expeditio. Sed recolis retroactis ſæpe temporibus tam piam expeditionem propter Italicas ſeditiones varioſque tumultus fuiſſe impeditam: qui etiam Romanos Pontifices & ſacros Cardinales retardarunt. Diuus Ludouicus Italicæ pacis non ſolum auctor, verumetiam conſeruator quaſcunque huius ſanctiſſimi voti tui occupationes ex Italia facile diſſoluet: & quæcunque obſtantia amouebit. Non ſolent Planetæ (niſi geminentur) magnum aliquid moliri: ſed vbi coniunguntur, vt Saturno Iupiter, aut Sol Mercurio, magnos in terris effectus portendunt. Per Blancam auguſtam Vipera æquilæ tonantis aliti colligatur: & Ludouicus tanquam Mercurius Ioui, hoc eſt, Maximiliano terrarum domino coniunctus eſt. Sicque ſapientiæ & potentiæ influxus ſunt conglutinati, vt mirabiles & fortunatiſſimos maximarum rerum euentus non incerta ſpei ratione liceat expectare. Occurrebat & aliud animo tuo, velut ex alta ſpecula longius proſpicienti: quod quamuis Cæſarea poteſtas ſit in orbe luminare magnum, eget tamen ſæpenumero altero magno luminari, ſcilicet pontificia poteſtate. Huic indigentiæ ſuccurret Reuerendiſſimus ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardi-

Cardinalis Aſcanius Maria Sphortia Vicecomes, alius reginæ noſtræ patruus. Qui quantum apud Apoſtolicam ſedem, & ſacrum Cardineum ſenatum prudentia, auctoritate & gratia valeat ac excellat: vt ipſe taceam, omnibus etiam extra Romanam curiam exploratiſſimum eſt. Vt primum Diuus Ludouicus de hoc tanto connubio regium nuncium accepit, tanquam graui ſomno excitus, cœpit magis ſtupidus quam lætus eſſe. Multum ac diu ſecum cogitans & animo tacitus volutans: tandem non aliunde quam à Deo maximo bonorum omnium largitore tantum munus acceptum habuit: & maximas omnipotenti Deo ſupplicationes & gratias egit. Dum hæc aguntur, & iam Federicus genitor tuus colendiſſimus longo ſenio confectus naturæ conceſſiſſet; Turcarum menſe proximo Octobris multa millia in Croaciam deſcenderunt: non paruam ſtragem ferro & igne cum ingenti præda Chriſtianis intulerunt: decem ferme millibus partim cæſis, partim pecorum ritu abactis: ſed Croacij propriæ culpæ pœnas luerunt: eo quod auxiliares Germanorum copias præſtolari neglexerunt: ea clade tu ſollicitatus, mira celeritate quindecim millium equitum ac peditum exercitum contraxiſti, propoſita omni alia cura quamuis admodum graui. Tanta trepidatione tuum celebratiſſimum nomen Turcas effecit, vt quamprimum eorum auribus etiam ex longinquo intonuit, turpem fugam arripuerint. Alij quicunque exercituum duces hoſtium fuga exultaſſent: ſed votis tuis fuit contraria & inimica. Nam quum manum cum perfidis hoſtibus aperto Marte conſerere quam maxime deſiderares: & nihil magis timeres quam ne nimium timereris: illis ante tuum acceleratum aduentum, in præcipitem fugam verſis, tibi celebrioris victoriæ materiam ereptam indoluiſti. Tecum tamen fœliciter Rex generoſiſſime actum eſt, quod eodem tempore & ad imperium vocatus & ad Turcarum arduam expeditionem es accitus. Quam ſpecioſum eſt & ad publicam diſciplinam accommodatum, per aduerſa & obſtantia ad res ſecundas euehi? In rebus aſperis virtus exagitata perficitur, & perfecta vndique cognoſcitur, & cognita ſplendorem & gloriam longe lateqne diffundit. In ipſo imperij tui limine nactus es pulcherrimam occaſionem oſtentandæ virtutis tuæ, vt per difficillima bella clarior indies & celebrior reddaris: & tuis generoſis operibus te tanto ſceptro digniſſimum oſtenderes. Quam illud tibi glorioſum eſt, quod eo tempore imperij poteſtas ad te peruenerit, quo præcipuum Imperatoris munus præſtare poſſis: & lautas opes ac magnitudinem imperij non ad priuata, ſed publica commoda, publicamque ſalutem conuertere. Alius fortaſſe calamitoſis temporibus ſe imperij faſces ſuſcepiſſe grauaretur. Tibi maximæ cedit voluptati, qnod in ipſis imperij primordijs ſimul incipias, & imperij habenas ſuſcipere, & in rerum diſcriminibus exerceri, Generoſi & ſtrenui animi eſt malle in caſtris & aſſiduis periculis eſſe, qnam in delitijs verſari. Quod ſi apud gentiles philoſophos, & apud Ciceronem eloquētiæ principem creditum eſt; *omnibus qui rempublicam auxerint, iuuerint, defenderint, certum eſſe in cœlo definitum locum, in quo beati ſempiterno æuo fruantur:* tibi quom vniuerſam rempublicam Chriſtianam iuueris, & è faucibus ſpurciſſimi & truculentiſſimi hoſtis eripueris, quas non Hyſias beatorum ſedes, quæ non cœleſtia loca parata credemus? Scio Rex inuictiſſime, multos tibi deberi titulos: ſed nullum illuſtriorem ac diuturniorem expectare potes, quam ſi fœdam & impiam Turcarum gentem barbaram & peſtiferam ex Chriſtianorum ceruicibus excuſſeris, eamque exterminaueris, funditusque deleueris. Quæ hactenus geſſiſti, etſi præclara ſint & illuſtria: talia tamen ſunt vt humana aliqua excelſa virtute confici potuiſſe credantur. Sed quod nunc infracto animo aduerſus barbaras nationes es adorſus, à nemine hactenus perfici potuit. Expectatur vt à te ſolo diuinis auſpicijs conficiatur. Aut tu illes es, aut præterea mortalium nemo, qno duce, quo Imperarore Chriſtiana plebs, ex diris & efferatis Turcarum faucibus eripietur. Animo tuo auguſtiſſimo ad recta tendenti; & grauiſſimum bellum in Turcas ſuſcipere inſtituenti, non quidem pro imperij amplitudine, ſed pro diuini & Chriſtiani cultus propagatione, omnia proſpere fœliciterque ſuccedent: & ſancta deſideria diuina pietas comitabitur ac proteget. Fauorabile & glorioſum & apud omnes, præſertim Germanos proceres Maximiliani nomen: eo quod maximas res pollicea tur. Tuum eſt eniti & ingenuam operam dare, vt hanc præcipuam inter mortales gloriam conſequaris, vt etiam quæ ſupra hominem ſunt, tibi ſoli non impoſſibilia credantur. Cæterum glorioſiſſime Rex ne longius q̄ phas eſt tua benigna àudiendi facilitate, & ſacri tui numinis reuerentia abuti videamur, vela contrahemus: & grandi negocio breuem finem imponemus. Illuſtriſſimus & ſapientiſſimus princeps Ludouicus, quum nos legatos ad Cæſaream Maieſtatis tuæ culmen mitteret, admodum ſollicitus fuit, ne

parum

parum tibi exprimere,gratum eius animum sciremus : neue incredibilem deuotionem erga te & Augustam maiestatem minus quam sit testatam redderemus: & læticiam inæstimabilem,ac gaudium incomparabile nostra oratione parum consequeremur. Sed tuę prudentiæ fuerit,ex paucis multa,& quasi infinita colligere:& potius varia assequi coniectura,quam ex verbis nostris percipere. Vtinam eius animum posses linceis oculis introspicere:profecto multo plura quam referantur,spectares. Agit imprimis Deo bonorum omnium largitori dehinc sublimitati tuæ gratias,quas maximas potest,quum diuina opera & tua benignitate tam desideratum coniugium sit subsecutum. Deinde quum ex tuis regiis legatis,& ipsis rerum successibus plane, dilucideque perspexerit summam beneuolentiam & dilectionem,qua erga eum tua sacra Maiestas afficitur; & quam de eo optimam opinionem conceperit,& quod eius præcipuo intuitu regia celsitudo ad hoc factum connubium condescenderit: sese omnibus obligationum nexibus erga Serenitatem tuam deuinctum profitetur,ac perpetuo obnoxium affirmat. Opes itaque,facultates,copias,vires:seipsum ac liberos : constantissima fide,pro tuo arbitrio etiam absoluto, ac pro imperii vsu & incremento deuouet ac dedicat. Tuum omne mandatum omni æuo immortalis beneficij loco ducet. Quinimmo ad tuum omnem vel minimum nutum,semper non erit minus re & opere, quam verbis aut sermone,animo celeri, promtpto & expedito. Ad quamcunque tuam expeditionem , præsertim in barbaras & Turcas nationes,idem diuus Ludouicus sese paratissimum exhibet: non tam ex eo quod Christianus sit,& intelligat quid Christianum principem deceat,quam quod Maximiliani victricia signa,fulgentesque aquilas,quocunque vertantur, & in quemcunque rerum euētum insequi proposuit. Blancha vero consors tua & Augusta,vt omnibus Admiranda,ita à te Cæsare quam maxime amanda,in te vnum omnes charitatis & affectus habenas relaxauit. A te solo pendere instituit:vt nihil vnquam illi graue,aut molestum futurum sit, quod diuina maiestas tua imperauerit:non minorem tuæ incolumitatis quam vitæ propriæ rationem habitura. Actum Isprug,die XVI. Martii. Anno à natali Christiano millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

RAYMVNDVS CARDINALIS CVRCENSIS, CONSVMMATISsimo iureconsulto , & Oratori facundissimo, domino Iasoni Mayno, nostro præcipuo.

NON possumus non summopere extollere, Iurisconsulte & Orator præclarissime, orationē quam ad Serenissimum Romanorum regem pleniori ventorum flatu insufflasti. Tanto enim Latini sermonis ornatu,tantoque verborum sale condita videbatur : vt non solum nosipsi omnium minimi, verumetiam omnis multitudinis corona publicō & vno consensu te oratorem in Italia longe caeterorum principem decerneremus. Eam medius fidius iam perorato sermone à te (sicut scis) petiuimus. Quippe quam publice sine oratoris discrimine legi,& publicari posse credebamus. Mirum in modum eloquio tuo mellito accensi,ipsam orationem apud nos esse cupiebamus. Sed voto nostro eo tempore subueniendi locus tibi non est datus. Siquidem (si recte meminimus) orationem te dumtaxat memoria mandasse,& non totam scripsisse affirmabas:pollicitus eam, vbi omni diligentia exscripta fuisset, ex Mediolano constanter nobis esse donaturum. Proinde quum eam ornatissimam orationem habere magis magisque accendamur : & ex memoria in scriptus translatam esse arbitremur: desiderij nostri partis esse duximus,si orationem ipsam per literas nostras efflagitaremus. Eia igitur te valde oramus, vt huic nostro Tabellario ad nos dare velis: pollicitisq; tuis occurrere contendas:id quod ex humanitate tua effecturum te confidimus. Vale cum salute. Ex prætorio Veronæ, octauo Aprilis, millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

PANDVLPHI COLLENVTII IVRISCONSVLTI ET EQVITIS, ILLVstrissimi Ferrariensium Ducis Legati,oratio ad Augustissimum principem, Maximilianum Cæsarem Romanum Regem.

ADVENTVS ad te nostri summa, Rex inclyte,sed & fortissime Cæsar , imo iam vero gloriosissime Imperator, hæc est, vt quod Estensis Hercules, patriæ nostræ pater ac princeps,deuotissimus tibi dux tuus, per publicas occupationes & ætatis indulgentiam facere prohibetur,sed maxime tamen cupit , te præsens numen videlicet, non alio cultu quam Romanæ vrbis rectorem deceat, venerari;nos eius verbis quam maxime fieri potest,impleamus. Grande onus profecto,nostrisque omnino viribus impar, siue nos illius volun-

voluntatem, siue magnitudinem cogitamus. Quocirca dabis veniam (quæ tua est indulgentia) mitissime Cæsar, & quam nos ingenue culpam fatemur, tu pro incredibili tua clementia condonabis. Nam si salutandus adorandusque es tantum adepte culmen, in quantum se rerum humanarum tollit imperium; quis hoc vnquam, rogo, satis digne pollicebitur? Sed lætandum gratulandumque est. Quis hoc officij genus absolutum vndiq; suisque numeris circumscriptum dabit? Neque enim aut soli tibi de imperio, aut nobis de Imperatore simplex est referenda lætitia: sed Illyrico, sed Germaniæ, sed Italiæ, imo vero Christiano orbi, qui latissime patet, gratulandum est. Si virtutes tuæ (quod esse in legationis officio, atq; in salutandis principibus primum solet) explicandæ sunt, quæ vox tam felix, quod ingenium tam fæcundum, quæ tam larga dicendi copia suppeditabit? Multa quidem (vt verum fatear) clementissime Cæsar, sese dicenda quasi certatim nobis obijciunt, quæ videlicet ardentissimus erga te nostri Principis iussit affectus; & quæ tu vtinam, serenissime Rex, oculis tuis immortalibus videre potuisses, quo vultu, quibus verbis, quo ardore mandabantur? sed Maiestatis tuæ fulgore superamur, opprimimur gloria; & augustior longe, quam de te nobis fama pollicebatur, conspectus iste tuus exterret. Sparsim igitur ac nullo ordine mandata digeremus, & (quantum inter colligendum perculsas animi vires memoria suppetet) quæ nobis ille iussit, exequemur. Verum nihil prius aut antiquius duxit Hercules tuus, quam vt ab eo maxime auspicaremur, à quo tanti muneris incrementa suscepimus. Agendasque immortali Deo laudes ac gratias sempiternas primum censuit, quod cum terris principem dedit, qnalem bono generis humani sperare quidem potuimus, inuenire vero non nisi ipse rerum omnium sator potuit, à quo Princeps terrarum gubernaculis imponitur, in cuius manu Regum omnium fortuna versatur, qui fessas res humanas pro sapientiæ suę luce bonos interdum Principes indulgendo, subleuat, erigit, solatur, fouet. Sic Octauium, qui primus Augustus cognominatus est, post ciuilium bellorum lachrymas dedit. Sic Vespasianum post Nerones, post Domitiani crudelitatem Traianum, Antonios post Commodi furores Seuerum, post Heliogabali væsaniam Alexandrum. Et ne singulatim vniuersos prosequar (quos enumerare longum est) sic posteriori tempore Flauium Constantinum, sic Theodosium, sic Iustinianum: sic Magnum Carolum, sic Othones, Henricum secundum, pluresque alios, quasi distinguendis malorum Principum ordinibus, secundisque Reip. fluctibus moderatores dedit: donec in Australem familiam tuam, à condito æuo nobilissimam, & ipsam triumphis grauidam, & imperijs genitam, Romana res omnis certa iam ferme successione resedit, tibique orbis imperium tradidit gubernandum. Quare & illi immensas, & tibi quantas maxime possumus gratias agimus, quod illud animo magno regendum suscepisti. Gratulamur vero & virtuti tuæ, & bonis omnibus, & militari gloriæ, quam tu in antiquum statum redacturus es; & literarum studiis, quæ per te priscum decus & dignitatem recuperatura esse videntur. Gratulamur & ætati nostræ, & horum tempotum felicitati, prouincijs omnibus, & Christianæ Reipublicæ; atque imprimis sibi ipsi Hercules Princeps noster gratulatur, & ob amplissimam quam de te spem expectationemque concepit, ob egregia multa & magnifica diui patris tui beneficia, & ob ingenuum quidem ac peruetustum Estensis familię in Australis gentis Principes amorem pariter ac reuerentiam. Quod si tibi de suscepto imperio gratias agimus, si lætitiæ nostræ magnitudinem (dum nobis ipsi plaudimus) ferre non possumus: nullus prudens rerum æstimator mirabitur, si quæ imperij partes sunt, quæ officia, quæ curæ, qui labores, quæ pericula, metiatur. Populis tanquam fluctibus huc atque illuc æstuantibus, & armatis exercituum cupiditatibus, immortalis pater imperii frena constituit. Quare non secus esse populis sapientes, sapientium quidam putauerunt, quam in ædibus contignationes lignorumq; compages, quæ vniuersi ædificii molem pondusque contineant. Alij non aliud esse Regis officium atque Imperatoris munus arbitrati sunt, quam quod sentimus cordis esse, viscerum omnium præstantissimi in humano corpore. Quidam altius ac verius cogitantes, idem esse Imperatoris opus dixerunt, quod Solis in mundo, vnde rerum omnium motus ac vita, vnde operum omnium initia, progressus finesq; deriuantur. Quare eum cui populorum gubernacula tribuantur Platonis sententia, tanto priuatos omnes antecellere oportet, quanto homines à Diis immortalibus superantur. Arduum certe opus atque omnino difficillimum, supra hominem sese attollere, belli pacisque, ac gentium omnium iura moderari, vnum esse cuius ad exemplum totus cōponitur orbis, ocij populorum ac subiectorum quietis rationem omnem curamque suscipere, propriæ vero nullam. Diuus Iulius (vnde primum felix illud æternitatique dicatum

Boni Principes per interualla.

Australis familia.

Princeps quodam respublica.

Laboriosa res principatus.

catum Cæsaris nomen, Maximiliane, defluxit) nihil aliud esse dicebat Imperium, quàm *curam alienæ salutis.* Iustinianus vero noster idcirco voluntarios labores suscepisse se dicit, vt quietem subditis parare posset. Aurelianns Augustus ad populum Romanum scribẽs: *Ego,* inquit, *efficiam ne sit aliqua sollicitudo Romanis. Vacate ludis, vacate Circensibus: nos publicæ necessitates tenent, vos occupent voluptates.* Vnde principatum constat nequaquam segnem rem esse, sed laboriosam; nõ ocio & animi remissione, sed curis ac laboribus abundantẽ. Hoc magnus ille qnondã Armeniorum Rex Tigranes expertus cũ esset, oblatum sibi venerabilem illum pannum, quo regius vertex coronari solet, manu diu versatum aspiciẽs; *O nobilem magis quam felicem* (dixit) *pannum; quem si quis penitus agnoscat, quã multis laboribus ac periculis sit refertus, ne humi quidẽ iacentem velit attollere.* Adhortãtes se ad imperium suscipiendum amicos Tiberius Cæsar ignorare dicebat *quanta bellua esset imperium.* Arrius bis consul, vir bonus & grauis, Cocceium Neruam nepotem suum cum imperium accepisset, miseratus est. Expauit ad imperij nomen, ꝙ vltro sibi offerebatur, M. Aurelius Cæsar. Diocletianum quoque dicere solitum legimus, *Nihil difficilius esse, quam bene imperare.* Sed & diuus Augustus imperij pacisque formator, cui plura Dii (vt quidam scribit) quam vlli vnquam homini dederunt, imperandi, hoc est laborandi vacationem à Senatu efflagitare nunquam destitit. Hoc & bonorum Principum raritas indicat, hoc imperialium coronarum insignia illa pondera non sine ratione significare videntur. Hoc nobilem illum expressit maximi imperatoris gemitum, quem sæpius suspirantem dixisse accepimus: *O te felicem Damocles, qui non longius vno prandio regni necessitatem tolerasti.* Damoclem illum referens, qui à Syracusano rege Dionysio ad mensam vocatus, sub ancipitis gladij periculo, qui de tenuissimo filo penderet, pallidus semper tremebundusque discubuit. Iure igitur pro suscepta à te imperij mole (quod rerum humanarum omnium maximum esse clamabat Isocrates) pro grauissimo isto Christianæ Reip. tuendæ amplificandæque munere, quod libenter amplexus es, & gratias agimus, & voluptate efferimur, & festis acclamationibus salutantes; *Cæsar vere Cæsar, verissime Auguste,* dicimus; faustasque illas voces omnes, quas publicæ lætitiæ feruor solet effundere. Quod si non illustrissimi modo electores tui, sed & ipsa Roma, & Italia, & Gallia, & ex prouinciis viritim omnes in suffragium issent; si vniuersum Christianum nomen vno in loco de Imperatore deligendo comitia habuisset; nulli magis quam tibi tantæ rei pondus impositurum fuisse videtur. Adeo omnia in te vnum diuina quadam sorte cum naturæ tum fortunæ munera conuenerunt, quæ in Imperatore desideranda veteres prodiderunt; vt etiam nel negatum imperium (si petisses) iure tuo tamen vindicare potueris. Patere (obsecro) patere nobilissime Cæsar, nos & lætitiæ nostræ frena relaxare, & Herculis tui, quantum per nos licet, affectus exprimere; dnm quæ gestiens ipse mandata dedit, tametsi elingues explicamus. Modestiam tuam in audiendis laudationibus nouimus, ac viuentis adhuc & præsentis adeo Principis laudes non sine dicentis reprehensione dici, non ignoramus. Sed non ideo diuina munera prædicari non debent, quod ea qui audiunt, per modestiam forte recusent. Potuisses (inquam) vel negatum imperium (vt de his humano quodam vsu loquar) si petisses tuo iure vindicare. Qui de re imperatoria scripserunt, genus, ætatem, formam, rei militaris scientiam, vsum, auctoritatem, fortunam, virtutem in Imperatore eligendo spectari oportere censuerunt. Sed in quem obsecro (si verum fateri volumus, præfatâ gentium omnium veniâ) tanta ista bona cœlesti prouidentia ceciderunt? Si genus quærimus, paternum tibi genus Austria. At qualis Austria? Fortissimorum ducum domicilinm, Principum sedes, Imperatorum seminarium. Nonne hinc ex atauis tuis (vt cæteros transeam) Rudolphus Imperator prodiit, qui Romanam Ecclesiam fœcundissima Italiæ parte Flaminia donauit? qui Primislao quinto Rege, memorabili illo prælio (quod in campis Austriæ gestum est) superato obtruncatoque Bohemicam potentiam domuit. Nonne ex maioribus tuis Albertus primus ob bellicam gloriã à Romano pontifice designatus est vltor, qui læsam Ecclesiæ maiestatem vindicaret? Nonne & Albertus secundus magnus tibi patruus, pietatis eximiæ Princeps? quem ideo rebus humanis (cum biennio tantum imperasset) ereptum gentium omnium consensus dixit, quod indigni essent eo principe illius temporis mores, atque ideo illũ Deus hominibus ademerit, quia secũ esse maluerit. Hunc diuæ memoriæ Federicus pater subsecutus est, nuper cœlo redditus, Imperatorum omnium innocentissimus, pacatissimus: cuius illud proprium fuit, quod omnes antę se Principes à Diuo Iulio, & vitæ & imperii diuturnita-

Maximiliani genus. Austria.

Fridericus III. Imp.

turnitate superauit. Nemo diutius vixit, nemo solus diutius imperauit, nemo innocentius regnauit. Quod si maternum tuum genus repetendum est, quis nescit à validissimis Gothorum Ducibus, quatuor atque octuaginta coronatos Reges perpetua successione Hispanias ad hæc vsque tempora tenuisse, vnde sanctissimæ parentis tuæ deriuatur origo. Vxorum tuarum stirpem si quærimus, illæ magnorum Ducum filiæ. Si quos (non tam Romano quam vsu trito vocabulo) sororios dicimus; &ij quoque amplissimi Duces, atque in ijs splendidissimus Alphonsus noster Herculis tui filius, miræ spei adolescens, futurus Dux, filium sustulit, & is Ducum longe potentissimus est. Vt iam non imperatoria solum stirpe natus, sed totus ex Ducibus, totus ex Regibus, totus ex Imperatoribus, quasi seminario quodam generosiore virtutum concretus factusque videaris Imperator: vt intelligant populi, sciant nationes, virtutem tuam non tam adscitam adoptiuamque esse, quam genuinam, & ab ipsa natura ad Romani orbis imperium traditam, atque ideo augustiorem longe venerabilioremque esse. Quę si quis prorsus amens non intelligat, atque in re perspicua (vt est interdum cõtumax ignorantia) dubitet; is speciem istam tuam maiestatemque contẽpletur. Pulcherrimum te esse domicilium fateatur oportet, in quo se imperium ipsum prorsus penitusque componat. Felices illæ animæ, quæ nobiles curas suas naturalibus arcanis intulerunt, quo abditarum in ipsa natura caussarum secreta rimarentur, augustissimam quamque hominis speciem plurimum de cœlo trahere prodiderunt. Siue enim mundi ipse æternus rector nobilissimum animum missurus in corpus, speciosum prius atque illo dignum metatur hospitium: siue animus ipse cum venerit, diuinitatis suæ conscius, pro habitu suo sibi fingat & ornet habitaculum; certum est alterum alterius officio crescere, & cum se mutuo quasi fœdere iunxerunt, vtraque maiora consurgere: vt eos qui tali naturæ sint habitu, iam non natos, sed à Deo ipso factos formatosque esse scribat Cicero. Æthiopum populos, qui Gymnosophistarum sapientia gubernantur, non ex ijs qui fortissimi, quive opulentissimi habeantur, nec qualescunque sibi Reges facere scribit Aristoteles; sed eos tantum qui forma pulcherrima præstantissimaque sint: quippe qui animorum effig'em ex corporis specie intueri se posse verissime arbitrentur. Nam & apud Iureconsultos relatum est, * sapientis quoque iudicis esse, ex ipsa vultus corporisque figura mentis bonitatem speculari atque conijcere. Sicut enim (auctore Aristotele) ad felicitatem habilis deformis homo non est; fierique non potest (vt Aspacius inquit) vt qui omnino deformis sit, bonus sit: Sic eum qui formosissimus sit, impossibile prorsus est vt non idem optimus sit. Quid enim aliud nobis pollicetur tua illa serenissimæ frontis maiestas? decora illa cæsaries? ille oculorum sidereus vigor? illud os probum? ille totius corporis honestissimus status? illa dignitas? illa proceritas? Virtus illa splendidissima Cæsaris (quod negari non potest) meretur imperium: sed virtuti, quæ in pulchro corpore gratior venire solet, augusta illa tua forma suffragatur. Age quod ea ætate * imperium suscepisti, quam cœlestium consiliorum mysteria scrutantes Philosophi, hebdomaticorum annorum quintum locum stationemque esse dixerunt: in quo robur ac virtus maxime vigeant, quamque sapientiam quidem quinrum progredientis animi tum actum, tum virtutem appellant, quinti septennii climacterium terminum designantes; in quo nec senis imbecillitas contemptui esse possit, nec adolescentis formidanda temeritas: sed in quo labor in negotijs, fortitudo in periculis, consilium in prouidendo, industria in agendo, celeritas in conficiendo, ceteræque illæ imperatoriæ virtutes, quasi vertice quodam vitæ constitutæ, firmiores conspectioresque reddantur. Verum ætas ista tua, quæque illam præcessit, non in otio, nec in languore, non in vmbra traducta est; nec naturalibus contenta muneribus, sine vllo rerum vsu, per segnitiem situm quendam catiemve duxit: imo vero in ipsis pene cunabulis, Imperator antequam miles, arma tractasti, bella gessisti, victorias cumulasti, proditionum pericula: incertos pugnarum casus, obsidionum ærumnas, oppugnationum damna, insidiarum perfidiam pertulisti: sudorem, puluerem, sanguinemque castrorum incredibili labore, ingenti animo, mira constantia tolerasti. Quid est in bellicis rebus à te non tentatum? quid inausum? quid inexpertum? quæ te militiæ pars latet? quæ tibi militaris disciplinæ forma non perspecta? quis hac ætate tot rerum momenta, tantarum rerum varietatem, tantum periculorum, quantum tu ab ineunte pueritia expertus? Qui maiore etiam parte mortis in corpus quandoque recepta, nec illud quidem, quod à summa tantum die intelligere mortales solent, ignorasti, vere imperiose vir; quem neque pauperies, neque mors,

Margin notes: *Gothi Hispaniæ reges.* — *Digna imperio forma.* — * *l. 13. D. de decurion. Cuiac. 20. obser. c. vlt.* — * *annor. 35.* — *Militaris experientia.*

neque vulnera terrent. Quid est quod nescias? qui semper cum fortuna ipsa (inuitus dicam, sed & illa quoque inuita dicenda) pugnasse visus, inimicioremque illam ferè habuisse, quam hostes: ita tamen aduersus illam pugnasti, vt omnem fortis euentum docueris posse à virtute superari, fessamque illam in tua iura compuleris; magna admiratione mortalium, qui te tandem post tot exhaustos labores, post tot periculorum circumfusam molem, rebus omnibus pro arbitrio compositis, Imperatorem vident, nulla virtutis opinione fraudatum, non æstimatione commotum, non auctoritate minorem, sed firmis amicitijs auctum splendidissimo coniugio ornatum, fidissimis affinitatibus communitum, omnium Italiæ Principum beneuolentia septum: etiam superbis ac contumacibus terribilem, & immanissimis Turcis, sanguinarijsque illis nostræ religionis hostibus formidandum; quos tu verus Christiani nominis assertor, quandoque (quod speramus) debellabis & conteres. Hæc externa quanquam videantur, tua sunt tamen, fortissime Cæsar; tua (inquam) ô nostrum sidus, & vnicum veræ probitatis exemplar, quia tua ea vi animi moderaris, & virtutum gloriâ (quas in te vnum tuo certo iudicio, atque ita eligens, atque ita vsu comparans cumulasti) & maiora efficis, & consilio maturiore dispensas, magnis animi dotibus & veræ ac solidæ gloriæ ardore luccensus. Quid enim in te non mirabile, non conspicuum, non triumphale videtur? Nihil est (vt leges * docent) *quod lumine clariore refulgeat, quam recta fides, in Principe, quam vera religio.* Maxime enim cultorem Dei esse Principem decet, quando ipse à Deo maximum honorem consecutus est. Ceteræ virtutes omnium omnino communes sunt. Prudentia (vt Aristoteles scribit) imperantium sola: Iustitia vero (Theodosius Augustus ait) Regum, sine qua ne ipsum quidem Ieuam dominari recte posse Poetæ quoque cecinerunt. Sed quid, obsecro, aut fide tua firmius, aut consilio grauius, aut sententia iustius? Harum in te virtutum exempla contexere, nec modestia tua, nec temporis ratio patiuntur, nec auditorum præsentia postulat: nec enim apud ignaros habetur oratio. Atque vt virgineum illum pudorem, cœlestemque mansuetudinem transeam, vt inclytam illam constantis animi aduersus voluptates omnes contumaciam, & indictum vitijs bellum, & summa semper petentis inuicti spiritus sublimitatem; proprias certe peculiaresque tibi virtutes quonam piaculo præteribimus? liberalitatem dico, animi magnitudinem atque clementiam, quibus quidem virtutibus Reges omnes, (sine inuidia dixerim) longe præcellis, eos qui virtute sunt præditi.

Turci debellandi.

** L. inter claras. C. de summ. trinit.*

Religio principis decus.

Iustitia.

Nulli magis (vt Aristoteles scribit) quam liberales amantur. Magnitudo vero animi non modo virtus ipsa, sed & virtutum ceterarum decus, momentumque: Ac clementiâ, quæ Principis dos prima est (Demosthene, Iustinianoque * auctoribus) Deo maxime Imperatores æquantur. Hæ te Maximiliane Cæsar, vere maxime, Augustum faciunt; hæ omnium hominum tibi animos conciliant, hæ tibi vniuersum mortalium cœtum deuinciunt; has in te omnes admirantur, venerantur, prædicant. Hæ magnum Alexandrum domitorem Asiæ fecerunt, hæ Cæsarem Iulium Diuis adnumerarũt, Augustum consecrarunt, Traianum, Antonios, Henricum, bonosque omnes Principes cœlestes plane viros effecerunt. Harum & tu virtutum auspiciis (vtinamque hoc à vate sit dictum) *Imperium terris, animos æquabis Olympo.* Iure igitur summa tibi delata potestas, iure tibi debetur imperium. Sed eodem quoque iure ipsum tibi debetur Imperium, per te scilicet decus priscum recuperaturum: iure tibi humanarum rerum tradita sunt gubernacula. Tua sunt iura, tuæ sunt leges, tua iudicia, penes te belli pacisque potestas omnis. Tu de omnium capite fortunisque iudicas, tu viua lex, tu animatum ius, tu vnus ex omni hominũ numero es, cuius sunt omnia. Tu vnus es vt Imperator tandem (quod & diui Pii sententia, * & Iurieconsultorum literis proditum est) Mundi dominus: qui principatum non rapuisti, sed ornasti; non ambisti, sed vindicasti; non emisti, sed meruisti.

Liberalitas.

Fortitudo.

Clementia.

L. vlt. C. de testament.

Imperatoris potestas.

** L. 9. ad leg. Rhod.*

Omnis igitur iure tibi veneratio pariter reuerentia obedientiaque debetur. Hæc cum ita esse intelligat, religiosissime Cęsar, deuotissimus tibi Dux tuus Estensis Hercules, qui te iam pridem (sicuti scis) multos ab hinc annos, prius etiam quã regni nomen & fastigium imperiale conscenderas, obseruauit, coluit: (quippe non noua sunt australis familiæ decora non noua virtutis ac magnitudinis tuæ gloria) verum te principem, verum omnium moderatorem, verum Cæsarem, verum Imperatorem agnoscit, salutat, veneratur, adorat. Et non eam fidem * modo obedientiamque præstiturum se recipit, quam tibi per Ducatus dignitatem ab imperiali benignitate profe-

** Homagii.*

profectam, per vrbes ab Augusta maiestate susceptas debere per scriptam legem profitetur; verum etiam illam, quæ tibi ab omni Romano orbe, gentibus, nationibusque omnibus, diuino pariter & humano iure debetur. Idem semper animus in Estensi familia, omnium Italiæ longe clarissima vetustissimaque; eadem mens semper omnibus Herculis maioribus fuit: Romanos Imperatores magna semper fide, incredibili constantia, ingenti veneratione coluerunt; Ferrariamque ipsorum vrbem, quasi Imperatorum omnium pacatissimum diuersorium, Italiam ingressi Romani Cæsares habuerunt. Illam Henricus tertius quandoque inhabitauit, in illa Carolus quartus exceptus, in illam Sigismundus diuertit: illam postremo diuus Fridericus pater bis illustrauit. Sed & Ottho iste tertius olim, qui ob eximiam quidem virtutem Mundi Miraculum cognominatus, non modo illam, sed Hugonem quoque Estensem ex genitoribus Herculis tui, virum fortem, & bellicis artibus per ea tempora insignem, cui à virtute Magni cognomentum fuit, comitem sibi adsciuit: qui collecto Italico exercitu (neque enim pacatis locis erat iter futurum) Romam ipsum duxit, reducemque tandem patriæ restituit. Idem in te est Herculis tui deuotissimi tui ducis animus: eadem tibi Ferraria, subiectæque omnes Herculi ciuitates, oppida, municipiaque semper patent, quæ tibi ille vniuersa iuxta secum promptissime offert, proque Imperij tui maiestate tuenda amplificandaque magno animo pollicetur. Quoniam certissimam spem de virtute tua, deque incredibili erga se amore tuo, studioq; iam pridem concepit, tantumq; sibi de animi tui diuinitate pollicetur, vt nihil sit quod à te non impetrare se facillime posse confidat. Eius fidem suscipias, qua soles benignitate, precatur: vtque ipsum, liberos, omnemque Estensem domum, iure meritoque, & quasi dedicatione tuos, serenissimo vultu respicias, enixe te rogat. Vale igitur, viue ac vince, gloriosissime Imperator, Augusto felicior, Traiano melior, Frederico patre viuacior. Immortalis vero Deus, cuius beneficio tantum Decus Romanus orbis accepit, cui tu (æternus vtinam) datus es rector,

Imperium Oceano, famam tibi terminet astris.

Estensis familiæ fides erga Imp.

Ferraria.

Dicta in Ispruchis, in auditorio Cæsaris.

AD MAXIMILIANVM ROM. IMP. SEMPER AVG.

Henrichi Glareani Heluetii Poetæ Laureati

PANEGYRICON.

INclyte Romulidum Cæsar, quem summa tonantis
Maiestas mundo statuit pietate ferendum,
Præfecitq; vnum diuina potentia rebus,
Qui cum ipso placide spaciosum temperet orbem
Quod tua me pietas, & magnificentia sceptri
Audiat (en cernis) rog'to tua numina supplex.
Arsacas Arsacides, & Achemenas astra putabant
Astrologi Persæ, Ptolomæos fama per orbem
Sparsit in extremam Nili septemplicis vndam:
Laomedontea fortunatissimus vrbe
Infelix Priamus, Pelopeia ad arua volabat,
Nomineque & fama celebris, currenteque vatum
Materia quid enim non audet Græcia mendax?
Cecropis & Thesei quam clarum nomen Athenis.
Antiochique Syris nullo delebile sæclo.
Proinde hæc vana abeant, ne tempora perdere dicar
Verborum longa ambage, exorsisque remotis.
Eia age, Pannoniæ celeberrima gloria gentis,
Rex Romane faue, cui longo seruiet æuo
Sol oriens, solque occidens, polus Auster & Arctos,
Namque in hyperboreis, Tanais qua frigidus vndis,
In Mœotica abit vada, tu venerabilis oris,
Famaque nigrantes celeris tua contigit Indos,
Extremosque hominum seres, aut si quid ibi vltra
Priscis ignotum, Solisque perambulat ortum.

Veſper vbi occidua roreſcit frigidus vmbra,
Gurges Atlantiacus, Tarteſiaque æquora Calpes,
Te celebrant, te commemorant, tua numina adorant.
Nec ſatis hac tellure, alius tibi quæritur orbis
Sub pedibus, pene Antipodes noua terra marino
Prenſa ſinu, cyeloque ſub æquatore repoſta eſt.
Aſt vbi ab Arctoo Boreas volat horridus axe,
Oreadas inuadens, ſemotoſque orbe Britannos,
Cimmeriaſque vmbras, agitataque limina bello
Fruſtra Romulidis, vbi vaſto barbara gyro
Gotthia ſubiungit, cæcis abſtruſa tenebris,
Tartareas reſupina iacens procumbit in vmbras.
Nota tua eſt pietas, & nota verenda poteſtas,
Virtuſque imperiumque, & Maximus Æmilianus.
Denique Marmaricis vbi murmurat auſter in oris,
Imbriferas cogens nubes Gœtulia, Pſylli,
Æthiopes, Elephantophagi, & Garamantica proles
Ambigua, & Numidæ, Maſſyli, & corniger Hammon,
Sæpe tuas laudes, ſæpe audiuere procellas.
Atque vt magna magis tua ſint præconia Cæſar,
Extendit caudam Lybiæ, penituſque ſub aram
Tenſa caput cœli, neſcit quo ſiſtere detur.
Sed ſatis ambagum, tibi nunc Germania pugnax,
Et domini rerum, & melior famulabitur orbis.
Burgundoſque, Morinoſque tenes, Atheſiſque fluenta,
Indomitum Rhenum, ſulcoſque binominis Iſtri,
Illyrios, Vbios, fulgentique ære Tribocos,
Vangiones, hodieque feros in bella Batauos.
Idque vnum adijciam, quo nil mihi gratius orbe,
Heluetia æterno Cæſar tibi fœdere innexa eſt,
Gens aquilam, gens terribileis imitata leones.
Nec tibi dedecori Sueui, gens priſca Deorum,
Et dura & fortis, nulloque exhauſta labore.
Cætera ſubticeo longum cantanda per æuum
Quæ gentes, quæ regna tibi, quæ ſeruiet ætas,
Semper in œnotriis ſenuiſti acerrimus armis.
Pallaſque, vt ſceptrum, diuinas contulit artes,
Prudens eloquium, & linguæ venerabile donum,
Tot variiſque ſonare modis, mihi lingua palato
Hæret, & albentes vix attigit arida dentes,
Cum nondum tibi geſtorum numerauero partem
Tantillam, quid enim præclarę nomina ſtirpis,
Quid reliqua enumerem? citius quam copia deſint
Tempora grandiloquo ſolum cantanda Maroni,
Nec niſi Smyrneo geſta enarranda cothurno
Illi Parnaſi fontes, & Phocidis amnes
Hauſtibus exſorbent plenis, mihi gutta negatur,
Et cyathis verſis, ſitiens ego pocula lambo.
Da veniam (dare namque tuum) iuſtiſſime Cæſar,
Si tua facta minus, maieſtatemque verendam
Attigero. Quis enim tam paucis exprimet autor?
Semper in ore meo Regum veneranda poteſtas,
Tuque caput mundi, longos tibi det Deus annos,
Atque Sybillinam duplicata ætate ſenectam,
Cum quo perpetuum regis inuictiſſimus orbem.

LITE.

LITERÆ CREDENTIALES ET INSTRVCTIO AMBASIATORIS Regis Poloniæ, super irruptione Turcorum in suum dominium, ad conuentum sacri Romani imperii, sub Maximiliano Rege, in Friburgo exhibita & præsentata, Sabbatho ante Margaretæ anno Domini, 1498.

IOANNES Albertus Dei gratia Rex Poloniæ, supremus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæque dominus & hæres, vniuersis & singulis spiritualibus & secularibus dominis, prælatis, Principibus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, fratribus nostris charissimis, amicis, & beneuolis sincere & grate nobis dilectis, præsentibus requirendis, salutem, amicitiam, incrementum & regium affectum.

Illustrissimi præclari Principes, nec non reuerendissimi, ac reuerendi in Christo patres, magnificique ac spectabiles, ac generosi fratres, amici beneuoli, sincere & grate nobis dilecti. Reddet vestris C. literas generosus, & strenuus Nicolaus Rosenberger, aulicus noster, quem ad V.C. in negotiis nostris & Reipub. Christianæ mittimus plene informatum, cui rogamus V.C. in omnibus nomine nostro dicendis plenam velint habere fidẽ, non minus quam nos ipsi personaliter loqueremur, cum V.C. Datum Cracouiæ in octaua Ascensionis Domini, Anno eiusdem 1498. regni nostri 6.

ORATIO LEGATI.

POstqnam coninnctio sanguinis eo beneuolentiæ vinculo factã Maiestatem vestram, & serenissimum dominum meum Poloniæ Regem mutuo sibi deuinctos efficiat, vt in quibusuis necessitatibus, periculisque obeundis, consilio sibi & auxilio Maiestates vestræ adesse iure debeant, quod semper per diuos Maiestatum vestrarnm parentes, sempiternæ gloriæ Principes, firmiter extitit obseruatum, nec id quidem & per Maiestates vestras intermissum: Veruntamen in præsentiarum mutuæ charitatis solidandæ, & intelligentiæ ineundæ habendæque maior ac vrgentior causa est, commune videlicet periculũ impendẽs Reip. Christianæ, quæ indies ab immanissimo nominis Christiani hoste, Turcorum Imperatore laceratur, diripitur & occupatur: cui nisi in communibus Christianorum consiliis & opibus maturius succurratur, ipsam proculdubio vniuersitatem propediem, vel ruituram, vel vehementer declinaturam verendum est. Non incogniti sunt, Rex gloriosissime, sacræ Maiest. V. acerrimi illius ac potentissimi hostis conatus, qui nil aliud magis cogitat, curat, nil ardentius sitit, nisi vrrem Christianã euertat, quo sic & profanam sectam suam, & imperium propagare posset. Vtq; id facilius aggrediatur, Ingeniis & astu vtẽs, treugas, sufferentiasq; pacis, cum cæteris finitimis principibus sibi constituit, vt impetum potentiæ suæ in vnum principem conuertendo, illum vaster, occupet, & pedetentim cæteros Christianos principes facilius opprimat, & ditioni suæ subiiciat: prout hoc ingenio initio felicis assumptionis M. regiæ ad regnum vsus est, dum pro treugis cõstituendis atq; firmandis, ad quodcunq; tempus placuisset arbitrio suæ M. per oratorem suum plenarium habentẽ mandatum detulit. Cuius Maiestati ex certis rationib. respectibus atq; causis diuturnas facere non fuit visum, sed præcipue ne ea res regnis ac principatibus clarissimorum germanorum suorum, cæterisq; finitimis fieret incõmoda. Tandẽque temporũ qualitate, in triennales pacis sufferentias consensit, vt medio tẽpore sese ad gerendũ bellum commodius compararet. Quę quidem treugę, tam per capitaneos limitum Turcici imperii, quam etiã Tartaros, qui tũc in fœderibus adscripti erant, non semel extitere violatæ. In quos quidem Tartaros Tauricã Chersonesum incolentes, post captas magni ponderis vrbes Capham & Theodosiam, Turcus ditionem sibi cõparauit & imperium. Quod dum M. serenissimi domini mei Regis cognouisset, quorsumq; res tenderet, considerasset, treugæ quoque ipsæ expirassent, iustis ac necessariis causis permota, nil cunctandum rata, ne incautam imparatamq; hostis domi opprimeret, cõsultius fore existimauit foris cum hoste bellum gerere, quã domi sibi illatũ propulsare. Et maxime instigante ad hoc ipsum ac sollicitãte Moldauiæ Waiuoda subdito suo, cui se olim Serenis. parens, æternæ memoriæ princeps, vrbes dudũ per Turcos occupatas Albipolim & Lycoscouiã (quę alias Kilia dicitur) iure suscepti ab eo feudi atq; fœderũ recuperaturũ pollicitus & obligatus erat. Dũq; id M. sua validissimo & instructissimo exercitu cõparato perficere curaret, idẽ ipse Waiuoda Walachiæ, pstitæ fidei immemor atq; debiti, quo se antea iureiurãdo regno Poloniæ astrinxerat, ab obediẽtia suæ S. desciscẽs, rebellauit, siue timore magnitudinis potẽtiæ Turcorũ perceitus, siue solita imbutus pro more gẽtis perfidia, & ita cœpta suæ M. impediens atq; perturbans bellũ demum necessario in se cõuertit, In cuius

belli

belli profecutione, qua fortuna vfa fit Maieftas fua regia, & quorum quantæque auxiliares copiæ aduerfatæ funt cæptis fuæ ferenitatis,& quanrum in ea re dclatum fit poftulatis ac defiderio fraternæ Maieftatis fereniffimi domini Hungariæ Regis, quemque etiam in finem præfatus Moldauiæ Waiuoda perfidia vfus fit in Maieftatem Regiam, firmatis induciis,atque fœderibus violatis,æftimat facram Maieftatem veftram non latere. Sed neque eá perfidia illata contentus fuit, nifi maiorem multo periculofioremque nuper adieciffet, concitans ingentes Turcorum & Tartarorum copias, quibus etiam fecurum tranfitum atque commeatum per fuam prouinciam præbuit: qui quidem crudeliffimi hoftes incredibili celeritate vfi, quæ omnes alias gentes fuperant, anni tempore fibi ad bellandum inconfueto,quali nunquam alias exercitum educere folebant, inopinati fuperuenientes in dominia fuæ Maieftatis irruperunt, hoc eft in terras Ruffiæ, nobiliffimã regni portionem, multarumque vicinarum prouinciarum altricem, quam tanta clade afflixerunt,quanta nulla vnquam alia prouincia tam atrociter aut auditur aut legitur afflicta fuiffe. Quoniam in omnem ætatem fexus vtriufque, in omnemque conditionem humanam,fine delectu immaniffime fæuitum eft,fenes,& decrepiti, pueri atq. infantes, matronæ grauidæ,facerdotes,& quicquid religionem Chrifti profitebatur, cæfi omnes, crudeliterque obtruncati funt,reliqui quibus vires & ętas validior fuit,capti omnes,& in duram ac miferandam feruitutem abrepti:Sæuitum etiam præter morem humanum in animantia bruta pecudum omnis generis,ex quibus nihil viui omnino relictũ eft,quodque ferrum abfumere non potuit, ignis confumpfit. Vaftata deinde pro magna eius parte nobiliffima prouincia,onufti rerum omnifaria præda, Walachiam feftinantiffime repetierunt, vnde redituri aucti maioribus copiis breui fperabantur, prout de eo fereniffimus dominus Vngariæ & Bohemiæ Rex fraternæ Maieftati literis fuis in exitu meo de Polonia fignificauit, quomodo gener Turcorum Imperatoris fexaginta millibus bellatorum affociatus, ex Afia feu Anatolia aduentans iam Danubium traiicere incepiffet, Ruffiam ingreffurus,vrbefque & arces prouinciæ eiufdem Tartarorum & vtriufque Walachiæ Palatinorum auxiliis expugnaturus effet. Significauit etiam eodem tempore Illuftriffimus Princeps Alexander Magnus Dux Lituaniæ, germanus fuæ Maieftatis huic fimile auditu minus gratum ac iocundum, quomodo inftigante ac follicitante Turcorũ Cæfare, duo vel fortaffe tres Tartarorum Imperatores cum innumerabilibus copiis è fedibus fuis mouentes Ruffiæ terris appropinquarent, Iamque ad ripam Boryfthenis fluminis caftra metati fuiffent, contra quos omni fua fuorumque potentia adunata, præfatus Illuftriffimus Lituaniæ Princeps ad refiftendum confurrexit. His tantis ac tam periculofis rumoribus Maieftas fereniffimi domini mei permota, omni fua fuorumque potentia congregata contra eam hoftilitatem campeftraliter ad occurrendum profecta eft in partes Ruffiæ,cõmmittens fe Deo, expectans celerrima ac indubitata Maieftatis fraternę auxilia, quæ ex vtroque fuo regno, & literis & oratoribus certis fuæ Maieftati mittere fraterne ac liberaliter pollicita eft, per feque in armis paratam neceffitatibus fuæ Maieftatis modis omnibus fuccurrere. Cum igitur Maieftas fua tanti periculi caufam, & quæ inde fequi poffent incommoda, fecum diligentius reputaffet, noffetque dubios bellorum femper effe euentus; intelligens non vnius regni opum atque virium fore ad fuftinendũ diu tantum ac tam periculofum bellum, dignum ac neceffarium exiftimauit caufam cõmunis impendentis periculi ad notitiam facræ Maieftatis veftræ, tãquam primarii Chriftianæ Reip. Principis, fimulque vniuerforum facri Imperii ac Germaniæ illuftriffimorũ Principum, cuiufcunque ftatus ac eminentiæ exiftant, referre, confilium & auxilium facræ Maieftatis veftræ atque vniuerforum tantæ neceffitati expofcens, atque implorans, quo tantorum tamque validorum hoftium conatus atque infultus communibus Chriftianorũ opibus & auxiliis reprimi poffent, ne hoc regnum quod femper fingulare Chriftianorum propugnaculum extitit, affiduo bello attritum, concidere quouis modo aut euerti contingat. Quæ res quantum periculi vniuerfæ Reipubl. Chriftianæ afferre poffet, facile eft confiderare. Non enim dubium eft facram veftram Maieftatem minime latere, quomodo aliquando Gothi, Hunni, Tartari, cæteræque ignotæ Scythicæ gentes, non prius in Pannonias, Germaniam, & Italiam, ac deinceps in alias finitimas prouincias irrupere, nifi fractis & contritis regionibus Poloniæ regni, vt fic facilior illis aditus ceteras cæteras regiones inuadendi pateret. Quapropter Rex excellentiffime, pro ratione & magnitudine periculorum expetendum neceffario eft, & adhibendum moderamen, ac celeritas confiliorum, ne aut minora aut tardiora fint remedia, quam cafus & vulnera, quæ facræ veftræ Maieftati fanare maxime conuenit, neceffitatique tantæ falu-

tis

tis publicæ Christianæ gratā se atq; vtilem exhibere, quæ ex ea potissimū pēdere videtur, singulare eam præsidium sui & ornamentum recognoscens; ostendereq; lumen animi, ingenii, consiliiq; sui, neq; eā tantis attritam iacturis, & pene periclitantem pro derelicta habere, vestigiis insistēdo clarissimorum maiorum atq; prædecessorum suorum, qui terrarum orbem late impleuerunt nominis sui gloria, & quibus virtus interfecit ad superos, atque in astra leuauit. Quorum tanta fuit virtus, animiq; magnitudo, vt Zelo religionis sanctę permoti, optima spe pleni, gloriosum ac salutiferum laborem subire non dubitassent, quo non Turcorum solum potentiam ac principatum contererent, sed etiam Syriam vniuersam, regnumq; Hierosolymitanum, cum sancta ciuitate, è manib. Saracenorum eriperent. Sic igitur oramus, sacra Maiest. vestra, heres clarissimorum maiorum suorum gloriæ, eorumque decori ne desit. Subest enim causa ingens, & materia minus contemnenda: offert se deniq; opportunitas, qualis se nulli vnquam prædecessorum obtulit, exercendæ atque declarandæ virtutis, animiq; magnitudinis, qua tam necessario & periculoso tempore illustrare maxime poterit hunc amplissimæ dignitatis principatum suū. Quoniam (gratia Dei opitulante) auctoritate, prudentia, & felicitate Serenitatis V. pacata esse videtur vniuersa Germania, nutum eius per omnia sequens atque respectans. Adsunt serenissimorum consanguineorum suorū Hungariæ & Poloniæ Regum ad causam alacres & promptę voluntates, tantummodo incepto opus esse videtur, cætera rem perficere. Neque eo terreri debet sacra Maiestas V. quoniam complures principes Christiani attentarunt aliquando gentem hanc pestiferam armis obruere, quorum (licet occulto nobis iudicio Dei) irriti fuere conatus, quia forsitan rebus neque consilium debitum, neque recta ratio fuerat adhibita. Vtcunque autem fuit, non tamen esse desperandum Deū nostrum subuenire misericorditer causæ suæ, dum eam sincero affectu, summaque deuotione, concordibus vnitisque animis atque viribus adgressuri sunt ii, quorum manibus summā rerum potestatē in terris omnipotens committere voluit. Illustret obsecramus, Rex inuictissime, seculū nostrum, nomenq; suum gloriosissimo ac vtiliss. hoc omnium facto, ex quo solo tum salus tum etiam Reip. Christianæ ingentia commoda dependere videntur: pro quo quidem multum ei debebit ætas nostra, plurimū etiam posteritas, maxime autem dnm ipsam Remp. Christianam tantopere afflictam atque fluctuantem ex desperatione summa in spem firmiorem reuocabit, vt sic sacram V.M. optatæ tranquillitatis auctorem perpetuo se gratuletur habituram. Nihil enim in hac vita mortali neque sublimius, neque magnificentius sacra V.M. aggredi atque efficere poterit, quam iuuare, prodesse, atque defendere, patriæque & vniuersalis Reip. Christianę commoda procurare, reminiscens officii debitique sui. Quia in hoc primario & amplissimo principatu, tanq̃ in specula consulari collocata est, vt vacuum metu populum suum sua vigilia ac prouidētia redderet: meriti tanti eam à Deo mercedem immortali relatura, quam etiam Ethnici illi, veritatis consummatæ ignari pro virtutis merito sibi certam proponebant, credētes omnibus qui patriam auxerint, defenderint, conseruauerint, certum esse in cœlo definitum locum, vbi beati æuo fruantur sempiterno. Hæc sunt Rex serenissime, quæ mihi vice & nomine serenissimi domini mei gratiosissimi, Poloniæ Regis, sacræ V. M. exponenda erant. Cuius Maiestas iterum atque iterum rogat, quatenus vestra Serenitas & necessitudinis mutuę, & communis periculi, quod iamiam imminet, rationem habere dignetur, ne Maiestas sua præsidio Christianorum deserta, aliter quam eius decori, dignitatiue conueniat, pacem sibi regnoque suo procurare cogatur. Quin potius communicatis cōsiliis cum illustrissimis sacri imperii principibus, tantis impendentibus periculis, clementer consulere, matureq; ac liberaliter auxiliari dignetur: vt sic res Christiana, & vniuersa Germania salute huius regni Poloniæ conseruata, etiam saluti suæ consulat.

MAXIMILIANI IMP. PRIVILEGIVM ERECTIONIS COLLEGII *Poetarum & Mathematicorum in Vienna.*

Maximilianus diuina fauente clementia Romanor. Rex semper Augustus, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ: Dux Burgundiæ, Lottaringiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Charinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Gelriæ: Landtgrauius Alsatiæ: Princeps Sueuiæ: Palatinus in Habspurg, & Hannoniæ: Princeps & Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tyrolis, Goritiæ, Arthois, Holandiæ, Selandiæ, Ferretis, in Kiburg, Nœmurci & Zeutphaniæ, Marchio Sacri Romani Imperii ad Anasum, & Burgoniæ, Dominus Frisiæ, Marchio Sclauoniæ, Mechliniç, Portus Naonis, & Salinarum, &c. ad perpetuam rei memoriā, notū facimus tenore pręsentium vniuersis, Cum post susceptum diuino auspitio Cęsareę Maiestatis titulum, officii

officii noſtri in primis duxerimus; ad ea ſingula animum intendere, quæ & reipublicæ noſtræ decori & ornamento perpetuo fore arbitraremur: & nationem noſtram Germanicam ac domum Auſtriæ ex qua orti ſumus, quantis poſſemus honoribus, apud omnes gentes ad poſteritatem notas faceremus: id potiſſimũ occurrit pro ęternitate literarum neceſſarium in humanis rebus fore, vt populis & vrbibus noſtris Romanarum literarum gymnaſia, laudato ordine & Romano more ſtatuerimus, vnde publicarum rerum moderatores ac rectores vt plurimum excellentes prodire: qui veterum rerum geſtarum lectione facti prudentiores, bene & beate viuendi rationes multa etiam experientia poſteris ſcripſere.

Directis itaque à nobis in noſtro Viennenſi gymnaſio, ciuilis iuris lectionibus; cũ in Poetica & Oratoria arte nihil hactenus ibi inſtituerimus: decreuimus pro ipſius Vniuerſitatis noſtræ augmento collegium Poetarum ibidem priſcorum Imperatorum anteceſſorum noſtrorum more erigere, abolitãque priſci ſæculi eloquentiam reſtituere. Itaque de hac re prouehenda & imitanda duos in Poetica & oratoria, duos vero in Mathematices diſciplinis eruditos, ad ipſum collegium deputamus: inter quos, eum quem pro tempore lectorem ordinarium in Poetica conſtituemus, volumus eidem collegio præeſſe, quem etiam præſentibus noſtris ipſius collegii & lectionum ſuperintendente facimus & creamus. Quo autem præfatum collegium vbetiori à nobis gratia & priuilegio decoretur, reſque ipſa fœlici gradu debitum ſumat incremẽtum pro honore noſtro, & dignitate augendæ Viennenſis vniuerſitatis: Cæſarea noſtra auctoritate, ac motu proprio præfatum collegium hoc præſenti priuilegio ac prærogatiua decoramus: vt quicunque in præfata noſtra Vniuerſitate Viennenſi in Oratoria & Poetica ſtuduerit, laureamque concupiuerit; Is in prænominato Poetarum collegio diligenter examinatus, ſi idoneus ad id munus ſuſcipiendum habitus & inuentus fuerit, per honorabilem fidelem nobis dilectum Conradum Celtem, per genitorem noſtrum Fridericum tertium diuæ memoriæ primum inter Germanos laureatum poetam & modo in vniuerſitate noſtra Viennenſi poetices ac Oratoriæ lectorem ordinarium, ac deinde per ſucceſſores eius, qui pro tempore collegio præfuerint, laurea coronari poſſit. Sicque per eum & ſucceſſores eius Laureatus Poeta ab omnibus habeatur & celebretur: omnibuſque priuilegiis & inſignibus, quibus cæteri poetæ Laureati fruuntur, quomodolibet, conſuetudine, vel de iure, vti & gaudere poſſit: ac ſi manibus noſtris ea dignitate fuiſſet inſignitus. Cuius rei tenore pręſentium damus, cõcedimus & impartimur noſtri Cæſarii iuris eidẽ legenti poetæ ordinario (vt prædictum eſt) omnimodam auctoritatem: non obſtantibus quibuscũque legibus, ſtatutis, conſuetudinibus, ordinationibus, aut aliis quibuſcunq; in contrarium facientibus: reſeruato tamen nobis nihilominus iure poetas coronandi, quos idoneos duxerimus. Poteſtati etenim noſtræ per hoc priuilegium nequaquam derogamus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtræ conceſſionis & ordinationis paginam infringere: aut ei quouis auſu temerario contraire. Si quis vero id attentare præſumpſerit, pœnam indignationis noſtræ grauiſſimæ, ac quinquaginta marcarum auri puri irremiſſibiliter ſe nouerit incurſurum: quarum medietatem imperiali fiſco noſtro, ac reliquam partem præfato collegio decernimus applicandam. Harum teſtimonio litterarum, ſigilli noſtri conſueti appenſione munitarum. Datum in oppido noſtro Bozano, pridie Kalendas Nouemb. Anno Domini, milleſimo quingenteſimo primo, Regnorum noſtrorum Romani ſexto decimo, Hungariæ vero duodecimo.

VIN.

VINCENTII LONGINI ELEVTHERII SILESITANI, ARTIVM ET PHILOSOPHIÆ DOCTORIS, POETÆQVE LAVREATI: AD DIVVM MAXIMILIANVM REGEM ROMANORVM panegyricus pro instituto & erecto collegio Poetarum, & Mathematicorum in Vienna Pannoniæ.

ALta velut primi stupuerunt æquora nautæ,
Dum Pegasea ratis liquisset Thessala Pelei
Littora: sic nos Arctois qui nascimur oris,
Nitimur externas primum cognoscere linguas,
Crassaq; barbarico formamus verba palato:
Quæ stillant veluti concretis stiria gemmis
Guttatim, donec liquidis exuberet vndis
Alueus eloquii, atque ausit se credere ponto.
Quamuis ingenii vis plusquam lingua probetur,
Hæc tamen Aonii fontis decorata liquore
Auget spirituum vires, animoq; beato
Suggerit æternum post fata illustria nomen.
Hinc est quod petimus crinitum tempora lauro
Phœbum. quem noctesq; dies Germania poscit
Ingeminans: Vatumq; orans hac voce parentem:
Phœbe veni nostras placidissimus hospes in oras,
Nec pigeat gelido torpentia membra sub axe
Visere & illustres radios infundere nostris
Pectoribus: quum sis priscis à sedibus olim
Pulsus ab ignaua Turcorum gente, vetusto
Nomine, Teucrorum variato à tempore edaci.
Hinc tua cessarunt oracula: nec tua Delo
Templa pio fumant thure, aut Cynthoque Rhodoque.
Phocidis arua iacent, delubraque dicta Delphis.
Non iuga Parnassi resonant: victricia serta
Lauro hederaque ligant nec vates tempora circum
Nec blandam, Cytharam sequitur delecta sororum
Turba repercussis resonitq; per aera neruis.
Namque Chelis moderator abest: & spretas Hiachus
A trucibus Turcis. Latios petiere penates
Musæ, explorantes terras sedesq; quietas
Totius Europæ, vt tandem consistere campo
Fœlici possent, & libera pectora nudo
Ore per æthereas depromere vocibus arces.
Admonuere deos Bachum Phœbumq; calentem
Vt post Chaldeos, Solymos, Græcos, Italosq;
Ardua perceleb res peterent vestigia muros,
Qua dat iter tutum ad Germanos Mantua campos.
Tum fluuios Athesis primum peragrare sorores
Cœpere, & montes mirari argentea dantes
Munera: dehinc Cereris per lætas horrea valles
Pergentes. finere alpes in duo brachia cernunt,
In medioque videt muscosis fontibus arua,
Prataque odorifero subluxuriantia flore,
Et fluuios dulces murenarumque fluenta.
Huc igitur sedem loces, orant numen vtrumq;
Læta vbi vitiferos circumspicit Austria montes
Inter quos lætis cum vitibus, vuifer omnes
Est ingens Cecius, plures vt nutriat oras

Cum

Cum Bauaris Boemos, vicinaque regna Polonis,
Et terras circum sine Liberi honore iacentes.
Hic tua Thyrsigera celebrabunt Orgia Bache,
Et curua resonabunt montibus Euse Valles,
Siue illas teneat Rhenus, Necarusue, vel Albis
Aut Odera, aut Mœnus, Sala, vel Drauus, Cocerusque.
Cantantes venient ad Bachanalia ludos.
Nos quoque Pegasides, quas iam viridantia prata
Et caua saxa tegunt liquidi sub pumice fontis,
Et quartus retinet modo limes ab vrbe Vienna,
Debita soluemus madida tibi munera voce,
Nec tamen interea fugiet nos carminis auctor,
Cuius fatidicos semper comitamur ouantes
Gressus: hinc nemora aerei cum fontibus Hæmi,
Meoniique senis celeberrima liquimus arua,
Vidimus vt nuper, Machumeti erumpere faces
Turcos in memoranda loca impia bella mouere
Et latices letos, Musas, Cytharamque canoram
Spernere, & Argolicam sophiam, vocemque Latinam,
Et quicquid diuino animo complectitur orbis.
Hos quoque nos decuit contemnere, nec sinere omnes
Perdi quæsitam modo crebris vsibus artem.
Dixerat hæc ter trina cohors in Parthica regna.
Hinc non immerito in damnum illorumque pudorem
Maximus Austriaca dux illustrissimus aula
Æmilianus honos regum, clarisque triumphi
Et decus & splendor, fama & pars maxima vatum
Condita totius spectat modo consilia orbis:
Et medio residens sceptra Europea gubernat,
Sceptra quibus trepidant superatis æquora terris,
Magnanimi & regis sacratum numen adorant
Gallus & Hispanus, Latium, pictusque Britannus,
Pannonius, Austriacus, Stiriusque, Charinthius hinc &
Carnus, Goritius, Croatusque, & Dalmata, & acer
Burgundus, Brabanticus, Haimoniusq;, Selandi,
Quiq; cana Hollandi nunc de tellure vocantur.
Naumurei, & quos à tenebris dixere Pelasgi,
Scoti: cum Flandris, Phrisii, audentesque Sueui
Burgouii, Arthoi, Alsatii, Lymburgus, & alto
Sanguine quos reperimus Auentina arce creatos,
Habsburgi: Tyroli, Gelrenses, quosue tenet fons
Aut Oeni, aut Araris, Lotrico quique vocantur,
Seu a luco & burgo: vel quos Sungandia nutrit,
Flandri, Mechlini, Schlauus: portusq; Naonis,
Atque salinarum. Sed quid Germania regna
Commemorem, aut terras circum tua rura colentes?
Cum tua tam proles alio consedit in orbe,
Cumque nepote tuo, Oceanum moderatur vtrumq;.
Hæc dum miramur pensando Heroas auitos
Tecum, nil erit, & cedet tibi prisca vetustas.
Qua si iam nostro tam leto viueret æuo,
Diceret: hic maris & terræ discrimina nouit,
Hic superat iusto irritatus Marte superbos
Reges atque duces? hic est & pacis amator,
Dum videt Heroas concordem ducere vitam:
Et rerum causas rimatur pace sub ipsa,
Nec sinit in turpi mentem torpescere luxu
Diuinam: cuius de summa est spiritus arce

Missus

Missus ad inclusas animas velamine cæco:
Quas vt ad æthereas posset reuocare regendo
Sedes, difficili conatu sæpe laborat
Nec studio satis est huic ter Germania quino:
Accersit Græcos, Chaldeos, cumq; Latinis
Hebræos, & habet doctos quot maximus orbis,
Siue illos teneat tellus quà Phosphorus vndis
Occiduis condit se, aut qua se tollit in ortum.
Atq; alio viuunt aduerso pondere mundo
Sub Stygiis lacubus, versa & vestigia planta
Figant. hos omnes audit donisq; remittit
Magnificis, nec non diuinæ munera mentis
Illis infigit, stimulos ignemq; ministrat
Virtutum. Quin & legum iurisq; peritos
Et triplicis sophiæ in natalia rura vocauit,
Quæ spectat templis munita Vienna patentes.
Campos: & circum & leges, & iura ministrat.
Præterea vatum erexit collegium in æuo,
Centeno, atq; Oratorum, qui pectora possunt
Flectere: & est quorum numero obseruare Mathesim
Quicquid & Euclides, Vitruuius aut Ptolomeus
Metitur numero aut radio, terramque polumq;.
Res memoranda, & inaudita, & sub principe tanto
Digna: quod is post imperii tot secula gentis
Teutonicæ, primus mereretur amare Camenas.
Audiit vt nuper Lyricum resonare poema
Germani vatis, Phœbi præsente caterua;
Obtulit huic hilari mox regia munera vultu,
Munera quæ donare potest tantummodo Cæsar.
Nam potis est, lauro sacros decorare poetas
Celtis, in Austriaca memorandi principis aula,
Nunc igitur discat diuinas Teutonus artes,
Discat & humanas: mentem superumq; hominumq;
Hæc pius & iustus, doctrina maximus heros
Omnia Romulidum Rex instituitq; dicauit,
Vt maiore fide maneat constantia maior
Inter Teutonicos Reges regumq; nepotes.
Idcirco hunc merito post tot fœlicia Regem
Gesta, triumphantem magno cunctatur honore
Italia heroum genetrix, portusq; Deorum
Quatuor ad partes terræ tractusque marinos.
Hunc etiam expectat pontus septemplicis Histri,
Qui nuper solito plus spumosa hostia cernens
Feruere Danubii, fluuiorum hunc agmine regem
Fluctiuago excepit, vasto cum murmure ponti
Et noua rorifluo laudabat nuncia vultu,
Dum Rheni fontemq; Histri sub Cæsare tanto
Aspexit largas liquidasq; effundere venas.
Concordesq; per Oceanum perque hostia gentes
Reddere: & à Gallis pacato, currere lapsu:
Non Araris nymphæ fugiunt, non aurea Tagi
Flumina. Maximilianeum decus vber Hiberus,
Et Rhodanus supplex, vndarum molibus auctus,
Cum fluuiis aliis dominum veneratur aquarum.
Herculis hunc notæ memori munimine Gades
Exoptant: vt & occasum conseruet & ortum.
Inde triumphator, velut alter cælifer Atlas

Quando fatigatos humeros ad pondus onustum
Sentiet, & superam lætus remigrabit in arcem,
Fœlici soboli rerum committat habenas.

Dictus anno Domini. M. D. & noni sæculi secundo.
Calendis Februarij.

STAVROSTICHON IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, ET CONCORDIÆ COMITIS, HEROICVM CARMEN DE MYSTERIIS DOMINICÆ CRVCIS NVPER in Germaniam delapsis: ad Maximilianum Aug. Romanorum Regem.

MAXIMILIANO CÆSARI AVGVSTO INCLYTO, IOAN. Franciscus Picus felicitatem.

Edisti occasionem mihi, Cæsar clementissime, vt ea studia quibus olim oblectabar, nunc quodam quasi postliminio repeterem, ab eis enim tum negotiis armorum diuerteram, tum grauioribus distentus ociis literarum nuncium remiseram. Monstrasti, dum essem apud te in Germania, cruces clauas, lanceas & alia pleraque, cœlesti quadam nec visibili pluuia corporibus delineata, & quæ hac de re tibi etiam literis significata fuerant, qua es facilitate, dignatus es è Germanica in Latinam linguam interpretari. Vidi & ipse postquam à tua Maiest. discessi in Italiã rediturus, multa, quæ non modo fidem rei iam vulgatæ adstruerent, sed maiorem multo demirationem incuterent, & vniuersam pene Germaniã ad cœlestia prodigia religionis ergo commouerent. Quo factum, vt rem tam celebrẽ, tã dignam posteritatis memoria, literarum monumentis, heroicisque potissimum versibus in præsentia mandare destinauerim. Nil eas veritus calumnias, quas Philosophastri funderent, ignari altissimos literarum locos à prima antiquitate metro concelebrari solitos. nec apud Platonem & Aristotelem satis diuersati, quorum ab altero epigrammata, ab altero etiam poemata excusa sunt, vt ipsius artis Poeticæ præcepta reticeam. Ipsi autem Theologi nec hymnos Ecclesiæ dissimulent, nec nesciant Nazianzenum, Hieronymum, Sedulium, Paulinum, & alios carmina cecinisse. Nec eas præterierit, Mosen primũ diuinas laudes carmine hexametro decantasse, & Hebræum calamum nonnullis diuinorum libris versuum mensuras impressisse, quas equidem non solum licere, verum & expedire quoquo modo nostra etiam tempestate putauerim, modo fabulosa ne sit, nec obscœna materia, modo gentilium Deorum memores ne simus, prætetquam forte dũ eos explodimus, dum damnamus. Sume igitur libenti animo, Cæsar, nostram hanc historiam altius repetitam, & carmine concinnatam. Cuius lectione (si erit ocium) addi animo stimulos optarim, vt Christi memoriam in Occidente minus reuerenter quandoque habitam, in Oriente vero principum desidia iam pene abolitam, renouandam pro viribus & illustrandam suscipias, & Impii Mahometis cultum penitus oblitteres. Et quoniam militiæ tuæ me iam pridem, nec sine honore & egregia quadam auctoritate, ascripsisti; istiusmodi quidem comparandæ victoriæ debemus ensem, partæ autem & publicandæ stilum pollicemur. Vale.

STAV-

IOAN. FRANCISCI PICI. STAVROSTICHOS.

Germanæ nuper delapsa insignia terræ
Principis ætherei canerem, ter maxime Cæsar,
Si me præcellens rerum mirandaq; moles
Exiguo sineret residem de pectore vocem
Promere: sed vincet pietas, audacia vincet,
Abscedat Bromius, spumoso Cypria ponto
Dispereat, procul hinc absit Thymbræus Apollo,
Fabula Pieridum, procul hinc, procul este prophani.
Namq; salutiferi canimus miracula regis,
Vafano figmenta Deum qui dispulit orbe.
Christe faue cœptis, tuq; o sanctissima virgo
Empyrei regina poli, genitrixq; tonantis,
Dirige fluctiuagam ventosa per æquora Cymbam.
Postquam flammifero præpes descendit ab axe
Summa Dei soboles, summi sapientia patris,
Vt male contractas à primo semine labes
Purpurea elueret sacrati sanguinis vnda,
Mortales clauso profugos vt ferret Olympo,
Sacra prophanato diffudit lumine mundo,
Tartareas pellens hominum de corde tenebras.
Inq; vices varias diuersa in tempora signis,
Quæ captum superant humanæ mentis, adegit
Suaue serenata in præcordia vulnus amoris.
Illapsus primum præcelsæ virginis aluo,
Quæ mox concepit nullo de semine prolem,
Vilia q; enixa est nono ad præsepia mense.
Iam vix octauam lucem conspexerat infans,
Iam vix assumptæ prima incunabula carnis
Attigerat, cultros pellis cum cæsa cruentos
Sensit, & hostiles aufugit principis iras
Herodis, supero matrem puerumq; tueri
Afflatu iussus Ioseph, Nilotica tecta
Perrexit: monitusque iterum ad Iudæa reuerti
Herode extincto, Galilæis adstitit aruis.
Subditus interea peragit mandata parentum:
Præcellitq; senes puer, & Salomonia templa
Ingressus monuit, legisq; abstrusa reclusit.
Mox docuit Solymos præclaræ munia vitæ
Præconis tonitru, qui flumine mergier artus* * Ioannis Baptista
Suasit, & indignum Christi qui lora relaxet
Se vocat, & nitidæ soluat sandalia plantæ.
Hinc vasta latebras Christus perrexit eremi,
Multos passurus violenti Dæmonis æstus.
Nanq; quater denos iam roscida lucra rotatus
Egerat, & totidem magnum sol aureus orbem
Ambierat terræ, ne dum ieiunia Christus
Soluerat esuriens, cum se tentator operta
Ingessit fraude, & lapides mitescere duros
Præciperet blande stimulat, cui talia fatur:
Nonne sacri referunt libri? Traducere vitam
Non datur in dapibus: sed enim fælicius illud,
Quod fluxit sacro semel omnipotentis ab ore,
Perpetuam præstat ventura in secula vitam.
Protinus hinc celsæ vehit ad fastigia primæ
Spiritus, atq; illi rursus: Si diua propago es,
Te tuto poteris summo de culmine templi

Mittere: namq; extant de te mandata ministris,
Ne forte ad lapidem offendas. Cui talia reddit
Legiferi scitum Mosis, Dominumq; Deumq;
Ne tentes. pauitis pauefactus vocibus hisce
Obriguit, veluti cum sæuo mœnia bello
Impiger obsedit multo conamine miles,
Actutum & chalybis percussus tempora glande,
Machina terrifico quam fulminat ænea bombo,
Sternitur, atq; illi torpescunt frigore membra.
Crudeles iterum versutus colligit iras,
Ac tristi obuersat fallendi pectore curas.
Nubiferi ductum praecelso in culmine montis
Collocat, & molli quondam regnata Dario
Monstrat sceptra, Pharon, Lybies porrecta sub axem
Regna, Tagum fuluam populis qui voluit harenam,
Et quicquid latis rerum tractabat habenis
Roma potens. spondetq; illi, si poplite flexo
Procumbat. Contraq; refert diuina propago:
Perfide discedas, soli seruire tonanti
Est opus, in tenues momento euanuit auras.
Post nucleum legis dirimens à cortice vulgo
Præbuit, æternæ referans compendia vitæ,
Dogmataque expungens scribarum mentis auaræ
Semina. pontificum luxus, fastosaq; secli
Gaudia perstringens, Pharisæa noxia turba
Carpit fulcra, dolos retegit, prænuncia mortis
Spargit verba sua, non indignatus ab vmbris
Infernis animas excire ad munia vitæ,
Reddere cognatis nutu, quæ functa sepulchris
Corpora, quæ tristem dudum exhalare mephitim,* * Lazari.
Disiecta placuit rursum connectere forma.
Inuidia extemplo conflatur maxima, nanq;
Virtuti vitium bellat, diuina prophanis
Confligunt, pugnat tumido clementia fastu.
Supplicium petitur iusto de sanguine, pœna
Poscuntur, sæua condunt spectacula plebi
Pontifices, sollit præses Romanus in altum
Membra salutiferi transfixo stipite regis.
Funditur innocuus toto de corpore sanguis
Vbertim celebris mixto fluit vnda cruore:
Qua scelus antiquum primaq; ab origine mundi
Eluitur, patria primæua piacula noxa.
Scilicet humani generis perculsus amore
Crudeles clauos, risus, atq; aspera flagra,
Sputa, alapas, barba vulsus, diramq; coronam
Sentibus horrentem subiit, mortemq; fugare
Morte Crucis voluit. Quæ te clementia Christe
Ingratos nimium mortales, ferrea corda,
Vt morte eriperes, mortem perferre coegit?
Ne rogo, ne summi collati muneris vnquam
Inferni obrepant vesana obliuia somni.
Dicite fœlices animæ, quæ lucida templa
Incolitis, quoties renouarit mystica lethi
Signa sui, postquam sedes ferrugine nigras
Inuisit, pulsisq; æterna luce tenebris
Atq; catenato resolutis patribus hoste
Sublimis superas Christus remeauit ad arces,
Principio auratis confixit corda sagittis:

Corda

*Corda * virum ſacri cœtus,quæ viuida virtus*
Ardentis linguæ in ſpeciem penetrarat, & almum Apoſtolorũ.
Spirabant calefacta nimis præcordia Chriſtum.
Quem puro quondam ſumebat turba fidelis
Pectore,ſacratæ celebrans conuiuia cœnæ.
Scilicet immites hinc debellare Tyrannos
Exarmata valent flammanti pectora lingua.
Hinc veteres fugitare Dei,trepidare Senatus.
Mirari attoniti Sophiæ de plebe magiſtri,
Mirari & vulgus cœpit,cum creſceret ardor
Inſolitus,numerumq; magis quo ſæuior ira
Redderet innumerum tormentis percita cædes,
Recludunt Stephano cœlum ſtridentia ſaxa, Stephanus.
Vrentem moriens temnit Laurentius ignem: Laurentius
Innumeræ rigidam conſtanti pectore mortem
Imbelles obeunt(res non audita)puellæ:
Pollutas pueri læti obtruncantur ad aras,
Inter mille neces fidei rutilantior ignis
Fulſit,Callaicis veluti in fornacibus aurum.
Tum præſes Syriis feruens Egnatius agris Ignatius.
Chriſtigenas paſcebat oues,Romanus abegit
Miles,crudeli ducturus funera circo.
Sacra viri nimium formidant membra leones
Tangere,ab innocuo cohibentes ora cruore.
Quem rigidi immitis Traiani exhauſerat enſis,
Protinus euulſo(nam dirus pectore lictor
Traxerat)inſcriptum cordi ſpectatur IESV
Nomen honoratum,quod triſtia tartara longe
Formidant,ſuperæ conſpecta inſignia dextræ.
Tempore iam ex illo,multum cum viuidus ardor
Ferueret,inuidit dæmon tranſcendere cœlos
Stelligeros hominem,quibus ille expulſus Auerni
Horrendas ſubiit multa caligine ſedes,
Hinc ſatagit Chriſti vt marceſcant pectora luxu,
Craſſetur vilis tumiduſq; nomiſmatis ardor,
Deſpectent humiles vano vt turgentia faſtu
Stemmata:ſed vicit Chriſtus ſuperoq; calore
Diſpulit elatas Erebi de nocte tenebras
Hoſte triumphato,ruit ille in tartara præceps.
Sed magis infernus coluber cum ſibila preſſit,
Fallendi inſidias viroſo in corde volutat:
Cum velut à rabida,quam dira impellit edendi
Ingluuies,paſtor commiſſa armenta leæna
Cuſtodit,magis illa furit,licet improba fraudes
Diſſimulet,renouatq; latens in pectore bellum.
Secius haud coluber ſimulata pace venenum
Offundit.Sed quis ſummi omnipotentis alumnos
Fraudibus eripiat?placuit concire fideles
Sæpius,atq; magis quo frixit inertia mundi.
Propterea Aſſyſius nimio calefactus amore Franciſc.
Rettulit effoſſis flammantia ſtigmata membris
Franciſcus,pauper terris,ditiſſimus aula
Principis ætherii,perrari ſignifer æqui.
Alter ab Empyreis defluxit ſedibus almæ
Virtutis cuſtos,fidei ſeruator Iberus.* *Dominic.
Vtrinq; innumeræ varia ſub veſte cateruæ
Conſcendere polos fremuit perterritus Orcus:
*Nec non & Siculus * flammas emiſit, & ille* * Benedict.

 Con-

* Nicolaus. * Catharina Senensis. * Clara.

Conspicuus signis* Picenæ gloria gentis
Olim fœminei Senus: & Tuscus,* & Vmber*
Monstrauere fidem, & gestata insignia, nec non
Sulphurea* Nar albus aqua, priscumq; Reate.
Quid referam sanctos monitus præconia crebra
Sacrorum vatum non exaudita prophanis?
Sed quæ inuisa malis nuper demiserit, audi,
Dum sol obliquum bissenis partibus orbem
Supra quindecies centum numerasset ab ortu
Virginei partus, primæ trieteridis annum

1503.

Postremum voluens, labuntur mystica cælo.
Res comperta mihi: vos asperate canenti.

Germania.

Est regio Europæ gelido subiecta Trioni:
Bellaces habitant populi, quos Romula pubes
Vix domuit, toto quamuis dominarier orbe
Cœperit, & Latium iam formidaret Araxes
Armenius Tybrim, Pharium & pepupulisset Anubim
Itala proiectos aluit, quæ bellua fratres.
Illinc missa vadis ingentia robora voluit,

Ænus fl.

Atq; sub aereis prælabitur alpibus Ænus.

vide Spiegel hic.

Ænus Cæsareis ardentia ligna Caminis
Ducturus, vasto populus dum Sbocius* antro

Rhenus fl.

Effossum varios argentum promit in vsus.
Hac Rhenus liquidi deuoluit fluminis vndam:
Gallica Germanis qui separat arua colonis,
Romani toties expertus militis arma,
Ingentes paruo Tybri supponere lymphas
Pertulit, & Latiam vectare per æquora puppim,
Oceani bifido percellens vortice fluctus.

Danubius.

Hinc & Danubius non magnas deuehit vndas,
Montibus Arbonæ vix fusus, plurima nondum
Flumina surripuit, nondumq; binomius, ingens
Alluit Elysios, Ariosq; & Pæonis oram,
Et Lygios. tandem rapto tumefactus aquarum
Euxinum ingreditur bis terno gurgite pontum,
Extremumque caput limosa perdit in vlua.
Hic demissa recens populi mysteria, mirum
Attoniti inspectant homines, ac inania passim
Inscribunt puro delapsa insignia cœlo

Passi vir instrumenta & crucis visa.

Sanguinolenta crucis: clari memoranda triumphi
Effigies late spectatur spongia flagra
Visuntur, tunica inconsutilis intima, claui
Cernuntur multo madefacti sanguine, telum
Quod sacram sæuo discreuerat impete costam
Pingitur, excubitor crista spectabilis ales,
Tergeminiq; micant tali, quos inclyta Christi
Iecerat innocui sortitus tegmina miles.
Non ignota cano, Cæsar monstrauit, & ipsi
Vidimus, innumeros prompsit Germania testes,
Qua Rhenus tenui Rætis ex alpibus orsu
Funditur, & maior suppositis influit aruis,

* Arronius.

Compertum, viditq; lacus* qui molle pererrans

Constantia.

Muros piscosæ subiectos perluit vrbis,
Quos Constantini proles Oriente subacto
Occiduas repetens stellanti murice terras

Pici origo.

Condidit, & proprio signauit nomine, cuius
Principis (vt perhibent) demissus sanguine Picus,
Picus arenosæ genitus prope flumina Siclæ.

Audiit & tumidi iam ditior accola Rheni:
Quiq; lacu missus leni sub murmurat unda,
Mox alium praefertq; lacum, quo deniq; fusus
Inde humilis tumidusq; voraxq; euoluitur, inde
Plenus & exiguus, rectus, sinuosus in orbem
Labitur, hinc sumptis Basileam diuidit vrbem
Fontibus, ac vasto defertur gurgite, & alis Basilea.
Vorticibus magnis contingit tecta Brisachi,
Aduersam caesa quae nectunt abiete ripam.
Noricus inspexit, torti audiuere Sycambri: Brisacum.
Audiit & Mario domitus per vulnera Cymber.
Senserunt amnes, senserunt aequora longe:
Aequora torpenti glacie concreta sub axe Norici. Sicambri. Cimbri.
Arctoo. propius conspexit Danubii fons,
Spectarunt fortes ipsis sub moenibus Vlma
Assueti contis fortes bellare Sueui:
Et Phorcin Latiae donatus lumine linguae. Vlma.
Cui sacrum triplici celebratum dogmate nomen.* Pfortzheim.
Inspectant populi, quorum confinia Caesar. Capnionis libro, De verbo mirifico.
Vastauit late victor, cum fusa Bohemus.
Agmina colligeret, nuper dum praelia miscet
Confractis vires latura rebellibus. Illinc Bohemi.
Vangiones cernunt: latebrosa silentia silua Vangiones.
Herciniae norunt: nouit perterritus Osius,
Osius Aranisco dubium deductus, an illo Osi.
Hic genus antiquum referat, sub iudice lis est.
Vindelicus, Rhetus miratur, & aspera caede Vindelica Rhaeti.
Romani tremuit quondam prouincia Vari.
Nec tam praecipiti formidine territus hausit
Armorum sonitum quondam Germanus arator.
Nec sic expauit, subitis cum motibus alpes
Intremuere: minus bellacis tempore Othonis
Pertimuit, claro primum cum mystica caelo *Vide Sigebert. & Herman. contr. hist. in an. 963.
Defluxere. Iuuat lachrymas effundere, multae
Implorant veniam scelerum cum patribus vrbes
Aeni conentitur pons, illius accola nudis*
Incedit pedibus celebrans amburbia, tantum Inspruch.
Relligio potuit, Minio color, & color atro
Nonnunquam similis, sacris mantilibus ipsi.
Sanguineis rutilans maculis insigne triumphi
Vidimus, Actaeo confusum pene liquore.
Puniceo interdum fulgor certauerat ostro:
Interdum fusci nigrantem nube coloris,
Permixtamq; crucem rubro spectauimus olim.
Nec morum discrimen erat: sacer atq; prophanus
Iam conspersa sibi gestabant mystica patres
Conscripti & pueri, conscriptus sexus vterq;,
Et templa & vestes, à summa Caesaris aula
Ad tenues vicos, ad dura mapalia ruris,
Cernere erat liquido deductum ex aethere signum.
Purpurea exceptum tunica quod ferre senator
Formidat, laeui & matrona perhorruit armo:
Quod stupuit trito positum centone colonus,
Pauperis ad lychnum nati dum canabe pero
Consuitur, teneras lacerent ne tristia plantas
Constipata gelu, consertaq; vepribus arua.
Miraturq; sagi tenuato stamine miles
Insculptum mortis vitalia sede trophaeum.

Miraturq; simulq; pauet, qui vasa sacerdos
Obnubit, celeri supra tectoria lapsu
Aduentare cruces, & lintea pingere pallet
Spectator, densusq; redit formidine sanguis
Ad fontem e riuis, titubantq; in pectore fibræ.
Nec non veloces ageret cum turbida lympha
Præcipitata molas summo de vertice montis,
Atq; excepta rotis tereret frumenta, minister
Qui lassata, vago stridore & pondere sacci,
Pollineq; inspersus, placido dare membra sopori
Decernit, rubro sub tectis spargitur imbre.
Olli per pectus, per crus, per colla, per aluum
Sydereæ extemplo pingunt insignia guttæ.

Iudicia hominum.

Quam varii strepitus, quam dissona dogmata, quanti
Pro sensu capitum vario mussare susurri?
Crediderim dominum, celsæ qui præsidet arci,
Olim longa sui potantem obliuia mundum
Vidisse, & signis voluisse salubribus alma
Sæpius (vtq; alias) excire ad limina lucis:
Quandoquidem fontes inferno sustulit antro
Tartareus princeps furias, scelerumq; cateruas
Immisit Stigii referantes abdita fontis,
Cuius mortifero dudum tenebrosus hiatu
Aera tabificum fumus prætexuit, inde
Angusta occulitur cælestis semita vitæ,
Inde crucis miseros vesana obliuia tentant.
Hinc regina mali forte indignata sinistris
In cædes & bella ruit sitibunda cruoris,
Præcurritq; rotas scisso discordia crine,
Successus belli si forte arriserit, illinc.
Ambitio erumpit rebus tumefacta secundis.
Tumq; infernis amor lucri, tum lurida gliscit
Ingluuies, studioq; omnes excerpta per artus
Spurca Venus, lassis nimium quæ viribus hausta
Et parit ignauos animos, & torquet atroci
Inuidia, & partos disperdit prodigia census.
Sic septemplicibus crassatur perdita vinclis
Bellua multorum capitum, quibus impete sæuo
Detectam legimus quondam Babylona superbam:
Quam nec crudeli populasset milite Cyrus,
Nec centum crebro nutassent ariete portæ,
Nec genesis falso lusisset dogmate mendax
Stellarum variis intentus cursibus augur;
Ni prius hostiles hausisset perfida mores.
Quos noster, pudet heu, iam dudum accersiit orbis,
Quosq; recens Babylon haustos cumulatius ambit.
Sed nec tam tumidam victrix te Græcia quondam
Reddiderant cæsi Marathonis in æquore Persæ:
Non delusa Rhodo, tergo non fulta Platonis,
Non Demosthenea raptata volumine lingua,
Neue Stagereo motu peruecta tonantis
Ad solium, tanto pereuntis ludicra famæ
Aut studio aut plausu quondam deposcis inani,
Quam nunc imbelles laudum mentita trophæa
Ostentant fastu, quam plebs ignara tumescit.
Molliciem subde & luxus, quos prisca Tarenti
Fama reformidat, quos nescit Apicius, odit
Atq; Philoxenium guttur, quos reiicit ille

Qui sceptro indignus tractauit Serica pensa,
Et Sybaris parca spernens obsonia mensæ.
Sed quid Achemeniis quæsitam Regibus olim
Immanem Venerem (pudet heu memorare) prophanā
Nomine damnatur qui non admiserit. Omnes
Quotquot collegit vitiorum Roma cloacas,
Assyrium Tyberi cum iam admisisset Orontem,
Mox propriis opibus, propriis ruitura sub armis,
Iam dudum excipiunt, insultant Maurus, & Afer,
Ægyptus, Libye subsannat, Thracia ridet.
Nec fidei monitis auscultant, Vincimur, aiunt:
Colluuies scelerum, vitiorum fœtida nubes
Hinc illuc pridem migrauit, perfida turba
In Christum laxant impune repagula, nobis
Non impune datum, si Christum lingua lacessat,
Virginis & nomen nobis non spernitur almæ:
Sed nec sacra Dei nobis, nec templa, nec aræ
Venduntur, dominis quo tandem cernimus vsque
Insultare canes? purgemus noxia, rectum
Firmemus, nostris opus est indicere bellum
Moribus in primis, mox bella inferre prophanis
Scilicet in cassum patiemur mystica cælo
Delabi, aut veteres tantum effudisse cruoris
Sacratæ fidei proceres? aut denique Christi
Nil nobis prodesse necem patiemur amaram?
Subiectos populos compescas, inclyte Cæsar,
A vitiis: neque enim tantas regnator Olympi
Virtutes & opes tibi contulit, vt tibi tantum
Prodessent, celsa rarissima munera dextræ. Ad Cæsarē exhortatio.
Dona recognoscas fortis cœlestia Cæsar.
Sopitam turbis sacrato pollice barbam
Vellere ne pigeat, tua sunt hæc munia, Cæsar:
Stringere constantis fidei pro legibus ensem,
Insculptaque cruce infidos Maomethis alumnos*
Pellere. Quæ tibi sunt iam tradita, desine Cæsar
Alter vt insumat, te contemnente, ministri * Passagio indicto,
Christo non desunt Reges; nec tempora desunt,
Vt mores abigat Satana impellente nefastos,
Et crucis imperium longe lateque propaget.
Tu dudum lectus, nunc inuitatus, ad altas
Dirige (ne pigeat) fælicia carbasa portus.
Non deerunt equites, non instrumenta, fideles
Adsunt Italiæ populi, lectissima pubes.
Viribus indomitis instructas ecce phalanges,
Tormenta, & celeres præstat Germania currus,
Et neruos belli, fauor ingens cœlitus, idem
Quo fretus iam pene puer certamine Gallos
Contundis Latio, nec dum diademate frontem
Contectus, multosque domas. Gens effera nuper
Rettulit Arctoas inflictum vulnus in axes:
Iam metuuntque Getha, metuit quoq; Maurus, vt olim
Fugerat Eoas indignabundus in ortus:
Æmoniis equitum cuneus distinctus ab oris,
Dum Carolus bello iam Parthenopæa subiret*
Mœnia, magnanimis qui mox succumberet orsis. Rx Gallorū 8. vide Gaguin,
Cuius nec gæsis Byzantia turba sarissas
Duxisset contra, refluus quoque Bosphorus vdas

Veli-

Veliuolam classem Thracum excepisset in vlnas:
Ter seruum Memphis iure indignata tyrannum
Cessisset Pharium velamina torta tiaram.
Nunc aquila expetitur, rutilum qua insigne triumphi
Per Tanaim, Nilum, calida per rura Sienes
Perque Arabum campos, ambustaque solibus arua
Vectet ad auroræ populos, ad ditia regna.
Sed vereor, Cæsar, veteri ne quassa timore
Occiduum turbet subitis incursibus orbem
Hostica gens fidei: veluti eum percita voce
Euigilant, nudo meditantur prælia dente
Turba canum, surdis si forte irritibus hostem
Nil arcent, nec baubatus effundere vanos
Contulit, insultum expediunt, quo territus hostis
Horreat, inque illum possit formido referri.
Rumpe moras, Præstan videas Gangeticus armis
Cæsaris excindi Persas, non spernere Hydaspem
Aut Hispanim, pontes patrios nec visere saltus,
Donec odoratos alacer conscenderit Indos.

DE HOC PRODIGIO ITA SCRIBIT IOHANNES TRITHEMIVS abbas Spanheim in chronicis Hirsaugiensib. volum. II. sub anno M. D.

ANNO prænotato cruces apparuerunt in lineis vestimentis hominum; in camisijs, in linteaminibus, in mensalibus, in peplis mulierum, in albis sacerdotum & corporalibus: nec solum in his quæ quotidiana habebantur in vsu, sed etiam in illis, quæ abscōdita iacebant in cistis, ad quæ nullus poterat aeris penetrare influxus. Cœperunt autem in primis apparere circa Rhenum, ac deinde per totam Germaniam, in Sueuia, in Francia orientali, in Austria, in Boemia, in Saxonia, in Dacia, in Polonia, & in Hollandia, Brabantia, per Galliamque totam, non sine timore & horrore magno mortalium, subito & insperate apparuerunt, vt cadere quodammodo putarentur de cœlo: ita quod aliquando cum Salue Regina cantaretur in Ecclesia, quadraginta vel quinquaginta homines insigniti crucibus subito viderentur, maxime in peplis mulieres. Erant autem cruces paruulæ, confusi aut subrubei coloris: vt si pannus aliqua pinguedine mixti coloris fuisset intinctus. nec poterant aliqua lotione deleri, sed post nonum diem vt plurimum per se euanescebant. In quibusdam etiam cum crucibus magnis apparuerunt multæ cruces paruulæ, characteres in modum literarum Græcarum: claui quoque, lancea, spinea corona, virgæ, flagella, & reliqua dominicæ passionis insignia: eratque videre terribile miraculum. Astantibus enim in Ecclesia canonicis apparuerunt subito in Rocketis eorum, simul & in pallis altarium, & præsertim in peplis mulierum nō omnium sed quarundam; & solum in lineo panno, non in laneo, Magna mortalitas has cruces secuta est.

DE EODEM FIDEM FACIT NAVCLERVS VOLVM. II. GENERAL. 51. eiusque continuator Nicolaus Basclius, nec non anonymus continuator Palmerij, ad annum 1501. & 1503. De eodem etiam latius Alfonsus Ciacconius in Tract. de signis sanctiss. Crucis cap. 23. & 24.

HENRICI BEBELII EGLOGA TRIVMPHALIS DE VICTORIA CÆSARIS MAXIMILIANI CONTRA BOHEMOS.

INTERLOCVTORES.

Faustulus, Lycidas, Turba pastorum.

VNde venis Lycida, vel quo vis pergere lætus? Faustulus
Aut sibi tam dulcis quid vult ascaula referto?
Qua recinente canunt saltus rupesq́, profundæ?
Dum procul audieram, rebar duxisse choream
Monticulas Faunos, & ruris numina cuncta
Panaq́, contentum dulci modulamine diuis
Composuisse, tamen stulte, quid fistula Panos.
Ad numeros faceret tantos? vel dulcis aedon?
Flebilis aut faceret moribundi cantus oloris?
Aut quæ cantando cælum vibrantibus alis,
Ætheraq́, ascendit toties dulcissima alauda?
Tibicen Iouis es dignus, dignusq́, minister
Lætificans montes, valles, cum gramine campos
Te recinente pecus gaudet, tacet atq́, lycisca.
At dic, qui fueris mihi coniunctissimus olim, Lycidas
Cur tuus effuse tam animus lætetur amico?
Ah sine, difficile est cuiquam mea gaudia dici
Quæ vix exprimeret cunctis de montibus Echo. Faustulus
Fac tecum silua, montes, & notus amicus
Gaudeat o Lycida, modicum est gaudere latenter,
Ni sciat acceptus cui es, vel quem diligis ipse.
Dicam: sed liceat viridi considere in herba. Lycidas
Cumq́, piris plenum lapidosis ipse canistrum
Caseolosq́, hodie portarem Faustule in vrbem
Vendendos, Hister gelidis quam perluit vndis
Quæ (quoniam ratibus fuit opportuna locandis) Ratispona descriptio.
Nomen habet, ratibus vel quod sit pons ibi factus;
Ecce ruunt ciues effuse in gaudia læta.
Tympana grandisono penetrabant aera bombo,
Concordesq́, modos fundebat fistula dulcis,
Ludebantq́, choros, pueri, innuptæq́, puellæ:
Accessere senes vetulæ, nec ruga senilis
In gyrum erubuit volucri saltari bacillo.
Hic plateæ passim vulgi clamore resultant:
Ast alibi miles galea munitus & hasta
Armato occurrit pariter, fragor æthera pulsat?
Effractæq́, hastæ volitabant frustra per auras,
Inq́, foro flammæ lucentes nubila pellunt.
Quicquid odoriferum molles legere Sabei,
Incensum fuit, & flores per strata refusi.
Nec superum neglectus honos, altaria fumant
Munere sacrifico. velatæ frondibus aræ.
Quærebam stupidus, quid nam hæc sibi gaudia vellent:
Hic aliquis, cui multæ fides prolixaque barba
Dixerat, I pastor, cunctis pastoribus ipse
Protinus enarres, vt agatur festa quotannis
Illa dies, peperit quæ nobis vna salutem.

Et pacem & requiem, & securos præbuit agros.
Non rapidi post hac prædas ex more leones,
Saltibus aut nostris vulpes grassabitur vltra:
Pascua, rura, canes, Agni, simaq; capellæ,
Vobis parta salus. pastores dicite laudes
Induperatori, dederat qui munera tanta.
Illius inq; decus victoris gloriam, honores,
O patrium carmen, patrium pæanaq; cunctis
In triuiis læti vos congeminate bubulci.
Pastor ego simplex, hæc non intelligo, dixi:
Clarius ostendas, precor, o pater ipse togate,
Et tibi si quando meeum diuerteris, adsit
Lac ouium dulce, & setosi sinciput apri,
Iamq; nuces coryli, & querna ex arbore glandes
Ille refert, vestras forsan peruenit ad aures
Quam Boiema cohors nullis obtemperet vnquam — Bohemi hæretici & rebelles.
Vocibus Augusti, nec quas Ecclesia leges
Tradidit obseruet, vicinis prælia quanta
Mouerit, & contra diros foueatq; latrones.
Aiebam, scio quod t. . us iam nouerat orbis.
(Proh dolor) in nostra est multos grassata per annos
Hæc plebs rura, casas, pastores, atq; capellas.
Damna r   re piget, quæ fecerit ipse satelles
Iam pridem immissus. Sed plura edicere iussus
Incipit, hanc iustis Cæsar compescuit armis
Maximus, & retulit niueos ex hoste triumphos.
Quo pacem nobis peperit, gentiq; Alemannæ.
Inq; latere specu demissa bellua cauda
Cogitur, haud audens posthac immittere vulpes.
O fælix Lycida, fælices atque capellæ. — Lycidas
Illa dies fælix, o fælicissime Cæsar.
Laus prior æterno est & gratia habenda tonanti,
Qui mare, qui terras moderatur, & omnia cæli.
Auspicio cuius ceruix effracta superbi est.
Sed quoniam Lycida capiunt non pectora nostra
Lætitiam tantam, cito concedamus ad agmen
Fac age pastorum, gratissima nuncia cunctis
Narrantes, dulci quia consedere sub vmbra
Glandifera fagi, qua non procerior arbos
Siluis, quæ patulas protendit & vndique frondes.
Atq; pedes fessos ibi fessaq; membra leuabis.
Faustule tu, quoniam fandi est tibi copia maior — Faustulus
Dicito, si quicquam neglexeris ipse, susurro
Implebo tenui, pergas audita referre.
Vos modo pastores, quicunque habitatis in arctis
Siluarum casulis, quibus & sunt pascua curæ,
Plaudite lætantes, gaudete feriteque terram
Ambobus pedibus pueri, iuuenesque senesque.
Aurea falciferi redeunt iam secula diui.
Iurgia nunc cessant, lites, discordia, bella:
Nec lupus insidias pecori, nec ouilibus vsquam
Instruet, aut vllas fraudes meditabitur vrsus.
Fulua leæna famem proprio de sanguine post hac
Sedabit, trepidans exarmata atque latebras
Linquere formidans, nec furtim callida vulpes
Eripiet semper tantas ex more rapinas.
Plaudite lætantes, gaudete, vt supra
Ambobus pedibus, &c.

Dicite

Dicite quæ vestras mouerunt gaudia mentes?
Nec choreæ nobis agiles cessantibus, atque Turba pastorum.
Defuerint cantus, modo dicite gaudia tanta Faustulus.
Plaudite lætantes, vt supra.
Ambobus pedibus, &c.
Nam Leo Boiemus siluis rurique timendus
Hactenus, & toti nil formidabilis orbi
Per quem tot iam iam passi sumus, atque ministros
Opprobria, & sannas, tot damna, incommoda, cædes,
Iam timide horrescit proprias exire latebras,
Victus prostratus, & multo vulnere casus,
Nunc securus erit, pastor nemus, arua, colonus
Plaudite lætantes, vt supra,
Ambobus, &c.
Omnia fors versans auibus sperare sinistris, Turba pastorum.
Et docet haud rebus nimium tumuisse secundis.
Si crebro hoc cuncti, qui nunc moderantur habenas
Regnorum, repetant, erit haud iniuria mundo.
Dicite quam primum victoris nomen amici,
Illius & laudes vel compita nulla silebunt.
Princeps Romanus regum Rex Maxmilianus,
Magnanimus, fortis, victor clarissimus armis Faustulus.
Magnificus, fœlix, regum iustissimus, vnus
Boiemos vicit fœlici & Marte cecidit,
Egressos patriis siluis, & iure triumphat.
Plaudite lætantes, vt supra,
Ambobus pedibus, &c.
Dicite io iuuenes, & io ter iubila dantes Lycidas.
Exoptata diu differtis gaudia quare?
Cur dulcis choreæ cessant? ascaula quiescit?
Tibia det sonitus digitis pulsata canentum.
Et quoniam maius viridantes pingitur herbas,
Omnia nunc rident, virides nunc vndique silua:
Tempora mox læti pexis redimite coronis,
Floribus & variis siluarum frondibus omnes
Sordeat haud fagus, nec duro robore quercus
Propter aquæ riuum, nec populus alta pudori est.
Dicite io iuuenes, vt supra.
Cur dulces choreæ cessant? ascaula quiescit? Faustulus.
Dicite io iuuenes, & io ter dicite læti:
Et modulos faciat resonans ascaula suaues
Currite & in circum pariterque agitate lacertos,
Laudantes Regem de quo pax alba redundat.
Dicite io iuuenes, & io ter dicite læti:
Vnicus incipiat primum Rex Maxmiliane.
Diligat ex alto te summus rector Olympo.
Inde iterent alii quicquid cantauerit iste:
Teutonicæ specimen terræ Rex Maxmiliane,
Tu pater es patriæ, te te Germania fortis
Laudat & extollit, te nobilis ipse Sueuus
Subditus agnoscit, vel formidabilis vnus
Toti orbi quondam, atque hodie nec degener armis,
Teque triumphantem summo veneratur amore.
Tu decus es nemorum, tu spes pastoribus vna
Te docti celebrant vates, te montibus altis
Agresti calamo pastor super æthera tollit,
Concentuque piæ volucres super arbore laudant.
Mox faciat modulos resonans ascaula suaues,

Laudatio pacis.

Et facite in gyrum lasciua volumina saltu
Post modo laudantes pacem, Pax optima rerum:
Pace polus constat, nutrit concordia cælum:
Pax hominum genitrix, pax altrix, hæc eadem pax
Seruatrix hominum, dira pax mortis abactrix
Et male maturæ, vitæ custodia dulcis.
Pace maritalis firmantur fœdera lecti,
Paceque ciuiles connubia læta frequentant
Pace domus, villæ, seruantur & inclyta regna.
Pax alit agricolas, sata læta, boumque labores.
Pax alit hærentes quocunque in stipite fructus,
Arboreumque genus, nutritur vinea pace
Pace bidens & marra vigent, & vomer aduncus.
Illa viatores nigra sub nocte tuetur;
Illa facit tutos vasto super æquore nautas,
Pace nigros tute currit mercator ad Indos,
Paceque pastores gaudent, segnesque subulci;
Pace nemus. siluæ, pecudes, & quicquid vbique est
Naturæ gaudet, iusto moderamine crescens
Vis, dolus, insidiæ, cessant in pace rapinæ.
Pace latro cessat, cessat nocturnus abactor
Classica pace silent, in duros arma ligones
Incuruasque simul nostrorum lancea falces
Vertuntur, frameæ conduntur arantis in vsum
O pax alma veni pomis, onerataque spicis
Hoc optant iuuenesque senes. faciles que puellæ.
Ante tuas aras statuentes dona quotannis
Pinguia pastores rogitant hoc supplice voce:
Pax adsis, terras post hac nec desere nostras.
Post optate modo multos fœliciter annos
Atque dies lætos, ô diuo Maxmiliano,
Qui peperit nobis pacem post tristia bella.

ILLVSTRISSIMÆ ATQVE AVGVSTISSIMÆ Romanorum Reginæ Blancæ Mariæ, Henricus Bebelius.

SALVE *fœminei sexus, laus, gloria, splendor,*
O regina orbis sit tibi Blanca salus.
Ignoti carmen nec dedignere poetæ,
Aut legere, aut doctis auribus accipere.
Hæc fore grata tibi rebar, quia magna mariti
Gloria narratur, laus, honor, atque decus.
Cumque tuo tibi me postremum Maxmiliano
Commendo regi, qui fauet ingeniis.

DE

DE VICTORIA CHRISTIANISSIMI AC INVICTISsimi Regis Rom. Maximiliani habita contra Boemos, ad cunctos Germaniæ principes; vt totis viribus pro illorum terra expugnanda coadunentur, Paræneticon Hecatostichon Hen. Bebelii Iustingensis, Poetæ Laureati.

NVNC properate duces Germani, martia proles,
Nūc properate precor, fr. meas nūc stringite vestras.
Nunc tuba terribilis vocat, & nunc barbara buxus.
Nec vos priuatum studium, tristisque simultas
(Regnorum pestes, atque instrumenta cadentis
Imperij nostri, veluti quondam Æneadarum
Atque Macedonici sceptri) iam religiosam
Militiamque piam, iustam, facilem atque fidelem
Impediat, datur ô vobis occasio summa
Vincere Christi hostes, & duro Marte Boemos
Pellere Teutonicisque plagis, gentemque rebellem
Subdere vel Christo vel ferro excindere totam.
Sit pudor ô proceres, quia durus apostata sancta
Contemptor fidei, quam sancta Ecclesia firmat,
Teutonica in gremio simul intra viscera terra
Impune exultet, vel tot dominetur in annos
Lætus, & ex omni sibi parte trophæa reportet.
Terreat haud nostros populus famatus vbique,
Barbarus atque ferox, audax & strenuus armis, Bohemi pugnaces.
Et quos maiores nostri non vincere multis
Aduerso augurio bellis valuere superbos.
Nunc properate viri frameis, clypeoque corusci.
Tempus adest rupisse moras, agite ô Alemanni
Iam cumulate decus, animosque afferte paternos.
Nunc Deus est præsens, cursu & fortuna benigno.
Belliger ante oculos vobis stat Maxmilianus,
Militiæ specimen, qui belli fulmen atrocis,
Qui decus est regum, virtutum gloria, splendor
Imperii, quo nil toto fœlicius orbe
Fortius atque simul, quem magnus Carolus actis
Admittit socium, & clarissima nomina Othonum.
Hoc duce cædentur tota à radice Boemi,
Innumeras quorum turmas prostrauit ad vnum
Forti animo nuper, nondum altera luna refulget
Rex bonus & Mauors. illi dum bella Roberti
Ense iuuare student, partemque fouere sinistram,
Egressi siluas patrias populantur iniquè
Agrestesque casas, & pinea tecta fauillis
Commendant tepidis, longe lateque cremantes
Marchio quas iusta villas ditione gubernat.
Non secus atque lupus campis cum vidit apertis
Balantes late pecudes, irrumpit & amens
Et stimulante fame, & prædæ dulcedine captus
Obuia quæque necat vesano corpora dente.
Nec rabies habet illa modum, dum strata iacebunt
Corpora cuncta ouium, vel turba animosa molossi
Acrius institerint in deuia tesquaque anhelum
Aut agitent, torue vel discerpsere minantem.
Haud aliter vesana phalanx, legio ista profana

Apuero consueta malis & viuere rapto
Omnia deuastat, cunctos populatur agellos
Cæde furens hominum, nullo discrimine stragem
Vndique committit matrum iuuenumque senumque
Mox querulæ voces, & verba miserrima pubis
Afflictæ veniunt sacrati Regis ad aures.
Dispulit ille moras miseris succurrere, multæ
Vndique conueniunt turmæ peditesque equitesque:
Instruiturque acies trepidabilis atque timenda.
Fecerat hanc miram solers prudentia Regis
Pugnantes inter primos Rex visus vbique:
Affuit Albertus pariter dux Boius, atque
Marchio Fœdricus, & nomina clara duorum
Gnatorum, Brunsuicensis dux vulnera honesta
Accipiens, aderat pugnax, comitumque caterua
Contra stat frendens, acies atque arma capessens.
Arduus hic collis fuerat, quo perfida turba
Confluxit, galeis clypeisque micantibus ardens.
Classica iam resonant, canor & vocat arma tubarum:
Attolluntque animos acies, clamoribus æther
Personat, & clarum nigrescit puluere cœlum.
Protinus inuadunt nostri, iam tristis arundo
Iamque volant glandes primum, mox cominus hastis
Bellum ingens oritur, stant firmo robore dudum
Perfidiæ famuli, multumque cruoris vtrinque
Funditur inque vicem: donec violentior illis
Et magis instructus veniens exercitus hostem
Vndique lethiferis noster circumstitit armis,
Iamque virum strages, oriturque miserrima cædes
Victa fugit legio, & latis prosternitur agris.
Iamque fuga cuncti trepidant, & vulnera verso
Accipiunt tergo, pereunt sine fine fugati.
Proterit hunc sonipes, vibrata hunc lancea sternit
Hic cadit, ille humeris capulo tenus accipit ensem:
Hic iaculum: gemit hic, hic tendit ad æthera palmas:
Atque modis variis petitur victoria nostris.
Postremo captos facile haud numerabile vulgus
Deducens tristes manibus post terga reuinctis,
Vrbis amœna adiit Rex mœnia lætus ouansque,
Quod bona sit ratibus, quæ nomina clara resumpsit:
Et nostro celebrat niueum de more triumphum.
Militiam auratam post debita præmia laudis
Contulit omnibus his, facinus quos grande decorat.
Nunc properate viri proceres, ô martia pubes.
Perfida gens penitus poterit nunc fortiter armis
Exscindi, & nostræ purgari infamia terræ.
Nunc vobis animos simul & victoria vires
Congeminant: victi hostes nil amplius ausi,
Seruilique metu, turpique pudore fatiscent.
Vobis clara ducis virtus & vincere sueta
Æternos pariet nunquam deuicta triumphos.

Ex Tubinga sexto Kalendas Octob.
M. D. IIII.

LAVS GERMANORVM

ELEGIA HECATOSTICHA ET QVERVLOSA GERMANIÆ ad principes Germaniæ simultates intestin. as atque ciuilia bella detestantis.

Henricus Bebelius Auctor.

ANne tuam gaudes ferro proscindere matrem,
Germane ô princeps? cur lacerare studes?
Anne meis meritis tam præmia dira rependis
Quæ genui in lucem, teque aluique frequens?
Quæ te fortunæ in gremium cunctisque locaui
Exundantem opibus, corporeisque bonis
Vt contabescam quid non seruire rubescis
Igne, fame, ferro, dilanierque parens?
Pone truces gladios atque arma micantia condas,
Classica nunc cessent Martis & omne nephas.
Parce meis lachrymis, misera miserere parentis:
Parce pio generi Teutonicisque viris.
Quæ si iura tuis prætendas congrua factis
Non opus est armis, non tibi militia.
Maxmilianus adest iudex Astræa relinquens
Præside quo cœlos gaudet adesse polo
Iudicio cuius potuis diffidere nullus,
Ni foueat causam cui male fidat iners.
At placuit si filiolis ingentia regna
Quærere forti animo, Martigenaque manu,
Inque Getas conuerte manus, Turcasque profanos
Hac tibi regna potes asserere inque fidem.
A patria abstineas, cui si vel parcere nescis,
Parce tuis natis, parce tuo populo.
Nam si bella moues, in bella lacessere pergis
Induperatoris belligeramque manum:
O quanto patriam fœdabis sanguine terram?
Quosque cadant dira fortia corda nece?
Cum quibus haud egre Insubres mihi debita regna
Eriperem à Francis liligeroque duce.
Italiamque meam potuissem subdere nostro
Imperio, Siculos, Romulidumque lares:
Quasque solet Venetus per summum callidus astum
Inuasisse vrbes proditionis ope.
O quæ Germanas agitat discordia mentes,
Vertere vos tentat factio praua ducum.
Nam dum Germani fratrum tenuistis amorem, Laus Germania.
Sanctaque vobiscum publica iura dabam;
Victrix ipsa domos solis per vtrasque cucurri,
Per calidas Libyæ per Boreæque plagas.
Incessi illustris totum regina per orbem
Submisique meis fascibus orbis opes.
Per medios Asiæ campos mea signa volabant
Et Solymos tenui sub ditione viros.
Atque leues domui Græcos, Afrosque bilingues,
Atque meas frameas sensit Iberus atrox.
Iuris erant nostri Tybris, & Padus, atque Timauus:
Cum Sarno Siculum Sardiniæque fretum,
Tunc tria Gallorum nostra ditione regebam
Regna, quoque Histrorum, Dalmatiæque lares.

Tuneque tributa libens mihi Sarmata pastus equino
Sanguine debebat, tuque Boeme fidem.
Heu quo Germana vires, quo decidit orbis
Imperium, heu quantum degenerastis auis?
Ambitio & discors ciuilis factio turbæ
Omnia regna ruens vertere, meque parat.
Proh dolor! imperium quæsitum sanguine tanto
Atque huc seruatum robore & acri animo,
Hoc labefactauit rerum discordia pestis,
Saluaque vix tandem viscera nostra gero.
Ego tot frustra suscepit uterque labores
Fredricus, tanto sanguine regna parans:
Conradi, Henrici, & clarissima nomina Otkones
Maximus atque horum Carolus imperio.
Tot frustra terras domuerunt Marte secundo,
Totque sacras leges imposuere viris,
Et quæ vulneribus, quæ sanguine parta meorum,
Quæ quoque sunt olim subdita regna mihi,
Occupat iniuste Gallus, Venetique dolosi,
Italicique viri, plurima Turca ferox.
At contenta forem, si non ingloria saltem
Teutonici videam limina tuta soli.
Quod si communi procerum pax candida vel nunc
Et studio & voto Teutonicis dabitur.
Salua mihi fiunt non tantum Alemanica rura,
Inuictaque geram regia sceptra manu:
Verumetiam quicquid mihi cruda tyrannis ademit,
Lauriferis signis iam reparare queo
Ibo per extremam Scythiam feritate subacta
Caspia sceptrigeram littora meque colent.
At fili princeps, quid me ciuilibus armis
Impetis? & pacem frangere dirus aues?
Dum nec iura sinant, nec lex sanctissima tecum
Sentiat, aut veterum festa sacranda patrum.
Parce tuo exitio, subiectis parce popellis
Consule Teutoniæ cum proprijsque focis.
Namque videre mihi videor iam tecta domosque
Cum villis urbes Mulcibero esse rubras.
Classica iam sonitant, iam Mars furit arma reclamans;
Innumerique viri corpora dura cadunt.
Exhaustis opibus tandem Germana fatiscet
Virtus, & fessis viribus ægra iacet.
Accola tunc Araris, Rhodani tunc potor in ægram
Sæuiet, hic terras diripietque meas:
Aut implacatus fœlici Marte Boemus,
Turca vel immitis, dii prohibete nephas.
Exemplum sceleris, cunctis annalibus auctor
Seditionis eris historicisque meis
Subuersor regni, & germani nominis hostis
Exitiumque suum proh patriaque sua.
Dulcis amor fidei magna & constantia mentis
Nec fracta aduersis nec sustollenda secundis
Laudis amans altusque animusque & strenuus armis
Prudentesque viros cunctis de rebus agendis
Consulere & pulchrum iustumue vel utile quid sit
Quid deceat, quid non animo quæsisse sagaci
Inclyta sed virtus lato pubescere fructu
Incipit à teneris, & se cito germina produnt

Magnus Alexander teneris incepit ab annis
Et premere imperio Græcos Asiamq; potentem
Dariumq; simul inuicto subdere Marte
Talis erat Bacchus nigros dum vicerat Indos
Annosoq; seni puer haud adeunda gerebat
Cæde gigantea Phœbus puerilibus annis
Arma cruenta tulit pugnans pro patre tuendo
Et puer Alcides geminos colliserat angues
Sic ego dii faueant, summis pro viribus ipse
Mente senex ætate puer pugnare laboro
Contra illos, mihi qui noctuque diuq; pararunt
Damna, probra, insidias, vim viq; repellere tento.

AD GERMANIAM ET SACRATISSIMVM IMPERATOREM MAXIMILIANVM ATQVE GERMANOS PRINCIPES QVERELA HECATOSTICHA DVCATVS MEDIOLANI, VT A Francica seruitute ad Imperii libertatem vindicetur.

BEBELIVS AVCTOR.

VNica terrarum domina, o Germania grandis
Et domitrix mundi, querulas nūc accipe voces
Insubris populi, tibi qui famulariter optat,
Iureq; debetur, tua si repetisse labores,
Te Deus omnipotens, o inuictissima tellus
Reginam statuit terraq; marisq; profundi,
Submisitq; tuis vel fascibus orbis habenas.
Cumq; tuis populosa viris fortissima quondam
Vincere consueris, quicquid contra arma ferebat.
Quicquid & hostilis furor vnquā audebat, es vlta:
Concipe nunc solitos animos & pectore forti
At vigil incolumes populos tuearis & vrbes,
Quæ tibi subiectæ sunt & sceptris Alemanni.
Nonne vides quod regna ferox insederit hostis
(Insubres Italosq; volo ditionis alumnos
Teutonicæ) solis deuota & debita vestris
Cæsaribus, sibi quæ seruire tyrannide Francus
Compulit o populos vel solo Cæsare dignos.
Quam vestra minuantur opes, nunc aspice mater,
Ni cito prouideas rebus patriisq; periclis.
Ergo meis succurre malis, pacemq; petitam
Et libertatem reddas, vt libera soli
Imperio famuler, ceu fas & iura reposcunt.
Maximiliane dei rerum cui sceptra dederunt
Te simul appello, Rex o iustissime legum
Vindex, iustitiæ firmissimus auctor & æqui
Ecce fidem legum simul imperialia iura
Inuoco, & imperii te qui moderaris habenas.
Da precor auxilium, si non indebita posco.
Insubrum gentis repetas Rex optime regna.
Debita iure tibi, en quæ nunc Francus violenter
In damnumq; meum imperii clementia abusus
Inuasit, nec te nec fas nec iura secutus.

Res tua nunc agitur, nam ſi non legibus æquis
Hoſtes paruerint, ſi non aliena reponant
Francigenæ, perit heu iuris reuerenda poteſtas,
Et ſtatus, & decor imperij ſubuerſus abibit
In foueas, & conciliabula dira latronum.
Nullus honor regno, nulli venerabile nomen
Regis erit, dum ſit confuſum phaſq; nephaſq;:
Audiet & nemo leges à Cæſare latas
Surge ducum ſpecimen tandem ſuccurrere, iniquè
Oppreſſis veluti præſcribunt munera regis:
Oſtendaſq; precor iuſti documenta rigoris,
Inq; rebelles heu ceruicoſiſq; tyrannos.
Vos quoq; primores, pars o fidiſſima ſacri
Imperij, proceres nullis ſuperabilis armis
Pubes. poſſitis victricia ferre per orbem
Signa, patrum ſueuit vt præſentiſſima virtus.
Ponite deſidiam ſegnem, luxumq; nocentem:
Concutite at clypeos, patriiſq; micate ſub armis.
Non volo ciuiles motus, ciuilia bella,
In foribus cum iam graſſetur Francicus enſis.
Sed ſocii Auguſti commune intendite bellum,
Liligero regi Gallo, nimiumq; ſuperbo,
Qui nec reſpiciens diuos, nec ſcita ſacrarum
Legum vel ſemper maiorum more probata,
Eripuit per vim, ſibi non debentia vobis
Germaniſq; viris Itala atq; Inſubria regna.
O manifeſta loquor lachrymis ſuccurrite iuſtis,
O generoſa cohors Alemanni, nobile germen.
Quandoquidem ſi vos veſtris maioribus ortos
Et meminiſſe quidem, nec degenerare velitis,
Fertis opem oppreſſis, horum & miſereſcitis vltrò,
Atq; Patrocinium ius implorantis & æquum
More patrum nunquam vel ſuſcepiſſe negatis.
Ite ſimul cuncti ſociato fœdere fortes,
Gallorum populi vim propulſare malignam
Vſurpantis opes veſtras & iura nepotum.
Vobiſcum Deus eſt, vobiſcum militat æquum,
Vobis arma, viri ſunt florentiſſima opes, &
Fulminis inſtar erunt tormenta ſonantia late.
Sunt & equi & galeæ, vel quicquid bellicus vſus
Poſtulat & quorum fortiſſima pectora gaudent
Profligare hoſtes & proculcare proteruos,
Quid dicam proceres tandem commune periclum
Effugitis per me, vobis defenditis ipſi
Oppida, rura, domos patrioſq; focoſq; lareſq;.
Namq; probe noſtis, quantum grauis incubet vſq;
Finitimis, quantum intolerabilis atq; moleſtus
Et fuerit regi, regis quoq; fouerit hoſtes,
Et clandeſtinis ſtudiis adiutet iniquos.
Deniq; cuncta loquar, dominandi cæcus amore
Imperiumque agitans, fuerit ſi viribus auctus,
Et niſi mature fuerit violentia currens
Atq; ferox animus, lætis & ſtare recuſans
Fortiter obtuſus, vel duro Marte repreſſus.
Informis veluti multum immanſuetus & vrſus
Si quando inuenit nullo cuſtode vagantes

Lanigeras pecudes,prædamq; abduxit opimam
Successu elatus,simul & dulcedine prædæ
Semper ouile ambit,nullo & discrimine vitæ
Abstinet à raptu,non opilione minante
Territus,aut diro rabidi clamore molossi.
Sic semel incensus ,successibus atq; secundis
Hic semel afflatus,nescit mitescere cuiquam
Ipse hostis vester,precibus placabile nullis
Pectus amicitiæ sacro neque fœdere tactum
Surgatis proceres vim vi pulsare,paternos,
Imperiiq; lares libertatemque tueri.

LVDOVICI HELIANI VERCELLENSIS, REGIS FRANCORVM ORATORIS, IN CONVENTV GERMANORVM PRINCIPVM APVD AVGVSTAM ANNO M.D.X. Oratio in Venetos inuectiua.

EX IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEIM. ANNAlium Hirsaugiensium volumine II.nondum edito, desumpta.

NNO M.D.X. Indictione Romanorum XIII. conuentus Principum apud Augustam Rhetiorum anno præcedente per Maximilianum Regem indictus,ad festum Epiphaniæ celebratus lete cępit,sed diu durauit, à principio videlicet mensis Ianuarii ad finem vsque mensis Maii. Conuenerunt illuc Germaniæ Principes multi,oratores quoq; Ludouici Regis Gallorum , Ferdinandi Regis Arragoniæ, Vladislai Regis Vngariæ & Bohemiæ , aliorumq; & Regum & Principum,ac regni ciuium plurimorum. Multa in eo cōuentu contra Venetos tractata fuerunt,quorum adhuc indomita rebellio contra Imperium durabat.Dixit in eo conuentu Principum,oratorum Regis Gallorum vnus nomine Ludouicus Helianus Vercellensis senator,asserens eos primum fuisse piscatores numero paucos,deinde ex piscatoribus institores atq; nauicularores esse factos, ex his mercatores , ex mercatoribus per latrocinia, per cædes & venena,& nefandissima scelera dominium sibi vsurpasse plurimarum vrbiū ciuitatum,atque terrarum.Magna ,inquit, eorum potentia est. Nam eos qui æstate præcedente quatuor potentissimos principes Christianorum in patentibus campis expectare sunt ausi,& collatis signis aperto Marte dimicare, profecto potentissimos homines æstimare & iudicare debemus.Sed iam sunt victi,sunt diminuti,ideoque facilius poterunt extingui quam si essent integri.Sed nisi vestræ,o principes,peregrinantur aures,intelligere debetis quid iam recuperauerint,vt se iam refecerint. Quod si eos paululum respirare permiseritis,vt hanc vnam calamitatem euadant,vereor ne crabrones (vt aiunt) irritaueritis.Nisi ergo huius venenosissimæ ac surgentis viperæ, dum adhuc titubat, ceruices perfregeritis,prædico vobis,quod si non tam cito, at profecto quandoq; tamen,& si non vos,certe vestros successores suo veneno inficiet ac spiris circumdabit. Est præterea illis consilium domi,& ars senatoria.Deligunt ex callidissimis & versutissimis senatorib.oratores,quos cum retibus,hamis,& visco peregre mittunt, non ad pisces aut aues irretiēdas aut inescandas,sed ad fallendos atq; decipiendos principum animos.Tot & tales sunt laquei Venetorum,quos principibus miseris parant,vt eos dinumerare nemo queat,quin etiam nisi cautus euadere. Auctoritatē,pecunias,vrbes,ac prouincias multas Veneti perdiderunt:superbiam,dolos,vaframenta non amiserunt. Age vero præ desiderio & cupiditate dominandi , si iustitiæ aut honori suo , si vlli homini , aut ipsi Deo vnquam pepercerunt. Testis est Iacobus Rex Cypri,quem accepta prius in vxorem filia sancti Marci

Verba oratoris.

(aha-

(ah amara filia,& infaustum matrimonium) cum filiolo veneno sustulerunt, vt Cypri regno & insula nouem quondam regnorum capace potirentur.

An. 1473. Testes sunt Franciscus Comes Carmignola, & Bartholomæus Bergomates cognomento Coleo, Venetorum copiarum Duces duo tunc in re militari præstantissimi, quorum alteri propter facetum seu cauillosum dictum in media curia reorum more caput securi amputari fecerunt: alterum vero Bartholomæum propter ingentes opes bellica virtute quæsitas, veneno necarunt. Testis est patriarcha Gradensis, qui & Aquileiensis, quem Istria & dimidia parte Venetiæ priuauerunt. Testes sunt iterum duodecim * Canonici Aquileienses, quos parum * multis opulentis castellis, & oppidis quæ possidebant, simul spoliassent cum vita, nisi pro memoria tanti sacrilegii duodecim porcos pingues abraso collo d.e louis ante quadragesimam singulis annis in arena populo spectante gladiatoribus confodiendos obiiciant. O festum truculentum sceleratorum. Testis est Rex Hungariæ, cuius prope trecentas insulas, decem ciuitates Episcopales, duas prouincias Dalmatiam & Liburniam, tot portus, quingenta circiter millia passuum maritimi littoris occuparunt.

Testis est Imperator Constantinopolitanus, multique proceres eius, & finitimi Itali, Cartarlenses, Scalenses, Mantuani, Ferratienses, & Mediolani Duces: quorum alios magnis viribus, insulis ac prouinciis, alios dimidia parte, alios omnibus bonis, alios etiã vita mulctatunt, nullam habentes iure causam nisi dominandi ambitionem. Testes sunt Germani Reges, Imperatores Romanorum, antecessores tui Rex Maximiliane, quos Patauio, Vincentia, Veronaque deiecerunt. Testes sunt & Austriæ Duces, quos Taruisio. Feltro, Concordia, Vtino, Tergesto, Coricia, & omni possessione Italiæ penitus expulerunt, & conantem te ad Imperatoriam coronam Romam proficisci per annos iam quatuor & viginti armis retinuerunt.

Testis est denique Romanus Pontifex, & ipse sanctus Petrus Apostolus, cui ne se cæteris vicinis feliciorem putaret, Forum Liuium, Forum Cornelium, Fauentiam, Ariminum simul atque Rauennam dolo, fraude, sed nullo iure abstulerunt. Et vt regno Si- ** locus mi. desus.* ciliæ potirentur, quinque vrbes in Apulia, Salentinisque in laboribus* regum. Neapoleos interceperunt, inter quos Hydruntum & Brũdusium celeberrimo portu fuere principaliora. Qua denique arte, quibus dolis & fraudibus Pisam vsurpauerint, vt per eam alterum Italiæ latus inferi maris affligerent, Florentiamque paulatim attererent, Genuam ad primos motus cum vna ex factionibus ingrederentur, ac deinde Siciliam, Corsicam, Sardiniam, Baleares, Narbonensem prouinciam, omniaque littora Hispaniæ vsque ad fretum Herculeum classibus percutrerent, fatigarent, infestarent, affligerentque. Quanta vero sit Venetorum arrogantia, superstitio, & leuitatis manifestæ fatuitas, ex eo *Maris Domini.* patet, quod se Maris Dominos glorìantes, & siue mariti Thethydis sint, siue vxores Neptuni, singulis annis sibi illud despondent annulo iniecto aureo. Arrogantia nusquam prius audita, elementa desponsare. Romani homines quondam sapientissimi, tres vrbes tantæ potentiæ, quod põdus Imperii sustinere potuissent, propter tria maxima vitia deletas esse voluerunt, Catthaginem propter perfidiam, Capuam propter superbiam, & Corinthum propter auaritiam. Quæ crimina qualiter sint in Venetianis, diligenter attendite, vt hæc & multa alia quæ vix in singulis reperiantur, huic vni ciuitati propria vitia sint & peculiaria, fartores fartoresque scelerum, inuentoresque ac nouarum artifices machinarum, quorum cellæ & meatus corporis nihil aliud sunt quam spiramenta proditionum. Nemo cum eis commercatur, quem ad extremum ad lachrymas non cogant. Nullum bellum à multis seculis inter Christianos gestum est, cuius ipsi auctores nõ extiterunt. Nemo Venetias diuertit, sit acutus, sit circumspectus, sit sapiens, qui non decipiatur aut aliqua fucata merce, aut aliqua falsa gemma circumuenitur, aut à publicanis syngrapham non accepit, aut exploratorum in numero est.

Denique est semper aliqua mala crux, quæ deprehensos miseros torqueat excruciet que: nec habet inter eos perfidia modum, vel locum æquitas. Et quæ potest Venetorum par inueniri oratio superbiæ? Hi sunt homines qui aiunt apud se natam nobilitatem esse, qui soli diuites ac modesti, soli sapientes sibi videntur esse in oculis suis. Nos autem, qui non vt dracones erecto pectore tumidi, & elata ceruice incedimus purpurati, qui multa millia non custodimus in arca, sermonem in digitis nõn constituimus, argentea fercula nõ comedimus, eis Barbari sumus, intemperantes, ebrii, dementes ac væsani.

Princi-

Principes autem omnes vno nomine Tytanni, hominem mendicabula cenſentur ab cis. Nos oderunt, nos contemnunt, nos ſumus illis materia ad ridendum vberrima, nos Galli multum, ſed certe vos Germani non longe minus. Nam quæ nuptiæ, quæ Comœdia aut ſabula Venetiis vnquam acta fuit, in qua primarum partium Germanus homo non fuerit introductus? veſtri mores, ſermo, victus, habitus, inceſſus, per mimos, hiſtriones repræſentatus ridere & gaudere Venetianos facit, exultare quoque, triumphare & geſtire. Tanta eſt eorum ſuperbia, tantus Germanorum contemptus ac irriſio, quaſi non ſint homines, ſed monſtra, vel bruta ſine ratione, omnes quicunque naſcuntur extra Venetiam.

De auaritia Venetorum profundiſſima melius eſt tacere quam parum loqui. Hoc tamen vnum non ſilebo, quod cum Germania liberam ſe & immunem à tributo eſſe putet, ſicut & eſſe debet, cum armis adhuc non potuerint aſtutiſſimi Sophiſtæ, bene inuenerunt artem qua ſibi tributariam fecerunt. Locant enim mercatoribus veſtris domum, *lo fundico de Fodeſchi*, triginta ſuper centum ducatis in ſingulos dies: non dico ſingulis annis, quod quidem ſatis eſſet, ſed dico ſingulis diebus, quæ quidem ſumma facit annue florenorum Rhenenſium paulo minus ſexaginta millia. Hoc tributum penditis, o Germani, ſingulis annis Venetorum inſatiabili auaritiæ, quam orbis non ſatiaret.

Ad memoriam reducite Principes, quæ vel quanta vobis ac militibus veſtris contra fidem intulerint mala, & auribus obturatis nolite voces audire perfidorum. Ecce poſt tanta in rem veſtram publicam perfidorum ſcelera commiſſa, quomodo veniunt audentque lugubri veſte, torto collo, flebilibus oculis, ſubmiſſaque voce pacem poſcere: qui ſuperioribus diebus comprehenſi ſunt cum ſcalis & exercitu magno ſub mœnibus Veronenſibus, vt vrbem noctu inuaderent, & præſidia veſtra iugularent: & nunc audent dicere: *Vultis o principes Venetiam alterum Italiæ oculum effodere, penituſque delere?* Non eſt tam dementium principum illos ingenioſos artifices, illos honeſtos mercatores, illas ædes admirandas velle ſubuertere. Quæ quanquam ex ruinis & trophæis Romanorum & Græcorum, multarumque vrbium vetuſtate conſtent, tamen quoniam ſenſu carent, nec aliquid commiſerunt mali, non ſunt dignæ tantorum principum ira. Clamant iam nunc Venetiani ſuperba contumelioſi & pertinaces. *Quid fecimus? quid commeruimus?* O perfidi, quid niſi penitus extingui commeruiſtis? Iam petitis pacem, qui fidem nunquam ſeruare didiciſtis. At non ita dicebatis ante biennium, quando alpes tranſgreſſi Danubiū ac Viennam Auſtriæ ciuitatem infeſtis ſignis petere ſtatuiſtis? Bononiam, Vrbinum, & Mediolanum ſuperiore anno ante finem menſis Maii in veſtram poteſtatem venturas fore iactabatis, quando Romanum Pontificem maximum, paruum capellanum & minimum vos miniſtrum altaris vos facturos prædicabatis, & Regem Gallorum Venetias catenarum trahere minabamini, & Cæſarem Auguſtum deformiſſimis picturis, atque inhoneſtiſſimis Comœdiis & ſpectaculis ignominioſiſſime referebatis, cum titulo & cauſa: *Hic eſt Maximilianus, Auguſtus, Imperator Romanorum.*

Deteſtanda Venetorum ſuperbia. Viri non eſtis o Germani, Cæſareo animo tuo ſolito Maximiliane amplius non es Cæſar, ſi poteſtis, tolerare has rapaces Harpyas, has veneноſiſſimas aſpides, tam varias tam verſipelles lynces, tamque ſanguinarias tygrides, ſanctiſſimæ Imperatoriæ maieſtatis veſtræ calumniatrices, nomini Germano infeſtiſſimas infenſiſſimasque amplius dominari, & in Chriſtianos exercere tyrannidem.

Supereſt vt de his quæ Veneti contra & aduerſum Chriſtianos, contra religionem, imo contra Deum ipſum commiſerunt, pauca ſubiiciamus. Quidquid enim habent, alienis calamitatibus adepti ſunt. Quotiens denique Cruciata, id eſt deuota Chriſtianorum coniuratio in Turcas tentata eſt, & totiens à Venetis interrupta, præcipue ſub Pio Papa ſecundo, qui paratis omnibus vbi ſenſit, ſanctiſſimam expeditionem artibus Veneticis diſſolutam, vir acris ingenii, Chriſtianæ religionis deuotiſſimus cultor, ex animi dolore nimio interiit. Rhodus terra marique periculoſiſſima obſidione premebatur à Turcis, quam cymbam aut ſcapham in auxilium Veneti miſerunt? Certe niſi Genuenſes religioſa pietate Rhodianis miſiſſent auxilia, ſicut Conſtantinopolis Venetianorum perfidia, ita & Rhodus in deditionem Turcarum deueniſſet. Hiſtoria

cunctis

cunctis eſt nota, quemadmodum Veneti plurimis annis vario temeritatis ingenio tentauerint, ſi quouis modo ſiue per fas ſiue per nefas Conſtantinopolim ſuo potuiſſent ſubiugare dominio. Quod vbi vidiſſent, ſe tantæ vrbis potiundæ nullam poſſe inuenire facultatem, Turcis maluerunt quam Chriſtianis eſſe captam.

Conſtantinop. capta An. 1453.

Enimuero cum Turca in manu ſuorum grauiſſima Conſtantinopolim terra marique duriſſime oppugnaret, & claſſis Venetianorum otioſa reſideret in proximo, Conſtantinus Paleologus Imperator Græcorum obſeſſus per nūcios occultos lachrymabiles deprecationes Venetiæ claſſis præfecto miſit, obſecrans illum per Deum, qui ſedem illic patriarchalem conſtituit, per virginem quoque Dei parentem, cuius nomini ciuitas ipſa fuerat conſecrata, vt vltimo regni Orientalis excidio ſubueniret, & ex tanta Venetorum claſſe vel duas in ſubſidium naues tranſmitteret. Sed o inueterata fraus piſcatorum, reſpondit nuncio Imperatoris Venetianorum præfectus, *Non eſſe moris Venetorum aliena defendere. Proinde ſi ſe ad vrbem dederunt*, hoc eſt ſi Venetis ſe ſubmiſerint, *cum tota claſſe venturum ac obſidionem ſoluturum.*

Adiecit denique, ſe commiſerari tam duræ Chriſtianorum calamitati, ſed ab Senatu tale habere mandatum, quod ſine periculo capitis nulla ratione tranſgredi poſſet. Interim Conſtantinopolis capitur, & crudeliſſime diripitur, ſi vnquam ciuitas direpta fuit, ita vt gemitus cadentium Chriſtianorum, & mulierum eiulatus è Veneta claſſe perfecte exaudirentur. At iam Venetiani ſpe potiundæ vrbis amiſſa, ſpolia ciuitatis & prædam à Turcis coemerunt, & plenis nauibus Venetias remigarunt, reliquias Romani imperii ſecum vt perfidiſſimi deportantes.

O perditiſſimi hominum Venetiani, quomodo tam inſignem ciuitatem in manus hoſtium crucis CHRISTI deuenire paſſi eſtis, quam facillime liberare potuiſſetis? O laniis imo dæmonibus crudeliores, qui tot millia Chriſtianorum, tot monachos, tot ſacerdotes, tot virgines, tot mulieres, tot ſenes, tot iuuenes, tot paruulos & innocentes perire crudeliſſime gladio impiorum maluiſtis quam ſaluare. Quot præterea proceres, quot ciuitates Thraciæ, Macedoniæ, Græciæ, Illyridiſque fidei Veneticæ (ac ſi dicerem perfidiæ Punicæ) ſe tradiderunt? Quos omnes aut præcipitauerunt, aut Turcis vendiderunt. Clamabant illi miſeri cum Turcis dederentur: *Ita Veneti, Chriſtiani ſanguinis mercatores, o Chriſtianæ religionis deſertores & proditores, quam impie perfidiſſimeque nos tradidiſtis.*

Et quo ſermone, quibus verbis, o Hieroſolyma, & tu Iudæa ſanctiſſima terra, quoue dicendi ordine vos deflebo? Nolo amplius mihi credi, res iam eſt annalibus memorata. Credatis Blondo, hiſtoriographo ab omnibus approbato.

Hieroſolyma capta.

Fama quondam erat Saladinum Ægyptiorum Regem Hieroſolymam obſidere. Nunquam religio noſtra caruit defenſoribus: quanquam nunc ita principes delicati ſunt, vt ſi limites regni ſui, quamuis exigui, vſque peruenerint, expeditionem Orientalem ſe feciſſe arbitrentur. Ad hanc famam multi proceres Venetias cum magnis copiis armatorū conuenerunt, pro fide Chriſtiana & ſancta terra mori parati, poſtulantes à Venetianis in Syriam nauibus pro mercede tranſduci. Veneti accepta mercede ventos contrarios ſimulauerunt, in Dalmatiamq; peregrinos expoſuerunt, & eorum opera vſi ſunt ad Ladram & alias ciuitates quæ rebellauerant à Venetis, recipiendas. Interim Hieroſolyma capitur à Saladino Ægyptiorum, non quidem Chriſtianorum negligentia, vt plerique arbitrabantur, ſed dolo & proditione Venetorum. Quis hic non vociferaretur, excandeſceret, ingemiſceretque? O venenati Veneti, quantam calamitatem veſtra induxit perfidia Chriſtianitati? Piſani quam diu floruerunt, & Genuenſes, omni tempore Chriſtianis in Oriente laborantibus ſuis claſſibus ſubuenerunt. At Venetiani ſemper infidi ac fraudulenti, ſemper impii & crudeles, omnes Chriſtianorum neceſſitates tumidi contempſerunt.

Hic multa prætereo de Sopho Perſarum Rege moderno, qui maximum cum Turcis bellum gerit, cuius oratores ad Germaniæ principes miſſi pro implorando ab iſta parte bellico apparatu Chriſtianorum contra Turcos, cum veniſſent nauigio ad perfidos Venetianos, retrocedere infecto legationis ſuæ officio compulſi ſunt. Fuiſſet tum facile CHRISTIANIS Conſtantinopolim cum toto imperio Græcorum ſeu Orientis recuperare, ſi Venetis innata perfidia non obſtitiſſet.

tiffet. Nam Sophi cum innnmerabili multitudine Perfidem egreffus, Turcam impugnabat,contra quem fi Chriftiani ab occidente proceffiffent, ficut ille ab Oriente, fuiffet omnino deletus.

Omitto longe plura de Emanuele Rege Lufitarum ac Portugalenfium, qui cum à Tergo Libiæ in mare rubrum claffes miferit iam multas, & Ægypti, Arabiæ, Perfidis, Caramaniæ, Indiæ ac Taptobanæ fines populatus fuerit, magno à Venetis odio habitus eft,quod eos in focietatem illius commercii recipere noluit, ob eamque caufam; fabros, materiam, & arma Saladino Ægyptiorum tyranno miferunt, vt ædificata & inftructa claffe Portugallenfes à tantis inceptis fubmoueret,o perfidia, o infatiabilis auaritia Venetorum,quorum tanta eft inuidia,& crudelis ambitio, vt infidelibus arma miniftrent contra Chriftianos.

Tranfeo quæ in Cypro, quæ in Creta, in Ponto, in Peloponnefo, & in omnibus Cycladibus aduerfum Chriftianos perperrarunt mala, ne prolixitas tædium parturiat. Hydruntum ciuitas eft Salentinorum extremis in oris Italiæ, quam Turcæ grauiffima obfidione terra marique adorti funt, illamque Italiæ regionem,quæ certe & magna & fertiliffima eft,ad Garganos vfque montes totam flammis exurebant, & iam non regno Siciliæ tantum, fed Romæ fanctuario Dei, fed Italiæ ac toti Chriftianitati timebamus. Quis tum Chriftianorum non ingemuit? Quis opem non tulit? Cum ab Vngaris,ab extremo Septentrione atq; ab Occidente vndique auxilia conueniffent, & non folum Principes & vrbium ciues, fed etiam familiæ Fratrum mendicantium fubfidia præftarent. Soli Venetiani, qui tum claffem parattiffimam inftructiffimamque in anchoris Corcyræ tenebant,qui foli obfidionem foluere potuiffent, foli fpectatores,non auxiliatores effe maluerunt. Quid auxiliatores dico? imo prodirores nefandiffimi innocentium Chriftianorum extiterunt.

Cum enim fimultates gererent eum Ferdinando Rege Neapolitano, propter Alfonfum eius filium,qui tunc Hetruriam bello vexabat, timentes ne maior fieret, cum ipfi non poffent,per Turcas iniurias fuas vleifci maluerunt, atque ita fpurciffimam gentem Turcarum in Italiam à fuis ceruicibus in Chriftianos concitarunt. Recordamini temporis illius,cum ab omnibus fere Chriftianis laboratum eft, & morte Turcæ Regis vix ægre obtinuimus vt deditionem Hydrunti facerent. Quot millia Chriftianorum tunc manib. Turcarum trucidata funt?quantū fanguinis Chriftiani fufum?quot nobiles matronæ,quot virgines,quot pueri in miferam feruitutem rapti funt? quorum alii adhuc Turcis fide abnegata feruiunt,alios ego vidi, qui cum iure poftliminii reuerfi vix à parentibus poterant recognofci.Non memini Chriftianos maiorem eladem pertuliffe, o Venetiani,quam vobis auctoribus perpeffi funt. Sed fi homines obliti funt, non tamen Deus tantæ proditionis vltor obliuifcetur. Sanguis clamat fuper vos, & fuper filios veftros,ante tribunal iufti iudicis domini Dei noftri Iefu Chrifti. Vos,o Veneti proditores,vos non Turcæ, fanguinem illum effudiftis. Tempus erit quo vos illorum cædes, atque vtinam non cum veftris Venetiis, veftro fanguine rependetis. Quis non omni odio, omni pœna, omni fupplicio Venetos exiftimat dignos? Sed hic magno, forti ac vehementi oratore foret opus,aut aliquis eorum è numero, qui pleni Spiritu Sancto ad populum concionari folent.

Qui fi adeffet, quantas lachrymas, quantam inuidiam, quantamue indignationem excitaret auditorum omnium contra Venetos, propter eorum fuperbiam,auaritiam, ambitionem, crudelitatem, corruptelas, furta, rapinas, oppreffiones, facrilegia, proditiones,immanitates,impietates,& fcelerum immanitatem. Iam enim Venetiani tam indomabiles facti funt, vt cum quatuor Chriftianorum potentiffimis Principibus,de fumma rerum aufi fint decertare, & ne victi quidem quiefcere poffunt. Qui expilando,fubordinando & corradendo magnum ex vicinorum vrbibus imperium fibi conflauere,qui omne argentum, aurum, gemmas, vafa, figna, tabulas, & quicquid pulchri,quicquid pretiofi in toto terrarum orbe reperiri potuit, id totum malis artibus Venetias comportarunt,& congefferunt.

Qui mare ac terras intercludentes, mercatores cum mercibus intercipientes,nauarchos cum nauibus demergentes, venenando, necando, excruciando,omnia cruore, omnia lachrymis & funeribus compleuerunt, omnia gabellis, datiis & porto-

Tiis tyrannica seruitute fœdarunt, subdiderunt, & nimium aggrauarunt, manus sacrilegas in sacrosanctos Domini sacerdotes miserunt, torquendo eos sine reuerentia dignitatis, bona Ecclesiæ Deo dicata prophanarunt, summum CHRISTI vicarium Pontificem Romanum vt vile mancipium contempserunt, per vulnera & mortem fidelium, & propter commoda eorum priuata siue propria Christianam religionem ad has exiguas Europæ angustias ac latebras deductam pene subuertenunt: vt cum Turcarum impiissimo Rege taciti conspirasse ac partiti esse videantur, vt scilicet illi Orientali, ipsi autem Occidentali tandem soli potiantur imperio. Sed Venetiani extinctores & inimici nobilitatis, contemptores Principum, direptores & incendiarii vrbium, spoliatores prouinciarum, hostes sacrorum, depeculatores Reipublicæ Christianæ, osores cleri, labes & pernities humani generis, cum (proh pudor) neque Turcæ sint, neque vere Christiani, vtinam aut veri Christiani fuissent, aut veri Turcæ. Nam si veri Christiani fuissent, & Hierosolymam & Constantinopolim, & totum Orientem, vt quondam etiam hodie Christiani possiderent. Aut si veri Turcæ fuissent, nunquam passi fuissemus tam malas herbas omni aconito pestilẽtiores in nostris penetralib. in nostris visceribus ac intestinis tã alte radices ponere, quin eos funditus extirpatos facto agmine vltra portas Caucaseas reiecissemus. Nũc autem cũ & mali sint Turcæ, & peiores Christiani, atq; modo cũ ambobus bella gerant, modo cum vtroque societatem simulent, nunc harum, nunc illarum partium, nemini sint fidi, nemini tuto fidentes, nemini amici, Christianam religionem ad paruas Europæ angustias deductam, & pene destructam (sicut diximus) mancam ac debilem concluserunt, & quæ audistis mala fecerunt.

Siccine dormitis, o Germani Principes? parumper expectate, & dum vos consultationibus vacantes differtis negotium, Veneti nocturnis scalis Veronam aggredientur, vos potentia magni, vos armis inclyti, vos denique viribus & fortitudine cunctis nationibus metuendi, tantam ignominiam, contra maiorum vestrorum consuetudinem tolerabitis, quas vix ignaui ac vmbratiles, vix mulierculæ medius fidius tolerare possent? O si nunc viuerent illi Cimbri ac Teutones bellicosissimi, qui cum Mario de orbis imperio dimicauerunt, & illi qui cum Iulio Cæsare, cum Traiano, cum Antonino, cum Fuluio, cum Seuero, cum Constantio, & cum aliis pluribus Imperatoribus bella gesserunt. Illi quoque Teutones siue Germani, qui Quintilium Varum, Romanum consulem cum tot legionibus occiderunt. Et illi Germani, Saxones, qui Britanniam (quæ nunc est Anglia) Scotiam, Hiberniam, Orcadas, Galliam, Franciam, Hispaniam, Wandaliciam, Longobardiam magnam Italiæ partem, tot bellis deuictas suo dominio potenter subesse compulerunt. O vos Germani Principes & proceres, penes quos imperium est non solum Romanorum, sed totius quoque orbis, iure tam diuino quam humano, cur tantundem à virtute degeneratis auorum? Cur non præitis contra hos Christianæ religionis inimicos, hostes, & destructores? Cur non præfertis victrices aquilas, vt & reliqui Christiani vos sequerentur, contra Venetos primum, qui sunt seges & materia tantorum malorum, ac deinde aduersus ipsos spurcissimos immanissimosque nominis Christiani hostes, inimicos, & persecutores Turcas? Venetianam, precor o proceres, deiicere pestiferam molem properate, perfringite oro Christianæ salutis obstaculum, obstruite hanc pestilentissimam Mephitim, sentinam, præcipitium & scaturiginem omniũ vitiorum; vindicate & vos & orbem Christianum in libertatem, soluite vos à tanto metu perfidorum, eradicate genus improbum, quando & tempus vos iuuat & fortuna, Tuti esse non poteritis quam diu sub tyrannide Venetorum manent Istria, Liburnia, Dalmatia, Corcyra, Cephalenia, Zazynthus, Creta simul & Cyprus. Patefacite istas execrabiles & diras portas Venetianas, quæ tam diu Christianos aduersus infideles progredi laborantes continuerunt. Postea Deo auctore, aperto Marte, maioribus auspiciis Turcas aggrediuri.

His & multis aliis memoratus Orator Gallus in Venetianos, fulmina sui detorquẽs sermonis, maximo quidem enitebatur studio, sicuti manifeste patet omnibus, illos reddere odiosos & principum armis conterendos. Quod quidem non tam sua sponte, q̃ Regis Gallorum Ludouici, à quo fuerat missus, fecisse putandus est. Sic enim in orationis suæ principio dicit: *Ego qui multos defendere, neminẽ lædere cõsueui, in has angustias deduct⁹ sum, vt aut ab officio legationis mihi sit recedendũ, aut de im pbitatib. de dolis, de male meritis Venetorum necessario non sine magno dolore mihi sit dicendum. Quod si aliquorum aures offenduntur, debetis id necessitati temporis, ac malignitati illorum, non mea consuetudini tribuere, quanquã videor, in proposito defensionis propemodum perseuerare, Nam cũ Venetos accuso, defendo infinitos mortales, Italiã totam, multasq; alias prouincias, à quorũ faucibus in libertatem reuocãda sunt. Defendo Christianos*

brientales, quos ad manus Turcarum peruenire; at in morem pecudum mactari permittunt Venetiani. Defendo Ecclesiam Romani ad quam subuertendam, vt ipsi sua desideria consequantur, vocare Turcas, & quasi porrigere manus videntur, innocentes defendo, cum impios, ne crescant, dico supprimendos.

MICHAELIS COCCINII TVBINGENSIS, DE BELLO MAXIMILIANI IMP. CVM VENETIS GESTO, ANMO M. D. XI.

LIBER VNVS.

REVERENDO AC CLARISSIMO VIRO, D. IACOBO DE BANNISIIS, CÆSAREÆ MAIESTATIS SECRETARIO AC CANCELLARIO MICHAEL KOCHLIM, ALIAS Coccinius S. P. D.

VM his diebus exactis, Vir clarissime, aeris mutandi gratia, Italiam liquissem, meq; ad Tubingam, natale solum, pro meliore valetudine consequenda contulissem, ad Italiæ nouitates promulgandas sum à sodalibus & amicis meis in ipso gymnasio rogatus, & in primis ab Henrico Bebelio Iustingensi, cuius literis compluribus aut ea dum in Italia essem, ad res Italicas scribendas sum prouocatus. Ego vero quoniam ipsorum voluntati omnino repugnare nequius, quocirca, vt voto & desiderio eorundẽ quatenus licuit satisfacerem, destinaui quartum librum commentariorum, quos in Italia de bello Maximiliani cum Venetis gesto *lucubraui, sub tuo nomine publicare, maxime quod Galli & Itali in laudes suas profusi, res nostras in obscuro relinquunt. Equidem tres primos libros hoc tempore haudquaquam publicandos putaui, quorumque editionem consulto in aliud tempus reserno. Quartum autem librum auspicatus sum à legatione seu profectione reuerendissimi D. Matthæi Episcopi Gurcensis ad Iulium Põtificem, in quo omnia hoc anno in Italia gesta saltem relatu digna commemoro. Nam annus iam transactus meo iudicio omnium maxime memorabilis visus est & defectione Bononiensium, fuga exercitus Ecclesiastici, indictione concilii Pisani, noui fœderis percussione inter Iulium Põtificem, Ferdinandum Regem Arragoniæ, & Venetos, item Bononiæ obsidione per Hispanos, occupatione Brixiæ per Venetos, & rursum eiusdem expugnatione per Gallos. Et nouissime pugna illa asperrima ante Rauennam gesta. Nec præterii narrare Maximiliani imperatoris contra Venetos gesta. Addidi præterea dictis non incongruam digressionem de Gallorum in Italiam ingressu, & quid ipsi sedecim nunc annos in Italia gesserint. quæ sane omnia curaui, pro viribus breuiter & luculenter perstringere. Et quoniam non sum nescius plurimos fore, quæ huiusmodi lucubrationes meas taxare impugnareq; conabuntur. Quocirca te rogo, obsecroq; ꝙ solitum tuum patrocinium (quod tamen in reb. meis omnibus, nullis quidem meis de te meritis, sed sola humanitate & beneuolentia in me tua singulari impartiri consueuisti) in præsens pro me, contra illos osores & blaterones, suscipere digneris, ac opus tibi dicatũ & clientem tibi deditissimum tueri ac defendere studeas. Te namq; patrono & defensore, omnes aduersarios naucifacio. Quod si in scriptionibus meis quippiam lectitaueris menda dignum, id corrigas, & castiges, tuum quippe iudicium mihi instar omnium est. nec pudebit me erratum emendare, de quo me admonueris. Vale, ex Tubinga Kalenis Iunii, Anno Domini M. D. XII.*

HENRICVS BEBELIVS IVSTINGENSIS AD MICHAELEM COCCINIVM TVBINGENSEM, NVNC APVD LONGOBARDOS DEGENTEM, VITIQVE DE FVRST GVBERNAtotis & Vicarii ducatus Mutinensis Cancellarium.

Coccini, constans vetus & sodalis,
Quem fides, virtus, sapiēs Minerua,
Integri mores, probitas decorant
Alite fausto.
Scribe res gestas Latiis in oris
Temporis nostri, precor atque bella
Cæsaris contra Venetos dolosos
Maximiliani.
Siue nam Gallos, Italosue rerum
Sumis auctores, tibi falsa produnt,
Atque Germanos merita laborant
Fallere fraude.
Ipse sed præsens mihi veritatem,
Quo vales multum, calamo fideli
Pingito, dulcis patriæ nec vnquam
Immemor esto.

MICHAELIS COCCINII TVBINGENSIS, DE PRINCIPVM *Austriæ, cæterorumque & Venetorum bellis, in Italia gestis, Liber.*

CVM Matthæus Lang Augustensis, Episcopus Gurcensis apud Regem Christianissimum legationis munere fungeretur, Pontifex Iulius plurimum apud Maximilianum Cæsarem solicitabat, vt ipse Gurcensem ad se legaret, quod Medio eiusdem multa pro gloria, incremento amplitudineque Germanicæ nationis, ac suæ maiestatis decernere ac constituere deliberauerit. Cæsar ne paci ac tranquillitati Italiæ in aliquo defuisse videretur, statuit Pontifici morem gerere, atque ad eum Mirandulæ constitutum Ioannem Collam Mediolanensem destinauit, per quem se Gurcensem cum pleno mandato componendæ pacis inter se & Venetos absoluisse significauit. Ideo reliquum esset, quo beatitudo sua curaret, vt honorificam pacem à Veneris consequi valeat. Et quoniam Gurcensis Vito de Furst Oratori Cæsareo scripserat se ad sanctissimum nolle proficisci, nisi cognitis antea oblationibus quas Veneti Cæsari offerant, cum desideret suam ad pontificem legationem, aliquem bonum effectum parere, vt quod si minus ipsa vniuersalem pacem producere possit, sit contentus quod saltem particularem operetur pacem. Orator itaq; anxius & solicitus apud pontificem pro eliciendis Venetorũ oblationibus insistebat, quas & superiori libro memorauimus, Vt igitur Gurcensis per Collam eas intellexit, circa lacum Benacum in oppido Reiffo ex itinere subsistit, indeq; eundē Collã ad pontificē remisit, & pro saluo conductu (quod Latini olim dixissent, *pro literis tuti itineris, & publicæ fidei*) & pro induciis inter beatitudinē suã & Regē Christianiss. ac ducem Ferrariæ, item & pro ampliorib. Venetorum oblationibus. Ad hæc & oratori Regis Catholici Hieronymo Feych exponi fecit, cum Pontifex ipsum literis cōmpluribus in Italiam vocauerit, Rex item Catholicus sæpius fuerit cohortatus, vt nomine Cæsaris Italiã peteret, tum pro incremento & gloria Cæsaris, tum sua ipsius propria, videatur sibi, ꝙ cum magno dedecore Germaniam repetiturus sit, vbi pacē ipse procurasset, in qua Venetis Padua relinqueretur, neq; etiã ea pax grata Cæsari esset futura. Præterea & id ipsum esset cõtra decreta, inter Cæsarē & Regē Christianiss. inita. Proinde nisi sanctissimus vna cum Rege Catholico Venetos vrgeat ad maiores oblationes, non sit institutũ suũ vltra Mantuã progredi. Pontifex his auditis, nullis induciis assentire voluit, neq; aliquã concordiã cum Rege Frãciæ & duce Ferrariæ se initurum affirmauit, nisi habita Ferraria. At Venetos se in præsens ad ampliora astringere non

gere non

gere non potuisse asseruit, cum nemo ex parte Cæsaris cum pleno mandato adsit, qui huiusmodi oblationes nomine eiusdem acceptet. *Adueniēte autem* (inquit) *Gurcēsi (cui contra consuetudinem nostram plenum saluum conductum dedimus) facere curabimus omnia, quo is cum honore proprio & incremento, gloriaque Cæsaris in Germaniam redeat.*

Post hæc Gurcensis lacum Benaeum relinquens, ad Mantuam proficiscitur, quo in loco oratores principum confœderatorum conuenerant. Aderat illic Stephanus Episcopus Parisiensis nomine Regis Christianissimi, Gurcensis quidem secum illuc duxerat Episcopum Cathilinienſem, oratorem Regis Catholici apud Cæsarem degentem, breuique post eum venerat Hieronymus Feych, nomine Regis Catholici apud Pontificem oratorem se gerens, & Archidiaconus Mantuanus nomine Pontificis. Gurcensis Mantuæ multum diuque de sua vlteriori profectione hæsitabat, quoniam maiora promissa superioribus à Venetis non erant oblata: tandem tamen adhortatione Hieronymi Feych, eiusque pollicitatione ad vlteriorem profectionem fuit adductus. Pontifex qui per id tempus Rauennæ erat, vbi intellexit Gurcensem ad se venturum, Bononiam redire statuit, quod maior Hospitiorum commoditas & aer salubrior Bononiæ, quam Rauennæ esset. Gurcensis priusquam Padum transiisset, terræ motus Mutinæ & Bononiæ est auditus, de quo nescio quid præsagiuerint. Pado igitur transito, eodem ipse die Mutinam venit, & inibi à ciuibus & Vicario, vel (vt cum vulgo loquar) Locumtenente, Vito de Furst oratore quam honorificentissime est exceptus. Deinde Mutinæ certos commoratus dies, auctoritate imperiali qua fungebatur, exemptiones & priuilegia toti territorio est elargitus. Post hæc Mutinam linquens, Bononiamque petiturus, à Pontifice (qui eodem etiam die Bononiam ingressus, omnia illic inordinata offenderat) iussus fuit extra ciuitatem, in posterum diem subsistere. Sub noctis tamen crepusculo per Franciscum Allodisium legatum in ciuitatem secreto fuit introductus, & ad sanctissimi oris osculum & secretum colloquium remotis arbitris admissus. Postridie publice Bononiam ingrediens honestissima comitiua virorum & curiæ & ciuium comitatus & exceptus, qui paucis post diebus à pontifice ad exponenda mandata accersitus in hunc terme modum orationem habuit. *Beatissime pater, scripsit alias Beatitudo tua ad inuictissimum Cæsarem, quod ipse me huc ad se legaret, pro tractandis, componendis & concludendis negocijs, quæ pro honore & incremento suæ Maiestatis deseruire visa fuerint. Cæsar itaque quo desiderio tuo obtemperaret, me huc destinauit, prius tamen quam ex itinere arrepto me huc contulissem, Beatitudo tua me mouit & adhortata est, vt cum omni celeritate maturare conarer, quippe quæ curare velit, quo cum gloria honoreque & Cæsaris & meo ipsius proprio in Germaniam repedarem, & maxime in re Veneta efficere velit, quod Veneti omnibus, quæ in Italia continenti possident cedant, dempto Teruisio & Padua, quæ sane loca in feudum ab imperio recognoscere habeant, certam quotannis pecuniam Cæsari pro eisdem pensuri. Et quandoquidem Cæsari nequaquam honorificum foret, Venetis Paduā & Teruisiū relinquere, nec aliquod habeo mandatum pacem conficiendi, nisi illis locis restitutis, quocirca sacratissimus Cæsar rogat atque obsecrat, vt Beatitudo tua (si Veneti obstinate ea loca tenere nitantur) dignetur eosdem deserere, simulque ea omnia facere, quæ bonum confœderatum iuxta conditiones fœderis Cameracensis oportet & consentaneum est.* Pontifex facta & audita huiuscemodi mandati expositione tempus deliberandi sumpsit, interim deputauit tres Cardinales, Raphaelem Episcopum Ostiensem, Camerarium sancti Georgii, Petrum Ecclesiæ sancti Quiriaci Reginum, & Ioannem sanctæ Mariæ in Dominica de Medicis. per eosdem Pontifex conditiones pacis declarauit asseruitque, quod paratus sit efficere apud Venetos, vt hi Veronam & Vincentiam Cæsari relinquant. Item quod Teruisium & Paduam in feudum ab Imperio recognoscant, certam pensionem Imperatori quotannis pro eisdem locis contributuri. Item quod forum Iulium & reliqua, quæ in continenti Italiæ tenent, Patriarchæ Aquileiensi cedant, qui vasallus sit Imperii iuxta antiquum tempus.

Et vbi pax illa subsequeretur, ac Cæsar istiusmodi pacis conditionibus assensum accommodaret, pollicetur, se effecturum & curaturum, quod Gurcensis naneiscatur patriarchatum Aquileiensem, Cardinalatum, & quam plurimas dignitates Ecclesiasticas, vnde pro annuis redditibus & vectigalibus colligere possit centum millia ducatorum.

At Gurcensis nullis promissis, nullis item muneribus seu donis, quibus quotidie quam magnificentissime prosequebatur, nec aliqua alia re sibi proposita, adduci seu flecti potuit, quo mandatum sibi iniunctum transgrederetur. Iuxta quod cum nego-

eia expedire non liceret,veniam abeundi à Pontifice efflagitauit,qua ſane impetrata,Bononia quartodecima die ſimul ac illuc venerat,diſceſſit. Poſt cuius quidem abitionem Fabritius eum ſua gente à rege Catholico fuit auocatus; & Bononiæ magna inter curiales trepidatio ſuborta. Gurcenſis deinde Mutinam petiit,ac paucos inibi dies commoratus,ſubinde cum Epiſcopo Pariſienſi Parmam profectus eſt, de communibus rebus ibi collocaturi.

Quibus illic conſtitutis Pontifex per oratorem Regis Scotiæ ad id munus deſtinatum declarari ſeu exponi iuſſit,quod per eum non ſteterit, nec hodierno adhuc die ſtet, quo minus Italia pacem conſequatur plurimis ad id rationibus allegatis. At illi excuſantes Principes ſuos,certa propoſuerunt pacis media,rationi ſatis conſentanea, quæ ſi Pontifex acceptare voluiſſet,Italia pacem & tranquillitatem aſſecuta fuiſſet. Interim Vitus de Furſt orator & Locumtenens Mutinæ Cæſareus, nonnulla ordinauit repagula Bononiam verſus. Admiſit etiam intra ciuitatem iuſſu Domini Gurcenſis ducentos pedites Italos ſub Gallis militantes. Ex agro item Mutinenſi commeatus exercitui Gallorum importari permiſit. quibus de rebus Pontifex acriter contra Vitum mouebatur, de eo expoſtulans,perinde ac ſi conuenta ſecum inita minus ſeruare curaret; tametſi Vitus ad nulla eſſet aſtrictus, niſi vt ciuitatem Mutinæ tempore belli Ferrarienſis, neque Gallis neque duci Ferrariæ traderet.Sed de his hactenus.

Reuertamur igitur ad exercituum geſta. Gallorum exercitus Mutinenſibus ſecuritate data,ad Padi ripas ſe contulit, aliquantiſperque ibi commoratus, dein copiis Ducis Ferrariæ circa fluuium Panorum è regione Bondeni (quo in loco amplior pars exercitus Eccleſiaſtici conſederat) ſeſe iungere cœpit, pōtibus duobus ſuper Pado conſtructis. Ambo quidem exercitus,quo tempore Gurcēſis cum pontifice in tractatu verſabatur, circa dictum fluuium pene otioſi ſedebant. Vt vero Gurcenſis Bononia re infecta diſceſſit,& Galli & Eccleſiaſtici ſeſe loco mouerunt, non multum à præfato fluuio digredientes. Iacobus Triuultius Gallorum Imperator,ſeu (vt nunc loquimur) capitaneus generalis, in itinere Concordiam expugnabat, quam plurimis in ea trucidatis, & in foſſis caſtelli ſubmerſis,Mirandulæ vero expugnationem in aliud tempus opportunum differens.Pontifex autem ad prouidendum rebus exercitus ſui Bononia abiens, ad oppidum Cento ibat,militibus ſtipendia penſurus. Deinde Bononiam reuerſus, ſenatoribus accitis, eiſdem de ſuo diſceſſu declarauit, quos & exhortatus eſt vt in fide erga ſe conſtantes firmique perſeuerarent.

At illi optima quæque polliciti rogarunt, vt Beatitudo ſua & ciuitatis & portarum curam ſibi permitteret,facturi vti fideles & optimi ſubditi. quorum verbis & pollicitationibus Pontifex ductus,voluit vt certi deligerentur ciues præfecti, & (vt cum vulgo loquar) capitanei,qui cum militibus portarum & mœnium cuſtodiam ſuſciperent,ordinatis ad id pecuniis.Bononiæ igitur rebus ſic diſpoſitis Pontifex Rauennam ſe recepit. Per id tempor s Galli circa memoratum fluuium Panorum, ad locum qui dicitur Bonport, progreſſi,inibi cum exercitu traiicere conari:è regione vero Eccleſiaſtici milites & bombardarum miſſilibus,cæteriſque telis repugnare, Galloſq; à traiectu arcere. Cum vtriq; diutius inibi,quam par eſſet, tempus contriuiſſent,tandem Triuultio conſultum fuit, ꝙ verſus fluuii originem exercitum duceret, vbi offenſurus ſit in fluuii vado locum pedib. tranſmeabilem.Ad quem quidem locum vt Galli peruenere,agminatim fluuium tranſierunt.Primum equites tranſgreſſi,dein Germani conglobati,poſthac Vaſcones,& vltimo reliqua exercitus pars,cum tormentis muralibus,& inſtrumentis bellicis. At Eccleſiaſtici milites interea temporis circa caſtellum Francum caſtrametati ſunt, expectaturi Gallorum impetum:quinimo ferebatur eoſdem ſua ſponte Gallos adoriri velle, manúque cum eis conferre.quam opinionem Triuultius veriſimilem faciebat, exercitum ſuum ab ipſis Eccleſiaſticis longioris ſpatii interuallo collocando. Pontificis exercitus dicebatur vigintiquinque millibus& peditum & equitum conſtare; Gallicus vero duntaxat duodeuiginti millibus conſtabat. Paucis poſt diebus Triuultius caſtra verſus montana mouit, tanquam ab illis locis Bononiam obſeſſurus. Cui rei vt Eccleſiaſtici occurrerent, in continenti caſtra reliquerunt,loca intra Pontem Rheni & ciuitatem præoccupaturi. Galli poſthac recta via contra hoſtes progredi ſategerunt, & in loco ad tertium vix lapidem ab Eccleſiaſticis diſtante caſtra poſuerunt.

*Freusperg. Et vt certos deinde dies ambo exercitus ex oppoſito conſtitiſſent, ſuperuenit nobilis vir Georgius de Fruonſchberg * cum mille peditibus Germanicis à Verona ad

Gallos

Gallos pro suppetijs missus. Antea etiã Cæsar miserat Dieboldum De Stein in subsidium Gallorum, cum octingentis peditibus. Habebat & Iacobus de Emps idem & Sneuus & nobilis, vti alij duo, stipendio regis Franciæ supra bis mille & ducentos pedites. Galli, quo castris maior accederet existimatio & pondus, ac ciues Bononienses clarius cognoscerent Maximilianũ Cæsarem conatibus suis consensum præstare, Locum-tenentẽ Mutinæ accersiri fecerunt. Et quoniam Locumtenens prædictus versabatur in practica (vt ita loquar) & secretiori consilio cum nonnullis ciuibus super deditione ciuitatis Cæsari offerenda: idcirco non inuitus ad Gallorũ castra concessit, quibus dictã suam practicam communicauit, ne res à se inconsultis ipsis agi videretur. Eandem practicam Galli approbantes asseruerunt sibi gratum fore, quod Bononienses se Cæsari dedant. Accedit autem altera nocte sequente circa tertiam fere noctis vigiliam, quod in ciuitate Bononiæ magnus suboriretur tumultus, ac plerique proditionis conscii proclamarent, *Popule, popule*. Quo sane tumultu capitanei, quibus portarum cura commissa fuit, per vim portas aperientes, Bentiuolos ex domo eorum (quam in Gallorum castris habebant, in loco vnde proximum erat iter de castris Bononiam versus) euocarunt, qui mox se de loco mouentes, in ciuitatem se receperunt. Eramus tunc in castris & in prædicta domo. Introductis ergo in ciuitatem Bentiuolis, Franciscus Allodisius legatus, suppellectile sua relicta, cum paucis vix aufugit. Capitanei vero Ecclesiastici, vt cognouerunt ciuitatem proditam, è vestigio se ad fugam expedire cœperunt. At Venetos auxiliatos, qui vltimo de proditione acceperant, populus Bononiensis ciuitatem egressus adortus est, multos ex eis occidendo, multos capiendo, bona item eorum diripiendo, quo quidem tempore Veneti in primis male mulctati sunt circa Bononiam, in diem sequentem, qui erat vigesimus secundus Maii, anni vndecimi supra millesimum quingentesimum. A. 1511.
Galli reliquias exercitus Ecclesiastici persequebantur, quo itidem de Bononia sine sanguine & sine aliqua vi ad Bentiuolorum ditionem redacta est. Bononiæ autem arx erat totius fere Italiæ munitissima amplissimaque, Iulii Pontificis sumptibus constructa, eam nomine pontificis Georgius Vadisius tenebat. Is quia bombardatum iactibus ciuibus magna inferebat damna, nec ipse arcem dedere volebat, quocirca Galli & Bentiuoli infensi, eandem vi expugnare statuerunt. Sed erant nonnulli ciues intra Bononiam, quibus Bentiuolorum dominatus displicebat, hi apud Locumtenentẽ Mutinæ egerunt, vt clam arcem intraret, eamq; nomine Cæsaris acciperet. Locumtenẽs, quo res Domini sui ampliores redderet, confestim Bononiã petens se in arcẽ prædictam recepit, comitatus tum à me & alio famulo dumtaxat, facta itaq; sibi nomine Cæsaris arcis consignatione, & alio in locum suum subrogato, postridie mane ad Bẽtiuolos proficiscitur, ad denũciandum eisdẽ arcem sibi nomine Cæsaris traditã. At Bẽtiuoli Locumtenenti infensi indignabundiq; eundem intra cameram pallatij detinuerunt, me vero ad capitaneũ Gallorum (qui circa arcẽ custodiæ causa incubabat) ire compulerunt, tandem tamen eodem die paulo ante noctem libere dimissi sumus. Galli deinceps & Bentiuoli omnia instruere & parare pro arcis expugnatione cœperunt. Verum quia nulli in arce commeatus erant, collocati illic præsidij gratia obsidionem diutius tolerare non potuere, ac paucis post diebus arx dicta fuit tradita, & à populo Bononiensi funditus diruta. Sic excelsa & magnifica in mundo ruere solent. Per eosdem dies Franciscus Maria Vrbini dux, Rauennæ Franciscum Allodisium Legatum pontificis curiam egredientẽ, multis vulneribus confossum, in publica platea interemit. Qui duas ferme horas post vulnera accepta vixit, nulla emittendo verba nisi illa, *O mea peccata hæc merentur*. Et ita præfatus legatus (quem Papiensem nominare solebant) sine sacramentis pro more Christiano interijt, vir versutus, callidus, audax, crudelis, & sanguineus. Cuius memoriæ pontifex subinde Romæ maledixit, quem tamẽ antea & honoribus & dignitate subleuauerat. Eo autem tẽpore quo Gallicus exercitus persequebatur reliquias Ecclesiastici exercitus, Ioannes Frãciscus Picus comes Mirãdulæ rebus suis diffidens, Locumtenentem Mutinæ accersiri fecit, ad faciendam eidem nomine Cæsaris Mirandulæ consignationem. Ea sane re Locumtenens adductus, Mirãdulam contendit, qui simul atque à præfato comite per clauium ciuitatis & arcis traditionem & iuramentum, Mirandulæ possessionem nactus, eius administrationem Gerardo comiti de Arch commisit, ducentos eidem pedites Germanos assignans, quos Georgius de Fruonsperg Veronam rediens sibi miserat, deinde ad Mutinam rediens. Ab eis vero Ioanni Pico suaserat, vt quã primum ad Cæsarem se conferat. Res illa postquam ad Iacobum Triuultium perlata est, magno eum dolore & mœsticia affecit. Quandoquidẽ cupiditas se vlciscendi aduersus Pontificẽ & comitẽ Franciscum primaria extiterat causa,

propter quam capitaneum totius exercitus susceperat, idcirco ad dictum Locum tenentem familiarem suum mittebat conquerendo, quod sine mandato Cæsaris Mirandulam ad manus suas susceperit, & quod potius sibi quam Francisco fauere debuerit: cum filia sua ex possessione à Pontifice per vim fuerit exturbata; & præfatus Franciscus Pontifici se vt feudatarium in præiudicium Cæsaris submiserit. Et proinde non obstante illa consignatione, velit eum vniuerso exercitu ad obsidionem Mirandulæ proficisci, quod sane eum magna festinatione facere studuit. Is itaque vt cum exercitu Mirandulam accessit, priusquam bombardæ & instrumenta bellica collocarentur ad quatiendos muros, certi inter Triuultium & Locumtenentem Mutinę habiti fuere tractatus. Tandem Mirandula promissa est sub conditionibus Triuultio, inter quas vna erat, *quod si Cæsar intra mensem mandaret, vt cederet de loco, quod huic mandato velit esse obediens.* Et ad eandem conditionem se astringebant ctiam qui Capitanei, & in primis Locum tenens regis Franciæ, Gosthus dux Nemursi. Alia quoque conditio erat, quod comes Franciscus possit libere exire, qui illis diebus intra cameram mulieris delituerat. Sic Triuultius accepit possessionem Mirandulæ, & comes Franciscus eam exiens, Mutinam peruenit cum locum tenente, qui postquam quatuor dies Mutinæ degerat, profectus est Florentiam, vt instituto patrui sui illic philosopharetur. Vxor vero cum libris se Mutinæ continuit, Imprudenter vero egerat dictus comes. Nam quo tempore Gurcensis (qui Cæsaris erat legatus & Locum-tenens generalis in Italia) Mantuæ esset, ipse admonebatur ac ei consulebatur, vt Mirandulam ad manus Gurcensis consignaret, quod id sine præiudicio iuris seu proprietatis facturus esset. Huiusmodi ipse consilio obtemperare noluit, nimium Pontificis viribus confidens. Sed quando vidit fractas Pontificis vires, tum primum recurrit ad id medium, sed sero sapiunt Phryges. Nam Triuultius in continenti miserat oratorem ad Cæsarem pro confirmatione possessionis, & obtinuerat vt Cæsar tutelam, quam post mortem Ludouici comitis concesserat filiæ suæ, approbauerit & confirmauerit. Voluitque Cæsar, ne Locum-tenens aliqua in futurum loca nomine suo acciperet, nisi cum expresso suo mandato. Per id vero temporis quo Galli milites Ecclesiastici exercitus persequebantur nomine Cardinalium, qui Florentiæ secesserant, nomine item Cæsaris & Regis Christianissimi, Concilium generale ad Kalendas Septembris Pisis celebrandum indicebatur. Ad quod quidem vocarunt Iulium Pontificem, publicantur literæ indictionis Parmæ, Regii, Mutinæ, Bononiæ, & etiam Rauennæ, vbi erat Pontifex. Itaque Pontifex rebellione seu defectione Bononiensium, fuga exercitus, & indictione concilij perculsus, Romam redire statuit, quo & vigesimoseptimo die mẽsis Iunij peruenit, relinquens Cardinalem Petrum tunc sancti Quiriaci, vulgariter Regium nuncupatum, Legatum Bononiæ & Romandiolæ. Qui sane Legatus collectis sex millibus peditum, & trecentis equitibus leuis armaturæ, & totidem grauis armaturæ Bononiam recuperare instituit, fretus fauore aliquorum ciuium, qui Bentiuolorum dominatum detestabantur. Idipsum Galli audientes, statim in succursum Bononiensium aduolarunt cum quadringentis equitibus grauis armaturæ. Quorum auxilio Bentiuoli cum ciuibus Ecclesiasticis in fugam verterunt, ac dein in ciues factionis Pontificiæ magnam exercuerunt crudelitatem, eorum bona publicando, ac nonnullos trucidando. Interea autem Germani & Galli coadunati, contra Venetos proficiscebantur, qui posteaquam oppidum Suaue per vim expugnarunt, Venetiani se receperunt ad Paduam & Taruisium, relinquentes Vincentiam, & alia quædam loca Cæsarianis. Cæsar vero per idem tempus in valle Asisiorum arcem illam, Schalam dictam, & locum Kobel nuncupatum ad deditionem compulit. Deinde ad Bruneccum se contulit, inde prouectus est cum duobus millibus peditum, ingentique tormentorum muralium vi ad expugnationem arcis Codobriæ, quam Beitelstein vocant, quam postea multo labore ad deditionem, Italis in ea prædij gratia constitutis abire permissis, Germanis autem transfugis ad vnum trucidatis. Germani vero & Galli, vt venerunt in agrum Taruisanum ad fluuium Blauum, qui antiquitus Silis est nuncupatus, Christopherus Episcopus Labacensis, item Christopherus de Rogendorff Australis, Georgius de Liechtenstein, & alij capitanei & præfecti Germanorum, decreuerunt proficisci in forum Iulium, à Gallis contendentes, vt interea circa dictum fluuium morarentur, ad Venetorum impetus & incursiones arcendas. Quæ res primum displicebat Gallis, qui noluerunt à Germanis seiungi: tandem tamen contentio quieuit, & Galli Germanorum secuti sunt consilium, ac circa præfatum fluuium perseuerarunt, quousque Germani vniuersum forum Iulium ad ditionem Cæsaris redegissent, Morati tamen aliquantisper circa castellum Gradiscam, quod vi ad deditio-

Concilium Pisan.

Scala Kobel. Bruneck. Codobria.

deditionem compulere. Quo quidem tempore Cæsaris exercitus contra Venetos proficiscebatur, Alphōsus dux Ferrariæ cum populo Regiensi & auxiliaribus copiis Gallorum ex Bononia redeuntium, oppidum Carpi obsedit, murisque bombardarum iactibus quassatis, Albertum de Piis compulit se ad mediam oppidi partem admittere. Nam anno superiori, vt Galli eiecto Pontificis præsidio oppidum Carpi duci Ferrariæ & dicto Alberto restituissent, ipse dux suam vendiderat partem Alberto, pro viginti sex millibus ducatorum, & Albertus dederat ei in numerata pecunia vigintiduo millia ducatorum. Quum autem residuam pecuniam Alberti commissarij ad constitutum tempus reddere vellent, eam Alphonsus acceptare noluit. Et quoniam eo tempore Albertus Mediolani Gallorum captiuitate detinebatur, quocirca eius commissarij verentes id quod postea euenit, Cæsarem adierunt, & literas ad Alphonsum impetrarunt, quibus eidem Cæsar sub pœna priuationis Feudorum inhibebat, ne per vim occuparet Carpi, sed si quid iuris prætenderet, illud iure ac iudicio experiretur. Illæ literæ ad Locumtenentem Mutinæ mittebantur, præsentandæ ab eo Alphonso. Dux vero Alphonsus dissimulans se literas Cæsareas accepisse, in proposito suo perseuerans, Carpi per vim occupabat. Dum Alphonsus in obsidione Carpi versaretur, mittebat ego à Vicario populoque Mutinensi ad Gallorum Capitaneos, vt denunciando eisdem Cæsareæ Maiestatis sententiam & voluntatem, eos à proposito auocarem. Sed ipsi allegantes iussu & mandato Bosthi generalis Locumtenentis se Ducis copijs coniunxisse, nihil efficere potui. Allegabant præterea rescriptum Cæsaris emanasse, quo tempore Albertus captiuus fuerit, & in eum casum Cæsarem Alberto prouidere voluisse, iam vero Albertus emancipatus domum redierit: & ita re infecta discessi. Albertus dein ad Cæsarem se contulit de Duce expostulaturus, qui impetrauerat à Cæsare literas, & ad commissarios Ducis in oppido Carpi existentes, & ad ipsum ducem, in quibus Cæsar sub pœnis prioribus Alphonso iniungebat, vt Carpi Alberto restitueret, & commissarios ex oppido abire faciat. Sed Dux mandatis Cæsareis se inobedientem exhibuit, qui & in multis alijs Cæsaris mandata contemnere videbatur: nam crebras habebat contentiones cum Locumtenente Mutinæ, quem impediebat, quo minus obedientiam à montanis Mutinensium consequeretur. Præterea & saluum conductum locum tenenti prædicto dare recusabat, quo sal Mutinam deduceretur per terras suas, atque frumentum in terris suis emptum Mutinam deuehi nō patiebatur. Quare Cæsar commotus, accito oratore Ducis, qui suam curiam sequebatur, eidē per consiliarios suos denunciari iussit, vt ipse cum Domino suo ageret, quod à memoratis se rebus contineat, alioquin ad vindictam vltionemque irritetur.

At Iulius Pontifex vt Romam aduenit, haud longe post in febrem incidit, & vsque adeo male se habere cœpit, quod per totam increbuerit Vrbem, Pontificem interiisse. Omnes namq; tabernæ, omnes item officinæ claudebantur. Vrsini præterea & Columnēses in armis stabant, quæ quidem fama obitus Pontificis allata est ad Cardinales Mediolani constitutos, item ad Cæsarem, item ad Regem Franciæ eius obitus tam certus exploratusque habebatur, quod legatus Romandiolæ iter versus Romam arripuerit, & Cardinales Mediolani exeuntes hospitia Ferrariæ, & aliis in locis disposuerint, Cæsar quoque voluerit vt Gurcensis cum Cardinale Adriano Romam proficisceretur, ad nouam Pontificis creationem. Non longe post certior superuenit veritas de vita Pontificis. Qua autem nocte Pontifex existimabatur mortuus, Franciscus Cardinalis Ecclesiæ Sancti Clementis mortem obijt; & Cardinalis Reginus ex itinere arrepto Arimini substitit, ac inibi diem clausit extremum, maxima pecuniarum summa apud eum reperta, cui in officio legationis substitutus fuit Ioannes tunc sanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis de Medicis. Pontifex vt à febribus conualuit, animum ad turbandum concilium Pisanum intendit, & eodem sub anathemate prohibito, indixit aliud Concilium œconomicum siue generale, Romæ celebrandum in palatio Lateranensi ad festum Paschæ anni duodecimi supra millesimum quingentesimum, quam concilij indictionem publicauerat vigesima prima mensis Iulij. Postea Cardinales Mediolani constitutos monuit, vt ad obedientiam reuerterentur, quos tanquam benignus pater & clementer suscipere, & eis gratiam misericorditer impertiri velit. At Cardinales monitis Pontificis nequaquam auscultantes, In mense Octobri Pisas profecti sunt, ad auspicandum concilium in mense Maio indictum. Inibi igitur constituti postquam supplicationes diuinas ex more fecerunt, sessionem habuerunt, in qua Bernardinum Episcopum Sabinensem, tunc sanctæ Crucis Cardinalem, & patriarcham Hierosolymitanum Concilij præsidentem constituerūt. Deinde nomine Concilij decem delegerunt ciuitates, quas Iulio Pontifici obtulerunt,

quo pro œconomico seu generali concilio agendo aliquam ex eis eligeret, & quod si ei nulla ex eisdem placet, vt ipse vicissim decem deligat ciuitates, & electionem offerat. Ciuitates autem quæ Pontifici fuere oblatæ, erant Constantia, Thurinum, Bisantina ciuitas, Gebenna, Metensis ciuitas, Cassale, Verzelle, Auinionnm, Lugdunum, & Verona. Pontifex intellecta oblatione nomine Concilij Pisani facta, tantum abfuit, quod illi consensum accommodaret, vt mox Cardinales ipsos & omnibus honoribus dignitatibusque priuaret. Quod simulac Cardinales cognouere, duabus dein sessionibus habitus, concilium transtulerunt Mediolanum, quartam illic sessionem vigesimo secundo die mensis Decembris celebraturi. Maximilianus Cæsar statuerat Episcopum Brixiensem ad Concilium Pisanum mittere, qui tamen certis ex causis quas allegauerat, ab huiusmodi onere leuatus est, posthac ordinauit, ac cum pleno mandato absoluit, Felicem comitem de Werdenberg, Heronymum comitem de Tyrol Veronensem, & Doctorem Faellam Vicentinum, qni Tridenti subsistentes, vlterius hactenus progressi non sunt, neque ad quartam concilij sessionem, quæ ex causis emergentibus in quartum diem Ianuarij prorogata fuit, peruenerunt. Cui quidem sessioni priores Cardinales qui Florentię secessum fecerant, interfuerunt, præter Consentinum, qui in Regio è viuis excesserat. Aderant item ex Ecclesia Gallicana quinque archiepiscopi, item viginti Episcopi, item viginti quatuor abbates, ex qnibus Abbas Claræuallis populum publica concione alloquens, inuehebatur contra Iulium pontificem, mores totius Ecclesiæ Christianæ pessimos reprehendebat, item ex Parisiensibus Doctoribus quatuor Theologi, item plærique procuratores ex capitulis Carhedralium Ecclesiarum. Iulius antem pontifex quam primum concilium Pisanum erat indictum, verebatur, ne illud si viribus subsisteret, quippiam in sui destitutionem agere conaretur. Quocirca ad turbandum illud, & simul ad res Ecclesiæ Romanæ recuperandas, Ferdinandum Regem Catholicum solicitare cœpit, vt confecta cum Sarracenis pace, ac secum fœdere inito, exercitum in Italiam contra Gallos traijcere velit. Rex quippe Catholicus, in ipsa æstate, maximas copias equitum & peditũ, cum non mediocri apparatu bellico Africam transmiserat, ad domandam gentem infidelem. Vbi vero accepit exercitum Pontificis fractum, & Concilium Pisanum indictum, veritus Gallorum potentiam in Italia crescere, facile adducebatur ad obsequendum voto & desiderio Pontificis, atque pace cum Sarracenis constitura, exercitum in duas diuisit partes. Vnam remisit in Hispaniam, alteram cum septuaginta tribus nauibus magnis, & quindecim triremibus retinuit, quam & Neapolim adnauigare iussit, ad coniungendam se cum copijs illic coadunatis. Et ne videar Hispanos ex industria velle debita defraudare lande, obiter explanabo, quæ ab his tum gesta fuere. Nam & si ipsi armorum vi nihil eo tempore attentarint, attamen belli ostentatione id tum assecuti sunt, quod rex Numidarum, qui nunc Rex Tunnicensis nuncupatur, sese subditnm & tributarium regi Catholico constituerit. Is nempe Rex accipiens belli apparatum, quem Hispani contra Africam instruxissent, missis Oratoribus ad Regem catholicum suppliciter ab eo petiuit, quo se in protectionem & amicitiam perpetuam accipere dignaretur, pro qua sane re paratus ipse sit facere donationem firmam & ratam de omnibus ciuitatibus & castellis in littore maris sitis & ab eo tentis. *Item quod velit easdem terras vna cum Christianis defendere, & omnia damna eisdem terris per Sarracenos euenientia persoluere. Item quod singulis annis velit ei viginti millia ducatorum tributi loco pendere. Item quod Rex ipse Catholicus cum exercitu pertranseat ad expugnanda alia Africæ regna, quod & ipse vna cum eo ad quoruncunque populorum expugnationem proficisci velit; quod si ipsemet non transeat, sed exercitum mittat, obligat se ad præbendum commeatus, equos & mulos ad portandum omnia necessaria ad exercitum.* His conditionibus Rex Catholicus assensum præstitirit, ac ipsum Regem Numidarum in protectionẽ & amicitiam recepit, magnis & firmis cautionibus acceptis. Quærebat autem dictus Rex Numidæ pacem perpetuam, sed eam non nisi ad quinquennium assequi potuit, post pacem hanc cum Sarracenis firmatam, Rex Catholicus misit Neapolim decem millia peditum Hispanorum, mille ducentos equites grauis armaturæ. Dein ligam seu fœdus commune cum Iulio Pontifice & Venetis inijt pro mutuo quidem auxilio, & in primis pro recuperandis ac tuendis rebus Ecclesiæ Romanæ, pro salario vero Hispanorum in singulos menses à Venetis viginti millibus ducatorum constitutis, & totidem à Pontifice. Memorata confœderatio Romæ in templo quod vocant Mariæ De populo Kalendis Octobris publicata existit, & dux de Thermis capitaneus ligæ seu fœderis generalis designatus.

Per id autem temporis Germani, vniuerso Foro Iulio, quæ regio inter Sontium & Liquen-

Liquentium amnes sita est, ad ditionem Cæsaris Maximiliani redacto, redierunt ad Gallos, qui (vt supra narrauimus) circa Planum fluuium per agrum Teruisianũ ex valle Codobria fluentem morati sunt, quibus cum ad obsidionem Teruisij proficiscebantur. Germani multo propius quam Galli ad Teruisium castra metabantur, ac quotidianis cum hostibus certaminibus vtebantur. Ex Teruisio quidem frequentia tela seu missilia ex bombardis in castra iaciebantur, à Cæsareanis autem militibus nullæ contra Teruisiũ oppugnationes attentatæ, nec aliqua tormenta muralia ad quatiendos muros seu hostium aggeres admota fuere. *Teruisium.* Teruisium antea haudquaquam munita erat, sed hostes opere & industria munitissimum effecerant, nam superioribus mœnium partibus circumcirca demolitis, ingentem eleuarunt aggerem, post muros fossam fecerunt & altã & latã, postquam & aliam parauere fossam, sed occultam, & multis stimulis ferreis & puluere sulphureo repletam, quæ ingredientibus si non mortem saltem maximum attulissent damnum. Vbi vero exercitus decẽ fere dies circa Teruisium morat⁹ fuisset, iussu Cæsaris est dissolutus. Et præsidio ciuitatibus & oppidis Foti Iulij ex Germanis imposito, Galli petiuerunt hiberna. Molardus Vasconum capitaneus se contulit ad oppidum Carpi. Iacobus de Emps profectus est Veronam. Mille vero & quingenti pedites, quos de Griseo fœdere * appellitant, & Rex Franciæ tum mercede conduxerat, Brixiam se receperunt, inibi * *Grebund-ter.* soluto stipendio dimissi fuere. Equites Gallici se contulerunt Parmam & Rhegium. Ex Burgundionibus capitaneus Dominus de Reis profecturus ad hiberna, dum nimis incaute progreditur, à Venetis captus est eum alijs nonnullis equitibus.

Interim Iulius Pontifex apud Cæsarem vehementer instititit, vt Gurcensem ad se destinare dignaretur, pro conficienda concordia inter ipsum & Venetos. Cuius rei gratia Veneti certas naues signo Aquilæ insignitas ordinauerunt, quibus Gurcensis de Venetijs Anconam deferretur. Cæsar pro saluo ducto Gurcensis quatuor petebat ciues obsides, inter quos vnus esset patritius, atque ipse tum in Austria versabatur, quocirca Veneti vt viderunt eum longius ab Italia abesse, paruaque præsidia pro custodia fori Iulij imposita, obsides denegarunt, & comparato collectoque exercitu, Vincentiam vẽdicarunt & deinde ad Forum Iulium progressi, & eiectis præsidijs, breui vniuersum Forum Iulium recuperarunt, præter castellum Cremons, & oppidum Gradiseam, quod quidem circa medium Nouembris obsidere cœperunt, & cum nonnullas oppugnationes frustra tentassent, Christopherus Frangipan Comes Croatinus cum sexcentis militibus Goritia exiens, ex vna parte Sontij amnis, qui Goritiam alluit, & Gradiscam præterlabitur, profectus est contra hostes ad faciendum impetum in eos. Et dum dictus Christopherus Venetos adortus esset, interea quidam Germanus, Ioannes Grubler de Velkircha cum trecentis delectissimis militibus ex altera Sontij parte subsidij gratia ingressus est Gradiscam. Collocauerat autem Cæsar antea pro præsidio Gradiscæ Germanos & Bohemos bombardis optime instructos. Veneti posteaquam cognouere suos conatus circa Gradiscam irritos esse, cum non mediocri damno discessere, & profecti sunt ad vallem Codobriam; vbi vniuersa fere recuperarunt, præter arcem Codobriam, lingua Germanica *Beitelstein* appellatam. Germani pedites postquam per exploratores accepere, Venetos in valle Codobria versari, & circa Castellum dictum Pleyff, consedisse, subito illic hostes aggressi, plures quam sexcentos equites & pedites trucidarunt, reliquis fusis & fugatis, ac memorato castello concremato, ad tutiora loca reuersi sunt. *Pleiff.* Iodocus vero de Fuckaris illud claustrum Italiæ, quod in via Torminij versus Noricum est situm, nomine Cæsaris tenens, cum videret id ipsum ex Italiæ locis nequaquã munitum ad resistendum, nec posse defendi, puluere sulphureo in locis obscuris posito ac disposito, vt interiecto certo temporis interuallo simul atque discessisset, ignẽ conciperet, consumptum est flãma, plurimis ex hostibus vita sublatis. Hispani interea per agrum Picenum iter facientes petiuerunt Vmbricam & Æmiliam, quorum Capitanei erant Fabricius De columna, Marcus Antonius De columna, Petrus de Nauarra, qui anno superiore Tripolim expugnauerat, & nonnulli alij Capitanei. Capitaneus vero generalis erat Raymundus de Cardone Vicarius seu prorex, vel (vt cum vulgo loquar) Vicerex Neapolitanus, quoniam Dux de Thermis paulo ante mortem obierat. At Gosthus dux Neumursi Regis Franciæ (vti diximus) Locumtenens in Italia, cognito Hispanorum aduentu, certis equitibus & peditibus Bononiam præmissis, ipse cum equitatu Rhegium vsq; subsecutus est, & postquam ibi paulisper substitisset, atque allatum esset Heluetios contra Longobardiam incursiones machinari, mox Rhegio relicto Mediolanum se contulit. Anno quippe superiore Locumtenens regis Franciæ Karolus de Ambogia quendam tabellarium ex *Schwytz.*

pago

pago Heluetiorum, qui appellatur Schvviyz; ad Pontificem profecturum interceperat, eundemque vltimo affecerat ſupplicio; id ipſum populus dicti pagi vindicare cupiens, iam tum bellum Regi Franciæ indicebat, tam pro ſe, quam pro ſuis ſocijs, atque aliorum pagorum accitis confœderatis cum duodecim millibus poſtularunt ſatisfactionem illius iniuriæ, quæ anno exacto Heluetiorum genti per memorati tabellarii obitum ac cruciatum illata ſit. Dictus Dux obtulit viginti millia ſcutorum pro ſatisfactione, vt illis acceptis ad propria redirent. Cumque vtrinque in multis verſarentur tractaribus, interea ex Bernenſibus tria millia aduolauere. Heluetij itaque ex vniuerſis pagis coadunati, audita Locumtenentis oblatione, ex oratoribus reuerſis coacto concilio, deliberarunt denuo oratores ad dictum Ducem mittere, qui pro ſatisfactione poſtularent duo caſtella agri Sebuſiani ſeu Bullicenſis, Lucan & Lucarine dicta, item ducenta millia ſcutorum, item & tranſitum ad Iulium Pontificem, ſeu ad terras Eccleſiæ Romanæ. His quidem mandatis expoſitis, princeps Neumurſi offerre cœpit viginti quatuor millia ſcutorum, nam maiora illis eodem tempore ipſe offerre nequeat. Quo reſponſo ad Heluetios relato, ipſi mox ſe de loco mouerunt, ac hoſtili animo terras ducatus Mediolani deuaſtare cœperunt, & itinere continuato vſque ad ſecundum lapidem à Mediolano, cum vniuerſis copijs progreſſi fuere, omnia circum circa ferro & igne depopulantes. Ex quorum ſane aduentu Mediolanenſes mirum in modum deterreri, officinas claudere, foſſas aquis replere, in magnoque proditionis diſcrimine verſari. Quapropter dictus Dux Gallorum copias vndecunque conuocare, Heluetios equitatu circumſiſtere, & ſi qui paulum à caſtris, aut frumentatum aut lignatum ſeceſſerant, ſtatim eos intercipere. Ad hæc Molardus cum Vaſconibus, & Iacobus de Emps cum peditibus Germanicis aduolare. His de rebus Heluetij adducti, cum præda ad agrum Sebuſianum redire ſtatuerunt, minitabundi ſeſe aliquando futuros auctores egreſſus Gallorum ex Italia, quemadmodum auctores extiterunt ingreſſus.

Liber nunc parum à materia propoſita digredi, & Gallorum in Italiam deſcenſum
1496. ingreſſumque altius repetere. Anno nonageſimo ſexto ſupra milleſimum quadringenteſimum Alexander Pontifex ſextus indignatus Alphonſo Apuliæ Regi ſuccenſenſque, quod is Iulianum Cardinalem Oſtienſem Epiſcopum, Iulium ſecundum poſtea vocatum, contra ſe fouetet, nec debitam obedientiam præſtaret, contra Alphonſum acceſſebat Karolum Francorum Regem octauum. Cuius itidē ingreſſum, & Ludouicus Sphortia Mediolani dux ingenti pecuniarum ſumma promiſſa ſollicitabat, quod is præfato Alphonſo multum eſſet infenſus. Poſtquam autem Alphonſus animaduertit Karolum Franciæ Regem magnum fecere bellicum apparatum, ſe Alexandro Pontifici ſubmiſit, eique & fidelitatem obedientiamque debitam exhibuit, quo quidem facto, Pontifex Karolo denunciauit, quo cœptis deſiſteret, quoniam Alphonſus ſibi reconciliatus eſſet. Karolus vero magnos tum fecerat ſumptus, Heluetiorum ad decem millia conduxerat, aliaque inſtruxerat parauerat que. Idcirco Pontificis mandato auſcultare noluit, ac quam celerrime cum copiis equitum & peditum, quorum ſupra viginti millia fuiſſe conſtat, Italiam ingrediebatur, & per Longobardiam iter faciens à præfato duce Ludouico & pecunia & re frumentaria adiuuabatur. Poſthęc Ethruriam ingreſſus à Florentinis quàm honorificentiſſime eſt exceptus, Florentiæ certos commoratus dies, Romam proficiſcebatur. Alexander autem eius aduentu deterritus ad caſtellum Sancti angeli confugit, quem & Karolus obſedit, tandem tamen quorundam Cardinalium interuentu, diſcordiæ inter Pontificem & Carolum compoſitæ fuere, Regi à Pontifice in obſidem dato
* Borgia. Cardinale Cæſare Borrea * filio ſuo, quem Alexander ſequentibus temporibus capitaneum Eccleſiæ conſtituerat, ac Valentinum Ducem nuncupari fecerat. Carolo nonnullos dies Romæ agente, & pro arbitrio omnia diſponente, cum exercitu Apuliam ingrediebatur, & menſe haud exacto à die introitus, vniuerſum regnum ditioni ſuæ ſubmiſit, Alphonſo in Siciliam profugiente. Et quo tempore Carolus in Apulia hæc ageret, interea Ludouicus Aureliani dux cum magnis ſubſequitur copijs, tanquam ſuppetias Carolo allaturus; poſteaquam is in Longobardiam venit, Ludouico Sphortiæ bellum mouit, eundem ducatu Mediolani deturbaturus, fretus auxilio copiarum ex Apulia redeuntium. Maximilianus quidem Cæſar, Ferdinandus Rex Hiſpaniæ, Veneti & Pontifex Alexander, vt viderunt Caroli conatus, mutuam inter ſe confœderationem inierunt pro ferendo auxilio duci Ludouico Sphortiæ, & pro extruſione Gallorum ab Italia. Agebat Maximilianus per id tempus conuentum Germaniæ Wormatiæ, in quo ipſe adhortabatur Principes Germaniæ pro ſuccurſu imperij, & reipublicæ Chriſtianæ, ac certa millia

millia peditum Germanorum cum quadringentis equitibus Ludouico in auxilium mittebat. Karolus autem, vt primum intellexit Germanorum aduentum in Italiam, atq; dictam confœderationem contra se initam, Italiam egredi maturabat, ne iter sibi ab hostibus intercluderetur. Veneti & Dux Mediolani mox copiis maximis contractis vltra fluuium Thaurum supra Parmam labentem, in eo loco per quem Karolus iter facturus erat, castra metati sunt. Karolus vero circa Thaurum aliquantisper commoratus, fame & desperatione adductus, ferro sibi iter aperiundum censebat. Instructo igitur exercitu flumen ingrediebatur, quod propter saxa & celerem aquæ cursum cum maxima difficultate erat transmeabile, Italis è regione Gallos repellere arcereque conantibus, vtrinq; ad pugnam peruentum est, fitque maximus conflictus in flumine. Postremo Carolus victor superiorque eo prælio euasit, plurimis interfectis. In eo quidem bello succubuit Rodolphus Gōzaga patruus Francisci Marchionis Mantuæ, & plerique alii viri famatissimi. Carolus dein victoria potitus in Galliam properabat; nam cum sciuisset suppetias Germanorum aduentare, malebat fortunæ periculum cum Italis solis, quam cum eisdem in simul congregatis experiri, tametsi Italorum exercitus triplo pene maior fuisset, quā Gallorum. Carolus itaq; vbi Italiam exiuit, regnum Apuliæ ab eo defecit. Ludouicus autem Aureliani Dux Nauarra ad deditionem compulsa, ipse in ea ab Italis & Germanis auxiliaribus fuit obsessus, & ad maximam necessitatem angustiamque deductus. Tandem ob certas seditiones inter Germanos & Venetianos milites subortas, dux Sportia cum Ludouico Aureliani Duce pacem cōstituit. Sic Galli ea æstate, cum maximos motus in Italia concitassent, iamque formidabiles Turcis & Sarracenis facti essent, breui temporis spacio cum dedecore domum repedare fuere coacti. Et quoniam Karolus instigatione (vti dicebatur) Petri de Medicis, Pisas auulserat à Florentinorum subiectione, quamobrem Pisani vt suam tuerentur libertatem, contra Florentinos Venetias accesserunt, sollicitantes senatuique supplicantes, vt se in protectionem suscipere dignarentur. Veneti precibus ipsorum moti, auxiliares eis copias miserunt. Ludouicus autem dux timens, ne Veneti sub colore tuendorum Pisanorum Pisas occuparent, apud Cæsarem Maximilianum solicitabat pro eius in Italiam ingressu: qui & anno postea VII. inscijs Germanis principibus Longobardiam ingrediebatur, deinde Pisas se recipiebat, pattiendo copias militum, quas secum adduxerat interim Liburnum obsidere, atque conuocatis confœderatis, his fere verbis affatus est. *Haud sane*, inquit, *nescij sumus, quin Galli animum habeant redeundi in Italiam, proinde quo ipsi intra limites regni sui se contineant, decreuimus eosdem in proprijs sedibus vsque adeo vrgere & premere, vt tandem deponant animum ad dominium Italiæ aspirandi. Et quoniam anno superiore tanquam confœderatus bonus pro expulsione Gallorum nostras destinauimus suppetias, cupimus itaque intelligere, quantum quisque confœderatorum nobis in id bellum auxilii polliceri velit.* At confœderati habita deliberatione responderunt, *sese non existimare Gallos propter iacturam, quam passi sint Italiam repetituros, neque ad hanc rem opus esse aliquo auxilio.* Maximilianus vt hoc responsum à confœderatis accepit, atque vt caueret insidias Venetorum, quas sibi Pisis struxerant, celeriter Italiam reliquit, Germaniam petiturus. Karolusq; cum aliam expeditionē meditaretur, febre correptus interijt, & in locum sui surrogatus fuit à regno Ludouicus Aureliani Dux, quem quidem regem Maximilianus non ignorabat habere animum inuadendi ducatum Mediolani. Idcirco anno octauo postq̄ Friburgi in Brisgauia conuentum aliquorum principum egisset, cum certis copijs equitum & peditum per Sequanos proficiscebatur contra terras regis Franciæ, & cum nonnullas excursiones leuiaque prælia contra Gallos confecisset, nec quicquam auxilij à confœderatis sibi offerretur, pacem cum rege Franciæ Ludouico constituit, ad id quidem faciendum inducebatur propter bellum, ꝙ dux Geldriæ contra terras Philippi filij sui mouerat. Ludouicus autem rex Franciæ alta mente reuoluens ignominiam expulsionis suæ ab Italia, quam Caroli tempore perpessus erat, anxius solicitusque meditabatur, quo pacto se contra Mediolani Ducem vindicaret. Itaque instigatis ac solicitatis Heluetiis contra Sueuos sibi conterminos, ac inita cum Venetiis societate, ipse, & Veneti vno eodemq; tempore bellum contra Ludouicum Sphortiam Mediolani Ducem susceperunt. At is acceptis liberis suis & thesauro, in Germaniam ad terras Maximiliani confugit. Sic rex Ludouicus anno nonagesimo nono supra millesimum quadrin- 1499.
gentesimum, Ducatum Mediolani, sine aliqua vi aut repugnatione obtinuit: & Veneti occuparunt Cremonam & terram quæ dicitur Clara Abduæ, & terram quandam circa lacum Benacum. At Heluetij interim contra Sueuos & terras Cæsaris hæreditarias incursiones agentes, eas ferro & igne deuastare. Cæsar vero bello, (vt antea memoraui) Si-

Suevorum clades.

cambrico implicitus esse, nec posse tam celeriter pro succursu Germaniam superiorem repetere. Et Sueui, cũ eorum deesset caput & ductor, confundi, palantinmq; instar vagari, & temeritate ac ignauia capitaneorum certas profligationes & strages accipere, quarum tres memorabiles extitere. Vna in agro Rauricorum, id est Basiliensium, facta est, apud castellum Dotnack, vbi forte nouem millia equitum & peditum conuenerant, ductu Henrici Comitis De Furstenberg. Heluetij simul ac de eorum aduentu certiores facti, subito eos adoriri & obruere statuerunt. Cum autem Basilienses comitem Henricum & capitaneos sub ipso constitutos de Heluetiorum accessu admonuissent, atq; exhortati essent, quo se ad loca tutiora conferrent, aut ad repugnandum instruerent, comes prælatus temeritate quadam fidem Basiliensibus dare noluit, & capitaneos præterea inferiores huiusce modi admonitionem & consilium approbantes exprobrando obiurgauit: *Si quis* (ait) *sibi timeat, induat loricam.* Breui deinde post Heluetij inopinato adolauere, ac prædictas copias sine ordine offendentes obruerunt, ac magnam in eas stragem edidere: quo quidem in prælio Comes Henricus occisus, temeritatis suæ pœnas luit, interfectis cum ipso & Comite Simone Weckaro De Bitsch, & Barone De Castelvvart, item plerisque equitibus Burgundionum, item & plerisque ciuibus Argentinensibus & Brisgaudijs. Altera etiam strages apud Constantiam facta fuit, nam cum certo die supra septem millia equitum & peditum Constantiam fuissent egressa, & nonnullas incursiones depopulationesque in terris Heluetiorum edidissent, in reditu ipsorum pauci Heluerij ex loco obscuro, quem Germani & accolæ loci appellitant Suaderloch, egressi contra Sueuos proficiscebantur, & repente ipsos territos fuderunt ac fugarunt, plerisque nobilibus viriliter repugnantibus interfectis, inter quos succubuerunt duo equites aurati & nobiles de Randeck, Burckardus & Henricus, item & Ioannes de Neuneck, & quidam alij nobiles. Nam equitibus sese opponentibus, pedites interim nemine insequente fugerunt. Tertia clades facta est circa Bregantium oppidum, quod ad initium lacus Batamici seu Constantiensis situm est, vbi circiter mille & quadringenti ex Sueuis desiderati sunt, tam hostili tamque crudeli animo inter se Heluetij & Sueui debachabantur, quod nulli parceretur, nec aliqui reciperentur captiui, sed omnes trucidarentur. Hæc dum fierent, interim Maximilianus Cæsar ex Geldria ascendere cœpit, ac principibus & ciuitatibus Germaniæ auxiliares copias indixit. Aderant ex Nurenbergensibus noningenti pedites, Marchio Brandenburgensis Fredericus cum septingentis equitibus. Rupertus, filius Philippi comitis Palatini de Heydelberga cum ducentis equitibus. Episcopus vero Herbipolensis circiter centum miserat equites. Sed dux Wirtenbergẽsis ad quatuor millia peditum bene instructorum habebat. Postquam igitur Cæsar ad Vberlingam peruenit, relictis præsidijs locorum, repente ad comitatũ Tirolis proficiscebatur. Nam Heluetij illos Alpinos de Griseo fœdere dictos & quos sibi etiam confœderatos habent, cõtra hostes Cæsaris ire iusserunt, auxilijs eisdem ad hanc rem faciendam missis, qui simul atq; multa loca deprædati fuissent, tandem subditos Cæsaris circa originem Athesis in loco Mals appellato adorti, eos maxima clade affecerunt. Qua re Cæsar commotus ad vlciscendum se de illis proficisci maturabat, & terras dictorum ingrediens ferro & igne deuastabat. Interim Heluetij cum magnis copijs militum, quorum supra sedecim millia fuerunt in planum descendentes, ad cuiusdam castelli obsidionem (quod Stocka vocant) accesserunt, quod cum certis diebus obsedissent, vt expugnare potuissent, obsidionem soluerunt, & ad tutiora loca se receperunt, moti potissimum quod ex omnibus locis præsidia confluerent, vt vnitis viribus cum eis manum consererent. Post hæc Cæsar vt se vltus esset de populo grisei fœderis, Constantiam rediit, confestimque ex locis propinquis milit bus accitis, statuit Heluetios subito aggredi. Ex ciuitatibus quidem Sueuiæ mox aderant quatuor millia peditum, totidem mittebat Dux Wirtenbergensis, & sexaginta equites bene instructos. Habebat item Cæsar circa se bis mille equites, præfatæ itaque copiæ postquam Constantiæ coadunatæ fuissent, decreuit Cæsar Heluetios adoriri, ac dictas copias cohortabatur, *quo eo die sibi obsequerentur, ac forti animo se contra Heluetios sequerentur, quod ipse primus esse velit in aggrediendis hostibus.* ac erigi curauit vexillum magnum, in quo Aquila erat depicta. Cum autem coniuncti conuenerant, dicto Cæsaris se audientes fore pollicerentur, copiarum Ducis Wirtenbergensis ductores, causabantur fame & itineris labore fatigatos nihil eo die efficere posse. Præterea cum dux Wirtenbergensis ampliores teneat copias auxiliares, quam vniuersum fere Imperium, seu totum fœdus Sueuicum, ipse noluit populum periculo exponere, quousque singuli confœderati sua deputata misissent auxilia. Quamobrem

Suaderloch.

Bregenz.

Mals.

Stocka.

obrem Cæsar eo die nihil agere potuit, præter votum & desiderium suum, quia non ignorabat in rebus bellicis occasionem non negligendam, interdumque festinationem maximos producere euentus ac rerum mutationes, ideo properabat contra Heluetios, priusquam admonerentur, aut maioribus se viribus firmarent. Ita cum bellum esset protractum vsque ad æstatem, tandem interuentu aliquorum pax inter Cæsarem & Heluetios interuenit, quam dux Ludouicus Sphortia multum sollicitauit. In eo bello ex vtraque parte plurimi desiderati, sed multo plures ex Sueuis quam Heluetijs, quoniam Cæsar ab initio belli erat absens, bello (vti scripsimus) Sicambrico implicitus: & Sueui quodammodo confusi erant & sine ordine palantes, tametsi Heluetij eo bello nonnihil confusionis reportauerint. Nam certum est eos obsidionem oppidi Stocka timore reliquisse. Præterea cum ipsi ad Hegaugiam profecti essent, ab ipsis equitibus in fugam versi sunt, non sine parua cæde ipsorum, & Itel Fredericus de Zolern cum tribus nauibus ex Lindou traijciens ad Rastog, ipsos Heluetios repugnantes repulit, plerisque ex ipsis interfectis, & bombardis asportatis. Præterea ex pago Nuders ditionis Cæsaris ad octo millia ipsorum fugati sunt à subditis Cæsaris. Vtcunque tamen sit, Heluetij eo bello multo maiorem cladem intulerunt Sueuis, quam Sueui contra, tum Sueuorum temeritate, tum capitaneorum ipsorum ignauia. Adhæc Heluetij ad id bellum erant præmeditati, & communi consilio (vti solent) rem gerebant, quam ob causam actiones ipsorum prosperiores sortiebantur successus. Accedebat his, quod populus Sueuiæ, & potissimum ciuitates imperiales Heluetiorum libertati plurimum fauebant, nobilitatemque detestabantur. Et etiam in annalibus reperitur Heluetios semper bellicosos fuisse. Scribit enim Iulius Cæsar, *Heluetios reliquos Gallos virtute præcedere, quod fere quotidianis bellis prælijsque cum Germanis contendant, cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.* Bello itaque inter Heluetios & Sueuos pacato, Ludouicus Sphortia Mediolani Dux à suis pro reditu solicitatus, à Cæsare petijt vt consensu eius conducere possit pedites, tum ex Heluetijs tum ex Sueuis. Cui Cæsar, *Volo*, inquit, *conuocare principes & ciuitates Germaniæ, quorum auxilio te in ducatum restituere conabor.* At ille ait, *Nollem opportunitatem negligere, iam cum à meis accersor, paruis copijs vniuersa assequi potero.* Tum Cæsar, *Si*, inquit, *huic meo consilio obsequi nolueris, tibi secundo loco consulo, ne te Heluetiorum fidei committas, sed duntaxat Sueuos mercede asciscas, tutior namque eris, quod Sueui & Heluetij haud facile conueniant.* Sed neque illi consilio dux obtemperare voluit, qui nouem millibus Heluetiorum & Sueuorum ad stipendia sua accitis, ac liberis apud Cæsarem relictis Italiam ingrediebatur, ac breui vniuersa perdita recuperabat, eiectis præsidijs Gallorum. Anno dein millesimo quingentesimo Dominicæ natiuitatis, Ludouicus Gallorum rex magna equitum & peditum stipatus caterua in Mediolanum descendit, ducens secum ad sex millia Heluetiorum, & vt ambo exercitus ex aduerso constitissent, ac iam de mutuo conflictu expectaretur, Heluetij quibus dux largiter stipendia dederat, & Fratres in concione appellauerat, noluerunt aduersus Gallos & reliquos Heluetios arma mouere, ac Ducem ipsum gregali indutum habitu ne agnosceretur, deseruerunt, sicut Volaterranus prosa, & Petrus Crinitus carmine scripserunt, quo quidem tempore & Sphortia captus est, & pedites Sueui armis & bonis exuti, Heluetij vero honoribus & præmijs decorati, quibus de rebus Heluetij non incongrue iactitant, *sese esse auctores ingressus Gallorum in Italiam.* Anno præterea secundo supra millesimum quingentesimum, Ludouicus Gallorum Rex maximas copias equitum & peditum destinauit contra Fredericum regem Apuliæ: quem & breui expulit, vniuerso regno in suam ditionem redacto. At Ferdinandus Rex Catholicus, & vxor eius Elisabetha prætendentes ius ad regnum Neapolitanum, non mediocribus copijs contractis, Gallos Apulia extrudere statuerunt, quibus & Maximilianus ex portu Tergestino mille noningentos pedites Germanos pro suppetijs auxiliatibus misit, inter quas plurimi ex nobilibus Sueuiæ progeniti erant, habuerantque Hispani ante prædictorum aduentum trecentos fere pedites Germanos. Capitaneus igitur Regis Catholici Germanorum peditum accessu non mediocriter exhilaratus, non dubitauit postea, cum Gallis & Heluetijs congredi tet circa oppidum Canosum, vbi olim Hannibal Romanos ad internicionem pene deleuit, cum eisdem manũ conserens, ipsos ingenti clade affecit, Vicerege interempto. Post eam pugnam Galli exercitum circa Caietam restaurarunt, vbi circa fluuium Garlianum dictum, cum Hispanis congressi, superati victiq; fuere, plurimis ex eis interfectis & captis, & tormentis mirabilibus ac instrumentis bellicis amissis, quæ Heluetij turpiter fugientes deseruere, ac Hispanis reliquere. Gallis itaq; ex regno Apuliæ expulsis, Hispani anno tertio supra millesimũ

Hegau.

Nudert.

Heluetiorum virtus.

1500.

1502.

1503.

quingentesimum illud ad suam ditionem redegere, & id hodierno adhuc die tenent ac possident. Vnde non immerito scripsit in triumpho suo Veneris Henricus Bebelius Iustingensis, vnicus mihi amicus familiaris arctissimus, *Sepeque tentatur fatalis Apulia Gallis.* Nec item obscure animaduerti potest humanarum rerum instabilitas ac mutatio. Apulia habuerat in octo annis sex reges. Karolus Gallorum Rex octauus Apuliam ingrediebatur anno sexto supra millesimum nonagesimum. Et expulit Alphonsum filium Ferdinandi, qui paulo anteaquam Karolus Italiam intraret, mortem obierat. Post Karolum regnauit Ferdinandus Filius dicti Alphonsi, qui alias Ferandinus cognominabatur, & mortuus est rex. Successitque ei Fredericus patruus, qui fuit expulsus à Ludouico Francorum rege, qui Ludouicus & ipse regnauit & fuit expulsus à Rege Catholico, qui in præsentiarum regnat. Post eas quidem strages quas in Apulia accepere, Ianua metropolis Ligurum deficere cœpit; quamobrem Ludouicus maximo equitum & peditum exercitu coacto, anno sexto supra millesimum quingentesimum ad Ianuæ oppugnationem accessit, quam vi obtinuit, misericorditer tamen & clementer cum victis agens. De his hactenus, & ad prosequendam historiam reuertar.

Heluetij vt cum præda ad Sebusianos redierunt, interea Hispani forum Cornelium, quam Imolam vocant, applicuerunt, exinde Petrus de Nauarra cum exercitus parte, ad oppugnationem loci, quem Allabastia nominant, accessit. Eundem pridie Kalendas Ianuarij bis adoriens, expugnare non potuit, quadringentis ex militibus amissis, postridie dictum locum maiore aggrediens vi expugnauit, omnibus in eo trucidatis. Reliqua vero exercitus pars quamplurima castella ad comitatum Bononiensem spectantia occupauit, inter quæ erat castellum Budirium, in quo inuenta fuere viginti quinque millia corborum frumenti, quod quidem frumentum precii erat triginta millium ducatorum. Galli Heluetiis discedentibus, totis viribus contra Hispanos contenderunt, confestimq; miserunt Ferrariam Molardum cum duobus militibus Vasconum, & quibusdam equitibus grauis armaturæ. Bononiam vero miserunt Iacobum de Emps Sneuum, cum mille & quingentis peditibus Germanis. Statim post Hispani ad obsidionem Bononiæ accesserunt. Et quoniam terra ex eo loco vnde ciuitatem expugnare proposuerunt, plana erat, & propter vehementem missilium proiectionē quæ in eos iaciebantur, diu maiores bombardas mœnibus admouere non potuere, ac minoribus duntaxat vtebantur. Interim Alphonsus Dux Ferrariæ, 14. die Ianuarij cum Vasconibus & nonnullis Germanis, ad oppugnationem Allabastiæ profectus est, quam tribus horis simul ac adortus est, expugnauit, interfectis centum octoginta Hispanis, & octoginta Italis. Dux quidem Neumursi cum reliquo exercitu Rhegium petijt. Inde Fredericum Gonzagam Mutinam misit, ad significandum Locumtenenti Cæsareo, quod istis transitum & stariua pro exercitu habere velit. Cui gubernator respondit, *se Gallis transitum concedere non posse, quod Mutina sibi à Pontifice nomine Cæsareæ maiestatis consignata fuerit, ita vt eandem neque Duci Ferrariæ traderet. Cæsar quoque voluerit Mutinam esse à bello immunem, & (vt ita dicam) neutralem ac neutri partium adhærentem, præterea & Galli anno superiori Mutinensibus cautionem securitatemque contulerint de non offendendo districtu Mutinensi.* Præfatus igitur Dux his rationibus allegaris ductus, itinerum suum mutauit, & per alia loca Bononiam contendit. Hispani autem Bononiæ obsidionem continuantes, post longam tandem pensitationem 7. Kalendis Februarij, cum vespertinum foret crepusculum, quamplurimi ex eis cum instrumentis, quos sclopetos & arcubonsos appellant, circa fossas apparuerunt intra portam vici sancti Stephani & Barachinum, quem locum Malcontonem nominarunt, ibique crebris missilium seu globorum iactationibus propugnatores ciuitatis ex mœnibus propulsarunt, nec vnquam cessarunt, quoad murales machinæ in loco præfixo fuissent constitutæ, quas apud monasterium diui Francisci, vbi moniales habitare solebant, collocarunt. Postridie cœperunt concutere mœnia ciuitatis, quæ in quibusdam locis adeo debilia reperta sunt, quod vnico globi iactu vtrinque perforata fuerint, quocirca Hispani certatim illuc concurrere, Schlopetis alijsque instrumentis præsidia ciuitatis vulnerare & interficere: ac propterea alacriores facti scalas muris admouere, atque delubrum quoddam in mœnibus situm (quod beatæ Mariæ virginis De Barachino nuncupatur) conscendere, illinc eos qui ciuitatem tuebantur, percutere, quod vbi Germani pedites, & Gallorum equites cataphracti animaduerterunt, mox mœnia audacter conscendere, & Hispanos partim capere, & partim interficere, reliquos vero ad fugam vertere, quatto Kalendis Februarii Hispani quatuor arcus mœnium muralibus tormentis deiecerunt, ac XL. pedites disposuerunt, qui cuniculis subterraneis factis, murorum

excisio-

excisioni incumberent, id vbi Gabriel de Sulza Sueuus sensit, confestim cum suis commilitonibus,aduersus eosdem cuniculos fodere cœpit, quo per cuniculos, intra muros ciuitatis à se factos, puluis sulphureus igne conceptus sine mœnium ruptura erumperet. Postero die circa quartam vigiliam noctis,populus Bononiensis campanarum sono ad arma est citatus. Verebantur enim Bononienses, ne Hispani in eo die,quoniam mœnia magna latitudine diruta latiorem viam parauerant, ciuitatem occupare niterentur, quod moris sit Hispanorum, die Mercurij & Veneris libenter ciuitatum expugnationem attentare, sed eo die mutua fide promissa,Induciæ factæ sunt, & ex Hispanorum exercitu profecti sunt Bononiam Ioannes Vitellus, Ioannes de Saxadello, & quidam capitaneus Hispanus, qui nomine Pontificis & totius exercitus persuadere conati sunt Marco Antonio de Fantutier agenti pro tota ciuitate, vt Bononiam traderet, nec Bononienses patiatur totius ciuitatis diuitiarumque & honoris expectare excidium. Re autem infecta discessum est, & capitaneus Molardus cum duobus millibus peditum, inter quos septingenti erant Germani, quos nuper capitaneus Linser ex Germania adduxerat, item & cum ducentis equitibus grauis armaturæ Bononiensibus præsidio aduolauit. Kalendis vero Februarijs, cum ob nimiam Bononiæ mœnium ruinam latissimus Hispanis pateret accessus,ita vt eum consueto & toto ordine ingredi possent,decreuerunt ipsi ciuitatem expugnare, ac instructo agmine in expeditionem conscenderunt, iamque non solum pedites, verum etiam equites superatis fossis, superatoque loco vbi mœnia constiterant, munimenta & aggeres intra ciuitatem præparatos tentabant inuadere. Sed qua Bononienses pridie in parte diruta murorum multos currus fascium cum pice alijsque fomentis ignem fa illime concipientibus apposuerant, qui vt igne correpti sunt,tantam & ignis & fumi densissimi vehementiam ediderunt, quod Hispani illam pati nequientes retrocedere cogerentur.

Interea Gosthus princeps Neumursi de Rhegio se mouit, & cum exercitu profectus est ad loca Final & Bundinum,ac dein 4. die Februarij Bononiam petijt,in cuius accessu & ingressu Bononienses nullum fecere signum lætitiæ, non pulsando campanam,nec emittendo bombardas,postridie Galli intra ciuitatem ordinem instruxerunt, ad congrediendum cum Hispanis. Hispani vero prælium detrectantes sede loco mouerunt,& ad fluuium Idissum, qui ad quintum fere lapidem à Bononia distat, contulere, relinquentes in prædam panes & puluerem sulphureum multum. At Gallis circa Bononiam occupatis, vbique per Italiam vulgatum exiitit, *Maximilianum Cæsarem cum Venetis concordare.* Quam quidem famam Veneti confirmantes,& Brixienses & populum circa lacum Benacum ad rebellionem solicitarunt, ac cum quibusdam ciuibus primarijs super Brixiæ traditione agere cœperunt, quoniam proditione seu factione freti,& equitum & peditum copijs coacti s, die 25. Ianuarij, sub nocte Brixiam adierunt, sperantes Brixiam apertis portis occupare,sicuti constituerunt. Sed quidam proditionis conscius antea præmonuerat Gallos,qui rem clam & secreto tenentes, tempore accessus Venetorum, optimam obseruabant custodiam, disposuerantque, vt aduolantibus Venetis, frequentes telorum seu missilium iactationes contra hostes agitarentur, ad arcendam eorum vim. Venetis autem recedent bus, & sua spe frustratis, eodem die capti sunt XXI. ciues, & inter quos erat filius comitis de Auagaris,hi omnes trucidati sunt, & eorum bona publicata. Veneti breui post cum amplioribus copijs, quam antea reuersi sunt,& Gallis illic præsidio constitutis circa vnam partem ciuitatis viriliter repugnantibus, Ciues interim Venetos, ex alijs locis funibus super muros in ciuitatem traxere. Id vt Galli accepere,è vestigio in arcem profugerunt, multis ex eis captis & occisis. Accidit autem vt quidam eques Gallicus impeditus in arcem profugere non posset, is igitur ad ciuem familiarem se recipiens, eidem CCCCC. obtulit ducatos (seu *aureos ducales* Latinius) quo sibi auxilio ad euadendum esset. Ille quidem ciuis pecuniam oblatam accipiens,& auxilium promittens,Gallum rusticali habitu indutum domum exire iussit,ac rursum mox rusticis & ciuibus prodidit,qui captus per ciuitatem ductus est,cum ingenti rusticorum vociferatione. Tandem rustici ventrem Gallo gladio aperuerunt, ac cor eiusdem exciderunt,quod in plurimas partes dissectum,alius alij eiusdem partiunculam virga præbuit. Sed grossiorem ventris partem recipientes, in os dicti Galli immiserunt, cum hac exprobratione, *Tu te ex nobis saturasti,crassumque fecisti, iam illam pinguedinem manduca.* Adhæc rustici & ciues non contenti huiusmodi crudelitatem in viros exercuisse, qui & mulierem Gallicam inuentam occidentes, eiusdem pudenda seu cunnum in virga detulerunt. Sic Brixienses quoscunque Gallos assequebantur, miserabiliter perire

fecerunt. Breui dein terræmotus auditus, quo vniuersa ciuitas contremuit. Veneti ea Brixiæ occupatione multum elati, spē conceperunt Veronā, Cremonā, & reliqua loca recuperandi. Et quoniā scripsi per Italiā fuisse famatū Cæsarē cū Venetis cōcordasse, volui latius explicare quo pacto huiusmodi rumor increbuerit. Thomas archiepis. Strigoniensis Cardinalis ex Patriarcha Constantinopolitan. ab Vladislao Hungariæ & Bohemiæ Rege Romā legatus erat, ad solicitandā concordiā inter Cæsarē & Venetos: præterea & Veneti in locū defuncti oratoris aliū subrogauerant cū mandato concludendæ pacis. Is Romā secū adduxit x. ciues, & vnū patriciū, offerens Cæsari pro securitate Gurcensis patriciū & 4. ciues obsides destinare. Et à Pōtifice iussus offerre pacis cōditiones, cœpit primū offerre eos, quos Veneti anno superiore Mirandulæ Vito de Furst obtulerāt. Pontifex perinde acinsensus voluit, vt Veneti illis oblationib. relictis ea repeterent, quæ Bononiæ fuissent tractata. Et cū negociū ipsum inter d. oratorē Venetū, & Ioan. Collā cōmissarium Cæsareum multum dinq; corā Pontifice agitatum esset, ac certæ pacis conditiones à Pōtifice & oratore Regis Catholici præpositæ, restarétq; modo vt cōcluderetur, orator Venetus asseruit, se non habere mandatū propositis conditionib. assentiendi. Quocirca Pontifex veluti indignans, vna cū Hieronymo Feych oratore Regis Catholici nonnullos concordiæ articulos excogitarunt. *Itē quod Veneti relinquerent Cæsari, Veronā & Vincentiam. Item q in trib. annis proximis darent Cæsari ducenta quinquaginta millia ducatorū, & centū millia intra mēsem post publicationē pacis Veronā mitterent, & reliquā pecuniā duob. proximis annis contribuerent. Item q Veneti Paduā & Teruisiū retinerent, quæ à Cæsare Karolo nepote, & principib. Austriæ recognoscerēt in feudū, eisdē pro annuo tributo in tres vices anni 30. millia ducatorū dādo, pro reliquis vero terris & controuersiis Veneti & Cæsar compromitterent in Pontificē & Regē Catholicū qui intra annū negotiū componere debeant.* Illos autē articulos superiores Pōtifex Venetias per fidū hominē ad nuncios suos ibi agentes transmisit, quib. & cōmissionē dedit, vt omni modo Venetos persuadere conentur, quo eisdē articulis cōsensum accōmodarent, alioqui protestarētur se eos derelicturū, ac ab initio fœdere exclusurū, præterea & Cæsari pro omniū rerū suarū recuperatione adhæsurū. Verū ex omniū rerū & Pontificis & Venetorū progressu semper mihi visum est, eorū actionē se tēdere ad stringendū Cæsarē à Rege Frāciæ, anteq̄ concordia inter Cæsarē & ipsos Venetos subsequeretur. At Cæsar præfatis pacis articulis assentire noluit. Redeundo autē eo vnde digressi sumus, Gosthus Dux Neumursi, postq̄ intellexit Brixiā à Venetis occupatā, 9. die Febr. Bononia discessit, & contra Venetos festinabat, relictis Bononiæ præsidij gratia 4. millib. peditum, & CC. L. equitib. grauis armaturæ. Bononiēses vero, quoniā tuitionis suæ spē præcipue Germanos collocauerāt, quorumq; fortitudinē in maximo perditionis discrimine experti fuerant, à præfato principe efflagitarunt, vt Iacobū de Emps cum peditib. Germanis præsidio relinqueret. Sed is Bononiensiū preces exaudire noluit, cū & ipse rei bene gerendæ spē in Germanos reposuisset, atq; Pado transito cū maxima festinatione aduersus hostes cōtendebat. Destinauerant quippe per id temporis Veneti in Brixiensiū succursum ac præsidiū tercentū equites grauis armaturæ, quorū capitaneus erat Paulus Balianus, & supra tria millia peditū cū machinis & instrumentis bellicis, quorum aduentum cum Galli explorassent, eos celeriter aggredi instituerunt, quos XII. die Februarij Gallorum primæ custodiæ equites, in rure nobilissimo circa locum *Isola De la scala* dictum offendentes, adorti in fugam repulerunt, plurimis ex eis captis & occisis, ac multis in Athesi fluuio submersis, quos item Galli latius persecuti fuissent, si noctu impediti non essent. Postridie Philippus de Friberg cum mille & octingentis peditibus Germanis Veronam egressus, hostes fugientes eorumque impedimenta persequi cœpit, & hostium bombardis circa Suaue oppidum repertis, ex minoribus nonnullas asportauit, maiores vero multo sulphureo puluere immisso destruxit. Post hæc idem se cum copijs Gallorum, ad villam sanctæ Euphemiæ, duobus millibus passuum à Brixia distantem coniunxit, de quo sane loco Dux Neumursi, omnibus medijs ciues Brixienses persuadere conatus, quo sese dedant, nec ruinam & excidium sui expectent, promittens Regem Franciæ istiusmodi iniuriam & rebellionem eis condonaturum, modo resipiscant, & in gratiam eiusdem concedant. Quod cum variis medijs ad ciuium noticiam deducere satageret, nec id populus ignoraret. Interea Fabritius de Columna cum mille quingentis equitibus & quinq; millib. peditum, traiecto flumine Rheno, qui in territorio Bononiensi labitur, ad Padū proficisci statuit. Quod vt dictus princeps accepit, minime cunctandum ratus est, confestimq; mittit Leonardū Ruch Sueuum cum mille peditibus Germanis sub capitaneo Iacobo de Emps degentib. ad expugnandum monasterium quoddam in monte post arcem Brixiensem situ, quod Veneti propugnaculis, aggeribus, & mille rusticorum præsidio munierant, ne Gallis post

arcis positum ingrediendi copia esset, id germani ingenti vi adorti, rusticos breui propugnaculis depulere, ac intra claustra monasterii sese abdẽtes ferro & igne ad internetionẽ vsque trucidauere. post quod factum Dux Neumursi cum vniuerso exercitu arcem Brixiensem accessit, peditatum quidem arcem iussit ingredi, & ipse post portam arcis cum equitatu remansit, sub noctemque ad portam ciuitatis sancti Nazarii collocauit quingẽtos equites grauis armaturæ, qui hostes fugere contẽdentes intercipere niterentur. Poterant enim Veneti solum per illam portam effugere, quia reliquas & terra obstruxerant, & fossis circumdederant. 18. die Februarii dux Neumursi, & acies instrui, & quemlibet vexillo suo astare iussit: ac tympano proclamare fecit, *si qui primam aciem seu ordinem antesignanorum seu antecurrentium ingredi velint, ad portam arcis per quam iter ad ciuitatem est proficiscerentur.* Iuerunt itaque eo trecenti pedites Germani, inter quos ex Sueuiæ nobilibus erat, Ioannes Spet de Pflumer, Burckardus de Emps, Ioannes Hardar, Wolfgangus de Ehingen, Georgius de Vsenloch, Ioannes Sigismundus de Friberg. Ex Saxonibus autem erat Fabius de Schlabersdorff, Gothardus de End. Germanos quidem mox subsequebantur trecenti Vascones, inter quos erat Molardus, & capitaneus arcis Brixiensis. In prima autem linea antesignanorum seu antecurrentium (vt Germani appellant) erat Molardus cum nobilibus Germaniæ. Post illam vero aciem instructi erant quingenti equites grauis armaturæ, qui pedestres erant ingressuri ciuitatem, in quo ordine & ipse Dux Neumursi stabat. Postea ordinatus erat vniuersus peditatus Germanicus & Gallicus. In eo agmine fuit Iacobus de Emps, & Philippus de Friberg cum tribus millibus, & octingentis peditibus Germanicis. Veneti qui Gallos arcem intrasse resciuerant, sub auroram diei prædicti ad arma conclamare, equites tubicinæ conuocare, ac populum campanarum pulsu ad arma concitare cœperunt. Intra Brixiam autem erant equites grauis armaturæ quadringenti, velites qui balistis pugnant mille, & stratiotæ octingenti. Item duo millia peditum bene instructorum, rusticorum vero & ciuium qui ad arma concurrerant, supra sex millia. Dux Neumursi simul ac ad quartam diei horam ordines intra arcẽ continuisset, nec quicq̃ de deditione expectandũ cognouisset, cõsilio cuiusuis habito, decreuit vrbẽ vi aggredi: & accitis Philippo de Friberg, & Iacobo de Emps eis exponit, Brixiã omnino violenter expugnandã, & proinde milites adhortẽtur, quo strenui ac cõstantes esse velint. Conuocatis igitur Germanis ad eos Philippus concionẽ habuit. *Vos* (inquit) *commilitones optimi, Galli statuerunt oppugnare Brixiam, quam & viribus vestris se expugnaturos sperant, qua de re vos hortor atque moneo, vt pristinæ gloriæ & virtutis Germanicæ memores, strenui, firmi & constantis animi esse velitis. Dux nempe ipse ac totius regni nobiliores destinarunt aut mori vobiscum, aut victoria contra hostes potiri. Quocirca quicunque illius animi ac propositi sint, is eleuato brachio ostendant, reliqui vero aciem aggrediantur.* tunc subito germani maximo animo eleuatoque brachio, *aut moriemur*, clamitant, *aut vrbe potiemur.* Dein Philippus eisdem ducis nomine exponit, *vt ipsi populo Citadellæ parcant, quod factionis sit Gallorum, sed ingressuri reliquas vrbis partes, omnia diripere & quoscunque offenderint, trucidare nitantur.* Arx Brixiensis in editiore vrbis parte montis satis accliui sita est, ex ea vnum iter ad Citadellam. At Veneti circa portam Citadellæ, quæ vrbem respicit, nonnulla tormenta mura lia seu bombardas collocauere, vnde frequentia tela seu globos in exeuntes portam arcis iecere, propterea exitus arcis admodum difficilis & periculosus videbatur. Agmen antesignanorum primum arcem sensim exire, & alter alterum vt periculum euasere expectare, & dein agminatim secundũ muros cliuũ descẽdere. vbi vero ad monasteriũ S. Floriani peruenere 600. inibi pedites nostrorũ impetũ expectãtes profligare, & quotquot fugiẽtes assecuti sunt occidere. Verũ hi qui bõbardarũ custodiæ deputati erãt, vbi suos conspexere fusos, ipsi relictis bõbardis fugæ sese accingere, quos & Germani & Galli insequẽtes, vna cũ ipsis vrbẽ ingressi fuere. Ea q̃dẽ vrbis pars q̃ intrarũt, simul atq; Citadellã exierãt, Burletũ appellatur, vbi ingredienti primũ occurrit vicus strict⁹, post hũc est loc⁹ ampl⁹ & spatios⁹. In vico stricto mulieres ẽ fenestris lapides deiiciẽtes, aliquos milites perdiderũt. Vt vero ad locũ spatiosũ accessere, inuenerũt plerosq; eqtes grauis armaturæ & etiã leuis quos breui fudere, & ad interiorẽ vrbis partẽ repulere, ac repulsos vsq; ad portã insecuti fuere. Tãta sane Venetorũ fuga erat, q̃ & illã portã dimiserãt apertã, q̃ & milites tumultuarie ingressi fuissẽt, nisi à Molardo cohibiti essent. Et q̃a Veneti ante eã, q̃ parũ à foro distat oẽs fere vires suas cõtinebãt, quocirca Molard⁹ & Germanici nobiles, ne ab hostib. damno afficerẽtur, subito cepere consiliũ, ac d. portã occludere, ac bõbardã q̃ in Citadella conquisierant, ad eam disponere, quoad reliqui approximarent. In quorum quidem accessu eandem portam recludere, globum ex bombarda per portam iacere, hostes turpis ordinibus hinc inde, quo quisque saluti suæ fuga consuleret, discurrere. Milites

Brixia cladem

Burletum

autem primi agminis, vt per eam portam transierunt, ad forum perrexerunt, quos magnum agmen & Germanorum & Vasconum subsequebatur, quingentis vero illis armatis ad vicum amplum, ad dextram introitus portæ extantem declinantibus. Germani itaque & Vascones in foro constituti, ordine facto cum hostibus, manum conseruerunt; quos & breui fuderunt & profligarunt, atque illos qui fugerant & portam sancti Nazarii aperuerant, relictis in foro tribus millibus Germanorum, persequi cœperunt, quosq; maxima clade affecere. Qui verò portam exierant à Gallis, qui ad ea collocati fuere, intercepti sunt, Inter quos & comes Aloisius de Auagatis deprehensus est. Germani deinceps & Vascones per omnes vicos vrbis discurrere, quoscunq; armatos reperiunt, necare, in domos ciuium irruere, bona ipsorum diripere, ciues pro indicio torquere, ac nihil intentatum relinquere, quæ irati victores exercere consueuerunt. Capti tamen fuere in hospitiis suis, Andreas Gritti, & Antonius Iustinianus, qui prætorem se pro Venetis triduo gesserat. Hæc Brixiæ amplissimæ ac ditissimæ ciuitatis expugnatio facta est 18. die mensis Fe-

Anno 1512. bruarii, Anno 12. Dominicæ natiuitatis supra millesimum quingentesimum. interfectorum numerus non est omnino certus. Galli primum scripserunt ad Cæsarem, *interfectorum numerum fuisse supra 11. millia hominum.* Sed postea compertum est, occisorum seu interfectarum personarum tam in plateis quam domibus in multo præfatum numerum excedere. Cadauera mortuorum per vicos, plateas, fora frequentia iacuere. Ex Gallis vero & Germanis admodum pauci interiere. Postridie Gothus dux Neumursi edictum fieri iubet, *ne quis captiuos amplius interficiat, aut captiuos supra decimum quintum ætatis annum agentes ex vrbe educat.* Eo itidem die comes Aloisius proditionis auctor obtruncabatur, eiusque corpus in quatuor partes dissectum, ad portam sancti Nazarii patibulo est appensum.

Iulius vero Pontifex postquam audiuit miserabilem Brixiensium cladem, non mediocri mœrore affectus est, atque Gallorum vires in se conualescere timens, omnibus mediis res suas firmare ac corroborare studuit. propterea Matthæum Episcopum Sedunensem tunc sanctæ Potentianæ Cardinalem, totius confœderationis Legatum deputauit, per quem item obtinuit vt Heluetii ex conuentu Thuncensi certos deligerent oratores, qui Venetias proficiscerentur ad mutuā societatem ineundam. Ad hæc Matthæū Lang Episcopum Gurcensem Cardinalem nominauit, quo medio eiusdem Cæsarem ad confœderationis suæ partes alliceret. Præterea Episcopum Vesprumensem Hungariæ Regis oratorem Venetias destinauit, vt illinc ad Cæsarem proficiscatur ad procurandam conficiendamque inter ipsum Cæsarem & Venetos pacem. Cæsar tum Germaniam inferiorem petebat, comitatus à Ludouico Palatino Imperii electore de Heydelberga, & Vdalrico Wirtenbergensium Duce, quoniam Dux Gelriæ maximas fecerat incursiones, depopulationesque in Batauos, quos Holandinos appellant, & Brabantinos, qui olim partim Aduatici dicti sunt, partim Ambauariti. Adiutus ferebatur occultis auxiliis à Rege Franciæ, cuius conatibus Cæsar vt in tempore occurreret, & alia imperii & reipubl. Christianæ vrgentia negotia tractaret, conuentum seu concilium Germanicum Treueris celebrauit. Interim Ferrarienses ac Bononiēses autoritate cōcilii Mediolanensis diuina celebrare cœperūt: & Fredericus tunc sancti Theodori Cardinalis de sancto Seuerino, Bononiæ & Romandiolæ Legatus à dicto concilio deputatus, Parmam profectus est, vbi substitit, oratoresque Bononiam misit. pro tuitione sua à Bononiensibus postulauit tres ciuitatis portas, item Palatium, item episcopatum, & alia quidem priuilegia & iurisdictiones, de quibus sane Bononienses plane nullam (vt ita loquar) complacentiam habuere, & in primis Bentiuoli. Breui vero post Gothus dux Neumursi Parmam venit, & contractis copiis militaribus Bundinum ac Final petiit, adducens secum prædictū Cardinalem de sancto Seuerino, vbi & Alphonsus dux Ferrariæ cum quatuor millibus peditum, & quingentis equitibus leuis armaturæ, & trecentis grauis armaturæ Gallorum exercitui se coniungebat.

*Lanceas. Adduxerat Gosthus autem octingentos equites cataphractarios, quos * Lanceas seu equites grauis armaturæ appellant; quatuor item millia peditum Germanorum, quorum capitanei primarii erant, Philippus de Friberg, & Iacobus de Emps, quatuor itidem millia peditum Gallicorum. Superueniebant etiam ex Gallia ad duo millia Vasconum & Picardorum, & Bononiæ præsidio constituta erant quatuor millia peditum, & ducenti quinquaginta equites grauis armaturæ. Adducebat præterea Burckardus de Emps mille pedites Germanos, qui nuper post Brixiæ expugnationem primum in Italiā aduolauerāt: & quotidie ex Germanis peditibus exercitui Gallico accessio fiebat, vt alias quidem

quidem accessiones omittam. Ex Mutina accedebāt cātum, item & quadringenti, quos Vitus de Furst Mutinæ Locumtenens per fratrem suum Ernestum de Furst de Verona acciuerat, ad cohercendos quosdam rebelles & inobedientes Apennini montis accolas. & ita summatim comperi Gallicum exercitum ex 22. millibus equitum & peditum conflatum, exceptis his, qui postea ex ciuibus Bononiensibus se exercitui iunxerant. Galli igitur, vnitis viribus suis, traiecerunt fluuium Panorum, agrum Mutinensem à Bononiensi territorio disterminantem, ac contra Hispanos proficisci cœperunt. Hispani autem impedimenta sua ad Forum Cornelium conferentes, Budirum oppidum agri Bononiensis fertilissimum reliquerunt, & ad Castellum sancti Petri sese receperunt. Castellum sancti Petri per se quidem munitum aggeribus & fossis ita circumdederant, vt per vnicam duntaxat portam pateret accessus. Hispani ferebantur in exercitu habuisse 18. millia peditū, & duo millia equitū grauis armaturæ, & totidem læuis armaturæ, licet eorum numerus multo minor fuerit, primum agmen, quod *Anteguardiam* vocant, ducebat Fabricius de Columna, in eo erāt octingenti equites grauis armaturæ, (exceptis velites, & quatuor millia peditum, Robur exercitus ducebat vicerex Neapolitanus, & Petrus de Nauarra, vbi inter cæteros erant quatuor millia peditum, omnes albas induti armaturas quas *Corsaletos* vocant. Vltimo agmini, quod *Retroguardia* dicitur, præfectus erat Gomeus Romeus de populo Bononiensi vir intrepidus. Vicerex Neapolitanus, vniuerso exercitu in concionem conuocato, pulcherrimam orationem habuisse dicitur, milites exhortando, *adeptæ gloriæ & nominis memores, Gallos hostes non expauescerent, quos aliter sæpe domuerint.* Orationē Viceregis Petrum de Nauarra suscepisse ferunt, eosdem milites exhortando, *quo intrepidi in hostile Gallorum agmen irrumpant, non secus ac contra Turcas pugnaturi; quod Galli sint schismatici & bonorum Ecclesiæ occupatores, & qui Gallum occiderit, nullum incurrat peccatum, sed diuinā promereatur gratiam, occisus vero inter martyrum cateruas vitam assequatur æternam.* Galli relictis Hispanis ad castellum sancti Petri profecti sunt contra Sarsenam, quod oppidum Itali Ros vocant. oppidani mox Gallis deditionem offerunt, Galli imposito præsidio petierunt Rauennam. At Sarsenates altera die sequente sub noctem introduxerunt Hispanos, qui Gallorum præsidium ad internecionem occiderunt. Galli ea suorum occisione audita, confestim irati reuertebantur, & dicto oppido vi expugnato, vniuersos vere oppidanos trucidarunt, nullius ætatis rationem habentes, postea se contulerunt ad obsidionem Rauennæ. Hispani autem Rauennatibus præsidio miserunt Marcum Antonium de Columna cum mille octingentis peditibus, & centum equitibus grauis armaturæ. Galli quia semper quærebant occasionem belli gerendi cum Hispanis, qua de re decreuerant Rauennam obsidione premere, vt Hispani tandem necessitate quadam succurrendi suis inducerentur ad pugnam. Laborabant item penuria rei frumentariæ Galli, & admodum nuper Veneti tres naues commeatibus onustas in Pado eis abstulerant. Die 8. Aprilis Rauenna à Gallis obsideri cœpit, quo itidem die & ipsi tormenta muralia muro admonuerunt, magnamque mœnium partem diruerunt. Postridie Fredericus Gonzaga cum Italis primus Rauennam adoriebatur, sed non sine iactura & Italorum mœnibus deturbatus est. Postea quidam equites cataphracti arii Germani, quos appellitabant *Arnbergischen*, hoc est Arnbergēses, cum Picardis, & nonnullis Vasconibus oppugnationem tentarunt. Vt autem equites mœnia conscendissent, & ciuitatem viriliter ingressuri essent, pedites haud subsequebantur, relinquentes dictos equites Rauennatium occisioni. Durante vero oppugnatione interim equites Gallici & pedites Germani stabant in ordine instructi, quia Hispani eo die ad duodecimum ferme lapidem castris relictis, cum exercitu approximabant, & ad quartum lapidem à Gallis castra locabāt, inter ea duo flumina, inter quæ Galli castra posuerant. Ardie 10. Aprilis ambo exercitus aciebus instructis, totam diem in armis contriuerāt, tandem ad castra reuertebantur, nihilque die actum fuit, nisi quod Rauenna à Gallis frustra oppugnabatur. nocte sequente Galli omnino deliberarūt cum Hispanis manus conserere, sed Hispani coeuntes deliberabundi consultabant, quid facto opus esset. Ioannes quidem Cardinalis de Medicis, & legatus censebat castra vltra Pignetam fluuium mouenda, & è regione Gallorum collocanda. Fabricius de Columna iudicabat castra inter Adriaticum & Rauennam ponenda. Petrus autem de Nauarra existimabat, castra quidem vltra Pignetam mouenda, parum tamen remotius locanda ad locum, quem Galli non sine mediocri damno & præiudicio petituri forent. Huic consilio Hispani obtemperarunt, ac sub noctis crepusculo transito fluuio memorato, castra-

Rau.

Rauennæ obsidio.

castrametati sunt in loco plusquam ad vnum lapidem à Gallis distante. postridie misit Raymundus de Catdone ad Gosthum ducem tubicinem, vt ad flumen Pignetam colloquendi gratia accederet. Gosthus postquam ad Raymundum peruenit, *Domine*, inquit, *quid places*. Cui vicerex, *quid tibi placet*. At ille, *Ego vocatus huc veni, quid tibi cordi sit, edisfere*. Cui vicerex, *Nonne hodie pugnabimus?* Ille vero, *Perplacet*, inquit, *est ne id decretum apud vos?* Cui vice Rex *Etiam* ait, moxque confractis albis, quos fecialium tempore in manibus gestabant, bacillis, vtrinque discessum est. At Gosthus petebat Iacobum de Emps & Philippum de Friberg, vt milites animarent ad certamen, qui peditibus in concionem vocatis, in hanc ferme sententiam sermonem habuerunt: *Strenui fratres & commilitones optimi, præsens dies destinatus est pro mutua pugna Gallorum & Hispanorum. Et quoniam Galli rei bene gerendæ spē & successum in robore & virtute vestra ponunt, proinde vos memores pristinæ virtutis & gloriæ Germanici nominis strenue, fortiter agere debetis hoc die, ne à maiorū gloria degenerare videamini, ac nostris simus dedecori. nec salutem aut rei bene gerendæ successum in manus aliorum reponite sed proinde agite ac si solis pro vita & gloria vestra pugnetis, hoc certissimum vobis sit, nisi manibus vestris pepereritis victoriam ac hostes profligaueritis, rusticorum manus minime euadetis, quocirca in pugna firmi & constantes perseuerare velitis expectaturi aut victoriam aut mortem. Et quo Deus omnipotens nobis elargiri dignetur victoriam, promittamus votumq; faciamus singuli, quod in proximum diem Sabbathi velimus in honorem Dei & beatissimæ Mariæ virginis pane & aqua ieiunare*. Hoc voto facto Galli acies instruxetunt, & flumen Pignetam transierunt. Primum agmen seu anteguardiam ductabat Alphonsus Ferrariæ dux. Robur exercitus ductabat Gosthus Dux Neumursi. Vltimo agmini seu retroguardiæ præfectus erat quidam Gallicus, qui nuncupabatur *Grandi diabolo*, qui & impedimentorum custodiæ deputatus erat. Germani quia ventus ora eorum afflaret, & sol facies directo inspiceret, sinistrorsum se flexerunt, vt à tergo & solem & ventum relinquerent, ac tardo lentoque gradu contra hostes progrediebantur. Mandauerat quippe Gosthus Germanorum capitaneis, ne manus cum Hispanis cōsererent, anteaquam iuberet, quoniam destinauerat in primis cum equitibus confligere, & illis profligatis pedites aggredi. qua de re Galli artelarias suas contra Hispanorum equites ita disposuerant, vt bombardarum globi in equites continuo iacerentur. Præterea is qui tergo custodiam Gallorum ductabat, receptis quibusdam bombardis in antecustodiam Hispanorum equitum globos emittebat, ac eidem tantū cladis & iacturæ inferebat, quod illud primum agmen seu antecustodia ordine relicto, ad vltimum agmen confugeret. ibi equites Hispani coadunati decreuerunt Gallicos equites adoriri. quod simul ac Gosthus animaduertit, mox ex primo agmine suo recepit equites, quibus cum o dine instructo Hispanis equitibus obuiabat, & certamine in to Hispanos in fugam vertit. Interea temporis Hispanorum bombardæ, quæ è directo Germanorum & Vasconum locatæ erant, maxima eisdem damna inferebant, inter quas vnus globus quadraginta ex ordine tollebat. Germani mox in locum mortuorum alios substituere, immobilesque stare. Vascones vero, globorum iactationes longius ferre non valentes, ad Germanos confugere: sed Germani (ne ordo ipsorum turbaretur) eosdem armis & lanceis repellere. Vbi vero Germani iam duas pene horas cum maxima iactura globorum iactationibus expositi, firmi constitissent, statuerunt pugnare, nec diutius Gosthi iussum expectandum. Transita itaque vna fossa, aliud restabat fossatum quod transgrediendum erat, vltra quod pedites Hispani ordine instructo Germanos & Vascones expectabant, intraque illud fossatum tantum spacii relinquerent, quod Germanis locus standi & congrediendi cum eisdem concedebatur. Habebant autem Hispani ante se currus quam plurimos, in quibus collocauerant bombardas quas *arcus busos* Itali vocant, Germani vero *hacken buchsen*. Eisdem præterea curribus infixerant instrumentum cum tribus acutissimis ferris, duo eius ferramenta, quę dextra & sinistra respiciebant erant curua instar falcium, id vero quod in ante prospiciebat erat prælongum & rectum, & dein supra id instrumentum currui infixum, d sposuerant lanceas oblique locatas. Posteaquam ergo Germanorum magna pars præfatum fossatum transgressa est, Hispani globos ex arcubus busis in eos primum iaciebant, mox ad mutuum conflictum peruentum est. fit vtrinque asperrima pugna: rem primum lanceis gladiisque tractabant, vbi autem illa defecissent, rem globis terræ ac dentibus agebant. Dum vero vtrinque fortiter & dubio Marte pugnaretur, Interim Fabricius de Columna cum paucis equitibus ordinem Germanorum, eorum videlicet, qui fossatum vltimum non tum transgressi fuerant rumpere, & Vascones quoque non omnes, sed qui nuperrime ad militiam acciti erant, turbati con-

confusique ad Germanos confugere, eorum item ordinem turbatiorem reddere. Quo fiebat, vt Germanus quidam proclamaret: *O Germani vertite vos, & ad tutiora loca recipite.* Hæc quidem vox audita, plerosque qui vltimum fossatum transierant, permouit, quod pedem referrent, fossatum transilirent, & ad reliquos se Germanos reciperēt. Quod quidem Germanis pugnantibus maximam iacturam inferebat, nam hi in loco suo perseuerantes, nequaquam respicere aut pedem referre, sed viriliter & fortiter pugnantes, omnē hostium vim sustinere, morique potius quam retrocedere præoptare. Germanis igitur tum in maximo discrimine & periculo constitutis, Gosthus cum equitibus Gallicis peropportune præsidio occurrere. Germani illi, qui vltimum fossatum non transierunt, Gallorum videntes præsidium, ordine facto in Hispanos irruere. Hispani vero vndequaque circumdati in ancipiti loco stare, qui cum aliquātisper nostrorum vim sustinuissent, tandem fundebantur, in fugamque vertebantur. Fusis igitur & fugatis Hispanis peditib. Galli iusserunt Germanos ad bombardarum tuitionem stare. in quorum quidem laudē dicebant; *Vos Germani nobis illas bombardas in regno Neapolitano abstulistis, eas autem nunc redditis.* Et postquam nullum amplius periculum apparuit, Galli Germanos adeuntes dicebant, si vellent lucri gratia aliquas facere excursiones, quod id concessione sua facere liceat. At Germani, *Nos*, inquiunt, *hic stetimus pro honore & gloria, & non pro lucro, id ideo quæsitum minime curamus.* Atque genibus flexis suppliciter gratias Deo agebant pro parta victoria. Eo quidem prælio ex Hispanis desiderata sunt ad 9. millia virorum, ex Germanis mille, ex Gallis & Italis duo millia, tametsi plerique ampliorem numerum interiisse ferūt. Ego vero diligentiori inuestigatione adhibita, plurimorum relatione accipio, aliquantulum supra 12. millia hominum ex vtraque parte desiderata. Ex Gallis Gosthus dux Neumursi, & comes de Foys vir intrepidus, & parū supra vigesimum ætatis annum natus, eo bello occisus est à peditibus Hispanis, dum in foueam quandam cecidisset. Occisi quoq; sunt capitanei Dominus de Legra, Dominus de Allabrotta, Dominus de le Vtrech, Mēgironus, Baronus de Gremos, & nonnulli alii. Molardus autem Vasconum caput ante conflictum globo bombardæ interiit. Bonet in capite grauiter vulneratus est. Ex Germanis vero interiit Philippus de Friberg, ante conflictum eodem globo quo Molardus. Itē in conflictu interijt Iacobus de Emps, Fabius de Schlabersdorff, Ioannes Sigismundus de Friberg, Gothardus de End, Nicolaus Wies, Georgius Empfer, Capitaneus Linser. Ex duodecim nempe Germanorum capitaneis nouem interierunt, cum nonnullis nobilibus, quorum erant circiter quinquaginta, qui cum multis aliis peditib. fortissime Hispanorum vim sustentarunt, dum cæteri vel errore vel timore pedem referrent, mutuum vero conflictum, cum res bombardis ageretur. Fabius de Schlabersdorff, & Ioannes Spet de Pflumern, capitibus viridi serto tectis, duos itidem Hispanos ad singulare certamen prouocarunt. Ioannes Spet antequam Hispanum assequeretur, globo bombardæ vulneratus ad castra deferebatur. Sed Fabius voti sui compos, Hispanum sibi congredi ausum interimebat. Ex Hispanis autem captus est Ioannes Cardinalis de Medicis, Fabricius de Columna, Ioannes Franciscus comes Mirandulæ. Marchio itidem de Betunda captus & vulneratus. Marchio de la Tela captus, & vulneratus, Comes Petrus de Nauarra captus & vulneratus. Marchio de Palude occisus, capitaneus il la Freda occisus, capitaneus Rammozar & capitaneus Vitellus, fugientes à rusticis occisi sunt. Ioannes de Cardone vulneratus, sed Raymundus de Cardone Vicerex aufugit. Hæc sane pugna ante Rauennam gesta omnium confessu asperrima fuit, & qualis multis ætatibus vix in Europa fuit. Habita vero die 11. mensis Aprilis, anni 12. supra millesimum quingentesimum, quo die per orbem Christianum celebrabatur festum Dominicæ resurrectionis Christi, seu (vt dicitur) festum Paschatis. Victoriam quidem tantam Galli obtinuerunt, partim propria virtute, partim Germanorum. hoc namque exploratum est, quod Galli sine Germanorum robore cum Hispanis haudquaquam confligere tentassent: & ipsimet rei bene gerendæ successum in virtute Germanorum reponebant, fortitudinemque plusquam humanam in eo prælio eorum fuisse testati sunt apud Maximilianum, & ipsi quoque Hispani duntaxat Germanorum robur (vti professi sunt) formidabant. De his hactenus.

Cæterum dum cogito, menteque diligentius voluo, Gallos iam 16. annos in Italia versari, & Germanorum robore atque milite sibi tam latum amplumque dominium Italiæ quærere, non possum non detestari Germanorum discordiam ignauiamq;. Nam Heluetii populare dominium amantes, Imperatorē vt Dominū non recognoscūt, ac illos solum affectare feruntur, qui pecunias elargiuntur, iustissimi tamen vtcunq; tyrānidum

nidum vltores. At principes Germaniæ tenentes nunc vectigalia & cætera imperii iura, ſinguli veluti ipſi eſſent imperatores, ea quæ tenent, & poſſident, tanquam peculiari iure tenerent, Imperatori in nullo accepta referunt, ac in omnibus liberi eſſe conantur. Quibus de cauſis Germani in magnum ipſorum dedecus pati neceſſe habent, quod Galli nunc ſanguine Germanico id ſibi imperium quærant, quod maiores noſtri ſanguine ſuo ſibi vendicarunt. Sed quoniam alii mores maioribus noſtris fuere quam nobis, idcirco nemo miretur, ſi Galli noſtra in Italia iura paulatim & latenter ſibi vſurpent. Maiores quippe noſtri gloriam publicam ſibi quærebant & imperium, pro quo & vitam & facultates ſuas omnes exponebant. Nos autẽ parum de publico ſolliciti diuitias noſtras profundimus ad magnificos ſumptus & ampla ædificia: & vbi pro honore & imperio publico quid eſſe contribuendum, penuriam allegamus. Illi quoniam publicos agebant conuentus, pro honore & vtilitate publica conſultabant, ſe & omnia ſua pro publica gloria offerentes. Nos vero quoniam conuenimus publicẽ ad tractanda negotia publica, Cæſare agente pro honeſta ſubiectione & auxilio noſtro, nos cõtra concludimus pro Germanica Francaque noſtra libertate. Quando vnquã in conuentibus noſtris obtulimus ſubſtantias noſtras Imperatori dicentes: *O Cæſar, omnia noſtra tua ſunt, vtere his pro arbitrio tuo,* quemadmodum maiores ſeſe offerebant, & hodie Galli Regi ſuo offerunt. O principes Germani expergiſcimini tandem, & Saluſtii verbum ponderate, dum inquit, *Imperium eiſdem artibus moribuſq; conſeruari, quibus ab initio conſtitutum eſt.* Noſtri maiores aſſecuti ſunt Italicum imperium concordia, induſtria, iuſtitia, & diſciplina militari. Si vos Germani aliquando ab huiuſmodi imperio deturbati eſtis per diſcordiam, negligentiam, & ſocordiam, Maiorum virtutes amplectimini, & facile omnia per violentos occupatores detẽta recuperabitis. Karolus magnus poſtquam Romæ à populo & clero Romano Imperator eſt nuncupatus, & fœdus cum Græco Imperatore iniit, *vt Apuleia & Sicilia Græco Imperatori cederent, & reliquum quod eſſet Italiæ ab vrbe vſq; alpes, Latini Imperatoris eſſet; & quod Veneti in medio vtriuſq; forent, neutri vel ſubiecti vel adhærentes.* Ab eo quidem tempore Italicum imperium cœpit eſſe Germanorum, quod ſupra centum fere annos per Caroli ſucceſſores fuit adminiſtratum. Poſtea vero deficiente Karoli progenie, Italicum imperium peruenit ad Saxones, qui fœdus Karoli cum Græco Imperatore initũ renouarunt. Verũ cum Otho tertius ſine liberis maſculis eſſet, delecti fuere Imperatoris Electores, quod ius eligendi imperii electores tum communi conſenſu Germanorum & Pontificis Romani conſequebantur, & id quidem in defectum & penuriam liberorum Imperatoris, vt videlicet eo iure imperii electores vti deberent, quando Imperator non haberet liberos maſculos, aut tales non eſſent idonei. Ab eo ſane tempore, quo Imperium ſic ex electione competere cœpit, ius Italici Imperii modo apud Sueuos, modo apud Saxones, modo apud Bauaros, modo apud Bohemos ſtetit, & id ius in præſentiarum penes Maximilianũ verſatur. Sed o principes Germani, rogo, aliquando conſiderate quomodo illud ius veſtrum negligatis animaduertite, precor, quemadmodum Italia ab exteris nationibus laceretur, pro qua cum veſtra tempeſtate certent Galli, Hiſpani, Veneti, & pontifex Romanus, vos interim (vt cum veſtra gratia loquar) deſides, & inſtar dormientiũ, illa æquo animo fieri patimini. Quod ſi maiores noſtri iterum reuiuiſcerẽt, & hæc à vobis fieri cognoſcerent, profecto ipſi dolerent, ingemiſcerent, voſq; de inteſtinis veſtris diſcordiis, ſocordia item & ignauia inculparẽt, vtque res multo ſuo ſanguine, ingentiq; labore partas tam effœminate tamq; ignauiter negligeretis. Dixi ego Italiam ab vrbe vſq; ad Alpes eſſe iuris veſtri, licet non ignorem & Apuliam & Siciliam aliquando à maioribus noſtris poſſeſſas: vt prætercam regnum Iudææ, & alia vltramarina regna, quæ à maioribus noſtris fuerunt poſſeſſa. Lotharius enim Saxo, Normanis Apuliæ & Siciliæ occupatoribus expulſis, pro ſe regno potitus eſt. Et Henricus præterea quintus Frederici primi Sueui filius, exterminatis Normannis, Apuliæ & Siciliæ regnum pro ſe & ſucceſſorib. vſq; ad Conradinum abnepotem & vltimum Sueuorum ducem obtinuit. Longum profecto eſſet, ſi referre tentarem, quale quantumcunque imperium noſtrum ſub maioribus noſtris extiterit. Vos itaque principes Germani, pro amplitudine & gloria Germanicæ nationis, itẽ pro incremento totius reipub. Chriſtianæ, obſecro, dignemini Maximiliano Imperatori veſtro obedire, eiq; fideliter & concorditer adhærere, res & ſubſtantias veſtras omnes ſponte offerre. Tempore namq; Maiorum imperatores habuerunt vectigalia, telonia, & (vt nunc vſitatis verbis loquar) datias, angarias, gabellas, pedagia, & alia imperii iura, quæ vos nũc teneris: vnde olim Imperatores ampliſſimum exercitum alere potuerunt. Quod ſi aliqui

Impe-

Imperatores extiterint, qui aut ex negligentia aut indulgẽtia quadam passi fuerint, principes Germaniæ vti huiusmodi imperij iuribus, cogitare debetis eadem iura, non ita in manibus vestris præscripta, quod ea Cæsar ex causa iterum vendicare non possit, etiam si Carolus quartus per priuilegium ea vobis concessisset. Nam priuilegium cum tendit ad noxam seu magnum damnum concederis, reuocari de iure potest. Proinde aut permittatis Maximiliano Imperatori iura Imperii, aut aliquando in veritate ad imperatorem vestrum dicatis, *Omnia nostra in tua sunt potestate, dabimus tibi gentes & pecunias quas habemus, vtere his pro tuo arbitratu tanto tempore, quãto suppetere valebunt. Te quoq; & successores tuos liberos masculos recognoscimus vt Imperatores, vt Dominos nostros natiuos & hæreditarios.* Quo autẽ rem hanc summatim & breuissime concludam complectarq;, duo ponam dicta latiusq; discutienda. Primum meminisse debent principes Germani Maximiliani Imperatoris honorem, gloriam, imperijq; incrementum in proprium ipsorum bonum redundare. Imperator nempe publica persona Germaniæ existit, penes quem omnis iuris publici administratio versatur. Bonum vero publicum in bonum priuatorum vergi exploratum est, quocirca si Imperatoris status est bonus, & amplificatur honore & imperio, id vergat in honorem gloriamq; singulorum principum, &c. Itaque curiose prospiciant principes Germani, ne dum quærant honorem priuatum, parum de publico solliciti, honor priuatus vna cum publico pereat. Item ne dum singuli conentur suas domos & familias amplificare & illustrare, domus interim publica Germaniæ labatur ruinamq; patiatur. Præterea ne dum honorem, gloriam, imperij incrementum sanguini suo inuideant, interim alieni honorem & iura propria occupent, quemadmodum ante fores id apparet. Secundum dictum meminisse debent principes Germani, Maximilianum Imperatorem gentibus & pecunijs adiuuare, cum oblatione omnium bonorũ sine temporis præfinitione, quoniam pax regni sine militibus conseruari nequit. Milites vero sine pecuniis haberi nõ possunt. Quocirca o principes Germaniæ pro pace Germaniæ, & honore publico & priuato, aut pecunias & res vestras ad arbitrium Imperatoris offerte ac ponite, aut vectigalia & imperii iura eidem cedite, alioquin inter vos semper intestinis laborabitis seditionibus. Pax namq; sine iustitia esse nequit, iustitia vero exigit, vt vnicuiq; quod suum est reddatur. Quia de re Augustinus super hæc Dauidis verba, *Pax & iustitia osculatæ sunt*; *Pacem* (inquit) *& iustitiam duas esse sorores mutuo se sine separatione concomitari.* Itaque pro pace, pro honore, gloria Germanicæ nationis, o Germani principes, vestras facultates & diuitias Cæsari offerte, ei præsidia præstate. Videtis enim in litis Germanicæ nationis per substractionem auxilij. quod Cæsari impendere deberetis, ad aliarum nationum stipendia accedere, in præiudicium iurium & rerum vestrarum, animaduertite ne dum Imperatorem vestrum fame laborare vultis, vos ipsi pereatis, vti in fabula est quam Liuius narrat. *Tempore*, inquit, *quo non, vt nunc: in homine omnia membra consentiebant, sed singulis membris suum cuiq; consilium, suus sermo erat, indignabunda quidem sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quæri, & ipsum ventrem in medio quietum nihil aliud quam datis voluptatibus frui, & proinde conspirasse, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa vna membra totumq; corpus ad extremam peruenisse tabem, & deinceps apparuisse ventris ministerium haud segne fuisse faciendo sanguinem, quo viuimus vigemusque*, hæc quidem intelligenti sufficiunt, receptui que cano.

Facto igitur bello de quo supra, altero die sequenti, qui erat duodecimus mensis April. Rauennates sese dederunt Frederico Cardinali de S. Seuerino, Gallorum capitaneis promittentibus eisdem bonam fidem, & res ipsorum saluas fore. Sed Vascones ciuitatẽ gratia commeatuum ingredientes, bona ciuium diripere ac ipsos ciues trucidare cœperunt, inuitis capitaneis & maioribus exercitus Gallici ac renitentibus. Marcus vero Antonius cum Hispanis in arcem confugit. Breui dein Fauentia, Forliuium & imola ad Gallorum ditionem redacta sunt, arcibus tamen vbique sub Hispanorum potestate remanẽtibus. Interea funus Gosthi ducis Nemursi per Bononiam, Mutinam, Parmam, & Longobardiam in Franciam defertur, ante cuius quidem feretrum 18. vexilla Hispanis erepta ferebantur. Præterea aureus gladius Raimundi viceregis Neapolitani, quem Iulius pontifex eidem dono miserat, item & crux legati. Sic Gosthus, cui viuo triumphare non dabatur, mortuus triumphabat. Galli ciuitatibus Romandiolæ præsidia relinquentes, Longobardiam petunt ad arcendas Heluetiorum incursiones. Pontifex Iulius conciliũ Romæ prosequitur. Maximilianus autem Marthæum Lang Episcopum Gurcensem Treuerensi conuentu legat in Italiam. Verum illa longiore narratione egent, & alterius libri initium requirunt.

AD VNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES, QVOD IVSTISSIMVM ET TOTI GERMANIÆ GLORIOSVM BELLVM CÆSARIS MAXIMILIANI CONTRA VENETOS non adiuuant, Querela Germaniæ, Bebelius auctor.

O Mea progenies, dulcissima Teutona pubes.
Accipias matris tristia verba tuæ.
Illa ego terrarum domitrix, legumq; verenda
Impositrix olim gentibus innumeris.
Cuius victrices aquilas, victricia signa
Pertulit Eous, occiduiq; duces.
Cuius & imperium tremuerunt omnia regna
Seruiuit Gallus, Romulidaq; viri.
Lugeo nunc merito, dura ceruice parentem,
O me nunc proceres temnitis atq; duces.
Nam Venetus populus, non iure aut fœdere motus
Imperio inuasit debita regna meo,
Vulneribus quæsita meis & possidet arua
Histrorum, & segetes demetit Italicas.
Hac repetens forti nunc Cæsar Maxmilianus
Milite, metatur castra per Italiam.
Feliciq; manu summis in montibus arcet
Subiugat, atq; vrbes sub ditione tenet.
De Venetisq; actum foret, auxiliis modo vestris
Adiutus vester si dominus fuerat.
Quem nunc deseritis, dum commoda, gloriam, honores
Nominis antiqui iura referre licet.
Quis furor, o gnati, quæ vox tam dira, nephanda
Quæ tantum potuit consuluisse nephas?
Heu mihi quo patriæ studium, quo decidit ardor
Nobilibus quantum degeneramus auis.
Classica quum sonitent, & adhuc Germania in armis
Fulgeat, imperii quo reparemus opes,
Aut male negligitur quæsitum sanguine multo
Maiorum imperium, gloria, fama, decus.

AD VNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES, ET MAXIME ELECTORES IMPERII, QVOD BELLVM IVSTISSIMVM, ATQVE OMNIBVS GERMANIS GLOriosum Maximiliani Cæsaris Christianissimi adiuuent contra Venetos, Cohortatio ipsius Germaniæ.

S Vrgite vos proceres Germano sanguine nati
Surgite vos, mater conuocat ipsa pios.
Surgite nunc, patriæ fessis succurrite rebus,
Surgite de somno segnitieq; duces.
Sumite magnanimas mentes, animosq; parentum
Qui pro me toties non timuere mori.
Et patrum reparate decus, nunc Itala regna
Eripite à Venetis imperiumq; meum.

Surgite

Surgite in imbelles homines, reuocate, quod olim
Abstulit heu Venetus proditione, dolo.
Pontifices primum Rheni, princepsque palati,
Surgite Bellaces Saxoniaeq́; domus.
Imperii nam communis; patriaeq́; salutis
Vos cura elegit Caesari adesse manu.
Vos commune bonum & priscarum gloria rerum
Suscitat à somno, Surgite quaeso duces,
Imperium mundi quaesitum sanguine auorum, &
Vsq́; huc seruatum si retinere placet,
Si libertatem priscam, patriaeq́; salutem,
Denique vel proprium si retinere focum.
Surgite nunc proceres propere, nam Teutona late
Nunc buxus resonat, classica arma vocant.
Maxmilianus item vocat ad nobile bellum,
Quo pariter vobis gloria, regna, salus.
Ille etenim Italiae vobis iam claustra reclusit,
Imperii & veteres iam reparabit opes.
Si modo cum domino vestro mentemq́; virilem
Sumitis, & galeam, surgite quaeso duces.
Nec qui perdiderat cum regno Sardanapalum
Detineat luxus, pestis amara virum.
Sunt & opes & equi vobis, sunt arma, viriq́;
Tam iustam superi militiamq́; iuuant.
Quare magnanimi consurgite quaeso Alemanni:
Classica iam sonitant, Mars furit arma vocans.
Imperium aut (timeo) maiorum sanguine partum
Libertasq́; ruet, Dii prohibete nephas.
Ludibrio & praeda fiet tunc Teutona pubes,
Quae domitrix olim totius orbis erat.

PIERII VALERIANI, DE HONORIBVS ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO GVRCENSI, CÆSAREO TOTIVS ITALIÆ VICARIO, VRBEM INGREDIENTI HABITIS EPISTOLA.

BEATVS RHENANVS MATTHIÆ SCHVRERIO Municipi suo S. D. P.

Ioannes Petrus Valerianus Belluniensis vir in vtraque lingua egregie doctus, Reuerendiss. Matthæi Langii Episcopi Gurcensis, Cæsarei Archigrammatei in vrbem ingressum pompamque omnem ac honores quibus affectus est, eleganti ad amicum epistola descripsit fideliter adeo & graphice, vt cum legeris rem ipsam oculis subiectam te cernere credas. Hanc humaniss. integerrimusq. vir Ioannes Bergmānus de Olpe Cæsaris plurimum studiosus mihi tradidit, vt alicui eorum qui stamneis calamis libros exscribunt, per mille exempla publicandam committerem. Neq. vero alius occurrit quam tu Matthia chariss. tum quia te ob virtutes tuas amo, tum quia ea quæ ad Germaniæ splendorē attinent, nullo vnquā tēpore procudere cessas. Misi itaq. tibi Pierianam illam epistolam, & Panegyrin Iani Francisci Vitalis, cū multis doctorum hominum versiculis. Quare Gurcensis non mediocreis tibi habebit gratias, quod de se tam bene meritus sis, honores quibus Roma exceptus est per omnem Germaniam diuulgando. Cæterum facile hinc coniicere poteris, si Christianissimus Imperator Cæs. Maximilianus ipse Romam veniret, quot illum poetæ suis poematibus certatim essent concelebraturi. Volo item Carmen Hieronymi Nogaroli Comitis, quo Cæsarem Vicentiæ nomine ciuitatis salutauit, calci adiicias. Id quod mihi anno superiore conterraneus noster Iacobus Spiegel Cæsareæ maiestatis à secretis, candide, vt alia multa, communicauit. Bene vale, & me vt facis ama. Sebastiano Murrhoni meis verbis salutem dicito. Ex Basilea 4. Nonas Februar. Anno 1513.

EPISTOLA DE HONORIBVS ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO GVRCENSI CÆSAREO TOTIVS ITALIÆ VICARIO VRBEM INGREDIENTI HABITIS.

PIERIVS VALERIANVS PETRO CRISPO. LAVENTII CAMPEGII Apostolici Legati ad Cæsarem Secretario S. P. D.

QVum hinc discederes Crispe iucundissime, à summo Pontifice ad Legatum tuum nuncius iterum transmissus, summopere flagitasti, vt si quid scitu dignum Romæ interim gereretur, id tibi per literas significarem. Ab eo vero tempore nihil vel accidit, vel gestum est maiori dignum admiratione, quam illustrissimi ac Reuerendissimi Matthæi Langis Episcopi Gurcensis ingressus in vrbem. Tot illi Cæsareo totius Italiæ vicario honores publice & priuatim habiti, tam magnifico, tam splendido rerum omnium apparatu receptus, & ad Pontificem deductus est. Sed, quod gratum omnino tibi futurum existimo, rem omnem à principio percurram, & ipsius pompæ formulam tuis oculis subiiciam. Quando ego ex hac Adriani mole rem omnem oculata fide diligenter aspexi, quod nusquam locorum melius obseruari potuit. Hinc enim (vt scis) omnis Roma videri & septem possunt montes. Age igitur te in otium assere, meque interim ausculta, dum quicquid fieri perspexerim, consueto inter nos sermone referam, & ab ouo ad mala rem tibi satis opipare propinem.

Pridie Non. Nouembris, prima iam noctis hora significata, eram in præfecti nostri cubiculo, atque (vti mos eius est) ea prima vigilia studia hæc politiora tractabamus, & Sallustianam tum forte historiam, tuas delitias, percurrebamus, quum v giles renunciant viam omnem, quæ decliuis est à Mariano monte in Vaticanum vsque facibus innumeris collucere. Rati id quod erat, Gurcensem aduentare, prodimus ad propugnacula, magna enim præcesserat expectatio, hominem esse hunc, qui missus rerû arbiter à Cæsare summis de negociis vna cum aliis magnorum Regum & Principum Legatis ad Iulium II. Pontificem Maximum, rerum cardinem eo verteret, vt modus imponeretur tandem tot cædibus & excidiis, quibus per quinquennium hoc præcipue, non Italia solum sed vniuersa Respublica Christiana desolata, & magna ex parte deuastata est. Id enim semper, (vt ipsemet nosti) impendio cauit Cæsar, vt sanguine abstineretur, cuius rei præcipuum testimonium Bellunienses ciues nostri calamitosis his temporibus afferre possunt. Dum igitur ita quadam lætitia delibuti vim eam funalium, in lacteæ viæ speciem splendere prospectamus, aduertimus faces omnes, pro vt ad Nicolai turrim propinquabant deficere, nullas neque in Vrbem, neque Palatium inferri. Noster interim Præfectus tubicines cornicinesque accersiri iubet, qui plausibili sono Principem ante molem transeuntem exciperent.

Tormenta quoque sulfure armari edicit, vt tonitruis emissis & Gurcensem ipsum honorifice salutaret, & vrbem tam expectati aduentus nuncio totam exhilararet. Interea nnncius à Palatio regreditur, qui præmissus à Præfecto fuerat, vt quid ageretur, exploraret: refertque Gurcensem funalibus extinctis, vna tantum face contentum, familiaribus ad hospitium ablegatis, clam esse Palatium ingressum, prodiisseque illi obuiam Pontificem ipsum à solio ad extremam vsque aulam, vultuque hilari hominem accepisse apud se pernoctaturum, Vrbem postridie solenn.ter ingressurum, quod Pontifex eum honorificentissime recipere destinasset. Nos igitur hinc cœnatum, inde à literaria disceptatione aliqua delassati cubitum imus.

Postero die præfecti nostri monitu Parin Pontificulum adii, in proximis D. Celsi ædibus habitantem, sciscitaturus ex homine quid honoris aduenienti paratum esset. Respondit is, ex Pontificis & sacro sanct. C. omnes illos honores huic imperiali vicario decretos esse, qui vel Regi, vel primogenito Regis sint præstari soliti, præter totius cleri & collegii Cardinalium comitatum, qui Regibus tantum obuiam ire consueuerunt.

Reliquos vero totius vrbis ordines hominem deducturos, pompa quantum fieri poterit honorifica. Decretum tamen fuisse eodem S. C. vt Cardinales duo ex primatibus procederent extra vrbem vsque ad aquam quæ transuersa dicitur, vbi salutato & accepto Principe, eum ad pontem cognomento Miluium deducerent, inde per prata illi in Vaticanum pergerent, Gurcensis à reliquis acciperetur. Cæterum quia is ante statam diem in Vaticanum præuenerat, alia ratione fore excipiendum, eaque de causa placuisse pontifici, vt in speculam cui ab amœnitate pulchræ * nomen inditum est, diuerteret. *Bel-vede

Mane vero cum in Citriorum luco ad Bramanteum fontem pransus esset, auditis iis quibuscum de negotiis alicuius momenti statim fuerat discernendum, vndecima circiter hora per Buccineam scalam in subiectos hortos, mox in prata pergit, vbi clientum vis innumera, seruitia & famulatus frequens, in equis insidentes operiebantur, magnus etiam Germanorum ciuium numerus confluxerat, eorum qui vel propriis, vel alienis negotiis curandis dediti Romæ habitant: quorum plerique calami exscriptorii opera locupletati ad amplissimas interdum dignitates emerserunt. Cum hoc igitur comitatu, qui nobis ab arce prospectantibus numerosi instar exercitus habebatur, per planitiem ad Tyberis ripam contendit. Hic Cardinalibus illis fit obuiam, qui fuerant à Pontifice, vt hoc faeerenr delegati. Quorum vnus Th. Strigoniensem Cardinalium sacris initiatorum prior. Alter L. Agenensis summi Pontificis consanguineus & pœnitentiarius maior, honorarissima vterque dignitate ex meritis honestatus. Hi quum pileolos exuissent, Strigoniensis Gucensem fronte hilaro compellat, Pontificis & sacrosancti Collegii nomine saluere iubet.

Eum, quod bonum faustumque sit optatissimum omnibus applicuisse, multaque in hanc sententiam ornate ac sapienter locutus. Matthæus vero minime ad loquendum ineptus, omnibus pro re, loco & tempore luculenter, & scite adeo respondit,

vt magna nobilium conuenarum corona facta, ex affabilitate, atq; prudentia, omnibus e uestigio sese præstiterit admirandum. Orario siquidem animi simulachrum haberur. Inde quum progredie nres Cardinales eum inrer sese medium exciperent. Cardinalibus ipse decedere, vtque probatissima est modestia, negare se locum eum occuparurum. At posteaquam reluctari non potuit, ingenuam professus verecundiam, coactus est in eos sacrosancti Senatus proceres medius obequirare. Quum vero vicissim de his & illis rebus differentes ad pontem peruenissent, ingentem offendunr numerum eorum, qui pompā honestare iussi, iam aduēnerant. Ibi tum Senator Vrbis cum frequentissimo Romanorum Ciuium com.tatu omnibusque Reipublicæ totius ordinibus, qui munus aliquod in Capitolino foro, vel in vrbe gererent, exquisitiori sermone Gurcensem excipit, & amœnitate Neapolitanæ facundiæ demulcet, quumque idem facere singulorum ordinū præsides instituissent, veriri Ponrificuli ne dies salutationibus his attereretur, silentium omnibus indixere.

Intereundum itaque vnus ex Pontificulis singulas Cardinalium clientelas, quæ in ordines sigillarim instructæ obuiam veniebant, intento digito demonstrabar, missos hos & illos inquiens ab Antistite suo, vt ingressum hominis decorarent. Quibus omnibus princeps, aperto capite, benignissime gratias agebat. Cum igitur inter ingentem hanc salutantium multitudinem ad vrbis portam, quæ templo Virginis popularis * adiacet applicuissent, Cardinales pro gradibus templi venia petita Gurcensem relinquunr, mox ædem ingrediuntur adoratuli. Antiquum enim est institutum (vt accepi ex pontificulo) ne sacer Senatus quempiam per vrbem publice deducat, nisi vel Regem vel Regis primogenitum.

*S. Maria de populo.

Duo vero Cardinales secundo vel tertio Regum genitos, vel duces, & Marchiones eos, qui se addictos Ecclesiæ p:ofessuri venerint, quique ea sunt amplitudine, vt in subsellüs vna cum Cardinalibus assidere possint. Quamuis vero Cæsarei huius Vicarii digniras maior quam Mediolanensis & Ferrariensis Ducis esse censeatur, quippe qui Cæsareā Maiestarem in vniuersæ rebus Italiæ præ se ferat, quia tamen in eorum numero non habebatur, qui sunt Ecclesiæ mancipati, satis esse visum est propensam erga eum voluntatem ostentare, nihil vero eorum intermittere quæ seruato venerabilis Ecclesiæ decoro præstari potuerunt. Proreges enim & Regum Vicarii à nullo Antistite deduci solent, nedum à duobus Cardinalibus excipianrur. Sed enim non ierim inficias huiusmodi ritus aliquando profanatos, præsertim Alexandri VI. tempore, qui Valentinum filium suum à deposito Cardinalatu ex Galliis redeuntem, neque adhuc vexilliferum Ecclesiæ designarum, à duobus Cardinalibus medium excipi, perque vrbem ad sese deduci iusserit. Idque iterum fieri curauit, quum idem victor subacta Flamminia rediisset. Sed detur hoc illi, qui longe maiora his præter morem fieri permiserit. Gurcensis itaque ab Regalis montis Episcopo Vrbis gubernatore, & Neapolitano Archiepiscopo, Palatio Antistite, hinc inde exceptus, iter suum exequitur.

Quos vero secum adducebat legatos, & illustres viros, à dextera Antistes aliquis, à leua qui prius in Vrbe fuerant Legati comitabanrur, quod genus pompæ pulcherrimum est, & rarissimum esse perhibetur.

Nos quum ab arcis fastigio comitatum omnem ab oculis elapsum aspeximus, statim in pensile viridarium, quod ripæ fluminis imminet, & ponti quem struxit Adrianus incumbit, descendimus, vt è fenestris ædiculæ, quæ pontem & Alexandrinam viam omnem perspicit, comminus reliquos præcedentium ordines spectaremus. Ibique cum arcis præfecto & Alfonso Antiocheno Patriarcha paululum morati, Græcum militem in expeditissimis equis primum omnium aduētare aspicimus. Ab hoc Germana omnis iuuentus ea, quæ numerosissima, vel panificio, vel operib. aliis dedita Romæ degit, velitum armatura pulcherrime prædita processit, non sine omnium voluptate, qui priuatam eorum fidem & officium commendabant.

Hos inde subsequebantur Cardinalium clientelæ, singulæ in suas classes dispositæ, quas inrer numerosa Strigoniensis familia equorum generositate, amictus patrii vniformitate, gestaminum varietate, auri & argenri copia, quo non capita & colla, & pectora tantum insigniuerant, verumetiam equos eisdem ornamenris strauerant, spectaculum obtulit perquam delectabile. Inde Atrienses minoris notæ, postea Gurcensis ipsius Tabellarii. Mox veterina iumenta cum sarcinis picturaro stragulo superstrato, ab his eiusdem seruitia, famuli, clientelæque, viri (vti recensere potuimus) circiter

ter quadringenti. Post hos illi procedebant, qui munus aliquod publicum gerunt, & amictu breuiori vtuntur, qui cancellariam aliquod opus curant, qui Palatinis negotijs addicuntur. Inde scutigeri Palatini, mox viri præstantiores, qui vel auro honestati, vel monilibus insigniti Gurcensem secuti fuerant circiter centum. Inde principis ipsius equi aliquot præstantiores, quos præ ferocitate singulos ire necesse erat, & amplo satis interuallo distantes. Ab His Heluetij Pontificiæ custodiæ pedites, Italus etiam peditatus, inde Romana nobilitas cum pontificiis aliquot ministris, quique locupletiores curiam honorifico vestium & equorum sumptu decorant. Post hos Romani, qui vrbicis regionibus præsident, vna cum scribis & alijs, qui munera vel publica vel priuata gerunt. Inde Oratores sociorum Ecclesiæ, Pontificique & Apostolicæ sedi addictorum, Placentini, Regienses, Parmenses, Bononienses, mox Vrbis conseruatores cum senatore suo. Lictores inde pontificij sex, vna cum Imperiali nuncio. Præstantes inde viri opibus, nobilitate, militia, dominio, principatu, Pontificis necessarii, affines, & consanguinei. Mox Federicus Illustrissimi Marchionis Mantuani filius, acri vectus equo, & preciosissimam indutus clamydē, inde cerimoniarum Antistites. à quibus ipse Cæsaris Augusti Vicarius Illustrissimus in patriæ morem togatus, inter eos, quos superius dixi, Præsules, equo vehebatur. Qui statim vbi marmoreum Adriani pontem inscendit, Præfectus arcis, nunc Angelicæ * nuncupatæ, imperat ignem admoueri tormentis, quæcunque fuerant pro propugnaculis in hunc vsum comparata. Ecce veto primo flammis turres, & arcem omnem coruscare. Inde mugitus, & tonitrua vasta & horrenda statim exaudiri: tanto cum strepitu, tanto cum motu, vt non turres tantum quassarentur, verum solida ipsa moles Adriani concussa tremeret vndecunque. Pons etiam ipse concuti, suburbanum & Vaticanus omnis contremere, quo strepitu perculsi subsistere omnes, atque ipse in primis Gurcensis admirabundus sublatis in molem oculis, rei nunquam prius in hunc vsum auditæ tenorem obstupescebat. Subsecuta statim tibicinum melodia quæ tuba ductili & quatuor tibiis intonata sonum omnium suauissimum reddebat. Ibi nos hominis effigiem non sine voluptate cominus ex proxima fenestra contemplari, omnemque corporis dignitatem mirifice commendare, mansuetudinem, atque prudentiam, quam oculis & fronte præ se ferebat, nunquam satis admirari; dexteros omnibus oculos salire, dum tuendo expleri nequimus. Interim acer & generosus equus, quem Federicus Marchionis filius regebat, eo strepitu consternatus, imo potius excitus vsque adeo ferocire cœpit, vt veriti sint omnes ne puerum vna secum in flumium ex ponte deturbaret. Tam magnis, tamque iteratis saltibus attollebatur, tam erat freni contemptor. Quod nisi magnanimus puer ingenio rarissimus læuum calcar lateri appressisset, & in dexteram habenas leuiter deflexisset, perquam facile accidere poterat, vt tam festus, tamquam iucundus dies in luctuosum & mœstissimum conuerteretur, vsque adeo egregia illa indoles ab omnibus & suspicitur, & adamatur.

*Castello S. Angelo

Facta est inde nobis copia recensendi reliquos, dum in ipso ponte multitudinis frequentia, quæ visendi studio conuenerat, constipati lentius ire coguntur. Maxime vero spectabilis erat Illustris Albertus Pius, Carporum princeps, & probitatis, & eruditionis columen, Cæsaris nunc ad pontificem Orator sapientissimus. Aderat & Ioan. Fran. Picus Mirandulæ comes, vir omni doctrinarum genere absolutissimus. Cum his Andream Burgium Cremonensem agnouimus, virum in magnis negociis obeundis ætate nostra Clarissimum. Ac ne tibi sim tot Oratorum nomenclator, quorum singula paria Palatinus præsul à dexteris deducebat, Hispanos quippe, Burgundos, ac tertio loco Venetos, mox Mediolanenses, Florentinos, Senenses, Lucenses, ac Oratores reliquos quinque circiter & viginti, totidem Præsulibus comites adiectos enumerauimus. Antistitum inde mittatorum paria circiter quinquaginta, inde ordinum omnium numerosissimum equitatum. Dum interim hos recensemus & suauissimo tibicinum, qui ab arcis fastigio modulabantur, concentu delinimur, Gurcensis arcum, qui militari viæ superductus est, euaserat. Edicit igitur præfectus noster, vt ea tormenta, quæ per mœnia versus Leoninam vrbem musica dimensione disposita erant, inflammentur. Ibique rursum immanem strepitum, clamosa tonitrua, sed placidiori quodam rithmo exaudisses. Ad hæc arcis tubæ clangorem mirificum & suauissimum dedere, animos ad exultationem accendentes. Fuerunt etiam ex Imperii

Albertus Pius. Ioann. Fran. Picus.

clientibus, qui tormentis, & accensorum ignium illustratione (atra enim nox iam incubuerat) prætereuntem principem salutarent. Quid vero Crispe tibi de concursu dicam, quum viæ ab æde populari in Vaticanum vsque (quod spacium, vt scis, In x x. ferme stadia, via lata porrigitur) tanta hominum vtriusque sexus, conditionis, & ætatis frequentia refertæ & constipatæ fuerint, vt singuli vix procedere interdum possent. Quin etiam fuerunt in aliqua vrbis regione viæ ita multitudine hominum obsessæ, vt declinandum ab instituto itinere fuerit, ne pompa in totam vsque noctem traheretur. Per radices igitur Capitolini montis ad Cæsarianas ædes Vallenses Maximinas ire perrexerunt, à quibus in Floræ campum deflexerunt, recta inde in Vaticanum.

Vbi vero in Palatium applicuerunt, demissi ex equis, scalas & atria omnia Pontificiæ domus funalium frequentia, quæ noctem clarissime vincebant, illustrata vident. Gurcensis primo, mox Legati, & Oratores omnes, & magna vis nobilium, ingrediuntur ad Pontificem, quem in solio sedentem Cardinalibus aliquot circumseptum offendunt. Gurcensis itaque ter genu procumbens Sacrosanctæ simulachrum maiestatis pie veneratus est, admissus inde ad pedum oscula. Tum pontifex illi manum, mox faciem obtulit osculandam. Gurcensis inde vtroque genu posito aduentus sui caussam explicuit, breui sed castigata oratione, cuius argumentum erat: *Se delegatum à Cæsare, vt omnino Christianæ Reipublicæ dissidia componerentur: bello, quod aduersus Apostolicæ sedis dignitatem tot annis gestum est, finis demum imponeretur. Principum Italicorum, Ciuitatum & populorum iura perpenderentur; abominabile scisma, quod pullulare cœperat, eradicaretur, & exustioni prorsus demandaretur.* Ad hæc Pontifex, *multum diuque aduentum eius, ob hæc eadem, se desiderasse* respondit, *eumque optatissimum ideo omnibus applicuisse, placere quod animi gereret, quod auctoritas Imperatoria ad hæc eadem accederet, quantum in se esset; remis velisque omnia deducturum, quæque tanto rerum molimini oportuna forent, omni diligentia prospecturum. Hortari denique hominem, vt obuiis vlnis hæc exciperet, eoque animo, quem professus fuerat persisteret. Futurum sperare se, vt res tranquillo adeo statu sedarentur, vt (quod bonum faustumque sit) vniuersa Respublica Christiana quieti, & honestati suæ quamprimum restitueretur.*

Surrexit ab his Princeps, adsistensque à læuo Pontificis latere, tantisper cum eo familiarius est locutus, dum Oratores reliqui, & vniuersa nobilitas, quique inde voluerunt, Pontificios pedes osculati sunt. Mox Gurcensis à singulorum Cardinalium amplexu & osculatione pia digrediens, eodem quo venerat comitatu, numerosissima funalium vi addita ad Iordanum montem, vbi paratum erat hospitium, ire perrexit; cui aduenienti præfectus noster eundem tubarum, tibiarum, & tormentorum applausum dedit, quem antea transeunti præstiterat. Quumque sub horam noctis tertiam ad ædes peruenisset, vniuerso comitatui salutem dixit, & gratias egit. Illi domum reuertuntur: hic discubitum accedit. Reliquum est, vt spes & expectatio hæc tranquillitatis, quam omnes optimam super eo conceperunt, euentu non irrito quamprimum elucescat, quæque tam aduersis tempestatibus vexata nauis est in vado, duabus ancoris firmetur. Nam quantum ad hominis prudentiam spectat, ipse eam optime nosti, quum superioribus diebus de negociis pontificijs secum ageres. Nos hic ex prima facie magnum nescio quid, & omnibus æque commodum auguramur. Vale. Valemus nos quoque, quibus apud Io. Fran. Roboreum præfectum benignissimum bene est. Bembi, Marosticani, & Augusti nomine plurimum salutaris. L. Bonfilius, Academiæ totius desiderio adhuc abest, ac vtinam quamptimum adsitis animæ carissimæ. Interim tu vale etiam atque etiam. Romæ. Ex Adriani mole. VII. Id. Nouem. M. D. XII.

PANEGYRIS R. D. MATTHEI EPISCOPI Gurcensis, per Ianum Franciscum Vitalem Panormitanum.

C. SYLVANVS GERMANICVS.

LOnge decus patriæ non paruum, maxima dum te
Missum à magnanimo Cæsare Roma capit,
Quo fueris plausu, quanto susceptus honore,
Hoc Boreas illinc nouit & inde Notus,
Altus Apollo vetat non talia scire nepotes,
Dignus in æternum viuere vester honor.
Dimidium secli vix hunc memoraret honorem,
At nunc perpetuus carmine fultus erit.
Te quoniam Vates numeris pia vota receptant,
Eripitur morti fama decusque tuum.
Inter & excelsos Vates Vitalis honorem
Vestrum iam fecit carmine perpetuum.

FRAN. MARII GRAPALDI CLARISsimi Poetæ Laureati.

SVb Ioue nonne Aquila est? nonne Esculus? vtraq. iure
Num iunctæ? vtramque protegit aura Iouis.
Quæ narrata diu tandem stant fœdera, IVLII
Cæsaris, atque Iouis, mundus in imperio est.
Sic tu Iane tuo Vitalis carmine Quercum,
Longum, Aquilam, Imperium viuere posse facis.

HIERONY. ANGERIANI DECAstichum.

LAscina dulcis Pelignus Naso Camœna,
Andinus docto dulcis & ore Maro.
Arte lyræ dulcis Venusinus Oratius, arte
Plectrorum vates dulcis & Vmber erat.
Carmine quem genuit dulcis Verona Catullus,
Dulcis Romanus voce Tibullus amans,
Ipse sono dulcis Papinius, inclyta cuius
Natali, & studijs Parthenopæa tumet.
Dulcior his certe es Vitalis docte, Camœna,
Ore, lira, plectro, carmine, voce, sono.

OCT. SYLVIVS LAVRELIVS.

LAudas tam bene Cæsarem, atque Iulum
Suauis, delitiosus hic Panormus
Vitalis, pater elegantiarum,
Et doctus, facilis, Deique plenus,
Vt tantam mereatur inde laudem
Suis carminibus bonus Poeta.
Quantam carminibus suis, Iulo,
Gurcensi tribuitque, Cæsarique
Hunc lector longe nobilem libellum.
Oblectat placidus poeta mentem,
Oblectant animos modi legentum.
Hunc lector lege nobilem libellum.

P. B.

VItalis meruere diu, at nunc viuere semper
Carmina, & æternis æqua prope imperiis.

Nam-

Namque alias laudem tu ex te, at nunc accipis ex re
Nec plus das laudis quam datur inde tibi.
Iure igitur factis magnis verba æqua dedisti,
Qui volet æternum viuere, digna canat.

HIERONY. VITALIS NEAP.

NOn tantum hospitio lætata est aurea IANI
Roma triumphalem conciliata Deum.
Carmine quam IANI VITALIS clara Panormus
Gaudet, & est fætu terra beata suo.
Bis geminos oculos gemina ille in fronte gerebat
Ianus, sed plus hic mente videre valet.
Ille tenet baculum, tenet hic in carmine sceptrum,
Ille anni claues, hic Helyconis habet.
Quam bene te Ianum Vitalem nomine dicunt,
Carmina nam vitam post tua fata dabunt.

PETRVS FOEDERINVS RO.

VT miris peragrat Vates Helycona choreis
Miror, & Aemonium quam bene flectat equum.
Mollia Pipleides Cirrheo labra liquore
Tinxere, & Vati laurea serta ferunt.
Sulmo sui merita gratatur laude perennis
Nasonisque opifex Vmbria Callimachi.
Ausonia exultat Vitalis laude Panormus
Quod sibi Pierius venit ab ore calor.
Arctoas æque modulari compulit astrum,
Tot laudes plectro concutiendo chelyn.
Delectar Vitalis opus ceu pollice primo
Lecta foret, rubeo tecta colore rosa.

R.D. MATTHEO LONGO EPISCOPO GVRCENSI, CÆSAREæ maiestatis vicem gerenti ornatissimo, Ianus Franc. Vitalis Panormitanus S.P.

CVIusque optimi, ornatissime Præsul, censuram euitare non possem, si tanta exercitationis genera audaci adolescentiæ morem gerens hoc opus imprimi non erubuissem, & tibi omni bonarum artium disciplina excultissimo dedicare, nisi ea me defensarent, intestinus videl. quum omnium probatissimorum, tū maxime erga te mēs & amor & honor. Nemini enim in obscuro est, re animi imperio, corporis vires absolutissima virtutis luce ductum disponere ac moderari. Quæ omnia si particulatim nunc enarrare vellim, nō modo ego tanto ponderi imperasse viderer, at ille Arpinas eloquentię pater. Quibus omissis satis sit ad excusationem me nō laude, non lucro, non temeritate has nugas lusisse: verum vt animi mei gaudium à tot virtutibus excitatum testificarer. Præterea quū pace nonnullorum hac in miserrima tempestate in fidei nostræ interitum omnes fere conspirare videantur. Tu autem, vt bonus es, boni & æqui consule: & hæc (licet puerilia) eo animo, quo sunt data, suscipere dignator. Vale, nostri memor. Romæ. Tertio Idus Nouembris M. D. XII.

I. FRAN. VITALIS IN PANÆGYRIM PRÆFATIO.

SVnt quos cornipedes, canes, auesque
Delectat volucres souere, & illi
Pingues montibus insequuntur altis
Damas, hi cupidi sequuntur aurum.
Secum, fulmineos equos, canesque
Secum, secum habeant aues volucres,
Damas opposita sequantur hasta.
Non talem cupido decorem, & illis
Diues muneribus frui, rapit nam
Fortuna hoc facili modo bonum, nec

His patcunt celeres bonis ſorores.
Phœbus non trepido ſequendus ore
Sit dux, ſit dominus mihi, ſit auſpex,
Hoc fiant cineres mei decori
Vnguento, & facilis ſequendo ſit hic.
Ergo mellifluis ades camœnis,
Et pandas graciles Apollo muſas,
Et pandas numeros Apollo dulces.

PANEGYRIS R. D. MATTHEO LONGO, EPISCOPO GVRCENSI CÆSAREÆ MAIESTATIS VICEMGERENTI excultiſſimo.

CÆſareas iterum gentes, gratamque tonanti
Progeniem, ramis condit tibi quercus opacis.
O tandem gratare tuis generoſa tropheis
Roma iterum. vindex Heroa è ſtirpe Camillus,
Ortus ab Heſperia pepulit fera prælia, qui nunc
Magnanimo Liguris latitat ſub pectore IVLI.
Hoſtia ſepteni ſuperas fluitantia Nili
Albula, tu Gangem vincis, fluctuſque Tymaui,
Tu celerem Tygrim, rapidum Symoenta, & Araxis
Impetum, & auratas qui fert Pactolus harenas,
Victus honorato ſequitur tua flumina riuo.
Et maior titulis nunc aurea Roma ſuperbis
Efficitur, ſublime caput ſuper æthera tollens,
Sub Iulo æternos rurſus viſura triumphos
Gaudet, & aurata rutilant in fronte coronæ,
Qualis quum roſeo compellat mane colore
Aurora & curui gaudet liquiſſe mariti
Pulchra thorum, dulces alio quæſtura lepores:
Talis perdomitis lætatur Roma tyrannis,
Quæ Rhodanum, quæ Arabas olim diſiecit, & Indos
Sub iuga Cæſarei totus ſe tradidit orbis
Imperij, Cilices ariſque deiſque ſuperbi,
Ditia victrici dederunt ſua munera Romæ.
Ecce iterum Gallos eiecit Roma rebelles,
Atque iterum Latia ſub maieſtate tenentur,
Armigeros quondam quos perdomuere Quirites,
En tibi Meonij bacchantes præda reſurgunt,
Magnanima aduerſos geſtantia pectora Thyrſos,
Quæ rabie rigida furibunda mente trahuntur.
Sed quis rumor adeſt, praeceps quo vulgus oberrat,
Quo proceres Latij? cui pegmata celſa parantur?
Obſitaque egregia teſtantes regna tabellæ?
Chara Deum ſoboles & noſtri cura Tonantis,
Cæſarei Imperij ſpes vna & ſola carina
Occurrit laſſæ, cuius virtute procellas,
Oceanus mulcet tempeſtateſque ſerenat,
Cuſpide Mars, Phœbus Cythara, Cyllenius ore.
Alter olympiaco merito decoratus honore
Emicat, & ſerpunt tres circum clara coronæ
Tempora; grandiloquos tutatur prima poetas,
Altera magnanimis ducibus fauet, altera cœlum
Reſpicit, occultos monſtrans ſuper aſtra meatus,
Relligionis opus, primaſque acquirere ſedes
Edocet, & ſuperas qua poſſis ſcandere ad arces,
En meus ingreditur Latium dux maximus armis,
Atque toga, hunc ſequitur procerum concordia diues,

Purpureiq; patres, & candida turba potentum.
Auratis tortisque comis venere Sycambri:
Æthiopes nimio nigrantes sole sequuntur:
Pannonij hinc alacres frenis, phalerisque decori
Conspiciuntur equi, spumis maduere lupati.
Tympana pars tundit, Buxos pars inflat inanes,
Horrisonusque fragor volitat per amica tubarum
Sydera, Mæoniis fumat & plausibus æther.
Talis Germanis venit Gurcensis ab oris
Cæsaris auspicium, talesque sequuntur ouantes
Hunc Latij proceres, vultu nitet altus eburno.
Augusti imperij custos fidissime salue,
Salue chara Deum proles, rectura per æquor
Carbasa Clauigeri tandem, cui nomen vtrunque
Principis & Vatis merito memoranda dedere
Facta, sub auspiciis cuius secura Poetæ
Credunt vela mari Zephyris adiuta secundis.
Mens fugit Herois laudes scriptura decori,
Et superat genus hoc semper fulgentius æstrum
Scribentis, quantum ceu quum ditatur auarus
Diuitijs, tantum fit pauper sæpius auro.
At tu seu Vatum fauor es, seu cura deorum,
Seu Phœbum splendore refers, cytharaque sonanti,
Non mortalis adest vultus, color ipse sed almum
Purpurei radii testantur tempora circum.
Denique ni Samiæ fallamur dogmate rhetra,
Quæ tua nunc anima est, fuerat iam Cæsaris, artus
Ingressa æthereos, & numina tanta decori
Principis Italiæ conseruatura quietem.
Oceanum interea dum collapsura reuisunt
Sidera, dumque canis respondet montibus Eccho,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Namque tua gaudent sub tempestate Poetæ
Laurigeri, quorum est mortales rumpere nodos,
Et freta secura turgentia rumpere classe.
O facile ingenium priscos imitantis honores,
O faciles animi generoso in principe, & ingens
Progenies calamos sacri victura Maronis,
Prisca tamen patria tutores secula iactant,
Qui periere armis, & honoro Marte, Quirites
At tu non armis, nec Martia templa reuisis
Cædibus infandis miserorum aut morte triumphans;
Sed præfers tantus sanctissima dona Mineruæ,
Cuius honorati fragabant fronde triumphi,
Hæc hæc magnanimo laus est in principe. Salue
Candida pax, cuius licuit fœdare decoram
Vlli vnquam faciem summoque cupita tonanti
Quum superas voluit cælorum scandere sedes,
Et zonas vexare polis fera turba Gigantum,
Te furor euictis manibus post terga, dolisque,
Et rabies furibunda manus connexa sequuntur;
Denique fidus amor circum, Iusque omne fidesque,
Et pietas graditur, post hos concordia ramis
Palladiis ornata petit dextram atque capillos.
Et tecum Italia qui maxima facta labante
Egit adest, venerare ducem, venerare deorum
Progeniem, qua nil dum lumina candida fundit
Phœbus, ab Eois spectat iucundius oris.

Et vos o Latij facunda caterua Poetæ,
Quos decet excelsum Musarum scandere montem,
Et iuga Parnassi subter labentia opacis
Flumina speluncis, riuosque haurire decoros.
Hoc opus est vestris calamis & dignius altis,
Ast ego (dum tenues seruabunt molliter auras
Fata) tuos quacunque canam sub voce Triumphos.
Arma canant Vates alij, seu mollia molles
Facta viri Veneris tenerosque Cupidinis arcus.
Tu mihi materies, numenque, decusque, canendi
Aduenis, & nimias nostro de pectore curas
Pellis, anhelanti requiemque imponis auenæ.

HYPOTHESIS SEQVENTIS CARMINIS, per Beatum Rhenanum.

IMP. CÆS. MAXIMILIANVS AVGVSTVS PATAVINÆ Vrbis obsidionem (qua nulla ab hinc ducentos annos potentior memoratur) ob instantem brumam relinquere coactus, cum magna vi cataphractorum & leuis armaturæ militum Vicentiam venit, vbi pro foribus delubri hoc carmine à Hiero. Nogarolo Comite salutatus est.

HIERONYMI NOGAROLI COMITIS, AD SACRATISSIMVM MAXIMILIANVM CÆSAREM SEMPER Augustum, pro Vicentinis oratio habita.

SI nostræ natura parens tribuisset in vno
Corpore nunc vrbi te coram assistere Cæsar
Posse, animumque tibi deuotum pandere aperto
Pectore, venisset Vicentia tota serenam
Hanc faciem spectare tuam, spectare verenda
Maiestate oculos, & tanti principis ora,
Ora tot egregias animi testantia dotes.
Denique conuulsis properasset sedibus vltro
Secum tecta trahens vrbs ipsa, hominesque tueri,
Te sydus numenque suum, te corde fateri
Aduenisse deum populis, quo vindice ab Orci
Faucibus, & tandem dominatu erepta superbo
Libera, tranquilla sub Cæsare pace fruatur.
Quis ego pro meritis quasnam tibi maxime grates
Induperator agam? quoniam persoluere nostra
Non opis est, quæ digna satis præconia famæ
Incipiam memorare tuæ? Thrasibulus honores
Æternos meruit, clarumque in secula nomen
Terdenos vna dum pellit ab vrbe tyrannos
Palladia; Tu pressa graui florentia centum
Oppida seruitio, clarasque tot eximias vrbes
Exoluisque iugo. magnum tibi quinque tulerunt
Bella exhausta decus, iuuenili marte Batauos
Dum Morinosq; domas, victoque Eburone coherces
Nunc etiam intacto gaudentes crine Sicambros,
Et modo fraterno iunctos tibi fœdere Gallos.
Accessit sed nulla tuis hac gloria maior
Rebus, in Italiam postquam fœlicia transfers
Signa, diuturno quæ tanquam oppressa veterno
Hactenus abs te oculos excita attollere tandem
Incipiet, priscumque decus reparare vetustæ

Militia, cuius duce te documenta resurgent
Antiquum in morem, qui munia cuncta latini
Martis obis, valido seu robore militis uti
Siue opus est virtute ducis, mitissimus unus
In castris acieque ferox; à milite differs
Non epulis cultuque nouo, sed pellibus algens
Fertur hyems, æstusque pari sudore, locandis
Nemo magis solers castris, nec callidus hostes
Ludificare magis, vel idonea tempora pugnæ
Eligere, instruere atque acies, circumdare clausas
Obsidione vrbes, tibi nec castrensia sordent
Munera, pro signis sed stare gregarius abs te
Miles habet quæ exempla petat, specularier hostem,
Sorte agere excubias; nec vallum ferre recusas.
Primus inire manu bellum, postremus abire,
Indulgens aliis, parcus tibi, commoda præfers
Quando aliena tuis, nec solis artibus ingens
Tutaris bellum imperium. sed consulis illi
Multiplici exemplo virtutum in pace tuarum.
E quibus illustri super æthera vertice surgunt
Tergemine imprimis, merito ter maximus unde es:
Largus opum, clemens & seruantissimus æqui.
Quo nec Alexander, nec se tibi comparet ipse
Iulius, & iusta Traianus lance secundus
Sit tibi. summa deûm cuius sub pectore virtus
Descendens Astrea polo sibi legit amicum
Hospitium, tutamque rata est se credere terris.
Quæ tibi sola via est, quæ tanti causa laboris?
Per gelidas alpes vt summo à margine Cimbri
Littoris in Latium tendas, vbi vindice dextra
Restituas leges, oppressaque iura vocanti
Iampridem miseræ Ausoniæ, vim vique repellas,
Et reddas sua quæque suis, orbique iuuando
Impendas quam possis opem, quibus itur ad astra
Pro meritis. Neque enim reges quique alta gubernant
Imperia, & quibus est dominandi admissa potestas,
Rere ad delitias, rere ad sua commoda natos;
Sed vigilem ad curam populorum vrbesque tuendas
Ad commune bonum. sed egenæ ad munia vitæ.
Sic adolescentis capiebat origine mundi
Regna inuitus, habens oneri diademata & ingens
Pondus aui, quanto vix tot paterentur honores.
Tunc aliis melior, tunc qui sapientior ibat
Rex, non cuncta putans sibi, sed se viuere cunctis.
Hic tibi mos antiquus adest, cui nulla laboris
Meta, nec assidua requies admittitur auri,
Imperio dum luce vacas oriente, cadentem
Ad solem, dum magna geris, maioraque gestis
Concipis, æternis celebrari digna camœnis:
Quas animo, quas mente foues, & pectore quarum
Cultores tu cultor amas, & honoribus auges
Diuitiisque beas, O terris numen amicum,
O summi pietate Iouis lecte arbiter, à quo
Pendet nostra salus, cælo venis auspice, cæli
Consensu, & nulla potes hinc ratione negari
Missus adesse Deo, licuit cui sanguine nullo
Vincere, & hostiles sine milite fundere turmas:
Portarum cui sponte patent ingentia claustra,

Et validæ turres, cui ferrea mœnia cedunt
Fossarumque moræ. Nunc ô nunc inclyta tellus
Itala iamdudum variis agitata procellis
Continget placidum superato turbine portum,
Et prisco illustres reuocabit honore triumphos,
Tollet Roma caput, & te moderante redibunt
Aurea fœlici Saturni secula mundo,
Quorum nostra tibi Vincentia dedita nuper
Se quoque participem sperat fore, nomine cuius
Te dominum proni veneramur rite, tuumque
Numen adoramus, & claues tradimus vrbis:
Immo animos ipsamque tibi cum ciuibus vrbem
Commendamus, vt immunis sub principe largo
Viuat, & immodico iam vectigalis iniqui
Fasce sub arbitriis aliorum exhausta leuetur;
Quæque tuæ ditionis erant atque oppida iuris
Accipiat, maneantque suo cum corpore membra
Nec minus antiquis sancita aut pacta tabellis
Seruenturque indulta ducum, Regumque priorum,
Qui solium tenuere tuum, si nostra fauebant
Vota tibi, si fixa animis domus Austria nostris
Semper erat, si nos tenuit reuerentia sacri
Imperij, Adriaco quamuis parere leoni
Vicinam tulerit fortuna volubilis vrbem.
Quæ subiecta prius vobis, & in ære locata
Cæsareo, primos tam læta recurrit ad ortus,
Tamque libens Aquilæ sub signa reuertitur almæ,
Quam nec mens valeat complecti & lingua profari.
Auctaq; sine olim Cimbrorum à gente vetusta
Condita, Germanæ gratatur origine gentis,
Adiungique suis quamcunque subire paratam
Fortunam, pariterque se in tua Brachia condit
Atq; fidem tibi perpetuo dicat optime Cæsar.

Sebastiani Murrhonis Iunioris Colmariens. ad Lectorem Carmen tumultuarium.

Cæsareum quanto legatum exceperit ille
IVLIVS hic paucis docet honore liber.
Cui tandem optata referenti munera pacis
Obuia se totam Martia Roma tulit.
Imprimis, tenues quis circum tempora vitæ
Dependent, sancti turba verenda patres.
Hinc etiam antiqua Romani gente superbi
Sub quorum Imperio terra fretumque fuit.
Et Germana cohors Scythici Mauortis alumna
Affuit, elato conspicienda gradu.
Hac si Gurcensis pompa fuit vrbe receptus
Orator tantum Cæsaris ecce sacri:
Ne dubita, veteres renouabit Roma triumphos
Aduentu Cæsar MAXIMILIANE tuo.
Marmoreum statuent arcum tua membra Quirites
Inscriptum auratis talia verba notis.
Hac egit victos Capitolia ad alta Bohemos
Austriacæ Cæsar gloria vera domus.
Hac Celtas, Morinosque, & torto crine Sycambros
Attritos duro colla superba iugo.
Hac etiam Venetum posita feritate leonem
Tarpei duxit sub pia templa Iouis.
Tu modo ne voto Cæsar frustrere Quirites,
Sed iamiam videat te tua Roma suum.

IOHANNIS CVSPINIANI PRÆFECTI VRBIS VIENNENSIS, DIARIVM, DE CONGRESSV CÆSARIS MAXIMILIANI AVG. ET TRIVM REGVM, VLADISLAI HVNGARIÆ, LVDOVICI BOHEMIÆ, ET SIGISMVNDI POLONIÆ, IN vrbe Viennensi facto, XVII. Iulii, anno Christi M. D. XV.

IACOBO VILLINGERO, CÆS. MAXIMILIANI THESAVRARIO, Iohannes Cuspinianus Præfectus Viennensis, felicitatem ac S. P. D.

EMINI inter Philosophos magnam esse altercationem: An conueniat sic viuere, vt nemo te vixisse sentiat, vt ille dixit: Crede mihi bene qui latuit, bene vixit. Et illi potissimum, qui cæteris volunt esse religiosiores, hoc suadent, quasi sic videantur humanam contemnere gloriam, cum ipsi sint ambitiosissimi & gloriæ auidissimi. Hi qui etiam libellos de contemnenda gloria scripserunt, cum suum nomen proponunt, nunquid ipsi gloriam affectant? Nempe hoc sudamus, ob hoc laboramus, ob hoc mille pericula & in mari, & in terra subimus, vt quasi merces laborum gloria nos sequatur. Cur igitur arbitrantur illi sic esse viuendum, vt nemo nos vixisse sentiat, quasi omnia debeant ignorantia & tenebris occultari; cum nihil magis exoptet homo quam scientiam, & natura scire desideret, & animi etiam nobilior pars sit lux ac lumen: quandoquidem plane omnibus insita est cupiditas cognoscendi, non modo mundana, sed & quæ supra nos sunt, ac quæ vix capere intellectu nostro possumus. Sed & plebe nemo est tam excors, qui non velit aliorum regnorum ac prouinciarum libenter indagare & ritus, & mores, & res gestas, si habere copiam possit. Ob id cum Plutarcho sentio, hominem nihil omnium æque refugere, ac ignorantiam & tenebras: atque ideo non esse viuendum, vt nemo nos vixisse sentiat: sed ita potius viuere, vt aliquo monimento, si fieri potest, nos vixisse testemur. Hic post se liberos, hic libros reliquit, hic prædia, hic possessiones, hic ædificia, hic bonam famam, omnes bonum nomen conemur post nos relinquere, alioquin vita nostra mors potius est. Ego ita pro virili semper elaboraui, vt me vixisse testarer, quibusdam monimentis, quæ extant. Nec passus sum illud etiam ignorari, quod hic nobiscum iam actum est, quod certo scio, multi homines vtriusque sexus, libenter etiam in remotissimis regionibus vehementissime exoptabunt. Quis enim bono ingenio præditus nollet scire, quomodo ille celeberrimus Regum conuentus inchoatus ac perfectus esset? & quo pacto mutuo sese amplexi essent clementissimi illi principes, qui se de facie prius non nouerant, & si sanguinis vinculo prius erant astricti? Licet autem tu mi Iacobe, tanquam consiliarius Cæsaris, non inter postremos numerandus affueris, & oculata fide omnia intellexeris, tamen aliquando ea quæ faciliora sunt è memoria labuntur, quæ libenter in senectute relegimus. Amore tui omnia elegi, quæ & vidi, & quibus interfui. Quinque enim annis (vt scis) voluo hoc saxum, quibus vigesies & quater in Vngariam orator iui, atque hæc negotia tractaui. Quantum igitur potui, rem verissime, simpliciter tamen, sine turgida oratione perscripsi. Quidquid id est, boni consules, & me vt soles amabis. Ex Vienna, vigesima Augusti.

CÆSAR Maximilianus, vt est ingenio singulari, ac prope diuino, animo voluens nihil esse præclarius bono principi, quam prouincias & regna sua solido aliquo robore stabilire, in omnes orbis angulos oculos suos coniecit. Et nobilissimum quemque regem affinitate sibi deuinxit, vt inde prouincijs suis perpetuam relinqueret quietem. Sic filium Philippum in Hispaniam mittens, Regem Aragonum sibi coniunxit. Cum autem diuus ille Philippus numerosam post se prolem relinqueret, noluit Cæsar quamcunque amittere occasionem, ex quatuor filiabus, quæ secunda est post Leonoram, cui nomen Isabellæ, Regi desponsauit Daciæ, sed hoc aliquanto post. Ex septentrione Cæsar in Orientem migrauit, vt semen eius vndequaque coalesceret,

sceret, vidit pientissimum Hungariæ & Boemiæ Regem Vladislaum, nobilissimis liberis à Deo optimo Maximo donatum, Ludouico & Anna. Mox animo concepit, & illasque sibi deuincire Austriæque prouincias inferiores robustissimo muro circumuallare. Ludouico Hungariæ & Bohemiæ Regi tertiam neptem Mariam in vxorem & Annæ vnum ex nepotibus, aut Carolum, aut Ferdinandum in maritum dare cogitauit, vt prouinciæ illæ contiguæ & regna, mutuis viribus robustiores essent, contra impetum Turcorum, & quorumcunque hostium. Id consilio & opera Matthæi tunc Episcopi Gurcensis, hodie vero Cardinalis, qui & extremam manum huic operi imposuit, & Ioannis Vradiensis Episcopi professi ordinis sancti Francisci, primum inchoatum est. Accesserunt dehinc plerique Oratores, quos Cæsar aliquot hinc annis in Hungariam misit, qui inter cætera negotia matrimonia hæc duplicia simul sollicitarunt, Ianus Mraxij miles, præfectus arcis Dornsdorff, Comes Leonardus de Hag, Wolffgangus de Rogendorff Baro, Ioannes de Pucham. Hic annis quinque continuis Orator iuit in Hungariam, Cuspinianus præfectus senatus Viennensis, qui vulgo Anbaldus * dicitur: postremo & Laurentius Saurer vicedominus Austriæ, Orator cum cæteris fuit. *Anwald.*

Interim Cæsar, licet grauissima bella gereret, & annis iam fere octo superbiam Venetorum castigaret, nullam occasionem omittens, vt suum sortirentur finem concepta iam dudum matrimonia, ex Flandria in Austriam misit charissimam suam neptem Mariam, sponsam Ludouici Regis, quæ Viennam appulit duodecima die Iunij, Anno millesimo quingentesimo decimoquarto, honorificentissime excepta, non tam à clero, quam vniuerso populo Viennensi, & deducta ad arcem Vienneusem, vbi hodie adhuc habitat.

Prius autem Cæsar in Austriam descenderat, animo conueniendi Regem Vngariæ Vladislaum & tractandi, non tam de liberorum communium matrimoniis, quam de cæteris suarum prouinciarum & regnorum necessitatibus. Sed insperato erupit quædam incondita rusticorum multitudo, quæ cruciatorum appellabatur. Proximis enim ante mensibus Cardinalis Strigoniensis, Legatus Apostolicus, cruciatam detulerat in Vngariam, cum plenissimis indulgentiis: è qua re, vnde subsidium sperabatur, crudelissimum venenum ortum est. Nam longe lateque desæuit in Hungaria hæc crudelissima pestis, & omni pestilentia sæuior, in vtrumque sexum indiscriminatim venenum iniiciens; rapiebantur liberi ex matrum sinubus, truncabantur vt feræ, & abiiciebantur. Stuprabantur passim virgines, & matronæ, in parentum ac maritorum conspectu. Sacra prophanabantur, spoliabantur templa, ciuitates, oppida, arces, villæ euastabantur, & incendio corruebant: denique nihil tam sanctum, quod ab iis cruciatis non defœdaretur. Horum Dux Georgius quidam Ceculus (gentis nomen est, Ceculi enim prope Transsyluaniam habitant) asciuit sibi comitem Laurentium presbyterum, qui crudelitate omnes superauit. Erat etiam ex ducibus quidam Michael monachus, ita hæc pestis nullum ordinem intactum reliquit. Ex minoribus ducibus multi erant, quorum nomina scribere est superuacaneum. Hi quoscunque nobiles apprehenderant, palis affixerunt, mulieres ac liberos eiecerunt, prius tamen stupratis, bona surripuerunt. Erat animus illorum, vniuersam delere nobilitatem, & in toto regno, quod quatuor & decem habet episcopales sedes, vnam solam relinquere. Scribi non potest, qua crudelitate vsi sunt: hoc satis sit indicij, cum auxilio diuino rabies hæc extincta foret, ductu Ioannis comitis Zepusiensis, Veivodæ Transsyluaniæ, qui ducem illorum nouo quodam tormenti genere, à suis dentibus laniari iussit, & hinc decollari. Et cum mense Nouembri illius anni facta esset regnicolarum in Buda congregatio, patria lingua *Rackusch* appellatur, hic publice narratum est, hoc tumultu rusticorum, qui vix quadrimestris erat, desiderata esse in Hûgaria, vtriusque sexus septuaginta millia hominum, in quibus quadringenti fuerunt nobiles. Quod seculum narrabit mihi simile facinus? Quis vnquam talia aut legit, aut audiuit? Sed longe maiora sunt, quam quæ scribuntur: multa enim ob pudorem scribere nemo audet. *Ceculi.*

Fuit in ista congregatione siue conuentu, nomine Cæsaris Orator Cuspinianus: nomine Regis Poloniæ, Christophorus Schidlouiczki. Et cum illic etiam de concordia Cæsaris & Regis Poloniæ, inter cætera negotia ageretur, visum est oratoribus differentias illas facile nō posse complanare, nisi simul coirent Cæsar, & vterque Rex Hungariæ & Poloniæ fratres. Nam Cæsar iam à Rege Hungariæ pro suo fratre rogatus, indulserat, quæ in eum fecerat, & ipsum arbitrum & mediatorem differentiarum delegerat, prosedandis discordiis, quæ inter illos erant. Remissus est itaque Cuspinianus à Buda ad Cæ-

sarem,qui tum in Pontebeni (*Insbrugk* vulgo dicitur) morabatur, vt Cæsarem sollicitaret,pro conuentu tam sancto horum Regum,qui non modo vtilis suis regnis & prouinciis,sed etiam hostibus plurimum formidolosus futurus erat.

Cæsar tum pluribus occupatus,venire ad finem Februarij in Posonium, vt deliberatum erat,non potuit:tum propter Heluetiorum formidabilem inconstantiam, tum propter subitam & insperatam mortem regis Franciæ Ludouici,qui prima Ianuarii Parisijs anno decimoquinto expirauit. Tum etiam propter Carolum Archiducem Austriæ ac Burgundiæ,nepotem,quem ex annis tutelæ Cæsar emancipauerat. Aliis quoque multis de caussis Cæsar nequibat,quod vterque Rex petebat,adimplere.

Decreuit itaque Cæsar,reuerendissimum in Christo D. Matthæum S. Angeli Cardinalem Gurcensem,& coadiutorem Saltzburgen. mittere,qui cum pleno mãdato cum vtroque Rege omnia agenda perageret & tractaret. Præmissus est itaque Cuspinianus Budam,qui hæc Regi renunciaret,& vt dies conuentus in diem dominicam Quadragesimæ,qua in ecclesia Romana cãtatur: *Lætare Hierusalem*,differretur. Placuere omnia Regi Hungariæ,qui illico nuncium expediuit Cracouiam versus, vt hæc fratri regi Poloniæ referret. Ne tamen res tam sancta vllius fraude interciperetur, D. Ladislaus de Sternberg Cancellarius Boemiæ,iter arripuit,& Regem eduxit,persuasitque,vt nullis literis inceptum iter desereret, sed ad Posonium vsque continuaret,expectaretque fratris regis,& Cæsaris aduentum.

Matth. Mechouita vates. Narrauit mihi Georgius Thurso,vir spectatæ fidei,& integritatis haud contemnẽdæ, Regis Hungariæ Camerario : Montium egressuro Regi Poloniæ Sigismundo, qui Cracouiam quinta Martij deseruit, Matthiam Mechouitam singularem tam in medẽdo, q̃ in prognosticando magnæ eruditionis virum annunciasse; *ipsum neq; visurum Cæsarem, neq; expediturum quippiã.* Quod cum miraretur Rex (vt est animi inconcussi & firmi) constantissime perseuerauit in proposito: *Eundũ*, inquit, *est, quo Deus & fortuna vocat,promisi, promissum ratũ seruabo,nemo me à proposito alienabit. Videbo Cæsarẽ,si Deus volet, & fratrẽ conueniã.* Nihilominus interim per quosdã secretarios mandat, vt diligentius ab eodẽ Doctore inquirant,serio ne an ioco locutus fuerat. Asserit idẽ Mechouita,*Regem non visurum Cæsarem,nisi expectare velit Iunium. Et ante festum diui Ioannis Baptistæ, Cæsarem omnino non visurũ:* Cum Rex se rediturum in mensibus duobus ad summum speraret. Exiuit igitur Rex bonis auibus,& cum tam longa mora traheretur,sæpe illius Doctoris memoria subĳt, hoc idem Mechouita Andreæ Kostiliitzki Thesaurario perscripsit,*Regem scilicet suum,vix Cæsarem ante festum Alexij visurum*,quod & euenit, vt paulo post scribemus. Decimosexto enim Iulij,hoc est,in profesto Alexij,mutuo se viderunt.

A.1515. Vigesima igitur tertia Februarii,Anno præsenti M.D.XV. Reuerẽdissimus Dominus Cardinalis Gurcensis applicuit Viennã,q̃ honorifice ab vniuersa nobilitate, plebeq; Viennensi susceptus,parumq; quiescens,genio indulsit ad triduum,tum ad Nouam ciuitatẽ profectus,conuentum prouincialium indixit,iussu Cæsaris. Interea vt sui aduentus certior redderetur Rex Hungariæ,mittit D. Cardinalis Doctorem Vitum de Furst Budã, vt regem excitaret ad Posonium,locum conuentus designatum. Nam quidam ex nobilioribus refragabantur, ex quo Cæsar non veniret, facilius posse Budam conuenire regẽ Poloniæ & Cardinalem asserentes: sed sanior pars præualuit, & rex se Posonium venturum promisit. Continuato igitur itinere, firmatus iam animo Rex Poloniæ Cracouiam deserit,& Posonium versus pergit.

Cardinalis interim Gurcensis,conuocatis Austriæ,Styriæ,Carinthiæ, Carniolæq; prouincialibus,res sibi à Cæsare commissas strenue exequitur, sed perficere non potuit, audiens regẽ Hungariæ 18. Martij Posonium venisse,crebris nunciis die noctuque singula indagat (vt est diligentissimus) nullam voluit occasionem amittere.

Tum XXII. Martij, ne vllare indiligentiæ culparetur, mittit Oratores ad Regem Hungariæ Posonium,qui se suaque offerrent, & aduentus sui diem exquirerent: nomine Marquardum de Stein præpositum Bambergensem, Ianum Mraxij de Nascau militem, Cuspinianũ Doctorẽ, Wolffgangum Hemerle secretarium Cęsaris. Hi iussa exequuti, per nuncios singula D. Cardinali adaperiunt,& eidẽ in Hãburgo 27. Martij occurrunt, de singulis ipsum certiorẽ facientes, quęcunq; viderint aut intellexerint. Nã ante, XXIV. scil. die Sabbatho illius Dominicæ,qua canitur in Ecclesia: *Iudica me Domine*, Rex Poloniæ Sigismundus cũ celeberrima pompa ingressus est Posoniũ, quẽ ex Ternauia vsq; conduxerũt Episcopus Quinqueecclesiensis Georgius, & Georgius Marchio Brãdeburgensis,iussu regis Hungariæ. Ipse autẽ Rex Hungariæ Vladislaus, in cursu ei cum filio Ludouico occurrebat,

rebat,ſequentibus ipſos Epiſcopis Colocenſe,Vacienſe,Boſnenſe, Strimienſe, & vniuerſa eius nobilitate,quæ ornatiſſime more patrio eſt inſtructa. In campo vbi vidit fratrem aduentantem, iuſſit ſe ex curru in terram ponere in ſella, quem Rex Poloniæ fraterne amplexus,prouocauit in lachrymas.Rex Ludouicus miræ indolis,patruum exoſculatus benigniſſime excepit repoſitus in currum ſenior Rex:Filius Ludouicus equum aſcendit, & in latere ſiniſtro cum patruo vrbem ingreſſus eſt, magno cum faſtu, præcedentibus innumeris equitibus,nobilibus & curribus.Ducebat autem Rex Poloniæ plus mille quingentos equites,& partim more Hungarorum,quos *Hufferones* appellant, veſtiebantur, partim habitu Alemanico ornati erant. Sed erant præter Polonos Ruteni,Pruteni, Moſchi,Turci captiui,& Tartari in ſuo equitatu,cum multis tibicinibus,qui tubas amplas ſonoras,& à noſtris diſſonas,non ſine horrore ſtridentes, vt in magno æſtu ſolent veſpæ & crabrones,inflabant.Erat & Turcus quidam cum tibia, qui nobis inauditam Harmoniam & auribus noſtris inacceptam edebat,cum puero tympanum ambabus violenter manibus percutiente. Sed & noſtrates habuit tibicines,qui belle ſonabant, & noſtram muſicam referebant.

Erat ſecum magna nobilitas,qui partim in equis anteibant deaurati & torquibus aureis redimiti,partim peditibus ipſum cingebant,equo inſidentem & veſte purpurea amictum Veiuoda Valachiæ,D.Nicolaus Virla,Palatinus Sandomirienſis, Nicolaus Palatinus Vilnenſis, Palatinus Liblienſis, Andreas Cancellarius Schidlouiczki, Nicolaus Palatinus Marpurgenſis, Theſaurarius Andreas Coſtileczki, D. Lucas capitaneus Poloniæ,dominus Raphael,& multi alii inſignes & viri egregii vtriuſq; ordinis. Comitabantur vero illum tres Epiſcopi, Matthias Vladislauienſis, trium Regum Alberti, Alexandri & Sigiſmundi olim cancellarius;Ioannes Poſnanienſis, & Petrus Premisliẽſis,cum præpoſitis, ſecretariis & aliis prælatis. Durabat hic ingreſſus ab octaua vſque ad primam horam,nam ſummo mane ingrediebantur currus,qui feruntur fuiſſe pene quingenti,in quibus quandoque quatuor niuei equi,quandoque nigri,quandoque rubei,quandoque alterius coloris, nunc ſex, nunc octo in eodem curru vehebantur: immixtæ erant & bigæ,licet paucæ erant.

Vigeſima octaua Martii Cardinalis Gurcenſis ex Hamburgo ſoluit naui,& venit Poſonium horam circiter nonam.Cui omnis multitudo obuiam egreſſa, ripam Danubii ita adimpleuit,vt eques vix ſubſiſtere poſſet. Inceſſit ipſe in habitu Cardinalium, quẽ Archiepiſcopus Colocenſis Gregorius,Comes de Frangepanibus, regni Hungariæ cancellarius, in latere Regis Ludouici obuiam Cardinali,nomine patris & patrui miſſi,benigna & pulchra oratione ſuſcepit. Ipſe vero Cardinalis humaniſſime reſpondit. Aderant hic vtriuſque Regis proceres & conſiliarii,Epiſcopi & nobiles,ac ſummo cum honore ipſum quam honorificentiſſime vſque ad hoſpitium conduxerunt, cum ingenti tubarum ſonitu ac plauſu.

Sequenti die,hoc eſt XXIX.Martii,ingreſſus eſt vrbem reuerendiſſimus Cardinalis Strigonienſis, Thomas legatus de latere:cui & D.Cardinalis Gurcenſis cum omni curia ſua(ductabat autem electam nobilitatem Auſtriæ & Styriæ) & vtriuſque Regis proceres occurrebant. Ipſe ſexingentos habuit equos,demptis curribus. Magnæ vndique factæ ſunt ceremoniæ:quandoquidem maior pars omnis ætatis humanę in iis conteritur. Occurrebat & clerus cum pueris, & reliquiæ ſanctorum deferebantur obuiam tãquam Metropolitano.

Prima Aprilis, quæ erat ſolennis illa dies Palmarum, omnibus Chriſtianis venerãda,Cardinalis Strigonienſis in Eccleſia maiori diui Martini præſentibus tribus Regibus, & Anna Reginula ſacerdotale expleuit officium,cum ceremoniis debitis, ac cum indulgentiis plenariis.Cardinalis autem Gurcenſis huic officio intereſſe non potuit, aduerſa valetudine detentus:alia vniuerſa nobilitas erat congregata.

Altera die iterum conuenerunt in hoc templo tres Reges, cum Cardinalibus ambobus:Strigoniẽſis celebrauit officium de Spiritu ſancto, quo finito admonita eſt plebs per ſuffraganeum Strigonienſem,vt deuotiſſime pro concordia Cæſaris & Regum Deo ſupplicarent: Lingua Latina, Hungarica, Bohemica, & Alemanica, pronunciatæ ſunt interim indulgentiæ plenariæ. Recta inde via tres Reges,duo Cardinales, Archiepiſcopi & Epiſcopi, proceres & conſiliarii in domum Regis Hungariæ profecti ſunt, & facto magno conſilio Cardinalis Gurcenſis : oblatis literis ſuæ credentiæ de more, latiſſime & profuſiſſime cur & ob quam cauſam venerit in ſummo ſilentio locutus eſt, bene audientibus Regibus & Conſiliariis Cæſaris, ac

vtriusque Regis, qui omnes erant plus quinquaginta, Cui finita oratione benignissime simul & elegantissime respondit Cardinalis Strigoniensis: durauit hoc consilium ad horam circiter secundam post meridiem.

Tertia Aprilis, Cardinalis Gurcensis comitante ipsum curia sua & pulchra nobilitate, venit ad hospitium Regis Poloniæ, qui ei egressus obuiam, humanissime ipsum excepit in plateis: ac vbi ambo in præsentia consiliatiorum resederunt, Cuspinianus iussus literas Cæsaris, cum quadam salutatione obtulit breuiuscula, ambo dehinc mutua colloquia sed non diu fecerunt.

Eodem die venit triste nuncium de obitu illustris ducis Bartholomæi de Mynsterberg, qui à Cæsare festinans ad hunc conuentum, in Danubio haud longe à Hamburgo ab fluctibus obrutus, submersus est. Quod in primis affecit Vladislaum Regem, & in lachrymas excitauit. Deinde Cardinalem Gurcensem, qui eum vnice amabat, vtpote virum bonum & strenuum. Ex cuius morte quidam male de futuro conuentu augurabantur. Nam & pridie magnificus Ioannes de Moseriz, capitaneus Morauiæ, qui etiã sæpius Orator in hoc negotio fuit, subita morte expirauit. Et Vitus de Furst, qui Regem plurimum ad hunc conuentum sollicitauit, Viennæ mortem oppetiit. Ita tres Oratores sese ex iis negotiis liberarunt, & superum conuentum adierunt.

Hinc iterum in hospitium Regis Hungariæ conueniunt, omnes hi principes, & tractatum incipientes, inueniunt rem esse morosam in tanta multitudine per tot suffragia esse consulendum. Redigunt itaque ad minorem numerum singulorum Regum consiliarios: & D. Cardinalis Gurcensis accipit secum consiliarios Cæsaris, D. Ianum Meaxii, Laurentium Saurer, vicedominum Austriæ, Cuspinianum Doctorem, & Gabrielem Vogt secretarium Cæsarium: Nomine vero Regis Hungariæ erat Cardinalis Strigoniensis, Archiepiscopus Colocensis, Episcopus Quinqueecclesiensis. Rex autem Poloniæ misit Petrum Episcopum Premissiensem, Christophorum Schidlouitzki Cancellarium, & Palatinum Vilnensem Nicolaum. Hi quoties articuli propositi fuerunt, referebant ad Reges, sed plene concordari non poterant, licet plerosque dies consumerent, & consilium in tertiam vsque horam post meridiem sæpius pertraherent.

Vndecima Aprilis institutus est ludus pro cursu equorum. Primus Grauium accepit argenteum deauratum poculum. Secundus pannum aureum pro veste. Tertius simplicem pannum pro Tunica. Cucurrerunt vnde quadraginta equi velocissimi & pulcherrimi, sed Georgius Comes Zepusiensis omnes præcessit. Visa est hic res memoratu digna: quidam Moschus insidebat equo Turco, & de more ducebat alterũ in manu dextera, cum autem vehementissime curreret cum ambobus equis, saliit ex vno equo in alterum, in medio cursu, semper alterum manu seruans ne discurreret, erat pulchrum spectaculum coram Regibus & principibus. Nam tres reges egrediebantur pulchro ordine: similiter & Cardinalis Gurcensis, ac omnes Episcopi, cum vniuersa nobilitate. Moschi tum etiam ac Tartari artem suam iaculandi sagittas in aerem miro ingenio ostentabant.

Duodecima April. concluserunt interim quædam esse renuncianda Cæsari. Et ideo data & accepta salute cum summa reuerentia, & post exhibita munera regia, Cardinalis Gurcensis Posonium reliquit, cum prius ex suis præcipui aulici, frater eius vterinus Ioannes Lang, magister domus Ioannes Schenck, Wolffgangus de Keutschach, & Christophorus Graff de Rattstatt, in die Paschæ, expleto diuino officio, quod à Cardinale Strigoniensi celebrabatur, essent militari cingulo & honore ornati à tribus Regibus, in tanta diei festiuitate.

Reuersus Cardinalis Gurcensis Viennam, mox duos consiliarios Cæsaris D. Wilhelmum de Rogndorff, & Laurentium Saurer vicedominum per postam mittit ad Cæsarem, qui licet quatuor diebus ascenderint festinanter Augustam vsque, tarde tamen reuersi sunt, ob negotia emergentia quotidie, & interim vrbs Posonium inopinato & subito incendio plus media comburitur.

Vndecima Maij, D. Cardinalis Gurcensis cum sex Cæsaris consiliarijs, D. Marquarto de Stein Præposito Bambergensi, Wilhelmo de Rogndorff, Iano Mraxij, Laurentio vicedomino, Cuspiniano, & Gabriele Vogt secretario, iterum in naui descendit Posonium ad vtrumque Regem, tractaturus & conclusurus tam matrimonia, quam fœdera pacis & concordiæ. Et licet clam sine pompa intrare vellet vrbem, mox tamen certiores

res facti Antistites & Principes, Ludouicum Regem edxerunt Cardinali obuiam cum omni vtriusque Regis familia. Cardinalis etiam Strigoniensis, quasi omnia neglexisset, festinabundus circa portam vrbis cum omni sua familia occurrit. Similiter & alii Episcopi & Archiepiscopi somno exciti obuiam prodierunt.

Septem hinc diebus ardue disputatum & tractatum est de singulis, & mature omnia deliberata sunt, in articulos redacta & scripta, ac vltro citroq; pensitata. Nunc enim consiliarij vtriusque Regis in hospitio Cardinalis tractauerunt & consultarunt: Nunc vero Cardinalis Regem Poloniæ adijt, & secretius quædam amotis arbitris tractauit, nunc vicissim dominum Cardinalem de suis negotiis sollicitant: Nulla quies, nullum ocium, omnia labore plena erant.

Vigesima Maij, manè à septima hora vsque in primam post meridiem, vterque Rex cum duobus Cardinalibus & consiliariis deliberarunt, & deliberatis omnibus in præsentia consiliariorum Cæsaris & amborum Regum, articulos legi fecerunt, qui fuerunt ipsorum manibus subscripti & sigillis muniti, cum omni fauore & plausu.

Sequenti die Rex Hungariæ instituit conuiuium Regale, quo regaliter & opipare accepit fratrem suum Regem Poloniæ, Cardinalem Gurcensem, & præfatos sex consiliarios Cæsaris.

Reuersus Viennam Cardinalis Gurcensis XXIII. & XXV. Maij exiuit, vt prælocuta Cæsari narraret, ipsumque adduceret. Interim ambo Reges non sine ingenti fastidio longam moram traxerunt in Posonio per totum Iunium, licet crebro mitterentur litteræ, nunc à Cæsare, nunc à Cardinali Gurcensi, quas vicedominus (vt est suarũ rerum diligens exequutor) & nocte & die mox Regibus transmisit, vt impatientiam eorum leniret crebris literis mittendis.

Sed non contenti Reges quod Cardinales fuissent ad Cæsarem, miserunt ambo Oratorem Hieronymum Balbum præpositum Posoniensem, vt per eum intelligerent si Cæsar esset venturus nec ne certo. Is Cæsarem in Insbrugk apprehendit, sed respõsum in Rottenburg ab eo accipit. Subsequutus est hunc alius Orator Regem (tam impatienter longam tam moram tulerunt) dominus Protesilaus de Schmihau Bohemus, quem Cæsar secum detinuit. Post hunc alij duo misit Nicolaus Ceculus Hungarus, & Petrus Posonius milites, ab vtroque Rege ad Cæsarem, vt eius aduentum sollicitarent. Quibus honeste expeditis, promisit se venturum: & vt bono animo essent reges, eosdem literis & respõsione hortatus est fraterne & quam humanissime.

Vbi ergo Reges iam animo firmati, aduentum Cæsaris crediderunt, honestatis & emerendi fauoris gratia, Oratores sex, singuli tres insignes viros miserunt, Rex Hungariæ Episcopum Quinqueecclesiẽsem Georgium, Ladislaum de Sternberg cancellarium Bohemiæ, & Moysen de Buslai magistrum curiæ. Rex Poloniæ item tres, Episcopum Ioannem Posnaniensem, dominum Lucam capitaneum regni Poloniæ, Christophorum Schidlouitzki cancellarium, qui Viennam ingressi sunt, equis pene quingentis phaleratis, & more suo ornatis compte & eleganter, sexta Iulii, cum antea Casimirus Marchio Brandeburgensis, cum comite Bertholdo de Hennenberg, cum equis centum & quadraginta sex cataphractatis & nobilissime armatis, à Cæsare præmissus vrbem introisset, splẽdidissime ornatus cum pinnulis, armis, simul etiam cum vexillis albis, paruis ac maioribus, & Thomas Fuchs cum centum quinquaginta equis bene armatus more germanico, Ioannes Iacobus item de Landauu, cum totidem, & alii multi nobiles & aulici, qui Cæsarem præuenerunt, & ibi eum expectarunt.

Octaua Iulij redijt Cardinalis Gurcensis cum Archiepiscopo Bremensi, D. Christophoro, Ducibus Bauariæ Guilhelmo ac Ludouico, Duce Alberto de Meckelburgk, Duce Vdalrico de Wirtenberg, quibus ad ripam Danubij occurrerunt, Ioannes Episcopus Ratisponensis, Palatinus Rheni, Episcopus Pataniensis Vigileus, qui pridie aduentarunt, & quorundam Principum Oratores ac legati.

Decima Iulij, Cæsar circa horam noctis decimam Viennam sine pompa ingressus est. Cum biduo fere quieuisset fatigatus ex itinere, in castro quodam circa syluam Viennensem, cui nomen est Hecking.

Vnde-

Vndecima Iulii Cæſar præfatos ſex Oratores Regum in arce Viennenſi, audiuit in præſentia principum & conſiliariorum, & Epiſcopus Quinqueeccleſienſis: longa oratione pro expeditione contra Turcos cohortatus eſt ampliſſimis verbis. Quibus benigne Cæſar per doctorem Petrum Mottam Hiſpanum reſpondit breuiter ac ſimul eleganter, illiſque dimiſſis iuſſit corpora ſua curare ac in hoſpitio redire.

Duodecima Iulii vocatis in arcem Oratoribus, eos abſoluit ac abire iuſſit. Sunt autem cum ſummo honore per Epiſcopos ac Principes extra portam deducti quam honorificentiſſime, ſequenti die mane, hoc eſt, 13. Iulii.

Eodem die Cæſar ad excipiendos Reges miſit obuiam Oratores ſuos, Archiepiſcopum Bremenſem Chriſtophorum, Marchionem Caſimirum, Wilhelmum de Rogendorff, & Cuſpinianum Regi Hungariæ, qui decimoquarto die Iulii inuenerunt Regem Hungariæ Vladislaum cum liberis ſuis in quodam caſtro Kottſee, cui adiacet villa prope Danubium, & facta ſalutatione mandata ſua exequuti ſunt, inuitaruntque vt Viennam veniret. Similiter ad Regem Poloniæ Cæſar miſit Oratores ad Hamburgum (illic enim traiecerat Danubium Rex Poloniæ, vt erat ordinatum, quo expeditius equi & currus Danubium in diuerſis vadis ſuperarent) Ducem ſcilicet Bauariæ Wilhelmum, Epiſcopum Labacenſem, Chriſtophorum Præpoſitum, Balthaſarem Mercklin de Waldkirch, & Mraxii, qui ſimiliter vt ſuperiores exequentes ſua mandata, Regem nomine Cæſaris exceperunt ac inuitarunt.

Decima quinta Iulii exiit Viennam ac prodiit obuiam Cæſar Regibus, in lectica adornata, inſtructiſſimo & electiſſimo exercitu, cum multis equis cataphractariis, cum ſplendidiſſimis militibus, ac nocte quinque milliaribus à Vienna in caſtro quodam Trautmanſdorff pernoctabat. Cum Rex Hungariæ in oppido Prugk pro Leyttam fluuium, Rex vero Poloniæ in Hamburgo eam noctem conſumerent. Nocte fere media venit Cuſpinianus ad Regem Hungariæ à Cæſare miſſus, qui dabat ordinem conueniendi, ne fieret confuſio. Iuſſus eſt Rex manere in ſua lectica: Nam & ipſe quoque vehebatur lectica, quam Cæſar pulchre adornatam cum optimis equis Regi donauerat pridie. Et reuerſus iuſſus eſt à Cardinale Gurcenſe ire ad Regem Poloniæ, vt idem ei narraret, quem reperit in campo haud longe à tentoriis, quæ illic extenſa erant. Arbitrabantur enim nonnulli Cæſarem, id quod maxime recuſauit, diſputaturum de praeloquutis in tentoriis aut ſub diuo. Cæſar autem arborem excelſam iuſſit figi in planitiem latam, quæ poterat à longe conſpici, ſub hac voluit conuenire Reges. Et quaſi fœlici captato augurio ſub diuo aperte voluit alloqui fratres Reges, & eos ſalutare ac mutuis complexibus exoſculari.

Mane itaque horam circiter ſextam XVI. Iulii egreſſus eſt Cæſar cum omni ſuo exercitu à Trautmanſdorff ad locum illum deſignatum, in planitie quadam, iuxta ſyluam cui nomen eſt patria lingua Hart, hic erat collis intumeſcens aliquantiſper à dextris ſylua, à ſiniſtris vepribus ac modicis ſpinis conſparſis môticulus. Ab hoc deſcendens Cæſar poterat tam ab Hungaris quam à Polonis latiſſime conſpici, armis illuceſcêtibus. In meridie præſertim, iaculante ſole radios vibrantes in exercitum.

Proceſſit autem hoc ordine Cæſar: Capitaneus Nouæ ciuitatis Melchior de Manſmunſter in equo cataphractato, & ſui armati rubeis veſtibus induti ipſum ſequentes, ductabat aciem, quem ſequebantur in primis aulici & familiares Cæſaris inermes ac prouinciales, cæterique nobiles, & qui ad hoc ſpectaculum concurrerunt ciues & mercatores, ſed ornati & bene veſtiti ac elegantes, alioquin excludebantur & reiiciebantur. Multi aureis torquibus redimiti & variis monilibus conſpectum reddebant amœniorem. In ſingulis membris quinque equitabant, hos ſequebantur Ducis Wirtenbergenſis familiares armati, & ſagittarii. Nec non domini reuerendiſſimi Cardinalis Gurcenſis aulici, ſine armis quidem, ſed honeſte veſtiti, fuerunt circiter octoginta. Pulchra dehinc ſerie progrediebantur equi Cæſaris tredecim, quos tredecim pueri equitabant, nigro veluto veſtiti perquam elegantes.

Poſt quos equitabant Heraldi ſuo peculiari habitu amicti, cum duodecim tibicinibus, & duobus tympanis magnis. Tum ſequebantur Antiſtites, Archiepiſcopus Bremenſis, Chriſtophorus, ex domo Ducum de Brunſuueig, Epiſcopus Ratiſponenſis, Ioannes ex domo Palatinorum, Epiſcopus Patauienſis Vigileus, Epiſcopus Labacenſis Chri-

Christophorus, Dux Bauariæ Ludouicus, Dux de Meckelburg Albertus. Post hos succedebant Cæsaris ianitores, cum albis virgis in manu de more præcedentes Cæsaream maiestatem. Tum ferebatur in lectica Cæsar, quæ panno purpureo scarlaco & nigro veluto, forma quadrata erat cooperta, eodem habitu pueri & serui, qui equos ducebant. Prope lecticam in latere dextro Cardinalis Gurcensis, habitu suo ornatissime equitabat, in sinistro Orator Regis Angliæ. Multi vero nobiles, omnes veluto nigro vestiti de equis descendentes, pedites circa lecticam ambulabant. Hos sequebãtur in equis pariter nigro veluto vestiti aulici proceres, Wilhelmus de Rapoltstein magister curiæ, Cyprian⁹ de Serenstein Cancellarius, Iacobus Villinger Thesaurarius, Ioannes Schnaydpeck Austriæ Cancellarius, & consiliarii, & regentes Iacobus Fugarus, Balthasar Mercklin præpositus in Valdkirch, Marquardus de Stein Præpositus Bambergensis, Melchior Phintzing Præpositus Nurnbergensis, cum fratre Vdalrico Præposito, & pluribus consiliariis & aulicis Cæsareis, qui omnes sericeis vestibus & Torquibus aureis ac pretiosis monilibus erant compti & ornati. Tandem ornata Phalanx splendidissime incedebat, tota armis cooperta, cum Tibicinibus & tubis ductilibus. Præibat cum equo cataphractato Leonardus Rauber Cæsaris Marscalcus, ducens secum familiares nigro habitu vestitos, quibus Rota in brachio pro insigni erat, auream ipse vestem supra arma gerens. Tum serie pulchra sequebantur, Wilhelmus Dux Bauariæ æreus totus, cum equitibus suis suo peculiari colore vestitis, qui canem in brachio pro insigni ferebant. Hinc Casimirus Marchio Brandeburgensis, in equo cataphractato, veste aurea & rubea, cum electissima familia, quæ rubeis vestibus erat ornata, & pluribus aureis catenis, ac pretiosis pinnulis, cum gemmis ac monilibus.

Penes eum erat Bertholdus comes de Hennenberg, & nobilitas Franconiæ Insignis, equites cuspides albis vexillis paruis ornatas, duo pueri alba vexilla lata & pulchra ferebant. Subsequebantur deinde comites, suo quisque colore ornatus, sed cataphractatis equis, comes Georgius de Montforr, comes Georgius de Schaunberg, comes Hoyt de Mansfeldt, comes N. de Vesterburg, comes Ioannes de Hatdeck, qui mirum in modum margaritis ac gemmis & perlis, & superbissime incedebat. Dehinc nobilitas Austriæ supra Onasum electissimo instructa exercitu subsequebatur. Cataphractariis similiter equis Wolffgangus Iorger, capitaneus in Lyntz, Sigismundus, Ludouicus de Polham, Ciriacus de Polham, Rudolphus & Sebastianus fratres de Hohenfeldt, Ioannes Iacobus de Landauu, Thomas Fuchs, qui omnes erant excellenter ornati. Erat agebant equos plus quam octingentos, in quibus erant cataphractarii octoginta circiter. Hoc ordine incessit Cæsarea Maiestas, & vbi appropinquauit arbori terræ infixæ circa iactum bombardæ, accesserunt Reges propius cum suis cateruis & militibus, qui more suo erant simul ornati. Hos antecedebat immensa multitudo Husserorum, qui vexillis bipartitis rubeo & albo colore præibant. Subsequebantur Moschouitæ siue Moschi, ceruleo colore vestiti, cum albis longis pileis ac arcubus armati.

Tum Tartari, in quibus multi captiui, cum tubicinibus suis, de quibus superius scripsimus, qui sonabant horrendum. E regione seorsum immensa multitudo Hussenorum, qui Regis Hũgariæ erant, pariter de more suo albis & rubeis vexillis armati. Quos succedebant vtriusque Regis Tibicines in aera vsque clangentes, more germanico ornati & vestitu, cum tympanis sonoris. Tum incedebant ornatissime instructi vestibus & torquibus aureis, & equis phaleratis multo argento, domini Barones ex Hungaria & Bohemia, in quibus erat Marchio Brandenburgensis, Georgius frater Casimiri habitu Husseronum, Dux Carolus de Munsterberg, tres fratres de Schmihau, Ambrosius Srercko, Michael Paluci magister cubiculariorum. Petrus Carlaczki, Franciscus Ortzag de Gotz, Banus Nandoralbensis, & Emerichus Orrzag magister cubiculariorum Regis Ludouici. Ioannes Perhen de Gerse, magister curiæ serenissimorum liberorum. Stephanus Perenni, Ioannes Bornamissa. Moyses de Bulsai cum filio Ladislao, magister curiæ, Ladislaus de Caniza, Ioannes Banffii de Lyndua, pincerna Regis, Ioannes Doetii cubicularius regis, & plerique alii nobiles & magnifici ex Hungariæ & Bohemiæ regna, qui mihi magis de facie, quam nominibus sunt noti, quandoquidem nomina horum vix memoria teneo, quia difficile scribuntur hæc nomina. Post hos sequebatur Ludouicus Rex iunior aurea veste rubea intertexta purpura ornatus, capillis

capillis extensis, bireto ex veluto fusco capite tectus, pulchro & phalerato equo insidens, quem vndique cingebant ex vtroque regno Barones & domini, pedites incedentes ad obsequium. Comitabatur hunc regina soror eius Anna, aurea veste & pulcherrima torque mitum in modum multis gemmis & monilibus ornata, quæ in amplissimo curru deaurato ac imaginibus exornato, octo equis candidis trahebatur, quam multi etiam nobiles pedites cingebant vndique. Inter quos erat Marchio Georgius Brandeburgensis, & comes Petrus de Posing, qui de equis descenderant pedites. Tum Rex Poloniæ Sigismundus purpuratus & serico pileo tectus pulchro equo vehebatur, vndiq; nobiliotibus proceribus amictus, qui pedites circumdabant ipsum, vestibus & ornamentis splendidi. Postremo rex Hungariæ, pariter vt Cæsar lectica ferebatur, quę veluto rubeo nobilissimo erat cooperta, quemadmodum pueri, qui hanc cum equis gestabant: hæc nuper erat donata Regi à Cæsare cum equis & instrumentis. Aderat hic ingens prælatorum & procerū caterua ex Hungaria, Archiepiscopi & Præsules, Cardinalis Thomas Strigoniensis, Archiepiscopus Colocensis Gregorius. Quinqueecclesiensis Georgius, Ladislaus Vaciensis, Michael Posnensis, cum suffraganeis, Præpositis & Archipresbyteris multis. Ex Polonia Matthias Vladislauiensis, Ioannes Posnaniensis, Petrus Premisliensis, cum capitaneo, cancellario, Thesaurario, Palatinis & Veiuodis, quos superius nominaui, spectabilis & elegantissima caterua. Vndique strepitus & hinnitus equorum audiebatur, tubarum concentus, tympanorum sonitus, spectaculum sane dignum, quod omnis mirabitur posteritas.

Cæsar, vt appropinquare viderat Reges, iussit cooperimentum lecticæ deponi, quo palā ab omnibus videretur, & aperte omnes conspiceret: data dextera Regibus & Reginæ, perquam concinne inquit: *Hæc est dies quam fecit Dominus, gaudeamus, exultemus, & lætemur in ea.* Rex item Poloniæ respondit: *Vtinam fælix ac faustus sit ille noster conuentus vniuersæ reipublicæ Christianæ.* Paucula verba in similem sententiam Rex Hungariæ proloquutus, quæ vix sine lachrymis efferre potuit. Ludouicus, vt erat institutus, ex quo summa cum reuerentia Cæsari dixit, & tanquam patrem saultauit, nec auertere faciem à facie Cæsaris potuit, quasi aspectu non posset saturari. Regina in currum surrexit, nam altus erat, & obseruantiam in Cæsarem verbis, vultu & gestis ostendit. Fuerunt tum nonnulla disputata ab iis, qui inuiti ibant Viennam, & aliqua mora facta est, donec Cæsar inuitatis Principibus ac Regibus iussit secure secum migrare Viennam. Rex autem Poloniæ, vt est summæ dexteritatis Princeps, suis & Hungaris dixit, *Sub cōfidentia Cæsaris, quē mihi multi grauissimum hostem prædixerunt, huc veni, sub confidentia ipsum sequar Viennam, quisquis mihi confidit me sequatur si quis timet, remaneat.* Fratremque cohortatus Regem Hungariæ, vt tuto simul veniret, qui alioquin Cæsarem semper amauit, incunctanter Viennam eundum esse concluserunt. Cæsar intelligens tam promptam Regis Poloniæ in se voluntatem, *Hic*, inquit, *Rex me compellit, vt quandoque vros siue bisontes amore eius in venatione videam.* Dissoluta conuentio forte post horam cum media: Itum est ad venationem, capti aliquot cerui, iterum ingens exitus tubarum clangor. Plures enim erant tibicines, tot Regum, Principum ac Præsulum. Ordinatum est, vt Rex Hungariæ cum liberis iret Trautmansdorff, vbi priore nocte Cæsar decubuit. Cardinalis Strigoniensis ad sanctam Margaretham, cæteri Episcopi ac proceres ad Suadorff. Rex vero Poloniæ cum suis descessit ad Entzesdorff, Cæsar ad Laxendorff cum Cardinale Gurcensi. Multa sunt castra & villæ adiacentes, quæ familiares vtriusque regis capiebant, pars vero Viennam petebat, vt hospitia disponeret. Erat dies ille calidissimus & amœnissimus, pro huiuscemodi spectaculo aptus, licet mane pluuia minaretur nubecula quædam.

Sequenti die, hoc est, XVII. Iulii, Cæsar ex Laxendorff versus oppidulum quoddam venit, cui nomen Scheuchat, opperiendo illic reges. Rex Poloniæ citius, tardius rex Hungariæ venerat. Ingrediebantur toto die Viennam currus, quadrigæ, & bigæ Hungarorum & Polonorum. Vehebantur multi in curribus illis velocibus, quibus nomen est patria lingua *Kottschi*, magnaque omnium fuit expectatio illius ingressus tot Regum ac Principum. Sed ne omni careret fœlicitate, subotta est pluuia, quæ paulatim incepit & primum tenuis, tota dehinc pene die durauit. Ex vrbe sunt obuiam egressi CÆSARI & REGIBVS, electissimi pedites mille quingenti, quorum magna pars rubeis vestibus decorata fuit, ex ciuibus & filiis Viennēsium, quos pręcesserūt

in equis

in equis ſex ſenatores armati. Hos vrbes Viennenſis ante Cæſaris aduentum diu in eius honorem præordinauit, poſt hos trecenti alii pedites, quos Cæſar ex imperio huc præmiſerat fere omnes lanceati: Pauci ſecures, aliqui bombardas manuales geſtabant, ſed electiſſimi erant omnes & ſingulari ordine decori. Ad portam vrbis vſque egreſſus eſt vniuerſus clerus: Primum quatuor ordines Mendicantium, Canonici regales apud ſanctam Dorotheam, Monachi ordinis ſancti Benedicti, qui omnes reliquias ſanctorum deferebant. Exinde parui ſcholaſtici ciuium Viennenſium liberi in magna multitudine, ſinguli deferebant vexilla cum armis & inſignibus, hi arma Imperii, aquilas, hi inſignia regis Hungariæ, hi inſignia Poloniæ, hi inſignia Bohemiæ, illi arma Auſtriæ, illi Burgundiæ, hos ſequebantur ſacerdotes ſeculares ſingulorum templorum vrbis Viennenſis. Tū immenſa multitudo ſtudentum ſtudii generalis Viennenſis, primum ſcholares, poſthac Bacchalaurei, dehinc Magiſtri, tum Doctores ſingularum facultatum, Medicæ, Iuridicæ, ac Theologiæ. Poſtremo Rector vniuerſitatis Doctor Theologiæ Chriſtophorus Kulber.

Egreſſa ſunt etiam omnium artificum collegia, quæ Zeche vulgo dicuntur, ſingulæ cum vexillis ac cereis, quæ numero ſunt ſexaginta circiter omnis generis qui vſpiam in ciuitate reperiri poſſunt: Fabri lignarii omnis generis, fabri ferrei item omnis generis, Senatores, Fibulatores, Acufices, & qui ferrum ac cuprum, & qui aurum argentumque fabricant, Zetarii & qui pectines faciunt, Fullones, Pileatores, Piſtores, Molitores, Piſcatores, Lanii, Cardones, Sutores, Sartores, Phrigiones, Calceatores, Inſtitores, Vinitores triplici ordine, Calones, Aurigæ, Carbonarii, Pelliones, Venatores, Pannifices, Figuli, Obſonarii, Raſores, Rotarii, Menſarii, Tornatores, Balneatores, Funifices, Chirothecarii, & qui peras ac marſupia conſuunt, Fuſores, Gladiatores, Tinctores, Pictores & Lapicidæ & Latomi, Muratores, Coriarii, Sufferratores, & id genus alii opifices, qui latinis vocabulis vix exprimuntur. Pluuia autem effecit ne omnes ordine pulchro ingrederentur vrbem. Nam quandoque inualuit & multos coegit relicta ſtatione ſua ingredi: præterea interuenerant currus, qui iter aliorum impediebāt, tamen nihilominus poſt quintam horam ingreſſa eſt primum familia Cardinalis Gurcenſis, deinde ducis Bauariæ Wilhelmi circiter centum ſexaginta bene armati poſt Huſſerones, tum tibicines, deinde Caſimirus Marchio cum comite de Hennenberg, ac ſuis familiaribus, tum equites Lanceati domini Wilhelmi de Rogendorff, & familiares Leonardi Rauber Mareſcalci. Poſt hæc familia Cæſaris. Comites prænominati, de Monfort, de Schaunburg, de Mansfeldt, de Weſterberg, de Hardeck, qui omnes (vt ſupra ſcripſimus) fuerunt elegantiſſime ornati, veſtibus, gemmis, aureis torquibus, & monilibus. Hos ſequebantur nobiles vtriuſque Auſtriæ, cum trecentis & quinquaginta equis, & Ioannes Iacobus de Landauu cum nonaginta, ac Thomas Fuchs cum centum quinquaginta & alii plures. Tum ingreſſi ſunt vrbem Huſſerones cum equis tectis, & Moſchi ſagittarii cum ſuis tibicinibus, ac Tartari. Poſt Hungari cum ſuis vexillis (vt ſcripſimus) tum habitu Turcali quidam rubeis veſtibus veſtiti, familiaque vtriuſque Regis ac Epiſcoporum Principumque, qui numerari non poterant, quod pluuia ordinem deſtruxit.

Nunc enim Alemani, nunc Hungari, nunc Poloni, nunc Bohemi, nunc Moſchouitæ & Tartari, promiſcue ingreſſi ſunt. Quamuis certe magnus vndique ornatus viſus fuit. Multi pueri viſi, qui brachia perlis onuſta geſſerunt. Multi Poloni habitu germanico veſtiti, à noſtris noſci non potuerunt. Diuerſus poſt habitus viſus eſt, & magna caterua equitum Regis Poloniæ, ſed immixti & Germani, quoniam Ludouicus Dux Bauariæ cum ſuis adequitabat. Iterum Huſſerones Vngarici, & tubicines Hungarici, poſt equi Cæſaris, & tredecim illi pueri, quos ſuperius ſcripſimus nigro veluto veſtiti. Leonardus Rauber Cæſaris Mareſchalcus, in equo cataphractato, quem pone ſequebantur Archiepiſcopus Bremenſis, Epiſcopus Patauienſis, Epiſcopus Labacenſis, Epiſcopus Kyemenſis: Epiſcopi quoque Hungarici prædicti, Colocenſis, Quinqueeccleſienſis, Vacienſis: & Polonici, Vladiſlauienſis, Poſnanienſis & Premiſlienſis, Ludouicus Dux Bauariæ. & Vdalricus Dux Wirtenbergenſis. Subſequebantur oratores ſummi Pontificis, Epiſcopus Veltrenſis, & Regis Aragonum. Poſt duo miniſtri Cardinalium, quos vulgo Macir appellamus, qui ſceptra horum deferebant.

Tum Cardinales Strigonienſis, & Gurcenſis, ſimul in rubeo habitu Cardinalium. Strigonienſem tanquam Legatum de latere, præcedebat quidam ſacerdos cum

cruce argentea deaurata, vndique cingebantur ambo ſuis parafrenariis & miniſtris. Hinc ante Reges, primores conſiliarii ex vtroque regno, optime ornati, tum Cæſaris Erhaldi cum tubicinibus optimis. Hos ſequebantur duo reges, Sigiſmundus Poloniæ à dextris, & Ludouicus Hungariæ & Bohemiæ à ſiniſtris, cincti Baronibus & nobilibus, qui pedites circa eos ambulabant. Hinc Cæſar & Rex Hungariæ duabus lecticis ferebantur, & multa nobilitas circa hos ambulabat optime tam veſtibus, quam monilibus ornata. Deinde Anna filia Regis vehebatur in pulcherrimo deaurato curru, in quo octo candidi equi incedebant. A latere eius equitabat Marchio Georgius, & comes Petrus de Poſingē. Currum antecedebat dominus Proteſilaus de Schmihau magiſter domus, cum fratre. Sequebatur hunc alius currus deauratus cum ſex niueis equis, & quatuor alii currus, in ſingulis quatuor equi vnius coloris, repleti virginibus & matronis quæ Reginæ ſeruierunt. Comitabantur octuaginta equites bene veſtiti in diuerſis coloribus, viridi, croceo & fuſco, familiares Marchionis Georgii, poſt quos multi currus varii equites ſine ordine, nam pluuia creuit & quiſque hoſpitium quærebat iam madidus, neceſſe ideo fuit ordinem interturbari.

Quando iam Cæſar cum Regibus attigit templum ſancti Stephani, præteriens arcum domus, in qua quotannis ſolent oſtendi reliquiæ ſanctorum, ſtabat in ſummitate huius Antiſtes Viennenſis Georgius, in habitu epiſcopali cum pleriſque ſacerdotibus, & dicens quaſdam orationes, dedit benedictionem Regibus & Principibus. Capella autem Cæſaris concinne cantabat ſuauiſſimis concentibus canticum illud, *Te Deum laudamus.* Aſcenderunt itaque ſimul ad arcem. Sed Rex Poloniæ declinauit ad ſiniſtrum, & in hoſpitium ſuum, in ſignem domum, quæ vulgo *leporum domus* dicitur, diuertit. Nam Rex Hungariæ cum liberis recta via ingreſſus eſt arcem, Cæſar autem per hortum intrauit. Omnibus enim viribus Cæſar laborauit, vt ſummum honorem Regibus oſtenderet, nec vllis vnquam pepercit expenſis, vbique ſollicitus & circumſpectus. Durauit hic ingreſſus horis duabus, & numerati ſunt equitum, qui in ordine intrarunt, tria millia quingenti, præter hos qui paſſim & ſparſim ingreſſi ſunt, qui plures fuerunt ſexingentis. Nimirum pulcherrimus ingreſſus & raro viſus, etiam in pluribus ſeculis, ſi non pluuia ordinem conturbaſſet, & hanc ſolam fœlicitatem abſtuliſſet.

Decima octaua Iulii quieuerunt: ſed Cæſar, qui paruam quietem habuit, vndique anxius & ſollicitus apertis ciſtis ſuis theſauros ſuos recognouit, quos precioſiſſimos aduexerat, Regique Poloniæ, Regi Ludouico ac Annæ ſorori, primum nobiliſſimum pannū aureum, hactenus raro viſum, ſingulis pro veſte ampliſſima muneri mittit, vt eodem habitu omnes incederent.

Decima nona, mane circiter octauam, Reges ſimul cum Cæſare in arce conuenerunt cum ſuis conſiliariis, & locatis tribus ſellis ornatiſſimis, quibus duo Reges, Cæſar vero in medio ſedit, Ludouicus autem à latere patrui Regis Poloniæ, in feneſtra duo Cardinales, tum Oratores ſummi Pontificis ac Regis Aragonum, tum Archiepiſcopi & Epiſcopi vtriuſque Regis, deinceps proceres regni Hungariæ, Poloniæ ac Bohemiæ, à dextris principes & conſiliarii Cæſaris, erant omnes plus centum.

Occurrebat mihi aſpectus, qualis olim ſenatus Romanus ex centum patribus fuit. Vbi factum eſt ſilentium, Cæſar loqui incepit, & præter omnium expectationem Reges ita commouit, vt eos ſibi maxime deuinciret. Gratias enim illis ampliſſimas egit, quod tantam moram tam patienter tuliſſent, donec aduentaret. Licet hoc Deo acceptum referret, qui voluiſſet eos tam diu expectare, quoad conuenirent pro communi vniuerſæ Reipublicæ Chriſtianæ commodo & tranquillitate, deinde aduerſus impios Turcos pro ſumenda expeditione prudentiſſime locutus, de modo & via, & nonnulla alia, quæ nunc referre importunum eſt. Tota autem fere hora loquebatur, non tam honeſte quam prudentiſſime, omnium in ſe ora atq; oculos conuertit; eoſque ita demulſit, vt multi qui non boni Cæſariani fuerint, ſed ab eo multum alienati, iam ſe ſubmitterēt, palamque faterentur, eam humanitatem, prudentiam ac dexteritatem nunquam in Cæſare ac tanto Principe expectaſſe. Aperteque Cæſarem extollebant, accuminenriſſime laudabant, non tam eius egregie res geſtas, ſed ſingula dicta factaque.

Vbi perorauit, Cardinalis Strigonienſis vtrumque Regem adiens, & ſimul Colocenſis, item Quinqueeccleſienſis, vt ab eis quid reſpondendum foret, intelli-

intelligerent: Ac mox dehinc Cardinalis Strigoniensis, amborum Regum nomine respondit elegantissime, vt homo est raræ prudentiæ ac doctrinæ. Iussus est hinc à Cæsare Cardinalis Gurcensis, vt verba faceret, qui etiam elegantissime diu loquutus coram Cæsare, Regibus, & vniuerso senatu, & reuera potuit hic senatus comparari centum patribus Romanis, dum olim Roma floruit, tam honestus erat Senatorum ac Principum aspectus. Dimisso senatu, quisque in ædes suas diuertit.

Eodem die post cœnam hora sexta, facta est chorea in arce, iussit Cæsar, vt singuli Reges quinquaginta tantum secum afferrent, viginti quinque spectatores, & totidem qui choreas ducerent, ne ex multitudine nimia fieret perturbatio: sed principes indiscriminatim cum suis irruebant, & maxima præter spē conuenerat multitudo, licet omnes ianuæ diligentissime custodirentur. Fuit autē hæc chorea instituta, vt domina Maria Archiducissa Austriæ, filia Regis Philippi, & Cæsaris neptis, susciperet Reges & dominā Annam, quos nondum viderat. Vbi ergo Cæsar, Rex Hungariæ & Poloniæ tribus sellis consederant, Rex Ludouicus, & soror domina Anna seorsum suas habuerunt sedes. Tū ingressa est domina Maria præcedentibus principibus, Ducibus Bauariæ, & aliis quotquot hic erant Comitibus & Baronibus, & magistro curiæ domino suo de Rattal, quam multæ nobilissimæ matronæ, Comitissæ, & Baronum vxores, cum multis virginibus sequebantur. Quæ postquam regiam Cæsaris, vbi eā operiebantur intrauit, nam extra arcē tum habitabat in domo Comitis Ciliæ, decoro motu flexis genibus, vt est morigeratissima, & à cunabulis recte instituta, primum Cæsarem auum, tum cæteros Reges ac dominam Annam salutauit. Locata illi sedes erat prope Regem Vladislaum à dextris, ad quam accessit, sed non sedit, donec Balthazar Mercklin Præpositus in Valdkirch nomine suo Reges & sponsum suum benignissime exciperet, pulchra ac affabili comitate. Rex Poloniæ accersito suo Vicecancellario D. PETRO Episcopo Premisliensi, illi mandauit, vt nomine fratris & nepotis Ludouici ac Annæ responderet, quod & factum est. Nam Petrus Episcopus vir haud contemnendus, siue ex tempore oporteat loqui, siue præmeditate, bonarum literarum optimus patronus. Peractis ceremoniis post mutua colloquia chorea est incepta, clangentibus tubis & bene sonantibus, quas Cæsaris tubicines inflabant. Primamque choream duxit Rex Ludouicus cum sorore sua Anna, præeuntibus duobus Comitibus de Mansfeldt, de Vesterburg ac duobus Principibus, Casimiro & Duce de Mechelburg cum quatuor cereis, comitantibus duobus magistris curiæ Prothesilao de Schmihau & Petro Carlaizki. Secundum choream duxit Dux Bauariæ Wilhelmus cum domina Maria Cæsaris nepte, cui duo Comites præibant de Hennenberg, & Hardeck. Tertiam choream iterum Rex Ludouicus cum magistra curiæ dominæ Reginæ Mariæ, domina Rottaleriu vxore domini Georgii de Rottal. Post cæteri domini Comites & Barones choreas duxerunt. Et circiter decimam horam noctis quisque domum suam reuersus est.

Duobus sequentibus diebus, consultatum est super negotiis, pro quibus conuenerant, & semper vsque ad horam secundam post meridiem & longius protractum est consilium, vt prandium consiliariorum & principum fieret circa tertiam. Nobiliores vero in militia, interea sese exercebant in palestra, Marchioque Brandeburgensis Georgius cum hastis concurrebat cum Comite de Hennenberg, in arce Viennensi, cum duobus aliis militibus.

Vigesima secunda die, quæ erat diuæ Mariæ Magdalenæ institutus est dies pro contrahendis sponsalibus inter principes & Reginulas, ideo vniuersa nobilitas simul cum regibus ad arcem confluxerat, in obsequium quisque, vt potuit exquisitissime ornatus, non tam vestitu, quam pretiosis monilibus ac clinodiis, vt dicitur. Cæsar cum Regibus ac consiliariis secretiora quædam tractauit in priuato, quæ referre non est operæ precium.

Tum accersita Anna, eam Coronā aurea donauit, & capiti suo imposuit, quæ res seniorem Regem Vladislaum prouocauit in lachrymas; vicissim ipsa Cæsarem pretiosissimo serto exornauit. Elegantissimo igitur ordine Cæsar cum regibus Poloniæ & Ludouico in equis, Seniore vehente in lectica, & Reginulis in curribus, præcedente & comitante nobilium caterua insigni, post nonam horam descendit ad templum sancti Stephani, quod erat elegantissime ornatum. Chorus aulæis aureis & sericeis contectus. In dextra stabant Cæsar, rex Vladislaus, rex Sigismundus, omnes aureis vestibus ornati: Cæsar maxima tot qui ex margaritis lapidibus preciosissimis, conspicuus omnibus erat. In

bireto monile ex adamantibus preciosissimum gestabat, æstimabatur eius ornatus vna millione auri. Post Ludouicum stabat Orator Regis Angliæ, Orator Archiducis Caroli Austriæ & Burgundiæ, Dux Wilhelmus, Marchio Casimirus, Dux de Mechelburg, Dux Wirtenbergensis, Orator Ducis Ferrariæ, & dehine insigniores ex regnicolis Hungariæ, Bohemiæ & Poloniæ. In medio chori duo erant pulpita aureis pannis contecta, in quibus duæ Reginæ stabant, Anna & Maria, circa quas à lateribus Orator Regis Aragonum, & Ludouicus Dux Bauariæ, Marchio Georgius, & Comes Petrus de Posing cum plerisque alijs inseruiebant nobilibus Annæ. Pone stabat ingens multitudo matronarum & virginum, quæ Reginis subsequebatur sedula ad obsequium. A sinistris locati erant primum Cardinalis Thomas Strigoniensis legatus Apostolicus, Cardinalis Gurcensis, Matthæus nuncius Apostolicus, Episcopus Veltrensis, Archiepiscopus Colocensis Gregorius, Archiepiscopus Bremensis Christophorus, Episcopus Quinqueecclesiensis Georgius, Episcopus Matthias Vladislauiensis, Episcopus Olomucensis Stanislaus, Episcopus Ratisponensis Ioannes, Episcopus Vaciensis Ladislaus, Episcopus Posnaniensis Ioannes, Episcopus Patauiensis Vigileus, Episcopus Labacẽsis Christophorus, Episcopus Bremissiensis Petrus, Episcopus Bosnensis Michael, Episcopus Lyemensis Bertholdus, cum multis prælatis & præpositis.

Episcopus Viennensis celebrauit summum officium, quod cum summa reuerentia & amœnissimis concentibus diuersorum musicorum peragebatur. Quotusquisque enim Princeps est hodie in orbe nostro, qui singularia ingenia musicorum ita veneratur & appretiat, sicut Cæsar? Sub eo itaque noua instrumenta musices excogitata atque inuenta sunt, quæ vetustas non habuit, seculum nostrum non vidit, sicut in diuersis generibus fistularum patet, & in illo ipso instrumento quod *Regale* appellatur, sine fistulis & cordis ab aurifabro inuentum, & in illo mirabiliori, quod nuper monachus excogitauit, quod fistulas nullas habet, sed quasdam concauitates in latum lignum excisas, in modum serpentum ambulantes, quod sonorum admodum edit concentum, & ex Rheno nuper allatum est instrumentum, quod voces auium repræsentat. Quæ omnia Paulus musicorum princeps, cum illo simul quod ipse reperit ex cornibus, aptissime tangebat, & simul cum cantatoribus diuersis vocibus.

Regal.

Finito officio Richardus Perusinus, Reuerendissimus Cardinalis Gurcensis, Capellanus, dicere incepit, vt est eloquentissimus, sed strepitu nobilium, quia audiri non potuit, in medio destitit. Hic etiam tribus libris, quos *Odeporicon* vocat conuentum hũc celebrauit. Interea Imperator quodam secretiori loco regalibus amictus & coronatus, vt Cæsar, introiuit chorum, cui desponsata est domina Anna per Reuerendissimum Cardinalem Strigoniensem per annuli subarrationem. Tum Ludouicus Rex, & Domina Maria per eundem Dominum Cardinalem copulati & coniuncti sunt.

Richardi Bartolini Hodeporicon.

Residente tunc Cæsare in solio maiestatis: à lateribus cingebatur tribus præfatis regibus, quibus singulis nudus est datus ensis, vt milites insignirent. Accurrebat vniuersa nobilitas, in qua intermixti etiam fuerunt nonnulli noui homines & plebei. Creati sunt tum à Cæsare, & tribus Regibus plusquam ducenti milites siue equites aurati (vt vulgus loquitur) quo perfecto, ascendit Cardinalis Strigoniensis ad summum altare dans benedictionem: cuius suffraganeus sua & Domini Gurcensis auctoritate pronunciauit plenariam indulgentiam. Mox omnes inflatæ sunt tubæ, & mirabilis auditus est concentus: Simul cantores, *Te Deum laudamus* pronunciabant. Et in organis Magister Paulus, qui in vniuersa Germania secundum non habet, respondit. Vsque in primam horam post meridiem durauit hæc festiuitas. Quisque dehine in suum hospitiũ diuertit ad sumendum meridianum cibum.

Post prandium ad spectaculum hastiludii omnes conuenerunt, & Cæsar & Reges, Reginulæque eadem habitatione prospectabant concursum eorum, qui hastis luserunt. Erant autem primi, comes Ioannes de Hardeck, & Dauid de Kneringen, dehinc Casimirus Marchio, & Ioannes Iacobus de Landauu, post Georgius Marchio, & Adolphus de Bibrach.

In principio noctis conueniunt omnes Reges cum Cæsare ad cœnam, quia nuptias hac nocte celebrabant, dominus Sigismundus de Dietterichstein, & Barbara virgo, filia Domini Georgii de Rottal, parata erat cœna regia innumeris dapibus. Collocabatur in principio tabulæ Rex Hungariæ Vladislaus, dehinc sponsa Barbara, tum Cæsar,

Cæsar,post domina Anna,tum Rex Poloniæ,tum domina Maria, post Rex Ludouicus, tum eius Magistra curiæ,post Archiepiscopus Bremensis,tum Ratisponensis præsul,tum cæteri Duces sæpius nominati,quibus semper immiscebantur matronæ & virgines,tum vtriusque Regis consiliarii & familiares, semper immixtis puellis. Durauit hæc cœna in 10. horam noctis splendidissima & opipara, quæ finita Cæsar & Reges in aliud descendentes palatium, choreas duxerunt. Et hinc quisque diuersorium suum petiit.

Vigesima tertii Iulii, Cæsar virginibus dominæ Annæ plus sexingentis vlnis de veluto & alterius generis serici pro vestibus muneri misit, Regi autem Poloniæ duos equos cataphractatos,quorum vnus armatus erat vsq; ad vngulas,quod à paucis alias est visum. Quos cum tanta gratitudine acceperat, vt illum totum æneum equum inspiciens, cum animi iucunditate diceret ipse sine interprete; *Accipio hũc equum gratissimo animo à Cæsarea maiestate,in quo promptus ero ad mandata illius,quando mea vti voluerit opera: & comparebo vbi volet,donec hæc mihi vita superest.* Cantharũ deinde argẽteum fabrerrime factum,cuius labor æquabat pretium, & in quo admirabilis erat veneranda vetustas, donauit. Regi vero Ludouico equum cataphractatum & arma pro corpore suo deaurata, & ingeniosissime fabrefacta,à paucis hactenus similia visa.

Vigesima quarta,ante prandium consilium habebatur: post prandium Cæsari & Reges ad spectaculum hastiludii conuenerunt, quod horis pene quatuor durauit. Rex Poloniæ ad suum hospitium, Cæsar cum aliis duobus regibus & reginulis ad arcem diuertit,& simul cœnam duxerunt lætissimam: qua finita allata sunt numismata aurea & argentea,magna præter solitum cum imagine Cæsaris, quæ Cæsar regibus & reginulis dispartitus est,& ad chartam ludere cœperunt.Sed Rex Ludouicus,domina Anna & Maria maiorem partem numismatum abstulerunt, Cæsar nihil, Vladislaus rex parum lucratus est.Fuerunt multa iocosa in hac cœna prolata.

Vigesima quinta Iulii, institutus est ludus militaris, *Torneamentum* vulgo dicitur, antiquitus ludus Troianus,simulacrum veri belli.Fuerunt in eo triginta duo in equis cataphractatis toti ænei,optime armati, in galeis christati cum suis insignibus, cuilibet lancea & ensis erat. Primum fuit concursus cum lanceis, deinde abiectis hastis & clypeis,cõcurrebant cum ensibus, sese mutuo verberantes, donec qui ad hoc ordinati erant sectores bellum dirimebant. Fiebat hoc in latissimo foro prope templũ fratrũ Carmelitarũ, vbi quondam Henricus filius sancti Leopoldi, Marchionis Austriæ, primus Dux à Friderico Eneobarba Imperatore creatus,qui cœnobium Scotorum Viennæ hic sepultus fundauit,arcem & curiam habuit. Vnde & hodie adhuc locus ille *Curia* appellatur. Circa hoc templum extructum erat theatrum temporarium latissimum,ad quod ascenderant Cæsar, Reges & Reginulæ,duo Cardinales,Archiepiscopi & alii Prælati,cum Principibus & Baronibus,cum magna & insigni nobilitate.E regione huius erat alia domus,in qua clypei & arma perduellionum pendebant,& vbi tibicen triplici concentu ter concurrentes prouocabat,Erhaldi quoque hic prospectabant, qui victoriam & palmam metebantur. Erat locus hic quadratus & duplicibus palis circumvallatus,in medio stabant armigeri & lanceati,ciuium Viennensium mille quingenti,qui bene ornati (vt superius scripsimus) hic excubabant. Erat & tertia domus extructa, in qua vxores & filiæ ciuium hoc quoque spectabant spectaculum. Nam omnium domorum adiacentium fenestræ non modo repletæ erant,sed tecta quoque hominibus cooperiebantur, tam ingens hominũ frequentia hic aderat. Magna tamen vndique habita diligentia & custodia, ne qua seditio, neue tumultus aliquis inter tot homines, tam diuersas nationes, tam diuersas sectas exoriretur. Prouiderunt hæc multo ante singulari prudentia Senatores Viennenses,qui custodiã in portis vrbis, nocturnas & diurnas vigilias in singulis turribus vrbium, in monasteriis ordinauerunt,& si forte incendium oriretur,artifices cum instrumentis sufficientissimis adhibuerunt,ac in tumultu,si forte excitaretur,præsto essent.Nihil itaq; iis omnibus diebus aut publice aut priuatim ortum est. Timebant omnes incendium, aut seditionem aliquam inter tam diuersas gentes: quia hic Alemanni,Itali,Hispani,Franci,Hungari,Poloni,Bohemi,Moraui,Slesitæ,Moschi, Tattari & Armeni, & Tusci simul iuncti fuerunt, sed Deo optimo Duce tranquillissime omnia peracta sunt. Durauit enim hoc spectaculum plus duabus horis,quo finito Cæsar in eodem theatro multos milites in præsentia Regum & Principum insigniuit. Lanceati autem & armigeri ciuium Viennensium, facta pulcra ordinatione & circuitu in orbem de more suo,abierunt.

Fuerunt autem hi in Torneamento, qui hoc pacto, primum bini, & bini concurrerunt, & tandem omnes ſimul vno impetu.

Dux Wilhelmus Bauariæ, & Marchio Caſimirus Brandeburg.

Dux de Mechelburg Albertus, & Georgius Marchio Brandeburgenſis.

Comes Wolffgangus de Montfort, & Comes Bertholdus de Hennenberg.

Dominus de Verona debuit concurrere cum domino Ioanne Comite de Hardeck, ſed neſcio qua cauſa idem dominus fuit abſens, ideo eius locum ſuccedebat Dominus Leonardus de Leichtenſtein, qui bis concurrebat.

Dominus de Rapoldſtein, & Sebaſtianus de Hohenfeldt.

Dominus Hieronymus de Stauffen, dominus in Ernfels, & Ioannes de Schvvartzenbergk

Vdalricus Marſcalcus de Bappenheim, & N. de Geroltzeck.

Wolffgangus de Schellenperg, & Sebaſtianus de Veittmull.

Caſpar Vinizerer, & Sigiſmundus de Heſperg.

Albertus Penker, & N. Bellitzki.

Wilhelmus de Greis, & Georgius Kongel.

Valthaſar Tanhauſer, & N. de Emershoffen.

N. de Loſenſtein, & Dorle Polonus.

N. Kierſcher, & Wolffgangus Grosvvein.

Leonardus de Lichtenſtein, bis (vt dixi) congreſſus eſt duello, & Chriſtophorus Mindorffer.

Dominns de Dana.

Inuitati ſunt omnes Principes & Barones poſt cœnam ad choream. Ad quam facta cœna, venerunt Reges & Principes cum vniuerſa nobilitate. Erat Curia arcis mundata, & auleis pulchris exornata, tot cereis illuminabatur, vt tenebrę noctis vincerentur cereis ſplendoribus. Sedebant longa ſerie nobiliores matronæ & virgines ex vna parte. In alia Cæſar, tres Reges, duæ Reginulæ, magnus Principum & nobilium numerus. Cæſar cum domina Anna choream duxit, Ludouicus cum domina Maria, poſt Rex item Poloniæ cum domina Anna, poſt ſunt ſerta & munera donata Principibus & nobilibus, qui illo die in torneamento duellum fecerunt. Dehine poſt aliquot choreas Cæſar aſcendit cubiculum. Reges autem in quoddam palatium cum Reginulis, principibus & virginibus, vbi parata erat regalis collatio mellariis & fructibus, illic omnis generis potus & abundantia. Sic vſque in horam pene ſecundam poſt mediam noctem deductum erat illud conuiuiolum, Dehinc quiſque in ſuas ædes diuertit.

Maturabant dehinc ſinguli ſuum diſceſſum, diu enim vterque Rex aberat à Regno ſuo. Et Cæſar ab Heluetiis ſollicitabatur, ſed nondum conſcriptę erant literæ contractus. Biduum igitur, hoc eſt, XXVII. & XXVIII. dies Iulii, conſumptum eſt in ſcribendis literis, & dandis viciſſim munerib. ſed ne Cæſar vllum humanitatis officiũ omitteret, nemine ſperante cum ſuis conſiliariis, & aulicis deſcendit ad hoſpitium Regis Poloniæ, & ipſum viſitauit. (Nam Rex Hungariæ erat ſecum in arce) & tum ad ædes Cardinalis Strigonienſis, quem etiam ſua præſentia honorauit, vt eſt clementiſſimus & humaniſſimus Princeps. Præterea curſus equorum etiam factus eſt: habuit primus pulchrum argẽteum deauratum poculum quod fabertime factum erat.

Hinc Rex Poloniæ de nobiliſſimis pellib. Zobelinis honorauit Cæſarẽ, dehinc Cæſaris conſiliarios, & eos præſertim, qui his negotiis interfuerũt. Cæſar viciſſim largiſſima munera ordinauit vtriuſq; Regis conſiliariis liberaliſſime, de auro, argento, poculis, vaſis omnis generis, torquibus & ſericeis veſtibus. Iudico ego & puto me non falli, Cæſarem in hac feſtiuitate expoſuiſſe pro impenſis (nam vtrumque Regem ſuis alimentis liberaliſſime cum liberis quoque aluit) & muneribus ſupra centum quinquaginta millia nummum, erogaſſe: tanta liberalitate vſus eſt erga Reges & Principes & conſiliarios.

Vigeſima octaua die, de nocte poſt cœnam, hora pene ſeptima conuenerunt Reges Cæſarem (iam enim de ſingulis erat concluſum) & poſtquam tribus ſellis locati erant, in quarum medio Cæſar, in latere Ludouicus, poſt duo Cardinales, dehinc cæteri principes & conſiliarii reſidebant, Cæſar (vt eſt humaniſſimus) alloquutus Reges ſuauiſſimis ſermonibus, tandem iuſſit Cuſpinianũ pronunciare, quod decreuiſſet. Cuſpinianus

debita inclinatione flexus, ad latus Regum stans, alta voce, Latina & Germanica lingua, vt ab omnibus intelligeretur, in hanc formam proclamauit, cunctis bene audientibus:

De mandato sacratissimæ Cæsareæ Maiestatis, & serenissimorum Vladislai & Ludouici Hungariæ & Boemiæ, ac Sigismundi Poloniæ Regum, Notum sit vniuersis, qui ad laudem omnipotentis Dei, & gloriosæ virginis Mariæ, & totius curiæ cœlestis, nec non ad incrementum & conseruationem totius Reipublicæ Christianæ, & præcipue regnorum, dominiorum, & subditorum suorum, inter se inierunt, contraxerunt, concluserunt, & confirmarunt, veram, synceram & inuiolabilem atque firmam concordiam, amicitiam, vnionem & intelligentiam confœderationis, perpetuo & indissolubiliter duraturam: ad mutuam protectionem & defensionem contra eorum hostes quoscunque, & præsertim contra hostes infideles, & ad hostium suorum futurorum perniciem. Et quo magis hæc vnio inter eos stabiliatur, vltra necessitudinem, quæ alias inter hæreditates eorum intercedit, etiam nouam affinitatem & connubium inter se & nepotes, & liberos eorum contraxerunt. Quod fœlix faustumque Maiestatibus præfatis, regnis & dominiis eorum sit, Amen.

Vigesima nona Iulii, hora circiter nonam, Cæsar in equo cataphractato ornatissimis armis à capite ad pedes tectus, & preciosissima torque, ex vnionibus & gemmis, cum Ludouico Rege iisdem armis & equo cataphractato ornatus, quibus à Cæsare donatus erat, cum omni exercitu Principum, Baronum ac nobilium, vrbem Viennam egressus, ad Nouam ciuitatem perrexit eodem pene ordine qui superius scriptus est, comitantibus peditibus Viennensibus. Sed Ludouicus Viennam repetit: Cæsar Nouam ciuitatem ingressus est.

Trigesima Iulii, Cuspinianus munera Cæsarea, quæ pridem Cæsar ordinauerat, ex manibus Thesaurarij domini Iacobi Villinger accepta, Regis vtriusque consiliariis detulit, quæ plurima ac preciosa erant, ac singulis, vt iussus erat, distribuit.

Vltima Iulij, tres Reges, duæ Reginulæ, duo Cardinales potiores ex curia Regis Poloniæ, vniuersi vero Hungari, simul à Vienna ad Nouam ciuitatem profecti sunt, & recepti in arce, humanissime à Cæsare tractati.

Prima Augusti, mane ante prandium, Ludouicus, domina Anna & Maria ingressi sunt vinarium prope arcem, vbi innumeri hinnuli, cerui, damæque aluntur, & sagittis iaculati damam ac ceruam, patri suo Regi Vladislao obtulerunt, quasi prædam à se captã. Post prandium vero Rex Poloniæ, & Vladislaus egressi Nouam ciuitatem ad Cæsarem qui iuxta syluam illos expectabat, pulcherrimam Venationem ceruorum illis exhibuit, ac ea finita illos ad nouam ciuitatem reduxit, ac ibi cœnauit. Post egressus in Egenfurt, vbi honoris causa pernoctare solebat, vt integram arcem Regibus relinqueret.

Secunda Augusti ingressus Nouam ciuitatem Cæsar, facto ibi prandio, ad sese conuocauit vtrosque reges seniores, & adhibitis duobus Cardinalibus, & paucissimis consiliariis, tribus continuis horis cum ijs tractauit, ac post valedixit. Dehinc ad Gynæcium descendens, Ludouicum amplexus optime valere iussit, Mariam osculo patrio more salutauit. Dominam annam brachiis amplexus deseruit, multisque post se desiderium reliquit. Dehinc conscenso equo rediit in Ebenfurt, & sequentibus diebus per Austriam versus Lyntzyum iter arripuit.

Tertia Augusti, rex Poloniæ fratrem Vladislaum & nepotem Ludouicum, ac duas Reginulas valedixit. Post subscriptas manu sua, & fratris, ac sigillatas literas, iter ad Viennam resumpsit. Rex autem Vladislaus cum maximo gemitu ac lachrymis filiam Annam salutauit. Ortus est ingens vtrobique eiulatus, hinc pater, hinc filius, hinc filia etiam astantibus lachrymas excusserunt, coacti sunt consiliarij vi patrem abducere, qui vna cum filio eodie adhuc Supptonium cum omni sua curia concessit, Sempronium indico appellari debere, quod Romani illic Duce Sempronio præsidia habuerunt: Sed omnia ea loca nominibus corrupta. Hodie enim *Posonium* appellatur, quod Pisonium à Pisone rectius vocabitur. Et Scaurinum hodie *Iaurinum* voce nihili dicitur, & Strigonium, quod etiam teste adhuc patria lingua Istrogonum vocabitur, sed de his alias. Nos ad nostra redeamus. Rex autem Poloniæ Viennam dehinc concessit. Volebat hinc Rex Poloniæ traiicere Danubium, sed violentia aquæ pons ruptus, coactus est manere vsque in sextam Augusti, qua die egressus est rex, comitante Cardinale Gurcense, & cæteris Ducibus, qui supererant. Sed priori die, hoc est, quinta Augusti, castrum & arcem Viennensem ingressus est ad salutandum & valedicendum Annam & Mariam, cum quibus choreas duxit, & vniuersa eius nobilitas. Mutuis dehinc amplexibus sese salutarunt & valedixerunt: Alteraque die mane Viennam egressus est. Dehinc & Cardinalis, & Duces Cæsarem secuti sunt.

Posonium
Iaurinum
Strigonik.

Sic ſumma cum tranquillitate ſolutus eſt celeberrimus ille Regum conuentus, ſine diſſidio, ſine rancore, ſine tumultu, ſine ſeditione: Quod fœlix fauſtumque ſit. Deus optimus maximus largiatur ſua gratia, vt Rex Ludouicus ac Reginulæ ætatem ſortiantur debitam, qua numeroſam de ſe prolem relinquant, & Cæſar hoſtes ſuos caſtiget, & vnionem cum omnibus Chriſtianis Principibus faciat, quo poſſit facilius ſumi expeditio contra immaniſſimos Turcos, & fidei Chriſtianæ perfidiſſimos hoſtes, Amen.

AD LECTORES.

HABETIS candidi lectores, rem vt geſta eſt ſyncere & ſimpliciter ſcriptam, non affectate, aut tumide, nec phalerata oratione aut verborum aliquo lenocinio, ſed vt vicinus etiam intelligat, qui & numiſma noſcit, cui publica forma eſt, atque ideó neceſſe eſt in quotidianum & vſitatum loquendi modum, etiam vſque ad barbariem quandoque deſcendere. Malui enim rem aperte proponere, quam propoſitam à multis abſcondere & velare. Namque haud video, qua ratione res illæ ſint nimium exornandæ, quæ per ſe ſunt ornatiſſimæ & inſignes. Reuoluat aliquis multorum ſeculorum Annales, Chronica & hiſtorias, dicat ſi quando viderit ſimul congregatos Cæſarem Romanum, tres coronatos Reges, duas Reginulas, ac duos Cardinales, cum tot principibus, proceribus, ac nobilibus, diuerſarum nationum. Nunquid hoc pulchrum ſympoſium & excellens, & apud poſteros memorandum? Sed quod magis laudandum eſt & admirandum, quod inter tot diuerſas nationes & ſectas religionum, nullus eſt ortus tumultus, nulla ſeditio, nullum incendium, ex magnatibus & proceribus nullus mortuus eſt. Cum omni fœlicitate coierunt, cum eadem ſeparati ſunt: & quod amiciſſimum, nullus rancor interuenit, nullum diſſidium. Fuerunt ab initio nonnullæ friuolæ ſuſpitiones, quæ ſublatæ ſunt, viſa vera integritate & amicitia: omnium rerum copia, nullus defectus, nec impenſæ difficiles, licet inundatio Danubij obſtitit, quod non omnia fuerint longe vberiora & copioſiora. Hæc enim Auſtriæ pars, quæ trans Danubium eſt, & Marchiæ adiacet, vnde & nomen habet, hortum noſtrum eſt. Sed quanquam ſola hæc fœlicitas nobis defuit, quod crebræ erant pluuiæ: Sperandum eſt tamen Deum optimum maximum gratiam ſuam pluuia influxiſſe. Ne altercatio aliqua ſuboriretur, omnia acta ſunt fœliciter & tranquille, non ſine ingenti gaudio ac tripudio. Deus optimus maximus faxit, vt is conuentus exemplo ſit omnibus Chriſtianis Principibus, quo redeant in mutuam vnionem ad concordiam, ad extirpandum fidei hoſtes, & vt religio Chriſti longius, latiuſque per vniuerſas illas nuper inuentas regiones propagetur & extendatur, ac ſemen Mahumeti exſcindatur radicitus & euellatur, vt vno ore omnes laudes altiſſime decantemus, per vniuerſum dicentes:

Tu ſolus Dominus, Tu ſolus altiſſimus, Ieſu Chriſte, Amen.

HODOE-

HODOEPORICON,

idest, Itinerarium

REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS ET DOMINI, D. MATTHÆI S. ANGELI CARDINALIS GVRCENSIS, COADIVTORIS SALTZBVRGENSIS, GENERALISQVE

Imperij Locumtenentis: quæque in cōuentu MAXIMILIANI CÆS. Aug. serenissimorumque Regum, VLADISLAI, SIGISMVNDI, ac LVDOVICI, memoratu digna gesta sunt, per

RICCARDVM BARTHOLINVM PERVSINVM EDITVM.

IOANNES DANTISCVS Ad Lectorem.

VANTVM tes veræ fictis præstare videntur,
Hoc recto doctum tramite pandit opus.
Non hic Cretensis Iouis incunabula, non hic
Quæ sunt de superis plurima ficta leges.
Semicapros Faunos, Satyrosque fuisse bicornes *Figmenta Poetarum.*
Quis credit? vel tot turpia monstra Deûm.
Non raptum Stygij prædonis, Apollinis ignes
In Daphnem, Martis nec Venerisque thorum.
Non Diomedis equos, non illum Græcia mendax
Quem fert Troianas fraude subisse fores.
Hicq; nec inuenies perplexa ænigmata Sphingos,
Nec quæ de Nihilo fabula longa datur.
Historiam nuper conuentus at iste probatam *Cæsar.*
Cæsaris & Regum fecit in orbe trium. *Reges.*
Vidimus hic Annam, qua totus nil habet orbis *Anna Imperatrix.*
Pulchrius, Hunniaci est hæc decus vna soli.
Hanc sibi, vel charo conseruat forte nepoti
Cæsar, & est magno digna puella Ioue. *Maria Regina Hungariæ.*
Vidimus & Mariam, pulchris æquanda deabus,
Est siquidem, & primas inter habenda deas.
Cæsaris hæc neptis, Regi Regina futura est,
Annis qui in teneris iam duo regna tenet.
Vidimus Heroas sacros, Proceresque, Ducesque,
Clarorum passimque agmina multa virûm.
Tot gemmas, torques, phaleras, radiantiaque arma,
Tot mores, tot habitus, ingeniique vices.
Tot ludos etiam, spectacula pulchra, Triumphos:
Et quæ non ætas viderat vlla prius.
Cuncta vt conspexit, Riccardus scripsit ad vnguem, *Riccardus Bartholinus.*
Delitium certe posteritatis erit.
Seu stricto incedit Vates pede, siue soluto
Orator, nemo cultior esse potest.
Hoc iter vt duxit Princeps Gurcensis ab vrbe *Cardinalis Gurcens.*
Augusta, videas, gestaque cuncta lege.
Tunc primum dices, viuas, pater inclyte, viuas,
Cardinei specimen viue decusque chori.
Et merito laudes vni huic sunt vndique dandæ,
Omnis nam fuerat fons & origo boni.
Solus hic inflexit sensus, Regumque potentum
Pectora, multorum cordaque dura virûm.

Christi-

Christicolis solus diuino numine fultus,
In terris pacem post fera bella dedit.
Huic ætas debet præsens,& postera multum,
Tempore quod paruo commoda magna tulit.
Per quæ nunc noster recte componitur orbis,
Ex omni cedit parteque Martis amor.
Et crucis infidos propere ducetur in hostes:
Qui,Iouis hinc quid sint,experientur,Aues.
Aquila. Fœdetis hic formam nosces, pactosque hymenæos,
Cunctaque conuentus Istius acta scies.
Nil finit intactum veri quod res habet in se:
Ante oculos plane singula gesta locat.
Res scitu digna est,nec enim reor esse,potest nec
In toto quicquam gratius orbe legi.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET Domino, D. Bernardo Sanctæ Mariæ in porticu Diacono Cardinali, Domino ac benefactori colendissimo, Riccardus Bartholinus mancipium, felicitatem optat.

ANCEPS eram Reuerendissime Domine, Cui mearum lucubrationum munus dedicarem; sed cum Reuerendissimus Gurcensis numen meum, & tuæ Reuerendissimæ D. amantissimus, pomeridianus cœnaret, atque diuinas tui laudes vberrime extolleret, in quas volens inciderat, & inuitus ab iis retrahi videbatur, arbitratus sum, & illi, si hæc sub auspicio tuo æderentur, gratissimũ fore; & tibi, quem gloria rerum ab ipso prudenter feliciterque gestarum, summopere lætari puto, non iniucundum. Accipe igitur Reuerendiss. Gurcensis Hodeporicon, ac Maximiliani Cæsaris semper Augusti triumque potentissimorum regum Vladislai, Sigismundi, Ludouici, conuentum memorabilem, rerumque magnarum seriem, ita breuiter à me exaratam, vt nec dispendium operis fastidire possit, nec noscendi cupidos damnosa offendat concinnitas. At in quædam diuerti, quæ si auribus tuis digna videbuntur, de reliquis quoque benemeritis existimari potero. Illud autem mihi suauissimum erit, Te in hoc libello, in quem nihil perperam (nisi fallor) congessi, reperturum esse, quanta scilicet Reuerendiss. Gurcensis industria, prudentia, animique excellentia extiterit, quotque is etiam cum terra, tum aquis labores exanclauerit, quoties æstuarit, alseritque, vt tanti Imperatoris, tot Regum fœdus, affinitatesque coniungeret. Quæ quidem & si propter rerum magnitudinem prius ægre credebantur, nunc, cum tuo consecrata nomini, prodeant, puto & æuo nostro, & apud posteros, cum sincere à me scripta sint, fide omnino non caritura.

CONSVLTVM mihi fuisset satis ex sententia, si ea, quæ obiter, atque subcisiuis (vt aiunt) horis collegi, tam pręcoci fœtura minime prodiissent. Optabam enim, vt cum primum meorum temporum angustiis paulo laxius spatium datum fuisset (id enim tantæ rei magnitudo, quam vix animo complector, exposcere videbatur) & vrbaniora & ampliora efficere. Verum cum inquies sit animus, & ponderis tanti impos, malui hæc breuiter, atque concise, potiusquam nunquam quod stylo facundiore assequi cum laude non possem, in lucem dari. Nam quis Cardinalis Gurcensis labores, industriam atque animi magnitudinem merito prosequetur? Quis Maximiliani Imperatoris, Pij, Felicis, triumque potentissimorum Regum, Ducum, ac Principum virorum conuentum, satis feliciter mandabit posteritati? & quoniam à remotis recedendi consilium est, hinc auspicabor. Vladislaus Pannonum Rex cum sibi non solum beneuolentia, sed etiam affinitate Cæsarem coniunxisset, reliquum erat, vt non solum hæc Cæsaris præsentia confirmarentur, sed etiam fratris Sigismundi Sarmatiæ Regis, in quem Cæsar hostilem animum iam præ se tulerat, partes mitiores fierent. Is ergo cum Cæsarem demulsisset, atque in suam quodammodo traxisset sententiam, fratri significauit, quam primum in Pannoniam, vt illic de rebus suis cum Cæsare sermonem haberet, proficisceretur. Fore autem sperabat vt & Cæsar veniret, & firmissima in posterum inter eos amicitia abolitis, si quę prius minus grata intercesserant, oriretur. Hoc cum à fratre Sigismundus Rex (Vilnæ

quæ

quæ Lituaniæ,vastæ (vt aiunt) prouintiæ metropolis est,morabatur)accepisset: Cracouiam versus,oppidum ad Vistulam eundi consilium cepit, quanquã nonnulli erant qui, ne id faceret,dissuaderent,arbitrantes(quod etiam Mathematici quidã prædixerant) Cæsaremvel nunq̃ vel ad longum tempus visurũ.Cumq; hinc inde sententiæ proferrentur, magnanimus Rex sic dixisse fertur: *Quo nos cumq; vocat fortuna Deusque sequamur. Nam Cæsarem videre omnino decretum est.* Nec mora,ex Sarmatia Pannoniam versus iter,de quo alibi scriptum est,cepit. Id quod cum Cæsar intellexisset, Reuerendissimum Cardinalem Gurcensem(ipse enim magnis negociis,quo minus iret,retinebatur, vt Reges in Pannonia conuenirent,atq; cum iis vt plane sibi mandauerat decerneret) destinauit. Simulq; ei sex præstantissimos viros adiunxit, Marquardum præpositum Bambergensem, Wilhelmum de Rogendorff, Laurentium vicedominum Austriæ, Ioannem Marescam Cuspinianum Doctorem, Gabrielem Vogt: qui quidem,si quippiam, quo Gurcensis minime vt illuc proficisceretur,obstaret,nihilominus solertiore quo possent cura apud reges negocium tractarent. Iis itaque rebus apud Cæsarem compositis Gurcensis Augustam, vt inde per Lycum,ac Danubium,postea in Pannoniam nauigaret,profectus est.

Tertio idus Februarij Augusta Vindelicorum discessimus, primaque noctis (vt aiunt) face Sanctum Leonardum Bauariæ, multi nominis pagum, venimus. Postero die satis mane Ecclesiam ingressi sumus,vbi cum multa catenarum genera, pedicas, manicasque,ac ferreas imagines contemplarer,admiratus æditũum,num illic fatui cathenis vincirentur,interrogaui, *Minime,* inquit, *sed diui Leonardi, cui templum dicatum est, Numen esse, cui vincti catenis votum faciunt, liberati persoluunt, relictis ærumnarum monimentis posteritati.* Inde Neoburghum, vento, pluuiaque lacessiti petiuimus, obuiam præstantissimi adolescentes duo Roberti comitis Palatini filij, venerunt. Equi cum ad hospicia diuertissent, nos omnes vna in arcem recepti sumus, vbi & cœnauimus, & prandimus laute. Adolescentulorum qui maior natu est, alteri Otho Fridericо nomen est, alteri Philippo. sed vt maior facundior, alacriorque,ita minor (quod immatura fortasse ætas facit) parcior in loquendo, remissiorque videtur; tamen vterque indolis egregiæ, & qui etiam si non noscerentur, principum filij videri possint, addo eis non vulgarem educatorum curam iniunctam. Quanto enim fidelissimus quisque auo parentique in pace,belloque fuit,tanto eorundem recordatione venustissimis adolescentibus impensius fideliusq; & incumbit,& consulit. Itaq; cum iam dies diluculasceret,qui seruitia habebant,naui vna cum Gurcensi per Danubium vecti sunt, reliqui in equis,terrestri itinere Ingolstadium(*Auripolim* elegantiores dicunt,peruenerunt) Cum oppidum ingrederemur, Gurcensis aduentu tanta oppidanorum excitata lætitia est, vt omnes per vias compendiaque agmatim currerent,nec multo, postquam ad hospitium diuertimus, nunciatum fuit Gymnasiarcham cum maxima vi & doctorum virorum & scholasticorum,aduentare. Datus illi dicendi locus,qui oratiunculam, plane (vt verum fatear) deserram,sed,diserram volui dicere,habuit. Palinodia Episcopo Acerrano viro satis facundo iniuncta est. Ij paulo post eum abiissent,Principes duo Brandenburgenses,qui literis illic operam dabant,Cardinalem(vt de eius aduentu congratularentur) adierunt,à quo summa hilaritate, vt suus est mos, excepti discessere. Postridie eius diei conuiuium peractum est, disertissimus ac nobilissimus quisque accersitus, inde itum ad choreas. Ego, quia non nisi emissitiis (vt aiunt) oculis fruor, abeundi consilium cœpi. Itaque diem integrum hic morati sumus, expectabamus enim cæteros aulicos, qui postridie quam nos discederemus, ad nos Augusta per Licum nauigarent. Qui cum equis carerent (omnes enim nobiscum ducti fuerant)trabibus, quas ligneis cuneolis pangunt, nos *rates* appellamus,vecti sunt, frigus satis acre erat,ventorum flatus increbrescebant. Ii ergo vix Augusta soluerant per Licum nauigaturi,cum vel pondere, vel quod tenui alueo fluuius laberetur, ratis vado hæsit, diuque remulco colluctati tandem in altiorem aquam ratem impulere;paulo post nautarum incuria,cum sub pontem veherentur,ratis sublicibus impacta fatiscit, tandem non citra periculum in tutum recepti sunt. Nauigabant quamplurimi,sed quorum meminisse est operæpretium. Marquardus præpositus Bambergensis, Georgius Sumer præpositus in Felchmarch, Ioannes Langus, Ioannes Schenk Cardineæ curæ præfectus, animæ,inter mortales candidissimæ, multique præterea alii quorum nomina recensere longum esset, euaserant illinc. Sed cum venti in horas increbrescerent,validiusque flarent nautis contra nitentibus illis vrgentibus, impellentibusque in breuia & Syrtes, cum quid consilii caperent,nostri fessi iam ac prope victi ignorarent; semimortui ad ripas tandem compulsi sunt, vbi

Aedes S. Leonardi.

De filiis Roberti Comitis Palatini.

Aulicorum naufragiũ in Lyco.

&aqua

& aqua humecti & frigore pene exangues (aqua enim qua madidi erãt, in glaciẽ vertebatur) ignes in ripa excitauerunt. Itaq; paululum refoti, ad Vestendorph (nos *occidentis villam* dicere possumus) iter pedibus arripuerunt, diuertunt ad Cauponem, domum occupatam reperiunt, nam illius cum nuptiarum choreæ (vt frequens in Germania vsus) ludos interpellare non sine turbis poterant. Quippe pagani (multi enim illuc conuenerant) surdis auribus saltabundi, clamabundique verba nostrorum audiebant: verum cũ diu supplices viderent deliniti, è stabulo discesserunt, mane autem exorto solis iubare, coacti ad aquas reuerti (carebant enim equis, vno excepto, qui propter frigus strigosior factus, vix se pedibus nedum quempiam ferret, sustinere poterat) per Danubium longe, q̃ prius fuerat, cursu feliciore ad nos peruenerũt.

Nauigatio Gurcensis per Danubium.

Postero die, crepero adhuc tempore, classico per Tubicinem pronunciato, pedibus alij, alij curribus vecti ad ripam Danubij conuenimus, rates ibi quam plurimæ (centum enim & quinquaginta fere homines eramus) in remis stabant. Gurcensis vt est omnibus in rebus curiosus, nomina singulorum scripta percurrebat, rates partiebatur. Inscendimus, à ripa soluimus. Inde exoritur clamor, tonsarumque strepitus ita increbescebat, vt vtrinque latissimi fluminis ripæ longum vastumque reclamarent. Ego ad ientaculi horam (herili enim rate vehebar) tum matutino frigore, tũ quia ieiuni nõ libenter verba damus, aut legi, aut dormitaui. Interim mensa concinnatur, recumbimus. Gurcensis vt solet simperator suo consulẽs exercitui, non prius in pugnam deæ Culinæ descendere voluit, quam totam aciem instructam videret. Cum ergo multos obtruncauissemus, satisque cruoris exhausissemus, ad variam nos ludorum curam conuertimus, ij cartaceis ludis, ii taxillis diem transigere, alij calculis pugnare, alij ne inertia pigrescerent, se ad remigantium laborem conferre. Sic vespera Reginonem, quam nunc *Regenspurg*, id est, regiam ciuitatẽ dicunt, applicuimus.

Gurcensis ingressus Ratisbona. De Ratisbona quadã.

In ripa episcopus Palatinus, cæterique vrbis principes viri præstolabantur, ab iis Gurcensis venerabiliter susceptus, magna comitante caterua, vrbem ingressus est, de qua pauca hæc referre statui. Oppidum est in Danubij ripa situm, in qua per longitudinem extenditur, intus domus amplissimas habet, sed nũc (quoniam loci fortuna refrixit) vastæ sunt propter inquilinorum insolentiam, parietes domorum crassissimi patentissimisque valuis, vt facilius mercium currus admitterentur, ædificati. Nullaque non domus est quæ non Sacello careat. Templa tamen & auro & argento opulenta, prætereunda cætera sunt, illud recitabo, Templũ est ad quod Gurcensis ad vespertinam orationem se contulit Diuo Amerano dicatum.

S. Hemeranus.

Ingressus ego, contignationem templi admirabar, tholoque non citra delectationem peruetusto delectabar, parietes vtrimque illo picturæ genere simplicissimo ornati erant, molestia tamen affectus sum quod Cantores, quibus musica hostis erat acerrimus, nouissimam Diuæ Mariæ salutationem ita strepero cantu inuasere, vt tanquam pugnam inirent vociferarentur. Peractis precibus ad altare visendum accessimus. Argentea tabula ad posteriora cornua sita erat, quam ego Græcanicis illis comparo, tum figurarum vetustate, tum simplicitate quadam (nulla enim parerga visebantur) gaudentibus, pretij profecto non parui. Præterea librum Euangeliorum literis pollicaribus vidi, aureisque picturis apprime ornatum, quarum ætatem ego ad Euandrum & Aborigenes retulissem, nisi flamines ab Arnolpho Imperatore, vt pleraque huiusmodi Clinodia (sic enim templorum suppellectilem nominant) donatum affirmarent; à quo & corpus Dionysij Ariopagitæ ex Gallia illuc translatum (& si Galli omnino negant) asserunt, vbi Arnolphus quoque sepeliri voluit, eiusque adhuc sepulchrum ex lapide cernitur. Sancti Wolfgangi illic quoque corpus est, sed miraculis non claret, vt alibi cui dicatum templum est, fabulam referunt. Ingressurum enim beatum Volfgangum vrbem, aiunt vulgo interrogasse, *vtrum corpus an miracula, post obitum mallent?* Ciues corpus elegisse, arbitrantes, absque corpore miracula nullibi fieri posse, illic ergo cum eius ossa remanserint, miracula alibi translata sunt. Hæc retuli, vt cognoscas quanto in fidei errore caliget humanum genus. Inde ad pontem qui super Danubium est, visendum perreximus, Ego, Episcopus Acerranus, Sperantius, viri ambo ad vnguem perfecti, Ioannes Keller, Caspar Lysius poeta non vulgaris, sciscitati sumus quis pontem iecisset. Relatum fuit Adrianum Imperatorem ædificasse. Nos cum in rei disputationem incidissemus, neque quicquam certi afferre auderemus, nihilominus & vetustatem & longitudinem, admirati sumus. Vndecim enim fornicibus constat: passus quadringentos & septuaginta mensi sumus, ex medio fere alius longioris pons ad insulam iacitur, quæ Danubio vtrinque alluitur. Hinc digressis nunciatum est, Gurcensem visum choreas iturum. Accurrimus, tempestiuique pone aulam ingressi sumus, in qua nobilissimæ quæque nuptæ innuptæque puellæ conuenerant.

uenetant. Ego locum ad conspicillum nactus, quantum per emissitios oculos licebat: omnes demolibiles videbantur, sed vna in lu præ cæteris, nam & habitus adiuuabat, formosior videbatur. Erat enim breuissima coma, quæ vix medium collum flagellabat compta in nodum capilli torquebantur, super ijs Corolla odoratissimis herbis contexta pulchritudinem augebat. Vultus modo puellæ, modo Ganymedis, aut alicuius non proletarii pocillatoris repræsentabatur. Quam ego cum multum oculorum nictatione lacessiuissem, abii domum: & mihi, quia iam vox in Merim deficit, & Veneri, quæ non multum mihi propitia est, iratus sum. Vespera autem, vt hesterna suetamus excepti, adipali cœna refecti sumus; mane non satis lucescente die surreximus, restimque soluimus, quadragintaque passuum millia permensi Stranburgio applicuimus, oppidum esse mercium diues, quæ ex Boemia illuc aduehantur, dicunt. *Stranburg.* Inde tertia vix hora peractis sacris nauem ingressi, nauigationem illius diei Petauium vsque, quod ego ab *Passaw.* auium volatu (nam vrbes olim augurio condebantur) dictum puto, sexaginta millia passuum confecimus, multa nauigantibus nobis oppida, villæ, arcesque, vel in ripis, vel in collibus positæ occurrerunt, quorum nomina recensere arduum esset. Petauio autem non longe aberamus, cum præstantissimi viri naui (arbitror flamines metropolitanæ *Gurcensis* fuisse) medio in flumine occurrere; quos, vt est omnium mortalium elegantissimus, *ingressus* Gurcensis pacatissimo vultu excepit. *Patauii.* Nec mora Episcopus, quem ego optimum virum iudico, oppidanique, vt tanti principis aduentu lætitiam ostenderent, & ab arce, quæ in monte sinistra nauigantibus occurrit, & à mœnibus crebros bombarum tonitrus emitti iusserant. Applicanti ripæ totus occurrit populus. Episcopus homo iam filicetnius, domi ante fores, præstolatus, à quo Gurcensis perbenigne excipitur. Nos alibi stabulatum diuertimus. *Patauii descriptio.* De oppido hæc memoratu digna habeo. Situm est inter duo flumina, Danubium & Ænum, quorum alterum fluit ex leniiugo, cui Abnobæ nomen est, alterum ex penitioribus alpibus, & vtrumque ex Rhætia oritur: tertium ex Boemiæ montibus descendit, quod, quanquam vadabile, tamen ad materias mercesque vectandas aptissimum est. Oppidum ergo & si Chersonessi instarà fronte, dextera læuaque munitissimum sit; tamen è regione vltra Danubium munitissimam habet arcem, infra autem per ripæ longitudinem sitæ domus, ad quas æstate lembis transfretatur, hyeme cum acris est, per glaciem itur. In Æno vero pons iactus est Semilunio similis, arbitrantur enim sic maiorem aquarum impetum frangi posse. Ad alteram ripam cum euaditur, haud enormibus vicis domus porrectæ sunt. Itaque fluuiorum interuentu cum simul ciuitas esse nequeat, trifariam diuisa incolitur. Illinc crepusculascente iam die, ientaculum matutinum deglutientes, abitionem capessimus; sexagintaque millibus passuum confectis, oppido Pannoniæ superioris, quam à Norico Ænus diuidit, Lynxo appulimus. Quod tum Augustissimi Friderici Imperio, cuius *Lynxum* auspicio feliciter creuit, tum quia illinc temperies aeris atque vbere glebæ Austriæ fertilitas incipit, celebratum. *oppidum.* Gurcensis itaque ibi vt Genio, Bacchoque lætitiæ datori habenas solueremus, iussit. Peractis igitur vix illuscente die sacris, ad suum quisque Cauponem diuertit. Inde ad choreas de more itum est, ad quas nobilissimæ quæque, aduentum principis excepturæ, conuenerant. Iurarem me nullibi formosiores, ornatioresque vidisse, multi ex Aulicis, nobili prognati genere emissiciis vultibus personati interfuere, omnes versicoloribus, quæ vnius diei intercapedine confecta fuerant, sagis ornatissimi processerunt. Postridie gallicinio per tubicinem excitati, ad triremes (sic enim codicarias trium remorum naues appello) cucurrimus, nec mora à ripa soluentes, dextra cum Laureacum peruetustum sane oppidum reliquissemus, satis felici *Laureacũ.* cursu ad infamia fluminis loca peruenimus, de quibus breui hæc accipe. Duo pericula nauigantibus offeruntur, in altero per confragosa saxorum ingentissimo fremitu vnda rapitur, infra enim tæniæ cautesque tam crebri sunt, vt nisi expertissimus loci nauta sit (capitur enim vnus vel alter ex oppido Grayno, quod paulo superius in ripa offenditur) ignari nauigationis aliquando periclitentur. *Scylla & charybdis Danubianae.* Scyllam hanc latrantem cum superaueris, in Charybdim vt incidas necesse est, vbi non leuius periculum exanclandum obiicitur. Rotatur enim aqua, immo totum flumen, maximumque in profundum mergi videtur, similisque turbini tempestuoso vortices volui, panduntur enim à principio turbinatimque in imo desinunt, nec vno in loco sæuiunt Syrtes, sed vnus ex alio vortex subinde nascitur, crescuntque in immensa aquarum volumina, factumque sæpissime periculum est rapidissimæ votacitatis, iacta siquidem repente absorbentur, nec postea apparere vsquam manifestum est. Hoc & si alias, elapso tamen anno, cognitum

fuit. Cum enim nauis, in qua viginti fere homlnes vehebantur, incaute illuc incidisset, absorpta est. Quæsita corpora diu fuerunt, nusquam inuenta. Nos igitur cum prope essemus, multi Gurcensi, vt ripæ appelleret, consuluerunt. Is quoniam & suos non

Mira Gurcensis in amicos suos dilectio.

vulgariter diligit, ne tantisper iis qui formidare occeperant, maiorem, è naui si descendisset, pauorem incuteret, & quia Cæsarem illac nauigasse quandoque non ignorabat, renuit periculum seorsum à suis fugere, quod tantus princeps minime vitauerat. Tandem Dei Opt. Max. & Diui Nicolai, cuius in ripa Sacellum est, ope incolumes euasimus, acriterque remis incumbentes (mirum dictu) nonaginta passuum millia nauigatione confecimus, Sthanioque oppido, quod à petra sic dicitur, appulimus.

Stain.

Gurcensis à sorore, quæ illic ditissimo viro nupta est, excipitur. Episcopus Acerranus, Ego, cætetique flamines ad caupones diuertimus. Interim saltationes, & vespere, & mane exorto solis iubare, actæ sunt, peractoque matutino ientaculo nauem ingredimur, exortoque de more nautico cantu remiges palmulis incubuerunt. Vespere non adeo multo Neuburgæ applicuimus, vbi ditissimo in templo corpus Diui Leopoldi Austriæ Ducis colitur; quod decennio iam peracto à Mariano Bartholino patruo meo ex humili sepultura, ad ornatissimum Mausolæum translatum est.

Diuus Leopoldus.

Eius siquidem caluitium in quadr. cubitali defæcati argenti arca conditum, maximis claret miraculis. Illic Gurcensis hospitio exceptus est, nos alibi diuertimus. Postridie mane cum penitas (vt aiunt) offulas sumpsissemus, Viennam versus quæ duobus passuum millibus aberat, nauigationem cœpimus, vbi appulimus ad ripam, tanta vis populi effluxit, vt longe spectantibus admiratio ingens oriretur.

Gurcensis ingressus Vienna.

Gurcensis nauim egressus, magno cum tympanorum strepitu, tum innumerarum gentium plausu exceptus est. Nec mora: trium præstantissimorum virorum orationes recitatæ sunt, quibus tanti principis aduentu congratulabantur, peractoque excipiendi officio, Gurcensis Cardineo paludamento equo vectus, ingenti mortalium multitudine vrbem ingressus est. Die iam aduesperascente, cum nos viles animæ ad hospitem diuertissemus, Dii boni, quam insolens domus visa est hospitandi, Axenia illic tunc celebrari arbitrabar, algebant omnia, hypocaustum quod multo ante dilapsum erat, inuerecundus hospes resarciebat; nobis autem quid agendum interim esset, nisi in Xenoprodromos * nostros maledicere, nesciebamus; qui cum omnium bipedum scelestissimi sint, tunc se bene egregieque egisse, cum pessimam quamque nauant operam, credunt.

** furiator.*

Sed huiusmodi à me querimonia absit, cum iam in malis supra quam dici possit, occalluerim. Postero die, pomeridianum (vt arbitror) tempus erat, Rector studii, quod illic celeberrimum est magna scholasticorum manu, aduentare nunciatur. Gurcensis habitu de more sumpto, pacato illos vultu excepit, pauxilloque temporis interiecto, Sebastianus Binderlius orationem habuit Encomiasticam, non indigena, vt illa in regione animaduerti potest, prolatione recitatam: vnde ego de Germanis ita coniicere (ni fallor) audeo; Eos Romanis prope oratoribus simillimos esse.

Orationes in laudem Gurcensis habita.

Conciliant, præponunt, diuidunt, argumentantur quā satis erudite; sed ita copiose, vt Asiaticis potiusquam Atticis comparandi sint. Idem etiam nunc de Latinis oratoribus sentio. Nam apposite, erudireque dicere difficile est, quid opus sit intelligimus, vt dicere debeamus, nescimus, præsertim, cum nobis augustissimi termini præfixi sint. Principes enim hac tempestate non digressionibus cultuque, sed crebris delectantur sententiis, breuique rem transigi, etiā si suas ipsorum laudes complectatur oratio, desiderant.

De impatientia Principum in audiendo.

Si antiquorū præceptis insistimus illamq; Ciceronianam lecythum sectamur. Principes aut aliud agunt, aut dormitant, si concisius dicendi genus cū noua quædā nobis præcepta iniunxerint, aut nos ignorantia peccamus, aut si quippiam boni dicimus, quia dictum breuiter sit, ieiunā fuisse orationē dicunt, sed vt ad institutū redeam. Orationi cū episcopus Acerranus vir culti ingenii breui respondisset, discessere. Paulo post præstantissimorū virorum de administratione rerū Austriacarū consilium habitū est. Postero die, sole iam exorto, diui Stephani templū petiuimus, vbi peracto sacro altare tū argenti auriq; facti infectiq; varietate, tū multarū reliquiarū (vt nunc aiunt) genere refertum admirationi omnibus fuit. Verum cū tot ex Austriaca domo Duces, Imperatoresque animo complector, inde & ciuitatem, de qua alii multa retulere, & templorum ornatum tantopere auctum esse crediderim. Quod & si à priscis factitatum, ætate autem nostra sub duobus Cæsaribus patre & filio cognitum est. Nam Fridericus cum sibi Mausoleum ante obitū condere iam incepisset, morte præuentus, opus inchoatum perficere nequiuit: Diuus Maximilianus cum viginti annos prope labor intermissus nunquam fuerit, non sine omnium mortalium admiratione

De Mausoleo Friderici Imp.

tione perfecit, de quo pauca, vt quanta de se post mortem cura sit mortalibus, cognoscas, recitabo. Sepulchri opus quadrangulare est, longitudine vlnarum quinque, latitudine fere dimidia, in ambitu septum bicubitale æquis fenestrarum interuallis opus amplectitur. Quod vbi primum ab imo surgere incipit, latius est, arctaturque tenditque introrsum quatenus ad Cippum peruenit vbi corpus conditum est, surgitque læuissimo marmore, quoad coronam lapideam offendit, quæ altrinsecus porrecta sepulcrum ambit, in inferiore basi quaque versus multigenæ animalium figuræ in concauo lapidum, quod per ambitum ducitur, instar ludentium videntur. Supra mirabiles innumerabilium Sanctorum effigies. In angulis autem exporrectisque in latere lapidibus, Electorum principum Germaniæ imagines sunt; à summo, imoque scalæ lapideæ, quibus cum ad fastigium Mausolæi peruenitur Friderici Augusti Rom. Imp. corpus lapideum iacens, imperiali paludamento coronaque ornatum visitur, tanto artificio, vt saxo venerationem quandam habere quodammodo impellamur. Lapidis genus alibi Porphyriacum, venis tamen albicantibus, alibi Emathitem esse affirmares, ita sanguinem repræsentare videtur. Supra pallentius est, sed versicolor, eruitur in Norico, in agro Iuuauiano. Sed interim paulisper iocari lubet. Templum exibamus, cum ego secundum valuas tumulum inspicio, mihi, cuius nam esset, sedulo percontati æditus respondit, *Neythartis ossa illhic condita esse.* Redii domum, accurateque hominis vitam inquirens, vrbanum apprime, ne dicam facetum fuisse intellexi. Is cum apud Duces Austriæ summo esset in pretio, charus habebatur. Mos indigenarum erat, vt qui primus veris initio florentem violam reperisset, locum signaret, nunciaretque principi, hac scilicet gratia institutum, vt omnes nuptæ innuptæque puellæ, ac glabella iuuenum pubes choreas ductantes, ad locum proficiscerentur, vbi solutis paululum curis lætitiæ Bacchoque effusissime indulgerent. Neythart ergo, cum violam reperisset, pileo cooperuit, festinusque vrbem ingressus Principi, se violam repperisse nunciat. Nec mora, ingens virorum fœminarumque vis ad locum confluit. Interim paganus quidam cum pileum inuenisset, agnouissetque primitias veris, florem sustulit, locumque probe excacauit, pileoque iterum operiens, abijt. Iam Viennensis iuuentus aderat lætabunda; iam circa pileum saltare inceperant: cum detecto loco, pro violâ flos merdaceus inuentus est. Risus simul & indignatio orta est, omnes in Neythartem inijcere manus volebant, is sibi fuga salutem comparauit, paulo post cum rus iret, villanos repperit circum eandem violam saltantes. Agnouit suam esse, quare concitus indignatione, aliquot ex iis interfecit, sumpsitque de furto supplicium. Ex illo inposterum tempore paganorum hostis acerrimus cum euasisset, mira de eo fabulamenta narrantur. Dicunt aliquando quosdam cum ebrios fecisset, totondisse illis crines ad monachorum similitudinem, & per Danubium, alijs in ripa paganis spectantibus, circumductasse. Semel item sumpto muliebri habitu ad quendam pagum peruenit, nec multo post, quidam credens eum fœminam esse, in vxorem duxit, cum hac pacti conuentione, vt non prius secum cubaret, quam centum florenos sibi tanquam Dotis auctarium, elargiretur; accepta pecunia, noctu aufugit. Perlustrato igitur templo domuitionem capessimus. Interim cataphractorum militum ludi præparantur. Gurcensis ad Reginam Mariam profectus est, quam Ludouico Bohemiæ regi nuptum iri credunt, arbitror nouennem esse, tamen tanta in puella grauitas est, tanta maiestas, vt merito crediderim ab Hesiodo dictum esse, *sub Ioue reges nutriri*, Dii non homines eos alunt, & aliquid, quid in nobis inter multos attributum non est, & docent, & instituunt. Exarce igitur regina in aureo pilento, Gurcensis equo vecti, hasticis ludis interfuerunt. Prima cataphractorum paria satis militariter concurrere. Secunda autem, vel quod equi refractarij & habenis minime parerent, vel quod imperiti omnino essent, infœliciter pugnauerunt; hoc tamen boni nobis attulere, vt risu effusissimo ilia pene rumperentur. Peractis ludis in arcem rediere, conuiuioque adipali celebrato Regina personata cum aulicis puellulis incessit; vnaque Cardinalis, vt tantulæ morem gereret ætatulæ, vultu etiam emissitio vsus est, saltauitque. Sequenti Luce pomeridiano tempore Vienna discedentes, ad laculum quendam peruenimus: ambitu mille passus excedere haud arbitror, in ripa piscatores multos offendimus, qui ex industria propter principis aduentum retia iecerant, ad singulum tragularum tractum (mirum dictu) tanta carponum vis capta est, vt cimba ad scalmos vsque repleta fuerit. Inde Padinum oppidum; quod à thermis nomen habet, peruenimus. Balneæ illhic sunt suapte natura calescentes, sed infestus sulphuris odor est. Mane confecto prandio, Nouam ciui-

Fabula de Neythart.

Laus Mariæ reginæ.

Gurcensis ex Vienna egressus.

Baden

Nouæ ciuitatis descriptio.

ciuitatem (viginti millibus passuum aberat) petiuimus, oppidum satis celebre: tum quia à Matthia Pannonum Rege diu obsessum, nunquam ad deditionem compelli potuit, quoad fame victi oppidani (equos enim iumentaque exederant) æquis conditionibus se dedere coacti sunt. Locus adhuc, in quo castrametatus est, memoriam tenet, siquidem duplici fossa cinctus est, in medio vestigium remanet, vbi subruta terra sese à tormentis bellicis tuebatur, extra vallum ingens fossarum numerus est, ad quas se milites recipiebant, relatum fuit mihi sæpimento magnarum arborum oppidum, vt nec oppidani exire possent, nec quispiam commeatus subministraret, circumuallasse. Tum etiam quia natale Cæsaris Maximiliani solum est, ibi tanti principis prima fuere incunabula, vnde Numen adolesceret, quod tam pie sancteque Imperium Romanum gubernaret. Vrbis autem ornamento, etiam attribuerim aquam circum mœnia scaturientem, multigenumque piscium altricem. Addo leporarium orcadum, Damarum, Ceruorum, hinnulorumque tam fertile, vt tertio quartoue quoque anno vim ferarum subcrescentem eximere cogantur. Arx oppidi, & munitionibus, & aulis, contignationibusque inauratis, item pensili hortorum structura, maxime celebris. Postero die cum illic moraremur, ociosusque essem ego, librisque carerem, ad ludum cartaceum me contuli. Inde non immerito, de me coniecturam faciens, Romanos Bonam & Malam Fortunam coluisse, existimaui: nam eam omnibus mortalium rebus dominari imprimis puto, huic si quid boni euenit acceptum referimus, si quid aduersi contigerit, hanc ream facimus; hanc conuiciis insectamur, sic bona hominum pars fortuito fieri omnia arbitrantur. Ego autem vt quædā fieri arbitror, quæ ita sunt vt à nobis, citra numinum curam fiant: ita non inficior secundas illas causas, quibus hoc munus infernarum rerum à Deo tributum est, plurimum pollere. Verum ea ita cœlesti animi vigore à nobis regi possunt, vt non illa nobis, sed nos illis imperare videamus. Perendie omnes qui ad conuentum Pruchium Stytiæ oppidum profecti erant, quoniam Gurcensis cura rerum Vngaricarum distractus erat, Nouamciuitatem venerunt. Postridie princeps Cardineo habitu decoratus eos in curia oppidi excepit, vbi de rebus arduis disceptatum est. Conuenerant Austales bifariam, infra supraq; Anasum fluuium diuisi. Carenthani, Styrii, Carni, Hii quatuor ordinibus diserti erant. Primi qui Ecclesiasticis dignitatibus honestabantur, Prælatos vocant. Secundus procerum locus erat, quos Barones vulgus dicit. Tertius gradus nobilium personarum. Vltimi ciues numerabantur, suæ quisque prouinciæ negotia pertractabat. Complusculi dies consultādo consumpti sunt. Interim nuncium attulit Regis Pannoniæ camerarius, Vladislaum regem, Quarto Idus Martias ex Buda Presburgium (*Posonium* erudiriores vocant) venturum. Quamobrem Gurcensis pridie Idus confecto prandio magnis itineribus Viennā rediit, quam trecentis aut amplius equis ingressus est. In itinere, Dii boni, quam acri omnes algore affecti simus. Venti enim ita vehementes, ac (vt patriæ mos est) frigidi, per aliquot dies, turbas in aere terraque conciuerunt, vt domos quoque in pagis (sunt enim cretaceæ) humotenus ruerēt. Paulo ante maximum fuerat flaminum silentium, sed duobus continuis noctibus terræmotus auditi sunt. Dormitabam ego, vnaque in cubiculo Abbas erat non mediocriter obesi ventris. Is noctu dum ad Matulam currit, pedibusque pauimentum grauiter ferit, simul terræmotus exortus est, omasum (me castor) boni Abbatis, graui pondere, pauimentum concussisse affirmabam. Tamen mane auditos ab omnibus intellexi, tunc præsagiui futuram erumpentibus ex terrarum visceribus ventis tempestatem, quæ tam ingens atroxque fuit, vt nos eum equis à frigore animam vix tueri potuerimus, per Deos iurauissem immortales folles Vlyssis, cui Clypso abeunti dederat, resignatos fuisse. Sed (proh Iuppiter) quantum homo homini præstat. Beatiores petorita habebant, & gestatoria operta, quorum velatura, perinde atque in cubiculo essent, ferebantur. Mane ex Lysiis Dux Bartholomeus ad Gurcensem profectus est, dum hominis fortunas inquiro, intellexi, in foro Iulii Cæsariani exercitus Imperatorem futurum. Dii fœlix faustumque vortant. Nos ergo cum plusculos dies Viennæ moraremur, Gurcensis vt de aduentu maximorum regum Pannoniæ, Boemiæ, ac Sarmatiæ certior fieret, expectabat. Interim aulicos ornatissimis vestibus concinnauit, mihi Vndulatam elargitus est. Perendie eius dici legatos quatuor, Marquatdum præpositum Bambergensem, Matascam Boemum, Cuspinianum virum literatum, ac Wolfgangum Hamerl Posonium misit; nā Vladislai, ac Ludouici regum patris & filii, aduentum intellexerat. Inde octauo Kal. Aprilis Sigismundus Sarmatiæ Rex cum ingenti apparatu pompaq;, tum hominum tum equorum Posonium ingressus est, de eo sic accepi, à nostris. Cum is mille fere passus abesset,

De Conuentu Austriaco.

Rex Vladislaus ex Buda Posonium.

Gurcensis legati ad Reges.

De aduentu regis Sarmatiæ, & ingressu Posonii.

Rex

Rex Vladislaus, Ludouicusque, pater & filius, Essedo, vt ven en em exciperet, vecti sunt extra vrbem. Pater quia iam senio confectus est, in curuli sella permansit. Filius equum ascendit, ptiorque obuiam sese obtulit. Sed antequam alter alterum alloqueretur, aberant adhuc longe, ex equis desilierunt, multisque passibus, pedibus profecti sunt, coeuntes tam arcte sese inuicem complecti videbantur, vt maximam omnibus pietatem palam præ se ferrent. Inde ad seniorem Regem innctim perrexere. Is filicernius admodum ex gestatoria sella, quam insidebat, Fratrem ad se cum filio, aduentantem expectabat. Cum adfuit, Dii boni, qui amplexus, quæ gaudia fuerunt, quæ lachrymæ, non seni modo, verum & omnibus, qui aderant, exciderunt. Nemo enim homo, qui trium potentissimorum Regum præsentia non obstupesceret, tamque arctis complexibus fratrum pietatem animo complectens, non lachrymaretur. Vrbem autem ingressi sic feruntur. Rex senior essedo vectus est, Frater & filius Reges, ante equis vehebantur, habitus diuersissimi erant. Sarmatæ enim, Moschi, Rutheni, Mysij, Lithuani, suis quisque paludamentis ornatus, aut anteibant, aut sequebantur, alij pennaculis ingentibus, alij infulis vinarij quasi instar, compti procedebant. Equorum Scythicorum, quique ex Mœsia aduehuntur, vis ingens, Qui prætiose phalerati, margaritisque referti saltabundi ducebantur: maior tamen ornatus iis in pectoralibus cernebatur, quæ vel aurea erant, vel argentea. Item focalia, quæ secundum aures vtrinque per maxillas ad faucium ima circumducebantur: mira (medius fidius) arte concinnata, equites mille & quingentos fuisse tradunt. Ita vrbem magna principum comitante caterua (quorum nomina alibi recitabo) ingressi, senior duobus regibus fratre & filio comitatus, ad regiam suam rediit. Filius Sarmatiæ Regem patruum grato comitandi officio, domum vsque deduxit. Postridie cum hæc ad Gurcens. allata fuissent, comparatam quatuor nauium classem inscendimus, necdum sole aduesperascente Hamburgio appulimus. Vastitas summa in oppido est, domorumque æquisolium passim visitur. Narrant Matthiam Pannorum regem, diutina obsidione, cum in Austriacos sæuiret, tandem potitum, ad tenuem fortunam locum redegisse. Arcem habet satis munitam, in arduo monte, qui oppido imminet, sitam; quæ cum inter Austriam Pannoniamque fere media sit, alterutros prohibet incursus. Ab ea item mons parua abest intercapedine, in quo Zynziber passim nascitur. Vix ergo Princeps ad hospitem diuerterat, cum Marquardus orator, cæterique qui vna iuerant, adsuere: quæ attulerant, de more, satis mature discussa sunt. Mane ad multum diem, Posonium versus nauigauimus. Gurcensi nauim Cardineo paludamento egredienti Ludouicus Boemiæ rex, Archiepiscopus Colocensis, Episcopus Quinque Ecclesiensis, Bosnensis, Iaurinēsis, Vaciensis Pannones; episcopus Vladislauiensis, Posnaniensis, Premisliensis, Sarmatæ: tum Pannoniæ, Boemiæque, tum Sarmatiæ primores viri quamplures obuiam ad ripam sese obtulerunt. Archiepiscopus Colocensis, oratione satis erudita & graui ex equo Gurcensem excepit. Rex Vladislaus articulari morbo afficiebatur. Tamen tanta diuersarum gentium varietas fuit, vt mihi hæc recolenti, non satis omnia ex sententia succurrant. Aderant Germani, Pannonii, Sarmatæ, Tartari, Turcæ, Moschi, & eorundem imprimis Æneatores tortilibus tubis asperrime perstrepentes; neque enim ditonum, aut diapente, thessararunt, diapaso intermistam, aut bisdiapaso, cæterisque phonascorum voces concordiamque norunt, sed primo pethemitonium inuicem certantes, rursus à secundo hemitonio quatuor interualla ascendentes, tanta candidarum aurium molestia, vt aliquando surdastrum me esse desiderarem. Tradunt aliqui tale hominum genus ita efferatis esse moribus, vt perstrepero clangore (& si omnem antecellere harmoniam credit) delectatur. Cæterum si hoc Ioannes Manens, aut Abbas Elephantarca musici Romanenses potentes fuissent, longe melius quam ego, de refractaria illorum musica iudicassent. Habitus præterea diuersissimi, alii (vt dicebam) infulas candidas in fastigium acuminatas gestabant, alij pilea, quorum in frontispicio pennacula ad posticam partem, vnius vlnæ latitudinis deflectebantur, ali pectoralibus à gula vmbilico tenus, vel argenteis, vel aureis (ita enim vestium fibulamenta faciunt,) ornabātur. Quidam baltheos aureos, quibus enses vaginis argenteis aureisque pendebant, qui à dextro humero in sinistrum infra alam reflectebantur, gestabant. At vero vbi cingendi locus est laminibus aureis graphice figurata imaginibus fabrefactis, gemmisque Scythicis cingula consibulabant, hii plerique omnes erant Sarmatæ. Moscorum admodum nō multi, quippe qui aderant, capti in bello ferebantur, quod paulo ante Sigismundus fortissimus prudentissimusque Sarmatarum Rex, quem ego (vnum excipio Cæsarem) & vulgus

Sarmatarum aulicus.

Gurcensis nauigatio ad Reges. Quædam de Hamburgo opp.

Gurcensis ingressus Posonii.

Pompa in excipiendo Gurcens.

Habitus Sarmatarum.

Regis Sarmatiæ victoria de Moschis.

Non esse Ryphæos.

tus grauitate, & rerum gestarum gloria puto comparandum nemini, faustissime gloriosissimeque ad Borysthenis ripas gessit, fluuium indigenæ Neper dicunt, qui ex iugis ortum habens, quæ Lithuaniam rubramque Russiam interiacent, in Bycem paludem supra Tauricam Chersonesum descendit, incolæ ex plano oriri tradunt, neque vllos illic montes esse, quemadmodum etiam de Ryphæis mentita antiquitas est, qui illhic nusquam sunt: Tanaimque ex latissima planicie oriri manifestum est. In eo igitur bello (vt mihi ab his qui interfuerunt, relatum est) Moscorum plures triginta millibus desideratos fuisse, Sarmatarum pauci ceciderunt, tamen tam populosa regio vt tanquam nullam acceperint cladem, nunc nouum parare exercitum, nouas copias vulgo ferantur. Adde quod nulli liberi nascuntur, omnes enim ab Imperatore seruitiorum loco habentur, nihil certi habent, neque vitæ, neque peculij: nam si Imperator cuipiam vt sese suspendat iubet, sine mora mandatum perficit. Si facultates alicui demere vult, potest. Itaque tum obsequio, tum regni amplitudine potentissimus Scythicarum gentium esse dicitur. Gurcensem ergo vrbem ingressum iunior Rex Ludouicus, ingensque & Prælatorum & principum numerus, pone, anteque, sed à leua Rex domum vsque comitatus est. Nos ad hostilem domum diuertimus, Dii boni ad quale concessimus stabulum, camera (vt conijcere poteram) aut hara extiterat, aut gallinæcium, grabatulum nullum, nedum stibadia, aut anacliteria, nisi transuersos à parietibus longorios, pullorum cubiculum, inspeximus, tectum diuæ Arachnæ dicatum, pauimentum deæ Porcillæ grunienti inseruiebat. Cœpimus cogitare, quid in tanta domus vastitate agendum esset. Fabri lignarij euasimus, grabatulum compegimus, omnino haud sane bonum, sed pro conditione barbararum gentium, cubiculum Basilice præparatum videbatur. Mane autem ad visendum Vladislaum Pannoniæ Regem, qui (vt dicebam) podagricus, in lectica iacebat, Gurcensis cum omnibus aulicis, qui & torquibus aureis & vestimentorum ornatu elegantissimi erant, proficiscitur.

Gurcensis ad Regem Pannoniæ.

Quo cum sine arbitris eum aliquandiu fuisset, nobis etiam aditus, vt tantum Principem videremus, concessus fuit. Facies venerabilis vltra modum est, rubicunda paululum, tantaque in eo grauitas, vt & si tantum virum minime nosceres, Regiam in eo maiestatem omnino arbitrarere. Vt satis spectando sumus exhilarati, discessimus. Gurcensis ad Annam Reginam Vladislai filiam (in regia enim domo morabatur) concessit, puella est annorum fere tredecim, flos ipse, eximiæ pulchritudinis. Gurcensis cum paulo longius cum filia, quam cum patre (quis enim diem anno longiorem non optasset) moram traxisset, domuitionem tandem capessimus. Perendie Sarmatiæ Regem adiit, qui vt Gurcensis aduentum intellexit, ad regiæ fores processit, venientemque (humano vt est vultu, grauique) excepit.

Gurcens. ad Regem Sarmatiæ.

Inde in aula publice Cæsareæ literæ recitatæ sunt. Episcopus Premisliensis Vicecancellarius legit, Nomina quoque legatorū qui vna cum Gurcense erant, recitata, Marquardus præpositus Bambergensis, Wilhelmus de Rogendorf, Laurentius Saur, Gabriel Föckt, Marasca, Cuspinianus, his peractis tempus vt secretius loquerentur destinauerunt.

Legatorum nomina.

Interea aduentus Cardinalis Strigoniensis significatur, Gurcensis Ludouicusque Boemiæ Rex cum multis hominum millibus extra portam obuiam profecti sunt, Sarmatarum ingens numerus velitum more clipeis breuiusculis, lanceisque prælongis, præcurrebat. Nam eorum equi ad cursum velocissimi sunt, vtpote qui ex Thessalia, Mysiaque, & Chersoneso Taurica (quanquam & in Lithuania, & aliis Sarmatiæ partibus nascuntur) veniant. Principes, Duces, & quos Barones vocant, multi aureis vestibus, latisque clauis ornatissimi incedebant. Quidam torques ingentis ponderis ex auro deferebant, alii tot gemmis micabant, vt nostratia, (id est, Italica) præ iis omnino sordescant. Verum nostri aulici multo elegantiores (absit verbo inuidia) videbantur. Nam & Gurcensis quadringentos secum viros habebat, quorum prima classis in prælatos diuidebatur, secunda in Comites, tertia in Barones, quarta in nobiles, quinta patritios continebat, deinceps mira ordinum obseruantia, ii tanto ornatu, tanto cultu visi sunt, vt & Pannonii & Sarmatæ, qui præ cæteris mortalibus cultissimi videri volunt, non citra admirationem intuerentur. Taceo vestimentorum genera, vel aurea, vel ex plumarili serico concinnata, taceo aureos torques millosque preciosissimos, Vnionum Adamantium, cæterorumque huiusmodi lapillorum beatissimam copiam; verum moribus, vitæque elegantia, atque vrbanitate cæteris facile præstabant.

Aulicorum Gurcens. Laus.

At si de aliis quoque iudicandum est, Sarmatæ & literis & moribus cultissimi sunt. Pannones multo asperiores. Bohemi illos magno, sed proximi interuallo antecellunt, cumque iis vt lingua, ita & moribus nullam similitudinem habent.

Iudicium de gentibus.

Qui

Qui ad Pontum vergunt,vt Moschi & Tartari, efferatissimi omnium nomadum more, in campis sub pellibus viuunt,crudoque animalium viscere, sed potissimum equorum pullis vescuntur. Diu itaque extra portam & Gurcensis & Rex Cardinal s aduentum Aquilone satis acri flante, expectauerunt.

Strigonien. Ingressus Pe ponti.

Venit tandem quadringentis equ.s (vt conijcere potui) comitatus, ad portam Sacerdotes cum Vmbella expectabant. Cæterum Legatus tum propter Cardinalis Gurcensis, tum Regis præsentiam, quominus subiret, abstinuit. Ordo talis fuit, Legatus medius, dextera Regem, sinistra Gurcensem habens,vrbem ingressus est, peractisque in Ecclesia, de more, ceremoniis, domum omnes redierunt. Nam cum Palmarum dies illuxisset,Gurcensis domi mansit: Sarmatarum autem & Bohemiæ Reges,ad Legati lactum accessere.

Primum colloquium.

Postridie cum primo consistoriũ initurі essent,à Legato Missa Sancti Spiritus solenniter celebrata. Reges, Gurcensisque (sacris enim interfuere) ad curiam Vladislai Pannoniæ Regis profecti sunt. Qui quoniã pedibus ire non poterat,obuiam sella ad gradus aulæ vectus est. Itaque sic primum (quod faustum,felixque sit) inter tot potentissimos Reges,Gurcensemque virum inter mortales prudentissimum,conuentio habita est.

Bartholomæus Ducis naufragium.

Sequens dies, id est tertio nonas Aprilis, obnunciatum est,Bartholomæum Lisiram Imperatorem Cæsarei exercitus in foro Iulii designatum (de quo scripsimus alibi) strenuum virum,cum noctu à Cæsare per Danubium cymba nauigaret,submersum esse,nulli non euaserunt, qui intra carinam fuerant: famulus arrepta tabula, & natando, & quotundam auxilio, qui ad voces adnauigauerant,euasit. Sic mortalium cogitationes interrumpuntur, vereque de ipso illud ex Menippæis mutuari potest, *Nescis quid lucifer vehat.*

Reges Gurcensisq; ad templum.

Corpus autem diu quæsitum, nusquam repertum est. Sexto Idus Aprilis cum Dominicæ resurrectionis dies illuxisset, ad sacrum profecti sunt. Vladislaum Regem sella vectum, frater & filius, Sarmatiæ & Bohemiæ Reges, & Anna Regina pone sequebantur, Gurcensis propter sellam incedebat. Intra templum ita consederunt, Vladislaus primus sedebat, secundus Sigismundo Regi, tertius Annæ Reginæ, quartus Ludouico Regi locus datus, longoque interuallo prælati ordinatim consistebant, è regione Gurcensi, Georgio Duci Brandeburgensi, Archiepiscopo Colocensi, Episcopis Quinqueecclesiensi, Acerrano nostro, Vaciensi, & plerisque aliis locus signatus est. Pulcherrimum profecto tot Regum simul, tot Principum, Ducum Procerum ac magnorum virorum tum spectaculum, tum pompa cultusque percelebris videbatur. Quæ si mihi aliunde relata fuissent, minime ædepol credidissem, tamen maiora fuere, quam vt à scribi possint.

Equites ex aulicis Gurcen. creati.

Peractis sacris, viri nobiles ex aulicis nostris à tribus Reg.bus, aurati (vt aiunt) Equites creati sunt, Ioannes Schenck curiæ præfectus, Ioannes Langus Gurcensis frater, simulque duo Episcopi Saltzburgensis affines. Sic ille dies feliciter exitum habuit: sequentes consultando transacti sunt, &

Causa belli contra Moschos.

quanquã Sarmatiæ Rex summopere Cæsaris amicitiam desiderat, tamen duo erant in quibus ambigua vtrinque deliberatio erat, in altero Pruthenorũm, in altero Moschorum ac Rhutenorum res versabantur. Moschorum autẽ belli hinc sumpsit initium, Michael Hlinski Lituanus cum Sigismundum à Sarmatis Regem creatum intellexisset, Lituaniam occupare meditabatur, cuius consilium Sigismundus cum præuenisset, ad Moschos fugit, huius postea ductu in Lithuaniam cum ingenti manu irrupere, qui circa Borysthenem ingenti strage profligati, pacem petierunt. Mysis autem (quos *Tartaros* appellamus) Sarmatas bello inuadentibus, oblitus fœderis Moschus fidem rupit, magnoque exercitu ad vlteriores Borysthenis ripas castrametatus est, ibidemque rursus cum magna suorum internitione victus, nouum indies parare nunc bellum dicitur. Cæsar ergo cum Pruthenis, quia Germani sunt, Moschis, quia ii secum iuncti fœdere erant, deesse nõ posse videretur, rem maturo agi consilio oportebat. Quarto Idus Aprilis cursus equorum celebratus est, diuersarum gentium equi, velocipedes aderant, Thessali, Turcici, Mysii, Moscici, Iaziges, Germanici, victores Iaziges extiterunt. Postridie cataphractorum ludi, nisi pluuia quæ hic diu perdurauit, obstitisset, destinabantur: quid autem actum fuerit, ignoramus.

Gurcensis discessus à regibus.

Sequenti enim die Gurcensis colligere sarcinas iubet, transfretarique mane Danubium. Nam pridie à Regibus licentiam abeundi, grauib. negotiis interpellatus, acceperat.

Dona Gurcensi, à Regibus data.

Reges vero, vt signũ aliquod suæ ipsorũ erga tantũ principem beneuolentiæ præseferrent, dona vasa aurea miro artificio fabricata, pellesq; zebellinorũ maximi pretii, quæ ex Rhutenis ac Moschis aduehuntur, miserunt. Sarmatarum autem Regi, equũ ingentis magnitudinis mutuo princeps noster, qui munerib. cedit nemini, daturus ferebatur. Sumpto ergo ientaculo, rursus Reges (nũquam enim sibi in officio præ-

ſtando ſatisfacit) adeundos cenſuit, à quibus maximo ſui deſiderio, relictis Cæſarianis (qui ſecum aderant) legatis diſceſſit, atque altero, poſtquam diſceſſeramus, itinere Hamburgium partim vehiculis, quorum vſus frequens in Pannonia eſt, partim equis peruenimus.

Poſtridiano diluculo, Gurcenſis ciſio, velociſſimo curſu, Viennam vectus eſt, qui Wilhelmum de Rogendorff, & Laurentium Sauer, vt ad Cæſarem poſtero die magnis itineribus proficiſcerentur, deſtinauit, iiſque impoſuit, vt pro virili eius aduentum ſollicitarent, quem permagni referre putabamus, res enim grauiſſimæ incumbebant, tum Regum cauſa, qui tam diu Poſonij morabantur, tum tumultu iam in Carnis excitato, tertioque arbitror ſeruile bellum, niſi Cæſar Gurcenſiſque prudentia ſubueniat, in quo prouinciales plurimum ſpei collocauerunt, oriturum. Siquidem primum in Pannonia ortum eſt, quod quoniam ſæuum atroxque fuit, facturum me operæpretium, ſi tradidero memoriæ, puto. Pannones cum diutina grauique ſeruitute premerentur, quemadmodum iugum excutere poſſent, meditabantur. Cardinalis Strigonienſis cum populis cruciatam promulgaret, ad facinus iter præbuit, trecenti enim fere ab initio nomina dederant, ſed paulatim multitudo creuit Ducemque Georgium Zechelium elegerũt. Hic cum quater duello Turcas profligaſſet, propter res fortiter geſtas ſummo in honore apud Regem habebatur: ſed cum nihil mercedis ob exanclatos labores partaſque victorias, à quæſtore, cui Rex mandauerat, percepiſſet, indignatus vltionem meditabatur. Paulo poſt regium exactorem, tribus millibus ducatorum arreptis, iter fecit, minatus etiam ſe Turcarum partes ſequuturum. Id cum Pannoniæ Rex intellexiſſet (nam is Belgradi arcis præſidium tenebat, vbi militum manus ad arcendos hoſtes ſemper excubabat) veritus ne Turcis regni obices aperirentur, illum ducentis ducatis, equiſque duobus auro argentoque phaleratis donauit. Dum hæc aguntur, Selimus Turcarum Imperator, cum oratore Regis Pannoniæ fœdus iniit. Id cum Rex regnique Duces reſciſcerent rem occultare, atque in aliud tempus bellum in Turcas ſuſcipiendum conſulere, animoſque quantum poterant ab incepto retrahere. Verum qui nomina pro cruce Chriſti dederant, rem damnare, impiumque eſſe, nec dignum Pannonico nomini, niſi Chriſtum ſequerentur, aſſerere atque deinceps de iis, qui incepto obſtarent ſe ſupplicium ſumpturos palam dicere. Cum itaque nihil proficerent, cumque maximo odio inuidiaque prælatos, Principeſque, à quibus ſæuiſſime explabantur, proſequerentur, Georgium Ducem primo, deinde regem creant, creſcenteque indies ſeruitiorum multitudine Ioannem quoque Georgij fratrem, Laurentium presbyterum hominem deperditum audaciſſimumque, ac fratrem Michaelem duces creauerunt. Hic mitis ingenij fuit, aſtu doloque inſignis, ij ergo validiſſimis copiis (octo enim exercitus fuiſſe memorantur) cum in Pannonia crudeliſſime graſſarentur, prædæ auiditate, quam quotidie exercebant, corrupti; arma, quæ contra Turcas à principio ſumpſerant, in viſcera patriæ conuerterunt, atque tam impie militiam exercebant, vt nobiliſſimis quibuſque iugulatis, vxoribus liberiſque necatis, bona diriperent, alij ſtupro virgines corrumpebant, maritiſque palo affixis, vxores in conſpectu obſcœne permolibant. Epiſcopum Schinadienſem cum intercepiſſent, virum & prudentia & integritate memorabilem, palo per viſcera tranſacto necauerunt. Idem ſe & Strigonienſi, Quinqueeccleſienſi Palatinoque, viris honeſtiſſimis facturos minitantes, in Regem minime ſæuituros affirmabant. Itaque quamplurimis deuaſtatis caſtris, regionibus depopulatis, innumeriſque nobilium interfectis, animoſiores facti, Budam verſus copias mouerunt, vſque Danubium ad Peſtum oppidum caſtrametati ſunt. Budæ adeo tumultuatum eſt, vt ciues vrbem deſerere aliquando cogitauerint. Sed dum illi conſultando tempus terunt, Bornamiſſa cum omnes ad propiorem ripam naues traxiſſet, Danubium cum parte copiarum transfretatus, eos quaſi oſcitantes aggreſſus eſt, quos prope pagum Subad fudit, fugauitque. Budenſes victoria elati alterum exercitum ad oppidum Pazcho deleuerunt: tertium ad Seyues: quarta autem pugna, quæ circa Debre, Themſiuarque (quod contra Turcarum incurſiones præſidium eſt, à Ioanne Iazigum, id eſt Tranſyluaniæ principe) cum diu, ancepſque certatum fuiſſet profligato tandem exercitu, Georgius Rex captus eſt, quem inter duas ſcalas religatum, à latronibus ſuis (quos more patrio Beſtias vocare ſolitus erat) deuorari iuſſit. Ioannes autem eius frater, poſt candentem galeam capiti impoſitã, in quatuor diſcerptus partes eſt, militum autem alii ad palum fixi, alii exenterati, cum longo vitæ cruciatu, feruntur. Circa autem Varadinum cum Laurentio presbytero, ita pertinaciter pugnatum eſt, vt tria

Bellum ſeruile Pannonicum.

Georgius Zechel.

Duces ſeruium belli.

Themſiuar

Georgius captus.

tria hominum millia desiderata fuerint, ducem & afflatum, & à suis excesum ferunt. Vltimus Michael, quanquam & circa Bachyam, & Bayam pagos reliquiæ copiarum profligatæ, propter Syrmium cum fortiter pugnaret, victus est, reliqui autem qui vel vinci, vel capi non poterant, ad inhospita montium fuga salutem sibi compararunt. Talis itaque exitus seruili conspirationi datus. Idem in Germania bis ausi sunt, Semel non citra domi natus periculum, in Ducem Wirtembergensem seruitia exarsere, victa pœnas luerunt. Iterum in Carnis, sed Cæsariano exercitu superata excussum receperunt iugum. Nunc ad inceptum opus reuertamur.

Dum itaq; Cæsaris aduentum, & nos Viennæ, & Reges Posonii expectaremus, pridie Kal. Maias Posonii incendium factum, Pannonica regia conflagrauit, Sarmatica autem à suis non defensa modo, verum & reliquum oppidi ab incẽdio seruatum est, septuaginta domus, aut paulo plures crematæ. Reges ad arcem, quæ in ædito colle sita est, confugere. Ignoratur dolo ne, an imprudẽtia patratum sit. Verum in septentrionalibus plagis vrbes integras aliquando exustas vidimus, nam tecta passim scandulis, non tegulis fiunt, quæ simul atque scintillam excipiunt, celerius quam hominum ingenium opituletur, cõburuntur. Qui cum incẽdiis expositi sint, nocturnos habẽt vigiles, qui & horas nũciant clamando, & ne quapiam in parte incendium fiat, præcauent. Stultum profecto arbitror, cum malint pervigiles, aliquando somno vinoque sepultos custodiri, quam tegumento domus tegere, quod ab incendio lædi non possit. Dum itaque hæc aguntur rumor latens increbuit, Carolum Galliarum regis filium, Belgis id suadentibus, in vxorẽ accepisse, cui iam pridem Anna Pannoniæ regis filia desponsata fuerat: sed nuncium nihil turbarum attulisse vidimus, poterit enim hoc matrimonium, in Ferdinandum fratrẽ qui apud Hispanos nunc est, felicissime transferri. Quicquid tamen erit, tradémus memoriæ. Idibus Maiis qui ad Cæsarem ierant, redierunt, quem prope diem venturum (& si principibus Germanicis molestum erat) significarunt. Quippe qui cum ad conuentum per Cæsarem accersiti fuissent, tum propter sumptus, quos magnifice fecerant, tum quia res Italicæ hærere quodammodo, cum in castris esse iam milites deberent, viderentur. Perendie ergo eius diei Gurcensis cum paucis Posonium ad Reges rursus naui vectus est, tertio Idus Maias sereno cœlo, stella visa est, quæ perpetuum illum diem, & oppidanis & externis negotium inspectando exhibuit. Ego cum in hæc naturæ signa differendo incidissem, omnino melius feliciusque præsagium stellam, quam xiphias, pogoniasque & cætera Cometarum genera, apportaturam affirmaui. Sequentem diem disputando, potandoque, & festiua Moschorum acroamata auscultando cum Ioanne Dantisco viro erudito, transegi. Qui cum multa laudabiliter magnificeque Sarmatarum regis gesta (est enim illi à secretis) retulisset; quantũque, is si cum Cæsare iniret fœdus, Christianæ reipublicæ profuturum esset, domum abii, versiculosque quos apposui extemporaliter exaraui. Qui vt felicius ad regias manus perferrentur, Episcopo Premisliensi, Regni Sarmatiæ vicecãcellario, Præsuli & moribus & literis elegantissimo, Epistolam dicaui subscripsique, si lubet legito.

Incendium Posonii.

tecta lignea domuum.

Gurc. secunda nauigatio ad reges.

Stella visa.

Ioan. Dantiscus.

Epistola deest.

FELI-

FELICISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI SIGISMVNDO, SARMATIÆ REGI, RICARDVS BARTHOLINVS PERVSINVS, DEDITISSImum mancipium.

CVm primum natura chaos discreuit, & orbem
Terrarum, & cælum varia compagine iunxit,
Rex o Sarmatiæ & bello fortissime princeps,
Indigestarum soluit certamina rerum,
Rerum concordia. *Mandauitq; coli pacem, & concordia mundi*
Fœdera seruari, magnumq; e littore Eoo
Euolui iussit cælum, contraq; reniti
Infernos orbes, nostrisque reducere terris
Atq; auferre diem, variataque tempora solem.
Hoc superum dono cunctis animantibus esse,
Concessum fœdus reor, & diuinitus omnem
Quadrupedum prolem, pisces, pictasque volucres
Crediderim genitas, propriam (mirabile) serpens
Non ruit in speciem, Tygrisque lacessere Tygrim
Vix fertur, fuluusque Leo sæuire leoni.
Sæua hominū natura. *Sæuior ast hominum natura animantibus ipsa est.*
Hostis enim iam facta sibi, communia rupit
Vincula, neglexitque Deum cælestia dona:
Vnde tot infanda cædes, vnde obruta regna,
Mutuaque e causis orientia bella prophanis.
Ergo animis hominum cum sit cælestis origo,
Esse decet superis similes, & fœdera nobis
Primitus innata, & concessam numine pacem
Excolere æternum, ne forte expertia, nostram
Persuadet Sigismundo pacem. *Cætera consilij, excellunt animantia vitam.*
Tuque adeo, cui sceptra genus concessit, & auxit
Sigismunde labor Martis, Rex maxime regum,
A salute Christianorum. *Egregium fœdus, magnamque amplectere pacem.*
Vnde salus, Christi populis oritura, putatur:
Quæ solo de te pendet, si deficis, hostes
Irritas maiusque illis discordia regum
ab vtilitate. *Vestra parat, gaudentq; & seditione fruuntur*
Victores, regum, victus, si fœdera iungis,
Moscus erit, trepidusq; intra sua castra Ruthenus
Vix stabit, pacem supplex, atque otia poscet
A victoria. *Collatis toties signis, & Marte cruento*
Prostratus, nuperque tuas, gens barbara, vires
In gelidis latis experta Borysthenis aruis,
Orscha vbi iam celebris, tanto certamine, fertur.
Namque vt magna fuit strages, sic maius in ipsa
Es pugna meritus nomen, cum multa, nec anceps
Fama sit, innumeras duro sub Marte phalanges
Te parua fudisse manu. Quæ (si volet ætas,
Tuque meis olim Rex aspiraueris ausis)
Forsitan aggrediar, lapsu interuertere fama.
Quare age rumpe moram, & te met nunc adiice tantis
Fœderibus, nec parua fient, quibus inclyta virtus
Et pietas, & amor pacis, parituraque vestris
A felicibus auspiciis. *Imperiis fortuna decus mutetur, ad ipsos*
Respice nunc ortus rerum. Si iungere tædas
Fas erit, & vinclo tot nectere regna iugali

Spero

Spero etenim(nec vana fides)concordibus omnes ab incremẽto regno & a timore.
Auspiciis,visurum acies,vexillaq; Martis
Ducere in externos,raptosq; reposcere fines.
Cum metuet Tanais,deuictaq; Taurica tellus
Esferaq; Euxini trepidabunt littora ponti,
O decus,o Fama nunquam delebile vinclum
Amplexare,Auget veluti concordia regnum,
Sic labi contra visum est.Tibi consule,& orbi,
Et fratri,sacrisq; penatibus,& magnis Diis: A pietate in Deos & in suos.
Imperiiq; foue surgentem ad sceptra nepotem:
Atq; grauem vt vultum præfers,atq; ora verenda
Maiestatis habes,& te sapientior vsquam
In terris nemo,nec sumptis fortior armis,
Sis pius,& rerum exemplo,complectere pacem. ab exemplo
Ætherea siquidem regione leuissimus aer
Dispositus,nec supra audet tentare,nec infra
Discretum imperium,ventiq;,& nubila sedem
Ascitscunt propriam,sic & mare,& infima Tellus
Nexibus alternis iunguntur,iussaq; seruant
Natura,sed enim quando hac concordia rerum
Ruperit & leges,& fœdus fregerit orbis,
Nullus erit Titan,mistisq; elementa figuris
Antiqua horrendi repetent primordia belli.
Vnda ignem inuadet,& mobilis aera tellus
Disrumpet,scopuliq; iniecto ardore liquescent.
Adde quod & vestra hac,bellis flagrantibus,hostem
Quem toties armis bellator Sarmata fregit,
Cædibus,vt timeant,obnoxia regna necesse est
Externum,Scythici reserataq; limina Iani.
Ergo per superos oro,per tempora fratris Conclusio per precationem.
Cana tui,perq; hanc pueri,innuptæq; puellæ
Fortunam,vestri per regni,orbisq; salutem,
Si pietas vos vlla tenet,si vertere regna
Ryphæa infixum est animo,cladesq; parentum
Vlcisci bello Turcasq; abolere nephandos,
Erigite ad pacem mentes & iungite dextras
Auspiciis magnorum operum sic sceptra superstes
Sigismunde diu teneas,concorsq; rebellem
(Quod faxint superi) vincas cum Cæsare mundum.

Hos versiculos cum cecinissem,Dantiscum meum conueni.Aderat mecum Gaspar Lysita(inter poetas clarus)ecquid sibi de Heroicis meis videretur,cum interrogassem,*oportune* (inquit Dantiscus)*calcaria enim sponte currenti addidisti. Sed nisi molestum vobis est,meos quoq;,quibus iter nostrum huc ex Sarmatia complector,legitote.*Quod vt auidius nos aggrederemur,mellitum crustulum porrexit. *Sunt enim*, inquit, *& diuini Gureensis laudes, quantum perexiguo fieri ingenio potuit,nõ spernenda.Tuis autem cras si feriabor,mutuum recentum dabo.* Quos cum legere exorsi essemus,vt mihi impartiret rogaui,ac ne vspiam Principis mei laudes in occulto delitescerent,subscripsi.

DE PROFECTIONE SERENISSIMI SIGISMVNDI Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ, Russiæ Prussiæq; &c. Domini & hæredis, post victoriam contra Moscos in Hungariam, Ioannis Dantisci Sylua.

ENumerat vasti luctantes æquoris æstus
Nauta, per Syrtes, aut saxa Ceraunia vectus,
Incolumis postquam redijt: sua prælia miles,
Æratas acies, & tot per vulnera mortes,
Saluus post cladem prostrati differit hostis.
Venator syluas, saltus, & lustra ferarum,
Et pedicas, structasq; plagas, & retia ceruis
Protensa enarrat. Longis peregrinus ab oris
Cur ego non referam rerum, variosq; viarum
Borysthenes
Anfractus? quos inuicto cum Rege Polono
Ambiui, & Scytico quod abusq; Borysthene ductus
Danubius.
Hactenus, ad ripas celeri, quas alluit vnda
Abnobiis Ister labens ex montibus ingens.
Quæ nam causa viæ primum? quis tractus & vnde?
Dicite Pierides, nec enim sine numine quicquam
Vos dixisse reor, clarius dum spirat Apollo.
Inclytus Arctoo Rex quum sub sydere cœli
Orscha arx.
Heroum Sigismundus honos superauit ad Orscham
Moscorum infidos populos, vt fœderis icti
Disrupere fidem, tandem vt sunt vndiq; fusi,
Fama quidem nota est, à Gadibus vsq; sub Eurum,
Vladislaus Hung. rex.
Pannoniæ senior iam Rex effætus, & æger,
Ex mediis illum castris reuocauerat ad se,
Fraterni vis tota in eo pendebat amoris.
Dulcibus hunc voluit superesse nepotibus, hisq;
Conseruatorem fieri, robustior ætas
Cresceret ad regni moderandas donec habenas.
Paruit atq; vltro, cuneis turmisq; relictis
Ante Borysthenias rursum quas cœperat arces,
Vtq; solet, citius processit magnanimus Rex.
Noluit in tanto quamuis discrimine rerum
Fratri deesse suo, tandem quem visere fati
Ante diem extremum voluit, sic concitus ergo
Non pertæsus iter, non tempora dura, nec acres
Dum glacialis hyems Aquilonibus asperat auras,
Vilna metropolis Lituaniæ.
Protinus ex Vilna Lituanis soluit ab oris.
Cracouia.
Ventum erat ad Gracci (quæ nunc Cracouia fertur)
Mœnia, paulisper remoratus, liquerat illic
Reginam grauida Regni quæ pondus in aluo
Gestat adhuc, cuius leuis expectatur in horas
Regina Poloniæ grauida
(Dii faxint faustum) partus, subitoq; recessit.
Slesiacis primum piscosis appulit aruis:
Quicquid ibi lacus est, & ibi via lubrica eundi
Casimirus dux Teschnensis.
Limosam per humum, venit obuius illico claris
Dux Casimirus auis genitus Tessnensis, & illum
Regali luxu, dignoq; in honore recepit.
Thurso.
Attigit hinc fines, vbi præsul Thurso Morauos
Præsidet eximius, qui relligione secundus

Est nulli pietate, nec est in rebus agendis.
Hospitiis hic etiam manifesto pectore tanti Morauiæ Episcopus.
Aduentu gaudens, obiter processit, eumq;
Excepit, memor illius primordia vitæ
Esse suo in regno, quare impartiuit honores
Quos potuit, cunctos recte officiosus ad vsus.
Post iter ad montes emensum, nubilus Auster
Æthere concretos ex toto soluerat imbres.
Contexitq; solum, teneras cum floribus herbas
Qui sese sensim radios ad solis iniqui
Extulerant, hieme affecit, nec inertia solum
Germina reddiderat, verum penetrauit adusq;
Membra virum. Tamen à concepto nulla mouebat
Tempestas Regem, rigidi inclementia cæli, Ad Hungariam iter.
Abruptaq; via, nec enim iuga celsa, nec vlla
Obstat intento res quo minus iret, in omnem
(Vt solet) euentum propere, concessit ad oras
Sic tandem Huniacas, quo se Tirnauia late Tirnauia.
Disposuit. Venit illustris Georgius illac
Germana ex Regis genitus, non Hectore certe Margrauius Brandeburgensis.
Inferior, si quis vel Marte, aut viribus illum
Prouocat, acer init, detrectat deniq; nullum
Certamen, residens procerus corpore toto
Gradiuo cataphractus equo. Præcessit in armis
(Spectatu pulchrum) multos pulchro agmine princeps.
Venit & Antistes numeroso milite cinctus, Episcopus Quinqueeclesiensis.
A templis magno decoratus nomine quinq; *
Quem tulit ad tanti prælatum culmen honoris
Nuda fides, probitas, virtus, reuerentia diuum,
Et facile ingenium, rerumq; scientia multa,
Hic collega Ducis Regem sub nomine Regis
Pannonis excepit, pariterq; ad verna citati
Littora Danubii duxerunt, arcte vbi parua
Est sita Posonium, non longe à littore nota
Quondam, nunc toto quæ nomen habebit in orbe. Posonium.
Postquam narratum est propius venisse Polonos
Hinc atq; hinc acies, pulchras & in ordine turmas,
Rex Vladislaus carpento protinus æger
Obuius in campum tenero cum Rege profectus, Vladislaus rex Hung. Ludouicus rex Hung. & Bohem.
Heroum magna stipante vtriusq; caterua
Regni, exoptatum iam longo tempore fratrem
Excepit coram, verbisq; affatus amicis,
Regali paruam pompa deduxit in vrbem.
Hactenus ex Scythia, Moscorum clade peracta,
Totq; equitum, peditumq; globis castrisque relictis,
Peruentum, solum fraterno ductus amore,
Visendique etiam studio (si forte futurum est)
Cæsaris, vt Christi fieret pax vna per orbem.
Huc igitur Langus tectus rubro ora Galero Cardinalis Gurcensis.
Appulit, ingenio multum versatus & arte,
Resque gerit cunctas a Cæsare missus ad istos
Legatus Reges, nostræ si verus amator
Relligionis erit (siquidem est non ambigo verus)
Contra scismaticos Templi dabit arma rebelles, Clades Hung.
Et contra hos, nostri sitiunt qui sanguinis vndas,
Crudeles Turcas, nuper Sarnouia ad arua* * Sarnouniz.
Ingenti qui Christicolum sparsere cruorem

Clade, domi donec perplexa negocia aguntur
Sin aliter totum nunc paruo fomite mundum
Incendet, tenet ipse sinu pacem armaq; eodem,
Si quisquam quem Martis amor, quem feruor habendi
Exagitaret, in his forsan decernere rebus
Deberet, res acta foret, iam prœlia dudum
Per maria & terras insano turbine adessent.
Sed pater omnipotens, mundi cui machina curæ est,
Talia scit cuius studio committere debet,
Ad Gurcensem apostropha. *Commisitq; tibi Præstes venerande, tibi inquam*
Qui fides, & decus es Romani dulce Quirini,
Cardineiq; chori specimen, tu bella prophanis
Decertata odiis, iras dudumque repostas,
Et clandestinas remoue de pectore rixas
Primorum Christi procerum, discordiaque vni
Pectora, nil poteris superis, nil denique terris
Petri nauis. *Gratius efficere, en coniurant monstra profundi,*
Thrax ferus, & Macedo, Mæothidis accola, & Istri
Nauiculam in Petri, quæ mergitur obruta pene
Vndique fluctiuagis per mille pericula in vndis.
Eripe (namque potes) miseratus, te duce tandem
Aeolus immodicos reuocabit ab æquore flatus
Mitior, & clausis fera flamina condet in antris.
Serpit ab extremis, vt virus in intima membris,
Vique leui penetrat sensim præcordia, donec
Occupat in toto quodcunque est corpore. Flamma
Vt solet exardens in tectis tollere quicquid
Contingit propius, passim grassata, parumper
Obuia consumit, crescitque valentior ignis
Liberius quum iam furit, & bacchatur aperte.
Nil manet intactum, sic dudum Thracius hostis
Abstulit, at sparsim (pudet enumerare) tot agros,
Oppida, castra, vrbes, & regna tot inclyta quondam,
Nititur vlterius (miserandum) nemo resistit.
Christiani principes. *Huc Aquilas, Anguem, Gallum, fuluumq; Leonem,*
Hybernumq; trucem, diti cum rege Britanno,
Et qui se Solyma titulis, zonaq; perusta
Extollunt deser, Germana potentia vires
Hic precor ostendat, non deerunt Sarmata & Hunnus.
Assidue ducunt multis qui prœlia ab annis,
Martia tot contra Machometis castra tyranni.
Intestinum bellum. *At quoniam proprio contendunt marte vicissim*
Nunc aliqui, quos relligio deuinxit ad arma
Regis in osores, qui mortem morte fugabat,
Risus, sputa, alapas, flagra, clauos, passus in alta
Pro nobis furca extensus, quam nemo tuetur,
Christus. *Saluifici labefacta cadit respublica Christi,*
Fitq; minor sic & cunctas decrescit in horas.
Quid contra paucos, quorum furor vrget Enyus
Discordes animos, credis nunc posse tot hostes?
Infidelium potentia. *Imperium quorum subiit tota Africa, & ingens*
Pars simul Europæ, atq; Asiam qui sub iuga dudum
Miserunt, & qui toto dominantur in orbe,
Munita nihil his celsis in montibus arces,
Nil vrbesq; obsunt, vites populantur & agros,
Abducuntq; homines: nec enim munitio prodest,
Desertis postquam sulcis non semina dantur.

Vertitur

Vertite dira procul superi nisi rebus in istis
Vnio nunc fiat, Bizantia pestis, & Istri,
Euxiniq; lues, Petri corrumpet ouile.
Hoc prohibere potes solus pater alme futurum, Ouile Pe.
Instantes extingue faces, ne fortior ignis
Post contemnat aquas, primis his motibus obsta,
Hoc pietas, iurata fides, hoc suadet honestum,
Vtile erit cunctis qui Christi nomen adorant.
Ne te seducant, magni nec Cæsaris aures
Tot querulis deinceps precibus, vel munere vincant, Tomis
Hii qui bella fremunt, & nunquam bella capessunt belli
Aduersus fidei tot tela minantia nostra,
Omnia vi quondam male dum concessa tenebant,
Fastu sub tumido, & sub cuncta licentia agebant
Immodica, nullamq; prius confinia pacem
Ad quam deuinctis fuerant habuere, sub armis
Gentiles subiere domus, vicinia late
Vastantes, testis locus est nunc Abiete nomen
Qui tenet, ingenti est quod nactus clade perenne. Abies.
Nunc etiam possent tranquillo viuere luxu
Deliciisq; frui (prout consueuere) vicissim,
Sed Stygiis emersa vadis sic versat Erynnis
Illorum mentes, vt summo à præsule bellis
Decretis obsint, contra Machometica castra,
Votaq; quod tantis faciant discordia captis,
Inficiantq; animos, ducantq; in prælia mundum
Christicolum, quare superi olim tempore prisco
Non castigarunt frustra delicta nocentum.
Sed feror in præceps, quo cœpi rursus eundum est.
Huc etiam domina Legatus missus ab vrbe
Cardineo summiq; patris suffultus honore,
Pannoniæ Primas Regni peruenit, in isto Aduentus
Conuentu multa ingenio, qui multaq; fido Cardinalis
Commoda consilio pro regni vtriusq; salute Strigoniensis.
Disquirit, velletq; libens succurrere rebus
Ne sic infectis hinc Reges forsan abirent.
Namq; videt prudens, per multa volumina rerum
Tot mala quæ paruis sunt exorientia causis,
Nunc igitur (quamuis Labyrintho quicquid agendum
Fertur in ambiguo, quodamq; errore laborent
Omnia) spes magna est cunctis, prudentia Regum
Istorum, tot Pontificumq; Ducumq; probata
Inuenta, hoc quod adhuc vertent in dulcia amarum est.
Sic lux post tenebras, Æther post nubila clarus
Sæpius & sic post aduersa secunda sequuntur.
Quid referam innumeros Proceres, Heroas, & auro
Torquatos equites, huc qui venere superbo Pompa
Regum in circuitu, quid equos, phalerasq; rubentes, regum.
Auratas chlamydes, preciosa monilia, gemmas?
Hunnus quæ diues, Moscorum ex clade Polonus
Quæ tulit acer eques, fortis quæ deinde Bohemus,
Enumerare prius possem, quot Cynthia pleno
Dum fulget cornu sint aurea sidera cœli,
Igneus & medio dum flagrat Phœbus in axe,
Quot seges omnis habet tenues per iugera aristas,
Quot sparsim voluat Lybicoq; in littore arenas
Auster, dum tumido bacchatur turbidus æstu,

Singula quam tanta valeam spectacula pompæ
Dicere, totq; graues currus, rubrasque quadrigas
Multaq; nulla prior quæ viderat ante vetustas.
Nec solum tanti Martis procerumq; tumultus,
Venerat huc etiam doctorum clara virorum
Concio, de quibus huc à Cæsare missus ad istos
Cuspinian. *Cuspinianus erat Reges orator, habunde*
Doctus & in variis versatus rebus agendis,
Phillyrides certe vel nostro tempore Chiron,
Et medica fertur præstans vt in arte Machaon,
Tam bene languori vario, morbisq; medetur.
Sperantius. *Fotus & à teneris solers Sperantius annis*
Aula in Cæsarea, nudæ virtutis amator,
Ingenio promptus, multum facundus & ore,
Seu leges, vel iura patrum, vel carmina dicat.
Balbus. *Balbus item Phœbi quondam, nunc rite sacerdos*
Et Iouis interpres veri, qui grandia facta
Hunniaci scribit regni, totq; addidit olim
Quod sua non potis est vnquam euanescere fama.
Piso. *Piso etiam nostro vir in æuo doctus & acer,*
Magnorum nuper qui multa negotia Regum
Tractabat, quod si stricto pede, siue soluto
Aggreditur quicquam, nil est exactius. Exin
Riccardus. *Appulit Hetrusco Riccardus sanguine cretus,*
* Bellum Boicum. *Grandia qui cecinit Romani Cæsaris acta*,*
Egregius vates, tum notus primitus, & tunc
Sæpius humana mihi consuetudine iunctus.
Vrsinus. *Gaspar & inde meus, Calistus forte puellæ*
Vrsinus cognomen habens, ætate Tibullo
Et par ingenio, Graio & sermone Latino
Imbutus, vates & præco Cæsaris ingens.
Sæpius hic culto certauit carmine mecum,
Leniuitq; meos pertæso in corde dolores,
Quos cœpi sensim tabescens tædio in isto,
Candida iam noua ter rursum sua cornua Phœbe
Induit, Arctois procul hinc quod viuimus oris,
Omnia pulchra quidem, sunt omnia amœna sub isto
Tempore, per montes, per plana vireta, per amnes,
Per vernos prospectus agros it lætus, at ipsa
Iam mora sola nocet, nobis mora sola molesta est.
Ad Cæsarem. *Ergo veni tandem Cæsar Romane, citatum*
Aduentum Reges cupiunt tibi sanguine iuncti,
Non socum tecum contra hostes fœdus inibunt,
Tu modo ne deses toties videare morando,
Sed tecum connubia, sed lætos hymenæos.
Mœnia si Austriaca nunc sunt adeunda Vienna,
Danubiusq; celer tranandus, siue locanda
Ad ripas campo castrensia tecta in amico,
Vel quocunq; loco placeat congressus, ad istos
Accelera Reges propius, iam tempus & instans
Deposcit contra Moscos occasio belli,
Inq; feros Turcas, qui nuper clade cruenta
Affecere tuos Hunnos, non segniter ergo,
Ergo veni, cupidisq; tui te protinus offer.
Sic me etiam, modo te videam, nec adusq; pigebit
Danubium à gelidis venisse Borysthenis vndis.

Perendie

Perendie cum propter Danubii ripam, nescio quid nugarum meditans, ambularem; Dantiscus affuit, interpellansque, *En tibi Apophoreticum*, inquit, *si volupe erit, tuum in Diarium congeres*. His dictis abiit. Quod cum ego legissem, hoc albo non indignum apposui.

IOANNES DANTISCVS RICHARDO BARTHOLINO.

Si rerum pensare vices libet, ordine certo
Quas natura parens statuit, Riccarde, videmus
Omnia sub iusta moderari lege modoq;,
Astra suos seruant, quos consueuere meatus,
Seruat vterq; polus solitum quo voluitur axem,
Seruat & hæc ingens immensi machina cœli
Circuitus, quibus hunc in se complectitur orbem, Rer[illegible] cor[illegible]
Phœbus ab extremis vt dudum emergitur Indis,
Et Tartesiaco se rursus in æquore condit,
Ipsa suo pleno Latonia tempore cornu
Fulget, tranquillæ per opaca silentia noctis
Illumisq; etiam paruum decrescit in orbem,
Et perit atq; redit, nunquam stata tempora fallit.
Annus habet glacies, habet æstus, veris amœni
Autumniq; grauis pluuias, sua tempora tempus
Quodq; tenet, sunt forte sua contenta vicissim
Omnia, nec fines, & littora præterit æquor.
Deucalionis aquas olim, Phaetontis & ignes
Sustinuit tellus: sunt omnia tuta, fidemq;
Nunc elementa datam nobis post Iridis arcus
Non temerant, fateorq; animantia cuncta sub vna
Quæ viuunt specie vnanimi sunt fœdere iuncta.
Non Aper in similem per syluas irruit aprum, Ferarum concordia.
Vrsus in atrocem sæuit non efferus vrsum,
Nec draco in Hesperium misso furit igne draconem.
Solius est hominis (quamuis animantia longe Hominum ferocia.
Innata exuperat ratione) ferocia maior,
Omnes armorum strepitus, Martisq; tumultus,
Quæq́; vides tormenta, sudes, thoracas, & hastas,
Tela, enses, frameas, arcus, volucresq; sagittas,
Contra homines effinxit homo, meditatur in horas
Pluraq;, quis possit per plurima damna nocere.
Per maria & terras, per multa volumina rerum,
Itur in angustum discrimen & omne periclum,
Inuisæ saltem rumpantur vt otia pacis.
Sic ardor multos, & habendi dira cupido
Versat, pertæsos tranquillum viuere, semper Ardor habendi.
Quin agitent quicquam superis terrisq; perosum.
Hinc tot bella, acies, cædes, desertaq; rura,
Oppida, diffractæq; vrbes, & inania regna,
Et campi toties dispersis ossibus albent,
Tales qui totum duxere in prælia mundum
Hortare ad pacem, nec opus calcaribus esse
Censeo equis vltro properantibus, ille profecto
Non monitoris eget, placidæ qui pacis amator
Sedulus est, & qui pacem deposcit & optat.
Inclytus à multis Sigismundus fausliter annis Sigismundus Rex.
Pacis amans, vltro nunquam, sed semper in hostes

Arma

Arma lacessitus suscepit, non tamen vnquam
Contra Christicolas, verum in crudelia castra,
Bosphoron, & contra Mysosq; Gethasq; Scythasq;.
Hunc igitur, cuius terras, spaciosaq; regna,
Sigismund. dux Slesia. Parrhasis Arctos agit per Balthea littora magni
Oceani, prope ad Euxinum diffusius æquor.
Vt noscas, quantum pacem desideret omni
Pectore, ne graue sit paucis aduerte docebo.
Slesiacis primum, regnum germanus habebat
Donec Alexander patrium, dux iustus in oris,
Iustitiam (solet vt semper) librabat in æquis
Lancibus, & cunctis iuste impartiuit eandem,
Nullus erat prædo, nullus grassator in antris,
Per stratas, omnesq; vias, per compita passim,
Ibat securus tranquilla pace viator;
Vndiq; cunctarum fuerat pax optima rerum,
Hoc sentit præsens, hoc postera sentiet ætas,
Quantum consilio, quantumq; salubribus actis
Profuit, & post se quam commoda multa reliquit.
Quum frater demum fato concessit ad astra
Conflato regnum grauiter qui affecerat ære,
Vnanimi procerum consensu sceptra recepit.
Sigismund. Rex Polon. Hinski. Orsus vt instantes vix restaurare ruinas
Rex nouus, infida propere dux fraude Michael
Concitus, ad Moscos defecit, turpiter hostis
Factus, eos secum Lituanas duxit in oras.
Prima contra Moscos victoria. Hæc pacis intentus Rex vt cognouit, omissis
Omnibus in regno, velocius obuius ibat.
Inde citum permensus iter, mox ipse priusquam
Fama aderat, subito Moscosq; Ducemq; fugabat,
Pone sequens victor per lata Borysthenis arua.
Princeps hunc Scythicus bellum exitiale timebat
Perculsus, pacem orandam, deponereq; arma
Censuit, ad regem legatos munere multo
Transmisit, supplex veniam pacemq; poposcit.
Fœdera Rex pepigit, generosi pectoris iræ
Sunt siquidem faciles, & mens ignoscere lapsis
Supplicibusq; solet leuiter regalis, habent nam
Diis animos similes reges & pectora magnis.
Limitibus demum positis, & finibus orbis
Sarmatiæ, æternum fuerat vulgata per omnes
Æquoris & terræ positus pax inter vtrumq;,
Quæ tamen (vt referam paulo post) fracta Scytharum
Fœdifragum vt mos est, grauiter non mansit inulta.
Ad regnum rediit iam credens omnia tuta
Heroum Sigismundus honos, pacemq; repostam
Militibus missis erexit, & ocia cunctis
Libera distribuit, tædæ subiere iugales
Quærere quas voluit Germanis forsan in oris.
Perfidus interea Valachus, cui Mysia paret
Inferior, dum Rex sperat lætos Hymenæos
Valachi irruptio. Fraude Leopoliam multis obsederat vrbem
Agminibus, late Podoleis castraque in aruis
Omnia depopulans statuit, per tela, per ignes,
Sic choreas, dulcesq; iocos, & cœpta fefellit
Gaudia, Rex igitur prudens vt semper ad omnes
Res solet esse graues, nihilo demissior (vno
Spectatur vultu, sint tristia siue secunda)

Millia confestim collegit multa suorum,
Hacque insperatos propere dimisit in hostes.
Hostis ut hac sensit, retro fugiebat ad arces
Quas habuit proprias, ad syluas, adque paludes;
Non ausus conferre manus, gens regia late Victoria contra Valachos.
Terga sequebatur, totque oppida, castra, casasque
Excussit, longe saeuum populata per arua
Mysia, tot Ducibus captis procerumque cateruis,
Postremo rediit spoliis illaesa superbis.
Et nisi Germanus senior, qui sceptra gubernat
Pannoniae, rem pacasset, iam Mysia tota
In cineres pro perfidia conuersa iaceret.
Hinc Valachus veniam ut petiit, captosque redemit,
Res est sub coelo vix credo notior ulla.
Sic iterum dura lassatus casside victor
Pectore voluebat, positis grauioribus armis,
Pacem, qua totus nihil orbis gratius ipse
Continet, Hunnorum praeclaro stemmate pulchram Nuptiæ Regis.
Reginam duxit, ratus hinc securius annos
Dulciter exigere, & regno dum fata vocarent
Haeredes patrio tum post se linquere. Vertit
Omnia sors aliter, mouit furialis Erynnis
Hippophagos Nomades gelida Maeothide septos. Tartarorum incursio.
Hi clandestino sub verno tempore gressu,
Praeter spem innumeri, regnum inuasere Polonum,
Vt fuerit rapido transire per omnia cursu
Millia multa hominum, matres, vetulosque parentes,
Reptantes pueros, iuuenes, tenerasque puellas,
More suo iam nexerunt, misereque ligarunt,
Occisis multis: iam iamque abducere longe
Coeperunt. Tum Rex subitis, & rebus in arctis
Congessit turmas equitum, peditumque cateruas
Quas potuit, iussitque sequi velociter omnes,
Ventum erat ad cuneos spoliis praedaque refertos,
Qui nil cesserunt, contra confligere magno
Quin etiam clamore dabant sua signa volentes,
Parte ab utraque statim nisu & conamine toto
Bellatum, fortuna diu stetit eminus anceps,
Verum quam cito se gens regia cominus hosti Victoria contra Tartaros.
Intulit, & volucres detorsit ab aure sagittas,
Terga dabant Nomades, ibidem bis dena Getarum
Millia trunca iacent, abducti sicque soluti,
Ad patrios tandem salui rediere penates.
Pax iterum fuerat sed paruo tempore, cladem
Post istam, donec periuro pectore Moscus
Sacramenta, fidem, iurataque foedera rupit, Moschi perfidia.
Adiunctis belli sociis, qui templa Quirini
Romani obliti, templi adiunxere prophanis
Se hostibus, & regem conspiraure (nephandum)
Contra Christicolam. Sed Diis sunt omnia curae,
Hi non permittunt Titanas Pelion Ossae
Iungere, consilia & nunquam tam dira secundant,
Qualiter hoc bellum confectum scribimus, omnemque
Historiae seriem, quod si mihi vita manebit
Versibus innumeris conscriptum utcunque videbis.
Hoc obiter tamen est addendum, quinque carinae
Myriades Stigia Charon una luce recepit Victoria contra Moscos.
Moscorum, primosque Duces, primosque senatus

Principis infidi captos Sigiſmundus in arcto
Carcere habet, qui compedibus duriſque cathenis.
Deuincti, pro commiſſo dant crimine pœnas.
De reliquis bello ſunt nobilioribus iſto,
In viuis ſiquidem pluſquam duo millia capti.
Sponte noces nulli, niſi proritatus, habunde
Contentus propriis, ſua quæ ſunt cuique relinquit:
Parte ſed ex omni fines & parta tuetur,
Sique laceſſitus quandoque citatur ad arma,
Velox egreditur, munitus milite forti,
Et duce iuſtitia ſuperat, ſemperque triumphat.
Nunc quamuis victor tot grandia bella peregit,
(Victores inflare ſolent res ſæpe ſecundæ)
Non renuit tamen hæc ineunda fœdera pacis
Ex mediis ad quæ caſtris huc venit, omiſſis
In tot proſtratos armis victricibus hoſtes,
Pace frui cupiens interque capedine longa
(Metire à gelidi ſit quanta Boryſthenis vndis
Danuby ad ripas diſtantia) pacis amator
Hactenus ad pacem ex regno præceſſit habendam, — *Rex à Boryſthene ad Danubium.*
Non tamen vt prorſus iam ſegnis bella timeret;
Sunt vires, eſt mens, genteſque ad prœlia multæ,
Sed contra inuitus gentiles ſuſcipit arma
Chriſticolas, quos tot bellis defendit, & illos
Infidis ſemper tutatur ab hoſtibus, Ergo
Parte libens iſta confecta in pace maneret,
Quam ſi quis temere iniuſtis conabitur auſis
Rumpere, quæ nollet tandem cogetur inire
Bella laceſſitus, ſua ſic & parta tueri.
Hos igitur cum complicibus quos ardor habendi
Arietat, hortare ad pacem, concordia rerum
Fœdera, confuſumque chaos compage ſoluta
Hos docta & longa doceas ambage, vel illos
Si pacem penitus nolunt, gaudentque ſub armis,
Iſta cothurnato compelle ad prælia verſu,
Quæ nunc, pro Chriſti ſi quiſquam vellet amore,
Depoſitis inteſtinis à pectore rixis,
Inſtant, præclaris accommoda tempora bellis — *Opportunum bellum.*
Sunt etenim, huc ducas tam multo Marte furentes,
Dum Sophus in Turcas immania claſſica ducit,
Quem nuper tota fudit cum gente, morandum
Non eſſet ſiquidem, nunc poſſet Græcia vinci,
Et Conſtantini Bizantia mœnia magni, — *Græcia.*
Thracia tota iugum, Trapeſunciaque arua ſubirent,
Inde Palæſtina tellus promiſſa ſacrata,
Memphis, Perſis, Arabs, Babilon, ſacra culmina Synæ,
Totus & vſque nigros mundus caperetur ad Indos.
Rex Sigiſmundus adeſt, diuini nominis atris
Hoſtibus infenſus, contra illos fœdera iunget:
Sint modo qui accipiant, non detrectabit in omnem
Euentum, contra Machometica pergere caſtra,
De quibus vnanimi (Dii faxint) pectore iuncti
Belliger vt magno Cæſar cum Rege triumphet.

VIx hoſce verſus ſubſcripſeram, cum Gaſpar Vrſinus Poeta ſane induſtrius & mihi coaulicus fores irrumpens, *Diurnam hanc*, inquit, *fœturam accipe*, ac Moſchice, vix inclinato capite abiit. Ego cum diu ridendo ramices pene fregiſſem, legi, quantum per riſum potui, quos obiecerat verſiculos. In quibus cum non vulgares & Gurcenſis laudes, & Ioannis Epi-

nis Episcopi Vratislauiensis nomen legissem, quem ego propter diuinas eius virtutes, & morum suauitatem, doctrinamque, ac miram in literatos beneuolentiam (quas & si ab aliis, Gasparis tamen præconio vberius intellexi) veneror & colo, piaculum me facturum putabam, si versus non inseruissem.

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, & Dominum D. Ioannem Thurzo Vratislauiens. Episcopum, patronum suum meritissimum, de conuentu Posoniensi compendiaria Epistola Gasparis Vrsini Velii, Silesitani.

Vindelicis Augusta iacens late inclyta terris
Nos tenuit bis, Thurze, decem cum principe soles,
Inde Licum emensi ratibus, iam classe parata
Danubium regnatorem sulcamus aquarum.
Multa quidem ripis spectauimus oppida circum
Vitigeros inter colles castella, situmque
*Vrbis ab exiguo quæ ducit nomina Rego.**
Quaque suum amittit nomen torrentior Aenus, * Raegn, fl.
Danubiumque opulentat aquis & flumine magno
Confluus, applaudunt nymphæ Istrides, Istrides vndæ,
Et iam se Rhenum credunt æquare bicornem.
Haud procul inde autem Greineia vbi mœnia surgunt,
Est locus horrendo qua vortice proruit Ister
Præruptis scopulis vtrinque arctatus, & vna
Parte absorbet aquas, aliaque excussat ab imo
Naufragos fluctus (visu miserabile) nautæ Vulgo, der Strudel,
Sæpe etenim illidunt naues, nant flumine merces
Præcipitantque viri mersati gurgite vasto,
Frustra heu Nicoleon & numina sancta vocantes.
Nos ausi penetrare, ipsi posuere repente
Venti, terribiles visique silescere fluctus.
Credo equidem sensere virum quem flumine amico
Deueherent, gratum Diis & mortalibus æque.
Atque vt Pannoniæ ventum est ad pulchra Viennæ
Mœnia, successum & tectis, mox prima virorum
Delectos proceres, princeps acciuit habendo
Concilio, acturus magnis de rebus, & inde
Secessit Stiriis confinia ad oppida terris.
Hic porro interea nos consuetudine suaui
Doctorum fruimur, mihi Cuspinianus in illis
Est potior, vir enim hic melliso fundit ab ore Cuspinianus.
Dulcia verba, quibus mollescunt pectora Regum,
Diues opum, forma excellens, & pectore magnus,
Et quo cum magna digressus ab vrbe Quirini
Germanos late populos patriamque reuisi
Egidius præstante Remus cognomine, quo non
Candidiorem animam Lucina in luminis auras Ægid. Remus.
Protulit, ipse sacras leges Romanaque iura
Nouit, & est inter consultos Principis vnus.
Ac longe ante alios facundus diuite vena
Eloquii præstat Vadianus, & innumera vi Ioh. Vadianus.
Carminis, impari li pede, seu pede fluxerit æquo.
Cuspus item Aemiliæ parui prope flumina Rheni Aug. Cuspus.
Natus, ad extremam bonus atque suauis amussim,
Ausonio reliquos æquat sermone, Pelasgo

Ore præit, mecum hic magnæ de mœnibus vrbis
Delitiis, genioque ſolet non pauca Quiritum
Diſſerere, ah nimium nimium diſtamus ab illa.
Quin & amicitia nobis coniunctior, ori
Ingenioque modum ſcite qui figit honeſtum
Rod. Agricola. *Rudolphus, latices iuuenis ſatur Hippocrenes,*
Nunc & Rhetæis gens dura ſub alpibus audit
Aut ſimile, aut melius Peligni carmine Vatis.
Et iam Pannonius Rex, & Rex Sarmata fratres
Poſonii coiere, prior ſed Pannonius Rex
Regum conuentus. *Iam grandis natu & defecto corpore languens*
Filiolo cum Rege, ſua cum principe nata.
Alter ab extremis Scythiæ comitatior oris
Victor ouans gelidique Boryſthenis affuit vndis.
Nuncia vt ad Langum peruenit epiſtola Regum,
Aduenisse viros, mox apparat ire vocatus.
Quo cum cæruleas inſtructa claſſe per vndas
Omnes deuehimur, pia numina voce ſonantes,
Numina quis magni ius eſt maris & fluuiorum
Præcipuum, & læti iam optata ad littora Regum
Venimus, imperio nobis genitoris amico
Aduorſum natu Rex ipſe nouiſſimus iuit:
Torquatos inter proceres interque togatos
Pontifices, ipſe emicuit ceu ſydereus ſol,
Blanda tuens, Huic flaua genas lambitque tegitque
Cæſaries, omni ſubeunt ex parte miniſtri,
Auro intertextis induti veſtibus omnes.
Diuerſos illic habitus atque ora virorum
Vidimus, inter eos ſtudioſius Sarmata cultus
Regifici, quamque eſt habitu tam corpore pulcher.
Nec ſua defuerunt Germano ſerica, non &
Copia pictæ veſtis, fulgentis & auri.
Quamque grauis cultu, tam gens fuit ore verenda.
Hungarus. *Vbertate tamen Panno præcelluit acer,*
Siue auri veſtes, ſiue auri pondera cernas.
Vera loquar, ſed parua charis, quia ſimplice veſtes
Arte laboratæ membris ingentibus hærent.
At laus eſt patrio non vltima viuere ritu
Indigenas, & non externi ſumere cultus
Luxuriem, ac mores non perdere præſtat auitos.
Moſchouita. *Ora peruſta gelu crudus Scytha turpia Moſchus*
Imbellis ſublime apicato tegmine vincis,
Atque latus curuo procedit acinace cinctus.
Iamque decem totidemque dies fluxere, peractis
Conciliis, magnis impenſaque tempora curis.
Cum bene compoſitis diuino pectore rebus,
Auſpicibuſque deis, quas non eſt dicere, Langus
Digreditur, læti dominum comitamur euntem.
Sarmatico Langus celerem dedit aſtura Regi,
Nobilium pelles ſubito Rex ipſe ferarum
Treiſque ſimul pateras dedit aurea munera Lango.
Atque ita nos illo diſceſſimus. Hactenus ambo
Et Regem Reges, & fratrem pectore fratres
Auguſtum expectant Auguſtæ ſtirpis vterque,
Magnus vterque virum tum re tum nomine magnum,
Venturum alloquio, quem conſilia alta petentes
Heluetij retinent Inſubro cum duce fortes:
R. Portugalia. *Et Luſitani Rex littoris armipotens rex*

Emanuel,

Emanuel,nec non cui ſeptem cura tuendi
Regna per Heſperios incumbit maxima tractus. R. Hiſpaniarum.
Neſcio quos etiam perhibent componere motus
Belgarum,inſidi perturbant omnia Belgæ: Belgæ.
Haud impune tamen,Deus omnia lumine iuſto
Aſpicit,ô ſolus quam multa negotia Cæſar
Suſtinet,& quanto curarum pondere ſudat!
Subiectos placida populos dum in pace tuetur,
Debellatque malos,& proterit impiger hoſtem.
Ne tamen vlterius iunctos tibi ſanguine Reges
Diſtineas Cæſar,qualis modo cumque labor te
Implicitum tenet,aut quocunque ſub orbe moraris,
Tolle moram,& venias,neu dedignare precantes
Aſpectu Reges,tua quos præſentia reddet
Imperio faciles,pariles que per omnia votis,
Pacturos animum,atque æternam in fœdus ituros.

Eiuſdem in Cæſarem Venantem.

Si quis adhuc hominum dubitat te maxime Cæſar,
Sed non vulgaris numen habere Dei.
Iam ſciat hoc,nudam vidiſti impune Dianam,
Dum ſequeris ceruam per iuga ſumma leuem.
Ira Dea fatum meditata Actaonis,vndas
Sed fruſtra vltrici ſparſit in ora manu.
Proinde rata eſſe patrem vultum demiſit,humique
Fixa verecundus repſit in ora pudor.
Atque ait arridens,quid me pater optime tentas?
Corpore an hoc dubitem ſtulta latere Iouem?

Aliud.

Cæſaris arma Senon,verum haud impune,ſuperbus
Riſit,& in vili Cæſaris ira fuit.
Riſit idem tumidus contempſit & Adria nomen,
Nunc cui lenta nimis Cæſaris ira nocet.
Iulius his inquit ſapientior:Hunc bene Regem
In numero nihil dicitis eſſe notam.
Sum decies,quam ſolus,ego cum Cæſare maior.
Vos tandem hinc vnum perdidis,atque nihil.

DVM itaque Muſarum ſuauitate delectamur, rumor increbuit, Ioannem Vayuodam,cum quinque millibus Pannonum à Turcis fuſum fugatumque eſſe. *Vaynoda profligatus à Turcis.* Is enim cum cis Danubium eſſet, vt aliquod egregium nauaret opus, pontem in fluuium iecit, oppidumque Sarnouicez ad alteram ripam obſedit. Turcæ collectis vndique militibus, Pannonum caſtra aggreſſi ſunt,tantaque ab iis ſtrages illata,vt ægre Vaynoda ſaucius cũ paucis euaſerit. Alii factum Ducis culpa dicere, alii exploratorum incuriam accuſantes, defendere;atque vt cuiuſque odium ac beneuolentia erat, rem culpa dignam aut indignam facere. Sequenti die,vt cladem tegerent,læuius factum vulgari. Velites ſcilicet trecentos à Turcis,qui in inſidiis erant,interceptos cæſoſque. Verũ (vt prior fama fuit) præſidium, quod illic tenebatur, auiditate gloriæ à Vayuoda amiſſum eſt; qui cum Regis Vladislai filiam ſibi in vxorem dari vrgentiſſime efflagitauiſſet, & quo minus eum Cæſare affinitas contraheretur,pro viribus obſtitiſſet, aliquid præclarum glorioſumq; moliri tentabat,vt inde ſibi Regis beneuolentia regnique fauore comparato,quod optabat, facilius conſequi poſſet. Sed longe aliter quam ſperabat,accidit.

XVI. Kalend. Iunias feſto Aſcenſionis die,Reges Gurcenſisq; ad templum profecti ſunt. *Gurc. prudentia in Cæſarianis negotiis.* Anna Regina,obuiã cũ ſe patri obtuliſſet, auream corollã verſicolorib' intextã floſculis, paterno capiti impoſuit. Dulciſſimum profecto pietatis ſpectaculum. Sequentes dies in conſilio tranſacti ſunt, vbi iam ab omnibus, quanti & ingenii & ſolertiæ ſit Gurcenſis, plane cognoſcitur. Quem in vno damnari ſentio, quod ego maxime laudo,

& fidei

& fidei erga Cæſarem Maximilianum non vulgari attribuo: vulgo enim fertur cauſis Cęſarianis ita firmiter inhærere, vt quod ſemel dixit, nihil propterea extorqueri poſſe, quanquam omni ſtudio, opera, induſtria. Id tantummodo meditatur laboratque, vt pacem fœduſque, firmiſſimum Chriſtiani imperii ſtabilimentum, perſuadeat. Quare cum tertio Kalendas Iunias mane ad multum diem in conſilio fuiſſent; Gurcenſis inſtando, perſuadendo, cohortandoque ita negotium pertractauit, vt fœlicius auſpicatiuſque optari minime potuerit. Nam & Regis Sarmatiæ res ſatis proſpere compoſuit, Ludouici regis cum Maria matrimonium firmauit, Reginæ Annæ partes ita tractatæ ſunt, vt de ea integrum Cæſari foret, vtrum Carolo, Ferdinandoue, an ſibi Anna nuberet. Sed de his alibi à nobis latius diſſeretur. Itaque peractis rebus tanta vbique lætitia orta eſt, vt etiam præ gaudio Regem Vladislaum referant lachrymas non continuiſſe.

Regum, Gurcenſiſque negotiorum concluſio.

De Annæ matrimonio.

Poſtero die conuiuium in Pannonica regia celebratum eſt; conuiuæ, Vladislaus, Sigiſmundus, Ludouicus Reges, Anna regina, Gurcenſis fuerunt. Vladislaus in dextro thori angulo accubuit, ſecundus Reginæ paterno lateri locus datus, tertius Sarmatico Regi, quartus Ludouico, in quinto Gurcenſis diſcubuit. Diutuleque cum menſæ accubuiſſent, & ſaliare conuiuium factum, & magnis de rebus ſermo habitus eſt. Tandem ad multum diem Rex Sarmatiæ, Gurcenſiſque domum redierunt, ſed cum propius Gurcenſis eſſet, comitandi officio inſtantiſſime fungi velle; Rex contra renuere, ille orare diuque cum in hac humanitatis pugna perſtitiſſent, Rex tandem vicit nutuque ſignificauit, vt præſtites virique primores Gurcenſem comitarentur. Mira profecto tanti regis in principem obſeruantia. Sed ad illud redeo, quod profecto inuitus prætеriiſſem, Reginæ Annæ tanta mihi pulchritudo viſa eſt, vt neque Palladem, neque Venerem ſimilem huic eſſe iudicarim, multo iis formoſior eſt, quæ habitu concinnata Teutonico, ſupra quam dici poſſit elegans videbatur, Aureum caput corollæ treis, faberrimo ordine diſpoſitæ, circumuallabant, vberes olli crines, à ceruice dependuli, ſenſimque ſinuato patagio reſidentes, pauliſper ad finem conglobati, leni quandoque aura, vt eburneum etiam collum per interualla proſpiceremus, mouebantur. Oculi in alborem procliues, ſed tam decori, vt cum eos vel aperit, vel conuiuet, dubium ſit vtrum diuina an humana cenſeatur. Duo profecto ſydera, duos ſoles (adeo ſpectantium animos perſtringunt,) minus fulgere crediderim. Inceſſus grauis, animoſuſque, & lætabundus. Os non verba, cum loquitur, ſed ambroſiam ac nectar, aut ſi quid dulcius eſt, profert. Quodque opratius, iam nubilis eſt, iam Paphius flos legendus: qui & ſi nimis recens videtur, tamen cum rorem matutinum hauſerit, pandiculabitur illico, atque adoleſcet. Hanc igitur Cæſar (vt dixi) velit ne in vxorem accipere, an alteri nepotum dare, ſibi integrum reliquit. Sed ego per Deos iurarem immortales, ſi hanc viderit, nuſquam de nepotibus fiet ſermo, ſibi volet.

Regum & Gurcenſis conuiuium.

Annæ Reginæ laudes.

LIBER SECVNDVS.

GITVR cum omnia ex ſententia tractata fuiſſent, x. Kalen. ad veſperum paucis comitatus equis Gurcenſis vt & de rebus à ſe nauiter prudenterque geſtis rationem redderet, & aduentum ſollicitaret, ad Cæſarem proficiſcitur. Tertio Kalen. Iun. Laureacum peruenimus, oppidum ſane peruetuſtum, nunc Enſium vocant, ad flumen Anaſum, quod ex Alpibus fluens in Danubium deſcendit, à quo Auſtria bifariam diuiditur, quam incolæ ſupra infraque Anaſum appellant. Inde quatuor itineribus Iuuauiam, ſic antiquitus dictam volunt, peruimus nunc Saltzburgium à flumine Sala haud ignobili nominant. Epiſcopus in cuius locum Gurcenſis coopratus eſt, & Ludouicus Bauariæ Dux obuiam proceſſerunt, vt ſalutandi officio vltro citroque perbenigne ſatis functi ſunt, de loco digniore grata omnibus altercatio orta eſt. Archiepiſcopus Gurcenſi aſſurgere (quia Cardinalis) volebat; Gurcenſis quia loco patris Archiepiſcopum & veneratur & colit, contra vt ille præiret, nitebatur. Tandem vt filius parentis imperio obſequens, Gurcenſis medius, Archiepiſcopus dextra, Dux ſiniſtra vrbem ingreſſi ſunt. Ad veſperum ſtratis lautiſſime lectis diſcubuimus, inde chorea incepta: Gurcenſis & ſi pudice, vt reuerendiſſimo patri ſuo morem gereret, bis ſaltauit, quem ego cum conſpicarer exemptilibus (vt meus eſt mos) oculis vtebar, cogitabam ludos illos Olympicos, ad quos Iouem nimirum deſcendiſſe aliquando credere ſanctum eſt. Verum vt diuini vultus grauitatem ſeponere aliquantiſper cona-

Laureacum oppidum.

Saltzburgum.

Arcis Salzburgensis descriptio.

conabatur, ita & inuito quidem grauitatem ipsam augeri animaduertebam. Manè autē cum prandissemus, ad visendam arcem, ad quam calle angusto & supino admodum itur, profecti sumus. Duplex eius murorum ambitus est: exterior in rupibus saxosis, ac verius rupes ipsæ murus est. Crassissimas munitissimasque turres habet, circumque peruias. Interior multo labore intercisis cautibus ab altero disiunctus, natiuo saxo impositus est, vt si ab hoste prior captus fuisset, præsidia quo se reciperent, tutiorem haberent locum. Intus cryptoporticus, quæ ad cellas vinarias quoque vsum, cum opus est, præstare possunt, nam supra cellarium fornicatum est, optimis vinorum generibus refertissimum. Extra sub ampla longaque testudine, feriarum ingens numerus, in quibus farina recondita est. Puteus item altissimo vado, vnde summo rotularum artificio aqua hauritur. Cisterna alio in loco, Italicum opus, in quam pluuialis aqua superne ingēti imbricum ambitu per tessellatum impluuium descendit. Superius, per gradus natiuo confectos saxo, ad armamentarium ascenditur, in quo sagittarum, spiculorum, scorpionumque vis ingens, omniaque telorum genera visuntur. Quæ & si iucunda spectatu erant, tamen multo iucundiora, quod Archiepiscopus tanquam Philo Ille (nisi fallor) optimum se armorum & demonstratorem, & disputatorem ostendebat. Nos itaq; cum ad altiora tenderemus, ipse ad patulam arborem se contulit, in qua centum vndique volitantes pauones vociferabantur, quos & si ego propter miram pulchritudinem admiratus sum, tamen vel hoc magis, quod totos albicantes sine maculis vidi. Dumque hac atque illac innumera arcis loca percurrimus, Aulas, auro argentoque faberrime contignatas offendimus, Propnigea vero, & hypocausta plaste industria ita excellebant, vt nullibi elegantiora me vidisse meminerim. Illud autem mirum dictu in Aula quæ in altissimo arcis loco est, quatuor marmoreæ columnæ ingentis crassitudinis erectæ sunt, quæ in anguium morē contortæ, auratam trabium contignationem sustinent, supra autem horrea auenæ, tritici, ordei, refertissima sunt, vbi etiam (expositum enim cœlum in arcis fastigio est) doliola pulueris plena, ad vsum bellicum parata erant. Inde ad tormenta bellica, postea ad machinam onerariam, molendinariamque visendam descendimus, Ea

Laus, à cura bellica.

Laus à miro artificio.

huiusmodi est, ligna quadrata equali, ab angulis, latitudine cōnexa sunt, ad angulos (quatuor enim sunt) singuli alligantur equi, meditulliumque ꝙ ad supernum tabulatum attollitur, voluunt, cuius vertigine vicina etiam vertitur rota, funisq; aglomeratur, qui ex præcipiti loco currus onerarios per semitam trabibus confectam, ad fastigium arcis trahunt. At si restis rumpitur (contigit autem aliquando) tam præcipiti ruina, onus retrocedit, vt nisi ad multam camporum planiciem, resideat. Dum ergo eo commeatus in arcem per machinam trahuntur, Trabs, quod meditullium appellaui, rotas in tabulato voluit, quibus satis frumentorum, molitur. Arce itaque perlustrata, in vrbem regressi, cœnauimus opipare. Perendie, nam postridie ingens pluuia fuit, Reichallam, Ducum Bauariæ oppidum petiuimus, quod (mirum dictu) à vetula, (vt oppidani rettulerunt) inuidiā, vel vt vicinum, à quo contumelia lacessita fuerat, vlcisceretur, paulo ante combustum est; tamque repens ignis fuit, vt plures centum hominibus simul cum ædibus conflagrauerint, domus tantum remansit in qua salsus puteus est, vnde maxima salis confectura exercetur, & quia quantum hominis ingenium possit animaduerti, locum quā breuiter potero scribam.

Reichenhall.

De puteo salso in Reychenhall.

Puteus est quinq; vt arbitror passuum latitudine, ad imum vsq; quadrato lapide altissimæ profunditatis, ad aquā sexaginta fere gradibus descenditur, cuius duplex vt Alabarches ostendit, scaturigo est. Nam aqua quæ salsedinem habet, in vado, vtpote ponderosior crassiorq; residet, defecatior puriorq; supernatat, quæ & multo salsa abundantior: sed vt alteram ab altera haurientes separent, miro vtuntur artificio. Nam ex monte, qui Salinariæ imminet, riuus præceps per canalem ligneum descendit, rotamque ingentis magnitudinis voluit, cuius impetu binæ item rotæ circumaguntur. Altera est quæ dulcē haurit laticem, super qua quadruplex vrnarum ordo est eiusdem numeri: quilibet enim ordo sexaginta continet vrnas, quæ ad imum circumuolutæ, aquam puram excipientes in sublime exportant, atq; in canalem antequam redeant in profundum, exonerant. Tāta aquarum abundantia, vt fluuiusculus inde oriatur. Hoc enim vt fiat necesse est, quoniā maior huius aquæ (vt diximus) vena est, quam salsæ, si erescere paterentur, salsa aut euanesceret, quod nuper contigit, aut cum difficultate extraheretur. Altera rota in eodem tabulato posita est, quatuor voluit cathenas, quæ per quatuor vtrinque longissimos cubos descendunt, ac redeunt. Cubi autem tanta sunt longitudine, vt ad vadum vsque salsæ aquæ produeantur, quæ vt à cathenis ipsis facile extrahi possit, iisdem per modica interualla frustra coriacea alligata sunt, vt quam in redeundo conce-

perint aquam, quia peruium tuborum obcludunt, quodammodo in sublime facilius expellant. Idque tam admirabiliter faciunt, vt quatuor inde riuuli nascantur, qui per oppidum etiam ad salinarias diffusi iugem salis confecturam subministrant. Hæc contemplatus discessi. Inde Chyzipelum oppidum, Tyroli quod sub Gurcensis Ditione est, peruenimus. Sextodecimoq; post diē, quam Vienna discedimus, perpetua pluuia. Ponresænos, id est *Insbruck*, peruenimus, ibique treis moratus dies, cum Cæsari rerum à se gestarū rationem reddidisset, ei vtquam primum iter capesseret, persuasit. Interim Balbus vir apprime litteratus, missus à Regibus orator adnentauit. Qui Hallam oppidum ad Aenum positum, vbi Cæsar concesserat, postridie iturus ferebatur. Oratores autem, qui apud Cęsarem morabantur, vel terrestri itinere, vel nauibus Lynzum vsq; cū peruenirent, Cæsaris aduentum vt expectarent, imperatum est. Gurcensis Augustā profectus est, vt inde Praunam Norici oppidum petens vna cum Ducibus Bauariæ in Austriam nauigationem capesseret. Septimo igitur postquam Augustam petiuimus, Gurcensis iterum cum nouis paludamentis aulicos donauisset, nono Kal. Iulias trans Lycū per Vindelicos Noricumq; magnis itineribus profectus est. Secundo enim die ad Phrysingum oppidum diuertimus, postero die luce iam crepera Iserim fluuium, qui ex alpibus fluens in Danubium exoneratur, transuecti, Muldorphum ad Aenū, quadraginta millium passuum itinere confecto, non sine equorum hominumque lassitudine peruenimus. Nam cum ingens locorum planicies sit, nimiumq; aquarum tenax, non transfretare aquas, sed natare videbamur; sæpiusq; periculum incautis imminebat. Nam vni aut alteri contigit, vt cum aliud (vt frequens fit) agerent, cum in lacunas, aut ponticulos, qui sub aquis latitabāt, diuulsos pene incidissent, cum aquis cœnoque subligarum tenus pugnam gesserint. Illinc templum Diuæ Mariæ in Oethyng, miraculis refertissimum inuisimus, quo in loco quæ relatu digna vidi, recitabo. Sacellum angustum est & rotundum; erectoque turbini persimile, ingens templi, non solum Germanorum, sed etiam externarum gentium frequentia est. Nam cum loci Beata Virgo tutelaris parens sit, clementissimeque præsit, diuinis scatet miraculis. Ex altis enim rupibus cum sessore equum præcipitem vidimus, equum animam exhalasse, sessorem, cum Beatæ virginis auxilium implorauisset, incolumem euasisse. Alium, cum in palum maxime crassitudinis incidisset, per inguem ad armos vsque transfossum, pientissima inuocatione, salutem recuperasse. Taceo per hostium turmas quosdam non visos euasisse: taceo perfractos carceres, disruptaque catenatorum vincula. Nam mortuos quoque quatriduo tanti numinis inuocatione, animam resumpsisse, accepimus. Nuperque ante nos, cum Licus excreuisset, nauis absorpta, cum nulla hominum iactura, sub aquis ferebatur. Gurcensis autem cum sacro interfuisset, Marquardus Sperantiusque præpositi, Ioannes Schenckh curiæ præfectus, Lamberghus canonicus Saltzburgensis, animæ profecto candidissimæ, ego quoque vna, ad Donarium Diuæ, vt sacram supellectilem tantique nominis thesaurum inspiceremus, perreximus. Est enim crux vna, Sanctique Dionysii imagines auro argentoque puro factæ, quædamque huiusmodi alia non admodum multa, sed quanti pretii sint mox dicam, cum prius vnde illuc peruenerint, recitauero. Bauariæ Dux Galliæ Regis filiam vxorem duxit. Rex cum diem ob rem suum, Dux in Galliam dotis gratia profectus, huiusmodi clinodia (sic enim appellant) tulit: quæ per successionem Georgio Bauariæ Duci obtigere. Qui quidem cum magnam vim pecuniarum in Diuæ Mariæ Ethingensis ærario esse intelligeret, timens ne æditouorum incuria vel expilaretur, vel eam sacerdotum auaritia inuaderet, accepta pecunia, ea scilicet gratia, vt Ecclesiam & opulentiorem efficeret, & cultum celebriorem, moritur; Burchausiique arx, vbi eius quoque thesaurus erat, à Palatinis, propter recens cum Roperto matrimonium, occupatur, qui reserato ærario thesaurum sibi vendicant. Interim bellum Noricum ortum est: de quo nos duodecim libros,* sed poetice admodum, quamquam sparsim historia tractata est, scripsimus. pecunia militibus erogata. Sed clementia Maximiliani Cæsaris cum res pacata fuisset, Palatini, & si propter atrox bellum exhausti erant, vt Beatæ Mariæ pecuniam insumptam acceperunt, autam magnanimitatem præ se ferentes, Gallicam supellectilem Virgineo templo obtulere. Quæ tanti pretii tum Smaragdis, Zaphyrisque, tum Balassis, atque Vnionibus pollicari crassitudine ab auro, argentoque extuberantibus fertur, vt sexaginta millibus ducatorum vænire facile possit.

*[Margin notes: Insbruck. — Hall. — Frisingen. — Muhldorff. — Templum D. Mariæ in Oething. — * Austriades. — Palatinorum magnanimitas.]*

Illinc ergo curribus ad Aenum vecti naues inscendimus, vesperaque Praunam appulimus, vbi Vilelmus Hernestusque Bauariæ Duces Gurcensis aduentum expectabant. Perendie eius diei iterum Aenum, vnaque nobiscum Vilelmus Dux nauibus faber-

ſabetrime concinnatis,Patauium vſque enauigauimus. Inde Lynzum , vbi Cæſarea Maieſtas Gurcenſem præſtolabatur.Ad ripam,vt in tanti principis aduentu mos eſt,cum innumeri mortales confluxiſſent, hos imprimis memoria complexus ſum. Oratores ſcilicet Pontificis, Regum Hiſpaniæ, ac Britanniæ, Archiepiſcopum Bremenſem proceræ ſtaturæ virum,Ludouicum Bauariæ,Albertum de Mechelburgk, Vlricumque Virthenbergenſem,Duces.Kalen.Iulii ad Cæſarem itum eſt.Poſtridie Gurcenſis conuiuium celebrauit , conuiuæ fuerunt Archiepiſcopus Bremenſis , Duces Vilelmus & Ludouicus, Albertus,Vlricus,cœna ad longam noctem producta, poſtridianus dies conſultando inſumptus eſt. Ego ad Iacobum Baniſſum diuerti virum candidiſſimum,humaniſſimumque:& cum literatus ipſe ſit , literatos non ſolum amat, ſed colit. Vnaque Stabius apprime eruditus, qui cum Hiſtoriarum ſerie , tum difficili mathematicarum rerum cognitione, ſecundus eſt nemini. Marquardus autem,Sperantiuſque tempeſtiue & ipſi affuerunt , vbi ſatis & diſputando, & propinando, multo quam veneramus hilariores diſceſſimus. *Iacobus Baniſſus.* *Stabius.*

III. Idus Iulii Cæſar Lynzo,cum pedibus laboraret,rheda vectus Laureacum,vt inde Viennam peteret,diſceſſit.Interim allatum fuit Reges,cum aduentum Cæſaris intelligerent, Oratores cum quadringentis equis obuiam Viennam miſiſſe,quorum nomina inferius ſcribam.Nos autem poſtridie nauim inſcendimus , Gurcẽſis cum reliquis aulicis ad diem alterũ moratus eſt,Qui vna cum Duce Bauariæ, oratoribuſque dn͞m ad nos nauigat,ad ripam Danubii Cæſar venabundus occurrit , nauimq; inſcendit. Simulq; cũ omnes Cranio oppido applicuiſſent. Cæſar cũ oratoribus Ipſyum oppidum,quindecim confectis millibus paſſuum petiit. Gurcenſis Greinii pernoctauit.Mihi vero nunq̃ excidet memoria,quam peſſime ſtabulati ſumus, idq; Xenoprodromorum noſtrorum cum omnium bipedum nequiſſimi ſint, incuria patratum eſt, atq; adeo magis ægre ferẽdum, ꝙ tam abiectum hominũ genus,cum vni aut alteri fecerint ſatis,tertium ſibi locũ vendicant,ſuoq; ipſorum iure abutuntur. Cæterum ego in hac deperdita audacia nullum prius remediũ reppeti,q̃ ea quæ vitari nõ ſine iactura poſſunt,æquo animo ferre, atq; in aduerſis occallere. Illud aũt cum veniæ præfatione recenſendum eſt. Siquidem tanta diobolarium ſcortorum vis intra naues , quæ ad fornicalem quæſtum Viennam proficiſcebantur,apparuit,vt maiorẽ meretricum annonam me vidiſſe nullibi meminerim. Gurcenſis itaque , Vilelmus de Rapolſtain Cæſarianæ curiæ magiſter, & Serentanus magnus Impetatoris Cancellarius,cum Phœbus (vt apud Actium eſt) iam Albicaſceret & recentaretur , commune lumen hominibus & voluptas, ſatis bene ientati, Ipſyum ad Cæſarem nauigauerunt, vbi aliquot horas conſultando inſumſere. Inde monaſterium Melicum vbi Sancti Colomanni ſepulchrum eſt , quindecim millium paſſuum nauigatione tranſmiſimus.Cœnobium in monte poſitum inſtar oppidi eſt,quod cum & ſitu & propugnaculis bellicis munitiſſimum ſit,Matthias Pannonum Rex eum totam fere Auſtriam ſubegiſſet , nunquam cogere ad deditionem potuit. Poſterus dies cum illuxiſſet, Viennã verſus nauigandi cupido inceſſit,inter remigãdum ſiniſtra ripa (quod priore nauigatione omiſeram) Ditnſtainum oppidum,viginti millibus paſſuum confectis, offendimus nec longius quinq; paſſuum millibus Srainum, Cremeſumq; Cæſariana oppida. Inde quadraginta millibus paſſuum ad Neoburgium Monaſterium, quod ad radices fere montis Cetii,qui Pannoniam à Notico diuidit,poſitum eſt,vecti ſumus. Mons elaro ſupercilio continuus ad Danubium vſq; porrigitur,finiturq; ad ripam,atque vbi deſinit altior factus,in vertice arcem habet,qui quoniam recaluaſter olim fuerat, *Calenbergh* dicta eſt , nunc autem ſuperne ingens arborum fertilitas,à medio radicum tenus vineta creſcunt.Sed quanto magis ad Alpes (vt mihi à longe viſus eſt) introrſus tendit,tanto lenior depreſſiorque videtur. Aliqui Cetium montem non hunc, ſed qui infra Celeiam eſt affirmant,aliqui Budam nauigantibus offerri montem dicunt, quod ego cum eſſem illic minime indagaui,cui cum *Plindenberg* nomen ſit,id eſt mons cæcus, hunc eſſe Cæcium montem arbitrantur.Cum igitur ambiguitas apud indigenas ſit, ſuo quiſq; ingenio iudicet; cum ergo iam pro confeſſo,vbi mons Cæcius ſit,acceperim. Nos itaq; illinc propero curſu Viennam verſus profecti, paruo interuallo aberamus,cum naues Archiepiſcopi Bremenſis,ac Alberti de Mechelburgh, Ludouicique Bauatiæ Ducum , Oratorumque Pontificis,ac Hiſpaniarum Regis,ſe noſtræ coniunxerunt. Qui quidem, vt maiore cum maieſtate Gurcenſis Viennam ingrederetur,omnes in noſtram ſe nauim contulere,quã helciariis à puppi trahentibus , non remis , ſed remulco aliquamdiu quodammodo vſi ſumus. Inde helcio complicato propero curſu , Viennenſi tipæ , quam innumeri occupa-

Oratores Regis. *Nauigatio per Danubium Cæſaris & Gurcenſis.* *Melicum monaſter.* *Dirnſtain.* *Stain. Cremb. Neuburg.* *Quadam de Cetio monte.* *Kalenberg.* *Blindeberg.*

cuparant mortales, vespera appulimus. Egredientium ordo talis seruatus, post longum nobilium, illustriumque virorum ordinem, qui ante poneque sequebantur, Archiepiscopus Bremensis, Albertus de Mechelburgh, Vilelmus & Ludouicus Bauariæ Duces præibant, pone Gurcensis sequebatur, cui vtrinque Pheltrensis Episcopus, & Petrus Vrrea Pontificis, Regisque Hispaniæ oratores adhærebant, viri inter mortales oppido quam absoluti; à tergo Episcopi tres sequebantur, Reginonensis quem nunc Ratisbonensem vocant, Comes Palatinus, Patauiensis, Viennensis, Marchioque Brandeburgensis, Cæsarianæque curiæ præfectus, Serentanusque, ac nobilissimus quisque confertim subibant. Ita tanta principum, cæterorumque pompa Gurcensis ingressus est, vt nihil maius neque fieri neque cogitari potuerit. Interim dum ego de oratoribus Regiis, quos obuiam Cæsari ituros intellexeram percontor, relatum fuit in oppido esse, Cæsarisque aduentum auidissime expectare. Nomina autem paulo post in literis regiis, quas inseram, explicabuntur. Quinto autem Idus Iulias, Cæsar è Pesempeuco atee soluens, nox cum multa esset, Viennam ingressus est. Nam Gurcensis cæterique Consistoriani, vt de Oratoribus admittendis, deq; aduentu Regum consultarent, ad Cæsarem profecti sunt. Vbi, Oratores statim intelligerentur, decreuerunt. Itaq; vt honorifice deducerentur, Ratisbonensis, & Patauiensis Episcopi, Ludouicus Bauariæ, Albertus de Mechelburgk Duces, Proceres Vilelmus de Rogendorff, missi fuerant. Iis ergo à Cæsare comiter exceptis, literæ Regum Hungariæ, Sarmatiæque (Ludouici enim oratores verbis honorifice mentionem fecerant) in hunc modum recitatæ sunt.

Cæsaris aduentus Viennam.

Regum oratores à Cæsare admissi.

SERENISSIMO AC EXCELLENTISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO MAXIMILIANO, DIVINA FAVENTE CLEMENTIA, ELECTO ROM. IMPERATORI SEMPER AVGVSTO, AC HVNGARIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, &c. REGI Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Comiti Palatino, &c. Fratri, & consanguineo nostro chariss. & honorando.

Erenissimo ac excellentissimo Principi & Domino, D. Maximiliano Diuina fauente clementia, &c. Fratri & cõsanguineo nostro charissimo & honorãdo, Vladislaus Hungariæ & Boemiæ, &c. Sigismundus Poloniæ, &c. Dei gratia Reges, Salutem, & fraterni amoris, ac felicitatis perpetuum incrementum. Serenissime Princeps & Domine Frater, & consanguinee noster charissime, post tam longam expectationẽ nostrã, cum cognouissemus vestram Maiestatẽ Viẽnam aduenisse, magnitudine rerum simul & fraterni amoris affectu persuadente mox ad eã oratores, & consiliarios nostros Reuerendos in Christo patres, Dominum Georgium Quinqueeclesien. Cancellarium regni Hungariæ, & Ioannẽ Posnaniens. episcopos, ac spectabiles & magnificos, Ladislaũ de Sternbergk regni Boemiæ Cancellariũ, Moysem Bnušlaii de Serdllacha magistrũ curiæ, Lucam de Gorza Castellanum Posnaniens. & Capitaneum maioris Poloniæ generalem, & Christophorum de Schydlouuiecz Castellanum Sandomiriens. & regni Poloniæ Cancellariũ, misimus, qui vestram Maiestatem nomine nostro viserent, & salutarent, ac nonnulla negotia mutuum nostrum congressum concernentia eidem exponerent. Quapropter rogamus, dignetur vestra Maiestas omnibus in rebus, verbis eorundem oratorum æque ac nostris fidem habere. Sacram Maiestatem vestrã incolumẽ ac felicem in longum æuum, à Deo Opt. Max. cupimus conseruari. Datum Pisonii prima die Mensis Iulii. Anno M. D. XV. *Regnorum nostrorum Hungariæ.* XXV. *Boemiæ* XXXXV. *Poloniæ vero anno nono.*

Oratorum oratio.

QVIBVS perlectis Archiepiscopus Quinq; ecclesiensis explosis iis qui ex multis videbantur ex Aula, orationem satis ornatam, sed prolixiorem quam ipse fortasse locus exposceret, orsus est, in qua post gratulationem de Cæsaris aduentu Regibus iucundissimo, eorundemque in Cæsarem relatam beneuolentiam atque officia; cum magnifice Imperatoris laudes prosequutus fuisset, ad pacem concordiamque ineundam, ac expeditionem in Turcas suscipiendam orationem conuertit, mediusfidius satis eruditam, nisi hanc vltimam partem, quã ego in communem Regum conuentum potius reiecissem, nimis Asiatice, id est, copiose tractauisset. Peracto tandem orandi munere, cum de more

de mote Gurcensis,qui ad latus sessitabat, Serentanumque ac Doctorem Motam in cōsultationem Cæsar auocasset,Petro Motæ Hispano sed(vt illa fert gens)viro erudito graui que,respondendi prouinciam imposuit.Qui vt Cæsarem tædio liberaret,cum primum oratorum aduentu Cæsarem lætatum dixisset , laudibusque non vulgatibus orationis concinnitatem extulisset , amorem autem ac beneuolentiam Regum in Cæsarem, & si multo ante perspectam , tamen & literis Reuerendissimi Gurcensis , & verbis testatam satis esse affirmauit. Pacem vero, vt contra Turcas expeditionem pro Catholica fide facerent (quod & Cæsar semper ab ineunte ætate optauit) oblatam sæpius ne dum desideratam accepisse. In fine cum tam longæ expectationis excusationem, asserens Cæsarem tempori aliquando obsequi oportere,cum tantum impetium nous indies subindeque nascentibus curis prematur , non minus eleganter, quam vere insetuisset,ita fœliciter auguste respondit , vt Cæsari nihil gratius ipsa densa fuerit concinnitate. His peractis oratores prius discesserunt. Gurcensis pone cum domuitionem capesseret , ab Archiepiscopo Bremensi , Vilelmo, Vlrico , Bauariæ,Wirtenbutgensique Ducibus,Casimiroque Marchione Brandeburgensi,comitatus est,tam ingenti tubarum tympanorumque clangore ac strepitu , vt Mars Idæaque mater simul eoiisse videretur.Die autem qui secutus est,super Regum aduentu multa tractata sunt. Vespera Gurcensis conuiuium celebrauit,discumbentes fuerunt Archiepiscopus Bremensis,episcopus Ratisbonensis,Episcopus Labacensis,Duces Albertus & Vlricus viri summa apud Germanos & autoritate & potentia memorabiles.

Laus Motæ in respondendo.

Gurcensis conuiuium.

Postquam exempta fames,mensisque micantibus auro
Instauratos honos,frontique est reddita demum.

Alludit ad suum poema.

Lætitia,vt quidam poeta cecinit;Gurcensis ad Cæsarem se contulit, è vestigio Regii oratores adfuerunt , omnesque cum in Cæsarea Aula conuenissent , Mota vir acris ingenii,cum multa rursus (id enim Cæsar mandauerat) de Regibus copiose ornateque dixisset,orationemque quæ ante habita fuerat commendasset, Cæsaris mandato in ea parte,in qua de suscipienda in Turcas expeditione tractabatur , plusculum immoratus est,addito; *Cæsari,vt ad conuentum res ista integra seruaretur,placere; in reliquis autem* (non enim his præsens Cæsar fuerat) *Gurcensi imprimis,cæterisque consiliariis,quæ tractanda erant, dicerent.* Itaque de aduentu Regum cum satis vltro citroque disceptatum fuisset, Oratores à Cæsare tedeundi licentiam cepere; quibus vt ex sententia factum satis videretur, Gurcensis etiam orationem habuit., vtpote qui hesternæ concioni vel respondendo quippiam adderent,vel quia Cæsar tanto viro dicente maiorem in Reges affectum ostenderet.Hoc tamen compertum habeo, longam satis,sed citra fastidium , ornatamque orationem extemporaliter habuisse. Quod postquam resciui, animo mirum in modum nō interfuisse,discrutiatus sum. Nam quam erudite sapienterque verba faciat Princeps omnium mortalium ad vnguem perfectissimus absolutissimusque, sæpius & audiui & admiratus sum.Nam ex eius ore mel fluere, quam verba, vt in Nestore Homerico, potius dixerim:talemque dicendi suadelam Veneremque, qualis in Periclis labris sessitasse fertur,percipi.Vt proponit breuiter ac dilucide,vt ornate diuidit, disputatque, subtiliter,vt resumptionem rerum in fine felicissime prosequitur. Quod si alicui respondendi detur prouintia , profecto (si quid iudicii in me est) vidi neminem, qui maiore memoria superflua non ignarus præteriret, partium ordini densius responderit , breuius conclusserit,ac vbi necessitas cogit,erudita quadam latitudine sine dispendio tum verborum,tum temporum concinnius orationem diffuderit. Legati itaque cum tertio Idus discederenr in consilio,vt sex mutuo Oratores ad Reges mitterentur,actum est. Missi sunt Archiepiscopus Bremensis, Episcopus Labacensis , Vilelmus Bauariæ Dux, Casimirus Marchio Brandenburgens. Vilelmus de Rogendorff, Morascki Boemus, viri tum genere clarissimi,tum gerendarum rerum administratione solertissimi. Dum hæc tractantur nunciatum est , duo millia Carnorum ped tum à Cæsarianis prope Celeiam Norici oppidum Duce Io.Hermestenio profligata esse.Quamobrem tam prosperis auspiciis credo aut seruitiorum internitionem omnino fore,aut clementia Cæsaris rem mitiorem exitum habituram.Gallorum item in Insubres expeditionis indies rumor percrebrescebat, in exercitu viginti millia Germanorum peditum,cataphractorum tria millia ferebantur. Heluetii angustias Alpium , vt transitum prohibeant , occupauisse. Rex Hispaniæ ad radices Pyrenæi,validas peditum legiones habere, vt cum primum Galli Insubriam inuaserint, igne,ferroque,superatis montium iugis,prouinciam vastaturus inuadat. Ita infelix Italia, vndique expetita lacessitur, mutuumque eiusdem pristinæ magnitudini ac potentiæ re-

Gurcensis eloquentia.

Oratores Cæsarei ad Reges.

Strages Carnorum obiter.

Gallorum quædam obiter.

Deploratio Italiæ.

 pendi-

penditur. Vltro enim & nouis repertis causis externarum olim gentium regna occupauit, Europæ, Africæ, atque Asiæ imperium obtinuit: nunc autem suæ magnitudinis oblita, se ad prædam omnibus obiicit, idque mortalium nequitia inualescente, abolitaque morum disciplinâ, accidere eon icio. Nam olim vt optimus ac prudentissimus quisq; res publicas gubernabat, ita nunc pessima quæq; flagitiosissimaq; ingenia, rebus publicis, ne suis quidem penatibus parcendo, exitium parant, tantumque abest, vt vnnm vel alterum qui merito nobis imperare deberent colamus, sed modo harum, modo illarum partium asseclæ, nobis minime fidi, in commune ruimus malum. Sed hæc interim æquo animo ferenda, donec principum maximus, pacato Septentrione, potentiam suam, vnde nostra pendet libertas, triumpho declaraturus ostendat.

Idibus Iulijs Cæsar cum partibus copiarum Vienna egressus est, principes secum quamplurimi profecti sunt, quorum nomina, cum omnium nomenclaturam aggrediar, scribam. Viginti igitur confectis millibus passuum Trautmansdorphum oppidum, Cæsar vnaque Gurcensis petierunt; alii alibi, vt quisque sibi hospites parare poterat, diuertebant. Reges vero alter in Hainburgio ad Danubium oppido, alter in Pruchio cum Rege Ludouico, atque Anna filijs permanserunt. Postridie eius diei XVII. Kalen. Augusti Cæsar ad Reges iter cepit. Qui quidem in latissimo loco, vbi oportuna explicandis copiis regio erat equitabilis, & vasta planicies ad syluam duram, è regione Carnuti, olim sub Imperatoribus M. Antonino cognomento Philosopho & Commodo clarissimi, vbi ad ætatem nostram maxima vetustatis rudera cernuntur, inter Danubium Leytamque fluuios siti, tentoria fixerant; horamque Cæsarei aduentus felicissimam sub pellibus expectabant. Cæsar itaque, cum Pruchium dextra reliquisset, per iugum non admodum editum, profectus est, pauloque longius progressis Cæsarianis, pulcherrimum innumeratum diuersarumque gentium, quæ in subiecta planicie vagabantur, spectaculum oblatum est. Tentoria cum propter candorem, tum quia latissima erant, tanquam in cliuis editioribus nixa essent, videbantur, quæ in parte fixa erant, qua paulatim insurgit æquor, seseque in iuga extollit. Idque ex industria factum puto, Nam pone per dorsum, quantum iugum extenditur, turmæ velitum dispositæ, melius quam quæ in plano erant, discernebantur. Verum Cæsariani multo maiori illis admirationi fuere: quippe qui non parmulis tantum, ligneisque (vt earum gentium mos est) paludamentis ornati erant, sed armis, equorumque dorsualibus (vt ait Capitolinus) apriciis discoloribus præfulgentes, tanquam ad bellum ituri, sub signis micabant. Cæsar itaque eum ex iugo ad planum descenderet, ipse dextra cum parte copiarum, reliqui sinistra profecti sunt. Cum itaque ad planiciem ventum esset, ordo incedentium talis fuit. Aulici omnes qui inermes erant, præcessere; pone Ephœbi duodeni, (vt arbitror) nobili genere prognati, serico induti plumatili ingentes equos mirificeque phaleratos insidebant, à tergo Cæsar pensili rheda vehebatur. Quem Gurcensis Cardineo insigniter habitu ornatus vel post, vel ad latus vna cum oratore Anglico ac magnis Ducibus assectabatur. Postremo cataphractorum, velitum, & ij in treis diuisi turmas, ingens numerus subibat. Primus ordo Magnorum Ducum ac principum erat, qui Bardatis mira varietate equis, grauiter bellicoseque prouehebantur. Aliqui enim lato clauo tectos equos habebant, alii plumatili serico, ii argento, ii durissimo nitidissimoque opertos calybe. Vnus tamen exteros præstare videbatur: qui bardas non serico auroue, sed pretiosissimis vnionibus tectas habebat: quæ quanti extimatæ fuerint, aliorum secutus iudicium pretiū triginta millium ducatorum fuisse affirmarim. Rebus ita compositis Cæsar ad Reges, qui & ipsi obuiam venire cernebantur, duobus equitum millibus comitatus, prouehi cœpit, dum pauluium progrederentur. Episcopus Vaciensis vir candidi ingenii, & literis apprime eruditus, & Ambrosius Sciarco inter aulicos Pannoniæ Regis facile princeps, Regum nomine felicissimum Cæsaris aduentum excepere. Inde copiæ vtrinque procedere, tubæ clangere, tympana perstrepere, equorumque hinnitus, innumerarumque gentium voces increbrescere, tantaque mortalium varietas occurrebat, vt Dotiscum, in quo Persicæ copiæ numeratæ sunt, memoria frequenter repetiuerim. Itaque vt Cæsar Regesque ad punctum (vt ita dicam) conuenirent, Pirus proceræ altitudinis in centro fere planiciei, meditullij instar, erecta fuerat, ad quam hinc Cæsar, illinc Reges, æquis incedentes passibus, tenderent coirentque, sed antequam cætera prosequar, hoc quoque tradendum memoriæ est. Legati Regii dum apud Cæsarem negotium tractarent, diu multumque institere, vt Cæsar pateretur Reges ex equis descendere, vt secum maiori salutandi veneratione fungerentur. Idque cum sedulo (sic enim Reges mandauerant) effl agi-

Trautmansdorff.

Carnuntum.

Copiarum Regum, ac Cæs. laus.

Pirus pro termino.

Cæsar. humanitas.

Vt Cæsar Regesque coiere.

efflagitauissent, Cæsar, qui humanitate cunctos superat mortales, quanquam ægre, tamen ne quispiam illorum descenderet, impetrauit. Itaque antequam ad felicissimam arborem omnino coirent, Ludouicus Bohemiæ Rex, Reginaque Anna soror obuiam, vt Cæsarem exciperent, processere. Hic exequo Cæsarem in rheda post iunctā dextram latine his verbis salutauit; *Sacratissime Cæsar, ego saluto Maiestatem vestram, tanquam patrem & dominum meum.* Secundus salutandi locus, ex aurea rheda qua sola vehebatur, Annæ Reginæ datus est. Sed cum ad arborem peruenissent, tertius Vladislaus Pannoniæ Rex ex gestatorio & ipse magna Cæsarem salure impertiit. Qui cum (vt dixi) senex admodum sit, & plurimum Cæsarem diligat, cum salutaret, longiuscule lachrymatum ferunt, multisque verbis & ornatis in commendationem tanti conuentus vsum, perpetuoque huiusmodi affinirates concordiamque duraturam precatum esse. Postremæ partes Sigismundi Sarmatiæ Regis fuerunt. Qui peracto salutandi officio, diutuleque detenta Cæsaris dextra, hiis latine verbis vsus est: *Serenissime Cæsar, sit hic conuentus noster felix & faustus, Nobis, subditis nostris, & toti Reipublicæ Christianæ.* Alii autem referunt, qui propius me erant, Cæsarem prius dixisse, *Ecce tandem aduenit dies, qua simul conueniremus, exultemus & lætemur in ea.* Cui Rex, *spero serenissime Cæsar, quod iste dies sit futurus felix & faustus nobis, Regnis nostris & Reipublicæ Christianæ.* His finitis paulisper alter ab altero recessere, vt vacuus daretur locus, quo præclarissimus quisque mutuo Imperatoris Regumque dextras de more amplecteretur. Interea Gurcensis Cæsaris nomine cum Regem Vladislaum, vna cum liberis, vt Viennam proficisceretur, rogaret, Respondit Purpuratos suos id summopere, tum quia non poterat sine Regni iactura, tum etiā quia bellum cum Turcis nuper instabat, dissuadere. Hoc dixit, vel quia à Cæsare rogari volebat, vel vt maior fratris in Cæsarem affectio ostenderetur, de qua mox dicam, vel (quid verius suspicor) quorundam, qui hanc rem infectam volebant, ne vlterius Reges procederent, sententiam fuisse. Itaque Gurcensis cum rem animo volueret, & quorsum euaderet intelligens, Regem Sarmatiæ adiit, eundemque Cæsaris nomine rogauit vt vna Viennam peteret, addito: *quanquam Serenissimo Vladislao consiliarii, vt quo minus Viennam cum liberis petat, pertinaciter persuadeant, idque firmissime illius animo inhæreat.* Cui Rex, vt est prudentissimus, vtque suam in Cæsarem fidem penitus ostenderet, sic fertur respondisse: *Ego ex Sarmatia, relicto regno, & patrio solo, vt Cæsarem Augustissimum conuenirem, huc profectus sum. Quamobrem non Viennam solum si sua iuberet Maiestas, sed etiam vlterius peterem, cum nunquam animum induxerim quippiam in nos, nisi quod bonum deceret principem, facturum, quod Frater cum liberis purpuratorum consilio se minime venturum dixerit, Ego fratrem meum & nepotes vna mecum ducam. qui vero sequi noluerint, vt lubet, faciant. Quare Reuerendissime princeps, Cæsari cuius sim sententia, & vt tu plane facere consueuisti, cumulatius referto.* Talia cum dixisset, Gurcensis Regem amplexus, *lætissimum*, inquit, *nuncium Cæsari, qui nunquam de tua erga se fide veritus est, feram.* Statimque cum fideliter omnia ab eo relata fuissent, aiunt Cæsarem lachrymas non continuisse, ac propius accedens: *Serenissimi Reges, nihil est ait, quod vereri debeatis. Nam Vienna vrbs nostra est, in qua à me perinde atque fratres & amice & regaliter excipiemini. Idque vobis sub Imperiali fide facturum polliceor.* His cum omnes assensi fuissent, rebusque feliciter compositis, dissolutus conuentus est. Cumque Germanici cataphracti, velitesque armis nitidissimis fulgentes, per æquor diffunderentur, Ludouicum Regem, qui adhuc puer est, ferunt dixisse. *Sic vellem vt Cæsar, pater meus etiam mihi copias compararet.* Mirum profecto in puero. Nam & amorem in Cæsarem, addito patris nomine, ostendit, & indolem bellicarum rerum auidam præ se tulit. Nec mora cōfertim omnes ad diuersa iter loca cepimus. Cæsar Regesque venatum (nam vbi colles desinnnt, in plano densissimum nemus, aptissimumque venationi est) iuerunt. Gurcensis vespera cum paucis admodum Laxomburgum, vbi Cæsar diuerterat, petiit. Nos cum prodromos nostros quærendo ad multam noctem lassi fuissemus, tandem ad pagum forte, vbi oscitantes ac sine vlla nostri cura morabantur, peruenimus mane ad Cæsarem, qui ex oppido cum paulo vlterius processisset, Gurcensis dextrorsum ad Reges excipiendos iter cepit. Paulo post Regis Sarmatiæ vexilla à longe videri cœpta. Gurcensis paucorum seruitio vsus (reliqui enim præcesserant) venienti obuiam se tulit, tantisperque morati sunt, donec Cæsarem à leua venientem excepere. Vltimus Rex Pannoniæ cum liberis, diu tamen expectatus, aduenit. Interea ex Vienna (parum enim aberant) duum millium virorum, *Lantzknechtos* patrio nomine appellant, peditatus obulam exiit, omnes nitidissimis thoracibus, brachialibusque ferreis ac machæris ornati erant, pluri-

Ludouici Verba ad Cæs.

Vladislai regis verba.

Sigismundi regis verba.

Laxēburg.

Gurcens. in Reges officium.

Cæs. Regesque iterum conueniunt.

mi lanceas, pauciores alabardas ferebant, qui & si propter armorum genus, ordinemque militarem, tum vel ob hoc admirationi digni videbantur, quod omnes rubea paludamenta, eademq; expeditissima (vt patrius mos est) ferebant. Cum itaq; pluſculum temporis in huiuſmodi ſpectaculo inſumptum fuiſſet, pluuia ſuper orta eſt. Ego ad vrbem me contuli, vt inde introeuntes exeunteſque ex ſententia recenſere poſſem, interim pluuia ingrauescit, turbatuſq; paulisper ab initio ordo eſt. Nã duo millia fere equitum (vt coniicere potui) turmatim propero curſu vrbem ingreſſa ſunt, reliqui, quantum per iugem nimbum fieri potuit, ordine non admodum turbato, procedebant. Et quoniam hic locus, Principum, Ducum, ac illuſtrium virorum Nomenclaturam expoſcere videtur, à Cæſarianis ordiar:

NOMENCLATVRA CÆSAriorum.

PRÆLATI ET PRINCIPES.

Reuerendiſſimus Cardinalis Gurcenſis, coadiutor Saltzburgenſ. generaliſque Imperii Locum tenens.
Laurentius Epiſcopus Feltrenſis, orator ſummi Pontificis.
Petrus Vrrea, orator Regis Hiſpaniæ,
Robertus orator Regis Angliæ,
Archiepiſcopus Bremenſis, ex Ducibus Brunſuicen.
Epiſcopus Ratisbonenſis, ex Ducibus Bauariæ.
Vigileus Epiſcopus Patauienſis.
Chriſtophorus Epiſcopus Labacenſis, adminiſtrator Secouien.
Bertholdus Epiſcopus Chiemenſis.
Georgius Epiſcopus Viennenſis.

DVCES ET PRINCIPES.

Wilhelmus Dux Bauariæ & Comes Palatinus,
Ludouicus Dux Bauariæ & Comes Palatinus,
Caſimirus Marchio Brandeburgenſis,
Albertus Dux de Mechelburg,
Vlricus Dux de Wirttenberg.

COMITES.

Bertholdus Comes de Hennenberg.
Georgius Comes de Montfort.
Carolus Comes de Oetting.
Georgius Comes de Schaunburg.
Hoyr Comes de Mansfeldt.
Nicolaus Comes de Salin.
N. Comes de Weſterburg.
Ioannes Comes de Hardeck.
Vlricus Comes de Hardeck.

PROCERES.

Wilhelmus de Rapoltſtain cum filio, Cæſareæ curiæ magiſter.
Ciriacus de Polhaim.
Ludouicus de Polhaim.
Erhardus de Polhaim.
Filii Domini Pauli de Liechtenſtain.
Wolfgangus de Liechtenſtain.

Leon-

Leonardus de Liechtenstain.
Hartmanus de Liechtenstain.
Georgius de Liechtenstain.
N. de Starchenberg.
Senior de Scheftenberg, & tres eius filii.
N. de Puehaim.
N. de Puehaim.
Wilhelm de Zetling.
Christophorus de Zinzendorff.
Sigismundus de Dietrichstain
N. de Traun.
Fratres duo de Rogendorff.
N. de Papenhaym.
Ioan. Iacob de Landau.
N. Rauber Marschaleus curiæ Cæsaris.
Thomas Fuchs Capitaneus Ratisbonens.
Albertus de Wolffstein.

Primores viri à Secretis & Consilio.

Cyprianus Serrenteiner, Magnus Cæs. Cancellarius.
Iacobus Villinger Supremus Cæs. thesaurarius.
M. Præpositus de Valkirek.
Iacobus de Bannissis.
Petrus de Mota Theologiæ Doctor.
Ioannes Renner.
N. Ziegler.
N. Phintzing, Præpositus Nurnbergensis.
M. Phintzing quæstor, vel pecuniarum expendendarum magister.
Paulus Oberstainer, V.I.D.
N. Vinstervvalder.

Oratores Cæsaris ad Reges.

Marquardus de Stain, præpositus Bambergens.
Wilhelmus de Rogendorff, Baro.
Laurentius Saurer, Consiliarius Cæsaris, & Vicedominus pér Austriam.
Gabriel Vogt, Secretarius & Consiliarius Cæs.
Io. Moraseki, Baro.
Cuspinianus, doctor medicinæ.

Regni Pannoniæ Bohemiæque Nomenclatura.

Reuerendissimus Cardinalis Strigoniensis.
Archiepiscopus Colocensis, Comes de Frangapanibus.
Georgius Episcopus Quinqueeclesiensis.
Episcopus Olomucensis, Thurso.
Episcopus Vaciensis.
Episcopus Gauriensis.

Principes viri ac Proceres.

Georgius Marchio Brandenburgensis.
Carolus Dux Minsterbergensis.
Ioann. Comes de Canitscha.
Ladislaus de Sternberg, regni Bohemiæ Cancellarius.
Albertus de Pernstain, regni Bohemiæ Camerarius.
Heinricus Botzku de Kannstat.
Adam de Neuhaus.

Ihereslaus de Schellenberg.
Albertus de Sternberg.
Moses Hunslau de Serdlacha, præfectus curiæ.
N. Bornamissa.
N. Pormanincztki.
Ambrosius Scharco.
Paulus Dieck, thesaurarius.
Orsagh.
Petrus de Erdundt.

Multi præterea alii viri præclarissimi, quorum dignitatem atque gradus cum minime norim, veniam ab iis, qui legent impetratam velim, neque vero ob hanc gratiam libello irascantur. In mensa (si volent) locum digniorem occupent, aut in templo, subselliisue. Hic nomenclatura non ordo quæsitus est. Illud autem affirmare audeo, quanto Imperialis Maiestas sui magnitudine cæteris præstat regnis, tanto eadem clarioribus viris exrernas gentes facile antecellit.

REGIS SARMATIÆ NOMENclatura.

PRÆLATI.

Episcopus Vladislauiens. Mathias Dreuitius.
Episcopus Posnaniens. Ioannes Ludobranczki.
Episcopus Premisliens. Petrus Tomicius, & regni Poloniæ Vicecancellarius.

PRIMORES VIRI.

Nicolaus Firlei, Palatinus Sandomiriensis.
Nicolaus Palatinus Vilnens. & magni Ducatus Lithuaniæ Cancellarius.
Andreas de Tenczin, Palatinus Lublinen.
Georgius de Baysen, Palatinus Marieburg.
Lucas de Gorza Castellanus Posnaniensis, & Poloniæ maioris Capitaneus generalis cum filio.
Christophorus de Scydlouietz, Castellanus Sandamirien. & Regni Poloniæ Cancellarius.
Andreas de Costzeletz, regni Poloniæ thesaurarius.
Nicolaus de Scydlouictz, Castellanus Radomiensis.
Stanislaus Ostrorog, Castellanus Callisiens.
Stanislaus Halitzki, Marescalcus Regni.
Ioannes Pileczki, Capiraneus Lublinensis.

Palatini. Ii omnes ad consilium admittuntur. Multi præterea, qui gentilicio nomine *Palatini* appellantur, qui auro, argenroq;, & equitatu ornatiores videbantur. Itaq; Wilhelmus Dux Bauariæ cnm ingenti Caraphractorum manu, ante omnes (quanquam Gurcensis Aulici præcesserāt) vrbem ingressus est, pone Casimirus Marchio Brandeburgensis. Inde Hennenberg. Rauber Cæsaris Mareschalcus. Post Comitnm Cæsarianorum turmæ. Nobiles Austriæ supra infraque Anasum viri sequebantur. Inde Iacobus de Landauu, ac Thomas Fuchs, ac Domini de Polhaim cum multis equitum turmis succedebant. A tergo Moschi erant, hippotoxotæ fere omnes, Polonique, ac Pannones, quorum quisque desultorium equum manu ducebar, in quem vel ardentissimo cursu transiliunt, quod Posonii quendam patria Mysium, dum Reges ludos equiria celebrarent, factitasse vidimus. pone Albertus de Wolffstain: Centenique fere patagiati, vestibusque pretiosis induti. Confertim Poloni, Hungarique sequebantur. Verum in his, quæ tū propter diuersarum gentium habitus, tum quia iugis pluuia (vt dicebam) internoscere ordinem minime patiebatur, malo conniuere, quam solertiore cura ea perscrutari, quæ recitari nequicquam, nisi falso possunt. Secutus est & alius ordo, qui ad cultum Cæsaris Regumque

que præcipue pertinere videbatur. Nam duodeni nobilis prosapiæ adolescentes, quos ego prius tunicas purpura micantes & plumanti (vt ait Vopiscus) difficultate pernobiles, gestare dixi, præcedebant. pone Æneatores, triginta (vt arbitror) tympanaque ærea incredibili strepitu clangoreque sequebantur. Post bini erant proceres, equorum dorsualibus ac paludamentis militaribus aureis ornati. Quartus locus Valisiis, quintus Cardinesis clauis Strigoniensi Gurcensique datus est. Inde Imperiales Heraldi subibant, quorum officium olim non nisi Heroes (vnde nomen tractum est) exercebant, hos nobiles quidam Pannoniæ sequebantur.

Heraldi.

Post Oratores minoris nomenclaturæ Principum, hos Duces; Ducibus Episcopi, Episcopis oratores Pontificis, & regis Hispaniæ (Britannicus aberat) succedebãt. Post Reuerendissimi Cardinales Strigonien. & Gurcen. sequebantur, à tergo, Sigismundus Sarmatiæ, Ludouicus Bohemiæ Reges, equis insidentes erant, quibus viri Primores aureis induti vestibus, à pedibus famulabantur. Cæsar vero ac Vladislaus Pannoniæ Rex earrucis iunctim Annaque Regina à tergo, & ipsa àureo staticulo (quod octo albis equis trahebatur) succedebat; ad latus autem Georgius Margraphius Brandeburgensis obequitabat; cuius octoginta fere equites, tanquam subsidium in extremo ordinis loco positi erant. Aliæ vero quæ subsequebantur thedæ (fuerunt enim numero duodecim) rubro omnes panno tectæ Reginæ Annæ aulicas ferebant. Itaque vrbem ingressi, ad arcem Cæsaream profecti sunt, vbi cum Cæsare Rex Vladislaus & liberi permanserunt. Rex Sarmatiæ ad domum in qua prius Gurcensis fuerat (quæ & Cæsarea est) diuertit. Interim tanta mortalium turba ac multitudine vrbs replebatur, vt nullibi iter peruium inueniretur. Nam equorum sex millia fuisse, præter Carros, qui quadringenti, omnes trigati, aut quadrigati, plerique seiuges fuerunt. Cæsarianorum autem peditum, qui armati incedebant, duo millia numerabantur. Externarum vero gentium, quæ ad tantum confluxerant spectaculum, ingens numerus. Sic ergo non sine maximo animorum stupore dies transactus est.

Gentium numerus.

Postridie eius diei Gurcensis peracto à cantoribus (quos oppido eruditos habet) sacro, Sarmatiæ Regem, & ante, & post confectum prandium adiit. Itaque aliquot dies in consilio vt res feliciter transigerentur, insumpti. Sed cum in arce primum Reges conuenerunt, in sellis vix sessitauerant, Pannoniæ Rex (sic enim ordo fuit) Anna regina, Cæsar, Sarmatiæ, ac Bohemiæ Reges; cum Maria regina, quæ Ludouico Bohemiæ Regi nupta est, aduentare nunciatur. Venienti Reges de more assurrexere, propinatisque cuique Corollis, quas secum non vulgaris pretii portauerat, eius nomine gratia regibus, qui ad patrium solum Viennamque vrbem venerant, relata est. Inde choreæ initium datum Ludouicus & Anna soror præsultauerunt. Postridie cum Cæsar ad Reges concionem habiturus esset, eum in loco quisque suo (aderant enim & Strigoniensis Gurcensisque pontifices, Hispaniarumque Regis oratores) consedisset, ita exorsus est. *Tam diuturnæ moræ quam aduentum meum expectauistis, Serenissimi reges, & si per Reuerendissimum Gurcensem oratoresque nostros satis excusatum me esse arbitror, tamen vt de me etiam intelligatis, curæ quæ indies nobis, ac imperio nostro emersere, obstiterunt, quo minus communi nostro cõueniendi desiderio satis fecerim. Tamen nihil à me vnquam prætermissum est, vt quam citius possemus, optatum hunc conuentum nostrum, quem Christianæ Reipublicæ saluberrimum speramus fore, perficeremus. Idque cum Dei optimi maximi auspicio, ex sententia consecuti simus, reliquum est, vt hæc nostra affinitas amicitiaque perpetuo ad nostram communemque omnium vtilitatem conseruetur, vt non solum in Septentione vbiq; pacem nos peperisse videamur, sed etiam vt coniunctis virib. contra perfidos Turcas (qua de re, satis accurate, oratores vestri pridie disputauerunt) expeditionẽ feliciter sumamus, quã ego quantũ ab ineunte ætate semper desiderauerim, testis animi mei atq; volũtatis Reuerendiss. Strigoniensis erit, qui cũ apud me (iam 22. annus agitur) orator esset, bellum contra Turcas suscipiendum persuaderet, q̃ auidus huiusce expeditionis semper fuerim, facile percipere potuit, Verũ & intestinis & finitimis bellis lacessitus, quo minus q summopere optabã exequerer, obstitit. Nã Ludouico XI. Gallorũ Rege regnante, item Carolo octauo, ac Ludouico XII. quæ gesta mecũ bella sint, intellexistis. Nuper autem cum ingentibus copiis Franciscus primus Gallorũ rex in Italiam irrumpere tentet, deesse nõ possum, qui iure Imperii suppetias Italis ferã: qui semper à maiorib. nostris, & à nobis pro virili & defensi & aucti sunt. Et iã Heluetiorũ peditum, qui nobis fœdere iũcti sunt, duodecim millia, q̃ in armis esse mandauimus, fauces Alpium, vt Gallorum transitum prohibeant, occupauerunt, Ducisq; Mediolani copias nostris, quas in Italia tã diu contra Venetos habemus, cõiungi iussimus. Quamobrẽ si Galli Alpes superabũt, q non sine parua suorũ militum internitione facturos credimus, nouis iterũ bellis in Italia impeditos transiuisse aliquando pœniteat. Hæc igitur & si nos ac desideriũ nostrũ inpræsentiarũ impediant,*

Quædam domestica.

Cæsaris oratio ad reges.

diant, tamen si contigerit, vt vel bello, vel pace res feliciter transigantur (speramus autem Pontificis, Regisque Catholici persuasione, alterum omnino fore) æterna inuicem pace coniuncti felicissimam hanc in Turcas expeditionem faciemus. Atque ne res absentia nostra frigescere quodammodo videatur, rogatos vos velim, vt aliqui ad hoc negotium tractandum perficiendumque deputentur, vt cum primum idonea tẽpora offerentur (quod & vos efflagitare videmini, & nos summopere cupimus) pro gloria incrementoque nominis Christiani exequamur. Cæsar igitur cum ornate acuteque in hanc sententiam disputauisset, Strigoniensis Regum mandato respondit. Qui postquam Cæsaris tempora excusauit, se testem etiam esse dixit, *Cæsarem nunquam ad bellum in Turcas inferendum requisitum fuisse, quin semper paratissimus (nisi finitima, & intestina bella impediuissent) inuentus fuerit.* Quod aliqui adhoc interim eligerentur, probauit. Sic quoque Gurcensis, addito etiam in rei commendationem (vt suus est mos) verborum cultu, in eandem iuit sententiam. Ita dies orando disputandoque finitus est.

Dona Cæsaris. Sequens autem donando, elargiendoque clarus fuit. Cæsar enim Mariam Reginam neptem Cruce aurea, quinque adamantibus ornata, singulorum cuiusque palæ pollicaris latitudo, in ambitu autem Vniones viginti albicabant, quorum eadem fere magnitudo erat. Regem Sarmatiæ Lato clauo, equoque vngularum tenus cataphracto donauit, qui cum hilari animo donum accepisset, sic fertur dixisse; *Sacratissimo Cæsari immortalem refero gratiam, atque in hoc equo cum omni totius regni mei equitatu pro sua Maiestate, vbicunque licuerit, me pugnaturum polliceor: quod sibi omnino persuasum velit.*

XI. Kalend. Aug. Anna Regina, Vladislai Regis filia, cum Cæsari desponsata quodammodo videretur, Imperator coronam auream, qua Ladislaum Bohemiæ Regem olim coronatum memorant, afferri iussit. Inde (aderant enim Notarii, & testes) sic est exorsus. *Tacita Cæsaris matrimonii protestatio.* *Quanquam ego te vxorem meã fore dixi, sequestraque fide tu mihi iuncta es, tamen vt vel Carolo, vel Ferdinando nepotibus nubas, sententia est: si vero neutri, tu mea vxor est. Quamobrem cum alter Castiliæ, Arragoniæ, Betbicaque regna habeat, alter Neapolitanum in Italia sceptrum habiturus sit: Egoque cum Romanorum Rex & Imperator sim, Te anna Reginam nuncupo ac saluto,* auream que (his dictis) coronam capiti imposuit. Duodecimo Kalen. vt omnia rite confirmarẽtur, Cæsar, Rex Pannoniæ, Rex Sarmatiæ, Rex Boemiæ, Regina Anna, Regina Maria, Cardinales Strigonien. Gurcens. Principumque (de quibus mox dicam) ingens numerus in diui Stephani templo cõuenerunt. Ordo sic seruatus est, in dextris sellis Cæsar Regesq; cõsederunt, Ropertus orator Britãnicus, Duces Bauariæ Wilhelmus, & Ludouic. fratres, Albert. de Mechelburg, & Vlricus Wirtenbergens. Duces, Episc. Bosnen. Panno, Andreas de Tenczin Palatin. Lublinens. Raphael, post hos viri à Secretis; Sarmatiæ, Boemiæque, Ducumq; oratores cõfertim omnes sequebantur, in sinistris Cardinales Strigoniensis & Gurcensis sedebant, iuxta Laurentius Episcopus Feltrensis Pontificis orator, quidam nuper à sede Apostol. cum pecunia in Pannoniam Legatus, inde Archiepiscopus Bremens. Episc. Ratisbonens. Germani: Archiepisc. Colocens. comes de Frangapanib. Episcopus Quinq; ecclesiens. Panno, Episcopus Vladislauien. Episcopus Posnanien. Episcopus Premisliensis Sarmatæ; Episc. Olomuncensis Morauus, Episcopus Patauien. Episc. Labacen. Episc. Chiemensis Germani: Episcopus Vaciensis, Io. Zagabrien. Pannones: Inde Palatinus Sandamirien. Dux Leo Burgrabius, Palatinus Marieburgensis, Sarmatæ: Albertus Pernstain camerarius regni Bohemiæ, Ostrorog Sarmata. Multi præterea tum Pannoniæ, tum Sarmatiæ viri nobiles, quorum nomina in nomenclatura scripsimus. In medio autem locus ædificatus tabulis erat, vbi Anna Mariaque Reginæ consedebant. Quod autem interualli dextrorsum erat, orator Hispaniæ, ac Palatinus Vilnensis, qui Annæ templum introeunti comites extiterant, tenebant. sinistra Casimirus & Georgius Marchiones Brandeburgensis, Mariam Reginam, quam & ipsi comitati fuerant, vnaque Principes viri, Comes Bernardinus de Frangopan: & Bornamissa adseruabant. Confecto igitur sacro, Cæsar ex solio discedẽs se ad Mausolæum patris Friderici, quod prope erat vt Pontificis Max. habitum indueretur, contulit. Inde ego concionaturus quanquã mihi angustissimus terminus præfixus erat, ad orandum accessi, sed tantus deperditorum hominum strepitus increbuit, tanta dissonarum gentium vocumque varietas inualuit (neque enim fabri lignarii, qui ad concinnandum pro Cæsare suggestum venerat, fragorem numerauerim) vt ne tertia quidem parte recitata, persuadentibus etiam amicis, desinere cogebar. Tunc illud Terentianum in mentem venit, *Dii boni,*

quan-

quantum homo homini præstat. Nam quemadmodum diuersæ orbis regiones, ita & mores sunt. Certe ego Mastigophoro Aiace dignus esse, qui quidem arbitratus sim, apud illos haberi orationem posse, qui & pullos equorum comedunt, & lac concretum cum sanguine equino potant. Ego nihilo minus, cum Regem Sarmatiæ attentum quodammodo viderem, tantisper sum prosecutus, donec monstruosæ gentis immanitate victus, accersitam extemporaliter conclusionem feci. Verum vt quæ minime audita est, saltem legi possit, Orationem, & si breuiter conciseque subscribendam putaui.

ORATIO, IN CONVENTV INVICTISSIMI MAXIMILIANI CÆSARIS SEMPER AVGVSTI, SERENISSIMORVMQVE VLADISLAI LVDOVICI, PATRIS ET FILII, AC SIGISmundi, Pannoniæ, Bohemiæ, ac Sarmatiæ Regum, per Riccardum Bartholinum habita.

Tsi ab orandi officio, in quo tamen mediocriter versatus sum, semper abhorrui, Sacratissime Cæsar, Serenissimi Reges, nunc tamen ex sententia hoc onus, quanquam arduum est, suscepi. Nam quis vnquam in diuino sacratissimi Imperatoris, triumque potentissimorum Regum conspectu? Quis (inquam) in tam amplo, Reuerendissimorum Cardinalium, tot Principum, illustriumq; virorum, consessu orationem se habuisse gloriari potest? Profecto ego diis immortalibus gratias non vulgares habeo. Quos tum me præter consuetudinem reddidisse animosiorem videre videor, tum quia Christianum Imperium, quod consilio & armis, tueri non modo, sed & amplius reddere & latius vos decet. pristinas vires resumpturum esse arbitror. Cæterum tanta vestri omnium, siue imperia, siue res gestas complectar animo, magnitudo est, vt & si mihi satis firmam in dicendo fiduciam, ne dicam confidentiam præsumpserim, nonnihil timere omnino cogar. Nam si Demosthem, apud Philippum Macedonũ Regem dicenti contigit vt pene laberetur, eundemque vnius ciuis Phocionis præsentiam adeo timuisse proditum est, vt illum linguæ suæ nouaculam appellare solitus sit: si multi ex latinis etiam in foro hallucinati sunt, Dii boni quid mihi facere par est? *cum tuum Sacratissime Cæsar, inuictissimorumq; Regum conspectum intueor? Quare non tã mea imbecillitas, quã vestrarũ rerũ magnitudo, qua candidissimum quidq; ingenium obrueretur, culpanda erit. Nunc autem cum de hoc felicissimo conuentu, quam necessarius* Diuisio. *& quam vtilis Christianæ reipublicæ futurus sit, cumq; de vestris laudibus, atq; regnorũ vestrorum dignitate, verba facturus sim, æquo animo feratis obsecro, si aut concisius quã deceat, aut pressius quã ipsa fortasse rerum sublimitas exposcat, dixero. Profecto, si quid ingenii in me est, quantumque coniectura assequi possum, Dei Opt. Max. nutu, vt tandem conueniretis, factum iudico. Quid enim tam necessarium fuerat? quid expetendum magis? quam vt labantibus pene Christianarũ gentium rebus, vos qui Dii in terris habiti estis, communi omnium vtilitati consuleretis? instarq; Numinum cœlestium curam totius orbis susciperetis? O auspicatissimos dies, o felicissima tempora, o sæculum aureum, in quo tã necessarium & vobis, Serenissimi Reges, & toti orbi terrarũ concilium celebratum est. Video enim (nec profecto fallor) simultates non modo odiaq;, si qua prius intercesserant, peritura, sed etiam tam arctis vinculis saluberrimum amicitiæ fœdus oriturum, vt Christiani quid impostcrum timere possint, non plane videam. Quandoquidem gentes impiæ, ac perfidum Turcarum genus, quiq; nostræ aduersantur religioni, cum tanti Imperatoris, tot inuictissimorum Regum societatem affinitatesq; intellexerint, vt sibi suisque ipsorum regnis timeant, necesse erit, cum prius multo liberius, quam* Prob. a perpessis cladibus. *dici possit (vt sæpe intelleximus & experti sumus) cum maxima Christianorum clade atq; internitione (quid meminisse piget) nostras erumperint sedes, prædas abegerint, tantaque immanitate vsi fuerint, vt ne infantibus quidem parsum fuerit. Idque tum imprimis ausi sunt, cum Principes nostros quorum tuendi nos prouincia est, & odiis & bellis inter se implicatos intelligerent. Neque enim vt eorundem discordiis à Turcis Byzantium captum fuerit, repetendum est, non vt florentissimum totius Græciæ euersum Imperium, impositumque tot prouinciis iugum, sed recentioribus insistendum rebus*

est, vt

Accersita narratio. Prob. a futuris.

est, vt hunc conuentum necessarium fuisse omnes intelligant. Litteræ siquidem ad tuam Maiestatem Sacratissime Cæsar, allatæ fuerunt, quibus significatur Selimum Turcarum imperatorem, post fratres nepotesque strangulatos, cum totius orbis imperium animo proponeret, expeditionem in Italos parare cœpisse, ratum (vt literarum verbis vtar) iis subiugatis, reliquum quod destinauerat facile perfici posse. Itaq; ingenti nauium classe parata, congregatis vndiq; militibus, commeatibusque ad maritimas vrbes dispositis, transitum ad Italos meditabatur, quod vt tutius securiusque efficere posset, tecum Serenissime Vladislae pacem firmauit, atq; id ipsum quod cogitauerat, iam perfecisset, nisi a Sopho Persarum Imperatore apud Araxem fluuium, cum ingenti exercitus cæde, profligatus fuisset. Tanto enim animosiores ad bellum in Christianos suscipiendum Turcas fuisse coniicio, quanto maioribus odiis (vt retuli) Principes nostri detineri videbantur. Quid si littorib. Italiæ, cum quinquaginta millib. equitũ appulissent? qui milites describi? vnde copia ex Italia, quæ diutinis bellis iam viriũ exhausta est, ad tã immanes impetus repellẽdos, parari poterant? Atqui tu Augustissime Cæsar (nã tua Italia est, per te defendi debet) tandem succurrisses, triumphumque reportasses. Sed per Deos immortales (libere fari liceat mihi) obsecro, quot prius cæsos, quot depopulatas regiones, quot oppida deuastata fuisse putandum est, quam Itali tuus, longe enim abes, suppetias sensissent. Quapropter Diis magnis volentibus auguror, qui sacræ religioni nostræ nunquam defuerunt, actum esse, vt & Reges Orientis mutuis se bellis

Secundum diuisionis membrũ ab vtili.

debilitarẽt, & vobis ad concordiam pacemque ineundam tempus suppeterẽt: quæ cum primum ab externis hostibus intellecta fuerint, non solum nostra non lacessent, sed etiam ne suis quidem limitibus tutos esse posse arbitrabuntur. Idcirco hic conuentus vt necessarius, ita & vtilissimus, vt ad hanc quoque partem descendamus, videri poterit. Si enim proprium cuiusque commodum prosequi

Ab vtili Proprio.

volumus, quid hoc vtilius vnquam cogitari potuerit, quid salubrius nescio, cum regna non modo armis comparari, sed etiam amicitiis fulciri debeant, quæ cum veræ sunt firmissimum stabilimentum afferunt, contra autem maximo sæpe exitio fuisse manifestum est, qua de re exempla & apud Romanos & apud externos, ne de vobis loquar, quamplurima referri possunt. Quare hæc societas & ab aliis, potissimum vero à vobis,

Vtilitas a regnis.

Augustime Cæsar, Serenissimi reges, vt diu expetita, ita perpetuo conseruanda est. Nam quemadmodum Imperiis coniuncti estis, ita & societate, & amicitia coniuncti vt perpetuo sitis, vtilissimum erit. Germania siquidem Sarmatiæ, citra vltraque Vistulam fluuium iungitur: ab ea item Pannones Carpathiis montibus, quos & Sarmatios dicunt, separantur, qui quidem hanc prouinciam in qua sumus incolunt, mutuoque commercia agitant. Quotum ergo vestra hæc imperia interliminium diuidit? vbi alter iis alterius subsidium, & parare simul & transmittere copias potest.

Vtilitas & à regnis, & posteris.

Quamobrem huiusce fœderis, felicissimæque affinitatis vinculum non solum vobis vtile erit, sed posteris quoque, & regnis. Illi pacatissima sceptra, quo nihil prius aut antiquius optari potest, excipient. Hæc non tantum dignitatem suam ac maiestatem retinebunt, sed per vos etiam ampliora fient & maiora. Nam cum animo complector, bella scilicet à vobis toties feliciter gesta, vestrique omnium diuina ingenia, Imperiorum potentiam ac magnitudinem, procera virorum corpora, promptissimosq; ad pugnandum animos, quæ plaga orbis terrarum, modo beneuolentia vinciamini, quod tam abstrusum mortalium genus, quod à vobis & penetrari, & vinci non possit? Nam vt à te incipiam, inuictissime

Tertium à laudib. Cæsaris.

Cæsar, nihil in quopiam mortali, quantum ad vitæ felicitatem atque animi magnitudinem attinet, quin tibi vel natura largita fuerit, vel tua parauerit virtus, desiderari potest. Si enim genus

Laus à Genere.

repetimus à Clodoueo Francorum Rege, ne priores illos Priamum atque Marcomyrum indagemus, ortum habes. Qui quidem non solum Alemannos Gothosque vicit, sed etiam Alarico in pugna necato Aquitaniam subiugauit, tuorumque maiorum in Gallias vsque propagauit imperium. Floruit

Laus à Natalibus.

quadringentesimo nonagesimo Dominicæ conceptionis anno. Hoc autẽ à me relatum est, vt omnes intelligant, genus tuum mille & amplius, ad hanc vsque ætatem annos, continua regum, Principumque serie claruisse. Sed multo clarius tui reddunt. Quippe qui ex matre Regina Heduardum Lusitaniæ Regem auum, patrem Fridericum Romanum Imperatorem refers. Sed hæc & si ornamentum afferre aliquid vidẽtur, tamen nisi virtute & rerum gestarum gloria excolantur, cum venia præfatione sordescunt

Laus à se ipso.

quodammodo atque obliterantur. Quantum autem tu Cæsar elaboraueris vt maius sacri Imperii decus posteris relinqueres, quam à maioribus acceperis, profecto arduum esset recensere. Quod

Laus a prudentia.

tum in animi tui præstantia, tum in rebus, à te feliciter gestis positum collocatumque videtur. Nam si Prudentiam qua polles, mecum cogito, qui tibi comparari possit, reperio profecto neminem: cum propria hæc tua laus sit, non minores copias consilio quam armis vicisse. Vnde nullum vnquam fuisse Imperatorem puto, siue Cæsarem Dictatorem, Augustumque recenseas, siue externos illos Philippum Macedonicum, Alexandrum, Antiochum, Mitridatem, Tygranem, siue maiores tuos, Otthones, Albertos, Rudolphos, Fridericos nomines, qui perinde atque tu Sacratissime Cæsar aduersa, contigere enim tibi plurima, non solum fortiore animo pertulerint, sed feliciore quoque exitu superauerint. Al-

A fortitudine.

terum Prudentiæ, alterum Fortitudinis specimen est. his ergo præuiis, tum domi consilio, tum foris bello, populosissima atque amplissima imperia, & tibi & posteris comparasti. Dixi etiam bello, nam vbi hostis consilio superari non potest, ferro cernendum est.

Laus à rebus gestis.

Qua quidem in parte quam fortis, quam vehemens, quam inuictus semper extiteris, testes sunt Sycambri, Morini, Galli, Heluetii: quibuscum septies aut amplius signa contulisti. Qui quidem cum aberas, victoria quodammodo frui videbãtur, cum aderas quantum diuina tui præsentia atq; virtus posset, cum facile vincerentur, sentiebant. Nollem Bohemicam pugnam recensere. Sed cum à tanto principe vinci etiam gloriosum sit, audeo hoc dicere, nullibi vnquam neque fortius, neque periculosius pugnatum esse, adeoque feroces illos Bohemorũ animos & admiratus es, & tibi placuisse præ te tulisti, vt non solum iis qui superant clementissime pepereeris sed inposterum quoque bellicosissimum populum tanta beneuolentia prosecutus fueris, vt stipendiarios & præsidiarios eos semper habueris.

Laus Boemorum in seruanda fide.

Contra ii quantæ erga te fidei extiterint, testatur illa ad Moranum obsidio, in qua vt tua celsitud. fidem seruarent, ad turpium quoq; animalium esum descenderunt. Verum enimuero quæ in Gallia egisti tum iuuenis admodum, tum proximis annis, maiora sunt, quam vt per me in præsentia referri possint. Italica autem gesta, & si grauia tractatu fuere, tamẽ vel ob hoc memoratu digna, quod seruitutis iugum à nobis quodammodo excussisti. Profecto non tam tibi gloriosum est, hostes pene fractos reddidisse, quam etiam tuæ Maiestatis & sociis & amicis, totiusque Italiæ saluti consuluisse. Sed quoniam magis aliorum laudibus, quam propriis delectaris, ad Serenissimum Vladislaum orationem conuertam. Qui quidem cum abs te diligi non modo, sed & vehementer se amari intelligat, neminem tua Maiestate (vt liberum Fratrisque pietatem sileamus) neque gratiorem habet, neque chariorem.

Transitio ad laudes Sereniss. Regis Vladislai.

Laus à maioribus.

Cum igitur de te dicendum sit, Rex felicissime, plurima sunt quæ vltro sese offerunt. Verum quantum ad præclarissimum tuum attinet genus, quod etiam cum Serenissimo fratre tuo commune tibi est, constat potentissimos Lituaniæ Duces, Iagelnum, Vetholdumq; progenitores vestros fuisse: quorum alter, cui Vladislao postea cognomentum fuit, Polonis imperauit. Is duos sustulit liberos, quorum maior natu, non solum Poloniæ sed etiam Pannoniæ regnum adeptus, dum pro Catholica fide sæuit in Turcas, desideratur.

Casimirus Rex Polon.

Alter Casimirus, fortunatissimus scilicet pater vester, à Polonis in eius locum suffectus est, quem ego omnium mortalium felicissimum fuisse iudico. Quippe qui cum à tam beata Regum progenie descenderit, filios quoque continua serie futuros post se Reges reliquerit. Nã cũ tu pene iam puer, Bohemiæ prius, deinde Pannoniæ sceptrum suscepisses, felicissimo fratri Ioannes Albertus in regnum Poloniæ cooptatus est. Huic Alexander: Alexandro tu, qui nunc non minus fortiter quam sapienter imperas, Serenissime Rex Sigismunde, post Glogoniæ, Oppaniæque ac Magnæ Lituaniæ principatum successisti. Verum hæc aliam dicendi curam exposcunt. Nunc autem si annos, vt ad te redeam, Serenissime Vladislae, euoluimus, quibus quantum in adolescentia Bohemis, in prouectiore ætate Bohemis simul & Pannoniis charus extiteris, nec modum, nec finem nostra esset habitura oratio.

Laus à prudentia felicitateq; regnandi.

A bello.

A phama.

Hoc tamen tuæ præcipuum laudis est, duobus regnis nec diutius, nec felicius vnquam imperitasse quemquam, quæ quidem non solum prudentia tua & defensa & aucta sunt, sed etiam bello, quod multos annos cum Mysis, Valachis, Turcis ita fortiter confecisti, vt aut victor omnino semper fueris, aut iniquis illi coactis conditionibus abs te pacem poposcerint. Nam quanti, & nominis, & terroris apud Scythicas nationes semper extiteris, vel hinc facile colligi potest, quod Turcarum Imperator tunc satis sibi suoq; imperio consultum fore putabat, si tecum fœdus pepigisset, Idq; cum antea sæpe, tum nuper etiam visum est. Quippe qui ad inhospita Pariadrorum montium loca, contra Sophum Persarum Imperatorem, ire cum exercitu, nisi tecum prius pace iungeretur, formidabat. Mira profecto potentia tua laus, cum is te pertimescat, qui se orbi terrarum iugum impositurum paulo ante gloriabatur.

Laus à sedata intestina seditione.

Hactenus de te dicere decreueram, nisi illud memoratu dignum occurrisset, in quo summa tua & prudentia, & fortitudo cognita est. Conflato enim Seruili bello, quod tam atrox sæuumque fuit, vt propiores periculo fuerint ne qui vicerint, an qui victi fuerint, incertum sit, totum pene regnum distractum videbatur. Tu autem pristinam animi tui virtutem resumens, adeo seruili furori obstitisti, adeo feroces illos contudisti animos, vt in præsentiarum tutius securiusque regnum esse non possit.

Laus à consilio en posteritatem.

Laus Ludouici Regis & Annæ.

Tot igitur rebus à te fortunatissime gestis, hoc etiam felicitatis Deum Opt. Max. addidisse video, quod cum iam ætate confectus sis, præstantissimos liberos Serenissimum scilicet Ludouicum & Annam, superstites habeas, quorum alterum, cum pene iam infans esset, non solum tibi duobus in regnis successorem viuens cooptasti, sed etiam Cæsari Principum maximo, vna cum sorore Anna, contracta iam diu affinitate, nuper constanter firmata vt iungeretur, curauisti. Atque mihi si de his vera augurari licet, duo surgentia Regnorum tuorum sydera, duo soles videri possunt, nihil gratius, nihil venerabilius: pulchri ambo, prudentes ambo, & antequam per ætatem præ se ferri possit, quædam in his latens animi magnitudo atque maiestas internoscitur. Quid ergo ad tuam eorumque felicitatem desit, non plane video.

Cum etiam post felicem obitum tuum tale inuenerint regnorum stabilimentum, vt & tuto & diu imperare possint. Prosequerer de te plura, nisi me serenissimi fratris tui Sigismundi partes auocarent.

Transitio ad laudes Regis Sigismundi. Tacita totius vitæ laudes.

Quamobrem vt de te iam auspicer, inuictissime Princeps, ne generis felicitatem repetam (quã maximum tecum fratrem communem habere dixi) vera laus in dicendo nulla difficilior est, quam vbi multiplex est laudandi locus. Obruitur enim ingenium, nec vnde exordium capiat, intelligit. Idem mihi, in te contigisse video. Nam si ea tantum, quæ in prouectiore ætate, & ante, & post susceptum regnũ sapienter egisti, dixero, multa in adolescentia supererunt, quæ memoratu digna, siue morũ disciplinam, siue animi magnitudinem prosequi velim, viderentur. Cæterum vt iam tecum compendio vtar,

Laus a maiestate.

quantum diuinam tui præsentiam contemplatus sum, te maiore vultus maiestate (vnum excipio Cæsarem, cui in terris nemo par est) credo mortalium esse neminem. Illudq; tuum silentium, quod tibi peculiare fertur, altissimarum cogitationum indicium præ se fert, in quo maximæ etiam prudentiæ vt sedes sita sit, necesse est.

Laus in loquendo.

Nam vbi & quando opus est sapienter & grauiter loqui, diuini potius ingenii quam humani esse iudico. Sed hæc tibi, vt perquam paucis par esses, attributa sunt. Quantum autem bellicis in rebus (hoc enim meum dicendi institutum est) & inuictus, & fortunatus fueris, omnes norunt.

Laus a reb. bellicis.

Taceo quam fortiter olim diuque contra Tartaros, quiq; intra extraq; Tauricam incolunt Chersonessum, pugnaueris. Taceo quas clades Moscis, Roxolanisq; eis vsq; Borysthenem intuleris, quantũq; eorundem prouincia tuo adieceris imperio. Cum nuper quanti & ingenii sis, & fortitudinis facile perspectum sit. Quippe qui ad Neper fluuium, quem antiqui (vt dicebam) Borysthenem appellauerũt, parua manu, ingentes Moscorum copias strauisti, vbi quadraginta fere hostium millia cecidere, tuorum autem perpauci, & ii aduersis omnes confecti vulneribus, desiderati sunt. Longior essem de te Sigismunde Rex Serenissime, nisi ad exitum iam properaret oratio.

Vltimum diuisionis membrum.

Nam mihi quoq;, quantæ regnorum vestrorum amplitudo, quantaq; eorundem potentia sit, & in iisdem quam impauidi ad vulnera gignantur animi, dicendum esset, nisi tu sacratissime Cæsar, inuictissimi Reges, verius vos, quam vt ferme recitari possit sciretis.

Imperiorum longitudo ac latitudo.

Sed vt breui omnibus innotescat, omnia vestra imperia, ab occasu ad ortum si à Belgis pontum vsq; auspicemur, decies centenis sexcentis millibus passuum fere protenduntur, latitudine autem ab Adriatico sinu, Germanicum vsq; Oceanum, septies centena quinquaginta millia passuum continent, Quæ vt ampla, ita & innumerarum gentium ac populorum altricia sunt, tantique

Laus regnorum a fortitudine virorum.

animi atque roboris in hiis aluntur viri, vt antiqui & recentiores, sine septentrionalibus legionibus nihil vnquam vinci potuisse, nihil perfici, sæpissime cognouerint. Maximaque gloriæ Imperatoribus Rom. accedebat, si vel Germanici, vel Pannonici, vel Sarmatici appellarentur: non quia vestras prouincias, quæ imperuiæ semper atq; inuiolabiles externis fuere, vicerint: sed quoniam eas in fide retinuerint, vt ab illo merito dictum sit, das Cattis Dacisq; fidem, cognominatos affirmari.

Repetitio dictorum.

Proinde Augustissime Cæsar, serenissimi Reges, in hoc sacro conuentu, qui quam necessarius & quam vtilis reipubl. futurus sit, intellexistis, hoc agite, quandoquidem vos neq; prudentia, neque virtute, verumq; gestarũ gloria, quando nec regnorũ potentia, gentiumq; bellicosarum multitudine, à quoquã superamini, hoc (inquam) agite, vt perpetua copulati, vt occepistis, beneuolẽtia, non vestra modo imperia conseruandi cura sit, orientaleque sceptrum à crudelissimis Turcis reposcendi, sed etiam tum gloriæ, tum augendæ Christianæ Reipublicæ gratia, vltra Armenias, Araxemque, vltra Garamantas & Indos, inferendi signa flagret cupido. Quis vestræ resistet magnitudini? quis vestras vires non reformidabit? cum omnes tum bellicis virtutibus, tum regnorum potentia, militumque fortitudine, cunctos facile superetis imperatores: cum vos non alieno auxilio, sed propriis freti viribus, crebros externarum gentium

Laus Car. Strigon. & Gurcen.

triumphos reportaritis? Nunc autem cum Dei opt. max. nutu, coniunctæ vires, imperiaque iam fausto affinitatis vinculo connexa sint, obsecro vos (vt vobiscum iam loquar Reuerendissimi Cardinales) quantum salutis, quietisue Christianæ reipublicæ allatura putatis? Quare & si omnibus tum Germaniæ, Pannoniaque, tum Sarmatiæ principibus, si omnibus (inquam) qui adsunt pientissimi præsulib. vobis autem potissimum Christianus orbis debere fatetur, qui tam vigili cura, studio, labore, ea pertractaueritis, quæ ad ornamentum, gloriamq, Christiani nominis perpetuo futura videantur, quibus

Laus Pont.

non solum communem omnium fortunam extulistis, sed etiam cum Leone Pont. Max. non vulgarẽ iniistis gratiam. Quippe qui nihil aliud cogitat, nisi tranquillum Catholicæ fidei statum facere, Principesque nostros ita concordes fore optat, vt vigilantius solertiusque nihil hactenus, quam vt pacem, beneuolentiamque mutuo amplecterentur, sollicitauerit.

Laus Gur. propria.

Idque imprimis tibi, Reuerendissime Gurcensis, & in mandatis adiecit, & crebro per litteras significauit, quod quidem in præsentia cum ex amussim perfeceris, si vnquam alias, tum in patria, tum apud externos, quanti & ingenii & solertiæ sis, præ te tulisti, cum venia tuarũ laudum dixerim, nullibi tamen maius prudẽtiæ tuæ præconium, quam in hac abs te feliciter peracta, tam ardui negotii magnitudine, elucescet.

Conclusio.

Ergo orthodoxum iam gaudeat imperium, exultet Christianum nomen. Cum te, Sacratissime Cæsar, vos Serenissimi Reges, vestra erga mortales pietas, ad commune omnium

bonum

bonum vtilitatemque coniunxerit. Quis enim tam hebes, qui regnis etiam vestris, sacrisque penatibus, ac magnis diis, sapienter consultum neget? quis non vestrarum rerum accessus vt felicissimus futurus sit, vtque faustissima in posteros fortuna oriatur, intelligat? Per vos ergo non desit, cum potentia vestra ac magnitudo, promptissimiq; ad effundendam animam populi, minime defutura videantur. Hoc icta nuper fœdera, copulataq; affinitatibus imperia exposcunt, hoc augenda Christianorum respublica, subministrandaq; vestrarum maiestatum & sociis & amicis auxilia expetunt, hoc (inquam) arma in perfidos Turcas vertenda, quod tantopere ab ineunte ætate, Sacratissime Cæsar, optasti, efflagitant. Vestro enim hoc conuentu iam in Scythia tumultuatum est, iam oppida muniri, torméta parari cœpta. Tollite ergo animos, viresque contra infidum hoc genus colligentes, in Arabiam vnde oriundum est, pellite. Ita enim tanti Imperatoris, tot regum conuentum, vt necessarium, sic etiam saluberrimum fuisse intelligemus. Vosq; Regnis non modo vestris incrementum ac perpetuitatem, sed immortalem quoq; vobis apud posteros nominis gloriam comparabitis.

Regnum. — *Sponsalia Maximiliani & Annæ* — *Hastiludia.* — *Conuiuium maximum.* — *Colimitiana Academia.*

Vix ego ad exitum perueneram, cum Cæsar imperiali habitu, coronaq; (quod regnũ Germani appellant) ad suggestum ascendit. assidebant Vladislaus, Sigismundus, Ludouicus Reges, Wilhelmus Bauariæ Dux, cum pila aurea, qua orbis imperium repræsentatur, Marescalcus de Pappenheim cum pugione, quo iustitiam defensionemque fidei intelligimus, antestabant. Inde mox Regina Anna ad Cæsarem deducta est. Cumque ad publicam stipulationem deuentum, iuxta Imperatorem stetit, nec mora, Cæsari Maximiliano Roman. Imperatori, nisi Carolus Ferdinandusue Reges, nepotes, infra annum acceperint, Anna Vladislai Regis Pannoniæ filia, Arrabone annulo, & Strigoniensi, qui connubialia verba fecerat, interprete nubit. Inde Ludouici Bohemiæ Regis Vladislai Regis filii, & Mariæ Maximiliani Imperatoris neptis, matrimonium etiam annulo cõfirmatum est. Quæ dum agerentur, Rex Vladislaus cum filiam tanto matrimonio copulatam, filio vero Cæsaris neptem vxorem dari, videret, præ gaudio effusissime lachrymatum ferũt. His peractis à Cæsare, tribusque Regibus, ducenti fere viri nobiles militiæ ornamento atque insignibus donati sunt. Tandem fessi domum repetiuere. Gurcensis apud Regem Sarmatiæ prandit. Inde Pomeridiano tempore ad ludum hastieum itum est. Imperator, Regesque ac Reginæ ex podiis spectauerunt, partium trium certamen habitum, interfuere Marchiones Brandenburgens. Georgius & Casimirus fratres, Comes de Hardecko, Iacobus de Landau, Ardolphus de Bibracho, Dauid Cneriger. Victores Com. de Hardecko, Iacobus de Landau, Ardolphus de Bibracho (quanquam à seruo adiutus) fuerunt. Peractis ludis, vergente iam ad occasum die, basilicum à Cæsare symposium in arce habitum est. Conuictores ita discubuerunt, Vladislaus Pannoniæ Rex, Rodtalerina Domini Sigismundi de Dietrichstain, Maximilianus Imperator, Anna Regina, Sigismundus Poloniæ Rex, Maria Regina, Ludouicus Rex Bohemiæ, Matrona curiæ Pannonicæ præfecta, Archiepiscopus Bremensis, Episcopus Regisbonens. Wilhelmus & Ludouicus Bauariæ Duces, Albertus Dux de Mechelburg. Singulique ii singulis matronis accumbebant. Inde Pannones Sarmatiæq; viri primores longo ordine conuiuabãtur, omnesque (vt de Aristippo inquit Tertullianus) ita nepotati sunt, vt saliares cœnas, ac persica conuiuia superauerint. Trecenti enim aut (ni fallor) plures ciborum missus numerati sunt, omnia auro argentoque micabant. Stromata autem, ac peristromata Campanicis Alexandrinisq; consutis, belluatis, prætiosiora parietes, Pauimentum stratoria tapetesq; operiebãt. Cũque per impetum reclusis foribus ingens mortalium vis introrumperet, Cæsar ad hortũ, quem pensilem in arce habet, cum Regibus, choreæ vt ducerentur descendit. Interim ego ad Colimitium meũ, quem Mecænati simillimum iudico, contuli, vbi & Pierium Grachum, Callimachum, aut Phileram alterum (ita elegos scribit) Stabium Stiboriumque Mathematicos, ac Ægidium Rem Iureconsultum, virum tum moribus cultissimum tũ historiarum disputatorem subtilem ac eruditum conueni, qui apud Colimitium conuictores fuerant, nullusque non dies est in quo & disputando & legendo quippiam præclarum consequi non possis, adde frugi hominis humanitatem, liberalitatemq;, qui eruditos quosque ita complectitur, vt sibi nihil prius quam totum sese iis, ne dum facultates elargiri. Mane autem cum Gymnasium (est enim Viennæ percelebre) gratulandi officio in Cæsarem fungi vellet, ipse magnis negotiis interpellatus vt breuiter diceret, lecturus mox orationem si scriptam darent, mandauit. Quod cum Vadianus meus vir candidissimin-

mi ingenii (sibi enim dicendi ptouincia iniuncta erat) accepisset, sic breuiter Cæsarẽ allocutus est. *Satisfactũ arbitror voluntati tuæ, sacer Imperator Maximiliane, & orationem, quam Gymnasii tui nomine coram habiturus eram, maximis & amplissimis rerum tuarum negotiis id intercipientibus, te iubente ex animo in paginam transtulimus, hoc ipso, commune officium, & sedulitatem erga te nostram ostensuri. Tu eam cum horis otiosis legeris, ita recipito, vt animum inducas tuum nihil horum, quæ de maiestate, potentia, & virtute tua sentimus, copiose satis pro ardentissimo nostro in te amore, summaq; rerum à te gestarum admiratione, literarum monumentis demandari posse.* Cui quidam à secretis Imp. nomine respondit, *Cæsari tanti Gymnasii, ac eruditorum virorum aduentum gratum fuisse. Eidemque fauorem ac operam omnem pro conseruanda, augendaque eius dignitate largissime polliceri, Nihil enim prius Maiestati suæ fore, quam vt studia ingeniaque suorum florere intelligantur.*

Vadi aui oratio.

Cum aduesperasceret, nuptiæ Sigismundi Diettichstain, & N. Rodtalerinæ ad multam noctem celebratæ sunt, omnes, præter Sarmaticum, Reges Reginæque interfuerũt. Postero die iterum hasticus ludus factus est. Spectauerunt Cæsar, Reges, ac Reginæ. Paria duo concurrerunt, neutrum (cum pariter caderent) victor. Octaua Kal. Augusti Hippomachia id est verum equestris pugnæ simulachrũ (Castrensi vocabulo *torniamen* vocant) habita est. Institutum vt arbitror Phrygium, sed pueri olim in eo certabant, vnde Maro auctor, *Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.* Et Cæsarem legimus Troiam turma duplici maiorum, minorumque puerorum lusisse. Viennæ amplissimum forum est, in quo quadratum septum, sed longius quam latius factum fuerat, sinistra ingredientibus lignea domus, in qua & iudices stabant, & eorum qui pugnaturi erant arma affigebãtur. Dextra temporarium pegma, frondium scena opertum, Cæsari, Regibusque ac Reginis, cæterisque Principibus, qui ludo non intererant, præparatum. Turma duplex, id est paria quindecim fuere, neque enim nisi principes viri, aut qui rerum gestarum gloria nobiles euaserant, ingrediebanrur. Institutumque apud Germanos antiquissime obseruatum autumo, ex quo & strenuissimus quisque summam laudẽ reportabat, imbelles autem dedecore afficiebantur. Adde quod si quispiam vel regiæ vel medioeris conditionis, qui quidem aliquid perperam ignominioseq;, aut vecorditer ante patrauisset, ludo miscuisset se, ita omnes illum ipsum vel clauis vel frameis insectabantur, vt lege militari impune necarent. Nam militem germanum ab omni labe remotum ali volebant. quæ militum disciplina vt constanter seruaretur, huiusmodi certamina, ad quæ ingredi gloriosum erat, non ingredi turpissimum, à maioribus instituta fuerunt, quæ nunc mitius delectationis gratia à nostris exercẽtur. Igitur cum separatim septũ ingressi fuerunt, qui priores hostes in pugnã prouocabat. Itaq; singulis paribus ab initio, diuisis turmis, pugna inita est. Primi mucronatis lanceis Wilhelmus Bauariæ dux, Casymirusq; Marchio Brãdeburgensis concurrerunt, hastisque perfractis, exertis se inuicem machæris aggressi sunt cæsim (neque enim ferire punctim licet) cum in longum certamen protraxissent, dirempti sunt. Secuti sunt Georgius Margraphius item Brandeburgensis, & Albertus Dux de Mechelburg, qui cum lanceas fregissent, versis repente frenis, ad vulnera irrupere (neq; enim ioco credas actum esse) sed incalescente (vt fit) martiali animo, non solum scuta inuicem frameis dissipauerunt, sed etiam ensibus, crebris adactis percussionibus fregerũt. Itaque cum nimio pugnandi ardore intumescerent, & ipsi dirempti sunt. Tertium certamen Comitibus de Hennenberg, & de Montfort, datum est, qui cum strenue diu multumque certauissent, reliquis paribus locum cessere. Sic ab omnibus, quorum nomina excidere, tum hastis, tũ parazoniis fortiter pugnatum est. Finitis vero parium pugnis, vtraque vtrinque acies, vt simul concurreret signum expectabat. Classico igitur dato, infestis hinc inde telis irruerunt, Ita forum cum fractorum telorum fragore, tum cadentium armorum strepitu, crebrisque quadrupedantum equorum hinnitibus reclamabat, vt non ludicram exercitationem, sed verum certamen fuisse crederem. Vt diremptus pugnandi ardor, recensiti pedites sunt. At Cæsar, quoniam in Diui Stephani, vbi prius conuenerant, insignibus militaribus omnes qui expetebant, donare non potuit; in pegmate, Regibus etiam assidentibus, reliquos equites creauit, quorum Rutheni plures fuere, cx nostris autem vt numero impares, ita & rebus gestis, & doctrinis, & studio nullis postponendi: quos inter Stabium meum, virum eruditum, mihique & litteris, & amicitia coniunctum, Cæsar à quo summopere diligitur, militari etiam ornamento prosequi voluit, quod non minori gloriæ Cæsar tribuo, quam Scipioni, qui Ennii

Hippomachia antiqua origo.

Torniamentum cur à Germanis obseruatum.

Paria certantium.

Stabius eq. creatus.

statua

statua vt suo sepulchro imponeretur iusserat; aut Pollioni, qui Varronis Polyhistoros imaginem in libraria, quam erexerat posuit.

Postero die, Hippodromum celebratum est, Nicolai Comitis de Salm victores equi Scypho aureo à Viennensibus Patritijs, Ciuitatis nomine donati sunt. Cursus equest. Sequentes dies cum chirographis, syngraphisque, ac diplomatibus conficiendis, vademque vtrinque & prouinciarum & Principum, præstando præterire intelligerem; Epithalamium quod ego in Ludouici Regis, ac Mariæ matrimonio, multo ante triduo effuderam, Vladislao patri Regi obferendum censui, Ingressusque eius aulam, cum fratre Sarmatiæ Rege subinde loquentem, ita breui affatus sum. *Quæ in laudem matrimonij Serenissimi Ludouici, ac Mariæ, tuæque Maiestatis multo ante triduo exaraui, vt hilari vultu accipias, rogo atque supplico. Hæc enim si tibi placuisse intelligam, si quid dabitur ocij, rebus à te sapienter fortiterque gestis, prælusisse videbuntur. Interim & tuæ Maiestatis, & dulcissimi filij felicitatem opto. Tu vt illi diu superstes sis, Ille tui similis, & vitæ institutis, & rerum gestarum gloria, videatur.* His breuiter dictis Versiculos cum Epistolii præfatione, obtuli subscribendosque putaui.

SERENISSIMO PRINCIPI, VLADISLAO BOEMIÆ ET PANNONIÆ REGI, RICCARDVS BARTHOLINVS HETRVSCVS Perusinus felicitatem.

VT aliqua in parte salutandi officio, quod apud Persas peculiarissimum fuit, fungerer erga te Serenissime Rex Vladislae, quæ triduo à me, & tempusculo subinde interpolato, in matrimonio Serenissimorum principum Ludouici & Mariæ (quod faustum felixque siet) effluxerunt; tuæ celsitudini offerenda censui. Atqui carmen in Laudem tanti coniugij maturius fortasse censes à me exaratum fuisse oportere. Haud profecto inficior, sed lætitia, quam ex tantorum principum futuro hymenæo conceperam, ita afficiebar, vt multa succurrerent, quæ ne mihi quidem impensius cogitanti oblata fuissent. Tamen hanc meam meditatiunculam, quæ quam tenuis sit, non ignoro, satis placituram cæteris intelligam, si tu iucundissime Rex pacato vultu accipiens, non aspernabere.

IDYLLIVM IN MATRIMONIO SERENISS. PRINCIPVM, LVDOVICI REGIS, AC MARIÆ Reginæ.

DVm caligantes terrarum summus habenas
Aspiciet genitor, sceptrique cupidine mundum
Distractum vario, & tenui pro limite clades
Exortas miseris mortalibus, armaque vbique
Feruere, sanguinei reserataque limina Iani
Errores hominum varios, curasque reuoluent
Humani generis, secum sic Iuppiter orsus:
Postquam informe chaos, nec non elementa vicissim
Æternum confusa, in corpora nexa redegi,
Scilicet vt medio penderet in aere tellus,
Vastaque nec fremeret extra sua littora pontus,
Et calidis purus candesceret ignibus æther,
Limitibusque suis constaret mobilis aer;
Omnia sic statui passim vt communia terris Aurea ætas.
Essent, vt pingues fœtus, & copia rerum
Castam alerent hominum, nullo discrimine, vitam.
Tempore quo agresti stillabat ab arbore nectar,
Incolaque è scopulis hyblæus mella legebat,
Sponteque sollicitis tellus non peruia rastris
Ædebat partus cereales, quamque lyæum
Malebant gentes Acheloia pocula prisca
Paulatim vero lapsa est, & decolor ætas Ferrea ætas.
Quod fuerat commune datum mortalibus ægris,
Partiri cœpit, fallaxque & auarus habendi
Creuit amor, paruoque repertus limes agello est Auaritia.
Hic, mea sunt, inquit, ne transi, neue recide

Hunc lucum, inter nos fluuius tu terminus esto.
Orbis partitio. *Inde orbem inuasit, Nili discrimine longo*
Seiunxit Libyam, atque Asiam, Tanaimque bicornem
Europa voluit fines dare, protinus ipsa
Sic natura gradus hominum, non conscia recti
Struxit ad imperia, & vigilem ad pracordia curam
Iniecit. Creuere arces, & mœnibus alta
Oppida muniri, & fossis cœpere profundis
Indigetesque patres, atque aurea desiit atas.
Vnde Nini imperium est, hinc bello illo tenus orbi.
Ignoto Babylonque furens, & concita Persis,
Cœpit in externos armis prorumpere fines.
Quotq; etiam memini Rex imperitauit Amasis
Vrbibus Ægypti, sed ne sequar omnia, tellus
Sic diuisa modo est, regni sic aucta libido
Vt quicquam certi non sit, iubet ire peracta
Euganea gentis, bello quas occupat vrbes
Perfidia mortalium. *Illato, atque ignes stupeo quot Austria passa est*
Clam missos, & tecta dolis flagrantia miris.
Sic nusquam tam tuta fides, communeque fallax,
Ne fraterna quidem seruat concordia, regnum.
Ergo ineunda via est, qua tot discrimina rerum
Tollantur, meliusque orbis terræque regantur.
Pax cœlo aterna est, quando Iouis omnia, mundo
Solus ego imperito, ponto Neptunus, Auernum
Dis regit, hoc superest vt & hac mortalibus ora
Concessa, vnius Domini quoque gestet habenas.
Sic fore decretum est, vnum gens omnis adoret
Sic secum, voluitque modum, lustratque potentem
Regnatorem Asia. sceptrumque Sophitidos aula
Ægyptique vrbes magna, dirumque Serapim,
Inde sub occiduo Tartessia littora sole,
Gallorumque minas regum, ditesque Britannos
Complectens animo, Belgarumque inclyta regna,
Germanosque acres bello. sedesque potentis
Austriada, mox Pannoniam, gelidaque recurrens
Sarmatia populos, & quos alit ora Scytharum.
Pannonium in puerum tandem defixus inhæret:
Hic placet, hunc animo totum complectitur, alto
Caroli laus *Qui magnas orbis terrarum flectat habenas.*
Hac secum, & regiis Belgarum à sedibus vnam
Coniugio elegit stabili, cui mater Ibera
Cæsar auus, fraterque ingens, quo sanguine Regum
Praclaro quisquam non surgit maior in orbe.
Quicquid in occasu est, quicquid per littora portus
Gesoraci refugum tangit mare, & alpibus altis
Clauditur interne, illius sub iura futurum.
Interea absoluet Latialis munia belli
Austriades, tumidumque Adria victricibus armis
Frenabit pontum, maioraque sceptra parabit.
Sic etenim crescens, regnisque potentibus auctus
Inuenient post fata viam, qua sumere fasces
Terrarum possit, & gentibus imperet orbis.
Dumque ergo imperio mundi, maturior atas
Crescit, erunt olli magni per fœdera Reges
Iungendi, inque vicem celebranda iugalia sacra.
Nec mora Iunonem, atque ortam Tritonide ripa
Arcessit, coramque Deis sic talibus infit.

Cura puella mihi Maria est fata rege Philippo,
Pannonio vt puero pulchro iungatur, & altas
Magna Vladislai incedat Regina per aulas.
Chara faue coniunx, tædasque expreme iugales,
Tu pallas puero incumbe, & virtute parentum
Imbue, daque armis nullus sit fortior vsquam
In terris, nullique Deum pietate secundus:
Cui sum terrarum atque orbis cessurus habenas.
Annuit his Iuno, at contra sic talia Pallas,
Tu quacunque iubes pater omnipotentis olympi,
Perficiam, si quidem Austriados pepigisse recordor, Alludit ad poema suũ.
Cum domitos vidi magno sub Cæsare Boios,
Me fore præsentem æbus dextramque futuris. Hæc in vltimo Austriados libro scribuntur.
Nulla mora his dictis, sese ad penetralia confert
Iuppiter, & secum quæ sint peragenda volutat.
Agnoscebat enim, causis ingentibus ipsum
Ambiri Austriadem, hinc mors Galli, hinc Itala bella
Distractum motu vario curaque premebant. Curcensis laudes.
Tunc mentem in Langum vertit, quem candida mater
Incrementum ingens, felici prodidit aluo.
Atque ait, hic meus est, hunc alta ad culmina rerum
Prouexit virtus, nam quid memorare necesse est
Felicemque ortum, & primæ incunabula vitæ Ab ortu.
Diuino progressa gradu, quod mentis acumen
In puero eluxit? studiorum quantus in illo
Præmaturus amor? quantum profecerit, ipsa
Miratur Pallas, siue astra polique rotatus,
Seu vim signiferi, seu res præceptaque morum A studiorũ genere.
Inquirat, terræque amnes atque æquora ponti,
Quæque sub occasu gentes sint, quæque sub ortu:
Vt fluat Oceanus, quam longo margine tellus
Claudatur, qua parte gelu coit, æquor, & vndæ:
Nigris inuentus descendit Nilus ab Indis,
Disserit hoc melius nemo. Suadela, Venusque
Sessitat in labris, quo fante pependit in æthra
Ales sæpe, suosque oblita est incuba nidos,
Diuinisque animi stupuere, vndasque silentes
Firmatas vidi, atque auritas currere quercus.
Os etiam sublime datum, positusque sub alta A præsentia.
Maiestate decor, grauitas, præsentia, motus,
Diis similem efficiunt, quanta experientia rerum A rerum experientia.
Scit Latium, cui frena dedit, scit Gallia, Iberus
Germanique Duces. Verum sub Cæsare longe
Est visum melius, cui tot labentibus annis A fide.
Imperii adiutor magni, fidusque laborum
Est comes. Hunc ergo tanta ad molimina, solum
Eligere est animus, sic fatus abusque Lycæo
Mercurium accersit, mandatque hæc protinus olli.
I nate, & cœlo sumptis talaribus alto
Labere, & Augusti sacras te confer ad aulas
Cæsaris, Hinc præpes (nusquam mora) Pannonia Regem
Vladislaon adi, qui connubialia sacra
Inter se celebrent. Nubat Maria inclyta pulchro
Virgo Ludouico, tædisque vndaque iugali
Ipse adero præsens Diuum pater, & bona Iuno.
Sed Lango pia cura meo data numine fido
Tractandi hoc munus, tamque alta negotia Regum.
Sic Iouis imperio magnos affare Tyrannos

Dixerat,

Dixerat, extemplo Cyllenius alliger Alpes
Festinus petiit gelidas, & nunciat ipsis
Regibus, in somno patris mandata Tonantis.
Nec mora, vtrunque subit, tadis coniungere regna
Irrequietus amor, stabilique innectere vinclo
Hic Mariam poscit, contra sibi Cæsar habendum
Esse Ludouicum, nodoque augenda iugali
Regna putat, pariterque incessit corda cupido. •
Et iam tempus erat, quo lex & fœdera tanti
Coniugij firmanda forent, exposcit vterque
Magnanimi curam peragenda ad munia Langi.
Exequitur mandata celer, fidusque minister
Flumine Danubij lata rate vectus, in alto
Vela dedit ventis, coeunt hinc Sarmata, & inde
Pannonius, Reges magni, quorum alter anhelat
Tela inter Moscos vibrare, acresque Rhutenos,
Et magni tumidas superare Borysthenis vndas:
Alter Turcarum, Mysorumque agmina fundens
Pacatum statuit regnum, nuperque senile
Ostendit robur, rabiem qui marte prophanam
Bellaque victrici strauit seruilia dextra.
Langum ambo excipiunt, faciem mirantur amœnam,
Atque graues pariter gestus, gratique verendam
Maiestatem oris, linguaque arcana diserta,
Interea paucis res est transacta diebus
Coniugijque fides vtrinque est pacta futuri.
Belgica Pannonio est sic iuncta puella marito.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Iam nitet omnis ager, ridet iam Dædala tellus:
Clarius it cœlum, riui lætantur & amnes:
Horrescunt plantæ, distillant balsama saxis,
Danubij dant nectar aquæ, pacatus abundat
Ambrosia Drauus, & vernantes Carpathus vmbras
Extollit, duroque fluunt è robore mella.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Non sic tardipedi visa est sibi Cressa puella
Fluctisona in Dia, sic nequidquam Artemisai
Annua coniugij celebrant solennia Cares:
Non sic turrita, felicia vincla Cybelles
Grata Deis, minor Alcæo quoque creditur Hebe
Iuncta, nec Iasio maior virgo Attica nupsit.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Pannon fronde comas, & vernis necte corollis,
Intorque Germane comas, & necte corollas:
Fescenninorum libertas prodiga passim
Regales intret thalamos, iam Syrmius hospes
Musta cadis relinat, spument Carchesia Baccho
Austriaco, saliant iuuenes, & ter pede dextro
Propulsanto solum læti, tria nomina fantor,
Quæ cœlum, pontumque regunt, terrasque profundas.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges
En mundi voua signa meant, nouus erutus ordo.
Nescio quid maius cœlum promittis, habenis
Vladislae tuis, iam canos vngue capillos
Et tædas adole pingues, seruileque bellum
Excidat ex animo, quod tu virtute tuoque
Sedasti ingenio, pauloque relaxior insta
Lætitiæ, & thalamum tua concinat aula futurum.

Cresci-

Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Frater ades sacris, & bello solue phalanges
Sarmaticas, patere indomitos errare Agathyrsos.
Da veniam Mosco, Scythicosque relinque Rhutenos
Paulisper, dum læta dies, dum lætior annus,
Dum ridet cœlum, atque aer nigra nubila ponit,
Frater ades, tædaque sacræ pius omnia firma.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Per te etiam Cæsar, pugnax dum parturit ingent
Bellum animus, Venetumque minas dum cura domandi
Maturatur, eat lux formosissima, Diuûm
Munere concessa, & magnos paritura triumphos.
Liberior, sceptri nec maiestate retentus.
Indulgeque iocis, mellitaque pocula ziti
Spumantesque hauri nigro crateras Iacho.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges,
Vos ambo, quorum Diis magnis cura remansit.
Virgo, puerque, tuum factis imitabere patrem,
Tu prior, ipsa tuæ videare simillima matri.
Iuno faue dictis, tibi vincla iugalia curæ
Atque maritales sit Regum adolescere tædas.
Currite felices Parcarum, currite fusi.
Sit lætus quicunque dies, nucibusque relictis
Dum iuuenilis amor feruet, dum pronuba Iuno
Aspirat, castamque Venus secat aurea Zonam,
Alma puella, puerque ô terque quaterque beati
Caste adeunto thorum, & caste celebranto hymenæum.
Sic nati natorum, & qui nascentur ab illis,
Perpetuo regno solioque fruantur auito.
Currite felices Parcarum, currite fusi.
Ecce noua imperia, & rerum incrementa parantur,
Sub vestrum, quæcunque videt Sol aureus ortu
Quæque sub occasu, sceptrum ventura, Deorum
Auguror officio. Venient sine patre Alitambi,
Incultique Scythæ, Parthique, & discolor Indus
Obsequio, cum sceptra potens sua Cæsar ad vnum
Transferet, illiusque manu tractabitur orbis.
Ergo dum rerum erescit maturior ætas,
Currite felices Parcarum, currite fusi.

Itaque hosce versiculos cum obrulissem, Adoros abij nugæ, nam Principum fores pedibus (vt aiunt) non manibus pultandæ. Iam sextæ Augusti Kalendæ aduentabant: Iam felicissima albicabat dies, & nitido signanda lapillo, qua pax æterne, fœdus perpetuum, affinitates immortales promulgarentur. Itaque cum Cæsar semper Augustus, Vladislaus Pannoniæ, Sigismundus Sarmatiæ, Ludouicus Boemiæ Reges, in arce conuenissent, atque interim de rebus magnis sermo haberetur, fœderis promulgatio ad vesperam dilata. Quamobrem accensis cæreis sic res acta est. Cardinales Strigoniens. Gurcensisque aderant, sed Strigonensi ob ætatem munus impositum, vt fœderis verba faceret. qui ita exorsus est. *Sacratissime Cæsar, Serenissimi Reges, Felicissimus dies tandem aduenit, in quo inter vos perpetuum fœdus, immortalisque amicitia confirmaretur. Itaque quod faustum & felix sit, vobisque, regnis vestris, & Christianæ reip. profuturum, si pax, fœdusque vt inter vos tractata sunt placent, & verbis nunc confirmate, & dextras inuicem complectimini.* Cum ergo lætis animis & annuissent & confirmassent, ita dextras coniunxerunt. Cæsaris dextram primus Vladislaus complexus est, inde Sigismundus, tertio Ludouicus Reges. Rursus Vladislai dextram Sigismundus frater & Ludouicus filius complexi sunt. Tertio Ludouicus Sigismundusque dextras coniunxere. Tanto omnium applausu hæc acta sunt, vt neque cogitari, neque referri gaudium possit. Hæc paulo secretius. Inde vt omnes, qui auidissime expectabant, palam Cæsaris Regumque fœdus intelligerent, ex Podio Syngraphum

Damnat Principes sui temporis.

Dies fœderis promulgati.

Strigoniensis verba pro fœdere.

Formula item fœderis.

graphum & Latine, & Germanice sic recitatum est. *Quod faustum felixque fiet Nobis, ac Christiano orbi, Sacratissimi Maximiliani Imperatoris, Serenissimorumque Regum Vladislai* *Sigismundi, ac Ludouici, fœdus perpetuum, amicitiamque contra infideles, atque hostium communium internicionem initam confirmatamque denunciamus.* Quibus perlectis, ferit aurea sydera clamor, tympana perstrepunt, tubæ clangunt, senes, iuuenes, innuptæque puellæ; tum ciues, tum externi, felicissimo rerum exitu lætabundi per vrbem discurrebant; festa vbique diuersarum gentium gratulatio haberi videbatur. Postero die Cæsar, Regesque mutuis inuicem muneribus certauerunt.

Dona Cæs. Regumque.

Gurcensem Sarmatiæ Rex Megaloprepes Scyphis Anaglipticis tribus, duobus crateris aureis, totidemque Zebellinorum quadragenis (sic enim appellant) donauit; omnesque propterea Oratores, virosque à secretis, amanuensesque Cæsareos, aut holosericis, aut pecunia prosecutus est. Contra nulli aulicorum Pannoniæ, Sarmatiæque, quin prius à Cæsare basilice donati fuerint, recessere. Verum hæc prosequendi nec meum institutum est, nec si vellem, præ multitudine munerum ac magnitudine compos incepti operis fierem. Tantum hoc tradendum memoriæ est, Cæsarem Mariæ Nepti Crucem (cuius superius memini) viginti millium ducatorum elargitum esse. Regem vero Sarmatiæ zebellinorum pellibus trium millium ducatorum pretio Imperatorem donauisse. quis vasa aurea, argenteaque? quis scyphos, gutturnios, Anciliaque toreutice figurata arte enumeret? quis vestes purpureas, dibaphas, latosque principum virorum clauos, puellarum patagia, militariaque paludamenta feliciter prosequatur. Quare sit satis hoc In vniuersum meminisse, Cæsarem qui & Reges suis aluit sumptibus supra ducenta millia Rhenensium impendisse. Itaque rebus auspicatissime confectis, perendino die Imperator & Ludouicus Rex graui ambo armatura tecti nouam ciuitatem, quo cæteri Reges postridie venturi erant, petiere; illuc sequente die cum omnes cõuenirent, biduum insumptum est, compositisque examussim rebus, abeundi tandem vtrimque venia impetrata est. Vbi tot lachrymæ effusæ sunt, vt minus Niobem in Sypilo lachrymati crediderim. Nam Vladislaus Annam filiam, delicias suas, solatiumque ac senectutis præsidium relinquere grauiter ferebat. Illa effusis iam deuicta lachrymis, non solum paterni doloris ac senii miserescebat; sed & crebro fratris qui paulo ante dixerat, *malle mori quam sine sorore viuere*, singultu ac mœrore ita afficiebatur, vt tota in lachrymas euanescere videretur. Sic cum diu mansissent, datis mutuo dextris Vladislaus, Ludouicusque Reges, relicta apud Cæsarem Anna, in Pannoniam rediere; Sigismundus Viennam, vt inde paulo post in Sarmatiam abiret, reuersus est.

AD LECTOREM.

QVOD *pollicitus sum ab initio, in parte me præstitisse arbitror. Tamen non inficior, tanta rei magnitudinem, & vberius, & sublimius dictionis genus poposcisse. Nam ea, quæ magnifice, excellenterque gesta sunt, nisi eorum dignitatem, atque amplitudinem verborum cultu, atque ornatu prosequare, idem contingat necesse est, vt pro Elephanto Culicem depingas, atque ea dum leguntur magis risum quam admirationem afferunt, ac tantum abesse arbitror, vt res illustres, inerudite, incompteque scribi debeant, vt etiam cultissimus in iisdem ornatus requiratur. Alioqui & nos iudicio caruisse censeremur, & facta dictaque memoratu digna in tenebras à nobis coniici, nedum illustrari viderentur. Qua quidem in parte video complures errare, quippe qui magis vernaculis suis & iisdem indoctis, non citra famæ iacturam consulere, quam rerum præstantia summa cum laude prosequi velint. Sed de hoc eruditi iudicent. Interim lectorem admonitum volo, ne minutissima quæque, à quibus non ignarus pedem retraxi, & iisdem immorari, non nisi ingenio abutentis est, requirat. Nomina autem (vt alibi præfatus sum) vt cuiusquam lubido erit, resarciendi, mutandive edicto publico libertas esto. Nã ipsam rerum seriem, quam propriam quoruncunque Nomenclaturam prosequi maluimus.*

Gaspar Vrsinus Velius.

Quam bene Mæonius celebrauit Homerus Achillem,
Quam bene & Ænean cantat vbique Maro.
Tam canit Austriadæ bene Cæsaris acta Ricardus,
Scribendi graphice cultus vtraque via.

Felix Aeacides, felix Anchisiades Tros,
Felix Austriades terque quaterque pius.
Contigerunt merito magnis, magno ore locuti
Vates, aeterni carminis artifices.

Ioachimi Vadiani Heluetii.

Caesaris & Regum si quid monimenta merentur,
Quae Ricarde tuus tollit ad astra labor:
Iusta tibi fama merces accedet, & addent
Priuato meritum grandia gesta decus.
Lecta adeo rebus componis verba, suoque
Quodcunque est nusquam non finis esse loco.
Arte quidem: nam saepe solent parua illa videri,
Verborum incompta quae leuitate fluunt.

Rudolphus Agricola Iunior.

Hoc lege lector opus, non hoc est verius vllum,
Quodque animo poterit gratius esse tuo.
Siue stilum videas, seu gesta negotia regum,
Omnia vel Criticis sunt placitura malis.
Ad malum siquidem vere exorditur ab ouo,
Et docte & proprie singula facta docet.

GRAVAMINA GERMANICAE NATIONIS, CVM REMEDIIS ET AVISAMENTIS AD CAESAREM MAXIMILIANVM, ET IMPERATORIS IPSIVS EDICTO.

GRAVAMINA CONTRA SEDEM ROMANAM, NOMINE NATIONIS Germanicae & sacri Romani Imperii, decem.

I. QVOD ad seruandas bullas, pacta, priuilegia, & literas, ab antecessoribus absque omni derogatione concessas, successores Pontifices teneri se nō arbitrantur; imo per crebras dispensationes, suspensiones, reuocationes ad cuiuscunque etiam vilis personae instantiam contraueniunt.

II. Quod electiones Praelatorum, quandoque reiiciuntur.

III. Quod electionibus praepositurarum, quas quarundam Ecclesiarum capitula multo aere impetrarunt, contrauenitur. Spira scit & Hasela, cuius bulla de eligendo praeposito eneruata est, eo adhuc superstite qui dederat.

IV. Quod beneficia & dignitates maiores, Cardinalibus & Protonotariis reseruantur.

V. Quod expectatiuae gratiae absque numero conceduntur, & multi interdum ad vnū collatorem. Vnde surgunt quotidianae lites, & pecuniae dilapidantur. Tum illae, quae pro bullis gratiarum quae nunquam effectum sortientur, expositae sunt. Tum illae, quae pro litibus deducendis consumuntur. Inde apud quosdam ortum est prouerbium: *Quisquis gratiam expectatiuam ab Vrbe extraxerit, centum aut ducentos aureos nummos in cistam simul ad ipsam gratiam reponat, quibus ad prosequendam litem opus habebit.*

VI. Quod annatae absque dilatione, & sine misericordia, etiam Episcopis intra paucos annos mortuis, exiguntur. Interdum plus quam debeatur, extorquetur, propter noua officia, & nouos familiares. Exemplum de Moguntina & Argentinensi ecclesiis.

VII. Ecclesiarum regimina minus dignis (Romae videlicet) committuntur, qui ad mulos magis, quam homines pascendos & regendos essent idonei.

VIII. Indulgentiae nouae cum reuocatione aut suspensione veterum (laicis contra Clerum murmurantibus) ad corradendas pecunias conceduntur.

IX. Decimæ sub prætextu expugnandorum Turcarum exiguntur, nulla expeditione subsequuta.

Causæ, quæ in Germania (in qua etiam docti & iusti iudices sunt) terminari poterant, ad tribunalia Romana indistinctè trahuntur. Quod sanctus Bernhardus ad Eugenium Papam scribens, valde reprobare videtur.

REMEDIVM CONTRA GRAVAMINA NATIONIS Germanicæ.

SI Cæsareæ Maiestati consultum visum fuerit, proponatur summo Pontifici, & sacro sanctæ Ecclesiæ Romanæ, quod graue immo intollerabile sit nationi Germanicæ, à modo tantas expensas & molestias pati; tantas pro confirmatione Archiepiscoporum & Episcoporum inferre annatas, præsertim quæ in quibusdam episcopatibus successu temporis auctæ, in quibusdam duplicatæ esse dicuntur. Nam sedes Moguntina (vt dicitur) olim solum dedit decem millia florenorum, quæ cum quidã illic electus dare renueret, sicque vsq; ad mortem suã persisteret, electus post eum, confirmationis cupidus se opponere timuit sedi Apostolicæ, offerens antiquã summam, puta decem millium florenorum. Is nec confirmationem impetrare potuit, nisi & reliqua decem millia simul redderet, quæ adhuc extabant à suo prædecessore nondum persoluta. Atque sic cogebatur dare viginti millia florenorum, quæ tunc indubie in registrum Cameræ signata sunt, & vsque ad nostram ætatem à singulis Archiepiscopis exacta, & nedum viginti millia, sed & viginti quinque, propter noua officia, & nouos pontificum familiares. Tandem excreuit summa, vsque ad viginti septem millia. Quæ Archiepiscopus Iacobus cogebatur nuper persoluere, vt retulit Vicarius in spiritualibus Moguntinensis. Sicque in vita vnius hominis septies viginti quinque millia à solo Archiepiscopatu Moguntino pro confirmatione Archiepiscopi Romam peruenerunt. Et cum Archiepiscopus Iacobus vix quatuor annos sedisset in archiepiscopatu, mox post eum electus dominus Vriel, ad minus quatuor & viginti aut viginti quinq; millia coactus est persoluere; quorum partem mutuo forsan accepit à mercatoribus, sed vt illis satisfaciat, imponere coactus est subsidium aut exactionem in suos populos & pauperes agricolas, quorum aliqui nondum satisfecerunt tributo aut exactioni pro pallio à suo prædecessore Iacobo impositæ. Sicque non solum euiscerantur nostrates, & ad extremam inopiam rediguntur (qua de re Reuerendissimo domino Bernardino S. Crucis Cardinali & nuper Legato constat) verum etiã incitantur ad rebellionem, & quærendam vtcunque libertatem, & vbi possunt, inter se susurrant de sæuitia in clerum.

Admonendus etiã videtur summus Pontifex, q̃ per varia bella terræ Germanorum passim desolatæ sunt, ac per crebras mortalitates numerus viuentium diminutus. Sicque ob paucitatem cultorum, agri pro magna parte inculti iacent, & ipsa telonea diuersis euentibus attenuata, & venæ minerales exhaustæ sunt, pereuntq; indies prouentus, ex quibus Archiepiscopi & episcopi (aliis etiã honestis & necessariis impensis grauati) sedi Apostolicæ annatam persoluere possint. Non sine causa, Iacobus archiepiscopus Moguntinus iam fere moriens dixit, *se de morte sua non adeo dolere, quam ob id, quod subditi sui pauperes, iterum pro pallio grauem exactionem dare cogerentur.*

Mitius ergo summus Pontifex, velut pius pater, filiorum suorum amator, ac fidelis & prudens pastor, cum filiis suis Germanicæ nationis agat, ne propediem vel in vniuersos Christi sacerdotes persequutio suboriatur, vel instar Bohemorum plerique ab Ecclesia deficiant Romana. Mitius saltem agat, quotiẽs Archiepiscopus aut episcopus ad paucos annos rexerit, sicut de episcopis Bambergensibus accidit, quorum tres intra paucos annos mortui sunt. Quid de aliis multis episcopatibus? Siquidem Germania (Ænea Syluio teste) supra quinquaginta episcopatus habet. Quid de Abbatibus, quorum aliqui Romæ confirmantur? Esto, quod in Germania maiores essent ex agris, ex mineris, ex teloneis obuentiones, indigeret tamen Cæsarea Maiestas, & cęteri Principes, thesauro & neruo belli contra hostes, præcipue infideles, & ad conseruandam in Germania pacem, atq; ad iustitiam vnicuique ministrandã. Ad quod, consistorium Regalis Cameræ cum magnis impẽsis sanctè institutum, maxime deseruit. Præterea opus habet Cæsarea Maiestas pecuniis, ad comprimendos imperio rebelles, & ad exterminandos sicarios atque latrones, quorum nonnulli Ecclesiis nocere, earum bona diripere, immo in clericorum personas sæuire atque grassari non erubescunt.

Demum

Demum natio noſtra non ſolum pro reparatione Eccleſiarum & monaſteriorum auro indiget & argento, ſed etiam pro hoſpitalibus, pro pueris expoſititiis, pro viduis, pro puerperis, pro orphanis, pro filiabus pauperum (ne ſtupro cadant) deſponſandis, pro domeſtica inopia laborantibus, pro annoſis & effœtis, pro valetudinariis, ac pro puſtulatis, quorum (proh dolor) plena eſt Germania, alioqui etiam populoſa, vti ſexum minime faſtidiens muliebrem.

REMEDIVM PRO CIVITATIBVS. IMPERII ET animarum ſalute.

SI ſolicitante Cæſarea Maieſtate, à ſede Apoſtolica impetraretur (quod Vriel Archiepiſcopus Mogunrihus impetrauit) ne quis deinceps in ciuitatibus imperii ſimul poſſit habere canonicatus aut vicarias, in diuerſis eiuſdem ciuitatis Eccleſiis, ſed vt ſingulæ in ſingulas diſtributiones deſeruirent: Tum minuerentur lites. Reſpublica magis ſentiret commodum, plures docti, imperio & fidei vtiles promoueri poſſent, plures miſſæ legerentur, & omnis diuinus cultus alacrius & laudabilius perageretur. Sicut de Baſilea & Spira exemplum adduci poſſet. In vtraque enim ciuitate, nullus ſimul in diuerſis Eccleſiis plures canonicatus aut vicarias ex ſanctiſſima conſuetudine poſſidere poteſt. Ideoque vtrobique religio & diuinus cultus egregie floret. Et ſummi Pontificis (Æneæ Syluio teſte) intereſt curare, vt honoretur De⁹, & illi laudes atq; hymni canãtur.

Expediret Rebuſpublicis & animarum ſaluti, ſi ſummus Pontifex immutabiliter ſanciret, vt in quolibet collegio duæ ad minus eſſent præbendæ, gratiis non ſublectæ, ad quas duo Theologi aut vnus Theologus, & alter Canoniſta duntaxat promoueri poſſent.

Atque vt idonei puta Philoſophiæ, Canonum, & ſacræ paginæ docti, eo promptius curas ſubirent animarum, expediret, quod auctoritate Apoſtolica, monaſteria & collegia parochiis, quas ſibi incorporatas tenent, ſufficientia & certa emolumenta inferre cogerentur. Hoc enim (ſi Æneæ creditur) Papam decet curare, vt Euangelium Chriſti, quod eſt optimum animæ pabulum, omnibus ſyncere prædicetur, vt omnes errores, omnis blaſphemia eradicetur, vt bella ſopianrur, vt furta, rapinæ, incendia, homicidia, adulteria, ebrietates, crapulæ, contentiones, odia & rixæ de medio tollantur. Ad harum rerum perſuaſiones, Theologi & Canoniſtæ magis idonei, quam Curtiſani auari eſſe videntur. Immo & Theologi docti, concionibus apti, Summum Pontificem, reuerendiſſimoſque dominos Cardinales in honore & auctoritate, ſermonibus ſuis commodius tueri & conſeruare poſſent.

AVISAMENTA AD CÆSAREAM MAIESTATEM.

SICVT regnum Franciæ Pragmaticam habet ſanctionem, cui in conferendis beneficiis innititur, ſic imperium Romanum habet concordata principum, vtque ea illæſa conſeruentur, intereſt Cæſareæ Maieſtatis. Raro tamen hactenus per ſummos Pontifices violata ſunt: & auditores Rotæ iuxta illud hucuſque ſertur indicaſſe. Et ſi aliquis curialium per quancumque diſpenſationem conaretur illa infringere, quod Epiſcopus, vel Princeps vel ſenatus eiuſdem loci (principiis obſtando) in faciem ei concordata inculcaret, pie exhortans, ne contra veniat, quoniam audacia ſua ſuſtineri nequaquam poſſet, cum & Turcæ & Iudæi pacta fidemque ſeruent. Quis Curtiſanorum tam inſolens aut ſtultus eſt, vt contra voluntatem Epiſcopi, Principis, aut totius alicuius communitatis in aliqua ciuitate habitare præſumat.

Poſſet etiam Cæſarea Maieſtas, per literas aut oratores, facile in regno Franciæ experiri, quomodo illic beneficia conſerantur, & quã auctoritatem in conferendis beneficiis habeat ſummus Pontifex. Secundum hoc poſſet moderamen fieri in imperio Romano, & frenum inexplebili auaritiæ Curtiſanorum adhiberi. Si præclaræ vniuerſitates, præcipue facultas Theologica Pariſienſis approbauerit modum illum, qui de diſponendis & conferendis beneficiis in Francia ſeruatur, nemo dubitet Cæſaream Maieſtatem & principes Germanos, ſi ſe iſti modo conformauerint, apud Deum tutos fore & excuſatos. Præſumendum enim eſt, quod tanti Prælati, tanti Doctores, tam probati viri, qui in regno Franciæ ac in ſtudio Pariſienſi viuunt, nihil approbent, quod contra Deum aut contra iuſtitiam committeretur.

Prouideat tamen Cæſarea Maieſtas, ne Archiepiſcopi Electores in hoc ſancto inſtituto à ſe diſſentiant, ſibique non adhærcant, propter cenſuras apoſtolicas quas timebunt, & populus interdictum diu non ſuſtinebit.

Prouideat etiam Cæſarea Maieſtas, ne Fratres Mendicantes contra ipſam prædicent, qui ſedi Apoſtolicæ libenter deſerunt, timentes perdere priuilegia ſua, vtinam Chriſto & naturæ innixa; quamuis iuſtiſſimam cauſam dudum habuiſſent contra rātam auaritiam, tantoſque abuſus prædicandi.

Timeat Cæſarea Maieſtas, ne Papa mandet electoribus, vt ad electionem noui regis Romanorum procedant: Sicut contra Fridericum ſecundum Landtgrauius Thuringiæ, & Guilhelmus Hollandiæ comes iubente Papa fuerunt electi.

Timeat Cæſarea Maieſtas, omnes Prælatos Eccleſiarum, præcipue Præpoſitos, qui ex Iuramento tenentur auiſare Papam.

Timeat Cæſarea Maieſtas, ne S.D.N. Papa, obedientiam à ſubditis auferat, & circumiacentes populos prouocet, vt in terras Cæſatis, ſeu archiducatus Auſtriæ irruant, quod iſti homines ſub colore obedientiæ Apoſtolicis mandatis præſtandæ, promptiſſimo animo ſunt facturi.

Timeat Cæſarea Maieſtas cenſuras Apoſtolicas, à quibus S. D. N. Papa non abſtinebit.

Timeat Cæſarea Maieſtas, ne Papa argutiſſimis locis rudi populo perſuadeat contra Pragmaticam, ſeque excuſans, ſimplicium beneuolentiam captet, allegaturus, quod Eccleſiam ſancti Petri in Vrbe magnis impenſis inſtauret, & certis in locis contra Turcas ædificet, quodque bellis ſuis, nulli vnquam fecerit iniuriam: quoniam recuperet terras ad eccleſiam, ſiue patrimonium ſancti Petri pertinentes, ad quod ex officio teneatur. Circumſpiciat ergo & deliberet Cæſarea Maieſtas, qualiter ſapientiſſimo ſuo conſilio omnibus illis Romanorum ſubtilitatibus, (ſi neceſſitas exegerit) ſit reſponſura.

CONCLVSIO ET PIA EXHORTATIO AD CÆSAREAM Maieſtatem.

NIHIL ſanctius, nihil Deo gratius, nihil ſempiterna memoria dignius efficere poterit Cæſarea Maieſtas, quam vt tantas Germanicæ nationis moleſtias & exactiones moderetur, vt Laicis clerum perſequendi occaſionem auferat, vt parochias (quarum aliquas Epiſcopatus Italicos Æneas æquare ſcribit) ex faucibus Curtiſanorum, concionari, conſulere & conſolari neſcientium eripiat; vt diuinum cultum augeat, vt auaritiæ & impietati Curtiſanorum frenum imponat; & ius patronatus Laicorum in vtriſque, & nominationes Canonicorum, collationeſque eccleſiaſticorum in ordinariis menſibus conſeruet; vt multorum Illuſtrium, nobilium, & ciuium filiis in Germania conſulat, qui in Vniuerſitatibus ab adoleſcentia diuinas & humanas literas diſcunt, vt & ipſi extra curiam Romanam, abſque inquietiſſimis vexationibus, ſumptuoſiſſimiſque interdum etiam indignis litibus, ad præbendas eccleſiaſticas aſcendant, qui & imperio Romano conſiliis, & toti Eccleſiæ orationibus ſuis opem ferre poſſint. Neque enim minima cauſa eſt, cur tantopere floreat Franciæ regnum, niſi quod tantos tamque præſtantes in omni bona doctrina viros multos habet. Si Cæſar hanc impietatem eneruauerit, ſi Germaniam tributo graui oppreſſam, in priſtinam libertatem vendicauerit, ſi doctis & honeſtis ad præbendas aditum fecerit, tum vero liberator Germaniæ, libertatiſque reſtitutor: tum vere Pater Patriæ, perpetuo ab omnibus paſſim poterit appellari: nec minorem ſibi gloriam, Germaniæque fructum afferet, quam ſi prouinciam aliquam bellicis ei viribus adiecíſſet. Sicque non minores vni Maximiliano gratias debebit, quam his omnibus, qui translato ex Græcis in Germanos imperio, multis ante temporibus regnauerunt.

P. RÆSTERISCVS, D. IACOBO WIMPHELINGIO, diuinarum literarum Licentiato. S.D.

REMITTO *ad te, vir ornatiſſime, fido cum hoc commenſali meo, medullam illā Pragmatica, per quam ſcite ſyncereq; abs te exceptā, vna cum prudentiſſima Cæſarea Maieſtatis inſtructione. Faxit Deus optim⁹ Maxim, vt aquila noſtra circūſpectiſſima oculatiſſimaq; ipſam è ſummo culmine*

(perinde

(perinde vt liliatus princeps) eripiat, cõseruetque; ne scilicet posthac beneficiorum isti harpagines, vniuersam hanc nobilem Germaniam medullitus exenterent, eneruentque. Negotium ipsum, me Hercle, commodissimum atque diuinum summopere commendo. Nec non cum tuam in ea in re diligentiam, tum Cæsareæ Maiestatis ad rempublicam Germaniæ Zelum haud immerito maximi facio, mirificeque laudo. Nihil prorsus demendum in ipso facto, adyciendumve (hac præsertim tempestate pestifera, proindeque nobis inquietissima) operæ pretium duximus. Æneam Syluium de Germaniæ situ propediem aut ipse reducam, aut fido cum tabellione ad suum remittam authorem. Vale faustissime Ræsteriscoque tuo, tametsi scabro & inculto, vtare pro tua synceritate, vt voles. Datum festinanter & ex tempore, vrgente contubernali hoc meo probatæ vitæ viro, quem tuæ humanitati commendo. Calend. Decemb. Anno Christi M.D.XI.

SERENISSIMO ROM. CÆSARI AVGVSTO MAXIMILIANO; Ia. Regius familiaris.

AVdiens nuper, sacratissime Cæsar, Maiestatem tuam Romæ adeundæ accinctam, scripsi Ioanni Collauro à secretis, vt Cæsaream Maiestatem tuam de nonnullis commonefaceret, quæ ad splendorem nominis tui, Germaniæque decus non parum attinere videbantur, vt ea à sacrosancta sede Apostolica tecum referres. Nihil enim credidi impetrare te non posse, quod à Iulio II. Pont. Max. à tua Cæsarea Maiestate salutando esses petiturus. Inter cætera vero Ioannem Collaurum de vno singulariter reddidi certiorem; quod fel. recordationis prædecessor tuus Henricus Romanus Cæsar, præbendam quandam (quæ ob id Regia vocatur) in Argentinensi Ecclesia fundauerit, cuius omnes in Imperio Romano successores iure fundationis proculdubio collatores fuerunt, & adhuc esse deberent, sicut & hodie Cæsarea tua Maiestas duarum similium præbendarum, quas progenitores tui in templo Spirensi de suis erexerunt, ius patronatus habet. Quomodo autem ab eo iure erga præbendam Argentinensem (forte propter interregnum) Romanus Rex ceciderit, & ad Præpositum illic deuolutum sit, prorsus ignoro. Hoc tamen multis persuasum est, Cæsaream tuam Maiestatem, ius illud patronatus à summo Pontifice denuo in vtroque mense ex æquitate facile consequi posse, vt àmodo ad Dei laudem & Ecclesiæ decus, vir quispiam scientia & vitæ honestate conspicuus, tuæque Maiestati cognitus, non inutile quoddam bestiæ aut coquinæ mancipium, sed neque leno, neque catamitus, liber & alienus à scientiis & pietate, eidem præficeretur. Tuæ enim Maiestati, cunctisque tuis in Imperio Romano successoribus, mores & merita personarum longe clarius, quam exteris gratiarum dispensatoribus poterunt esse manifesta. Sed & hoc quoque Deo gratissimum, animabus salutiferum, tuæ autem Maiestati in primis honorificum visum est, si à sacrosancta sede Apostolica de quorundam abusibus erudienda, inuiolabili lege impetrares, ne deinceps quicunque vel natali obscurus, vel omnium bonarum literarum indoctissimus, contra diuinam naturalemque legem, contraque sacratissimos canones, duo aut tria sacerdotia sub vno tecto, tres aut quatuor præbendas aut canonicatus in diuersis collegiis intra eadem Romani Imperij mœnia sitis, totidemque pingues parochias, qualicunque dispensatione (ne dicam dissipatione) à summis Pontificibus esset consecuturus, cum tot canonicatuum aut ecclesiarum parochialium quælibet alterius aut vtriusque iuris sacrave paginæ Licentiatum, imo Doctorem honesto statu nutrire posset, adeo vt singuli singulis essent contenti, & in animo tranquillo. Hac re vix aliquid Deo gratius, Germaniæque vtilius Maiestatem tuam arbitror efficere posse. Taceo quod hoc pacto pii adolescẽtes, qui in Gymnasiis multo labore, bonarumque literarum amore, patrimonium suum expenderunt, parte ecclesiastici stipendij nacta, cohæredes in hæreditate paterna ad rerum publicarum augmentum releuare, Christoq; seruire, & pro totius imperij ac Imperatoris salute preces effundere possent. Sic quoq; per singulas Ecclesias ministri instituerentur idonei sacræ paginæ, sacrorumq; canonum docti, præbendas facilius consequerentur, ac cæteri literis, virtutibus prediti, ad Christi patrimonium ascenderent; occasio desiderandæ mortis alienæ tolleretur, neque essent tot lites, totque contentiones, cum magno rei familiaris per totã Germaniam detrimento, neq; essent tot fraudes; non vexarentur insontes ab eis, qui nihil nisi contendere, acceptare, inquietare, vexare norunt. Non quibus proximum circumueniendi maior astutia, aut ad litigandum facultas suppetit vberior, sub inuolutionibus prærogatiuarum, antelationum, regressuum, & laqueis instrumentorum à propriis seruis scriptorum, tot fraudes, tot deceptiones permitterentur; adolescentibus, qui literarum studio virtuosisque operibus intendere deberent, non daretur ansa vagandi, nec per litium anfractus turbarentur. Non confunderetur ecclesiasticus ordo, non sineretur vnus solus ad nullam rem Deo gratam, aut fidei nostræ vtilem idoneus, turpiter occupare stalla & loca in omnibus Ecclesiis, intra eandem imperij ciuitatem sitis; sicque parochiis per barbaros, quandoque mercenarios prouisis, salubrius per doctos consuleretur; nec diminueretur diuinus cultus, nec animarũ suffragia omitterentur: non essent vacua stalla, non cassarentur voluntates vltimæ, minus perderẽtur literæ monumentaq; beneficiorum, non periret hospitalitas, non eleemosynæ, non domus & ædificia

cætera ecclesiarum corruerent, non bona & prædia alienarentur, non essent tanta murmura & odia vulgi in cunctos fere sacerdotes, propter paucos auarissimos ac insatiabiles. Neque ego primus sum, cui tanta sacerdotiorum multiplicandorum cupiditas stomachum mouet. Nam & Francisco Petrarchæ viro probatissimo hæc impietas admodum displicuit, qui nec expauit ad Vrbanum quintum in modum sequentem perscribere: Audiebam te ambitioni antiquæ, quæ priorum licentiâ in immensum creuit, frenum ponere, & vt vno aut paucis pro dignitate virtutis ac scientiæ, beneficiis contenta esset edicere, iuste (inquam) grauiterque. Nam quid turpius, quam vnum aliquem, parta forsan fœdis artibus copia, nauseantem cernere, multis hinc inde melioribus penuria, fameque laborantibus. *Et sapientissimus Gregorius Nazianzenus his verbis astipulatur:* Religioni ac doctrinæ nostræ opprobrium nascitur, quod sacerdotia ambitione potius & gratia quam meritorum iudicio deferuntur. *Et Franciscus Picus Princeps illustris in Oratione ad Concilium Lateranensium, lamentatur sacras ædes & templa lenonibus, catamitis & lupis fuisse commissa. Cætera sunt plurima tibi, sacratissime Cæsar, pro tua summa prudentia proculdubio cognita, quæ Cæsaream Maiestatem tuam ad huiuscemodi auaritiæ, cæterorumque vitiorum frenum & moderamen à sacrosancta sede Apostolica impetrandum permouere possent. Dominus Deus tuæ Cæsareæ Celsitudini ad fœlix imperij regimen, Christianæque religionis amplificationem propitius opem ferre dignetur.*

MAXIMILIANVS IMP.

SVmmum Ecclesiæ pastorem, & omnem clerum, exemplo charissimi patris nostri, Friderici Romanorum Imperatoris tertii, hactenus venerati, non paruos dignitatum & ecclesiarũ parochialium prouentus ex terrarum nostrarum finibus, clericis & prælatis absentibus clementer inferri permisimus. Quos etiã clam pro humana fragilitate delinquentes, cũ Constantino prædecessore nostro clamyde operire nõ dedignaremur. Verum cũ ex nostra largitate diuini cultus decrementũ profluat, vnde diuinæ laudis, psalmorũ & missarum amplificatio debuerat proficisci; nostra interest, qui absq; meritis in solium Romani imperii electi sumus, vt inter cæteras maximas pacis & belli occupationes, vigilanter quoq; circumspiciamus, ne ecclesiæ pereant, ne religio labascat, ne diuinus cultus diminuatur, & ne animabus defunctorũ, qui Ecclesiis & sacerdotibus de suo patrimonio benefecerunt, contra vltimas ipsorum voluntates tardius succurratur. Quod manifestissime experti sumus, & indies experimur, ex ineffabili atq; à nullo dispensabili quorundam auaritia prouenire, qui in beneficiis assequendis nullum finem constituunt, per quorum absentiam (cum in vno solo personaliter residcant, & distributiones deseruiant) diuinus cultus diminuitur, vltimæ benefactorum volũtates cassantur, defunctorum animæ tardius ex igne purgatorio eripiuntur, ædificia labant, ecclesiæ decrescunt, ecclesiastica libertas læditur, literæ & monumenta perduntur, hospitalitas & eleemosyna minorantur. patrimonia parentũ & nerui rerumpub. ex crebris huiusmodi auarorum colligationibus euanescunt; clerici pro doctrina sua & virtute beneficiis digni, suaq; prudentia ecclesiis in tẽporalibus & Spiritualibus vtiles, à præbendis repellũtur, impediũtur, indigne vexantur, iniuste eis lites mouẽtur, scandala laicis præbentur, ipsorumq; odium & murmur in reliquos honestos sacerdotes excitatur atq; augetur. Eas ob res ex officio Cæsareæ Maiestatis, ex amore incrementi cultus diuini, ex zelo reipublicæ hortamur & requirimus, ne quisquã à modo in vna nostrarũ, nostriq; Romani imperij ciuitate Canonicatum aut vicariã possidens, in altera eiusdẽ ciuitatis Ecclesia, aliã præbendam occupet, nisi primã intra anni spatium in personam idoneã ac ecclesiæ vtilẽ sit dimissurus. Neq; alium in beneficiis assequendis per iniustas lites aut ambages indigne vexet, aut circumueniat, nec quemcunq;, qui non sit de numero descriptorũ familiarium (iuxta concordata Principũ. & pacta nationis Germanicæ) falso familiarẽ fuisse fingat, in ordinariorũ collatorum præiudiciũ. Nec laicis ius patronatus auferre tentet, nec exiles præbendas, potissimũ vero curatas ecclesias pensionibus grauet. Nec in adipiscendis beneficiis & bullis, quacunq; fraude, dolo, falsis instrumentis, corruptis testibus, symonia etiam palliata vtatur. Neq; regressum aut alia sacris canonibus inimica, contra ius, æquũ, honestũ, & rectam rationẽ impetrare præsumant. sub pœna criminis læsæ Maiestatis & grauissima nostra offensa. Quam nõ solũ ipsi sic contra Deum & omnẽ honestatẽ exorbitãtes, sed & omnes eorũ fautores, auxilium, consiliũ, hospitium & mutuũ dantes, omnesq; nuntios, cursores. solicitatores, notarios, procuratores, fideiussores & reliquos amicos incidisse volumus, condignam pro tantis iniquitatibus & nostri huiusmodi mandati contemptu pœnam accepturos. Ex Oeniponte.

APPENDIX.

PRÆMISSIS admonitionibus, nedum imperio, sed & Ecclesiæ salutaribus, ac ad mutuam pacem & concordiam deseruientibus, posset etiam inter alia multa adiungi, summusque Pontifex certior reddi, de lapsu & ruina domorũ, cæterorumq; ædificiorũ ad Ecclesias & sacerdotia pertinentium, siquidem (exempli causa) vnus supra triginta annos,

annos,ex parochia patriæ nostræ summ.s Pontificibus hactenus deuotæ,multa & magna emolumenta in absenti & in portatis(vt eorum verbis vtar)corrasit & assumpsit,nec tamen ad docendum populum suæ curæ creditum cancellos vnquam ascend t, nec quicquam in domo egregium illic ædificauit. Argumento sunt & publice testantur miserabilia trium rei diuinæ ministrorum cubicula, quæ minimus fratricellus aut opilio forte aspernaretur. Sed neque præsentias aut distributiones quotidianas in asse aut dupondio auxit,nec vniuersariam saltem suiipsius memoriam instituit, nec ad Bibliothecam templi parochialis minimum quidem libellum ex testamento legauit, nec eleemosynam pro pauperibus fieri procurauit. Cæterum adiici posset,quod vnus Curtisanus ineptus & barbarus,ad psallendum & ad sacrificandum non magis aptus quam onager, immo asinus,palam à suo notissimo & amicissimo appellatus,in otio viuens,plura vtcunque conquirere potest sacerdotia,quam eximie doctus,ad rem diuinam, ad contetiones, ad consultandum, sacrosanctamque Ecclesiam Romanam rationabiliter defensandam, non mediocriter accommodatus. Præterea,quod pistor,aut cocus, leno aut nebulo,imo (cũ venia) catamitus,opimas præbendas & parochias occupans,plus emolumenti ex Christi patrimonio absorbet,quam laboriosissimus & fidelissimus magnæ parochiæ cuiuspiam populosæ rector,cum suis vigilantissimis adiutoribus,imo etiam capellanis, qui eosdem ad tutores in ministrandis sacramentis,audiendisque confessionibus occupatissimos, in horis canonicis,missis & vigiliis cantandis adiuuant & releuant. Huiuscemodi releuamẽ & adiutorium per sex capellanos in patria nostra perpetuo continuandum speramus, postquam vnione facta ex benignitate sacrosanctæ sedis Apostolicæ, ius capellanias istas conferendi in consules Reipublicæ nostræ in vtrisque mensibus translatum est,qui nullis à modo conferent,nisi eis qui personaliter residentes,diuinum officium impleturi,& vltimis fundatorum voluntatibus sunt satisfacturi. Multum quoque ad institutum Cæsareum conferre posse videtur Christianissima Reuerendissimi domini Erhardi Leodiensis Episcopi admonitio habita in conuentu principum Augustano, Anno decimo octauo post millesimum & quingentesimum.

MAXIMILIANVS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA, ROMANORVM IMPERATOR, SEMPER AVGVSTVS, HONORABILI, DEVOTO, NOBIS DILECTO, IACOBO WIMPHELINGO Selestadiensi, S. Theologiæ Professori, familiari nostro.

Honorabilis, deuote, dilecte, mittimus in præsentiarum ad te Secretarium nostrum, cum Pragmatica sanctione regni Franciæ, commisimusq́, ei tibi nostro nomine nonnulla referenda. Quæ cum ex mente nostra proficiscantur, cupiamusque omnino interueniente opera & industria tua, in talibus nobis satisfieri: ideo hortamur te, & per tuam in nos & sacrum Romanum Imperium obseruantiam, (quam opusculis & lucubrationibus tuis iamdudum habuimus compertam) requirimus, vt non modo Secretario nostro indubitatam adhibeas fidem, sed te eum in his, quem etiam non requisitus à nobis præstitisti, exhibeas. Cupimus autem dictum Secretarium nostrum (quoniam eius opera diutius carere non possumus) cum hoc voto nostro ad te expeditum, quamprimum ad nos remitti.

Datum in oppido nostro Imperiali Vberlingen, die XVIII. mensis Septembris, anno Domini M. D. X. Regni nostri XXV.

INVICTISSIMO DOMINO NOSTRO IMPERATORI MAXIMILIANO, IACOBVS WIMPHELINGIVS SELEſtadienſis, Humillimam commendationem.

VIctorioſiſſime Cæſar, lecta Cæſareæ tuæ Maieſt. epiſtola, moxq; accepta à Secretario inſtructione, totis ad id viribus me accinxi, vt id, quod Cæſarea tua Maieſtas deſiderat (quoniam cum Deo, & abſque conſcientiæ vulnere fieri poteſt) efficiam. Ab ineunte enim ætate omnem operam meam tuæ Maieſtati, deinde Germanicæ nationis & ſacri Romani Imperii amplificationi deuoui atque dedicaui. Quamuis me voto tuo & inſtituto longe imparem ſciam, & multi ſint in aula tua, qui hoc munus abſolutiſſime implere valeant, quibus maior eſt eruditio, maiorque rerum iſtarum communium experientia. Sunt & apud reliquos Principes, & apud Senatus Rerumpub. optimi doctiſſimiq; viri, qui Germaniam exornare, & ad pacem concordiamque vniuerſalis eccleſiæ, atque totius cleri ad Chriſtianam diſciplinam reducendi famam & gloriam perſuadere poſſent. In qua re non modo tua Maieſtas, ſed & fui in imperio prædeceſſores, Carolus Magnus, eiuſque filius Ludouicus Pius, Otthones, deniq;, Conradi, Friderici, & Henrici, nouiſſime autem Sigiſmundus ſumma induſtra operam nauarunt, impellente ipſos Indubie zelo & charitate in Deum Opt. Max. & gratitudine in Chriſtum, pro ipſius in humanum genus beneficiis, præcipue autem amariſſimæ paſſionis. Neque enim Chriſtus pauper pro nobis factus eſt, vt nos in omni rerum opulentia & luxu de ipſius patrimonio cupiditatem noſtram & ambitionem prodamus. Neque famem pertulit, vt nos ingurgitemur: neque labores, caſtimoniã, & dira tormenta ſubiit, vt nos in otio, in laſciuia, inque omnibus delitiis & voluptatibus verſemur. Neque hi quibus res Eccleſiaſtica ſua debet incrementa, quantum ad ditionem temporalem attinet, huc reſpexiſſe videntur, vt in otio tantum clerici degerent, omnibus rebus ad vota fruentes, citra tamen laborem. Alia certe cauſa fuit, cur illi ſeque ſuoſque nonnunquam ſpoliantes, eccleſiam ditandam conſueuerint: nimirum vt commodius diuinis officiis vacare poſſent, abſq; ſolicitudine defuturi victus, quem ex agris, nemoribus, pratis, ac aquis facile colligere liceret: & vt pauperibus Chriſti, viduis, orphanis, & ſenibus, quos robur corporis prorſus deſtituit, ac ægrotantibus eleemoſynam liberius impertirent. Sic enim in Inſtitutionibus canonicæ profeſſionis, quas auſpicio Imperatoris Ludouici Pii conſcriptas putamus, & ab Epiſcoporum concilio comprobatas, ſic inquam legitur: *Res eccleſiæ (ſicut à ſanctis Patribus traditur, & in ſuperioribus capitulis continetur) vota ſunt fidelium, precia peccatorum, & patrimonia pauperum. Fideles namque fidei ardore, & Chriſti amore ſuccenſi, ob animarum ſuarum remedium, & cæleſtis patriæ deſiderium, ſuis propriis facultatibus ſanctam locupletem fecerunt Eccleſiam, vt his & milites Chriſti alerentur, Eccleſiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captiui pro temporũ opportunitate redimerentur. Quapropter vigilanti ac ſolerti cura prouidendum eſt his, qui eius facultates adminiſtrant, ne eos in ſuos ſolummodo vſus conuertant: ſed magis, iuxta poſſibilitatem rerũ Chriſto famulantium, immo eorum in quibus Chriſtus paſcitur & veſtitur, curam gerere penitus nõ negligant.*

* Reformatio Ludouici Pii Imp.

Subſcribit huius ſententiæ Proſper aſſerens, *viros ſanctos res eccleſiæ non vendicaſſe in vſus ſuos, vt proprias, ſed vt commendatas pauperibus diuiſiſſe. Nam hoc eſſe poſſidendo contemnere, non ſibi, ſed aliis poſſidere, nec habendi cupiditate Eccleſiæ facultates ambire, ſed eas pietate ſubueniendi ſuſcipere. Quod habet,* inquit, *Eccleſia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec aliquid inde eis, qui ſibi de ſuo ſufficiunt, erogare debet, quando nihil aliud eſt habentibus dare quam perdere.* Hactenus aliena retulimus.

Proinde cum omnes Chriſti religionem profeſſos eidem ſeruatori noſtro gratos eſſe expediat, magis tamen id peculiares eius miniſtros, hoc eſt ſacerdotes ſacris initiatos, & de liberalitate tanta Imperatorum & procerum cæterorumque fidelium affatim prouiſos, vt ab aratro & manuum laboribus alieni ſimus, tantorum beneficiorum decet meminiſſe, quo noſtra vita populo bilem non moueat, nec ad oblocutionem & odium præbeat anſam: ſed vt ædificentur laici, amicitia mutua floreat, offendicula & ſentes euellantur, reuerendi Antiſtites cum clero pietati dedito ſint in ſua veneratione, & in ipſum quoque ſummum Pontificem, ſacroſanctamque Romanam Eccleſiam, vniuerſorum filialis affectus, & in ſpiritualibus obedientia fulciatur. Quapropter Sereniſſime

Cæſar,

Cæſar, celſitudini tuæ, quæ tam honeſto & ſancto negotio Chriſtianiſſime afficitur, non potui non morem gerere, collectis tumultuarie nonnullis, quæ dedita opera, & apud diuerſas eccleſias, & in conuentibus præſtantium virorum partim vidi, partim ex fide dignis audiui, quæ mihi, ſi tollantur, ad Germaniæ commodum, & ad diuini cultus amplificationem plurimum conducere videntur. Et eo ad id abſoluendum, tuæque Maieſtati in omnibus obſequendum promptior fui, primum quod nepotē meum Iacobum Spiegel, tuæ Maieſtatis Secretarium, ex labore meo maiorem tuam in ſe benignitatem aſſecuturum confiſus ſum, deinde quod ſub Imperio Rom. natus & alitus, merito vti natura, ſubditus tuæ inſeruio voluntati: poſtremo vt hac opera patriam meam Maieſtatis tuæ patrocinio cōmendatiorem facerem. Seleſtadium enim natale mihi oppidum, omnibus terris charius, in Alſatiæ meditullio ſitum, prouinciis Auſtriacæ ditionis paruo ſane interuallo cingitur. Quātum enim Briſages abſunt? quantum Sungauii? quantum vallis Albertica in Vogeſo? vt de minutioribus locis taceam. Si igitur Seleſtadium vel à Gallis, vel ab aliis hoſtibus (quod abſit) premi contingat, quis illi melius ſubuenire poſſit, quam princeps Auſtriacus? ſiquidem vicinus vicino Deus eſt. Et ſolet nonnunquam ingentis beneficii eſſe cauſa paruum obſequium in tempore exhibitum, Ex Argentorato. Calend. Nouemb. M.D.X. *Iacobus Spiegel*

CAPITA OPVSCVLI.

Epitome in Proœmium Pragmaticum.
Additio ad pragmaticæ proœmium.
De electione.
De reſeruationibus.
De Parochialibus eccleſiis ſic prouideant ordinarii.
De numero Cardinalium. &c.

Reliqua vt nimis prolixa, hoc loco omiſimus, videat lector, cui iſta cura, auctorem ipſum.

IACOBI VVIMPHELINGII SELESTADIENSIS, DE GERMANICÆ NATIONIS ET IMPERII GRAVAMINIBVS contra ſedem & curiam Romanam, ad Æneam Syluium Senenſem tunc temporis Epiſcopum,

Replicæ.

Epiſtola autem, qua huic diſputationi cauſam primo dedit, ita habet:

Martinus Meyr Cancellarius Moguntini præſulis domino Æneæ Cardinali Senenſi, patri optimo S.P.D. Cognoui ex literis amicorum te Cardinalem eſſe creatum, congratulor & tibi, qui pro tua virtute digna conſecutus es præmia, & mihi cuius amicus in ea dignitate conſtitutus eſt, in qua me meoſque neceſſarios aliquando iuuare poterit. Illud mihi moleſtum, quod in ea tempora incidiſti, quæ ſedem Apoſtolicam afflictura videntur. Nam domino meo Archiepiſcopo frequentes afferuntur de Romano Pontifice querelæ, qui neque Conſtantienſis, neque Baſilienſis concilii decreta cuſtodit, neque ſe pactionibus anteceſſoris ſui teneri arbitratur, nationemque noſtram contemnere, & prorſus exhaurire videtur. Conſtat enim electiones prælatorum paſſim reiici, beneficia dignitateſque cuiuſuis qualitatis, & Cardinalibus & protonotariis reſeruari. Et tu quidē ad tres prouincias Teutonici nominis ſub ea formula reſeruationem impetraſti, quæ hactenus inſolita eſt & inaudita. Expectatiuæ. n. gratię ſine numero cōceduntur. Annatę ſiue medii fructus, abſq; vlla dilatione temporis exiguntur, & plus etiam quam debeatur, extorqueri palam eſt. Eccleſiarum regimina, nō magis merenti, ſed plus offerenti cōmittuntur, ad corradendas pecunias nouæ indulgentiæ indies conceduntur, Decimarum exactiones inconſultis Prælatis noſtris Turcorum cauſa fieri iubentur,

causæ quæ tractandæ terminandæque in his partibus fuerant, ad Apostolicum tribunal indistincte trahuntur; excogitantur mille modi, quibus Romana sedes aurum ex nobis, tanquam ex barbaris, subtili extrahat ingenio. Ob quas res natio nostra quondam inclyta, quæ sua virtute, suoque sanguine Romanum imperium coemit, fuitq; mundi domina ac regina, nunc ad inopiam redacta, ancilla & tributaria facta est, & in squalore iacens, suam fortunam, suam pauperiem multos iam annos mæret. Nunc vero quasi ex somno excitati optimates nostri, quibus remed.is huic calamitati obuiam pergant, cogitare cœperunt, iugumque prorsus excutere, & se in pristinam vendicare libertatem decreuerunt. Erit hæc non parua iactura Romanæ curiæ, si quod cogitant, Germani Principes effecerint. Quantum itaque de tua noua dignitate lætor, tantum commoueor & angor tuo tempore hæc parari. Sed Dei fortasse alia est cogitatio, & illius profecto sententia obtinebit. Tu interim bonum habeto animum, & quibus repagulis fluminis impetus cohereri possit, pro tua sapientia cogitato; & vale optime. Ex Haschaffenburga, pridie Kal. septemb. 1457.

Hisce litteris Æneas Cardinalis respondit duabus epistolis, quæ inter ipsius epistolas leguntur, num. 338. 339. tum deinde libello peculiari, quam Germaniam inscripsit. Ad quem postea istam Replicam Wimphelingus composuit.

REVERENDISSIMO, INCLITISSIMOQVE PRINCIPI ALBERTO BRANDENBVRGIO, MAGVNTINÆ, ET MAGDEBVRGENSIS ECCLESIARVM ARCHIEPISCOPO DIGNISSIMO, sacrosancti Romani Imperii Principi Electori, ac per Germaniam Cancellario, eiusdemque primati, domino magnificentissimo, colendissimoque Iacobus Vuymphelingius de Seletstadio, sacrarum literarum Licentiatus, se totum subiecit, atque commendat.

Euerendissime pater, & princeps excellentissime. Æneæ Syluio multis annis in Germania versato, Germanicoque fauore, & Imperatoriæ maiestatis intuitu ad dignitatem Cardinalatus assumpto, Martinus Maior Theodorici Erbacensis prædecessoris tui epistolarum magister, nonnulla Germaniæ grauamina patefecit, quæ Principes imperii perferre nequirent. Æneas vt Italus, nostrum veritus aurum suæ nationi subduci, Martini querelas multis verbis confutat, ac Germaniæ blandiens eius vrbes, templa, familias, nobilissimas præcipue domos, dulcibus præconiis exornat. Tuum in primis auum Albertum Brandenburgium (quem Teutonicum Achillem vocat) summis de prudentia & re militari laudibus afficit. Principum ac magnatum, siue comitum & Baronum filios, ad Episcopatus assumendos esse asseuerans. Nostrates tamen etiam Pontifices, & eorum contribules tum luxus, tum sacrilegii arguens, aurum nostrum sitire videtur.

Quod igitur Martinus, si superstes foret, indubie facturus erat, id oneris amicorum suasu desumpsi, Germanus pro Germano, Heydelbergensis pro Heydelbergensi, imperii filius pro imperio: vt sicuti Martino Æneas, sic ego Æneæ per replicas (vti vocant) responderem. Quas nulli potius dedicandas quam amplissimæ tuæ magnificentiæ, excellentissime Princeps, iudicaui: vt sicut ab aurea Maguntia per Martinum Cancellarium conquestiones Germanorum exortæ sunt, sic ad eam mea qualiscunque confirmatio, à sacris litteris iureque pontificio nequaquam aliena, reuertatur. Quam tua magnificentissima paternitas, pro ineffabili tua virtute & doctrina, apud me clarissimi cuiusdam Comitis ore probatissimorumq; hominum litteris sæpe prædicata, pie suscipere, clementer audire, ac feli-

titi auſpicio tutari dignetur. Neq; enim ad excitandam rebellionem Æneæ reſpondebo, qui ſemper inobedientiæ oſor fui, quæ omnem eccleſiæ & imperii ordinem turbat, factiones ſuſcitat, diſciplinæ reſiſtit, & ſacris literis inimicam vendicat libertatem. Nec Æneæ dicta refellere cœpi, vt cogitem ad almæ vrbis miniſteria reſtringenda: in qua ſi quiſpiam ex noſtratibus bonarum literarum cultor, apud honeſtum prælatum, vitæ ſuæ ac honori ſufficientiſſimum nactus ſacerdotium huc redeat, eiuſq; fundationi & fundatoribus, totiuſque eccleſiæ ſaluti, pſallendo, ſacrificandoque reſpondeat, cenſuumque ac monimentorum curam habeat, ne (vti in patria mea) obliterentur, quiſnam illum non & adiuuare, & ſingulari amore proſequi dignaretur? ſicut neq; te clariſſime pater, non ab omnibus virtutum amatoribus coli, diligi & obſeruari, mihi vnquam perſuaderi poteſt: qui licet clariſſimus, clariſſimi Principis Electoris ſis filius, te tamen nec veſtis, neq; muneris pontificis piget aut pudet, neque maiorem equorum, canum, ferarum, & fiſci, quam animarum & pauperum habes rationem. Animarum, inquam, quæ vitiorum diſſimulatione ac ſynodorum defectu pereunt, in quibus ſanctiones prouinciales ſacro iuri innixæ, & à ſacroſancta ſede Apoſtolica confirmatæ repeterentur, admonerenturque à Latinis oratoribus, ſi qui ex Chriſti patrimonio viuunt, amaſias & nothos, pauperibus & conſanguineis præteritis, ſub Chriſtianæ ſepulturæ carentia, ex teſtamento nequaquam inſtituere hæredes. Pauperum inquam, quos diuinæ & pontificiæ literæ canunt, non ſolum ex eccleſiaſticorum (vt boni ſint diſpenſatores) abundantia paſcendos, ſed & pontificibus ſingulariter debere eſſe commendatos. Qui ſanctorum Patrum decretis & Euangelio fidem habent, noſtris contra Æneam replicis haud ſeſe læſos arbitrabuntur, quibus omnes ſana doctrina, veraque Chriſti religione pollentes confidimus aſtipulaturi. Dominus Deus clariſſimam tuam Celſitudinem, ad felix eccleſiæ tuæ nobiliſſimæ regimen, ad ſacroſancti imperii Romani incrementum, ad totius cleri gloriam, & libertatem conſeruandam longæuum conſeruet. Ex Eremo 14. Kal. Iunii, anno virginei partus 15. poſt 1500.

RESPONSA ET REPLICÆ AD ÆNEAM SYLVIVM. AD ſalutem & decorem ſacroſancti Romani Imperii, amore patriæ Germanicæque nationis.

GERMANIAM exaltatricem ſuam Æneas Syluius iure laudat: Italus vero ipſe nationi ſuæ vehementer (vt decuit) affectus, ne ad eam aurum ſegnius mittamus, nobis de culmine regio à Græcis in nos tranſlato, mellitis verbis blanditur, quod maiores noſtri ſuo ſanguine & ope Romanis exhibita pepererunt, blanditurque de domeſticis noſtris eccleſiaſticiſque opibus ac ornamentis. Etſi Germania labore partis aut frugalitate floreret opibus, an quidquam ſuperuacanei poterit quotidianis vſibus supereſſe, ſi noſtra templa, ſi Dei cultum, ſi noſtras vrbes, ſi vias & Reſpublicas, ſi patriam ab hoſtibus, ſi xenodochia, ſi pupillos, ſi puerulos expoſitos, ſi viduas, ſi puerperas, ſi morbo Gallico ſiue puſtulis aut lepra infectos, ſi cæteros valetudinarios & mendicos, quorum porticus templorum plenæ ſunt, vti Chriſtiana pietas exigit, ſeruaturi ſumus? Quod Æneas religionem à ſuis ad nos profluxiſſe gloriatur, inquiens, *Roma vobis Chriſtum prædicauit verum Deum, cuius religio barbariem omnem generi veſtro deterſit.* Fatemur ingenue Chriſtum à clauigero, & diſcipulis eius ad nos Roma miſſis nobis prædicatum, at ab eodem, a quo omne datum optimum, ad fidem Roma ipſa iluſtrata eſt, quo Germania, ideoque non minus pro accepta religione ad gratitudinem (cuius nos Æneas vult memores eſſe) Roma Chriſto, quam Germania Romæ obnoxia eſſe videtur. Nam & Petrus natione Iudæus, ex Palęſtina veniens Romanis Chriſti fidem prædicauit. Eadem ergo radice, ne ingrati, acceptique à Iudæis beneficii immemores eſſe arguantur, aurum argentumque quotannis in Syriam, ſi Chriſtum profiteretur, eſſet tranſmittendum. At diceret Æneas, *Petrum ſedem Romæ non Hieroſolymis habuiſſe.* Cui reſponderi poſſet, eam prius Antiochiæ fuiſſe cathedram.

Veruntamen gratitudinem amplecti geſtimus, eam vero quæ non tam ſplendore ſeculari & externis ceremoniis, quam imitatione morum, caſtimonia, humilitate, modeſtia, diuitiarum & delitiarum contemptu, liberalitate in pauperes, cœleſtium rerum amore, & deuota commiſeratione in Chriſti crucem & paſſionem exhibetur: Atq; his virtutibus ab eccleſiæ exordio, ab primis paſtoribus, aurũ haud emulgentib. Germaniæ prædicatis (in quibus iuxta Roterodami Moriã verus eſt cultus, longeq; cælitib. gratiſſimus)

ſimus) ingratitudinis vitium euadere confidimus. Fatemur enim nos Chriſto multa debere: quocirca illi templa, ſacella, aras, & cultum inſtauramus, & maiores noſtri ad eius honoris augmentum ſacerdotia fundarunt.

Addidit Æneas, *ante baptiſmi gratiam nihil immundius, nihil tetrius, nihil ſpurcius natione noſtra fuiſſe*; tanquam ſoli Germani ante Chriſti fidem falſos Deos, obſcœnaque vitia ſectati ſunt. At non de Germanis ſatyrici Latini cecinerunt: Nec Paulus immaniſſima & execrabiliſſima Germanorū flagitia in 1. ad Romanos cápite taxauit. Quod autem Æneas priſcis Germanis maximum de filiis Cacodæmonilitatis crimen obiicit, id Cicero in oratione pro M. Fonteio Gallis tribuiſſe videtur. Et ſi Germani tum gentiles ab hac impietate dudum liberati ſunt, beneficium hoc (Ænea teſte) in Adrianum Cæſarem eſt referendum. Quotquot in nos magna & ſingularia beneficia à Romanis collata Æneas iactat, totidem & forte vix minora noſtrates Cæſares ope Germanorum in eos contulerunt. Carolus magnus quid egerit pro eorum ſalute; quid Otthones victorioſiſſimi; quid magnificus Sigiſmundus, quid Fridericus III. pacificus; quid pia eius proles Maximilianus, qui niſi Romam coleret, Iulius ſede ſua pulſus fuiſſet, quid reliqui multi Germani, ex tritis hiſtoriis pueri probe norunt. Neque nos religionem accepiſſe parui pendimus, pro qua nos Æneas Romæ multa debere contendit: licet è diuerſo nobis illa pro nobiliſſimæ excellentiſſimęque artis impreſſoriæ, per noſtratium, Argentini cuiuſpiam & Maguntini, ſagaciſſimam ac vigilantiſſimam induſtriam inuento nonnihil debere videatur. Hac enim arte omnes optimæ & fidei & morum doctrinæ, diuerſis etiam linguis conſcriptæ, in vniuerſum orbem propagantur. Hac arte literæ ſummorum Pontificum quæ mandata, quæ auctoritatem, quæ ſumme neceſſaria Romanæ ſedis religioniſque negotia continent, vna die à duobus aut tribus, ad dignitatem ſacroſan. ſedis Apoſtolicæ conſeruandam magis magiſque multiplicari ac diſſeminari poſſunt, quam à librariis ducentis tota hebdomade ſcribendo fatigatis. Cum itaque religioni, ſacroſanctæque Rom. Eccleſiæ maximum fructum atque leuamen attulerimus, cum Chriſtianam religionem in nullo vacillantes profiteamur, cum pro ea ſanguinem fundere (Ænea teſte) proni & parati ſimus; indigne pro noſtra ſinceritate, qua mandata (vt par eſt) recipimus, condonationes ſuſcipimus, vrbem petimus, æs mittimus, Barbari vocamur. Si enim iuxta Æneam religio barbariam detersit, & nos religionem colimus & amplectimur, immerito & iniuſte fœdo barbarorum titulo, vt ſclaui & mancipia, à quibus aurum emulgendum ſit, contaminamur. Veruntamen Æneas illuſtriſſimam patriam noſtram, vrbeſque noſtras, & ſacras ædes munificis laudibus extulit, vt præconiis forte dulcibus illecti ad fideliſſimas, ſuæque nationi profuturas admonitiones benignius aures noſtras accommodaremus, & ad profundendam in exteros rem familiarem ſimus beneuolentiores.

Quapropter conſtitutionem Baſilienſis concilii (pro quo vel ipſe Æneas ad Agrippinos ſcripſerat) à ſapientiſſimis iuſtiſſimiſq; patribus ſacroſancti ductu flaminis conditam eneruare ſtuduit, ne nos eidem ſicut cæteræ Chriſtianiſſimæ nationes, innixi, conſtrictis marſupiis ad expendendum aurum ſimus tardiores. Nempe ſanctio Baſilienſis Synodi ab Eugenio indictæ, ſtomachum Æneæ mouet, veluti ad hoc tendat, ne Germanica natio iuſſionibus Apoſtolicæ ſedis obedire, & ne quid pecuniarum ad Romanam curiam deferre cogatur. At ego neminem vel Pontificum, vel Principum noſtratium eſſe crediderim, qui prohibeat pecunias ſummo omnium noſtrum paſtori & patri debitas transferri. Pergunt nihilominus, illuc noſtrates quotidie peregre, pro reſeruatis gratiis & diſpenſationibus aurum expenditur; cauſæ etiam profanæ, nedum per appellationes illuc trahuntur. Condonationes, in quibus vel ſedes apoſtolica, vel ordo ſcriptorum parte ſua gaudet, nulla natio promptius ſuſcipit quam Germanica. Epiſcoporum & Abbatum quorundam noſtratium confirmationes nunquam vacuis ad nos manibus reductæ ſunt. Quod ante hæc ſæcula noſtri præſtitere maiores, quod legitimum eſt, quod iuſtum, quod tolerabile eſt, id à modo præſtitum iri nemo noſtratium refragabitur. At plus æquo à nobis emungi, Corinthiorum ſimiles nos facit, ad quos arguendos electionis vas intonabat, *Suſtinetis, ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit.*

Tametſi Bononia, Peruſini, Eccleſiæ vicarii & reliqui populi Eccleſiæ Roman. ſubiecti aut nihil aut quantum velint (quod Æneas lamentabiliter meminit) conferant, idcone nos noſtra immoderatius elargiri vlla lege cogemur? Quo autem Roma tot & fere innumeros miniſtros, diuerſiſque muneribus præfectos habet (vt Æneas ait) quos indies

dies

dies multiplicari dicunt, eane de causa res familiaris Germanorum exhaurienda est? Operosum sane est Romam omnium causarum iure fori pertractandarum pondera solam sustinere. At sunt (præter imperatoriam iurisdictionem) in nostris quoque terris clarissimæ metropoles, iurisprudentia & integritate iudicum suffultæ, ad quas à nostris cathedralibus (quæ proximam iudicandi sedem habent) si quippiam se oppressum ratus fuerit, per appellationem refugium habere posset. Quemlibet autem nostratium vel profanum proximo suo iudice contempto, pro re leuissima, ex vindictæ quandoque liuore, & propria in persona (vti expertus sum) ad Romanum tribunal trahi, æquum esse diuus Bernhardus* nequaquam iudicabat. In arduis tamen & grauissimis causis Romam appellandum (vbi suprema & maxima potestas, vbi summa prudentia iustitiaque viget) inficias ibit nemo. Quocirca si Cæsari, si nostris reuerendissimis Archiepiscopis, sua iudiciaria potestas inconcussa maneret, sacrosancta sedes Apostolica tanto laborũ pondere ac molestia nequaquam obrueretur. Nam neque Germanis studium ac integritatem deesse, vltro Æneas illis astruit verbis: *Vidimus iudicia vestra, & consiliis vestris quæ de repub. gerebantur sæpe interfuimus: omnia & prudẽter & grauiter administratis. Nec facile à recto tramite deflectimini, nec vobis ciuiles leges, nec iura desunt pontificalia, literæ quoq; & omnium bonarum artium studia apud vos florent.* Nec video cur nam lex Basiliensis tantopere spernenda confutandaq; sit. Quippe quæ nihil (mea sententia) continet, nisi quod Dei gloriam fouet, quod ratio suadet, quod æquitas postulet, quod naturæ lex suggerit, quod canones mandant, quod religioni & honesto consentaneum est. Commemorat enim quinam Ecclesias erexerint, sacerdotia dotauerint, in eisque idoneos ministros instituerint ad propagandam fidem, ad bonos mores, & exempla virtutum, sicut & Clemens V. iustum esse conformiter decreuerat his verbis: *Cum ecclesiæ quibus præficiuntur personæ minus idoneæ, scientia, moribus, vel ætate grauia propter hoc (vt docet experientia) perferant in spiritualibus & temporalibus detrimenta,* & reliqua. Quamobrẽ Clemens, vt bonus ouium Christi pastor, prudẽsq; & fidelis sacerdotiorum dispensator, Episcopis districte iniungit, vt statuta canonica super præficiendis personis, & obseruent, & faciant à suis obseruari, si diuinam offensam, & sedis Apostolicæ debitam vitare velint vltionem. Nonne idem est nostra ætate Deus? nonne eadem sedes Apostolica, quæ fuit tempore Clemẽtis, quorum offensa & vltio sit pertimescenda? Haud ab re igitur pia sanctio synodi Basiliẽsis (cui sapiẽtissimi ac præstantissimi patres interfuere) narrat à sanctis patribus sanctos canones conditos esse, pro felici regimine status ecclesiastici; quodq; quandiu canones illi obseruati fuere, in Dei ecclesia floruerit honestas, disciplina, religio, pietas, charitas, & pax, & quod ex ambitione & auaritia, quæ patrum decreta contemnit, subsecutæ sunt

Morum corruptiones atque deformationes.

Status Ecclesiastici dehonestationes.

Vsurpationes grauissimæ.

Præsertimque hæc fieri, per prælaturarum & dignitatum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum reseruationes, & per

Gratiarum ad vacatura beneficia expectatiuarum, à iure valde exorbitãtium multiplicationes, & per

Innumerabiles concessiones, grauissimasque & importabilia onera.

Quibus ecclesiæ & personæ ecclesiasticæ afflictæ, oppressæ, & quasi ad internectionẽ redactæ his diebus conspiciuntur. Nam

Ecclesiarum & beneficiorum pecunias indigni exterique occupant.

Maiores dignitates, opulentioraque beneficia personis conferuntur incognitis & non probatis.

Pauci in ecclesiis resident, quia cum sint plurales, vbique residere, & præsidentias deseruire nõ possunt, vultusque commissi sibi gregis non agnoscunt.

Animarum cura neglecta, temporalia lucra solummodo quæruntur.

Christi cultus diminuitur.

Animarum cura negligitur.

Subtrahitur hospitalitas.

Ecclesiarum iura depereunt.

Ruunt ædificia.

Populi deuotio attenuatur.

Clerici scientiis & virtutibus effulgentes, qui in ædificationem plebis vacare possent, & qui pro animarum & ecclesiæ publicis forẽt consiliis opportuni, diuinarum hu-

Kk mana-

* In de consider. ad Eugen.

manarumque scientiarum studia deserunt, propter promotionis ad beneficia spem eis ablatam.

Votum alienæ mortis oritur.

Lites infinitæ, contentiones & rixæ, rancores & odia inter Christi ministros suscitantur, nutriuntur atque fouentur.

Pluralitatis beneficiorum execrabilis ambitio fouetur.

Pauperes clerici cum rerum suarum discrimine per calumniosos cauillosósque opprimuntur.

Beneficia per litium anfractus iniuste sæpius occupantur.

Beneficia inofficiata relinquuntur.

Beneficia symoniace acquiruntur.

Iuuenibus bonæ indolis euagandi licentia præbetur, qui literis & virtutibus intendere deberent.

Prælatis & cæteris ordinariis collatoribus ius suum atque ministerium aufertur.

Ordo Ecclesiæ hierarchicus confunditur.

Plurima aduersus diuina atq; humana iura in animarum pernitiem, & ecclesiarum oppressionem & conculcationem perpetrantur.

Cum pace & venia Æneæ Syluii, discernant boni & æqui iudices, qui saltem enixe pensicularunt, si non ecclesiis parrochialibus, ad quas gratiæ Apostolicæ & reseruata se non extendunt, dum vacauerint, de idoneis pastoribus celerius & maturius prouideatur, quam his quæ sub reseruatis aut gratiis cadunt: quippe quæ interdum propter diuersos collitigantes, variasque ipsorum solertias aut vafricias ad biennium aut triennium certo & idoneo pastore caruerunt: cumq; vix tandem aliquis collitigātium, victor aliorum in parochia aliqua vtcunq; euaserit, vel in ea personaliter non residet, vel si residet nō prædicat, nec cancellos ascendit, vt saltem pro summo Pontifice, & pro sacrosancta Ecclesia Romana, proque Cæsarea Maiestate, aut contra Turcas, ad Deum preces à populo fieri exhortetur. Non sic vsu venit de Ecclesiis quibusdam parochialibus, ad quas contentiosi per gratias apostolicas aut reseruata non aspirant, ad quas omnes, cum vacāt, e vestigio de idoneis rectorib. salubriter absq; lite, absq; multa pecuniarum effusione, prouidēdas vel vniuersitates, vel Senatus, vel ecclesiarū tutores, vel deputati, vel capitula statim deliberant, & ad Dei bonorem, animarumq; salutem bonos ac doctos viros eisdem absque cōtrouersia & litibus præficiunt, qui personaliter residentes, per se ipsos Euangeliū prædicāt populum verbo & exemplo ædificant, ac suas oues in viam salutis vt veri pastores dirigūt. De quo sanctissimi in Christo patres, summiq; cunctorum fidelium pastores & fructum spiritualem conscientiarū suarū maiorem tranquillitatē & pacē animarum suarum corā Deo iustissimo iudice releuamen consequuntur, quippe qui de animabus omniū Christi fidelium exactissimam domino Deo rationem in extremo & horrēdo iudicio sunt reddituri. Sicut & Iulius II. in exordio Bullæ suæ contra Ioannem Bentiuolum annis (vtinā in Turcas conuersis) Bononia pulsum ingenue confitetur: & Platina recenset in Cælestino. Est etenim (Ænea teste) Pontificis Maximi proprium munus, Christi oues vbique existentes pascere. Pasturam autem eam esse oportet, quæ in caulas Domini, hoc est in viam salutis omnes (si possibile sit) perducere conetur. Conuenit ergo Romanum Pontificem, magnum sacerdotem, curare, vt Euāgelium Christi, quod est optimum pabulum, omnibus sincere prædicetur, vt omnes errores, omnis blasphemia, omnis plātatio, quā Christus non plantauit eradicetur, vt pellantur à finibus Christianis impugnatores nostræ religionis, vt schismata remoueantur, vt bella sopiantur, vt furta, rapinæ, incendia, vt homicidia, adulteria, ebrietates, crapulæ, contentiones, simultates, odia, rixæ de medio tollantur, vt pax & iustitia osculentur, vigeatq; concordia, vt honoretur Deus, & illi laudes atque hymni canantur.

Ad remouenda vero schismata, ad blasphemiam, ad bella, ad furta, & cætera quę recensuit Æneas, flagitia dissuadenda, ipsis summis Pontificib. efficacius cooperaturi sunt nō ephœbi; non mulorū duces, non citationū insinuatores, sed iuris Pōtificii diuinarūq; literarum periti, tum in concionibus, tum in expiandis in auriculari confessione conscientiis. Bono nimirum spiritu lex Basiliensium decreuerat, tertiam præbendarum partem sacrarum literarum doctis esse conferendam. Sciebant enim optimi patres, doctos & exemplares Theologiæ professores, ex sacris literis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ dignitatem tueri, & plebem ad officium inflectere posse. Sicut Domi-

Gabr. Biel.

dominus præpositus Gabriel Biel,(ab ingenioso Theologo Ioanne Eckio sic vocatus in schismate Maguntino) subtiliter scribendo & constanter prædicãdo accuratissime fecit. Et extant hodie qui summi Pontificis maximam auctoritatem, reuerendissimorumque patrum Cardinalium gloriam ac omnem libertatem ecclesiasticam scriptis, lectione, disputationibus, piis monitis, concionibus rationabiliter defendere extollereque possent. Siquidem hac nostra ætate ad obedientiam, ad pacem, ad virtutes populus sacra doctrina, piis monitis, secretis consiliis, ac bono vitæ exemplo & concionibus facilius inducitur, quam acrimonia, pompa, minis, terroribus, armis aut cẽsuris. Sacrosanctæ igitur Romanæ ecclesiæ, summisque pontificibus non solum in aula, in cubiculis, in penu, in coquina, in pistrino, in equorum carceribus apud Tyberim, sed etiam in Aquilone à diuinarum pontificiarumque literarum cultoribus potest fidelissime vtilissimeque inseruiri. Quicquid de aliis sacerdotiis à Roma (quæ Ænea teste sacrariũ est veritatis, & vnicum religionis domicilium) actum fuerit, circa tamen illa, quibus animarum cura cohæret, vt sunt Decanatus, & parochiæ, tempestiuissima circumspectissimaq; per bonos viros moribus & doctrina probatos, quorum Germania scatet, nedum in gymnasiis, quorum non pauca post Æneam erecta sunt, prouisio & Deo gratissima, & summis pontificibus maxime decora, animabusque mortalium saluberrima esse videtur, ne sit populus Domini sicut oues absque pastore. Cum vtique honestius sanctiusque sit, ouibus Christi in Christiana vita fideliter instituendis, de bonis idoneisque pastoribus prudenter consulere, quam barbaris & indoctis, solum pastorum nomen habituris, de lana, lacte, Cerere & Bacho, auro, argento, in luxu ac otio pascendis ex carnali affectu, aut vilis obsequii contemplatione prouidere. Et inuenirentur in Germania non turpium fabularum, sed omnis nobilissimæ philosophiæ, Christianarumque literarum, ac iuris Pontificii apprime docti sine tamen pensionibus, prouinciam parochiarum studiose regendarum, si vocarentur, onus subituri, quibus ad eas alioquin, sicut neque ad canonicatus, nihil loci patere potest. Studii enim æstuantes amore, iuuentutis florem vel in penetralibus, vel in mulorũ carceribus apud exteros delitescendo ignauiter consumere recusarunt, siquidem eos genius suus à lucro traxit ad virtutem, à diuitiis ad disciplinam, ab otio aut turpi ministerio ad honorificas literas, quas ad ornatum animæ, ad concillandam Dei gratiam, ad ædificationẽ morum, & instructionem simpliciũ, ad dignitatẽ sacros. sedis Apostolicæ tuendam, ad concionandum, ad patrocinia pauperum, administrandam iustitiam, & ad Christianam religionem plantandam accommodatissimas esse cognorant. Quod si ingenio adhuc vegeto discurrerent, si labores rusticos perferrent, si scriptionibus, si gratiis, si reseruatis, si pensionibus, auro quandoque numerato redimendis, intenderent, ad munus indies ecclesiasticum, diuinis laudibus & animarum saluti, summisque pontificibus ac toti ecclesiæ profuturum steriles forsitan efficerentur. Cum autem nullum Deo gratius sacrificium sit, rememoratione Dominicæ passionis, si docti & modesti, ad sacrificandum prompti præbendas acciperent, si plura sufficientia sacerdotia in plures sacerdotes sæpius quam vnus aut pauci sacrificantes, iuxta veram iustitiam distributiuam diuiderentur, cum Pontifices Maximi, Cæsareaque Maiestas plures sortirentur pro sua salute intercessores, imo & excelsus reuerendissimorum patrum Cardinalium cœtus ac totius ecclesiasticæ dignitatis splendor multorum doctrina excellentium, consilio, eloquentia, & sapientia felicius in sua celsitudine conseruari posset. Hoc est (ni fallor) quod lex Concilii Basiliensis intendit, vt Euangelium Christi omnibus sincere prædicetur, vt à multis honoretur Deus, vt à Deo laudes atque hymni decantentur: hoc est quod & nos ipsi volumus, vt multi sint qui Deo seruiant, Deum laudent, singuli in singulis sufficientibus sacerdotiis Deum honorent, atque sacrificent, vt & summi Pontifices & Imperatores totaque Ecclesia de illo sacrificio (quo nullum efficacius) fructum acquirat, hostes vincat, pacem & incolumitatem accipiat, gratiam hauriat, & gloriam consequatur sempiternam. Et quoniam Lex illa Basiliensis religionem à Romanis acceptam cupit propagari, diuinum cultum augeri, animarum salutem procurari, officia à sacerdotibus impleri, vltimas voluntates expleri, vitia euelli, virtutes inseri, non vsque adeo veluti sacrilega vltra Sauromatas explodenda esse videtur. Lex inquam, cuius editioni inter amplissimos constantissimosque alios patres, Iulianus S. Angeli Cardinalis, Cusanus item noster, & Ludouicus Arelatensis (quem miraculis claruisse perhibent) interfuere: quam & totum Franciæ regnum doctissimis & integerrimis refertum suscipit, amplectitur, fouet, eique innititur, ex eaq; securitatem & innocentiam sua opinione desumens, primatem suum colit, seu patriarcham, quali nobilissima Germania non caret, cuius magna est auctoritas,

ritas,nam & ei vel archiepiſcopi obedientiam debent. *Retineat*,inquit Gregorius, *Apoſtolica ſedes proprium vigorem,at à te conceſſa alüs ſua iura nō minuat.* Quæ quia mater eſt, non nouerca,& (vt Æneas teſtatur) tutus portus afflictorum, & dulce refugium miſerornm, ſcienſque ex Gregotio ad Marianum Epiſcopum Rauennatem, non plus pecuniæ qnam animabus ſtudendum (quoniam redemptor noſter à ſacerdotis officio non quęrit aurum ſed animas) Chriſtianiſſimam & obſequentiſſimam Germaniam maternis tandem alis complectatur. Quæ cum (Ænea teſte) hoſpitalis ſit, humaniſſima ſit, & quæ pauperibus, quæ pueris & liberis (feminas non faſtidiens) plena eſt, leuiorem ei tolerabilioremq; ſarcinam imponat. Gregorii magni exemplo, qui ſuſceptis à Patricio Galliarum quadringentis ſolidis immortales gratias egit. Germaniam ergo benigniſſima noſtra mater, & ſacroſancta ſedes Apoſtolica (apud quam ſumma conſtantia, ſumma veritas, ſumma religio) hac ſaltem pietate, largitionumque moderatione dignetur, vt Archiepiſcopis noſtris & Epiſcopis intra paucos annos è vita hac miſera ſublatis, mitius clementiuſque cum ſucceſſoribus agatur. Quod enim illi præſtant, idipſum plerumqne à miſerrimis agricolis & ciuibus, cleroque, maxime rurali, corraditnr & emungitur, quo perſæpe patresfamilias pro liberis educendis, ipſique ſacrificuli (quorum beneficia nonnunquam opulentiſſimis incorporata ſunt) pro vita ſuſtentanda opus haberent: ne ſeditio tandem vulgi ſæpe de hac re murmurantis, vt his auribus (Deum teſtor) audiui, in eccleſiaſticos ſuboriatur, neue Bohemicum virus (quod abſit) latius ſerpat. Haud abs re Leo II. Platina anctore, & Ludouicus Galliæ Rex inter Diuos relatus largitiones iſtas interdixerunt. Dnrū equidem eſt non quadringentorum, quibus Gregorius gratias agens ſatiabatur, ſed viginti, aut eo amplius, millium aureorum nummum exactione clero & plebi nuper impoſita, & ea quidem nondum diſſoluta, propter nouum Archiepiſcopum aliam & æqualem propediem popularibus & Chriſti miniſtris impoſitum iri. Potiſſime, cum veterem pro palliū vſu iam pridem præſtitam ſummam, decem duntaxat millium fuiſſe memoriæ proditum ſit, quæ quia à prædeceſſore reddita non eſt, ſucceſſor ſuam decē, & anteceſſoris æqualē diſſolui neglectam, tradere cogebatur. Quibus in ſcrinium ſeu regiſtrum ad poſteritatis memoriam forte conſignatis, viginri millia, vſq; ad noſtram ætatem ab omnibus archiepiſcopis exigi dicuntur. Cōſideret quoq; pia matcr noſtra, propter noua officia indies, vt fama eſt, excreſcentia, pro cōfirmationibus ſummam augeri; telonia principum Electorum declinari, prouentuſq; diminui, propter bella & bellis equos multam tellurem iacere incultam: venas montium myneralium, quos Æneas, tanquam terrarū noſtrarum explorator, egregie recenſet, eſſe exinanitas: concordatiſq; Principum, quib. edendis Æneas adfuit, exemplo Caliſti, ipſo teſte, pia mater non contraueniat, Stygios regreſſus nonnunquam falſos & fictos, quod in me ipſo expertus ſum, ordinariis collatoribus intolerabiles eneruet: Per ampliſſima reſeruata, curialibus etiam moleſta, non vſq; adeo & tam crebro Germaniam grauet, nec innumeras ad vnum collatorem gratias in terris eccleſiæ Rom. non ſubiectis concedat, quod non ſolū lex Baſilienſis, verū etiā Æneas ipſe illegitimum iudicauit. Lex.n. præter damna in Procemio recenſita, alia etiam oriri incommoda narrat, ex multiplicatione gratiarum expectatiuarum. Primo, ꝙ clerici in gratiis confiſi patrimonium & parentū opes exhauriunt. Secnndo, quod ii quib. aut maior proximū circumueniendi aſtutia, aut ad litigandum facultas ſuppetit vberior, beneficia ſibi vendicant. Tertio quod ſub inuolutionibus prerogatiuarum aut antelationū, & aliorum gratias eiuſmodi cōcomitantium plurimæ fraudes committūtnr. Æneæ autē verba hæc ſunt: *Verum eſſe fatemur, huiuſmodi gratias non eſſe omnino probabiles, eiſq; fortaſſe moderatius eſſet vtendum. Nam paſſim concedi quibuſuis hominibus, & ad vnam collationem multos concurrere, haudquaquam probamus. Nec ambigimus, diuum Caliſtum ſi paululum à moleſtia Turcarum requieuerit, huic rei prouide occurſurum, qui & hanc gratiarum conſuetudinem ab initio ſui pontificatus abolere voluit.* Ecce quomodo Æneas defert huic Baſilienſi conſtitutioni. Et ego nihil hic impium, nihil improbandum, nihil deteſtandum, nihil à ratione alienum video: Tametſi Ludouicus Delphinus, in ſacroſanctum concilium Baſilienſe dirimendum, Platina teſte, cum maxima patriæ parentumq; meorum iactura, ab Eugenio ſit laceſſitus. Impetrare igitur ſtudeat natio noſtra, de ſede Apoſtolica non male merita, ne conoordata Principum caſſentur, ne preces regiæ in menſibus ordinariorum reiiciantur, ne ordinariis collatoribus per reſeruata, aut regreſſus ius ſuum auferatur, quod neque Æneas probauit. Cuius profecto hæc verba ſunt: *Sicut indignum eſt ordinarios cuncta ſibi retinere, pari modo deteſtabile cenſemus Apoſtolicam ſedem vel nihil, vel parum illis dimittere.* Impetret quoque natio noſtra à matre ſua, quæ-

xxoo. ſ pro pallio.

quæ subditos suos (iuxta Æneam) vt filios non vt seruos habet, ne seculares suo iure patronatus priuentur, per quod cæteri à sacerdotiorum fundatione absterreantur, sicut in cathedralibus, aliísque Germaniæ ecclesiis, à Regibus, à Principibus, à magnatibus, à procerib. à ciuibus, à rebuspublicis sacerdotia fundata sunt, quorum merito gauderent esse patroni & collatores. Impetret quoq; natio nostra, ne familiares fuisse impune mentiri liceat eos, qui nunquam fuerunt; ne nostrates gratiis & priuilegiis proximorum sedis aut pontificis familiarium & alienigenarum innixi, principum (etiam electorum) filios in assequendis præbendis antecedant, cum nō oriundos ex Germania Sixtus IIII. ad Germaniam habere expectatiuas prohibuerit. Impetret etiā, ne sacerdotia pinguia possidentib. senio vel morbo confectis, iniquissime lites moueantur, sub quarum pendentium typo versipelles nullo iure freti in præmortuorum beneficia vel iura subrogentur, per quod afflictis addatur afflictio. Ne cōsumptis & cōsummatis gratiis precibusue regiis, in maximā aliorum pauperum iacturam denuo liceat vti. Ne canonicus diues per interpositam illustrem personam, gratiam ad aliam eiusdem ecclesiæ præbendam impetret, eamq; tantisper occupet, donec in suam vtilitatem conuertat: ne quisquam duos aut tres canonicatus in diuersis vnius & eiusdem vrbis collegiis, & in cathedrali vicariam simul, omnium corpora rapiens & absorbens (propterea nullum locum pro pensione alteri, quārumuis docto & bono, cessurus) seclusis officiis, dignitatibus, parrochiis, capellaniis, pensionibus in maximum Dei contemptum, animarum benefactorum, & rerum publicarum, ciuiumq; & pauperum iacturam, (vt de pernitiosissimo scandalo taceam) vsurpet. Impetret quoque natio nostra, ne per temerarias ac diuturnas lites tanti sumptus & impensæ excrescant, quantis vel nouum sacerdotium erigi, vel cēsus ad vitam, quantos beneficium, pro quo certatum est, infert, emi potuissent. Ac ne in sacerdotiis opulentissimus quisque panem ab ore pauperum resecans, tota vita pro nouis sacerdotiis contendat, ac per fas & nefas intret: vti ex Philippo Agrippino Archiepiscopo, superiori mense (heu) vita functo (qui & ecclesiæ & sacrosancto Romano Imperio Princeps fuit vtilissimus) audiui; & pridem ex altero quodam prelato his auribus accepi, quosdam auarissimos, qui multas pensiones, multos canonicatus, multas ecclesias, innumeras capellanias possederant, multique pauperibus lites indignas mouerant, in ius traxerant, per concussionem à beneficiis eiecerant, si hodie adhuc superstites essent, propter fraudes & astutias quibus vsi sunt, & iā demū in lucē prodeunt, flammis in cinerem, & fauillas esse exurēdos. Quod si technas, mutuasq; circūuentiones, quas alter de altero illius generis hominum, nouē pene lustris, vltro me præsente & audiente conquestus est, scribere vellem vel possem, vtriusq; ferme instrumenti paginā æquarent. Quod grauius bellū nobilissimæ Germaniæ, sacrosanctoque Rom. Imperio indici posset, quam ab auarissimis vix vmbra fucati iuris quādoq; suffultis, iniustissimas & sumptuosissimas lites concitantib. quib. pauperes nonnunquā obruunt, & patriam exhauriunt? Quippe qui domesticorum curam non habentes, ideoque infidelibus deteriores, ac ferme patriæ proditores, eam ad inopiam redigi floccipendunt, dummodo ipsi multas pingues præbendas ac dignitates, in luxu, ocio, pompa victuri affequantur: per quorum inexplebilem auaritiam, & ambitiosissimā sacerdotiorum, malis etiam artibus, coaceruationem (quam etiam Æneas in nostratib. manifestissime taxat) profani sua vitia, & equites, qui è sella viuunt, suas rapinas attenuare, palliare, imo excusare nituntur. Taceo de cōdonationib. quarum diuersa in concionibus interpretatio, plebeculam vel perplexam, vel frequentia ad mala procliuem reddere potest. Earundem vero & confessionalium non per duo aut per tria æra (vt Æneas refert) sed hebdomadali sumptu redemptorum suspensio, quam molesta, quam amara sit popularibus, persæpe pudore ac metu perculsus ex eis intellexi.

Huiuscemodi maioraque Germaniæ grauamina (quæ ad sedem Apostolicam Æneas vult esse referenda) Bertoldus Hennenbergensis, Pontifex & princeps Maguntinus sapientissimus, cum sæpe ac multum animo reuoluisset, audiens cum solido gaudio Frāciscum Senensem ad summa sedis Apostolicæ fastigia pro meritis nuper exaltatū, sciēsque eum nobilissimæ nationi nostræ vehementer affectum, mox propria manu pleraq; consignare cæpit, quorum ab eius sanctitudine vel remedia vel leuamina, pro diuini cultus, nostræ nationis incremento sese impetraturum confidebat. Ego itaque instituti & voluntatis tanti Archiepiscopi tantique Principis Electoris conscius, ad respondendum Æneæ vice Martini lacessitus sum. Impulit & me amor Imperii ac nationis, amor studii sacrarum literarum, quarum ii qui cum labore & patrimonii detrimento docti ecclesiæque vtiles euadunt, sacerdotia difficile consequuntur. Impulit & me commiseratio in

paupetes agricultores, quos Hebræi vexant quandoque ac tyranni premunt, quorumq; egestatem Apostolici legati nuper experti sunt. Affectus quoque me coegit in populum Dei (qui mandauit vnicuique de proximo suo) per rectores doctos & honestos salubriter prouidendum. Impulit & me Leonis X. moderni pontificis summa sanctimonia, maxima iustitia, flagrantissimusque religionis Christianæ Zelus, quo iuxta munus proprium ab Ænea repertum, ad fidem exaltandam sua sanctitas æstuans, desiderat non solum ephebos à ludi literarii magistris in bonis moribus, ac in his quæ ad religionem pertinent, (festis præcipue diebus) erudiri, dinturno poeticæ studio prohibito, vt hoc ordine Christiana disciplina (Ioanne de Gerson astipulante) felicius reparetur: verum etiam ad diuini cultus augmentum, animarumque salutem, nonnullos ecclesiasticis reditibus in aliorum damnum aut scandalum repleri, conformiter ad constitutionem Basiliensem indignum iudicauit. Quonam pacto prudentius aut salubrius Leo noster optimus maximus, piis in ecclesia moribus reducendis consulere potuisset, quam luxum & auaritiam, suo sanctissimo decreto, primum à statu excelsiore dignioreque præditis eliminando. Populus enim (quem verba minus quam opera mouent) exempla virtutum, in clero frugali considerans, facilius omne honestum suopte ingenio amplectetur. Sicque prisca disciplina reflorere posset, & à religione Christiana, nostrisque sacris suscipiendis infideles minus abstraherentur, & pauciores è nostris ad inferos properarent, vbi ductu Leonis in ecclesiastico, sicut in Reipublicæ corpore, vt totum saluum sit, quicquid est pestiferum, fuerit amputatum. Nec omnibus tamen Æneæ locis (quorum pleriq; facile repelli possent) sed paucis solum tumultuario & festinato per cæteras occupationes stylo respondimus, in nullius profecto contemptum aut iacturam; sed vt Æneæ futurus lector ex nostris responsis, velnti præmonitionibus, instar Vlyssis à dulci Sirenis cantu caueat; ne suauissimis eius laudibus, quibus Germaniam prosequitur, facilem aurem præbens, atque delinitus, res aduersas calamitatemque Christianissimæ Germaniæ, in dies ingrauescentē negligens, salutis ac dignitatis propriæ nationis & patriæ, decorisque sacrosancti Romani Imperii amplificandi minorem habeat rationem.

SINCERA ADDITIVNCVLA AD REPLICAS, pro Martino Maiore, contra Æneam Syluium.

QVi Æneam sedulo relegerit, suorumque verborum pondus accurate introspexerit, mea respōsa grauiter non feret. Imo Æneas, si ad nos redire, ætatisque nostræ mores cernere posset, nobis indubie adstipularetur. Primum pro eximio suo in Germaniā amore, quam veluti patriam suam duxit: deinde pro zelo in Christianā religionem, pro qua vel senio grauis bellum in Turcas mouere tentarat; postremo pro sua laudabili frugalitate, qua ad cardinem orbis terrarum exaltatus, reseruatumq; suum excusans, paucis se cōtentum esse posse Martino rescripsit: & iam dudum à sacrosancto Concilio Basiliēsi (cui & Abbas Siculus, Ludouicus Pontanus, Ioannes Lucas, cuiusdam patroni mei præceptor interfuerunt) in auxiliū Hildeboldi senioris indigne vexati, huc orator missus, vrbe perspecta eiusque collegiis, Diui se Thomæ præpositura m, maiora non desideraturus, exoptare cuidā dixit in pōte Bruscæ sibi adstāti Westphalo, ex quo Ioānes, & Symler Breidenbachius sese audiuisse mihi aliisq; persępe retulerunt. Accedit huc, quod cum voto meo, de inhabitanda ad mortem Eremo frustratus essem, vitam in patrio solo finiturus, statim loci exceleri secularis paucitate pertæsus sū. Nam etsi in pueritia & adolescētia mea plures illic honesti sacerdotes in baptismali sacræque communionis templo Deum coluissent, hoc tamen tempore, quo grandæuus patriam reuiso, præter curatum, suosque mysteriorum dispensatores, vnum duntaxat sacellanum gemens offendi. Licet enim Ecclesia plures habuerit capellanias à secularibus fundatas, illæ tamen interim (qua sorte nescio) ab opulentis & maiora sacerdotia tenentib. obtētæ sunt, qui dum in opimis alibi beneficiis, aut apud Tyberim pinguiora venaturi moram habuere, exiguis, quos in absentia perceperunt, prouentibus contenti, sacerdotia patriæ, quæ singula frugalem sacerdotē sustentare poterāt, ad inopiā vergere neglexerunt: sicq; beneficia patriæ diminuta, cultus Dei labefactatus, & parochia clero seculari destituta est. In patria (inquam) mea & quidem

Ann. DCC. LXXV. populosa, inque præclaro sacrosancti imperii Romani vico, apud quem Carolus Magnus natalis Dominici diem (Reginone teste) cum principibus gloriosissime quondam cele-

celebrauit. Cuius calamitatis gratia ex Eremo in patriam accersitus, cum honesto senatu, aliisque zelo Dei flagrantibus ad id nitimur, vt duæ aut tres sacellaniæ ignauiter ad miseriam redactæ, in vnam alimenta residenti, & cum Ecclesiæ rectore Deum honoranti, suppeditaturā sacrosanctæ sedis Apostolicæ fauore, & auctoritate conflari & coniūgi possint. Cuius rei Gu lhelmus Antistes noster pientissimus, dignissimique prælati, & capitulum suum fundamenta iecerunt. Quo minus vereor me bonis ac Christianis viris bilem concitaturum, quando certo scient, me non animi morbo noua moliri, sed iusto diuini cultus, patriæq; amore. Martini Maioris querimonias pro Germania dudum ab eo factas, cum exaggeratione confirmasse. Vt enim de Deo terribili (qui maior est omni laude) taceam; non tamen minus æquum, minusque decorum mihi visum est, Germanum suæ, quam Italum Italicæ nationi & patriæ fuisse affectum. Quod autem Æneas haud ad gloriam nostratium Episcoporum, hæc verba suo tractatui inseruit: *Quod si vnum Romanus Pontifex, minus dignum presbyterio donauerit, supra mille inuenias rudes, ignaros, hebetes, & prorsus ineptos ab ordinariis esse promotos*: id ad honorem & excusationem Antistitum Germaniæ nuper in Diatriba confutaui.

Iuxta s. fo- ni Vnire. *De excess. prælat.*

ORATIONES DVÆ,

ALTERA HABITA A LEGATIS LEONIS X. PP. CORAM INVICTISSIMO IMP. MAXIMILIANO, IN PRINCIPVM CONVENTV, PRO colligendis decimis in expeditionem contra Turcas, Anno M. D. XIX.

ALTERA VIRI CVIVSDAM CLARISSIMI ADHORTANTIS, ne Principes in Decimæ præstationem consentiant.

ORATIO LEGATORVM.

BONI adsumus nuntii, Illustrissimi principes. Leo pontifex Maximus post Apostolicā benedictionem, Romanum, Christianum, idemque vestrum imperium occupatum à Turcis, restitutum vobis in vestra ac Christianæ reipublicæ virtute & opera cupit, disponit, primum à vobis petit. Memoria siquidem cum repetimus maiorum vestrorum gloriam, animi magnitudinem, & ea quæ fortiter ac strenue gesserunt pro Republica, si Ecclesiæ præsertim religionisve causa ageretur, non possumus læti atque hilares nos ipsos continere. Cum non intra nos dicamus, nō admiremur, non coniiciamus, non exprimemus, sed ipsis (vt aiunt) oculis conspiciamus, quanto sitis animo, quantis viribus ad Christi rempublicā ac religionem capessendam, priscorum vestigiis insistentes accersiti. Ita vt qui annis prope septingētis Romanum imperium ceptum à Græcis, receptum à Gallis, summa fide Apostolicæ Ecclesiæ seruastis, idem quoque nunc fit non modo non diffidēdum, sed quacunque orbis patet, vestra quoque virtute ac fide propagādum, Italia omnis si quam spem reliquam habet, si quā victoriæ lucem videt, in Germanis videt. Germanos Christiani huius belli auctores, ac duces, eosdemq; confectores sibi pollicetur. Nullibi enim tanti Christiani nominis ac fidei patrocinium, quātum in Cæsare & Germanis principibus, esse & residere arbitratur. Nec vos degeneres futuros ab Ottonibus, Henricis, & id genus aliis, in periculo præsertim religionis & imperii, sibi persuadet. Nolite itaq; pati, vt q̄ tantam de vobis opinionem cōceperunt, irritam ac inanem fuisse postea fateantur, præsertim cum præsidere Deum optimum Maximum vestris ductibus sciamus. Cum enim causa hæc agitur, Dei causa agitur, cum in nefarium impurumque Turcam acies instruitur, pro Deo pugnatur. Cum in hoc genus mortis itur, pro Deo cadimus. Felicissimæ profecto mortis genus, quo vita comparatur, & ea æterna. An forte timendum vobis est Germani, vt hostibus cedatis, qui ipsas quoque Romanas legiones, alias inuictas, profligastis? Etsi enim, qui imminet hostis, late dominetur, ne dicam regnet, licet Syriam & Ægyptum nuper subegerit; si tamen ad mētem reuocemus, cum quîs pugnam manusq; conseruerit, nihil est quod vltra admiremur, q̄ si imbellis quisq; deuicisset. Cum Orientalibus quippe pugnatum est: finite, finite cum Germanis congrediatur, inueniet legitimos milites, experietur inuicti roboris viros, sentiet omnipotentis Dei in vobis manum. *Prosequimini enim* (vt diuinum vsurpem oraculum) *inimicos vestros, & corruent coram vobis. Prosequentur quinq; de vestris centum alienos & centum ex vobis decem millia. An forte abbreuiata est manus Domini, vt saluare nequeat? In promptu est vnde conuertatur Deus & ignoscat.* Dabunt siquidem tot millia hominum nomen in Christi militiam, signum crucis culpa-

rum omnium expiatiuum, tanta multitudo suscipiet, criminaque nostra passim piis in sanctum hoc opus largitionibus redimemus, vt procul dubio factus caro & frater noster Deus, non sæuiat in suos: qui cum non nisi dominus humani generis esset, pugnauit pro externis. *Agite quod vestra interest, & venite, & arguite me, si deero vobis*, dicit Deus optimus Maximus. Bella non vsque quaque extincta, ne tam necessario diuoque operi impedimento sint, somnum interdiu capere, & Apostolicis (vt par est) mandatis obtemperando, quinquennalibus induciis tolli rogamus. Iesu Christi proprium admiramur, veneramurque opus, efficere in terra pacem bonæ voluntatis. Nobiscum bene agitur, si aliquãtula fiet quies iniquo animo retẽto. Bello autem suscipiendo, quæ via, quisue modus habendus sit (licet quot capita, tot sensus) probata cum plurimorum sapientum ac principum consilio sententia fuit, oportere imponere sacris initiatis Decimas, plebeis quinquagesimas, cuique domui stipendium vnius militis, diuitibus annui census, ac lucri vicesimam. Nec vos terret, Decimæ, vicesimæ aut quinquagesimæ insuetum, nouumque nomen; horrenda quoque nobiscum (hæc affirmauerimus) si nuda occurrerent. Verum cum quinquagesimas, vicesimas, decimasque non soluere, sed deponere, idque tutissime, vt ea lege debeant, vt nisi definito tempore in expeditionis istius opus conferantur, illis qui deposuerint restituantur, pium, sanctum, optabileq; cuilibet fore Christiano censebitis. Quocirca trepidare timore, vbi non est timor, desinant, ferentes expeditionem hãc fucatam esse, auri sacram subtegere famem. *Nos* (inquiunt) *Turcæ sumus, quibus expellendis incumbitur, in nos expeditio tota sæuiet*. Vacate & videte, quæso, quam superuacaneus est metus, ac timor iste, percipite quam pie, quam sancte, & cum sacris initiatis, & populis vniuersis agatur. Nolumus nos thesaurarii, aut exactoris officio fungi. Non eo tendimus, vt in nostram potestatem æra redigantur. Veteres reuoluite historias, inquirite si vllo vnquã tempore sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales de latere legati, interdũ etiam à iure facultatibus ad Pontifices, eorumque rem pertinentibus, vt in præsentia cernitis, prodierunt? & animaduertite omni exceptione laudeque dignam maiorem Leonis P.M. pietatem, atque liberalitatem, ex proprijs tot per regna legatis opportuna conferentem. Non quærit profecto vestra, qui sua pro vobis sponte magnificeque largitur. Sed quid Pontificii animi argumentis immoramur, re ipsa comprobare operæ pretium est. Inuenite vos ipsi, inueniant metuentes ipsi modum quempiam, quo quicquid auri argentive collatũ fuerit, tutum adeo fit, vt nec in exactorum custodumve stipendia aliquid cedat, sed integra vniuersa, aut ad expeditionis huius vsum cedant, aut ad eos qui dederant, redeant. Nõ quærimus Germanum ærarium in Italiam transferre, at in Germanorum militum stipendia erogare cuncta summus pontifex vult, atque præcipit, nullum dolo fraudive locũ relinqui, quia & vos clara luce videtis, ꝙ Christiana se Respublica, religio, regnum, tẽpla, vrbes, oppida, in vestra se propugnacula contulerunt, vestram opem implorant, vestris genibus aduoluuntur. Si illos destituitis, vosipsos Germani destituitis, quando omnes in Maximiliani aquilas respiciamus, nec aliunde quam à Romano imperio auxilium expetamus, quando res vestra non minus quã aliarum regionum agatur. Contermina si quidem Turcis Germania præ aliis est. Italia enim, quamuis Turcarum classi magis sit peruia, prius tamen quam in Italiã Turcarum copiæ terrestri inuadant exercitu (in quo constat vim omnem belli victoriæque sitam esse) Germaniam oppetere oportet, nisi Carinthiam, Styriam, Croatiam & Vngariã Germaniæ mœnia esse inficiati fuerimus. Clemẽtissimus Leo pontifex, dici non potest quantis vigiliis in rem hanc incumbat. Non dies, neque noctes ab hac cogitatione auelli potest; non si comedat, aut bibat, aliud pectore agitat. Non sua iam, sed seipsum, sanguinem & vitam pro Christiana religione & imperio gestit exponere. Superest, vt Cæsareus hic senatus expeditionem in Turcas indicat, efficiẽdamque suscipiat. Expectat Romana ecclesia, vniuersæ Christianæ reipublicæ capita & membra, in serenissimum hunc conuentum suspiciunt. Si definitur nunc nihil, si in aliũ conuentum differtur, confundemur omnes in expectatione nostra. Cauete ne dilatio hosti componendi cum Persis, finitimisque aliis tempus præbeat, Germanos principes linguarum morsibus exponat, Christianisq; populis desperationem inducat. Animaduertite grauissime istum conuentum fundamen esse, super quo tanta moles expeditionis erigenda est. Contantibus quippe vobis, Christiani principes reliqui retrahent proculdubio animum, & manum ab hac expeditione; *si Germania* (aiunt) *cuius primum interest, quia Romani Imperij dignitate gloriaque illustratur, cui Ecclesiæ defensio est tradita, verba dat, deque conuentu in conuentum definitionem transfert, quid nobis agendum sit, discimus facile ab exemplo.* Sicque vestra Christianæ reipublicæ mora (quod absit: ruinam pariet. Causabuntur multi absen-

absentum libertatem, *Iureiurando* (aiunt) *nostris tenemur Ecclesiis, nil contra earum commoda illis inconsultis agere, non est nobis delegata potestas absentes colligendi. Ibimus illos consultum atque hortatum, referemus deinde altero in conuentu.* Verba (cum bona istorum venia dixerim) sunt hæc non multum diffidentia ab inficiis. Impossibilia à nobis petit nemo, fidem violari horremus, quam & hosti seruandam esse didicimus. Quod vestra interest, & quod in vestra situm est potestate, poscimus decerni, scilicet nunc expeditionem in Turcas, definire modum comparandi nummos nullius cum iniuria. Iureiurando demum spōtaneō præsentes astringi, *daturos se bona fide operam, vt heic definita exequutioni demandentur.* Non sunt hæc contra iusiurandi cultū. Non excedunt hæc vestræ limites potestatis, nō obsunt hæc absentum libertati. Tollite itaq; moras, semper nocuit differre paratis? Annō parata sunt omnia ad expeditionem indicendam, quando vniuersa oblata sunt? Quid amplius enim à Romana Ecclesia exigitur? Quid vltra ab externis petitur, quando se, & sua omnia dedunt? Felix initium serenissimi Caroli Regis, feliciore nos auspicio trahat. Turcarum imperium ille adhuc adolescentulus nuperrime in Aphrica extinxit, pellite vos Europa. Nec longe adsunt Maxima quæq; præmia. Etenim cupidine gloriæ ardet animus, nunq̄ honestior, nunquam facilior ad summam gloriam via vobis patuit. Capessentibus quippe Germanis expeditionem in Turcas, si quæ à nobis dicta sunt, fient, suprema vos belli auctores & duces gloria manet. Sin vero (quod Deus nolit) irrita esse cōtingat, parta iam vobis in dicta expeditione gloria, integro apud eos splendore fulgebit, nullo accepto incommodo. Si regnum appetitur, de propagando vestro imperio agitur, si terrarum orbis non sufficit, paratum vobis à constitutione mundi cœleste regnum adest. Si in ius causa deducitur, astricti estis pro Christi nomine ac fide bellum inire, quandoquidem prior ipse Rex Regum aereas proprio sanguine ac cruce potestates debellauit, vt nos de perenni captiuitate in libertatem filiorum Dei referret. In manu igitur vestra populorum libertas atque salus cum posita sit, exaudite benignissimi Principes, nos Apostolico nomine pro vniuersa ecclesia supplicantes. Miseremini simul tam vastæ multitudinis, absque Baptismi gratia in æternæ mortis interitum præcipitis. Si quod vni ex minimis fit factū, sibi factum censet Christus Dominus, quanti facturum putatis illum, quod innumeris suis Ecclesiis tam ingens beneficium collatum fuerit. Vobiscum igitur quia partiri curas, & rerum molem summus Christi ouium pastor desiderat, ab vtrisque par est, vt oues protegantur, & lupi arceantur, ab illo cruce, à vobis gladio, quo sub vtraque protectione quietam & tranquillam vitam transigamus. DIXI.

DISSVASORIA.

SI vnquàm Germaniæ principibus prudentia, consilio, concordiaque pro defendēdo honore & omnium vtilitate opus fuit, Alemani proceres excellentissimi, inprimis indigere mihi viderentur hoc tempore, quo in prædam Romanæ auaritiæ deputantur, ac dedecorosam seruitutem, ita blande propositam, vt illā homines priusquam intra viscera penetrauerit, sese captos non sentiant. Est enim modus fallendi adeo vafer, vt his cæptis versutijs (quid enim non excogitat auaritia?) existiment acuti homines fraudem à nemine posse deprehendi, præsertim à vobis Germanis ducibus, quos cibo semper refertos, & vino madidos arbitrantur, & publice declamant; Et ob id ad decipiendum liberius aggrediuntur. Præbuerunt præterita tempora fallacibus hominibus constantiam in spe præsenti. Quando enim non est assensum illorum malis artibus? Cum saltem adfuerit, qui vel mediocriter didicit fraudi fucum adpingere. Constat profecto, nullam partem Christiani orbis ab huiusmodi prodigorum genere non esse callide tentatam, multos Reges & Principes fraudulenter deceptos. Sed singula secum reputanti occurret, nullā gentem sæpius illusam habitamq; ludibrio, ac nostrā. Non ô inclyta Germania, ad libros relego, vt gesta hominū cognoscas legendo, satis ampla, quæ memoria huius ætatis tenet. Quo magis vereor, ne inscitia temporis præteriti successum præbeat malo incumbenti. De quo breuem tibi Germania sermonem subijciam; quanquam nil noui à me audies, quod per inclytos tuos principes non melius noris.

Quadriennium habitum Romæ consilium, primum de republica Christiana: quāquam legitime Iurisperiti & Theologi disputent: nondū erat finis, tamen de colligendis Decimis omnium assensu decretum est. Volutus erat lapis ad locum suū. Placuit ergo, reiecto reliquo negocio, tanquā parum vtili, inuocato sancto Spiritu, concilium dimittere. Gratiæ agendæ Deo, per quē operationes nostræ incipiuntur, & cœpta recte finiuntur. Porro impium est, quod Concilio placuit, id putare displicere Deo, quo hæc aguntur auctore.

auctore. De pace agitur inter Reges, qua firmata, visum omnium suffragiis Asiatico hosti coniunctis viribus bellum inferre. Euomuntur èvestigio quatuor legati (nisi ob quintum collegium & ob computum errauerim) ad nationes Christianas, vt Reges & Principes ad expeditionem instigent, ipsi vero pecuniam mulgeant. Quibus forte dicebatur: Ite in orbem vniuersum, prædicate dicentes: *Qui crediderit, & Decimas soluerit, saluus erit.* Quorum nuper, cum Bononiæ essemus, tres ingredi vidimus tanta pompa atque apparatu, vt sapientes ad eorum errorem allicerent. *Dilatate inclyti Germani imperium Christianum. Frangite vires hostis impurissimi. In hoc omnibus neruis incumbite, quo nomen Christi extendatur.* Res pia & sancta est, vt à nemine potest deprehendi, nisi quis malit Turcæ, quam Christo seruire. Verum sub hoc prætextu per hanc fictam pietatem, sub hoc vmbraro nomine explorare imperitiorem populum, fugere sacgentium, inebriari mammona Regum, dico scelus multo esse probabilius, quam quæ à Turca inferuntur. Non quod tanti faciam pecunia priuari (:quam sceleratus citius quam probus habere potest:) sed quod nullo pacto ferre debemus, quantum in nobis est, quod Angelus Sathanæ transfiguret se in Angelum lucis, & poculo pietatis propinet impietatis venenum; vt populus se rem sacram facere Deo existimet, auaritiæ sacrificet, quæ mater est falsæ religionis. Falli, errare, labi, decipi, vbique turpe est, per religionem vero turpissimum: quam vnam nobis contra noxios mores contulit diuina bonitas. Hæc absolutam artem pietatis nobis proponit. Primum, Deum amare omnibus viribus, proximum deinde vt nos ipsos. At quando illum amabimus, cum videmus eius sacrosancta præcepta manifeste pollui. Nec tamen occurrendo, sed potius conniuendo opem ferimus impietati. An ille proximum syncere amat, qui in incommodo illius remouendo nihil est occupatus? Nolo amicum nihil solicitum de salute mea. Inimicus mihi habeatur, qui à me nō propulset iniuriam, si potest, & tamen illa non legimus, non audimus, sed quotidie fieri videmus, nullo hominum præluctante, sed vel patientes ad omnem ignominiam, quasi non potius contumelia sit Deo, quam obsequium, stulta patientia. Vtinam tam facile possint ista euitari, quam reprehendi. Et principes nostri nollent perpetuo conniuere; sed tandem aliquam partem, si non totum, peruersæ consuetudinis præcidere. Quanto æquabilius res tam prophanæ quam sacræ se haberent. Ego enim sic existimo, imperia his artibus melius retineri, quibus acquiruntur. At imperium Christianum non armis, non gladio comparatum est; sed pietate & optimis exemplis viuendi. Quæ postquam passim abierunt, omnia bona retro lapsa sunt. Multa imperia perdidimus, quoniam artes, per quas parta erant, non retinuimus. Amissa est pietas, retinuimus nomen. Salutamur in vita Sanctissimi, & post mortem nemo nos dignatur nomine sanctitatis. Ab hac parte paulatim cœpit proserpere virus exitiale. Deinde cæteri proceres sequuti sunt non segniter. Ergo mirum non est, quod à nobis alienatur cœlestis fauor, & nos non cognoscir amplius, atque prædæ relinquit improbo hosti. Pontifices vero Romani postquam cœperunt prophana cum sacris coniungere, imo relictis sacris solum prophana admirari, quam bene consultum fuerit reipublicæ Christianæ, quam bene placuerit superis ipsorum institutum, euentus comprobauit. Amissis externis, interna infinitis seditionibus conturbantur. Diuina despiciūtur, venditur Christus, lana ouium tondetur, de custodia studium nullum. Omitto hic Hispaniam, Gallias, Orientem cum occidente; quantum pro pallijs, similibusque figmētis, ætate duorum Principum Friderici & Maximiliani, vna effudit Germania? Si Roma, vt institutum est, in fiscum collegisset, vel Germania (veluti par erat) in vnum contulisset, haberemus iam neruos Reipublicæ abunde sufficientes bello Asiatico: Nec opus foret orbem iam fatigare Christianum, & nouis onerare (ne dicam exenterare) eius quotidie pauperes tributis, & ex eo errore pauperes facere.

Prouenit Pontifici ex sua terra vectigal, quantum nulli Regum Christianorum: & tamen Pallia emimus, & tamen asinos auro onustos Romam mittimus, patibula Christi erigimus, munera promittimus, aurum pro plumbo mutamus, negligentias (:hem lapso calamo:) indulgentias passim admittimus. O auaritiam immensam carentem fundo, canum impurissimorum nescientium saturitatem, vt est apud prophetam Danielem: Certe emere pallia sanctum duco, modo id prosit aut pietati, aut valeat ad conseruandam communem vtilitatem. Sed cum vtrumque horum tot seculorum experientia refutet, & Pallia tantum extiterint simulata instrumenta perdidissimæ auaritiæ, surgat iam aliquis, aut iustam causam dandi proferat in medium, qui timeat pontificis fulmen. Probus Episcopus aliquis, concordiâ fratrum, puraque conscientia electus, non faciet puto, sed concupiscens multis mediis aureorum emere Romanum centonem. Non probat

Pallia Romæ empta.

Paulus

Paulus Apoſtolus, qui nos deferant, qui in faciem cædunt, qui nos in ſeruitutem redigunt. Quandoquidem non Chriſtianam charitatem, ſed meram tyrannidem illi præ ſe ferunt, foris facto fure in pellibus ouium, intus lupos rapaces agunt. Mihi iuſtus dolor eſt, ob nefariam auaritiam totum mundum ſub vmbra religionis pollutum. Quem enim locum, quantumuis obſcurum illa contagione non contaminatum oſtendas? Quæ reſpub. non multa amiſit? Qui princepsius auctum ſeruat integrum? Quæ ſacerdotum collegia non ſunt contaminata? Quis peſſimos mores (nomen apud noſtros maiores abhorrendum) induxit in Germaniam? & quæ honeſte nominari non poſſunt, quis docuit? Qui fœdarunt hominum ſocietates? Qui norunt egregie fallere, decipere, peierare, teſtamenta ſupponere, diuina & humana prophanare, miſcere lites, quietos perturbare, denique cœlum cum terra confundere? Nonne Romana, Italicaque proluuie iſta ſentina ſeſe in orbem terrarum effudit? Adeo vt ne ſaltus & ſyluæ, vbi luſtra ferarum tantum eſſe dixeris, hoc malo careant. Epiſcopos merito ſacroſanctos eſſe dicimus, ſed prodeant, quibus eſt illæſa ſua auctoritas. Et hunc veluti bonum valde, & rarum merito ſuſcipiemus. Non ſunt longe petenda exempla. Sermoni meo concordant res veſtræ. Sed quid ego iſta commemoro, quæ declamationis exempla ſuperant? Ad inſtitutum ſermonem redeo. Turcam profligare vultis. Laudo propoſitum: ſed vehementer vereor, ne erretis in nomine. In Italia quærite, non in Aſia. Contra Aſiaticum quiſque noſtrorum Regum, pro finibus ſuis defendendis, per ſe ſatis eſt. Ad alterum vero domandum, totus orbis Chriſtianus non ſufficit. Ille cum finitimis quoque tumultuans, nobis nondum nocuit. Hic vbique graſſatur, & ſanguinem miſerorum ſitit. Hunc Cerberum nullo modo ſedare poteſtis, niſi aureo fluuio. Nihil armis, nihil exercitu opus eſt. Plus valebunt Decimæ, quam equitum turmæ, & militum copiæ. Duplex mihi videtur via propoſita, dum rem diligentius conſidero. Vnam quæ iubente ſuperſtitione, aurum petit: Altera renuẽtibus Pontificis fulmen minatur. Vtram vultis ingredimini. Sed ô ſtultam & ſuperſtitioſam opinionem credentium, cœleſte numen, omnia æquis oculis intuens, ad nutum Florentinorum flecti & reflecti: iraſci non danti, & rurſum largienti placari. Non eſt Chriſti vicarii fulmen contemnendum, ſed non ſemper ad illius iactũ pertimeſcendum, præſertim cum res agitur pro humanis affectibus. Chriſti indignationem vereor, Florẽtinorum non vereor. Iam vero Florentiæ negotium agitur, non Chriſti. Superiori æſtate ſumptu non debili bellum geſtum eſt contra Franciſcum ducem Vrbinatem, quo regno eiecto, ſed prius placato aureâ gratia, Laurentius Medices in locum ſucceſſit. Ibi non ſatis pronidus fuit Iulius II. Quod non plus auri reliquit. Ergo inuenta fuit quædam fraus noua, quicunque plura dare potuerint Cardinalium, hi inuenti ſunt conſpiraſſe in necem Pontificis. Horum bona fiſco ſcribebantur. Subſequuta eſt diſcordia Fratrum cordigerorum: quæ quantum lucri attulerit rabulis Florentinis, rem pro voluntate in omnes partes flectentibus, quid attinet narrare, cum fidem ſuperet largitio mendicorum. Non libet narrare erectas cruces Saluatoris per cuncta oppida, ad menſuram dantis propitias. Prætereo ſcenam de æde Petri, & riſus, & indignationis plenam. *Templum Domini, templũ domini, templum domini* clamat Propheta, ſed non eſt templum Domini. Laurentius ædificat, non Petrus. Lapides noctu migrant. Nihil ſic fingo, electiſſimi principes Romani imperii. Orbis quid ſolicitatur pro æde Petri, in qua duo tantum opifices operantur, & alter claudus, niſi quod nuper in frequentia peregrinorum concitabatur tumultus artificum, currebatur, clamabatur, videbantur ſtulti, & picti Angeli excipientes munera largientium, ferenteſque in ſublime. Ridere poteratis mecum commoti ob præſtigias aucupij. Sic riſit olim venerabilis pater Cyprianus præ indignatione, viſo Chriſto pedibus & auribus aſininis depicto. Deflere libet fortunam ſeculi corruptiſſimi, ob ſupremam negligentiam Epiſcoporum atque Principum, permittentium populum ſuum ita nequiter decipi. Omnes illas artes inuenit fraus Florentina, & propediem nefandiores excogitabit. Animaduertite modo. Quiſque modo dies nouam pariet curam. Tuetur, ne corpus Pontificis craſſum immaturâ morte perturbet conſilia. Fugato duce Vrbinate, ſimilem fortunam minatur Principi Ferrarienſi. Quo pariter eiecto, regnum conſtituemus, & Regem Thuſciæ ſalutab mus Laurentium Medicem ciuem Florentinum. Sed quia noſtra fortuna mutabilis eſt, & citius poteſt mori Leo decimus, quam iſta optatum finem conſequantur: & fieri poteſt, vt Leonis ſucceſſor diſcedere cogat Laurentium ex alienis regnis: Ideo contra aduerſum aduentum ducenda eſt vxor Laurentio in Gallia cuiuſdam potentis Ducis filia, emenduſque ibi principatus, parandum aduerſus fortuitos caſus præſidium, ſicut decet ſapiẽtem virum duobus regnis profugum. Facta eſt emptio, ſignatæ

ſignatæ tabulæ, datæ fideiuſſores. Satis diu Medices ſuimus; Principum, Regumque fortuna ambienda eſt. Habetis iam breuiter caput Decimarum, & inſidias Turcæ, duce ſuperſtitione in viſcera veſtra latrocinatis. Quamobrem reſiſtite nefando conatui. Nolite aſſentiendo contaminari impietate; quod rectum eſt, quod ratio ſuadet ſequimini. Signatum eſt lumen vultus tui Domine ſuper nos, illud errare nolentes non ſinit. Mementote vos eſſe Germanos, hoc eſt populum ante alios naturâ liberiorem, ſicut hoſtes veſtri de vobis ſcripſerunt. Nolite alicubi eſſe vectigales, ante omnes vero Florentinis. Proferant ſe in iudicium noſtri Epiſcopi, indignum ſeruitutis iugum à ceruicibus ſuis abjicientes. Sed verentur omnes, muſſitant quidem, quod dicere non didicerunt, alii metu fulminis, nonnulli ſpe noui honoris. Vnus omnium mihi venerabilis Laurentius* ſeſe erigit, qui ſæpenumero grauem imbrem conſilio & prudentia ſua à repub. Franconica amouit. Atque ideo coronâ aureâ merito laureandus: Auguſtiore vero, ſi hanc quoque tempeſtatem remouerit. Ad quem honorem ſtudium omne conuertat alacriter diuino monitu. Nos, qui ab eo ſacerdotum collegio decorati ſumus, audentius deprecari volumus. Oremus pro pontifice noſtro. Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in manus inimicorum eius. In manus Inimicorum traditur, quando audire contemnit eum qui dicit: *Ego Dominus amans iudicium, & odio habens rapinam*, qui ſit in ſecula ſeculorum benedictus. Amen.

*Laur. de Bibra, Epiſc. Herbipol.

FINIS ORATIONIS VDALRICI (vt fertur) Huttoni.

IACOBI

IACOBI MANLII FRIBVRGENSIS, CÆSAREI HISTORIOGRAPHI ET CONSILIARII HISTORIOLA DVORVM ACTVVM ANNO M.D.XVIII. AVGVstæ habitorum. I. inucstituræ Cardinalitiæ dignitatis Alberto Brandeburgico Archiep. Mogunt. collatæ. II. Gladii & pilei per Pontificis legatum Maximiliano Imp. donati.

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, ET ILLVSTREM PRINCIPEM, FABRICIVM DE CARRETO, EX MARchionibus Finalis, Sacrosancti Militaris ordinis beatissimi Ioannis Baptistæ, magnum magistrum Rhodi, &c. Iacobi Manlii Friburgensis Brisgaudii doctoris, diui Maximiliani Cæsaris Augusti Historiographi & Consiliarii, &c.

EPISTOLA.

QVEMADMODVM *fortissimi olim fratres Machabei, veri Dei cultores contra turpissimos idololatras diuiniq; cultus cõtemptores acerrime pugnare solebant: ita nunc strenuissimi fratres militaris ordinis sancti Ioannis Baptistæ præcursoris Domini veræ fidei defensores contra spurcissimos Catholicæ Ecclesiæ hostes pugnare solent. Quo fit vt terra marique non alsior fortuna eis arridere possit, quam cum duos gladios, quorum Saluator in Euangelio meminit, sibi in auxilium venire senserint. Quapropter Reuerendissime in Christo pater & princeps dignissime, in omnipotentis Dei conseruatorisque nostri, ac omnium cælitum laudem & honorem, ac denique nobilissimæ & bellicosissimæ Germanicæ nationis decus, atque perpetuam rei memoriam, tuæque R. P. & optimorum fratrum tuorum gaudium atque incrementum, hoc de præclarissimo atque in Germania rarissimo munere, quo sanctissimus Leo decimus Pontifex Maximus Diuum Cæsarem Maximilianum Romanorum Regem & Christiani nominis Imperatorem Augustum, nec non Albertum miseratione diuina sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ tituli S. Crisogoni presbyterum Cardinalem, Sanctæ Moguntinæ sedis, & Magdeburgensis Ecclesiæ Archiepiscopum, sacrique Romani Imperii per Germaniam Archicancellarium, Principem Electorem & primatem, Ecclesiæ Halberstatensis administratorem, Marchionem Brandenburgensem, Stettens. Pomeraniæ, Casuborum & Schlauorum Ducem, Burggrauium Nurembergens. ac Rugiæ Principem, ad Christianæ Reipublicæ augmentum decorauit, familiari stylo historiam conscribere placuit.*

HISTORIA.

PATEAT igitur R. P. tuæ, vt felicissima post festum Pentecostes Dominica nona, quæ anni millesimi quingentesimi decimioctaui primus dies Mensis Augusti erat, Apostolicæ commissioni satis faciendi causa, Reuerendissimus in Christo pater & dominus, dominus Thomas tituli S. Sixti presbyter Cardinalis, sanctissimi Leonis decimi Pontificis Maximi Legatus à latere, vir quidem omni virtutum genere cumulatissimus, circa sextam eiusdem diei horam ante meridiem, in ciuitate Augustensi Palatium vna cũ familia pedes exiens, & reuerendissimus in Christo pater & dominus, dominus Mattheus S. Angeli sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ Diaconus Cardinalis, Gurcens. Princeps, Coadiutor Salisburgens. ac Apostolicæ sedis in Germania Legatus de latere, collega suus, Reuerendissimi in Christo patris & principis Alberti, noui Cardinalis, &c. ædes pedestres petierunt: quo per dictum principem comperto, mox illis ad fores vsque obuiam venit, eosdem dulcissime suscipiendo: & deinde omnes tres vna simul earundem ædium sacellum intrauerunt, ibique supranominati Reuerendissimi D Legati à dicto Cardinali summi Pontificis nomine iuramentum, quale singulis ad Cardineum apicem transcendentibus præstari solet, receperunt. Quo facto eiusdem noui Cardinalis cancellarius, vir quidem multa laude dignus, palam voce alta sanctissimi domini nostri breue ad prælibatum Cardinalem missum legit, cuius tenor de verbo ad verbum est, vt sequitur.

LEO PAPA X.

DILECTE fili noster, salutem & apostolicam benedictionem, fraternitatem tuam, quæ ex illustri Brandenburgensi prosapia & in Germania vetustissima magniq; ponderis familia ortum ducit, quæq; clarissimorum progenitorũ suorũ sancta vestigia secuta de nobis sanctaq; Apostolica sede bene mereri semper studuit, ad summũ Cardinalatus honorẽ, quo nullus maior à Christi vicario cõcedi potest, & ipsam per se dignã, & à charissimo in Christo filio nostro Maximiliano E. Imp. nobis per literas ipsius: & nuncios sæpe ac vehementer cõmendatam promouere statuentes: id vt nacta tẽporis atq; rerum opportunitate faceremus. Ex quo nostro desiderio & tuæ fraternitatis dignitati atq; decori magis consultum videretur: ea nunc nobis visa est huius temporis non solum commoda & honesta, sed etiam laudabilis occasio, in qua de expeditione sanctissima contra salutiferæ crucis hostes agendũ est: & fraternitas tua tanto honore ornata magis de nobis Christianaq; religione propaganda benemereri possit. Itaq; hæc nostra nunc de te promotio non solum grata, sed etiam periucunda tibi longe magis esse debet: quod circumspectionis tuæ fide, religione & deuotione erga nos & dictam sedẽ exigentibusq; tuis meritis & præclaris virtutibus te solum non in magno numero Cardinalem creauimus. Nos quoq; in bonorum omnium operum satore, & te spem locauimus: quod si antehac de nobis sancta Apostolica sede & republica Christiana bene mereri studuisti, iam iam eo maiore alacrioreue animo tuo officio atq; nostris piis desideriis satisfacere poteris, quo hoc sacratissimo dignissimo munere ornatus eris. Te igitur ad omnipotentis Dei & totius curiæ cœlestis laudem & gloriam, personaq; tuæ ornamentum, clarissimaq; Marchionũ Brandenburgens. prosapiæ perpetuum decus & amplitudinẽ, hac die 24. Martij in consistorio nostro secreto de aliorum venerabilium fratrũ nostrorum S.R.E. Cardinalium consilio pariter & assensu in Cardinalem creauimus. Superest, vt tu qui ex Moguntinensi elector imperii, & Magdeburgensi ecclesiis Germaniæ primas, in Ecclesia & agro domini magnus & diues eras atque es, nunc Cardinalatus onere atq; honore decoratus, quid dignitas ea sibi velit, quid Deus ipse abs te postulet, intelligas: & sedulo mediteris, quid te deceat: atq; etiam dilectum filium nostrum Thomam tituli S. Sixti presbyterum Cardinalem legatum nostrum de sanctissima & pernecessaria contra perfidissimos fidei nostræ hostes & Christianorum sanguinem deletionemque sitientes pertractaturum & nostro nomine curaturum, eiusque pias & optimas persuasiones & sana consilia, quæ nostra sunt, audias: ea quoque executioni debitæ mandes: vt quæ pulchrior totius orbis Europæ pars iam parua cõspicitur, non solum diebus nostris ab impiorum manibus seruetur, sed illorum imperium sæuaq; potestas vel ad sanctam fidem conuertatur, vel eruatur. Qui vero nos & sancta piaque vota nostra sequentur, rectam viam ingressi, promissa felicitatis æternæ præmia consequentur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die 8. May M. D. XVIII. *Pontificatus nostri anno sexto.*

Lecto breui, reuerendissimi domini Legati vna cum venerabili domino Felice Turphino Ceremoniarum magistro, viro quidem moribus ac literis ornato, ipsi nouo Cardinali cardineum rubri coloris habitum, quem vulgo cappam vocant, imposuerunt. Insuper vnanimiter sacellum ædesque egredientes, & medio nouo Cardinali R. tituli S. Sixti à dextris, & R. S. Angeli legati à sinistris, ad inclitissimæ beatissimæque Mariæ virginis Kathedralem ecclesiam Augustæ ibant. His quoque sic ingressis, cum dextera Cæsari dicata esset, ipsi sinistram chori partem occupauerunt: vbi nouus Cardinalis primam, legatus vero tituli S. Sixti secundam, & S. Angeli Legatus tertiam occupauerunt sedes.

Cum itaque præfati K. P. Cæsaris aduentum prope esse perciperent, tunc R. ti. S. Sixti locum suum relinquens maius eiusdem chori altare accessit. Vbi mox missæ celebrandæ gratia se (vt fieri solet) accinxit. Et inter accingendum Sacratissimus Cæsar, & nonnulli principes tam Electores quam alii, ingenti comitatu dictæ ecclesiæ chorum petierunt. Cui sane Cæsari summa quadam dexteritate, S. Angeli Legatus, & nouus Cardinalis obuios se dederunt. Cæsar vero heros omni maior laude, postquam gloriosissimis gestibus ac moribus Moguntino principi tanquam nouo sponso congratulatus est, cum hilari fronte ad læuam accipiens vnaque chorum ingressi Cæsar dextrum illic supremum (vt debuit) aureis ornamentis locum fulgentem occupauit. Secundum vero Cardinalis Moguntinus. Tertium autem illustrissimus princeps Ludouicus comes Palatinus Rheni, dux Bauariæ princeps elector. Quartum illustrissimus princeps Fridericus Dux Saxoniæ, &c. princeps elector. Quintum illustris princeps Casimirus Marchio Brandenburgensis. Sextum illustris princeps Fridericus frater Casimiri. Septimum illustris princeps Ioannes Albertus alter frater. Octauum illustris princeps Ioannes Comes prouincialis de Leuchtemberg. Nonum denique illustris Lotharingiæ Ducis Antonii oratores.

In alio vero latere ex opposito primus extitit Reuerendissimus S. Angeli Cardi-

nalis Legatus de latere. Secundus vero Marinus Carracciolus sanctissimi domini nostri Papæ protonotarius, ad Serenissimum Cæsarem Nuncius tertius R. in Christo pater illustrisque princeps Christophorus Archiepiscopus Bremensis & collegii Verdensis Administrator confirmatus, Dux de Braunsvvig & Luneborgk. Quartus R. in Christo pater & princeps Georgius episcopus Bambergensis. Quintus R. in Christo pater & princeps Gabriel Episcopus Aichstetens. Sextus R. in Christo pater princeps Christophorus episcopus Augustensis. Septimus R. in Christo pater illustrisque princeps Ioannes administrator Ratisponensis Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ. Octauus R. in Christo pater & illustris princeps Arnestus Administrator ecclesiæ Patauiensis Comes Palatinus Rheni vtriusque Bauariæ dux. Nonus R. in Christo pater princepsque Heinricus episcopus Ratzenburgensis. Decimus & vltimus R. in Christo pater & princeps, Petrus Bonomus Episcopus Tergestinus, Cæsareæ Maiestatis Consiliarius. His itaque principibus eo quo ostendimus ordine locatis, sedato populo, impositoque silentio, R. tituli sancti Sixti Legatus rem diuinam exorsus est. Domesticus vero eius sacrificulus ad altaris latus, vbi Euangelium legi solet, crucem: & à tergo Aulicus quidam ex illustrissima Vrsinorum familia ensem & Galerum seu galeam tenentes steterunt. In latere vero vbi epistola legitur, Magister domus ex legati fratre nepos, qui pro nouo Cardinali rubeum pileum erecta tenuit manu. Deinde perfecta re diuina, cum verum sit quod idem nouus Cardinalis ab Apostolica sede XXIIII. die mensis Martii proxime præterito Romæ in Cardinalium numerum receptus fuerit, Tituli sancti Sixti Legatus eundem, habito prius ad sacratissimum inuictissimumque Cæsarem & electores imperii aliosque Principes sermone, ad Altare vocauit. Cuius sermonis tenor talis est:

Serenissime Cæsar. Leo X. pontifex Maximus Maiestate tua intercedente præclarum proindeque in terris rarum opus nunc efficit, fiunt sæpe cardines orbis egregio aliquo splendore fulgentes. Verum hominem inuenisse vnum omni ex parte probatum non facile fuit. Asciuit siquidem in sacrosancta Romanæ Ecclesiæ presbyterum Cardinalem Albertum Moguntinæ ecclesiæ præsulem, primatemque Germaniæ gentis, fortunæ, corporis, animique bonis non mediocribus ornatum. Is namque illustrissimus genere, corpore vegeto atque pulchro, ætate florida, ingenio, mentis acumine, sacris literis, diuitiis, dignitate, potestate, auctoritateque præstans. Continentiæ quoque, religionis ecclesiasticæ & reformationis radiis sic splendet, vt luceat lux sua coram omnibus hominibus Accedit ad hæc quod dum Imperatoris summique Pontificis vnus atque idem elector excellis, & vos pontificii, & vos Cæsarei electoris gloria illustramur, commune itaque ornamentum, decus, atque beneficiũ communis lætitia comitetur. Surge igitur illustrissime princeps, & obseruandissime domine, & Cardineæ dignitatis insigne tuis debitum virtutibus susceptum veni.

Eo itaque veniente, & humiliter flexis genibus coram altari constituto, idem legatus, quid nam dignitas ea sibi velit, quid Deus ab eo postulet, ac etiam quid cum contra truculentissimos fidei nostræ hostes Christianum sanguinem perniciemque sitientes, ac ipsius summi Pontificis nomine pro virili parte curare deceat, declarauit. Et cum ipse ad singula proposita se tanquam obedientiæ filium promptum atque paratum exhibuerit, Legatus caput eius pileo rubro decorauit: quo peracto nouus Cardinalis nouo apice insignitus, in Faldisterio ante altare, genu flexus persistit, donec canticum diui Augustini & Ambrosii per cantores Cæs. maiestatis (qui & totam missam solenniter cecinerunt) solenni ritu cum organis decantaretur; Deinde perlectis certis collectis & orationibus per Legatum sedis Apostolicæ, nouus Cardinalis surrexit: & cum maxima tam corporis quam mentis præstantia de altari ante diui Maximiliani Cæsaris aliorumque principum conspectum venit, vbi de multiplici eadem die exhibito honore per doctissimum virum Laurentium Zcochen vtriusque iuris Doctorem dicti noui Cardinalis cancellarium, viua altaque voce gratias persoluit hoc modo:

Maxime deceret. sacratissime Cæsar, Reuerendissimi in Christo patres ac domini S. R. E. de latere legati, illustrissimique principes, hominem summa eruditione ac non mediocri facundia præditum in hoc splendidissimo ac pene diuino vestro conspectu verba facere. In quo esset ea dicendi vis, ea loquendi copia, quæ Maiestati vestræ, rei magnitudini, & loci huius dignitati conuenire posset. Ego autem cum nihil harum rerum in me agnoscam, iure vererer ne aut vicio mihi dari possit, aut temeritatis incusarer: si vel mea sponte, vel meo ipsius consilio hanc prouinciam suscepissem. Verum cum Reuerendissimi in Christo patris, Illustrissimi principis & domini, domini Alberti sanctæ Maguntinens. sedis & Magdeburgensis ecclesiæ Archiepiscopi, principis Electoris, primatis, & nunc sanctæ Rom. Ecclesiæ denunciati presbyteri Cardinalis auctoritas & voluntas me ad id coegerit, vt in

præſentiarum gratias agere debeam; etſi hoc meam imbecillitatem longe ſuperat, quod & eruditiſſimi Demoſthenis & eloquentiſſimi Ciceronis oratio conſequi poſſit, tamen in ſacræ Maieſtatis & Reuerendiſſimarum Do. veſtrarum clementia confiſus non temerario auſu, ſed magis obediendi voluntate: breui oratione ea perſtringam, quæ Reuerendiſſimi domini principis mei erga ſacratiſſimam Maieſtatem, dominationeſque veſtras Reuerendiſſimas grati animi teſtimonia argumentumque perhibeant: Prius autem quam id quod mihi in mandatis eſt peragam, vnum quod iamiam in mentem ſubiit, paucis exponam. Reuerendiſſimum dominum & principem meum ampliſſimæ hunc Cardineæ dignitatis apicem minime ambiuiſſe: quoniam dominatio ſua Reuerendiſſima non clam habuit, maximum & laborem & animi ſollicitudinem ſibi adeptam dignitatem expoſtulare, exactamque pro tam locupleti tradito talento dandam ſibi eſſe rationem: non ignorans Cardinales ipſos in ſanctorum Apoſtolorum vicem ſuccedere, eademque ab ipſis requiri quæ illi virtute multa præſtiterunt, cum autem ſua amplitudo S. D. noſtri liberaliſſimum & pientiſſimum in ſe animum perſpexerit, in ea dignitate ſibi deleganda, pro qua ſacra Cæſarea maieſtas plus ſtudii, quam dominus ille meus reuerendiſſimus animi, pro peculiari qua illum amplectitur clementia adiecit: voluit ſua reuerendiſſima paternitas hanc ſibi oblatam dignitatem, ſimulatque omnem curam & ſollicitudinem illi coniunctam modeſte agnoſcere ac amplecti, & tam officioſis amantibuſque votis obtemperare. Igitur pro hoc immortali beneficio in primis Deo vni & trino, poplite flexo, non quas debet, ſed quas poteſt maximas agit gratias, ſuæque nunquam ſatis laudatæ matri virgini, ac toti cælitum cohorti: eius ſummi Dei clementiſſimam maieſtatem deuotiſſime implorans, quo his diuinis muneribus atque ſuſcepti officii dignitati ad ſanctæ Catholicæ fidei ſuæ profectum ſatisfaciat, atque ac par eſt reſpondeat, propitius ſibi adeſſe velit: tum Beatitudini ſanctiſſimi domini noſtri & ſacræ Cæſareæ Maieſtati veſtræ immortales dicit & habet gratias, quod D. ſuam reuerendiſſimam hoc ampliſſimo munere ornare dignatæ ſunt. Quicquid enim ſua reuerendiſſima D. vel honoris vel dignitatis ex hoc conſequuta eſt, id totum Sanctitati & Maieſtati veſtris, vobis reuerendiſſimis dominis de latere legatis, ac ſacroſancto ſenatui tribuit, quod D. ſuam reuerendiſſimam in ſplendidiſſimum ordinem ſuum aſciri, alboque ſuo præclariſſimo conſcribi annuerint: offerens ſe omneque ſtudium ſuum & beatitudini Pontificis, & ſacræ Cæſareæ veſtræ Maieſtati, veſtriſque dominationibus reuerendiſſimis ex animo propenſum precaturque vt Deus Opt. Max. & beatitudinem Pontificis, & ſacram veſtram Cæſaream Maieſtatem, vos atque ampliſſimos reuerendiſſimos dominos legatos, pro ſacroſanctæ Eccleſiæ ſuæ beneficio & amplificatione dierum longitudine & omni bono replere, atque poſt exutam carnem immortali corona pro ingentibus meritis & glorioſis actibus coronare dignetur.

Qua gratiarum actione finita Cæſareæ maieſtatis nomine per Reuerendiſſimum principem Petrum Bonomum ita reſponſum fuit.

Non erant, reuerendiſſime in Chriſto pater ac princeps illuſtriſſime, ſacratiſſimæ Cæſareæ Maieſtati à reuerendiſſima P. V. agendæ gratiæ, quod ea apud ſanctam Apoſtolicam ſedem huic ſuſceptæ ſuæ dignitati partes ſuas adhibuerit, quodque ſe licet inuitam & detrectantem ad Cardinalatus apicem ſuo ſtudio, ſua induſtria & auctoritate prouehi curauerit. Licet enim veſtra reuerendiſſima P. ſua ſingulari modeſtia eum honorem effugere, ac tanti cardinis ornamenta euitare conſtituiſſet. Arbitratus eſt tamen Cæſar, non parum officii ſui intereſſe non id tantum perpendere quod erat modeſtiæ veſtræ reuerendiſſimæ P. proprium, quam quod erat imperialis ac Cæſarei culminis peculiare, & non quod ipſa modeſte renuebat. Sed quod religio, quod ſanctimonia, quod frugalitas, quod ceteræ dotes & virtutes eius expoſcere videbantur, id totis viribus proſequi ac procurare niteretur. Quidquid igitur à ſanctiſſimo domino Leone X. Pontifice maximo, quidquid à ſacro Cardinalium collegio in reuerendiſſimam P. V. collatum eſt, id non ſtudio, non auctoritati ſacratiſſimæ Ceſareæ Maieſtatis, ſed virtutibus & meritis eius eſt conceſſum. Ea igitur ſibi conceſſa merito dignitate in æuum felix ac ſoſpes perfruatur, non tantum pro ſuo honore: ſed pro vniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ commodo: & in æternam laudem ac gloriam totius Germanicæ nationis; ſibi hoc de Cæſare perſuadeat, quod ſi etiam nullis progenitorum ſuorum ac illuſtriſſimæ ſuæ proſapiæ meritis inuitatus eſſet, à quibus ſe maximis commodis & honoribus exornatum profitetur, poterat tamen ſolius veſtræ reuerendiſſimæ P. intuitu ad multo maiora permoueri. Cui etiam in poſterum pro honore & dignitate ſua conſeruanda adaugendaque omnem opem, induſtriam, & auctoritatem perpetuo pollicetur.

Poſtea dominus legatus quaſdam literas Apoſtolicas manibus ſuis in publicum protulit & Cæſari Auguſto honorificētiſſime tradidit: quæ tunc clara voce per eximium iuriſconſultum Iacobum Spiegel Cæſareæ Maieſtatis ſecretarium & conſiliarium lectæ fuerunt, quarum tenor ita ſe habet.

CHARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO MAXIMILIAno, in Romanorum imperatorem electo, semper Augusto.

LEO PAPA X.

CHarissime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Venienti ad Maiestatem tuam dilecto filio nostro Tho. tituli S. Sixti sanctæ Romanæ ecclesiæ presbytero Cardinali nostro & sedis Apostolicæ de latere legato, ob eas caussas quas ad vniuersam salutem Christianæ reipub. pertinentes, per alias nostras literas, & eo ipso Cardinali interprete tibi significauimus, non putauimus alienum, ensem & pileum præclaro & solenni anniuersario natali domini nostri Iesu Christi nocte nostris manibus consecratos eidem legato tradere tibi consignandos: quanquam non sumus ignari, maiestatem tuam hoc excellenti munere à Romanis pontificibus sæpenumero iam honestatam fuisse: sed cum argumentum huiusce doni misterium contineat ecclesiasticæ potestatis, cuius tutela ac defensio tibi præcipue incumbit, vt qui sanctæ Ecclesiæ aduocatus existis: voluimus nos quoque in hoc nunc munere nostrum excitare: & virtutis tuæ iudicium & egregiæ in fidem Christi voluntatis testimonium: quum præsertim nullo vnquam tempore iustius quam hoc, quo Christiana resp. impiis conatibus crudelissimorum hostium in discrimen vocata tuam pietatem, sapientiam, tuam auctoritatem animique magnitudinem maxime requirit, huiusmodi sacrosancta arma maiestati tuæ data fuerint ac donata. Ac semper quidē te pro amplitudine auctoritatis tuæ accinctū gladio esse decuit super femur tuum: vt esses promptus ac paratus tum coercere improbos, tum bonis præsidio esse, vt esset in tua præstantissima dignitate, & tutela æquitati, & iniuriæ pœna constituta. Sed nunc non tam eo accinctum esse quam eum distringi iam & vibrari oportet potentia tua dextera. Quæ enim non modo caussa verum etiam occasio maior esse potest, quam ea quæ nos non in mediocres aut de longinquo metus sed in maximum & præsens periculum vocamur, non modo dignitatis nostræ, sed etiam salutis amittendæ: nisi concordibus animis principum tuoque imprimis Christiana respub. fuerit fulta præsidio. Hac vero nos vehementius Maiestatem tuam aut ad hoc præclarissimum opus suscipiendæ in fidem tuam publicæ salutis hortati fuimus, aut illi tantam gloriam tantumue nomen optauimus, quam ipsa non nobis solum sed cuncto orbi Christiano suam, operam, fidem auxilium & literis & nunciis iam dudum pollicita est. Quibus quidem tuis promissionibus quam in spem & expectationem ab omnibus ventum sit, quanta alacritas animorum in omnium fidelium cordibus fuerit conciliata, libenter scriberemus, nisi Maiestatem tuam nihil latere fideremus. Quare cum res ita se habeat, cape arma manu princeps fortissime: & sacri gladii quem tibi mittimus, aciem aduersus Dei hostes atque tuos exercere appara dux belli sanctissimi, defensor gentium verum Deum colentium, vltor Barbararum: quibus enim titulis honoratior, aut quo genere curæ atque laboris illustrior esse potes, quam si Augustā istam dignitatem qua polles, ac singularem virtutem, qua præditus es, in his rebus collocaueris, quæ maxime & Catholici Imperatoris pietatem postulant, & præstantissimi ducis virtutem. Nos quidem, quod officii nostri & amoris erga Maiestatem tuam fuerit nullum locum tempusue prætermittemus testificandæ atque illustrādæ tum pietatis & magnanimitatis tuæ, tum nostræ in te summæ perpetuæ beneuolentiæ. Erit autem tuæ illius nobis notæ, omnibus laudatæ sapientiæ, animaduersa occasione & opportunitate temporum periculoque (quod nisi obuiam eatur, omnibus imminet) dare operam & efficere, vt tua eximia virtus ac dignitas tibi gloriosa, orbi terrarum salutaris fuisse videatur. Datum Romæ, apud S. Petrū sub annulo piscatoris, die 5. Maii est 18. pontificatus nostri anno sexto.

Quibus literis perlectis Cæsar exhortatione legati ad altare domini transiit: ibique sacrosancta arma ensem videlicet & galerum seu galeam, quæ ecclesiasticæ potestatis ministerium continent, velut fidelissimus Katholicæ fidei Dux, tutor, & protector accepit. Legatus vero ad dictum Cæsarem orationem habuit talem:

Petrum Apostolum, serenissime Cæsar, constat gladios habuisse duos: alterum omni ex parte suum, alterum ita suum vt à te educendus sit. Idem nunc in successore suo Leone 10. pontifice maximo illius in Terris vicario: cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Ensem istum euangelicæ veritatis defensorem nuncupatum, qui & Apostolicæ potestatis super gentes & regna sacrum est misterium, & diuinæ nihilominus in Iesu Christo nato, quamuis secundum carnē paruulo quiescentis, omnipotentiæ est Sacramentum, Maiestati tuæ offert: vtpote de Romano & de apostolico trono, deque sedente in illo optime meritæ: adhac fortitudinis, magnanimitatis, pietatis, religionis, iustitiæ, sapientiæque splendoribus effulgenti. Et iure quidem maiestati tuæ ensis iste debetur: tuus enim est: tuum esse ritus ille satis comprobat, quo tu Cæsar inter sacra pontificia anniuersario die natalis dominici si te contingat interesse, eductum hunc de theca gladium, galeaque hac adopertus, dum euangelium Ioannis cantatur, euangelicæ veritatis assertor & tutor vibras. Solus namque Ecclesiæ defensoris aduocatique nomen accepisti. Tuum esse atque fore nostra hæc tempestas exposcit: quando Christianorum omnium oculi in te sperant domine, vt aperias manum tuam

ad enſem hunc capiendum ſtringendumque inque Chriſti hoſtes educendum. Sume Cæſar inuicte Spiritus Sancti galeam, in columba gemmea: vt recondita animi mentiſq; ſedes abſq; dolo & fraude tranquilla & fœcunda à ſpiritu Sancto in columbæ ſpecie donante ac protegente ſeruetur. Non enim Chriſtianiſſimum Imperatorem gentilium tyrannorum decet ferinos imitari mores: verum ita ſe iuſtum, fortem magnanimumq; victorem exhibere vt columbina manſuetudine mitis, ſerenus ſemperq; Auguſtus perſeueret. Accipe & gladium hunc tuum quo myſtice non ſolum iuſtitia & iudiciũ, præparatio ſedis tuæ tribuuntur: ſed euangelicæ veritatis profeſſores vniuerſi ſub tua protectione locantur. Firmetur itaq; manus tua, & exaltetur dextera tua contra Turcarum rabiem atq; feritatem: fauſtum autem felixq; ſit quod hodiernus his ſacris obtigerit dies communis primo Ro. pontifici primoq; Auguſto. Petro ſiquidem Apoſtolorum principi dies hic dicatus eſt: ſed & Octauius deuictis hodie Cleopatra & Anthonio orbis terrarum monarchia potitus eſt, auctaq; vehementer republica Auguſti nomen accepit, ſextiliq; menſi dedit. Feliciſſimo igitur hodierno hoc enſe poſt Conſtantinopolim Hieroſolimamq; partam Ro. Imperium Apoſtolicamq; eccleſiam ad fines vſque orbis terrarum propagare Maieſtati tuæ ſemper Auguſte largiatur Ieſus Chriſtus dominus noſter.

Poſtquam quidem orationem ſacrorumque amorum ſuſceptionem, Cæſaris iuſſu Epiſcopus Tergeſtinus gratias egit hoc modo.

Sacratiſſimus Imperator, Reuerendiſſime in Chriſto pater, munus hoc nomine ſanctiſſimi domini noſtri Leonis decimi pontificis maximi à paternitate veſtra reuerendiſſima ſibi oblatum gratiſſimo animo ſuſcipit: offertq; ſe pro ſancta Apoſtolicæ ſedis gloria proq; vniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ neceſſitate non modo opes & facultates ſuas, ſed vitã ipſam & ſanguinem vti ab ineunte ætate ſemper concupiuit: quandocunq; ſe occaſio obtulerit expoſiturum. Cuius quidẽ rei magnitudo, & ſi viridẽ magis iuuentã, & fortius corporis robur quã in eo nunc ſit expoſcere videatur, ſpiritus Sancti galea ac fidei clypeo frameaq; protectus, vbi vires deficient, conſilio tamen ac imperterrito animo Chriſto auſpice & ductore huic ſancto propoſito, ac neceſſariæ in hoſtes fidei expeditioni nunquam defuturus eſt.

Peractis demum pulcherrime rebus omnibus Legatus ad altare ſtans populo benedixit, & deinde ſacerdotalibus veſtibus exutus ſeſe Cardineis veſtiuit ornamentis: & tandem ſimul cum Cæſare ac aliis principibus Cardinalibuſque eccleſiam exiuit. Cæſar autem cum ambobus legatis ac etiam nuncio Apoſtolico, principibus electoribus aliiſque imperii proceribus, nouum Cardinalem ad palatium vſque ſuum reduxit. Deinde vero vtrumque Legatum verſus eorum hoſpitia comitatus eſt.

Et poſtremo Cæſar atque alii principes ad ſua quiſque tecta redierunt. Ita nobiliſſimus ſplendidiſſimus actus huiuſmodi abſolutus eſt: approbante Deo optimo maximo cui ſit honor & gloria in ſecula. Actum in vrbe Auguſta, Anno Chriſtiano milleſimo quingenteſimo decimo octauo. Kalen. Auguſti.

ORATIO FVNEBRIS IN DEPOSITIONE GLORIOSIS. IMP. CÆS. MAXIMILIANI AVG. P. F. IN OPPIDO WELS AVSTRIÆ, PRÆSENTIBVS ILLVSTRISSIMO PRINcipe, Reuerendiſſimo domino Mattheo Cardinale tituli S. Angeli, Archiepiſcopo Saltzpurgenſi, Reuerendiſſimo domino Epiſcopo Tergeſtino, aliiſque Prælatis & nobilibus quam plurimis: per fratrem Ioannem Fabrum Auguſtanum, Theologum ordinis fratrum Prædicatorum, habita Anno Chriſti M. D. XVIII I. die XVI. Ianuarij.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO MATTHÆO, S. ANGELI SACROſanctæ Rom. Eccleſiæ Cardinali, Archiepiſcopo Saltzburgenſi, &c. Frater Ioan. Faber Auguſtanus, Theologus, ord. fratrum Prædicatorum ſeſe humillime commendat.

QVAM *diebus ſuperioribus orationem funebrem, Reuerendiſſ. D. V. iubente ac plane demandante, in depoſitione Imp. Cæſ. Maximiliani Aug. P. F. cum omnium luctu multis quidem lachrimis declamaui, domi continere non iniuria ſtatui: qui longe ſatius arbitrabar eſſe informem fœtum in abſcondito recondi, quam ſi in medium proferretur ignominioſum iudicari, noſtra maxime ætate, qua & vberrimo ingeniorum prouentu, & viris omnifariam eruditis locupletetur. Quorum cenſuram cum vix effugiant qui terſius ſcribunt, quam aleam ſortitura ſint mea, facile*

collegere

colligere potui. Nolui tamen eam diutius in tenebris & abſcondito latitare: aliorum potius ſubiturus quantũuis graue iudicium, q̃ hanc Cæſaris chriſtianiſſimam mortem, quæ nimirum omnibus chriſtianis principibus exemplar ac perpetuum ſpeculum eſſe debet, non deferre in publicum. Maxime autem hoc tempore, cum omnis noſter debeat ceſſare luctus, omnes abeſſe lacrimæ, quod Dei Opt. Max. pietate ac prouidentia in locũ huius, de quo loquimur, de mortui pij ac fœlicis Imp. Cæſ. Maximiliani Aug. communibus votis atque omnium ſuffragiis electorum principum Germanorum, potentiſſimus Carolus huius noſtri Cæſaris ex Philippo filio nepos, Hiſpaniarum Rex, atque Auſtriæ archidux &c. in Romanorum regem, mox Cæſar atque Imperator futurus, ſit electus. Cui electioni fauſtæ atque (vt ſperamus) Reipub. Chriſtianæ omnium fructuoſiſſimæ, Reuerendiſſima D.V. vna cum aliis principibus atq; Catholici regis commiſſariis, tanta prudentia, fide, atq; dexteritate ingenij affuit, vt omnes qui diuinæ huic aduerſari voluerint electioni (fuerũt aũt hij quam plurimi & magni) cũ ſumma confuſione ac perpetua nota diſceſſerint. Eam igitur orationem qualis ac quantulacunq; ſit, D.V. Reuerendiſſimæ offero atque dedico, quod eius mandato ac iuſſu ac ſe præſente coram ſit habita, quoque tutior in lucem prodeat, atque aliorum ſubeat iudicium. Quis enim improbabit, quod à principe doctiſſimo ac omnium rerum expertiſſimo fuerit approbatum? Approbauit autem eam ſane Reuerend. D.V. dum in oppido Welß fuiſſet recitata. Accipiat ergo eam ipſam Reuer. D.V. à familiari ſuo ſibi deuotiſſimo, atq; iam diu antea perpetuo addicto. Siq; aliquando per otium licuerit, (fit autem id raro, ob ingentia atque innumera negotia) vel horam in lectione eius abſumat. Quam & pro Reipubl. Chriſtianæ communi ſalute atque ſua eccleſia Salzburgenſ. cui iam B.M. præeſt, proſpero ſucceſſu Deus Opt. Max. diu fœlicem ac ſoſpitem conſeruet. Cui & me ſumma humilitate commendo. Datum Auguſtæ Vindelicorum. M.D.XIX. die XII. Iulij.

NIhil minus futurum ſperaſſem vnquam, Illuſtriſſime princeps, Reuerendiſſimi domini, magnifici, nobiliſſimi ac præſtantiſſimi viri, quam vt vnus ego ex tot millibus hominum ſacratiſſimi diuinique Cæſaris Maximiliani acerbiſſimam mortem primus hoc in loco publico declamarem. Cuius etenim vitam deſideraſſem quam maxime, huius ego deplorabo mortem? Sed inanis eſt atque irridenda noſtra omnis humana prudentia atque cogitatio, quatenus velimus nobis certi quidquam incertiue polliceri: qui quod mortales ſumus, omni mutabilitati, corruptioni, atque imbecillitati ſubiecti ſumus. Itaque non poſſum non miſereri & conditionis humanæ, & mei ipſius, qui in id miſeriarum inciderim, vt eius ſim funus deploraturus, in cuius vita certiſſimum Re publ. Chriſtianæ portum, mihi quoque firmum præſidium collocaram. Egone te laudaturus mortuum accedo, ſacratiſſime Cæſar Maximiliane, qui ob innumerabiles tuas diuinaſq; virtutes dignus eras, vt non morte ſolum, ſed mortis etiam omni ſuſpicione ad longa tempora vacares? Nam quo magis animo ipſe mecum repeto ſingulares ac heroicas virtutes tuas, quam fueris videlicet mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, humanus, patriæ pater, magnanimus, pecuniæ contemptor, nemini magis quam tibi ipſi imperans, voluptates ſubiiciens, affectibus nullis prauis obnoxius, magna cogitans, pro nobis quibus imperabas ſollicitus, ad beneficentiam omnium promptiſſimus, ad vindictam lentus, propenſior ad iuſtitiam, facilis aditu, comis in congreſſu, cunctis (alioquin volentibus) blandus, ſtrenue bella agens, nullum tamen per te affectans, pacis amantiſſimus, cuius & tenax eſſes, & quidem natus viſus es ad bene merendum de genere humano, ac humani generis vt eſſes delitiæ. *Virtutes Cæſ. Maximiliani.* Hæc (inquam) quanto magis cogito, tanto reddunt attonitum magis, vt ab omni conſolandi oratione mentem deterreant. O quanta & quam grauis ad nos calamitas ex morte tua peruenit? Heu quam noſtri nos cogitatus, de tua diuturnitate fefellerunt? vt cuius vitam quam longiſſimam fore ſperaremus, ac communi deſideraremus voto, omnium repentina mors inopinate abſtulit. Sed quo feror? quo me meus præcipitem fert atque rapit intolerabilis dolor? Indulgebitis mihi pauliſper, Principes ac viri celeberrimi, vt quo poſſim conſolari alios, ipſe prius tantiſper mærori inſudem, quo menti parumper ſolatii adferatur. Quo pacto enim ſolabor alios, qui maxime omnium ſim mæſtus? Vnde vero conſolationem vel vobis vel mihi accipiam, non video, niſi ex vita, virtutibus, atque præclaris geſtis huius noſtri præclariſſimi Cæſaris: quæ & tales tantæque fuere, vt nequaquam nobis mors eius tantum attulerit mæroris, quantum hæ ipſæ conſolationis adferre. Hinc igitur initium ſumamus, quod cum Cæſar noſter Max. homo fuerit, ac princeps, & is Chriſtianus, quod videlicet in ſingulo horum talem ſe præſtiterit, ac ita ſe geſſerit, vt inde cõſolationis, gaudii, ac ſpei ingentis nobis, imo & omnibus qui Chriſti nomen excolunt aut venerantur, accreſcere poſſit ac debeat. *Tria in Cæſare, princeps, Chriſtianus princeps, Chriſtianus homo.* Nos videlicet talem habuiſſe principem, qui non modo bene, Chriſtiane, innocentiſſimeque imperauerit; ſed & qui omnibus mortalibus qui in id faſtigii culminis ſunt aſcen-

furi, speculum sit datus quem imitentur, quemque sibi præ oculis perpetuo reponant. Prosequemur igitur pro viribus singula, non quod æquabimus dictis nostris facta huius sacratissimi Cæsaris, quæ innumera sunt, sed vt consolationis mæstissimis nobis saltem afferamus quidpiam.

Multum interesse puto, Princeps illustrissime, Reuerendissimi domini, magnifici ac nobilissimi viri, vt quis se principem sciat, aut quod & Christianum se principem gerat. Multa etenim principi etiam iuxta approbatorum philosophorum doctrinam (ne dicam improbi vulgi, qui omnia ad fortunam metitur) licent, imo in ipso laudantur, approbantur, summis in cælum extolluntur laudibus, quæ Christianum principem neque decent, sed neque Christi lex ei permittit. Quantum etenim Christianus homo ab Ethnico homine distat, tantundem Christianus princeps ab Ethnico principe, & longe amplius distare debet. Neque enim putes, quisquis fueris Christianus princeps, delicatam Christi professionem, nisi forte leue putes sacramentum quod æque cum alijs Christianis in Baptismo iurasti, renuntiare scilicet omnibus quæ Sathanæ placent, Christo vero displiceant: displicent vero Christo quæcunque ab Euangelicis decretis abhorrent. Id enim Christus in Matthæo ita expressit: *Qui non est mecum*, inquiens, *contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit*. Non minus igitur Christi doctrina tibi quam sacramenta cum cæteris Christianis communis erit. Non in Iulij certe, aut Alexandri, seu etiam Octauiani Augusti, sed Christi Iesu verba iurasti. Christi igitur, non Iulij aut Alexandri, aut horum
I. cuiusuis mores, regulæ, atque doctrina tibi imitanda. Christian. igitur principis in primis censeo esse partes, vt Christi legem, Christi instituta, Christi disciplinam calleat: iuxtaque
II. eam vitam mores, atque iudicia instituat. Puto & id principis Christiani (maxime vero qui Imperium Christianum gerat) partium esse, vt vnitatem Sanctæ Dei ecclesiæ conseruet atque pro viribus tueatur. Et si quid seu in moribus, seu capite aut membris lapsus fuerit in nata, summo conatu ne virus serpat obsistat: iuxta id quod à sanctis ac vere or-
III. thodoxis principibus actum atque traditum est. Tertio quoque loco muneris Christiani principis esse puto, vt suam videlicet atque subditorum vitam ad Christi legem faciat atque instituat conformem. Quod si quid vel inscitia, passione seu malitia in Euangelium delinquatur, castiget, puniat, apponat que medelas, quantumque in se fuerit. Leges nullas, consuetudinem item nullam, præscriptiones aut id generis quidpiam inolere sinat, quibus Euangelicæ legi fiat iniuria, memor omnium se rationem redditurum, quæ sibi sunt commissa, dum & sibi crux sua post Christum ferenda est. *Qui enim crucem suam non baiulat post me, non est me dignus*, inquit CHRISTVS. Dices & quæ crux mea cum sim potens princeps? Dicam & libere quidem. Hanc quisquis fueris Christianus princeps, scito crucem tuam esse. Quod rectum est sequi. Nulli vim contra ius æquumque inferre. Populum vltra æquitatem ac ius non expilare. Magistratus communes in populi perniciem non vendere. Muneribus non corrumpi. Reipublic. consulere. Iniurias nonnunquam potius perferre quam magno subditorum periculo vlcisci. Neque priuato amore seu vxoris, seu consanguineorum, siue dilatandi imperium desiderio, ad bella inferenda moueri. Sed Dei potius timor, itque respectus potius, quod omnibus æque mors ipsa immineat, quod Deus iudex iustus, dictorum factorumque omnium exactam habiturus sit rationem, ipsum moueant. Quod si subditos tibi vel læseris, vel nihil eorum obmiseris, ob quæ ad internitionem ipsi deleantur, quid obsecro tum Christo iudici respondebis: dicenti *quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis?* Id (inquam) Christianum principem longe quam priuatus amor ad patiendum atque nonnunquam iniurias proprias perferendas potius quam ad vindictam sumendam, & moueat & persuadeat. Quod si exigit iustitia atque ordo rationis expostulet, vt bellum assumat aut indicat, si aliter regnum aut subditos ab iniuria tueri non possit, vitam etiam ipsam pro suis ponat. Quemadmodum & plurimi egregii viri aliquando pro patria, pro parentibus, pro legibus suis fecere. Testes erunt Decij, Brutus Cassius Cherea, Codrus Atheniens. Testes Themistocles atque Lycurgus & alij innumeri, quos enumerare superuacaneum duxi, si tamen Spartium & Bulidem Lacedæmonios non obmisero, qui voluntarie ad mortem pro patria se tradidere, quo per eos apud Xersem scelus caduceatoris cōtra ius gentium apud Lacedæmonios interfecti expiaretur. Quos tamen plurimum collaudatos ad propria Xerses remisit, posteaquam apud ipsum amore patriæ temanere noluissent. Nec arbitreris te Christianum principem agere, si hæc (debitis loco ac tempore) non feceris. Adulantium turbam, si quando tibi persuadere velit *se* CHRISTI *legibus non teneri, sed alios qui minores sint quam principes*, ne audias. Caue obsecro ab huiusce hominibus: sibi enim, non tibi consulunt,

Crux Christiano principi post Christum ferenda.

consulunt, O princeps, quote scilicet sibi faciant propicium, quo tui dimerceentur gratiā, quem forte exploratū habeant in iis rebus oblectari, quæ Christi legi atque doctrinæ sunt contraria. Cogitabis & longe præstantius, quod quemadmodum ex eadem corruptionis massa, spurcoque semine, sicut & cæteri mortalium es genitus, quemadmodum non secus ac alii mortales es, ac in cinerem redigendus, eisdem sicut & cæteri sacramentis initiatus Christiano more, neque singulare aut præcipuum quiddam tibi præ cæteris; ita & te vna cum aliis Christi doctrinam, Christi leges, Christi Euangelium ligare. Sed quid verbis opus? Nunquid non Christus apud Matthæum, Christianum principem plane depinxit, cum inquit, *Principes gentium dominantur eis, & qui potestatem habent, exercent inter eos: inter vos autem non erit sic.* Dominati igitur ac potestatem exercere, Ethnicorum ac gentium principum est, non Christianorum, quorum dominiū administratio est, & regnum beneficium. Nec ob id te putes minus Christi lege ligatum, quod videas nonnullos, qui cum non modo Christiani sint sed & sacris (vt aiunt) initiati, atque cum de pinguedine crucifixi alantur, nec tamen Christi doctrinam aut leges sequuntur, immo neque approbatorum philosophorum doctrinam suis moribus adæquant. Hæc (inquam) te aut admodum parum aut nihil moueant, quo minus te putes Christi lege obstrictum. Qui enim de eo sunt grege, maleque ac perperam agunt, ipsi viderint: tu quid te dignum sit, cogita. Accedit quod & retroactis temporibus ac etiam hoc præsenti sæculo plures ac præstantissimi ex eo genere atque turba hominum fuerunt atque sunt, qui non obstante omnium rerum abundantia atque opulentia, Christi tamen legem adamussim & verbo & opere sunt sectati. Paucorum autem (si qui forte sint) prauorum exempla te à salute propria, à virtutis via atque tramite non amoueant.

Remedia est tra adulantium assentationes.

Aliorum scelus te non excusat.

Cumque iam quoad potuimus Christianum principem depinxerimus, puta quod legem Christi calleat, quod vnitatem ecclesiæ pro viribus conseruet, quod suam ac subditorū vitam iuxta euangelicam legem instituat, si quid vero in contrarium consuetudinis inoleuisset, summa potestate abroget, quodq; in eorum numero sæpius recogitet sese repositum, qui morituri ac omnium æquissimo iudici responsuri sunt; restat videamus, quem qualemque Christianum principem Cæsar noster Max. se gesserit. Et quidē (vt nō nisi vera dicamus) Christi legem adamussim sciebat, literas sacras quantum deceat principem, ac si longis sæculis diligentissimam dedisset operam, adeo nouit; vt cum quouis homine etiam doctissimo ac exercitatissimo de his potuerit sane conferre. Quid vel arcani vel mysterii in diuinis literis comprehensum, quod ipsum latuisset? Voluit maiestas sua (dum adhuc viueret) nescio quæ arcana, paucis aut nullis hactenus pandita, in lucem prodere. Habito super hoc nonnullorum doctissimorum hominum consilio, inter quos & ille omnium literatorum ac literarum optimarum decus & gloria Conradus Peutinger Augustanus Iurisconsultus. Maiestatis suæ tum à consilio atque arcanis ex præcipuis erat, adeo animus ille sacri Cæsaris nostri diuinorum scatebat noticia, vt & alios effundere summo teneretur desiderio.

Cæs. Maximil. legem Christi ac sacras literas sciebat.

Conradus Peutinger Aug. I.C.

Quis vero Ecclesiæ Romanæ vnitatem hoc nostro Cæsare conseruauit magis? Ad hoc quippe omnis suus conatus, cogitatus item omnis, ne multa in Dei ecclesia orirentur capita. Et vt pauca ex multis afferamus, eo tempore quo Iulius secundus Pont. Max. Reges Christianos in Venetos pene omnes concitasset, obid quod vrbes multas plurimaque oppida & castra sanctæ Romanæ Ecclesiæ, atque sacri Romani imperii occupassent, noluissentque occupata restituere, iamque plane res Venetorum deploratæ essent & de ipsis actum; ex Cardinalibus nonnulli à Iulio II. Pont. Max. desciuere, atque concilium Pisis ei indixere, vt vel illic coram patribus iuxta iuris formam (vt ipsi asserebant) ad obiecta responderet, aut iuxta sanctorum Patrum decreta de ipso iudicium ac pœna fumeretur. Et cum illic quammulta essent peracta, Cæs. Maximilianus timens, ne sceisma omnium pessimum in Ecclesia Dei suboriretur, omnes adhibuit vires, omnem denique diligentiam apposuit, quatenus Iulius. II. Pont. summus in sua sede conseruaretur, nullaque in Dei Ecclesia fieret sceissura. Quod & fæliciter successit, atque iuxta optatum obtinuit plane. Dissipatum nanque fuit concilium non modo Pisis, vbi eius fuerat initium, sed & Mediolani atque Lugduni, ad quæ loca sese hi qui à Iulio desciuerant, ob bellorum motus contulerant. Est iudicio meo sancta sedes Apostolica huic sacratissimo Cæsari, Austriæque familiæ perpetuo obnoxia, quod tantam calamitatem quanta iam præ oculis versaretur, tam prudenter, tamque modeste auerterit. Nec dicere pudet, si Maximiliani consilia, fauores, promptissimumque ingenium, tum non affuissent, sceandala, sceissuræ, ac id generis mala infinita exorta fuissent, quæ forte multa sæcula vix delessent:

Vnitatem Ecclesiæ conseruauit Cæsar.

Concilium Pisis indicitur Iulio.

Sedes Apostolica tenetur Cæs. Maxim. & familiæ Austriæ.

ſent : & forte longe periculoſiora, quam vel tempore Regis Theodorici inter Symachum & Laurentium, aut inter Sergium & Formoſum quamuis ſcandaloſiſſimum illud eſſet, aut inter Benedictum IX. Silueſtrum tertium atque Gregorium ſextum; ſeu etiam inter Paſchalem & ſibi aduerſarios tempore Heinrici quarti; vel inter Alexandrum tertium & Victorem ac ſequaces, tempore Federici primi Barbaroſſæ, quod tamen per annos ſedecim durabat; vel quod omnium fuit pernicioſiſſimum per annos durans quadraginta, quodque non niſi generali concilio Conſtantienſi expiari poſſet, quod initium habuit per Vrbanum ſextum atque Clementem ſeptimum. Nam magna pars Chriſtiani populi Iulio. II. Pont. Maximo adhærebat. Non contemnenda quoque pars aduerſatijs conſentiebat: & eo maxime tempore, quo alias omnia in combuſtione eſſent apud Chriſtianum populum. Vtebatur in his rebus Cæſar ſacratiſſimus opera atque induſtria prudentiſſimi ac ſane omnium optimi principis Matthæi tunc Gurcenſis epiſcopi, nunc vero Cardinalis Saltzburgenſ. tituli S. Angeli: cuius & ingenium, fides, atque in agendis rebus experientia eo tūc maxime enituit. Eum enim tum ſe præſtitit, quem ſummæ præ cæteris mortalium ob rerum experientiam atque dexteritatem ingenii Iulius II. fuerit admiratus. Dignus vero vel ob hoc (vt interim innumeras eius virtutes ac erga ſanctam Petri ſedem ergaque diuum Cæſarem noſtrum Max. merita obticeam) quem ſancta ſedes Petri, ſacratiſſimus quoque Cæſar ad hunc eueheret celſitudinis gradum. Quod vero ſuorum, imo & ſui ipſius vitam diuinæ legi euangelicæque doctrinæ Cæſar conformem inſtituerit, quam nihilque contrarium (quantum in ſe eſſet) Chriſti legibus aut ipſe peregerit, aut vero aliis indulſerit, ſequentibus videamus. Diuinam vero legem dicimus, quæ à Deo Opt. Max. rationali creaturæ primo quidem per manum Moyſi, demum per Ieſum Chriſtum tradita eſt ac piè conceſſa, qua & mortales ad aliqua facienda ſeu obmittenda voluit obligare, quo eos à morte perpetua præſeruaret, præſtaret vero eam obſeruantibus vitam perennem. Oportuit enim præter naturæ legem diuinam quoque mortalib. dari. Lex etenim naturæ (ſi nil ſuperaddideris diuini) longe eſt manca, atque hominibus ad perpetuam fœlicitatem inſufficiens. Neque enim homines niſi ad naturalem finem dirigit: cæcutientes quoque homines (in priuatis maxime actionibus) permittit, vt vix quid acceptandum quidue reſpuendum, in plærique rebus ea lege homines ſcirent. Nec ob ſingula ſcelera pœnam ſeu mulctam imponit, quin potius ne maiora ſubſequantur incommoda minora mala admittit, vt plærunque in matrimonii rebus, adulterii quoq; ac concubinatus crimine & his ſimilibus facile videri poteſt. Secretiora hominum item facta, cogitatuſque peruerſos non curat. Lex vero diuina homines ad perpetuum ſupernaturalemque finem, in quem creatus eſt (fruitionem ſcilicet Dei Optim. qui ſummum bonum eſt) dirigit ac plane deducit, iter rectum monſtrans, ac media quibus eum finem promereantur, mortalibus iubet atque deſignat. Hac ipſa lege diuina hominibus quoque plane cōſtat, quid Dei intuitu quidque eius amore acceptandū, quidue reſpuendū. Ea lege diuina mortalibus manifeſtum fit, vt ſi ſcelera vel magna vel parua commiſerint, etiam ſi humanæ legis effugerint mulctam, non tamen Dei ſeuera iudicia ſe euaſuros. Sed nec ſi ſecretiſſima fuerint delicta, ob id Deum iudicem effugies. De hac diuina lege Pſalmiſta loquens, ait, *Lex domini immaculata, conuertens animas, teſtimonium domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.* Vbi ea quæ diximus, Regius propheta clare expreſſit. Hæc (inquam) diuina lex in duobus conſiſtit, tanquam omnium aliorum principiis, à quibus & ſingulæ leges dependent, cunctaque iuſta decreta defluunt. Quorum primum eſt, vt Deum Optimum Maximum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, denique ex omnibus viribus noſtris diligamus. Secundum autem huic ſimile: quatenus proximum ſicuti & nos ipſos adamemus. *Ex corde toto*, ob id dixit legiſlator, quod carnis amor maximopere à Dei obedientia ac cultu (vel ipſa experientia teſte) nos retrahit atque retardat: eiuſque amoris illecebris initia ſint, ſenſus atque ſenſuale deſiderium ſeu appetitus: quibus ſi principatum relinquas, iam iam de diuinis actum eſt. Cor autem iuxta approbatorum Philoſophorum doctrinam fons ſit vitæ, ſenſuum atque appetitus. Non immerito nec inepte legiſlator dixit, *vt* D E V M *ex toto corde diligamus*: hoc eſt, ſubiciamus prorſus ac omni ex parte ſenſibiles vires voluntati noſtræ, quatenus & illa pari ordine ad D E V M tendens, nulla in re ab ipſa ratione Deique lege diſſentiat. Verum cum crebro abſque rationis ductu, ſoleat aberrare voluntas, adiunxit, *vt ex tota anima ipſum diligamus*, hoc eſt, tota voluntate ad hunc finem directa. Anima ſiquidem vitæ eſt principium, vnde motus profluit, ex quo ab inanimatis quæ animata ſunt diſcernuntur. Animata etenim ſeipſa mouent, quod his quæ anima carent

Matthæus Card. Saltz. burgenſ.

Exod. 20. Matth. 5. & alibi.

Aug. in de lib. arb.

Legis diuinæ p. reſ. ectio

Matth. 22. Luc. 10.

catent minime conuenit. Cum igitur voluntas singulas rationalis animæ partes moueat, recte per animam legislator voluntatem designauit. Mandat ergo vt voluntas integra cum omnibus motibus atque operationibus suis in Dominum feratur, vt illum videlicet amet, illum desideret, in illo supra omne bonum oblectetur: si quid vero huic sit aduersum, fugiat atque summopere detestetur. In omni opere denique DEVM glorificet, eiusque voluntati vt potes omnium rectissimæ quæque in nullo aberrare possit, in omnibus se subiiciat. Quando vero ex se omnium rerum est inscia voluntas, cum nihilominus eius obiectum sit cognitum bonum, (inuisa enim amare possumus, incognita autem nequaquam) quo ratio seu intellectus voluntati in his omnibus continuo adsit, legislator denuo subiunxit, *Vt ex tota mente DEVM diligamus*, mente intellectum seu rationem designans, quæ ita scilicet in DEVM Opt. Max. vna cum voluntate feratur, vt nihil intelligat, nihil scire desideret, nisi DEVM, aut quæ in DEVM ac diuina referri queant, vt scilicet neque alta neque profunda sapiamus, nisi quibus DEVS honoretur atque glorificetur; simulque cum Apostolo Paulo quæ sursum sunt sapiamus, non quæ super terrã. Finem autem absque mensura seu termino amamus, vt qui ob seipsum ametur: quæ vero ad finem sunt, eatenus amamus, quatenus ad finem ipsum proportionem habent. Neque enim in sanitate ipsa, verum diætis ac medicina mensuram ponimus, ob idque legislator sapienter adiecit, *Vt ex omnibus viribus* ad DEVM Optimum, qui finis noster & ob id absque mensura amandus est, toto conatu, omnique nisu tendamus; nullæque sint in nobis vires, seu intrinsecæ seu extrinsecæ fuerint, quæ non omnimode DEO obtemperent ac subiectæ sint. Id autem vt hac in miseriarum valle fiat, DEI donum, quod precibus ac lacrimis facile ab ipso obtinetur, quodque DEI gratiam appellamus, nobis est pernecessarium. Nec enim hoc DEI mandatum ex naturæ dotibus te adimplere posse arbitreris: sed potius cum Aurelio Augustino dixerim, DEI gratiam in hoc requiri, non solum vt ipsa monstrante quid faciendum sit sciamus, verum etiam vt præstante ipsa faciamus cum Dei amore ac dilectione, quæ scimus facienda, quodq; cum peregerimus, in nobis rum perfectis atque consummatis glorificabitur DEVS, quemadmodum causa qualibet in sui effectus perfectione laudem ac gloriam adquirit. Fiet autem id facile nobis volentibus. Quid enim facilius amore adquiritur? quidque leuius, quam id desiderare quod suapte natura est optimum? Id quod etiam saluator in Matthæo dicit, *Iugum meum* (inquit) *suaue est, & onus meum leue*. Ex hoc itaque primo omnium legum ac mandatorum principio non modo quo pacto Deum, verum quo & nos ipsos debeamus amare, apparet. Perpetuo enim ordine ita illi vni afflici tenemur, ac subiici, idque totum quod viuimus, quodque agimus, ad eius gloriam ordinare, quatenus in nobis tanquam suo opere ad instar suæ imaginis ac similitudinis facto, glorificetur ac magnificetur DEVS, nomenque suum iugiter in nobis atque per nos sanctificetur. Quo vero pacto proximus esset diligendus, non tam erat manifestum, vt cuius amor non esset tam naturalis homini quam sui ipsius. Noluit legislator hoc in ambiguum reponi, adiunxit ob hoc secundum mandatum seu mandatorum secundum principium dicens: *Proximum tuum diliges sicut teipsum*. hoc est, ad eum quem teipsum diligis finem. Honor enim DEI ac eius gloria cum noster finis sit, in perfectione vero effectus longe amplius artifex quam diminutione honoretur, longe in hominibus perfectis summeque beatis DEVS amplius magnificabitur, quam in sceleratis impiisque. Si igitur DEVM diligendo illius gloriæ vsquequaque nos sollicitos esse oporteat, pari fine quoque ad quem anhelamus (beatitudinem scilicet supremam) proximum diligamus necesse erit: vt quemadmodum in nobis, ita & in illo diuinum opus relucecat simul ac laudetur. Quid quæso his principijs seu mandatis verius? quid rationi consonum magis? quid diuinius dari potuit? in quibus & diuina iura, & humanæ societatis fœdera, ac demum legum omnium atque institutionum perfectio continetur. *Hinc* (ait Veritas) *pendent leges omnes ac prophetæ*. Quicquid igitur his consonat, ex hisue resultat, à quocunque homine, quouis tempore, in quacunque etiam scola seu secta traditum sit, fides CHRISTI suscipit, sanctum ac venerandum reputat. Quodcunque vero his repugnat aut obsistit, prophanum iudicat ac perpetuo abiiciendum. Rationi itaque consentanea hæc duo principia duabus tabulis Moysi DEI manu sunt exhibita, quarum altera ad DEVM, altera ad proximum mortales recto calle dirigit atque instituit. Homo enim cum ciuile sit animal, communitatisque alicuius pars, ad vitæ eius rectam rationem attinet, vt erga vniuersorum principem primo, demum erga suos conciues bene ac iuste se habeat. At cum Christianus quilibet Reipublic. Christianæ pars sit, bene se habeat necesse est, primo erga eum, qui homines

Bonum cognitum obiectum voluntatis.

Augustin. Ex tota mente amare quid.

August. in de correct. & gratia.

Quo modo proximus diligendus.

Matth. 22.

Praeceptorũ decalogi ratio.

homines regit & qui Christianitatis vniuersæ est caput,erga Deum scilicet qui omnium *Apostolus Ephes.* rector est ac gubernator,ergaque Iesum Christum Deum ac hominem , qui caput nostrum est. Peroppottune vero iusteque erga Deum Iesum Christum quoque se geret, si (vt diximus) ex omnibus viribus ipsum adamauerit. Primum vero atque præcipuũ, quod communi omnium principi inter multa quæ ei à subiectis debeantur , fidelitas est, qua *Primum præceptum.* inuiolata ipsi fides in omnibus obseruetur,nec quisquam ab illo ad hostes vllo pacto deficiat. Primum idcirco primæ tabulæ præceptum est *vt vnum mortales colant Deum, alienos vero neque venerentur,sed neque admittant,* Ob nullumque commodum ad Dæmones pessimos(quos vulgo Deos existimarint homines)quoquo pacto diuertant. Principi secundo loco reuerentia ac honor debetur:id secundo primæ tabulæ mandato præcipitur *Secundum præceptum,* eum inquit,*Nomen Dei tui in vanum non assumes.* Dcum etenim prorsus inuisibilem mortales honorare cum desiderent,In his maxime quæ ipsum repræsentant , cuiusmodi voces sunt quæ ad eum designandum seu laudandum sunt inuentæ,honorare debent : omninoque quod huiusmodi vocibus (seu quibusuis rebus aliis Deũ repræsentantibus in Dei dedecus seu ignominiam (qualia sunt blasphemiæ , periuria) vergeret , abiiciendum. Principi quoque tertio ac postremo loco obsequium debitum præstare tene- *Tertium præceptum.* mur. Id altero primæ tabulæ mandato expressum est cum dicitur ; *Memento vt diem Sabbathi sanctifices;* quo externus qui ceremoniis & sacramentis,internusque qui fide,spe, & caritate peragitur,simul Dei cultus mortalibus Deo sincerissime exhibendus demandatur. Quæcunque ad Dei Optimi Maximi cultum,obseruantiam atque honoris exhibitionem pertinent,his tribus primis mandatis expressum est. At & proximus sicuti & nos ipsi à nobis diligendus cum sit,diligere vero sit alteri bonum velle , eique nolle malum:quo ei bonum velimus,primo mandato secundæ tabulæ legislator exprimit , cum *Quartum præceptum.* inquit,*Honora patrem tuum ac matrem &c.* Quo omnis exhibitio honoris, beneficiorum gratitudo , in pauperes pietas , ac id generis quæcumque proximo exhibenda sunt,sane depromuntur,mala vero proximo ne inferamus, opere,lingua,ac corde caueamus oportet. Opere vero , non modo in propriam atque coniunctas personas,sed & in res suas contiguas,ab omni iniuria proximi abstinendum esse censuit Devs : vt absque quauis noxa atque iniuria nobiscum viuere ac conuersari queat, ob hoc alterum i- *Quintum præceptum.* tem secundæ tabulæ mandatum subinfert , *Non occides*, inquit. Quo omnis iniuria in personam proximo inferenda inhibetur:Bella quoque & quæ ex bellis oriuntur , deuastationes,seditiones,ac id generis infinita,quæ proximo vitam adimere possent. Vxorem vero,quæ altera est ipse maritus,proximi ne polluas , fœdusque inter eos initum ne *Sextum præceptum. Matthæi.* violare præsumas,tertio loco subiungitur,*Non mœchaberis*:quo & omnis spurcitiæ atque pollutæ libidinis fræna mortalibus stringuntur. Cupit enim Devs nos mundos esse: *Septimum præceptum.* quoniam *beati mundo corde,eo quod DEVM ipsi videbunt.* Bona quæ fortunæ dicimus extrinseca , Famam item proximi ne contra ius & phas contingeretes aut deprauares, *Octauum præceptum.* duobus inde mandatis inhibuit dicens, *Furtum ne facias, Falsum quoque testimonium contra proximum tuum non dicas* : quibus & omnis fraus, omnisque illicitus contrahendi modus,quibus proximus in fortunæ bonis lædi posset,prohibetur. Mendacium item omne,detractio,ac id generis mala,altero mandato inhibentur. Tam vero lex hæc diuina hominum professioni inuigilat,vt non solum operis vt reliquæ leges , sed & mentis rectitudinem deposcat. Vnde & cordis inordinata desideria , maxime autem circa venerẽ ac fortunæ bona,vt quæ homines etiam cogitatu delectent vehementer duobus vltimis mandatis inhibentur. Ex his igitur mandatis,omnia alia iura, leges item omnes aliæ defluunt in illaque omnia reducuntur;iusta quoque aut iniusta omnia ex his sunt indicanda. Nihil.n. quod ad bonos mores pertinet,illis contrariatur siue repugnat,quin potius *Vltima duo præcepta.* quæcunque iusta, quæ sancta,quæ impolluta sunt,in hæc tanquam principia reiiciuntur, ac vltimo resoluuntur. Quæ vero bonis ac sanctis moribus seu institutis sunt contraria, & his maximopere repugnant. Ob id & Christiana religio,quæ hanc legem amplectitur ** Aristotel. in ethicis & politicis.* ac præ cæteris mortalibus obseruat,quiequid de virtutibus ac moribus philosophi * seu doctissimi viri scripsetunt,facilius,vberius,sanctiusque complexa est : quæ vero ab illis *Consilia Euangelica.* ignorata,vel prætermissa,seu diuina seu humana essent, exquisite ac cumulatissime tradidit & auxit. Consilia quoque lex diuina seu Euangelica addidit,quo facilius per ea præ- *Affirmatiua. Negatiua.* cepta obseruentur. Cum Christiana enim vita ad nihil æque ac diuini amoris perfectionem tendat,quæ absque puritate cordis , terrenatumque affectionum purgatione nequeat haberi : quibusdam Dei mandatis puritas cordis inducitur,aliis vero terrenarum affectionum purgatio. Affertiua dicuntur,prima,Negatiua vero,altera. Consilia autem

autem vtrunque respiciunt;neminem tamen ad sui obseruantiam nisi volentem ac sua sponte illa acceptantem,vel ligant vel obstringunt. Neque enim id consilium omnes obligat:*Si vis perfectus esse,vade & vende omnia quæ habes,&c.* Vt cælibem quis atque continentissimam ducat vitam : seu etiam religiosi alicuius patris obedientiæ se subdat, quo facilius scilicet à cupiditatis, gloriæ, fastusque omnis , necnon voluptatis & rerum exteriorum sese affectibus procul amoueat atque emundet, consilium est , non præceptum. Simul id quoque,vt diuino cultui quisquam in perpetuum se dedicet,quotidie diuinas celebret laudes,sæpissime oret,plurimaque alia peragat: ad quæ nemo aliam ob rē obligatur,nisi vt magnum perfectionis apicem caritatisque peramplum augmētum attingat. Hæc (inquam) & his similia neminem nisi volentem ligant:mirum tamen in modum auxilio sunt mortalibus vehementer Deum amandi , ipsumque faciliter attingendi. Nam charitatis venenum est sola cupiditas,quæ his sane excludi videtur atque omnino abiici. Demonstrauimus his(vt puto) paucis quidem,diuinam euangelicamque legem ordinate sapienterque in cunctis procedere:ita vt nihil incompositum , nihil inordinatum admittat;nullamque philosophorum,neque Platonis,nec Stoicorum , nec Epicureorum neque Pytagoricorum,sed nec Peripateticorum scolam,nullam denique sectam seu religionem aliam,imo vero legislatorem nullum , seu Mercurium Trimegistum qui Ægyptiis,seu Solonem qui Atheniensibus, seu Ligurgum qui Lacedæmoniis, seu Phoroneum qui Argiuis,seu Pytagoram qui Italis, seu etiam Numam Pompilium qui Romanis legem tulit,citaueris,eiusmodi attulisse doctrinam,omni ex parte tam rationi consonam,nihilque quam æquum & iustum admittentem : quinimo tantum ab hac nostra distare,quam terrę centrum à summo distat cæli conuexo, quamue tenebræ ab ipsa clarissima luce.

Restat videamus quam Cæs.Maximilianus(de quo sermo est) hanc Dei Opt.legem seruauerit,ac suam secundum hanc vitam instituerit. Consilijs quidem omnibus vsus non est,cum & mundo nonnunquam adhæserit,in mundo conuersatus fuerit , orbique imperauerit. Neque tamen adeo mundum illecebrem excoluit,vt mentem ipsius serenissimam à Deo Opt. potuerit auellere. Si forte tamen aliquando,vt est inter homines praui inclinatio,atque à iuuentute sensus ad malum quā proni,non est malis immoratus Cæsar,neque malo addictus,sed quam primum ad se reuersus Deum quā deuotissime & excoluit atque in pristinam restituit amicitiam. Præceptis diuinis ita se accōmodauit,vt princeps an homo priuatus Deo quam maxime addictus esset,non facile dijudicasses. Quæ enim(vt per partes singula dicamus) ad Dei Opt. Sanctorumue cultum,ad diuini item nominis honorem attineut,nemo hoc Cæsare nostro feruentius & persoluit,attentiusque peregit:quantæ fidei atque spei amoris quoque in Deum fuerit,paulo post dicemus. Diuinis singulis diebus interfuit,Mysteria diuina nullo die prætermisit : aderat illis tanta deuotione,tam animo recollecto, vt nil nisi diuinum , nil præter Christi mortem,cuius mysteria in Missa sciebat tractari,pro tunc cogitaret. At si forte (vt fit) mens sibi nonnunquam subriperetur,dilaberetur que prorsus ad alia, quibus forte tum deditus esset magna Imp. negotia,statim vt perpendit ad se reuersus iterum in Deum ferebatur. Nec id coniecturis,sed vera experientia edoctus loquor. Vnde & militaribus fratribus S. Georgii inter cætera id quod quasi præcipuum dedit statutum,*vt quam attentissime singulis dieb. diuinis intersint , nec quantūuis eis immineat negotium,ad alia quam diuina eo tempore eorum mens feratur.* Testantur & deuotionem huius sacri Cæsaris Sanctorū plurimi,in quos magno ac feruido semper ferebatur amore:præcipue in Diuum Andream , Georgium, atque alios plærosque,quorum & festa tam exacte,tam sincere singulis annis peregit, vt putasses nil præter Sanctorum festa sibi fuisse menti. Diuum quoque Leopoldum Austriæ quondam sanctissimum principem,consanguineum suum ob præcipuam in eū deuotionem inter diuos referri curauit. Templa atq; monasteria quāplurima deuotionem eius ac in Deum & sanctos deuotum cultum testantur.quibus cum emolumento tū ornamento fuit deuotio Cæsaris. Nominis vero diuini tam feruens Zelator, vt nusquam vllo tempore vel Dei vel Sanctorum quisquam plasphemum audierit. Imo nec vnquam in vanum nomen Dei aut Sanctorum assumpsisse,testes locupletissimi omnes qui viro die noctuque astiterunt. Sed nec blasphemum vllum etiam si alias sibi charissimus esset, apud se passus est : experti id plerique malo suo edocti. Ieiunia ab Ecclesia instituta pie semper ac religiose obseruauit. Non potuit tamen (vt dicebat) non commiserei miseræ plebeculæ Christianæ,cui neque ad victum cibus , nec alia quæ ad ieiunium requirantur in Germania ac septentrionali plaga suppeterent necessaria. Instetit ob id

Consilia nō obseruauit actu Cæsar.

Præcepta Dei obseruauit.

Cultum diuinum auxit atque dilexit.

Diuinis frequens interfuit.

Militares fratres S. Georgii.

Patroni Cæsaris inter sanctos.

Festa coluit Sanctorum.

S. Leopoldū inter diuos referri curauit.

Templa & monasteria.

Honoris diuini feruēs zelator.

Blasphemus nunquam fuit.

Ieiunia ecclesiæ obseruauit.

magnis apud Pont.Max.Leonem.X. precibus vt misero misertus popello, ne magis hæc de ieiunio Christi fidelibus præcepta atque mandata sint in præcipitium seu ruinam quam salutem occasio, quatenus ieiunii tempus, quod quadragesimale dicimus, in plures diuideretur anni partes, ciboiumque iuxta regiones haberetur exacta ratio atque discretio, quo omnibus quos ligaret huiusmodi præceptum, esset ieiunandi facultas. Verum instigatione quorundam id interruptum est consilium, quo minus Pontifex assenserit, quos Hypocritas nominare ipse fuit solitus, vt qui magis propriæ gloriæ quam animarum saluti consuluissent. In parentes piissimus fuit, vt qui ab ineunte ætate ardentissime & patrem Federicum tertium, ac matrem Leonotam Imperatores Aug. semper veneratus sit, coluerit atque summo prosecutus amore; vt Coriolani erga Veturiam matrem, Claudiæ Vestalis, Cimonis Atheniens. Antigoni Macedonum regis erga parentes amorem, aut æquauerit, aut certo longe exuperauerit. Amorem eius maximum erga parentes suos testantur monumenta, patri Federico in Wienna Pannoniæ, matri in ciuitate Noua, tanto apparatu, tantis sumptibus constructa, vt cum per annos iam amplius quam viginti multi continuo adsint artifices, magnæque indies habeantur impensæ, neque tamen ob magnitudinem atque excellentiam operis adhuc in finem perduci potuerunt. Continentiæ quoque incomparabilis ac pudicitiæ fuit, cum Mariam Burgundam Caroli clarissimi illius principis Burgundionum filiam primo in vxorem duxisset, ita apud eam matrimonii iura conseruauit, vt pauci admodum continentiores ipso seu puriores, nedum inter huius nostræ ætatis, sed neque vetusti sæculi principes facile reperiantur. Postea vero quam ex ea filios duos suscepisset, Philippum qui post tempus aliquod Hispaniarum Rex fuit designatus, atque Franciscum qui iuuenis admodum ab hac luce migrauit, necnon Margaritam filiam, inter mulieres huius nostræ ætatis fæminam omnium rarissimam, aducrsa fortuna equi casu collapsa diem obiit extremum. In cuius locum Blancam Mariam Mediolanensem principem traduxit vxorem, quæ tamen absque sobole ex hoc sæculo migrauit. Vtranque adamauit vnice, castoque amore dilexit, puto quod neque Graccus Corneliam Rom. neque Iulia Pompeium Magnum adamauerit magis. Continentiæ (inquam) ac modestiæ talis ac tantæ, vt nullo vnquam tempore quisquam audierit ab ipso nec ingenuas, sed neque inferioris sortis virgines pollutas. Vt maiora interim taceam, matronarum puta seu virginum raptus, aut incestus, seu id generis multa, quibus (proh dolor) Reges nonnulli ac principes huius nostræ ætatis (vt fertur) plærique dant operam. Abhorruit ob mentis (puto) perpetuam puritatem, nedum veterum vt Neronis, Caligulæ, Tiberii, Arthoxersis, Darii, filii quorum notæ historiæ atque polluta labia, sed & quorumcunq; suorum maxime, incontinentiam. Vnde si ex eis de adulterio aliquem notasset, semper toruis (vt aiunt) oculis, ac sinistra mente respexit. Testantur & purissimam eius mentem, decreta fratribus militaribus S. Georgii per eum tradita, quibus ipsos inter cætera plurimum ad continentiam à venereque abstinentiam adhortatur, ostendens ac plane demonstrans quot inde mala, quanta infamia, quam praua subinde exempla apud mortales oriantur.

Maria Burgunda vxor Cæs. prima.

Blanca Maria vxor Cæs. secunda.

In bellis inferendis tardus, vt qui damna irreparabilia, quæ ex bellis euenire solent semper præcogitarit: pertulit ob id à plerisque iniurias multas per longa etiam tempora, maiori etiam quam humana nonnunquam patientia vsus, priusquam bellum inferret. At vbi secus fieri non posset, magno animo bella & indixit & prosecutus est. In misericordiam tamen ac pietatem semper procliuior, Vnde & sæpius victorias, quæ iam in manibus haberentur & essent, cum se hostes recognoscerent ad pedesque prostrassent, elabi passus est. Multos exercitus & si fuderit ad internicionemque deleuerit, hostesque simul habuerit truculentissimos, nunquam tamen humanæ conditionis ac fragilitatis immemor, omnibus quantum in se erat ad parcendum fuit paratus, vt visus sit cum Iulio Cæsare omnium præterquam iniuriarum memor. Experti sunt id quamplurimi suorum hostium, quos enumerare facile esset, si aliorum contumeliis Cæsaris nostri laudem quæreremus. Sed id neque instituti, neque nostræ mentis propositum. Fastum mentis ac elatum animum semper abhorruit, nec quosuis quam superbos magis habuit despectui. Gallos ego ob id atque Venetos apud se fuisse inuisos crediderim, quod tam erga omnes & sint semperque fuerint animi elati. Nil in hoc Cæsare nostro nisi modestum, nil quod non summam modestiam redoleret ac præ se ferret. Habitus, incessus, gestus, omnia in eo modestiam quandam redolebant. Si quando tamen vel locus vel tẽpus expostularet, & principem magnanimum simul ac Imperatorem Romanum vultu & gestu sese magnanimiter demonstrabat. Cibi atque vini temperatissimus, vt qui vltra necessa-

Bella inuitus intulit Cæsar.

Fastum mentis abhorruit.

Abstinens ac temperatus.

cessarium naturæ nihil nec cibi nec potus sumeret. Parcissimi fuit potus, vt qui raro vltra quam ter in prandio aut cœna potum sumpserit: infra prandium vero ac cœnam quam rarissime bibisse visus est. Germanorum principum more bis in die cibum sumpsit: determinatas horas cibum sumendi non obseruauit, verum iuxta importunitatem negotiorum differebat aut præueniebat horam consuetam. Neque in se solum temperans fuit is Cæsar noster, verum & eos maximo prosequebatur odio, quos vino se ingurgitasse norasset, Legem etiam seueram pluries contra eos qui intemperate nimis vino abuterentur, essentque immodestissimi, promulgari fecit, ac nonnunquam quos deliquisse comperisset, iuxta legem vel curia sua depulit, vel alia pœna mulctauit. Diximus iam, quo pacto Cæs. Maximilianus iuxta Christi doctrinam ac Dei mandata vitam instituerit propriam. Nunc videbimus quid de aliis curauerit, quibus moribus seu institutis vitam traducerent. Natura inditum est vt simile simili oblectetur, fitque similitudo in rebus ratio amoris, in animantibus ac aliis rebus id sane videmus. Cumque Cæsar noster ad amussim iuxta CHRISTI legem vitam ac proprios mores instituerit, quod neque hostes Cæsaris negabunt, quodque CHRISTVS DEVS Opt. Maxim. hoc genere moriendi, quod Cæsari ab alto est concessum testatus est. Neque enim facile fiet, vt qui male viuant, tam bene, tam Christiane, tamque religiose, vt Cæsar hic, ab hoc sæculo migrent. Quid nisi ipse omnes perceupierit iuxta CHRISTI legem & vitam atque mores instituisse, & si de priuatis id quam longissime constet. Quotiens enim in conuentibus Imperialibus, quos plures celebrauit, regulas, decreta, ac leges sanxit, quibus sancte atque inconcusse viuerent omnes. Nihil tamen indoluit magis vir ille optimus, quam quod totiens verba fuerunt habita de nescio qua Christianorum reformatione atque pristinæ innocentiæ Christianæ normam reductione, cum tamen nullus vnquam subsecutus fuerit effectus. Sciebat Cæsar, pluriesque replicabat, quod inanis est medela, ac plane frustra apponitur cura pedibus, nisi capiti, brachiis, ac cordi prius abunde fuerit prouisum. Vnde vniuersalem semper desiderauit collapsorum morum reformationem; non quidem fictam, non verbis palliatam, cui nihil subsit operis, sed synceram, sed veram ac integram, quemadmodum & sibi in Deum atque ecclesiam mens erat vera, integra atque syncera.

Aliorum vitam iuxta Christi legē instituī curauit.

Multa decreta ac leges sanxit in dietis imperialibus.

Reformatio verbalis.

At quia vir sanguinum visus est esse, cum quantumuis ex se vir pacis esset, tantus suo tempore quo præfuit Imperio Romano effusus sit sanguis Christianus; noluit forte DEVS Maximus ob id, sicuti neque ab altero Dauid à Cæsare Maximiliano sibi construi templum: sed eum Solomone id quo perficiatur ac plane in finem bonum deducatur, potentissimo regi Carolo Cæsaris nepoti ac filio reseruatum est. Alieni æris nunquam cupidus, vt qui sui esset largissimus ac in erogando profusissimus. Si quando enim aderat copia (vt apud potentissimos principes crebro est) liberalissime erogauit. Maximo odio prosecutus est eos qui latrocinia exercerent: si quosque deprehendisset, capitis supplicio affecit. Dici vix potest quam etiam eorum nomina nedum personæ sibi fuerint inuisa. Non minus abominatus est eos ac plane odio habuit, qui sub specie religionis hypocrisi laborarent, vtque hominibus placerent, parum quo Deum offendant ipsi timent: hos (inquam) nec videre neque coram audire voluit: aliquando in eos iocatus, *lupos sub specie ouina esse* dicebat. Nihil nisi apertum, nil nisi integrum atque synecrum amauit aut coluit. Principem quoque se gessit optimum. Cum inter tyrannum enim ac bonum principem hoc intersit, quemadmodum Aristoteles* in ethicis atque politicis describit, quod videlicet princeps bonus, omnibus consulit, nihil ei antiquius, nil dulcius republica, animus in omnes plusquam paternus, omnium vita charior quam sua, nihil neque noctes neque dies agit nititurque quam vt omnibus sit optime, apud eum præmia parata bonis, malis (modo sese ad frugem melioris vitæ referant) venia, patriæ commodum, suum ducat esse lucrum, semper vigilat, quo cæteris liceret altū dormire, nusquam sibi otium, quo patriæ liceat in otio vitam agere, At tyrannus sequitur quicquid in animo collibuerit, diuitias subditorum anhelat, vi atque armis imperium acquirit, atque conseruare conatur. Cui ii omnes suspecti qui prudentia, virtute, atque autoritate pollent, similes sibi sceleratissimos tum officiales tum consiliarios parat ac deligit, & quos præpollere videt nititur ad internicionem vltimam delere. Et cum hæc (vt diximus) & boni principis & tyranni sint partes, quis maiori animo, ingenio meliori, boni principis quā Cæsar noster partes peregit? quis tyrannicas magis est auersatus? Et quia res sole clarior nihil his immorabor, si tamen id vnum non sileto. Quo enim nobis, qui sub imperio sumus esset quam optime, liceretq; altū dormire, hic Cæsar vigilauit semper,

Liberaliss. cæsar.

Odio habuit latrones.

Abominatus hypocritas cæsar.

** 8. ethi. 5. polit.*

Vigilantia Caesaris. noctes atque dies pene vigilando absumpsit, vt mirum etiam hostibus ac exteris sit visum quod homo quispiam huiusce ac tantas perferre potuerit vigiliarum molestias: tribus aliquando vix horis, ad summum vero quatuor aut quinque quieti indulsit: reliquam noctis partem in negotijs versatus duxit insomnem. Labores itineris quis enumeret? Cum tot tantique fuerint, vt vel gregario militi exitiales esse potuissent: paucae enim in Germania prouinciae, paucae vrbes, quas pro temporum atque negotiorum opportunitate ipse praesens non adierit. Nullum habuit vel temporum vel locorum discrimen: niues quales habet Germania maximas, etiam inter Alpes altissimas, vbi nonnihil periculi & sibi & suis aliquando esset, superauit crebro. Seu frigora seu calores forent immensi, modo prodesse posset, ab itinere nunquam destitit: & quidem nonnunquam tanta velocitate iter emensus est, vt tabellario fuisset supra quam satis. Experti sunt quae dico, qui eum sequerentur.

Cum autem multa sint quae regem seu principem decorent, nihil tamen aeque ac clementia: per eam enim non coniungit modo sed deuincit sibi populos non solum suos sed & exteros. Reges enim Israel clementes sunt, Alias in principe admiramur virtutes, hanc amamus atque obseruamus vnice, quod in Pompeio Magno visum est cum Armeniae regem Tigranem in regnum restituisset, neque post cruentissima bella quae cum populo Romano gesserat, coram se diutius iacere supplicem passus est: sed benignis eum adhortatus verbis, diadema in caput ipsius reponens & regnum & imperium restituit, aeque pulchre iudicans & vincere reges & restituere. Verum quia pacis ac belli sunt sua tempora, praeclarosque principes pace liberalitas deceat atque (vt diximus) clementia, bello laborum tolerantia atque fortitudo; vtrobique Caesar noster Maximilianus ita excelluit, vt in ambiguo sit alterutrum fuerit praestantius. *Clementia Caesaris.* Clementiam in eo attestantur, innumera ipsius benigniter acta, qui (vt prius diximus) omnibus etiam hostibus, modo voluerint, benefacere, delinquentibus quoque parcere si ad melioris vitae frugem reuerti voluerint consueuerit. *Austriae domus natiua humanitas.* Natiua tamen haec Austriae domus virtus est, vt eius principes humanitate potius mites ac placidi quam seueritate austeri sint. Quod cum in alijs Austriae princip. bus saepius fuerit visum, in hoc tamen nostro Caesare peculiare erat, vt homines longe magis patrem atque parentem quam dominum in ipso se habere testati sint. *Liberalitas Caes.* Liberalitatis tantae, vt nemo qui huic Caesari honeste integreue inseruierit, non satisfact' ac bene pro rei dignitate remuneratus ab eo discesserit. Et vt verum dicam, eo vsque liberalitas huius viri sacratissimi processit, vt hostes ac aemuli prodigum eum fuisse fuerint perbelle iocati. Nec silentio tradere possum, quod cum ex magnatibus suis quidam aliquotiens eum admonuisset, ne tam profuse sua effunderet, ob id enim nonnunquā Maiestatem suam & passam, passuramque aeris inopiam: sibi potius cordi seu exemplo esset Princeps quidam, quem tum referebat, qui cum rerum ac censuum esset perexiguus, omnia tamen abunde apud eum essent, ob id vel maxime, quod non tam vbertim sua effunderet, *Quin abi tu potius*, respondit Caesar, *neq; posthac de his mecum conferas. Meminisse enim te oportet, me Austria non alterius familia esse principem. Hactenus Austriae principes longe liberalitate sua plura quam alii, tenacitate seu mauis auaritia sua acquisierunt.* At ille omnium maximo qui adessent risu discedens, nunquam deinceps de his allocutus est Caesarē. O vere magnanimum principis ac Imp. animū. Sit vel liberalitatis eius testimonium permaximum, quod cum aliquando Caesar religiosis domibus, seu etiam priuatis personis aliqua dari dona iussisset, hi vero qui his praeessent, aut negligentia aut alia ratione quadā in soluendo fuissent tardiores, nonnunquam etiam pertaesi, tanquam si nimis multa in huiusmodi erogaret, idque resciuisset Caesar, pluries duplum dari iussit, nonnunquam triplū. Nemo qui aliqua singulari arte, aut doctrina esset praeditus, modo resciret Caesar, ab episcopo absq; singulari munere discessit. Poetae, Oratores, seu cuiussis doctrinae homines, ab eo quā multi & ad honores publicos euecti, & plurimis eorū abunde prouisum. Testes huius erūt quā locupletissimi Reu. Dominus Card. Salizburgen. Dominus Petrus episcopus Tergestinus, Dominus Georgius episcopus Vien. Dominus Ludouicus Marlianus episcop. N. medicus quondā Diu. Caes. Regis Philippi atq; potentissimi Caroli Ro. atq; Hispaniarū regis, Dominus Petrus de Motta episcopus Pacen. Balthasar praeposit' de Waltkirch, *Qui ob liberalitatem Caes. ad dignitates euecti.* Paulus praepositus Vienen. Iacobus de Bannisis Decanus Trident. Sebastianus Sperantius praepositus Brixinen. Maximilianus Transiluanus Secretarius Ro. regis Caroli. N. Cancellarius Ro. ac Catholici regis, Conradus Peutinger Iurisconſ. Erasmus Roterodamus, Ioannes Reuchlin, Iacobus Spiegel, Stephanus Rosinus, Ioannes Stabius, Ioannes Cuspinianus, Zasius quoque noster Friburgensis. Hos omnes (vt plures alios taceā) &so-

& fouit & singulari quadam animi beneuolentia prosecutus est. Militares, nobiles, exercituum ductores, qui essent bellorum gnari, plures ab hoc Cæsare castris, oppidis, & agris donati sunt. Et vt summatim dicamus, hæc illa sua liberalitas ex hostibus amicos, ex alienis pene domesticos, ex infidis fidos fecit: passimque omnes etiam peregrinos ad seamandum atque colendum traxit. Militari disciplina adeo excelluit, vt nemo ei suo tempore par fuerit, nedum superauerit quisquam. Disciplinæ suæ militaris documenta satis humana nobis reliquit. In milite enim non philosophorum austeritatem, sicuti nonnulli duri militaris modestiæ exactores, sed ciuilem modestiam ac virtutem ad res gerendas requirebat. Quam ob rem longinquo hoste, liberiora militibus disciplinæ fræna remittebat, vt postea propinquior factus, cum ita militum animos viresque recreasset, promptioribus diligentioribusque aduersus hostem vteretur. Prælii aut expeditionis rato tempus militi prædicebat, vt horis omnibus esse præsto se debere atque in mediis deliciis, si iuberentur, descendendum in prælium scirent. Quæ norma & ei plurimas peperit victorias atque perpetuam gloriam, & hostes in magnas deduxit sæpius calamitates. Militarem seditionem siue militum contumaciam, aut si quando accidit ad hostes defectionem (quæ militaris disciplinæ venenum sunt mortiferum) seuera animaduersione castigauit. Et vt summatim perstringamus, neque Iulio Cæsare, nec Octauiano Augusto, inferior erat Cæsar hic in militari arte: qui & nouum genus bellandi, nouum quoque militum genus (quos *Landsknecht* appellant) ipse instituit atque fouit primus. Bello vero tanta insignitus claritate atque gloria, vt quicquid de hoc dixerim minus illud à laude & gloria ipsius esse videatur. Nam si enumerare voluero, quo inuicto labore iuuentutis annos militari pulnere exercuerit, dies deficiet, si igora, æstus, cæteraque incommoda quanta animi perseuerantia pertulerit, non somnum, non quietem, non cibum, non potum, sibi indulserit, dum optimi ducis atque imperatoris munus ipse expleret. Neque vero enumero quanto animo, tot periculosa, tot horrida bella inter primos non solum adierit, sed & nonnunquam anteierit. Gallos in iuuentute pene totiens prostrauit, quotiens eis congressus. Fuit autem id sæpius, posteaquam Carolus Burgundionum Dux diem obiisset vltimum, vellentque armis Galli nonnullas terras & prouincias, quæ hæreditario iure Maximiliano pertinerent, sibi vendicare: quibus magno animo, maiorique fælicitate Cæsar gloriosissime restitit, atque sæpe sæpius deipsis triumphauit: eousque tum Gallos flocci pendit, vt semel in pugna etiam atrocissima lacertis denudatis bellum animose inferret, ad internicionemque exercitū Gallorum deleret. Multis tum annis nusquam è castris ne quidem pedem digrediens, bella grauissima cum Gallis (vt diximus) Sicambris, Batauis, atque etiam Morinis gessit, sæpe eos profligauit atque confecit.

Ditati militares viri à Cæs.

Disciplina militaris.

Landsknecht.

Bello insignis Cæs.

Gallos sæpe prostrauit,

Cum quidam ex principibus Germanis magnus quidem ac præpotens* non satis obedire Cæsari videretur, Maximiliani Cæsaris manu in ordinem est redactus. Bohemi quoque viri omnium bellicosissimi, qui pluries sola nominis sui fama exercitus fugarunt, cum nescio quid sinistri aduersus Cæsarem hunc molirentur, essentque auxilio his qui non satis obedire viderentur, parua militum manu accepta (neque enim exercitum suum, qui magnus esset, expectare voluit) apud Ratisponam ab hoc Cæsare nostro prostrati sunt atque profligati. Nemo eorum saluus remansit, nisi quem innata clementia Cæsaris conseruauit, quos & in verba sua iurare coegit. Nemo posthac Cæsarem magis dilexit, admiratus est quam viri Bohemi, quos & ob eximias suas virtutes ac integritatem animi Cæsar summo in precio deinceps habuit, ipsisque in bellis vsus, magnam eorum expertus est fidem. Veneti vero (qui se à multis iam sæculis inuictos atque insuperabiles esse existimarent) cum Cæsarem Maximilianum quam maxime riderent, omniaque ipsius facta subsannarent, ita contudit ac fregit, vt nisi maioribus rebus occupatus (traductioni scilicet Caroli nepotis potentissimi in Hispaniam) iam plane eos confecisset, actumque proculdubio fuisset de his viris. Cum enim ipsi Veneti per longa iam tempora vniuersam pene Italiam miris suis artibus subiugassent, animique essent quod reliquum erat Italiæ, atque (vt ipsi dicebant) Europæ (nam monarchiam sibi pollicebantur) post hac occupandi, à nullo Cæsarum post Federici Barbarossæ tempora nedum expugnati, sed neque aditi fuerunt; quos Cæsar noster, cum non vulgaribus iniuriis eum affecissent, magno animo, maiorique prudentia aggressus, ad internicionem pene deleuit. Mirum vero de hoc Cæsare, quem præ cæteris mortalibus Veneti despectui habuerunt, quod eos ita expugnauerit, ita contuderit, vt ante eum nullus. Sed hæc DEI iudicia, quæ sunt abyssus multa, ne glorietur sapiens in sapientia sua, sed neque fortis in

**Rupertus Palatinus.*

Bohemi victi.

Veneti à Cæs. debellantur.

Dei opus.

fortitudine: verum sciant homines, quia omnis caro fœnum & tanquam flos agri quæ emarcescit. Sintque omnes subiecti manui Dei, qui quos vult humiliat, quos vult exaltat. Principem igitur optimum nihilque tyrannidis olentem gessit Cæsar.

Signa 4. Christiani hominis. Qualem autem se hominem Christianum habuerit, restat videamus. Christianum autem hominem ex his maxime agnoscas, Si feruidi in Deum Maximum sit amoris, Si fidei arcanis (quæ omnem humanum superant intellectum) firmo adhæreat animo, Si spem atque omnem fiduciam in Deum diuosque reponat, Si denique mortem suam præ oculis crebro habuerit. Nihil enim æque mundum contemni, quod maxime Christianum decet, desiderareque facit ac mortis continua imago. *Facile etenim* (inquit Hieron. *omnia contemnit, qui crebro cogitat se esse moriturum.* Quod hæc Cæsar nostet peregerit (si præ lacrimis potuero) iamiam dicemus. *Amor in Deum.* Amoris in Deum erat feruentissimi, isque Dei amor ipsum inter aduersa quibus pene per omnem vitam suam premeretur, tam patientem, tam mitem, tamque constantis animi fecit, vt cum altero Iob veræ patientiæ cunctis mortalibus visus sit à Deo datus exemplar. Hanc vero æquanimitatem suarumque aduersitatum tolerantiam Dei amor, qui fortis est vt mors, in Cæsare nostro operatus est. Inter prospera quoque quæ plura sibi contigere, tam modestum, tam sui non oblitum is Dei amor reddidit, vt difficile fuerit cognitu, prospera ne an aduersa vteretur fortuna: tam sibi semper idem, tam vniformis in omni fortuna. Et hoc Dei amore tam pius, atque in pauperes misericorde compatiens & largus sibi animus, Xenodochia quoque decem quæ in pauperum Iesu Christi vsum construi, atque ex suo ære prouideri, vltimo testamento quam liberalissime iussit atque voluit, hunc etiam in Deum eius attestantur amorem. *Luc. 7. Prouerb. 10.* Hincque arbitror emanasse vt cum (Christo attestante) *ei multa dimittantur, qui plurimũ diligit, charitasque multitudinem peccatorum cooperiat*, Si quando Cæsar vt mortalis, humanisque passionibus subiectus nonnunquam deliquit, facile sibi *Prouerb. 15.* Deus id indulserit, ob eximiumque illius in se amorem misericorditer remiserit: & cum *bene sibi conscia mens quasi iuge sit conuiuium*, quis hilarem ac semper lætum Cæsaris vultum *Iudicium 5. Spei magna erat Cæs.* admirabitur? Facile enim qui sibi ab intra boni conscius est, de foris subridebit. Qui enim DEVM diligunt, sicut Sol splendet in ortu suo, ita ipsi fulgebunt. Spei quoque ingentis in Deum Optimum Maximum erat, vt qui inter aduersa quibus crebro per omnem vitam (vt diximus) premeretur, etiam quibus humano consilio aut ingenio resisti non posse videretur, magna fiducia dicere solitus fuerit; *spem in alium non posui præterquam in te Domine.* Ob id insanias ac vanitates falsas, in quibus nonnunquam homines spei quidpiam reponant, derisui habuit.

Psalmus. Cum resciret, *Beatum esse virum, cuius est nomen domini spes eius*, DEVM Optimum Maximum omnibus in rebus suis præposuit, rerumque suarum semper à diuinis sumpsit i- *Psalmus.* nitia. Vnde & eum Deus nunquam dereliquit, sed in finem vsque protexit. Affuit in tribulatione sibi cum ad eum clamaret, ab hostiumque incursibus misericorditer liberauit atque defendit. Quis eum enim à tot tamque potentissimis, quos ipse pertulit, hostibus liberasset, vt nec veneficio, nec gladio, seu alia quadam fraude per tot annos, quibus & regnis & imperio præfuit, circumueniretur? Cum & eos ipse habuerit hostes, qui his malis artibus longe plus quam gladio bellare didicerint atque consueuerint. *Pericula à quibus liberatus est Cæs. diuinitus(?)* Quis iuuenili ætate, cum totiens inter Gallorum versaretur impetus? quis in mari, cui aliquotiens etiam exigua manu se commisit? quis inter Heluetiorum tumultus? quis à Geldriensium fraude tot annis? quis inter Hungaros atque Bohemos? Et quod omnium est maximum, quis à Venetis & Gallo, per quos etiam nonnunquam (vt dicitur) proditiones ac id genus sibi parata essent, nisi Deus Optimus Maximus, in quem spem suam *Psalmus.* reposuit, eum conseruauit atque protexit? Non enim manus nostra, sed brachium tuum & illuminatio vultus tui domine Deus hæc fecit: quoniam complacuisti in seruo tuo, qui spem suam non in homines aut creaturas quæ fallaces sunt, sed in te qui verax, qui fi- *Fidei magna fuit Cæs. Diuinis deuote interfuit Cæsar.* delis, qui potens es, plene reposuit. Spes quoque quam habuit maximam in Deum, in vltimo quoque vitæ suæ luce clarius patefacta est, vt paulo post dicturi sumus. Fidei quoque fuit sincerissimæ, ac plane totus (vt dicunt) catholicus. Diuinis laudibus affuit frequens, Diuina mysteria singulis diebus videre & audire voluit, tantaque illis interfuit deuotione, tanta animi sui recollectione, vt nil tum præter diuina cogitaret: & si mens sibi (vt fit) subriperetur, in aliaque ferretur, statim vt perpendit ad cor reuersus, rursus in DEVM, atque CHRISTI passionem (cuius esset deuotissimus contemplator) ferebatur. Nec id coniecturis refero, sed certa experientia in hoc edoctus hæc dico. Et cum *Luc. 10.* resciret CHRISTVM dicentem; *Qui vos audit, me audit: quique vos spernit, me spernit.*

Dei

Dei ministros atque diuinorum sacerdotes tanto habuit in honore, etiam si minimæ essent sortis, quanto ante eum principes pauci. Testes erunt de hoc quotquot ei assuerunt frequentes. Solebat Cæsar (eum per otium liceret) de diuersis miscere sermones; at pluries, etiam de diuinis, & eo libentius quo sibi aut rariora aut solidiora afferrentur. De fide autem & eius veritate: & si nullum (vt dicebat) scrupulum vnquam habuerit, magna tamen animi voluptate solida stabilia fundamenta illius auscultabat. Recolo me semel ac iterum apud Maiestatem suam fuisse, ac inter cætera quibus me alloqueretur, etiam de huiusmodi fidei nostræ veritate ac solidis fundamentis verba plura habuisse. Cumque iussisset, hæc Maiestati suæ tum adduxi, *Et si fides nostra iamdudum & Iesu Christi verbis atque factis, sacratissime Cæsar, Apostolorum item ac innumerorum Martyrum sanguine confirmata sit, atque cunctis mortalibus (qui obicem Deo non ponant) plane eius pateat veritas, multaque sint doctissimorum hominum in eam scripta: postea tamen quam Maiestas vestra ita iubet, pauca de his subiungam. Si fides (inquam) nostra, sacratissime Cæsar, vera non esset, Christus Iesus (prout asserit fides hæc) Deus quoque non esset: ex sola enim hac fide ipsum asserimus Deum. Ergo credere ac confiteri ipsum fore Deum, summa esset blasphemia, ac detestationis genus. Si igitur nos per Iesum Christum obsecramus Deum patrem, quem cum ipso & Spiritu Sancto credimus vnius esse diuinæ naturæ, quomodo Deus tantum errorem ex ignorantia & simplicitate conceptum indecenter, tanto tempore sustinuit, atque hodie sustinetur? & solita benitate sua, supplicantibus & illum toto cordis affectu quærentibus non succurrit, quatenus à tanto errore liberentur? maxime cum id in primis ab eo petamus, vt nomen suum sanctificetur per nos; cuius maxime contrarium fieret si Iesus Christus pro eodem Deo vna cum Patre & Spiritu S. adoratur, ipse vero Deus non esset. Aut saltem cur (vt diximus) huic errori & impietati tantundem faueret Deus, dum plurima & amplissima dona quæ omnis naturæ excellunt limites ac posse, impartiens illos proculdubio elementer exaudit? Et vt id plane constet, Petrus Thabitam viduam oratione à morte ad vitam reuocauit,*
Act. 9.
Paulus Euticum, Ioan. Euangelista Drusianam.
Act. 20.
Oratione deuota Theodosius Christianissimus Imp. Eugenium tyrannum profligauit, atque vna cum exercitu suo interfecit. Oratione Alexander patriarcha Alexandrinus Arrium potentiss. hæreticum & vicit & confudit. Oratione diua Maria Magdalena septies in die in aera à sanctis Angelis eleuabatur, cælestique splendore illustrabatur.
Eccles. histo. 14.
Dies me deficiet si enumerare voluero, quæ homines Dei oratione deuota impetrauerint.
Histo.
Diuus Dominicus Hispanus precibus obtinuit fratrum suorum inediam depelli, pane è cælo sibi allato.
Diuus Dominicus.
Appollonius vir in heremo sanctissimus cum nihil cibi adesset, fratribus nihilominus iussis vt mensam pararent, oratione abundantiã ciborum impetrauit.
Apollonius heremita.
Et vt summatim dicamus, orantibus Apostolis in nomineque Christi deprecantibus Spiritus Sanctus visibiliter missus est.
Actus Apostolorum.
His donis quid maius, quidue gloriosius excogitari posset? Quare igitur Deus Optimus Maximus his Christi cultoribus tam magna conferret, qui summam sibi per Christum inferrent contumeliam ac blasphemiam. Fides igitur Christianorum vera. Anima insuper nostra veritate in primis delectatur, nihilque adeo abhorret ac mendacium, in quo ex natura ipsius nullo pacto quiescere potest. Christi autem fide falsa, absurdior ac pestilentior nulla abusio inueniri posset: quomodo ergo innumeri homines (præcipue vero iusti ac sapientes) in ipsa Christi crucifixi contemplatione vsque adeo exarserunt, vt non solum humana omnia despiciant, sed inediam, labores, æstus, improperia, minas, verbera, carceres, ac demum sæuissima quæque tormenta libenter etiam pertulerint seu perferunt, sed etiam si desint, ardenter exoptentur? Id innumera attestantur & martyrum & sanctorum heremitarum, Antonii Pauli, ac aliorum gesta.
Anto. Paulus heremita.
Iacobus quoque intercisus id attestatur. Is enim cum omnia sibi ob Christi confessionem præscinderentur membra, ad eorque iam tortoris manus fatigasset, ipse eleuata mente in cælum dixit; Domine Iesu, si mille adhuc mihi essent corpora, omnia pro te vt cruciarentur, exponere paratus essem.
Iacobus intercisus.
O animum in Iesu Christi amorem transformatum. Vnde igitur tanta animi firmitas ac quies, si fides vera non esset? Certe digitus Dei est hic. Ab exordio item nostræ religionis adhuc vsque tempora ex archiuis, attestationibus, & exemplis tam priscorum quam recentum patrum & quotidiana experientia nouimus, quod hunc cultum diuinum Christianum extrinsecum, qui in sacramentis ac ceremoniis consistit, pie ac fideliter exercentes, & qui pluries sacramenta diuinaque mysteria aut tractant aut sumunt, quam prius non habuerant perfectionem acquirunt, & indies admirabili sanctitate fiunt diuiniores.
Cultus Christianorum extrinsecus.
At econtra qui sine fide atque religione his familiariter assuescunt, efficiuntur cæteris hominibus longe nequiores. Experientia enim etiam nostris temporibus in plærisque clericis atque religiosis id testatur. Si enim hi ipsi boni fuerint, nemo eis melior: Sin vero mali, nemo peior inuenitur. Illi enim postpositis omnibus, despectaque præsentis vitæ fælicitate, honoribus mundi, voluptatibus illicitis, ac id generis, soli Deo placere satagunt, lectionibus diuinis incumbentes, Deum ac Sanctos frequentissimi summa deuotione excolunt. E regione vero alii, superbia, fastu, auaritia, multisque

aliis vitiis obruti, eo deueniunt impietatis, vt non modo emendare vitam nolint; sed (quod omnium pessimũ atq; periculosissimum est) quod quibus cæteri resipiscunt, admonitione scil. reprehensione, adhortatione, ac bonis exemplis, ipsi magis atque magis exacerbentur. Hæc cum nemo negare possit (vtpote quæ præ oculis singulis videmus horis) quærenda est tam diuersorum effectuum in eiusdem sortis hominibus, qui eadem sacramenta contingunt, eisdem vtuntur ceremoniis, sufficiens causa. Duos enim contrarios effectus ab vna eademque causa prouenire, propter contrarias sibique repugnantes materiæ dispositiones, philosophia non repugnat. Terra etenim solaribus radiis induratur, & glacies soluitur in liquorem. Arbor vero fixis humi radicibus, virtute cœli flores pomaq; producit, eadem rursus euulsa pari influxu penitus exarescit. Cum igitur hi duo effectus adeo sibi sint oppositi, vt alter eorum optimus sit, in his, qui recte (vt diximus) sacra mysteria venerantur; alter vero in his, qui sacris abutuntur, sit pessimus, non possunt ab inani aut falsa (quæ nulla esset) prouenire causa. Cumq; id in alio genere hominum minus appareat, aliam eorum caussam dare non possumus, nisi diuersum contrariumq; in illis Dei colendi, habitum. Si enim Christianæ religionis cultus exterior ab ipso Deo non penderet, virtutemque ac diuinam virtutem in se hoc modo non contineret, quo instrumenta scilicet virtutem continent principalis agentis, nequaquam excellentissimum Christianæ sanctitatis effectũ producere, fouere, & consummare posset. Per se enim hæc producere nõ posset: Christiana enim vita (cũ spiritualis sit penitus, in parteq; intellectiua consistat, à corporeis instrumentis nequaquã prouenire potest. Quid enim ad excolendum animum, aquæ ablutio, oleiue, ac balsami delibutio, thuris fumigatio, panis ac parum vini seu calicis oblatio: quid denique altaria, togæ, ac huiusmodi extrinseca spirituale conferrent, nisi superioris alicuius instrumenta essent. Nam si hæc humano commento vel diabolica fraude ad superstitiosum ritum introducta essent, nunquam à tam prauis & vanis illusionibus tam sancta vita proueniret. Dices forsitan, huius aut bonitatis in bonis, aut malitiæ in peruersis, non cultum huiusmodi causam esse, sed virtutum exercitationem, & hominum credulitatem, qua illum diuinum esse credunt. Hi enim cum vitia fugare conentur, bonis assidue operibus incumbentes eiusmodi imaginatione ac exercitatione indies magis magisq; proficiunt. Respondeas quæso quisquis fueris, Quare nam alii probitatis & disciplinæ moralis studiosi, qui aut hæc sacramenta non colunt, aut ab eis per interuallum temporis abstinent, longe ab illa integritatis meta differuntur? Profecto si huiusmodi cultus inutilis aut falsus esset, quanto quis longius ab eius celebratione recederet, à se ipso illum abiiciens, tanto in virtutum exercitatione moralium proficeret magis. Sacerdotes quoq; ex eius irrisione ac contemptu non deteriores, sed longe meliores efficerentur: cuius rei cõtrarium singulis diebus experimur. Quæ si addideris, Deũ summam esse veritatem, quantoq; eius luce quis magis perfunditur, tanto fit Deo propinquior: quanto autẽ mendaciis & errorib. magis impletur, tanto fit ab illo remotior. Scimus autẽ eos qui hæc mysteria pie ac religiose frequẽtant, diuino cultu vehementer oblectari, vt sæpe etiã extra se positi persistent, attonitis membris immobiles. Horũ etiã immutata facies radiis sanctitatis elucens, ipsos cunctis amabiles ac venerabiles reddit. Immo & feroces animos alterũ nonnunq̃ cum stupore, ac summa omniũ demiratione deponit & mitigat. Patet in Attila Hunnorũ rege potentissimo ac simul immanissimo, quẽ nulla arma, nullus exercitus, sed beati Leonis Pont. Max. oratio ab Italia ac hominũ cæde abstinere fecit. Sic diuus Benedictus Totilã Gotthorũ Imp. sic Theodosiũ S. Ambrosius Mediolanensis sua sanctitate cõpescuit ac moderatos fecit. Vnde igitur hæc vis? vnde hæc extasis? vnde sedula & iocunda meditatio? vnde feruor ille igniti spiritus? & calida suspiria, dulcesq; lacrimæ defluentes? atq; in hymnis & canticis suaue sonãtis Ecclesiæ ineffabilis iubilatio? Profecto nisi hic cultus à Deo esset, ac subinde verus, nusquam plura deliria ac mẽdacia reperirentur. Vir igitur præsertim sapiens & perspicacis ingenii, ex horum sacramentorum meditatione tã mirabiliter ad rerũ diuinarum contemplationẽ non tolleretur, neq; tot ac tantis cœlestibus deliciis repleretur. Ex mendaciis enim (vt pauloante diximus) incertior fit obtusiorq; intellectus, & per ea à Deo semper amplius recedit. A contrario igitur effectu Christianam fidem nostram atq; eius cultum extrinsecum dicimus verum esse.

[Margin: Christianissimus fuit Cæsar. Gen. 15.]

Fuit Christianus fidelis, atque totus crucifixi domini seruus, vt merito *Christianissimi Cæsaris* sit adeptus nomen, Et quia Deo credidit, reputatum est ei ad iustitiam & fideli seruo suo ostendit Dominus mirabilia sua. Maiora enim atq; plura sub hoc Cæsare signa miranda, quibus hæc sancta fides est roborata Dominus ostendit, quam sub vllo quouis Cæsare. Cruces, atque singula pene passionis Christi insignia M. D. III. è cœlo in vestes ac hominum corpora visibiliter ac in prospectu cecidere.

[Margin: Tunica domini.]

Tunica Domini inconsutilis per hunc Cæsarem in ciuitate Treuerensi, cum illic conuentum ageret principum, cum innumeris Sanctorum reliquiis anno salutis M. D. XII. reperta est.

[Margin: Sanguis ex spina coronæ profluxit 1518.]

In oppido Werd sex milliaribus Germanicis ab Augusta distante, spina coronæ Domini, quæ per Cæsarem magna deuotione illic in cœnobium S. Crucis ordinis diui Benedicti fuisset deportata, in die Veneris sancti, anno penultimo ætatis suæ in præsentia plurium fide dignorum per Cæsarem ad hoc quam diligentissime deputatorum,

Baliha-

Balthasar videlicet Wolff præfecti in Werd, Abbatis S. Crucis, Erhardi Almauer sacellani Cæs. Prioris atque conuentus dicti cœnobii (qui & id literis atque sigillis suis, quas penes me iussu Cæsaris conseruo, testati sunt: taceo plures alios vtriusque sexus, qui idipsum suis viderunt oculis) sanguinem sudauit. Et si omnia enumerare voluero, prolixior ero quam mei sit instituti. Sed hæc sat sint testimonii, quod Dominus seruum suum, qui sibi toto corde crederet, grandem atque magnum effecit, Fide enim tanquam alter Moyses grandis est effectus.

Paulus apostolus Heb. 11.

Quod vero præ oculis habuerit mortem Cæsar noster, post hac dicturi sumus: neque proferemus in medium, nisi quæ certo certius constant. Anno quinto priusquam diem obierit vltimum, quantumuis in magnis versatetur, & Imperii & regnorum negotiis, essentque sibi tum Gallus tum Veneti quam molestissimi, sarcophagum cum omni ea suppellectili, quæ mortuo ad sepeliendum foret necessaria, per se quam diligentissime ordinauit. Eo enim tempore in Insprugk regio oppido Tirolis, cum palatium amplissimum ac plane Cæsare dignum fabricaret, nescioque quid erroris artifices commisissent, ad Matthæum (quem seniorem appellant) qui primus esset inter eos qui cubiculo præsunt, secretius in aurem susurrans dixit: *Nihil hi faciunt quod gratum sit. Ego vero domum mihi construam, quæ placeat*, eaque die sarcophagum cum ea qua diximus, suppellectili fieri iussit. Et clanculo quidem, ne ad hominum ostentationem id fecisse videretur. Secretissime apud se quinque illis annis, vbicunque locorum esset, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficisceretur, quam diligentissime singulis noctibus semper conseruauit ac reponi iussit. Arbitrabantur quidem homines, etiam quibus rerum magnarum demandata esset cura, thesaurum aliquem illic detineri ac conseruari; alii nonnihil librorum quibus historiæ veteres continerentur, alii aliud magni quidpiam eo deferri. Cæsar vero sibi conscius, in quem secum deferret vsum, vt semper hilaris erat, subridendo *in rei cuiusdam sibi omnium charissimæ vsum id secum deferri dicebat*. Quis obsecro simile inter priuatos, ne dicam Reges & Imperatores vnquam fecit? Quis tam sedulo ac frequens mortem ante oculos reposuit, vt neque dies neque noctes sepulchrum sibi abesse voluerit. Vnicus quem ego meminerim, Saladinus Ægypti atque Syriæ rex, & is quidem Sarracenus, cum morti proximus esset, mandauit in sui funeris pompa quatenus interior lineus amictus, quo indui solebat, hastæ prælongæ impositus per castra portaretur; & is qui eum deferret, magna voce diceret omnibus; *Saladinum Asiæ domitorem ex tantis opibus quantas pepererat, vnum hunc lineum amictum secum in morte deferre*. Sapienter quidem, sed sero, humanæ miseriæ commonitus. At Cæsar noster non semel tantum, vt Saladinus, sed iugiter; non mortui proximus, sed quinque annis priusquam diem obierit, mortis suppellectilem (vt dixi) diligentissime parari fecit. Tam bene, tamq; Christiane mortuus est, vt si ex fine sit metienda vita reliqua, bona fuerit ne an mala. Non dubium quin ex hoc mortis genere facile Cæsaris vitam fuisse optimam ac sane Christianissimam diiudicabimus. Dii boni, quanta patientia, quanto ordine, quam prouide mortuus est Cæsar. Posteaquam enim in anno salutis M. D. XVIII. circa initium anni insignem conuentum celebrasset prouincialium, cui in oppido regio Tirolis Insprugk adessent ex hæreditariis singulis Austriæ terris nobiles ac senatores, multaque illic futura, quæ se mortuo pro pace ac conseruatione patriæ atque prouinciarum Austriæ necessaria forent, iam disposuisset, Augustam Vindelicorum petiit, illic principes electores, cæterique Germaniæ principes, primates, Episcopi, prælati, respublicæ ac innumeri nobiles conuenerant. Aderant quoq; Pont. Max. Leonis x. legatus Cardinalis. Regum item Hispaniarum, Franciæ, Hungariæ, Poloniæ, atq; Bohemiæ Oratores. Celebrauit dietam omnium celeberrimam, multa rebus imperii præuidens, ac de futuro Romanorũ rege deligendo cũ electoribus consultans. Adeo hercle vt ex his duab. dietis pene cõiecturari liceat, Cæsarem nostrũ mortem suã iamdudum præsciuisse, tã enixe circa ea institit, quæ se mortuo Imperio atq; prouinciis necessaria forent. De bello quoq; in Turcas assumendo, deq; bellorum apparatu, atq; (vt dicũt) bellorum neruo multa per Cæsar. & principes, in primisq; per legatum sanctissimi D. N. Cardinalẽ S. Sixti tractata fuerunt. Augusta (posteaq̃ conuentus ille principũ esset dissolutus) discedens Insprugk reuersus, demũ oppidum Kopfstain petiit: illic per aliquot moratus dies cũ magistratu, qui prouinciæ Tirolis præest, nonnulla commentatus. Adiit illico eũ magnæ apud se fidei cocus peculiaris, qui à cibis decoquendis pro Cæsare esset primarius, cuiusq; fidem per annos amplius quam XXXVIII. inconcussam semper fuisset expertus: veniam à Cæsare petiit, quo sibi vxorem ac liberos qui essent in Insprugk inuise-

Mortem Cæs. continue habuit præ oculis.

Sarcophagum apud se conseruauit.

Saladinus moriturus.

Bene & Christiane mortuus Cæsar.

Prædixit mortem suã Cæs.

inuisere liceat, Iam enim se eis absuisse diebus quamplurimis: si vero Maiestati suæ ita visum esset, se ad curiam quantotius reuersurum. Cui tum Cæsar respondit. *Nec tu sane domum hoc tempore ascendes, sed mecum potius perges, sepultura me traditurus.* Abhorrente viro dictum, longeque aliter imprecante, *Quin tu optime Cæsar*, inquiens, *per longos atq; multos nobis viuas annos. Ita erit vt dixi*, respondit Cæsar, *tu mecum descendes, meque sepulturæ trades, nam breui moriturus sum.* Affuerunt multi, cum hæc diceret Cæsar, qui hæc ex ore Cæsaris audierunt. Is quoque idem, cui magister Ioannes nomen est, publice ac coram magnatibus multis, & mihi quidem lachrimis multis, sæpe sæpius testatus est. Per Heni itaque fluuium nauigio Cæsar descendens, ad Wels oppidum Austriæ peruenit: illic aut aucta, aut certe cœpta infirmitas. Per dies aliquot dum adhuc in Augusta esset Cæsar, priusquam aduersa valetudine laboraret, vocauerat ad se Carthusiensem, ex Friburgo Brisgaudiæ, dominum Gregorium Reisch, magnæ famæ ac doctrinæ hominem, quo se in oppido Welss conueniret. illuc cum venisset, staretque coram Cæsare perhumane ab eo susceptus, *Bono*, inquit, *pater venisti omine atque tempore, qui mihi auxilio aderis quo cælos petam.* Reguli vero nonnulli, qui tum forte Cæsari astarent, subriserunt, nihilminus quam Cæsaris mortem fore propinquam credentes. At Cæsar constantissime affirmauit, *breui se moriturum.* Somnus inde sibi per dies ac noctes ademptus, valetudoque aduersa indies aucta. Adhibiti medici doctissimi, domestici primo, deinde etiam exteri ex Vienna Pannoniæ. Qui licet omnem suam operam quam diligentissime apponerent, nihil tamen profecerent. Conuentum tum prouincialibus Austriæ è nouo indixit, vt si quid imperfectum anno altero in Insprugk esset relictum, illic ad finem deduceretur. Sed indies valetudine crescente nihil actum. Nec tamen etiam lecto decumbens à publicis curis abstinuit, maxime autem quæ concernerent bellum aduersus Turcas assumendum. Aduenerant ex Croatia oratores viri magni contra Turcas, qui ceruicibus suis imminerent, subsidia atque auxilia subnixe postulantes. Quibus perbenigne respondebat, se eis non defuturum, pecunias subministrans, spe plenos ac bono animo absoluit. Quo se Christianum verum atque deuotum ostenderet, semel atque iterum peccata sua Christiano ritu ac more confessus est. Die enim XXVIII. Mens. Decembr. Ex monasterio Gleinck ord. Benedict. fratrem ad se accersiri fecit, cui & magna humilitate ac summa peccarorũ suorum contritione deuote confessus est. Demum infirmitate iam plane plurimum aucta, Die VIII. Ianuarii, secundo est confessus. Sequenti vero luce, quæ erat IX. dies Ianuar. corporis ac sanguinis Christi sacramentum tanta suscepit deuotione, tantis lachrimis ac reuerentia, vt ex circumstantibus affuerit nemo (aderant autem quamplurimi, nam voluit suos adesse omnes) qui non collacrimans cum magna deuotione discesserit. Testamentum non obstante graui qua laboraret infirmitate, per se confecit atque perfecit, adhibitis viris Deum timentibus, ac plærisque nobilibus qui id exequi curarent. Multa illic (vt audio) ordinauit, quæ si (vt sane spero) dabuntur executioni, Deo Opt. Max. laus, hominibus vero (maxime autem pauperibus) vtilitas ingens inde sequetur. XI. die Ian. summo etiam diluculo, vti Christianus ac optimus Catholicus, extremæ vnctionis sacramentum per sese deuotissime expetiit atque postulauit. Quo deuotissime sumpto coram se, per religiosum virum Abbatem monasterii Kremsmunster, qui tum semper Cæsari adhæreret, diuinis celebratis, Christi sacramentum maxima, qua præ infirmitate potuit, reuerentia deuotissime inuisit: Crucis per se signo facto, omnibus qui tum aderant valedixit. Cumque à lachrimis nemo astantium se continere posset (quis enim tam ferrei animi duriquc cordis, qui tali ac tanto principe tam grauiter decumbente, sibiq; tam paterne valedicente se à fletu contineret.) Aderant ex magnatibus suis plærique, qui cum & ipsi irremediabiles emitterent lachrimas, eosque Cæsar coram vidisset ipsos alloquitur: *Quid me ploratis*, inquit, *cum sim mortalis, moriturum hominem? Ite potius, virorum officia peragite: lachrimæ enim huiusce mulierculas decent, non tales quales vos estis viros.* O vocem principe dignam, ô generosum magnanimum, fortemque animum. Neque inter mortis angustias quid viros deceat oblitum. Extases deinde plures passus, vt ab his qui astarent, nõnunquam pro mortuo iam haberetur. Accensam interim iuxta Christianum morem candelam, sibique vti morituro allatam, ad se reuersus, sua sponte manu præhendit. Clericis qui tum aderant, sibique momentis singulis astarent, vt se Deo, Virgini gloriosæ, diuo Georgio vti patrono vnicè à se amato commendaret, exhortantibus: contraque inuisibiles hostes fortiter dimicaret, quemadmodum dum licuisset contra visibiles suos hostes sæpius fecisset, resumptis viribus, clare (quantum poterat) respondit; *Id toto corde ac animo & desidero & deposco.* Post pauxillum temporis ad circumstantes clericos subiunxit:

Marginal notes: Gregorius Reisch. — Medici. — Conuentus prouincialium. — Oratores ex Croatia. — Confessus Cæsar. — Eucharistiæ sacramentum sumpsit. — Testamentum confecit. — Abbas de Kremsmunster. — Valedicit omnibus Cæsar moriturus. — Extases patitur.

iunxit: *Singula ne perfeci, quæ Christianum hominem moriturum decent, an quidpiam adhuc restat vt faciam?* O Christianum hominem. O vere religiosam mentem. Respondentibus his qui astabant, *Omnia plene per Maiestatem vestram sunt peracta.* Statim extento brachio candelam, quam hactenus in manu reseruauerat benedictam, astantibus restituit. Hora inde eius dici septima orationes publice vt postulauerat eoram se habitæ. Voluit autem vt Psalmi (quos dicunt pœnitentiales) Orationes item diuæ Brigittæ tum alta voce legerentur. Mortem ac passionem Domini Iesu Christi, iuxta id quod Euangelistæ describunt, fecit eoram se continuo recitari; nec voluit vt ea lectio vnquam intermitteretur. Aderant tum Maiestati suæ quamplures: maxime autẽ ex clero, Abbas de Krembsminster, Carthusiensis, Friburgensis, Sacellani quoque domestici pene omnes; præcipui vero dominus Thomas Krieger, atq; dominus Wilhelmus Waldner, qui passionem & Christi mortem crebro eoram eo recitabant.

Qui affuerunt tum Cæsari.

Hora octaua infirmitas plurimum ancta, vt vires iam pene defieerent. Ad Georgium Vogel, qui à cubiculo esset, Cæsar tum dixit: *Pergã ego sane pauco ab hinc tempore.* Et quo perget Maiestas vestra? Georgio respondente; *Ad Deũ optimũ, Dominum meum Iesum Christũ pergam,* respondit, *Nam ad id iter (Dei munere ac gratia) plene ac perfecte sum paratus.* O sincerum animum. O fiduciam ingentem quam in Deum reposuisti, Cæsat Christianissime.

Vox spei plena.

Obdormiuit deinde paulisper, qualis iamiam morituris potest adesse somnus, hora tertia post noctis medium, cum Christi passio alte coram se recitaretur, deuentumque esset ad id, vt Ioannes Euãgelista dieat Christum inclinato capite spiritum emisisse, Cæsar Deo altissimo animam deuotissime commendans, post pauxillum temporis & ipse spiritum emisit. Patientiæ tantæ in omni ea infirmitate fuit, vt nedum verbo, sed nec gestu, aut nutu quiequam impatientiæ ostenderit.

Patientia magna.

Discretionis tam enixe vt vsq; in vltimum tempus vitæ omnes agnosceret, perciperetq; plane quæcunq; sibi à circumstantibus dicerentur. In vltima quoq; mortis hora dum ex clero multi sibi astarent, signo admonuit ne circa se starent, sed sederent potius. Nam ea, dum viueret, semper sibi consuetudo erat, vt nullum ex sacerdotibus coram se stare, sed semper præ modestia sibi assidere fecerit.

Modestia.

Deuotione vero tanta mortuus est, vt à nemine facile vnquam exprimi posse crediderim. Pudicitiæ talis ac tam ingenuæ, vt & in hora mortis vltimiq; agonis, illius non fuerit oblitus, panneolo quem manibus tum forte moriẽs gestaret, pudenda (ne à quoquã se mortuo videri possent) obtexit. Deo, matri genitrici, sanctisq; suis patronis, S. Georgio ac diuo Andreæ, frequentissime simul ac deuotissime plurimum sese moriens commendauit. Mortuus est infra tertiam & quartam horas de XII. mensis Ianuarij, Anno salutis M.D.XIX. Posteaquam vixisset annos LIX. mens. IX. dies vero XIX. Regnassetque annis XXXIII.

Mortuus die 12. Ian. Anno 1519.

Tali quidem moriendi genere, vt Christiano homini vltra id ad bene ac Christiane moriendum non facile quidpiam addi posset. Sepulturæ locum delegit in ciuitate Noua Austriæ, in capella sumptuosissime à Federico tertio parte illic in castro amplissimo constructa. Credo, ob id illic eum delegisse sepulturæ locum, quod in eo Castro sit genitus, in ea capella per sacramentnm baptismi regeneratus.

Sepulturæ locus.

Mater quoque Leonora Imp. Aug. quam vnice dilexit, in ea etiam ciuitate sepulta. Inhibuit autem (dum adhuc viueret) ne præter communem hominum sepeliendi modum sibi pompa adhiberetur: Balsamo noluit eondi, cum tamẽ principibus Germaniæ, maxime autẽ Austriæ, id sit consuetum atq; commune. Neq; voluit ob pudicitiam illã innatam (crediderim ego) exenterari, sed iussit, vt eorpus mortuũ calce repleretur. Sacco quintuplici & diuerso est inuolutus, subque signo crucis quod militares fratres S. Georgii deferunt, sepulturæ traditus. Corpus mortuum biduo cunctis cuiuseunque ac quantumuis infimæ sortis hominibus passim (priusquã sacco obtegeretur) palam vt cõspiceretur permissum. Ita enim iusserat viuens, quatenus homines vel suo exemplo viderent, cogitarentque, cuiuseunque status essent se mortales fore, quamq; nec diademate, nec opes, nec regna, aut imperia, à morte præseruare hominem queant.

Et si omnia quæ in Cæsaris morte ac vita plane sint mirãda, id tamẽ præ cæteris admirandum magis, quod cũ Cæsar noster natus sit Anno M.CCCC.LIX. vixerit quoq; LIX. annis, mens. IX. diebus XIX. Obieritq; anno Christi M.D.XIX. Regnauerit vero 33. annis, quod omnes scil. numeri huius Cæsaris in nouenarium, qui in se ter reductus ternarium causat, qui omnium est perfectissimus, terminẽtur. Hoc enim numero (ternario scil.) inquit Aristot. sacrificeamus Diis. Habet certo eertius is numerus annorũ, mensium, atque dierũ Cæsaris aliquid in se diuini. Quid vero illud sit, Deo manifestũ, nobis vero absconditũ, nisi his forte quib. Deus reuelare dignatus. Id tamẽ plane speramus, quod ex huius Cæsaris familia, salus atq; protectio cum incremẽto sanctæ fidei Catholicæ, ac sanctæ eius Ec-

Quid sperandum ex Cæs. familia.

clesiæ

clesiæ salute, sit futura. Quod Deo relinquimus, cuius altitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiæ comprehendere nemo potest. Vt vero tandem orationis nostræ finem faciamus, dicimus Cæsarem nostrum gloriosissimum Maximilianum vt mortuum non esse deflendum, sed potius tamquam viuo maximopere congratulandum, viuunt etenim virtutes Cæsaris clarissimæ, viuetque per eas Cæsar perpetuo. Nullum enim sæculum est futurum, quod non admirabitur vitam innocentissimam, atque Christianissimā mortem huius Diui Cæsaris. Quid prudentiam, fortitudinem, magnificentiam, liberalitatem, iustitiam, temperantiam, modestiam, religionem maiestatemve commemotem? Putabnnt tum felices sese principes, cum Maximiliani facta, gesta, atque virtutes eximias poterunt imitari. Viuunt insuper nepotes Maximiliani, neptesque clarissimi, & quidem tam gloriose, vt nesciam si gloriosius vllum viuendi detur genus. Europam pene vniuersam repleuit sobole sua Cæsar: Regna etenim Castellæ, Arragoniæ, Legionis, Granatæ, Nauarræ, Siciliæ, Neapolis: Principatus item amplissimos, Sardiniæ, Valentiæ, Cathaloniæ, Tholetæ. Inferioris Germaniæ pene totius, superioris vero tertiæ partis hæreditario iure, Carolus nepos Catholicus ac potentiss. Rex potentissime possidet illisque plane dominatur. Quid quod Romanum Imperium ipsum expectat? Vbi Europa, Affrica, atque ipsa Asia, depulso Turca immanissimo ipsum præstolatur futurum sui dominum. Ferdinandus quoque inæstimabilis ingenii ac indolis Hispaniarum princeps num non viuit? Elizabetha quoque quæ Regi Daciæ potentissimo est nupta: Maria Hungariæ Regi Ludouico desponsata: Leonora Portugaliæ Regi copulata: Katerina vero (quæ omnium ætate minor est) adhuc potentissimo cuidam reseruatur principi. Quis igitur diceret Cæsarem non viuere, qui tot tantaque & regnorum & virtutum suarum incomparabilium præclarissima atque charissima post se pignora reliquit? Viuat igitur Cæsar Maximilianus nobis Germanis perpetuo, nullaque sit ætas, quæ Maximiliani nomen non celebret, veneretur atque excolat. Viuant apud Assyrios Semiramis, Ninus, Ascades, quod si cupiant, & suus Sardanapallus. Habeant & Latini Ianum, Saturnum, Ænæam, Ascaniū, Albam, Siluium atque Numitorem. Apud Hebræos quoque viuant Dauid, Salomon, Iosias, Ezechias, atque Oseas. Venerentur Medi Astyagem suum, Cyaxarem & Arsacem. Viuant Romanis Romulus, Numa Pompilius, Tarquinii, Scipiones atque Fabii sui. Excolant Persæ suos Darios, Xerses, Cambyses, cum Artharxerse. Afficiant honore perpetuo Macedones, Antigonos, Demetrios, Philippos, & Alexandros. Habeant & Græci Themistoclem, Epaminundam, Cimonem. Glorientur Galli vt solent in Clodoueis, Ludouicis, Pipinis & Carolis suis. Placeant & Saxonibus Vitikindus atque Othones sui. Admirentur Sueui Federicos, atque suum Philippum, vnicus tamen Maximilianus Cæsar nobis Germanis immo Christianis perpetuo viuat, sitque vnus pro decem millibus. Cuius beneficio quoad vixit, pie, ac singulari quadam beneuolentia & humanitate gubernabamur. At mortuus tales nobis post se reliquit filios hæredes, vt non tam ipsius videamur destituti solatio, quam perpetuam per potentissimum Carolum Regem Hispaniarum principem atque Ferdinandum affuturam speremus nobis consolationem, quietem ac diuturnam pacem.

Nepotes ac neptes.

Ferdinandus.

DIXI.

AD

AD AVGVSTOS PRINCIPES, CAROLVM IMP. ROMANORVM ELECTVM, ET FERDINANDVM GERMANVM, POST MAXIMILIANI CÆS. OBITVM.

ORATIO GEORGII SAVROMANI.

Ad Lectorem.

Magnus Haldenberger Lantsperga.

Perlege, quid cessas? Oratio culta placebit,
Et sua Germano palma reposta Ioui.

GEORGIVS SAVROMANVS OPTIMIS AC ILLVSTRISSIMIS PRINCIPIBVS, FRANCISCO SFORTIÆ Barri Duci, & Bernardo Glessio, Episcopo Tridentino

S. P. D.

POSTQVAM *Diis ita visum est, vt Cæsari, cui iampridem Italia triumphos, plausus, & lætos honores meditabatur, præter omnium expectationem & voluntatem parentandum fuerit: non alienum & à temporum & ab amicorũ rationibus duxi, tanti luminis occasum atq; tam graue orbis terrarum desiderium quoquomodo testari. Quod quidem cũ nullis honestioribus lachrymis, quã his ipsis quæ penitus ex animo viua voce emanant, neq; vnquã exarescunt, fieri posse existimarem, subito mecũ orationis suscipiendæ consilium, fortasse haud quaquã improbandum iniui, si quid modo consilii aut bonæ mentis in tanta communis doloris magnitudine esse potuit, quæ vel summi ingenii vires debilitare & facile obruere potuisset. Vtcumq; Cæsaris manibus, more veterum misimus inferias, & hac oratione parentauimus, qua demortui res gestas, quæ iam ab omni inuidia & adulationis suspicatione abesse debẽt, modicis quidem sed longe verissimis & iustissimis laudibus perstrinximus, ne posthac vlla de eo suspicio vel tenuissima in eorum animis relinquatur, qui sæpe (quæ horum temporum est maleuolentia) fortunam in culpam conuertere solent. Auxit susceptam orationem constans adhuc illius in Augustæ conuentu electionis fama, ad cuius spem Italia atq; omnes Cæsariani tantis studiis cõflagrarunt, vt prope id prius votis declararint quam quicquam promulgatũ fuerit. Quorum & hic nunc nonnulli orationem mœsto dolore & recenti lætitia ac desiderio redundantem, atq; simul vniuersæ Italiæ vicem apud Reges suos lugentem mihi pene inuito extorserunt. Hanc ego vobis, Principes ornatissimi inscripsi, qui superioribus annis hac Romam transeuntes me tum huius vrbis gymnasiarcham, nulla non amoris & beneuolentiæ significatione coram complexi estis, ne ea nunc me vobis absentibus vsquã interim ex animo effluere patiatur. Atq; vt splendore vestro illustrata, eius rationẽ facilius tantorum Regum iudiciis probemus, quorum Augustissimum conspectum cum vestra opera forte subierit, si cætera non admodum probanda videbuntur, certe studium & pietas non omnino improbabitur.* Valete Bononiæ Kal. *Februar.* M. D. XIX.

ORATIO.

SI quando antea in rebus humanis animaduersum est, Mortales vno eodemq; tempore, & summo dolore, & pariter gaudio affici, atque eorum animos diuersis ac prorsus repugnantibus sensibus fluctuare conflictariq;, id potissimum hoc tempore videri debet, quo vos Augusti Principes, in celsissimam fortunæ & honoris sedem, tot gentiũ votis atq; populorum adclamationibus sublati, & ad imperii orbisque terrarum gubernacula tractanda moderandaque nuper rite lecti, atque designati estis; Et rursus, quo Maximilianum Cæs. auum vestrum, quo sol vno neminem vnquam principem meliorem vidit, neminem pietate præstantiorem, importunis pauloante fatis nobis ereptum desideramus. Non quia aut Resp. Christiana eodem funere elata sit, aut nobis eam orbatam & penitus gubernatore spoliatam reliquerit: verum quoniam alienissimo tempore à nobis digredi visus est. Etenim quo cum maxime egentibus & forte laborantibus rebus, sapiẽtia & officio subuenire potuisset, tum quod facile nunc tandem omnis anteactæ vitæ suæ fructus, non tam per seipsum quam per vos nepotes suos percipere debuisset. Quos *Cæsar alieno tempore vita functus.*

haud dubie eo vberiores tulisset, quo iam pridem in præclaram atque diuinam illam *Cæsaris animus in Turcas.* contra Turcas expeditionem ardentiori studio incubuerat. Quid enim (Dii boni) ille recusabat, quod ad id pertinere videretur, vt id non summis laboribus ac etiam vitæ dimicationibus experiretur? atque nuper adeo quid ei antiquius erat, quam ea de re ad orbis terrarum principes in consilio referre, Reges ipsos ad communem concordiam omnibus rationibus cohortari, finitimas sollicitare nationes, populorum animos vndique præhensare, exercitus cogere, arma expedire, & quæcunque terrarum obuolitare, omniaque per se obire. Itaque non iam illum vel in extremo spiritu vis hyemis, non itinerum difficultas, non ætas, non denique morbus ipse ingrauescens, atque illa ipsa, quæ ei perspicue interitum maturasse videntur, retardarunt, quominus omnibus cogitationibus, omnibus & corporis & animi neruis contenderet, vt tandem aliquando, quemadmodum iam antea plæraque è deuictis maximis & fortissimis nationibus ac ferocissimis gentibus immortalia trophæa constituisset, sic postremo vndique cæsis fusisque immanibus Christiani nominis hostibus atque abunde vltus sanguinem maiorum nostrorũ, clarissimos triumphos in oculis Italiæ, in ipso illo celeberrimo orbis terrarum theatro duceret. Verum inuidit hoc nobis quædam fatalis & nimis crudelis necessitas, atque animos interim nostros ad optimam spem erectos improuisa & indignissima clade funestauit, ac subito miserabilem in modum prostrauit. Quamobrem si cuiusquam antea principis funus mœrore & luctu publico prosequendum fuit, quantum nunc nobis in tanto Reip. vulnere lachrymarum profundendum esset, quantum in eo mœroris exhauriendum, qui se nunquam satis de imperio Christiano bene meritum putasset, nisi etiam tũ cum ei in tranquillo & periucundo ocio adquiescendum erat, tantaq; fœlicitate & gloria floreret, omniumque regum & heroum fauore circumfunderetur, vt vel nutu cuncta regere posset, vltimum spiritum in cõmuni omnium salute, in complexu Reip. exhalasset. *Mors boni principis haud lugenda.* Sed cum nemo vnquam sapiens mortem fortis & boni principis lugendam existimauerit; quantopere nobis cauendum est, ne committamus, vt aut parum grati erga eum fuisse, aut minus fortiter eiusmodi casum tulisse videamur. Non quod æquo animo à quoquam ferendus sit; sed (quod optimum quenque consolari debet) illi nihil acerbitatis per mortem accidisse; immo potius illius animũ recti & æqui conscientia, lubenter & vltro è custodia vinculisque corporis, ad illud diuinorum animorum concilium cœtumque euolasse, præsertim cum id fati agentis necessitate, & potius Deorum immortalium ad meliora vocantium voluntate, quam casu alicuius, aut fortunæ violentia euenisse sciamus: nihilque iam per vos nepotes eius relictum sit, quod nobis incommodo, detrimentoque nostro admodum dolendum putemus, siquidem quicquid & in eo mali erat, vestra successione mitigatum, & abunde compensatum est. Proinde feramus vtcunque, quod nobis amplius reuocare integrum non est, & plane sic animati simus, ac ipse si adesset, qui nulli vnquam fortunæ succubuit, qui in nulla calamitate ne animum quidem demisit: neque eius manes squallenti mœrore & tristibus lachrimis, sed potius exquisitissimis quibusuis honoribus, monumentis, grataque memoria, in qua mortuorum vita posita esse solet, prosequamur. Ac in ea parte Reipublicæ Christianæ in primis gratulemur, quod ille non solum effecerit, vt se viuente nobiscum feliciter ageretur, sed etiam per vos posteritati prospexerit, vt quam diutissime bonis & optimis principibus nobis perfrui liceret. Quapropter mihi in præsentia hæc qualiscunque non tam publico, quam meo priuato nomine suscepta est oratio. Cur enim & nobis non liceat, quod adeo tacitis iudiciis probamus, clara etiam aliquando voce testari? Quandoquidem omnes eam sententiam tenere debemus, vt in Imperii vestri salute ac fœlicitate, salutem quisque suam & vitæ tranquillitatem contineri, atque inde pendere arbitretur. Vel si id ad communem tantum salutem pertinet, non quauis etiam præcipue chariorem æstimare, nemo (credite mihi) hoc tempore aut à rebus publicis ita animo abhorret, aut suas priuatas ita negligit, qui dum intelligit, (quis autem iam non intelligit) quam præclarum de omni republica in illa sapienti electione ad bene sperandum signum sublatum sit, quamque salutare rebus humanis tandem ex imperii vestri fastigio sydus affulserit; qui non protinus omnem dolorem à se excludat, cui non lachrymæ vltro exarescant, quiue non penitus ex animo recreetur, factumque illud subinde gratulatione & plausu prosequatur. Cuius rei vel ego vobis maxime locuples testis videri possum, qui & si nescio fortunæ an facundiæ tenuioris sim, nequaquam tamen facere potui, quin hoc iuuenili ardore succensus, meam, & aliorum quoq; *Propositio.* sententiam, ac simul spem, quam toto pectore concepimus, oratione simplici quidem,

sed

sed (nisi fallor) ingenua & plane syncera recudere statuerim. Verum antequam eo prolabatur oratio, ostendendum mihi prius videtur, electionem illam Maximiliani Cæsaris meritis esse debitam; tum communi omnium saluti necessariam fuisse, tum fructuosam futuram, si eius instituti, & supremæ voluntatis rationem habendam quamprimum duxeritis. *Electio quibus ex causis fructuosa sit.* Vnde quod proprium huius orationis esse debet, vtrunque per se vltro existet. Nā commemoratione rerum ab eo gestarum vos facile solabimur, omnesq; lachrymas recenti adhuc dolore profluentes abstergemus; & simul animos vestros iam sua sponte ad eius imitationem nitentes excitabimus. Neq; enim vereor vos Principes humanissimos eo æmulandi studio, quo olim Alexandrum Macedonem, exarsuros, quem veteres paternas laudes parum æquo animo admisisse commemorant: sed multo eas lubentius q̃ vestras proprias agnituros. *Alexander Macedo.* Et quia auitæ ac cum vestris communes sunt, & quod vltro iure quodam hæreditario in vos redundare videantur; nec aliunde vobis exemplar, ad cuius imaginem viuendi rationem instituatis, & omnes vitæ vestræ actiones formetis, perendum sit. Atq; vtinam mihi esset ea fœlicitas ingenii, tantaque dicendi vis & copia, vt res eius gestas si non admodum verborum & orationis insignibus exornare, saltem pro dignitate abunde enarrare possim. Nihil equidem in votis optatius haberem, quam me eo totum conferre, & quicquid studii ac industriæ esset, in tam Augusto & perenni fonte consumere. Nunc vero quando virtutibus illis nulla oratio par inueniri potest, riuulos tantummodo aliquos ab ipso capite & fonte ducere, atque eos summis (vt dicitur) labellis delibare mihi in animo est. E quibus elucescat, res eius gestas, nusquam cum fortunæ artibus, quo nihil in Imperatore præstabilius fieri potest, coniunctas fuisse.

Fecerat enim (vt iam inde exorsus orationis meæ proficiscatur) Virtus tandem Maximiliani Cæsaris & diuina illa in rebus gerendis animi moderatio, vt mortales, qui antea longe maximam vim in Fortuna esse vel secundas ad res vel aduersas arbitrabantur, quique nihil tam in Imperatoribus requirendum quam fortunæ erga eos propensum fauorem perpetuamque blandientis quasi matris indulgentiam statuebant; nunc sane multorum conspiratione atque tacito quodam consensu eius auctoritatem labefactari & dignitatem obsolescere paterentur. *Narratio.* Porro quam paulo ante rerum humanarum reginam diuinis prope honoribus coluissent, iam eandem vllo vsquam in numero putarent, plærique vix virtutis ministram aur pedissequam quanpiam agnoscerent: Alii, si optio daretur, iratam atque plane aduersantem quam secundam experiri gloriosius ducerent. *Maxi. laus à fortuna contempta atque vi-ctoria.* Quanquam ea multa sæpe ingentiaque cum virtute, penes quamnam foret rerum summa, certamina edidisse visa est, & plærunque victoria post veteros illos & optimos quosque Romanos seu Græcos siue Germanos Imperatores, à Fortuna stetisse, qui nullas omnino res arduas fortunæ auspiciis, sed solo virtutis ductu gerendas putarunt; quæ nunc ea inprimis de causa apud vos viuunt, semperq; quotiensçunque fortium virorum mentio orietur, æterna in laude versabuntur. Nam quotus deinde quisque non auersatus virtutem, solum arridentis fortunæ ipsius insidiis res magnas aggredi ausus est? Quos tantum abest cum illis conferam, equidem vt vix in laude aliqua ponendos existimauerim, Quid enim indignius videri potest, quam eam quæ etiam cæca ab vniuersa antiquitate fingitur, ducem rerum gerendarum extitisse, in ipsos Imperatores imperium habuisse, atque vltro in tantarum laudum communicationem venisse? *Fortuna cæca.* Eam (inquam) quæ fere semper obscurorum, ignauorum & (quod præcipue detestandum) improborum hominum impensius quam bonorum votis fauit & eorum gloriam aluit. Cuius præterea cum illecebras insidiosas, successus fallaces, tum quoque constantiam laudis commendatione nonnunquam caruisse animaduertimus. Quippe plærosque magnos Imperatores, & alioqui omni posteritate dignos, quorum fortuna ob diuturnam, & nimiam erga eos facilitatem veluti dormientium rete trahere visa est, non aliunde verum illum solidæ laudis fructum percipere nequiuisse, nisi quod nunquā alteram & vertentem experti è vita decesserint, in qua nimirum fortes & iuxta sapientes ab imbellibus & temerariis tanquam in aliqua gladiatorum arena non obscure dignosci solent. At virtutis cum semper alia ratio fuerit, quod nullis vnquam aut ignauis, aut improbis ad eam aditus patuit, quodq; bonos solum bonis cumulare, honoribus complecti, immortalitatisq; gloria fouere solet; non socordiæ, temeritati, corruptioni, fauori, largitionibus, popularibusue auris obnoxia, pauci admodum mortalium ad eam cursum tenuerunt: Ita vt iampridem ab omnibus pene rursus destituta & neglecta, haud multum absuisse videatur, quin fortunæ penitus concedere & victa manus dare coacta sit, si non ocyus per Maximilianum Aug. dignitatem suam recuperare atque pristinum *Per Maximilianum fortuna virtus superior.*

ſtinum omnem ſplendorem recipere cœpiſſet. Nihil certe (vt omnium iam fert ſententia) poſt hac Virtuti à Fortuna reliqui factum eſſet. Cum enim conſilia, res, rationeſque illius, ab ineunte ætate animo & cogitatione paulo altius complectimur, non ſolum nihil vnquam ab eo domi militiæque ſuſceptum inſtitutumque intelligimus, in quod fortuna meram illam poteſtatem ſuã oſtentare potuerit, quin id antea animo prouiderit, ſeque aut ad fortiter excipiendum, aut ſapienter declinandum præparauerit: verumetiã videtur in prælijs ipſis (vbi illa eximia auctoritate pollere creditur) ſemper ſimul vna eademq; victoria & hoſtes & fortunã ſuperaſſe. Quæ quidem non tam à fortitudine & rei militaris ſcientia, quam ex interioribus animi & ſapientiæ fontibus naſcatur, indeq; omnis principiũ & originem ducat neceſſe eſt, eius ſola vere & proprie victoria vocari poterit; aliorum caſus & euentus fortuitus. Cuius quod illuſtrius (ne ſuperiorum temporũ memoriam repetamus) argumentum ſumi poteſt, quam quod ætate hac noſtra, qua ille

Regibus fortunatis qua acciderint.

rerum gubernacula fœliciſſime moderatus eſt, viderimus interim tot Reges & principes fortunatiores quam prudentiores, temere demum in pericula perlatos, aut amiſſis exercitibus in hoſtium veniſſe poteſtatem aut in acie turpiter ce.id.iſſe, alios tumultu & ſeditione militari oppreſſos, alios ſuorum ciuium fœda cõſpiratione proprijs & auitis regnis excluſos, alios inſidijs exceptos & crudelem in modum è med.o ſublatos. Quoniam ipſe iam inde vſque à tenetis (vt aiunt) vnguiculis, non vt illi ad magnum fortunæ ſplendorem, ſed verum virtutis cultum educatus & quaſi in ipſis cunis, formatus fuerit; atque pu-

Max. educatio.

bertatis annos egreſſus (in quo flexu ætatis, natura profundere ſolet omnes adoleſcentiæ cupid.tates, præſertim in eo faſtigio vbi facile licet quod libet, ipſæque ob potentiam & omnium rerum affluentiam minus compreſſæ conſtrictæque eſſe conſueuerunt) tum multi vndequaque ad deprauandum parati obrepere, qui ſplendore falſi honoris obiecto, ſæpenumero aciem bonæ indolis perſtringunt, & plærunque flexibilem adhuc ætatem illam, iam fortunæ blandimentis ineſcatam, iam adulationibus obrutam, varijs voluptatum illecebris à recto deuocant, generoſumque illum principis animum, alíorſum quam oportet ducunt ac violenter deflectunt; eos ille tanquam ſcopulos aliquos in illo annorum decurſu prætervectus, ſemper in bonorum & fortium conſuetudine adquieſcere contenderit, deditus optimis diſciplinis, iiſque artibus quibus principes ad vſum rerum publicarum, ad capeſſendum imperium, ad honorem, gloriam, dignitatem inſtruuntur. Quamobrem quam primum paulum roboris animi eius ornamentis acceſſit, tantum de ſe ſubito, apud omnes populos adultæ iam virtutis ſpecimen præ-

Electio. Imp.

buit, vt eorum principum, quorum ea poteſtas eſt iudicio, quo nihil fieri poteſt rectius aut exactius, ac non modo omnium ampliſſimorum imperij ordinum conſenſu, ſed miro totius orbis terrarum adplauſu, viuente adhuc patre & id minime ambiente, imo po-

Max. electus Imp.

tius (quæ illius erat modeſtia & animi candor) repugnante, Imperator renunciari meruerit, ne tum fortaſſis quod aliquando fortunæ arbitrio ſubiacere videbatur, eos diutius ſpe dubia torqueret. Voluerunt ſcilicet principes prudentiſſimi, in ea parte Fortunæ varietatem & petulantiam, ſapientia & certa inuenta ratione anteuertere, Maximilianum tempore ab eius procacitate vindicare, atque vniuerſo humano generi mature conſulere. Imperator itaque declaratus, quod tempus pueritiæ extremum, principium

Max. quando bellum gerere cœperit.

habuit bellorum atque imperiorum maximorum, in qui.bus virtutes quoque eius Imperatoriæ longe lateque in omnium gentium ora ſeſe diffudere. Adoleſcens enim, nec dum integra ætate, patrem Fredericum tertium iam annis grauem omni Imperij & curarum mole alleuans, ſtatim famam indolis eius expectatio, expectationem omnium de ſe ſuſceptam virtus admiratioque vicit. Quin (quod mirum auditu) ſolus iam tum eos gloriæ fructus percepit, qui antea vix alijs Imperatoribus prope acta decurſaque ætate ob-

Bellum cum Gallis, &c.

tigerunt. Proinde nouem continenter annis nuſquam è caſtris ne quidem pedem digrediens, bella illa grauiſſima cum Gallis, Eburonibus, Sicambris, Batauis, atq; Morinis, nationibus acerrimis, quæ olim toties Romanorum arma fatigarunt, totq; finitimorũ Regum opes attriuerunt, eius tum prima militiæ rudimenta videri poterant, non ſolum noo profligauit, ſed ita confecit, vt gentes illæ quamuis efferæ nunc pacatæ omnes conquieſcant, & illius victoria Imperioque veſtro lætentur. At quibus in bellis quemadmodum plæraque illuſtria eius facta non modo ante aliorum res geſtas eximie lucent, ſed inter ſe etiam mirifice certant, ſic non facile eſt conſtituere plus ne pietatis aut admirationis apud poſteritatem ſint habitura. Atque adeo ante alia, an quod Carolo Belga-

Caroli Belgarum filiã duxit.

rum Rege rebus geſtis quidem florentiſſimo, ſed tum neſcio quo miſero funeſtoque fato à Leucis & Heluetijs oppreſſo, infœlix qui ſibi pauloante illud fortaſſe animo

præſa-

præſagiens vnicam filiam Maximiliano vxorem deſtinauerat, prius patriæ eius ſe vindicem quã generum præſtiterit, dotaleque regnum iam antea à Gallis occupatum parua ſubito manu, at magnis animis ingentique ſpiritu irruens victis & fuſis innumerabilibus hoſtium copiis liberauerit, ac regias nurus indigniſſima fortuna proſtratas, è ſqualore, lachrymis, & crudeli ſeruitute ſubleuauerit? An quod Friſios populos illos bellicoſiſſimos armis adortus poſt tam multa egregia & plane immortalia à ſe edita facinora, eos Imperio veſtro, qui antea nihil niſi effrænatam libertatem & arma fremebant, adiecerit? Vel quod Morinos finitimorum ſcelerata coniuratione excitos, & ei iam ingentibus viribus rebellantes tanta virtute, aſſiduitate, conſilio, poſt longam tandem & memorabilem obſidionem fregerit, eoſque æternis non tam armorum quam clementiæ vinculis aſtrinxerit? In quo vno quoque illo bello nondum facile liquet, vtrum ei honorificentius fuerit, num quod populos ferociſſimos atque vrbes munitiſſimas in deditionem receperit, an quod præter omnium expectationem ſibi à cæde temperauerit, illiſque qui eum adoleſcentem patri ciuili conſpiratione ademerant, & rurſus qui ab eius amplexibus filium vnicum patris pignus aliquandiu diuellere non dubitauerant, ignouerit. Vnde adhuc in omnium memoria & admiratione extat præclara illa & ſane regia vox, qua rogantibus plæriſque, Cur male de ſe meritos non ocyus male deperderet, reſpondiſſe ferunt, *Quin parcendum eſſe, vt rurſus victis ſæpius ignoſcere ſibi integrum eſſet.* Sed ne omnium eorum bellorum ſeriem retexere videamur, quibus laudibus poſteriora illa bella redundarunt, traducto fere eodem tempore protinus in Pannonias exercitu, quo multarum gentium difficillimis præliis victor, tot pene victoriis, quot paſſibus itinera illa virorum fortium virtute & dextera vndique obuallata, tantiſque armorum ſtudiis paſſim flagrantia, peruaſit, atque citerioris Pannoniæ auitum patriumque principatum, patri eius per ſuorum inſidias à gentium illo terrore Matthia rege ademptum, maiori gloria, quam alii poſſederant recuperauit. Et rurſus ne virtus militaris, quam ipſe plane ad priſtinum decus tam diuturna exercitatione excitauerat, ocio clangueret, atque eius militibus vſquam ab armis reſpirandi locus foret. Non tum Cæſar Fortunam ipſam aperte prouocaſſe videtur, dum bellum cum Heluetiis longe omnium atrociſſimum, quod nemo vnquam ante eum auſus eſt, tanto ſtudio ſuſcepit, vt ad eorum ſedes, qui antea ob loci naturam, & alpium quædam quaſi clauſtra, & rupium repagula aui, inacceſſi, & ex omni aditu clauſi credebantur, penetrauerit, victriceſque Imperii aquilas eo vnde toties Romanæ quondam rerum dominæ repteſſæ fugatæque fuerant, intulerit. Quod quidem bellum quamuis diu magnis vltro citroque luctibus funeribuſque redundauit, ei tamen haud dubie immortalitatis gloriam ſummopere augebit, quod id nõ ſolum tanta animi magnitudine tam conſtanter, in alieniſſimo loco, inter alpium anguſtias, niuium oppoſitus, torrentium & rapaciſſimorum fluuiorum veluti obices, rem prope contra rerum naturam geſſerit: verum quod populos & nationem plane factam & natam ad libertatis propugnationem, reique bellicæ ſcientiſſimam, quam alii Imperatores refutandam potius bello, quam laceſſendam putauerunt, domuerit, eique pacis & perpetui fœderis conditiones dixerit, imperioque parere aſſuefecerit. At ne tum quoque poſt tot grauiſſimos exhauſtos Martis labores & ærumnas, feſſa Virtus Fortunæ cedere, & veluti in curſu lampada tradere videretur, eique aliquando parta quies eſſet, an non (quæſo) bellum etiam illud, bellum exemplo grauius excepit, quod cum principe Palatino Rheni ipſius tyranno opibus & armis inſtructiſſimo, eo prope inuito gerendũ fuit. Inuito, dico: ſemper enim pro natura ſua, quantum nemo alius princeps, à ciuili ſanguine abhorruit. Sed quando id ita caſus tulerat, & hominis præpotentis importunitas & inſolentia indies magis ac magis progrederetur; Fortunæ & tempori ſeruiendum fuit: opinor, vt inde quoque nomini eius aliquid claritudinis accederet. Nam breui eum non minus inſigni induſtriæ eius fama, quam armorum laude, ad pœnitentiam compulit, ad officium reduxit. Quis vero ignorat, quanta id temporis in imperio procella excitata, quam facile eius prudentia & vigilantia conſederit: quandoquidem bellum (vt ſæpe ſolet) ex bello natum maximum: quia ille ſtipendiorum largitate, & ingentium præmiorum ſpe, & profuſione, finitimas gentes vndique in eum exciuerat, atque poſtremo virtute & diſciplina militari florentiſſimum Boemorum exercitum conflauerat, qui cum niſi Cæſar commiſſo acerrimo prælio memorabile admodum edidiſſet documentum, quanti exteris in fines Germanos arma ferre conſtaret, ſalus & fortunæ nonnullorum ſæpe non in leue diſcrimen adductæ eſſent. Verum ipſe tantum ex eo bello laudis ducitando exercitum, inſtruendo acies, pro primis ſignis neſcio melior dux imperando, an

Friſios domuit.

Morinos.

Adoleſcens à Morinis captus.

Bellum in Pannonias transfert.

Matthias Rex.

Bellum Heluetianum.

Heluetii.

Bellum cum Palatino.

Vide Andream Ricard. Bartolinus.

miles pugnando reportauit, quantum vix alii ex longiſſimis quibuſque bellis non ſolum non ſperare, ſed ne quidem optare auſi fuiſſent. Mittam interea quoties influentes in

Turca.

Italiæ fines Turcas repreſſerit: quoties ſociis & fœderatis vrbibus opem laturus cum capitis dimicatione aduolauerit: quoties ad Sequanos per ferrum & ignem, totque confer-

Sequani.

tiſſimas hoſtium telorumque acies penetrauerit. Et rurſus quanta celeritate quam infe-

Panno.

ſto agmine Pannonias repetiuerit, cum Rex Vladislaus (quo nemo natus erat melior, in-

Vladislaus.

ſtior, aut ſanctior princeps) ſine hærede regnum relicturus videretur; & eum tanquam diſceptatorem & ſimul ſucceſſorem accerſiuiſſet, quia plæroſq; regni proceres ad id largitione & pernicioſis factionibus anhelare compertum eſſet. In qua expeditione præter militarem laudem, animi eius quoq; æquitas inſigniter enituit. Nato enim regi in ipſo rerum motu præter omniū ſpem diuinitus filio Ludouico (cuius nunc adoleſcētis virtus tantum ſuperare cœpit ætatem, vt breui vnus & idem eius annorum & imperiorum progreſſus futurus videatur) eum ipſum inquam Cæſar primum hanc lucem aſpicientē, coram regni hæredem vltro agnouit, ſumma pietate pronunciauit, auctoritate armata cōſtituit, confirmauit, atq; (quod pauci admodum feciſſent) pedem non dubitanter ex tot regnorum quaſi poſſeſſione retulit, ſimul omnem exercitum prouinciæ innoxium reduxit. Etenim Cæſar bella illa, non facile dixerim difficiliora an iuſtiora, ita ſemper ſuſcepit, non vt regnandi cupiditate ea inuaſurus videretur; ſed quia prouocatus recuſare non liceret, non prædæ ſtudio, non quæſtus aut præmiorum aliqua ſpe, non vt finibus eius aliquid accreſceret, nec quia humanum ſanguinem vt plærique iam principes ſitiret, latrocinia (me hercle) non bella molientes, quos poſteri non immerito p[i]ratarum aut ne-

Italorum tyranni.

fariorum prædonum nomine, ex cauſis bellorum, & eorum rebus geſtis, potius quam iuſtos & æquos bellatores cenſebunt. Præclari enim iſti Imperatores, præterquam quod ſemper ab initio iniuſtas bellorum cauſas prætexunt, aut nonnunquam ne quidem de more bello indicto, tanta impietate & furore, in Italiam (vtpote quæ ante alias maxime prouincias finitimorum incurſionibus patet) aut in ſuorum agros feruntur, vt non tam cum mortalibus quam tectis, aruis, & rebus prorſus inanimis, ferro & flammis digladiari videantur; quaqua verſum populabundi, nulla ſociorum populorum habita ratione, incendentes, perinde ac ſi rerum natura tum quoq; abolenda eſſet. Iam quoties ab illis legatos, fœciales, & Regum caduceatores (quorum ſanctitas apud veteres etiam nec verbis aut vultu lædebatur) non tantum contra ius gentium violari, ſed etiam per contumeliam plane enecari vidimus? Quinetiam quot icta ſubinde rumpi fœdera, vt noua graſſandi cauſſa oriretur? quoties deditítios poſt datam acceptamque fidem aut protinus crudeliter obtruncari, aut aſſiduis exactionibus, omnibus fortunis, quæ plærunque ſpiritum & ſanguinem ipſum nobis ſuppeditare videntur, exhauriri: Atque in eum modum quot miſeros, antequam periiſſent, perire iam vidimus. Quid inquam vidimus. An non quotidie his oculis videmus, & multa truculentiora? vt iam non ab re miremur ſuperos tam diu in tantis hominum ſceleribus conniuere, & præſentium fraudium

Max. obſeruantiſſ. legum.

pœnas in diem reſeruare. Ipſe quidem Cæſar etſi ſacrarum legum, quarum conditor erat, catenis ſolutus eſſet, voluit tamen vltro legibus viuere, & ſemper ſe arctiſſime earum religioni obſtrictum videri: ac præcipue in eo cæteris principibus exemplo eſſe, non minus iura belli ſancta ac inuiolata cuſtodiri quam pacis oportere. Vnde arma illa ſemper plena officii, plena quocunque penetrarunt pietatis, eo potiſſimum ſpectarunt, vt ſuorum contumeliam propulſarent. Ratus haud minus princeps eſſe à ſuis quam à ſe ipſo iniurias arcere, ſuperbos deprimere, ſubleuare calamitoſos, lapſos erigere, lenire iratorum animos, & iuſta imperia detrectantium ad officium reuocare.

Max. mundi arbiter.

Quippe qui communis vniuerſorum diſceptator, conſtituendarumque mundi rerum diuinitus arbiter, quos officiis inter ſe conciliare nequiret, armorum vi compelleret, omnia diſſidentia membra in congruentis ſpiritus cogeret, concordia orbem terrarum

Cæſar Dei imago.

colligaret. Nam quis vnquam Imperatorum, Dei illius Opt. Max. cuius in terris imaginē & perſonā gerebat, verius dignitatem & decus ſuſtinere, quam ipſe nuper viſus eſt? Cum omnia ita bellis turbari, & armis fremere, non ſolū hinc apud Gallos, Britannos, illinc a-

Initium belli Veneti.

pud Heluetios, Inſubres, iſtinc apud Hiſpanos Luſitanos, Germanos & Sarmatas, cœperant. Sed in arce ipſa orbis terrarū Italia, in religionis noſtræ ſacrario, in Chriſtianæ Reip. viſceribus & medullis, tantū incēdium conflari aliq;, vt breui omnia collidi, & machina ipſa mundi in antiquū ac confuſum chaos mox labefactari, atq; omnibus compagibus diſſolui videretur. An non quemadmodum Deus rerum princeps & architectus, elemētis quibus hæc omnia conſiſtunt temperiem, motum, & ſuum cuiq; curſum, inæquabili

quodam

quodam firmamento contulit, atque ea quamuis natura diuersa commiscuit, & æternis vinculis conglutinauit; sic ipse Cæsar in tanta rerum disiunctione ac perturbatione, vndique fluitantibus & laborantibus rebus humanis subuenit, omnibus æquabilitatem restituit, & Reges qui tanquam elementa inter se concurrere confundique videbantur, partim auctoritate & armis ad concordiam reduxit, partim comitate & beneuolentia in mutuam gratiam & amorem reposuit. Primum quidem Venetos, qui nimia potentia ad sociorum exitium intemperantius abutebantur, & veluti agitata procellis maria vltra littora in proxima quæque efferuescebant, erumpebant, cunctaque miserabili finitimorum strage inundabant, id cum Pont. Max. Iulio II. fœdere eos repressit, & in notos Adriæ sinus compulit. Iam vero & Pontifice magnitudine & mole Imperii laborante, mox ei absens quidem & tanquam aliud agens, temperamentum circa omne Christianæ Reipublicæ detrimentum attulit. Ludouico quoque Gallorum Rege interim, qui belli socius fuerat, grauius atque insolentius in Italiæ ceruicibus debacchante, Hispanis atterendum, tum deinde Heluetiis debellandum tradidit, & incredibili ac pene diuino artificio Italiæ libertatem architectatus est. Quo pulso, rursus Heluetios nimio rerum successu ferocientes, suarum alpium finibus circumscripsit. Donec tandem (vt id aliquando dicam, quod omnes boni sentiunt) Cæsar suarum rerum iactura, Italiæ iam latus danti naufragium amolitus, pacem gentium atque rerum constituit. O clementiam & virtutem admirabilem atque omnium linguis, literis, monumentisque decorandam. Quis verius vnquam salutem hominum quæsiisse videri debet, ipse Gallum vt communi seruiret tranquillitati, à communium hostium iugulis auertit. Eundem multis ei bellorum offensionibus obnoxium, Henrico Britannorum Regi iamiam illius regno & populis excidium intentanti conciliauit, eiusque in gratiam posuit. Vsque adeo iniuriarum oblitus, vt hostes nouis officiis demereri cogitaret, illis salutem daret, quibus sua inuisa fuisset.

Veneti. *Iulius pont. max.* *Lud. Gallorum Rex.* *Heluetii.* *Hen. Angl.*

An non cum ad extremum ventum esset, & Iulius Pont. iam vtrinque deploratis rebus alio cogitaret, vtramuis ad partem adhæsisset, sibi victoriam, aliis exitiũ attulisset? An non nisi ocyus Gallum è medio victoriæ cursu retraxisset, omnia inclinabant, procũbebant? Quotus quæso quisque se continuisset, & non hanc suam occasionem omnia turbandi aduersariorumque vires labefactandi ratus, aut labanteis in præcipitium propulisset, aut saltem eam mortalium cladem lætis & conniuentibus oculis aspexisset, quo minori deinde negocio inimicos & iuxta amicos oppressisset omnesque demum in potestatem suam redegisset? Sed noluit clementissimus Imperator tantum illorum temporum indignationem, & inuidentis alicuius Nemesis furorem, & grauissimam, vt si quando antea, in res humanas iram progredi. Commodum subuenit, eam repressit, Italiam præcipitantem excepit, corruere non siuit, fulsit, sustinuit, hodieque per vos sustinet. Atque omne incendium sapientia potius extinguere, quam armis & ferro rem in discrimen adducere maluit. Quas igitur victorias, cum illo eius tam diuino facto conferam? suas ne illas superiores, præclaras quidem, sed saltem vni aut alteri fructiferas prouinciæ. Huius salutares fructus ad omnes pertinuerunt, omnes saluos præstiterunt. An veterum illorum Imperatorum & Cæsarum, à quibus hoc nomen Imperii & decus ad vos demigrauit, triumphos aut trophæa, fœde ciuili sanguine madentia, comparem? Absit à nobis, quiquam ei præter militare studium cum illis commune existimem: & si magna quidem plæraque (vt re vera magna sunt) longe tamen alia factorum suorum ratio est. Nam illorum bona pars largitionibus, vi, armis, factionibus, insidiis, & nonnunquam per scelus & flagitium ad principatum sibi aditum aperuerunt: ipse nobis cælitus datus princeps, & omnium mortalium liberis suffragiis Deo inspirante constitutus erat. Illi hominum cædibus regna fundabant, suorum ciuium sanguine firmabant, metu & formidine muniebant: Ipse firmissimum semper principum munimentum hominum erga eos beneuolentiam existimans, quantum fines regnorum suorum, tantum & mortalium in se amorem propagauerat. Vt sane nunc in dubium veniat, vtrum eum plus sui amarint, an exteri, an victi suspexerint, cum quibus eorum etiam confessione fælicius iam agitur quam si eos nunquam vicisset. Veterum præterea illorum virtutes in plærisque æquabant vitia, & in multis (vt eorum testantur monumenta) eminebant, superabant. Denique quicquid aggrediebantur, fortunæ quodam flatu ad ea ferebantur, quæ si secunda cadebant, protinus mentis impotes voluptatibus diffluebant: si aduersa, penitus animo frangebantur, & plærunque (quod plurimorum exitus nobis documento fuerunt) Fortunæ prorsus impares aut se Imperii

Max. incomparabilis.

abdicabant, aut è propriis regnis profugi, sibi manus desperanter afferebant, sibique ipsis vitam ferro aut veneno exhauriebant, & omnem tandem vitę splendorem alicuius facinoris turpitudine commaculabant. Ipse vero omnes virtutes sine labe, synceere & puriter complexus, in fortuna secunda temperatus, in aduersa erectus, nusquam de statu suo declinauit, nunquam ne transuersum quidem vnguem loco cessit: imo quo illa in eum grauior & infestior incubuit, tanto præsentiori animo eam tulit, aut maiori impetu repulit.

Frideric. 3. Nempe illa quod de eo periculum non fecit? Patri eius Frederico paternum principatū ademerat, vt ei armis rursus, qui aliis ex testamento obuenire solet, redimendus esset. Eū *Brugis.* Brugis adulescentulum impiorum ciuium sceleri obiecerat, vt & à suis aliquando vinciri *Sponsa ad empta.* & contra hostibus victis ignoscere disceret. Iam vero florenti, ætate & animum paulum lætioribus adiicienti, ei nouam nuptam & simul regnum dotale auferens, in hostium detulerat potestatem, vt quod aliis vltro dotis nomine cedere solet, ei per tot rerum discrimina petendum esset. Scilicet vt pro genialibus gaudiis, pro lasciuis puellarum choreis cruenta Martis prælia consererentur, vt classica eius hymeneū canerent, vt loco nuptialis pompæ fulgentes ære acies, ordines militares & passim triumphi ducerentur, nec prius sponsum, quam victorem inclytum ageret. Probanda certe si vsquam alibi in ea parte, quod omnia ea ad eius laudem pertinere visa sunt, si non mox deinde sibi nimium de eo *Philippus.* permisisset, omnemque inuidiam in vnico illo eius filio Philippo, quem honoris amplitudinisque gratia nomino, patre vestro exprimere voluisset. Sinite hoc loco, Principes optumi, me aliquantisper cum immiti atque implacabili nouerca illa expostulare, & facti illius acerbitatem vicissim apud vos, quoquomodo illius diei recordatione in inuidiam vocare, quo equidem credo Solem ipsum mæstissimum & sane inuitum mortalibus luxisse, neque antea quicquam vidisse vnquam in terris aut grauius aut indignius. Quis enim tum fuit tam inhumanus, quis tam agresti aut duro pectore? qui non ex florentissimi illius adulescentis tam immaturo interitu acerbissimum hauserit dolorem; cum è sinu, è complexu eius paterno abstraheretur, qui ea indolis præstantia, ea morum suauitate, illis diuinis corporis & animi dotibus, ad imperium non natus sed plane de cælo de*In Fortunā inuehitur.* missus videbatur. Cum tetris eriperetur indignissime à sæuienti fortuna, in quem prius ipsa tot ornamenta contulerat, vt iam ei addi nihil posse atque extra omnem eius aleam crederetur. In quem præterea omnes boni non dubias spes collocauerant, fore, vt per eū cum immortalitatem quandam adipisceremur, tum nobis propediem prorsus aurea illa sæcula restituerentur. Ignari illius liberalitatem non alio spectare, nisi vt tandem quale nunquam antea, impotentiæ suæ ederet exemplum. Ergo & tuum illud Fortuna fuit facinus, tuum scelus? Quis tibi deinceps mortalium fidem habere velit? Hæc sunt ludibria tua. Siccine iuuat in rebus humanis lasciuire? Quæ (malum) ista maleuolentia, optumis quibusque grauissime inuidere, & subito data exprobrare ac repetere munera? At vtinam tua solum tuo iure repetiisses, nobisque illo, omnibus tuis insignibus nudato, & veluti exautorato, frui diutius permisisses. Et non simul fatales illas, quas antiqui haud iam fal*Parcæ.* so fingunt sorores, *ad tam acerbum ac flebile funus concitasses. Cui certe illachrymarunt omnes exteri populi, quod etiam fleuerunt hostes, quo indoluere certatim prouinciæ, & totus denique orbis terrarum graui pressus desiderio, vix sibi adhuc à lachrymis temperaret, nisi pauloante (quæ eius vicissitudo est) omnes in spem vocasset, breui tantā patris iacturam per vos Principes clarissimos, liberos eius, restitutum iri. Sed ne forte ve*Redit ad Max.* teris doloris cicatrices recenti renouare & hac commemoratione refricare videar, quis itaque tanto animo filii mortem, & eius filii qui magis in funere è luctu puer, quam alii in longæua vita claruit, tulit? Quid Cæsare magis exercitum dici aut fingi potest? Cui vnquam fuerunt in tanto fastigio eiusmodi bella cum Fortuna pugnanda, qui se non ei postremo summiserit, qui se non supplicem ad eius pedes abiecerit? quam ipse demum solus tumultuantem posse comprimi, & quantumuis volucrem & inconstantem, quasi vinculis nectere docuit. Quippe bellum hoc recens Venetum, cuius classica adhuc in an*Bellum Venetum plenum perfidiæ.* ribus atque eorum clangor in intimis hominum sensibus hæret, tametsi hactenus difficile diiudicatu fuerit, quod eo nullum post hominum memoriam, æque inextricabile, totque regum ac principum (dicam enim libere quod sentio, & quod mecum sentiunt *Quibus auspiciis bellum hoc gestum fuerit.* omnes) non tam armis quam perfidia implicitum à quoquā gestum est; nihil tamen ex eo sibi casus aliquis fortuitus decerpit, nusquam fortuna in istius societate gloriæ se offert. Ei quicquid ist est cedit, suam esse fatetur hanc diu quidem virentem lauream. sed quo serius adolescentem, eo gloriæ fertiliorem futuram. Gessit nimirum hoc bellum, vt suo iure, sic sua propria virtute, suis armis & opibus, non regis, non Cæsaris nomine, sed vt prin-

vt principis priuati: si quid modo priuati in principibus fingi aut cogitari potest. Sed noua quadam belli gerendi ratione, vt hostium vires citra aliorum quantum fieri possit, offensionem affligeret, & eorum opes subinde cunctatione attenuaret: veruntamen simul vellet nollet, & Cæsaris dignitatem, & innocentium salutem ex omni parte tueri videretur. Cum enim in hoc bello tam diuturno, tam lõge lateq; diuiso, & disperso, nullo non aperto prælio victor extiterit, parta victoria vti noluerit, quin etiam nonnunquam eam vltro è manibus dimiserit, abiecerit, fugientes sæpe hostes aut persequi noluerit, aut pulsos & septis inclusos, iamque deditionem facturos obsidionem soluerit, ac etiam vt sæpe solent generosi leones, fortasse imbellem & ignobilem prædam perosus victor, vltro Italia excesserit, & ita excesserit, vt sine vllo mortalium & agrorum incommodo iter faceret, tãtaque innocentia exercitus duceret, vt ne arbor, ne viticula pene vsquam desideraretur: quid aliud voluisse videri debet, quam Italiæ salutem & bonorum incolumitatem. Porro illorum tyrannis cum multorum iamdudum fortunis coniuncta, & penitus cohærens, qui fieri potuisset, quin tanta ruina vno eodemque casu bonam partem Italiæ secum in eandem traxisset calamitatem? Noluit committere vsquam illud, quod iam adeo multi probarunt, ipse quoq; probasse videretur. *Pereant amici, dũ vna inimici intereant.* Qua voce nihil fieri potest (vt ille inquit) inhumanius, nihil principe homine indignius. Neque vnquam putauit lauream illam magnis florentem periculis, longo temporis interuallo, viriditatem amittere, modo hostes seorsum à bonorum calamitate, quoquo modo mulctaret. Quamquam erat quodam tempore tanta hominum animis offusa caligo, vt eius instituti rationem & mansuetudinem nonnulli non intelligerẽt, alii dissimularent aut non agnoscerent. Fuit enim, fuit iamdudum hui9 sæculi labes quædam & macula, Virtutis fructus fortibus atque bonis inuidere, eorumque gloriæ florem carpere, & impiis obtrectationibus infringere. Quinetiam multorum adhuc tanta est inuidia, vt non desint qui ea, quæ in priscis laudibus prosequantur, eadẽ in nostri temporis hominibus nonnunquam multo illustriora aspernentur, ac in finitima quæcũque virtutum vitia maligne detorqueant, aut eis omnino lucem adimant. Etenim ipse (ita me Dii ament) quoties his auribus hausi, eos qui cum aperte virtutibus obtrectarent, iam liberalitatem Cæsaris nobis vitio vertere, iam clementiam probro dare, iam iustitiæ æquabilitatem, mali consulere & detestari non vererentur. At illi nescii tum fortasse Iouem sero quidem diphthæram, illam quam antiqui omnia hominum facta cõtinere crediderũt, sed aliquando non sine magno mortalium malo intueri, non sine fulminibus maleuolorum nomina exeutere. Nunc vtinam reuiuiscerent veteres, illi ipsi Fabricii, Maximi, Pauli, Marcelli, Scipiones. Equidem credo (absit inuidia verbo) alios potius quam plærosque ciues suos verum genus & Romanum sanguinem agnituros. Viderent enim quo imperii sui dignitas & gloria commigrasset: quibus gentibus splendor ille lucceret, atque ea de re æquiori forte animo occasum imperii sui tolerarent. Dicerent doleuter quidem, sed paulo incorruptius sententiam, vtra gens plus à maiorum moribus degenerauisset, vtra remotius à veterum & eorum institutis recessisset, apud quosnam esset minus deprauata virtus, integrior fides, viuendi consuetudo syncerior, religio sanctior, apud quos disciplina ipsa militaris cultior. Puderet fortasse Alexandros & Cæsares plærosque fortunæ suæ, quam olim tantopere admirabantur, & tanquam vnicam filiolam exosculabantur; si eam virtutis non comitem amplius, sed ministram & mancipium quodam intuerentur: atque (nisi fallor) summum acciperent dolorem, quod eis hoc temporis vestro imperio, quando æquo pulchrum vinci ac vincere fuisset, nasci non cõtigisset. Enimuero illi fatentur, hac ætate non solum sui similes esse, sed quos etiam libenter imitari non ob fortunæ artes at virtutis verum decus, velint & iure optimo possint, quin [illegible] interim non tam obstupescerent ad nonnullorũ ingentia facta & præclara inuenta, quam animo perhorrescerent ad tam infractum robur, & tantã adhuc in eis qui suarum legionum quondam toties firmamentum fuerant, laborũ tolerantiam, vitæ cõtemptum. Fidem non quandoque in vno aut altero vsque ad aras, sed omnium ad perspicuam mortem, ad apertissimum interitum, promptam ac paratam; audientes insuper machinas & tormenta bellica Iouis fulmina imitantia, à quibus primum excogitata solum eorum virtuti & animo, præ omnibus gentibus inferiora. Pigeret haud dubie eorum plærosque Imperatores, in tanta vicissitudine rerum, tot olim labores in vestibulo Alpium incassum recidisse, tantum Romani sanguinis nequiequam ad Rheni ripas exhaustum esse. At esto, hæc iam plærique dissimulauerint, mirabitur ea tanto magis aliquando posteritas. Non enim erit hæc inter eos qui nascentur, sicut inter nos est,

Prouerbialiter.

Qua vitio data Max.

Romani non Romani. Germanorum laus.

est,dissensio atque tanta animorum distractio. Nempe iudicabunt sine odio, sine inuidia,& cupiditate. *Cæsaris laus* Nemo in Cæsare iracundiam, nemo implacabilitatem aut crudelitatem requiret. Omnes vno ore animi eius moderationem, consultam cunctationem,in summa potestate rerum omnium modum, certatim laudibus ad cælum efferent. Atque eum,vt in aliis bellis Imperatorum fortissimum,sic in isto vno,in quo multorum scelus & furorem cedendo quam resistendo (ne omnibus sine discrimine obesset)frangere maluit,certe omnium sapientissimum prædicabunt. Vulgo iam quidem apud omnes bonos eum Fabium Maximum,ob hanc insignem belli administrationem, *Fab. Max.* celebrari audimus:cuius quondam cunctatio & prudentia, Hannibalis iuueniliter exultantis emolliuit audaciam insolentiamque fregit,& qui nunquam vanis rumoribus salutem ciuium suorum præuertit. Quid si eius facta diligentius expendere,& huius tenebricosissimi belli latebras atque inextricabiles nodos discutere & penitus eruere vellemus : quantum se vndique sapientiæ eius lumen offunderet ? quæ consiliorum exactissimæ rationes oborirentur?quam longo interuallo Fabium illum à se post terga omnium iudicio,relinquere videretur?Non enim temerarium iuuenem, magis generosos quam vtiles spiritus præ se ferentem,eum vicisse animaduerteremus, sed eos hostes vectigales fecisse , qui antea vix naturam & conditionem vt vinci possent habere videbantur.

Proinde quod omnium quidem sententia admirabilius, quæ & quanta interim dum hoc ipsum bellum administrauit,gesserit ; quod difficillima itinera , tam corpore, quam animo indefessus,summa celeritate (quando & id ad præstantem pertinet Imperatorem)confecerit: quot sæpe aduentu suo iam labanteis Resp.erexerit,vacillanres populos in officio retinuerit,quoties fessis rebus succurrerit:quot seditiones apud Heduos, & Pannones atque in ipsa sua Germania restinxerit. Dederunt enim non pauci , inflammati inuidia operam,quæ nimirum (vt Solis radii) altissima quæque ardentissime ferire solet,vt ei per suorum aut finitimorum clandestinas factiones , aliquando parum fælicia tempora inciderent. Quæ semper ab eo sapienter præuisa,summa constantia sustentata,incredibili virtute depulsa,non modo non imminuerunt clarissimam eius gloriæ existimationem,sed etiam honestarunt atque cumularunt. Age vero ad hæc non inter postremas laudes connumerandum,quod nemo eo interea sæpius de Reipubl. Christianæ salute & commodo ad orbis terrarum principes in concilio retulerit, nemo eo crebris Regum congressibus clarior extiterit. Non solum enim ad eum,vt olim ad Augustum Cæsarem ferunt,omnes fere principes terræ munera & legatos misisse, verum ipsi Reges,principes,tetrarchæ,dynastæ,ad eum ab vltimis Britannis,è Pannoniis, & penitissima Scythia summo studio contenderunt , vt coram Augusto eius conspectu colloquioque fruerentur , vt eum communem omnium patrem certatim consalutarent: quos ipse non solum liberalibus inuicem officiis deuinciendos , sed perpetuis propinquitatis & necessitudinum vinculis obstringendos, gentique suæ arctissime copulandos censuit. Gnarus ea tandem esse iusta,diuturna,certaque & firma Imperia,quorum in possessionem vi sanguinis & iure quodam hæreditario inducimur.

Cætera quemadmodum violenta,sic lubrica,fluxa atque odiosa. Hæc itaque cum quis audit,nullum eum interea bellum gessisse ; si bellorum molem ac seriem reuoluit, nullam earum rerum curam potuisse habere existimat. Magni hoc certe fuit hominis, tot vndique circumfrementibus fluctibus atque procellis armorum, nunquam de sana mente deturbatum esse,non animo concidisse ac semper rectum in omnia & inconniuentem vultum tenuisse:verum in hoc ancipiti bello Veneto animum vicisse,iracundiam cohibuisse,victoriæ ferocitatem temperasse, id non summi herois , sed potius Dei alicuius iudicandum est. Quapropter hic mihi dicenti splendor ex improuiso eius numinis oboritur,& quasi luminibus aciem animi perstringit , quo minus me plura dicere parantem,sperem tantam gloriæ altitudinem verbis aut oratione posse consequi. Mittam itaque in præsentia has tantas,incredibilesque virtutes, atque eo libentius,quod quasi maioribus theatris omnibus propositæ sunt,& per se nitent. Tum cætera quoque studia illa regia tacite existimanda relinquam , tot exquisitissimarum artium ornamenta,etiam illarum quæ in vmbra sine summo ocio non facile discuntur;tam diuersarum linguarum scientiam , vt omnibus populis sine interprete iura diceret & responderit,tamque propensum erga bonas & liberaleis literas amorem. Quas ipse vicissim non minus regio splendore illustrauit,quam eum ipsum ornarunt,semperq; quoad in hominum vsu erunt,ornabunt,cui certe tantum debent,quantũ vel omnis poste- *Germani doct. Max. beneficen.*

ritas

ritas eo celebrando promereri vnquam poterit. Nam quando natura ita comparatum est, vt omnes maxime velint suos imitari principes talesque videri, quales ipsi sint; atque ob id sæpè à magnis hominibus obseruatum sit, qualescunque summi ciuitatum viri fuerint, tales & ciuitates fuisse, quam facile sui imitatione factum est, vt Germania, quæ antea nihil nisi horrentia Martis studia colebat, nihil nisi arma tractabat, nuper in ea non aliter rectæ ingenuarum literarum disciplinæ efflorescere, eximiaque ingenia excitari cœperint, quam vt fruges aeris temperie liquidioreque cælo vberius prouenire solent. Vnde iam illud audimus crebris vbique, quod olim de Alexandro Magno, vsurpari sermonibus, *excellentis ingenii & virtutis viros non tam sub Maximiliani tempora quam propter Maximilianum extitisse.* mittam & peculiares & quasdam quasi domesticas ac proprias eius virtutes, vitæ innocentiam, in omnibus rebus temperantiam, pudorem, voluptatum abstinentiam: & miram quandam morum suauitate temperatam bonitatem, atque erga omnes liberalitatem, iam Regibus ac præpotentibus viris inusitatam. Quarum virtutum optimi testes sunt plærique Christianæ Reipublic. senatores & viri patritii, qui Cæsari longa & intima consuetudine deuincti, tandem eius intercessione in sacrosanctum patrum senatum cooptati sunt. Sunt etiam testes tot exulum millia, quos Italia aut vndecunque terrarum profugos liberalissime in regia sua alebat, fouebat, spe simul & re sustentabat atque locupletabat. Quocirca non cum paucis eorum plærunque præclarius actum est, quam si nunquam exulauissent; illudque Themistoclis vere & ex animo dicere possint; *Perieramus nisi periissemus.* Relinquam denique quod primus Germaniæ veterem rei militaris disciplinam, quantum temporum ratio passa est, restituerit: primus Imperatorum eam vndequaque latrociniis purgauerit. Nec iam attingam religionis nostræ dignitatem per eum toties amplificatam, nouosque & amplissimos ordines orthodoxæ fidei contra Turcas propugnatores fundatos atque institutos. Hoc solum nos in præsentia contenderimus, per Maximilianum Augustum, qui quantum nemo alius Rex temporum bellorumque motibus iactatus est, tandem perfectum esse, vt mortales Fortunam sine Virtute parum aut nihil, Virtutem vero sine Fortuna plurimum posse intelligant. Laudarint alii Reges, quod in perpetua rerum fælicitate nunquam cum aduersa fortuna sint conflictati. Hunc à laboribus, ab ærumnis, à fortunæ & inuidiæ telis commendabimus, & ei non prius de deuictis hostibus quam de vtraque fortuna acriter sustentata quam de inuidia fortiter profligata, denique quam de seipso, de victoria illa pulcherrima, qua toties seipsum vincere voluit, æterna trophæa erigemus, atque hunc vnum esse semper clara voce ipso orbe terrarum exaudiente prædicabimus, à quo in summo rerum fastigio, nihil vnquam nec temere nec crudeliter factum sit. Quæ cum ita se habeant, atque omnes eius ætatis gradus iis & propriis ornamentis redundauerint, solusque omnes boni & perfecti Imperatoris numeros per labores plusquam (vt aiunt) Herculeos, tam pacis quam belli artibus absoluerit, quid dubitandum, quin ei maius atque Augustius ipsa Fortuna præsens semper numen affuerit, & nuper manifesto & claro lumine in frequentissimo illo orbis terrarum conuentu, inter mortales cætus versatum sit, in quo de expeditione in Turcas suscipienda diuinum consilium initum est, & quo simul ipse & Principes electores, vos in Imperii societatem admittere, tam certis animis, tamque consentientibus sensibus destinauerunt, vt prius prope id ab omnibus, quam fama ipsa eade re ad nos aduolauerit, intellectum sit. Quid vero iam quæso vsquam aliud spei in tanto tamque communi Reipublicæ periculo, quod vndequaque à sæuissimo Turcarum tyranno imminebat, nobis reliquum erat, nisi vt illi amplissimi consilii Principes electores, penes quos est summa istic rerum potestas, quorumque maxime interest, Rempubl. saluam esse in tempore more veterum de Romanorum Rege, tanquam de dictatore, in rebus dubiis decernendo cogitarent, non tam cōsilium quam præsentissimum rebus humanis remedium afferentes. Debebatur id quidem iam dudū diuinis & immortalibus Cæsaris meritis, atque omnes principes iam pridem nihil antiquius habebant, quam vt eam bene merendi rationem, qua sola el soluendo videri poterant, non tam dignam gratiam & mercedem, quā sempiternā virtutū suarū testificationē tandē admitteret. Verū ille ab omni ambitione alienus, & omniū datorum beneficiorū immemor tergiuersari, atq; vt solent beneuoli & liberales creditores, vltro statū diē iamque cedentē rursus diffundere, & creditū proferre solebat; vel quia adhuc officia cumulare officiis cogitaret, vel quod nullā aliā virtutis mercedem præter illam laudis & gloriæ desideraret. At intellectum hoc est ab optimis gratissimis principibus, qui quamprimum fieri potuit, ad eum de consilii sententia inuitum, & moras subinde ex mora ne-

Peculiares Max. virtutes.

Ordines.

ctentem, planeque subterfugientem de vobis principibus Imp. deligendis retulerũt, Dei certe non tantum occulto instinctu, sed aperto & violento iussu atque impulsu. Nam quid fieri potuisset opportunius, quid optatius, quid omnium saluti salubrius? Verebamus an ea, ne Deus nobis iratus grauius aliquid, & nuper sane de humani generis exitio statuisset. Siquidem non obscure agnoscebamus adesse tandem deam illam vltricem scelerum nostrorum, quibus iam eos facile æquaremus, quos antea ea de causa Deo magis, quam nos inuisos sperabamus, vel pleraque etiam vitia nostra quam apud ipsos Turcas grauiora & atrociora. Etenim æque iam dudum apud nos, vt illos conspiciebamus nullum amplius mortalibus Dei metum aut reuerentiam, nullum religionis cultũ, aut fidei sanctitatem; iam iuxta sacra ac prophana tractari, templa cum diuis dilapidari & nunquam sub hasta passim venundari; mortales impune & ferro, & fœnore contrucidari, aliena aperte rapi, virgines & pueros certatim pro libidine cuiusque ex parentum amplexib. ad opprobrium diuelli; ipsos sacrorum antistites cupiditate, ambitione, libidine longe ante alios flagrare: nihil integri, nihil vsquam sancti esse; bonos mores vbiuis locorum, quauis gentium, sed maxime apud eos, quos nobis æqui rectique imaginem præbere par esset, exoleuisse. Quamobrẽ quid non metuendum erat? vix bella domestica atque inter nos plusquam ciuilia conquierant, & tempestatum illarum turbines remiserant. Nec dum recentium vulnerum cicatrices obduruerant, aut aliqua in parte obductæ erant. Ecce iam rursus vndique arma prorumpere, & veluti rebus humanis iudicium indictum esset, omnia silere, cuncta trepidare, atque ob oculos obseruati, commun ium fortunarum nostrarum direptiones, raptus coniugum, cędes liberorum, incendia, vastitas, ruinæ. Nullum nobis belli auertendi aut quoquomodo sustinendi consilium erat, nulla vsquã declinandi ratio, nulli suscipiendi duces. Reges, & principes mutuo ardentes odio, partim cupiditate & inuidia, partim ambitione & discordia distrahebantur. Plena itaque omnia erant desperationis, plena terroris, iamque vincebat timorem dolor. Quid inquam faciundum erat? ad superorum auxilium, vt fit in rebus perditis, ad Deorum immortalium templa supplices confugiebamus: sed non erat per quos Deum placari, aut quorum intercessione tantum malum amoliri posse speraremus. Latebras procul circumspiciebamus, fugam quærebamus quæ ipsa exitum non habebat. Dandæ dandæ nimirum ceruices erant crudelitati nefariæ. Quis ergo vobis tum Principes electores, quis tibi Maximiliane Cæsar hanc mentem dedit? quis tandem labanti Reip. Christianæ obtulit diuinos adolescentes? quis nobis hæc duo fulmina Imperii? Deus, qui cum omnia ad interitum nostrum immani illi tyranno parerent, non vsque adeo genus Christianũ exosum habuit, vt tantum vellet diuo sui nominis hosti de nobis licere. Nos subito respexit, placati signa animi dedit, & hac vna vtriusque ad commune Imperium vocatione testatus est & omnibus declarauit, quid furori illius opponendum, quæ ratio nobis belli propulsandi ineunda esset. Iam quidem antea homines non dubiis Deorum immortalium significationibus, non more veterum ex alitis volatu, non sinistro oscinis cãtu, aut solistimis tripudiis, sed certis syderum decretis, vos sceptro au to & solio destinatos esse, animis præsumpserant, & vt id quam primum fælix faustumque fieret certatim vota nũcupabant, volebantque vos omnino Imperii insignibus exornari. Quod volebant, id proculdubio Deus instinxerat: nunc vt fieret, eo tempore perfecit, quo nobis id maxime optandum erat, & vtrunque nobis non prius dedit, quam te Carole tot pucherrimorum Hispaniæ regnorum, te vero Ferdinande tot florentissimorum populorum accessione, ornatos, auctos, cumulatos tales haberemus, qui iunctis viribus hostium effrænato furori, non solum resistere, sed supplicia, cruciatus, probra, seruitutes, & omnia dedecora, quæ illi in nos iamdudum male cogitabant atque subinde crudeliter meditabantur, in eorum capita retorquere facile possitis. Quis enim ignorat, aut tuam Carole, aut tuam Ferdinande potentiam? vterque opulentus, populosus, vterque Diis charus, vterque imperat iis populis, * qui olim etsi à Romanis rerum dominis triumphati, nunquam tamen debellati sunt; atque à quibus cruenta quidem insignia victoriæ, nunquam vero victoriam retulerunt, verum qui eis plurimum semper præter alias nationes negocii exhibuerunt, anteaquam illos fœderatorum aut sociorum nomine agnoscerent. Vterque earum nationum legitimus Rex est, quibus nunc ætate nostra in re bellica, terra mariue res gerenda sit, omnium iudicio longe primæ deferuntur. Altera nanalibus bellis, altera terrestribus ac statariis pugnis exercitatissima, vtraque ad vtrunque, vbi res poscit, promptissima. Cuius vtinam iam tot fortia in sanguine Christiano documenta non dedissent. Sed quando id non eorum, sed hostium culpa accidit, quæramus & ex nostris malis contra com-

Digressio ad Carol. & Ferdin.

Germanis, Belgis, Hispanis.

communem hostem gloriæ & virtutis existimationem;quandoquidem vehementer ad bella administrãda pertinere obseruatum est,quid hostes de aliis sentiant, intelligent illi aliquando rem sibi futuram,non cum mollibus Phrygibus & Asiaticis , non cum fugacibus Persis,aut Arabe vnguentis delibuto; sed qui vel fortiter vincere vel pulchra per vulnera mortem oppetere velint.Atq; imprimis Reip.Christianæ gratulemur,quod Maximilianus Cæsar,cui etiam postquam vita excessit,quotidie tã multipliciter obligamur, duas fortissimas nationes quæ fere vniuersam Europam secum trahent, ad tam arduam expeditionem suscipiendam coniunxerit,quarum alterutra fortasse non dubiam victoriam fecisset.Nunc quando cum industria opibus,dexteritate Hispanorum, Germana fides,virtus,atque robur coiuit,& quasi in vnum corpus conspirauit,Diis bene iuuãtibus, & vobis principibus vigilantibus,certissima futura est. Sed vt tandem eo vnde iamdudũ nostra desluxit oratio redeat,atque in eo finiat;cum tot ac tanta aui vestri in omneis sint merita,eique vitam ipsam quam viuimus,spiritum quem ducimus , quenque Deorum benignitate & Imperii vestri præsidio,in posterum ducemus,acceptum feramus ; atque adeo etiam illud,quod sapientes de mundi (vt sic dixerim) infantia sensisse animaduertimus,quodam tempore rerum naturam tulisse , anteaquam terra nondum concretis inter se corporibus coaluisset,nec iustum pondus ac magnitudinem in se concepisset, vt rerum omnium moles,veluti æstu diu multumque iactaretur,tandem post longos errores,vim æquabilem nacta,tanquam anchoram iaceret & cæteris quoque rebus firmamentum & fixam sedem præberet;sic prope modum quod aui vestri opera factum sit , vt orbis & ipsa moles Imperii huc illuc diu iactata,posttremo & maiorũ & eius potissimum virtute coalescens,atque ex omni parte iam suis viribus nitens , se in familiam vestram contulerit,& ad immortalem Austriæ domum adhæserit,idque ipse vobis tanquam pulcherrimam hæreditatem,cum tam illustribus titulis,& ipso Augusti nomine testamento reliquerit , quantopere nobis considerandum est,ei meritam gratiam debitamque referamus,quod à nobis omnibus honoribus,qui post mortem , vita honeste gloriosęque functis tribui possunt,ac perpetua & perhonorifica virtutum suarum semper recordatione,tum à vobis Principes ornatissimi,summa pietatis commendatione fiet, si eius (vt facitis) vltimæ voluntati & supremo instituto,quo nihil post hanc lucem illi gratius aut acceptius esse potest,animum quam primum adieceritis. Quod autem institutum ei fuisse antiquius omnium iudicio videri debet , quam vt recepta Italia & libertati restituta in Turcas bellum susciperet.Hoc certe volebat,hoc vt ei aliquando liceret,omnibus votis expetebat:hoc vobis non testamento,sed omnium hominum tacitis iudiciis scriptũ, omniumque animis sculptum reliquit , quod etiam tot sæpe magnis & difficilimis in Italiam expeditionibus,& nunc maxime his vltimis conatibus,clara quodammodo voce testari visus est.Neque enim credẽdum,eum nobis quidquam aliud recenti & salutari illa electione innuisse,quam quos Italiæ Reges creasset,eos vellet & aliquando esse. Intelligebat nimirum prudentissimus Imperator,expeditionem in Turcas,nisi simul Italiam recuperasset,& tandem à grauissimo tyrannidis iugo vendicasset , plane inutilem & forsitan multis perniciosam futuram. Nam præterquam quod ea diutius non sine multorum existimationis labecula à sacrosancto imperio diuulsa esse possit,videbatur etiam id suscepti in Turcas belli ratio postulare ; quoniam ea maxime ante alias prouincias illorum excursionibus exposita & vndequaque obuia esset, atque nulla non in parte factionibus & discordia intestina laboraret.Quamobrem hostis facile in eam irripere,& prima quauis impressione ita ad eam adhærescere posset,vt eius deinceps non facilis nec incruenta foret recuperatio:quin inde tanquam ex munitissima arce adiacentes finitimorum fortunas assiduis eruptionibus esset labefacturus & concussurus. Tenebat porro memoria , quotiescunque ea labes quotam Italiæ partem contigisset , quanto deinde rursus labore & quam multo nostrorum sanguine,inde depulsa fuisset. Et crebro (opinor) ea de causa,ei maiorum in mentem veniebat,quorum virtutum imagines subinde ob oculos occursare solebant,Othonum illorum,Henrici,aut Conradi,atque ipsius Caroli magni,qui quondam vestri Imperii author fuit,cuius nunc vt alter vestrum nomen refert,sic virtutem vterque breui præstabit , quod eorum Imperatorum nemo in Africam,in Asiam transmisisset,nemo in Parthos,aut ipsos Turcas, nisi prius in Italia rerum potitus mouisset.Non quia eam tam Imperii perpetuum decus & firmamentum, quam exterorum bellorum propugnaculum quoddam existimarent;vnde frumentaria subsidia,vnde supplementa,atque vbi opus foret,bellorum nerui subministrarentur. Italia quæ tametsi semper (nescio quo suo infælici fato) rebus nouis studens sæpenumero se

Regressus.

Comparatio.

Austriæ domus.

Vltima voluntas Max.

Italia ab Imperio diuisa factionibus tumet.

Othones, Henrici, Conradi, Carolus.

exterarum gentium & factionum studiis,ab Imperio disiunxerit, & caput iustis sceptris subduxerit; rediit tamen superiorum Imperatorum officiis,subsidio,crebro & armis ad officium,atque quantum per finitimorum ei incursiones licuit,in Imperio vestro lubentius,quam in cuiusuis alterius acquiescere voluit. Nunc vero tam domesticorum, quam exterorum tyrannorum immani dominatu ita oppressa iacet,vt nullo non in membro debilitata,nullo non articulo luxata,propediem nisi per vos subuentum fuerit, ingenti gemitu atque ruina collapsura videatur. Maxima quidem eius paulo ante mortalium pars,quibus nondum penitus dulce quondam Imperii nomen ex animo excidit, & quibus adhuc iusta Imperii cordi sunt,spes suas,in auum vestrum omnes defixerant,certumque habebant breui fore,vt eis tandem per eum tam diu desiderata libertas redderetur. Quod iam cum vident,in tanto temporum motu,atque rerũ conuersione, crudeli quodam fato interceptum esse,& se vndique nouis calamitatibus circumueniri,examinati& veluti doloris fluctibus obruti,animis passim conciderunt. Itaque nunc vniuersa in Italia,vna vbique voce,quoniam eis nec libere dicere nec lugere licet,gemitur. Audiretis vtinam clementissimi Principes,eorum occultas querimonias,& grauia suspiria. Aspiceretis vtinam tot bonorum lachrymas,tot innocentium vulnera, tot diras Cæsarianorũ proscriptiones,tot nobilissimarum familiarum distractiones,tot denique principes auito principatu deiectos,fortunis,& liberis omnibus mulctatos, quibus ne qu dem exilii iã locus in Italia vsquam relictus est. Verum quidquid iis in rebus,tam egenis adhuc spei superest,id omne paulo ante in vos collocarunt; in vos omnes animorum oculorumque contuitus contulerunt;vos Augustos appellant,implorant,& deprecantur calamitatem suam;vos libertatem Italiæ vno ore flagitant; vos duo lumina in tantis rerum tenebris cæcisque nubibus & procellis,tanquam in medio mari naufragantes illa gemina & salutaria periclitantibus sydera adorant:vobis vota concipiunt,vos absentes Reges suos salutant,& qui Maximilianum vultu,ore,moribus,animo,institutisque referatis, certatim animis requirunt. Quapropter cum prudentiæ,fidei,pietatisque vestræ sit,Augusti Principes,omnibus gentibus declarare,quam memores,quamque grati sitis, insistite per Deos immortales auitis vestigiis,subleuate eos,quorum calamitas ab Imperio vestro seiuncta esse non potest,prohibete à scelere,à contumelia,seruitute,morte ipsa,tantum nobilissimorum exulum numerum,qui vltro Cæsaris partes secuti,extorres se e hara patria, coniugibus,dulcibusque liberis priuarunt:& incumbite toto animo & studio omni in eam rationem,qua non solum salus & libertas Italiæ,Reip. Christianæ auctoritas, sacrosancti nomen Imperii,& vtriusque nationis honor & dignitas,verumetiam omnium securitas defendetur. Nunquam enim amplius Scytharum,Parthorum,immanissimarumq; gentium illarum colluuio in Italiam cogitabit,neque insidias in Christianos meditabitur, si Italiam factionibus & discordia intestina liberatam, vestræ potestatis intellexerit. Absoluite telam,quam auus vester & pater Philippus iamdudum contexendam exorsi sunt: atque prouidete vestri consilii prudentia,ne hostes quibus cum Cæsar tot ab hinc annis grauissima bella gessit,pacis & induciarum nomine bellum inuolutum tegant. Bella siquidem illa affecta, & pene confecta sunt,si extrema persequi volueritis:sin minus,verendum,verendum inquam est,ne aliquando instauratas maximi belli reliquias ac renouatas audiatis. Etenim quotiens iam res hostium abscissas,se efferre & ad renouanda bella reuirescere vidimus:quos nunc attritos & tot cladibus pene exangues, perfacile esset sine illorum incommodo & periculo,ad quos hactenus Cæsar respectum habuit, in potestatem vestram redigere,ac penitus comprimere. Magnus est vobis,Principes fortissimi,vbique campus,magnus vbique cursus ad laudem apertus, præsertim qui id ætatis tanto animi impetu,vincendi cupiditate,atque mentis ardore ad gloriam exarsistis, vt iam tanquam in herbis,incredibili omnium admiratione significetis, quæ virtutis vestræ maturitas, & quantæ truges industriæ sint futuræ.

Italiæ conditio.

Epilogus ad Carol. & Ferdinand.

Nullus vero (credite) vobis vsquam amplior aut gloriosior patet,quam in Italia, quam in hac luce hominum, in oculis ipsis orbis terrarum, quam in hac arce regum ac nationum exterarum, in qua olim Imperii maiestas primum adoleuit,eius splendor, primum eluxit;qui fortasse nunquam tam late radios sparsisset,nisi ei in ea,diuino quodam ab initio consilio,domicilium obtigisset, vnde commode omnibus gentibus & populis iura dici cunctaque regi possint. In Italia inquam,in qua denique semper maxime maiorum vestrorum virtus & decus, tanquam in theatro totius orbis terræ plausu floruit,atque vbi post hoc breue & plenum sudoris & ærumnarum vitæ curriculum, in quo nos tot vndique fata circumstant,immortalitatẽ consecuti sunt. Qui nũc vbicunq;

in æterna illa domo, beatorum conspectu & consuetudine fruuntur, non modicam certe & ex eo voluptatem percipiunt, quod iam antea (qui eorum est diuinus animi sensus) intelligant, Imperii dignitatem, quæ iam dudum ipsorum in terris studiis late propagari, & radices agere cæpit, iam tandem vberrimos ex nepotibus ad communem omnium salutem immortalis gloriæ fructus sit prolatura.

IACOBVS SPIEGEL, IOANNI LVCÆ VIRO NOBILI, ac optime merito, S. D.

VNus & alter intercessit dies, quo tu enixe cupis, si quæ in pium pii Maximiliani obitum epicedia apud me forent, tu horum esses particeps. Laboraui magis ac magis, vt desiderio tuo aliqua ex parte satisfaciam. Inter cætera vidi multa, quæ & si bono consilio à viris grauibus scripta sint ac exscribenda, chalcographis minime videbantur. Verum ne tu plane repulsam videare pati, θρηνῳδίαν, siue lamentationem Petri Ægidii Delphi, viri etiam primis adscribendi, ac diui Cæs. Maximiliani Aug. laudum præconis vocalissimi, nuper, inter funeralia eius præponere effusam, ad te mitto. Philippi item Brettani* orationem funebrem, quæ luculenta satis, & affectum vt mouet penitissime, ita & gloriæ famæque Maximil. est buccina. Ea omnia tu fronte læta suscipies, tibique hæc vera seruabis funeralia. Ægidii carmen viuidam venam in promptu habet, ac lamentationem integre mouet. Accessit D. D. Io. Geyler Keiserspergii, olim à sacris huius vrbis nobilissimi, epistola ad Auunculum meum, quam inter chartaceam meam supellectilem (iam aulicis leuatus molestiis) inter legendum forte reperi, qua viuentem adhuc Cæsarem indicat. Quam ego supprimere nolui.

**Melanchthonis.*
Hæc desiderantur.
D. Keisersbergius.

Scilicet vltima semper
Expectanda dies homini est, dicique beatus
Ante obitum nemo, supremaque funera debet.

Ouidius.

Alias huius enchiridii apendices tu in triumphatorem fælicem, patrem patriæ Cæs. Maximil. eodem vultu lege, lecta spero placitum iri. Pauxillum scholiorum adiunxit, vt carmen id lucernam olens, ribi elucidatius redderetur: quum tibi Græca non admodum sit lingua familiaris, neque nisi meliore sydere natis placeat. Vale, & D. Iacobo Villingero (dum fuerit integrum) me commendes. Ex Argentorato, Calendis Maii, Anno Christiano M.D.XIX.

PETRVS ÆGIDIVS D. IACOBO TVTORI, IVRECONS. AC INSIGNIS Antuerpien. oppidi Aduocato, præceptori vnice obseruando S. D.

QVam grauem & acerbam plagam, ex diui Maximiliani Cæs. interitu animo acceperis, Tutor amicissime, nemo est mortalium qui expertius nouit, quam ego. Præsertim quem sic viuum veneratus sis, vt credam hoc vno nihil tibi post Deum Optimum Maximum fuisse charius. Equidem quum nihil sit Deo similius, bono principe, quisnam ex tot principibus nostro Imperatori, tum bonitate, tum mansuetudine conferendus? qui omnium fuit & optimus & clementissimus, & (si fas sit dicere) Deo simillimus. Impiæ sane ingrataeque mentis existimo, si talem nobis heroem ademptum non lugeamus, tam sapientem, tam iustum, tam omnium virtutum generibus expolitum. Itaque quum nuper post tot funereos Regum honores, tot lugubres ciuitatum apparatus, tot exequiarum pompas, gratissima omnium Anduerpia iusta illi magnificentissime persolueret, scripsi Threnodiam sub persona Genii maiestatis Imperatoriæ, cum præficis D. Maximilian. mortem lachrymantis, additis aliquot Epitaphiis, quæ tibi tametsi non bona, tamen hoc nomine placere debent, quod in gratiam Imperatoris quantum in nobis fuit, effusa sunt, à quo non mirum, si tu sæpenumero humanissime acceptus, non indonatus discessisti, quum fuerit in omnes tam beneuolus, tam mitis, tam benignus, vt neminem vnquam tristem vel anxium à se dimiserit, quemadmodum tute non minus festiuiter quam diserte narrare solebas, quamquam ille orbem vniuersum morte sua tristissimum, afflictissimumque reliquit. Verum excutiendum est istud animi vulnus, quod ex nimio dolore nobis incussum est. Meminisse enim debemus, hanc esse conditionis humanæ sortem, quæ quo magis omnibus æqualis, eo fortiore animo perferenda est. Nam quem nos ex hoc carcere ploramus ereptum, is nunc pro summa, qua præditus erat pietate, re-

natus apud ſuperos, in diuorum numerum relatus eſt. Bene vale ſuauiſſime Tutor, & me quod ſemper feciſti, amare perge. Anduerpiæ. VI. Calendis Aprileis. Anno Christi M.D.XIX.

Petri Ægidii θρηνῳδία, ſiue lamentatio, qua Genius diui Maximiliani Cæſ. inter præficas in pompa funerali, mortem eius deplorat.

Primi treis verſus ſunt Choriambici Aſclepiadei tetrametri, Quartus trimeter Gliconicus.

GENIVS.

O me, me miſerum, quis lachrymas meas,
Quis planctus, gemitus? quiſue vlulamina
Sedabit mea? vah, fluminis in modum
Exundant oculi grraueis.
Quo me proripiam, ter miſerum & quater?
Ecquo? quo fugiam? vah, mea lumina
Me fallunt, peris, lux tenebræ mihi,
Et nox atra dies mihi.
En me deſtituunt organa ſenſuum,
Vires deficiunt, mens alacris cadit,
Et greſſus titubant, cor tremit, algidus
Sudor corpore profluit.
Clauſis ſpiritibus viſcera congelant,
Venæ non ſaliunt, angitur halitus,
Et vox aridulis languida faucibus
Hærens, guttura deſerit.
Ah tecum moriar, maxime Cæſarum,
Et te ad ſydereos vſq; polos ſequar.
Poſtquam te Lacheſis ſuſtulit improba,
Vltra viuere non licet.
Dictum eſt, interiit. nunc vbi maximus
Ille? ille Æmilianus ſacer occidit.
Heu me, mille (Proh dolor, o nefas)
Mors hæc vna mihi parat.
O qualem miſeri perdidimus virum:
Orbati patria heu patre nos ſumus
Quod terris potuit noxa vel Eumenis
Inferre omen acerbius?
Et quis non doleat, non grauiter ferat,
Damnoſum capitis tam venerabilis
Occaſum? cecidit gloria principum,
Et flos nobilium ſimul.
Nam quis ſplendidior, quiſue benignior,
Et quiſnam integrior, quis melior fuit,
Ecquis tam ſuperis æquiparabilis,
Cæſar quam fuerat meus?
O quis tam vigilans, tam bene perſpicax?
Quis tam munificus, dapſilis, & pius,
Aut quis tam patiens? quis tolerantius
Sortem pertulit aſperam?
Cui tam larga fuit promptaq; dextera?
Quis ſic pauperibus fauit & indigis?
Quis tot diſtribuit munera egentibus,
Qui plureis alimonias?
Quis feruentius & religioſius
Ex tot Chriſtigenis regibus aureis,

Sit

Sic quondam coluit numina? deditus
Nostræ quis fidei magis?
Quid? quod barbarica pressa tyrannide
Tot regna, & populos reddere liberos
Enisus, rabidis bella parauerat
Christi nominis hostibus.
Sed mors inuidiæ filia luridæ,
Tam sanctum vetuit propositum exequi,
Conantem imperium tollere Turcicum,
Mors hunc e medio rapit.
Orbis quadrifidi lux fuit & caput,
Vrbis Romuleæ perpetuum decus,
Et princeps hominum, vidit ab igneo
Nil sol clarius æthere.
Vt mittam proauos, vt sileam genus,
Vt ceras, titulos, stemmata, imagines,
Augustus fuerat, magnus & inclytus,
Regum & magnanimum parens.
Quid nunc commemorem munera corporis?
Vultus perplacidos? membra decentia?
Quid corpus solitum, mobile, strenuum,
Nec torpore iacens pigro?
Nil natura potens finxit amœnius,
Nil perfectius, & nil speciosius.
Quid plura? absoluit dotibus omnibus
Nil vnquam cumulatius.
Maiestate fuit persimilis Ioui,
Titaniq; coma par fuit aurea:
Aspectu nitidum vicit & Hesperon,
Cælestemq; Cupidinem.
Linguam Atlantiades mellifluam dedit,
Qua dulcem poterat vincere Nestorem
In labris habitans Suada corallinis
Prompsit flexanimos sonos.
Et Pallas validum sensibus imbuit
Pectus mirificis, addidit indolem
Virtus eximiam, vos Etheoclides
Risum lumina, gratias.
Marti consimilis robore bellico,
Sed clementior & sanguinis abstinens.
Nulli vnquam nocuit, profuit omnibus.
Vindex haud fuit, aut ferox.
Sanctis fœderibus, concilio & fide,
Bellonæ rabiem sæpe cohercuit.
Hosteis sæpe feros, & sine cædibus,
Et vicit sine stragibus.
Olim & Castalio fonte Aganippides
Rores Ambrosios in pueri osculum
Stillarunt, amor hic fluxerat in viros
Lauru & carmine nobileis.
Mecum o vos igitur turba biuerticis
Parnassi, miseras fundite nenias,
Promant luctisonas plectra monodias,
Et cantus miserabileis.
At vos ante alios quis manibus sacris
Cæsar contribuit serta virentia,
Nunc tristeis elegos, nunc epicedia
Vos (inquam) edere condecet.

Quis tam marmoreus, tamue adamantinus,
Qui mecum haud lachrymet, lugeat, & fleat?
Nimirum columen, præsidium, & salus
Sacri concidit Imperi.
O iactura grauis, naufragium nocens.
Qui tranquillus erat sospite Cæsare
Mundus, nunc rapidus fluctibus æstuans,
Turbat singula funditus.
Quantum Parca furens, quantum erat obsecro
Paulo serius, vt stamina Cæsaris
Truncasses? nimirum es, heu nimis inuida,
Et mortalibus æmula.
Iam pacatus erat mundus, & aurea
Hoc sub pacifico Cæsare sæcula
Florebant, sophiæ dogmata, litteræ
Cristas extulerant bonæ.
Pessum nunc abeunt pax, simul ocium,
Et tranquilla quies, Mars gladios atrox
Strictos exacuit, cladibus omnia
Commiscent furiæ truces.
Ate virus edax liuida nunc vomit,
Ate contemerat barbara litteras,
Ate iniusta bonos opprimit, impii
Assistunt cacodæmones.
Sed quo progrediar? mens abit, occidi.
Heu vos exanimem tollite præficæ,
Sub terras miserum condite, mortuo
Sum cum Cæsare mortuus

SCHOLIA SPIEGELLIANA.

Vos Etheoclides.) Gratiæ, quæ græcis Charites dicuntur. Etheoclides, quia statuerit eis primum templum Etheocles rex Orchemeniorum. Gratias tres posuit Hesiodus, referente Seneca lib. de beneficiis, Aglaen, Euphrosinen, & Thaliam. Finguntur se complecti arctissimo nexu, Pinguntur & hilares, quoniam dantes accipientesque hilares esse debeant. Virgines, quoniam dandum est sine spe munerationis. Iuuenes præterea, quia beneficiorum memoria apud gratos nunquam consenescat.

Monodias,) μονῳδία. breuis est laus defuncti, quæ apud veteres in defunctorum funeribus ad tibiam cantari solebat à præfica.

Stabius. Resch. Spiesshey-mer.

Cæsar contribuit serta virentia,) Vt præteream Ioannem Stabium, Stirianum, Thomam Velocianum Austriacum, Ioannem Cuspinianum Francum orientalem, ac complures alios eruditos, sat erit hos recensuisse: qui sub id temporis quo ego in aulicum munus adscitus fui, in venerandum cætum immortalium vatum, Maximilianeo calculo probati discessere.

Vlrichus de Hutten, eques Germanus.
Richardus Bartholinus Perusinus.
Ioachimus Vadianus Heluetius.
Caspar Vrsinus Slesita.
Richardus Sbrulius Foroiulianus.
Ioannes Dantiscus Polonus.
Ioannes Pinicianus.
Vrbanus Regius Germanus.
Alexander Brassicanus Sueuus.

Epicedia,) ἐπικήδιον, carmen funebre, quod & Seruius in Bucolicis epicedium vocat: & habetur cadauere nondum humato. Epitaphium vero ipsi sepulchro inscribitur.

Qui tranquillus erat sospite Cæsare mundus.)

Quando

Quando enim vnquam Germania fuit pacatior, quam sub Maximiliano esse vidimus? *Quoties sub Carolis* (vt Philippus ille Brettanus tam eloquẽter quam vere dixit) *vniuersa commota & labefactata est seditionibus intestinis? Dabimus aliquid Othonum fælicitati, & gentiliciæ laudi: semper enim Saxonia pacis amans fuit. Certe Francorum Heinricos tragica etiã mala afflixerunt, quum aliquandiu pari Germanorum filio, pars patri studeret: vt reliqua præteream. Ab eo vero tempore quo imperauerunt Sueui, quæso quid fuit in Sigismundum vsq; lati in vniuersa Europa, nedum Germania? Prudenter Fridericus primus, qui belli molem in Italiam, ac deinde Asiam vertit. Qui hunc secuti sunt, omnia infæliciter, regnum pariter vindicarunt, Philippus Sueuus, Otho Saxo, deinde Adolphus Nassaensis, & Albertus Austrius, post hos Lodouicus Bauarus, & Fridericus Austrius. In hac, ne quid deesset mali, quot pontifices vrbis Romæ dissidia, quot item Germaniæ denotiones in[...]lerunt, quibus semper aduersa fuit huius regni tranquillitas, ne sua in Italia tyrannis minueretur? Nam præter id quod aliquoties vniuersa Germania diras pontificias pertulit, non raro priuatim quoq; vrbes ac ditiones aliquot desecratæ sunt, ita nunquã non bellorum semina ministrabant pontifices Germanis: quæ hoc imperante nulla fuerunt. Nunquam Germania vniuersa commota est, nunquam labefactata hoc imperante religio: quæ nisi admirabilis quadam sapientia, & plane cœlestis, integra & salua conseruare non potuit. Et hunc principem ereptum terris non doleat Germania?* Hæc ille. | *Philip. Brettanus.*

Literæ cristas extulerant bona.)

Quæ multis ab hinc annis mortuæ iacebant, orbe prope vniuerso bellico furore occupato. Nihil enim æque contrarium est studiis, quam Mars. Vnde non abs re cum pallade acerbis odiis pugnat apud Homerum. Quare vel hoc diuum munere, Maximilianea tempora maxime fœlicia censenda sunt, quibus tot literarum thesauri, iam tempestate multa abditi, in lucem prodiere beneficio Roterodami, Capnionis, Birckheymeri, Zasii, Budei, Copi, Vadiani, aliorumque, quos recensere alterius fuerit operis. Quod autem Cæsar & fouerit literas, cumque doctis frequenter disseruerit, quum de eo tota aliorum extent testimonia, meum vero ceu mutuum addere, esset absurdum forte & obscurum.

Pessum nunc abeunt.) Huic subscripsit sententiæ ille in vniuerso literario orbe nobilis Peutingerus in epistola ad me recens scripta: *Audio apud vos pestem grassari. O misera Germania, quæ Maximiliano viuente, pace atque tranquillitate fruebaris, tota nunc tumultuaris. Erat pax vbi Cæsar, ibi bellum & dira lues.*

Ate virus edax liuida nunc vomit.)

Homerus Aten deam facit (vt magnus ille Erasmus adnotatum reliquit in Chiliadum opere sane aureo) quæ noxias ac turbas soleat immittere rebus mortalium, atque ipsam quidem acribus oculis ac præuelocibus pedibus. Cæterum post eam multo interuallo consequi Litas deas, quæ quod Aten turbauerit sarcire moliantur. Has & strabis oculis fingit, & pedibus claudis, illud nimirum innuens, offensas esse citas, reconciliationes vero tardas. Propterea, quod iniuriæ meminisse solent homines. Quod (vt Auunculus meus in adolescentia adnotauit) vulgo trite iactatur versiculo:

Puluere qui lædit scribit, sed marmore læsus.

INVICTISSIMI IMP. CÆS. DIVI MAXIMILIANI Augusti, epitaphia, per eundem Petrum Ægidium.

Austrius hic iaceo Cæsar Maximilianus,
Qui genitore satus Friderico Cæsare, matre | ** Vuimpfeling.*
Lusitana olim, quam dixerunt Leonoram.
Vxores geminas duxi, quarum altera Carli
Vnica Burgundi Maria est, iuuenilibus annis
Filis ducta mihi, primo quæ enixa Philippum,
Et mox Margaritam, Franciscum deinde tenellum.
Magna mihi fuerat soboles ventura, sed o sors
Inuida, fœcundam rapuit mors sæua parentem.
Inde, velut turtur viduatus coniuge, vidi
Bella, simultates, rixas, populiq; tumultus.
Post ducis Anguigeri Maria altera iuncta cubili
Filia Blanca meo, quam postquam fata tulissent,
Cælebs postrema deduxi tempora vitæ.

Quantus eram bello, quantus victricibus armis,
Non referam, quantus fuerim virtute, togaq;,
Talia commemorent quibus est laus nulla superstes,
De me posteritas, & viuax fama loquatur.

Aliud epitaphium, Iambico trimetro.

Hoc ossa nobilis cubant sub marmore
Maximiliani Cæsaris clarissimi.
Nil sanctius, nil clarius, nil dignius
Hoc vidit orbis vniuersus principe.
Quid seculi attinet prioris Cæsares
Referre? solus iste vicit singulos
Benignitate, comitate, gratia,
Ac cæteris heroicis virtutibus
Quid plura lector postulas? nempe omnium
Hic maximus Cæsar quiescit Cæsarum.

Aliud de eodem Cæsare epitaphium.

En pacis belliq; potens, ter maximus hic est
Cæsar, & ingenio clarus & eloquio,
Eximia pietate nitens, virtute refulgens,
Quo nil possedit mundus amabilius.
Qui imberbis dextro nudatis Marte lacertis,
Exigua fudit Gallica castra manu.
Vt taceam Heluetios, Morinos, forteisque Boemos:
Semper enim caso victor ab hoste redit.
Qui iam pacatis tot bellis, totq; subactis
Gentibus, in Turcas verterat arma truces,
Sed pax despiciens cœlo sublimis ab alto
Bella futura, virum sustulit ad superos.

IO. GEYLER DE KEYSERSPERG, ECCLESIÆ ARGENTINENSIS
à concionibus sacris, D. Iacobo Wimphelingo Theologo.
S. P. D.

IN Constantia dies XI. mansi, vt recepto nuncio à Regia Maiestate, intelligere possem quo ad eam diuertere deberem. Interea Argentinam nuncium miserat cum quinquaginta florenis, qui me non reperit: mihi autem significauit, vt mox è Constantia in fauces alpium Iuliarum, quod nostra lingua *Fiessen* appellatur, me reciperem, Quo dum venissem feria secunda ante Magdalenæ, die ipsa Magdalenæ Rex in ecclesia S. Magni, vbi diuina audierat, me acclamauit vbi essem. Ego autem in cella eius monasterii, delitescebam. Vocatus ergo ante fores ecclesiæ, me salutauit, & excepit, & vt patientiam haberem voluit. Itaque crastina Magdalenæ, dominica scilicet, post prandium me vocauit, & ita familiariter confidenterque mihi soli cum solo cor suum aperuit, ita vt ipse mirarer, quod homini ignoto, cum quo nullos vnquam sermones, neque familiaritatem miscuerat, tantum confideret. Plane omnem maiestatem seposuit. Et quum aliquando byrretum de capite ob refrigerium, quia æstus erat, ponerem; putans id per me sibi in reuerentiam fieri, operire caput cogebat. Duo subsellia in sacratissimo loco æqualia poni iussit: ibi consedimus: & locutus est, quæ mihi plane loqui non licet. Neqne temere me vocauit: voluit autem vt nemini patefacerem, sed quasi sub secreto confessionis retinerem. Finito itaque colloquio, sed & dialogo inter nos scriptis incepto, S. R. maiestas scripto sententiam suam posuit, & vt ego è regione responderem voluit. Quo facto, alterum diem statuit, vt in idipsum rediremus. Latinus bonus, sed scripto melior quam verbo. Inter loquendum quum fieret de suis æmulis sermo, inquit: *Dudum putridus si hac & hac*, &c. Interea prædico omni die festiuo in eodem loco, vbi dicunt Regiam Maiestatem iam aperte, iam occulte interesse. Scripsit autem & mihi D. meus Augustensis, & instanter rogauit, ne redeam Argentinam, nisi prius eum propter causas quas patefecit, inuiserim. Hoc efficiet, ne tempestiue sicut paraueram, redire possim. Vale & Deum pro me ora. Ex Fiessen secunda Augusti. Anno Christi M. D. III.

IACO-

IACOBVS WIMPHELINGVS THEOLOGVS, IACOBO SPIEGEL, nepoti, iureconſ. S.D.

SI non exanimo dolerem, Iacobe nepos chariſſime, vicem patriæ noſtræ, totiuſq; Germaniæ, ob caſum Cæſaris, fibra (vt aiunt) ſane cornea merito iudicarer: quum nemo Romanum Imperium clementius & iuſtius mihi gubernaſſe videatur. Quam pie vero & chriſtiane viuis exceſſerit, nedum ex teipſo qui præſentiſſimus aderas, ſed & clariſſimis ſummæ auctoritatis & fidei magnatibus intellexi. In primis ex generoſo D. Ioanne Bartholomæo de Titionibus comite Decianæ, cuius eloquentiam magis admirer quam humanitatem & ſapientiam prorſus ignoro, cuius magnificentia ſupra quatuor luſtra fertur Cæſareæ maieſtati inſeruiuiſſe. Cum vero multorum præſtantiſſimorum teſtimonio, nulla virtutum Maximiliano defuerit, nihilominus fuere (vt iis auribus audiui) qui cenſebant in aula ſua, doctos & prudentes fuiſſe deſiderandos. Tanquam Cæſarea ſua Maieſtas ſolos cantores, aucupes, venatores, tibicines ſibi habuerit familiares. An non ſumma prudentia & eloquentia præditus eſt generoſus ille comes de Titionibus? An non eloquentiſſimus fuit Lodouicus Brunus, mihi familiariſſimus? Petrum Bonomum epiſcopum Tergeſtinum, ſcripta produnt ſua. Collaurum Iureconſ. fama ſuperſtes, vt Sperantium eruditi commendant. Ioannem Stabium doctorum ſchola celebrat. Peutingerum, ſtudiorum ſtudioſorumque omnium cultorem præcipuum, vniuerſa literaria reſp. iampridem recepit. Nonne Matthæus Langius Cardinalis, doctrinam cum facundia coniunxit, doctoſque in precio habet & fouet? Quis legum notitia, & omni dicendi genere, morumque ſuauitate, & fide integra præſtantior fuit Con. Sturtzelo, epiſtolarum magiſtro, meo præceptore atque patrono? Quis in omni philoſophia, & in diuinis literis acutior Gregorio Rieſchio Carthuſiano? quo nedum alioqui conſultore vſus eſt, ſed & vt animæ ſuæ mederetur, dudum priuſquam eam exhalaret, deſiderantiſſime longo viarum interuallo acceſſiuit. An vero Cæſareæ maieſtati in ſuis Viennenſ. & Friburgiano gymnaſiis, inque Oeniponto & Enſisheymio iureconſulti defuere? Quamuis Imperator in conſultando nullis obnoxius ſit legibus, ſed eas interpretandi atque moderandi ſummam ac plenam habeat auctoritatem. Vt interim taceam, pio Cæſari noſtro Maximiliano tam mirificam, nec de Mithridate minorem linguarum peritiam fuiſſe. Regum legatis, oratoribuſque ſuo cuique patrio ſermone, imo etiam Cardinalibus à Roma miſſis, latino per ſeſe reſpondere potuit. Quis vero in ſacris literis eruditior Petro de Mota? Quis vel ſapientia, vel integritate vnquam excelluit Iacobum de Banniſſis? Mœrorem vero meum temperat, quod Cæſar hanc vitam cum illa perpetua & beata commutarit: tantoque minus lugeo, quod firmiter confido & ſpero, ſicut apud ſuperos beatitudinem, ita & in terris ſummam ei gloriæ & famæ dignitatem perpetuo manſuram, vt obſtruatur os loquentium iniqua, & ponant cuſtodiam ori ſuo, ſi qui detrahere conſueuerunt: quos (ni deſtiterint) iudicabit Deus iuſtus iudex. Hæc, mi fili, pro qualicunque conſolatione tua legere velis, tumultuarie & obiter à me conſcripta. Vale, ex communi patria noſtra, quæ iuſta Cæſari fideliter perſoluit, ſicut & iſtam vrbem Argentinam glorioſiſſime illi inferias ſoluiſſe intellexi. Iterum vale, & Paſſerenum ac Gebuilerum noſtros, nomine meo reſaluta.

Io. Barthol. Titionum Comes. — *Brunus.* — *Bonom.* — *Collaurus.* — *Sperantius.* — *Stabius* — *Peutingerus* — *Cardin. Gurcenſ.* — *Sturtzelius.* — *Rieſchius.* — *P. Mota, nunc Epiſcopus Paceuſ.* — *Banniſius.*

ORATIO GERMANIÆ.

SVMME Deus, voſq; ſummi terræ meæ Principes, ad Romanum & meum aſpirare fertur imperium, qui à moribus meis diſſidet, quem natura editis montibus à me disiunxit: cuius maiores nedum meipſam, ſed & meos principes, & ipſam aquilam per ludos ſcænicos ſæpe ludibrio habuere: qui terras meas iampridem vaſtàrunt, multoſq; tū apud meam Baſilæam meos Heluetios neci dederunt: quorum ſuperbiam ac libidinē magnanimi Siculi amplius ferre nequeuntes, nullo ſexus habito diſcrimine, ipſos vna hora trucidarunt: qui iuſtitiā ac fidem nonnunq̄ frigide ſeruāt. Nā in primum meum chalcographū, qui libros in eorū terris vendidit, precio apud ſe vi detento, tyrannidē exercuerunt. Qui in Cæſarem meū pium & iuſtū, orationē ſpurciſſimam, gloriæq; ſuæ & famæ detractricē (cuius caput eſt, *Inſolentis dimiſſiq; animi*) ex ſummo liuore, cū ſua ipſorū ignominia diſſeminarunt. Quorum vnus Friderico pacifico Cæſari, ſponſam Leonoram præripere & abſtrahere molitus eſt: quorū alter pii Maximiliani filiā, ſeſe dignā appetiit, & pro conſtātia maiorū abiecit. eiuſdemq; ſponſam ex Britānia per terras ſuas ad me proficiſcentē rupta

rupta fide publica pellexit, præripuit, abduxit. Dii prohibete nefas, prohibete & vos supremi Antistites & duces mei, ne de hac gente, & ex tali massa quispiam regno meo potiatur: quum extent de meo, hoc est, Germanico sanguine, qui mihi & meis non superbe & contumeliose dominari, sed sancte & modeste absque tyrannide præesse non possint; quique à populis meis malint amari quam timeri.

Dialogus Maximiliani Cæs. & Cardinalis Gurcensis.

CARD. *O lux, o nostra Germanæ gloria gentis,*
Quo fugis, & quo nos destituis miseros?
MAX. *Quæ mihi tam mollem rumpunt lamenta soporem?*
Parce precor lachrymas fundere, quisquis ades.
CARD. *O qui fortunæ fueras pars maxima nostræ,*
Cæsar perpetuo tu mihi flendus eris.
MAX. *Tune tibi es Matthae, mea solatia vitæ?*
Agnosco vocem, candide Lange tuam.
CARD. *O Cæsar, fœlix genitor, quo viuis in orbe?*
Sentio in hoc sacrum numen adesse loco.
MAX. *Magnus eram mundo, risus fuit, optima nunc me*
Regna poli clemens iussit habere Deus.
CARD. *Ergo colis superûm sine sollicitudine campos:*
Diue pater, sed nos anxia cura premit.
MAX. *Pone graues curas, senior prope deseret auras,*
Et tibi rex cæli regna superba dabit.
CARD. *Nunc etiam curæ tibi sum? sit gratia Christo,*
Sit tibi: cælicolas Maxime Cæsar adi.

Dialogus Maximiliani Cæs. & Vatum.

MAX. *Qui gemitus? & quæ lachrymæ? namque audio ab imo*
Et mea sunt fletu busta rigata pio.
VATES. *Adsumus o Cæsar, vates tua cura, dolentes.*
Viuis adhuc: an te tristior vmbra tenet?
MAX. *Viuo equidem, nec me cruciant loca terra baratri,*
Æthereæ sedis regna beata colo.
VAT. *Ergo vales, requie optata, fatisque benignis,*
Anxia nec te vltra prælia sollicitant?
MAX. *Vani hominum sunt conatus, res pendet ab astris,*
Vnica consilium dispulit hora meum.
VAT. *O fœlix anima superis innecta choreis,*
Quem chorus Aonidum debet habere patrem?
MAX. *Successor regni superest, mea magna voluptas,*
Carolus, à vobis ille canendus erit.
Viuite, sed memores nostri, memoresque futuri
Iudicii vates. Iamque Valete, abeo.
VAT. *I decus eximium, cæli noua stella, refulge,*
Atque ferant populi vota, precesq; tibi.
Sit requies cineri, tumulo violaria crescant,
Perpetuum spiret ver tibi, Cæsar aue.

Epitaphium eiusdem Max. Cæs.

Maximiliane iaces? te ne hæc monumenta recondunt?
Ah tantum licuit mors truculenta tibi?
Non sat erat natum nobis rapuisse Philippum
Te ni etiam magnus concideret genitor.
Pax tecum, tecum arma ruunt, o maxime Cæsar,
Fracta est imperii pulchra corona tui.
Non tamen extincta est virtus atq; inclyta fama,
Quæ celebrat toto nomen in orbe tuum.

Io. Pinicianus.

INDEX RERVM HVIVS OPERIS MEMORABILIVM, DVPLICI NVMERO PAGINARVM ET LINEARVM CONSCRIPTVS.

A.

Acarnania ducatus quomodo ad Turcos peruenerit. 54.45
Achaia Ptolomeus quas fines posuerit. 54.35
Achilles Teutonicus quis & cur sic appellatus. 78. 57
Adam Molines Secreti Regis in Anglia signaculi custos obtruncatur. 85.2
Adam omni crimine liber. 69.33
Additiuncula sincera ad Replicas pro Martino Maiore, contra Æneam Syluium. 390.30
Adulphus Comes de Nassau, quot annis imperarit. 13.31
Aelius Adrianus Imp. quot annis vixerit & Imperarit. 2.50
Æneas Picolomineus à quo Cardinalis factus. 103. 8
Æneæ Syluij de Gregorio Heimburgense iudiciũ. 120.10
Æneatores perstrepero clangore molesti. 329.41
Æthiops Iacobo Appiano, ex concubina nascitur. 97.17
Ætiaca pugna inter Cæsarem Augustum & M. Antonium vbi commissa. 55.13
Ager circa Halberstadium optimus, 69.35
Alanorum ferocitas à Sycambris compascitur. 75.58
Alaricus Rex Gothorum Romam capit. 7.24
Albani & Romani à quo originem habeãt. 75.49
Albania olim Macedoniæ portio fuit. 55.32
Albertus Bauariæ princeps, puellam balnei custodem perdite amat. 79.47
Albertus, nactus imperium, reuertitur in Hungariam 39.10. *vbi mortuus.* ibid.39
Albertus Dux Austriæ quot annis imperarit. 13. 39
Albertus Marchio multis prælijs interfuit. 78.42. *In militaribus ludis, nunquam equo deiectus est.* ibid.50
Albertus Episcopus Moguntinus, à Phrysiis interfectus. 73.5
Albertus Imp. quot annis imperarit. 55.5
Albertus Dux Monipolensis Daciam & Noruegiam bello lacessit. 71.41. *victus, à fœmina in triumphum ducitur.* ibid.43
Albertus nobilissimus Francorum comes capitur. 77.50. *occiditur.* 78.3
Alberti II. Imperatoris dicta memorabilia. 178. 26
Albis Bohemiæ fluuius celebris. 72.27
Alexander Seuerus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.54
Alfonsi Regis mirabiles rerum cursus. 107.23
Alfonsi Regis Neapolitani eruditio insignis. 115. 25
Alfonsus Rex quomodo Neapolim vrbem ceperit. 110.10
Alfonsus rex Picentium in deditionem Ecclesiæ compellit. 103.46
Alfonsus Plumbinum oppidum frustra oppugnat. 98.26
Alfonsi Arragonum & Siciliæ Regis classis, Genuam oppugnat. 87.50
Alfonsi Regis clarissimi, res gestæ insigniores, breui Catalogo numerantur & percensentur. 111.8
Alfonsus Portugaliæ princeps expeditionem in Turcos suscipit. 86.40
Alfonsus Rex Friderico III. Imperatore maior. 180.36
Alfonsi moderatio insignis erga Antonium captum. 110.30
Alfonsus rex, Francisco Sfortiæ bellum indicit. 95. 18
Aloisius de Anagaris comes, proditionis reus, in quatuor partes discerpitur. 284.22
Alsatia, olim Heluetia dicta. 80.45
Altenburgum arx in Misnia, ex qua Saxoniæ ducis filii abducti. 70.19
Aluari de Luna, fortuna varia. 85.50. *alacri vultu ceruicem gladio præbet.* 86.8
Amasis fluuius in Westphalia celebris. 74.17
Amedeus Sabaudiæ Dux primus, fit Episcopus. 81. 47
Amurates Turcorum primus in Græciam transijt. 45.8
Amurates cum centum millibus Hungariam ingreditur. 46.38
Amurates Thessalonicam vrbem Venetis eripit. 45.39
Amurates regnum filio committens, solitariam vitam eligit. 48.43
Amurates ab otio reuocatus, in bellum contra Huniadem proficiscitur. 49. 17. *moritur.* ibid. 30
Anastasius II. Imp. quot annis imperarit. 9.32
Anastasius Imp. quot annis imperarit. 8.10
Anna Boemiæ Regis filia à Cæsare Maximiliano coronatur. 360.27
Anna Regina pulchritudo ingens. 348.21
Anellus quidam, faber Cæmentarius Neapolim ciuitatem Alfonso Regi prodit. 109.30
Anthenor Italiam petiturus, Liburniam permeasse dicitur. 56.29

Bb Anto-

Antoninus Commodus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.10
Antoninus Verus imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.7
Antoninus Pius, imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.55
Antonius Candola, in carcerem coniectus, & quomodo liberatus sit. 108.57
Antony Campani ad Iacobum Cardinalem Papiensem epistolæ. 147.25 secunda ibid. 50. Tertia. 148.10. &c.
Antonius Caracalla Bassianus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 337
Antonius Candola Venetos & alios Italiæ principes frustra, contra Alfonsum regem irritare conatur. 110.55
Apollonius fraternæ contentionis auctor, ex Turingia exterminatur. 70.8
appellatio à Censura Pii papæ II. interposita pro parte Sigismundi ducis Austriæ. 121.1
Apophthegmata Imperatorum Romanorum Rudolphi, Caroli IV. Sigismundi, Alberti, Friderici III. per Poggiam Florentinum, Æneam Syluium, & Henricum Bebelium consignata. 175.20
Aquinus in Norvegia regnans diuinus homo. 71.36
Aquisgranum ciuitas est Teutonica. 77.14
Arbor apud Orcades insulas, fructus anatarum formam habentes producens. 85.23
Arcadius Imp. quot annis regnarit. 7.20
Arces ab Alfonso Rege reparatæ & extructæ. 111. 47
Arcis Saltzburgensis descriptio. 349.2
Arethusa & Aganippe fluuii, Turcis subiecti. 53. 25
Argenti minera in Saxonia vbi, & à quo inuenta. 70.43
Armilaus Venetus, iaculo transfoditur. 91.27
Arnoldi de Lalaing præpositi D. Mariæ Brugensis, ad Paulum Beust, Rectorem Papiensem epistola. 155.25
Arnulphus Imp. quot annis imperarit. 10.46
Arx Mediolanensis diruta, reparatur. 91.10
Arx Bambergensis natura & arte munitissima. 77.44
Asisinæ ciuitatis status miser. 103.22
Athenæ ciuitas, hodie parui oppidi speciem gerit. 53.45
attici & Iones iidem populi. 53.40
augustini patritii, Cardinalis Senensis legati in Germania Secretarii, ad Iacobum Cardinalē Papiensem epistola. 143.40
aulicorum episcopi Gurcensis laus. 330.48
aurelianus Imp. quot annis imperarit. 5.7
australes fidem Friderico Imperatori datam non seruant. 60.22
austria quomodo inter albertum, Sigismundum & Fridericum Imperatorem diuisa. 61.34
austria quos fines habeat. 59.49
austriæ commendatio. 230.49
auaro in aurum nulla potestas est. 51.17
auersani à Renato deficientes, alfonsum admittunt. 108.18
auisamenta ad Cæsaream maiestatem. 375.40

B.

Baden nouæ ciuitatis descriptio. 327.57
Baiazetis successus prosperi. 45.9. eius status infelix & miser. ibid. 23
Baioarii vnde dicti. 79.16
Baldatius pedestrium copiarum ductor nobilis, ex altissimis fenestris præcipitatus, perit. 95. 48
Bambergensis Ecclesia à quo fundata. 77.40
Balthicum mare vnde originem ducat. 6.48
Baptista Blasius Cremonensis astronomus clarus. 91.43
Baptista Connetulus multis vulneribus confoditur Bononiæ. 83.38
Bartholomæi Lisitæ Ducis, naufragium & interitus. 331.16
Bauariæ fines & descriptio. 79.8
Beati Rhenani ad Matthiam Schirerium epistola. 292.10
Bellum inter Ludouicum & Carolum Mantuanes Marchiones, fratres, de imperio, ingens. 92.7
Belli contra Moschos causa. 331.38
Bellum Prutenorum cum fratribus Teutonici ordinis. 67.40
Bellum inter Polonos & Prutenes quo anno gestum. 67.59
Bellum inter Venetos & Sigismundum Austriæ Archiducem, primum. 216.20. secundum. 217. 15. Tertium. 219.28. Quartum. 220.4. Quintum. 220.13. Sextum, ibid. 25
Bellum inter Albertum principem & ciuitatem Norimbergensem, biennio durans. 78.35
Bellum Leodiensium cum Duce Burgundorum Carolo. 132.44
Belli seruilis in Pannonia descriptio & causa, 332. 10. eius duces. ibid. 13
D. Bernardinus, vbi natus, & vbi sepultus sit. 107.4.7
Berengarius II. Imperator, quot annis imperarit. 11.7
Berengarius IV. Imp. quot annis imperarit. 11.23
Berengarius Imp. quot annis imperarit. 10.57
Berengarius III. Imp. quot annis imperarit. 11.15
Bessarion Cardinalis Nicenus Pontificis apud Bononienses vicem gerit. 93.52
Bibliotheca Nicolai V. pontificis Maximi. 101.3
Bistricium oppidum in Transyluania Ioanni Huniadi dono datum. 42.10

Byzan-

Byzantium qui primo condiderint. 43.35

Byzantium altera Roma. 43. 48. *cur Constantinopolis dicta.* ibid. 51

Blondus Flauius, à Nicolao V. papa negligitur. 100. 34

Bohemia descriptio & fines. 72.22

Bohemia papæ minas contemnit. 119.33

Boioariæ portio Noricum appellatur. 78.16

Bolomerus in lacu quodam circa Gebennam, saxo ad collum suspenso demergitur. 82.15

Bononia studiorum mater, & seditionum altrix appellatur. 93.27

Borsius primus in Estensi familia dux appellatur. 92.24

Bosphorus Thracius vbi. 47.28

Brachius Perusinus, apud Aquilam Marsorum vrbem, bello superatur. 106.57

Brixiensis clades. 283.40

Brixiæ ciuitatis amplissimæ expugnatio quando facta. 286.15

Brixiensium in Gallos sæuitia. 281.58

brixiensium in Gallos crudelitas. 281.57

Brūsuica ciuitas, quinque fora & pretoria habet. 69.38

buda, Regum Hungariæ sedes. 39.12

bulco Dux Silesiæ Epicureus. 62.33

Bureni & Goxoni fratrum Leodiensium facinus audax. 133.45

C.

Cacius Mons, vulgo de Kalcberg, vbi. 351.45

Cæsar Martinengus ab Alfonso Rege bis victus. 109.12

Cæsar & Reges muneribus inuicem certant. 372.7

Caius Caligula Imperator, quot annis vixerit & imperarit. 1.40

Calapinus Christianos superat. 45.27

Calathini ab Alfonso expugnantur. 109.8

Calceator post visam Romam ad consuetas ocreas redit. 58.53

Calixtus pontifex Max. Mahumetis fratrem in palatio custodiuit. 49.40

Calixtus III. papa, natione Hispanus, animum ad delendam Turcorum legem & gentem conuertit. 102.5

Caminensis episcopatus non minor Moguntina. 68.42

Carnusa, Contemptor Christianæ & Mahometicæ religionis, vt Christianus moritur. 55.37

Cancellarij apud Florentinos eruditi tres. 96.8

Capistranus honoris & gloriæ appetens. 52.20

Cardinales à Calixto creati. 102.17

Carinthiæ regionis fines. 57.26

Carinthij quomodo principes suos inuestire soleat. 57.30

Carniola duplex, sicca & irrigua. 57.13

Carolus Gonzaga ad Mediolanenses transit. 89.44

Carolus Martellus, Caroli Magni auus extitit. 77.3

Carolus IV. Imp. quot annis imperarit. 14.3

Carolus Magnus Westphalos ad fidem conuertit. 74.31

Caroli Sueciæ Regis scelera punita. 72.10

Carolus III. Crassus, imp. quot annis imperarit. 10.40

Carolus II. Caluus, imp. quot annis imperarit. 10.34

Carolus Magnus imp. quot annis vixerit & imperarit. 10.11

Caroli burgundorum ducis sæuitia & crudelitas ingens. 134.38

Carolus & Carnutus, fratres de regno Sueciæ dimicant. 71.56

Caroli IV. imperatoris dicta memorabilia. 175.50

Carpenonum à Rege Alfonso oppugnatur. 110.25

Carthago à Genserico Wādalorum Rege capitur. 7.32

Carus Imp. quot annis imperarit. 5.27

Casimirus Rex poloniæ prussiam ingreditur cum exercitu. 67.45

Casimirus Lituaniæ dux, fit Rex poloniæ. 63.33

Christianorum ad Varnam de bello cum Amurate deliberatio. 47.30

Casparis Vrsini Velij, Silesitani, de conuentu Posnoniensi, narratio poetica. 345.10. *eiusdem in Cæsarem precantem carmen.* 347.20

Christianorum de Turcis victoria. 46.46

Christophorus baioariæ Dux, fit Rex Noruegiæ. 71.51

cilia comitatus Stiriæ. 58.43

clagefurtium oppidum, & consuetudo quam contra furtum habeat. 58.15

claudius cæsar, quot annis vixerit & imperarit. 1.52

claudius secundus imp. quot annis imperarit. 4.55

cracouia ob scholam liberalium artium celebris. 62.53

crudelitas rusticorum in equitem quendam Gallum. 281.50

cocceius Nerua imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.36

colonia Agrippina vnde & à quo sic vocata. 70.29

colucij eloquentia commendatur. 96.13

comitis Ciliæ fuga miserabilis, & reditus fauorabilis fuit. 60.32

comitionum imperij sub Friderico III. imp. apud Ratisponam celebratorum, narratio. 143.20

concilium germanicum Treueris celebratur. 284.39

concilium Pisis celebrandum indicitur. 272.30

Concilium Glorentinum celebre. 94.6

Concilium Constantiense sub Sigismundo Imperatore celebratur. 13.49

Concilium generale in Alemania conuocandum. 25.13
Conradus Raufes Friderici Saxoniæ Electoris filios clam abducit. 70.15
Conradus Imp. quot annis imperarit. 11.4
Conradus II. Imp. quot annis imperarit. 12.40
Conradus Friderici II. filius, quot annis regnarit, & cur Imperator non dicatur. 13.15
Conradus I. Imp. quot annis imperarit. 12.9
Conradi Wengeri de bello inter Venetos & Sigismundum Austriæ Archiducem gesto narratio. 215.1
Constans Imp. quot annis vixerit & imperarit. 6.15
Constantinopolis obsidio & expugnatio. 49.35. *quo anno facta.* 51.30
Constantinus II. Imp. quot annis regnarit. 9.2
Constantinus Pogonatus III. imp. quot annis imperarit. 9.6
Constantius Imp. quot annis vixerit & imperarit. 6.20
Constantinus V. Copronymus, imp. quot annis imperarit. 9.48
Constantinus imp. quot annis imperarit. 5.48
Constantinus Magnus cur non in Troade Regiā sedem extruxerit. 43.42
Constantinus VI. Imp. & Hirene quot annis imperarint. 9.5
Conuiuium pro animarum qualitatibus instructum. 58.2
Conuiuium Regum aliquot & gurcensis. 340.12
Conuiuium gurcensis, & eius eloquentia. 353. 17. 36
Copia Tamerlanis, Xerxis & Darij exercitu maiores fuerunt. 45.10
Cosmus medicus prudentia & auctoritate apud Florentinos clarus. 95.51

D.

Dania germaniæ portio est. 71.18
Danorum & Dragularum inter Walachos factiones. 42.50
Decius imp. quot annis imperarit. 4.28
Delphinus Viennensis Dominus & Princeps Flādriæ vocatur. 84.37
Diocletianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 5.43
Domitianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.30
Domitius Nero, quot annis vixerit & imperarit. 1.56
Ducum Saxoniæ cum Brunsuicensibus de electoratu dissensio, quomodo sopita. 69.48

E.

Ecclesia pontificales in Prussia erecta. 66.35
Electores imperij in quem finem, & qua de causa instituti. 288.30
Encomiastica ad Fridericum III. imperatorem, & Maximilianum Regem Romanorum Quinti Æmyliani Cimbriaci, poetæ & comitis Palatini. 190.10
Epirus vbi incipiat, & eius fines. 54.54
Episcopus Herbipolensis, Francorum Dux habetur. 77.36
Epistola pij Papæ II. ad episcopum Basiliensem. 120. 20
Epistola incerti auctoris de laudibus Caroli Burgundiæ Ducis. 135.10
Epistola Iani Franc. Vitalis Panormitani ad Matthæum Longum, Episcopum Gurcensem. 298.30
Epistola Friderici III. Imperatoris ad Nicolaum V. pontificem Max. de amissione vrbis Constantinopolitanæ. 182.25
Epistola Friderici III. imperatoris ad Carolum Francorum Regem. 181.40
Epistola de honoribus illustrissimo & reuerendissimo Gurcensi, Cæsareo, totius Italiæ vicario, vrbem ingredienti habitis. 292.35
Epistola Friderici III. Imperatoris, ad Æneā Cardinalem Senensem scripta. 184.20
Epistola Ioannis Camers, ordinis minorum in vrbe Vienna, ad Cæsarem Maximilianum. 190. 30
Epistola Michaelis Coccinij ad Iacobum de Banisiu Cæsareæ Maiestatis secretarium, &c. 167 20
Epistola Iohannis Cuspiniani præfecti Viennensis, ad Iacobum Villingerum, Cæsaris Maximiliani thesaurarium. 304.10
Epistola Pii II. papæ ad communitatem Constantiensem scripta duæ. 116.18. & 36
Epistola Iacobi Wimphelingii, ad Maximilianum Rom. Imperatorem. 380.1
Epistola Ia. Regij familiaris, ad serenissimū Rom. Cæsarem Augustum Maximilianum. 377.11
Epistola P. Rasterisci ad Iacobum Wimphelingium diutinarum literarum licenciatum. 376. 55
Epistola Iacobi Wimphelingii ad reuerendiss. inclytissimumque principem Albertum Brandéburgium, Moguntinæ & Magdeburgensis ecclesiarum Archiepiscopum. 382.30
Epithalamium Iasonis Mayni iureconsulti, ad Maximilianum Romanorum Regem. & Augustum Blancham Mariam, eius sponsam. 222.20
Eques & Princeps ex lanifice. 93.46
Equites aurati ex aulicis Episcopi Gurcensis creati. 331.33
Equuleus hermofroditus, ante portam Senensem inter pariendum expirat. 97.33
Erfordia Moguntino Episcopo subiecta. 68.3
Estensis familia erga imperatores fides. 233. 5

Eugenij papæ commendatio & elogium insigne 99.48
Eugenius papa per quem Romam rursus introductus. 99.17
Eugenius papa Roma expulsus, iterum recipitur. 99.24. *moritur.* ibid.40
Eugenius Papa bellum cum Turcis instaurari iubet. 47.9
Eugenius papa 17. Cardinales facit. 94.24
Eugenius papa 17. Marchiam recuperat. 103.46
Examites latro insignis, & eius societas admodū magna. 41.35

F.

Fabrianenses, de rebellione suspectos cives, supplicio afficiunt. 106.56
Facinus priuati cuiusdam hominis audax. 70.15
Factiones apud Senenses duæ. 96.42
Falconum & Coruorum non longe ab vrbe Leodio pugna mirabilis. 93.8
Fames apud Mediolanenses magna. 90.43
Fanum in agro Leodiensi, cæsorum ossibus plenū. 93.24
Fanum ab Alfonso Rege frustra oppugnatum, 104.52
Faramundus fit Rex Francorum. 76.10
Ferdinandi Alfonsi Regis filii encomium. 95.20
Festum transfigurationis Dominicæ, à quo institutum. 102.35
M. Flauius Constantinus Magnus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 6.10
Flochetus milites armatos in quadrigis fæno oneratis abscondit. 83.4
Florentia cur sic dicta, cum olim diceretur Fluentia. 94.5
Florentini in legendis Cancellariis quid spectent. 96.5
Florentini quibus conditionibus cum Alfonso Rege pacem fecerint. 95.11
Florianus Imp. quamdiu imperarit. 5.16
Fœdus inter Imperatorem Maximilianum & Bohemiæ, Pannoniæ, Sarmatiæque Reges confirmatur. 361.50
Folianum oppidum incensum, solo æquatur. 95.40
Forcheim niueo pane famosum oppidum. 78.25
Formicarum maiorum & minorum, in agro Bononiensi prælium mirabile. 92.50
Forum Iulium ad ditionem Cæsaris Maximiliani reducitur. 274.58
Francia in duas partes diuisa. 77.10
Franci potentiam & imperium suum mirabiliter augent. 76.14
Franci origine sua sunt Troiani. 75.44
Franci vnde dicti. 76.2
Franciscus Sfortia Romam exercitu petiturus, recedit. 99.34
Franciscus Sfortia amore cuiusdam puellæ flagrans, sibi multas molestias creat. 103.30
Francisci Foscari Ducis Venetorum filius, fortunam experitur variam. 91.21
Franciscus Cardinalis Senensis à papa ad comitia Ratisponam mittitur. 145.43
Franciscus Sfortia Placentiam expugnat. 89.25. *inito cum Venetis fœdere, in vrbem Mediolanensem exercitum ducit.* ibid. 36. *Ducatum Mediolanensem obtinet.* 89.50
Franciscus Dux Venetus benemeritus, ingratitudinem ciuitatis experitur. 91.39
Franciscus Barbarus vir eruditus moritur. 91.28
Franciscus Martorellus Regi Alfonso charus. 96.51
Franciscus Sfortia quibus fuerit moribus, & eius elogium. 104.37
Francisci Pici ad Maximilianum Cæsarem epistola. 242.20
Francofordia ad Mœnum emporium nobile. 77.37
Francofordia ad Oderam, emporium diues. 68.46
Franconiæ fines & descriptio. 77.25
Franconia quibus Dominis subiecta. 78.10
Fratres Teutonici Prussiam apud Fridericum Imperatorem ILexorant. 66.20
Friburgum nobile oppidum in Othlandia, quomodo ad Subaudienses peruenerit. 81.8
Friderici Vrbinatium principis commendatio. 106.24
Friderici III. Imperatoris epistolæ aliquot. 181.35
Friderici III. Imp. & Caroli Ducis Burgundiorū apud Treuerim congressus. 155.1
Fridericus & Leonora vino moderate vtuntur. 178.56. 179.2
Fridericus Marchio Brandenburgensis, hæreditatem inter filios diuidit. 78.30
Friderici III. Imperatoris ad Eugenium IV. Papā epistola. 183
Fridericus II. Imp. quot annis vixerit & imperarit. 13.10
Fridericus III. Imperator cur Romam venerit. 141.57. *Quid ibi effecerit.* 142.50
Friderici & Wilhelmi Ducum Saxoniæ, fratrū dissensio. 69.51. *quomodo sedata.* 70.5
Fridericus I. Imp. quot annis imperarit. 12.47
Friderici comitis in Stiria mores propter interfectam concubinam varij. 58.46
Fridericus Imperator ex præsenti periculo diuinitus liberatur. 59.9
Friderici Saxoniæ ducis filii clam abducti. 70.20
Fridericus Imperator & Leonora eius coniunx magnifice ab Alfonso excipiuntur. 111.5
Friderici III. Imperatoris Elogium. 61.37

Friderici III. *Imperatoris apophthegmata.* 178.32

Fridericus Marchio Brandenburgensis Regnum Poloniæ oblatum recusat. 63.25

Fridericus III. *Imp. quot annis imperarit.* 15.28

Friderici Austriaci, Imperatoris elogium. 20.37

G.

Galeatius Baldasinus ob fortitudinem commendatur 98.13

Galerius Imperator, quot annis imperarit. 5.57

Galli à francis bello supprimuntur. 76.56

Gallienus Imp. quot annis imperarit. 4.50

Gallorum in Italiam ingressus. 276.26

Gallus Hostilianus, quot annis imperarit. 4.33

Gandauenses aduersus Philippum Burgundiæ Ducem rebellantes, comprimuntur. 84.27

Gensericus Rex Wandalorum, Romam capit. 7.49

Genua ciuilibus discordiis imperium maris amisit. 87.19

Genuenses Alfonso Regi bellum inferunt. 111.13

Georgius Despotes Seruiæ apud Hungaros exulat. 45. 48. *Errorem suæ gentis relinquere, & religionem mutare non vult.* 46.10. *eius exitus.* ibid. 23

Georgius Heimburgensis cur ad concilium appellarit. 119.38

Georgius Rex Seruilis belli in Pannonia capitur. 332.53

Gerardus Gambacurta, Alfonsum Regem mendicando sequitur. 95.45

Germanicæ nationis laus. 113.51

Germani cur consilio & ingenio aliis inferiores. 113.56

Germani Romanis oratoribus simillimi. 326.38

Germaniæ querela, quod principes bellum Cæsaris Maximiliani contra Venetos non adiuuent. 290.1

Germanis ad principes suos de bellis ciuilibus querela. 257.10

Germanorum discordia & ignauia reprehenditur. 287.54

Germani inferiores quousque procedant. 77.31

Germanicæ nationis grauamina, cum remediis & antisamentis ad Cæsarem Maximilianum. 373.30

Gersius Westphalus ne Electores Fridericum III. *Imperatorem facerent Francofurti dissuadere conatur.* 178.48

Gethæ à Romanis deleti & subacti. 42.45

Gisbertus Corrigiensis, in senatu Senensi trucidatur. 97.20

Gischra Boemi, virtus & fortitudo. 40.14

Gordianus Imp. quot annis imperarit. 4.16

Gostus princeps Neumursi mortuus triumphat. 280.54

Gostus Dux Neumursi occiditur à peditibus Hispanis. 287.23

Gostus princeps Neumursi, Bononiam sine omni lætitiæ signo ingreditur, 281.25

Gostus princeps, contra Venetos proficiscitur, relicto Bononiæ præsidio. 282.32

Granatæ regnum quo anno à Christianis occupatum 86.22

Græci ad consensum cum Latinis in articulo de Spiritus Sancti processione perducuntur. 94.13

Gratianus Imp. quot annis regnarit. 6.48

grauamina contra sedem Romanam, nomine nationis germanicæ, & sacri Romani imperij, decem. 373.35

grauaminum nationis germanicæ remedium. 374.10

Georgius Lollius, & Franciscus patricius, studiorum communione coniunctissimi. 97.36

Gregorij Heimburch appellatio à Papa variis modis ad concilium futurum. 125.15

Gregorij Despoti Seruiæ perfidia. 49.4

Guarinus Ueronensis vir doctrina & eruditione admirabilis. 92.41

Guido Urbinatium princeps, agnati sui filium pro suo nutriri iubet. 106.20

Guncium oppidum Hungariæ, latronibus purgatur. 40.27

Gurcensis ad osculapedum pontificis admittitur, 296.15

Gurcensis in suos Aulicos mira dilectio. 326.3

Gurcensis Posonium vulgo Presburgium vocant, ingreditur. 329.32

Gurcensis Episcopus quomodo pontificem alloquutus sit. 269.27. *discedit à pontifice re infecta.* 270.1

Gurcensis Patauium ingreditur. 325.15

Gurcensis prudentia, in Cæsarianis exercitibus & negotiis obeundis. 347.4

Gurcensis Cardinalis in Ratisponam ingressus. 324.27

H.

Hæresis græcorum de processione Spiritus S. damnata. 43.56

Hæreses & sectæ in Lituania. 64.15

Halberstadensis ciuitatis descriptio. 69.20

Hannibal Bentiuolius à Baptista Connetuli, cuius filium ex baptismo leuauerat, satellitibus obtruncatur. 93.34

Hassiæ fines. 75.27

Hassiæ montes quomodo Ptolomæo vocentur. 74.17

Hellas siue græcia, olim Attica vnde dicta. 53.34

Heluetiorum virtus. 279.22

Heluius pertinax imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.19

Henrici comitis Goritiæ rusticitas seruilis. 58.20

Henri-

Henricus Pomeraniæ Dux, adoptatur à Regina Noruegiæ in filium. 71.47
Henrici Bebelij egloga triumphalis de victoria Cæsaris Maximiliani contra Bohemos, 251. 10
Henrici Bebelij poetæ Laureati de victoria Maximiliani regis Romanorum in Boemia, ad omnes Germaniæ principes paraneticon Hecatostichon, 255.10
Henrici Glareani p.L. ad Maximilianum Romanorum Imperatorem, panegyricon. 213.30
Henricus I V. Imp. quot annis imperarit. 12.29
Henricus I I. imp. quot annis imperarit. 12.15
Henricus I. imp. quot annis regnarit. 11.57
henricus III. imp. quot annis imperarit. 12.20
henricus VI. imp. quot annis imperarit. 13.49
Henrici VII. imperatoris apophthegma. 175.40
henricus imp. quot annis imperarit. 11.10
henricus rex Noruegiæ, è Gothia propulsatur. 72. 5
henricus V. imp. quot annis imperarit. 12.56
Heraclius imp quot annis imperarit. 8.53
Hermolai Barbari ad Carondeletum supremum regis Romanorum secretarium epistola, 185. 10
Hermolai Barbari legati Veneti, ad Fridericum III. imperatorem, & Maximilianum regem Rom. oratio gratulatoria. 185.1
Hieronymi Nogaroli comitis, ad Maximilianum imperatorem pro Vicentinis oratio carmine heroico habita. 301.25
Hieronymus Pragensis vir apprime doctus, Hussitarum initio fugit hæresim. 64.22
Hispania in quinque reges diuisa. 85.40
Hispaniæ reges, Gothorum duces fuerunt. 231.3
historica narratio de ciuitatis Leodij excidio. 129. 10
Histria an recte Italiæ adiuncta sit à veteribus, 56. 46. vnde dicta, ibid 49
Hodæporicum reuerendissimi Dn. Matthæi S. Angeli Cardinalis Gurcensis, per Ricardum Bartholinum Perusinum editum. 321.1
Hollandiæ fines & descriptio. 73.24
Honela fluuius Brandeburgum in duas partes diuidit. 68.47
Honorius imp. quot annis imperarit. 7.24
Horatius Romanus Homeri poemata, carmine latino vertit. 100.44
Hostiæ, ex quibus cruor sua sponte promanauit, vbi recondita. 70.56
Hugo Senensis disputatione omnes Græcos philosophos vincit. 92.34
Hungari oblatas pacis conditiones à Turcis accipiunt. 47.1
Hungarorum duo, doctrina & eruditione clari.
ciunt. 40.13
Hunniades ducit exercitum in Turcos, 49.2. superatur. ibid. 27
Hussitas quatuor reges extirpare non potuerunt. 72.41
Hydria vna ex his in quibus vinum à Christo factum, vbi reperiatur. 69.11

I.

Iacobus Episcopus Ferretanus, in cuius gratiam rubeo galero donatus. 102.57
Iacobi Candolæ interitus ex Catarrhi profluuio. 108.46
Iacobi Piccolominei Cardinalis papiensis, de Friderici III. imp. in Italiam profectione, & honorifico Romam aduentu narratio. 140.20
Iacobus Appianus, concubinam vt videt prægnantem, Florentinos ac Senenses, vt partum de sacro fonte leuant inuitat. 97.53
Iacobi Cardinalis Papiensis ad Campanum epistola. 147.1
Iacobus Reinaldus Vrsinus, regi Alfonso fortiter resistit. 98.9
Iacobus Caynanus proditionis suspectus, interficitur. 105.46
Iacobus rex Scotiæ à suis interficitur. 85.20
Iacobus Marchio Badensis, cur filios suos ad studiũ literarum compulerit. 80.23
Iacobus Picinius Senenses oppugnat. 97.8
Iocobus Marchianus, Budesium concionator sublimis à populo tumultuante rapitur. 30.20
Iacobus Picininus reprimitur. 102.12
Iacobi Wimphelingij de Germanicæ nationis & imperij grauaminibus contra sedem & curiã Romanam, ad Æneam Syluium Senensem tũc temporis episcopum, replica. 381.30
Illyricæ gentes quomodo hodie vocentur. 55.56
Imperator cur plerunq; Germanus eligatur. 77.19
Imperator pedibus conculcatus perit. 50.50
imperium gentis Hungariæ, ipsa Hungaria latius est. 38.15
imperij Romani diuisio facta. 10.2
Incendium Posonij magnum. 333.10
inimicitia inter Carolum regem, & filium eius Ludouicum Delphinum, quomodo exorta, & sedata. 82.40
Ioanna virgo Lotharingensis, regnum Franciæ, ex Anglicorum eripuit manibus. 82.35
Ioanna Alfonsi soror & coniunx, Arragonum & Valentiæ regnis iura dixit. 86.19
Ioannis Francisci Sforciæ frater, in Asculo obtruncatur. 105.57
Ioannes Vintimilius Ausidam oppidum in deditionem accipit. 105.18
Ioannes Vitelliscus patriarcha, milites suos re-

Iohannes Huniades ægrotus, non vult Dominicum corpus ad se deferri. 40.40
Ioannes Antonius princeps Tarentinus captus, qua conditione dimissus sit. 107.45
Iohannis Cuspiniani præfecti vrbis Viennensis, Diarium, de congressu Cæsaris Maximiliani Aug. & trium Regum, Vladislai Hungariæ, Ludouici Bohemiæ & Sigismundi Poloniæ, in vrbe Vienna facto, &c. 304.1
Ioannes Weyuuoda à Turcis profligatus. 347.40
Iohannes Huss in Constātiensi synodo combustus. 72.39
Iohannes Segebiensis Alcorarum conuertit in nostram linguam, & refutauit. 82.22
Ioannes comes Armeniaci, cur paterna hæreditate priuatus. 82.32
Ioannes secundus Portugaliæ rex galeas suas, vltra columnas Herculis mittit. 86.52
Ioannes Cardinalis Hostiensis, vbi mortuus. 86.13
Ioannis Huniadis nomen apud Turcas admodū terrificum. 46.44
Ioannes Dantiscus Regis Poloniæ Secretarius, vir doctus, &c. 333.34
Ioannis Viconitij contra Fridericum Imperatorē perpetratum scelus. 59.6
Iohannes Capistranus, Baronem quendam cum subditis suis ad Romanam Ecclesiam conuertit. 62.2
Ioannes Huniades fugam arripit. 48.16 *capitur à Despoto Seruiæ.* ibid.30
Ioannes Huniades Austriam vastat. 59.55
Ioannis Dantisci ad Richardum Bartholicum epistola versibus heroicis scripta. 341.10
Ioannis Dantisci, de profectione serenissimi Poloniæ Regis Sigismundi, post victoriam Moscouiticam, in Hungariam carmen. 236.1
Iosias captus vinctusque Romam mittitur. 106.5
Iouinianus Imp. quot annis vixerit & imperarit, 6.33
Isabella coniunx Renati Lotharingiæ Ducis contra Alfonsum regem, à Papa auxilium accipit. 107.40
Itali cur consilio prudentia, & ingenio alias nationes superent. 113.7
Italianus Forlanus securi percutitur. 105.36
Italia gallicas saltandi ineptias detestatur. 178.45
italiani Galli, Hispani, Veneti, & Pontifex Romanus, cum Germanorum sanguine Germanis eripere conantur. 288.40
Italicum imperium ad Germanos quando deuolutum. 288.27
iubileo anno, sub Nicolao V. celebrato, 200. homines conculcantur. 100.28
iudei ex Bauaria exterminantur. 79.43
Iulianus Cardinalis à latrūculis interficitur. 48.26
Iulianus Didius, quot annis vixerit & imperarit. 3.23
Iulianus Imp. Apostata, quot annis vixerit & imperarit. 6.38
Iulius pontifex Max. Gurcensem Episcopum ad se mitti à Cæsare petit. 268.30
iulius pontifex in ardentissimam febrem incidit. 273.34
C. Iulius Cæsar primus Romanorum Imperator, quot annis vixerit & imperarit. 1.20
iustinianus imp. quot annis imperarit. 8.27
iustinianus II. imp. quot annis imperarit. 9.24
iustinianus II. imp. quot annis imperarit. 9.10
iustinus Minor imp. quot annis imperarit. 8.33
Iustinus Maior, imp. quot annis imperarit. 8.17

L.

Labacum oppidum Sclaui Lublanam vocant. 57.20
Ladislai regis Hungariæ corpus vbi reconditum. 41.4
Lapides pauperibus eleemosynæ gratia dantur in Scotia. 8.29
Latini Græcos omnium doctrinarum genere superant. 92.36
latrones 550. vno prælio capti, abducuntur. 60.57
laureacum oppidum vetustum, nunc Ensium vocatur. 348.44
Leo Isaurus, imp. quot annis imperarit, 9.43
leo Imp. quot annis imperarit. 7.57
Leo IV. imp. quot annis imperarit. 9.51
Leodiense Schisma. 93.22
leodiensium miseria ingens. 134.23
leodiensium cum episcopo suo Ludouico dissidiū, & eius caussa. 129.20
leodienses Episcopum, Leodium venire cogunt. 132.24
leodium à Carolo Burgundorum Duce obsidetur. 133.36. *expugnatur.* 134.10
Leonardus Venetorum legatus Mediolani confoditur. 90.47
Leontius imp. quot annis imperarit. 9.4
Leonoræ Portugaliæ regis filiæ elogium. 20.2
leopoldi Austriæ Ducis corpus vbi colatur. 326.14
lex de lata super morte hominis sententia, ante 30. dies non exequenda, quam habuerit occasionem. 52.46
Libertatis Capitanei apud Genuenses. 87.21.30
Liburniæ fines quos Plinius statuat. 56.32
Licinius Valerianus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 4.41
Lipsig vrbs, Emporium diues. 68.56
Literæ Credentiales, & instructio Ambasiatoris Regis Poloniæ super irruptione Turcorum in suum dominium. 235.1

Lituanorum veterum superstitiones & idolatria. 64.33
Lituani faciei & capitis pilos deponere prohibentur 63.52
Lituania palustris regio, & eius descriptio 63.40
Liuonia per quos ad fidem conuersa. 65.42
Lotharius Imp. quot annis imperauit 10.22
Vgonis Imp. quot annis imperarit 11.20
Lotharius III. Imp. quot annis imperarit 12.33
Lubeca duodecim habet consules. 69.42
Lucenses cum Florentinis fœdus in quinquagineta annos faciunt 96.19
Ludouicus Marchio Mantuanus princeps eruditus & exercitatus. 91.55. patria extorris atque egenus moritur. 92.10
Lud. Bauarus patrem bello petiturus, febre percussus moritur. 79.38
Lud. Pius Imp. quot annis vixerit & imperarit, 10.18.
Lud. Landgrauius Hassiæ, cur ad imperium vocatus, id recusarit. 75.29
Lud. Delphinus Viennensis in agro Basiliensi, magnam Suitensium stragem edit. 80.50
Ludouic. I I I. Imp. quot annis imperarit. 10.55
Lud. I I. Imp. quot annis imperarit. 10.26
Lues magna in castris Ferdinandi Regis Alfonsi filii. 95.38
Luneburgensibus cur à Nicolao pontifice max. sacris interdictum. 70.50

M.

Macedoniæ fines. 52.33
Macedonia nostro tempore Turcis subiecta. 53.1
Maffæus Vegius epitaphium scribit patriarchæ Constantinopolitano. 94.16
Magdeburgenses veri sunt Saxones 68.7
Magister quidam Teutonicus seipsum eligit. 68.9
Magistri Teutonici ordinis in Prussia sedes. 66.41
Mahometes Christianos sub imperio suo degentes affligit. 45.46
III. vrbem Constantinopolim oppugnat. 49.46
Mahometi vaticinium de sua secta. 28.29
Mahometus in Arabia sectam suam facit. 8.51
Mahumetes strangulatum Amuratis patris sui filium, matri tradit. 49.36
Maiores domus in Francia. 76.48
Manichæorum hæresis vbi vigeat & qualis sit. 56.10
Marieburgum Prussiæ in locum vbi quercus olim munita fuerat extructum. 66.40
Martinus bonus auxiliatòr, negotiator Carus. 76.30
Martinus Bohemus, Norimbergensis, in cognoscendo situ terræ peritiss. 86.56
Martinus Papa in Traiectenses anathemata cur promulgauit. 73.44
Matrimonii adiutores in Lituania. 64.9
Matthiæ Coruini Hungariæ & Bohemiæ regis, oratorum, ad principes imperii pro auxilio contra Turcos ferendo imploratio. 166.10
Matthæi Cardin. Gurcensis hodeporicum. 322.40
Matthiæ Mechouitæ Doctoris vaticinium. 306.20
Mauritius Imp. quot annis imperauit. 8.43
Mausoleum Friderici, ante eius obitum inceptum & postea absolutum. 326.56
Mausoleum Friderici Roman. Imperatoris quale. 327.10
Maximinus Imp. quot annis imperauit. 4.3
Maximiliani Romanorum regis familia & prosapia, 223.10. eius nominis explicatio & ratio. 223.30
Maximilianus Imp. Friderici III. successor. 15.30
Maximiliani Imperatoris priuilegium erectionis collegii poetarum & mathematicorum in Vienna. 237.50
Maximilianus Cæsar Viennam sine pompa ingreditur. 309.54
à regibus Bohemiæ, Vngariæ & Poloniæ salutatur. 355.4
Maximiliani Cæsaris humanitas summa. 355.1
Maximiliani Romanorum Imperatoris semper Augusti, ad Iacobum Wimphelingum epistola. 379
Mediolani ducatus ad imperatorem Maximilianum & Germaniæ principes, querela, & petitio vt à Francica seruitute ad imperii libertatem vindicetur. 259.20
Mediolanense dominium multi affectant. 88.47
Mediolanum libertatis amans, seruitutis iugum respuit. 88.56
Mediolanensium motus & tumultus varii. 90.10.
Mediolanensis Respub. à nobilitate ad plebem deflectit. 89.52

Misna ciuitas, Misnensium caput. 68.52

Mœnum Ptolemæus quomodo appellarit. 77.29. vbi oriatur. ibid.32.

Mons aureus à Francisco Sfortia expugnatur. 105. 43

Monte castellum cur ab Alfonso rege non expugnatum 94.40

Morauos Sigismundus Cæsar, Alberto genere suo donat. 61.54

Munera episcopo Gurcensi à regibus Poloniæ & Pannoniæ data. 331.54

N.

Naualia Romæ instituta. 102.8

Naufragium aulicorum in Lyco. 323.45

Naues insolita magnitudinis, instar arcium. 111.46.

Nauigatio Cardinalis Gurcensis per Danubium. 324.9

Nauigatio Cæsaris & Gurcensis per Danubium. 351.20

Neapolis à rege Alfonso obsessa 108.26

Neapolis vrbs ab Alfonso capitur. 110.15

Nero duos ex Phrisia legatos Romam venientes, ciuitate donat. 73.16.

Nestor princeps in Fauentia, ab Alfonso rege extra communem pacem factus est. 106.50

Neythartis ossa Viennæ recondita, & de eo fabulæ quædam. 327.18

Nicolaus V. pontifex maximus, Eugenio succedit, 100.17. huius Elogia. ibid.20.

Nicolaus Picininus ad singulare certamen vocatur. 104.8. Eius cum Francisco Sfortia, inimicitia vnde extiterit. ib. 26. Eius elogium. ib.30

Nicolaus Perotus polibium latinum facit. 100.46

Nicolaus de Cusa Cardinalis Magdeburgum venit. 118.22

Nicolaus Picininus apud Angleriam prælio vincitur. 94.20

Nicolaus papa V. moritur. 101.54

Nicolaus Estensis princeps Ferrariensis adulteriū coniugis vindicare cogitur. 92.18

Nicopolis à Cæsare Augusto condita cur sic dicta 55.16.

Nomina principum, ducum, comitum, procerum & oratorum, qui cum Maximil. Cæsare, & regibus Bohemiæ, Vngariæ atq; Poloniæ apud Viennam conuenerint. 356.10

Norinberga quo pertineat dubitatur. 78.13. vnde dines facta. ibid.21

Nubes mirabili ventorum impetu inter Florentiam & Senam pugnare inuicem videntur. 96. 23.

O.

Octauianus Augustus censum à Turcis accipit. 44. 32.

Octauianus Augustus Cæsar, quot annis vixerit & imperarit. 128

Oddo dux gentis in Vrbino, populari tumultu interficitur. 106.12

Odera fluuius Germaniæ celebris. 62.21

Olympus, Pieris & alii montes nobilissimi Turcis parent. 533

Opilius Macrinus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.42

Oratio legati regis Poloniæ ad Maximil. Rom. imperatorem. 235.20

oratio Pandulphi Collenutii iureconsulti & equitis, ad Max. regem Rom. 228.50

oratio extemporalis ad Maximilian. Romanorū regem, nomine vniuersitatis Heidelbergensis, à Pallante Spangel theologo habita. 221.40

oratio in Venetos inuectiua, Ludouici Heliani, in conuentu germanorum principum apud Augustum habita. 261.20

oratio Iacobi Motzii theologi legati Cæsarei coram sereniss. Alfonso portugaliæ rege, pro filia eius Leonora Friderico Cæsari desponsanda. 15.40.

Eiusdem ad virginem Leonoram oratio. 16.35

oratio acclamatoria Michaelis Apostoli Byzantini, ad Fridericum III. Imp. rogatu Aristonymi Byzantini habita 33.8

oratio pro vicario Cremonæ N. ad Frider. III. imper. penes Lauretum habita. 30.25

oratio gratulatoria Thadei Quirini patricii Veneti, ad Frid. III. Imp. nomine suæ respub. 28.55

oratio suasoria ad Nicolaum V. pont. max. vt Cæsarem Fridericum in Turcos passagium parentem, modis omnibus iuuare velit. 25.35

oratio legati Cæsarei pro coronatione Frider. regis Rom. ad Nicolaum V. pontificem max. 21.45

oratio gratulatoria ad Alfons. regem portugall. super conuitio Friderici Imp. & Leonoræ. 18.1

oratio in conuentu inuictissimi Maximil. Cæsaris semper Augusti, serenissimorum Vladislai Ludouici, patris & filii, ac Sigismundi, Pannoniæ, Bohemiæ ac Sarmatiæ regum, per Riccardum Bartholinum habita. 361.20

oratio Maximiliani Cæs. ad reges Bohemiæ, Vngariæ & poloniæ. 359.37

orationes duæ, vna habita à legatis Leonis X. p.p. coram inuictissimo imp. Maximiliano, in principum conuentu, pro colligendis decimis in expeditionem contra Turcas, Anno 1519. Altera viri cuiusdam clarissimi, adhortantis, ne principes in decimarum præstationem consentiant 391.20

Orbis nouus à quibus apertus & inuentus. 87

Othonis episcopi Moguntini perfidia. 77.52

Othomannus obscuri nominis vir, quomodo clarus factus. 44.50

Otto I. imp. quot annis imperarit. 11.35

Otto II. imp. quot annis imperarit. 11.42

Otto III. imp. quot annis imperarit. 11.50

Otto IV. Imp. quod annis regnarit. 13.3

P.

Padium oppidum vnde nomen habeat. 327.57
Panegyris R. D. Matthaeo Longo, episcopo Gurcensi, Caesareae Maiestatis vicem gerenti, per Ianum Franciscum Vitalem, Panormitanum scripta. 299.10
Panegyricus Vincentii Longini D. & poetae L. ad Maximilianum Rom. regem, pro instituto & erectio poetarum & mathematicorum in Vienna collegio. 239.1
Papienses se Francisco Sfortiae dedunt. 89.18
Passagium quid. 26.13
Patauium à quibus populis conditum. 75.51
Patauii situs & descriptio. 325.23
Paulus Vergerius vir doctus vbi mortuus 42.23
pax inter Alfonsum regem & papam Eugenium quibus conditionibus facta. 110.38
pax inter Alfonsum regem & Genuenses, quibus conditionibus facta. 110.47
Peleponnesi descriptio. 53.54
Peleponnesi laus. 34.50
Peneus fluuius nobilissimus, & eius descriptio. 53.8
Periurium fraude non soluitur. 78.5
Perpetua puella ob adulterium à Blanca Francisci Sfortiae vxore interficitur. 103.40
Pesta villae speciem gerit. 40.31
Petrus Arrago, Alfonsi regis frater, Caietam obtinet. 107.32
Petrus Fregosius, nobilitati Genuensium odio habitus. 87.41. omnes aduersarios vrbe pellit. ibi. 49.
Petrus infans in Portugalia, sagitta in incertum missa transfoditur. 86.33
Petrus Alfonsi regis frater tormento ictus perit. 108.29.
Philippi Mariae hereditas dilaniatur. 89.1
Philippus Maria dux Mediolanensis Alfonsum regem cum duobus fratrib. captum, admittit. 88.14. Eiusdem res gestae, & fortuna varia. ibi. 17. omnibus contemptui habetur. ibid. 22. Eius mores & corporis constitutio. ibid. 31
Philippus Burgundiae dux contra Turcos in Hellespontum classem mittit. 47.11
Philippus de Arabia imp. quot annis imperarit. 4.20.
Philippicus Bardanes Imp. quot annis imperarit.
Pipinus Caroli Magni pater vincit regem Longobardorum. 9.47
Pius II. papa, virus maledictionis in oratorem Sigismundi ducis Austriae effundit. 119.32
Pii papae II. epistola ad Noribergenses, qua Gregorius Heimburg denunciatur excommunicatus 124.10.
Plumbinum nobile oppidum vbi situm. 97.46
Poloniae fines. 62.52
Poloniae regnum in quatuor partes diuisum. 63.5
Poloni deuictis Teutonicis fratribus victoria potiuntur. 67.18
Pomeraniae oppida nomine digna. 68.38
Pomeratium ab Alfonso diripitur. 94.36
pons Ratisponae super Danubium à quo extructus. 324.50
Pomponii Melae de Histro fluuio error. 56.49.
potentia vincit sacros canones. 73.54
Princeps tonsus mentum & caput prodit. 63.50.
Praga regum Bohemiae sedes. 72.32
Princeps Corinthiae quibus solennitatibus ad gubernationem inauguretur. 57.32
principes boni per interualla. 229.24
princeps quid in rep. ub. 229.47
principatus res laboriosa. 230.2
priuilegium cum tendit ad noxam concedentis reuocari potest. 289.4
Probus de Pannonia Imp. quot annis imperarit. 5.23.
prognosticon M. Antonii Torquati, de euersione Europae, ab anno 1480. vsque ad annum 1538. &c. 169.10
Protasius fit episcopus ecclesiae Olomucensis. 62.6.
protonotarius Carpensis, libidinis suae poenas dat. 106.15.
prouinciarum limites pro dominantium potentia saepe commutantur. 43.4
Prussia frumenti & pecorum ferax regio. 66.12.
Prussia quando ad Poloniae reges peruenerit. 67.20. fratribus Teutonicis redditur. ibid.22
Pruteni olim Bructeri vocati. 74.29
Pruteni arma aduersus fratres Teutonicos accipiunt. 67.40

R.

Rainaldi uxor Alfonso regi tributum annuum promittit. 98.30
Raimundi Cardinalis Curcens. ad Iasonem Maynum epistola. 228.30
Religionem damnatam imbuisse periculosum admodum est. 46.16
Regis Sarmatici encomium, & de Moschis victoria. 329.58
regum Turcicorum liberi infelices. 48.47
regum Francorum quis primus Christianus factus sit. 76.26
regum Hungariæ, Sarmatiæq. ad Maximilianum Imp. litera. 352.30
rei alicuius sceleris in Westphalia olim etiam ignari damnationis sua puniebantur. 74.47
Reychenhall ducum Bauariæ oppidum, à vetula quadam incenditur. 349.36
Religio principis decus. 232.19
Remedium pro ciuitatibus imperii, & animarum salute. 375.10.
Renatus ex captiuitate dimissus, Sulmonensem agrum incendio vastat. 108.10. *Eius cum Alfonso, de loco ad præliandū eligendo discordia ib.* 15
renatus ex capta Neapoli quomodo euaserit. 110. 20.
responsa & replicæ ad Æneam Syluium ad salutem & decorem sacrosancti Romani imperii, amore patriæ, germanicaq. nationis. 383.30
rex in philosophia & theologia apprime doctus. 111.28.
Rheni tractus, flos est Germaniæ. 80.2
Rhodiorum militum magistri, de seruata vrbe sua & insigni victoria contra Turcas, ad Fridericum 111. *Imp. relatio.* 158.10
Richardi Bartholini ad Bernardum S. Mariæ in porticu Diaconū Cardinalem epistola. 322.20
Ricardi Bartholini Perusini ad Sigismundum Poloniæ regem carmen. 334.1
Riphæos montes nullibi reperiri. 330.5
Robertus Bauarus Imp. quot annis imperarit. 14. 23.
Rodolphi Agricolæ ad Antonium Scrofineum epistola. 155.10
Rodulphus imperator, quot annis imperarit. 13. 24.
Roma sine pontificis curia non tam vrbs quam deserta spelunca videtur. 99.22
Romanam ecclesiam quis primum constituerit caput omnium ecclesiarum. 8.46
Rostochium ob scholam celebre. 68.39
Rudolphi principis Sagoriæ cum Casimiro Poloniæ rege, apud Coninitium pugna memorabilis. 67. 47 *morte sua victoriam obtinet.* 68.3
Rudolphi Roman. regis dicta notatu digna. 175. 30.
Rusticus quidam præmium quod interessendo sacris meruerat vendidit. 59.26
Rutheni gens barbara argento non signato vtuntur. 65.36

S.

Salinæ vberrimæ apud Luneburgium. 70.46
Saltzburga metropolis Bauariæ est. 79.34
Salizburgium oppidum, 348.48
M. Saluius Otto Imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.10
Sarmatæ, Pannones, Bohemi, Moschi, Tartari, &c. quales populi. 330.57
Sarmatarum cultus varii. 329.15
Saxoniæ descriptio & fines. 68.18
Scandauia, Suetia insula celebris. 71.26
Scanderbegii elogium. 55.43
schola Viennensis de potestate pontificis max. sententia. 66.8
scylla & charybdis in Danubio. 325.48
seditio Vratislauiæ excitata. 62.28
selandrini sunt vltimi germanorum ad Septentrionem & occidentem. 73.8
Sena vrbs secundum in Etruria locum obtinet. 96. 38.
Senenses Florentinis bellum indicunt. 97.8
Senenses bellum aduersus Hildebrandinum comitem gerunt. 97.8
Septimius Seuerus Imp. quot annis vixerit, & imperarit. 3.31
Sepusium olim Gepidæ occuparant. 43.35
Sergius Galba imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.4
Sibinienses Turcos in Transyluania victores vsq. ad internecionem delent. 42.18
Siculi in Transyluania, cur nobiles dicantur. 42.2
Sigismundi ducis Austriæ, à censura Pii 11. *papæ, appellatio.* 118.1
Sigismundus dux Austriæ cur Nicolaum de Cusa ceperit, & à pontif. max. fulmine percussus sit. 119.20
Sigismundus Malatesta ab Alfonso rege deficiens, ad Florentinos transit. 94.47
Sigismundi Austriæ ducis ad Constantiam ciuitatem Alemaniæ aduentus. 113.1
Sigismundus imp. quot annis imperarit. 15.2
Sigismundus rex Hungariæ à Calapino superatus 45.26.
Sigismundi Caroli IV. filius quot annis in Hungaria regnarit. 13.34. *in vincula cur coniectus sit.* 39.
Sigismundi Poloniæ regis confidentia erga Cæsarē Maximilianum. 312.31
Sigismundus Malatesta princeps sceleribus insignis. 106.38
Sigismundi imp. apophthegmata. 176.26
Sigismundi Poloniæ regis in Presburgium ingressus. 328.57
Silesiæ fines 62.23

Simonetus monachus Italiã pacatam reddit. 101. 40.
simulachrum crucifixi, à Turcis iterum cruci affixum. 51.23
Sixti IV. papæ, ad Philippum comitem palatinum Rheni, electorem epistola. 161.45
Synderonia à Turcis diripitur. 45.47
Sofulfi dux in Anglia potens. 84.49. *obtruncatur.* ibid. 57
Somerseti princeps ab Eboracense principe captus, interficitur. 85.9
Spreua fluuius Tiberi æqualis. 68.47
Stabius historicus & mathematicus celebris. 351. 10.
Staurostichon Ioann. Francisci Pici Mirandulæ, heroicum carmen de mysteriis dominicæ crucis nuper in Germaniam delapsis. 242.10
Stella sereno cælo in die visa. 333.29
Stephanus Romanus eques, Nicolao V. papæ insidias struit. 101.15. *suspenditur à papa.* ibidem, 31.
Stephanus belli sumptus quod in Christianos gessit ex Christianis petit. 56.24
Stiriæ quæ olim Valeria dicta est, fines. 58.37
Studia bonarum artium florent maxime sub Nicolao V. pont. max. 100.50
Sueuia libera, & eius priuilegium 215.57
Sueuorum strages & profligationes memorabiles tres. 278.3
Suidrigal Lituaniæ princeps per insidias interficitur. 63.58
Suitensium in victos hostes crudelitas & rabies magna. 80.40
Superbia mahometis confusa. 52.12
Susatenses, à Coloniensi ecclesia deficiunt. 74. 50.
Susatum ad Cliuensium opem confugit, relicto Coloniæ episcopo. 74.55

T.

Tacitus imp. quamdiu imperarit. 5.13
Talbotus fidem dat, se aduersus Francos arma non sumpturum. 83. 26. *Eius exitus & mors.* 84.6.
Tamberlanes Scytharum Rex Baiazetem superat & vincit. 45.17
Templum S. Leonardi multis cathenis refertum.
Thebarum ciuitas in Bæotia cui iam pareat. 53. 25.
Theodoricus Rex Gothorum, Romam obtinet. 8.4
Theodorici Archiepiscopi Coloniensis origo. 73.8
Theodosii imperatoris iracundia in perniciẽ multorum innocentium vergens. 52.42
Theodosius magnus imperator quot annis imperarit. 7.4
Theodosius minor imperator quot annis regnarit. 7.30.
Theodosius Atramitenus Imp. quamdiu imperarit. 9.37
Thessali quibus nominibus ab Homero vocentur. 53.16
Thomas Fregosius dux Genuensis in carcerem conĳcitur 87.29
Thraciæ descriptio & fines. 43.22
Traiectum an in Hollandia situm. 73.26. *Non pertinet ad Galliam.* ibid 33
Traiectensis principatus fines. 73.29
Transyluania quibus populis inhabitetur. 41.57
Transyluania neruos regii fisci continet. 168. 21.
Troiani populi incensa vrbe sua in tres turmas diuisi sunt. 75.48
Trota à Turcis possidetur. 44.20
Troilus & Petrus Brunorus, in vincula cur coniecti. 105.2
Tiberius Nero imp. quot annis vixerit & imperarit 1.35
Tiberius III. imperator, quot annis imperarit. 9. 17.
Tiberius II. imp. quot annis imperarit. 8.30
Titus Vespasianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.25
Tumultus ingens in ciuitate Bononia. 271.12.
Turcorum incrementa. 44.40
Turcorum origo & reges ordine sese subsequentes. 166.37
Turcorum acies frangi & vinci posse, quis primus monstrarit. 40.19
Turci an recte Teucri dicantur. 44. 20 *vbi olim sedes patrias habuerint.* ibid. 28
Turingi an Saxonibus in Germania priores. 68. 30.

V.

Varius Heliogabalus imp. quot annis imperarit. 3. 48.
Varnensis pugna & cladis descriptio. 48.15
Vaticinium de Francisco duce Veneto. 91.40
Vaticinium eremitæ de Eugenio papa. 99.55
Venceslaus Bohemiæ rex in vincula coniicitur. 38. 34.
Vaticini Calixti Papæ. 102.36
Venetiarum ciuitas extruitur. 7.42
Veneti imperatorem Fridericum multo honore prosequuntur. 91.30
Veneti cum Francisco Sfortia pacem faciunt. 91.6
Veneti vnde dicti 73.52
Vespasianus quot annis vixerit & imperarit. 2.19
Vienna olim Flauium appellata, sedes est principū Austriæ dignissima. 59.47
Vincentius & Osmundus inter sanctos relati. 102. 31.
Vistula Sarmatæ & Germaniæ terminus. 66.5
Vitellius Imperator, quot annis vixerit & imperarit. 2.14
Viterbienses motus varii. 98.44
Vitoldus Lituaniæ Dux regiam coronam accipit. 13.50.
Vladislaus rex Poloniæ fit Christianus. 63.12
Vladislai caput hastæ infixum per Græciam atque Asiam circumfertur. 48.21
Vladislaus Poloniæ rex, in Hungariam protractus rex Hungarorum salutatur. 40.1
Vladislai Pannoniæ regis commendatio. 330.27
Vladislaus posthumus Vngariæ coronam accipit. 39.56.
Vlpius Traianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.43
Vlricus Euzingerus, ab Alberto in vincula coniicitur. 61.3
Vmbriæ ciuitates seditionibus non carent. 103.17
Vratislaniæ episcopatus aureus. 62.27
Vrbetellum à Picinino occupatur. 97.21
Vrsa ex manibus principis panem accipit. 63.54
Vrsini cum Euerso comite bellum. 102.45
Votum ducis Britanniæ liberorū suscipiendorum causa factum. 84.9

W.

Walachia quibus finibus terminetur 42.30
Walachi in Transyluania vnde genus suum ducant. 42.7
Walachia olim Flaccia vnde dicta fuerit. 42. 48.
Wenceslaus Caroli IV. filius imperator. 14.4
Wenceslai regis Bohemiæ dicta memorabilia. 176. 2.
Westphaliæ descriptio & fines. 74.15
Westphalia fallaces facilius quam stultos gignit. 75.6.
Westphali quomodo veteribus appellati. 74.21
Westphalici Scabini, & eorum iudicia. 74.42
Wilhelmus Rothomagensis Calixto papæ charus 102.52.
Wilhelmus dux Austriæ ex polonia eiicitur. 63. 10.
Witoldus Christo potius quam sibi populum vult deesse. 65.21
Witoldus Lituaniæ princeps in magna apud subditos auctoritate. 63.42
Wittenberg caput est principatus, ex quo ius eligendi Imperatorem Saxoniæ ducibus competit 70.40.
Wolffgangi corpus Ratisponæ fine miraculis 324. 45.

X.

Xantus Herculis Bentiuolii filius fit princeps Bononiæ. 93.42

Z.

Zeno imp. quot annis imperarit. 86
Zuccarum vbi conficiatur. 86.48

FINIS.

